T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

MEDENÎ USÛL HUKUKU'NDA DAVA KONUSU

Meltem ERCAN ÖZLER

(114133001002)

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. İbrahim ÖZBAY

Konya–2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Meltem Ercan Özler
	Numarası	114133001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Özel Hukuk/ Özel Hukuk
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. İbrahim Özbay
	Tezin Adı	Medenî Usûl Hukuku'nda Dava Konusu

ÖZET

Davanın tarafları arasındaki uyuşmazlığı belirleyen dava konusu, çekişmeli yargı içerisinde yer alan talep sonucuna yönelik olan usulî bir taleptir. Usulî talep ise bir hukukî sonucun kesin bir biçimde belirlenmesini, yani belli bir hukukî himayenin sağlanmasını konu alan ve mahkemeye yöneltilmiş bulunan istektir. Dava konusu, davanın neye ilişkin olduğunu ve mahkemeden hüküm altına alınması istenilen şeyi talep sonucuna göre belirlemektedir. Dava konusu ile talep sonucu arasında sıkı bir bağ vardır; ancak bunlar aynı anlama da gelmemektedir. Bu noktada gerek yabancı gerekse Türk doktrininde usulî talebin içeriğinin ne şekilde doldurulacağı ve talep sonucu ile vakıanın önemi bu açıdan halen tartışılmaktadır. Talep sonucu ile bağlantılı olan dava konusu usulî talebin temellendirilmesi noktasında vakıaların önemli bir yeri bulunmaktadır. Ancak vakıa bir dava konusu unsuru olarak değil, talebin yorumlanması noktasında gerektiğinde rol oynar. Bu nedenle dava konusunun içeriği talep sonucuna göre belirlenen tek unsurlu usul hukuku teorisine göre ortaya konulabilir. Mahkemeden hüküm altına alınması istenilen şeyin dava dilekçesinin dava konusu kısmında, açık ve kesin bir şekilde yazılması gerekir. Ayrıca bazı davalar ve usul hukuku kurumları bakımından davanın esasına ilişkin davalı ve davacı sıfatının, mal veya hak üzerindeki hukukî ilişkiye dayanması halinde o mal veya hakkın ifade ettiği maddi hukuka ilişkin çekişme konusu kavramına yer verilmesi de yerinde olacaktır. Dava konusu gerek dava türleri ve gerekse diğer usul hukuku kurumları bakımından önemi yadsınamaz bir yargılama hukuku kavramıdır. Dava konusu tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenecektir. Türk hukukunda derdestlik, kesin hüküm gibi pek çok kurum bakımından dava konusunun ayrı bir unsur olarak ifade edilmesi, buna bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Dava konusu olan usulî talep ve talep sonucu ilişkisinin yadsınamaz önemi karşısında bazı durumlarda (hükmün icrasında olduğu gibi) icra edilebilir bir maddi talebin varlığını kabul de daha yerinde olacaktır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Meltem Ercan Özler
Numarası	114133001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Özel Hukuk/ Özel Hukuk
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
Tez Danışmanı	Prof. Dr. İbrahim Özbay
Tezin İngilizce Adı	Subject Of The Case In Law Of Civil Procedure

SUMMARY

The subject of the case, which determines the dispute between the parties, is a procedural request for the result of the request in the adversarial procedure. Procedural request is the demand which is directed to the court, which is a definite determination of a legal conclusion, that is the provision of a certain legal protection. The subject of the case is determined by the result of the request of the case and what the case is related to and that is required to be taken from court. There is a strong link between the subject of the case and the result of the request, but they don't mean the same. At this point, both the foreign and Turkish doctrine how the content of the procedural request will be filled, and the importance of the result of the request and material event is discussed in this respect. Material events play an important role in the interpretation of the procedural request related to result of the request. However, it plays an important role in the interpretation of request, not as a subject matter of a case. For this reason, the content of the subject of the case can be determined according to the one-item procedural law theory which is determined according to the result of the request. What is wanted from court schould be written clearly and precisely in the subject of the case section of the petition. It would be appropriate to include the subject of contention (on substantive law expressed by the property or the right in case the defendant and the claimant on the merits of the case is based on the legal relationship over the property or the right) in terms of some cases and procedural law institutions. The subject of the case is an important concept of jurisdiction in terms of both the types of lawsuits and the other procedural law institutions. The subject of the case will be determined according to the request result, in accordance with the one-item theory. In Turkish law, it is accepted as an indicator that the subject of the case is a seperate element in terms of many institutions such as pendency and definitive judgment. In the face of the importance of the relationship between the procedural request and the result of the request, it would be more appropriate to accept the existence of an enforceable material request (as in the execution of the judgment).

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **IV**

SUMMARY ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VI**

KISALTMALAR CETVELİ ..... **XIX**

GİRİŞ 1

A. DAVA KONUSU KAVRAMININ ÖNEMİ 1

B. TERMİNOLOJİ SORUNU 2

C. ÇALIŞMANIN AMACI 6

D. İNCELEME PLANI 7

BİRİNCİ BÖLÜM

DAVA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE DAVA KONUSUNUN TEORİK TEMELLERİ **9**

§ 1. DAVA KONUSUNUN TARİHÇESİ, TANIMI, HUKUKÎ NİTELİĞİ VE BENZER HUKUKÎ KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI. 9

A. DAVA KONUSUNUN TARİHÇESİ VE TANIMI 9

I. Genel Olarak 9

II. Roma Hukukunda Dava Konusu Kavramı ve Usul Hukukundaki Rolü 9

1. Genel Olarak 9

2. Actio'nun Dava Konusu Kavramı 11

3. Legis Actiolar Usulünün Dava Konusu Kavramı 14

4. Formula Usulünün Dava Konusu Kavramı 16

a. Genel olarak 16

b. Dava Konusu 18

c. Actio Türleri Bakımından Değerlendirilmesi 26

5. Justinianus Usulünün Dava Konusu Kavramı 28

III. İslâm ve Osmanlı Hukukunda Dava Konusu Kavramı ve Usul Hukukundaki Rolü 32
1. Genel Olarak 32
2. İslâm Hukukunda Dava Konusu Kavramı 33
3. Osmanlı Hukukunda Dava Konusu Kavramı 38
a. Genel Olarak 38
b. Mecelle'de Dava Konusu Kavramı 40
IV. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tasarılarında Yer Alan Dava Konusu Kavramı 45
1. Genel Olarak 45
2. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tasarılarında Yer Alan Dava Konusu Kavramı 46
a. Genel Olarak 46
b. 1946 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 47
c. 1952 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 48
d. 1955 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 49
e. 1967 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 50
f. 1971 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 51
g. 1993 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 51
h. 2008 Tasarısında Dava Konusu Kavramı 52
V. Günümüzde Dava Konusu Kavramı 53
1. Karşılaştırmalı Hukukta Dava Konusu Kavramı 53
2. Türk Hukukunda Dava Konusu Kavramı 56
B. DAVA KONUSU KAVRAMININ HUKUKÎ NİTELİĞİ 59
I. Genel Olarak 59
II. Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Dava Konusu Olan "Talep" Kavramı 60
1. Tarihi Gelişimi 60

a. Maddî Talep Kavramı 62
aa. Genel Olarak 62
ab. Windscheid Öğretisi 65
b. Hukukî Korunma Talebi Kavramı 66
aa. Genel Olarak 66
ab. Wach Öğretisinin Gelişimi 67
ac. Hellwig Öğretisi 74
ad. Diğer Görüşler 76
ae. Dava Konusu Olarak Hukukî Korunma Talebi 80
c. Ûsulî Talep Kavramı 82
aa. Maddî Talep Kavramının Sona Ermesi 82
ab. Ûsulî Talep Kavramının Gerekliliği 85
2. "Talebin" Temellendirilmesi İhtiyacı 89
a. Temellendirmenin, Davacının Talebinden Türettiği Vakıadan Oluşacağı 89
b. Objektif Vakıa Kavramı ve Buna İlişkin Eleştiriler 92
c. Ferdileştirme ve Vakıalara Dayandırma Teorilerinin Talep Kavramı Üzerindeki Etkisi 93
aa. Genel Olarak 93
ab. Ferdileştirme Teorisi 94
ac. Vakıalara Dayandırma Teorisi 98
III. Türk Hukukunda Talep Kavramı ve Yargılamanın Amacı Bakımından Önemi 101
IV. Görüşümüz 103
C. DAVA KONUSU KAVRAMININ BENZER HUKUKÎ KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI 104
I. Dava Sebebi ile Karşılaştırılması 104
1. Dava Sebebine İlişkin Teoriler 104

a. Genel Olarak 104
b. Ferdileştirme Teorisi 104
c. Vakıalara Dayandırma Teorisi 105
2. Teoriler Bağlamında Dava Sebebi ile Dava Konusu Kavramlarının Karşılaştırılması 105
II. Talep Sonucu (Netice-i Talep) ile Karşılaştırılması 107
III. Uyuşmazlık Konusu Kavramı ile Karşılaştırılması 115
IV. Hüküm Konusu Kavramı ile Karşılaştırılması 118
V. Dava Konusunun Değeri Kavramı ile Karşılaştırılması 125
1. Genel Olarak 125
2. Dava Konusunun Değeri Hususunun Zaman Bakımından Uygulanmasının Dava Konusu Açısından Önemi 127
VI. Çekişmesiz Yargıdaki "Talep" Kavramı İle Karşılaştırılması ... 131
VII. Değerlendirme ve Görüşümüz 137
D. YARGILAMAYA HÂKİM OLAN İLKELER BAĞLAMINDA DAVA KONUSU KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ .. 139
I. Genel Olarak 139
II. Tasarruf İlkesi Bakımından Dava Konusu 139
1. Genel Olarak 139
2. Dava Konusunun Belirlenmesine İlişkin Tasarruf İlkesi ile İlgili Önemli Bilgiler 141
III. Re'sen Araştırma İlkesi Bakımından Dava Konusu 147
IV. Taraflarca Getirilme İlkesi Bakımından Dava Konusu 150
V. Taleple Bağlılık İlkesi Bakımından Dava Konusu 152
VI. Teksif İlkesi Bakımından Dava Konusu 154
VII. Yazılılık İlkesi Bakımından Dava Konusu 155
VIII. Ûsul Ekonomisi İlkesi Bakımından Dava Konusu 156
IX. Hukukî Dinlenilme Hakkı Bakımından Dava Konusu 159

X. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Bakımından Dava Konusu 160
§ 2. DAVA KONUSUNUN TEORİK TEMELLERİ 163
A. GENEL OLARAK 163
B. DAVA TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE DAVA KONUSU 164
I. Klâsik Dava Teorileri Bakımından Dava Konusu 164
II. Çağdaş Dava Teorileri Bakımından Dava Konusu 168
C. DAVA KONUSUNA İLİŞKİN TEORİLER 170
I. Genel Olarak 170
II. Eski Maddî Hukuk Teorileri 172
III. Saf Ûsulî Teoriler 183
1. Genel Olarak 183
2. Tek Unsurlu Dava Konusu Teorisi 184
a. Dava Konusunun Yalnızca Talep Sonucuna Göre Belirlenmesini Öngören Teori 185
aa. Genel Olarak 185
ab. Alman Hukukundaki Görüşler 185
aaa. Bötticher'in Görüşü 185
aab. Rosenberg'in Görüşü 189
aac. Schwab'ın Görüşü 195
aad. Baumgärtel'in Görüşü 199
aae. Diğer Görüşler 200
ac. İsviçre Hukukundaki Görüşler 204
ad. Avusturya Hukukundaki Görüşler 206
ae. Türk Hukukundaki Görüşler 206
b. Talep Sonucuna Vakıalara Göre Üstünlük Tanıyan Teori ... 211
c. Teorinin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Görüşümüz ... 211
3. Çift Unsurlu Dava Konusu Teorisi 213
a. Genel Olarak 213

b. Talep Sonucu ve Vakıalar Dava Konusunun Eşdeğerli Unsurları Teorisi 214
aa. Alman Hukukundaki Görüşler 215
aaa. Rosenberg/ Schwab/ Gottwald'in Görüşü 215
aab. Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann'ın Görüşü 217
aac. Stein/ Jonas'ın Görüşü 218
aad. Thomas/ Putzo'nun Görüşü 219
aae. Diğer Görüşler 220
ab. İsviçre Hukukundaki Görüşler 222
ac. Avusturya Hukukundaki Görüşler 223
ad. Türk Hukukundaki Görüşler 224
c. Teorinin Değerlendirilmesi ve Görüşümüz 229
4. Üç Unsurlu Dava Konusu Teorisi 232
a. Genel Olarak 232
b. Habscheid'in Görüşü 232
c. Böhm'ün Görüşü 234
d. Teorinin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Görüşümüz ... 235
IV. Yeni Maddî Hukuk Teorileri 236
1. Genel Olarak 236
2. Nikisch'in Görüşü 238
3. Henckel'in Görüşü 239
4. Diğer Görüşler 241
V. Nisbî Dava Konusu Teorisi 246
VI. Çekirdek Teori 248

İKİNCİ BÖLÜM

DAVA KONUSUNUN DAVA DİLEKÇESİ VE DAVA TÜRLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 252

§ 3. DAVA DİLEKÇESİNİN ZORUNLU BİR UNSURU OLARAK DAVA KONUSU 252

A. GENEL OLARAK 252

B. DAVA DİLEKÇESİNDE DAVA KONUSU UNSURUNDA EKSİKLİK OLMASI HALİ VE HÂKİMİN İNCELEME YETKİSİ 253

C. DAVA DİLEKÇESİNDE DAVA KONUSU UNSURUNUN, DAVA SEBEBİNDEN VE TALEP SONUCUNDAN FARKLI OLMASI HALİ VE SONUÇLARI 258

D. DAVA KONUSUNUN DEĞERİNDE EKSİKLİK OLMASI 265

I. Hükmü 265

II. Sonuçları 267

E. DEĞERLENDİRME 268

§ 4. ÖN İNCELEME BAKIMINDAN DAVA KONUSU 270

§ 5. DAVA TÜRLERİNE GÖRE DAVA KONUSUNUN BELİRLENMESİ ……277

A. GENEL OLARAK 277

B. EDA DAVASINDA DAVA KONUSU 278

I. Genel Olarak 278

II. Maddî Talepten Dava Konusu Unsurlarının Belirlenmesi 279

1. Maddî Talep ve Sınırlandırılması 279

2. Maddî Talebin Ûsulî Taleple Karşılaştırılması 280

3. Maddî Talebin Dava Konusu Olması 281

III. Dava Konusunun Şeklî Unsurları 281

1. Talep Sonucunun İçeriği 281

2. Davanın Temeli (Vakıa) 284

a. Genel Olarak 284
b. Dava Temelinin Sınırlandırılması 285
aa. Sübjektif Sınırlandırmanın Reddi 285
ab. Objektif Sınırlandırma 285
aaa. Maddî Talebin Soyut Olaya Göre Sınırlandırılması. 285
aab. Vakıaya Göre Sınırlandırılması 286
aac. Tarihi Olaya Göre Sınırlandırılması 287
aad. Değerlendirme 288
C. TESPİT DAVASINDA DAVA KONUSU 289
I. Genel Olarak 289
II. Tespite İlişkin Talep Sonucunun Belirlenmesi 290
1. Genel Olarak 290
2. Tespitte Kesin Bir Hakkın Talebi 290
3. Tespitte Bir Hukukî İlişkinin Talebi 293
4. Tespitte Bir Belgenin Sahteliğine İlişkin Talep 296
5. Değerlendirme 297
III. Dava Konusu Usulî Talebin Unsurları 298
1. Talep Sonucu 298
a. Genel Olarak 298
b. Müspet Tespit Davası 301
c. Menfî Tespit Davası 301
2. Dava Temeli (Vakıa) 302
a. Genel Olarak 302
b. Müspet Tespit Davası 303
c. Menfî Tespit Davası 303
D. BELİRSİZ ALACAK VE TESPİT DAVASINDA DAVA KONUSU 304
E. İNŞAÎ DAVADA DAVA KONUSU 310

I. Genel Olarak 310
II. Dava Konusu Usulî Talebin İnşaî Unsurları 312
1. Genel Olarak 312
2. Talep sonucu 313
3. Dava Temeli (Vakıa) 315
a. Genel Olarak 315
b. Dava Temelinin İnşası 316
III. İnşai Tesirin Dava Konusu Bakımından Değerlendirilmesi 317
F. KISMÎ DAVADA DAVA KONUSU 321
I. Genel Olarak 321
II. Dava Konusu Usulî Talebin Unsurları 322
III. Kısmî Davanın Türleri Bakımından Dava Konusu 326
IV. Kısmî Davanın Sonuçları Bakımından Dava Konusu 328
G. DAVALARIN YIĞILMASINDA DAVA KONUSU 332
I. Genel Olarak 332
II. Dava Konusu ve Objektif Dava Yığılması 333
H. TERDİTLİ DAVADA DAVA KONUSU 342
İ. SEÇİMLİK DAVADA DAVA KONUSU 346
J. TOPLULUK DAVASINDA DAVA KONUSU 348
K. MÜTELAHİK DAVADA DAVA KONUSU 353

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVA KONUSUNUN MEDENÎ ÛSUL HUKUKUNUN ÇEŞİTLİ KURUMLARI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 357

§ 6. MEDENÎ ÛSUL HUKUKUNUN ÇEŞİTLİ KURUMLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 357
A. GENEL OLARAK 357
B. DAVA ŞARTLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 357
I. Görev Bakımından Dava Konusu 357

1. Genel ve Özel Mahkemelerin Görevinin Dava Konusu ile İlişkisi 357
2. Görevsizlik Kararının Dava Konusu Açısından Etkisi 366
II. Kesin Yetki Bakımından Dava Konusu 369
1. Genel Olarak Yetki Bakımından Dava Konusu 369
2. Kesin Yetki Bakımından Dava Konusu 372
III. Derdestlik Bakımından Dava Konusu 376
IV. Hukukî Yarar Bakımından Dava Konusu 382
1. Hukukî Yararın Belirlenebilmesi Ölçütü Olarak Dava Konusu 382
2. Dava Türlerine Göre Hukukî Yararın Belirlenmesi 384
V. Kesin Hüküm Bakımından Dava Konusu 386
1. Genel Olarak 386
2. Maddi Anlamda Kesin Hükmün Objektif Sınırları Bakımından Dava Konusunun Önemi 388
a. Kararın İçeriğinin Kesin Hüküm Olabilme Yeteneği 388
b. Dava Konusunun Varlığı ve Objektif Kesin Hükmün Sınırları 392
c. Kesin Hüküm Bakımından Dava Konularının Aynı Olması Unsurunun Değerlendirilmesi 398
C. DAVANIN AÇILMASININ SONUÇLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 408
I. Genel Olarak 408
II. Maddi Hukuk Sonuçları Bakımından Dava Konusu 408
III. Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları Bakımından Dava Konusu 410
1. Davanın Açılmasının Usul Hukuku Sonuçları ile Dava Konusu İlişkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi 410

2. Davanın Açılmasının "Davayı Geri Alma Yasağının Başlaması" Sonucu ile Dava Konusu İlişkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi 414

D. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI VE BUNUN İSTİSNALARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 418

I. Kural Olarak 418

II. Yasağın İstisnaları Bakımından Dava Konusu 425

1. Islah 425

a. Genel Olarak 425

b. Islahla Dava Konusunun Değiştirilmesi 429

c. Islahla Dava Konusunun Arttırılması 431

d. Islahla Dava Konusunun Azaltılması 432

2. Davalının Rızası 436

E. YARGILAMA GİDERLERİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU 436

F. GEÇİCİ HUKUKÎ KORUMALAR BAKIMINDAN DAVA KONUSU 442

I. İhtiyati Tedbir Bakımından Dava Konusu 442

II. İhtiyati Haciz Bakımından Dava Konusu 449

III. Delil Tespiti Bakımından Dava Konusu 451

G. KANUN YOLLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 453

I. Genel Olarak 453

II. 6100 sayılı HMK'nın Kanun Yolları Bakımından Dava Konusu 454

1. Genel Olarak 454

2. İstinaf Bakımından Dava Konusu 454

3. Temyiz Bakımından Dava Konusu 459

4. Yargılamanın İadesi Bakımından Dava Konusu 461

5. Bireysel Başvuru Bakımından Dava Konusu 464
§ 7. MEDENÎ USÛL HUKUKUNUN DİĞER KURUMLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 466
A. DAVANIN GERİ ALINMASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 466
B. DAVAYA MÜDAHALE VE DAVA ARKADAŞLIĞI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 467
I. Davaya Müdahale Bakımından Dava Konusu 467
1. Davaya Fer'i Müdahale Bakımından Dava Konusu 467
2. Davanın İhbarı Bakımından Dava Konusu 469
3. Davaya Aslî Müdahale Bakımından Dava Konusu 473
II. DAVA ARKADAŞLIĞI BAKIMINDAN DAVA KONUSU ... 478
C. TARAF DEĞİŞİKLİĞİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU 483
I. Genel Olarak Taraf Kavramı 483
II. Kanunî Taraf Değişikliği Bakımından Dava Konusu 486
III. İradî Taraf Değişikliği Bakımından Dava Konusu 488
D. DAVA KONUSUNUN DEVRİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU 492
E. KARŞI DAVA BAKIMINDAN DAVA KONUSU 497
F. BEKLETİCİ SORUN BAKIMINDAN DAVA KONUSU 501
G. DAVALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ VE AYRILMASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 504
H. DAVAYA SON VEREN TARAF İŞLEMLERİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU 509
İ. HÜKMÜN İCRASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU 519
SONUÇ 525
A. GENEL OLARAK ÇALIŞMADA ULAŞILAN SONUÇLAR .. 525

B. OLMASI GEREKEN HUKUK (DE LEGE FERANDA) AÇISINDAN GETİRİLEN VE BU BAĞLAMDA SÖZ KONUSU OLAN KANUN DEĞİŞİKLİĞİ ÖNERİLERİ 539

KAYNAKÇA 541

KISALTMALAR CETVELİ

AAÜT	Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Ankara Barosu Dergisi
AcP	Archiv für die Civilistische Praxis
AD	Adalet Dergisi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
aşa.	Aşağı
Aufl.	Auflage
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AvK.	Avukatlık Kanunu
AY	Anayasa
AYM	Anayasa Mahkemesi
B.	Baskı
BAM	Bölge Adliye Mahkemesi
Batider	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BBD	Balıkesir Barosu Dergisi
Bd.	Band
BFH	Bundesfinanzhof
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGE	Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichts
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshof in Zivilsachen

bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
dn.	Dipnot
DEÜHFD	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DM	Deutsches Mark
DRZ	Deutsche Rechts Zeitschrift
DZPO	Deutsche Zivilprozessordnung
E.	Esas
Einl.	Einleitung
EU	Europäische Union
EuGH	Europäischer Gerichtshof
EuGVVO	Verordnung Nr. 44/2001 des Rates über die gerichtliche Zuständigkeit und die Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen
EuGVÜ	Übereinkommen vom 27.09.1968 über die gerichtliche Zuständigkeit und die Vollstreckung gerichlicher Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen
EÜHFD	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
EGÜHFD	Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GAT	Gider Avansı Tarifesi
GKG	Gerichtskostengesetz
GÜHFD	Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GzÜHFD	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HAD	Hukukî Araştırmalar Dergisi
HarçK.	Harçlar Kanunu
HD.	Hukuk Dairesi
HGK	Hukuk Genel Kurulu
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUAK	Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
HUMK	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD	İstanbul Barosu Dergisi
İBK	İçtihadı Birleştirme Kararı
İİK	İcra ve İflas Kanunu
İNÜHFD	İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İş M.K.	İş Mahkemeleri Kanunu
İzBD	İzmir Barosu Dergisi
İÜHFM	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜMHAD	İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
JUS	Juristische Schulung
JZ	Juristenzeitung
K.	Karar
Kad. K.	Kadastro Kanunu
karş.	Karşılaştırınız
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
kn.	Kenar Numarası

MİHDER	Medenî Usul ve İcra İflas Hukuk Dergisi
MDR	Monatschrift für Deutches Recht
MHAD	Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MÖHUK	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NJW	Neu Juristische Wochenschrift
Nr.	Nummer
OLG	Oberlandesgericht
ÖZPO	Österreichische Zivilprozessordnung
RG	Resmi Gazete
Rn.	Randnummer
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBFD	Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
SchZPO	Schweizerische Zivilprozessordnung
SDÜHFD	Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SJZ	Süddeutsche Juristen Zeitung
SÜHFD	Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T.	Tarih
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TBBD	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TD	Ticaret Dairesi
TKHK	Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun
TMK	Türk Medenî Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TYK	Tatbikatta Yargıtay Kararları
Y.	Yıl
YD	Yargıtay Dergisi
Yrg.	Yargıtay
yuk.	Yukarı
vb.	ve bunun gibi
vd.	ve devamı
ZZP	Zeitschrift für Zivilprozess

GİRİŞ

A. DAVA KONUSU KAVRAMININ ÖNEMİ

Medenî yargı, Roma hukukundan beri çekişmeli ve çekişmesiz yargı olarak ikiye ayrılmaktadır[1]. Buna karşılık dava konusu, bir çekişmeli yargı kavramı olarak ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) da asıl olarak çekişmeli yargıya ilişkin hususları inceleme konusu yapmaktadır. Diğer yandan esasında adli yargıda yer alan ve ilk kez HMK ile açıkça kanunî bir düzenleme altına alınan çekişmesiz yargıda bir uyuşmazlığın ve sübjektif hakkın olmaması gereği[2], çekişmesiz yargıya ait olan "talep" kavramı, dava konusu kavramından farklıdır. Bu kapsamda çalışmamız açısından çekişmeli yargıda yer alan davaya ilişkin olan dava konusu kavramının önemi anlatılmaktadır. Aşağıda bu farklılık da değerlendirilecektir[3].

Davanın tarafları arasındaki uyuşmazlığı belirlemesi ve yargılamanın usulünü sınırlaması[4] gereği yargılamanın konusunu teşkil eden dava konusu kavramı son derece önemi haiz bir çekişmeli yargı kavramıdır. Yargılama için dava konusu en temel ve merkezi kavramlardan biridir[5]. Çünkü dava konusunun tam olarak tespiti, pek çok usulî problemin çözüme kavuşturulmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda

---

1 **Pekcanıtez, Hakan,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15.B., C. II, İstanbul 2017, s. 99.

2 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 101; **Postacıoğlu, İlhan E./ Altay, Sümer**, Medenî Usul Hukuku Dersleri, 7.B., İstanbul 2015, s. 27; **Tanrıver, Süha,** Medenî Usul Hukuku, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, C. 1, Ankara 2016, s. 114.

3 Bkz. § 1 D VI.

4 **Prütting, Hanns**, Neues zum Streitgegenstand, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 301-309), s. 302.

5 Dava konusuna ilişkin bu tartışmayı, "kavramlar içtihadının gözbebeği" olarak nitelendirilmiştir (**Ekelöf, Per Olaf,** Der Prozeβgegenstand - Einlieblingskind der Begrifsjurisprudenz, ZZP 1972/2 (85), (s. 145-159), s. 145). **Schwab, Karl Heinz,** Der Streitgegenstand im Zivilprozess, München und Berlin 1954, s. 1 vd.; **Böhm, Peter,** Die Ausrichtung des Streitgegenstand am Rechtsschutzziel, Festschrift für Winfried Kralik zum 65. Geburtstag Wien 1986, (s. 83-123), s. 83; **Stein, Friedrich/ Jonas, Martin,** Kommentar zur Zivilprozessordnung, 4. Bd, §§ 253-327, 22. Aufl.,Tübingen 2008, § 253, Rn. 4, s. 7. Dava (Klage) ve dava konusu (Streitgegenstand) kavramının ilişkisi ve dava konusunun, davanın içeriği olarak ifade edildiği ve davanın bu kavramla sınırlandığı hususunda bkz. **Haus, Otto,** Der Streitgegenstand im Schweizerischen Zivilprozess, Zürich 1981, s. 7. Ayrıca Japon hukukunda da dava konusu ve bunun sınırlandırılmasının temel bir problem olduğu hakkında bkz. **Yoshimura, Tokushige,** Streitgegenstand und Verfahrensmaximen, ZZP Band 83, 1970, (s. 245-266), s. 245 vd.

çekişmeli yargının faaliyet alanında davaya ilişkin olan bu dava konusu etkisini daha çok talep sonucunun ve dava dilekçesinin unsurlarının belirlenmesi, dava türlerine yönelik taleplerle bağlantının ve özellikle objektif dava yığılmasının, derdestliğin, dava değişikliğinin[6], iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve istisnalarının, kesin hükmün kapsamının, yerel ve uluslararası yetkinin kesinliğinin belirlenmesi gibi usulî kurumlar açısından gösterdiğinden dolayı ele alınması gereken son derece önemi haiz bir usul hukuku kavramı olarak karşımızda durmaktadır.

B. TERMİNOLOJİ SORUNU

Alman doktrininde dava konusu kavramını ifade etmek üzere genel olarak "Streitgegenstand" terimi kullanılmaktadır[7]. Alman Medenî Usul Kanununda ise talebin konusu ve temelinden bahsedilmektedir (Gegenstand des Anspruchs, DZPO § 253 II). Ancak genel kullanım böyle olmakla birlikte yargılama konusu ya da usulün konusu anlamındaki "Verfahrensgegenstand ya da Prozessgegenstand[8]", uyuşmazlık konusu ya da uyuşmazlık teması anlamında "Streitprogramm[9] ya da Streitthema[10]", uyuşmazlık anlamında "Streitsache[11]", ortaya konulan geçerli bir talep anlamında

---

6 Alman, İsviçre ve Avusturya hukuk sistemlerinde iddianın ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı olmadığından, ıslahı tam karşılamayan ve farklı koşulları olan dava değiştirme (Klageänderung, DZPO § 264) kurumu söz konusudur (**Yılmaz, Ejder,** Islah, 4. B, Ankara 2013, s. 96-108). Dava değiştirme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. § 6 D I.

7 **Schwab,** s. 1 vd.

8 Lent önceleri yargılamanın her zaman, davanın kabulünde olduğu gibi tartışmalı olmadığı gerekçesiyle bu terimleri kullanmış; ancak daha sonra o da dava konusu için "Streitgegenstand" terimini kullanmayı tercih etmiştir (**Lent, Friedrich,** Zur Lehre vom Streitgegenstand, ZZP 1952 (65), (s. 315-360), s. 315).

9 Dava, yargılama programından (Streitprogram) oluşur ve bunun kapsamını da talep sonucu (Antrag) belirler (**Schneider, Egon,** Die Klage im Zivilprozess, 2. Aufl., Köln 2004, s. 228, Rn. 1030).

10 **Henckel, Wofram,** Parteilehre und Streitgegenstand im Zivilprozeβ, Heidelberg 1961, s. 293.

11 **Haus,** s. 5, dn. 3. Usul hukukundaki talep kavramı, maddi hukuktaki talep kavramından tamamen ayrı olmakla birlikte, usul hukukunda "uyuşmazlık konusu (Streitfall, Streitsache)" kavramının usulî talep kavramı yerine kullanılması daha yerinde amaca daha uygun bir yaklaşım olur (**Fischer, Walter**, Der Streitgegenstand, ZZP 1933, (s. 340-394), s. 393).

"geltend gemachten Anspruch[12]" ya da tartışmalı hukukî durum anlamında "streitigen Rechtsverhältnis[13]" terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

İsviçre hukukunda aynı şekilde "Streitgegenstand" ve eda davalarındaki maddi talebi ön plana çıkarmak için tartışma objesi ya da konusu anlamında olan "Streitobject" terimi de kullanılmaktadır (SchZPO § 83 IV)[14]. Avusturya hukukunda da aynı şekilde "Streitgegenstand" terimi kullanılmaktadır (ÖZPO § 75 I).

Yabancı doktrinde genel olarak "Streitgegenstand" kavramı ile kastedilenin aslında bir "der prozessuale Anspruch" yani usule ilişkin talep kavramı olduğu; dava konusunun içeriğinin bir anlamda bu usulî talep ile doldurulduğu kabul edilmektedir[15]. Diğer yandan "Gegenstand des Anspruchs" kavramı ile talebin özeti ve davanın ilk başta neye ilişkin olduğu ifade edilmektedir. Buradan hareketle Alman hukukunda "dava konusu" ile "davanın konusunun" aynı şeyi ifade etmediği kabul edilmiştir[16] ve Türk hukukunda da bu yönde bir terim farklılığının kabul edilmesi doktrinde bir öneri olarak ileri sürülmüştür[17]. Kanaatimizce olması gereken hukuk açısından dava konusu yanında çekişme konusu kavramının kabul edilmesidir[18]. Özellikle dava dilekçesinin unsurları bakımından da önem arz edecek bu durum hem teorik hem de işlevsel bir kolaylığa sebep olacaktır. Örneğin, bir taşınmaza yönelik müdahalenin men'i davası bakımından dava konusu, bu haksız el atmanın önlenmesi talebidir. Zira dava konusu, talep sonucuna yönelik usulî bir taleptir ve bu talep de müdahalenin önlenmesine ilişkindir. Burada taşınmazın (özellikle dava dilekçesi bakımından) hangi unsuru taşıyacağı sorunu karşımıza çıkar ve dava konusu, talep sonucuna yönelik bir usulî talepse aslında dava konusunun üzerinde gerçekleştiği

12 **Blomeyer, Arwed,** Zivilprozeβrecht, 2. Auflage, Berlin 1985, s. 231.

13 **Blomeyer - Zivilprozeβrecht,** s. 231.

14 **Haus**, s. 8.

15 **Schwab,** s. 3; **Stein/ Jonas**, § 253, s. 8, Rn. 6; **Habschied, Walther,** Der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit, Bielefeld 1956, s. 18-20. Usulî talep hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. § 1 B II 1 c.

16 **Bulut, Uğur,** Medenî Usul Hukukunda Davaların Yığılması (Objektif Dava Birleşmesi), Ankara 2017, s. 303-304, dn. 245.

17 **Bulut**, s. 303.

18 Bkz. aşa. § 1 D III.

taşınmaz ne olacaktır? Bu kapsamda taşınmazın usulî talebe ilişkin bir çekişme konusu olduğunu, diğer yandan davanın konusunun ise müdahalenin men'i talebine ilişkin olduğunu kabul amaca uygun olacaktır[19].

Davanın konusu, davanın neye ilişkin olduğu (yani bir hakkın tanıma ve tespiti, olumlu veyahut olumsuz bir edimde bulunulması[20]) ile ilgili mahkemeden hüküm altına alınması istenilen ve talep sonucuna göre belirlenecek olan hususdur[21]. Bu husus netice-i talep yani talep sonucunun özeti olarak ifade edilmektedir[22]. Böyle bir talep için öncelikle, hakkın tanınması ve tespiti şarttır[23]. Buradan hareketle, dava konusu ile talep sonucunun arasında sıkı bir bağ vardır; ancak bunlar aynı anlamı da ifade etmemektedir. Dava konusu, talep sonucunda davanın neye ilişkin olduğunu gösteren usulî bir taleptir. Bu anlamıyla dilekçenin zarurî unsuru olan talep sonucu, dava konusunun içeriğini ortaya koyar. Dava dilekçesinde talep sonucunda bir eksikliğin olması halinde (HMK m. 119, 1/ğ), hâkim eksikliğin tamamlanması için davacıya bir haftalık kesin süre (HMK m. 119, 2, 1.cümle) verirken (HMK m. 94); dava konusunun eksik olması halinde nasıl bir işlem yapılacağı hususunda kanunda

---

19 Farklı iki davanın konusu olan maddi şeyler fiziki bakımdan aynı olsa da, bu şeyler üzerinde talep edilen haklar farklı ise dava konularının da aynı olduğu sonucuna varılamaz. Örneğin, taşınmazın mülkiyetine ilişkin dava reddedildikten sonra taşınmaz üzerinde irtifak hakkı da dava edilebilir (**Gürdoğan, Burhan,** Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960, s. 78). Zira talep sonuçları mülkiyet ya da irtifak hakkı tesisine ilişkin olan bu davalar bakımından taşınmaz maddi hukuka ilişkin çekişme konusudur. Davanın konusunu, usulî bir talebe ilişkin mülkiyet ya da irtifak hakkı tesisi oluşturur. Buna karşılık müddeabih, maddi bir şey olursa konuların aynı olup olmadığı kolayca belirlenir. Mesela, davanın konusunun kitap olması gibi. Eğer maddi konuya hukukî bir unsur karışır veya konu tamamen hukukî olursa o zaman konularının aynı olup olmadığını tespit biraz güçleşir ve bu durumda ikinci dava sonucunda alınacak hükmün önceki davada yer alan hükmün etki ve sonuçlarını ortadan kaldırıp kaldırmadığına bakılır (**Karafakih, İsmail Hakkı,** Hukuk Muhakemeleri Esasları, Ankara 1952, s. 173).

20 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 233.

21 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. II, Ankara 2017, s. 1799; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 233; **Kuru, Baki**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. B., C. II, İstanbul 2001, s. 1586; **Bulut**, s. 304; **Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel**, Medenî Usul Hukuku, 4. B., Ankara 2018, s. 671-672. Müddeabih, dava ile elde edilmek istenen neticedir ve bu netice bazen taşınır veya taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet, rehin hakları yahut bir malın zilyetliği gibi maddi şeyler üzerindeki herhangi bir hakka, bazen de fesih ve butlan davalarında olduğu gibi hukukî bir ilişkiye dayanabilir (**Gürdoğan - Kesin Hüküm**, s. 75).

22 **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1586.

23 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 233.

açık bir düzenleme yoktur[24]. Ancak dava konusu ile talep sonucu arasındaki yakın ilişkiden dolayı, talep sonucunun açıkça belirtilmesi halinde davanın konusunun da neye ilişkin olduğu ortaya konulabiliyorsa bu eksiklik bir sorun yaratmaz; buna karşılık talep sonucundan böyle bir bilgi edinilemiyorsa yani açık değilse bu eksiklik hâkimin davayı aydınlatma ödevi (HMK m. 31) çerçevesinde giderilmelidir[25]. Eğer talep sonucu zaten dava dilekçesinde hiç yer almıyorsa bu HMK m. 119, 2'e göre eksiklik tamamlanmalıdır. Böylesi bir fark da talep sonucu ile dava konusunun terminolojik olarak aynı anlamı ifade etmediklerini ancak aralarında yakın bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Türk hukukunda terim olarak eski dildeki adı ile müddeabih[26] yerine günümüzde artık "dava konusu" kavramı kullanılmaktadır. Yürürlükten kalkan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun'unun (HUMK) bazı hükümlerinde müddeabih terimi kullanılmaktaydı (HUMK m. 1, 2, 3, 4, 43, 186 gibi)[27]. HUMK'u yürürlükten kaldıran (HMK m. 450) 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile birlikte müddeabih yerine açıkça dava konusu kavramı kullanılmaya başlanmıştır (HMK m. 4, 57, 125 gibi)[28]. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndan önce doktrinde dava konusu

---

24 Genel olarak dava konusunun, dava dilekçesinde yer almamış olmasının herhangi bir yaptırımı söz konusu değildir. Çünkü talep sonucu kısmında hangi taleplerin hüküm altına alınacağının açıkça ortaya konulması, dava konusu unsurundaki eksikliğin bu talep sonucu kısmından tamamlanabileceği gerekçesiyle, gerçek bir eksiklik olarak değerlendirilmemelidir. Ama malvarlığına ilişkin davalar bakımından dava konusunun değerinin belirtilmesi gerektiğinden bu unsur dava dilekçesinde açıkça gösterilmelidir (**Tanrıver – Usul - C. I** s. 633-634). Dava konusunun değerinin HMK m. 119, 2'e göre eksikliği halinde yaptırımın ne olacağının düzenlenmemesi, sorunun Harçlar Kanunu çerçevesinde çözümleneceğindendir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 1135; **Özekes, Muhammet,** HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 263-300), s. 284). Bu konuda daha detaylı bilgi ve görüşümüz için bkz. aşa. İkinci Bölüm § 3 B C.

25 **Karaaslan, Varol,** Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi, Ankara 2013, s. 121 vd. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. aşa. § 1 D II X.

26 Müddeabih, dava konusunun değeri olarak anlaşılmalı ve dava konusunun bundan farklı olduğu ortaya konulmalıdır (**Yıldırım, Kamil,** Medenî Usul Hukukunda Dava Konusu Teorileri, HAD 1991/1-3, (s. 23-50), s. 23).

27 Bu konuya daha ayrıntılı olarak HUMK'da değişiklik yapan tasarılar anlatılırken değinilecektir. Bkz. § 1 A IV.

28 Sadece HMK m. 202, 2'deki delil başlangıcı ile ilgili hükümde "iddia konusu" ibaresi kullanılmıştır.

kavramı yerine "ihtilaf konusu[29]", "münazaalı şey, ihtilaf ya da dava mevzuu[30] veya davalı şey[31]", "davalanan şey[32]", "iddia konusu[33]" ya da "çekişme konusu[34]" kavramları kullanılmaktaydı. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndan sonra ise doktrinde çoğunlukla dava konusu kavramı kullanılmaya başlanmıştır[35]. Özellikle Alman, İsviçre ve Avusturya hukuk doktrinlerinde görüldüğü üzere dava konusuna teorilerin[36] de etkisiyle farklı anlamların yüklenmesi ve dava konusunun niteliği gereği farklı unsurları bünyesinde taşıdığının iddia edilmesi, terminoloji olarak Türk hukukuna nazaran dava konusunun daha değişik anlamlarda kullanılmasına sebep olmuştur.

C. ÇALIŞMANIN AMACI

Dava konusu kavramı Alman, İsviçre ve Avusturya doktrinlerinde uzun yıllar tartışılmış ve dava konusunun içeriğine ilişkin genel kabul gören bir görüş benimsenememiştir. Aslında salt bağımsız bir kavram, bir medenî usul hukuku kurumu olan dava konusu, dava sebebi gibi hukukî kurumların etkisi altında kalmış; sadece derdestlik, kesin hüküm, ıslah gibi usulî kurumlar bağlamında incelenmiş olsa da sınırlarının tam olarak ortaya konabilmesi adına kavramsal olarak incelenmeye muhtaç bir konu olarak da kalmaya devam etmiştir. Bugün hala devam eden ve ölü

---

29 **Schwab, Karl Heinz,** Der Stand Der Lehre vom Streitgegenstand im Zivilprozess (JUS 1965, s. 81-85), Türkçe Çevirisi: Alangoya, İhtilaf Konusu Hakkındaki Doktrinin Durumu, İÜHFM 1968/XXXIII/3-4, (s. 288-303), s. 288; **Üstündağ, Saim,** İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1963, s. 97.

30 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 75.

31 **Postacıoğlu, İlhan E.**, Medenî Usul Hukuku Dersleri, 6. B, İstanbul 1975, s. 464; **Postacıoğlu, İlhan E.,** Davalı Şeyin ve Hakkın Temliki: HUMK'nun 186. Maddesi Üzerine Bir Deneme, İBD 1956, S. 4-5, (s. 113-123), s. 113 vd.

32 **Belgesay, Mustafa Reşit,** Dava Teorisi, İstanbul 1943, s. 54.

33 **Yılmaz - Islah**, s. 183, dn. 252.

34 **Börü, Levent,** Dava Konusunun Devri, Ankara 2012, s. 237 vd. Dava konusunun devri kurumunda yer alan "dava konusu" yerine "çekişme konusu" kavramının kullanılması daha doğru ve yerinde olur; aslında dava konusu ve çekişme konusu kavramları birbirinden farklı değildir, çoğu zaman birbirleriyle örtüşür **(Börü, Levent,** Dava Konusu Kavramı ve Teoriler, Batider 2012/2, C. XXVIII, (s. 257-292), s. 275). **Alangoya, Yavuz**, Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkındaki Düşünceler (Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 21-84), s. 44, dn. 68.

35 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 633; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 1133; **Yılmaz – Şerh – C. II,** s. 1799.

36 Bkz. aşa. § 2 C II, III, IV, V, VI.

bir tartışma konusu olarak yeknesak bir sonuca varılamamış olan dava konusu teorilerine yönelik tartışmalar, yabancı hukuk doktrininde farklı zamanlarda tekrar ele alınmış[37] ve bu özellikle AB Adalet Divanı ve diğer mahkemelerde yeni bir gelişme olarak kendini göstermiştir[38]. Tüm bu gelişmelere rağmen, dava konusu kavramı çerçevesindeki tartışmalar canlansa da özellikle mahkeme kararları ve bilimsel görüşler, klasik tartışma ve teoriler çerçevesinde dava konusu probleminin çözülemediği görülmektedir[39]. Dava konusu kavramının amacı üzerinde durulduğunda, aynı şey için birden fazla mahkemenin meşgul edilmemesi, çelişen kararların verilmesine karşı çıkma ve mahkemenin talep ile bağlantılı bir karar için kesin bir çerçeve çizmek zorunda olduğu gerçeği, dava konusunun sınırlarının tam olarak ortaya konulması ihtiyacını bir kere daha göstermektedir[40]. Dava konusuyla bağlantılı talep, usul işleminin dinlemeye değer kapsamını açık olarak belirleyebilmektedir[41]. Buradan hareketle, Türk hukuk doktrininde de dava konusuna yönelik özel bir çalışmanın olmaması, dava konusuna ilişkin tartışmaları yabancı doktrinlerdeki görüşleri de dikkate alarak ortaya koyma, dava konusunun kapsamını ve sınırlarını belirlemeye çalışma ve bu açıdan belki de yeni bir dava konusu kavramı önerebilme adına bu çalışmanın kaleme alınmasını gerekli kılmaktadır.

D. İNCELEME PLANI

"Medenî Usûl Hukuku'nda Dava Konusu" adlı çalışmamız üç bölümde incelenecektir. Bu kapsamda ilk bölümde, dava konusuna ilişkin tarihi gelişime gerek Roma Hukuku gerekse İslam ve Osmanlı Hukuku –ki özellikle Mecelle'de yer alan hükümler- bağlamında yer verildikten sonra, HUMK tasarılarında yer alan dava konusu kavramlarına değinilecektir. Dava konusunun tarihi gelişiminden sonra, hukukî niteliği özellikle talep kavramının tarihi gelişimi ve bu noktada bugün varılan sonuçlar nazarı dikkate alınarak, benzer hukukî kavramlarla ilişkisi ortaya

---

37 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Althammer, Christoph,** Streitgegenstand und Interesse, Tübingen 2010.

38 Bu konuda AB Adalet Divanı tarafından kabul edilip geliştirilen çekirdek teori hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. § 2 C VI.

39 **Prütting,** s. 301.

40 **Prütting**, s. 304.

41 **Prütting**, s. 304.

konulmaya ve bir karşılaştırma yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda dava konusunun öncelikle çekişmeli yargıda yer alan dava kavramına ilişkin olması nedeniyle, çekişmesiz yargıda yer alan talep kavramının önemi ve dava konusu ile değerlendirilmesine ayrıca yer verilecektir. Daha sonra konu ile bağlantılı olduğu düşünülen yargılamaya hâkim olan ilkeler bağlamında dava konusunun önemi ve tezin temel taşı olması ve bu çıkış noktasından hareketle dava konusunun omurgasını oluşturması nedeniyle dava konusu teorilerine yabancı ve Türk hukuk sistemlerindeki görüşler ve bu konudaki yeni gelişmeler değerlendirilerek oldukça geniş bir yer verilecektir. Böylece birinci bölümde özellikle dava konusunun hukukî niteliği bağlamında talep –ki özellikle usulî talep- kavramı ile, bir unsuru niteliğinde olup olmadığı noktasında özellikle vakıa ve talep sonucu ile teorik gelişmeler göz önünde bulundurularak bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Birinci bölüm, kavramlar arasındaki bağlantının kurulabilmesi ve teorilerden hareketle bir görüşün benimsenebilmesi ve bu bağlamda bu belirlemelerin sonraki bölümlere dayanak olması nedeniyle son derece önemi haiz bir bölüm olacaktır.

İkinci bölümde, öncelikle dava konusunun dava dilekçesinin bir unsuru olması ve bu bağlamda dava sebebi ve netice-i talep ile olan ilişkisi incelenecektir. Daha sonra ön inceleme aşaması ve dava türleri bakımından dava konusunun taşıdığı özelliklere her bir dava türü için ayrı ayrı bir değerlendirme yapılarak yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, dava konusunun usul hukukuna özgü kurumlar bakımından uygulama alanları irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bölümde, dava konusunun davanın şartları, davanın açılmasının usul hukuku bakımından sonuçları, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ile bunun istisnaları, yargılama giderleri, geçici hukukî korumalar ve kanun yolları, taraf değişikliği, dava konusunun devri ve davaya son veren taraf işlemleri gibi diğer usul hukuku kurumları bakımından değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. En sonda ise yukarıda tarafımızca incelenmiş olan bu konuların genel bir değerlendirmesinin yer aldığı sonuç bölüm ve olması gereken hukuk bakımından önerilerin yer aldığı bölüm bulunacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAVA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE DAVA KONUSUNUN TEORİK TEMELLERİ

§ 1. DAVA KONUSUNUN TARİHÇESİ, TANIMI, HUKUKÎ NİTELİĞİ VE BENZER HUKUKÎ KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

A. DAVA KONUSUNUN TARİHÇESİ VE TANIMI

I. Genel Olarak

Dava konusuna ilişkin tartışmalar ve son yıllardaki gelişmeler bir dava konusu tanımı ortaya koymaya çalışsa da bu çabanın yetersiz olduğu görülmektedir[1]. Her ne kadar dava konusu özellikle Alman doktrininde üzerinde geniş tartışmaların yapıldığı bir kavram olsa da yabancı hukuk sistemlerindeki tartışmalarından ve bu yöndeki teorik temellerinden önce hukukumuz açısından önemi ortaya konulmalıdır. Buradan hareketle, öncelikle tüm hukuk sistemleri açısından etkili olan Roma hukuku bakımından gösterdiği gelişim, İslâm ve Osmanlı hukuku ve bu bağlamda özellikle Mecelle ile ilgili hükümler ile bağlantısı ve son olarak eski ve günümüz Türk hukuk mevzuatı (HUMK tasarıları) bakımından önemi incelenmelidir.

II. Roma Hukukunda Dava Konusu Kavramı ve Usul Hukukundaki Rolü

1. Genel Olarak

Roma hukuku, Katolik mezhebinin esaslarından doğan Kanonik hukukunun[2] dokunulmaz ve tartışılmaz kuralları yanında, farklı coğrafya ve şartlardaki insan topluluklarına uygulanan, evrensel ve tek bir hukuk sistemi olarak kabul edilmiştir[3].

---

1 **Prütting**, s. 302.

2 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Lickleder, Helmut,** Der Streitgegenstand im kanonischen Zivilprozeβrecht, Nürnberg 1960.

3 **Cin, Halil/ Akyılmaz, Gül,** Türk Hukuk Tarihi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. B., Konya 2011, s. 4-5. Roma hukuku, İslâm hukukuyla benzerliği en fazla olan hukuk dalı olarak

Daha sonraları Rönesans ile birlikte diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da değişmeyen ve tartışılmayan kuralların değil, sürekli değişip gelişen kuralların geçerli olması gerektiği fikri yayılmıştır[4].

Roma usul hukukunda dava konusuna ilişkin pek fazla çalışmanın yapılmaması nedeniyle Roma hukukunda genel anlamda bir dava konusu tanımının eksikliği hissedilir[5]. Roma yargılamasında "actio" hukuk yapısı, dava konusunu belirlerken kesinlikle göz ardı edilemez. Ne zaman Roma usul hukuku ve geçerli olan usul hukuku arasındaki fark ortaya konabilirse, actio'nun Roma usul hukukunda oynadığı temel rol de anlamlı olur ve böylece Roma hukukunda geçerli olan usulî tüketim ve genel sona erme etkisi teorisi (die prozessuale Konsumtion[6]/allgemeine Ausschlusswirkung) de anlaşılır hale gelir[7]. Bu teori, Romalılar tarafından kesin hüküm ve derdestlik konusundaki problemlerin çözümü hususunda denenmiş ve dava konusunun belirlenmesi sorununda anahtar bir rol oynamıştır[8]. Zira Roma hukukunda kesin hüküm ve derdesliğin mihenktaşı dava konusudur[9]. Roma yargılamasının actio hukuk yapısı nedeniyle objektif dava yığılması ve dava değişikliği kurumlarında hemen hemen hiçbir problem çıkmamıştır[10]. Roma hukuku düzenlemesine ek olarak günümüz hukuklarında ise dava konusu probleminin farklı

---

görülmekle birlikte İslâm hukukunun, Roma hukukundan ayrı ve bağımsız olduğu kabul edilmiştir (**Ekinci, Ekrem Buğra**, İslâm Hukuku ve Önceki Şeriatler, İstanbul 2003, s. 28).

4 **Cin/ Akyılmaz**, s. 5.

5 **Hesselberger, Dieter,** Die Lehre vom Streitgegenstand, Geschichtliche Entwicklung und Gegenwärtiger Stand, Köln, Berlin, Bonn, München 1970, s. 29. Roma usul hukukunda dava konusunun varlık ve içeriğine yönelik araştırma tümevarım metodu kullanılarak tespit edilir. Bu bağlamda Roma hukuku ile bağlantılı sorunların çözümünde de olduğu gibi öncelikle dava konusu teorilerinin incelenmesi, dava konusu kavramının ortaya konabilmesi açısından gereklidir (**Hesselberger,** s. 29; **Schwab**, s. 73).

6 **Consumptio**, tüketme, istihlak (**Umur, Ziya,** Roma Hukuku Lügâtı, İstanbul 1983, s. 48). Tüketim etkisi, aynı dava ve aynı dava sebebine dayalı olarak taraflardan birinin diğerine karşı daha sonraki tarihte bir dava açamaması olarak ifade edilmektedir (**Budak, Ali Cem,** Kara Avrupası ve Anglo- Amerikan Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm: Türkiye İngiltere Örnekleri, İstanbul 1991 (Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi), s. 10). Ayrıntılı bilgi için bkz. § 1 A II 4 b.

7 **Beinert, Bernhard Georg,** Der Umfang der Rechtskraft bei Teilklagen, Hamburg 1999, s. 2; **Hesselberger,** s. 29, s. 46 vd.

8 **Hesselberger,** s. 29.

9 **Hesselberger,** s. 29; **Schwab**, s. 5.

10 **Hesselberger,** s. 29.

ihtimallere göre çözümü için özellikle dava şartları, dava yığılması, dava değişikliği, derdestlik, kesin hüküm, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ve istisnalarından olan ıslah gibi kurumlar bakımından dava konusunun tüm önemli etkilerinin ortaya konulması ve tartışılması gereklidir[11]. Roma hukukunda sorun, farklı actioların birbiriyle ilişkisinin nasıl gerçekleştiğinde olduğu gibi, actioların rekabetinin olup olmadığı, kesin hüküm ve derdestlik nedeniyle de günceldir[12]. Roma yargılamasında dava konusunun ortaya konabilmesi açısından actio, usulî tüketim ve genel sona erme etkisinin yeniden analizinin yapılması ve Roma usul hukukunda dava konusunun bu çerçevede belirlenmeye çalışılması gerekir[13].

2. Actio'nun Dava Konusu Kavramı

Roma hukukunda kişinin hakkını, devlet vasıtasıyla kullanması yolunda, yargılamayı harekete geçiren vasıtaya "agere[14]"den gelen "actio" yani "dava hakkı" denilmekteydi[15]. Usulî olarak actio davacı tarafından yargılamayı başlatan ilk dava hareketi, yani diğer bir deyişle borçlu olunan şeyi hâkim önünde takip hakkı olarak tanımlanır[16]. Actio, hem magistranın tanıdığı usulî muameleyi hem de bununla kabul

---

11 **Schwab**, s. 5; **Tanrıver, Süha,** Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı, 2. B, Ankara 2007, s. 71-72; **Yılmaz - Islah**, s. 180.

12 **Hesselberger,** s. 30.

13 **Hesselberger,** s. 30.

14 Agere, faaliyette bulunacak şekilde hareket etmek, sevk etmek, yürütmek anlamlarında kullanılır (**Tahiroğlu, Bülent/ Erdoğmuş, Belgin,** Roma Usul Hukuku, İstanbul 1977, s. 5; **Umur, Ziya,** Roma Hukuku Tarihi Giriş – Kaynaklar – Umumi Mefhumlar – Hakların Himayesi, İstanbul 1982, s. 512; **Schwarz, Andreas,** Roma Hukuku Dersleri, (çev. Rado, Türkan), İstanbul 1956, s. 221; **Kaser, Max/ Hackl, Karl,** Das Römischen Zivilprozessrecht, München 1996, s. 35).

15 **Di Marzo Salvatore,** Roma Hukuku (çev. Umur, Ziya), 2. B, İstanbul 1959, s. 89; **Schwarz,** s. 221; **Iustinianus,** Instıtutiones (çev. Umur, Ziya), İstanbul 1968, s. 313; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş - Usul,** s. 5; **Umur – Lügât**, s. 2; **Yılmaz, Ejder**, Hukuk Sözlüğü, 1.B., Ankara 2003, s. 13; **Türkoğlu Özdemir, Gökçe**, Roma Medenî Usul Hukukunda Formula Yargılaması, DEÜHFD 2205, C. 7, S. 1, (s. 167-212), s. 168; **Gürten, Kadir/ Küçük, Eşref,** Roma Hukukunda Actio Kavramı ve Tarihsel Gelişimi, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 465-479), s. 468; **Türkoğlu Özdemir, Gökçe,** Roma Usul Hukukunda "Plus Petitio" Yasağı ve Medenî Usul Hukukundaki Davayı Genişletme ve Değiştirme Yasağına Olan Etkileri, Ankara 2004, s. 19.

16 **Habschied,** s. 27; **Hesselberger,** s. 39; **Kaser/ Hackl,** s. 34-35; **Muther, Theodor M.,** Zur Lehre von der römischen Actio, dem Heutigen Klagerecht, der Litiscontestation und der Singularsuccession in Obligationen, Erlangen 1857, s. 8; **Marzo**, s. 89; **Schwarz,** s. 221; **Iustinianus**, s. 313; **Umur – Giriş**, s. 512; **Karadeniz Çelebican, Özcan,** Roma Hukuku, 9.B, Ankara 2004, s. 122; **Windscheid, Bernhard,** Die Actio des römischen Civilrecht, vom Standpunkte des heutigen Rechts, Düsseldorf 1856, s. 1. Hasse 1834 yılında, "Bütün haklar,

ettirilecek olan hakkı içerir[17]. Bu kavrama bakıldığında, bu kavramın belirsiz olduğu ve incelenmeye muhtaç olduğu görülür[18]. Zira Roma hukukunda tüm sübjektif haklar için kullanılabilecek genel anlamda bir actio'nun olmaması, hukuken korunmaya değer bir hakkın gerçekleştirilebilmesi bakımından mutlaka her durum için ayrı bir actio'nun tanınmış olmasını gerekli kılardı[19]. Bu da Roma hukukunda davası öngörülmemiş bir hakkın söz konusu olamamasına[20] ve her hukukî ilişki için ayrı bir uygulamanın olmasına neden olurdu[21]. Actio ve ius (hak) arasında sıkı bir bağ vardır, ancak actio hakkın düzenlenmesi değil; kanun ile dava edilebilir bir talebin düzenlenmesi olarak görülür ve mahkemece takibi onaylanan bir talep hakkı verilir[22]. Actio, bir şeyden türetilmemiş; o bağımsız ve kendine özgüdür[23]. Actio, Roma medenî usul hukukunun mihenk taşı; maddi ve usul hukukunun da temel unsurudur[24]. Bu duruma Roma hukukunda "Bir Romalı, ne zaman ius ile actio arasında seçim yapsa, actio'yu seçer; zira actio tek başına hedef için gerekli şarttır"

---

pozitif haklar olarak hayatiyetlerini actio'dan (dava hakkından) almaktadır" ifadesi ile actionun önemini ortaya koymuştur (**Tuluay, Metin,** Medenî Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi, DEÜHFD 1983, S. 1, (s. 101-132), s. 104). Özellikle "agere cum aliquo" usul hukuku alanında kullanılır ve bir kimseye karşı dava açmayı ifade eder **(Gürten/ Küçük**, s. 468).

17 **Tahiroğlu, Bülent/ Erdoğmuş, Belgin,** Roma Hukuku Dersleri, 3. B, İstanbul 2003, s. 105.

18 **Hesselberger,** s. 39; **Wlassak, Moritz,** Die Litiskontestation in Formularprozess, 1889, s. 42; **Tamer Güven, Diler**; Roma Hukukunda Hak ve Dava İlişkisi, İstanbul 1987, s. 10.

19 **Karadeniz Çelebican,** s. 122; **Schwarz,** s. 221; **Umur – Giriş**, s. 512; **Marzo**, s. 90; **Sungurtekin Özkan, Meral/ Türkoğlu Özdemir, Gökçe**, Roma Hukukundan Günümüze Medenî Yargılamanın Esasları, Ankara 2008, s. 44; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 20; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 168; **Tamer Güven**, s. 14; **Gürten/ Küçük**, s. 468. Zira eski usul tarafından belirlenmiş sınırlı sayıda hakkın olması, praetor'un ancak belli sayıda dava şeklini kabul etmesi sonucunu doğurmuştur (**Villey, Michel,** Roma Hukuku Güncelliği (çev. Bülent, Tahiroğlu), İstanbul 2000, s. 17).

20 **Karadeniz Çelebican,** s. 122; **Tamer Güven**, s. 15 vd.

21 **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 20.

22 **Hesselberger,** s. 40-41; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 168.

23 **Hesselberger,** s. 41.

24 **Habschied,** s. 26; **Hesselberger,** s. 41. Roma hukukunun kendine özgülüğü, maddi hukuk ve usul hukukundaki ilişkiyi ayrı tuttuklarından dolayı, bizim bugün yaptığımız gibi, zarar görmemiştir. Gerek dava gerekse actio maddi hukukla temellenir. Sübjektif hakkı konu edinen talebin dava edilebilirliği maddi hukuka ilişkin talep kavramı ile açıklanabilir (**Kummer, Max,** Das Klagerecht und die materielle Rechtskraft im schweizerischen Recht, Bern 1954, s. 11-12).

ifadesi ile vurgu yapılmış ve actio'nun önemi abartılı bir dille anlatılmaya çalışılmıştır[25].

Actio'nun temelinde davanın kabul edilmesine bağlı olarak tüm usulî unsurlar[26] ve davanın temellenmesi için tüm maddi hukuk şartları da bir araya gelirler[27]. Bu nedenle actio davanın usulî ve maddi ön şartının temeli olarak anılır[28]. Actionun maddi unsurları da dava şartı olarak gösterilir[29]. Actio bugünkü davadan farklı olarak sübjektif hakkın kullanılmasının belirli bir şeklinden ziyade sübjektif hakkın kendisidir. Romalı yargıç, soyut bir hukuk kavramından ziyade dava edilebilir bir talebi araştırmaktadır[30]. Bu da sübjektif hakkı konu edinen maddi hukuka ilişkin taleple mümkündür. Zira talep (Anspruch) ve actio birbirinden uzak olmakla birlikte, dava edilebilirlik, talebin maddi hukuk ile ilişkisinden kaynaklanmaktadır[31]. Roma hukukunda maddi talebi baz alan actio, davanın konusunu belirler. Nihayet actio, borçlu olunan şeyi, hâkim önünde talep etme hakkından başka bir şey değildir[32]. Bir şeyin yapılması ya da yapılmamasına ilişkin talebin elde edilmesini sağlayan araçtır[33]. Bu araç aslında sadece actio in personam olan şahsî davalara işaret etmektedir[34]. Ki bu davalar bakımından dava konusu bir şeyin yapılması ya da yapılmaması talebidir ve bu da actionun konusunu

---

25 **Hesselberger,** s. 42. Roma özel hukukunun actiolar sisteminden oluştuğu söylenebilir. Bu kapsamda Institutiones sisteminde özel hukuk, "uyguladığımız tüm hukuk, ya insanlara, ya mallara, ya da davalara ilişkindir", şeklinde sınıflandırılmıştır (**Gürten/ Küçük**, s. 469).

26 Actio esasen usul hukuku kavramı olduğundan dolayı buna "usulî görüş" de denilmektedir (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 104).

27 **Hesselberger,** s. 40.

28 **Habschied**, s. 27; **Hesselberger,** s. 40.

29 **Yıldırım - Teori**, s. 23.

30 Olması gereken, hukuken korunmaya değer her bir hak yani her bir menfaat için bir davanın tanınmış olmasıdır (**Villey**, s. 22).

31 **Kummer**, s. 12.

32 **Gürten/ Küçük**, s. 470.

33 **Gürten/ Küçük**, s. 470; **Günal, A. Nadi,** Roma Medenî Usul Hukukunda Yargılama Süreci ve İstinaf, Ankara 2007, s. 25.

34 **Gürten/ Küçük**, s. 470.

oluşturmaktadır. Diğer actio türleri[35] bakımından ise dava konusunun değişmesi söz konusu olacaktır.

3. Legis Actiolar Usulünün Dava Konusu Kavramı

Roma usul hukukunda özel mahkemeler nizamı ve nizam harici usul[36], farklı zamanlarda hakların korunmasında geçerli olan yollar olarak kullanılıyorlardı[37]. Özel mahkemeler nizamı usulünde legis actiolar ve formula usulleri yer alırdı. Özel mahkemeler nizamı usulü, cumhuriyet devrinin sonuna kadar legis actiolar olarak anılmakta; bunu tüm klasik devir boyunca da formula usulü izlemekte; daha sonra ise bu usullerin yerini nizam harici usul almaktadır[38]. Öneminden ötürü formula usulünün dava konusu ayrı bir başlık altında incelenecek, burada kısaca legis actiolar ve bunların dava konusunun tespiti üzerinde durulacaktır[39].

Legis actio, kanunî dava olarak tanımlanmaktadır[40]. Hem kanunla tespit edilmeleri hem de değiştirilemeyecek kalıplar içinde olmaları nedeniyle legis actiolar gerçek anlamda dava niteliği taşımayıp, davanın görülmesini sağlayan dava şekilleri olarak ifade edilmektedir[41]. Örf ve âdete dayanan legis actiolar usulü, On İki Levha Kanunu ve onu izleyen kanunlarda düzenlenmiştir ve toplamda beş tane legis actio

---

35 Aslında legis actioların dar yapısına karşı praetor Edictum'unda yer alan formulalar yani onların temsil ettiği actiolar çok çeşitlidir ve çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur (**Umur – Giriş**, s. 600). Bu actiolara ilişkin bilgiye aşağıda formula başlığı altında ayrıca değinilecektir. Bkz. § 1 A III 4 b.

36 Bkz. § 1 A II 4.

37 **Karadeniz Çelebican,** s. 276; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 11 vd.; **Schwarz,** s. 286 vd.; **Marzo**, s. 98 vd.; **Umur – Giriş**, s. 521; **Marzo**, s. 98; **Tamer Güven**, s. 21-22.

38 **Tamer Güven**, s. 21-22; **Gürten/ Küçük**, s. 473 vd.

39 Bkz. § 1 A II 4 b.

40 **Umur – Giriş**, s. 536; **Karadeniz Çelebican,** s. 283; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 11; **Marzo**, s. 100; **Gürten/ Küçük**, s. 475; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 23.

41 **Umur – Giriş**, s. 537; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 11; **Karadeniz Çelebican,** s. 283; **Marzo**, s. 101. Davacı bunlarda sabit actio kalıpları ile maddi taleplerini ileri sürmektedir. Vekaletten dolayı dava açacaksa actio mandati, haksız fiilden doğan sorumluluktan dolayı dava açacaksa actio de dolo gibi kalıp davaların açılması gerekliydi. Oysa bugün sahip olduğumuz yargılama sistemi Roma'nın formular yargılamasından tamamen farklıdır. Bugün dava talebini temellendirmek için talep sonucu ile vakıanın ortaya konulması gerekir (**Guldener, Max,** Schweizerisches Zivilprozessrecht, 3. Auflage, Zürich 1979, s. 200).

bulunmaktadır[42]. Legis actiolarda "in iure ve apud iudicem" olmak üzere iki aşama bulunmaktadır. İn iure, actio'nun açılması ya da engellenmesine ilişkin hak aramaya izin vermek ya da reddetmek amacındadır[43]. Yani in iure, hakkının ihlal edildiğini düşünen davacının, hakkını ihlal ettiğini düşündüğü kişiyi magistra önüne çağırması ya da gelmesi için zor kullanması olarak ifade edilen magistra önündeki aşamadır[44]. Magistra, iddia sahibinin seçtiği legis actioyu uygun bulduktan sonra davanın tespiti olan litis contestatio aşamasına geçer[45]. Actio'nun tanınmasından sonra, sınırlarının tayin edilmesi işlemine litis contestatio yani davanın tespiti denir[46]. Bu, magistra önünde gerçekleşen işlemlerin sonucunun belirlendiği ve hâkim önünde karara bağlanacak şeylerin temelinin atıldığı usulî bir aşamadır[47]. Eski Roma hukukunda sözleşme kavramı bilinmese de[48], daha sonraları tarafların aralarındaki uyuşmazlığı hâkimin kararına bağlamak konusunda yaptıkları sözleşme olarak[49] da litis contestatio'nun varlığı farklı bir açıdan ele alınıp incelenmiştir. Litis contestatio'nun Roma hukukundaki önemi, dava konusunun belirlenmesinde de kendisini gösterir. Dava konusuna ilişkin uyuşmazlığı kesin bir şekilde ortaya koyan litis contestatio'da vakıalar ve hukukî sebepler belirtilerek, istenen hukukî korunma talebinin ne yönde olduğu tam olarak ortaya konulmaya çalışılır[50]. Litis contestatio'da taraflar actio'yu gerçekleştirerek, dava konusunu sabitler[51]. Böylece aynı sebebe dayanılarak yeni bir

---

42 **Umur – Giriş**, s. 537; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 11; **Karadeniz Çelebican,** s. 283; **Marzo**, s. 98.

43 **Hesselberger,** s. 40.

44 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 12; **Schwarz,** s. 287; **Umur – Giriş**, s. 540; **Karadeniz Çelebican,** s. 283; **Gürten/ Küçük**, s. 474.

45 **Karadeniz Çelebican,** s. 285; **Umur – Giriş**, s. 558; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 205; **Schwarz,** s. 289; **Tamer Güven**, s. 38; **Gürten/ Küçük**, s. 475).

46 **Keller, Friedrich Ludwig**, Litis Contestatio und Urteil nach classischem Recht, Zürich 1827, s. 2; **Theodor**, s. 68; **Beinert**, s. 2.

47 **Keller**, s. 2; **Hesselberger**, s. 37; **Karadeniz Çelebican,** s. 285; **Schwarz,** s. 290; **Umur – Giriş**, s. 558; **Theodor**, 68; **Koschaker, Paul/ Ayiter, Kudret**, Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukuku'nun Ana Hatları, Ankara 1983, s. 14.

48 **Kaser/ Hackl,** s. 79.

49 **Wlassak**, s. 2; **Winscheid**, s. 61; **Keller**, 5-6, **Hesselberger,** s. 37.

50 **Tamer Güven**, s. 39.

51 **Kaser/ Hackl,** s. 79.

dava açma imkânı kalmaz[52]. Bundan sonra magistra önündeki davanın görülüp sonuçlandırıldığı apud iudiceme başlanır; in iure aşamasında söylenmiş iddia ve savunmalar litis contestatio'da tespit edilen esaslar çerçevesinde değerlendirilir ve hüküm verilir[53]. Bu karar (sententia) kesin hüküm niteliğindedir[54]. Hâkim davanın konusu olan maddi vakıaları açıklığa kavuşturarak bir hükme varır[55].

4. Formula Usulünün Dava Konusu Kavramı

a. Genel olarak

Roma hukukunda yabancılara dava ehliyetinin tanınmaması nedeniyle yabancılar hakkında legis actiolar usulünün uygulanması yetersiz kalmıştır[56]. Bu nedenle praetorlar formula denilen legis actioya göre daha az şekilci olan yeni bir usul yaratmışlardır[57]. Formula, belli bir biçimde düzenlenmiş; in iure ve apud iudicem[58] aşamalarından oluşan yazılı bir belge niteliğindedir[59]. Bu usulde de magistra önünde geçen aşamaya in iure, özel hâkim önünde geçen aşamaya ise apud iudicem adı verilir ve legis actio gibi hakkı ihlâl edilen kişinin, bu hakkını ihlâl ettiğini düşündüğü kişiyi magistra önüne çağırması ve kendine en yakın olan formula

---

52 **Kaser/ Hackl,** s. 79-80; **Hesselberger,** s. 38-39; **Schwarz,** s. 290; **Tamer Güven**, s. 39.

53 **Karadeniz Çelebican,** s. 287; **Schwarz,** s. 288; **Umur – Giriş**, s. 559; **Hesselberger,** s. 39; **Koschaker/ Ayiter**, s. 15.

54 **Gürten/ Küçük**, s. 475. Roma hukukunda "res iudicata pro veritate acciputur" yani "kesin hükmün gerçek kabul edildiği ilkesi geçerliydi (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 115).

55 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 206.

56 **Karadeniz Çelebican,** s. 292-293; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 16; **Schwarz,** s. 293; **Umur – Giriş**, s. 569; **Koschaker/ Ayiter**, s. 16.

57 **Karadeniz Çelebican,** s. 293; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 16; **Schwarz,** s. 293; **Umur – Giriş**, s. 569; **Theodor**, s. 78; **Kaser/ Hackl**, s. 163; **Koschaker/ Ayiter**, s. 16; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 172.

58 Bu aşamada iddia ve savunmanın ispatı ve uyuşmazlığın karara bağlanması söz konusu olur (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 226-227; **Karadeniz Çelebican,** s. 306-307; **Umur – Giriş**, s. 610 vd.).

59 **Karadeniz Çelebican,** s. 294; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 16; **Schwarz,** s. 293; **Umur – Giriş**, s. 567; **Marzo**, s. 104-105; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 172; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 213; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 27.

taslağını seçmesi ile actio başlar[60]. In iure aşamasında, yargı hizmetini yerine getirmek için görevlendirilmiş geniş yetkiyi haiz praetorlar, iddia edene bir dava hakkı tanıyıp tanımamakta ve seçtiği formula taslağını kabul edip etmemekte serbesttir[61]. Bu, praetor'un fiilinin bir hukuk yaratma eylemi olmadığı yönünde yorumlanır[62]. Doktrinde de, maddi hukuk karşısında actio'nun özel bir niteliğine işaret edilerek, actio hakkında ne zaman hakka ilişkin bir düzenleme yapılsa, bu hukukî bir düzenleme olarak Romalı'lar tarafından yorumlanmaz, denilmektedir[63]. Romalılar bu görüşün yanında ya da karşısında başka bir görüşe zorlanırlar[64]. O da, hukukî düzenlemenin hakkın düzenlenmesi değil; aksine yasa ile dava edilebilir bir talebin düzenlenmesi olduğudur[65]. Böylece o dönemde mahkemece takibi onaylanan sübjektif bir hak verilmekte; hukukî himayenin ius'a (hak, hukuk) nazaran actio ile sağlandığı kabul edilmektedir[66].

Praetor emrinin temelinde, klasik formula yargılamasında sık sık ihtiyaç duyulan medenî hak üzerinde sabit bir actio tesis etmek ya da vakıa ileri sürmek mümkün değildir[67]. Romalılar için objektif maddi hukuk kuralları, hukuk düzenlerinin iç kavramını inşa etmez. Bu nedenle maddi ve usul hukukuna ilişkin kavramsal bölünme düşüncesi onlar için uzaktır[68].

---

60 **Habschied**, s. 27; **Hesselberger**, s. 40; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 180; **Karadeniz Çelebican,** s. 297-298; **Schwarz,** s. 294; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 16-17; **Marzo**, s. 105; **Umur – Giriş**, s. 576 vd.

61 **Hesselberger**, s. 40; **Karadeniz Çelebican,** s. 298; **Schwarz,** s. 295; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 17; **Marzo**, s. 105; **Umur – Giriş**, s. 577-578; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 27; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 172 vd.; **Tamer Güven**, s. 28; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 205. In iure aşamasında yargılama sözlü olarak gerçekleşmekte ve çekişme konusunun esası hakkında herhangi bir inceleme yapılmamaktaydı (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 48).

62 **Hesselberger**, s. 40.

63 **Windscheid**, s. 3; **Hesselberger**, s. 40-41.

64 **Hesselberger**, s. 41.

65 **Hesselberger**, s. 41.

66 **Habschied**, s. 27; **Hesselberger**, s. 41; **Yıldırım – Teori**, s. 23.

67 **Hesselberger**, s. 41.

68 Maddi ve usul hukukuna ilişkin talep kavramları ve kavramsal bölünme sorunu için bkz. aşa. § 1 B I 1 a, c.

Maddi hukuka ilişkin actio kavramı, formula yargılaması zamanında henüz gelişmemiştir[69]. Normalde actio, uyuşmazlığın maddi hukuk yönünü de göstermekle birlikte; formula yargılamasında, tam bir hakkı değil aksine praetor'un saf bir eylemi olan hukukî koruma vermesini konu edinmektedir[70]. Roma formula yargılamasının actio'su, medenî hukuktaki talep kavramı ile tespit edilemez, zira hukuk sistemlerinde kabul edilen talep kavramını Romalılar tanımaz[71]. Praetor'un actioyu onaylaması, actio'nun maddi hukuk talebine dayanıp dayanmadığına da bağlı değildir[72]. Maddi hukuk ile bağlantı sadece praetor'un actio vermesi ve hak aramaya izin vermesi noktasında düşünülür ve sonuç itibariyle actio'nun hem maddi hem de usulî rol oynadığı hukukî gerçeğinin de önüne geçilemez[73].

b. Dava Konusu

Maddi hukuk ve usul hukuku arasında devam eden husumet, Roma hukuku zamanında mevcut değildir ve formula yargılamasında dava konusunun hükümlerinin saptanması açısından mutlaka Roma usul hukukunun actio yapısının değerlendirilmesi gereklidir[74]. Modern hukuktaki maddi ve usulî talep kavramının, Roma hukukunda medenî hukuk ve yargılama hukukundaki görünümü actio da kendini gösterir[75]. Hatta daha sonraki dönemlerde Winscheid, maddi hukuka ilişkin talep kavramını, Roma hukukunun actio kavramından usul hukukuna ilişkin unsurları ayırmak suretiyle elde etmiştir[76].

Roma hukuku, maddi hukuk ile usul hukuku arasında kesin bir ayrım yapmayıp hakkı, bir actio hakkının varlığına bağlamaktadır[77]. Actio da kendini neredeyse dava konusu olarak sunmakta ve yargılamanın tüm aşamalarında odak noktası

---

69 **Hesselberger**, s. 42.

70 **Hesselberger**, s. 42; **Yıldırım – Teori**, s. 24.

71 **Kaser/ Hackl**, s. 173 vd.; **Hesselberger**, s. 42.

72 **Hesselberger**, s. 42.

73 Bkz. yuk. § 1 A II 2.

74 **Hesselberger**, s. 59.

75 **Hesselberger**, s. 59.

76 **Schwab – İhtilaf**, s. 289.

77 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 5

olmaktadır[78]. Davacının talep sonucu bağlantı noktası olmaktan çıkmakta, çünkü bu talep sonucu, ortak postulatio[79] da bilinmektedir[80]. Tasarruf ilkesinin bugünkü şekli gelişmediğinden dolayı dava konusu üzerinde hâkim olan davacı değil, praetordur[81]. Davacı, praetor önünde tarafların litis contestatio'ya yönelik actio üzerindeki talebi için talep sonucunu usul hukukuyla sabitlenmiş uyuşmazlık programına dönüştürür[82]. Bu program ile iudex[83] vasıtasıyla davalının mahkûmiyeti ya da actioda ileri sürülen hak veya vakıadan hüküm çıkarılması söz konusu olur[84]. Bugünkü manasıyla talep sonucuna benzese de praetor hâkimiyetine dayalı bir yargılama sistemi, tarafların iddia ve savunmalarını talep sonucuyla ileri sürdükleri tasarruf ilkesinin egemen olduğu değil; praetor tarafından uyuşmazlığa en uygun dava formül taslağının doldurulduğu praetor tasarrufunun egemen olduğu bir düzeni ifade etmektedir. Bu düzende tarafların karşılıklı iddia ve savunmaları değerlendirildikten sonra magistra tarafından davacıya actio imkânının tanındığı formulanın verilmesiyle birlikte, dava konusunun tespiti sağlanmakta; litis contestatio ile de taraflar dava konusu üzerinde etkili olmakta ve hüküm kurulabilmesini sağlamaktadırlar[85].

Actio içerik olarak da dava konusunu belirlemektedir. Zira actio, bir davanın görülebilmesi ve neticelendirilmesi için gerekli olan tüm maddi ve usulî şartları bünyesinde barındırmaktadır[86]. Bu durumu, tüm açıklığı ile birlikte genel sona erme ve usulî tüketim görüşleri de göstermektedir[87]. Yani actio'nun kimliği her zaman

---

78 **Hesselberger**, s. 59.

79 **Postulatio**, davacı veya davalının, magistra önünde sözlü olarak iddia ve savunmada bulunmalarıdır (**Umur – Lügât,** s. 163; **Yılmaz – Sözlük,** s. 551**).**

80 **Hesselberger**, s. 59.

81 **Hesselberger**, s. 59; Karş. **Meriç, Nedim**, Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara 2011, s. 27 vd.

82 **Hesselberger**, s. 59; **Marzo**, s. 105; **Umur – Giriş**, s. 588; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 182.

83 İudex, Roma hukukunda hâkim yani karar veren kişi anlamında kullanılmaktadır (**Umur – Lügât,** s. 96; **Yılmaz – Sözlük,** s. 334**).**

84 **Hesselberger**, s. 60. Öte yandan bu işlem praetor tarafından yapılan bir işlem olmayıp, uyuşmazlık halinde tarafların aralarında yaptıkları sözleşmesel bir işlemdir (**Schwarz**, s. 295; **Keller**, s. 3).

85 **Yıldırım – Teori**, s. 24.

86 **Kaser/ Hackl**, s. 173 vd.; **Hesselberger**, s. 42.

87 **Hesselberger**, s. 60.

dava konusunun kimliğini temellendirmekte ve ikinci bir yargılamanın dava konusunun, ilk yargılamanın dava konusu ile aynı olması durumu, her zaman actioların karşılaştırılması ile cevaplandırılmaktadır[88]. Zira dava konusunun içeriği, ileri sürülen actio ile bellidir ve praetor maddi hukuk anlamında bir talep mevcut olmasa bile actioyu kabul edebilir[89].

Diğer yandan her ne kadar formula yargılamasında maddi hukuk anlamında bir talep olmasa da dava konusunun tespitinde formulanın tüm bölümleri aynı öneme sahip değildir[90]. Formula yargılamasında demonstratio[91], intentio[92] ve condemnatio[93] olmak üzere üç bölüm vardır[94]. Bu yargılamada hâkim, formulada belirtilenlere sıkı sıkıya bağlı olduğundan, çekişmeli durum, uyuşmazlığın tespiti sırasında ne şekilde ise hâkim de ona göre kararını verecektir[95]. Öncelikle uyuşmazlığın temeli demonstratioda belirlenir; bu vakıaya bağlanan hak ve yükümlülükler intentioda tespit edilir; daha sonra bu hak ve yükümlülüklere bağlanan hukukî sonuçlar condemnatio da hükme bağlanır. Roma hukukunda condemnatio ile cezalandırılmanın temeli para ile olmaktadır[96]. Bu yüzden Roma hukukunda para ile

88 **Hesselberger**, s. 60.

89 **Yıldırım – Teori**, s. 24.

90 **Hesselberger**, s. 60; **Yıldırım – Teori**, s. 24.

91 **Demonstratio**, uyuşmazlığın temeli olan vakıayı anlatan bölümdür (**Umur – Lügât,** s. 56; **Karadeniz Çelebican,** s. 299; **Marzo**, s. 105-106; **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 49; **Schwarz**, s. 295 vd.; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 196; **Umur – Giriş**, s. 591-592; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 18).

92 **İntentio**, davacının davalıya karşı hukukî talebini ileri sürdüğü bölümdür (**Umur – Lügât,** s. 90; **Karadeniz Çelebican,** s. 299; **Marzo**, s. 105-106; **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 49; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 197; **Schwarz**, s. 295 vd.; **Umur – Giriş**, s. 591-592; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 18).

93 **Condemnatio**, hükmün verildiği bölümdür (**Umur – Lügât,** s. 42; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 197; **Karadeniz Çelebican,** s. 299; **Marzo**, s. 105-106; **Schwarz**, s. 295 vd.; **Umur – Giriş**, s. 591-592; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 18; **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 49).

94 Taksim davaları gibi bazı özel davalar bakımından condemnatio kısmının yerine, adiudicatio kısmı yer almaktaydı (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 49).

95 **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 29.

96 **Hesselberger**, s. 60; **Marzo**, s. 107; **Tamer Güven**, s. 44; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 19; **Karadeniz Çelebican,** s. 301; **Umur – Giriş**, s. 593; **Schwarz**, s. 302; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 198. Condemnatio kısmında, davacının intentio kısmındaki iddiası ispat edilebildiği takdirde mahkum edilmesi, aksi halde davalının beraat ettirilmesi emri verilir (**Gürten/ Küçük**, s. 476).

mahkûmiyet esas alındığından condemnatio dava konusunu belirlemede yeterli değildir. Condemnatio, bugünkü anlamda talep sonucuna benzemekle birlikte, tek tip bir mahkûmiyet öngördüğünden dolayı dava konusu ile talep sonucu arasındaki sıkı bağlantı condemnatio için söz konusu olmayacaktır[97]. Intentio ile davanın temeli olan, davacının talebine yönelik hukuk veya vakıa ile dava sebebi ortaya konulduğundan, intentio dava konusunun belirlenmesinde önemi haizdir[98]. Bu nedenle dava konusunun tam ve eksiksiz olarak intentio kısmında gösterilmesi gerekir. Intentio, davacının bir tespit mi yoksa eda mı talep ettiğini; davalıdan hangi edayı istediğini, mülkiyetin devri ya da kölenin iadesinin, alınan şeyin teslimi ya da satış parasının istendiğini yani kısaca davanın amacını göstermektedir[99]. Dava temeli bu kısımda ifade edilir ve davanın temeli ile konusunu gösterir. Bu noktada davanın konusu belirli (certum) veya belirli olmayan (incerum) olabilir[100]. Örneğin, istihkak davasında (rei vindiicatio), bir malın mülkiyeti iddia edildiği, bir malın ya da paranın ifasının talep edildiği durumda dava konusunun muayyen (belirli) olduğu kabul edilmektedir[101]. Belirli olmayan bir intentioda da mümkün olduğunca davacının çıkarına uygun bir yorum yapılmalı ve hâkim buna göre dava konusunu değerlendirmelidir[102]. Bu durumda aslında dava konusunun Roma hukukuna dayanan taleple olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Intentio'nun varlığı aynı zamanda eadem res[103]'in olup olmadığını da belirlemektedir[104]. Bugün kesin hüküm hususunda dava konusunun öneminde olduğu gibi, Roma hukukunda da intentio, dava konusu ve kesin hüküm arasında önemli bir bağlantı vardır. Intentio dava sebebine (vakıaya)

---

97 Tespit davalarında condemnatio bulunmaz (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 221).

98 **Hesselberger**, s. 60; **Kaser/ Hackl**, s. 238 vd.; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 86; **Yıldırım – Teori**, s. 24. Intentio denilen kısımda, şartlı bir cümle ile davacının iddiası belirtilir (**Gürten/ Küçük**, s. 476).

99 **Hesselberger**, s. 60; **Schwarz**, s. 297-301; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 18; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 86; **Marzo**, s. 106-107. Davacının talebini belirten en önemli formula kısmı intentiodur (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 221).

100 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 221.

101 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 221.

102 **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 132.

103 Eadem res (bis de eadem re ne sit actio), aynı konu hakkında iki defa dava olmaz anlamındadır (**Umur – Lügât,** s. 63).

104 **Hesselberger**, s. 60; **Kaser/ Hackl**, s. 294; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 189.

benzer ve dava konusunun ferdileştirilmesi hususunda talebin edaya mı yoksa tesbite mi ilişkin olduğunu belirler[105].

Son olarak demonstratio'ya baktığımızda, vakıaların belirlendiği bu bölümde eda davasında bir bedelin ödenmesine ya da eşyanın devrine veyahut tespit davasının unsurlarının temelindeki vakıaya ilişkin bir actio vardır[106]. Davanın temelinde yatan bu vakıalar demonstratioda ferdileştirilerek tipik hale getirilir ve bu da dava konusunun belirlenmesi açısından intentio gibi son derece önemi haizdir[107]. Zira intentio ile dava konusuna ilişkin vakıalar çoktan ortaya konulmuş; demonstratioda ise dava temeline ilişkin vakıalar bireyselleştirilmiş, buna ilişkin talebin edaya mı yoksa tespite mi ilişkin olduğu anlaşılabilir hale getirilmiştir. Demonstratioda da somutlaştırılan bu vakıalar üzerinden davanın temelinde yatan olay özetlenir ve ne talep edildiği açık bir şekilde ortaya konur. Davanın temeli actio'nun intentiosun'da bireyselleşir ve aynı konuda ikinci kez dava açılamayacağı (eadem res) ve actioların yarışması da bu aşamadan sonra görülür[108]. Bu bakımdan her ne kadar vakıa, dava konusunun bir unsuru olmasa da, dava temelinin ve dava konusunun bireyselleştirilmesinde temeldir[109]. Her ne kadar davacı davasını bireyselleştirse de açtığı davayı daha sonra değiştirmek suretiyle başka taleplerde bulunma imkânına da sahiptir[110].

Dava konusunun kapsamının belirlenmesi açısından formula yargılamasında intentio kadar olmasa da etken olan bir diğer kısım da praescriptio[111]'dur[112]. Nasıl

---

105 **Yıldırım – Teori**, s. 24; **Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 86.

106 **Hesselberger**, s. 61.

107 **Hesselberger**, s. 61.

108 **Hesselberger**, s. 61.

109 **Hesselberger**, s. 61. Ayrıca bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. § 1 B II 2 a.

110 **Hesselberger**, s. 44. Formuladaki mantık şu şekildedir: önce olayın açıklığa kavuşturulması (demonstratio), sonra hukukî dayanaklarının belirlenmesi (intentio), en sonunda da sonuca varılması (condemnatio) söz konusu olacaktır (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 221).

111 **Praescriptio**, formula yargılamasının başında, hâkimin isminden hemen sonra söylenen davacı ya da davalı yararına yazılmış olan cümledir (**Umur – Lügât,** s. 167; **Marzo**, s. 109; **Yılmaz – Sözlük,** s. 552). Örneğin, taksitle ödenmesi gereken bir borcun olduğu durumlarda, alacaklı davayı borcun sadece vadesi gelmiş kısımları için açtığında, borcun kalan diğer kısımlarındaki hakkının sona ermemesi için davasının formulasına bu durumu vurgulayan bir praescriptio eklemesi gerekirdi (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 51). Bu durum HUMK zamanında kısmî dava açılması halinde söz konusu olan fazlaya ilişkin hakların saklı tutulması

demonstrationun talep sonucu yönünden açıklanmasının zorunlu olması halinde olduğu gibi, davacının bir taleple actio ileri sürmesi halinde de dava konusu yönünden başlangıç cümlesinin açıklanması zorunludur[113]. Praescriptio ile taraflar hangi sıfatla dava açtığını ve davanın gayesini belirtmekte; taleplerini hukukî yönden ferdileştirmektedir[114]. Bu da dava konusunun sınırlanmasına sebep olduğundan dolayı önemlidir.

Apud iudicem ya da in iudicio olan hâkim önündeki safha ile iddia ve savunmanın ispatı ve uyuşmazlığın karara bağlanması söz konusu olur. Formulanın şekline ve kapsamına uymak zorunda olan hâkim, tarafların ileri sürdüğü olayların doğru olup olmadığı ve bu olaylara dayanak olan yani hakkın korunmasını gerektiren bir sebep olup olmadığını araştıracaktır. Bu aşamada hâkim, tarafların getirdikleri çerçevesinde karar verecektir. Ancak formulaya sıkı bağlılık gereği, davacı tamamen haksız gözükse de muayyen olmayan bir dava konusu açısından onu mahkum edebilecek bir düzenleme olmadığından dolayı mahkumiyet kararı verilmesi söz konusu olmayacaktır. Keza intentio da bir mal yerine başka bir mal zikredilmiş veya davacının iddiası yerine başka bir talep ileri sürülmüş dahi olsa hâkim bu durumu değiştirebilme yetkisine sahip değildi[115]. İyiniyet davaları bakımından formulaya sıkı bağlılık biraz olsun hafifletilmiştir[116]. Ancak hâkim formula şeklinin izin verdiği ölçüde davanın çeşidine göre kararını verecektir. Uyuşmazlık, davanın tespiti sırasında ne şekilde ise, kararın da ona göre verilmesi ve var olan değişikliklerden hâkimin etkilenmemesi söz konusudur[117]. Günümüz hukuk sisteminde de davanın tespiti yani olayların belirlenmesinden sonra dava açılır ve ortaya yeni vakıaların çıkması halinde dahi bunların dikkate alınması söz konusu değildir. Ancak yeni vakıalara dayanılarak yeni taleplerin ileri sürülebilmesi mümkündür.

---

hususuna benzemektedir; ki bu durum da HMK'daki kısmî davaya ilişkin yeni düzenleme ile ortadan kaldırılmıştır.

112 **Hesselberger**, s. 61.

113 **Hesselberger**, s. 61.

114 **Yıldırım – Teori**, s. 25.

115 **Umur – Giriş**, s. 612.

116 **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 225-227.

117 **Umur – Giriş**, s. 613.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, actio bir davanın sonuçlanması için gerekli olan tüm maddi ve usulî şartları bünyesinde barındırır; ayrıca hâkim ne yönde karar vereceğini actio'ya ve özellikle actio'nun intentio ve demonstratio'suna göre belirler[118]. Bu aşamadan sonra aynı dava konusuna dayanılarak yeni bir dava açılması mümkün olmayacaktır. Davacının bu şekilde hareketi Roma hukukunda genel kabul gören usulî tüketim ve genel sona erme etkisinin bir sonucu olarak engellenir[119]. Bu engelin temelinde de eadem res kuralı yer alır. Usulî tüketimin etkisi biraz daha geniş incelendiğinde; bu yasağın şahsî davalarda (actio in personam) etkisini gösterdiğini, dava konusunun litis contestatio ile praetor önüne getirilmesinden sonra derdestlik ve ikinci kez yargılama yasağı ortaya çıkardığını ve bunun da sona erme (hatta bazı yazarlarca sönme[120] şeklinde) etkisini doğurduğu kabul edilmektedir[121]. Zira litis contestatio'nun önemli sonuçlarından biri, taraflar arasındaki mevcut hukukî ilişkiyi ortadan kaldırması, bu ilişkiden sonra litis contestatio'nun yerini yeni bir usul ilişkisinin almasıdır[122]. Her ne kadar davalı, dava sonucundaki neticeye katlanmak zorunda olsa da, bu dava konusu edilen uyuşmazlık ile bir daha karşı karşıya da gelmeyeceğinden usulî tüketim sonucunu, usul hukuku gereği ipso iure (kendiliğinden) doğuracaktır[123].

Genel sona erme etkisi ise kendisini aynî davalar olan actio in rem de göstermektedir. Aynî davalarda temelde bir obligatio (borç ilişkisi) mevcut olmadığından ve aynî talep herkese karşı hüküm ifade ettiğinden; litis contestatio, actio in personamdaki gibi davayı kendiliğinden sona erdirmez, bu konuda praetorun bir müdahalesi yani exceptiosu gereklidir[124]. Ipso iure usulî tüketim etkisi ve exceptio'nun varlığı gereği genel sona erme etkisi arasındaki temel fark maddi

---

118 **Yıldırım – Teori**, s. 25.

119 **Beinert**, s. 2; **Hesselberger**, s. 47; **Yıldırım – Teori**, s. 25.

120 **Yıldırım – Teori**, s. 25.

121 **Kaser/ Hackl**, s. 301; **Hesselberger**, s. 47; **Yıldırım – Teori**, s. 25.

122 **Öztek, Selçuk,** Roma Medenî Usul Hukukunun Ana Hatları, İÜHFM, Y. 1985, S. 1-4, (s. 335-371), s. 354.

123 **Hesselberger**, s. 49; **Kaser/ Hackl**, s. 301; **Yıldırım – Teori**, s. 25.

124 **Kaser/ Hackl**, s. 302; **Yıldırım – Teori**, s. 25; **Hesselberger**, s. 50.

hukuktaki etkilerde kendisini gösterir[125]. Davalı, davacının yeni bir usulî işlem yapmasını engellemek üzere exceptio ileri sürer ve praetor da formulayı bu exceptio'ya göre neticelendirir[126]. Zira genel sona erme etkisinin bir sonucu olarak obligatio ve usulî tüketim olguları yoksa, aynı konuda yeni bir yargılama ancak exceptio ile engellenebilir[127]. Bunun sonucunda ister ipso iure ister exceptio ile reddedilen bir dava olsun, sonuçta red sebebi davanın açık ve tam bir şekilde gerekçelendirilmediği sebebine dayanır ve red yönünde aynı sonuç ortaya çıkar[128]. Roma yargılamasında usulî tüketim ve exceptioya dayalı genel sona erme etkisine dayanak teşkil eden eadem res, yani aynı konu hakkında ikinci kez dava açılamaz ilkesi, litis contestationun gerçekleştiği an temel alınarak düzenlenmiş; ve maddi anlamda kesin hükmün belirlenmesi Roma yargılamasında temel problem olmaktan çıkarak iudex'in hüküm anı değil; litis contestationun gerçekleşme anı olarak esas alınmıştır[129].

Usulî tüketim ve genel sona erme etkisinin yukarıda ifade edilen zamansal sınırlarından sonra, hangi unsurlar bakımından dikkate alınması gerektiğinin de ortaya konulması gerekir. Bu aşamada, dava açma yasağı, actiolar arasındaki aynîyet nazarı dikkate alınarak belirlenir[130]. Aynîyet için, dava sebebine ve eda davaları bakımından davanın amacını oluşturan intentioya; aynı zamanda onunla aynı önemi haiz vakıaya (Sachverhalt) bakılması gerekir[131]. Roma hukukunun dava konusu bakımından intentio ve ayrıca demonstratioyu ortaya koyan durumlar yadsınamaz bir öneme sahiptir[132]. Roma hukukunda aynı uyuşmazlık hakkında ikinci kez dava

---

125 **Hesselberger**, s. 50-51.

126 **Hesselberger**, s. 50.

127 **Hesselberger**, s. 50; **Kaser/ Hackl**, s. 301; **Yıldırım – Teori**, s. 25.

128 **Hesselberger**, s. 50; **Beinert**, s. 2-3.

129 **Hesselberger**, s. 51. Önceleri Roma hukukunda kesin hükmün sadece davalıyı korumaya hizmet etmekte olduğu düşünülürken, daha sonraları aslında bunun davaya ilişkin işlemlerin tekrar yapılmasını engellediği görülmüştür (**Beinert**, s. 3).

130 **Hesselberger**, s. 52.

131 **Hesselberger**, s. 52.

132 **Hesselberger**, s. 53-54. Kesin hüküm bakımından aynı çekişmeli durum, ilk davanın konusunu oluşturmuyor olmalı ve her iki davanın intentio kısımları ayrı olmalıdır (**Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio**, s. 73). Bu durum da intentio'nun dava konusunun belirlenmesi açısından önemli olduğunu göstermektedir.

açılamaz ilkesi, ilk dava ile ikinci davanın talep konuları (idem corpus), hukukî nitelikleri (idem ius), hukukî sebepleri (eadem causa petendi) ve taraflarının aynı olması (eadem condicio personarum) halinde uygulanabilirdi[133].

Sonuç olarak usulî tüketim ve genel sona erme etkisi, köklerini maddi anlamda kesin hükme (ki bu tam olarak karşılamamakla birlikte) dayandırmakta; litis contestatio da tam olarak ortaya konulduğu üzere, taraf iradeleri ya da beyanlarına değil; magistranın karar verdiği ana dayandırılmaktadır. Bu da etkilerini tam olarak litis contestatioda göstermekte[134]; maddi hukuka ilişkin gerçeklilik bu andan itibaren sonuçlarını doğurmaya başlamakta, yargılama için aynı konuda ikinci dava açılması yasağı ortaya çıkmakta ve günümüzde de var olan hukuka güven ilkesi böylece korunmaktadır.

c. Actio Türleri Bakımından Değerlendirilmesi

Legis actioların dar yapısına karşı praetor Edictum'unda yer alan formula'lar yani onların temsil ettiği actiolar çok çeşitlidir ve farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Bunlar ius civile ya da ius honorarium gibi ius civile tarafından tanınan hakka dayanarak karz sözleşmesi şeklinde tüketim ödüncünü konu edinebilir ya da ius civile tarafından korunmamakla birlikte praetor tarafından tanınan kira sözleşmesi gibi kiraya ilişkin uyuşmazlıkları konu edinen bir ius honorarium davası şeklinde olabilir[135]. Actiones in factum, praetorun himaye etmek istediği vakıaya dayalı olarak doğrudan condemnatio kısmına geçilen davadır[136]. Bu davanın intentiosu bir vakıaya istinat edilmektedir[137]. Actione in personam gibi sözleşme ya da haksız fiile dayalı şahsî davalar; hak sahibi ile mal arasındaki ilişkiden doğan uyuşmazlıkları konu edinen actio in rem şeklindeki aynî davalar söz konusu olabilir[138]. Bu davalar

---

133 **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 118.

134 **Hesselberger**, s. 52.

135 **Gürten/ Küçük**, s. 472; **Marzo**, s. 104; **Umur – Giriş**, s. 600-601; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 230.

136 **Umur – Giriş**, s. 601.

137 **Umur – Giriş**, s. 601.

138 **Gürten/ Küçük**, s. 472; **Marzo**, s. 104; **Umur – Giriş**, s. 604-605; **Karadeniz Çelebican,** s. 303; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 105-108, 231.

bakımından bir tazminat talebi söz konusu ise actio in personam bakımından dava konusu bu tazminata ilişkin, mülkiyetin devri ise bu devir talebi actio in rem açısından dava konusunu teşkil edecektir. Yani actio in personam'ların intentio kısmında, davacının davalıya karşı olan iddiası yer alır ve bu da dava konusunu teşkil eder; actio in rem açısından ise maddi bir malın kime ait olduğu, mal üzerinde kullanma, intifa, geçme, hayvan ve su geçirme ve belli bir yüksekliğe kadar inşaat yapma gibi talepler söz konusu olur ve bunlar da dava konusuna ilişkindir. Ancak in rem davalarının intentio ve condemnatio kısımları mutlaka bir miktar para ile ifade edilir ve onu konu edinirler[139]. Ayrıca hâkim adiudicatio ile gerek bir aynî hakkın tesisine gerekse bir borç ilişkisinin kurulmasına da yetkili kılınabilmektedir. Yani şahsî ve aynî davaların bir karışımı da söz konusu olabilir[140]. İyiniyet neyi gerektiriyorsa onun söz konusu olması gerektiğini ortaya koyan iudicia bonae fidei gibi iyiniyet davaları veya fiili olgu ve esaslara sıkı sıkıya bağlı iudicia stricti iuris gibi dar hukuk davaları da söz konusu olabilir[141]. Örneğin, karz akdi neyi gerektiriyorsa içerik olarak sadece ona karar verilebilir, hâkim karz olarak alınmış paranın iadesinden başka bir şeye ilişkin mahkûmiyet kararı tesis edemez[142]. Actiones arbitrariae gibi bir malın iadesi ya da tazminat ödenmesi ve bunlardan birini seçme hakkının verilmesini konu edinen davalar ya en son actio private ve actio populares gibi menfaati ihlal edilen kişiler bakımından açılan davalar söz konusudur[143]. Görüldüğü üzere bu dava çeşitleri günümüz hukukunda da olduğu gibi dava konusunu belirlemektedir. Hak ile sıkı ilişki içerisinde olan actio, davanın konusunun belirlenmesinde son derece önemlidir. Roma hukukunda salt tarafın talebi ile bağlılık söz konusu olmadığından dolayı bazen ius civile'nin korumadığı bir ilişkinin praetorlar tarafından korunması ve dava konusu edilebilmesi de mümkündü,

---

139 **Umur – Giriş**, s. 605.

140 **Umur – Giriş**, s. 605. Adiudicatio, yargıca dava konusu olan malı, davacılardan birine verme ya da onlar arasında paylaştırma yetkisi veren dava formulasının bir parçasıdır (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 49, dn. 18).

141 **Umur – Giriş**, s. 605-606; **Karadeniz Çelebican,** s. 302; **Gürten/ Küçük**, s. 472; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 231-232.

142 **Umur – Giriş**, s. 606.

143 **Gürten/ Küçük**, s. 473; **Umur – Giriş**, s. 609; **Karadeniz Çelebican,** s. 304; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders**, s. 233-234 .

ki bu tür davalara da actio utilis denilirdi[144]. Ayrıca bazı hallerde praetor'un utilis olarak vermek istediği bir davanın formulasını, gerçekte olmayan bir vakıanın veya unsurun mevcutmuş gibi olduğunun kabulü ile buna isnat edilmesini istediği actione ficticiae (varsayıma dayanan dava) davası şeklinde açılması da söz konusu olabilirdi[145].

5. Justinianus Usulünün Dava Konusu Kavramı

Roma yargılamasında, formula yargılamasının yanı sıra bazı özel durumlarda cognitio extra ordinem adı verilen yeni bir sistem uygulanmaya başlamıştır[146]. Bu sisteme, Justinianus usulü de denilebilir[147]. Bu sistemin en önemli özelliği, davanın tek bir aşamada ve devlet yetkilisi önünde karara bağlanmasıdır[148]. Formulanın şekli yapısı ve litis contestationun anlamını kaybetmesi ile önem kazanan bu yeni sistemde, uyuşmazlık devlet memuru konumundaki hâkimler önünde, tarafların da ileri sürdükleri çeşitli yargılama malzemeleri ile formuladan farklı olarak saf usulî bir amaç güdülmeksizin çözülmeye başlanmıştır[149]. Tipik Justinianus yargılaması, dava dilekçesinin sunulması ile başlar[150]. Bundan dolayı Justinianus yargılamasına davaya davet mektubu anlamına gelen "libellus conventionis"den hareketle Libell yargılaması da denilmektedir[151]. Mahkeme davalıya davaya davet dilekçesini resmi olarak tebliğ eder ve belirlenen günde hazır bulunmasını bildirir. Davaya davet dilekçesi, davaya ilişkin talep sonucunu ve davanın hangi temelli olduğunu gösteren vakıaların kısa bir açıklamasını içermek zorundadır[152]. Yargılamanın başlangıcı, litis

---

144 **Gürten/ Küçük**, s. 472; **Umur – Giriş**, s. 603; **Karadeniz Çelebican,** s. 302.

145 **Umur – Giriş**, s. 603-604; **Karadeniz Çelebican,** s. 302.

146 **Karadeniz Çelebican,** s. 312; **Hesselberger**, s. 62; **Umur – Giriş**, s. 629; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 31; **Marzo**, s. 124; **Gürten/ Küçük**, s. 477.

147 **Hesselberger**, s. 62.

148 **Karadeniz Çelebican,** s. 312; **Hesselberger**, s. 62; **Umur – Giriş**, s. 629-630; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 31-32; **Marzo**, s. 124; **Gürten/ Küçük**, s. 477.

149 **Karadeniz Çelebican,** s. 314; **Hesselberger**, s. 63; **Marzo**, s. 126; **Umur – Giriş**, s. 634; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 32; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 204.

150 **Kaser/ Hackl**, s. 456; **Hesselberger**, s. 64; **Marzo**, s. 126; **Umur – Giriş**, s. 636; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 205.

151 **Kaser/ Hackl**, s. 456; **Hesselberger**, s. 64, dn. 8; **Marzo**, s. 126; **Umur – Giriş**, s. 637.

152 **Hesselberger**, s. 64.

contestatio olmaksızın belirlenir; zira formula yargılaması anlamında bir litis contestatio, Justinianus yargılamasında yoktur[153]. Ancak Libellus'da bir bakıma formula yargılamasının kurallarının da halen uygulanmakta olduğu söylenebilir[154]. Buna rağmen derdestlik gibi usulî bir kurum, davaya davet dilekçesi ile varlık kazanır; ayrıca aynı dava konusu ile ikinci bir yargılamanın da yapılamaması durumu ortaya çıkar.

Saf devlete yönelik cognitio yargılamasına giriş ile actio kavramı anlamını yitirmemiştir. Çünkü klasik hukukun şekli yargılama sisteminin actio ile çözümlenebilmesinden dolayı, gereksiz bir yargılama olan formulanın niteliğinin kaybolmaya başladığı görülmüştür[155]. Böylece artık formulanın başlatılması sadece klasik actio'nun özel hukuk kısmını belirleyecektir[156]. Justinianus usulünde actio ile anlaşılan artık maddi hukuktur ve şekli hukukta sıkışmış bir klasik yapıdan, kendine özgü maddi temelli bir yapıya geçilir[157]. Eski yapıdan actio dönüştürülür ve ilk adımda aynı talebin modern şekli, yani aynı haktan hakkın ihlaline karşı ileri sürülen talebin bireyselleştirilmesi yapılır[158]. Actio'nun değişen kavramı yargılamada farkedilir[159]. Klasik yargılamada actio'nun şekli olarak ileri sürülmesine artık ihtiyaç duyulmaz; ayrıca davacı actio'yu dava dilekçesinde belirtmek zorunda da değildir[160]. Ancak pratiğe sık sık hizmet ettiğinden dolayı temelde o kısa ve öz olarak yargılama konusu olarak kabul edilir[161]. Davacı ise bunu mahkeme ve karşı taraf önünde vakıayı göstermek suretiyle de yapabilir[162]. Zira cognitio yargılamasında taraflar

153 **Tamer Güven**, s. 240; **Hesselberger**, s. 64; **Kaser/ Hackl**, s. 461; **Karadeniz Çelebican,** s. 317; **Umur – Giriş**, s. 637; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 33; **Marzo**, s. 127; **Türkoğlu Özdemir - Formula**, s. 205.

154 Zira davacı, olayın esasının açıklandığı libellus'u, görevli magistraya sunmakta, magistra da bunu inceleyip uygun olduğuna karar verirse, mahkeme görevlisi exsecutor ile bunu davalıya göndertmektedir (**Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 52).

155 **Hesselberger**, s. 64; **Kaser/ Hackl**, s. 383.

156 **Hesselberger**, s. 64; **Kaser/ Hackl**, s. 469.

157 **Hesselberger**, s. 65; **Kaser/ Hackl**, s. 43.

158 **Hesselberger**, s. 65; **Kaser/ Hackl**, s. 44.

159 **Hesselberger**, s. 65.

160 **Hesselberger**, s. 65.

161 **Hesselberger**, s. 65.

162 **Hesselberger**, s. 65.

magistra önüne gelince davacının narratio'su[163] davalının da contradictio'su[164] söz konusu olur ve aralarındaki uyuşmazlık tarafların davadaki ifadeleri ile tespit edilir[165]. Hâkim tarafların narratio ve contradictio'sunu dinlemekle davayı tespit etmiş olurdu[166]. Ayrıca formula usulündeki gibi ayrı bir litis contestatio aşaması yoktu ve bununla paralel cognitio yargılamasında davanın tespiti ile dava hakkı kullanılmış sayılmazdı[167]. Böylece dava değişikliği, davanın genişletilmesi ya da daraltılması mümkün hale gelmiştir[168].

Klasik actionun intentio'su kendiliğinden bağımsız hale gelir, çünkü "talep" tek başına intentio'nun temelini ve hedefini belirler. Böylece talep kavramından intentio'nun şekli hukuk ile arasındaki sıkı bağ kopmaya başlar ve bu durum etkisini maddi hukuk ile şekli hukukun ayrılığında kendini gösterir[169]. Justinianus yargılaması, maddi hukukun şekli hukuktan ayrılığının başlangıç noktasıdır[170]. Bu ayrılık daha sonraları hukuk açısından yararlı sonuçları doğuracak; bugünkü anlamda maddi ve şekli hukuk talebinin karşıtlığını da ortaya koyacaktır[171].

Justinianus yargılamasında actio'nun rölünü maddi hukuk almıştır[172]. Ayrıca maddi hukuk, dava konusunu da inşa etmektedir. Şöyle ki maddi hukuk sayısı ne kadar çok olursa o kadar da dava konusu olacaktır[173]. Objektif bir dava birleşmesinin

---

163 **Narratio**, Cognitio yargılamasında davacının, üzerinde bir karar verilmesini istediği uyuşmazlık konusu ve vakıaları hâkime anlatmasıdır (**Umur – Lügât,** s. 140; **Marzo**, s. 127; **Yılmaz – Sözlük,** s. 498).

164 **Contradictio,** Cognitio yargılamasında davacının narratio'sundan sonra davalının vakıalarına karşı koyması, itirazıdır (**Umur – Lügât,** s. 49; **Marzo**, s. 127; **Yılmaz – Sözlük,** s. 129).

165 **Hesselberger**, s. 69; **Marzo**, s. 127; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 33; **Karadeniz Çelebican,** s. 317; **Umur – Giriş**, s. 639.

166 **Marzo**, s. 127; **Karadeniz Çelebican,** s. 317; **Umur – Giriş**, s. 637 vd.; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 33; **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 57.

167 **Hesselberger**, s. 64; **Kaser/ Hackl**, s. 461; **Karadeniz Çelebican,** s. 317; **Umur – Giriş**, s. 637; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 33; **Marzo**, s. 127.

168 **Kaser/ Hackl**, s. 245; **Hesselberger**, s. 65.

169 **Hesselberger**, s. 65.

170 **Hesselberger**, s. 65.

171 **Hesselberger**, s. 65.

172 **Hesselberger**, s. 67.

173 **Hesselberger**, s. 67.

olup olmadığı, dava değişikliği, derdestlik ya da kesin hükmün varlığı yalnızca maddi hukuka göre belirlenir[174]. Bu noktada maddi hukuk talebinin önemi, genel hukuk ile Justinianus yargılaması arasında bir bağlantı kurar ve dava konusu teorilerine ilişkin sorular da anlamsız kalmaz[175]. Böyle bir kavramsal gelişme Justinianus yargılamasında hakların ya da ifaların telahuku sonucunu doğurur[176]. Zira actiolar hukukundan maddi hukuka dönüşüm fikri, artık actioların birbirleriyle değil, maddi hukuk taleplerinin birbirleriyle telahukunu gerektirir[177]. Hakların telahuku, alacaklının borçluya karşı aynı konuda belli bir sonuca varmak için farklı sebeplerle talepte bulunmasıdır[178]. Teorikte bu durum, taleplerin yarışmasını şekli olarak objektif dava birleşmesine götürebilir; çünkü aynı dava dilekçesiyle davacı davalıya karşı birden fazla talebini ileri sürmektedir[179]. Davacının dayandığı sebepler, talebi ve bununla bağlantılı olarak dava konusu da birden fazladır[180]. Oysa hakların telahukunda davacının tek bir talebi ve böylece tek bir dava konusu vardır[181]. Roma hukukunda da bu durumda "tek ya da birden çok talebe göre teorik ve yapıcı sorular yabancıdır" şeklinde bir davanın iki taleple ileri sürülebileceği hukukî düşüncesi hâkim olmuştur[182]. Böylece davacı tek bir taleple birden fazla sorununu çözebilir hale gelmiştir.

Justinianus usulünde aynı dava sonuçlandıktan sonra genel sona erme etkisi litis contestatio'ya değil, aksine verilen karara bağlanır[183] ve bu durum bugünkü

---

174 **Hesselberger**, s. 67.

175 **Hesselberger**, s. 67.

176 **Hesselberger**, s. 66 vd.

177 **Hesselberger**, s. 66.

178 **Karacabey, Ömer Faruk,** Hakların Yarışması, ABD 1980-6/1, (s. 666-685), s. 667; **Gürsoy, Kemal Tahir**, Haksız Eylem (Fiil)den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku), AÜHFD 1974, (s. 149-184), s. 171.

179 **Karacabey**, s. 672; **Hesselberger**, s. 66. Buna karşılık, maddi hukuk taleplerinin yarışması (telâhuku), bir dava yığılması yaratmaz, çünkü bu halde zorunlu unsurlarda bir çokluk değil, talep sonucunu haklı gösterecek birden fazla hukukî sebep vardır (**Alangoya, Yavuz,** Medenî Usul Hukuku Esasları I, İstanbul 2000, s. 113).

180 **Karacabey**, s. 672.

181 **Karacabey**, s. 672.

182 **Kaser/ Hackl**, s. 503; **Hesselberger**, s. 66 vd.

183 **Hesselberger**, s. 66; **Kaser/ Hackl**, s. 505; **Karadeniz Çelebican,** s. 319; **Umur – Giriş**, s. 646; **Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul**, s. 35; **Marzo**, s. 129.

maddi hukuka ilişkin kesin hüküm kurumuyla da inanılmaz bir benzerlik gösterir. Talepler aynı ekonomik sonuçlar üzerine yönlendirilerek, taleplerin çokluğu söz konusu olur ve taleplerin sadece bir kez yerine getirilme ihtiyacı olur[184]. Bu noktada actio da tamamen maddi hukuka hizmet eder ve maddi hukuk temelli olarak yol gösterir[185]. Actioların telahukunda, birden fazla actio pek çok kendine özgü dava konusunu yargılamadan etkilenmeden ortaya koyar[186]. Artık eskisi gibi actioların yarışması değil, talep sonuçlarının yarışması (Solutionskonkurrenz) önem kazanır[187]. Sonuç olarak Justinianus yargılaması actioların telahuku, genel sona erme etkisi gibi kurumlarla actionun içeriğini tamamen maddi hukuk ile doldurmuş, bu aşamada dava konusu teorilerinin temeline ilişkin tohumları da atmıştır[188].

III. İslâm ve Osmanlı Hukukunda Dava Konusu Kavramı ve Usul Hukukundaki Rolü

1. Genel Olarak

Türk hukuk tarihi, İslâmiyet öncesi ve İslâm hukuku dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. İslâm hukuku dönemi, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlı döneminden oluşmaktadır. Osmanlı dönemi de Tanzimat dönemi ve klasik dönem olarak ikiye ayrılmaktadır[189]. Diğer bir deyişle, Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki Orta Asya dönemini kapsayan Hun, Göktürk ve Uygur devletlerine ilişkin dönem, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki miladi 940'larda başlayıp Tanzimat Fermanı'nın ilânına kadar (3 Kasım 1839) süren Selçuklu ve Osmanlı Devletlerini kapsayan dönem –ki bu dönemde İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk devletlerinde hukuk sisteminin temelini İslâm hukuku oluşturmaktadır- , Tanzimat Fermanı'nın ilânı ile başlayıp Cumhuriyete kadar süren dönem ve en sonuncusu Cumhuriyetin ilânı ile başlayıp, bugün halâ devam eden, laikleşme sürecinin bir sonucu olarak

184 **Hesselberger**, s. 67.

185 **Hesselberger**, s. 67.

186 **Hesselberger**, s. 67.

187 **Yıldırım – Teori**, s. 27.

188 **Hesselberger**, s. 67.

189 **Avcı, Mustafa**, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Güncelleştirilmiş 7. B, Konya 2018, s. 2.

batılı hukuk sistemlerinin kabul edildiği ve İslâm hukuku gelenek ve kurallarının tamamen terk edildiği bir dönem söz konusudur[190]. Özellikle Tanzimat döneminde batılı kanunların Osmanlı hukuk sistemi içerisine girmesiyle birlikte, 1876 tarihli Mecelle[191] bu dönemde yapılan en önemli hukukî düzenleme olarak karşımıza çıkıyor. Cumhuriyet dönemiyle birlikte 1927 tarihinde 1086 sayılı HUMK kanunlaşıyor ve 1 Ekim 2011 tarihinde HMK kabul ediliyor[192]. Bu kapsamda Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki döneme ve özellikle bunun Osmanlı devletinden görünümüne İslâm hukuku kuralları çerçevesinde bakmak ve dava konusuna ilişkin ayrıksı bir durumun olup olmadığını ortaya koymak faydalı olacaktır. Aşağıda Tanzimat Fermanı'nın ilânına kadar ve ilânından sonra Cumhuriyet dönemine kadar geçen süreçte önem arz eden İslam Hukuku kuralları ve daha sonra büyük bir imparatorluk olarak özellikle kanunlaşma hareketleri ile dikkat çeken ve aslında temelde İslâm hukuku kurallarının geçerli olduğu Osmanlı Devletinin konumuza ilişkin hukukî düzenlemeleri inceleme konusu yapılmaya çalışılacaktır.

2. İslâm Hukukunda[193] Dava Konusu Kavramı[194]

İslâm hukukunda kazâ (edeb-ül kâdî, kısaca edeb'ül, yani yargı), yargılama hukukunu ifade eden bir kavramdı ve İslâm hukuku açısından uyuşmazlıkları sulh olma, hakeme başvurma ve mahkemeye gitme şeklinde çözümlenmekteydi[195]. Sulh ve hakem yargılamasının iradeye bağlı olması, irade dışında bir gücün yani devlet gücünün etkisiyle bir sistemin kurulmasını gerekli kılmaktaydı. Bunun için Kur'an-ı Kerim'in belirlediği ve Hz. Peygamber'in de üzerinde durduğu "liyâkat" ve

190 **Cin/ Akyılmaz**, s. 8-9.

191 Mecelle, 1868-1876 yılları arasında hazırlanmıştır (**Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 88).

192 **Cin/ Akyılmaz**, s. 9. HMK'nın geçici 3. maddesine göre, 20 Temmuz 2016 tarihinden önce verilmiş kararlar hakkında, bu kararlar kesinleşinceye kadar, 1086 sayılı HUMK'un 427 ila 454. madde hükümleri uygulanmaya devam edecektir.

193 İslâm hukuku, hukukçuların hukukudur ve bu hukuk kurallarını toplum, hükümdar ya da bir meclis değil, öncelikle hukukçular tespit eder (**Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 41, dn. 1).

194 İslâm hukukunda Hanefi mezhebine ilişkin islâmi hüküm ve kurallar dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır.

195 **Köse, Saffet**, İslâm Hukukuna Giriş, İstanbul 2012, s. 229-230; **Sancak, Yusuf/ Kıyak, Emre,** Günümüz Türkçesiyle Mecelle'nin On Altıncı Kitabı, Kitâbü'l Kazâ, SÜHFD, C. 22, S. 2, Y. 2014, (s. 45-105), s. 48.

"emanet" olarak ifade edilen ilkeler çerçevesinde işin ancak ehline verildiği takdirde doğru olarak gerçekleşeceği yönünde bir sistem kurulmuştur[196].

Mahkemeler eliyle çözüme kavuşturulacak olan, mahkeme önüne getirilen uyuşmazlıklardır ve bunlar davaya konu edilirler. İslâm hukukunda dava, duâ, taleb, niyaz, temenni, nidâ, rağbet anlamlarında kullanılmaktadır. Istılahta[197] dava, bir kimsenin bir hakkı hâkimin huzurunda başkasından talep etmesidir. Yani münazaalı bir şeyi kendi nefsine izafe etmesi, "Bu mal benimdir" demesi bir davadır[198]. Davanın, taraflar, dava konusu hak (taşınır, taşınmaz ya da bir alacak hakkı) ve irade beyanı ve yargı mercii unsurları bulunmaktadır[199]. Davacı ile davalı arasındaki farkın ortaya konulması, davanın dayandığı en önemli hususlardır. Buna göre davacı, delil getirmedikçe dava konusu şeye sahip olmayan ve davalı ise, delil olmaksızın kendi sözüyle dava konusu şeye sahip olabilen kimsedir, tanımıyla Kuduri'nin bu durumu dava konusu ile bağlantılı bir şekilde ifade ettiği belirtilmektedir[200]. Müddeinin dava ettiği şey, örneğin, bir şahıstan yüz lira alacağı olduğunu dava etmesi halinde, bu yüz lira "müddea" yani diğer bir adıyla "müddeabih" olmuş olacaktır. Lügatte tedafüi, birbirini def'i etmek yani iddiada bulunmak anlamındadır. Istılahat bakımından ise "o şey benimdir" diyerek davada bulunmak bir iddia ortaya koymaktır[201]. Şer'i mahkemelerinde dava açabilmek için dilekçe vermek zorunlu olmamakla birlikte, bunun mutlaka birtakım şekle ilişkin hususlara uygun yapılması gerekirdi[202]. Ancak davanın açılacağı yer mahkemesi bakımından yerleşmiş bir uygulama söz konusu değildi ve yetkili mahkemenin kur'aya, davalının seçimine, dava konusuna, davalının

196 **Köse**, s. 232.

197 Istılah, terim, kavram, bilimde özel anlam ifade eden deyiş anlamlarında kullanılmaktadır (**Yılmaz - Sözlük**, s. 284).

198 **Bilmen, Ömer Nasuhi**, Hukukî İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, 8. C., İstanbul 2013, s. 81; **Gündüz, Tufan**, Osmanlı Teşkilat Tarihi, El Kitabı, 2. B., Ankara 2013, s. 366.

199 **Gündüz**, s. 366.

200 **Şeyhü'l İslâm Burhanüddin Ebu'l-Hasan/ Ali bin Ebu Bekir Merginani**, Hanefiler İçin İslâm Fıkhı, El – Hidâye Tercemesi, (çev. Ahmed Meylani), 3. C., İstanbul 2013, s. 275.

201 **Bilmen**, s. 81.

202 **Akman, Ahmet**, 1917 Tarihli Usul-i Muhakeme-i Şer' iye Kararnamesi ve Tahlili, İstanbul 1985 (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), s. 81.

bulunduğu yere göre belirleneceği yönünde farklı görüşler de söz konusuydu[203]. Görev bakımından da İslâm hukukunda, hâkimlerin kendi görevleri kapsamında bulunan tüm davalara bakabilecekleri kabul edilmekteydi[204]. Mecelle'de bu yetki zaman, bölge ya da kamunun menfaati gereği sınırlandırılabilirken (bkz. Mecelle m. 1801) İslâm hukuku bakımından böyle bir düzenleme kabul edilmemiştir[205]. İslam hukuku bakımından dava konusunun değeri ve esas yönünden mahkemelerde görev ve iş bölümü ayrımı ilk olarak (hz. Ömer zamanında) yapılmıştır, o dönemden önce icra, idari ve kaza işlerinin birlikte yürütülmesi söz konusuydu[206].

İslâm hukuku bakımından müddeabihin cinsen ve kadren malûm olması şarttır[207]. Diğer bir deyişle cins ve boyut olarak belirli ya da belirlenebilir şeye ilişkin olmalıdır[208]. Ayrıca arpa, buğday gibi misli şeye ilişkinse bedelinin de yazılması gereklidir[209]. Aksi halde meçhul bir şey hakkındaki davanın geçerli olması mümkün olmayacaktır. Bunun istisnaları da yok değildir. Özellikle böyle meçhul olan şeyin müddeabih yapılması halinde ispat bakımından İslâm hukukunda farklılıklar söz konusu olmaktadır. Mesela, bir kimsenin yanında gelişigüzel bir şeyin rehin ya da magsub (zorla ve cebren alınma) olarak bulunduğu iddia edilse ve bu konuda yemin dermeyan olsa bunun müddeialeyh (davalı) tarafından ispatı gerekir. Ayrıca gasb edilen yüzüğe ilişkin açılan davada kıymet beyan edilmese dahi, dava geçerli olarak kabul edilmektedir[210]. Önemli olan misli nitelik taşımasıdır. Bu noktada tüketilen bir şeyin kıymeti iddia edilse de cinsinin ve nevinin davada yeminle beyanı olmalıdır;

---

203 **Akman**, s. 72-73.

204 **Akman**, s. 71.

205 **Akman**, s. 71.

206 **Akman**, s. 66.

207 **Meylani,** s. 276. Dava konusu hakkın belirli, mümkün, muhtemel ve meşru olması gerekir (**Gündüz**, s. 367). Malikilere göre de müddeabihin malum ve muhakkak olması şarttır. Ancak Mazeri'bin beyanına göre alacağım var, muhakkak biliyorum ama miktarını unuttum demesi de davasının dinlenmesi sonucunu doğurur (**Bilmen**, s. 85 adı geçen yazar).

208 **Bilmen**, s. 81, 106 vd.

209 **Bilmen**, s. 106.

210 **Bilmen**, s. 106-107.

hâkim neye ilişkin hüküm kuracağını bilemezse bu durumda karar verebilmesi de mümkün olmayacaktır[211].

Müddeabihin varlığı, ya el ile işaret edilerek ya da vasıf ve tarif ile meydana gelir. İddia edilen menkul, mahkeme meclisinde hazır ise el ile işaret edilir; değilse kıymeti beyan edilir ve bununla davanın dinlenmesi sağlanır[212]. Akar (kiraya verilerek gelir getiren taşınmaz) hakkında ise sınırlarını (hudud-ı erbaası) veya selâsesini beyan etmek yeterli sayılmaktaydı. Baş ile işaret edildiğinde bakılır, gerçekten o kasd ediliyorsa yani işaretin ona ait olduğu tespit edilirse yeterli olurdu[213]. Ayrıca İslam hukuku bakımından müddeabihin muhtemelüssübût olması da şarttır. Aksi halde aklen[214], şer'an[215] veya âdeten varlığı söz konusu olmayan bir şeyin iddiası ve buna ilişkin yeminin olması söz konusu olmayacaktır. Müddeabih akar olursa Mecelle'de yer alan hükümler gibi, mutlaka ona ilişkin haksız el atmanın önlenmesini sağlamak ve bunu dava edebilmek adına taşınmazın sınırları, özellikleri ve maliklerinin ad ve şöhretleri beyan edilmelidir[216]. Bu durum şahid ve yemin ile de ispatlanabilir. Ayrıca dava sebebi bakımından önemli olabilecek bir husus, müddeabih ayna ilişkin yani menkul ya da akar (gayrimenkul) olduğu zaman dava açılırken mülkiyetin sebebini (yani satım, bağışlama, sözleşme) beyana gerek olmaksızın "bu benimdir" şeklindeki bir mülkiyet iddiası yerinde ve yeterli olurken; ancak bu deyin (birine karşı birşeyi yerine getirme yükümlülüğü, borç) yani satılanın semeni, ücreti, karz ya da gasb gibi bir sebeple elde edilip edilmediği hakkında

---

211 Mahkûmun fih veya mahkum-ı bih, hükmün konusudur ve hitabın bağlandığı eylemler yani fiiller hükmün konusunu oluşturur. Yani "borcu yazın" hitabında bir talep vardır ve bu talep de hükmün konusunu oluşturmaktadır (**Köse**, s. 94; **Apaydın, H. Yunus,** İslam Hukuk Usulü, Kayseri 2016, s. 192). Bu fiilin mahkum-ı fihin kapsamında olması için, meydana gelmesinin mümkün olması, güç yetirilebilir olması ve mükellef tarafından biliniyor olması gereklidir (**Apaydın**, s. 192-194).

212 **Bilmen**, s. 84; **Meylani,** s. 276.

213 **Bilmen**, s. 84.

214 Bir kimse kendisinden yaşlı bir şahıs hakkında, "Bu benim oğlumdur" diye bahseder ve dava açarsa, aklen muhal yani olması mümkün olmayan bu hususun dava edilmesi de mümkün olmayacaktır (**Bilmen**, s. 84).

215 Nesebi başkasından olan bir kimse hakkında, "Bu benim oğlumdur" denilmesi hali de şer'an muhal yani şeri hükümler çerçevesinde talebi mümkün olmayan bir konuya ilişkin olduğundan, davanın geçerli olması söz konusu olmayacaktır (**Bilmen**, s. 84).

216 **Bilmen**, s. 107; **Meylani,** s. 276.

mutlaka beyan verilmelidir. Çünkü bu hususların eda borcu olup olmadığı ve eğer öyle ise nerede ifa edileceklerinin ortaya konulması şarttır[217].

Ayrıca İslâm hukukunda iki kişi birlikte aynı şeyi dava ederse bu durumda her ikisi de delil getirirse mal yani dava konusu ikisi arasında bölüştürülür[218]. Yani günümüz hukukundaki aynı şey üzerinde birden fazla kişinin davacı olması halinde uygulanacak olan dava arkadaşlığına benzer durum, İslâm hukukunda da bulunmaktadır.

İslâm hukuku bakımından dava türleri üç çeşittir: davayı sahihe, davayı fâside ve davayı bâtıladır. Davayı sahihe için müddeabihin muayyen ve mahkeme meclisinde işaret ediliyor olması gerekir[219]. Davayı fâside, aslî özellikleri itibariyle sahih (doğru, gerçek) olmakla birlikte, harici özellikleri bakımından sahih olmayan ve müddeabih bakımından meçhul bir durumun söz konusu olduğu davadır. Yukarıda sözü edilen davayı sahiheye uygulanan hükümlerin tatbiki söz konusu değildir. Davayı bâtılada ise, birini bana satsın ya da kiraya versin şeklinde aslında sahih olmayan bir dava söz konusudur[220]. Akli, şer'i ve örfi kurallar geçerli olduğundan dolayı günümüz anlamında dava türleri ve bunlara konu edilen bir dava konusu söz konusu olmamakla birlikte, İslâm hukuku bakımından en dikkat çekici şey, dava konusunun yargılamaya belli bir şekli prosedür içerisinde getiriliyor olması ve mutlaka muayyen bir şeye ilişkin olmasıdır. Günümüz hukuk sistemi açısından bakıldığında, İslâm hukukunda maddi ve fiziki şeye ilişkin olarak gösterilen müddeabih, aslında çekişme diğer bir deyişle uyuşmazlık konusunun tam olarak kendisidir.

Son olarak İslâm hukuku bakımından davaların hikmet-i teşriyyesi (amacı), davaların (muhik) haklılığının kitab, sünnet, icma-i ümmete göre sabitlenmesidir.

---

217 **Bilmen**, s. 108.

218 **Meylani,** s. 298-299.

219 Ayrıca bu davanın hükmüne ilişkin İslâm hukukunda genel kabul edilen müddeialeyhin ve müddeabihlerin bir kısmının mahkemeye getirilmesi, müddeialeyh üzerine cevap dermeyanı, inkârı halinde kendisine yemin verdirilmesi ve müddeinin beyyine (yani delil) ikame edebilmesidir. Ancak bu usul davayı fâside ve davayı bâtıla bakımından sahih davalar olmamalarından dolayı uygulanmayacaktır (**Bilmen**, s. 84-85).

220 **Bilmen**, s. 86.

Hâkim, meşru usule uyarak, ikame edilen beyyine ve yemine göre hükmünü tesis eder[221]. Hâkim ne hakkında hüküm kuracağını bilirse yani müddeabihe konu olan şey belli, vasıf ve özellikleri açık ve özellikle misli şeyler bakımından kıymeti ortaya konabiliyorsa hüküm de o oranda doğru, akla, şer'e ve örfe uygun olarak İslâm hukuku kuralları çerçevesinde kurulabilecektir[222]. Ancak Kur'an-ı Kerim, Sünnet ya da icmaya aykırı olan bir hükmün her zaman feshi de mümkün olabilecektir[223]. Aslında 1876 tarihli Mecelle'de[224] yer alan hükümler İslâm hukukunda yargılamaya ilişkin hükümlerle benzerlik taşır. Bu kapsamda Ömer Nasuhi de İslâmi hükümler çerçevesinde ortaya koyduğu hususlarda Mecelle'den de etkilenmiştir[225].

3. Osmanlı Hukukunda Dava Konusu Kavramı

a. Genel Olarak

Osmanlı Devletinde bazı hukuk alanlarında yüzyıllarca İslâm hukuku esasları geçerli olmuştur. Hem şer'i hem de örfi hukuka; örfi hukuka kadar da devletin resmi mezhebi olan Hanefi mezhebine yani içtihatlarına göre hukukî uyuşmazlıklar çözülmeye çalışılmıştır[226]. Zira Osmanlı hukuk mevzuatı, Kur'ân, Sünnet, icma ve kıyas gibi şer'i kaynaklara, fıkıh kitaplarında bulunan şer'i hukuka ve yetkili yasama organı görevinde bulunan padişahın aklına dayanarak oluşturduğu örfi hukuka dayanmaktadır[227]. Osmanlı'da İslâmiyetin ve devlet egemenliğinin temsilcisi konumunda olan kadılar[228], şer'i ve örfi hukukla ilgili davalara bakmak ve bu

---

221 **Bilmen**, s. 89-90. İslam hukukunda hâkimin adil ve merhametli olduğu hakkında bkz. **Akcan, Recep**, Hâkimin Vasıfları, Ankara 2013, s. 9 vd.

222 İki tarafı dinleyerek delillerin aynı kuvvette olduğunu gören hâkim, vicdanının sesine uyarak yani kendi şahadeti kalbiyesiyle hüküm kuracaktır (**Paşa, Sava**, İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Edtüd, 2. C. , Ankara 1956, s.161). **Gündüz**, s. 376.

223 **Akman,** s. 100.

224 Mecelle'de sadece resmi mezhep olan Hanefi mezhebinin görüşlerine yer verilmiş, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinden yararlanılmamıştır (**Cin/ Akyılmaz**, s. 573; **Sancak/ Kıyak,** s. 47).

225 Kesin hüküm bakımından Ömer Nasuhi'nin görüşleri için bkz. **Bilmem**, s. 238-240.

226 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 88-89; **Cin/ Akyılmaz**, s. 8.

227 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 88-89; **Cin/ Akyılmaz**, s. 43 vd.

228 Hâkim, hüküm koyan, hükmeden, hükmü veren anlamlarında kullanılır ve kadıları da kapsar (**Avcı, Mustafa**, Mecelle'ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği, TAAD, Y. 2017, S. 27, (s. 33-58), s. 33).

kapsamda hangi alanda yetkilendirilmişlerse onunla sınırlı görev ve yetkileri yerine getirmekle yükümlülerdi[229]. Hem ceza hem de hukuk davalarına bakmakla yetkiliydiler. Genel kadı mahkemeleri[230] olduğu gibi, özel mahkemeler ve Divan-ı Hümayun gibi üst derece mahkemesi de bulunuyordu[231].

Osmanlı'da özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte önemli reformlar yapılmış ve bunların büyük bir kısmı hukuk alanında gerçekleştirilmiştir. Bu reform hareketi, kanunlaştırma ve yeni mahkemelerin kurulması ile gerçekleştirildi ve bu durum aslında Osmanlı Hukukunun içerik olarak değil de şekli açıdan değişikliğe uğramasına sebep olmuştur[232]. 1868-1876 tarihleri arasında hazırlanan Mecelle-i AhkÂm-ı Adliyye, 1917 tarihli Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi[233] ve yine aynı 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi özellikle usul hukuku alanıyla yakından ilgili olan hukukî gelişmeler olarak tarihte kendini göstermiştir. Mecelle, tamamen şer'i hükümlerin yer aldığı Tanzimat sonrası kanunlaşma hareketinin en önemli kitaplarından biridir. Özellikle nizamiye mahkemelerinin ihtiyacını karşılamak için kabul edildiğinden 1851 maddesinden yaklaşık 400 maddesi usul hukukuna ilişkin hükümlere ayrılmıştır. Mecelle'nin son dört kitabı usul hukukuna ilişkin kısımlar içermektedir. Buna göre, "Kitabı'ül Dava" kitabında davanın açılması ve bu kapsamda davanın görülmesi şartları ile ilgili hükümlere, "Kitab'ül İkrar" ile ikrar ile ilgili hükümlere, "Kitab'ül Beyyinat ve'l Tahlif" ile deliller ve yeminle ilgili hükümlere, "Kitab'ül Kaza" ile hüküm ve tahkim gibi yargılama ile ilgili hükümlere yer verilmiştir[234]. Bu kapsamda Mecelle'de dava, davanın açılması ve özellikle dava

---

229 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 149; **Cin/ Akyılmaz**, s. 173 vd.; **Ünal, Mehmet Ali**, Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 10. B, Isparta 2013, s. 117, 240; **Bülbül, Zekeriya**, Osmanlı Müesseseleri ve Medenîyet Tarihi, 4. B, Konya 2009, s. 202-203; **Gündüz,** s. 94, 299.

230 Hukukî uyuşmazlıkların çözüldüğü temel kurum olarak Tanzimat dönemine kadar yüzyıllar boyu kabul edilmiştir (**Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 159; **Cin/ Akyılmaz**, s. 172).

231 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 159-163; **Cin/ Akyılmaz**, s. 180 vd.; **Bülbül,** s. 109; **Gündüz**, s. 359-360.

232 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 599.

233 Kabul tarihi, 8 Muharrem 1336/1917 (**Akman,** Önsöz'den s. I).

234 **Cin/Akyılmaz**, s. 569, 571. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Berki, Ali Himmet**, Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye), Ankara 1959, s. 233 vd.

konusuna ilişkin hükümlere rastlamak mümkündür[235]. 1917 tarihinde çıkarılan Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi'nin çoğu yerinde Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye Kanunu'na atıf yapıldığı görülmektedir[236]. Bu kanunda yer alan konumuzla ilgili hususlara ve kararnamenin ilgili usul hükümlerine Mecelle ile ilgili açıklamalardan sonra ayrıca yer verilecektir[237].

b. Mecelle'de Dava Konusu Kavramı

Roma hukukundaki dava konusunu belirlemeye yönelik çalışmaların yanı sıra, Türk doktrininde de Osmanlı'ya ve Tanzimat Dönemine dayanan dava konusuna ilişkin hükümler vardır. Bu dönemde yapılan ve önemli bir hukukî düzenleme olan 1876 tarihli Mecelle'dir[238]. Türk hukukundaki dava konusu kavramı, teorilerle ilişkilendirileceğinden ayrı bir başlık altında inceleme konusu yapılmıştır[239]; bu nedenle burada sadece Mecelle'nin dava konusu ile ilgili hükümlerine ve daha sonra Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi[240] ile onun atıf yaptığı Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye Kanunu'nun konuyla ilgili kısımlarına değinilmekle yetinilecektir.

Osmanlı Muhakeme Hukuku'nda, "Müdde'â, müdde'înin da'vâ eylediği şeydir ki, müdde'â-bih dahi denilir" şeklinde Mecelle'nin 1614'ncü maddesinde dava konusu "müdde'â" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bağlamda bazı fıkıhçılar kavram olarak müdde'â-bih denilmesinin daha yaygın olduğunu ve bu nedenle onun

---

235 Bkz. aşa. § 1 A III 3 b.

236 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 601.

237 Karş. aşa. § 1 A IV 2.

238 Mecelle, Batıdan etkilenilerek gerçekleştirilen kanunlaştırma hareketinin önemli adımlarından biri olmuştur. Ki bu kapsamda Batı kanunlarında yer alan kavram ve kurumları hukukumuz içerisinde eritebilmek ve bir denklik sağlayabilmek bu kanunlarda yer alan kavram ve kurumların benzerlerinin eski hukukumuzda bulunması sayesindedir. Bu kapsamda gerek 743 sayılı mülga Türk Kanunu Medenî'sinde, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda kullanılan hukukî terimlerin pek çoğu Mecelle'nin kullandığı terimlerdir. Eski hukukumuzda yerleşik ve zengin bir terminoloji olmasaydı, Batı'dan iktisabın başarıya ulaşması da pek mümkün olmazdı (**Gözler, Kemal**, "Res Iudicata'nın Türkçesi Üzerine", AÜHFD, C. 56, S. 2, Y. 2007, (s. 45-61), s. 58.

239 Bkz. aşa. § 2 C III 2 a ae, 3 b ad.

240 Bu kararname 1917 yılında çıkarılmıştır. Ayrıca bkz. dn. 263.

kullanılması gerektiğini ifade etmişlerse de, Mecelle'de de düzenlendiği üzere müdde'â tabirinin kullanılmasında da herhangi bir hata söz konusu değildir[241].

Dava konusu (müdde'â veya müddeabih), davacının talep ettiği şey olarak düzenlenmektedir[242] (Mecelle m. 1614). Davanın davacı (müddei) ve davalı (müddea aleyh) yanındaki en önemli unsuru dava konusudur (müddeabih)[243]. Dava konusunun ortaya konulabilmesi şekil yönünden usulüne uygun bir dava dilekçesi verilmesine bağlıdır ve dilekçede müddeabihin kıymet ve vasfı ile müddeabih eğer bir taşınır mal ise bunun hudutlarının tam olarak belirtilmesi gerekir[244]. Bu kapsamda da Mecelle'nin bazı hükümlerinde düzenlemeler vardır. Mesela, Mecelle'nin 1621, 1622, 1623, 1625 ve 1629'ncu maddelerinde müddeabihin hudutlarının belirgin bir şekilde ortaya konulması ve bu noktada gerek kıymetinin gerekse özelliklerinin belirtilmesi gerektiği yönünde hükümler vardır[245]. Bu hükümlerle ilgili şu gibi durumlar ortaya çıkmaktadır:

Dava konusunun bir taşınır mal olması halinde, davacı bu malı mahkemeye getirirse eliyle işaret ederek dava eder; masrafsız mahkemeye getirilecekse kendisinin işaret edilerek dava açması sağlanır; bu halde davalının iddiayı reddetmesi gerekir; eğer iddiayı kabul ediyorsa zaten dava konusu şeyin mahkemeye getirilmesine gerek yoktur. Son halde dava konusu yine taşınır malsa ve hazır bulunmadığı ve masrafsız olarak mahkemeye getirilmesi mümkün olmadığı takdirde en azından kıymetinin ve özelliklerinin saptanması gerekir[246]. Bazen bu da yeterli olmamakla birlikte, kendine özgü özelliklerinin de belirtilmesi gerekli olabilmektedir. Mesela, emanet olarak verilip geri alınamayan şey dava edildiğinde

241 **Ali Haydar Efendi**, Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, C. 4, İstanbul 1330, s. 128.

242 Talep olunan şeye, müdde'â-bih denilmektedir (Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, s. 127).

243 **Ekinci, Ekrem Buğra**, Osmanlı Hukuku, İstanbul 2008, s. 385.

244 **Atar, Fahreddin**, İslâm Adliye Teşkilâtı, 3. B, Ankara 1991, s. 187. Davanın konusunun ne olduğunun tam olarak bilinmemesi durumunda, temelde doğru olmakla birlikte, bazı şartlarından dolayı tam olarak açılmamış fasit bir dava söz konusu olur (**Bayındır, Abdülaziz**, İslâm Muhakeme Hukuku, İstanbul 1986, s. 99).

245 Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, s. 138 vd. Örneğin, bkz. Mecelle m. 1626; "Müddeéâ-bih, deyn ise müdde'î onun cins ve nev ve vasf ve miktârını beyân eylemesi laâzımdır" gibi müddeabihin tarifinin yer almasının gerekliği olduğu yönünde birden fazla hüküm bulunmaktadır (Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, s. 146).

246 **Bayındır**, s. 102; Mecelle m. 1620,1621.

onun nerede emanet olarak verildiğinin belirtilmesi gerekir[247]. Dava konusu edilen beş at, iki koyun ve üç ağaç gibi mallar ise bunların toptan değil tek tek kıymetlerinin belirtilmesi gerekir[248]. Dava konusu edilen şey arazi, arsa ve mesken gibi bir taşınmaz ise bu taşınmazın özelliklerinin, sınırlarının, hudutlarının ve sahiplerine ilişkin bilgilerinin belirtilmesi gerekir[249]. Taşınmaz mal değil de, bedeli dava ediliyorsa bu durumda taşınmazın sınırlarının belirtilmesine gerek yoktur (Mecelle m. 1624). Dava konusu bir alacak olursa onun özelliklerinin de yazılması şarttır (Mecelle m. 1627). Olması gereken, dava konusunun şüpheden uzak bir şekilde ortaya konulması yani malum olmasıdır (Mecelle m. 1619). Bu nedenle aklen ve normal olarak olması imkânsız olan şeylerin iddia edilmesi yani dava konusu yapılması mümkün değildir[250]. Mesela, kişinin yaşça kendinden daha küçük birinin oğlu olduğunu iddia ederek dava açması halinde bu dava dinlenemeyecektir (Mecelle m. 1629). Hâkim de taraflarla, sadece dava konusu ile ilgili konuşmalıdır[251]. Çünkü "hâkim, beynennas vuku bulan dava ve muhasamayı ahkam-ı meşruasına tevfikan fasl ve hasm için taraf-ı sultaniden nasb ve tayin edilen zattır" (Mecelle m. 1785)[252]. Yani hüküm veren hâkimin hükümlerinin yerinde olması kendisine de bağlıdır. Akıllı, anlayışlı, doğru ve metanetli bir hâkim karar verecek (Mecelle m. 1792) ve tarafların çizdiği olayın sınırları dahilindeki çözüm önerisi ile bir hükme varacaktır[253]. Böylece taraflarca müddeabihin ortaya konulması hüküm açısından da önemlidir. Zira, bir işten maksat ne ise hüküm de ona göre olacaktır[254].

---

247 **Bayındır**, s. 102-103.

248 **Bayındır**, s. 103; Mecelle m. 1622.

249 Bu konuda eğer bir tapu senedi varsa, senede dayanılarak dava açılması yeterlidir, ayrıca bu hususların ortaya konulmasına gerek yoktur (**Bayındır**, s. 104).

250 **Bayındır**, s. 105; **Köse**, s. 284.

251 **Avcı – Hâkimin Nitelikleri**, s. 54**.**

252 **Avcı, Mustafa,** Türk Hukukunda Hâkimin Görevi İhmal Suçu, Kamu Hukuku Arşivi, Haziran 1999, (s. 75-95), s. 75.

253 **Avcı – İhmal Suçu**, s. 75.

254 **Köse**, s. 94 ve s. 271'deki Mecelle Külli Kaidelerine ilişkin husus; **Gür, A. Refik**, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul 1951, s. 41; **Demir, Abdullah**, Mecelle'nin Küllî Kaideleri, Âtıf Bey, İstanbul 2008, s. 32.

Bu düzenlemelerin dışında Mecelle'nin Kitab'ül Kaza kısmında hükme ilişkin hususlara da ayrıca yer verilmiştir (bkz. Mecelle m. 1784 vd.). Mecelle'nin 1786'ncı maddesi gereği, hüküm, hâkimin[255] uyuşmazlığı neticelendirmesi ve çözmesidir. Hâkimin hükmettim demesi, iddia olunan şeyin verilmesi anlamında, hüküm konusu şeyin yerine getirilmesinin aleyhine hüküm verilen kimseye yükletilmesi anlamındadır[256]. Mecelle m. 1829 gereği, dava ileri sürülmeden hüküm verilmesi doğru değildir, hüküm verilebilmesi için davanın mahkemeye intikal etmesi şarttır[257]. Ayrıca Mecelle'nin 1841 ve devamı maddelerinde tahkime ilişkin hükümler de bulunmaktadır.

Mecelle'nin yanı sıra Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi ile onun atıf yaptığı Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye Kanunu da usul hukukunda söz konusu olan önemli Türk Hukuku kanunlaştırma dönemi gelişmelerindendir. Öncelikle Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye Kanunu'na bakıldığında, 1807 tarihli Fransız Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Mecelle Cemiye'nin hazırladığı tasarı nazarı dikkate alınarak 21 Haziran 1879 tarihinde Usul-i Muhakeme Hukukîyye Kanunu Eshab-ı Mücibe Layihası çıkarılmıştır[258]. Mecelle'deki hükümler ile Fransız hukukunun hükümlerini birleştirdiği için karma bir nitelik taşıyan önemli ve kaliteli bir kanun niteliği taşımaktadır[259]. Bu Kanun hükümleri, 1927 tarihli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuza kadar uygulanmaya devam etmiştir[260]. Usul-i Muhakeme Hukukîyye Kanununda 1911 ve 1914 yıllarında değişiklikler yapılmıştır[261]. O dönemle ilgili olarak usul hukuku ile ilgili 1913 tarihli Sulh Hâkimleri Kanunu, 1913 tarihli Hükkamı Şer'i ve Memurini Şer'iye Kanunu, 1917

---

255 Mecelle'de kadı yerine "hâkim" kavramının kullanılması tercih edilmiştir (Mecelle m. 1792-1799) (**Avcı – Hâkimin Nitelikleri**, s. 36).

256 **Sancak/ Kıyak**, s. 52-53.

257 **Sancak/ Kıyak**, s. 81.

258 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 606; **Cin/ Akyılmaz**, s. 574.

259 **Avcı – Hukuk Tarihi**, s. 6067; **Cin/ Akyılmaz**, s. 574.

260 **Yılmaz, Ejder,** Cumhuriyetimizin Yetmiş Beş Yılında Hukuk Usulü ve Muhakemeleri Kanunu'nda ve İcra ve İflas Kanunu'nda Ortaya Çıkan Gelişmeler, TBBD 1998/3, (s. 871-886), s. 872.

261 **Yılmaz – Gelişmeler**, s. 872.

tarihli Usulî Muhakemey-i Şer'iye Kararnamasi, Girit Vilayetine özgü olarak çıkarılan Usul-i Muhakemat-ı Hukukî Kanunu gibi düzenlemeler yer almaktadır[262].

1917 yılında çıkarılan Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi de usul hukukuna ilişkin hükümler içermekle birlikte, bunun daha çok Usul-i Muhakeme-i Hukukîyye Kanunu'na atıf yaptığı görülmektedir[263]. Her ne kadar yeni bir düzenleme yapılmış olsa da bazı konuların eksikliği nedeniyle önemli hukukî boşluklar da içermektedir[264]. Kararnamede yer alan dava konusuna ilişkin önemli hükümler; ilk olarak yetki ve görevde, kendini göstermektedir. Yetki bakımından "Her dava, müddea aleyhin ikametgahı mahkemesinde rü'yet ve faslolunur" hükmü ile bugünki anlamda bir yetki düzenlemesi yapılmıştır. Bu konuda İslâm hukukunda bir uygulama mevcut olmadığından dolayı, özellikle davacı, davalı ve dava konusunun farklı yerlerde olması halinde dava konusu olan şeyin bulunduğu yerin yetkili kılınabileceği ya da davalının ikametgahının yetkili olacağı yönünde görüşler ileri sürülmüştür[265]. Gayrimenkulun aynına ilişkin, bir malın vakfa ait olduğuna ilişkin davalar şer'iyye mahkemelerinde görülür ve dava konusu şeyin niteliğine göre o mahkeme görevli adledilir[266]. Derdest-i rü'yetlik bakımından dava konusuna ilişkin önemli bir düzenlemenin olduğu görülmektedir. Kararnamede tarafları, dava konusu (yani netice-i talebi) ve sebebi aynı olan davaların tekrar dava konusu edilememesi düzenleme altına alınmaktadır. 1086 sayılı HUMK zamanında bir ilk itiraz sebebi sayılan derdestlik itirazı Kararnamede bugün 6100 sayılı HMK'da (HMK m. 114, 1 ı) da olduğu gibi davanın her aşamasında ileri sürülebilen ve hâkimin de re'sen gözetmekle yükümlü olduğu bir dava şartı olarak kabul edilmekteydi[267].

---

262 **Yılmaz – Gelişmeler**, s. 872; **Ansay, Sabri Şakir,** Hukuk Yargılama Usulleri, 7. B, Ankara 1960, s. 11 vd.

263 Mecelleye muhalif hükümler içeren bu kararnamenin islâmi yönü de oldukça zayıftır. Çünkü sadece Hanefi mezhebinden değil, diğer değişik mezheplerden yararlanılmak suretiyle kaleme alınmıştır (**Akman**, s. 53).

264 **Akman**, s. 55-56.

265 **Akman**, s. 73, dn. 215'de adı geçen yazar.

266 **Akman**, s. 75.

267 **Akman**, s. 78, 81.

Davanın ikamesi ile ilgili kararnamede önemli hususlar şer'i hukuktan farklı olarak getirilmiştir. Şer'i hukukta davanın açılması için dilekçe vermek zorunlu değilken, kararname ile davacıdan kimliği, ikametgahı, *dava konusu hakkında bilgi* ve delilleri içeren sözlü bir beyanın verilmesi istenmekteydi; buna ifadelere uygun tutulacak bit zapt ile kesinlik kazandırılırdı. Kararname gereği de davanın usulüne uygun olması dava konusunun muayyen, netice-i talepte istenilen şeyin mevcudiyetinin ve vukuunun muhtemel olması gibi şartlar aranırdı[268]. Türk hukukundaki halihazırda olan şartların bir kısmı da kararnamede aranmakla birlikte sadece dava konusuna ilişkin olduğunu düşündüğümüz hususlar üzerinde durulmasının yeterli olacağı kanaatindeyiz. Dava konusu ile ilgili kararnamede yer alan diğer bir önemli husus, ihtiyati tedbire ilişkin hükümdür. Özellike tereke davaları bakımından kabul edilen ve dava konusunun telef olması halinde hüküm tesisinin tehlikeye düşmesi halinde uygulanacak olan bir tedbir kararının söz konusu olabileceği düzenlenmiştir[269]. Kararnamede son olarak verilen hüküm İslam Hukukundakinden farklı olarak kesinlik arz etmektedir. Zira İslam hukuku bakımından Kur'an-ı Kerim, Sünnet ya da icmaya aykırı olan bir hükmün her zaman feshi mümkünken kararname ile bugünki kanunî düzenlemeye benzer bir kesin hüküm anlayışı benimsenmiştir[270]. Aynı konuda yeni dava açılması ve verilen hükmün sonraki dava bakımından kesin delil niteliği taşıması muhkem kaziye gereği kabul edilmiştir. Bu konu Mecelle'de de benzer şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca yargılama masrafları ve kanun yollarına ilişkin hükümler de bulunmaktadır.

IV. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tasarılarında Yer Alan Dava Konusu Kavramı

1. Genel Olarak

1925 tarihli Nöşatel (Neuchâtel) Medenî Usul Kanun'unun Türkçeye çevrilip üzerinde bazı değişiklikler yapılmış Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu olarak TBMM'ce 18 Haziran 1927 tarihinde kabul edilmiş ve 4 Ekim 1927 tarihinde

268 **Akman**, s. 81.

269 **Akman**, s. 94.

270 **Akman**, s. 100.

yayımlanarak[271] yürürülüğe girmiştir. HUMK'a kadar gerek İslâm hukukunda gerekse Osmanlı hukukunda özellikle 1876 tarihli Mecelle ve Mecelle'nin yanı sıra 1879 tarihli Usul-i Muhakeme-i Hukukukiyye Kanunu ile 1917 tarihli Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi ile dava konusuna yönelik düzenlemeler yapıldığı yukarıda ayrıntılı olarak ifade edilmişti[272]. HUMK'un yürürlüğünden sonra ilk olarak 1946 tarihinde olmak üzere farklı tarihlerde HUMK'nda değişiklik yapan Tasarılar söz konusu olmuştur. Bu kapsamda HUMK'nda değişiklik yapan tasarı metinleri ile bugün yürürülükte olan 6100 sayılı HMK'nın dava konusu kavramına yer veren hükümleri değerlendirilecektir.

2. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tasarılarında Yer Alan Dava Konusu Kavramı

a. Genel Olarak

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra yeni bir Medenî Usul Kanunu yapılması için çeşitli tasarılar hazırlanmıştır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu tasarılarından ilki, 1946 yılında hazırlanan Tasarı olup, bu tasarının kanunlaşması mümkün olmamıştır. Bu metin 1952 yılında "Hukukta Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı" olarak TBMM'ne sunulmuş, ancak yine kanunlaşamamıştır. 1955 yılında, 1946 yılında hazırlanan Öntasarıdan yararlanılmak suretiyle "Hukukta Muhakeme Usulü Kanunu Layihası" hazırlanarak TBMM'ne gönderilmişse de burada hiç görüşülmeden kadük kalmıştır. Bu tasarıları 1967, 1971 ve 1993 yıllarında hazırlanan tasarılar takip etmişse de bunlar da kanunlaşamamıştır[273].

---

271 T. 2, 3, 4/7/1927, S. 622, 623, 624. **Yılmaz – Gelişmeler**, s. 872-873; **Ansay – Usul**, s. 13. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **Yılmaz, Ejder,** Dünden Bugüne Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1289-1322), s. 1289 vd.

272 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. § 1 A III 2, 3 b.

273 **Pekcanıtez, Hakan**, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısının Tanıtımı, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 3-33), s. 6.

b. 1946 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

1946 yılında hazırlanan Tasarı[274] ile yirmi yılı aşkın süredir uygulanan HUMK'un aksayan yönlerinin tespit edilmesi, ihtiyaçları karşılayacak nitelikte yeni hükümlerin tesis edilmesi ve özellikle hâkimlerin aktifliği prensibi ile davaların hızlı bir şekilde sonuca ulaştırılması amaçlanmıştır[275]. Dava konusu kavramı ile ilişkili olabilecek değişikliklerden ilki, HUMK m. 8'de yer alan sulh mahkemelerinin görevini tayin eden hükümde, "bin liraya kadar alacak ve menkul ve gayrimenkul mal davalarına bakmaları" şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir[276]. Yani dava değeri belli bir sınıra kadar olan ve talebi alacak, menkul ya da gayrimenkul üzerinde bir hakka ilişkin olan davaların sulh hukuk mahkemesinde görülmesi hüküm altına alınmıştır. Bu, görev kapsamında dava konusu ile ilişkili bir husustur. Temyize başvuruda sulh ve aslîye hukuk mahkemelerinden verilen kararlar bakımından parasal sınır değiştirilmiştir. Bu da aslında dava konusunun değerine ilişkin bir husustur. Dava konusu ile bağlantısı "yüz lirayı geçmeyen menkul mal ve alacak davalarının kesin olduğu" hükmü dava konusunun değeri ile dava konusu olan talep arasında sıkı bir bağın olduğunu ortaya koymaktadır[277]. Yargıtay'da mürafaa yapılmasına ilişkin "miktar ve değeri dört bin lirayı aşan alacak ve ayın davalarında" denilmek suretiyle hem dava değeri hem de dava konusu talebe ilişkin bir durum yine söz konusudur.

1948 Tasarısının dikkat çeken tarafı, tarafların serbestçe tasarrufta bulunabilecekleri özel hukuka tabi işlerde görev sözleşmesi yapabilmelerine imkân tanımasıdır[278]. Buna göre HUMK m. 8, 2 gereği, "...taraflar menkul ve gayrimenkul mal veya alacak ihtilafları gibi mamaelek haklarına ait davaların görevli olmayan bir mahkemede bakılmasını açıkça mukavele edebilirler" denilmektedir. Görev de dava

---

274 Hukuk Usulü Muhakemeleri Hakkındaki 1086 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/599), T.C. Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü, Tetkik Müdürlüğü, S. 71-11401, 6-3826, 28.10.1949.

275 Adalet Komisyonu Raporu (1/599), s. 1'den. Ayrıca bu konuda bkz. **Özer, Tülay,** HUMK'tan HMK'ya Medenî Usul Kanunu Tasarıları, MİHDER, C. 7, S. 20, 2011/, (s. 101-150), s. 107.

276 Adalet Komisyonu Raporu (1/599), s. 1 ve 48' den.

277 Adalet Komisyonu Raporu (1/599), s. 1 ve 48'den.

278 **Özer,** s. 108.

konusuna ilişkin bir kavramdır, çünkü görev davacının iddiasına göre belirlenmektedir[279]. Ancak bugünki hukuk sistemimiz bakımından görev sözleşmesi yapılabilmesi kamu düzeni gereği mümkün gözükmemektedir (HMK m. 1)[280].

c. 1952 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

1952 Tasarısı olarak nitelendirdiğimiz "Hukukta Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı[281]" ile davaların çabuk görülmesi ve yapılacak işlemlerin basitleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır[282]. 1952 Tasarısı bir ön tasarı, Belgesay'ın Projesi ve son tasarı çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu tasarı da 1046 Tasarısı gibi kanunlaşamamıştır. Ön tasarı ve gerekçesi basılmamış olduğundan ulaşılabilen ve dava konusu ile ilgili olduğu düşünülen bazı hususlara değinilmekle yetinilecektir. Burada dava konusu ile bağlantılı olarak ıslah kurumunun kaldırılması öneri olarak getirilmiştir[283]. Öntasarının üzerine Adalate Bakanlığı'nın talebi ile Belgesay'dan kanun tasarısı hazırlaması talebinde bulunulmuştur[284]. Dava konusu ile alakalı görev yani özel görevli mahkemelere ilişkin düzenlemelerin yapılması konusunda eleştiriler getirilmiştir[285]. Sulh hukuk mahkemelerinin görevlerinin genişletilmesi önerisinde bulunulmuştur[286]. Yetki bakımından haksız fiilden doğan davalar bakımından fiilin işlendiği yer, akitten doğan davalar bakımından hem akdin icra

---

279 Görev konuları belirlenirken dava konusunun malvarlığı ve şahıs varlığına ilişkin olup olmadığı ve uyuşmazlığın niteliği (ticari, aile, tüketici, fikri haklar, icraî, kira gibi hususlar dikkate alınarak) belirlenir (**Akkan, Mine,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017, s. 234).

280 Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde dava konusunun para dışında bir şey olması halinde tarafların hâkimin dahili olmaksızın aralarında anlaşarak görev sınırını etkileyecek şekilde dava konusunun değerini düşük ya da yüksek göstermeleri, taraflar arasında bir görev sözleşmesinin yapıldığının göstergesi olarak ifade edilmekteydi (**Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder,** Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Değiştirilmiş 21. B., Ankara 2010, s. 127).

281 Hukuk Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı, 1/310, T.C. Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü, Tetkik Müdürlüğü, S. 71-1839, 6/95, 8.1.1952 (**Yılmaz – Islah**, s. 118, dn. 376).

282 **Yılmaz – Islah**, s. 118.

283 Bu konuda ayrıntılı bilgi ve eleştirisi için bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 118 vd.

284 **Belgesay, Mustafa Reşit**, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Rasyonel Tefsiri, Gerekli Tadilleri, Bir Proje, İstanbul 1947, s. 1 vd.; **Belgesay, Mustafa Reşit,** Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Yapılması Gereken Tadilat, İÜHFM, C. XIII, S. 1, Y. 1947, (s. 156-174), s. 157 vd.

285 **Belgesay – Tadilat**, s. 158-159.

286 **Belgesay – Tadilat**, s. 161.

edileceği hem de akdin yapıldığı yer mahkemesi ve son olarak uzun bir süre başka yerde oturanlar hakkında açılacak mal davaları bakımından sakin olduğu yerde oturması kuralı öngörülmüştür[287]. Talebe konu olan vakıaya yani haksız fiil ya da sözleşmeye göre, diğer yandan çekişme konusu olan mal bakımından dava konusu yapılacak olan herhangi bir talebine göre yetkili mahkemelerin neresi olması gerektiğine ilişkin değişiklik yoluna gidilmiştir. Zira bu da doğrudan dava konusu talebe ilişkin yapılacak bir tadilat işlemidir. HUMK m. 28-37 arasında düzenlenecek olan hâkimin reddi ile bir hâkimin dava konusu ve davanın taraflarına ne kadar uzak olursa o kadar adil ve doğru bir hüküm kurabileceği ifade edilmiştir[288]. Dava konusu ortak olan iş bakımından davacı ya da davalı tarafta birden fazla kişinin olması haline binaen doğabilecek gecikmeleri engelleyecek düzenlemeler yapılması ve ıslah kurumunun kaldırılmaması önerisi getirilmiştir[289]. Dava konusu ile alakalı geçici hukukî korumalara ilişkin olarak da amaca uygun düzenlemeler getirilmesi tavsiye edilmiştir. Son olarak davanın ikamesine yönelik Belgesay tarafından, tarafa hak iddiasını mahkemeye götürmesi ve Alman hukukundaki gibi karşı tarafın hesap vermesi ve hesap neticesinde tayin edilen miktara mahkum olması yetkisinin tanınması gerekeceği ifade edilmiştir[290]. Bu çalışmalardan sonra 8.1.1952 tarihinde Tasarı TBMM'e sunulmuş, ancak sonuç olarak yasalaşamamıştır.

d. 1955 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

"Hukukta Muhakeme Usulü Kanunu Layihası[291]" aslında küçük bazı değişiklikler dışında 1952 Tasarısındaki gibidir. Buradaki değişiklikler 1948 tarihli Tasarı çalışmalarından beri tartışılmakta olan hususlarla sınırlı kaldığından çok fazla yeni bir değişiklik getirmemiştir[292]. İhtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararlarına itiraz imkânı getirilmiştir[293]. 1948 tarihli Tasarıda yer alan birlikte taraf olma, davaların

---

287 **Belgesay – Tadilat**, s. 163.

288 **Belgesay – Tadilat**, s. 165.

289 **Belgesay – Tadilat**, s. 166.

290 **Belgesay – Tadilat**, s. 163.

291 Hukukta Muhakeme Usulü Kanunu Layihası, 1/202, Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Müdürlüğü, S. 71-1839, 6/95, 8.1.1952 (**Yılmaz – Islah**, s. 121, dn. 390).

292 **Özer**, s. 127.

293 **Özer**, s. 127-128.

birleştirilmesi ve ayrılması başlığı, 1955 Tasarısında birlikte dava açmaları veya birlikte dava edilmeleri zorunlu olan haller şeklinde düzenlenmiş ve ayrı bir başlık verilmemiştir (1955 Tasarısı m. 55, 59)[294]. Dava konusu ile ilişkili gözüken diğer bir husus, doktrin ve uygulamada yer almakla birlikte kanunî bir düzenleme altına alınmayan bekletici meselenin 1955 Tasarısı ile düzenlenmiş olmasıdır[295]. 1955 Tasarısı, 1959 yılında tekrar ele alınarak Su Komisyonu tarafından esaslı olmayan bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda dava dilekçesindeki eksikliklerin (6100 sayılı HMK'da olduğu gibi) esasa cevap dilekçesi ile ileri sürülmesi zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca dava konusu açısından önemli gözüken bir diğer husus, Su Komisyonu tarafından düzenleme altına alınan ve iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağının söz konusu olmayacağı hallerin sayıldığı hükme ilişkindir. Böylece HUMK m. 250 ile iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı düzenlenmiştir[296].

e. 1967 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

1955 Tasarısı'nın kanunlaşamaması üzerine hiç olmazsa HUMK'un sorunlu olan bazı hükümlerinde değişiklik yapılması ve sadece ilk derece mahkemelerinin değil, Yargıtay'ın da iş yükünün artması nedeniyle davaların hızlı bir şekilde çözümlenmesi ihtiyacı ile bu Tasarıda bazı iyileştirme çalışmaları yapılmak istenmiştir. Ancak HUMK'un tümünde değişiklik yapılmasını amaçlaması ve kanunun ahengini bozarak amaçlanan hedefe ulaşılamayacağı gerekçesi ile bu Tasarı da TBMM'ce görüşülemeden kadük kalmıştır[297]. 1967 Tasarısı ile getirilmesi amaçlanan dava konusu ile ilgili gözüken bazı değişiklikler şu şekildedir: görev sınırının belirlenmesi bakımından fer'ilerin dikkate alınmayacağı, tarafların görev sözleşmesi yapabileceği, görevin bir ilk itiraz olarak düzenlenmesi, davanın genişletilmesi ve değiştirilmesinin davalının açık rızasına bağlanması, feragat ve

294 **Özer**, s. 129.

295 1955 Tasarısı'nın gerekçesinde bekletici mesele, mesele-i müstehire olarak ifade edilmektedir (**Özer**, s. 129, dn. 55).

296 **Özer**, s. 130-131.

297 **Özer**, s. 133.

kabul halinde mahkemenin ne şekilde karar vereceğinin düzenlenmesi, dava dilekçesindeki eksikliklerin ilk itiraz olmasının kaldırılmasıdır[298].

f. 1971 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

1967 Tasarısı Meclis'te görüşülmeden kadük kaldığından, HUMK'un dili sadeleştirilerek 1971 tarihli yeni bir Tasarı'nın hazırlanması düşüncesi hasıl olmuştur. Ancak 26.04.1971 tarihinde Meclis'e sunulan "Hukuk Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı", o sıralarda Medenî Kanun Tasarısı'nın mecliste görülüyor olması nedeniyle hiç görüşülememiştir[299].

g. 1993 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

Mehaz Kanunumuz olan Neuchatel Usul Kanunu'nun 30.09.1991 tarihinde yürürlükten kaldırılması üzerine, 1971 Tasarısı sonrasında uzunca bir aradan sonra 1993 tarihli Medenî Usul Kanunu Tasarısı'nın hazırlanması düşüncesi hasıl olmuştur[300]. Tasarı, uzun süren bir çalışmanın ardından 02.12.1993 tarihinde "Hukuk Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı" adı ile Meclis'e sunulmuştur[301]. İstinaf mahkemelerinin kurulması, aslîye ve sulh hukuk mahkemesi ayrımının kaldırılması ve bunun hukuk mahkemeleri şeklinde bir üst başlık ile düzenlenmesi, hem ilk derece hem de istinaf bakımından ön incelemenin kabul edilmesi, dava arkadaşlığının düzenlenmesi, sulh hükümlerine uzlaşma başlığı altında yer verilmesi gibi değişiklik önerileri hazırlanmıştır[302]. Ayrıca bunların yanında dava konusu bakımından önemli gözükecek bir diğer husus ise derdestliğe ilişkindir. Derdestlik bir ilk itiraz sebebi olmaktan çıkarılarak, mahkemenin re'sen dikkate alabileceği bir husus olarak düzenlenmiştir[303]. 1993 Tasarısı ile yapılan dava konusu bağlamaındaki en önemli değişikliğin derdestliğe ilişkin olduğu açıktır.

---

298 **Özer**, s. 133-135.

299 **Özer**, s. 136.

300 **Özer**, s. 140.

301 **Özer**, s. 140.

302 **Özer**, s. 143-144.

303 **Özer**, s. 144.

h. 2008 Tasarısında Dava Konusu Kavramı

Adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi için özellikle 2001 yılında kabul edilerek 2002'de yürürlüğe giren Medenî Kanun'un, yine 2001'de yürürlüğe giren Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un kabul edilmesinden sonra ve 1086 sayılı Kanun'da kanun yollarına ilişkin önemli değişikliklerin yapılmasından sonra Borçlar ve Ticaret Kanunu hakkında hazırlanan tasarılar, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yerine de yeni bir tasarı hazırlanmasını gerekli kılmıştır[304]. Buna göre dava konusu açısından getirilen en önemli değişiklikler şu şekildedir: Dava konusunun değer ve miktarına bağlı görev ayrımının kalkması (HMK m. 2; HUMK m. 1); HUMK'ta sıklıkla kullanılan "müddeabih" tabiri yerine dava konusu ifadesinin kullanılması (HMK m. 2, 4, 24, 57 vd.; HUMK m. 2, 3, 4, 43, 186, 237 vb.); dava konusunun değer ve miktarı ayrımı yapılmaksızın sulh hukuk mahkemesinin görevli olduğu davaların daha açık bir şekilde ifade edilmesi (HMK m. 4), tasarruf ilkesine ilişkin tarafların tasarruf edebilecekleri dava konusu bakımından sahip oldukları yetkinin düzenlenmesi (HMK m. 24; HUMK m. 72)[305]; aslî müdahalenin kanunî düzenleme altına alınması (HMK m. 65); dava çeşitlerinin kanunda yer alması (HMK m. 105 vd.); derdestliğin dava şartı sayılması (HMK m. 114, 1/ı, i; HUMK m. 187, b.5); dava dilekçesinde eksiklik bulunmasının ilk itiraz olmaktan çıkarılması (HMK m. 119, 2; HUMK m. 187, b.7); dava dilekçesinin unsurları bağlamında açık bir şekilde dava konusu (HUMK m. 179, b.2) yerine "davanın konusu ve malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değeri" ifadesinin kullanılması (HMK m. 119, 1/d)[306]; ayrıca "açık bir şekilde talep sonucu" ibaresinin HUMK'tan farklı olarak ifade edilmesi (HMK m. 119, 1/ğ; HUMK'ta açık bir şekilde yer alan iddia ve savunma

---

304 **Pekcanıtez – HMK Tanıtım**, s. 7-8.

305 HUMK'tan farklı olarak yargılamaya hâkim olan ilkeler, kanunda ayrı bir başlık altında düzenlenmişlerdir.

306 Kanaatimizce, bir tez önerisi olarak da ifade edeceğimiz dava konusu ve dava konusu değerinin ayrı iki unsur olarak HUMK'taki gibi yazılmasının amaca daha uygun olacağıdır. HUMK'ta dava konusunun değerinin yazılmaması bir eksikliktir; ancak HMK ile dava konusu ve değerinin aynı yerde düzenlenmesi dava konusunun çok kısa bir şekilde değerlendirilmesine ve genelde dava konusunun değeri sebebiyle anılmasına sebep olmaktadır.

yerine yerinde olarak talep sonucu ifadesinin eklenmesi); iradî taraf değişikliğinin kanunî düzenleme altına alınması (HMK m. 124); hâkimin tarafları sulhe teşvik edeceği[307] ifade edilse de yeni düzenleme ile ön inceleme ve uyuşmazlık konularının tam olarak tespitinin getirilmesi (HMK m. 137 vd.; HUMK m. 213); iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi ile ilgili yeni düzenleme yapılması (HMK m. 141; HUMK m. 185, 2); ıslahla ilgili özellikle davanın tamamen ıslahı halinde yeni bir dava dilekçesi verilmemesi halinde ıslah hakkının kullanılmış ancak ıslahın hiç yapılmamaış sayılarak davaya devam edilmesi (HMK m. 180; HUMK bakımından davadan feragat edilmiş sayılacağı değiştirilmiştir); aralarında bağlantı olan davaların ayrı mahkemelerde açılması halinde her zaman birleştirilmesi (HMK m. 166; HUMK'ta bunun ancak bir ilk itiraz olduğu m. 45); dava konusuyla alakalı bekletici sorunun düzenlenmesi (HMK m. 165); HUMK'ta isticvabın müddeabihe ve onunla alakalı hallerde vakıaya taalluk edeceğine ilişkin hususa ilişkin ibare, isticvap, davanın temelini oluşturan vakıalar ve onunla ilişkisi olan hususlar hakkında olur, ibaresi ile değiştirilerek isticvabın dava konusuna değil de vakıalara ilişkin olduğunun yerinde olarak düzenlenmesi (HMK m. 169; HUMK m. 230, 2); sulhun ayrıca kanunî bir düzenlenme altına alınması (HMK m. 313) gibidir.

V. Günümüzde Dava Konusu Kavramı

1. Karşılaştırmalı Hukukta Dava Konusu Kavramı

Dava konusu tartışmaları bugün hala canlılığını koruyan bir problem olarak devam etmektedir. Yargılama için dava konusu temel kavramlardan biridir ve davanın tarafları arasındaki uyuşmazlığı belirler. Davanın konusu açısından belirleyici olan maddi talep değil, usul hukukunda yer alan netice-i taleptir[308]. Özellikle tarafların ve mahkemenin ne üzerinde tartışacağı ve kararını ne şekilde vereceği konusunda bilgi sahibi olmaları adına da yargılamanın başında dava

[307] 07.06.2012 tarihli ve 6325 sayılı Kanun m.35 ile bu fıkrada yer alan "sulhe" ibaresinden sonra gelmek üzere "veya arabuluculuğa" ibaresi eklenmiştir.

[308] **Prütting**, s. 302-303. Davanın konusu taleptir ve bu da Alman BGB § 194 anlamında bir maddi talebi değil; usulî bir kavramı ifade etmektedir (**Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1031-1032).

konusunun belirlenerek tespiti gerekir[309]. Bu kapsamda dava konusu farklı şekillerde tasvir edilmiştir.

Habscheid'a göre, dava konusu, davacının hukukî korunma hakkının (buna yönelik talebin) dava ile sağlanmasıdır[310].

Hesselberg'e göre dava konusu, kendine özgü bir anlamı temsil etmektedir[311]. Çünkü dava konusu farklı fonksiyonları ki özellikle tasarruf objesi olma[312] ve eda taleplerinin taşıyıcısı konumu ile maddi hukuk içerisinde usulî bir yakınlaşma yaşar. Gerek hükmün konusundan farklı olması ve normalde tespit yargılamasının talebin tespitini değil, hakkın veya hukukî ilişkinin tespitini konu ediyor olması ve gerekse inşai dava bakımından bir talebin değil aksine inşai bir hakkın dava edilmesinin söz konusu olması gereği bu usulî talebin kendine özgü olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca temelde de maddi hukuk ile de bir uyum içerisindedir. Bu nedenle dava konusu, mahkemeye yöneltilen ve talep sonucu ile ortaya konulan bir talep hakkında karar verilebilmesi olarak tanımlanabilir. Talep sonucunda eda talebine yönelik maddi talebin, inşai talebe yönelik inşai hakkın ya da tespiti istenen maddi hakkın gösterilerek talep edilmesi söz konusu olmaktadır[313].

Dava konusu kavramı bakımından özellikle Blomeyer farklı bir yol izleyerek bir tanım yapmaya çalışmıştır. Blomeyer, dava konusunun usulî (prozessualer Streitgegenstand) ve esasa (sachlicher Streitgegenstand) ilişkin dava konusu ayrımı yapılarak ifade edilmesini ve bu kapsamda özellikle maddi anlamda kesin hüküm bakımından bu iki tanımın farklı amaçlara hizmet edeceğini iddia etmiştir[314]. Normalde esasa ilişkin bir hüküm almaya yönelik talep sonucu, davacının hukukî sonuca yönelik bir talebi ya da talep edilen konudaki hükmü alma yetkisidir. Bu da dava konusu tanımını ortaya çıkarır. Ancak geçerli bir davanın açılabilmesi için söz

309 **Blomeyer - Zivilprozeβrecht**, s. 231.

310 **Habscheid**, s. 24.

311 **Hesselberger**, s. 295.

312 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Rimmelspacher, Bruno,** Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess, Göttingen 1970, s. 136 vd.

313 **Hesselberger**, s. 296.

314 **Blomeyer - Zivilprozeβrecht**, s. 232-233.

konusu olan dava şartları bakımından bir eksiklik olması halinde, belli bir hüküm almaya yönelik olan talep esasa değil, usule ilişkin sebeplerle sona erecek ve bu sebeple sona eren dava bakımından bir usulî dava konusu söz konusu olmuş olacaktır[315]. Davanın usulî şartları hakkında karar verildikten sonra, davanın esası hakkında davanın temellendirilmesine yönelik verilecek olan hükümle, esasa ilişkin hüküm konusu üzerinde karar verilmiş olacaktır. Aslında her iki dava konusu da "talep sonucu" ile belirlenecektir. Bu durum özellikle maddi anlamda kesin hüküm bakımından usulî ya da esasa ilişkin dava konusunun ferdileştirilmesi bakımından kendisini gösterecektir. Davanın usulden reddedilmesi halinde bu eksiklikler giderilirse tekrar aynı talep sonucuna binaen dava açılması mümkün olabilecektir. Esasa ilişkin dava konusu bakımından ise, farklı talep sonuçları farklı dava konusunu vereceğinden, hükmün kesin hüküm etkisi de farklılaşacaktır[316]. Ki normalde maddi anlamda kesin hüküm etkisi usule ve esasa ilişkin kararlar bakımından söz konusu olmakla birlikte, usule ilişkin nihai kararlar sadece usulî eksiklik hakkında kesin hüküm niteliği taşır ve usule ilişkin eksiklik tamamlandığı anda, aynı konuda taraflarca tekrar dava açılabilmesi mümkün olur[317]. Çünkü usule ilişkin verilen karar, maddi hukuk açısından dava konusu üzerinde henüz kesinleşmemiştir[318]. Oysa esasa ilişkin kararlar bakımından maddi anlamda kesin hüküm etkisi, tarafları, dava konusu ve dava sebebi aynı olan davalar bakımından değerlendirilmektedir. Bu bakımdan aslında hükmün konusu da, üzerinde hüküm tesis edilmiş esasa ilişkin dava konusuna hizmet etmektedir.

Schlosser, dava konusunu, yargılamanın doğruluğu üzerindeki bir hak iddiasının tartışılması olarak tanımlamıştır[319]. Bu hak iddiası, ne zaman maddi hukuk içeriğinden ayrılırsa (Wach ve Windscheid'ın görüşlerinden sonra) işte ancak o zaman, davacının, davalıya karşı yönelttiği bir hakkın, hak iddiası olarak ortaya çıkması söz konusu olur.

---

315 **Blomeyer - Zivilprozeβrecht**, s. 232.

316 **Blomeyer - Zivilprozeβrecht**, s. 233-234.

317 **Atalı, Murat,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017, s. 2057.

318 **Özkaya - Ferendeci-Ferendeci, Hamide Özden,** Kesin Hükmün Objektif Sınırları, İstanbul 2009, s. 97.

319 **Schlosser, Peter**, Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile, Bielefeld 1966, s. 359.

Schneider'e göre dava konusu ya da usulî talep, salt usul hukuku anlamında kavramlardır. Bugün bu usulî talebin, sadece hak iddiası ile, talep sonucu yanında vakıa ile ya da salt talep sonucu ile belirlenmesi gerektiği yönünde cevap arayan bir tartışma vardır[320]. Bu kapsamda salt usulî bir kavram olan dava konusunun belirlenmesi için talep sonucuna (Klageantrag) bakılması gerekecektir.

Karşılaştırmalı hukuk bakımından dava konusunu tanımlamaya yönelik çabaların genişletilmesi mümkündür. Ancak farklı dava konusu kavramlarına ve bunun içeriğinin ne şekilde doldurulacağına aşağıda teoriler kısmında ayrıca ayrıntılı olarak yer verilecektir[321].

2. Türk Hukukunda Dava Konusu Kavramı

Türk hukukunda dava konusu kavramına ilişkin yabancı doktrinlerde olduğu kadar geniş ve derinlemesine bir çalışma yapılmamıştır. Yabancı (Alman, İsviçre ve Avusturya) hukuk sistemlerinde olduğu gibi, uzun tartışmalar yaşanmamakla birlikte, Türk hukuku açısından dava konusu kavramına ilişkin bir görüş birliğine de varılamamıştır. Bu nedenle dava konusuna ilişkin tanımlar tek unsurlu ve iki (çift) unsurlu görüşler çerçevesinde toplanmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak yer verilecek olsa da Türk hukukunda özellikle tek ve çift unsurlu dava konusu teorilerine ilişkin değerlendirmeler sonucunda *"dava konusunun, dava ile elde edilmek istenilen sonuç (netice)"* olduğu yönündeki görüş çoğunluktadır[322]. Ancak bununla birlikte Türk doktrininde dava konusunun bu talep sonucu ile birlikte vakıalar da olduğu yönünde

---

320 **Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1032.

321 Bkz. aşa. § 2 C II III IV V VI.

322 **Postacıoğlu – Usul**, s. 232; **Bilge, Necip/ Önen, Ergun,** Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, 3. B, Ankara 1978, s. 692; **Önen, Ergun,** Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1979 s. 160; **Berkin, Necmeddin,** Medenî, Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1982, s. 381; **Gürdoğan - Kesin Hüküm**, s. 75; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Hanağası, Emel,** Davada Menfaat, Ankara 2009, s. 124**; Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628; **Karslı, Abdurrahim,** Medenî Muhakeme Hukuku, 3. B, İstanbul 2012, s. 490; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81; **Kulaksız, Cengiz,** Die Teilklage im deutschen und türkischen Zivilprozessrecht, Frankfurt am Main - Berlin 2004, s. 36 vd.**; Börü – Devir**, s. 221; **Börü – Teori**, s. 275; **Akil, Cenk,** Kısmî Dava, Ankara 2013, s. 128; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 719; **Kuru, Baki,** Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. B., C. 5, İstanbul 2001, s. 4987; **Ulukapı, Ömer,** Medenî Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya 1991, s. 19-20. Yargıtay da aynı görüştedir. Bkz. Yrg. 19. HD., 13.05.2005 T., 2004/8800 E., 2005/5500 K. (**Börü – Teori**, s. 278, dn. 96).

iki unsurlu teoriyi savunan yazarlar da mevcuttur[323]. Teoriler bağlamında detaylı olarak ele alınacak olması nedeniyle bu kısımda Türk hukuku bakımından dava konusu kavramının ne şekilde ifade edildiğine yani tanımlandığına ilişkin genel bir bilgi verilmekle yetinilecektir. Buna göre:

Dava konusu, dava dilekçesinde dayandırılan hayat olayına yani vakıalara dayanan netice-i taleptir[324]. Bir davanın konusu, maddi hakka dayalı sübjektif hakkın korunmasına yönelik taleptir[325]. Diğer bir deyişle dava konusu, tarafların dava veya karşı davada hukukî himayeye bağlı olarak mahkemece tanınmasını istedikleri haklarıdır[326].

Dava konusu ile kastedilen, talep sonucudur[327]. Diğer bir deyişle, davacının davada hükmedilmesini istediği şey yani netice-i talep, davanın konusudur. Bu bir hakkın tanınması, tespiti, bir şeyin yapılması ya da verilmesi, bir taahhüdün yerine getirilmesi, alacağın tahsili, borcun edası, müdahalenin önlenmesi, boşanma ya da ayrılık, çocukların velayetinin verilmesi şeklinde olabilir[328].

Tarafların hayat olayına dayandırmak suretiyle mahkemeden talepte bulundukları sübjektif himayenin içeriği dava konusu olarak adlandırılır[329].

Dava konusu, basit anlamıyla davanın konusunun neye ilişkin olduğunun özetini hem de maddi anlamda kesin hüküm, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ile ıslah gibi talepler bakımından kullanılan usulî talebi ifade eder[330].

---

323 **Alangoya, Yavuz**, Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979, s. 105 vd.; **Alangoya - İradî Değişme**, s. 44, dn. 68; **Yıldırım - Teori**, s. 40; **Üstündağ, Saim,** Medenî Yargılama Hukuku, C. 1-2, 7. B, İstanbul 2000, s. 527 vd., 529, dn. 35a; **Muşul, Timuçin,** Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri, 2. B, Ankara 2009, s. 100; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 177; **İyilikli, Ahmet Cahit,** Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm, Ankara 2016, s. 311; **Meriç, Nedim,** Türk Hukukunda Maddi Anlamda Kesin Hükmün Objektif Sınırları, MİHDER 2007, C. 3, S. 7, (s. 377 vd.), s. 394.

324 **İyilikli**, s. 311.

325 **İyilikli**, s. 312.

326 **İyilikli**, s. 365.

327 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628; **Berkin - Usul**, s. 381.

328 **Berkin - Usul**, s. 382.

329 **Meriç – Kesin Hüküm,** s. 394.

Dava konusu, dava neticesinde elde edilmek istenen sonuç, ileri sürülen bir haktır. Bu usulî talebin doldurduğu şekil, yani diğer bir ifade ile usulî talebin kendisidir[331]. Muşul da dava konusunun, talep sonucu ve vakıalar kompleksinden oluşan usulî talep olduğunu ifade etmiştir[332].

Dava konusu, dava ile elde edilmek istenen sonuçtur[333].

Müddeabih, davanın mevzuu, dava ile elde edilmek istenen neticedir[334]. Dava açılırken elde edilmek istenilen netice yani davanın mevzuu, davacının madden ve hukuken tanıtmak istediği şeydir[335].

Davanın konusu, davacının istem sonucu (netice-i talebi) ile özdeştir. Davada hüküm altına alınması istenilen şeyin özne açısından görünümü talep, nesne açısından görünümü ise davanın konusudur[336].

Dava konusu, dava dilekçesinde yer alan istemdir[337]. Diğer bir deyişle dava konusu, salt talep sonucudur[338].

Dava konusunu belirleyen şey yalnızca netice-i taleptir. O da mahkemeden istenilen şey olup davanın mevzuunu teşkil etmektedir. Yani diğer bir deyişle, mahkemenin davayı kabul etmesi halinde kararında neyi hüküm altına alacağı hususunun açıkça beyan edilmesi durumudur[339].

---

330 **Bulut,** s. 303.

331 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 43, 128.

332 **Muşul – Terdit**, s. 100.

333 **Ulukapı, Ömer,** Derdestlik, YD 1995/4, (s. 395-442), s. 425; **Börü – Teori**, s. 257; **Özbay, İbrahim,** Hakem Kararlarının Temyizi, Ankara 2004, s. 296; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 75; **Tiryaki, F.,** Derdestliğin Şartları, ABD 1979/2, (s. 34-40), s. 40.

334 **Karafakih – Kesin Hüküm**, s. 173; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 75; **Bilge/ Önen**, s. 692.

335 **Karafakih**, s. 173.

336 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 413.

337 **Taşpınar, Sema,** Medenî Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001, s. 94.

338 **Yılmaz – Islah**, s. 191; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81; **Hanağası – Menfaat**, s. 124; **Kulaksız**, s. 38-39; **Akil – Kısmî**, s. 128.

339 **Karslı – Muhakeme**, s. 490.

Dava konusu, davacının belirli bir hayat olayına dayanarak hukukî talepte bulunmasıdır[340].

B. DAVA KONUSU KAVRAMININ HUKUKÎ NİTELİĞİ

I. Genel Olarak

Dava konusu kavramı, usul hukukunun önemi haiz, tartışılmaya ve incelenmeye muhtaç, sınırlarının diğer usul hukuku kurumlarının (mesela derdestlik, görevli ve yetkili mahkemenin belirlenmesi, davaların yığılması, kesin hüküm gibi) tam olarak ortaya konulabilmesi için çizilmesi zorunlu ana konularından biridir. Hatta dava konusunun, davanın merkez unsuru olduğu da söylenmektedir[341]. Yukarıda da ifade edildiği üzere gerek Alman, İsviçre ve Avusturya doktrininde gerek Türk doktrinde dava konusu üzerine tartışmalar devam etmekle birlikte dava konusu kavramı tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır[342]. Hatta bazı yabancı usul hukukçularının (Rosenberg, Lent gibi) dava konusuna ilişkin görüşlerini bir veya birden çok kez değiştirdiği dahi görülmektedir[343]. Ancak devletlerin farklı hukuk yargılama sistemlerinin olması yeknesak bir dava konusunun ortaya konulamamasını makul kılmaktadır[344]. Dava konusunun açıklığa kavuşturulması ihtiyacının temelinde dava konusu ve talep kavramına ilişkin bağın ortaya konulabilmesi yatmaktadır. Talep kavramının maddi hukuktan başlayan, usul hukukuna doğru giden ve hukukî korunma talebi olduğu yönündeki görüşleri de içine alan kapsamı dava konusu teorilerinden önce dava konusu ile talep bağlantısının ortaya konulması için gereklidir. Dava konusu üzerindeki derin ve uzun yıllar süren tartışmalar, dava konusunun talep kavramı temelinde taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır. Dava konusu ve talebin eş anlamda kullanıldığı hukuk düzeninde davanın merkez

---

340 **Yıldırım - Teori**, s. 40.

341 **Schwab – İhtilaf**, s. 288; **Rechberger, Walter H./ Simotta, Daphne-Ariane**, Zivilprozeβrecht (Erkenntnisverfahren), 3. Auflage, Wien 1986, s. 104.

342 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 72; **Yılmaz – Islah**, s. 183; **Schwab – İhtilaf**, s. 288.

343 **Schwab – İhtilaf**, s. 292-293; **Schwab**, s. 28; **Habschied**, s. 65.

344 **Lenze, Konrad,** Von der actio im Privatrechtssystem Savignys zum Streitgegenstand im Zivilprozeβrecht, Münster 1971, s. 134; **Yılmaz – Islah**, s. 184, dn. 255; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 72.

unsurunu teşkil eden bu kavramın ne şekilde anlaşılması gerektiği[345], kanun koyucuların hangi saiklerle bu kavramı ele aldığı ve temellendirdiği, var olan talep kavramına ilişkin beklenti ve düzenlemelerin ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı uzun zaman tartışma konusu olmuştur. Bundan dolayı talep kavramından yola çıkarak dava konusu teorilerinin alt yapılarının oluşturulması, talep kavramının tarihi gelişimi ve bunun dava konusu üzerindeki etkileri ve bu yöndeki hukukî görüş ve öneriler incelenmeye muhtaçtır.

II. Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Dava Konusu Olan "Talep" Kavramı

Gerek yabancı doktrinde gerek Türk doktrininde talep kavramına yönelik tartışmalar yapılmıştır. Özellikle Alman Medenî Usul Kanunu'nun[346] yürürlüğe girmesi ile bu tartışma şiddetlenmiş ve ardından Alman Medenî Kanunu'nda (BGB) talep kavramının BGB § 194 maddesinde açıkça düzenlenmesi ile bu duruma ilişkin farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Alman Medenî Usul Kanunu'nda talep kavramı açıkça düzenlenmemiştir[347]; bu da medenî usul hukuku açısından tartışmalı ve cevabı verilmesi güç sorunların doğmasına sebep olmuştur. Talep kavramı, maddi ve özel hukukun tamamını kapsayan, gerek borçlar hukuku gerekse medenî usul hukukunda kullanılan ortak bir kavramdır. Ancak her iki disiplinin bu kavrama verdiği anlam ve içerik birbirinden farklıdır[348]. Maddi talep ve usulî talebe ilişkin özelikler anlatılırken de değinileceği üzere, modern hukuklarda maddi hukuk ve usul hukuku bağımsızlaştığından; usul hukukundaki maddi anlamdaki talep kavramı yerini usulî talep kavramına bırakmıştır. Çünkü borçlar hukuku anlamındaki talep kavramı, usul hukukundaki talep kavramını açıklamada yetersiz kalmaktadır.

1. Tarihi Gelişimi

19. yüzyılın ortalarında actio kavramının yetersiz olduğu, bu kavramın hem maddi hukuk hem de usulî açıdan ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmesi ile açık bir

345 **Schwab – İhtilaf**, s. 288; **Schwab**, s. 2.

346 Yürürlük tarihi (Ausfertigungsdatum), 30.01.1877.

347 Ancak Türk hukukunda gerek usul kanunu gerekse medenî kanun bakımından düzenlenen bir talep kavramı söz konusu değildir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. § 1 B II.

348 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 129.

şekilde anlaşılmıştır[349]. Actio kavramı temelde maddi hukuka özgü olarak düzenlendiğinden, dava konusunun da bu çerçevede olması zorunluluğu hasıl oluyordu[350]. Ancak talebin tüm maddi hukuka özgü bünyesiyle usulî şartları da taşıması mümkün gözükmemekteydi. Böylece actionun bütünlük anlayışı gitgide bozulmaya başlamış; maddi hukuk ve usul hukukunun şeklen birbiri ile ayrılması ile birlikte, usul hukukunun kamu hukuku karakteri ortaya çıkmıştır[351]. Hukuk modernleşmekte ve katı actio sistemi geçmişte ve faydasız bir halde kalmaktadır[352]. Formula ve Justinianus usulleri de yargılama süresince yetersiz kalmakta ve actionun maddi hukuk ve usul hukuku unsurlarını ayırmak ve her iki disiplini de bağımsızlaştırmak ihtiyacı hasıl olmuştur[353].

O dönemde maddi hukuk ve usul hukukunun kurumsal olarak ayrılmasının kendine özgü bir yargılama sisteminin kurulması açısından gerekli olduğu düşünülmekle birlikte, Savigny'e göre bunun Roma hukuku düşüncesi ile yönlendirilmiş olması, bu ayrılık bakımından büyük bir zorluk olarak görülmüştür[354]. Bu nedenle Savigny tam olarak actio kavramından vazgeçip geçemeyeceğine karar verememiştir[355]. Karar verememesinde, Savigny'nin görüşünün temelinde actionun yer alması yatmaktadır. Actio, artık klasik Roma hukukunun çift fonksiyonlu olma karakterini taşımamakta; maddi hukuk baskın rolü eline almaktadır. Ancak Savigny, buna karşı actio'nun hukukî koruma programının olduğunu düşünmekle birlikte, actionun modernleşmesi yolunda büyük bir denemede bulunmuş; yargılamada maddi hukuka dayandırdığı dava hakkının, mevcut olan değil, hak olarak anlaşılması gereken olduğunu söyleyerek talep kavramına bir nebze de olsa usulî bir anlam

349 **Hesselberger**, s. 91.

350 **Hesselberger**, s. 84.

351 **Hesselberger**, s. 91.

352 **Hesselberger**, s. 91.

353 **Hesselberger**, s. 91.

354 **Hesselberger**, s. 72.

355 **Hesselberger**, s. 72.

yüklemeye çalışmıştır[356]. Ne yazık ki, Savigny, usulî bakış içerisinde bu tespiti ile tam bir sonuç da elde edememiştir.

a. Maddî Talep Kavramı

aa. Genel Olarak

Alman Medenî Usul Kanunu'nun (DZPO) kabulü sırasında henüz Alman Medenî Kanunu (BGB) kabul edilmediğinden ve usul hukukunun kendine has bir talep kavramının olması gerektiği de düşünülmediğinden Alman Medenî Usul Kanunu'nun talep kavramından bahsettiği yerlerde maddi hukuk anlamındaki talep kavramını kastettiği kabul edilmiştir[357]. Alman hukuku açısından Alman Medenî Kanunu (BGB) ile ilk kez talep kavramı düzenlenmiş ve bu durum aşağıda ifade edilecek usul hukuku sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Alman Medenî Kanunu (BGB) § 194 hükmünün 1. fıkrasında, talep (Anspruch) kavramı açıkça düzenlenmiştir[358]. Buna göre talep, "bir başkasından bir şey yapmasını ya da yapmamasını isteme yetkisi; buna ilişkin hak ise talep hakkıdır ve zamanaşımına tabidir[359]". Burada sözü edilen "yapma" kavramının içerisine "verme" kavramı da dahildir[360]. Bu düzenlemede yer alan talep kavramı maddi hukuka ilişkindir. O dönemlerde Alman doktrininde "talep (Anspruch), maddi talep kavramını ifade etmek üzere özel hukuk yükümlülüğünden doğan hakkın belli bir davranış biçimine dönüşmesi" olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle maddi talep, verme, yapma ya da yapmama şeklinde somutlaşan bir davranışın yani edimin ifasını

---

356 **Hesselberger**, s. 91; **Yıldırım – Teori**, s. 27.

357 **Schwab**, s. 2; **Rimmelspacher,** s. 3.

358 "Das Recht, von einem anderen ein Tun oder Unterlassen zu verlangen (Anspruch), unterliegt der Verjährung".

359 **Üstündağ – Yargılama**, s. 274.

360 **Muşul – Terdit**, s. 94; **Kılıçoğlu, Ahmet,** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Genişletilmiş 18. B., Ankara 2014, s. 4; **Oğuzman, Kemal/ Öz, Turgut,** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 1, 11. B., İstanbul 2013, s. 6; **Kocayusufpaşaoğlu, Necip, (Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı),** Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Borçlar Hukukuna Giriş, Hukukî İşlem, Sözleşme), 2010 Tarihli 5. Bası'dan 6. Tıpkı Bası, İstanbul 2014, s. 40. Yapmama kapsamında, bir şey yapmaktan kaçınma da vardır (**Tanrıver, Süha,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın 1 İlâ 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçevede Değerlendirilmesi, AÜHFD, 2008, C. 57, S. 3, (s. 635-664), s. 656).

isteme yetkisidir[361]. Aynı şekilde maddi hukuka ilişkin alacak hakları kavramı da alacaklıya borçludan bir edimi vermesini, bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme yetkisi olarak tanımlanmaktadır[362].

Türk Borçlar Kanunu'nda talep kavramı tanımlanmamıştır. Talep kavramını ifade etmek üzere çoğu zaman "alacak", "hak" ya da "dava" veya "dava hakkı" terimleri kullanılmıştır[363]. İsviçre Borçlar Kanunu'nun Almanca metni talep (Anspruch) kavramına yer vermişse de Fransız metninde talep kavramı için Türk Hukukundaki gibi "dava veya dava hakkı" ya da "alacak" kavramları kullanılmıştır[364]. Ancak alacak hakkı ve talep hakkı birbirlerinden farklıdır. Alacaklının alacağını istemesi talebi ya da talep hakkını, bu yetkiyi sağlayan hak ise alacak hakkını konu edinir[365]. Alacak hakkı, talep hakkından önce doğabileceği gibi, talep hakkı alacak hakkının sona ermesine rağmen devam edebilir[366]. Alacak hakkı, alacaklıya talep hakkı dışında yenilik doğuran hak[367], def'i hakkı, icra takip yetkisi, tasarruf yetkisi gibi başka haklar da verirken; talep hakkı sadece alacağı talep yetkisi verir[368].

---

361 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 129.

362 **Oğuzman/ Öz,** s. 14; **Kılıçoğlu**, s. 26; **Tercier, Pierre/ Pichonnaz, Pascal/ Develioğlu, H. Murat**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. B., İstanbul 2016, s. 40, kn.104. Alacak haklarından ve aynî hakların ihlalinden doğan şahsî ve aynî nitelikte talep ile karışma tehlikesi bulunduğundan "talep (Anspruch)" terimi yerine, başvuru (Antrag) teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı yönünde bkz. **Ayan, Mehmet**, Eşya Hukuku I, Zilyetlik ve Tapu Sicili, 8. Tıpkı B., Konya 2013, s. 180, dn. 65'deki yazarlar. Antrag'ın usulî anlamda talep sonucunu ifade etmesi ve başvuru kavramının tek başına usulî manada sorulara cevap verir nitelikte olmaması gereği bu görüşe katılamamaktayız.

363 **Oğuzman/ Öz,** s. 16, dn. 56.

364 **Oğuzman/ Öz**, s. 16, dn. 56.

365 **Oğuzman/ Öz,** s. 14.

366 **Oğuzman/ Öz,** s. 15; **Kılıçoğlu**, s. 26.

367 Yenilik doğuran hak, bir talep hakkı değildir, sadece yenilik doğuran hakkın kullanılması ile kurulan hukukî ilişkiden bazı talep hakları doğabilmektedir (**Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı**, s. 41).

368 **Kılıçoğlu**, s. 26; **Akkurt, Sinan Sami/ Erdoğan, Kemal/ Tokat, Hüseyin**, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Özel Hükümler (Özel Borç İlişkileri), Ankara 2018, s. 222; **Antalya, O. Gökhan,** Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. I, 1. B., İstanbul 2015, s. 28; **Eren, Fikret**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18. B, Ankara 2015, s. 80-81.

Maddi talep kavramı[369], özellikle aynı somut olayın birden fazla sorumluluk haline (bunlar haksız fiil ve sözleşmeye aykırılığa) dayanması faraziyesinde bir takım sorunları ve tartışmaları beraberinde getirmektedir[370]. Zararın tazmininin her iki sorumluluktan birine ya da her ikisine dayandırılması, bu açıdan sorumlu olacak kişilerin tespiti, kusurun takdiri, mahkemelerin yetkisi ve zamanaşımı bakımından farklılıklar yaratacaktır[371]. Aynı şekilde, talebin mahkeme yoluyla kullanılması halinde davanın söz konusu olması sadece eda davaları bakımından geçerli olup; tespit ve inşai davaların bu kapsamda anlatılması mümkün değildir. Talebin salt maddi hukuk kökenli olması usul hukukundaki dava türlerinin açıklanmasında problemlere yol açar. Dava hakkının, artık çoğunlukla kabul edildiği üzere maddi hukuktaki talep ve haklardan ayrı olması da bu sonucu gerekli kılar[372, 373].

Görüldüğü üzere maddi hukuka ilişkin talep kavramının usul hukuku boyutuyla uygulanması cevaplanması zor sorunları ve ihtiyaçların karşılıksız kalması problemlerini beraberinde getirmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere Alman Medenî Usul Kanunu'nda usulî bir talep kavramının olmaması, Medenî Kanunda düzenlenen maddi hukuka ilişkin bu talep kavramının usulî talep karşısında yetersiz olduğu ve maddi hukuktan ayrı bir usulî talep kavramının ortaya konmasının zorunlu olduğu gibi görüşlerin ortaya atılmasına sebep olmuştur[374]. Zira medenî hukuk ve medenî usul hukukunun bağımsız birer disiplin olması ile birlikte, maddi hukuka ilişkin talep kavramının da usul hukuku bakımından yetersiz kalacağı anlaşılmıştır. Ayrıca maddi talebin sadece hasma yöneltiliyor olması da devlete karşı yöneltilecek ve hukukî sonucun daha kesin ve devletin mahkemeleri eliyle çözümünü sağlayacak ayrı bir usulî kurumun varlığını gerekli kılmıştır.

---

369 Roma hukukunda medenî hukuk anlamında bir talep kavramının olmadığı yönünde bkz. § 1 II 4 b.

370 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 2 C II.

371 **Muşul – Terdit,** s. 94-95.

372 Bkz. § 1 B II 1 a.

373 **Ansay – Usul**, s. 200-201; **Belgesay – Teori**, s. 6 vd.; **Bilge/ Önen**, s. 384; **Hanağası – Menfaat,** s. 66; **Yıldırım – Teori**, s. 27; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450. Bu faraziyedeki görüşler maddi hukuk ve usul hukukuna ilişkin teorileri anlatılırken ayrıca açıklanmaya çalışılacaktır. Bkz. § 2 C II III.

374 **Schwab – İhtilaf**, s. 290; **Schwab**, s. 2; **Nikisch, Arthur,** Der Streitgegenstand im Zivilprozess, Tübingen 1935, s. 41; **Hellwig, Konrad,** Anspruch und Klagerecht, Leipzig 1924, s. 5-6.

ab. Windscheid Öğretisi

Windscheid Roma hukukunun actiosundan usulî elemanları ayırarak talep (Anspruch) kavramını elde etmiştir[375]. Windscheid'ın vardığı sonuç ile Alman Medenî Kanunu (BGB) § 194'ün yani dava konusunun temelleri atılmıştır[376]. Yukarıda ifade edildiği üzere, Alman Medenî Kanunu'ndaki talep kavramının temelinde maddi hukuk unsurları yer almaktadır. İşte Windscheid'ın ortaya koyduğu görüş ile Alman Medenî Kanunu BGB) § 194, salt actionun maddi hukuk unsurlarını topladığı talep kavramından kaynaklanmaktadır[377].

Windscheid actio teriminden takip edilebilirliği ayırmak suretiyle talep kavramının temeline ve takip edilebilirliğin talebin sadece hukukî sonucunun bir gereği olduğu fikrine ulaşmıştır[378]. Roma hukuku kaynaklı actionun artık eskidiğini ve bu görüşten vazgeçilerek değişim zamanının çoktan geldiğini ifade etmiştir[379]. Zira Windscheid'ın Roma hukukuna ait actio kavramından maddi hukuk unsurlarını ayırmasına kadar, genel olarak actio dava konusu olarak anlaşılmaktaydı[380].

Windsheid'a göre, her ne kadar Romalılar bakımından actio hayati bir önemi haiz olsa da bugünün hukuku bakımından açıklanması yetersiz ve hukuk tarihi içinde yer alması gereken bir kavramdır[381]. Actioya yönelik eleştirileri karşısında Windscheid, kendi zamanının hukukî farkındalığı içerisinde "ulusal bir hukuk" (nationales Recht) yaratmak istemektedir[382]. Actionun bu hukukî farkındalık ile artık uyum sağlaması mümkün değildir; actio ölü bir hukukî yapı olarak kalmaya mecburdur[383]. Actio yerine döneminin hukukî fikrine uygun olarak talep kavramını ön plana çıkarmış ve talep kavramını, "başka birinden bir şey isteyebilmek" olarak

375 **Windscheid**, s. 229.

376 **Schwab – İhtilaf**, s. 289-290.

377 **Hesselberger**, s. 91.

378 **Hesselberger**, s. 91-92; **Henckel**, s. 21; **Rimmelspacher**, s. 3.

379 **Windscheid**, s. 229.

380 **Henckel,** s. 20; **Rimmelspache**r, s. 3.

381 **Windscheid**, s. 231.

382 **Windscheid**, s. 167.

383 **Hesselberger**, s. 93.

tanımlamıştır[384]. Windscheid dava konusu teorileri üzerinde aslında hiç düşünmeden, actio kavramından açık bir talep kavramının oluştuğunu (ki sonraları bu görüşünün kabul edilen bir teori olarak karşımıza çıktığını[385]), derin usulî sorunların da bu talep kavramı ile açıklanabildiğini ama usul hukukunun actionun maddi hukuk unsurlarının talep kavramı altında toplanması ile yeni bir gelişim gösterdiğini ve kamu hukuku etkilerinin ortaya çıktığını ortaya koymuştur[386].

Sonuç olarak Windscheid'ın vardığı sonuç Alman Medenî Kanun'unun talep sistemi açısından temel olmuş; böylece 1850'li yıllarda ilk olarak maddi hukuk açısından talep kavramı geliştirilmiştir[387]. Hatta Windscheid, dava etme hakkının değil, talebin kendisinin zamanaşımına uğradığını belirterek zamanaşımı kurumunu da ilk olarak maddi hukuka taşımıştır[388].

b. Hukukî Korunma Talebi Kavramı

aa. Genel Olarak

Windscheid'ın actiodan takip edilebilirliği ayırmak suretiyle elde ettiği talep kavramı, her ne kadar maddi talep kavramının gelişimi bakımından bir yenilik olsa da ilerleyen zamanlarda bu kavramın salt usul hukukuna uygulanmaya çalışılması bazı problemlerin ve bu yönde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Windscheid ile birlikte kanun koyucu tarafından da kabul edilen maddi talep kavramı, dava konusu olarak algılanmış ve içeriği yeterince doldurulmamıştır. Bu amaçla Wach tarafından 1885 yılında (1877 tarihli Alman Medenî Usul Kanun'undan sonra) kaleme alınan eserle[389] birlikte bu durum tespit edilerek önemli bazı çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Wach tarafından getirilen ve daha sonraları Hellwig tarafından geliştirilen bu görüş temelde "hukukî korunma talebi"ne dayanmaktadır. Hukukî korunma ya da himaye talebi (Rechtsschutzanspruch) olarak

384 **Windscheid**, s. 5.

385 Eski maddi hukuk teorilerinin temelleri hakkında bkz. § 2 C II.

386 **Hesselberger**, s. 94.

387 **Shwab – İhtilaf**, s. 290.

388 **Hesselberger**, s. 93.

389 **Wach, Adolf,** Handbuch des deutschen Civilprozessrechts, Leipzig 1885.

ifade edilen kavram, kamusal niteliğiyle ön plana çıkar ve davanın konusunu oluşturur. Buna göre, hukukî korunma talebi, davacı tarafından davalı ve devlete karşı ileri sürülen ve gerek usulî gerekse maddi hukuka uygun bir karar verilmesini sağlayan kamu hukuku talebidir[390].

ab. Wach Öğretisinin Gelişimi

Uzun yıllar Alman usul hukuku doktrininde dava konusuna ilişkin usulî talebin doğasındaki problemin "hukukî korunma talebi" figürü ile çözümleneceği düşünülmüştür[391]. Bu amaçla Adolf Wach tarafından bir öğreti geliştirilmiştir. Özel hukuka dayalı talep kavramına karşı çıkan Wach, kamusal hukukî korunma talebi kavramı ile birlikte tüm dava çeşitleri için geçerli olan bir maddi talep kavramının aslında tespit davaları bakımından geçerli olamayacağını ileri sürmüştür[392]. Dava hakkını hukukî korunma talebine dayandıran Wach, maddi talebin özellikle menfî tespit davaları bakımından aslında tespiti istenen hukukî münasebetin ya da hakkın temelinde bir maddi hukuk talebi yer almadığından dolayı uygulanabilir olmadığını düşünmektedir[393]. Windscheid da tespit davasının maddi bir taleple hukukî ilişki ya da hakkın tespitini yaptığını savunmaktaydı[394]. Tespit davası, eda davasının içeriğinde yer aldığından dolayı, edimin (Leistung) hukukî ilişkinin tanınmasına yönelik olması bakımından davacının buna ilişkin bir talebinin olması gerekliydi[395].

Wach, bu maddi talep görüşünün usul hukuku koşulları ile bağdaşmadığını göstermiştir[396]. Buna göre; tespit davalarında maddi hukuk bakımından kabul edilebilecek bir dava konusunun olmadığı anlaşılmıştır. Çünkü davacı, davalıya karşı

---

390 **Hesselberger**, s. 109-110; **Haus**, s. 46-47. Bu kavrama ilişkin daha detaylı bilgi, Wach'ın ve doktrindeki diğer yazarların görüşleri çerçevesinde aşağıda incelenecektir. bkz. § 1 B II 1 b ab.

391 **Habscheid**, s. 100.

392 **Wach**, s. 16.

393 **Wach**, s. 16-17.

394 **Windscheid**, s. 17. Ancak Windscheid'ın, daha sonraları, Wach'ın etkisinde kalarak tespit davalarının "saf usulî bir kurum" olduğu yönünde görüşünü değiştirdiği belirtilmiştir (bkz. **Hesselberger**, s. 101, dn. 3).

395 **Hesselberger**, s. 101.

396 **Hesselberger**, s. 102.

bir hakkı ileri sürmemekte, bir edim talep etmemekte, sadece davanın kesin bir şekilde çözülmesini istemektedir[397].

Wach'ın bu görüşü hem menfî tespit hem de müspet tespit davaları bakımından geçerli olmakta; sadece bir tespit istenmektedir. Yoksa bir talebin takip edilebilirliği söz konusu değildir[398]. Müspet tespit davaları bakımından söz konusu olan yalın, saf bir tespit hükmüdür. Müspet tespit davası için davanın kazanılması davanın kabulü halinde davalı bakımından bir yükümlülük olarak gözükmemektedir[399]. Hem menfî hem de müspet tespit davası bakımından eda davası karşısında maddi bir tespit talebi söz konusu değildir[400]. Wach'ın düşüncesi inşai davalar bakımından, o dönemde henüz inşai davanın bir gelişim göstermemesi nedeniyle uygulanmamıştır. Ancak ZPO ile birlikte inşai davalar bakımından da maddi hukuka ilişkin talep yerine, inşai bir hakkın takip edilmesi söz konusu[401] olacaktır. Wach' a göre, tespit davası saf bir usulî kurum olarak dava konusuna ilişkin maddi hukuka yönelik bir tanıma talebi içermez; aksine medenî dava teorileri içinde ölümcül bir darbe etkisi yapar. Bu öğretinin altında menfî tespit davaları bakımından bir dava hakkı bulmak imkânsızdır, bu nedenle medenî dava teorileri menfî tespit davası bakımından kullanılabilir değildir. Eda ve tespit yargılamasının varlığının özü ifade edildiğinde, özel hukuka ilişkin dava teorileri terkedilmeli denilmektedir, ancak Wach bunu şiddetle reddetmektedir[402].

Soyut kamusal dava hakkı, belli bir hayat olayının içerisinde soyutlaşan belli bir hukukî düzenlemeye değil, aksine soyut hukukî düzenlemenin sübjektif şekillendirilmesine bağlıdır. Ancak yargılamanın amacı ve yargılamanın konusunun belirlenmesinde "soyut kamusal dava hakkı" yanıltıcı ve bilimsel olarak verimsizdir. Aksine hukukî korunma talebi tüm davaların temelinde yer almakta ve tüm davaların

397 **Wach**,, s. 16; **Hesselberger**, s. 102.

398 **Wach**, s. 17; **Hesselberger**, s. 102.

399 **Hesselberger**, s. 102.

400 **Hesselberger**, s. 102.

401 **Hesselberger**, s. 102. İnşai dava, seksenli yılların başında ayrı bir dava tipi olarak bilinmediğinden, Wach'ın hukukî himaye öğretisi zamanında da ele alınarak değerlendirilmemiştir (**Hesselberger**, s. 102, dn. 8).

402 **Hesselberger**, s. 102.

konusunu teşkil etmektedir[403]. Zira Wach dava hakkının kamusal niteliğe değil, hukukî korunma talebine dayandığını düşünmektedir. Wach maddi ve usulî bağları çözmekte ve dava konusunun birliği hususunda "hukukî korunma talebi" kavramının önemini ortaya koymaktadır. Ona göre "usul hukuku dışında kalan maddi gerçeklikle kurulan ve devlete karşı olan hukukî korunma talebi, davalıya karşı ileri sürülen ve davalının bu talebe katlanmasını konu edinen, aynı zamanda hukukî yararını usulî düzenlemeye uygun bir şekilde kullanan davacının tatmin olmasını sağlayan bir haktır" şeklinde tanımlanmaktadır[404]. Hukukî korunma talebi, hem devlete hem de davacıya karşı ileri sürülmektedir[405]. Ancak bu yine de devlet tarafından gerçekleştirilebilir; davalı ise ancak davacının hukukî yararını borcu olan edimi ifa ederek söz konusu talebi konusuz bırakabilir[406], hukukî himaye talebini ifa edemez[407]. Devlet, davacının maddi istemini somut iradesini temellendiren hukuk kurallarına göre sonuçlandıracak ve davacının bir hakkının tanınmasını ve korunmasını sağlayacaktır. Maddi ve usulî şartların da yerinde olması halinde davacının istemine uygun, onun iradesini tatmin eden bir hüküm vermek zorunda kalacaktır[408].

Wach, dava şartları ve hukukî himaye talebi bakımından bir ayrım yapmaktadır. Hukukî himaye talebi, dava şartlarından ayrı olarak usule değil, esasa ilişkindir. Wach, soyut kamusal dava hakkına gerçek bir talep hakkı yüklemediğinden, onun hukukî himaye talebi gerçek bir talep rolü oynar ve bu rol esasa ilişkindir[409]. Zira devletin davacı lehine karar verebilmesi için hukukî himaye

---

403 **Hesselberger**, s. 103. Wach'a göre, dava hakkı, somut bir haktır. Bu hakkın muhatabı maddi hukuk ilişkisinin pasif tarafı olan hasım ve devlettir. Bu yönüyle dava hakkı, maddi haktan bağımsız ve değişik bir haktır (**Tuluay**, s. 106).

404 **Wach**, s. 19. Bu teorinin sadece davacıyı değil, davalıyı da kapsar şekilde gelişmiş olduğu yönünde bkz. **Deren-Yıldırım, Nevhis,** Dava Şartı Olarak Hukukî Himaye İhtiyacına Eleştirel Bir Bakış, YD 1995/3, (s. 224-243), s. 228.

405 **Wach**, s. 20.

406 **Wach**, s. 21.

407 Daha sonraları bu teori gelişmiş, sadece davacıyı değil davalıyı da kapsar şekilde yeni bir hal almıştır. Hangi tarafın hukukî himaye talebine sahip olduğu hukukî duruma göre belirlenmektedir ve davanın açılması ile hukukî himaye talebi, davacı tarafından ileri sürülmektedir (**Deren-Yıldırım – Hukukî Himaye**, s. 228).

408 **Tuluay**, s. 116.

409 **Hesselberger**, s. 103.

şartının varlığı sübjektif hakkın objektif olarak gerçekleştirilmesine hizmet etmek amacıyla hem kamusal nitelikte bir talebi hem de davanın konusu olma işlevini yerine getirir[410]. Esasa ilişkin olan hukukî korunma talebinin eksikliği davanın esastan reddini gerektirir.

Wach için hukukî korunma talebi metafizik bir kavramdır; ampirik bir kazanım olarak temel hukukî bir kavram olması reddedilir ve varlığı ile yeterli bir kamusal kavram olarak kabul edilir[411]. Usulî varlığı kendini hukukî oluşumda değil, sadece hukukî uygulamada gösterir. Mevcut hukukun kanıtı olarak yargılamaya konu olur, yoksa varoluşunu sağlamaz. Çünkü usulî sübjektif hakka yönelik menfaate hizmet eden hukukî koruma, Wach için vazgeçilmez olarak düşünülmektedir[412]. Bu temelden hareketle Wach için hukukî korunmanın ancak usul dışı (usul öncesi) bir talebi ifade ettiği söylenebilir[413]. Zira Wach talep kavramını maddi, usulî ve hukukî korunma talebi olarak üçe ayırmıştır. İlk olarak maddi talep, davanın maddi hukuka ilişkin konusunu oluşturur ve özellikle davanın değeri, davanın değiştirilmesi ve objektif dava değiştirme bakımından önemlidir. Usulî talep, objektif dava birleşmesi açısından önemlidir; hukukî korunma talebi ise Roma hukukundaki actio gibi doğrudan davanın konusunu teşkil eder ve kesin hüküm bakımından önemlidir[414].

---

410 **Yıldırım – Teori**, s. 30; **Hesselberger**, s. 103.

411 **Hesselberger**, s. 103.

412 **Hesselberger**, s. 104.

413 Oysa usul öncesi hukukî korunma talebi kendi içinde çelişkili kabul edilmektedir. Hüküm davada tespit edilen maddi unsurlara bakılarak kurulur ve bu aşamada dava öncesinin bir etkisi söz konusu değildir. Maddi unsurlar nihai bir hükmün verilmesini sağlayacak dereceye gelmiş ve somutlaştırılmışsa ancak o zaman hukukî korunma talebi var sayılır (**Hesselberger,** s. 117). Hukukî himaye talebi, kimi zaman "Rechtsschutzanspruch", "Rechtsschutzgarantie" kimi zaman da "Justizgewährungsanspruch" olarak ifade edilmektedir. Bu iki kavram aynı anlamda kullanıldığı gibi farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Buna göre, bu kullanımlarından biri, mahkemeye başvurudan daha önce bulunan ve haktan ayrı, genel ve soyut bit nitelik taşıyan yargı organlarına yönelik hukukî korunma talebine ilişkindir. Bu durumda, soyut bir hak olarak hakkın tanınması ve varlığının ortaya konulması söz konusudur. Diğeri ise, herkesin yargı organına başvuru hakkının bulunması ve bu başvurudan sonra ortaya çıkan bir yargılamanın yapılmasını konu edinen somut talebe ilişkindir (**Özekes, Muhammet,** Medenî Usul Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003, s. 50, dn. 115).

414 Hukukî korunma talebi, biri davacının, usul hukukuna ve maddi hukuka uygun lehe bir hüküm verilmesi için devlete ve davalıya karşı ileri sürdüğü kamusal nitelikte bir talep; diğeri davanın konusu olan iki fonksiyona sahiptir (**Yıldırım – Teori**, s. 30). Kesin hüküm bakımından uygulanabilir olmadığı hakkında karşılaştırınız. **Haus**, s. 48.

Usul dışı maddi gerçeklik bir hukukî koruma talebini gerektirir ve bu da koruma objesi (Schutzobjekt) ve temelinden (Schutzgrund) oluşur[415]. Koruma objesi, her zaman hukukî yolun kullanılmasına uygun olarak medenî hukuk koruma görünümünde maddi hukuk ya da maddi hukukî ilişki olabilir. Bu da hukukî himaye talebini, maddi hukukun bir parçası haline getirir. Ama bu her zaman koruma objesi inşa etmek zorunda değildir. Bu nedenle menfî tespit davası maddi hukuka ilişkin bir dava konusuna sahip değildir. Bu da hukukî koruma talebinin maddi hukuktan bağımsız bir içeriğinin olmasına da uygundur. Koruma objesi ve maddi hukuk sadece eda davasını kapsamaktadır[416]. Sonuç olarak koruma objesi, tek başına hukukî koruma talebini sağlamaz. Ancak hukukî koruma temeli temsil edilmelidir, o da kanun tarafından tanınan mevcut hukukî yararın tatmin edici bir hükümle korunması halinde söz konusu olabilecektir. Hukukî yarara sahip olan davacıdır ve hukukî korunma ihtiyacı (Rechtsschutzbedürfnis) içerisinde bu tatmin edici hükme karşı olan talebini dermeyan etmelidir. Oysa davacı tatmin edici bir hüküm elde etmek için talep sahibi değildir; o tüm dava malzemesini dermeyan ettikten sonra talebini devlete yöneltir, bu durumda devlet davacı lehine tatmin edici bir karar vermek zorunda değildir[417]. Davacı tatmin edilebilir de edilmeyebilir de. Zira hükmün temelinin başarıya ulaşması için taraflar, taraflarca getirme ilkesi gereği dava malzemesini getirmek zorundadırlar[418], ama bu her zaman dava sonucunun maddi hukuka göre sonuçlanabileceğini göstermez[419]. Devlet yargılamayı davacının bu hususta hakkı olduğu için değil; kendisinin temel görevinin yargılama yapmak olması dolayısıyla yerine getirir. Sübjektif kamusal hakkın yerine getirilmesi hukukî olarak büyük bir problemdir, ki bu bakımdan devlet ancak bunu objektif hukuka uygun olarak hayata geçirir[420]. Bu aşamada ne sübjektif hakkın objektif hukuka uygun olarak hayata geçirilmesi ne de kamusal hukukun üstlendiği hukuk güvenliği

415 **Hesselberger**, s. 104.

416 **Hesselberger**, s. 104.

417 **Hesselberger**, s. 105; **Habscheid**, s. 99.

418 **Alangoya - Vakıalar**, s. 62-63.

419 **Habscheid**, s. 99.

420 **Habscheid**, s. 100.

devlet ve birey arasında bu şekilde bir ilişki öngörür[421]. Devletin davacının yargılamaya hakkı olduğunu düşünerek sübjektif hakkı kamusal kaygılarla objektif hukuka uygun hale getirmek istemesi kabul edilemez. Wach'ın hukukî koruma talebine yüklediği anlam, usul dışı uygulamaya uygun olmadığı gibi, hukukî uyuşmazlığı devlet davacının sahip olduğu hak gereği değil, aksine bir vatandaşa ya da dava arkadaşına karşı menfaatinin ihlali şartına yani hukukî yarar şartına bağlı olarak kullanır ve devlet de bu durumda kamusal barış ve hukukî güvenlik açısından harekete geçer ve tüm herkes için kesin nitelik taşıyan bir hüküm tesis eder. Yoksa devlet bireyin salt hukukî yararı için harekete geçmemektedir[422].

Diğer yandan Wach'ın görüşüne ilişkin olarak başka eleştiriler de gelmiştir. Şöyle ki, usul hukukuna göre davacı ve davalı hüküm üzerindeki şekli usulî haklarını usul kurallarına ve usulî gerçeklere uygun olarak yerine getirir, yoksa hukukî korunma talebine uygun olarak değil. Bu nedenle hukukî korunma talebinin içeriği, ancak usul dışı bir gerçeklik olarak doldurulur. Diğer bir deyişle, maddi hukuka göre hukukî korunma talebinin içeriğinin oluşturulabilmesi mümkündür[423]. Bir diğer eleştiri, sübjektif ve devlet tarafından sağlanan objektif hakların karıştığı yönünde olmuştur[424].

İsviçre hukuku bakımından da hukukî korunma talebi teorisinin pratik, uygulanabilir bir önemi yoktur[425]. Konuya ilişkin İsviçre hukuku bakımından kamusal bir dava hakkı olduğu, bu haliyle dava konusundan farklı olduğu ve maddi talebin çekirdeğinde yer aldığı gibi görüşler yer alsa da uygulanabilir bir kavram olarak kabul edilmemiştir[426]. Bu yöndeki eleştiriler, bu kavramın sadece sübjektif kamusal bir talep, hak olmasında değil, aksine teorik ve pratik anlamda şüpheli olması gereği İsviçre hukuku anlamında bir değere sahip değildir. Doğru olmayan bir kararla uygulanabilir bir kesin hükmün verilmesi mümkün değildir. Zira hâkim

421 **Habscheid**, s. 100-101.

422 **Habscheid**, s. 100-101.

423 **Hesselberger**, s. 103-104.

424 **Hesselberger**, s. 104.

425 **Haus**, s. 47.

426 **Haus**, s. 47-48, dn. 12.

kararını doğru maddi hukuk materyallerini kullanarak değil, aksine doğru hüküm kriterlerini kullanarak verir. Hukukî korunma talebi, usulî talepten farklı olarak tüm dava çeşitleri için geçerli bir dava konusunu değil; geçerli bir hüküm elde edilebilmesi adına talep sonucunun ferdileştirilmesine ilişkin yetkinin verilip verilmeyeceğini temel alır. Dava konusu teorileri, davanın içeriğinin ferdileştirilmesinde, ki bunlardan biri de dava konusudur, yeterli bir görüşe sahipken; hukukî korunma talebi kavramı öğretisi dava konusu problemlerinin çözümünde yetersizdir[427]. Sonuç olarak usulî talebin hukukî korunma talebi olarak ve usul yasalarına göre yorumu davalıya karşı talep edilmesi halinde mümkündür. Medenî usul yasalarının kullandığı "talep (Anspruch)" kavramı en azından dava konusunu ilgilendirmektedir, yoksa sübjektif kamusal talebin devlete karşı ileri sürülmesi olarak anlaşılamaz[428].

Kanaatimizce usulî talep kavramının gerekliliği kaçınılmaz olmakla birlikte, hukukî korunma talebi bu kavramla çatışmakta ve yalnız menfî tespit davalarına ilişkin sorunun çözümünde etkili olmaktadır. Hukukî korunma talebi, sübjektif kamusal bir talebin devlete karşı ileri sürülmesi ve devletin de bu talepten ötürü bir karar vermesi gerektiği düşüncesine dayanır. Oysa devletin karar vermesi tamamen kendisine yüklenen bir yükümlülüğün gereğidir. Yoksa davacı için hukukî korunma talebi devlete karşı sahip olunan bir hak değildir. Diğer yandan bu talep gereği, devletin davacı yönünden tatmin eder bir karar vermesi gerektiği kabul edilmektedir. Devlet kamusal yarar ve hukukî güvenlik adına kendisine yüklenen sorumluluğu yerine getirmektedir. Yoksa devlet bunu davacının kendisine yüklediği sorumluluk gereği yerine getirmemektedir. Ayrıca devlet tarafların getirdiği dava malzemesi çerçevesinde karar vermekte ve bu durum her zaman davanın maddi hukuka bağlı olarak sonuçlanacağını göstermemektedir. Zira dava maddi hukuk bakımından incelenerek esasa değil, usule ilişkin bir hükümle de sona erebilir.

---

427 **Habscheid**, s. 105; **Nikisch**, s. 40; **Haus**, s. 49; **Hesselberger**, s. 116.

428 **Haus**, s. 49.

Hukukî korunma talebi, hem usulî hem de maddi hukuk açısından sıkışmış, menfî tespit davası bakımından usulî bir yaklaşım sergilese de maddi hukuk kökenli olmaktan kurtulamamıştır.

ac. Hellwig Öğretisi

Wach tarafından ortaya konulan kamusal hukukî korunma talebi daha sonraları Hellwig tarafından geliştirilmiştir. Wach'dan farklı olarak Hellwig usulî talep kavramını biraz daha geliştirmiştir. Hukukî korunma talebi Hellwig'e göre, temelini tespit davalarında bulan dava hakkında, özel ve usulî şartlar olarak ayrılmıştır[429]. Dava hakkı, sadece devlete yani devletin organlarına karşı yöneltilmiştir. Devlet bunu bir yükümlülük olarak üstlenmekte ve davacının ileri sürdüğü talep hükmün içeriğinin temeli olarak ele alınarak hüküm tesis edilmektedir[430].

Wach'a göre hukukî korunma talebi hem devlete hem de davalıya karşı yöneltilen ve onların da buna katlanmakla yükümlü olduğu kamusal bir dava hakkı olarak kabul edilmekteydi. Oysa Hellwig'e göre, hukukî korunma talebine katlanma yükümlüğü sadece devlet açısından geçerlidir. Aynı şekilde Wach'dan farklı olarak, Hellwig dava konusunun kamusal nitelikte hukukî korunma talebi olmadığını, usulî talep kavramının dava konusunu oluşturduğunu ileri sürmüştür[431]. Ona göre, devlete karşı ileri sürülen hukukî korunma talebi yargılama konusu (Prozessgegenstand) değildir, aksine bu kavram talep sonucu vasıtasıyla belli bir hukukî ilişkiye yönelik olarak ortaya konulabilir[432].

---

429 **Hellwig**, s. 145, dn. 1.

430 **Hellwig**, s. 145-146. Nikisch talebin dava hakkı olarak tanımlandığını reddettikten sonra dava hakkının devlete karşı yöneltileceği görüşü ile ortaya çıkmıştır. O, Wach ve Hellwig gibi bu hukukî korunma talebi öğretisinin savunucularından biri değildir (**Habscheid**, s. 102-103; **Nikisch**, s. 40 vd.).

431 **Hellwig**, s. 157. Dava konusunun hukukî himaye talebi değil, aksine dava yoluyla iddia edilen hak olarak, doğru bir şekilde yorumlandığı yolunda bkz. **Önen, Ergun,** İnşai Dava, Ankara 1981, s. 57.

432 **Hellwig**, s. 157. İnşai davanın konusunu oluşturan hak devlete değil, davalıya yöneltilmiştir ve davacı dava konusu yapılan inşai hakkı istediği zaman sona erdirme imkânına sahiptir. Devlete yöneltilmiş bir hak hukukî himayenin konusunu oluşturur, ki bu da dava konusu değildir. Dava konusu, tamamen bir inşai hakka yöneliktir, örneğin boşanma davası bakımından davanın konusunu inşai bir hak olan "boşanma hakkı" ya da "boşanmayı isteyebilme hakkı" oluşturur (**Önen – İnşai**, s. 57-58).

Wach'a göre koruma objesi ve temeli, hukukî korunma talebinin unsurlarıdır. Hellwig ise, maddi hukuk ve vakıalar karışımının hukukî korunma talebinin unsurları olduğunu kabul etmiştir. Ona göre, usulî dava şartları (Prozessvoraussetzungen) ve maddi dava şartları (materielle Klagevoraussetzungen) birbirinden farklıdır[433]. Eda davasının ve müspet tespit davasının önemli maddi dava şartları, geçerli bir maddi talebin ya da maddi hukukun ileri sürülmesinden oluşur[434]. Usulî dava şartları ise geçerli bir eda üzerindeki dava şartları, yargı yolu, ilk itiraz sebepleri, tespit yararı ve taraf ehliyetidir. Maddi dava şartları ise davanın istenilen şekil şartına uygun açılması, geçerli bir dava türünün varlığı, görevli mahkemeye başvuracak dava ehliyetine sahip davacı ve davalının varlığı aranır[435]. Usulî dava şartları ve dava şartlarının temeli olarak bu unsurlardan birinin eksikliği halinde davacı herhangi bir hukukî korunmaya sahip olmaz, hukukî korunma talebi usulî bir kavram olarak ifade edilir[436]. Hellwig'e göre, hukukî korunma talebinin şartları davanın açılması sırasında değil, en geç sözlü yargılamanın sonuna kadar dikkate alınabilir. Ya davacı ya da davalı hukukî korunma talebine sahiptir, aynı anda ikisinin bu talebi kullanması mümkün değildir[437]. Bu nedenle, hukukî korunma talebi, davacı ve davalının aynı anda kullandığı bir dava hakkı değildir.

Wach'a göre, hukukî korunma talebi yargılamanın ve dava konusunun tek konusudur. Wach görüşü taraftarları hemen hemen hiç dava konusu öğretilerinin usul hukukunun temel konusu olmasını sağlayamamıştır. Hellwig ise usule yakın talep kavramı ile içeriği bakımından bu görüşe yaklaşmıştır. Hellwig'e göre talep kavramının üç unsurundan olan maddi talep, usulî talep ve hukukî korunma talebi içerisinden dava konusunun belirlenmesinde Wach'ın görüşünden keskin bir şekilde ayrılarak asıl dava konusunun hukukî korunma talebi değil, aksine usulî talep

433 **Hellwig**, s. 127.

434 **Hellwig**, s. 127.

435 **Hellwig**, s. 128.

436 Diğer yandan hukukî korunma talebinin usulî nitelikte değil, aksine maddi ve kamu hukuku karakterli olduğu yönündeki görüş için bkz. **Hesselberger**, s. 112, dn. 79; s. 113, adı geçen yazar.

437 **Hesselberger**, s. 114.

(prozessuale Anspruch) olduğunu vurgulamıştır[438]. Dava hakkı ile medenî hukuk anlamında talep, onun koruması ve gerçekleşmesi olarak anlaşılır. Dava konusu, devlete yöneltilmiş kamusal bir hak değil, aksine dava dilekçesi ile ferdileştirilmiş, netice-i talepte ifade edilen belli bir hukukî ilişkidir[439]. Hukukî korunma talebinin devlete karşı yöneltildiği görüşünün reddedilmesinin sebebi, Hellwig'in hukukî uyuşmazlığın konusuna ilişkin hakkın tarafların birbirlerine karşı olan ilişkilerinde aramasından kaynaklanmaktadır[440].

Aslında hukukî korunma talebi, dava konusu teorileri içerisinde herhangi bir yere sahip değildir. Bu Hellwig'in görüşü bakımından da ortak bir sonuçtur. Önceki zamanlarda bu kavram ile sadece bir başlangıç, bir dönüm noktası yaşanmıştır. Her ne kadar Hellwig dava hakkını usulî talep kavramı ile tanımlamaya çalışmasa da bir dava şartının eksikliği durumunda bu tanım önemsiz kalmaktadır. Aynı şekilde dava hakkının konusu maddi ya da usulî dava şartlarını konu edindiğinde de bu tanım temelsiz kalmaktadır. Bu nedenle Hellwig daha sonra yaptığı düzeltmeler ile bir usulî dava şartının eksikliği durumunda davanın reddi gerekeceğini ifade etmiştir.

ad. Diğer Görüşler

Wach ve Hellwig'in görüşlerinden sonra Pohle, Habscheid, Blomeyer ve Hesselberger gibi yazarlar ile birlikte hukukî korunma talebine ilişkin teoriler gelişmiş ve yeni bakış açıları eklenmiştir. Sözü edilen yazarlara göre, hukukî korunma talebi öğretisi, hukukî korunma şartları ve dava şartlarından farklılık gösterir. Pohle'ye göre, dava konusu, dava edilebilme ve hukukî yarar gibi dava şartları ile usulî sonuçlar doğurur ve davanın esastan değil usulden reddini gerektirir[441]. Davanın bu şekilde usulden reddi halinde dava konusu ve hukukî korunma talebi eş anlamda kullanılır. Maddi hukuk alanı (usul alanında da olduğu

438 **Hesselberger**, s. 115; **Hellwig**, s. 157. Hellwig'in görüşü, maddi hukuka dayansa da, dava konusunu tam olarak maddi hukuk talebiyle aynı anlamda kabul etmemektedir. Wach'ın usulî talebe yaklaşan ancak bu talebin çok sınırlı bir rol oynadığı yönündeki düşüncesi karşısında Hellwig yargılamanın konusu olarak usulî talebin öneminden bahsetmiştir (**Hesselberger**, s. 137).

439 **Hellwig**, s. 157.

440 **Hesselberger**, s. 115.

441 **Hesselberger**, s. 120 vd.'dan naklen.

gibi) tek başına hukukî korunma talebinin açıklanmasında yeterli değildir. Buna rağmen hukukî korunma talebi davacı bakımından davalının davayı kabulü halinde dahi söz konusu olur. Zira dava konusu ile bir hükmün talebi ve bu hükmün verilmesindeki haklılık asıl rol oynar. Bu hal, hukukî korunma varsayımında taraflar karşısında mahkemenin durumunu da ortaya koymaktadır. Ne zamanki davacı mahkemeden bir hükmün verilmesini talep eder, bu durumda bu hükmün haklılığı dava konusunu teşkil eder. Yani davacının dava dilekçesi ile taleplerini ileri sürmesi halinde bu dilekçe dava konusunu belirler. Bu durumda dava konusu, salt usulî bir kavram olarak karşımıza çıkar Taraflar, devletin organları eliyle devlete karşı sübjektif – kamusal bir hakka sahip olur. Ayrıca Pohle'ye göre, hukukî yardım ve kanun yolu da hukukî korunma talebinin varlığı konusunda bir göstergedir[442]. Habscheid da Pohle'nin görüşüne katılarak, hukukî korunma talebinin bireyin devlete karşı sahip olduğu usul talebi olduğunu ve bunun sübjektif – kamusal bir hak olarak kendini gösterdiğini kabul etmektedir[443]. Bu durum dava konusunun varlığını açıklar. Ancak Habscheid'a göre, hukukî korunma ve dava konusundaki bu ilişki ne taleplerin yığılması gibi ne de dava değişikliği, derdestlik, kesin hüküm gibi dava konusu teorileri ile ilişkilendirilen diğer problemlerin çözümünde yardımcıdır[444]. Zira sübjektif – kamusal hak kendi başına oldukça problemli bir alandır.

Diğer yandan Blomeyer hukukî korunma talebini özellikle kamu hukuku yönünden ele alarak bu konudaki sorunu genişletmiş ve hukukî korunma talebinin, temeli olan maddi hukuktan farklı olarak kamu hukuku nitelikli olduğunu kabul etmiştir[445]. Taleplerin hepsini karşılayacak nitelikte geniş bir hukukî korunma talebi söz konusu olmalıdır. Bu, devlete taraflar bakımından uygun bir kararın verilmesi noktasında yükümlülükler yükler. Bu yükümlülük kapsamında maddi ve usul hukukunun kuralları çerçevesinde davada iddia olunan talep hakkında lehe hüküm verilmesi istenmektir. Münferit talepler bakımından lehe hüküm verilmesi talebi söz

442 **Hesselberger**, s. 120-121'den naklen.

443 **Habscheid**, s. 31.

444 **Habscheid**, s. 31. Fransız hukukunda sübjektif ve kamusal hak arasındaki ilişki hukukî yarar ile ortaya konulmaktadır (**Habscheid**, s. 100). Ayrıca bu konuda bkz. **Hanağası – Menfaat,** s. 77 vd.

445 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht,** s. 5.

konusudur. Hukukî korunma talebinin usul öncesi olma özelliği gereği, ileri sürülen talep hakkında uygun bir hüküm verilebilmesi için talebe ilişkin şartların tamamlanmış olması gerekir. Bu şartların özellikle davanın hükmün verilebilmesine hazır olduğu anda var olması gerekir[446]. Pohle de usulî şartların davanın başında kararın olgunlaşması açısından var olması gerektiğini kabul etmektedir[447]. Aksi halde hukukî korunma talebi gerçekleşemeyecektir. Gerek Blomeyer gerekse Pohle bakımından hukukî korunma talebi taşıdığı usulî karakter gereği hem davacı hem de davalıya tanınmıştır. Ancak davalı ve davacının sahip olduğu hukukî yararın (Rechtsnatur) farklı olması gereği davada iddia olunan talepler de (behauptete Ansprüche) birbirinden farklıdır[448]. Mesela, karşı davada davacı olan asıl davanın davalısı, karşı savunmalar yapmak ve ondan da öncesi karşı dava açmak suretiyle hukukî korunma talebini mahkeme huzurunda kullanır. Onun bakımından hukukî korunma talebinin usul öncesi niteliği, davalının olumsuz tespite ilişkin açtığı karşı davadaki usulî şartları dava dilekçesi ile ortaya koyması ile oluşur. Hukukî koruma teorisi taraftarları ve karşıtları lehe hüküm verilmesi yönündeki görüşün usul hukukunun amacı ile bağdaşmayacağı görüşündedirler[449]. Onlara göre kesin hükme ulaşmak tek başına usul hukukunun amacı için yeterli değildir. İster davacı isterse davalı bakımından olsun hukukî korunma talebi davada ileri sürülen malzemeler ve deliller dikkate alındıktan sonra en doğru kararın verilebilmesi ile gerçekleştirilir[450]. Zira salt lehe hüküm verilmesi yönünde bir hukukî korunma talebi yerinde olmayacaktır.

Bu görüşler, daha sonra hukukî koruma talebinin özellikle özel bir alan olan inşai davalar bakımından söz konusu olduğunu kabul eden Schlosser ile devam etmiştir[451]. Hukukî korunma talebi teorisinin, aslında eda, tespit ve inşai davalar bakımından homojen bir talep kavramı temelinde dava konusunu belirlemesi görüşü

446 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 6 vd.

447 **Hesselberger**, s. 127'de anılan Pohle.

448 **Hesselberger**, s. 127.

449 **Hellwig**, s. 294; **Taşpınar – Amaç**, s. 760 vd.

450 **Hesselberger**, s. 128-129.

451 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 375.

gerek şartları gerekse icraları birbirinden farklı olan bu davalar bakımından kabul edilmemelidir [452]. Buna göre, inşai dava sonucunda verilen inşai hükümle eda davalarından farklı olarak maddi bir talebe hizmet edilmemektedir. Ancak boşanma talebinin kabulü halinde maddi bir talep söz konusu olmaktadır. Davacı inşai hükmün tesisi için bir inşai dava açar ve bu dava sonucunda bir inşai hüküm verilir. Eda davası ve inşai dava bakımından verilen hükümlerin icrai kabiliyetleri birbirinden farklı olduğu için hukukî korunma talebi teorisi de bu bakış açısından temellenememiştir. Bu teori ancak davacı bakımından kabul edilen davalı bakımından ise bir değer atfedilmeyen bir hal almıştır. Bunun sonucunda dava konusu, inşai hüküm tesisi için davacının devlete karşı ileri sürdüğü kamu hukuku kökenli bir talep olarak tanımlanmaktadır[453].

Hesselberger'e göre, dava konusunun ne olduğu hakkında hukukî korunma talebi teorisi yeterli olamamıştır. Bu teori, her ne kadar usul hukukunun maddi hukuktan ayrılmasını sağlasa da usulî talebin içeriğini açıklayamamıştır[454]. Taraflar mahkemenin onların lehine hüküm vermesi hakkında tartışmazlar. Davacı, mahkeme önünde kendi lehine hüküm verilmesini tasdik etmez, o davasını açar. Çünkü kendisi ile davalı arasındaki hukukî ilişkideki belirsizlik ya da hukukî ilişkinin içeriği ya da davalının talebini reddetmesi mahkeme tarafından onun davasını açması üzerine belirlenir. İddia edilen talep hakkında mahkemenin inceleme yaparak karar vermesi istenir. Bu talep sonucu yardımıyla talep edilen hak üzerinde hükmün verilmesini amaçlar. Ayrıca dava değişikliği, objektif dava birleşmesi, derdestlik ve kesin hüküm ile ilgili sorunlar bu teori açısından bir önem taşımamaktadır. Bu durum dava konusu teorileri içerisinde hukukî korunma teorisinin bir yerinin olmadığı ve ayrılması gerektiği sonucunu gözler önüne serer[455]. Dava konusunun hukukî korunma talebi olduğunu kabul, tarafların dava konusu üzerinde tasarruf edememeleri ve özellikle davanın kabulü halinde davalının bir açıklamada bulunmasının bir öneminin olmadığı gerekçesiyle mümkün gözükmemektedir. Zira talebin kendisine değil

452 **Schlosser - Gestaltungsklagen**, s. 377-378.

453 **Schlosser – Gestaltungsklagen,** s. 381.

454 **Hesselberger**, s. 124.

455 **Hesselberger**, s. 124-125.

mahkemeye yapılması nedeniyle mahkemenin muhatap olduğu kabul edilmiştir. Oysa hukukî korunma talebinin değil de usulî bir talebin varlığı halinde dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf eden taraflar, usulî talep hakkında mahkemenin karar vermesini beklerler[456].

ae. Dava Konusu Olarak Hukukî Korunma Talebi

Hukukî korunma talebinin ortaya çıkışı ile birlikte dava konusunun bu talep olduğu yönünde Wach tarafından ortaya atılan ve Hellwig tarafından geliştirilen öğreti, henüz dava konusuna ilişkin teorilerin ve dava konusunun bu teorilerden hareketle unsurlarının ortaya konulamaması nedeniyle tam bir dava konusu tanımı yapmaya yeterli değildir. Aslında teoriler incelendikten sonra varılacak sonuca göre dava konusu tam olarak ortaya konulacak olsa da burada sadece hukukî korunma talebi bakımından bu kavram kısaca ifade edilecektir.

Wach'a göre dava konusu, hukukî korunma talebinin tam olarak kendisidir. Buna göre dava konusu teşkil eden bu talep, davalı ve devlete karşı yöneltilmiş olan, usul hukuku dışında kalan maddi unsurlara bağlı olan taleptir. Bu talebe konu, devlete karşı yöneltilen dava hakkıdır. Dava hakkı, Anayasa ile teminat altına alınan, sübjektif hakkı ihlal edilen kimsenin mahkeme vasıtası ile hakkını ileri sürme yetkisidir. Bu yetki dava ile devlete karşı yöneltilen bir talebin hukukça tanınmasını ve karşı tarafın bir iddia ile mahkum olması talebini içermektedir[457]. Bu durumda hukuken korunmaya muhtaç bir menfaatin ihlal edilmiş olması gereklidir, ki bu davacının menfaatinin bir hakka dayanıp dayanılmadığı hususunda esasa ilişkin bir kararın verilmesi anlamına gelir[458]. Aslında taraflar dava ilişkisi içerisinde mahkemeden bir hukukî korunma talebinde bulunduklarında hem usule ilişkin işlemler yapacaklar hem de davanın esası olan hakkın dayandığı maddi hukuktan kopamayacaklardır[459]. Esasında dava, mahkemeden bir iddia üzerinde hukukî korunma talep edilmesidir. Bu talebin söz konusu olması ancak hukukî korunma

456 **Hesselberger**, s. 125.

457 **Belgesay – Teori**, s. 54; **Berkin – Usul,** s. 57; **Önen – Yargılama**, s. 53; **Bilge/ Önen,** s. 386.

458 **Hanağası - Menfaat**, s. 151.

459 **Belgesay – Teori**, s. 54.

ihtiyacının var olmasına yani kişinin sübjektif bir hakkının ihlal edilmiş olmasına bağlıdır[460]. Bu ihlalde menfaatin meşru olması yani devlete başvuru ile hukukî ve ahlaki açıdan talep edilebilirliğin esas bakımından incelenmeye değer bir anlam taşıması gerekecektir[461]. Kanaatimizce dava konusu dava hakkı değil, dava hakkına sebep olan şey, yani mahkeme vasıtasıyla sübjektif hakkın ileri sürülmesi yetkisi veren usulî taleptir. Bu talep, talep sonucu ile ileri sürülecek bir iddianın varlığı halinde söz konusu olmaktadır. Bu bakımdan aslında talep sonucu ile bir hukukî korunma ihtiyacı çerçevesinde bir usulî talep ileri sürülür ve bu ihtiyaç aslında talep sonucunun özünden başka da bir şey değildir[462].

Hellwig'e göre de, dava konusunu hukukî korunma talebi değil, usulî talep kavramı oluşturur. Yani dava konusu devlete karşı yöneltilmiş dava hakkı değil, dava dilekçesi ile ferdileştirilmiş hukukî ilişki, dava yoluyla iddia olunan haktır[463].

Günümüzde hukukî himaye talebi kavramı yerini, mahkemelere başvuru ile etkin hukukî korumayı sağlayan "adalet talebi" veya "adaletin sağlanması talebi" olarak adlandırılan kavramlara bırakmıştır[464]. Buna göre, devletin hukukî himayeyi sağlama yükümlülüğü vardır ve bu yükümlülük çerçevesinde herkes yargı organları vasıtasıyla devletin yargılama yapmasını talep edebilir[465]. Bununla birlikte davada sübjektif kamusal bir hakkın olduğu fikri ön plana çıkmıştır[466].

---

460 **Hanağası – Menfaat**, s. 151.

461 **Hanağası – Menfaat,** s. 152-153.

462 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 86. İki davanın konularının aynîyetinin karşılaştırılması hususunda yapılacak incelemede talep sonuçlarına yönelik yapılacak inceleme hukukî korunma amacını zaten talep sonucunun hukukî korunma amacı olması gereği kapsayacaktır (**Nikisch**, s. 180).

463 **Hellwig**, s. 157.

464 **Deren-Yıldırım - Hukukî Himaye,** s. 228; **Yıldırım – Teori**, s. 30

465 Hukukî himaye ile herkesin yargı organlarına başvuru hakkının ve bu başvuru ile sağlanan yargılama yapılmasına ilişkin daha somut bir talebin bulunduğu ifade edilmektedir (**Özekes - Hukukî Dinlenilme,** s. 50, dn. 115). Bir tarafın uygun hukukî himayeyi talep etmek için mahkemeye yönelteceği bir talep, hukukî himaye talebidir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 269).

466 **Yıldırım – Teori**, s. 30.

c. Ûsulî Talep Kavramı

aa. Maddî Talep Kavramının Sona Ermesi

Roma hukukunun artık fonksiyonel olmayan actio sistemi ve Windscheid'ın salt maddi talep kavramını actiodan takip edilebilirliği ayırmak suretiyle keşfi ile birlikte usul hukukunda da uygulanır bir talep kavramının ortaya çıkması ihtiyacı hasıl olmuştur. Maddi talep kavramının usul hukukunda uygulanabilir olması o zamanlarda ayrı bir usulî talebin varlığına ihtiyaç duyulmaması ve böyle bir kurumun varlığının sorgulanmamasından ileri gelmektedir.

Maddi talebin usul hukukunda da geçerli olduğunun kabul edilmesi, çözümü çok güç sorunlara sebep olacağından, maddi talep kavramının sona ermesi ve ihtiyaçlara cevap veren yeni hukukî bir kurumun ortaya çıkması ihtiyacı çok şiddetli bir şekilde hasıl olmuştur. Maddi talebin yetersizliği konusuna bakıldığında ifade edildiği üzere, ilk başta bu talebin hasma yöneltiliyor olması, devlet eliyle çözüme kavuşturulacak, talep edilebilir bir usulî talebin varlığını gerekli kılar. Her ne kadar Windscheid actio'dan talep edilebilirliği ayırmak suretiyle salt bir maddi hukuk talebi yaratsa da usulî bir talep açısından bu talebin talep edilebilir olması, mahkemeye yöneltilerek belli bir hakkın yerine getirilmesini konu edinmesi ile sağlanabilir.

Diğer yandan maddi talep kavramının uygulanma alanının da son derece dar olduğu ve usulî ihtiyaçlara cevap vermediği görülür. Şöyle ki, maddi talep, bir başkasından bir şey yapmasını ya da yapmamasını veya vermesini isteme hakkı olduğundan bu talep hakkı, usulî manada ancak eda davaları bakımından geçerli olur[467]. Oysa usulî manada mahkemeden istenen hukukî korumanın türüne göre eda, tespit ve inşai davalar vardır. Tespit davası ile bir talebin tespiti değil, mutlak bir hakkın ya da hukukî bir münasebetin tespiti istenmektedir[468]. Tespit davası ile

---

467 **Schwab – İhtilaf**, s. 290; **Henckel**, s. 22; **Habscheid**, s. 22; **Nikisch**, s. 41-42. Buna karşılık "Talep" bir üst kavram olarak, hem usulî talebi hem de maddi talebi bir arada bulundurmalıdır. Maddi anlamda talep kavramından ayrı bir usulî talebin varlığı kabul edilemez. Eda davalarındaki talep bakımından da bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (**Hesselberger**, s. 294-295).

468 **Schwab – İhtilaf**, s. 290; **Kuru, Baki/ Budak, Ali Cem,** Tespit Davaları, İstanbul 2010, s. 68; **Nikisch**, s. 41.

birlikte eda ve inşai davalardan farklı olarak maddi hukuka ait bir talep hakkının dava edilmesi söz konusu değildir. Zira maddi hukukta bir şeyin (bir hukukî ilişkininin varlığının ya da yokluğunun) yapılmasını ya da yapılmamasını isteme şeklinde bir yükümlülük ya da bu yönde bir talep hakkı söz konusu değildir[469]. İnşai dava bir inşai hakka dayanmaktadır[470]. Ancak bunun için inşai hakkın gerçekten var olması ve hukukî uyuşmazlığın bu hakka ilişkin olması gerekir[471]. İnşai davada bir hukukî durum yaratılır, değiştirilir ya da kaldırılır. Görüldüğü üzere hem tespit davaları hem de inşai davalar bakımından maddi hukuka ilişkin bir talep hakkı yoktur. Yani tüm dava çeşitlerine baktığımızda bütün davalar bakımından kullanılabilen medenî hukuk anlamında tek bir talep kavramı yoktur[472]. Bu nedenle maddi hukuktaki talepten farklı, kendine özgü özellikleri olan ve tespit ve inşai davalar bakımından da soruya cevap verebilir bir talebin varlığı gereklidir. Usul hukukundaki talebin temelinde maddi hukuka ilişkin bir talebin bulunduğunu ileri süren görüşler tarafından bile, bu talep ile tüm dava türlerinin açıklanamayacağı kabul edilmiştir[473].

Maddi talep kavramının yetersiz olduğuna yönelik bir diğer eleştiri ise, taleplerin yarışması haline özgüdür. Aynı somut olayın sözleşmeye aykırılık ve haksız fiil gibi iki ayrı sorumluluk haline dayandırılması, bunların her ikisinin de birer maddi hukuk talebi olduğunun kabulü halinde, ileri sürülen iki maddi hukuk talebi arasında bir yarışma söz konusu olur[474]. Oysa usulî bir talep kavramının varlığı kabul edilse bir ve aynı somut olaya ilişkin bu örnekte tek bir talep söz konusudur ve her bir talep hakkında ayrı ayrı değil tek bir hüküm verilmesi ile istenilen hukukî sonuca ulaşılır. Aksi halde bu faraziyede her iki maddi talebin varlığı kabul edilirse, davanın kısmen kabulü ve kısmen reddi söz konusu olacak ve aynı somut olaya

469 **Kuru/ Budak**, s. 69.

470 **Önen – İnşai**, s. 56.

471 **Önen – İnşai**, s. 56; **Henckel**, s. 31.

472 **Nikisch**, s. 41; **Schwab – İhtilaf**, s. 290; **Habscheid,** s. 22; **Hesselberger,** s. 246; **Haus**, s. 47.

473 Bkz. yuk. dn. 471'deki yazarlar.

474 **Schwab – İhtilaf**, s. 291-292; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 74; **Muşul – Terdit**, s. 95; **Yılmaz – Islah**, s. 186.

ilişkin birden fazla hüküm tesis edilecektir[475]. Bu da hukukî güvenlik bakımından açıklanması son derece güç sorunlara yol açacaktır. Aslında burada aynı hukukî sonuca yönelen ve tarafın amacına ulaşmasını sağlayan tek bir taleple de aynı sonuca ulaşılabilir. O nedenle maddi talebin, usul hukukunda tam olarak uygulanmasını kabul etmek yanlış olacaktır.

Son olarak bu faraziyede birden fazla maddi hukuk talebinin varlığı ve usul hukukunda maddi hukuktan ayrı bir talep kavramının olmadığı kabul edilirse, davacı önce haksız fiile dayalı dava açar ve davasını kaybederse; bu durumda davanın reddi kararı ikinci davaya, zira dava konusu olan maddi anlamda talepler farklı olduğundan engel olmayacaktır. Aslen tek bir talep olmakla birlikte, bir ve aynı somut olaya ilişkin birden fazla bu faraziyedeki maddi talep, iki farklı dava konusunun varlığını zorunlu kılacaktır. Maddi hukuk talebinin usul hukukuna olduğu gibi taşınması dava konuları farklı gibi gözükse de aslında usulî manada aynı olan davaların tekrar tekrar açılması gibi usul ekonomisine aykırı[476] ve çözümü zor usulî problemleri beraberinde getirecektir. Ayrıca maddi hukukta var olan her bir talebin usul hukukunda da ayrı ayrı olduğu kabul edilirse, birden fazla hukukî sebebe dayanan mütelahik davaların açıklanması da zor bir hale gelir. Bu davalar, davacının, dilekçesindeki talep ya da taleplerini – ki bu talepler eda, tespit, kısmî ya da objektif dava yığılması şeklinde olabilir- birden fazla hukukî sebebe dayandırması halinde söz konusu olur[477]. Talepten öte, talebi haklı kılmaya yönelik hukukî sebepler önem taşır. Maddi talebin var olduğunun kabul edilmesi halinde, usul hukukunda da bu birden fazla talep varmış gibi hareket edilirse, bu durumda taleplerin yarışmasından öte normların yarışması problemi ortaya çıkar. Yukarıda ifade edilen aynı somut olayda hem sözleşme hem de haksız fiile dayanılması faraziyesinde, bu iki farklı hukukî sebebe dayalı maddi hukuk taleplerinin olduğunu kabul etmek, her bir talebin ayrı ifasını ve usulî talebe gerek duyulmamasını gerektirir. Hâkim bunu yani normların yarışması problemini, tek bir hakkı ihlal edilen davacı bakımından sözleşmeye aykırılığın

---

475 **Schwab – İhtilaf**, s. 291-292; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 74; **Muşul – Terdit**, s. 96-97; **Yılmaz – Islah**, s. 186.

476 **Schwab – İhtilaf**, s. 291; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 81.

477 **Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet,** Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, 5. B., İstanbul 2017, s. 219-220, kn.947.

haksız fiile ilişkin hükümlere göre daha özel nitelikli olduğundan, sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükümlerin uygulanmasını gerektirir. Mütelahik davalar bakımından, davacının gösterdiği hukukî sebeplerden hangisi daha lehine ise o uygulanır. Normalde hâkim tarafların gösterdiği hukukî sebep ya da sebeplerle bağlı değildir[478], hukuku uygulamak ve bu bağlamda en uygun hukuk kuralını olaya isnat etmek ona ait bir görevdir (HMK m. 33).

Tüm bu zorluklar maddi anlamda talebin usul hukuku bakımından yetersiz olduğunu ortaya koymakta ve yeni bir usulî talep kavramının varlığını zorunlu kılmaktadır. Zira usulî talep kavramı, maddi hukuktaki talep kavramından daha geniş bir anlama ve kapsama sahiptir[479].

ab. Ûsulî Talep Kavramının Gerekliliği

Eski maddi hukuk anlayışının yol açtığı zorluklar, saf usulî anlamda bir talep kavramının kabul edilmesine yol açmış ve gerek maddi talep gerekse dava konusunun hukukî himaye talebi olduğu yönündeki uzun tartışmalardan sonra, hukuk alanında usulî talep kavramı ortaya çıkmıştır. Çünkü usulî talebin, maddi talep ile aynı anlamda kullanılması kabul edilemez[480]. Davacının maddi hukuk anlamında gerçek bir talebi olmasa da dava açabilmesi yani usulî talebini mahkemeye yöneltebilmesi mümkün olabilecektir. Bu taleplerin her biri bağlı olduğu hukuk dalının kurallarına göre şekillenir. Bir işlemin bir alanda doğurduğu etki o alanda geçerli olacak diğer alanı ise çok fazla etkilemeyecektir. Mesela, kesin hüküm bakımından yargılama hukukunda verilen bir karar maddi hukuku etkilemekle

---

478 Karş. **Özekes, Muhammet,** Dava Dilekçesinde Hukukî Sebep Bildirmek Zorunludur, Konuralp'e Armağan, C. 1, Ankara 2009, (s. 745-781), s. 745 vd. Hâkimin hukuku uygulaması ile hukukî sebep bildirme zorunluluğu aynı şey değildir (**Özekes – Sebep,** s. 757). Vakıaların yer almadığı bir dilekçe hangi akıbete maruz kalıyorsa, hukukî sebebin bildirilmediği bir dilekçe de aynı akıbete tabi tutulmalı ve davanın usulden reddi sonucunu doğurmalıdır (**Özekes – Sebep**, s. 779).

479 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450; **Üstündağ – Yasak**, s. 140-141; **Üstündağ – Yargılama**, s. 274.

480 Blomeyer, bu hususa şu şekilde değinmiştir: BGB'de yer alan hukukî ilişki üzerindeki tartışmanın dava konusu olduğuna ilişkin yaklaşımın dar olduğu ve usulî talebi karşılayamadığından, dava konusunun bir hak iddiası olduğunun ortaya konulması gereklidir (**Blomeyer, Arwed,** Beiträge zur Lehre vom Streitgegenstand, Festschrift der Juristischen Fakultät der Freien Universität Berlin zum 41. Geburtstag in Berlin, Berlin und Frankfurt 1965, (s. 51vd.), s. 51-52).

birlikte bu kararın maddi hukuk açısından yeni bir durum yaratmasına ya da var olan durumları değiştirmesine yol açmayacaktır[481]. Ama bu durum usul hukukundaki talebin maddi hak ile hiç bir bağlantısının olmadığını da göstermez. Yargılama sırasında yapılan feragat, kabul ve sulh gibi maddi hukuk karakterini taşıyan işlemler; keza dava konusunun devri gibi maddi hukuk işlemleri ve davanın açılmasının maddi hukuka ilişkin sonuçları usulî talebin maddi hak ile olan bağlantısını göstermektedir. Bu usulî talebin maddi hakta oluşan değişikliklerden etkilenebileceği ancak aynı kavramı ifade etmek üzere kullanılamayacağını ortaya koymaktadır[482]. Yani usul hukukundaki talep kavramının maddi hukuktaki talep kavramından daha geniş bir kavram olduğu ifade edilebilecektir[483]. Özellikle yeni maddi hukuk teorileri ile ortaya konulan usulî talep ile maddi hak arasındaki bağlantının yeniden sağlanması yönündeki görüşler bu ilişkiyi canlandırmaktadır. Buna göre, usul hukukunun tamamen maddi hukuktan soyutlanması engellenmeli ve her iki alan arasındaki bağ yeniden kurulmalıdır[484].

---

481 **Çenberci, Mustafa,** Hukuk Davalarında Kesin Hüküm, Ankara 1965, s. 18; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 48. Sadece inşai hükümler, şekli anlamda kesinleşmeyle doğrudan maddi hukukî durumda da değişikliğe yol açarlar **(Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 48; **Önen – İnşai,** s. 178 vd.).

482 **Bilge/ Önen**, s. 387.

483 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 81; **Üstündağ – Yasak**, s. 142. Ayrıca bağımsız usulî talebin belirlenmesi bakımından, faiz gibi asıl talebe bağlı olan fer'i taleplerin usulî açıdan ayrı birer bağımsız talep olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre, faiz ve yargılama gideri gibi maddi hukuk açısından bağımsız olmayan, fer'i talepler bağımsız birer usulî talep olarak kabul edilemez (**Bulut**, s. 41). Diğer bir görüş, faiz gibi fer'i talepler ayrı bir davada ileri sürülebilecek olması ve asıl alacağın talep edildiği bir davaya sonradan eklenmesi halinde iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle bağımsız bir usulî talep olarak kabul edilebilir (**Üstündağ – Yasak**, s. 106 vd.). Kanaatimizce de maddi olarak asıl usulî talebe bağlı olan faizin ayrı ve bağımsız bir usulî talep olduğunu kabul yerinde olacaktır. Çünkü bu alacaklar, asıl alacaktan ayrı olarak dava konusu edilebilmektedirler. Ancak maddi olarak asıl talebe bağlı olması bu fer'i taleplerin kesinleşmesi ve kanun yoluna başvurusu bakımından bazı özel sonuçlar doğuracaktır (**Bulut**, s. 41, 444 vd.). Boşanma davası bakımından ise nafaka ve tazminat taleplerinin hepsi, boşanma aslî talebi hakkında karar verilmesine bağlı olduğundan, boşanma talebi kabul edilmedikçe bunlar hakkında karar verilemez. Ayrıca bunlar boşanmanın fer'i sonuçları olduğundan davaların yığılması da söz konusu olmayacaktır (**Akkaya – Boşanma**, s. 39). Akkaya'nın bu görüşünü karşılaştırmak için bkz. maddi hukuk bakımından yan taleplerin aslî talebe bağlı olması, bunların davaların yığılması bakımından bağımsız birer talep olarak kabul edilmesine engel teşkil etmemektedir (**Bulut**, s. 40).

484 **Nikisch**, s. 19 vd.; **Henckel**, s. 253-253; **Rimmelspacher**, s. 48 vd.; **Böhm,** s. 109 vd.

Ancak bununla birlikte, usulî talep kavramının hangi unsurlarla içeriğinin doldurulacağı halen tartışma konusudur. Alman hukukunda uzun yıllar süren bu iki cephe arasındaki dava konusunun belirlenmesine ilişkin tartışma sıkışmış gözükmektedir. Çünkü usulî teori yaklaşımları anlayışla karşılanmakla birlikte, dava konusunun temel çıkış noktası olan maddi talep reddedilmekte, yargılamanın konusunun çoğunlukla talep sonucu ile belirleneceği iddia edilmektedir[485]. Özelikle teoriler kısmında daha net bir şekilde ortaya konulacak olsa da usulî talep kavramı ve neden gerekli olduğu burada kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

Dava konusuyla bağlantılı talep, usul işleminin dinlemeye değer kapsamını açık olarak belirlemektedir[486]. Buna göre; usulî talep, "bir hukukî sonucun kesin bir biçimde belirlenmesini, daha genel anlamıyla belirli bir hukukî himayenin sağlanmasını konu alan ve mahkemeye yöneltilmiş bulunan istek" olarak tanımlanabilir[487]. Usulî talebe ilişkin çeşitli tanımlar da yapılmıştır. Şöyle ki; "usulî talep, hukukî bir sonucun belli bir hayat olayına dayanarak elde edilmesi yönündeki davacının hak iddiasıdır[488]".

Usulî talep, davacının talep sonucunda ifade ettiği istek, yani dava konusudur[489].

Usulî talep, yargılamanın konusunu (Gegenstand des Prozess) yani dava konusunu (Streitgegenstand) inşa eder; usulî taleple dava açılır[490].

Talep sonucu (Antrag), dava konusu için tanımlanır[491]. Aslında Hesselberger, usulî talep ile ilgili olarak bunun talep sonucu ile ortaya çıkmasını ve tüm bu

---

485 **Prüttting,** s. 303.

486 **Prütting**, s. 304.

487 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 81; **Üstündağ – Yasak**, s. 142; **Börü – Teori**, s. 260; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. , 129, 450; **Bulut**, s. 311.

488 **Habscheid**, s. 234.

489 **Schwab**, s. 3; **Haus**, s. 46; **Hellwig**, s. 156. Usulî talebin dava konusu olduğu yönünde ayrıca bkz. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s140. "Usulî talep hakkı, bir hukukî neticenin kesin olarak tespit edilmesi meselesi üzerine tevcih edilmiş istek (Begehren) olup, bu istek ise davacı tarafından ileri sürülmüş olan netice-i talep (Antrag) ile belirtilir" (**Üstündağ – Yasak**, s. 105).

490 **Nikisch**, s. 41.

491 **Hesselberger**, s. 84.

unsurların dava konusunu teşkil etmesini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Teoriler kısmında ayrıca açıklanacağı üzere Alman yazar, dava konusunun belirlenmesinde talep sonucunun önemini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir[492].

Sonuç olarak, dava konusu ile usulî talep aynı anlama gelmektedir. Yani hâkimin üzerinde karar verdiği usulî talep, dava konusudur. Usulî talep kavramı, Alman hukukunda Rosenberg ile ortaya çıkmış ve daha sonraları pek çok yazar tarafından da benimsenmiştir.

Usulî talep, maddi talep gibi belli bir kimseye (hasma) değil, devlete yani devleti temsil eden mahkemelere yöneltilmektedir. Böylece bir hakkın korunarak bu hak ile ilgili mahkeme eliyle tespit edilen kesin bir sonucun alınması amaçlanmaktadır[493]. Bu nedenle mutlaka yeni usulî bir talebin varlığına ihtiyaç vardır. Ancak bunun yanında, usulî talebin ne şekilde hangi unsurlarla doldurulacağı tartışma konusudur. Şöyle ki, dava konusu usulî talebin belirlenmesi için neticeyi talep veya talep sonucu (Rechtsbegehren, Antrag) gerekli tüm unsurları sağlar mı, yoksa vakıalar kompleksi (Sachverhalt, Tatasachenkomplex, Lebensvorgang, Klagegrund) de bu hususta önemi haiz midir. Bu teorilerle birlikte ele alınması ve açıklanması şart olan bir tartışma konusudur. Ancak her nasıl usulî talep, talep sonucuna göre ortaya konulabiliyorsa; aynı şekilde talep sonucu da usulî talebe göre belirlenebilir. Bu unsurlar birbirleriyle uyum içerisinde olmalı ve talep sonucu ile bağlantılı olan dava konusu, talep sonucu ile ileri sürülen usulî talebe göre yorumlanmalıdır[494].

---

492 Bu konuda bkz. aşa. § 2 C III 2 a aae ve IV 4.

493 **Lent – Streitgegenstand**, s. 4-5; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 81; **Üstündağ – Yasak**, s. 102. Karş. Usulî talep maddi hukuktan ayrı olmasına rağmen ondan tam olarak kopamamıştır; usulî talep belirlenirken talep edilen hukukî sonuç ve maddi taleplerin tümünün değerlendirilmesi gerekmektedir (**Habscheid**, s. 21; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 141, dn. 522).

494 **Özekes – Eksiklik**, s. 278; **Bulut**, s. 311-312.

2. "Talebin" Temellendirilmesi İhtiyacı

a. Temellendirmenin, Davacının Talebinden Türettiği Vakıadan Oluşacağı

Vakıa, zaman ve mekan olarak belirli, fiziki dış dünyaya ve insanın fikri ve ruhi iç dünyasına ilişkin olarak gerçekleşmiş bulunan ve halen mevcut olan veyahut gelecekte ortaya çıkacak olan durum ya da olaylardır[495]. Vakıalar ile hukukî sonuçlar bir arada bulunan ve birbirini tamamlayan unsurlardır. Kişilerin ilişkilerinde bu neticeler tanındığı sürece hayat olayı ve hukuk iç içe geçmiş duruma gelecektir. Hâkimin önüne getirilen uyuşmazlık bakımından vakıalar önemli bir rol oynayacak hukukî sonuca varılmasının ilk şartı olacaktır. Hukukî himaye ihtiyacının varlığı vakıaların var oluş sebebine bağlanacaktır[496]. Gerek etkilerini dış dünyada gösteren vakıalar ile doğrudan kişinin iç dünyasını ilgilendiren, insanın ne düşündüğünü ya da ne istediğini ortaya koyan vakıalar vardır[497]; ancak bunlar hukukî anlamda vakıa kavramını çok genişlettiğinden, hukukî olarak salt somut vakıalar kastedilmekte ve değerledirilmektedir[498]. Yani somut vakıalar ifade edilmekte ve hukuk kuralında yer alan genel ve soyut hukuk kuralındaki koşul vakıalarından ayırt edilmelidir[499].

---

495 **Gürdoğan, Burhan,** Vakıa ve Hukuk, Zeki Mesut Alsan'a Armağan, SBFD 1957, (s. 258-285), s. 260; **Alangoya - Vakıalar,** s. 75; **Yılmaz – Sözlük**, s. 725; **Börü, Levent,** Medenî Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016, s. 74. Rosenberg'e göre, hayat olayından, hikayenin kendisi, diğer bir deyişle olayların sırasına göre akışı ve gerçekleşmesi anlaşılmaktadır (**Rosenberg, Leo,** Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts, 5. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1951, s. 383). Vakıa, uyuşmazlığa uygulanacak hukuk kuralının koşul vakıalarına ilişkin olan her durumu ifade etmektedir (**Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl/ Gottwald, Peter,** Zivilprozessrecht, 17. Neubearbeitete Auflage, München 2010, § 111, s. 620, Rn. 3). Vakıaya örnek olarak, araba çarpması, malın teslimi, semenin ödenmesi, ölüm, tehdit, bir kişinin bir yerde bulunması, geçimsizlik, fena muamele gibi maddi vakıalar verilebileceği gibi, kasıt, iyi ve kötü niyet, rıza gibi iç dünyaya ilişkin ruhi, manevi vakıalar da verilebilir (**Ansay – Usul**, s. 252; **Bilge/ Önen**, s. 490-491).

496 **Gürdoğan – Vakıa ve Hukuk**, s. 258.

497 **Börü – Somutlaştırma Yükü,** s. 74; **Bolayır, Nur,** Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, İstanbul 2014, s. 12; **Ansay – Usul**, s. 252; **Bilge/ Önen**, s. 490; **Bilge, Necip**, Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1967, s. 434; **Özekes – Eksiklik**, s. 286.

498 **Karafakih**, s. 166; **Börü – Somutlaştırma Yükü,** s. 74**.**

499 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 111, s. 621, Rn. 5; **Börü – Somutlaştırma Yükü,** s. 75.

Davacının talebini temellendirirken gösterdiği iddia aslında sadece etkili ve hukukî bir varlığa işaret eder. Davacının dava ile ilgili kişisel görüşü, hukukî ve etkili bir savunma ile davaya ilişkin incelemenin yapılabilmesi için gereklidir. Davalının karşı savunması ve yeterli ispat vasıtasıyla sonuca ulaşılabilmesi adına davayı aydınlatma yükümlülüğü çerçevesinde davanın temellerini ortaya koymalıdır[500]. Davanın temeli, davacının talebinin dayandığı vakıadan oluşmaktadır. Vakıanın iki temel fonksiyonu vardır, ilki davanın temellenmesine hizmet etmesi, bir diğeri ise, hak iddiasını ferdileştirmesidir[501]. Yani tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümü bakımından etkili olan vakıalar, ispatın konusunu oluşturur[502] (HMK m. 187,1). Bu iki fonksiyon daha sonraları dava konusu teorilerinin temeli bakımından da önem taşıyacaktır. Vakıa ileri sürüldüğü zaman iddia edilen hak ya da hukukî sonuç ileri sürülmüş olur ve tüm bu iddialar altında mahkeme tarafların tasarruf ve ispat vasıtaları yani getirdikleri delilleri çerçevesinde vakıa iddiasının yerinde olup olmadığı yönünde bir karar verir[503]. İddia, davacı tarafından talebini temellendirmek, yani diğer bir anlatımla hukukî uyuşmazlığın konusunun doğruluğu üzerinde hak iddiası kurmak için ileri sürülür. Hak iddiası (yani talebin temellendirilmesinde rol oynayan bu husus) üç aşamalı bir sonuç içerir;

İlki, bu iddianın temellendirilmesi "hak iddiası" ya da "talebe" hizmet eder, diğeri hak iddiası gerekçesiyle birlikte "talep" temellenir, bir diğeri ve sonuncusu ise hukukî korunma isteği hak iddiasını temellendirir. Hukukî korunma isteği davanın temellenmesinde merkez bir rol oynar[504]. Aslında hak iddiası denilen kavram, talebin temellendirilmesine hizmet etmektedir. Bu husus aslında yabancı doktrinlerde de

---

500 **Nikisch**, s. 58.

501 **Habscheid**, s. 192.

502 Bu nedenle çekişme konusu olmayan vakıalar, davanın çözümüne etki edebilecek önemi haiz olsalar bile, ispatları gerekmez (**Börü – Somutlaştırma Yükü,** s. 26; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 767). İspatın konusunu geçmişte yaşanmış olaylar ile delillerin toplanması sırasındaki yeni vakıalar oluşturmakla birlikte, bir kanun maddesinde gerçekleşme ihtimali olan farazi vakıalara gönderme (atıf) yapılması suretiyle de bunların ispatın konusu haline getirilmesi mümkündür (**Bolayır – Delillerin Toplanması,** s. 12-13).

503 **Nikisch**, s. 58; **Gürdoğan – Vakıa ve Hukuk**, s. 259. Rosenberg'e göre tarafın olduğu kadar hâkimin de bu konuda görevi önemlidir. Öncelikle maddi hukuku bilerek olayın esasına uygulanacak kuralı tespit edecek; bu kuralın olaya ne kadar uygulanabilir olduğunu belirleyecek ve son olarak davacının iddialarının doğruluğunu tespit edecektir (**Karafakih**, s. 165 naklen).

504 **Nikisch**, s. 59.

tartışılmış olsa da özellikle iki unsurlu teoride ön plana çıkacak olan vakıa temelinin, talebin temellendirilmesinde diğer unsur kadar (ki talep sonucunun, dava konusunun bir diğer unsuru olduğu kabul edilmektedir) kilit rol oynadığı kabul edilmektedir[505]. Vakıa ve hak iddiası bağlantısının yanında vakıanın usulî talebin salt bir unsuru olup olmadığı üzerinde düşünülmesi gereklidir.

Genel olarak çift unsurlu dava konusu teorisinin taraftarlarınca vakıaya verilen önem usulî talep kavramının temellendirilmesi bakımından da bu kavramın değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Talebin geçirdiği tarihi gelişim özellikle maddi talepten başlayan ve hukukî korunma iddiası şeklinde doktrinde pek kabul görmeyen bir kavramla devam eden ve sonraları da usulî bir talebin gerekliliğinin tartışıldığı ve kabul edildiği bir ortamda, talebin içeriğinin ne şekilde doldurulması gerektiği açıklanmaya muhtaçtır. Özellikle teorilere zemin hazırlayan bu tartışmalar talebin vakıa kavramı ile temellendirilmesi gerektiği görüşlerini ortaya atmıştır.

Bu bağlamda, talebin temellendirilmesi ile davacı hak iddiasının doğruluğunu göstermekte hem de kanunun emri gereği talep sonucunu tam olarak ortaya koymaktadır. Çünkü hukukî düzenlemeler hukukî sonucun vakıalar ile birlikte ortaya çıkması ve hak iddiasının bu vakıadan temellendirilmesi için hukukî sonuçlarını bu vakıa üzerinde kurmuştur[506]. Davacı, iddia edilen hak ya da hukukî sonucun doğru bir kararda içeriğini görebilmek adına vakıaları doğru ve tam olarak sunmalıdır[507].

Nikisch soyut hukukî sonuç iddiası için belli ve somut bir hak iddiasını temellendirmeye çalıştığı için dava konusu açısından vakıa kavramı onun için önemli bir rol oynamakta ve talebi bu kavramla sınırlandırmaktadır. Bunu talebin temelinde gördüğü için de belli bir hak iddiasının vakıa ile kurulduğunu ve bunun dava konusunun bir unsuru olduğunu kabul etmektedir[508].

---

505 Bkz. aşa. § 2 C III 2 a.

506 **Nikisch**, s. 59-60. Vakıanın tespiti, hukukun uygulanmasına öncülük eder (**Gürdoğan – Vakıa ve Hukuk**, s. 263).

507 **Alangoya - Vakıalar,** s. 74.

508 **Hesselberger**, s. 154.

Sonuç olarak vakıaların talebin temellendirilmesinde taşıdığı önem yadsınamaz. Ancak bunun talebin bir unsuru mu olduğu, yoksa talebin temellerinin ortaya konulması ve hak iddiasının temellendirilmesinde bir yorum faaliyeti mi gördüğü teorilere ilişkin açıklamalardan sonra ayrıca değerlendirilecektir.

b. Objektif Vakıa Kavramı ve Buna İlişkin Eleştiriler

Talebin temellendirilmesi hususunda vakıalara ilişkin bir takım eleştiriler de gelmiştir. Birden fazla vakıanın (yani vakıalar kompleksinin (Tatsachenkomplex)) olduğu durumlarda eğer tek bir talep söz konusu olursa, temellendirmenin hangi vakıa üzerinden yapılacağı ve bu yönde kümülatif bir talep yığılmasının olup olamayacağı ortaya konulmalıdır. Diğer yandan vakıaların, eda ve inşai davalar bakımından belirlenmesi mümkünken, tespit davaları bakımından durumun nasıl olacağı ortaya konulmalıdır[509] Bu yönde maddi talepte de var olan eleştiriler, objektif bir vakıa kavramı ortaya konulamadığından dolayı sürdürülmeye devam edecektir. Zira objektif bir vakıa kavramı daha çok medenî hukuk temelli olarak karşımıza çıkmakta ve o da çoğu zaman yukarıda da ifade ettiğimiz sebeplerle usulî ihtiyaçları karşılayamamaktadır.

Objektif vakıa kavramı ile kastedilen dava temelinin ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorileri çerçevesinde incelenmesi gereklidir. Ancak dava temeline ilişkin (Klagegrund) olarak "talep" ve "temellendirme" kavramlarının varlıksal bir rol oynadığı ve bu çifte özelliğin objektif bir amacının olduğu söylenebilir. Çünkü usulî talep, ne zaman ki davacı vakıaları ileri sürdüğünde ve gerçeği ifade ettiğinde objektif hukukta gerçekleşir ve talep sonucunu (Klageantrag) haklı çıkarır, işte buna hizmet etmek için davacı iddiasını haklı çıkaran vakıaları getirmeli ve mahkeme de ona göre kararını vermelidir[510].

"Talep" ya da "dava temeli" kavramlarının objektif mi yoksa sübjektif mi olduğuna karar verilmelidir. Talep temeli (Anspruchgrund) kavramından ne anlaşılması gerektiği ise öncelikle ortaya konulmalıdır. Alman Medeni Usul

509 **Nikisch**, s. 61-62.

510 **Nikisch**, s. 62.

Kanununda (DZPO) talebin temeli ve davanın temeli kavramları kullanılmakta ve hangisinden tam olarak ne anlaşılması gerektiği objektif olarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Zira objektif bir kavram konulması adına talebin temellendirilmesi için ortaya konulmuş bir vakıa ya da dava temeli yoksa talep sonucunun haklı çıkması ihtimali söz konusu olamayacaktır. Bu nedenle dava temelinin her somut olayda ele alınması ve hem buna ilişkin talep hem de temellendirmenin bu somut olay çerçevesinde yapılması nedeniyle objektif değil, sübjektif bir talep ya da dava temeli kavramı kabul edilmelidir[511].

c. Ferdileştirme ve Vakıalara Dayandırma Teorilerinin Talep Kavramı Üzerindeki Etkisi

aa. Genel Olarak

Dava temelinin objektif olarak tanımlanması bazı sonuçlar doğurur. Davanın zorunlu içeriği üzerindeki ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorileri hakkındaki tartışma, tam olarak objektif bir tanımlama ve düzenlemeyi amaçlamakta ve her iki teori temelde aynı kaynaktan doğmuş gibi gözükmektedir. Dava temelinin, davacının talebini dayandırdığı vakıalar olduğu yönünde[512]; diğer yandan hukukî sebep olduğu yönünde görüşler[513] vardır. Gerek Türk hukuk doktrininde gerekse yabancı hukuk doktrinlerinde uzun yıllar tartışılmış olan bu teoriler, son yıllarda biraz daha istikrarlı bir hal almıştır. Bu noktada, hali hazırda da bu konu tartışmalı olmakla birlikte dava sebebinin vakıalara dayandırma teorisi ile temellendirilmesi yönündeki görüş;

511 **Nikisch**, s. 63.

512 **Kuru, Baki,** Hukuk Usulünde Dava Sebebi, AD 1967/4, (s. 239-268), s. 242; **Yılmaz – Islah,** s. 157; **Arslan, Ramazan,** Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği, ABD 1988/5-6, s. 722 vd., s. 731; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 85; **Ulukapı – Derdestlik,** s. 428-429; **Üstündağ, Saim,** Medenî Yargılama Hukuku, C. 1-2, 7. B, İstanbul 2000, s. 461; **Özbay - Kesin Hüküm**, s. 296; **Alangoya - Vakıalar,** s. 107.

513 **Wach**, s. 12; **Postacıoğlu, İlhan E.,** Davanın ve Kaziyei Muhakemenin Unsuru Olarak Hukukî Sebep, Dr. A. Recai Seçkin'e Armağan, Ankara 1974, (s. 497-527), s. 79 vd.; **Domaniç, Hayri,** Hukukta Kaziyye-i Muhakeme ve Nisbî Kuvveti, İstanbul 1964, s. 83 vd. Ferdileştirme teorisine "mutlak mülkiyet iddiası nazariyesi" denilmektedir (**Ansay, Sabri Şakir,** Islah "Reforme", CA 7. sene Şubat 1929, s. 78-79, s. 4751-4760/48-58), s. 4757).

ferdileştirme yani dava sebebini hukukî sebepler olarak gören görüşten daha baskın olarak kabul edilmiş haldedir[514].

Talebin temellendirilmesi yolunda teoriler kısmında daha net belirlemeler yapılacak olsa da, dava sebebine yönelik olarak ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorilerinin de bir takım etkileri olduğu görülmektedir. Talebin temellendirilmesinde hukukî sebep mi yoksa vakıaların mı etkili olduğu ve bu yönde teorilerin taşıdığı özellikler anlatılmaya çalışılacaktır.

ab. Ferdileştirme Teorisi

Ferdileştirme teorisi (Individualisierungstheorie)[515], usulî talebin dayandığı somut hukukî ilişkinin (konkrete Rechtsverhaltnis) teknik olarak belirtilmesidir[516]. Başka bir ifade ile, davacı tarafından ileri sürülüp, davanın onun lehine hükme bağlanmasını sağlayan ve mahkemece sabit görülecek vakıaların/olayların/olguların, netice-i talebin temellendirilmesi yolunda bu talebi hukukî sebebe (hukukî kategoriye) bağlayan bir teoridir[517]. Bu kategori, vakıaların hukukî niteliği veya hukukî olarak betimlenmesine ilişkindir[518]. Örneğin, davacının dilekçesindeki talebine yönelik vakıanın bir haksız fiil, bir sözleşmeye aykırılık, bir vedia sözleşmesi veya bir sebepsiz zenginleşme olarak vasıflandırılması halinde olduğu gibi. Bu yolda talebin dayandığı hukukî ilişkinin diğer hukukî ilişkilerle karışmaması için sınırlarının tam olarak tespiti, yani hukukî ilişkinin ferdileştirilmesi gerekir. Bu da hukukî ilişkinin dava dilekçesinde yer alması ile sağlanabilecektir[519]. Diğer bir deyişle hukukî ilişki dava dilekçesinde yer almakla, talep ferdileştirilmiş olacaktır.

514 Bu konuda bkz. dn. 544'deki yazarlar.

515 Alman hukuku açısından bu teorinin kurucusu Wach'tır. Diğer ferdileştirme teorisi ifadeleri için bkz. "Rechtsanführungstheorie" (**Yılmaz – Islah, s.** 146, dn. 107).

516 **Nikisch**, s. 66-67; **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 83; **Domaniç**, s. 83; **Habscheid**, s. 186; **Wach**, s. 12.

517 **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 85; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 92.

518 **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242-243; **Domaniç**, s. 83.

519 **Wach**, s. 13; **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 82; **Nikisch**, s. 63; **Hellwig**, s. 105; **Üstündağ – Yasak**, s. 25 **Alangoya - Vakıalar,** s. 103.

Yoksa bu yolda vakıaların ileri sürülmesi gerekli değildir[520]. Örneğin, "kira", "satım" sözleşmesi veya ilişkisinden ve "mirasçılık" hakkından doğan bir talep dava edilmekte; hayat olayını (Lebensvorgang) teşkil eden vakıaların belirtilmesinin[521] mümkün ama şart olmadığı kabul edilmektedir[522]. Vakıaların bazıları belirtilse bile bu hiç bir zaman, hukukî uyuşmazlığın tüm ayrıntıları ile birlikte tüm özelliklerinin tarihi bir anlatım biçimiyle ortaya konulacağı anlamına da gelmemektedir[523]. Bu nedenle hukukî ilişkinin diğer benzer ilişkilerden ayrılmasını sağlayan gerçeği yansıtan unsurların (talebi temellendiren vakıaların) belirtilmesi yani somutlaştırılması gerekli ve yeterlidir[524]. Ancak dava dilekçesinde zorunluluk bulunmadığı halde belirtilmiş olan vakıalar, ferdileştirme teorisine göre, hiçbir sınırlamaya tabi olmaksızın sözlü yargılama safhasında istenildiği kadar değiştirilebilecek; bu ne bir dava değiştirme ne de bir savunmanın genişletilmesi kapsamında değerlendirilebilecek, ıslaha dahi gerek duyulmadan gerçekleştirilebilecektir[525].

Bu durum dava dilekçesinde belirtilen hukukî ilişki için geçerli olamayacaktır. Bu teoriye göre, herhangi bir vakıa değiştirilmeden eğer hukukî sebepler değiştirilecek olursa bu bir dava değiştirme (Klageânderung) olacak, hukukî ilişki değiştirilmemişse bunun bir dava değiştirme olmadığı sonucuna varılacaktır. Yanlış

---

520 **Wach**, s. 12. Daha sonraları görüş değiştiren Wach, Hellwig gibi salt hukukî ilişkinin belirtilmesinin uyuşmazlığın ferdileştirilmesi yolunda yeterli olmadığını, tüm vakıaların olmamakla birlikte somutlaştırmaya yardımcı nitelikteki gerçek manadaki vakıaların belirtilmesi gerektiğini vurgulamıştır (**Hellwig**, s. 96).

521 Davacı, davanın temelinde yer alan olaylar yerine hukukî özellikleri (Qualifizierung) ileri sürmektedir (**Nikisch**, s. 66-67).

522 Postacıoğlu, dava sebebini ifade ederken vakıalardan faydalanmakta, vakıaların hukukî sebepte değişiklik getirmeleri halinde dava sebebinin de değişmiş olacağını belirtmektedir (**Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 89; **Domaniç**, s. 83). Bu durumda dava sebebinin belirlenmesinde vakıalar ile hukukî sebep arasında bir fark gözükmemektedir (**Kuru – Dava Sebebi**, s. 255). **Habscheid**, s. 186; **Hellwig**, s. 93; **Üstündağ – Yasak**, s. 25.

523 **Üstündağ – Yasak**, s. 27.

524 **Hellwig**, s. 86.

525 **Üstündağ – Yasak**, s. 28-29; **Yılmaz – Islah, s.** 146-147; **Ermenek, İbrahim,** Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması, Ankara 2014, s. 146.

niteleme, yani dayanılan hukukî ilişkinin yanlış olduğu sonucuna varılırsa da davanın reddi sonucu doğacaktır[526].

Hukukî ilişkinin önem taşıdığı talebe dayalı hüküm, söz konusu olabilecek her ortaya çıkma sebebini (Entstehungsgrund) karar altına almış olacaktır[527]. Hukukî ilişkiye ait ortaya çıkma sebepleri belirtilmedikçe uyuşmazlığın tam olarak ferdileştirilmesi sağlanamaz. Örneğin bu yolda, "davacının, davalı ile aramızda bir mülkiyet ilişkisi vardır" demesi yeterli değildir[528]. Uyuşmazlığın somutlaştırılması adına bu somutlaştırmaya yardımcı gerçek manadaki bazı vakıaların hukukî ilişki yanında belirtilmesi adalete uygun bir değerlendirme yapılabilmesi adına gerekli olacaktır.

Alman doktrininde Hellwig, dava temeli (Klagegrund) ya da talep temeli (Anspruchsgrund) kavramına yönelik olarak Wach'dan sonra yeni bir tanım ortaya koymaya çalışmıştır. Aslında o her hukukî ilişkiden bir usulî talebin türetilmediğini, talep temelinin biraz olsun korunduğu durumda ferdileştirme teorisine bağlı olarak, hukukî ilişkinin temelinin tam olarak muhafaza edilmediğini; buna rağmen talep ya da dava temelinin davacının hukukî koruma arayışı yani bunu sağladığı talep sonucu ile belli bir hak iddiasını temellendirdiğini ifade etmiştir[529]. O da teknik olarak somut hukukî ilişkinin belirtilmesi gerektiğini savunmaktadır. Belli bir hukukî ilişkiden doğan talep, yani usulî dava konusu ya da uyuşmazlık konusu olan şey doğmaktadır. Talep temeli ile dava temeli arasında bir ayrım yapılması gerektiğini savunan Hellwig, bu yönde bazı farklılıklar olduğunu iddia etmiştir. Talep temelinin (Grund des Anspruchs), gerekli tüm vakıaların temellendirilmesi için toplanması gerektiğini; dava temelinin ise, talep temelinde yer alan vakıaların anlaşılabilmesi için hukukî özelliklerinin ortaya konulmasının yeterli olduğunu ifade etmiştir[530].

---

526 **Üstündağ – Yasak**, s. 28; **Yılmaz – Islah, s.** 145.

527 **Nikisch**, s. 67. Wach, dava temeli ile davanın koruma temeli arasında bir ayrım yapmakta, hukukî korunma talebinin ve dava temelinin ayrı olduğu sonucuna varmaktadır (**Nikisch**, s. 67, dn. 2).

528 Örnek için bkz. **Habscheid**, s. 186.

529 **Hellwig**, s. 157.

530 **Hellwig**, s. 158.

Önceleri Wach tarafından sıkı bir şekilde savunulmakla birlikte salt hukukî ilişkinin belirtilmesine dayalı olan ferdileştirme teorisi daha sonraları, hem Wach'ın görüşünü değiştirmesi hem de bu teorinin sıkı takipçilerinden olan Hellwig'in hukukî ilişki yanında bir takım vakıaların da değerlendirilmesi yolundaki görüşü ile birlikte biraz daha yumuşatılarak, vakıalara dayandırma teorisine yaklaştırılmıştır. Örneğin, normal şartlarda davacının ileriye sürdüğü hukukî ilişki, ferdileştirme teorisi bakımından hâkimi bağlayacak ve o da önüne konulan hukukî sebepten yola çıkarak bir değerlendirme yapmak zorunda kalacaktır. Oysa bu teorinin yumuşatılması ile birlikte davacının dava dilekçesinde "ödünç sözleşmesi"ne dayandırdığı iddia karşısında eğer hâkim bunun bir "vedia sözleşmesi" olduğu sonucuna varırsa (ki bunu da davacının ileri sürdüğü vakıalardan anlayabilecektir) bu durumda hukukî ilişki olarak ödünç sözleşmesi değil, vedia sözleşmesi kabul edilecek ve onun hükümleri çerçevesinde bir değerlendirme yapılacaktır[531]. Bu örnek de açık bir şekilde ferdileştirme teorisinin vakıalara dayandırma teorisine yaklaştığını göstermektedir.

Hukukî sebebin dava sebebi olduğunu savunan bu teori, tam olarak vakıalardan da vazgeçemediğinden dolayı salt bir ferdileştirme teorisi olamamıştır[532]. Roma hukukundaki actio sistemi gibi dar, sıkışmış bir yapı olarak kalmıştır[533]. Talebin

---

531 **Habscheid**, s. 186.

532 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 1 B II 2 c ab. Hukukumuz bakımından ise gerçek anlamda davanın temeli anlamındaki dava sebebi, dava dilekçesinde beyan edilmesi gerekli olan vakıalardır (HMK m. 119, 1/ e). Her ne kadar dava sebebinin dava dilekçesinde belirtilmesi zorunlu olmakla birlikte, hukukî sebebin ortaya konulması zorunlu değildir (HMK m. 119, 1/ g). Zira hâkim, hukuku görevinden ötürü uygular ilkesi olan "iura novit curia" hukukumuzda geçerlidir (HMK m. 33). Hukukî sebep, davacının talebi hakkında karar verilebilmesi için dava sebebine uygulanacak olan hukuk normudur ve hâkim tarafların nitelendirmeleri ile bağlı kalmaksızın, önündeki ihtilafı tüm yönleri ile değerlendirecek ve uygulanması gereken en doğru hukuk normunu kendisi tespit edecektir. Bu nedenle, taraflardan vakıaları hukukî olarak nitelendirmeleri beklenemeyecektir (**Meier, Isaak,** Iura Novit Curia, Zürich 1975, s. 24 vd.; **Alangoya - Vakıalar,** s. 152; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 243; **Üstündağ – Yasak**, s. 20; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 731; **Çenberci,** s. 54-55; **Habscheid**, s. 186). Bu kavrama ilişkin Roma hukukunda hâkimin tüm gerçekleri inceleyip, hukuk normunu uygulaması anlamına gelen "da mihi factum, dabo tibi ius" hakkında bkz. **Hesselberger**, s. 71. Ancak bu kural tarafları beklenmedik durumlarla karşılaştırmamalı, hâkim doğru olduğunu düşündüğü ve tarafın belirttiği hukukî sebebine uymayan hukukî sebebi de tarafları haberdar etmek suretiyle uygulayabilmelidir. Böylece taraflar bu hukukî sebep hakkında hazırlık yapma ve savunmada bulunma imkânına sahip olacaktır (**Alangoya - Vakıalar,** s. 152-153).

533 **Habscheid**, s. 185. Maddi hukukun usulî olarak sonuçlandırılması, davacının belli bir actioyu ferdileştirmesi; talebin temellendirilmesi yolunda mahkemede en uygun actioyu (ki bu aynî ya

temellendirilmesi hususunda yetersiz kalan ferdileştirme teorisi, dava konusuna ilişkin teoriler bakımından da sadece tek unsurlu teorinin uygulanabilmesi sonucuna yol açmıştır[534]. Çünkü bu teoride, usul hukuku açısından merkezi bir kavram olan hukukî ilişkinin (Rechtsverhältnis) belirtilmesinde vakıalar bir gerekçe olarak kabul edilmemektedir[535]. Bu da vakıalardan çok hukukî ilişkinin ön plana çıkmasını sağladığı için dava konusu açısından ancak tek unsurlu teoriye yaklaşan bir durumu göstermektedir. Bu yolda hukukî ilişkinin tam olarak ferdileştirilmesi ve diğer hukukî ilişkilerden ayırt edilmesi gerekmektedir. Dava temelinin birleştirilmesi vasıtasıyla hukukî sonucun (Rechtsfolge) ileri sürülmesi ve ferdileştirilmesi sağlanmaktadır[536]. Ayrıca ferdileştirme teorisi, dava konusunu maddi hukuk açısından kategorize ettiği için de dava konusu teorileri açısından ferdileştirme teorisinin pek fazla taraftarı yoktur[537].

ac. Vakıalara Dayandırma Teorisi

Vakıalara dayandırma teorisi (Substantiierungstheorie)[538] üzerinde düşünüldüğünde, bu teoride davacı talebini dayandırdığı vakıalardan türetmek suretiyle ileri sürdüğünde bunları objektif incelemeye uygun bir temelle ileri sürmüş olmaktadır. Zira bir vakıa parçası eksik olursa talep sonucunun temellendirilmesi yolundaki sonuç da talebin temeline uygun olmayacaktır[539]. Bu vakıalar, bir maddi fiil (örneğin, haksız fiil teşkil eden araba çarpması) olabileceği gibi, hukukî bir muamele (örneğin, satım sözleşmesi) de olabilir[540]. Talebin temellenmesi yolunda, vakıaların tümünün tarihsel bir anlatıma uygun olarak dava dilekçesinde yer alması

---

da şahsî davalara göre bir actio kalıbı olacaktır) seçmesi ile mümkün olacaktır. Actio hem dava temeli hem de talep sonucu görevi üstelenecektir (**Hesselberger**, s. 71).

534 **Habscheid**, s. 185; **Hellwig**, s. 90.

535 **Habscheid**, s. 185.

536 **Habscheid**, s. 185.

537 **Habscheid**, s. 187; **Hellwig**, s. 97.

538 "Substantiierungstheorie", "Einzelbegründungstheorie", "Spezifikationstheorie", "Tatsachenanführungstheorie" (**Yılmaz – Islah, s.** 147, dn. 123).

539 **Nikisch**, s. 64-65; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242; **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 71-72; **Üstündağ – Yasak**, s. 35a; **Alangoya - Vakıalar,** s. 105-106; **Habscheid**, s. 184; **Bayram, Arif,** Birlikte Dava Açılmasında Davaların Aynı Sebepten Doğmuş Olmasının Anlamı, AD, S. 1-6, Y. 1977, (s. 282-287), s. 283.

540 **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242.

zorunludur[541]. Dava temeli objektif kavramına uygun olarak davanın temeline ilişkin esaslar (vakıalar) dava dilekçesinde açık olarak düzenlenecektir[542]. Ne bir hukuk normu ne de bir hukukî ilişki davanın sebebini teşkil etmeyecektir[543]. Netice-i talebi haklı gösteren, davacının şahsında doğmuş ve davalı tarafından ihlal edilmiş bulunan tüm vakıalar, maddi hukuka dayalı olarak doğmuş talebi haklı göstermek üzere usulî süreçte ileri sürülmeli ve talebin temellendirilmesine hizmet etmelidir[544]. Dava sebebi, talebin temelini oluşturan tüm vakıalardır[545]. Talebin temellendirilmesi noktasında ağırlıklı olarak kabul gören vakıalara dayandırma teorisi, usulî talebin bir unsuru olarak dava temelli vakıaların, davanın ileri sürülmesinde netice-i talep kadar önemli olduğu ve bunun da dava konusuna yönelik olarak iki unsurlu teoriyi karşımıza çıkardığı; ayrıca vakıaların ileri sürülen talebin konusu ya da temeli olduğu ifade edilmektedir[546]. Vakıalar iki şeye hizmet etmektedir: İlki davanın temellendirilmesi, diğeri ise hak iddiasının ferdileştirilmesidir. Bu iki fonksiyon da dava konusu teorilerine hizmet etmek üzere kabul görmüştür. Dava konusu, vakıa bakış açısından sınırlandırılmalı ve davalının da bu kapsamda savunma yapması sağlanmalıdır. Ayrıca talebin temeli yanında hak iddiası (yani bu iddianın ileri sürüldüğü talep sonucu) da usulî talebin unsuru ve bu kapsamda dava konusunun merkezi çift unsurudur[547].

---

541 Dava sebebi kavramından, talep sonucunu oluşturmak için zorunlu olan vakıaların tümü (vakıalar kompleksi) anlaşılmalıdır (**Alangoya - Vakıalar,** s. 103; **Yılmaz – Islah, s.** 147; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 92; **Ermenek – Birleşme**, s. 147).

542 **Nikisch**, s. 65; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242; **Üstündağ – Yasak**, s. 15; **Yılmaz – Islah, s.** 147.

543 **Üstündağ – Yasak**, s. 27; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 731.

544 **Alangoya - Vakıalar,** s. 103; **Çenberci**, s. 55; **Üstündağ – Yasak**, s. 32; **Habscheid**, s. 185; **Yıldırım – Teori**, s. 27; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 730-731; **Alangoya, Yavuz,** Dava Temeli, Hâkimin Dava Malzemesinin Toplanmasındaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında, Yavuz Alangoya Makaleler, 1.B., İstanbul 2012, (s. 283-331), s. 285.

545 **Alangoya - Vakıalar,** s. 103; **Habscheid**, s. 186; **Üstündağ – Yasak**, s. 32; **Kuru – Dava Sebebi** , s. 256; **Çenberci**, s. 55-56; **Ansay -Usul** s. 236; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 79-82. Talebin konusu ve davanın temelini teşkil eden vakıalar (hayat olayı) dava konusunu oluşturmakta; bu durumda dava konusu hem talebin konusunun yer aldığı netice-i talep hem de vakıalar olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır (**Habscheid**, s. 186 vd.).

546 **Habscheid**, s. 185, 188. Ne zaman ki, dava konusunun tek mi iki unsurlu mu olduğu sorunu çözümlenir, o zaman dava temelinin kurulması ve sınırlarının çizilmesi sorunu da çözümlenebilir (**Habscheid**, s. 185).

547 **Habscheid**, s. 192; Karş. **Nikisch**, s. 72 vd.

Vakıaların tamamının tarihsel bir anlatım düzeni içerisinde ortaya konulması zor olacağından, Alman hukukunda da olduğu gibi ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorilerini ortak bir noktada bağdaştırmaya çalışan yeni bir yaklaşım izlenmiştir[548]. Buna göre dava dilekçesinde talebin temelini teşkil eden tüm vakıaların değil, talebi belirlemeye yetecek olan vakıaların ileri sürülmesi yeterli kabul edilmiştir[549]. Bu da ileri sürülen talebin belli vakıalar ile somutlaştırılmasını ve bu talebin diğer taleplerden ayrılmasını sağlar. Bu yönüyle ferdileştirme teorisine yaklaşan görüş, davacının talebinin ortaya konulması bakımından hukukî ilişkinin varlığını davaya ilişkin vakıalara dayandırmak suretiyle vakıalara dayandırma teorisine de yaklaşmaktadır[550].

Sonuç olarak talebin temellendirilmesi bakımından ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorilerinin bu konuya farklı yönlerden katkıları olduğu gözükse de özellikle usulî talebin temellendirilmesi hususunda vakıalara dayandırma teorisi yadsınamaz derecede önemlidir. Özellikle teoriler kısmında ayrıca incelenecek olmakla birlikte, talebin temellendirilmesi aşamasında vakıaların önemli bir yeri bulunmaktadır. Soyut hukuk normunu karşılayan vakıalar, talep yönünde karar verilmesinde yardımcı, yol gösterici ve kimi zaman da davanın temellerini ortaya koyabilmesi nedeniyle açıklayıcı nitelik taşımaktadır. Hâkimin hukuku re'sen uygulaması ve tarafların dava malzemesi üzerinde tasarruf edebilmeleri gereği de vakıalar, talep sonucunun somutlaştırılması yönünde önemli bir rol oynayacak ve talebin temellendirilmesi vakıalara dayandırma teorisi gereği değerlendirilebilecektir.

---

548 **Nikisch**, s. 65.

549 **Nikisch**, s. 65; **Hellwig**, s. 86.

550 **Üstündağ – Yasak**, s. 32. Bu haliyle teori, ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorilerini aslında birbirlerinden uzaklaştırdığından "ortalama bir görüş" olarak kabul görmüştür (**Alangoya - Vakıalar,** s. 103; **Üstündağ – Yasak**, s. 31). Aslında vakıalara dayandırma teorisinin yumuşatılmasından başka bir şey olmadığından ortalama bir görüş olarak nitelendirmek sağlıklı ve doğru bir yaklaşım olarak kabul edilemez (**Yılmaz – Islah, s.** 148).

III. Türk Hukukunda Talep Kavramı ve Yargılamanın Amacı Bakımından Önemi

Türk hukuku bakımından Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş bir talep kavramına ya da tanımlamasına yer verilmediğinden yukarıda bahsedildi[551]. Bu nedenle burada sadece borçlar hukuku anlamında maddi talep kavramına ilişkin tarihi bir gelişimin ve bunun usul hukuku bağlamında etkilerinin olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Talebin belirlenmesine medenî usul hukukunun amacının (Prozesszweck) da yol gösterici olacağı kanaatindeyiz. Medenî usul hukukunun amacı konusunda uzun yıllar tartışmalar söz konusu olmuştur[552]. Usul hukukunun amacının ortaya konulması özellikle usul kanununun olaya uygulanması bakımından önem arz etmektedir[553]. Usulun amacı, buna bağlı kanunun uygulanması ve bir devletin yargılamadaki hukuk politası, merkezi kavramların (yargılamaya özgü "dava konusu" gibi) yorumlanması ve ortaya konulması bakımından da belirleyici olmaktadır. Medenî usul hukuku, tarafların haklarının mahkeme önünde tespitini, himayesini ve kabul edilmesini sağlayan, devlet mahkemeleri önünde devlet tarafından tespit edilmiş olan şekli bir yargılamadır[554]. Kanaatimizce usul hukukunun amacı maddi gerçeğe ulaşmaktır[555]. Gerçeğe ulaşma hususunda tarafların iradesi ve

---

551 Bkz. yuk. § 1 B II 1.

552 Bu tartışmalar genel başlıklar olarak taraf iradesine ve hâkimiyetine geniş yer verme ve bunu takip eden hâkim ile taraf arasında sınırları çizen bir usul hukukunun benimsenmesi, maddi hukukun usul hukukuna taşınması ve irade serbestisi ile hâkime davada geniş inşa yetkisinin verilmesi, buna karşı çıkan usulün sadece sübjektif maddi hakları değil, kamu menfaatlerini de koruması gerektiği düşüncesi, hukukî barışın sağlanması, hukukun gerçekleşmesine hizmet etme, adaletli karar verilmesini ve hukukî güvenliği sağlama şeklinde sıralanabilir. Bu konuda bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 4-16; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 125-128; **Yılmaz – Islah**, s. 25-35; **Arslan, Ramazan,** Medenî Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989, s. 38-39; **Karaaslan – Aydınlatma**, s. 60-61; **Ulukapı, Ömer,** Medenî Usul Hukuku, 3. B., Konya 2015, s. 6-8; **Taşpınar, Sema,** Medenî Yargılamada Amaç Sorunu, Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan, Ankara 1999, (s. 759-787), s. 786; **Alangoya - Vakıalar,** s. 86 vd.; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 7-10, kn.19-31.

553 **Üstündağ – Yargılama**, s. 3.

554 **Üstündağ – Yargılama**, s. 16.

555 **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İyileştirilmesi İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler, SÜHFD 1996/5, S. 1-2, (s. 55-76), s. 895; **Yılmaz, Ejder,** İstinaf Kavramı, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1439-1454), s. 1441; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 9-10, kn.30; **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 7; **Görgün, Şanal/ Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet,** Medenî Usul Hukuku, 7. B., Ankara 2018, s. 54 vd. Diğer bir görüşe göre, gerçeğin şeklisi ve maddisi olmaz. Medenî usul hukukunun amacı, gerçeğe ulaşmaktır. Bu konu hakkında bkz. **Alangoya, Yavuz,** 6100 Sayılı

menfaati göz önünde bulundurularak davanın taraflarca hazırlanması ve dava konusu üzerinde tarafların tasarruf etmesi söz konusudur[556]. Dava, tarafların talebi ile açılmakta ve tarafların getirdikleri dava malzemesi ile (istisnaları dışında) mahkeme kararını vermektedir. Mahkeme, taleple bağlantılı bir karar vermekte ve kesin hüküm niteliği taşıyan bu karar, tarafları bağlamaktadır[557].

Medenî usul hukukunun maddi gerçeğe ulaşma amacı, talep hakkının yerine getirilmesi amacıyla bir dava açıldığı zaman yerine getirilebilir. Ancak bu talep hakkı, her zaman, bir edimin yerine getirilmesi, diğer bir deyişle karşı tarafın birşey yapmaya, vermeye veya yapmamaya mahkûmiyetini sağlamak amacıyla geniş anlamda kullanılmaz[558]. Davacının bir tespit davası ya da bir inşai dava açarak usul hukukuna özgü bir talebini ileri sürmesi söz konusu olabilir. Borçlar hukuku anlamında talep kavramının, Türk hukukunda kanunî bir düzenlemesinin olmaması gereği, hep alacak hakkı bağlamında değerlendirildiği görülmektedir[559] ve taşıdığı anlam konusunda bir tartışma söz konusu değildir. Ancak bir sözleşmenin geçersizliğinin tespiti ya da ölüme bağlı tasarrufun iptali hallerinde olduğu gibi, maddi hukuk anlamında talep kavramına dayanılmaksızın, maddi gerçeğin ortaya konulabilmesi adına usulî anlamda bir talep kavramına ihtiyaç duyulacaktır. İster maddi talep (tazminat istemi), isterse (istihkak ve müdahalenin men'i gibi[560]) aynî nitelikte bir talep olsun dava edilmeleri halinde mutlaka usul hukukunun amacının gerçekleştirilebilmesi ve usul hukuku kurumlarının (derdestlik, kesin hüküm gibi)

Kanun Hakkında Mülâhazalar, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 505-515), s. 505; **Alangoya - Vakıalar,** s. 86 vd.; **Alangoya, Yavuz,** Medenî Usul Hukukunun Amacı ve Sosyal Karakteri Açısından Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı'nın Bazı Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 33-57), s. 34; **Alangoya – Usul-I,** s. 22; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 126-127. Maddi hukuka ilişkin hakların himayesi yargılamanın amacıdır (**Budak, Ali Cem/ Karaaslan, Varol,** Medenî Usul Hukuku, Güncellenmiş 2. B., Ankara 2018, s. 3; **Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin,** Medenî Usul Hukuku, Ankara 2018, s. 39).

556 **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 7-8.

557 **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 8.

558 **Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı**, s. 40.

559 **Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı**, s. 39 vd.; **Antalya**, s. 28 vd.; **Eren**, s. 77 vd.; **Kılıçoğlu**, s. 26; **Akkurt/ Erdoğan/ Tokat**, s. 221-223.

560 Müdahalenin men'i davası bakımından talep sonucu ve dava konusu ilişkisi hakkında bkz. **Bochum, Werner Schubert,** Klageantrag und Streitgegenstand bei Unterlassungsklagen, (ZZP, 1972/2, 85. Band, (s. 29-51), 29 vd.).

işlerlik kazanabilmesi için usulî anlamda bir talep kavramına ihtiyaç duyulacaktır. Usul hukukunun amacının, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olması, usul hukukundaki davanın temelinde maddi hukuka ilişkin bir talebin yattığını çağrıştırsa da, maddi hukuka dayanan bir talep hakkının olmaması halinde dahi dava açılabilmesinin mümkün olması gereği, bu düşünce yerinde olmayacaktır. Usul hukukundaki talep kavramı, maddi hukuktaki talep kavramından daha geniştir[561]. Ancak bu durum, usul hukukundaki talebin, maddi talepten tamamen bağımsız olduğunu göstermez. Maddi hakta meydana gelecek olan değişiklikten, usulî talep de etkilenebilecektir. Bu duruma, feragat, kabul ve sulh gibi karma nitelikli işlemlerin yargılama hukukundaki usulî talebe de etki edeceği örnek gösterilebilir[562].

IV. Görüşümüz

Dava konusu talep ve bunun temellendirilmesinde vakıalar önemli bir yer tutmaktadır. Davanın konusu, diğer bir deyişle talep sonucuna göre belirlenecek olan husus, usulî taleptir. Her ne kadar eda davaları bakımından maddi talebin esas alınıyor ve özellikle Alman hukukunda BGB'de yer alan maddi hukuk talebinden hareketle usulî talep kavramı açıklanmaya çalışılıyor ve her usul hukukunun temelinde bir maddi hukuka ilişkin hak iddiasının yer aldığı gerekçeleriyle usul hukukunda da maddi talebin geçerli olduğu yönünde görüşler ileri sürülüyor olsa da usul hukuku anlamındaki talep, maddi talepten başka bir şeye hizmet etmektedir. Gerek tespit ve inşai davalar bakımından maddi talebin usulî ihtiyaçları karşılayamaması, gerekse usul hukuku kurumları bakımından maddi talep kavramının yetersiz kalması, davacı tarafından ileri sürülen ve hukukî sonucun kesin bir biçimde ortaya konulmasını sağlayan ve talep sonucuna göre belirlenecek olan usulî bir talep kavramına ihtiyaç duyulmasını gerekli kılar. Talep sonucu, bu usulî talebe göre belirlenir ve maddi gerçeğe ulaşma, mahkeme eliyle yerine getirilecek olan bu usulî talebe göre belirlenir. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için hâkimin vakıalardan ve bunları ispata elverişli delillerden yararlanması kaçınılmaz olacaktır.

---

561 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450.

562 **Bulut**, s. 257, dn. 18.

Ancak bunlar salt ispata elverişli olan ve usulî talebin ferdileştirilmesini sağlayan unsurlar olarak işlev göreceklerdir.

C. DAVA KONUSU KAVRAMININ BENZER HUKUKÎ KAVRAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

I. Dava Sebebi ile Karşılaştırılması

1. Dava Sebebine İlişkin Teoriler

a. Genel Olarak

Dava sebebi kavramı da dava konusu gibi usul hukukunun önemi haiz merkezi kavramlarından biridir. Çok uzun yıllar derdestlik, kesin hüküm, davanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı gibi usul kurumları üzerindeki tartışmalar dava konusu temelli yapılmaktan ziyade dava sebebi esas alınarak yapılmış ve bu durum bu konuda ortaya atılan teorilerle birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır.

b. Ferdileştirme Teorisi

Yukarıda[563] ayrıntılı bir şekilde ifade edildiğinden dolayı burada sadece dava sebebine ilişkin ferdileştirilme teorisine kısaca değinilmekle yetinilecektir. Ferdileştirme teorisine göre, dava sebebi, davada dayanılan hukukî ilişkidir. Bu hukukî ilişki, vakıaların hukukî nitelendirilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yani hukukî sebep, davacıyı netice-i talebinde haklı gösteren vakıaların hukukî niteliğidir. Daha sonraları pek çok eleştiriye uğrayan ferdileştirme teorisi, hukukî ilişkinin yanında bazı vakıaların da belirtilmesinin gerekliliğini ortaya koyarak bu teorinin çok sağlıklı olarak işlemediğine işaret etmiştir.

Özellikle ferdileştirme teorisi bağlamında hukukî sebep ve davanın konusu karşılaştırıldığında bu ayrımın çok kolay ortaya konulamadığı görülür[564]. Özellikle hukukî işlemin aynı uyuşmazlığın farklı aşamalarında bazen hukukî sebep bazen de dava konusu olması durumunda belirlemeyi yapmak çok zor olmaktadır. Örneğin,

563 Bkz. § 1 B II 2 c ab.

564 **Domaniç**, s. 84.

vasiyetnameye dayalı istihkak iddiasında vasiyetname hukukî sebebi teşkil etmektedir; ancak aynı vasiyetnamenin geçersizliği iddia edilecek olsaydı bu durumda hukukî sebep rolüne bir de davanın konusu olması rolü eklenerek, bu vasiyetnamenin geçerli olup olmadığı dava konusu olarak tespit edilecektir. Oysa aynı vasiyetname miras nedeniyle istihkak iddiasında hukukî sebebi teşkil etmektedir[565]. Aslında burada belirleyici olan yine netice-i talep olacaktır. Tarafların netice-i talepleri davanın konusunu yani usulî taleplerini, bir vakıanın haklı olup olmadığına ilişkin hukukî hadiseler ise hukukî sebebi ortaya koymada etkindir. Aslında olması gereken hukuk açısından, dava konusu yanında çekişme konusu kavramının varlığı kabul edilmeli ve buradan hareketle bir sonuca varılmalıdır. Verilen örnekte vasiyetnamenin çekişme konusu olduğunu kabul etmek hukukî sebep ve dava konusu arasındaki ayrımın daha kolay yapılmasına yardımcı olacaktır. Vasiyetnamenin geçersizliğinde talep, bu geçersizliğinin tespitine ilişkindir ve bu, davanın konusunu teşkil eder. Vasiyetname, çekişme konusudur; yani davaya esas teşkil eden maddi hukuka dayanmaktadır. Maddi hukuka ait olan davacı veya davalı sıfatı da bu hak üzerindeki hukukî ilişkiye dayanmaktadır[566].

c. Vakıalara Dayandırma Teorisi

Aynı şekilde yukarıda[567] ayrıntılı bir şekilde ifade edilen vakıalara dayandırma teorisine kısaca değinilmekle yetinilecektir. Ferdileştirme teorisi karşısında yer alan bu teori gereği, dava dilekçesinde yer alan vakıalar dava sebebini oluşturmaktadır. Hukukî sebep, tek başına bir dava sebebi teşkil etmemektedir. Türk doktrininde de çoğunlukla kabul gören bu teoridir.

2. Teoriler Bağlamında Dava Sebebi ile Dava Konusu Kavramlarının Karşılaştırılması

Dava konusu ve dava sebebi kavramları birbirinden farklıdır. Bu durum 6100 sayılı HMK'nın 303'üncü maddesinin 1. fıkrasında "maddi anlamda kesin hükmün oluşabilmesi için, her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın

565 Örnekler için bkz. **Domaniç**, s. 84 vd.

566 **Börü – Devir**, s. 241.

567 Bkz. § 1 B II 2 c ac.

hüküm fıkrası ile ikinci davanın talep sonucunun aynı olması gerekir" ile kesin hükmün unsurları düzenlenirken de bu durum ifade edilmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 303'deki bu unsurlarından ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davanın talep sonucunun aynı olması ifadesi ile "dava konusunun, genel olarak, dava ile elde edilmek istenen sonuç, yani dava konusu edilen hak" olarak anlaşıldığı ifade edilir[568]. "Dava sebebi ise, maddi vakıalardır"[569]. Uzun yıllar Türk hukukunda usulî kurumların ortaya konulmasında hep dava sebebi ve teorileri üzerinde uzun uzadıya durulmuş; bu hususta dava konusu gibi merkezi bir kavrama ise gereken önem verilmemiştir. Bu amaca hizmet etmek ve sınırlarını tam olarak çizebilmek adına dava sebebi ve dava konusu kavramları arasındaki ilişkinin de tam olarak ortaya konulması gerekir. Bu ilişki dava konusuna ilişkin teoriler (Türk hukukunda da yabancı doktrinlerde olduğu üzere dava konusunun ortaya konulması bu teoriler çerçevesinde şekillenecektir) ile tam olarak açıklanabilecek olsa da henüz bu konu ele alınmadığından, dava konusu teorilerinden ziyade dava sebebi teorilerinin dava konusu üzerindeki etkisi yukarıdaki gibi burada kısaca ifade edilecektir.

Talebin temellendirilmesinde dava sebebinin, davacının talebini dayandırdığı hukukî münasebet olduğu yönündeki ferdileştirme teorisi, yukarıda ifade edilen sebeplerle dava sebebini açıklığa kavuşturmada yetersiz kalmıştır. Bunun yansıması ise ferdileştirme teorisinin dava konusu bakımından ancak tek unsurlu teorinin uygulanması şeklinde gerçekleşmesi yönünde olmuştur. Çünkü bu teoride, usul hukuku açısından merkez bir kavram olan hukukî ilişkinin (Rechtsverhältnis) belirtilmesinde vakıalar bir gerekçe olarak kabul edilmemektedir. Bu da vakıalardan çok hukukî ilişkinin ön plana çıkmasını sağladığı için dava konusu açısından ancak tek unsurlu teoriye yaklaşan bir anlayış ortaya koymaktadır. Ayrıca ferdileştirme

---

568 Dava teorileri üzerindeki tartışmalar tamamlandıktan sonra dava konusu kavramı genel olarak değerlendirilecektir. Bu nedenle burada sadece genel, kısa bir tanım yapmakla yetinilmektedir. **Postacıoğlu – Usul**, s. 232; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 75; **Önen – Yargılama,** s. 160; **Bilge/ Önen,** s. 692; **Berkin – Usul,** s. 778; **Kuru, Baki,** Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. B, C.V, İstanbul 2001, s. 4987; **Ansay – Usul**, s. 366; **Bilge - Yargılama**, s. 602-603.

569 **Alangoya - Vakıalar,** s. 103; **Habscheid**, s. 186; **Üstündağ – Yasak**, s. 32; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 256; **Çenberci**, s. 55-56; **Ansay – Usul,** s. 236; **Yılmaz – Islah, s.** 149; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 93. Dava temeli, uygulanacak olan hukuk normunun soyut nitelik taşıyan kurucu şartları eksiksiz olarak karşılayan vakıaların oluşturduğu olaylar (Lebensvorgang), şeklinde tanımlanmıştır (**Alangoya – Dava Temeli**, s. 284).

teorisi, dava konusunu maddi hukuk açısından ifade ettiği için de dava konusu teorileri açısından bu teorinin pek fazla yandaşı bulunmamaktadır[570].

Talebin temellendirilmesinde ferdileştirme teorisine göre ağırlıklı olarak kabul gören vakıalara dayandırma teorisi ise, usulî talebin bir unsuru olarak dava temelli vakıaları, davanın ileri sürülmesinde netice-i talep kadar önemli saymaktadır. Bu da dava konusuna yönelik olarak iki unsurlu teoriyi karşımıza çıkarmaktadır. Vakıaların ileri sürülen talebin konusu ya da temeli olduğu ve onların da davanın temellendirilmesi ve hak iddiasının ferdileştirilmesine hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Bu iki fonksiyon da dava konusu teorilerine hizmet etmek üzere kabul görmüştür. Dava konusu, vakıa bakış açısından sınırlandırılmalıdır. Böylece dava konusu netice-i talep ve vakıadan oluşan çift unsurlu olma özelliğini gösterir.

Her ne kadar dava konusu unsurlarının yeknesak mı yoksa birden fazla mı olduğu yönünde bir değerlendirmede henüz bulunulmasa da, dava sebebi teorileri dava konusunun muhtemel unsurlarına ilişkin görüldüğü üzere bazı ipuçları vermektedir.

II. Talep Sonucu (Netice-i Talep) ile Karşılaştırılması

Talep sonucu (Rechtsbegehren, Antrag), dava dilekçesinin zorunlu bir unsuru[571] olarak HMK m. 119, 1, ğ ile "açık bir şekilde talep sonucu" olarak ifade bulmuştur[572]. Aynı kavramı ifade etmek üzere "istem sonucu[573]", "netice-i talep[574]", "hukukî netice[575]", "talep neticesi[576]", "son istem[577]" gibi ifadeler de

---

570 Bkz. yuk. § 1 B II 2 c ab.

571 Kuru, taleplerin dava konusu kısmından anlaşılabilir olmasının da yeterli olacağını ifade etmektedir (**Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1607).

572 HUMK m. 179, b. 5'te ise, "açık bir şekilde iddia ve müdafaa" olarak ifade edilen bu kavram hem doktrin hem de uygulamada talep sonucu olarak anlaşılmaktaydı (**Üstündağ – Yargılama**, s. 466; **Yılmaz – Islah,** s. 191, dn. 306; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1607; **Bilge/ Önen**, s. 440; **Önen – Yargılama**, s. 146; **Bilge – Yargılama,** s. 390 **Yılmaz - Şerh,** s. 794; **Berkin – Usul**, s. 379).

573 **Yılmaz – Islah**, s. 187; **Yılmaz – Şerh**, s. 794; **Selçuk, Sami,** Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm, Şartları, Kesin Hüküm İtirazı, AD, Y. 1964, Kasım 1973, S. 11, (s. 937-956), s. 952.

574 **Üstündağ – Yargılama**, s. 466; **Berkin – Usul**, s. 379; **Postacıoğlu – Usul**, s. 246.

575 **Üstündağ – Yargılama**, s. 466.

576 **Bilge/ Önen**, s. 440; **Bilge – Yargılama,** s. 390.

kullanılmaktadır[578]. Ayrıca "talep (istem)[579]" kavramından da talep sonucu anlaşılmaktadır.

Özellikle teorilerin unsurları içerisinde yer alan talep sonucu kavramı, çalışmamız açısından ayrı bir yere ve öneme sahiptir[580]. Talep sonucu, gerek davanın gerekli içeriğini oluşturması gerekse davanın konusunu teşkil etmesi bakımından kıymetlidir[581].

Talep sonucuna ilişkin doktrinde farklı tanımlar yer almaktadır: Talep sonucu, "mahkemeden istenilen şey olup, davanın mevzuunu[582] teşkil eder[583]"; "dava ile elde edilmek istenen sonuç[584]"; "mahkemeden istenen hukukî korunma[585]"; "mahkemenin davayı kabul etmesi halinde kararında neyi hüküm altına alacağını açıkça beyan etmesi keyfiyeti[586]"; "davanın erişilmek istenen gayesi, hukukî uyuşmazlığın gerçek konusu[587]"; "davacının mahkemeden neyin hüküm altına alınmasını istediği[588]";

---

577 **Arslan - Kesin Hüküm**, s. 731.

578 Uygulamada da istem sonucu, netice-i talep veya talep neticesi kavramları kullanılmaktadır (İBK 7. 2. 1945, 19/ 4).

579 **Postacıoğlu – Usul**, s. 249.

580 Usul hukukunun merkezinde tarafın talebi yer almaktadır ve bu da öncelikle talep sonucuna göre belirlenmektedir. Hâkimin düşünmesi ve işinin amacına ulaşması talep sonucu ile sağlanır. Bu kapsamda öncelikle talep sonucu açıklığa kavuşturulmalıdır. Talep sonucunun açıklığa kavuşturulması ya da düzeltilmesi tarafların hukukî korunma amaçlarını gerçekleştirmek için de gereklidir (**Balzer, Christian,** Das Urteil im Zivilprozess, Berlin 2007, s. 19, Rn. 2). Uyuşmazlık programını ortaya koyan talep sonucu, dava dilekçesinde yer almalı, bir eda, tespit ya da inşai nitelik taşımalıdır (**Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1030).

581 Dava konusunu teşkil edip etmediği hususunda "vakıanın" önemi de ayrıca teoriler kısmında değerlendirilecektir.

582 "Davanın mevzuu ise, bir hakkın tanınmasına ve tespitine, müspet veya menfî edada bulunulmasına ait olur" denilmektedir (**Postacıoğlu – Usul**, s. 232). **Arens, Peter,** Streitgegegenstand und Rechtskraft im aktienrechtlichen Anfechtungsverfahren, Bielefeld 1960, s. 20.

583 **Postacıoğlu – Usul**, s. 232.

584 **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 731-732.

585 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 86.

586 **Bilge/ Önen**, s. 440; **Üstündağ – Yargılama**, s. 466.

587 **Schwab – İhtilaf**, s. 295.

588 **Karslı – Muhakeme**, s. 490; **Stein/ Jonas**, s. 112, Rn. 24; **Berkin, Necmeddin,** Alman Hukuk Prosedürünün Oluşumu Bakımından Dava ve Kaza Mefhumları, İÜHFM 1950, C. XVI, S. 1-2, (s. 390-418), s. 400.

"dava konusunun içeriği[589]"; "davacı tarafından davalıya karşı mahkemeden talep edilmiş hak[590]"; "esas hakkı himayenin icap ettirdiği ve kanunen alınmasına müsaade edilmiş olan herhangi bir tedbir"; "davacının sübjektif hakkını belli bir hukukî olguya göre dayandırdığı, maddi olgulardan çıkardığı sonuç[591]" şeklinde ifade edilmektedir. Bu konuda önemli olan kıstas, talep edilen kararın konusu nazarı dikkate alınarak yapılmalı ve davacının mahkemeden ne istediği buna göre ortaya konulmalıdır[592]. Yani bu, mahkemenin davayı kabul etmesi halinde kararında neyi hüküm altına alacağı hususunu açıkça beyan etmesi halidir.

Talep sonucunun, dava dilekçesinin zorunlu bir unsuru olarak hem tasarruf[593] (HMK m. 24) hem de taleple bağlılık (HMK m. 26) ilkesi ile ilişkili olarak açık ve tereddüte yer verilmeyecek bir şekilde davacı tarafından ortaya konulması gerekir[594]. Çünkü talep sonucu, dava dilekçesinin en önemli unsurudur ve talep sonucu olmayan bir dilekçe, dava dilekçesi olarak nitelendirilemez[595]. Dava dilekçesinde talep sonucunda eksiklik olması halinde davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin bir süre verilir, bu sürede eksik tamamlanmazsa dava açılmamış sayılır (HMK m. 119, 2). Böylece davanın açılması ile doğan tüm sonuçlar ortadan kalkacaktır (HMK m. 150, 7). Talep sonucu, hükme temel teşkil edecek olması, davanın türünün ve davanın ne şekilde yürütüleceğini belirlemesi nedeniyle eksikliği kabul edilemeyecek olan zarurî bir unsurdur[596]. Diğer yandan eksik dışında talep sonucuna yönelik çelişkili bir durumun olması halinde HMK m. 119, 2 yaptırımın uygulanması

589 **Hesselberger**, s. 154.

590 **Börü – Teori**, s. 264, dn. 25.

591 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 418. Talep sonucu, hukuk normunda bulunan hukukî olgunun karşılığını oluşturan yaptırıma denk gelmektedir. Diğer bir deyişle, davacının hakkını dayandırdığı maddi olgular, hukuk normunun içerisinde yer alan hukukî olguyu tamamladığında, hukuk normunun yaptırım unsurunun uyuşmazlık konusu olaya hâkim tarafından uygulanması durumu ortaya çıkar (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 418-419).

592 **Üstündağ – Yasak**, s. 106.

593 Tasarruf ilkesi, tarafa talep edilen miktarın dilekçede doğru ifade edilmesi gerektiği yönünde bir yükümlülük yüklemektedir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1154).

594 Bunun için bu talep kısmının dava konusu ve vakıalarla da uyumlu olması gerekir (**Özekes – Eksiklik**, s. 278).

595 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz,** s. 316. Davacı, hukukî normun yaptırım unsuruna uygun olan bir talep sonucuna açıkça dava dilekçesinde yer vermelidir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 419).

596 **Özekes – Eksiklik,** s. 278; **Budak/ Karaaslan**, s. 172.

mümkün olmayacaktır[597]. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 31 gereği, hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde bu çelişkinin giderilmesi yani açık olmayan talep sonucunun açıklattırılması gerekir[598]. Hâkim çelişkiyi giderdikten sonra yargılamaya devam edebilecektir[599].

Dava dilekçesinin en önemli unsuru olmasının yanı sıra talep sonucu, mahkemenin davacının talep sonucunda belirtilenden daha fazlasına ya da başka bir şeye karar verememesi, iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının bu talebe göre belirlenmesi, gerek davanın görülmesi gerekse bu talep sonucuna göre verilecek hükmün icrası[600] ve ayrıca davacının aslî ve yan taleplerinin[601] belirlenmesi bakımından önemlidir.

Talep sonucu tam olarak ortaya konulursa mahkemeden istenen hukukî korunma talebi de tam olarak ortaya konulmuş olacaktır[602]. Zira hukukî korunma

---

597 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 635-636; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1154.

598 **Budak/ Karaaslan**, s. 172. Tam olarak eksiklik sayılmayan hallerde, hâkim bu durumu giderebilecekse ona başvurmalıdır. Yani taraf değişikliği (HMK m. 124) ya da maddi hatanın düzeltilmesi söz konusuysa o yollara başvurulmalı ya da aydınlatma ödevi çerçevesinde sorumluluk yerine getirilmelidir (**Özekes – Eksiklik**, s. 279; **Kıyak, Emre,** Yargıtay Kararları Işığında Dava Dilekçesinde Yer Alan Unsurların Eksik olması Halinde Uygulanacak Hükümler, SÜHFD 2014, C. XXII, S. 1, (s. 127-158), s. 144-145).

599 Talep sonucunun açık bir şekilde belirtilmemiş olması ile talep sonucuna hiç yer verilmemiş olması ayrı hususlardır. Eğer talep sonucu açık değilse HMK m. 119, 2'e göre işlem yapılarak süre verilmelidir. Ancak talep sonucu hiç belirtilmemişse ortada gerçek anlamda bir davanın olduğundan söz edilemeyeceğinden bu duruma özgü olarak HMK m. 119, 2'nin uygulanması söz konusu olmayacaktır. Zira dava dilekçesinde talep sonucunun unutulması ancak olsa olsa davacının unutkanlığından kaynaklanabilir. Bu da HMK m. 32, 2 gereği, "uygunsuz evrak" olarak nitelendirilmeli ve davacıya yeni bir talep sonucu içerir dava dilekçesi vermesi için kesin bir süre verilmelidir; bu süre içerisinde unsurları tam bir dava dilekçesi verilmezse davacı dava açma isteğinden vazgeçmiş sayılmalıdır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 635-636). Bu konuda ayrıntılı bilgi ve tartışmalar için bkz. İkinci Bölüm § 3 B.

600 **Prütting/ Gehrlein,** s. 688, Rn. 16; **Musielak**, s. 865, Rn. 29.

601 Davacı, talep sonucu kısmında asıl taleplerinin yanı sıra faiz, icra tazminatı gibi fer'i talepleri hakkında karar verilmesini istiyorsa bunu da açıkça belirtmelidir. Bu bağlamda faiz talep edilirken, faiz oranı, faizin işlemeye başladığı tarih gibi hususların da açıkça belirtilmesi gereklidir (**Tanrıver – Usul - C. I**, s. 631; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 420). Taraf, belli bir boşanma sebebine dayanarak, ayrılık ya da boşanma talep edebilir ki, dava dilekçesinde öncelikle aslî talebin belirtilmesi gerekir. Bu aslî talebin belirtilmesinden sonra, maddi ya da manevi tazminat, yoksulluk, iştirak nafakası, velayet ya da çocukla kişisel ilişki kurulması gibi taleplerin de talep sonucunda belirtilmesi gerekir (**Akkaya, Tolga,** Medenî, Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara 2017, s. 347).

602 Ancak muayyen yani açık bir talep sonucunun dava dilekçesinde gösterilmesinin bazı istisnaları vardır. Bu halde davacının açık bir talep sonucu ileri sürmesine gerek yoktur. Bu durum talebin özellikle içeriğinin ancak kazaî bir karar ile tespit edilmesi halinde kendisini gösterir. Örneğin,

talebi yani talep sonucu, dava konusunu tam olarak belirler[603]. Talep sonucu, dava çeşitlerine göre farklılık göstermektedir[604]. Eda davalarında davalının bir şey yapmasına, yapmamasına veya bir şey vermesine mahkum edilmesini konu edinir. Bir eda davasında talep edilen edimin açık bir şekilde belirlenmesi, gerek yargılama sonucunda doğru bir hüküm tesisi gerekse bu hükmün icrası bakımından olması gereken bir hususdur. Mesela, iadesi ya da teslimi istenilen aracın marka, model, plaka ve hatta motor bilgileri dahi talep sonucunda açıkça yazılmış olmalıdır[605]. Tespit davalarında bir hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun belirlenmesi; inşai davalarda ise bir hukukî durumun yaratılması, ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi konu edilir. Hüküm fıkrası eda davalarında bir eda mahkumiyetine, tespit davalarında hukukî ilişkinin varlığına ilişkin bir saptamaya, inşai davalar bakımından ise yeni hukukî bir durumun varlığına işaret etmektedir. Zira hüküm fıkrası bu şekliyle yani davacının haklı görülmesi halinde talep sonucunu bünyesinde barındıracak olması nedeniyle önemlidir[606]. Hüküm fıkrası, dava ile elde edilmek istenen amacı ortaya koyar ve mahkemenin son sözünü içerir.

---

izaleyi şüyu istenen hallerde sadece "taksim" talebinde bulunulması yeterlidir. Taksimin nasıl olacağına karar verilmesine gerek yoktur. Taksim çeşitlerine göre mahkeme kararını verecektir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 471). Kanaatimizce bu talep sonucunun açık olmasının istisnasından ziyade hâkimin hukuku re'sen uygulamasının bir sonucudur (HMK m. 33). Ancak talep sonucunun açık olmaması halinde hâkim talepten fazlasına ya da başka bir şeye karar veremeyecektir (HMK m. 26). Yargıtay'ın görüşü de bu yöndedir. Aksi takdirde zaten eksik bir talep sonucuna binaen dava açılması halinde HMK m. 119, 2 gereği, eksikliğin tamamlanması için hâkim tarafından süre verilmesi gerekecektir. Yoksa mahkemenin yargılamaya yeni vakıalar sokabilmesi mümkün değildir. Ayrıca hâkimin hukuku re'sen uygulaması hakkında bkz. **Reichel, Hans,** Kanun ve Kaza (Çeviren: Sabri Şakir Ansay), AÜHFD 1951, C. VII, S. 3-4, (s. 266-281), s. 237 vd.

603 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 82; **Schwab – İhtilaf**, s. 296; **Arens**, s. 20.

604 **Postacıoğlu – Usul**, s. 232; **Yılmaz – Islah**, s. 191; **Karslı – Muhakeme**, s. 491; **Üstündağ – Yargılama**, s. 467; **Bilge/ Önen**, s. 441; **Bilge – Yargılama,** s. 391; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 420; **Önen – Yargılama**, s. 146; **Thomas, Heinz/ Putzo, Hans,** Zivilprozessordnung, 36. Aufl., München 2015, § 253, s. 480, Rn. 11. Eğer kira bedelinin tespiti mi, yoksa kira alacağı davası mı olduğunu anlaşılamıyorsa, hâkim, bu hususu aydınlatma ödevi çerçevesinde açıklattırmalıdır (**Budak/ Karaaslan**, s. 172). Öte yandan talep sonucu, hukukî korunma şekillerinin çeşidine göre farklılıklar gösterecektir (**Arens**, s. 20 vd.).

605 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1150.

606 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 76; **Selçuk, Sami,** Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm, Şartları, Kesin Hüküm İtirazı, AD, Y. 1964, Kasım 1973, S. 11, (s. 937-956), s. 951; **Domaniç**, s. 32-33; **Meriç – Kesin Hüküm**, s. 421; **Özbay– Kesin Hüküm**, s. 296. Davacının eda veya tespiti istenen hakkı neden dolayı talep ettiği konusunda hüküm fıkrası aslında somut dava konusunu içerir (**Arens,** s. 41). Bu da dava konusu, netice-i taleptir, görüşünü desteklemektedir. Tarafların isteme sınırını aşan ifade ve emretmeyen hüküm fıkrası kesin hüküm olamaz.

Talep sonucu belli bir edaya, tespite ya da inşai hakka ilişkin olabileceği gibi, alacağın belli bir kısmına yani kısmî davaya (Teilklage) ilişkin de olabilir. Kısmî davada, davacı dava dilekçesinde kısmî dava açtığını açıkça ortaya koymalıdır. Çünkü bu durum özellikle, sadece dava açılan kısım bakımından zamanaşımının kesiliyor olması gereği önemlidir. Ayrıca kısmî davada talep sonucunun rakamsal olarak ortaya kesin bir biçimde konulması gerekir[607].

Talep sonucu terditli (eventualle Klagehäufung) olabilir. Bu durumda davacı biri asıl diğeri yardımcı olan iki talepte bulunur ve yardımcı talep hakkında ancak asıl talebin reddedilmesi halinde karar verilebilir[608].

Talep sonucu bir diğer halde seçimlik (alternative Klagehäufung) veya seçimlik olmayan birden fazla şeye ilişkin olabilir. Seçimlik borçlarda ise seçim hakkı kendisinde olan borçlu bu hakkını kullanmaktan imtina ederse alacaklı tarafından edimlerden birinin yerine getirilmesi amacıyla dava açılır[609]. Borcun konusunu birden fazla edim oluşturmakla birlikte, ifanın konusu yani davacının dava edeceği şey bunlardan sadece birisi olacaktır. Talep sonucu seçimlik olmayan birden fazla şeye ilişkin olduğunda ise davacı, davalıdan birden fazla edimin yerine getirilmesini talep eder. Bu halde objektif dava yığılması (objektive Klagehäufung) olduğu kabul edilir. Davacı hem talep sonucunu toplam olarak hem de aslî alacağını biribirinden bağımsız olarak ayrı ayrı ve tam olarak göstermelidir[610]. Bu halde talep sonuçları arasında bir bağlantının olması da aranmaz[611]. Aslında talebin kümülatif,

---

Tarafların istem sonuçları hakkında susulan noktalarda kesin hüküm söz konusu olmaz, bunlar ayrıca dava konusu edilebilirler (**Selçuk, Sami**, s. 951-952)

607 **Akil – Kısmî**, s. 105; **Simil, Cemil**, Belirsiz Alacak Davası, İstanbul 2013, s. 106-107; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 52, Rn. 38.

608 **Muşul – Terdit**, s. 107.

609 **Oğuzman/ Öz,** s. 10; **Kılıçoğlu**, s. 28; **Ayan, Mehmet,** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş, 11. B, Konya 2016, s. 50; **İnan, Naim,** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. B, Ankara 1984, s. 34; **Nomer, Haluk N.,** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. B, İstanbul 2000, s. 150, kn.153; **Akıncı, Şahin,** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Konya 2006, s. 34 vd.

610 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 1151; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz,** s. 316; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 235; **Bulut**, s. 30-31.

611 **Ermenek, İbrahim,** Hakem Yargılamasında Bağlantılı Davalar, DEÜHFD 2014, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez Armağanı, C. 16, Özel Sayı, (s. 1215-1252), s. 1220; **Bayram**, s. 284; **Ulukapı – Dava**, s. 128. Karş. **Kırtıloğlu, Serhat,** Medenî Yargılama Hukukunda Objektif Dava Birleşmesi, EÜHFD, C. XVIII, S. 3-4, Aralık 2014, (s. 133-172), s. 141, 169.

terditli ya da seçimlik olması durumlarında genel anlamda bir objektif dava birleşmesi vardır ve bunlar bakımından birden fazla talep sonucu (yani dava konusu) ortaya çıkmaktadır. Davanın esasına ilişkin aslî talepler yanında, talep sonucu kısmında faiz gibi fer'i taleplerde de bulunulabilir.

Mütelahik davalarda ise tek bir talebe dayalı olarak birden fazla hukukî sebep gösterilir. Bu durumda talep sonucu tek olmakla birlikte birden fazla hukukî sebep yer almaktadır.

Talep sonucu mahkemenin kararını, dava dilekçesinde belirtilen taleplere göre vermesini sağlar. Mahkeme talep sonucunda belirtilen her bir husus hakkında ayrı ayrı karar tesis etmek durumunda olacaktır (HMK m. 297, 2). Bu nedenle talep sonucu açık bir şekilde yazılmalıdır (HMK m. 119, 1, ğ), ki hâkim de davayı kabul etmesi halinde talep sonucunu aynen hüküm fıkrası olarak kararına alabilsin (HMK m. 297, 1, ç). Ayrıca talep sonucu, ona göre verilecek hükmün icrası bakımından da önemlidir[612]. Talep sonucu açık değilse, hâkim bunu HMK m. 31 istinaden açıklattırabilir[613]. Ama bu yeni bir talebin ileri sürülebileceği anlamına da gelmemelidir. Zira hâkim, talep sonucunun açıklanması (bahanesi) sırasında yeni bir talebin ileri sürülmesini iddia (ve savunmanın) genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında değerlendirmelidir.

Gerek derdestlik, gerekse yargılama gideri, iddianın genişletilip genişletilmediği, aslî talep dışında yan talepler hep talep sonucuna göre belirlenecektir. Bununla birlikte talep edilmese bile yargılama giderlerine mahkeme kendiliğinden karar verebilecektir (HMK m. 332, 1)[614].

---

612 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 1149.

613 **Kuru- Muhakeme - II**, s. 1608-1609; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 236. Talep sonucunun açık olmaması halinde, bu durum dava dilekçesinde yazılı olan diğer hususların yorumlanması ve davacının neyin hüküm altına alınmasını istediğinin tespiti ile giderilebilir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz,** s. 318).

614 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul**, s. 1149; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz,** s. 317; **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 631; **Bilge – Yargılama**, s. 391; **Önen – Yargılama**, s. 147; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 518, Rn. 3.

Dava konusunun belirlenmesinde talep sonucunun esas alınıyor olması nedeniyle talep sonucu, dava konusunun en temel aslî unsuru niteliği taşır[615]. Hatta doktrinde talep sonucunun dava konusu ve değeri bakımından "yedek unsur" görevi görebileceği ifade edilmiştir[616]. Bir şeyin "yedek"[617] olması yerine ikame edilebilecek başka bir unsurun bulunmasını ifade eder. Buna göre, vakıanın dahi tek başına talep sonucunun yerine dava konusunun belirlenmesine yetmemesi, talep sonucunun yanında dava konusunun eş değerli unsuru dahi olamaması ve hatta vakıaya ancak talebin bireyselleştirilmesi bakımından yoruma yardımcı bir unsur olarak başvurulabilmesi[618] talep sonucunun yedek bir unsur olmadığının en somut göstergesidir. Kanaatimizce tarafımızca savunulan tek unsurlu yani dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesini öngören teori gereği de talep sonucu, dava konusunun aslî bütünleyici bir unsurudur. Yedek unsur olarak nitelendirilebilmesi bu nedenle amaca uygun değildir[619].

Diğer yandan mahkeme sadece davacının değil, davalının talepleri ile de bağlıdır (HMK m. 26). HMK m. 129, I gereği, cevap dilekçesinin içeriğindeki

---

615 Talebin konusu (Gegenstand des Anspruch) tek başına talep sonucu yanında yeterli olmayacağından, dava konusu tanımlanırken talep sonucu (Antrag) ve konu (Gegenstand) birlikte ele alınmalıdır (**Stein/ Jonas**, s. 112, Rn. 22).

616 **Kıyak – Dava Dilekçesi**, s. 143.

617 "Gereğinde kullanılmak için fazladan bulundurulan, ayrılmış şey" (www.tdk.gov.tr).

618 Bkz. benzer yönde **Schwab**, s. 186; **Börü – Teori**, s. 264; **Haus**, s. 20.

619 Kuru, talep ya da taleplerin netice-i talep kısmından ziyade dava konusu kısmından da açıkça anlaşılabiliyor olmasının yeterli olduğunu ifade etmektedir (**Kuru- Muhakeme - II**, s. 1607; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 236). Kıyak, Kuru'nun bu görüşünden farklı olarak talep sonucu hiç bulunmayan bir dava dilekçesinde dava konusu kısmında yer alan bilgilerden bu eksiklerin tamamlanmasının mümkün olmadığı görüşünü ileri sürmektedir (**Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 143). Kanaatimizce bu özellikle dava dilekçesi kısmına çekişme konusu kavramının eklenmesi ve dava konusunun doktrinde bir tanımının yapılarak gerçekten talep sonucu ve vakıa ile ilişkisinin net olarak ortaya konulması ve çekişme konusundan ayrımlı dava konusuna ilişkin taleplerin salt bu kısımda yazılması ile amaca uygun bir çözüm yolu olabilecektir. Böylece dava konusu için talep sonucu mu yoksa vakıa mı ya da her ikisi de mi onun için eşdeğerli bir unsur niteliği taşır tartışması yapılmadan her bir kalem ayrı ayrı açık bir şekilde ifade edilebilecektir. Bu nedenle talep sonucunun dava konusunun bütünleyici aslî bir unsuru olduğu görüşümüzden hareketle, Kuru gibi talep sonucundaki eksikliğin dava konusu kısmından da anlaşılabilir olabileceğini kabulün daha amaca uygun olduğu kanaatindeyiz. Zira dava konusu ve talep sonucunun tanımı bakımından gerek kanunda gerekse doktrinde kesin bir çözümleme yapılmış değildir. Ayrıca HMK m. 119, 2 gereği de, çoğu zaman açık anlaşılır olmayan hususlar bakımından hâkimin tarafların beyanlarına da başvurabildiği göz önüne alındığında bu şekilde kesin bir sonuca ulaşmanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Talep sonucunda eksiklik olması halinde getirilen farklı çözüm önerileri hakkında bkz. İkinci Bölüm § 3 B.

hususlara ilişkin g bendinde "açık bir şekilde davalının talep sonucunun" yer alması gerektiği yazılıdır. Davalı, mahkemede yaptığı savunma çerçevesinde ne tür bir karar verilmesini istediğine ilişkin talebini açık ve anlaşılır olarak ortaya koymalıdır. Bu irade beyanı da davanın kısmen ya da tamamen reddine yönelik olacaktır[620]. Gerek hukukî dinlenilme hakkının sağlanması gerekse mahkemenin gerekçesini yazarken kararını temellendirebilmesi hususunda davacının olduğu kadar davalının da talep sonucu açık, anlaşılır ve tereddüte yer vermeyecek şekilde belirtilmelidir[621]. HMK m. 130'da sayılı olan cevap dilekçesinin unsurları dışındaki unsurlarda bir eksiklik olması halinde yaptırımın ne olacağı açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Bu kapsamda davacının talep sonucu karşısında davalının en büyük imkânı savunma hakkını kullanmasıdır. Bu imkân kendisine hukukî dinlenilme hakkının bir gereği olarak cevap dilekçeleri- ki birinci ve ikinci cevap dilekçeleri- ile tanınmıştır. Talep sonucu olmayan bir cevap dilekçesi savunma hakkını bu yolla kullanacak olan davalı bakımından büyük bir eksikliktir, zira davalı savunma hakkını hiç kullanmamış olma sonucu ile karşı karşıya kalacaktır[622]. Davalının savunma imkânı talep sonucunda vücut bulur ve bu kapsamda davalı, davacının dava konusu etttiği hususlara ilişkin gerek usulî gerekse maddi hukuka ilişkin savunma imkânlarını talep sonucuyla ortaya koyar. Ayrıca davalının bir def'i ya da itiraz imkânını kullanması dava konusunda bir değişiklik de meydana getirmeyecektir[623].

III. Uyuşmazlık Konusu Kavramı ile Karşılaştırılması

Alman hukukunda dava konusu için "Streitgegenstand"; uyuşmazlık konusu için ise "Streitbefangenheit[624]" kavramı kullanılmaktadır. Her iki kavram birbirinden

---

620 **Balzer**, s. 20, Rn. 5; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 666; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1240.

621 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 666. Cevap dilekçesinin önemli eksiklikler taşıması savunmanın amacına ulaşmasını büyük ölçüde engeller.

622 Tanrıver'e göre, bunun önüne HMK m. 32, II gereği, bu uygunsuz evrakın bekletilmesi ve davalıya yeniden bir cevap dilekçesi vermesi için uygun bir süre verilerek geçilebilir. Zira davalının bunu belirtmemesi ancak unutkanlığından kaynaklanabilir. Eğer verilen sürede savunma hakkının açıklandığı talep sonucunu içeren bir cevap dilekçesi verilmezse bu durumda cevap dilekçesi hiç verilmemiş gibi işleme tabi tutulmalıdır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 666).

623 **Rosenberg /Schwab/ Gottwald,17. Auflage,** § 93, s. 509, Rn. 25.

624 **Stein/ Jonas,** s. 203.

kesin çizgilerle ayrılmamakta; hatta çoğu zaman benzer bir kullanıma sahip olmaktadırlar[625].

İsviçre hukukunda ise hem usul kanunları hem de doktrinde dava konusu kavramı (Streitgegenstand), aslında uyuşmazlık konusu şeyi (streitbefangenen Objekts) ifade etmek üzere kullanılır[626]. Ayrıca İsviçre hukukunda çekişme konusu kavramı için "Streitobjekt" kavramı da kullanılmaktadır. Bu kavramlar birbirlerinden çok farklı olmamakla birlikte İsviçre hukukunda bunların kavramsal olarak ayrılmaları gerektiği kabul edilmektedir. Özellikle İsviçre hukukunda eda davalarındaki maddi talebi ifade etmek üzere yargılama konusunun bireyselleştirilmesi adına "Streitobjekt" yani uyuşmazlık konusu kavramı kullanılmaktadır[627].

Avusturya hukukunda ise "Streitvergangenheit" kavramı kullanılmaktadır. Ayrıca Alman, İsviçre ve Avusturya hukuklarında, Türk hukukundakinin aksine dava konusunun devri kurumunda yer alan dava konusu yani "Streitgegenstand" kavramı yerine çekişme konusu olarak ifade edilen "Streitbefangenheit", "Streitobjekt" ve Streitvergangenheit" kavramları kullanılmaktadır. Aslında bu durum her iki kavramın birbirinden ayrıldığını da ortaya koymaktadır[628]. Ama bu ayrım keskin bir şekilde değildir. Uyuşmazlık konusu kavramı, dava konusu kavramına göre daha geniş bir anlama sahiptir. Davanın esasına ilişkin olan davalı ve davacı sıfatı, mal veya hak üzerindeki hukukî ilişkiye dayanıyorsa o mal veya hak uyuşmazlık konusu olarak kabul edilir[629]. Böylece uyuşmazlık konusu doğrudan hukukî ilişkiye etki ederek bu ilişkinin esasını etkilemektedir[630]. Schilken verdiği örnekte uyuşmazlık

---

625 Dava konusu anlamına gelen Streitgegenstand (ve diğer dava konusu anlamına gelen Prızessgegenstand), (her ikisini de genel anlamda kapsayan) Objekt kavramından ayrılmalıdır (**Berkin – Dava ve Kaza**, s. 415).

626 **Otto**, s. 8.

627 **Otto**, s. 8.

628 **Börü – Devir,** s. 228 vd.

629 **Schilken, Eberhard,** Probleme des Wechsels der Sachlegitimation im Zivilprozess, inbesondere auf Klägerseite, (Festschrift für Walter Gerhard, Köln 2004, s. 879-901), s. 896. Hem aynî hem de şahsî haklar uyuşmazlık konusu olabilirken (**Serozan, Rona,** Taşınır Eşya Hukuku, İstanbul 2002, s. 130-131). Şahsî hakların uyuşmazlık konusu olamadığı yönünde bkz. **Thomas/ Putzo**, § 265, s. 504, Rn. 4; **Börü – Devir**, s. 237.

630 **Schilken - Sachlegitimation**, s. 896.

konusu ve dava konusunu ayırmaktadır[631]: Malikin, taşınmazına haksız saldırıyı engellemek için açtığı müdahalenin men'i (Eigentumsfeststellungsklage) davasının ardından, malik bu taşınmazı üçüncü bir kişiye satıp devretmiştir. Burada ZPO § 265 gereği dava konusunun devrine ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır. Davanın konusu, müdahalenin önlenmesi yani haksız el atmanın giderilmesi olan saldırı fiilidir. Taşınmaz ise, uyuşmazlık konusu olan şeydir (in Streit befangenen Sache). Davacı sıfatı (Aktivlegitimation) taşınmaz mal üzerindeki hukukî ilişkiye dayandığından mal çekişme konusu haline gelmiştir[632]. Dava konusu kavramından kesinlikle usul hukukundaki talep[633] (prozessuale Anspruch) anlaşılmakla birlikte; uyuşmazlık konusundan maddi hukuktaki talep (materielle Anspruch) kavramı anlaşılmaktadır[634]. Ne dava konusunun ne de uyuşmazlık konusunun kanunî bir tanımı yoktur[635]. Ancak usul ekonomisi gereği uyuşmazlık konusu kavramının geniş yorumlanması gerekir[636]. Uyuşmazlık konusu, dava teorilerinden hareketle de belirlenebilecek bir konu değildir. Ama bu yönde uyuşmazlık konusunun dava sebebi olduğu yönünde, dava konusu teorilerine benzer bir görüş de ortaya atılmıştır[637]. Buna göre, davacı tarafından ileri sürülen vakıalar, dava sebebi olarak uyuşmazlık konusunun esasını belirler. Kanaatimizce, ister dava konusu ister uyuşmazlık konusu dava sebebine ilişkin olsun, temelde dava sebebi talep sonucunu haklı gösteren her türlü vakıadır. Bu vakıalar, dava konusu yani usulî talep ya da bu talebin dayandığı hukukî ilişkinin esasını etkileyerek uyuşmazlık konusuna dokunuyorsa o durumda

631 Örnek için bkz. **Schilken - Sachlegitimation**, s. 896-897.

632 **Schilken - Sachlegitimation**, s. 897; **Börü – Devir**, s. 239.

633 **Schwab**, s. 185; **Detterbeck, Steffen,** Streitgegenstand, Justizgewährungsanspruch und Rechtsschutzanspruch, (AcP, Tübingen 1992, s. 325-340), s. 326.

634 **Schilken - Sachlegitimation**, s. 897; **Thomas/ Putzo**, § 265, Rn. 5, s. 504; **Münchener Kommentar**: Zur Zivilprozessordnung von Krüger, Wolfgang/ Rauscher, Thomas, 1.Bn., §§ 1-354, 3. Aufl., München 2013, s. 1610.

635 **Schwab**, s. 185; **Stein/ Jonas**, § 253, s. 8, Rn. 7; **Habscheid**, s. 193. İhtilaf konusu ve talep, davanın merkez unsurları olarak aynı anlamda kullanılmaktadır (**Schwab – İhtilaf**, s. 288).

636 **Thomas/ Putzo**, § 265, s. 504, Rn. 3.

637 **MüKo,** s. 1607-1608. Doktrinde hâkim olan görüşe göre, dava sebebinden davada kendisine dayanılan hukukî ilişki yani hukukî sebepler değil, talep sonucunu haklı gösteren hukuken gerekli tüm vakıalar anlaşılmalıdır (**Yılmaz – Islah**, s. 141 vd.; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 90-94; **Börü – Devir**, s. 242).

dava sebebinin ancak bunların belirlenmesi ya da yorumlanmasında yol gösterici olduğunu söyleyebiliriz.

IV. Hüküm Konusu Kavramı ile Karşılaştırılması

Hakkında hüküm verilen şey anlamında "kaziye-i mahkûmunbiha" terimi Türk hukukunda kullanılmaktadır. "Mahkûmunbiha" hukukumuzda eski kanunlarda, içtihatlarda ve özellikle 1086 sayılı HUMK'un bazı maddelerinde yer alan bir kavramdır (HUMK m. 63 ve 443 gibi). Dava sonucunda hüküm altına alınan şeyi ifade etmektedir[638].

Hüküm, mahkemenin önüne gelen uyuşmazlığın esası hakkında verdiği nihai bir karardır[639]. Mahkemenin uyuşmazlığı esasa değil de usule ilişkin bir karar ile sonuçlandırması halinde de hüküm teşkil etmeyen usule ilişkin bir karar söz konusu olacaktır. Buradan çıkan sonuç, hüküm ile karar arasında bir farkın olduğudur[640]. Hüküm, maddi açıdan uyuşmazlığı sona erdiren kararlara ilişkinken, karar maddi hukuk bakımından bir etkisi olmamakla birlikte sadece usul hukuku bakımından sonuç doğuran mahkeme kararlarına ilişkindir[641]. Yani mahkemenin kararı ile usule ilişkin nihai bir kararın ve bununla birlikte esasa ilişkin nihai karar olan hükmün verilmesi söz konusu olabilecektir. Bu esasa ve usule ilişkin nihai kararlar ile

---

638 **Gözler - Res Iudicata**, s. 54-55. Bu haliyle hükmolunmuş şey, res iudicata ile aynı anlamı ifade etmektedir ve bu kaziye-i muhakeme yani kesin hükümden farklıdır (**Gözler - Res Iudicata** s. 55). Karş. **Sungurtekin Özkan/ Türkoğlu Özdemir**, s. 115. Dava konusu ve bunun verilen hüküm bakımından bağlantı ile bu aşamada usulî talebin önemi noktasında bkz. **Behringer, Peter Christian,** Streitgegenstand und Bindungswirkung im Urkundenprozess, Duncker, Humblot, Berlin 2007, s. 57. Hüküm talebi (Urteilsbitte), dava dilekçesinde yer alan talep sonucuna göre belirlenmektedir (**Berkin – Dava ve Kaza**, s. 405).

639 Dava karar verme yargılaması ile başlar ve hüküm ile son bulur. Davanın açılması ile hükmün verilmesi aşamasında yargılama gerçekleşir. Dava ve hüküm karşılıklı ilişki ile birbirlerine bağlıdırlar. Hüküm ile davacının dava ile ileri sürdüğü talebine cevap alınır (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald**, **17. Auflage,** s. 483, § 88, Rn. 1, Rn. 8). Hukukî uyuşmazlığın yargı kararı ile çözüldükten sonra tekrar ortaya çıkarılamaması, yani hukukî uyuşmazlığın sonsuza kadar çözümlenmiş sayılması Latince "res iudicata", diğer bir deyişle "bir yargı kararıyla kesin olarak çözümlenmiş mesele" olarak tanımlanmaktadır. Türkçe de "hükmedilmiş şey", "hüküm altına alınan şey", ya da "karara bağlanmış şey" ifadeleri de kullanılmaktadır (**Gözler - Res Iudicata**, s. 46-47).

640 Karar, hükmü de kapsayan daha genel ve üst bir kavram olarak kullanılmaktadır. Her hüküm bir karardır, ancak her karar bir hüküm niteliğinde değildir (**Boran Güneysu, Nilüfer,** Medenî Usûl Hukukunda Karar, Ankara 2014, s. 3-9).

641 **Boran Güneysu**, s. 106 vd.

mahkeme dosyadan elini çeker. Nihai kararlara karşı kanun yoluna başvurulabilir. Hükmün konusu, mahkemenin esasa ilişkin nihai kararları olduğundan dolayı, adli gerçekliğin sağlanabilmesi[642] adına söz konusu bu hükmün kesinleşmiş olması şarttır. Bu kapsamda hüküm verildiği anda kesin ise o anda, değilse kanun yollarından geçtiğinde ya da süresi içerisinde kanun yollarına başvurulmayarak kesinleştiğinde şekli anlamda kesin hüküm niteliği taşır ve tarafları, dava sebebi ve dava konusu aynı olan bir uyuşmazlığın tekrar yargılamaya konu edilememesini gerektirir. Çözümlenmesi gereken sorun, maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıyan esasa ilişkin nihai bir kararın unsuru konumunda olan dava konusunun acaba verilen hükümden sonra da kendisi ile aynı anlamı ve içeriği taşıyıp taşıyamayacağına ilişkindir.

Dava konusu, netice-i talepte davanın neye ilişkin olduğunu gösteren usulî bir taleptir. Hükmün konusu ise, dava konusu yapılarak mahkemeye yöneltilen bu usulî talep hakkında kanunun öngördüğü şartlar altında mahkemece karar verilmesi sonucu oluşan hususdur[643]. Dava konusundan farklı olarak, hükmün konusu, salt talebin kendisi değil, bu talep üzerinde mahkemenin vardığı neticedir (yani verdiği kararıdır)[644]. Bu kararın içeriği aslında davacının talebi üzerinde şekillenir[645]. Talep

---

642 Karara bağlanan şeyin gerçeğe uygun olduğu kabul edilir, ki bu da maddi değil, ancak kanunî gerçekliği ifade eden hukukî bir varsayımdan ibarettir (**Gözler - Res Iudicata**, s. 47).

643 Benzer yönde bkz. **Rosenberg, Leo,** Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 4. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1949, s. 376; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 88, s. 484, Rn. 10; **Schwab – İhtilaf**, s. 289. Hâkim ileri sürülen bu talepleri maddi hukuk bakımından incelemekle davanın esas bakımından kabul ya da reddine karar vermektedir (**Boran Güneysu**, s. 112).

644 Hükmün konusu ile dava konusunun farklı olduğu hakkında Althammer'e göre, ZPO § 308 I (mahkemenin taraflarca talep edilmeyen bir şey hakkında karar veremeyeceği ve bu hükmün özellikle faiz gibi yan talepler bakımından geçerli olacağına ilişkin hüküm) kapsamında mahkemenin kararı ile davacının belli hukukî sonuca ilişkin talebi sınırlanır (**Althammer – Interesse**, s. 271, 489). Rimmelspacher'e göre, kararın objesi, davada ileri sürülen talebe göre belirlenir ve bunun içerik ve kapsamı kesin hüküm ile sınırlanır (**Rimmelspacher**, s. 177, 240). Bötticher'e göre de, dava konusunun olmadığı yerde kesin hükümden söz edilemez. Davanın konusu ve hükmün konusu inşai davalar ve özellikle bunun kesin hüküm teşkili bakımından önemlidir (**Bötticher, Eduard,** Zur Lehre vom Streitgegenstand im Eheprozess, (Festgabe für Leo Rosenberg, München und Berlin 1949, (s. 73-97)), s. 95). Böhm'e göre, dava konusundan potansiyel hüküm konusu (potantiellen Urteilsgegenstand) ya da varsayılan kesin hüküm konusu (hypothetische Rechtskraftsgegenstand) anlaşılmalıdır. Maddi sonucuyla usulî kategoride bir hüküm etkisi söz konusu olacaktır. Bu da dava konusu kavramının teorik ve amaca uygun kullanımını sağlayacaktır (**Böhm**, s. 112). Ki Böhm dava konusunun verilecek bir hükme potansiyel ve henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte varsayılan bir kesinliğe zemin hazırlandığını ifade etmektedir. Diğer yandan Zeugner de kararın, dava konusuna yabancı olan

edilen hukukî korunmaya göre hüküm eda, tespit ve inşai nitelik gösterebilir[646]. Ancak mahkeme, taleple bağlı olmakla birlikte (HMK m. 26), talep doğrultusunda karar vermek de zorunda değildir. Örneğin, 10.000 TL tazminat talepli bir davada mahkeme bu talepten fazlasına ya da başka bir şeye karar verememekle birlikte, şartları mukabilinde daha az bir tazminata da hükmedebilir (HMK m. 26, 1). Davanın kabulü yönünde talepte bulunan davacının bu isteği, şartların oluşmaması nedeniyle davanın red ile sonuçlanmasına sebep olabilir. Dava konusu edilen taleplerden bir kısmı kabul, diğer bir kısmı reddedilebilir; ki burada da önemli olan dava konusuna ilişkin incelemeyi hâkimin görevi gereği gerektiği ölçüde tetkik etmesi ve gerek tarafların savunmalarının, toplanan delillerin ve bunların değerlendirilmesinin ve sabit görülen vakıalar ile hukukî sebeplerinin tam olarak ortaya konulabilmesine bağlıdır[647]. Zira mahkeme, her bir talep hakkında ayrı ayrı hüküm tesisi ile taraflara yüklenen hak ve borçları göstermek zorundadır. Ancak burada önemli olan tüm

unsurlardan oluşabileceğini ifade ederek aslında dava ve hükmün konusu kavramlarının farklı olduğunu ifade etmiştir (**Zeugner**, s. 176). Jauernig de kesinliğin usulî talepte değil, bu talep üzerinde verilen kararda olduğunu ifade ederek dava konusu ve hükmün konusunun farklı olduğundan söz etmiştir (**Jauernig**, s. 119). Hesselberger bu durumu, ret hükmünün verildiği bir dava bakımından dava konusu üzerinde karar verilmiş olamayacağını ifade etmektedir. Ona göre bu durum aslında dava konusunun kendine özgülüğünden kaynaklanmaktadır. Çünkü yargılamada maddi talebin sadece bir kısmı açıklığa kavuşturulmakta ve bu daha sonra usulî bir görünüm altında kendine özgü bir dava konusu olarak gözükmektedir (**Hesselberger**, s. 296). Ayrıca dava konusunun kendine özgü olduğu hakkında bkz. yuk. § 1 A V 1. Behringer'e göre, mahkeme, dava konusunun üzerinde yargılamanın öncesi ve sonrasını düşünerek bir karar vermelidir. Bu nedenle usulî talep hakkında hüküm yargılamasına gelinceye kadar ki aşamaya ilişkin olarak bir karar verilmelidir (**Behringer,** s. 57). Talep sonucu üzerinde mahkeme bir karar düzenlemektedir (**Guldener**, s. 192). Schwab' a göre de mahkeme ileri sürülen talep hakkında karar vermektedir. Hukukî uyuşmazlığın konusu, kararın varlığını belirlemektedir (**Schwab**, s. 139-140). Stein/ Jonas'a göre, dava konusu ilişki içerisinde olduğu kurumla anılmaktadır. Mesela; yargılamanın yenilenmesinin konusu, geçici hukukî korumaların konusu gibi. Bundan çıkan sonuç, hükmün konusunun, yargılamanın konusu olamayacağıdır. Ancak mahkeme önünde ileri sürülmüş ve karar verilmiş bir hüküm hakkında kesinlikten söz edileceğinden dolayı da dava konusu ve hükmün konusu farklı kavramlardır (**Stein/ Jonas**, § 253, s. 35, Rn. 47). Benzer yönde bkz. **Habscheid**, s. 283-284; **Hellwig**, s. 293; **Blomeyer – Urteil**, s. 43-44. Diğer yandan dava konusu ile hükmün konusunun aynı olduğu yönünde bkz. **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 153, s. 874, Rn. 2.

645 Mecelle'nin 1829 maddesindeki "dava ileri sürülmeden hüküm verilmesi doğru değildir" hükmü bunu destekler niteliktedir.

646 **Boran Güneysu**, s. 112; **Tanrıver – İlâmlı**, s. 41; **Kuru – Muhakeme – C. III**, s. 3005-3014; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 1974.

647 Mahkemenin kararı, ön yargılamada ele alınan dava konusu üzerinde olur (**Behringer,** s. 58-59). Davacının ileri sürdüğü talepten sonra başka bir talep ileri sürmesi halinde mahkeme bu talep üzerinde karar verecektir. Hükme bağlanacak olan dava konusuna bağlı, hükmün konusuyla aralarında bir bağlantı etkisi söz konusu olacaktır (**Behringer,** s. 59).

talepler hakkında tereddüte yer vermeyecek şekilde açık olarak hüküm tesis edilmesidir[648] (HMK m. 297, 2).

Medenî usul hukukumuzda taleple bağlılık ilkesi söz konusudur ve hâkim dava konusu edilen talebe bağlı olarak kararını verecektir. Örneğin boşanma davası bakımından, boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanma dilerse ayrılık isteyebilme hakkını haizdir (TMK m. 167). Boşanma ya da ayrılık talepleri, davanın konusu olan usulî talebi oluşturmaktadır. Evlilik birliği ise, çekişme konusudur. Yaşanan olaylar (zina, onur kırıcı davranış vs.) ise boşanma ya da ayrılık sebebi olarak davanın sebebini[649] teşkil edecektir. Ancak bu duruma karşılık kanunun açıkça öngördüğü bazı hallerde hâkimin tarafların talebi ile bağlı olmaması durumu da söz konusu olabilir (HMK m. 26, 2). Bu duruma şu örnekler verilebilir; boşanma davalarına ilişkin olarak TMK m. 170, 3'te boşanma talep edilmiş olmakla birlikte, hâkim, ortak hayatın yeniden kurulması ihtimal dahilinde ise, boşanma yerine

---

648 Ayrıca bu hükme dayanılarak da hukukumuzda şarta bağlı hüküm verilmesinin de yasak olduğu kabul edilmektedir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 804; **Tanrıver, Süha,** Şarta Bağlı Hüküm Kavramı ve Verilip Verilemeyeceği Sorunu, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 83-87), s. 87; **Akil, Cenk,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Sulhe ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi, GzÜHFD, C. XVI, Y. 2012, S. 4, (s. 1-18), s. 14). Şarta bağlı hükmün, hâkimin bir hakkın varlığını ya da sona ermesini, gelecekte gerçekleşmesi şüpheli bir olayın varlığına bağlaması durumunda olduğundan söz edilmektedir (**Postacıoğlu, İlhan E**., Şarta Muallâk Hükümler (AD, 1941/2, (s. 113-122)), s. 113; **Tanrıver – Şarta Bağlı Hüküm**, s. 83). Diğer yandan Türk hukukunda da şarta bağlı hüküm verilebileceği yönünde görüşler mevcuttur. Bkz. **Postacıoğlu – Şart**, s. 112; **Belgesay, Mustafa Reşit,** Medenî Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 1939, s. 300; **Postacıoğlu – Usul**, s. 713-714). Buna da İİK m. 24, 4'te menkul mal borçlunun yedinde bulunmazsa ilâmda yazılı olan değerin esas alınacağı hükmü ile şartlı hüküm verilebileceği örnek gösterilmiştir (**Postacıoğlu – Şart**, s. 114). Bu kararın eleştirisi için bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 804 vd.; **Tanrıver – Şarta Bağlı Hüküm**, s. 85-86; **Akil – Sulh**, s. 12-13. Şarta bağlı hükmün, nihai kararlar bakımından öngörülen maddi anlamda kesin hüküm gücünden ve şüpheli olmasından dolayı icra edilebilme yeteneğinden yoksun olması gereği medenî usul hukukunun gerçeğin ortaya konulmasını sağlama işlevinden de uzak olduğundan kabulüne imkân yoktur (**Tanrıver – Şarta Bağlı Hüküm**, s. 87). Orta yollu bir görüş olarak, usul ekonomisi çerçevesinde şarta bağlı hükme geniş bir anlam verilmemesi, yeter ki hükmün icraya elverişli şekilde verilmesi ve açık olması kaydıyla bunun yasak kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği hakkında bkz. **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 1979.

649 Davanın ve talep sonucunun temeli olan maddi vakıalar, bir hukuk normunun "hukukî olgu" unsuruna uygun düşen yaşam olaylarıdır. İster vakıa isterse vakıalar kompleksi olsun bunların aynı hukukî olguya girmeleri ve her biri hakkında ayrı dava açılabilmesi mümkün değildir. Esas olan vakıalara dayandırma teorisine göre kabul edilen ve dava sebebinden anlaşılan maddi vakıalardır (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 782).

ayrılığa karar verebilir[650]. Buna karşılık açılan ayrılık davası ise, hâkim boşanmaya karar veremez (TMK m. 170, 2). Yine TMK m. 166, 3 gereği, anlaşmalı boşanma talep edilmişse, mahkemenin ayrılık kararı verebilmesi mümkün değildir[651]. Çünkü bu hallerde, evliliğin temelden sarsılması şart olarak arandığı, yani barışma ihtimalinin de bulunmadığı kabul edildiği için ayrılığa karar verilemez[652]. Keza diğer bir örnek, kişilik hakları zarar görenin açtığı manevi tazminat davası bakımından, talep edilen belli bir miktar paranın ödenmesiyken, hâkim bu tazminatın ödenmesi yerine, sadece saldırıyı kınayan bir karar verip, bu kararın yayımlanmasını isteyebilir ya da tazminatla birlikte bu kararın yayımlanmasına da karar verebilir[653]. Ticaret hukuku bakımından başka bir örnek, anonim şirketin haklı sebeple feshi için açılan dava[654] bakımından mahkeme, fesihten başka bir şeye karar verebilmektedir. Yani duruma uygun düşen ve kabul edilebilir bir çözümü bulma insiyatifi tamamen hâkime bırakılmıştır (TTK m. 353, m. 531). Bu örnekler aslında salt taleple bağlılık ilkesi ile ilgili gibi gözükseler de dava konusu edilen talep ve hükmün konusu ile de doğrudan bağlantılıdır. Mahkemenin kararı ile gerek talepten başkasına karar verilerek taleple bağlılık kuralının istisnasını gerekse hükmün konusunun talepten farklı bir neticeye bağlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan doktrinde de dava konusu (Streitgegenstand) ile hükmün konusunun (Urteilsgegenstand) aynı kriterlere göre belirlendiği ve içeriklerinin aynı olduğu kabul edilmekle birlikte[655], hükmün konusunun dava konusundan daha farklı

---

650 **Akıntürk, Turgut**, Türk Medenî Hukuku, Teni Medenî Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, 2. C., Yenilenmiş 9. B., İstanbul 2004, s. 267; **Dural, Mustafa/ Öğüz, Tufan/ Gümüş, Alper**, Türk Özel Hukuku, C. 3, Aile Hukuku, İstanbul 2005, s. 124.

651 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 185, 406-407. Bu hususun ıslah bakımından gösterdiği özellik için bkz. § 6 D II 1 d.

652 **Dural/ Öğüz/ Gümüş**, s. 124.

653 Diğer örnekler için bkz. **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 407.

654 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Arens**, s. 30 vd.

655 **Böhm**, s. 122. Dava konusunun yeknesak olduğu (einheitlich) görüşü hâkim olduğundan, dava ve hüküm konusu kavramlarının içerikleri de aynıdır (**Böhm**, s. 122). Ne zamanki "hukukî uyuşmazlığın konusu" ya da "hükmün konusu" kastedilse, bu dava konusuna ilişkindir (**Stein/ Jonas**, § 253, s. 8, Rn. 6). Karş. **Lent, Friedrich,** Zur Lehre vom Entscheidungsgegenstand, ZZP 1989/1-2 (72), (s. 63-98), s. 63; **Blomeyer, Arwed,** Zum Urteilsgegenstand im Leistungsprozeβ, Festschrift für Friedrich Lent zum 75. Geburtstag, München und Berlin 1957, (s. 43-88), s. 43; **Zeuner, Albrecht,** Die objektiven Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlicher Sinn Zusammenhänge, Tübingen 1959, s. 39-40.

ve dar kapsamlı olduğu yönünde de görüşler vardır[656]. Böhm'e göre, hüküm konusu, hâkimin hukukî incelemesine tabi tutulduğundan, diğer hukukî düzenlemeler de bertaraf edilerek, dava konusunun aynîyetine ilişkin inceleme, somut incelemeden etkilenmeden genel kriterlere göre belirlenmelidir[657]. Bu aşamada hâkim kesin hüküm etkili kararını vermekle birlikte tanınan hukukî sonucun hangi düzenlemeye ilişkin olduğunu da kesin bir biçimde göstermiş olacaktır[658]. Rosenberg'e göre de kesin hüküm gücüne sahip karar, hukukî ilişki ile doğrudan bağlantılıdır. Bu noktada dava konusu, etkisini maddi hukukta değil, usul hukuku alanında gösteren kesin hüküm kuvvetini kazanır[659]. Ona göre, Alman ZPO § 322 gereği, kesin hükmün konusu talep değil, aksine talep üzerinde verilen karardır (die Entscheidung über den Anspruch). Mahkeme, önüne gelen davayı ret ya da kabul etmeden önce kararın temelini oluşturan unsurlar üzerinde düşünmelidir[660]. Mahkeme, ister dava şartı yokluğu nedeniyle usulden, isterse esastan olsun her bir talep hakkında hüküm kurmak zorundadır. Davacının talep sonucuna binaen hüküm ile birlikte bu talep sonucuna ilişkin açtığı davaya cevap verilmesi gerekir. İleri sürülen talep karşılığında, bununla ilişkili olarak mahkeme karar verecektir. Çünkü karar, ortaya koyulan talep hakkında olur[661], ki bu noktada mahkemenin verdiği karara göre koruma amacı da farklılık arz edebilir[662].

Her yeni dava konusu, yeni bir hüküm ile hukukî tespitte bulunur. Bu nedenle birbiriyle çelişen hükümlerin önüne geçilmesi kesin hüküm ile mümkün

656 **Lent – Entscheidung,** s. 63; **Blomeyer – Urteil,** s. 43; **Zeuner,** s. 39-40.

657 **Böhm**, s. 123.

658 **Böhm**, s. 123. Böhm, dava ve hüküm konularının belirlenmesinde hipotetik düzenleme ve potansiyel kesin hüküm konusunun esas alınması gerektiğini; bu haliyle dava konusunun statik değil, dinamik bir yapıda olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, hâkim kesin hüküm etkili kararını verince tanınan hukukî sonucun hangi düzenlemeye ilişkin olduğunu kesin olarak göstermiş olacağından, artık potansiyel hüküm malzemesi, güncel bir şekilde tüketilmiş olacaktır (**Böhm**, s. 122-123).

659 Bir şeyin yargılanmış olması yani res iudicata, tekrar yargılama yasağı, bağlayıcılık ve kesin delil teşkil etme etkilerini haizdir (**Gözler - Res Iudicata**, s. 47 vd.).

660 **Zeuner**, s. 40'da anılan Rosenberg. Kesinleşen hükmün konusu, maddi değil, usul hukukuna özgüdür. Maddi anlamda kesin hüküm aniden maddi hukuk ile ilgili olamaz (**Nikisch**, s. 147).

661 **Rosenberg / Schwab/ Gottwald,** § 89, s. 486, Rn. 8, 9, 10; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 481, Rn. 11.

662 **Rosenberg / Schwab/ Gottwald,** § 89, s. 486, Rn. 11; **Böhm**, s. 123.

olmaktadır[663]. Kesin hükmün içeriği ve kapsamı, tek başına dava konusu vasıtasıyla tespit edilir; temelde bir değişiklik olursa ancak o durumda hâkim hükmünü verir ya da davayı reddeder[664].

Dava konusu, hükmün maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıması halinde aranan bir unsur şartıdır. Davanın konusu bakımından doktrinde ileri sürülen farklı teoriler, bunun içeriğinin ne şekilde doldurulacağı sorununu da birlikte getirmektedir. Dava konusunun netice-i talebe mi, yoksa onunla birlikte vakıalara mı ilişkin olduğu problemi, hükmün konusunun da ortaya konulması bakımından önem arz edecektir. Bu kapsamda savunduğumuz tek unsurlu teori bağlamında, hüküm sadece üzerinde karar verilmesi istenen talep ile sınırlı olacaktır[665] Bu talep de dava konusu olduğundan, salt talep sonucunun değerlendirilmesi ve bu kapsamda karar verilmesi yeterli olacaktır. İki unsurlu teori bakımından ise dava konusu, vakıalar ya da vakıalar kompleksi ile birlikte talep sonucunun birlikte değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır[666]. Keza gerek HMK m. 303'de yer alan kesin hükmün unsurları bağlamında "dava konusu", "dava sebebi" ve "taraflar" kavramlarının ayrı ayrı ifade edilmiş olması[667], gerekse bunların derdestlik ya da kesin hüküm kurumlarının varlığı için aranan şart unsurlar olmaları, dava konusunun vakıaları da kapsayan iki unsurlu bir yapıda olduğunu göstermez. Yani kesin hüküm ya da derdestlik bakımından vakıaların esas alınıyor olması, bunların dava konusunun bir unsuru olmasından değil, kesin hükmün bir unsuru olmasından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki maddi vakıaların, kesin hükmün kapsamına dahi girmediği de kabul edilmektedir[668]. Dava konusu ve vakıalara ilişkin dava sebebi kavramları farklı kavramlardır,

663 **Zeuner**, s. 40.

664 **Zeuner**, s. 40, dn. 32'de anılan Bettermann.

665 Karş. Yukarıdaki istisna haller ayrık olmak üzere.

666 Kesin hükmün sadece üzerinde karar verilmesi istenilen taleple sınırlı olduğu, bu talebin dava konusunu teşkil ettiği ve dava konusunun da tarafların talebi ve hayat olayının ikili bir şekilde değerlendirilmesi sonucu ortaya çıktığı kabul edilir (**Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180; **İyilikli**, s. 360; **Yıldırım – Teori**, s. 40; **Habscheid**, s. 289).

667 Bu hususu açıkça ortaya koyan diğer HMK hükümlerine yerine geldiğinde yer verilecektir.

668 Bir davada kesin hükme bağlanan vakıa tespitleri, hükmün gerekçesinde yer alsa bile kesin hükmün kapsamında değildir (**Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2060; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 797). Ancak bu durumun maddi hukuk gereği çözüleceği de ileri sürülmektedir (bkz. Üçüncü Bölüm § 6 V 2 a).

kanunumuzda da bilinçli olarak farklı ibareler altında ifade edilmişlerdir. Bu nedenle birinin diğerinin unsuru gibi gösterilmesine gerek yoktur. Ancak derdestlik ve kesin hüküm gibi usul kurumları bakımından bunların birlikte düşünülmesi keza kanun gereği de gereklidir[669].

V. Dava Konusunun Değeri Kavramı ile Karşılaştırılması

1. Genel Olarak

Dava konusunun değeri (Streitwert) kavramı da dava konusundan (Streitgegenstand) ayrımlıdır. Kanun'da dilekçenin zorunlu unsurları arasında sayılan dava konusu kavramı, vakıalar ve talep sonucuna ilişkin bir usulî taleptir[670] ve dava konusunun değerinden farklıdır. Dava konusu, açılacak davanın hangi hususa ilişkin olduğunu belirleyen bir kayıtken; dava konusunun değeri, malvarlığına ilişkin davalar bakımından harca esas miktarın belirlenmesinde dava dilekçesinde gösterilmesi gerekli olan kayıttır[671]. Dava konusu doğrudan usulî talebe ilişkinken, dava konusunun değeri bu talebe bağlı miktarın belirlenmesine yöneliktir. Konusu para olan davalar bakımından talep sonucunun rakamsal olarak açıklığa kavuşturulması gerekir[672].

Dava dilekçesinde hem dava konusu hem de dava konusunun parasal değeri gösterilmelidir (m. 119, 1/ d). Ancak dava konusu ve değerinde eksiklik bulunması halinde yapılacak işlemler bakımından HMK da açık bir düzenleme bulunmamaktadır (bkz. m. 119, 2). 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun birinci kısmında yargı harçlarına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır ki bu düzenlemeler aslında dava konusu değerinin eksikliği halinde HMK'nın sessizliğine cevap verir niteliktedir. Dava konusunun değeri belirtilmemişse davacıya bu durum tespit ettirilir, tespitten

---

669 Bötticher, "Wo keine Rechtskrafts da auch kein Streitgegenstand" ile de maddi anlamda kesinliğin dava konusu ile olabileceğini ve bunun kesin hükmün bir şart unsuru olduğunu ortaya koymaktadır (**Bötticher - Eheprozess**, s. 95).

670 **Özekes – Eksiklik,** s. 273.

671 **Karslı – Muhakeme**, s. 486. Uyuşmazlık konusu miktara bağlıdır (**Stein/ Jonas**, § 253, s. 7, Rn. 4).

672 **Üstündağ – Yargılama**, s. 466.

kaçınılması halinde ise dava açılmamış sayılır[673] (HarçK m. 16, 3). Yargılama sırasında böyle bir eksiklik farkedilirse bu durumda sadece o duruşma için yargılamaya devam edilir, eksik olan harç tamamlanmazsa sonrakilere devam edilemez ve dosya işlemden kaldırılır (HarçK m. 16, 4; HMK m. 150). Ayrıca HarçK m. 32, 1 gereği de yargı işlemlerinden alınacak harçlar ödenmedikçe ilgili işlemler düzenlenemez, hükmü yer almaktadır. Tüm bunlardan çıkan sonuç, harca esas miktarın belirtilmesi halinde davaya devam olunabileceği yönündedir.

Diğer yandan dava konusu ve talep sonucu arasında sıkı bağ olduğu yönündeki görüşten hareketle, dava konusunun dilekçenin talep sonucu bölümünden de anlaşılabilecek olması sebebiyle dilekçenin başına dava konusunun yazılmamış olması bir eksiklik teşkil etmemeli ve bu nedenle dava dilekçesinin iptaline karar verilmemelidir; ancak talep sonucu bölümünden dava konusunun ne olduğu anlaşılamıyorsa bu durumda bu husus mahkemece kendiliğinden gözetilmeli ve bu esaslı noksanlık dikkate alınmalıdır[674]. Bu eksiklik, hâkimin davayı aydınlatma ödevi (HMK m. 31) çerçevesinde giderilmelidir Zira bu dava konusuna esas miktarın ve harcın belirlenmesi açısından da gereklidir. Dava konusu ortaya konulmadan değerin tespiti de mümkün olmayacaktır. Dava konusunun değeri, görev kurallarının belirlenmesi, kesin delille ispatta sınır, yargılama giderlerinin belirlenmesi ve kanun yollarına başvuru sınırının belirlenmesinde önem arz eder[675]. Bu nedenle fer'i

673 **Umar, Bilge,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2011, s. 351-352; **Özekes – Eksiklik**, s. 284. Zira dava açılırken dava dilekçesinde değerin belirtilmemesi halinde bu eksiklik giderilmeli yoksa harca esas olan işlemin yapılabilmesi mümkün olmaz. Ancak bu eksiklik giderilmeden hâkim önüne gelen dava dilekçesinde m. 119, 2 hükmünün burada da kıyasen uygulanması ve bir haftalık kesin süre verilerek bu eksikliğin tamamlanması sağlanmalıdır (**Yılmaz – Şerh**, s. 799).

674 **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1586. Zira Harçlar Kanunu'ndaki düzenlemeler kamu düzenine ilişkin olduğundan, bu hususlar mahkemece kendiliğinden gözetilmeli ve yargılamanın her aşamasında da dikkate alınmalıdır (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 296). Bu nedenle dilekçe hemen geri çevrilmemeli, bu değerin ve bundan önce dava konusunun tespiti davacıdan istenmeli, bundan kaçınılması halinde dilekçe işleme konulmamalıdır (**Özekes – Eksiklik**, s. 284). **Thomas/ Putzo**, Einl II, s. 6, Rn. 1-2; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 318.

675 **Bulut,** s. 307.

talepler söz konusu ise bunlar dava konusunun belirlenmesinde ayrıca dikkate alınması gereken unsurlar olarak kabul edilmemelidir[676].

2. Dava Konusunun Değeri Hususunun Zaman Bakımından Uygulanmasının Dava Konusu Açısından Önemi

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu zamanında mahkemelerin görevi belirlenirken, dava konusunun para ya da para ile değerlendirilebilen bir değeri olup olmamasına, diğer bir deyişle mamelek veya şahıs varlığı hukukuna ilişkin olmasına göre bir ayrım yapılırken (HUMK m. 8)[677]; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu bakımından dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı ve şahıs varlığına ilişkin davalar bakımından aksine bir düzenleme olmadıkça aslîye hukuk mahkemesinin görevli olacağı düzenleme altına alınmıştır (HMK m. 2). HMK m. 448 gereği, HMK hükümlerinin, tamamlanmış işlemleri etkilememek kaydıyla derhal uygulanması gerekir. HUMK zamanında görev bakımından dava konusunun değerinin esas alınıyor olmasının, 6100 sayılı HMK ile birlikte değere bağlı görev ayrımı kalktığından dolayı, artık görev açısından dava konusunun değerinin bir bağlayıcılığı kalmamıştır[678]. Ancak dava konusu

---

676 **Bulut,** s. 307. Alman Mahkeme Giderleri Kanunu'nda faiz gibi fer'i alacaklar, bağımsız birer talep olarak kabul edilmekle birlikte, dava konusunun tespitinde dikkate alınmamaktadır (GKG § 1 43, 1). Ancak kanaatimizce bu durum, faiz gibi yan taleplerin asıl dava konusu yanında talep edilmesi halinde söz konusu olmalıdır. Yoksa faiz ayrı bir davaya konu edilirse bu durumda dava konusunun değeri ve ona bağlı yargılama gideri, ispat ya da kanun yollarına başvuru sınırı gibi hususlar faiz dikkate alınarak belirlenebilecektir.

677 1086 sayılı HUMK görevli mahkemede, uyuşmazlığın malvarlığı ya da şahıs varlığına ilişkin olmasına göre bir ayrım yapmıştı (HUMK m. 8). Malvarlığına ilişkin davalardaki ayrımda sulh ya da aslîye hukuk mahkemesinin görevli olması noktasında da dava konusunun miktar ve değeri belirleyiciydi. Belli miktar ve değeri aşan uyuşmazlıklarda aslîye hukuk; belli değerin altındaki uyuşmazlıklarda ise, sulh hukuk mahkemesi görevliydi. Bu kurala uygun olarak da özellikle dava türleri bakımından özel düzenlemeler yapılmıştı (HUMK m. 2-8) (**Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet,** Medenî Usul Hukuku 8. B., Ankara 2009, s. 98-99). Ayrıca şahıs varlığı haklarına ilişkin dava ve işlerde, görevli mahkeme kural olarak aslîye hukuk mahkemesiydi ve bunun da istisnaları vardı (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 108-109; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz,** s. 124**).** Hatta dava konusunun miktar ve değerine bakılmaksızın aradaki hukukî ilişkiye göre belirlenen "kira bedelinin tespiti ve tahliye davaları" gibi sulh hukuk mahkemesinde görülen davalar da vardı (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 106). Görevli mahkemenin tespitiyle ilgili çıkan pek çok uyuşmazlık da içtihadı birleştirme kararıyla çözülmekteydi (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 98, dn. 17).

678 Sulh hukuk ve aslîye hukuk ayrımının, dava konusunun değer ve miktarı üzerinden hesaplanmasının HUMK zamanında olduğu gibi devam etmesi gerektiğini savunan Taş Korkmaz, bu değerin sadece görevli mahkemenin tespiti bakımından değil, dava açılırken alınacak harçlar bakımından da önemli olduğunu savunmuştur (**Taş Korkmaz, Hülya**, 6100

malvarlığı olan tüm davaların aslîye hukuk mahkemesinin görevine girdiğine ve bu nedenle değerin belirtilmesine gerek olmadığının söylenmesine imkân yoktur[679]. Çünkü dava konusunun değeri, harçların alınması, yargılama giderleri, vekaletin hesaplanması, kanun yollarına başvuru gibi daha pek çok usul hukuku kurumu bakımından gereklidir[680]. Ayrıca kanun koyucu devam eden davalar bakımından olası görev ve yargı yolu kararlarına ilişkin verilecek red hükümlerinin önüne geçebilmek adına, usul ekonomisi ilkesini de ihlal edeceği gerekçesiyle 6100 sayılı HMK ile bir istisna hükmü (HMK Geçici m. 1, 1) de getirmiştir[681] Buna göre, "Bu Kanun'un yargı yolu ve göreve ilişkin hükümleri, Kanun'un yürürlüğe girmesinden önceki tarihte açılmış davalarda uygulanmaz". Yani HMK yürürlüğe girdikten sonra açılacak davalarda HMK'nın yeni hükümleri derhal uygulanacaktır. Böylece HMK'dan önce görevin parayla belirleniyor olması nedeniyle görevle ilgili değişiklikler yaşanmakla birlikte, HMK'nın yürürlüğünden sonra açılan davalara bu kanun hükmünün uygulanıyor olması sorunların önüne geçilmesini de sağlamıştır[682]. Ancak bu durum özellikle özel görevli ihtisas mahkemeleri bakımından gerek Yargıtay uygulaması gerekse kanunlarında hepsi bakımından açık bir düzenlemenin getirilmemiş olması nedeniyle bir netliğe kavuşturulamamıştır. Örneğin Yargıtay'ın, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesiyle ilgili bir kısım kararlarında mahkemenin görevi hiç değişmezken, diğer bir kısım kararlarında ise görevin kamu düzeninden olmasından dolayı bozma kararları verdiği görülmüştür[683]. Benzer şekilde Kanun koyucu bazı durumlarda açılan derdest davaların, nerede görüleceğini açıkça

---

Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Görev, Yetki Ve Yargı Yeri Belirlenmesine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan Özel Sayı, C. II, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, Vol. 8, Özel Sayı, İzmir 2013, (s. 1753-1818), s. 1760-1761). Oysa harç bakımından her ne kadar göreve ilişkin hüküm kapsamında (HMK m. 2-4) bir "değer ya da miktar" unsuru kabul edilmemiş olsa da, HMK m. 119, 1, d gereği, "dava konusu ve malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değeri" dilekçenin bir unsuru olarak yer almaktadır.

679 Benzer yönde bkz. **Karslı – Muhakeme**, s. 42.

680 Bu gerekçeyle yazar dava konusunun ne şekilde hesaplanacağının Kanun'da açıkça düzenlenmesinin gerekli olduğu yönünde eleştiride bulunmuştur (**Karslı – Muhakeme**, s. 42).

681 Bu konuda bkz. **Taşpınar-Ayvaz, Sema,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) Zaman Bakımından Uygulanması, Ankara 2013, s. 189, dn. 396.

682 **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 190; **Pekcanıtez, Hakan,** Medenî Usul Hukuk'unda Görev Kurallarının Zaman İtibariyle Uygulanması, GÜHFD, Y. 2005, S. 2, (s. 163-192), s. 167.

683 **Pekcanıtez – Zaman,** s. 168 vd.

düzenlemekle birlikte, bazıları bakımından belirsizlik devam etmiştir[684]. Fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi ile davanın nerede açılacağı Kanun'da açıkça düzenlenmekle birlikte, 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nın zaman bakımından görev ve yetki başlığını taşıyan maddesi ile konuyla ilgili ve kesinleşmemiş tüm davaların kadastro mahkemesine devredileceği hükme bağlanmıştır (Kad. K. m. 27). Bu kapsamda davanın açıldığı tarihte görevli olan mahkeme, yeni kanunla görevsiz hale gelse de mahkemenin görevsizlik kararı vermemesi gerekecektir[685]. Görev bakımından sorun, tamamlanmış işlemler açısından değildir. Davada birden fazla işlem olduğundan, davayı kesin hükümle sonuçlandıracak mahkemenin baştan sona görevli olması gerekir. Yargıtay, görevin kamu düzeninden olması ve usulî kazanılmış hakkın istisnası olması gerçeğinden hareketle, görevin davanın açıldığı tarihe göre belirleneceğini, görevle ilgili kuralların geçmişe etkili olmayacağını ve aksinin Anayasa'ya aykırılık teşkil edeceğini ifade etmiştir[686]. Ki bu yaklaşım adil yargılanma hakkı, hukuk devleti, güvenliğin korunması, usul ekonomisi ve usul kurallarının zaman bakımından uygulanması ilkelerine de uygundur[687]. Muhtemel görevsizlik kararı, herşeye yeniden başlanacağı için tarafların hukukî korunma taleplerinden zaman olarak uzaklaşmalarına neden olur. Ancak mahkemenin kuruluşunun kanunla sağlanması ve kişiye ve somut olaya özgü mahkemelerin kurulabilmesinin mümkün olmamasından dolayı, tabii hâkim ilkesinin[688] de uygunması gerektiği söylenilse de[689], kişinin dava açarken muhtemel değişiklikleri tahmin edebilmesi mümkün olmadığından ve kişi açısından sırf Kanun değişikliği gerekçesiyle görevli mahkemeye gönderilerek tabiî hâkim ilkesinin usul ekonomisi ilkesinden yani makul sürede yargılanma hakkından üstün tutulabilmesi mümkün

684 **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 190.

685 **Pekcanıtez – Zaman**, s. 181, dn. 30; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 50; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 6, s. 30, Rn. 1; **Karslı – Muhakeme**, s. 80-81. Bir öneri hakkında bkz. **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 190. Bu önerinin gerçekleştirilebilmesi için mutlaka açık bir geçiş hükmünün bulunması gerekeceği yönünde bkz. **Umar**, s. 13; **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 191.

686 **Pekcanıtez – Zaman**, s. 177.

687 **Pekcanıtez – Zaman**, s. 178 vd. Karş. **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 193 vd.

688 **Tanrıver, Süha,** Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı, TBBD, 2013/104, (s. 12-35), s. 12 vd.; **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 197-198.

689 **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 197-198.

değildir. Taraflar arasında eşitlik ilkesi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır[690], ancak yapılacak herhangi bir değişiklik hukuk devletini zedeleyen sonuçlar doğmasına sebep olacaktır[691].

Ayrıca kanun koyucunun parasal sınırları değiştirerek yaptığı düzenlemeler, esasında sulh ve aslîye hukuk gibi iki genel görevli mahkemenin görevini değiştirmek içindir. Buna göre, konusu para ve parayla ölçülebilen davalar bakımından davaların değeri ne olursa olsun aslîye hukuk mahkemeleri görevli olacak; bu durum kişi varlığına ilişkin davalarda da kural olarak geçerli olacaktır. HMK m. 4 gereği sulh hukuk mahkemesinin görevli olduğu haller ayrıca kanunî düzenleme altına alınmıştır. Böylece 1 Ekim 2011 tarihinden sonra açılan davalar bakımından "dava konusunun değerinin" bir önemi kalmamıştır. Esasında bu tartışma salt parasal sınırın önemli olduğu 1 Ekim 2011 tarihinden önce açılan davalar bakımındandır. Ancak uyuşmazlığın niteliği ya da dava konusu hak ya da hukukî ilişkinin görev bakımından önemli olmadığı da söylenemez. Hatta özel mahkemeler bakımından uyuşmazlık unsuru yanında kişi unsurunun da (belli kişi ya da meslek grubu gibi) belirleyici olduğu görülmektedir. Ancak bunun için her bir mahkemeyi kapsayacak şekilde bir genelleme yapılması ya da bir ölçüt konulabilmesi mümkün değildir. Durum hem genel hem de özel mahkemeler bakımından gerek düzenlendikleri kanun hükmü gerekse çalışma alanlarının ayrı olması gereği birbirinden farklıdır. Bu bakımdan salt dava konusunun görevin tespiti bakımından belirleyici olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak HMK'nın hükümlerinin zaman bakımından uygulanması, her ne kadar görevin belirlenmesinde dava konusunun değerine bağlı olma ölçütünü kaldırsa da, verilecek görevsizlik kararının kanun yollarına başvurusu ve yukarıda ifade ettiğimiz hususlar bakımından dava konusunun değerine yine başvurulacaktır. Ama görev salt bu kıstasa göre belirlenmeyecektir. Mahkeme, HMK gereği, göreve ilişkin yaptığı incelemede görevli olup olmadığını dava konusu edilen hakkın niteliğine göre belirleyecektir. Bu durum HUMK zamanında da benzer olmakla birlikte mahkeme bu incelemesine ek

690 **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 193-199.

691 **Pekcanıtez – Zaman**, s. 178 vd.; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 51; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 6, s. 30, Rn. 1.

olarak yani dava konusu hakkın niteliği yanında, bunun tespitinden (yani malvarlığı hakkı olduğunun belirlenmesinden) sonra, bu hakkın değerini tespit veya bu hususu bilirkişiye takdir ettirmekte ve ondan sonra HUMK m. 8, 1'deki ana kurala göre görevli olup olmadığına karar vermekteydi[692]. HMK de ise m. 119, 1, d gereği, konusu para ile değerlendirilen malvarlığı haklarına ilişkin davalarda harcın belirlenebilmesi için bu unsura yine ihtiyaç vardır.

Diğer bir tartışılması gereken husus, görevin dava konusu hakka ilişkin olarak mahkemece tespitinden sonra verilecek muhtemel bir görevsizlik kararının dava konusunun akıbeti açısından ne şekilde değerlendirileceğidir. Gerek görevsizlik kararı üzerine davanın devamının görevli mahkemeden talep edilmesi, gerekse bunun talep edilmemesi halinde davanın açılmamış sayılmasında dava konusuna bağlanan sonuçlar hem usulî (görevsiz mahkemede açılan davanın devamı niteliğinde olması) hem de maddi hukuk (zamanaşımı, hak düşürücü süre bakımından ek sürenin verilmesi) açısından söz konusu olacaktır. Bu konuya aşağıda değinilecektir[693].

VI. Çekişmesiz Yargıdaki "Talep" Kavramı İle Karşılaştırılması

Medenî yargı, Roma Hukuku'ndan[694] bu yana çekişmeli ve çekişmesiz yargı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çekişmesiz yargı, Alman[695] ve Avusturya[696] hukuk sistemlerinde ayrı kanunlar ile İsviçre'de[697] ise Federal Usul Kanunu içerisinde

692 **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 124; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 108-109.

693 Bu konuda bkz. § 6 C II.

694 Roma hukukunda çekişmesiz yargıyı ifade etmek üzere "iurisdictio voluntaria" kullanılmaktaydı (**Umur – Lügât**, s. 99; **Habscheid, Walther,** Freiwilligen Gerichtsbarkeit, 7. Auflage, München 1983, s. 19).

695 Alman hukukunda "freiwillige Gerichtsbarkeit" ibaresi kullanılmaktadır.

696 Avusturya hukukunda ise, çekişmeli olanlar dışındaki işlere ilişkin olmak üzere "Außerstreitverfahren" kavramının kullanıldığı görülmektedir (**Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 19; **Atalı, Murat,** Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 50-101), s. 54).

697 İsviçre'de de Alman hukukundaki gibi "freiwillige Gerichtsbarkeit" ve bunun yanında "nichtstreitige Verfahren" ya da "nichtstreitige Gerichtsbarkeit" ifadelerinin de kullanıldığı görülmektedir. Her ikisinin kullanımı için bkz. **Guldener**, s. 41 vd.; **Alangoya, Yavuz,** İsviçre Hukukunda Çekişmesiz Yargıya (Nizasız Kaza) İlişkin Düşünceler, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 110-126), s. 115.

düzenlenmiş[698]; Türk hukuku bakımından ise, 6100 sayılı HMK ile kanunî bir düzenleme altına alınmıştır (HMK m. 382-388). Çalışmamızın konusunu oluşturan dava konusu, çekişmeli yargının faaliyet alanı içerisinde yer alan ve davaya ilişkin olan bir kavramdır. Bir dava, davanın konusu ile objektif olarak bireyselleştirilmektedir[699]. Adli yargıda yer almakla birlikte bir dava içermeyen yargı türü ise çekişmesiz yargıdır[700]. Bu nedenle çekişmesiz yargı bakımından yürütülen yargısal faaliyete "çekişmesiz yargı işi" denilmektedir[701]. Çekişmesiz yargı da amaç, sübjektif hakkın veya taraflar arasında uyuşmazlığın olmadığı veyahut hâkimin re'sen harekete geçmesinin gerektiği hallerde, hâkim tarafından kanunda öngörülen objektif usul hukuku kurallarının somut işe uygulanabilmesidir[702]. Çekişmeli yargıda ise amaç, sübjektif hakkı ihlal edilen ya da ihlal tehlikesi ile karşı karşıya kalan taraf bakımından mahkemeden hukukî korunma talep edilebilmesidir[703]. Yani burada, eda, tespit ya da inşai bir hükümle hukukî uyuşmazlığın kesin olarak çözümlenmesi amaçlanır[704]. Ayrıca bu eda, tespit ve inşai davalar çekişmesiz yargı işinden farklı

698 **Yıldırım, Kamil,** Alman Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 18-49), s. 18-19; **Alangoya, Yavuz,** İsviçre'de Yeni Federal Medenî Usul Kanununa Doğru, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 333-356), s. 349; **Budak, Ali Cem,** Prof. Dr. Baki Kuru'nun "Nizasız Kaza" İsimli Eserinden Beri Çekişmesiz Yargı Alanında Meydana Gelen Başlıca Değişiklikler, 75. Yaş Günü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, TBB, Ankara 2004, (s. 273-306), s. 275.

699 **Börü – Devir**, s. 89; **Meriç – Tasarruf**, s. 123.

700 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 913; **Yılmaz – Şerh**, s. 3490; **Özbay, İbrahim,** 100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?, Ankara 2012, s. 467; **Özekes, Muhammet**, Çekişmesiz Yargıda İlgililerin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 685-691), s. 686-687; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 65.

701 **Kuru, Baki,** Nizasız Kaza, Ankara 1961, s. 10; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 913; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 104; **Aras, Aslı,** Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü (6100 Sayılı HMK Çerçevesinde Çekişmesiz Yargı Usulü), Ankara 2017, s. 25.

702 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 101; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 11, s. 62, Rn. 9. Habscheid ise, çekişmeli ve çekişmesiz yargıda, sübjektif bir hakkın gerçekleştirilmesi hedeflendiğinden bunların amaçlarının aynı olduğu sonucuna varmaktadır (**Habscheid**, s. 87). Esasında bu durum Alman hukuku bakımından çekişmeli yargı kapsamında olması gereken pek çok işin, çekişmesiz yargı kapsamında değerlendiriliyor olmasından kaynaklanmaktadır (**Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 43).

703 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 101; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 51-52.

704 **Guldener**, s. 41; **Aras**, s. 25; **Nikisch**, s. 5.

olarak bir sübjektif hakka dayanırlar[705]. Çekişmesiz yargı da bir hukukî korunma vardır, ancak bu sübjektif bir hakka dayanmamaktadır[706].

Çekişmesiz yargıda da da çekişmeli yargıda olduğu gibi, talepte bulunan (çekişmeli yargı bakımından davacı), bir iddiayı ileri sürmekte ve bu iddiası da çekişmesiz yargının konusunu oluşturmaktadır[707]. Yani çekişmeli yargı işleri dışında kalan, şeklen mahkemelerce görülen ve genelde karara bağlanılması istenilen talep, olgu veya durumun tespiti yahut bildirilmesi biçiminde somutlaşan işlerdir[708]. Bunun için aranan ölçütler, uyuşmazlık yokluğu, sübjektif hak yokluğu ve re'sen harekete geçme ölçütüdür[709]. İlk ölçüt olan uyuşmazlık (hasım) yokluğuna göre, talepte bulunan kişi ile uyuşmazlık halinde olan gerçek bir karşı taraf yoktur[710]. Diğer bir

---

705 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 33; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 912.

706 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 20. Silahların eşitliği ilkesi de çekişmeli yargıda, bir uyuşmazlığın varlığı halinde uygulanabilirken; her çekişmesiz yargı işinde uygulanacağı anlamına gelmemektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Hanağası, Emel,** Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Ankara 2016, s. 173-191.

707 **Habscheid**, s. 223; **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 18. Habscheid'a göre, bu soyut hukukî sonuç çerçevesinde değil, belli iddia edilen vakıanın ortaya konulması ile ortaya çıkar. Talebi ortaya koyan taraf, bunun diğer tarafına karşı belli bir hukukî sonuç elde etmek istiyorsa mutlaka iddiasını dayandırdığı vakıaları ortaya koymalıdır (**Habscheid**, s. 223-224). Esasında Habscheid, burada dava konusu ya çekişmesiz yargı bakımından talebin konusu kapsamına "vakıa" unsurunu dahil ettiğinden dolayı böyle bir sonuca varmaktadır.

708 **Tanrıver, Süha,** Türk Hukuku Bağlamında Çekişmesiz Yargı ve Noterlik, Noterlik Hukukuna İlişkin İncelemeler, 1993-2011, Ankara 2011, (s. 147-160), s. 150.

709 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 16 vd.; **Yılmaz – Şerh**, s. 3491; **Tanrıver – Çekişmesiz Yargı,** s. 150; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 103-107; **Özbay - HMK**, s. 467; **Budak – Çekişmesiz Yargı Değişiklik**, s. 276, dn. 11; **Atalı - Pekcanıtez Usul,** 2113-2118; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 114; **Budak, Ali Cem,** Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 128-187), s. 129; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 71-72; **Üstündağ –Yargılama**, s. 33 vd.; **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, s. 123 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 78-79; **Özekes – Çekişmesiz Yargı**, s. 688 vd.; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 230. Bunlara ek olarak doktrinde inşai-önleyici etkisinin de olduğu kabul edilmiştir. Buna göre çekişmeli yargıdaki hakların tespit ve muhafazası, kendisini çekişmesiz yargı bakımından yeni hukukî ilişki kurulması, kaldırılması ve değiştirilmesi olarak göstermektedir. Ancak bu diğer ölçütlerle birlikte değerlendirildiğinde yol gösterici bir ölçüt olabilecek niteliktedir (**Kuru - Nizasız Kaza**, s. 27-29). Benzer yönde bkz. **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 20. Habscheid, medenî yargıda inşai hüküm etkisinin genellikle olumsuz olmasına karşı, çekişmesiz yargı bakımından bu durumun pozitif olduğunu ifade etmiştir (**Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 20). Kararların inşai özelliği ise, çekişmesiz yargıya özgü değildir (**Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 27).

710 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 16 vd.; **Yılmaz – Şerh**, s. 3491; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 103; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, 2113; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 114; **Budak - Çekişmesiz Yargı**, s. 129; **Üstündağ –Yargılama**, s. 33 vd.; **Taşpınar Ayvaz, Sema**, Mahkeme Kararıyla Düzeltilmiş Nüfus Kayıtları Hakkında Tekrar Mahkemeye Başvurulabilir mi? Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, Ankara 2014, C. II, (s. 1851-1879), s. 1857; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar**

deyişle hukukî uyuşmazlık, dolayısıyla bir dava söz konusu değildir[711] ve taraf yerine ilgili kavramı kullanılmaktadır[712]. Diğer ölçüt olan sübjektif hak yokluğuna göre, talepte bulunan kişinin sübjektif bir hakkının olmamasıdır[713]. Yani çekişmeli yargıdaki gibi ihlal edilen bir sübjektif hak ve ona karşı hukukî korunma talep edilmesi söz konusu değildir. Son ölçüt ise hâkimin re'sen harekete geçtiği hallerdir. Genel menfaat, özel menfaate üstün ise kanun koyucu re'sen harekete geçecektir[714].

Çalışmamız açısından önemli olan çekişmesiz yargıya konu talebin amacının ne olduğu ve bu bakımdan dava konusunun unsurlarıyla arasındaki farkın ne şekilde ortaya konulacağıdır. Tek tarafın talebine binaen[715], mahkeme kararına bağlanması ihtiyacı olan[716] çekişmesiz yargıda talebin konusu, bir hukukî uyumazlığın yani davanın çözülmesi değildir[717]. Ad veya soyadın değiştirilmesinde olduğu gibi kanun

---

Ayvaz - Usul, s. 78; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 911. Bu nedenle çekişmesiz yargıda, tek taraflı bir yargılama söz konusudur (**Yılmaz – Şerh**, s. 3490).

711 Bir görüşe göre, çekişmesiz yargı, diğer bir adıyla nizasız kaza, davada hasım gözükenler arasında bir ihtilafın olmadığı dava çeşitlerini ifade etmektedir (**Akman**, s. 69). Oysa ortada ne bir hasım ne de bir dava söz konusudur, bu nedenle bir dava çeşidi değil, aksine medenî yargının bir alt koludur.

712 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 18; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 114; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 103-105; **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 19; **Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 31; **Atalı – Çekişmesiz Yargı**, s. 700; **Budak – Çekişmesiz Yargı**, s. 155. Çekişmeli yargıda, davacı ve davalıyı belirlerken, dava konusu ile gerçek bağlantıları yani sıfat başlangıçta önem taşımaz. Çünkü şekli taraf sistemi kabul edilmiştir ve taraflarla dava konusu arasındaki bağlantı yani sıfat, esasa girildikten sonra tespit edilir. Çekişmesiz yargıda, yargılama konusu işle kimin ilgili olduğu hususunu gösteren maddi anlamda ilgili vardır (**Özekes – Çekişmesiz Yargı**, s. 687-688). Maddi anlamda ilgili kavramı hakkında ayrıca bkz. **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 141; **Budak – Çekişmesiz Yargı**, s. 154 vd.

713 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 32 vd.; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 106; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, 2116 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 114; **Budak - Çekişmesiz Yargı**, s. 129; **Üstündağ – Yargılama**, s. 33 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 78; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 912.

714 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 107; **Meriç – Tasarruf**, s. 56. Kamu yararı hakkında bkz. **Guldener**, s. 43-44; **Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 27.

715 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 19; **Guldener**, s. 42. Ancak bu talep, eş ve çocuk gibi birden fazla kişiyi de etkileyebilir (**Guldener**, s. 43). Çekişmesiz yargıda kural, mahkemenin tarafın talebi üzerine harekete geçmesidir; ancak çekişmesiz yargıya tabi bazı işlere mahkeme kendisi el koyabilir (**Kuru - Nizasız Kaza**, s. 150-155; **Atalı – Çekişmesiz Yargı**, s. 82; **Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 33-34; **Budak – Çekişmesiz Yargı**, s. 168). İster re'sen isterse talep üzerine olsun her hâlükârda çekişmesiz yargıda re'sen harekete geçme ilkesi uygulanmaktadır (**Atalı – Çekişmesiz Yargı**, s. 83). Karşı bir görüş hakkında bkz. **Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 34 vd.

716 **Guldener**, s. 42; **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 123..

717 **Yılmaz – Şerh**, s. 3490; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2113.

gereği, bir mahkeme hükmüne bağlanması ihtiyacından dolayı bu husus yargıya taşınmaktadır. Çekişmeli yargıda bir hak ihlaline bağlı, hukukî korunma talebi söz konusu iken, çekişmesiz yargıda bir hak ihlal edilmemektedir. Çekişmeli yargıda davanın çözülmesi adına HMK m. 119 gereği bir dava dilekçesinin hazırlanması gerekir. Oysa çekişmesiz yargı bakımından adli bir dilekçenin neler içermesi gerektiği konusunda kanunda açık bir düzenleme yoktur. Bu nedenle işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde bir çekişmesiz yargı işi için dilekçenin hazırlanması gerekmektedir[718]. Bu da çekişmesiz yargıda niteliğine uygun düştüğü ölçüde basit yargılama usulünün uygulanıyor olması gereği (bkz. HMK m. 385), Yönetmelik m. 198'deki formun doldurulması suretiyle yerine getirilebilir[719] (bkz. HMK m. 317, 4). Esasında çekişmesiz yargıda açıkça ifade de edildiği üzere, talebin konusunu bu dilekçe içerir[720]. Bu dilekçede bir "talep konusu" ve "talep sonucu" kısmı söz konusu olacaktır, ancak bu dava konusu ve onun görünümü niteliğinde olan talep sonucuna yani netice-i talebe ilişkin değildir[721]. Zira burada medenî yargıdaki gibi içeriği geniş tutulmuş bir talep sonucu yoktur; talepte bulunan ilgilinin ne istediğini ortaya koyan anlaşılabilir bir talep yeterlidir.[722] Burada çekişmesiz yargıya konu edilen talep kapsamında bir sınır çizilecektir. Vakıa ise bu kapsamda bir dava konusu unsuru olarak, ortada bir dava ve ona bağlı bir talep sonucu olmadığından değerlendirilemeyecektir. Çünkü bir hak iddiası olmadığından bunun temellendirilmesine de ihtiyaç olmayıp, şekle bağlı olmayan bir talebin ortaya konulması yeterlidir[723]. Ancak kanaatimizce çekişmeli yargıdaki dava dilekçesinden kıyasen, burada da vakıalara yer verilmesi gerekecektir[724]. Bunun amacı ise çekişmesiz yargıya ilişkin bu talebin açıklığa kavuşturulabilmesi içindir. Dava

---

718 **Yılmaz, Ejder**, Adli Yazı ve Yazışma Usulleri, Ders Kitabı, Gözden Geçirilmiş 4. B., Ankara 2014, s. 65.

719 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 921.

720 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 155.

721 Çekişmesiz yargıya ilişkin dilekçe örnekleri için bkz. **Yılmaz – Adli Yazı**, s. 65 vd.

722 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, s. 124.

723 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 124.

724 1898 tarihli Alman "Çekişmesiz Yargı Kanunu" kapsamında, re'sen araştırma ilkesi gereği, hâkim tüm dava malzemesinden sorumludur ve vakıaların getirilmesi ve ispatı tarafa ait bir yükümlülük değildir. Bir vakıanın ispata muhtaç olup olmadığına hâkim karar verecektir (**Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 18, dn. 3, 35).

dilekçesinin, çekişmesiz yargı işlerine kıyasen uygulanmasında olduğu gibi ispat, harç, süreler, tarafların duruşmaya gelmemesi gibi usulî durumlarda da HMK'nın çekişmeli yargıya ilişkin kuralları kıyasen uygulanabilecektir[725]. Ancak çekişmesiz yargıda işin gerektirdiği ölçüde re'sen araştırma ilkesi uygulandığından talebin değiştirilmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ve ıslah uygulanmayacaktır[726]. Bu yönüyle de dava konusundan ayrılmaktadır. Zira dava konusu yapılan talebin, değiştirilmesi veya genişletilmesi iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ve istisnaları (karşı tarafın muvafakati veya ıslah) kapsamında değerlendirilecektir[727]. Oysa çekişmesiz yargıda yargılamaya getirilen talebin konusu hâkim tarafından genişletilip değiştirilebileceğinden talep de değişebilecektir[728]. Hâkim kararında serbesttir[729].

Ayrıca çekişmesiz yargı sonucu, Kanun'da aksine hüküm bulunmayan hallerde, talep hakkında verilen karar maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmemektedir[730] (HMK m. 388). Bu nedenle, kanun yoluna gitmeden ya da gittikten sonra şeklen kesinleşen çekişmesiz yargı işine ilişkin karara karşı, aynı konuda

---

725 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2147. İsviçre'deki benzer durum hakkında bkz. **Guldener**, s. 44.

726 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 155; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2147-2148. Ancak takibi talebe bağlı çekişmesiz yargı işleri bakımından hâkim taleple bağlı olacaktır. Ancak nizasız kazada taleple sıkı sıkıya bağlılık söz konusu olmadığından dolayı, taleplerin genişletilmesi ya da daraltılması mümkündür (**Kuru - Nizasız Kaza**, s. 156).

727 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 6 D I II 1 2.

728 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, s. 125; **Budak – Çekişmesiz Yargı**, s. 170.

729 **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, s. 125.

730 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 180-181; **Guldener**, s. 42; **Özbay - HMK**, s. 478; **Tanrıver – Çekişmesiz Yargı**, s. 151; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 9125-926; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 720; **Alangoya – Nizasız Kaza**, s. 116; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2145; **Yılmaz – Şerh**, s. 3524; **Aras**, s. 185. Kesin hüküm probleminin çekişmeli yargıya ilişkin olduğu hakkında bkz. **Özkaya - Ferendeci – Objektif,** s. 2. Buna karşılık Habscheid, çekişmesiz yargının da çekişmeli işleri olabileceğinden hareketle, çekişmesiz yargının bu tarz kararlarının maddi anlamda kesin hüküm oluşturduğu kanaatindedir (**Habscheid**, s. 90). Ancak bu durum dışında çekişmesiz yargıdaki işler değiştirilebilir niteliktedir. Vakıa, mahkemenin maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıyan, iddia edilen sübjektif hakka ilişkin bir çekişmesiz yargı kararı vermesi durumunda önemlidir (**Habscheid**, s. 93). Doktrinde de çekişmesiz yargının konusunun belirlenmesi hususunda bir çaba gösterilmemiştir. Lent, özel bir hak iddiası olmadığından, dava konusuna ilişkin bir hak iddiasının da çekişmesiz yargı bakımından söz konusu olamayacağını ifade etmiştir. Zira tam anlamıyla bir eda, tespit ya da inşai hakka ilişkin talep söz konusu değildir. Ancak bu durum, aynı vakıaya bağlı, bir çekişmesiz yargı prosedürünün tekrarlanmasına da neden olur (**Habscheid**, s. 94-96). Çekişmesiz yargıda talep yığılması olabileceği yönünde bkz. **Habscheid**, s. 96 vd.

yeniden talepte bulunabilmek mümkündür[731]. Bu talep, kesin hüküm nedeniyle reddedilmez. Hâkim gerekçesini göstermek suretiyle, çekişmesiz yargı kararını iptal etme, değiştirme ve düzeltme yetkisini haizdir[732]. Dava konusu edilen taleple, çekişmesiz yargıdaki talep arasındaki en önemli fark da kendisini burada göstermektedir. Maddi anlamda kesin hüküm bakımından tarafları, dava konusu ve dava sebebi aynı olan davaların bulunması gerektiğinden, bu husus çekişmeli yargıya dahil davaya ilişkin bir usul kurumudur. Burada vakıanın, dava konusunun mu yoksa maddi anlamda kesin hükmün mü bir unsuru niteliğinde olduğu tartışmasına da gerek yoktur. Zira çekişmesiz yargıdaki talep, bir dava konusu unsuru olan talep sonucu ile benzer (yani eda, tespit ya da tam bir inşai hakka dayanmadığından) bir nitelik taşımadığından vakıanın onun bir unsuru olup olmadığı tartışmasına gerek göremiyoruz. Bu kapsamda vakıa, çekişmesiz yargıdaki talep bakımından ispata yönelik bir somutlaştırma görevi görecektir. Ancak bu da çekişmeli yargıdaki niteliğini haiz değildir.

VII. Değerlendirme ve Görüşümüz

Dava konusu kavramının benzer diğer hukukî kavramlarla karşılaştırılmasına baktığımızda, esasta talep sonucu ve uyuşmazlık konusu kavramı ile daha yakından bir bağlantısı olan dava konusu, dava sebebi ve dava değeri kavramlarından ayrılmaktadır. Talep sonucu, aslında dava konusu edilen ve mahkemeden istenen şey olarak dava konusu kavramına en yakın belki de onun tam kendisi olan kavramdır. Aynı şekilde uyuşmazlık konusu da, dava konusu ile yakın ilişkidedir. Ancak uyuşmazlık konusu dava konusuna göre hem daha geniş hem de taşıdığı anlam gereği davanın esasına daha yakın bir kavramdır. Davalı ve davacı sıfatlarının söz konusu dava konusu edilen mal veya hak üzerindeki hukukî ilişkiye dayanması halinde biraz daha maddi hukuk temelli uyuşmazlık konusu kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dava konusu ise salt usulî bir talebin ileri sürülmesi olarak ifade edilecektir.

---

731 **Taşpınar Ayvaz – Nüfus Kayıtları**, s. 1858.

732 **Yılmaz – Şerh**, s. 3524; **Özbay - HMK**, s. 478; **Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 20; **Wach**, s. 47; **Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 39. Ayrıca bu yetki, inşai bir nitelik taşır (**Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit,** s. 20).

Diğer yandan dava sebebi kavramı ile dava konusu kavramına bakıldığında aslında dava sebebi, ister ferdileştirme teorisi bağlamında hukukî sebeplere ister vakıalara dayandırma teorisi bağlamında vakıalara ilişkin olsun temelde bunlar dava konusundan farklı kavramlardır. Hukukî sebep, dava konusu edilen hak ve iddialar üzerindeki hukukî kaideler iken; vakıa ise iddiaların dayanağı olan olaylar, hukukî işlem ve fiillerdir. Temelde teoriler kısmında vakıa ve dava konusu ilişkisi tam olarak ortaya konulacağından vakıaların da dava konusundan farklı anlam taşıdığını ve ancak bunların dava konusunun belirlenmesinde önemli rol oynadıklarını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Dava konusunun değeri kavramına bakıldığında ise aslında harca esas miktarın belirlenmesi hususunda önce dava konusunun ortaya konulması ile netlik kazanacak dava dilekçesinin zarurî unsurlarından biridir. Dava konusunun değeri, bu yanıyla malvarlığına ilişkin davalarda aslında dava konusu kavramından ayrı, ama onunla çok yakın ilişkide olan bir kayıttır. Çekişmesiz yargı dava olmadığından dava konusuna ilişkin bir talep sonucu kavramı söz konusu değildir. Burada salt bir talep kavramı vardır. Ancak bu talep, dava konusu edilen bir hakka ilişkin değildir. O nedenle değiştirilmesi ve genişletilmesi ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmesi bakımından dava konusundan farklılıklar göstermektedir. Çekişmesiz yargı bakımından önemli olan husus, bu talebin açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır. Bu yargı türü bakımından her ne kadar dava konusunun unsuru olarak tartışılan vakıanın önemli olmadığı iddia edilse de gerek çekişmesiz yargı dilekçesinde bulunması gereken bir unsur olarak, gerekse çekişmesiz yargıya konu talebi temellendiyor ve bu yolla ispata yardımcı oluyor olması gereği dikkate alınması gereken bir unsurdur. Vakıa çalışmada savunulan tek unsurlu teori gereği, ne çekişmeli yargıdaki dava konusunun bir unsuru, ne de çekişmesiz yargıdaki talebin bir unsuru niteliği taşımaktadır. Ancak her iki yargı türü bakımından talep sonucunun ve talebin temellenmesine yardımcı olmaktadır.

D. YARGILAMAYA HÂKİM OLAN İLKELER BAĞLAMINDA DAVA KONUSU KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Genel Olarak

Dava konusu ve ilkeler usul hukuku sistematiği içinde birbirlerine etkileri olan kurumlardır[733]. Gerek davanın açılması sırasında gerekse davanın ilerleyen aşamalarında dava konusunun ilkelerle bağlantısı olduğu görülür. Zira yargılamanın amacı adil bir yargılama yapılması, taraflar yanında mahkemeye güvenin sağlanması olduğundan yargılama faaliyetlerinin belli esaslara bağlanması zorunluluğu hasıl olmuştur.

II. Tasarruf İlkesi Bakımından Dava Konusu

1. Genel Olarak

Tasarruf ilkesi (Dispositionmaxime)[734], yargılama sistemimize temel niteliğini veren ilkelerin başında gelir. Özel hukukun taraflara hakları üzerinde tasarruf edebilme yetkisi vermesi üzerine[735], HMK m. 24'te de bu ilke düzenleme alanı bulmuştur. Bu ilke gereği, taraflar uyuşmazlığı başlatmak, uyuşmazlık konusunu tespit etmek[736], uyuşmazlığı sürdürmek ve onunla ilgili gerekli işlemleri yargılama kuralları çerçevesinde yapmak ve onu sona erdirmek (mesela, davacının açtığı davadan feragat etmesi ya da sulh olması; davalının ise davayı kabul etmesi) yetkisini haizdirler[737]. Bu ilke gereği hâkim, bir davayı kendiliğinden açamaz ve

733 **Arens**, s. 21.

734 Taraflarca tasarruf ilkesi olması gerektiği yönünde eleştirisi için bkz. **Umar, Bilge,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'na Katkı, Medenî Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Ankara 2006, (s. 87-129), s. 91.

735 **Haus**, s. 39; **Lenze**, s. 135; **Yavaş, Murat,** Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medenî Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler ve Hâkimin Rolü, Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul 2007, (s. 283-335), s. 285; **Meriç – Tasarruf**, s. 53; **Gaul, Hans Friedhelm,** Yargılamanın Amacı - Güncelliğini Koruyan Bir Konu (çev. Nevhis Deren – Yıldırım), İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku (der. Yıldırım, M. Kamil), 3. B., İstanbul 2002, (s. 82-117), s. 111.

736 **Budak/ Karaaslan**, s. 77. Taraflar dava konusunu tespit etmek yetkisini haizdir (**Ercan, İbrahim,** Richter und Partei im Scheidungsverfahren, Eine rechtsvergleichende Studie zum deutschen, schweizerischen und türkischen Recht, München 2000, s. 36).

737 **Yıldırım, Kamil,** Medenî Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990, s. 108; **Schilken, Eberhard,** Medenî Yargılamada Hâkimin Rolü, İlkeler Işığı Altında Medenî

ancak tarafların talepleri doğrultusunda inceleme yapabilir[738]. Bu da tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilme yetkisini kapsar[739]. Tarafın talep sonucu üzerindeki etkinliği tasarruf ilkesinin dava konusu bakımından önemini ortaya koymaktadır. Zira bu sonuç dava malzemesinin taraflarca hazırlanması ve davanın taraflarca yürütülmesinin esas alınması gereği de doğaldır. Bu ilkenin doğal sonucu olarak iki taraftan birinin talebi olmadan hâkim davayı kendiliğinden inceleyemez[740] ve karara bağlayamaz (HMK m. 24, 1)[741]. Açık bir kanun hükmü olmadan kimse kendi lehine olan davayı açmaya veya hakkını talep etmeye zorlanamaz (HMK m. 24, 2)[742].

Yargılama Hukuku, (çev.: Nevhis Deren-Yıldırım), İstanbul 1999, (s. 41-64), s. 42; **Becker-Eberhard**, s. 20; **Baumgärtel, Gottfried,** Zur Lehre vom Streitgegenstand, (JUS München, Berlin und Frankfurt 1974, s. 69-75); s. 70; **Haus**, s. 39; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 119; **Meriç – Tasarruf**, s. 53; **Bilge/ Önen**, s. 262; **Tercan, Erdal,** Medenî Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, SÜHFD, Prof. Dr. Şakir Berki'ye Armağan, C. 5, Y. 1996, S. 1-2, (s. 181-212), s. 181; **Gaul - İlkeler,** s. 111; **Anıl, Yaşar Şahin,** Hukuk Davalarında Hâkimin Kendiliğinden Yapacağı İncelemeler, AD 1982, S. 2, Y. 1973, (s. 331-343), s. 332; **Budak/ Karaaslan**, s. 79-80; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 335; **Ulukapı, Ömer,** Yargıtay Kararları Işığında Medenî Usul Hukukunda Hâkim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi, SÜHFD, S. 1-2, 1998, (s. 713-732), s. 723; **Rosenberg /Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 77, s. 395, Rn. 3; **Meier**, s. 35; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1917; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes - Usul, 8. B.,** s. 228.

738 Davaya hâkim huzurunda bakılması İslâm muhakeme hukukunda da var olan ve duruşma devresinin ancak hâkimin hazır olduğu oturumu kapsayan bir evre olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Davaya hâkim huzurunda bakıldığını belirtmek üzere İstanbul Bâb Mahkemesinin 2/110 numaralı sicilinde işaret edildiği üzere "...meclis-i şer'-i şerîf-i enverde..."ifadesi davaya hâkim huzurunda bakıldığını göstermek üzere kullanılmaktadır (**Bayındır**, s. 106).

739 **Bilge/ Önen**, s. 296; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 121; **Erdönmez, Güray,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., C. I, İstanbul 2017, s. 784; **Üstündağ –Yargılama**, s. 239; **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 350; **Meriç – Tasarruf**, s. 53; **Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 33; **Akkaya – Boşanma,** s. 73; **Taşpınar - İspat**, s. 94; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 335.

740 Vakıaları ortaya koyma bakımından taraf hâkimiyeti taraflarca getirilme ilkesi ile ifade edilmektedir. Vakıalar ve bunları ispata yarayan ispat vasıtalarının getirilmesi taraf hâkimiyetini ifade ederken tasarruf ilkesine değil, taraflarca getirilme ilkesine işaret etmektedir (**Meriç – Tasarruf**, s. 53).

741 Diğer yandan mütelahik davada hakların yarışması halinde hâkim, davacı için yarışan taleplerden hangisi uygunsa, davacının talebinin olup olmadığına bakmaksızın, ona göre kararını verecektir (**Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 336). Kanaatimizce bu tasarruf ilkesinin bir istisnası olmasından ziyade, hâkimin hukuku re'sen uygulaması kuralına daha uygun bir yaklaşımdır.

742 **Habscheid**, s. 231 vd.

Hangi dava konusu teorisi uygulanırsa uygulansın tasarruf ilkesi dava konusunun belirlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır[743]. Özellikle iki unsurlu dava konusu teorisi ile davacı talep sonucunu ileri sürmekte ve bu talep sonucu için geçerli olan vakıaları davayı ve dava konusunu temellendirmek adına ortaya koymaktadır[744]. Tasarruf ilkesi sonuçta bu yolla tarafların dava konusu üzerinde etkide bulunabilme gücünü ortaya koymaktadır[745]. Özellikle talep sonucu davanın ileri sürülebilmesi ve bu dava hakkında hüküm alınabilmesi adına son derece önemlidir[746]. Tasarruf ilkesi, usulî talebe konu maddi hak ile bağlantılıdır; zira davacının yargılama konusunu böylelikle dava konusunu belirleyebilmesi özünde usulî talep temelinde yatan maddi hakka ve tarafın doğrudan tasarrufuna dayanmaktadır[747].

2. Dava Konusunun Belirlenmesine İlişkin Tasarruf İlkesi ile İlgili Önemli Bilgiler

Tasarruf ilkesi gereği, yargılama üzerinde etkili olan taraflardır[748]. Taraflarla dava konusu yani ihtilaflı konu arasında bir bağlantı bulunmaktadır[749]. Bu bağlantı

---

743 **Haus**, s. 39; **Baumgärtel**, s. 70; **Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 33. Tasarruf ilkesi, tarafların dava konusu maddi hukuk talebi üzerinde serbestçe tasarruf edebilmelerini ifade eder (**Becker-Eberhard**, s. 20). DZPO'da tasarruf ilkesi hâkimdir ve sadece davacı dava konusunu belirler, ancak bu ilke ile dava konusunun salt maddi hukuka mı yoksa salt usul hukukuna mı özgü olduğu belirlenemez. Çünkü dava konusu, maddi ve usul hukuku ile maddi hukukun usul hukukuna taşınması halinde taşıdığı özellikler dikkate alınarak belirlenir **(Lenze**, s. 135).

744 **Prütting**, s. 303; **Habscheid**, s. 109 vd.; **Baumgärtel**, s. 70.

745 **Habscheid**, s. 231.

746 **Baumgärtel**, s. 70.

747 **Becker- Eberhard**, s. 20; **Haus**, s. 39; **Meriç – Tasarruf**, s. 53. Tarafların dava konusu üzerinde tasarrufta bulunma yetkileri saf usulî bir kavram olarak maddi hukuk talep temellerine göre esaslı olarak belirlenemez (**Thomas/ Putzo**, s. 587). Dava hakkı, hakkın kendisi değil, onun bir yaptırımıdır ve ona bağlı feri'i bir hak olarak ortaya çıkar; zira aralarında cüz'ün küle nispeti şeklinde bir ilişki vardır (**Postacıoğlu, İlhan E.**, Dava Teorisi Üzerine Bazı Mülâhazalar, Makaleler ve Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, (s. 49-66), s. 50; **Akkan, Mine,** Medenî Usul Hukukunda Etkin Hukukî Koruma, Legal MİHDER 2007/1, S. 6, (s. 29-68)).

748 **Pohlmann, Petra,** Zivilprozessrecht, 3. Auflage, München 2014, s. 19-20; **Yavaş - İlkeler,** s. 285; **Bilge/ Önen**, s. 262; **Meriç – Tasarruf**, s. 72; **Haus**, s. 39; **Baumgärtel**, s. 70; **Thomas/ Putzo**, § 308a, s. 587, Rn. 2; **Meriç, Nedim,** Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, DEÜHFD 2009, C. 11, (s. 377-424), s. 379; **Rechberger, Walter,** Das Neue Türkische Zivilprozessrecht aus der Sicht Eines Österreichischen Prozessualisten, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 311-327), s. 311.

749 Bu aşamada tasarruf ilkesi doğrudan, dava konusuna ilişkinken; dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ilkesi, taraflarca getirilen malzeme (vakıa ve deliller) ile ilgilidir. Bu da mahkemenin tarafların getirdiği vakıa ve deliller ile bağlı olarak hüküm tesisini sağlamaktadır (**Becker-**

gereği, taraflar daha net bir anlatımla davacı dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilme yetkisine sahiptir[750].

Tarafların dava konusu üzerinde tasarruf edebilmesi yani dava konusunu değiştirebilmesi, dava konusunu devredebilmesi gibi işlemler öncelikle dava dilekçesinde dava konusunun ve bununla bağlantılı talep sonucunun net bir şekilde ortaya konabilmesine bağlıdır. Dava dilekçesinde talep sonucunun bulunması, aksi halde eksikliğin tamamlanması gerektiği HMK m. 119'da düzenlenmiştir. Eğer tamamlanmazsa hâkim eksikliğin tamamlanması için taraflara bir haftalık kesin süre verir ve bu sürede eksiklik tamamlanmazsa dava açılmamış sayılacaktır (HMK m. 119, 1, ğ; m. 119, 2). Bunun yanında dava konusu daha önceleri de bahsedildiği üzere pek çok başka usul kurumu bakımından da sınırlarının belirlenmesi ve kavramsal olarak açıklığa kavuşturulması gereken bir kavramdır. Dava dilekçesi bakımından aslında dava konusu üzerinde tasarruf edilebilmesi doğrudan dava konusunun teorileri ile ilgilidir. Teoriler kapsamında dava konusunun unsurlarının tayini aslında temelde dava dilekçesinde dava konusunun somutlaştırılması ile de yakından ilgilidir. Tasarruf ilkesi gereği de dava konusu doğrudan taraf iradeleri kapsamında belirlendiğinden teoriler unsurların ortaya konulabilmesi açısından yol gösterici olacaktır.

Dava konusu teorileri kapsamında eski maddi hukuk teorisi, usulî teoriler, yeni maddi hukuk teorisi, nisbi dava konusu teorisi ve çekirdek teori bulunmaktadır. Kısaca değinmek gerekirse, eski maddi hukuk teorileri, dava konusunu maddi hukuktaki talep kavramı ile aynı anlamda kullanmaktadır[751]. Bu teori gereği, her bir maddi hukuk talebi ayrı bir dava konusunu oluşturmaktadır. Yukarı da da ifade edildiği üzere Alman Medenî Usul Kanunu'nun hazırlanışı sırasında da maddi talep

---

Eberhard, Ekkehard, Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilme İlkesinin Esasları ve Sınırları, İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku, (Derleyen: Yıldırım, Kamil), İstanbul 2002, 4. B, (s. 17 vd.), s. 20). Bu hüküm tesisi sırasında hâkim hukuku kendiliğinden uygular ve tarafların hâkimin hukuku kendiliğinden uygulaması konusunda tasarrufta bulunabilmeleri mümkün değildir (**Akil, Cenk,** Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi, AÜHFD 2008/3, C. 57, (s. 1-57), s. 7; **Meier**, s. 24; **Henckel**, s. 272).

750 **Lüke, Gerhard,** Zum Streitgegenstand im arbeitsgerichtlichen Kündigungsschutzprozeβ, JZ, Tübingen 1960, (s. 203-209), s. 203; **Schilken – Hâkimin Rolü**, s. 44; **Alangoya – Usul-I**, s. 164.

751 **Windscheid,** s. 229; **Lent – Streitgegenstand**, s. 315 vd.

kavramından hareket edilerek, verme, yapma ve yapmama edimleri maddi talebin ve bu kapsamda dava konusunun özü olarak kabul edilmiştir. Örneğin, haksız fiil ve sözleşmeye aykırılık gibi iki ayrı sorumluluğun aynı somut olay çerçevesinde değerlendirilmesi sonucu birden fazla maddi hukuk talebinin olduğu sonucuna varılır. Bunun sonucu olarak da her bir sorumluluk sebebi olan maddi talep için taraflar ayrı ayrı talepte bulunmak suretiyle, her hukuksal sebep için ayrı hüküm kurulmasını talep edebilirler[752]. Kanaatimizce maddi talep, tek başına yargılama hukukunun usulî talebiyle aynı sonucu vermediğinden maddi hukuktaki talep kavramı ne yargılamaya getirilen vakıaları ne de bunlardan çıkarılan talep sonucunu anlatmak için yeterli değildir. Usulî talep, maddi talepten farklı olarak usulî bir talep sonucuna yönelmiştir[753]. Bu nedenle tasarruf ilkesi bağlamında dava konusunun belirlenmesi usulî talep kavramına olan ihtiyacın ortaya konulması ile açıklanabilir. Zira tasarruf ilkesi, maddi hukuk gereği işlem yapabilmeyi kapsayan bir serbestliği değil, tarafın dava konusu ettiği usulî talebin kapsamına ilişkin bir serbestiyi ifade etmektedir[754].

Diğer yandan maddi teorilerin yetersiz kalması karşısında medenî yargılama hukukunun bağımsız değer ve kavramları olduğu düşüncesinden hareketle usulî teoriler ortaya çıkmıştır. Özellikle dava hakkına yönelik usulî bir talep kavramının varlığına ihtiyaç duyulması maddi teorilerden sonra usulî teorilerin gelişmesine sebep olmuştur. Bu teoriler, davanın yargılama aşaması ve şartlarına ilişkin olarak usul hukukuna; davanın esasına ilişkin olarak da maddi hukuka ağırlık vermektedirler[755]. Teorilerin ortak özelliği maddi talep kavramından tamamen ayrı ve bağımsız usulî bir talep kavramına dayanmasıdır. Bu kapsamda tek unsurlu, çift unsurlu ve üç unsurlu teoriler vardır. Bizim de katıldığımız tek unsurlu usulî teoriye

---

752 **Schwab – İhtilaf**, s. 290-291; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 73-74; **Pohlmann**, s. 136; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Muşul – Terdit,** s. 95; **Yıldırım – Teori**, s. 40. Talep sonucu, uyuşmazlığın temelinde yer almaktadır. Taraflar talep sonucunu temellendirmek için tartışır; davacının ortaya koyduğu birden fazla talep sonucu, birden fazla dava konusunu da ortaya koyar (**Schwab**, s. 183).

753 **Schwab**, s. 183; **Haus**, s. 41.

754 **Meriç – Tasarruf**, s. 62. Fakat tarafların usulî kaderlerini kendilerinin çizmesi, yani şekli hukukun tasarruf ilkesi, maddi hukukun irade serbestisine uygun olarak gerçekleşir (**Gaul - İlkeler**, s. 111).

755 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 145.

göre, dava konusu sadece talep sonucu esas alınarak belirlenir[756]. Vakıaların dava konusunun belirlenmesinde aslî bir görevi olmamakla birlikte, talep sonucunun yorumlanması sırasında kullanılabilirler[757]. Tek unsurlu teorinin tasarruf ilkesi gereği değerlendirilmesi halinde, dava konusu ancak davacının netice-i talebini dava dilekçesi ile ileri sürmesi halinde söz konusu olur. "Davacı yoksa hâkim de yoktur" (Antragsgrundsatz) ilkesi gereği, devletin kendiliğinden hakları yerine getirebilmesine imkân yoktur, bu nedenle tarafların haklarını elde etmeye zorlanması söz konusu olamaz. Bu haliyle tasarruf ilkesi doğrudan tarafların dava konusu üzerinde tasarruf edebilmelerini ifade ettiğinden dava malzemesi ile bir ilgisi yoktur[758], dava dilekçesinde yer alan talep sonucu doğrudan tarafın dava konusu üzerindeki tasarrufunu ortaya koyar[759]. Dava konusunun taraflarca belirlenmesi, davacının davasından feragat etmesi (HMK m. 307 vd.), davalının davayı kabul etmesi ve tarafların sulh olması halinde söz konusudur. Bunlar genel ilkeler olmakla birlikte bu ilkelerin yargılamada mutlak olarak uygulandığını kabul etmek de mümkün değildir. Zira dava konusu olan şeye ilişkin menfaatlerin elverdiği ölçüde bir ilkenin diğerine tercih edilmesi mümkün olabileceği gibi, her iki ilkenin aynı davada uygulanması da mümkün olabilir[760]. Ancak yargılamanın sevk ve idaresi bakımından yetkili olan hâkimdir ve yargılamanın hâkim tarafından yürütülmesi söz konusu olur. Talep sonucu eksikse veya çelişkili ise hâkim davayı aydınlatma

---

756 **Bötticher – Eheprozess**, s. 73 vd.; **Schwab**, s. 183; **Haus**, s. 41; **Hesselberger**, s. 173; **Lenze,** s. 19; **Meier**, s. 55; **Baumgärtel**, s. 75; **Ulukapı – Dava**, s. 17; **Gürdoğan**, s. 75; **Yılmaz – Islah**, s. 188; **Schwab – İhtilaf**, s. 295; **Önen – Yargılama**, s. 160; **Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl,** Zivilprozessrecht, 14. neubearbeitete Auflage, München 1986, s. 567. Bu basıda savunulan tek unsurlu teori, Gottwald'ın çalışmaya katılması ile birlikte terk edilmiştirBu konuda bkz. dn. 1138. Ayrıca aynı görüş için bkz. **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 92, s. 506, Rn. 13. **Karslı – Muhakeme**, s. 490; **Hanağası**, s. 124; **Börü – Devir**, s. 221; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 78; **Kuru/Arslan/ Yılmaz**, s. 719; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 531.

757 **Haus**, s. 74-75; **Rosenberg/ Schwab/Gottwald**, **17. Auflage**, § 92, s. 506, Rn. 23; **Pohlmann**, s. 137.

758 Vakıalar ve deliller, dava malzemesi olmakla birlikte, dava konusu içerisinde yer almadıklarından, bunların yargılamaya getirilmesi taraflarca getirilme ilkesi kapsamında değerlendirilir (**Akkaya – Boşanma,** s. 84; **Taşpınar - İspat**, s. 94).

759 **Thomas/ Putzo,** Einl. II, Rn. 5, s. 2; **Yılmaz – Islah**, s. 38; **Henckel**, s. 273; **Yılmaz – Şerh**, s. 257; **Rosenberg/ Schwab/Gottwald**, **17. Auflage**, § 92, s. 508, Rn. 11; **Taşpınar, Sema,** Medenî Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001; s. 94; **Alangoya - Vakıalar,** s. 75.

760 **Alangoya - Vakıalar,** s. 81.

yükümlülüğü çerçevesinde belirsizliğin giderilmesini isteyebilecektir[761]. Bu kapsamda aynı zamanda vakıalar, hukukî sebepler ve deliller de değişikliği istenebilecekler arasında yer almaktadır. Hâkimin davayı aydınlatma ödevi kapsamında talep sonucunu yani dava konusunun ne olduğunu açıklattırması hukukî korumanın niteliğini ortaya koyma bakımından tasarruf ilkesine aykırı bir durum teşkil etmeyecektir[762].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 31 gereği, hâkim maddi veya hukukî açıdan belirsiz veya çelişik gördüğü hususlar hakkında taraflara açıklama yaptırma, soru sorma ve delil gösterilmesini isteme yetkisine sahiptir. Bu kapsamda tasarruf ilkesine aykırı olarak tarafın yerine geçmesi eksik ve çelişkili hususları değiştirmesi veya tamamlaması söz konusu değildir. Hâkim tarafların dilekçelerindeki talep sonucuna uygun olarak karar vermek zorunda olmakla birlikte talepten fazlasına ya da talepten başka bir şeye de karar veremez[763]. Bu amaçla talep sonucunda açıklık olmaması halinde hâkim davacıya tam olarak neyi talep ettiğini sormalı ve bu belirsizliği gidererek hüküm tesis etmelidir. Bu açıklama hiçbir zaman farklı bir talep sonucunun ileri sürülmesine veya dava temelinin değişmesine yol açacak nitelikte olamamalıdır[764].

Diğer bir usul teorisi olan iki unsurlu teori gereği, dava konusu, talep sonucu ve bu talebe dayanak olan vakıalardan oluşmaktadır[765]. Bunun gereği olarak dava

---

761 **Alangoya - Vakıalar,** s. 81; **Meriç – Aydınlatma**, s. 393; **Karaaslan - Aydınlatma,** s. 91; **Yılmaz – Şerh**, s. 344; **Simil, Cemil,** Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı 2014, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez Armağanı, (s. 1351-1376), Y. 2015, s. 1353.

762 **Varol - Aydınlatma,** s. 91. Ancak tarafların taleplerindeki belirsizlik ve çelişki bulunması durumunda hâkimin taraflara taleplerinin ne anlama geldiğini sorması ve bu durumu aydınlatması ödevi gereği, tasarruf ilkesi, aydınlatma ödevinin bir istisnasıdır (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 230).

763 **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1355-1356; **Üstündağ – Yargılama**, s. 245.

764 **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1359.

765 **Habscheid**, s. 206; **Arens**, s. 23; **Stein/ Jonas**, § 253, s. 18, Rn. 18; **Baumbach, Adolf/ Lauterbach, Wolfgang/ Albers, Jan/ Hartmann, Peter,** Zivilprozessordnung, 71. Auflage, München 2013, § 254, s. 1018, Rn. 1; **MüKo**, § 253, s. 1447; **Pohlmann**, s. 138; **Oberheim, Rainer**, Zivilprozessrecht für Referendare, 10. Auflage, München 2014, s. 85; **Musielak, Hans Joachim**, Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassunggezets, 10. neubearbeitete Auflage, München 2013, s. 864, Rn. 24; **Prütting, Hanns/ Gehrlein, Markus,** ZPO Kommentar, 1. Auflage, Luchterhand 2010, s. 752-754, Rn. 13; **Yıldırım – Teori,** s. 40;

konusu, dava dilekçesinde vakıalar ve talep sonucu gösterilerek belirlenir. Kanaatimizce dava konusunun belirlenmesi ve bu konuda tarafın tasarrufu bakımından salt talep sonucu yeterli olacak, vakıalar ister tek ister vakıalar kompleksi halinde olsun ancak davanın aydınlanması ve talep sonucunun yorumlanması bakımından değerlendirilecektir.

Yeni maddi hukuk teorileri de eski maddi hukuk teorilerinin zayıf noktalarını kaldırmayı, maddi hukuk ile usul hukukunun arasındaki bağın yeniden kurulmasını amaç edinmektedir[766]. Ancak bu teorinin savunucuları bakımından bir görüş birliği sağlanamamış ve aynı zamanda bu teori usulî ihtiyaçları da tam olarak karşılayamamış olduğundan bu teoriye hangi ilkenin uygulanması gerektiği de net bir şekilde belirlenememektedir.

Nisbi dava konusu teorisi bakımından dava konusu amaca göre hareket edilerek belirlendiğinden[767] kimi yerde tek unsurlu kimi yerde çift unsurlu teorinin hatta dava konusunun içeriği konusunda hangi ilke uygulanıyorsa ona göre bir belirleme yapılmasının gerekli olduğu savunulmuştur[768]. Dava konusunun belirlenmesinde tarafların tasarruf ilkesi kapsamında serbestisi bulunmakta, bu görüşe göre eğer dava konusu belirlenecekse bunun amaca uygun olarak geniş tutulması gerektiği hallerde tek unsurlu; daha dar tutulması gerektiği hallerde ise iki unsurlu teorinin geçerli olacağı kabul edilmektedir[769]. Bu kapsamda şartlara uygun olarak ya sadece talep ya da taleple birlikte hayat olayının yani vakıanın ileri sürülmesi tarafın tasarruf yetkisi kapsamında değerlendirilebilecektir.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanının içtihatları ile birlikte dava konusunun tüm üye devletler bakımından yeknesaklaştırılmasına yönelik olarak kabul edilen çekirdek teori ile "aynı talep" kavramından hareketle iki dava konusunun çekirdek

---

Muşul– Terdit, s. 100; **Alangoya - Vakıalar,** s. 105; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 177; **Üstündağ – Yargılama,** s. 529.

766 **Rimmelspacher**, s. 48; **Nikisch**, s. 2 ; **Henckel**, s. 252; **Lent – Streitgegenstand**, s. 315 vd.; **Haus**, s. 147.

767 **Baumgärtel**, s. 73-74.

768 **Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 7, Rn. 7; **Baumgärtel**, s. 73-74.

769 **Musielak**, s. 894, Rn. 25; **Baumgärtel**, s. 73-74.

noktalarının aynı olması durumunda, ki bu da aynı davaya konu vakıaların örtüşmesi ile mümkündür, dava konularının da aynı olduğundan bahsedilir[770]. Çekirdek teori gereği, talep sonucu ve hayat olayının ortaya konulması ile davacı dava konusunu somutlaştırmış olacaktır[771].

III. Re'sen Araştırma İlkesi Bakımından Dava Konusu

Yargılama süresince tarafların etkinliği (tasarruf ilkesi) karşısında bazı hallerde hâkimin taraf iradesinin önüne geçtiği hallerde genel olarak kamu düzeni düşüncesi[772] ile yargılama sürdürülür. Bu da re'sen araştırma ilkesinin[773] (Offizialmaxime, Untersuchungsmaxime)[774] bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Bu ilke gereği, hâkim hem tarafların talepleri ile bağlı olmama, hem de vakıaların dosyaya getirilmesi ve delillerin değerlendirilmesi hususunda tarafların talepleri ile sınırlandırılmamaktadır[775]. Taraf mahkemeden bir talepte bulunmakla birlikte, uyuşmazlık konusu üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi kendi alanından çıkmakta ve

---

770 **Thomas/ Putzo**, Art. 29 EuGVVO, s. 2005, Rn. 5.

771 **Meriç – Tasarruf**, s. 96; **Thomas/ Putzo**, Art. 20 EuGVVO, s. 2005, Rn. 5; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald**, **17. Auflage,** § 92, s. 508, Rn. 21; **Muşul – Terdit**, s. 102.

772 **Yılmaz – Şerh**, s. 260; **Üstündağ – Yargılama**, s. 251; **Karslı – Muhakeme**, s. 316; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 179, kn.751; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1918.

773 Re'sen araştırma ilkesi, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilkedir. Re'sen harekete geçme ilkesi ise, çekişmeli yargıda uygulanmaz; zira re'sen harekete geçme yargılamanın başlatılmasıyla ilgilidir (**Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 337).

774 Alman hukukunda aynı şekilde Untersuchungsgrundsatz, Inquisitionsmaxime veya Amtsmaxime de denilmektedir (**Jauernig, Othmar,** Verhandlungsmaxime, İnquisitionsmaxime und Streitgegenstand, Tübingen 1967, s. 76). İster re'sen araştırma isterse taraflarca getirme ilkesi olsun yargılama sorumluluğu ya mahkemede ya da taraflar üzerindedir. Bu ilkelerden hangisinin kullanılacağı kanun koyucunun pratik tercihine kalmıştır (**Jauernig**, s. 76). Re'sen araştırma ilkesinin sakıncalarını ortadan kaldırmak için sosyal devlet anlayışı gereği re'sen araştırma ilkesinin yerine "Kooperationsmaxime" ilkesi teklif edilmiştir (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald**, **17. Auflage,** § 77, s. 398, Rn. 5; **Becker- Eberhard**, s. 35; **Deren-Yıldırım, Nevhis,** "Die Kooperationmaxime und ihre ideologischen Aspekte", Festschrift für Walter H. Rechtsberger zum 60. Geburstag, Wien, Springer Verlag 2005, s. 109).

775 İsviçre ZPO'da yazılı, basit ve basitleştirilmiş yargılama usulü olmak üzere üç yargılama usulü düzenlenmiştir. Basitleştirilmiş usulde SchZPO m. 272 gereği, mahkeme dava konusu olayları re'sen araştırır (**Durman, Okay,** İsviçre Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Basitleştirilmiş Usul Hükümlerine İlişkin Değerlendirmeler, MİHDER, C. 7, S. 20, 2011/3, (s. 43-78), s. 49, 73). Bu ilkenin uygulandığı davalarda hâkimin vakıalar hakkında dava dışında edindiği bilgiyi kullanması hakkında ayrıca bkz. **Atalı – Vakıalar,** s. 146.

talebini mahkemenin hüküm tesisine sunmaktadır[776]. Taraflar dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemezler, sulh olamazlar, davanın kabulü ve ikrar hâkimi bağlamaz, yemin teklif edemezler. Ancak re'sen araştırma ilkesi uygulansa dahi bazı durumlarda istisnalar söz konusudur. Bu noktada dava açıp açmamak, karşılık dava açmak ve uyuşmazlığı üst derece mahkemesine yollamak hususları re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar bakımından da tarafın tasarruf alanındadır[777].

Dava konusunu tarafların talebi belirlemektedir[778]. Türk hukukunda prensip olarak dava konusunun belirlenmesinde tasarruf ilkesi geçerlidir ve ancak bazı istisnai hallerde kanunun izin verdiği ölçüde hâkim başka bir şeye karar verebilir. Örneğin, TMK m. 170, 3 gereği, hâkim boşanma davası açılmasına rağmen ortak hayatın kurulması ihtimali olduğu hallerde ayrılığa karar verebilir[779]. Ancak dava yalnızca ayrılığa ilişkinse boşanmaya karar veremez[780]. Hatta tarafı hakılı bulmazsa

---

776 Serbest araştırma prensibi gereği, hâkim prensip olarak ihtilafın aydınlanması için ne gerekli ise onu yapmalıdır (**Üstündağ – Yargılama**, s. 251). Aslında re'sen harekete geçme ilkesi, re'sen araştırma (freie Forschungmaxime) ilkesine yaklaşmakla birlikte İsviçre hukukunda bu iki ilke birlikte incelenmekte ve "Offizialmaxime" olarak aynı kavram altında kullanılmaktadır (**Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1919). **Jauernig**, s. 76; **Özmumcu, Seda,** Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi**,** SDÜHFD, MİHBİR Özel Sayı, C. 4, S. 2, Y. 2014, (s. 145-171), s. 146; **Ulukapı – İlke**, s. 715; **Becker- Eberhard**, s. 20; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1918; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 77, s. 397, Rn. 3.

777 **Kuru - Nizasız Kaza**, s. 34; **Umar**, s. 114; **Özmumcu – Resen Araştırma**, s. 146; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1918; **Ercan, İbrahim**, Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri, SDÜHFD, MİHBİR Özel Sayı, C. 4, S. 2, Y. 2014, (s. 249-269), s. 254; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 236.

778 **Pohlmann**, s. 20; **Özmumcu – Resen Araştırma**, s. 146; **Ercan - İlke,** s. 254; **Bilge – Yargılama**, s. 262. Tarafların tasarrufunu kısıtlayan re'sen harekete geçme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından dava konusunun maddi hukuka göre belirlendiği kabul edilmektedir. Buna göre, mahkeme her türlü incelemeyi yapar, davacının her türlü talebini nazarı dikkate alır ve yargılamanın devamını sağlar. Bunun için önce davacı talep sonucu ile birlikte vakıaları ortaya koymalı, ondan sonra mahkeme yargılamanın seyrini belirlemelidir. Burada mahkemenin davacı bakımından yapacağı incelemede re'sen araştırma ilkesi gereği yeni vakıaların olduğu durumda değerlendirmeyi nasıl yapacağı sorunu karşımıza çıkar. Bu sorunsal da usul kanunlarında davacının davayı açmak yani yargılamayı başlatmak suretiyle bu problemi aşacağı kabul edilmiştir (**Lenze**, s. 134; **Jauernig**, s. 10). Oysa Schwab, dava konusuna ilişkin tanımı ile re'sen araştırma ilkesi bakımından usulî bir dava konusuna yaklaşmaktadır (**Lenze**, s. 134, dn. 2'de adı geçen eser).

779 Bu konuda ıslaha dahi gerek olmadığı hususunda bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 95; **Alangoya - Vakıalar,** s. 134.

780 **Akkaya – Boşanma**, s. 75. Taraf belirli sebeplere dayanarak boşanma talep etmişse, mahkeme evliliğin butlanına karar veremez (**Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 44). Ancak genel hükümler çerçevesinde yani karşı tarafın muvafakati ve ıslah ile mümkün olabilir (**Ercan - İlke,** s. 255; **Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 45). Diğer yandan Yılmaz, kendiliğinden araştırma ilkesinin

ayrılık talebini reddederek, evliliğin devamına hükmedebilir[781]. Yani dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf etme imkânı olmayan tarafların açtığı davalarda taraf yanında hâkim bağımsız araştırma yapma ve dava malzemesini toplama yetkisini haizdir. İster tek unsurlu ister iki unsurlu dava konusu teorisi kabul edilsin mahkeme gerekli incelemeyi kendisi yapacaktır[782]. Dava konusu talebe göre belirlenecektir. Hâkim boşanma sebepleri olmakla birlikte, evliliğin sürdürülmesi mümkün ise ayrılığa karar verebilecektir. Bunun dışında hâkim, tarafın boşanma talebiyle bağlıdır ve dava konusunun değiştirilmesi bakımından da tarafın talebiyle bağlılık söz konusu olacaktır. Ancak boşanma talep eden taraf, yargılama devam ederken ayrılık talep ederse, davacı talep sonucunu sınırladığından ve evliliğin devamı için bir adım attığından, karşı tarafın muvafakati ve ıslaha gerek yoktur[783]. Ancak kanaatimizce tek unsurlu teori bakımından talep esas alındığından tasarruf ilkesi; iki unsurlu teori bakımından ise talep yanında vakıalar da dava konusunun temel iki unsuru olduğundan davanın açılmasında tasarruf, ancak talebe temel teşkil eden vakıaların takdirinde ise hâkimin hâkimiyeti yani re'sen araştırma ilkesi geçerli olacaktır. Zira re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararının tarafların bildirdikleri vakıalara dayandırabilmesi için onların varlığına kanaat etmiş olması gerekir, bunun yanında hâkime tarafların ileri sürmedikleri vakıaları da inceleme yetkisi verilmiştir[784]. Özellikle boşanma davası gibi re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda bile ifade edildiği üzere yargılama sonucunda menfaati doğrudan etkilenecek tarafın davanın açılmasında tasarruf ilkesi geçerli olacak, bu nedenle sınırlı bir re'sen araştırma ilkesi uygulanacaktır[785]. Dava açıldıktan sonra ise

---

uygulandığı davalarda ıslaha dahi gerek olmadığını ve boşanma davasının da bu kapsamda olduğunu belirtmektedir (**Yılmaz – Islah**, s. 94-95).

781 **Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 50; **Akkaya – Boşanma**, s. 76.

782 **Musielak**, s. 894, Rn. 26.

783 **Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 50 vd.; **Akkaya – Boşanma**, s. 76; **Yılmaz – Islah,** s. 194. Ancak ayrılık davası açan taraf, davasını ancak karşı tarafın muvafakati veya ıslah ile boşanma davasına dönüştürülebilir (**Ercan – Scheidungsverfahren**, s. 52; **Akkaya – Boşanma**, s. 76). Genel kural gereği (HMK m. 141, m. 176; m. 180), bu bir dava konusunun değiştirilmesi olacağından dolayı olağandır.

784 **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1923.

785 **Akkaya – Boşanma**, s. 122; **Erdönmez - Pekcanıtez Usul**, s. 808; **Bolayır – Delillerin Toplanması,** s. 134-135; **Ermenek, İbrahim,** Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul, Ankara 2009, s. 19; **Akyol Aslan, Leyla,** Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara 2011, s.

tasarruf ilkesine re'sen araştırma ilkesinin uygulanması gereği bazı istisnalar getirilecektir.

IV. Taraflarca Getirilme İlkesi Bakımından Dava Konusu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 25 gereği taraflarca getirilme ilkesi[786] (Verhandlungsmaxime), kanunda öngörülen istisnalar dışında hâkimin iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaması ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamamasıdır[787]. Kanunda belirtilen durumlar dışında hâkim kendiliğinden delil toplayamaz. Hâkim tarafların getirdikleri dava malzemesine göre karar verir ve taraflarca getirilmeyen vakıalara dahi dayanamaz[788]. Bu noktada tarafların doğruyu söyleme ödevi/yükümlülüğü (Wahrheitsplicht) altında oldukları kabul edilir. Dava malzemesini mahkemeye getirecek olan taraf bunu mahkemeye ne şekilde sunmuşsa kararın da o şekilde verilmesi gerekeceğinden, tarafın eksik ya da yanlış vakıa getirmesi maddi anlamda gerçeği yansıtmayan bir hükmün çıkmasına sebep olacaktır[789]. HMK m. 29 gereği de (dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü) tarafların dürüstlük kuralına ve gerçeğe uygun bir şekilde davanın vakıalarını ileri sürmeleri hüküm altına alınmıştır. Tarafların bu yükümlülüğüne ilişkin düzenlemenin temeli aslında TMK m. 2'de yer almaktadır. Buna göre, herkes haklarını kullanırken ve borçlarını ifa ederken dürüstlük kuralına

294; **Bilge – Yargılama**, s. 262-263; **Ercan - İlke**, s. 263; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 237; **Budak/ Karaaslan**, s. 80.

786 Alman Hukukunda Verhandlungsgrundsatz, Beibringungsgrundsatz veya Parteimaxime olarak da anılmaktadır (**Jauernig**, s. 76).

787 Hâkimin dava dışında edindiği şahsî bilgisini kullanması hakkında bkz. **Atalı, Murat,** Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C. 1, Ankara 2009, (s. 139-161), s. 145-146.

788 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 77, Rn. 7, s. 398-399; **Thomas/ Putzo**, Einl. II, Rn. 5, s. 1; **Ulukapı – İlke**, s. 713; **Yılmaz – Şerh,** s. 261; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 126; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1918; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 233; **Yıldırım – Delil**, s. 108; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 337; **Üstündağ – Yargılama**, s. 240; **Gaul - İlkeler**, s. 109; **Alangoya - Vakıalar,** s. 74; **Yavaş - İlkeler**, s. 286; **Karaaslan**, s. 92; **Becker- Eberhard,** s. 19; **Karslı – Muhakeme**, s. 299. Taraflarca getirilme ilkesinin eleştirisi için karş. **Umar,** s. 108 vd. Dava, taraflar arasında yapılan bir düello olmadığından, usul hukuku bakımından somut hak sadece tarafların çabaları ile ortaya çıkmamakta ve kararın sınırları sadece taraf iradesi ile belirlenememektedir (**Deren-Yıldırım, Nevhis,** Türk İsviçre ve Alman Medenî Usul Hukukunda Kesin Hükmün Subjektif Sınırları, İstanbul 1995, s. 38'deki yazarlar).

789 **Yavaş - İlkeler**, s. 287; **Becker- Eberhard,** s. 27; **Alangoya - Vakıalar,** s. 75; **Jauernig,** s. 100; **Ulukapı – İlke**, s. 718.

uymak zorundadır[790]. Bu herkese karşı yüklenmiş genel bir yükümlülüktür[791]. Dürüstlük kuralı, kanundan doğan hakların kullanılmasında ve bunların ifa edilmesinde güven ilkesinin dayanağı olarak dikkate alınır[792]. Doğruluk ödevinin temelini, hükme esas teşkil edecek dava malzemesi oluşturur[793]. Bu ödevin temeli, taraflarca getirilme yani taraf hâkimiyetinin sınırları olarak kabul edilmektedir[794]. Bu sınır kapsamında mahkemenin gerçeğe uygun olmayan vakıalarla yanıltılmaması gerekir[795]. O halde denilebilir ki, doğruyu söyleme yükümlülüğü karşı tarafa, mahkemeye[796] ve topluma yüklenmiş bir ödevdir[797]. Bu ödev çerçevesinde hâkim müphem veya çelişik gördüğü vakıalar hakkında taraflardan açıklama isteyebilme yetkisini haizdir. Ancak bu ödev, taraflar arasında uyuşmazlık konusu yapılamamış vakıaların ileri sürülmesi şeklinde yerine getirilemez. Zira hâkim tarafların üzerinde anlaştıkları vakıalar ile bağlıdır[798].

---

790 Alman hukukundaki genel bakış açısından bkz. **Barlas, Nami,** Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Alman Medenî Kanunundaki Düzenlenme Tarzı ve Eleştirisi, İÜHFM, C. LV, S. 3, Y. 1997, (s. 191-208), s. 192. **Oğuzman, Kemal,** Dürüstlük Kuralına Başvuru Hususunda Bazı Yargıtay Kararlarının Eleştirisi, Yaşar Karayalçın'ın 65. Yaş Armağanı, Ankara 1988, (s. 407-415), s. 408 vd.

791 **Akyol, Şener,** Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, İstanbul 2006, s. 6; **Arslan - Dürüstlük**, s. 116; **Akyol, Şener,** Medenî Hukukta Çelişki Yasağı, İstanbul 2007, s. 5. Yükümlülük kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Aday, Nejat,** Özel Hukukta Yüklenti Kavramı ve Sonuçları, İstanbul 2000. Doğruyu söyleme, yargılamadaki taraf hâkimiyetinin sınırı olarak görülür ve usulün gerçeğe varma amacı bakımından önemlidir (**Alangoya – HMK Tasarı**, s. 44).

792 **Akyol – Dürüstlük**, s. 6; **Akyol – Çelişki**, s. 5; **Barlas**, s. 200 vd.

793 **Gaul - İlkeler**, s. 110; **Yavaş - İlkeler**, s. 287; **Becker- Eberhard,** s. 27.

794 **Karslı – Muhakeme**, s. 306; **Taşpınar – Amaç,** s. 766-777. Medenî yargılama hukukunun amacı, maddi gerçeğe ulaşmak olduğundan ve bunun da zaman zaman ihlal edildiği gerçeği karşısında bazı önlem ve güvencelere ihtiyaç duyulmuştur (**Taşpınar – Amaç**, s. 766; **Tercan – Gerçeği Söyleme**, s. 181-183). **Gaul - İlkeler**, s. 84. Başka bir görüşe göre, maddi gerçeğin bulunması yargılamanın amacı değil, sadece tesadüfi bir sonucudur; gerçeğin bulunması ancak re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalar bakımından mümkündür (**Wach**, s. 149).

795 Dava konusu yapılan hukukî ilişki ya da hukukî fiillerden doğan hakların sahibinin belirlenmesi devletin en önemli görevlerinden biridir, bunun sonucunda bir yandan haklar tespit edilirken bir yandan da hukuk kuralları geçerli kılınır (**Arslan – Dürüstlük**, s. 183).

796 Hukuk yargılamasının amacı doğru ve adil bir karar vermektir (**Postacıoğlu, İlhan E.**, Tecrübeler Işığında Medenî Usul Hukuku, Varılan Noktalar, Muhtemel Gelişmeler, Ellinci Yıl Armağanı, Cumhuriyet Döneminde Hukuk, İstanbul 1973, s. 336); **Gaul - İlkeler**, s. 84; **Taşpınar – Amaç**, s. 768; **Tercan – Gerçeği Söyleme**, s. 195.

797 **Tercan – Gerçeği Söyleme**, s. 184.

798 **Ulukapı – İlke**, s. 720.

Taraflarca getirilme ilkesi, tasarruf ilkesinin doğal tamamlayıcı bir unsurudur. Çünkü dava açma talebinde, yani dava konusu üzerinde tarafların hâkimiyetinin egemen olmasında (tasarruf ilkesinin uygulanmasında) olduğu gibi, taraflarca getirilme ilkesi bakımından da hem vakıaların hem de delillerin yargılamaya getirilmesinde tarafların hâkimiyeti söz konusudur[799]. Böylelikle hem gerçeğin ortaya çıkması hem de bu noktada tarafların hukukî dinlenilme hakkını kullanmaları ve doğruluk ödevi çerçevesinde dürüstlük kuralına bağlı olarak hükme esas alınacak şeyleri doğrudan etkilemeleri söz konusu olur[800]. Taraflarca getirilme ilkesi dava konusu bakımından özellikle iki unsurlu dava konusu teorisinin uygulanması halinde önem arz eder[801]. Zira bu halde, karar için gerekli olan dava malzemesinin taraflarca getirilmesi ve davacının davasını temellendirmek için gerekli olan vakıaları ileri sürmesi hem yargılama açısından gerekli hem de vakıaların dava konusunun bir unsuru olması açısından önemlidir[802].

V. Taleple Bağlılık İlkesi Bakımından Dava Konusu

Alman ZPO § 308 ve HMK m. 26 gereği, hâkim tarafların talep sonucu ile bağlıdır. Taraflarca talep edilmemiş başka bir şeye ya da talepten fazlasına hükmedemez. Bu da davacının, yargılama konusunu talep sonucu ile kesin olarak belirlediğini açık bir şekilde göstermektedir[803]. Hâkim, tarafların talepleri ile bağlı olduğundan her bir talep hakkında ayrı ayrı karar vermelidir. HMK m. 26 da düzenlenen bu ilke aslında tasarruf ve taraflarca getirilme ilkesinin doğal bir

---

799 **Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 2, Rn.5; **Karslı – Muhakeme**, s. 300; **Yılmaz – Şerh,** s. 262; **Meriç – Tasarruf**, s. 53; **Habscheid**, s. 200; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 126; **Akyol – Çelişki**, s. 150; **Üstündağ – Yargılama**, s. 240-241; **Ulukapı – İlke**, s. 723-724; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1919; **Yılmaz – Şerh**, s. 268. Taraflarca getirilme ilkesinin taraflar bakımından önemi, iddia ve savunma, somutlaştırma ve delil gösterilmesine ilişkin yüklere yöneliktir (**Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 338).

800 **Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 2, Rn. 5.

801 Dava konusunun ne olacağı hususu, artık taraflarca getirilme ilkesi içerisinde değerlendirilmemekte, tasarruf ilkesi, taraf hâkimiyetini konu edinirken; bu alana vakıaların (ve onunla alakalı delillerin) getirilmesi girmemektedir (**Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 338-339).

802 **Habscheid**, s. 200

803 **Prütting**, s. 303.

sonucudur. Bu durumda hâkim taleple bağlıdır ve talepten daha fazlasına karar veremez. Ancak davalıyı daha azına mahkum edebilmesi mümkündür.

Dava ancak, tarafın talebi ile görülebildiğinden, dava konusunu belirleme yetkisi de tamamen tarafa ait olacaktır. Davacı, dava dilekçesinde açtığı davanın konusuna yönelik talebini belirtmek zorundadır[804]. İki unsurlu teori bakımından dava konusunu yani dava sebebi olan vakıalar ile talebini belirtme zorunluluğu; tek unsurlu teori bakımından talebin belirtilmesi ve hâkimin taleple bağlı olması ile sınırlı kalacaktır.

Medenî usul hukukumuzda taleple bağlılık ilkesi söz konusu olmakla birlikte kanunun açıkça öngördüğü hallerde hâkim tarafların talebi ile bağlı değildir (HMK m. 26, 2). Bu duruma şu örnekler verilebilir; boşanma davalarına ilişkin olarak TMK m. 170, 3'te boşanma talep edilmiş olmakla birlikte, hâkim, ortak hayatın yeniden kurulması ihtimal dahilinde ise, boşanma yerine ayrılığa karar verebilir. Çünkü TMK boşanma davası bakımından şartların oluşması halinde ayrılık kararı verilebilmesi hususnda hâkime bir takdir hakkı tanımıştır[805]. Buna karşılık açılan ayrılık davası ise, hâkim boşanmaya karar veremez[806] (TMK m. 170, 2). Yine TMK m. 166, 3 gereği, anlaşmalı boşanma talep edilmişse, mahkemenin ayrılık kararı verebilmesi mümkün değildir[807]. Keza diğer bir örnek, kişilik hakları zarar görenin açtığı manevi tazminat davası bakımından, talep edilen belli bir miktar paranın ödenmesiyken, hâkim bu tazminatın ödenmesi yerine, sadece saldırıyı kınayan bir karar verip, bu kararın yayımlanmasını isteyebilir ya da tazminatla birlikte bu kararın yayımlanmasına da karar verebilir[808]. Diğer bir örnek ise satıcının, satılan şeyin ayıplarından sorumlu olduğu hallerde, alıcının sözleşmeden dönme hakkını kullanması halinde, hâkim

---

804 **Prütting**, s. 303; **Karslı – Muhakeme**, s. 336; **Ulukapı – İlke**, s. 718; **Yılmaz – Şerh**, s. 268.

805 **Akkaya – Boşanma**, s. 124; **Meriç – Tasarruf**, s. 122.

806 Keza boşanma davasının fer'i sonucu olarak ortaya çıkan malvarlığı hakkına (nafaka, tazminat gibi) ilişkin talepler bakımından da taleple bağlılık ilkesi geçerlidir (**Akkaya – Boşanma**, s. 125). Ancak hâkim, boşanma davası çerçevesinde boşanma davasından sonra , ekonomik olarak zayıf durumda olan tarafın sosyal güvenceye kavuşturulmasında kamu yararının olması gereği, boşanmadan sonra re'sen iştirak nafakasına karar verir (**Yıldırım – Çekişmesiz Yargı**, s. 34).

807 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 185, 406-407; **Tanrıver, Süha**, Türk Aile Mahkemeleri, Ankara 2014, s. 76.

808 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 407.

somut olayın şart ve özelliklerini gözeterek, satılanın onarılmasına ya da satış bedelinin indirilmesine de karar verebilir[809] (TBK m. 227, IV). Bu örnekler aslında salt taleple bağlılık ilkesi ile ilgili gibi gözükseler de dava konusu edilen talep ve hükmün konusu ile de doğrudan bağlantılıdır. Mahkemenin kararı ile gerek talepten başkasına karar verilerek taleple bağlılık kuralının istisnasını, gerekse hükmün konusunun talepten farklı bir neticeye bağlanabileceğini ortaya koymaktadır[810].

VI. Teksif İlkesi Bakımından Dava Konusu

Tarafların belli bir usul kesitine kadar tüm iddia ve savunma sebeplerini ileri sürmeleri durumunda teksif ilkesinin (Konzentrationsmaxime, Eventualmaxime) varlığı kabul edilir. Bu ilke gereği, taraflar tüm vakıa ve delillerini belli bir usul kesitine kadar ileri sürmek zorundadır. Bu kesit sona erdikten sonra başkaca delil ve vakıa ikame edilmesi yasaklanmıştır[811]. HMK m. 119, 1 e'ye göre davacı iddiasının dayanağı olan tüm vakıaları; m. 129, 1 d'ye göre de davalı savunmasının dayanağı olan tüm vakıaları sıra numarası altında yazmalıdır. Böylelikle, dava malzemesinin davanın başında toplanmasına gayret edilmiş olunur[812]. Beklenmedik bir sonucun doğmaması adına vakıaların ortaya konulması ve ispat yükü üzerine düşen tarafların belli bir kesite kadar vakıaları ile birlikte delillerini ileri sürmeleri gerekir[813]. Bu ilkenin uygulanması yargılamanın yazılı olması ve belli usul kesitlerine bölünmesi halinde mümkündür[814]. Bu ilke gereği, tarafların harekete geçmesi ve gerekli

---

809 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 407.

810 Bkz. yuk. § 1 D IV.

811 **Kion, Hans - Jürgen.**, Eventualverhältnisse im Zivilprozeβ, Berlin 1971, s. 18-19; **Rechberger, Walter H.,** Avusturya Medenî Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması, (Derleyen: Yıldırım, Kamil), İstanbul 2002, 4. B, (s. 1-16), s. 12; **Deren-Yıldırım, Nevhis,** Teksif İlkesi Açısından İstinaf, İstinaf Mahkemeleri (Uluslararası Toplantı), Barolar Birliği Yayını, Ankara 2003, s. 270; **Üstündağ – Yargılama,** s. 253; **Yıldırım – Delil**, s. 110-111; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 341; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 128; **Alangoya – Usul-I**, s. 167; **Leo,** Die Präklusionswirkung von Urteilen, SJZ, Jahrgang 5, Heidelberg 1950, (s. 314-326), s. 313.

812 **Üstündağ – Yargılama,** s. 253.

813 **Kion**, s. 20.

814 **Rechberger – Hızlandırma,** s. 12. Sözlülük ilkesi ve yargılamanın bütünlüğü ilkesinin geçerli olması karşısında Müşterek hukukta (comman law) teksif ilkesi etkinliğini kaybetmiş ve sözlü yargılamanın egemen olduğu pek çok yargılama sisteminde ilkenin uygulama alanı kalmamıştır (**Deren-Yıldırım – Teksif**, s. 273).

materyali getirmeleri gerekir[815]. Taraflarca hazırlanma ilkesinin uygulandığı davalarda davanın tarafları için çok güçlü bir şekilde; re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar da ise hâkimin işlemleri bakımından uygulanma alanı bulur[816].

Kion, Jauernig'in taraflarca getirilme ve re'sen araştırma ilkelerini maddi hukuk temelinde dava çeşitleri üzerinde yaptığı kategorik ayrım ile anlatmasına karşı çıkarak salt yargılama ilkeleri ile belirli bir dava konusunun ortaya konulamayacağını, davanın temellenmesi ve mahkemenin yeterli bir inceleme yapabilmesi için en azından bir vakıanın ileri sürülmesi ve mutlaka talep sonucunun ortaya konulması gerektiğinden bahsetmektedir[817] [818]. Zira ona göre, davacı tek bir talep sonucu yardımıyla birden çok vakıayı tek bir dava konusu altında toplayabilir, bundan dolayı talep sonucuna vakıalara göre üstünlük verilmelidir[819].

Teksif ilkesinde dava konusu bakımından özellikle iki unsurlu teorinin kabul edildiği görüşlerde vakıaların dava konusunun talep sonucu yanında eşdeğer bir unsur olması gereği belli bir usul kesitine kadar ileri sürülmesi gerekirken; tek unsurlu teori bakımından Kion'un teksif ilkesine ilişkin görüşünden hareketle talep sonucunun da mutlaka belli bir kesite kadar ileri sürülmesi gerekecektir.

VII. Yazılılık İlkesi Bakımından Dava Konusu

Yazılılık ilkesi gereği, usul işlemleri mahkemeye yazılı olarak ibraz edilen dava malzemesine binaen yapılır ve buna dayanılarak hüküm tesis edilir. Dava malzemesi de dilekçelerin teatisi aşamasında toplanır ve yargılamanın çekirdeğini dilekçeler oluşturur[820]. Yargılamanın yazılı olarak yapılması dava malzemesinin tespitini kolaylaştırır; ancak salt yazılılık dava malzemesinin tümünün yazılı olarak ortaya konmasını zorlaştıracağından yazılılık ve sözlülük ilkesinin birlikte

---

815 **Kion**, s. 20.

816 **Rüzgaresen, Cumhur,** Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi, Ankara 2014, s. 113.

817 **Kion**, s. 150-152.

818 Tespit davaları bakımından vakıa, dava konusunun belirlenmesinde bir rol oynamazken, eda ve inşai davalarda durum bundan farklıdır (**Kion**, s. 152). Tespit davaları bakımından ayrıca bkz. **Kuru/ Budak**, s. 184.

819 **Kion**, s. 152.

820 **Üstündağ – Yargılama**, s. 258; **Karslı**, s. 329.

yürütülmesi amaca daha uygun bir durum oluşturacaktır[821]. Dava konusu bakımından da belli bir usul kesitine kadar yazılı olarak tek unsurlu teori bakımından talep sonucunun; iki unsurlu teori bakımından ise vakıalar ve talep sonucunun ortaya konulmuş olması gerekir.

VIII. Ûsul Ekonomisi İlkesi Bakımından Dava Konusu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 30 gereği, hâkim yargılamayı makul süre içinde düzenli bir biçimde yürütmek ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür. Usul ekonomisi ilkesi (Prozessökonomie[822], Verfahrensökonomie, Prozesswirtschaftlichkeit, Verfahrenswirtschaftlichkeit[823]), yargılamanın amacına hizmet eden, yargılamanın makul sürede, en az giderle yapılmasını sağlayan araçlardan biridir[824]. Zira yargılamada basitlik, çabukluk ve ucuzluk ilkesi olarak bilinen usul ekonomisinin çıkış noktası, adil yargılanma ilkesi gibi eskilere dayanmaktadır[825]. Yargılamanın amacının ortaya konulması, yargılamanın yürütülme şeklinin, taraflara ve mahkemeye düşen görevlerin ve yargılama sonucunda nasıl bir hüküm verilmesi gerektiğinin tespiti bakımından önemlidir[826]. Usul ekonomisi, hem taraflara davayı gereksiz yere uzatmamak, mahkemenin en kısa sürede karar vermesine yardımcı olmak hem de mahkemeye yargılamayı makul sürede ve en az giderle tamamlayarak hüküm vermek görevi yüklemektedir[827]. Bu ilke, özel hukuktan doğan ihlallere karşı kamu düzenini sağlayan ve bunu korumaya yardımcı

---

821 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 79, s. 412-413, Rn. 1; **Üstündağ – Yargılama**, s. 258; **Karslı**, s. 329.

822 Usul ekonomisi yanında, dava ekonomisi terimi de kullanılmaktadır **(Üstündağ – Yargılama**, s. 82; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 44). Alman hukukunda dava ekonomisinin karşılığı olarak daha çok "Prozessökonomie" terimi kullanılmaktadır (**Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 44).

823 İfadeler için bkz. **Yılmaz, Ejder,** Usul Ekonomisi, AÜHFD 2008, S. 1, (s. 243-274), s. 245, dn.

824 **Yılmaz - Ekonomi**, s. 246; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 45 vd.; **Çetin, İbrahim,** Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi, Sayıştay Dergisi, Mayıs 2010/78, (s. 81-109), s. 82; **Budak/ Karaaslan**, s. 76.

825 **Çetin**, s. 83; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 88-89.

826 **Yılmaz – Ekonomi,** s. 246; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 49 vd.; **Karslı - Muhakeme**, s. 337.

827 **Karslı - Muhakeme,** s. 337; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 50 vd.; **Yılmaz – Ekonomi,** s. 246; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 354.

olan kamusal nitelikli bir ilkedir[828]. Zira tarafların yargılamanın süjesi olarak usul ekonomisine azami özeni göstermeleri kendilerinden beklenirken; devlet açısından gerek Anayasa gerek HMK gereği bu ilkeye uymak zorunludur ve bu durum usul ekonomisinin kamusal bir ilke olmasını pekiştirir[829]. Dava konusunun usul ekonomisi ile ilişkisine bakıldığında her ne kadar bu ilke gereği devletin yükümlülüğü, tarafa göre daha ağır olsa da tarafın dava konusunu belirlemesi açısından bu ilkenin dar da olsa bir uygulama alanı vardır. Zira devlet yanında uyuşmazlığın süjelerine de usul ekonomisini azami düzeyde gerçekleştirme ve unsurlarını koruma yükümlülüğü yüklenmiştir.

Usul ekonomisinin makul sürede, makul giderle ve yargılamanın kalite standartlarına uygun bir hizmetle ve düzenli bir şekilde yapılması unsurlarından özellikle makul sürede yargılama dava konusu ile yakından ilgilidir. Makul sürede yargılamanın yapılması unsuru, davanın konusu ve tarafların tutumu gibi dava ve taraflardan kaynaklanan hususlar nedeniyle sınırlanabilir[830]. Bu sınırlama özellikle dava konuları karmaşık olan davalar bakımından söz konusu olmaktadır. Her ne kadar dava konusunun karmaşık olması tespiti zor bir kriter olsa da özellikle AİHM, dava konusuna yönelik maddi vakıaların ve kullanılan malzeme ve delillerin tespiti ile davanın karmaşık olup olmadığını belirlemeye çalışır[831]. Maddi vakıaların karmaşık olması halinde daha uzun bir süreye ihtiyaç duyulur[832]. Dava konuları aynı olan davalar söz konusu olsa da her bir uyuşmazlığın taraf, koşul, gerçekleşme şekli ve vakıaları farklı olabileceğinden bu makul süre her zaman dava konusu üzerinden belirlenemez. Her ne kadar iki dava konusu aynı olsa ve bunlara yönelik vakıalar karmaşık olsa da davalardan biri makul, diğeri ise daha uzun bir sürede tamamlanabilir[833]. Diğer yandan dava konuları aynı olmayan davaların farklı sürelerde sonuçlandırılması doğaldır. Bu kapsamda basit bir dava ile karmaşık bir

828 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 51; **Yılmaz – Ekonomi,** s. 246.

829 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 77; **Karslı**, s. 337.

830 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 48.

831 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 233, dn. 31'deki yazarlar.

832 **Çetin**, s. 92; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 233.

833 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 233.

davanın aynı sürede sonuçlandırılması beklenemez[834]. Hem bir davanın konusunu oluşturan birden fazla vakıanın varlığı, davanın karmaşık hale gelmesine hem de davada başvurulan birden fazla keşif ya da bilirkişi delilinin olması yargılamanın makul sürede yapılmamasına sebep olur[835]. Tek unsurlu teori bakımından talep sonucu dava konusunun belirlenmesi açısından tek başına önemli olacağından, maddi vakıalar ile sınırlı bir dava konusu yaratılmamıştır. Dava konusu, kesin hükmün objektif sınırlarını belirler[836] ve geniş bir dava konusu kavramı ile mahkemenin daha geniş takdir yetkisine sahip olduğu[837]; böylece daha geniş bir kesin hüküm etkisi ile gereksiz yere dava açılmasının önüne geçildiği kabul edilir[838]. Bu açıdan tek unsurlu teori, usul ekonomisi ilkesine hizmet etmektedir[839].

Diğer yandan vakıaların yanında dava malzemesinin ya da delillerin karmaşık olması da yargılamanın makul sürede tamamlanmasına engel olan hallerdir. Özellikle dava malzemesi, dava konusu ile yakından ilgili olduğundan onun karmaşık olması, dava konusunun ve onun bağlı olduğu yargılama sürecinin uzaması sonucunu doğurur. Dava malzemesinin teksif ilkesi gereği, belli bir usul kesitine kadar getirilmesi zorunluluğu aslında usul ekonomisi ilkesine de hizmet etmektedir[840]. Dava malzemesine yönelik karmaşıklık ve bununla bağlantılı makul sürede yargılama yapılamaması, özellikle vakıaların talep sonucu yanında dava konusunun eşdeğerli unsuru olduğunu savunan iki unsurlu teori bakımından önem taşımaktadır. İki unsurlu teoriye göre, tek bir dava dilekçesi ile birbirine bağlı birden fazla vakıa ortaya konularak dava konusu her zaman değişebileceğinden[841] bu teorinin usul ekonomisi ilkesine hizmet ettiği pek söylenemez. Bu teorinin, iki farklı vakıa ile iki farklı dava konusunun olması sonucunu doğurmasından, vakıalardaki en küçük bir

834 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 259.

835 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 233-234, dn. 36 ve 37'deki kararlar.

836 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 128.

837 Yani tek unsurlu teoride dava konusuna yönelik vakıalar ile ilgili bir kısıtlama söz konusu olmadığından dava konusunun daha geniş bir anlama ve alana sahip olduğu kabul edilir (**Schwab**, s. 186 vd.; **Schwab – İhtilaf**, s. 296).

838 **Börü – Teori**, s. 264.

839 **Börü – Teori**, s. 264.

840 **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 234.

841 **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 120.

değişikliğin dava değiştirilmesi, yani dava konusunda ve dolayısıyla davada değişiklik yapılmasına sebep olmasından[842] usul ekonomisine hizmet etmediği kanaatindeyim.

IX. Hukukî Dinlenilme Hakkı Bakımından Dava Konusu

Hukukî dinlenilme hakkı (rechtliches Gehör) hem anayasa hem de usul kanununda düzenleme alanı bulmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesi gereği, herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Bu ilke ile hukukî dinlenilme hakkının iddia ve savunma hakkı ile adil yargılanma hakkıyla birlikte değerlendirilen, kaynağını insanlık onuru ve eşitlik ilkesinden alan bir hak olduğu ortaya konulmuştur[843]. HMK m. 27 gereği, davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukukî dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu hak, öncelikle tarafların yargılama ile ilgili bilgi sahibi olmasını, tarafın bilgi sahibi olduğu konuda açıklama ve ispat hakkını ve mahkemenin bu açıklamalar dahilinde delilleri de dikkate alarak bir değerlendirme yapmasını ve kararlarını somut ve açık olarak gerekçelendirmesini içermektedir.

Hukukî dinlenilmenin dava konusu ile ilişkisi, özellikle tarafların yargılama hakkında tam bilgi sahibi olmaları ve dava hakkındaki görüşlerini açıklayabilmeleri açısından önem taşır. Taraflar dinlenilmeden karar verilmesi mümkün olmadığından böyle verilen hükmün de bir değeri olmayacaktır[844]. Açıklama hakkı kapsamında tarafların dava sebebi yaptıkları taleplerini dayandırdıkları vakıaları ortaya koymaları

---

842 **Habscheid**, s. 259 vd.

843 **Rechberger, Walter H.,** Avusturya Medenî Yargılamasında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular, (çev. Kamil Yıldırım), İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku, 4. B, İstanbul 2002, (s. 67-81), s. 67; **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 60; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 119; **Yavaş - İlkeler**, s. 294. Silahların eşitliği ve hukukî dinlenilme hakkı arasındaki ilişki bakımından bkz. **Hanağası - Silahların Eşitliği,** s. 101 vd. Aleniyet ilkesinin hukukî dinlenilme hakkı ve gerçeğin bulunmasını sağlaması ile ilgili olarak ayrıca bkz. **Pekcanıtez, Hakan,** Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi, Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan, Ankara 1999, (s. 635-666), s. 636; **Kurt Konca, Nesibe,** Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi, Ankara 2009, s. 30-31.

844 **Pekcanıtez, Hakan,** Hukukî Dinlenilme Hakkı, Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, (s. 753-779), s. 775; **Rechberger – Adil Yargılanma**, s. 69.

gerekir[845]. Bu durumda karara etki etmesi muhtemel olan tüm vakıalar, ki bunların dava konusu yapılıp yapılmadığına, ispata gerek duyup duymadıklarına ya da delil gösterilip gösterilmediğine bakılmaksızın açıklama hakkının konusunu oluşturur[846]. Davanın temelini oluşturan vakıaların getirilmesine ve bunlara ilişkin açıklama yapılmasına engel olunamaz.

Diğer taraftan hukukî dinlenilme bakımından vakıaların yanında dava konusu yapılan talep de önem taşır. Taraflar her ne kadar açıklamalarını dava sebebi olan vakıalara ilişkin olarak yapsalar da bu açıklamaların gerçek amacı, tarafların taleplerinin haklılığını ortaya koyabilmektir[847]. Vakıalar yanında talep sonucunun da dava konusuna yönelik olarak ortaya konulması gereklidir. Bu durum iki unsurlu teori bakımından, hem talep sonucunun hem de vakıaların dava konusunun eşdeğerli unsuru olmalarından dolayı birlikte açıklanmalarını gerektirir. Vakıalar ile birlikte talep sonucu açıklığa kavuşunca dava konusu da açıklığa kavuşacaktır. Oysa bu durum tek unsurlu teori bakımından ancak dava konusu talebin açıklığa kavuşturulması halinde yerine getirilmiş olacaktır. Mesela, bir davanın birden fazla talebe dayanarak terditli, seçimlik ya da objektif dava birleşmesi şeklinde açılmış olması durumunda tarafların talebe ilişkin açıklamalarına ihtiyaç duyulur[848]. Zira davanın konusu bakımından tarafların talebe ilişkin açıklamaları önem taşır. İki unsurlu teori bakımından ise salt vakıa değil, vakıa ve talep sonucuna yönelik açıklamaların birlikte ortaya konması gerekir.

X. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Bakımından Dava Konusu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 31 gereği, hâkim uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı hallerde, maddi veya hukukî açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil gösterilmesini isteyebilir. Bununla hâkim, olayı ve hukukî uyuşmazlığı

---

845 **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 121; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 255-256; **Pekcanıtez – Hukukî Dinlenilme**, s. 778; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 65.

846 **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 121; **Yavaş - İlkeler**, s. 297; **Pekcanıtez – Hukukî Dinlenilme**, s. 778; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 256.

847 **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 123.

848 **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 123.

taraflarla birlikte ele alarak, çözümü etkileyen vakıalar hakkında tarafların açıklama yapmalarını ve delil ikame etmelerini istemektedir[849]. Aydınlatılacak hukukî durum vakılara ilişkin olabileceği gibi talep sonucuna da ilişkin olabilir. Böylelikle tarafların daha aktif, hâkimin daha pasif olduğu bir sistem kabul edilmiş olur[850]. Ancak aydınlatma ödevinin gerekli kıldığı hallerde doğru hükme ulaşılabilmesi adına hâkime sorularla birlikte yargılamayı sevk ve uyuşmazlığın temelini çözme imkânı verilmiştir[851]. Aydınlatma ödevi (Aufklaerungspflicht) gereği, davanın tarafları ve yardımcıları bakımından birlikte hareket ederek kendilerine düşen yükümlülükleri dikkat ve özenle yerine getirmeleri beklenir[852]. Davanın esasına girilme şartları bakımından bununla hâkime ne vakıaları getirme ne de bunlara yönelik delilleri ikame etme görevi verilmiştir[853]. Hâkime davayı sorgulama yetkisi içerisinde, vakıaları aydınlatma ve kararın verilmesi için önemli olan hususları re'sen dikkate alma yükümlülüğü yüklenmiştir[854]. Mahkeme, ancak dava konusu ile sınırlı olarak davanın maddi açıdan yürütülmesine ilişkin yetkilerine dayanarak tarafların da yardımı ve usul hukuku kuralları ile vakıaları inceleyebilir[855].

---

849 **Karaaslan - Aydınlatma** , s. 28; **Budak/ Karaaslan**, s. 82-83; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 241-242; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 149; **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1352; **Yavaş - İlkeler,** s. 287; **Deren-Yıldırım, Nevhis,** Hâkimle Tarafların İşbirliği İlkesi ve Yarattığı İdeolojik Çağrışımlar, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 20014, (s. 817-832), s. 821.

850 **Üstündağ – Yargılama**, s. 238; **Meriç – Aydınlatma**, s. 383; **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1351; **Karaaslan - Aydınlatma**, s. 101. Ancak bunun sınırlarını belirlemekte hâkime büyük görev düşmektedir. Bkz. **Chang, Seok-cho,** Das Verhältnis der gerichtlichen Aufklärungspflicht aus § 139 Abs. 1, S. 2 ZPO und der gerichtlichen Hinweisplichts aus § 139 Abs. 2 ZPO, Bonn 2003, s. 7.

851 **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1351; **Schilken – Hâkimin Rolü**, s. 46; **Meriç – Aydınlatma**, s. 391; **Karaaslan– Aydınlatma**, s. 101.

852 **Tercan – Gerçeği Söyleme**, s. 189.

853 **Schilken – Hâkimin Rolü**, s. 47; **Yavaş - İlkeler**, s. 304.

854 **Yavaş - İlkeler**, s. 304; **Schilken – Hâkimin Rolü**, s. 49; **Budak/ Karaaslan**, s. 83. Taraflar gerçeğe uygun olarak mahkeme önüne getirmek zorunda oldukları vakıalara ilişkin hukukî niteleme yapmak zorunda değillerdir; hâkim bunların hukukî nitelemesini yapmak ve hukuk kurallarını kendiliğinden uygulamakla yükümlüdür (HMK m. 33) **(Tercan – Gerçeği Söyleme**, s. 190; **Akil – İlke**, s. 5; **Anıl,** s. 333).

855 **Deren-Yıldırım – İşbirliği**, s. 822; **Akkan – Etkin Koruma**, s. 58; **Alangoya - Vakıalar,** s. 137. Esasında bu silahların eşitliği ilkesi gereği, gerek yargılamanın tarafları bakımından usulî bir güvence oluşturmakta gerekse yargılama faaliyetinin gerçekleştirilmesi bakımından hâkimin davranışlarına bir sınırlama getirmektedir (**Hanağası - Silahların Eşitliği**, s. 133-134).

Kanunun açık lafzı ile de ifade edildiği üzere, tarafların getirdiği malzemede bir açıklık yoksa ya da çelişkili hususlar varsa, bu malzemeyle hüküm kurulması mümkün olamayacağından bunlar açıklığa kavuşturulmalıdır. Gerek vakıaların gerekse netice-i talebin açık olmaması durumunda, bunun giderilmesi gerekir, aksi halde böyle çelişik vakıa ve belirsiz talep sonucu ile hüküm tesisi mümkün olamaz[856]. İster dava temelindeki vakıalara ya da talep sonucuna isterse hukukî sebebe yönelik belirsiz bir durum söz konusu olsun, aydınlatma ödevi çerçevesinde sorulan sorular ile bunların açıklığa kavuşturulması mümkündür[857]. Mesela, birden fazla talebin yığıldığı objektif dava birleşmesi halinde davalardaki talep sonuçlarının tek bir rakam ile ifade edilmiş olması halinde hâkimin soruları ile bu taleplerin ne olduğu tam olarak açıklığa kavuşturulmalıdır. Aynı şekilde talep sonucunun eda ya da tespite ilişkin olduğunun anlaşılmadığı durumlarda da hâkim davacının ne istediğini açıklattırmalıdır. Benzer durumda bir vakıa, iki ayrı talebe sebep olacak şekilde ifade edilirse de, neyin talep edildiği konusunda hâkim tarafa soru sorarak açıklama yaptırabilir.

Davacının hakkında hüküm kurulmasını istediği talebi, doğrudan dava konusunun bir unsuru olan talep sonucuna yöneliktir. Talep sonucu, dava dilekçesinde bulunması gereken unsurlardan olduğundan, HMK m. 119, 2 gereği, bu unsurdaki eksiklik halinde bir haftalık kesin süre verileceği, bu süre içinde eksiklik giderilmezse davanın açılmamış sayılacağına karar verileceği düzenlenmektedir. Davanın yürütülebilmesi adına bu eksikliğin tamamlanması gerekir. Talep sonucunun belirsizlik ya da eksiklik taşıması durumunda, davayı aydınlatma yükümlülüğü kapsamında davacı tarafa talebini açıklattırmak gerekir. Zira hâkim, tarafların dilekçelerinde belirttikleri talep sonucuna uygun karar vermek zorundadır[858]. Tek unsurlu teori bakımından bu gereklidir. Ancak belirsizlik veya çelişkinin dava temeli olan vakıalara yönelik olması da mümkündür. Mesela,

---

856 **Chang,** s. 8-9; **Yavaş - İlkeler**, s. 307; **Karaaslan– Aydınlatma**, s. 103 vd.; **Meriç – Aydınlatma**, s. 391 vd.; **Alangoya - Vakıalar,** s. 141-143.

857 **Chang,** s. 8-9; **Alangoya - Vakıalar,** s. 142; **Yavaş - İlkeler**, s. 307; **Karaaslan– Aydınlatma**, s. 103 vd.; **Meriç – Aydınlatma**, s. 391 vd.; **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1353.

858 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 77, s. 396, Rn. 5; **Üstündağ – Yargılama**, s. 245; **Meriç – Aydınlatma**, s. 392; **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1355; **Alangoya - Vakıalar,** s. 142; **Yavaş - İlkeler**, s. 307.

taraflardan birinin bir vakıanın sabah, diğerinin ise akşam olduğunu söylemesi halinde hâkimin bu belirsiz vakıa bildirimini açıklığa kavuşturması gerekir[859]. Özellikle iki unsurlu dava konusu teorisi açısından bu durum, vakıanın talep sonucu yanında dava konusunun eş değerli unsuru olması gereği zorunludur.

§ 2. DAVA KONUSUNUN TEORİK TEMELLERİ

A. GENEL OLARAK

Dava konusunu açıklamak üzere doktrinde çok sayıda teori ileri sürülmüştür. Doktrinin bir kısmı dava konusunun salt maddi talep[860] olduğunu; bir kısmı usulî talep[861] niteliği taşıdığını ve diğer bir kısmı ise bu konuda farklı görüşlerin[862] olduğunu iddia etmektedir. Temelde dava konusunu, davaya konu olan medenî usul hukuku alanındaki usulî talep oluşturmaktadır. Dava ise, yargılamanın konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yargılamanın konusu, mahkemeye hukukî korunma talebi ile başvurulması halinde başlayan ve devletin yargı görevini yerine getirdiği süreci anlatan kavramdır.[863] Dava, yargılamanın konusu olarak belli kişiler arasında var olan uyuşmazlığın çözümünü hedef alan hukukî korunma talebidir. Davanın unsurlarından biri olan dava konusuna ilişkin teorilerden önce davaya ilişkin teorilerin dava konusu açısından (dava ile dava konusu arasında yakın bir ilişkinin olması gereği) incelenmesi gerekli görülmektedir. Dava teorileri, dava hakkının içerik ve şartlarını ifade etmek üzere ortaya atılmış ve çeşitli değerlendirmeler ve eleştirilere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda klasik ve çağdaş dava teorileri başlıkları altında dava ile maddi hukuk arasındaki ilişki ortaya konularak şekillendirilmeye ve bu kapsamda dava konusunun durumu anlatılmaya çalışılmıştır.

---

859 **Yavaş - İlkeler**, s. 307. Yargılamanın amacı, gerçeğin temel alınması ile somut hakkın sağlanmasıdır (**Gaul - İlkeler,** s. 102).

860 Bkz. aşa. § 2 C II.

861 Bkz. aşa. § 2 C III 1 2 3.

862 Bkz. aşa. § 2 C IV V VI.

863 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 54.

B. DAVA TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE DAVA KONUSU

I. Klâsik Dava Teorileri Bakımından Dava Konusu

Klâsik dava teorileri bakımından davanın amacı, maddi hukuka[864] ilişkin hakkın korunmasını sağlamaktır[865]. Dava hakkı ise bir hakkın mevcudiyetinin yani bir hak iddiasının ortaya konulmasıdır[866]. Davacı, dava açarak itiraz ya da inkâra uğramış bir hakkın varlığını iddia etmektedir. Bu iddiası için davacının ehliyet, sıfat ve hukukî yarar gibi şartları taşıması gereklidir[867]. Diğer yandan, klasik dava teorileri bakımından dava hakkı ile müeyyidesinin aynı olduğu yönünde görüşler vardır[868]. Buna göre, dava hakkı için bir hakkın varlığı şarttır. Bu davanın kabulü için zarurî bir şart olarak kabul edilmektedir. "Hak yoksa dava hakkı da yoktur" düşüncesi

---

864 Windsscheid'ın talep kavramını ortaya koymasından sonra başlayan tartışmalar çerçevesinde usul teorisinin geliştiği ve medenî yargılama hukukunun maddi hukuk karşısında bağımsızlığını elde ettiği Tuluay tarafından savunulmuştur. Yazara göre, medenî yargılamanın amacı ve bu kapsamda maddi hak ile arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ortaya konulmaya çalışılır. Maddi hukuka ilişkin hakkın üstün bir hak olarak dava hakkı sağladığı ve bunun da "somut dava hakkı kuramı" olduğu kabul edilir. Yazara göre, ayrıca dava hakkının maddi haktan tamamen bağımsız ve soyutlanmış bir hak olduğu "soyut dava hakkı kuramı" ile ifade edilmektedir (**Tuluay,** s. 105). Diğer yandan, klasik görüş gereği, dava hakkı sübjektif bir hakkın varlığını gerektirse de son zamanlarda dava hakkının her zaman bir hakkın yerine getirilmesi talebini içermediği ileri sürülmüştür. Oysa buna karşı yazarlar, bu durumun kabulü halinde adli makamda bir iddianın ancak kişilere hak sunulması ile sağlanabileceğini kabul etmiştir. Modern anlayış hak yerine hukukî yararı ikame etmek istemekte, ancak hukukî yarar sahibinin hakkı ihlal edilen kişi olarak dava hakkını sübjektif bir hakka dayandırdığı ve bu açıdan bakıldığında da izahın mümkün olmadığı kabul edilmektedir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 182-183).

865 **Hanağası – Menfaat,** s. 62. Her ne kadar klasik dava teorisinde hak ile dava hakkı arasında sıkı bir ilişki kurulsa da ikisi arasında tam bir aynîyet de söz konusu değildir. Dava hakkı bu ilişki içinde parçanın bütüne olan ilişkisi gibidir (**Postacıoğlu, İlhan E.**, Dava Teorisi Üzerine Bazı Mülâhazalar, Makaleler ve Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, (s. 49-66), s. 50; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 449). Bu nedenle hakkın sağladığı yetki ile davanın sağladığı yetkinin farklı hukukî rejimlere tabi olması son derece normaldir (**Postacıoğlu – Usul**, s. 185).

866 **Postacıoğlu – Dava Teorisi**, s. 49; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 181; **Üstündağ – Yargılama**, s. 268. Dava hakkı yerine usulün amacının "uyuşmazlığın çözümü" olduğunu ve dava hakkı yerine uyuşmazlık kavramının kullanılmasının gerektiği yönündeki görüşler için bkz. **Carnuletti, Francesso,** İhtilaf ve Yargılama (Çeviren: Metin Tuluay), İÜHFM 1980, S. 1-4, C. XLIV, (s. 247-269), s. 247.

867 Ehliyet şartından ziyade dava hakkının sadece menfaat şartını taşıması yönündeki eleştirileri için bkz. **Belgesay – Teori**, s. 11; **Ansay – Usul**, s. 201.

868 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 190; **Postacıoğlu – Dava Teorisi**, s. 50. Dava hakkının müeyyidesi olduğu haktan ayrı bir konusunun olamayacağı yönünde getirilen eleştiriler için bkz. **Belgesay– Teori**, s. 10. Dava hakkı, sübjektif hakkın yaptırımını oluşturur ve yaptırımsız bir sübjektif hak bulunamaz (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 449).

hâkimdir[869]. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu düşünce var olmakla birlikte bu tarihten sonra farklı bir anlam kazanmaya başlamıştır. Zira bu zamana kadar maddi hukuka ilişkin hak, dava hakkının olmazsa olmaz bir şartı olarak kabul edilirken, bundan sonra sübjektif hakların korunmasını amaçlayan yargılama hukukunun da önem kazanması ile birlikte dava hakkı, mevcut maddi hukuka ilişkin hakkı değil, var olduğu iddia edilen hakkı konu edinecektir[870]. Türk hukuku bakımından da uzun yıllar davanın esas hakka bağlı olduğu klasik dava teorisi kabul edilmiştir[871]. Davayı İslam öğretisi açısından kanunlaştıran Mecelle-i Ahkamı Adliye'ye göre de dava, bir kimsenin diğerinden olan hakkını mahkeme önünde istemesi olarak tanımlanmıştır (Mecelle m. 1613)[872].

Yargılama hukuku bakımından dava hakkı, sübjektif bir kamu hakkıdır[873]. Buna göre, sübjektif hakkı ihlal edilen kimsenin mahkemeden hukukî korunma talep etme yetkisi dava hakkı olarak tanımlanmaktadır[874]. Bu usulî bir yetki olarak yargı mercileri önünde talep hakkı sağlar[875] ve çoğunlukla sübjektif hakka dayanır. Ancak her ne kadar davanın amacı olarak çoğunlukla sübjektif hakların korunması gibi maddi hukuk kökenli talebi temel alan bir yaklaşım kabul edilse de bu talep, usul hukukundaki talep kavramını yani usulî talebi açıklamak konusunda yetersiz

869 **Postacıoğlu – Dava Teorisi**, s. 54; **Üstündağ – Yargılama**, s. 268. Roma hukukundaki hak ve dava ilişkisi açısından bkz. § 1 A II.

870 **Ansay – Usul**, s. 200-201; **Belgesay – Teori**, s. 6 vd.; **Üstündağ – Yargılama**, s. 268; **Bilge/ Önen**, s. 384; **Hanağası – Menfaat,** s. 66; **Yıldırım – Teori**, s. 27; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450. Dava hakkı kavramı yerine "hukukî himaye kavramının (Rechtsschutzanspruch)" kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 268-269.

871 **Belgesay – Teori**, s. 7.

872 **Belgesay – Teori**, s. 7; Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, s. 126.

873 Dava ilişkisi, davanın açılmasından sona ermesine kadar devam eden maddi hukuk ilişkisinden farklı, kamu hukukuna ait bir süreci ifade etmektedir (**Bilge/ Önen**, s. 382). **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450. Dava hakkı çoğunlukla sübjektif bir hakka dayanmakla birlikte, bazı durumlarda (menfî tespit davalarında) sübjektif hakka dayanmamaktadır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 449). Asıl haktan soyutlanmış, bağımsız bir dava hakkı söz konusu olamaz (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 293; **Kuru – Muhakeme – C. I,** s. 872). Aksi yönde bir görüşe göre, dava hakkı, sübjektif haktan soyutlanmış, bağımsız ve mahkemeye yöneltilebilen bir haktır (**Üstündağ – Yargılama**, s. 268-269).

874 **Kuru – Muhakeme – C. I**, s. 871; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 449; **Berkin – Usul**, s. 342; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 293; **Arslan/ Yılmaz/Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 240; **Karslı – Muhakeme**, s. 240; **Postacıoğlu – Usul**, s. 179; **Belgesay – Teori**, s. 6; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 182.

875 **Bilge – Yargılama**, s. 338; **Bilge/ Önen**, s. 384; **Önen – Yargılama**, s. 54.

kalmıştır[876]. Maddi talep, karşı tarafa yöneltilirken; usulî talep devlete yöneltilmekte ve devletin yargı organları vasıtasıyla hukukî korunma talep etmesi sağlanmaktadır[877]. Bu nedenle dava hakkının, usulî talep kavramı esas alınarak değerlendirilmesi ve böylece hakkın sübjektif hakka dayandırılmadığı yukarıda ifade edilen hallerde de temellendirilmesini sağlar[878]. Bu durum dava hakkının sübjektif haktan soyutlandığını ve usulî bir karakter taşıdığını gösterir[879]. Bu usulî karakter dava hakkının usulî talep temel alınarak mahkemeye yöneltilmesi ve mahkemeden hukukî bir korunma talep edilmesini sağlar. Dava konusu açısından da talep sonucu kısmında mahkemeden istenen hukukî korunmanın ne olduğu açık bir şekilde açıklanmalıdır. Böylece tek unsurlu dava konusu teorisi temellenmiş olacaktır.

Hak, dava hakkının unsuru[880] olarak bir dava şartı olmadığından mahkeme esasa ilişkin incelemesi sırasında dava hakkının olmadığı kanaatine varırsa davayı esastan reddeder[881]. Hakkın davanın unsuru olması gereği, davacı hakkın sahibi olarak davanın dinlenmesini ve böylece davanın kabule şayan olmasını sağlar. Davacı talep sonucu hakkı talep etmeye elverişli olmalıdır. Yani dava hakkı için hak değil, hakkın tanınmadığı veya ihlal edildiği iddiası bulunmalıdır[882].

Konuyla ilişkisi bakımından burada dava teorilerine ilişkin her türlü tartışmaya girilmemiş ve sadece dava konusu ile ilgili olduğu düşünülen hususlara değinilmiştir. Bu kapsamda klasik dava teorilerine ilişkin getirilen her türlü eleştiriden ziyade dava konusu bakımından konuya getirilen eleştireler ve bu kapsamda görüşümüzün ne olduğuna yer verilmekle yetinilmiştir. Buna göre, klasik dava teorileri bakımından

---

876 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450. Dava hakkının maddi hukuka ilişkin hakkın kapsamında olduğu yönünde bkz. **Bilge – Yargılama**, s. 338; **Bilge/ Önen**, s. 384; **Önen – Yargılama**, s. 54.

877 Bkz. yuk. § 1 B II 1 b.

878 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 450.

879 Dava hakkı ile maddi hakkın birbirleriyle aynı olduğunu iddia etmek eksik borçlar ve tespit davası nazarı dikkate alındığında doğru değildir (**Bilge/ Önen**, s. 385; **Postacıoğlu – Dava Teorisi**, s. 52).

880 **Postacıoğlu – Usul**, s. 185; **Belgesay – Teori**, s. 20; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 190; **Üstündağ – Yargılama**, s. 270.

881 **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 236.

882 **Postacıoğlu – Usul**, s. 187; **Postacıoğlu – Dava Teorisi**, s. 53; **Üstündağ – Yargılama**, s. 275-276.

maddi hukuktan soyutlanmış, bağımsız bir talep kavramının kabulü mümkün değildir[883]. Çünkü bu teorilerde usulî talep ile maddi hukuktaki talep arasında bir benzerlik vardır[884]. Oysa yukarıda de ifade edildiği üzere, maddi talep kavramının aslında sadece eda davasının konusunu oluşturması, tespit ve inşai davalar bakımından yeni ve daha soyut bir talep kavramına ihtiyaç duyulması, usulî problemlerin çözümü noktasında bir usulî talebin varlığını gerekli kılmıştır. Dava hakkının kabule şayan olduğu ancak esas bakımından haklı olmadığı hallerde dahi maddi hukuka değil, usul hukukuna özgü bir talebe ihtiyaç duyulur. Zira maddi talep ile usulî talep örtüşmediğinden ve dava konusuna ilişkin teorilerin de bu bağlamda ortaya çıkmasına sebep olduğundan hakla uyuşmayan bir maddi talebe karşı usul hukukuna ilişkin bir talebin varlığı zarurî hale gelir. Taleplerin yarışması halinde Schwab'ın örneğinden hareketle ortaya koyduğu durum aslında usulî bir talebin ne kadar gerekli olduğunu gözler önüne sermektedir. Buna göre, bir yolcunun yaralanmasına sebep olan tramvay kazası nedeniyle açılan tazminat davası faraziyesinde (eski maddi hukuk talebine getirilen eleştirileri anlatmak için kullanılan bu örnekte[885]) zararın tazmini için hem haksız fiile hem de sözleşmeye olumlu aykırılığa dayanılabilir[886]. Bir ve aynı somut olayın sözleşmeye aykırılığa ilişkin talebi haklı görülür ve haksız fiile ilişkin talebi reddedilirse, bu durumda davacının talebine ilişkin kısmen kabul kısmen red sonucu ortaya çıkar. Zira usul hukukuna ilişkin ayrı bir usul talebinin olmadığı ve her bir maddi hukuk talebinin varlığının kabul edildiği bu varsayımda, davacı amacına taleplerinden birinin kabulü ile ulaşmasına rağmen, iki maddi hukuk talebi dolayısıyla davasının kısmen kabulü ile kısmen reddi sonucu ile karşılaşır. Bu nedenle birden fazla maddi hukuk talebi

883 **Hanağası – Menfaat,** s. 76.

884 **Hanağası – Menfaat,** s. 76.

885 Daha detaylı bilgi için bkz. aşa. § 2 C I.

886 Normların (kanunların) yarışması değil; taleplerin yarışması hali söz konusu olur (**Tanrıver – Derdestlik,** s. 74; **Schwab – İhtilaf**, s. 291; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Muşul – Terdit**, s. 94-95; **Schwab**, s. 75 vd.). Normların yarışması teorisine (Theorie der Gesetzeskonkurrenz) göre, haksız fiil ve sözleşmeye aykırılık gibi iki ayrı hukuk normunda düzenlenen sorumluluk halinin aynı hukukî olayda bir araya gelmesi halinde tek bir maddi hukuk talebine dayanan normların yarışması hali söz konusu olur. Talepte bulunanın tek bir hakkı ihlal edilmiş olup; sözleşmeye aykırılık hükümleri haksız fiile göre daha özel nitelikli olduğundan sadece sözleşmeye aykırılığın uygulanması ve ona göre bir tazmin sorumluluğuna gidilmesi gerekir (**Muşul – Terdit**, s. 95; **Baumgärtel**, s. 71).

(istemlerin yarışması, taleplerin telahuku) söz konusu olsa da bunları karşılayacak bir usul hukukuna özgü talebin varlığı şarttır. Bu durum aynı zamanda aşağıda ayrıca ifade edilecek kesin hüküm, derdestlik, davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve davaların yığılması bakımından maddi hukuk talebi karşısında usulî bir talebin varlığını zorunlu kılar[887]. Dava hakkı bakımından birden çok maddi hukuk talebinin tek bir usul talebine yol açtığını kabul etmek gerektiğinden müşterek hukukun dava hakkı teorisi yerine usul talebine imkân tanıyan bir sistemin kabulü zorunlu gözükmektedir[888].

II. Çağdaş Dava Teorileri Bakımından Dava Konusu

Davanın maddi hukuka ilişkin haktan bağımsız bir hal aldığı çağdaş dava teorileri ile davaya varlık kazandıran haktan değil, hakka varlık kazandıran davanın olduğundan bahsedilmiştir[889]. Bu bağlamda Alman hukukunda yakın zamana kadar hukukî himaye talebi teorisi geçerli olmuştur. Wach ile başlayan davanın açılmasından önceki dönemde lehe hüküm verilmesi amacını taşıyan bu teori, daha sonraları davalı ve davacıyı da kapsar şekilde gelişmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Wach döneminde bu teori sadece davacının, devletten hukukî durumuna uygun bir himayeyi talep etmesi olarak tanımlanırken daha sonraları yeni bir görünüm kazanarak bu talep hem davacıya hem de davalıya tanınmıştır[890] [891]. Yukarıda da ifade edildiği üzere, her ne kadar Wach tarafından ortaya atılmakla birlikte Hellwig gibi diğer pek çok yazarca geliştirilen bu teori işlevsel olamamış ve birçok eleştiriye uğramıştır[892]. Günümüzde hukukî himaye talebi kavramı yerini davada sübjektif kamusal bir hakkın söz konusu olduğu düşüncesini öne çıkararak "adalet ya da adaletin sağlanması talebi" kavramına bırakmıştır[893]. İsviçre hukuku bakımından çağdaş dava teorisi gereği, tarafların mahkemeye başvurmakta tam bir serbestileri

887 **Schwab – İhtilaf**, s. 292; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 80; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Tuluay**, s. 108.

888 **Tuluay**, s. 108.

889 Bu konudaki görüşler için bkz. **Hanağası – Menfaat**, s. 77 vd.

890 **Deren-Yıldırım – Hukukî Himaye**, s. 228; **Yıldırım – Teori**, s. 30-31.

891 Bkz. § 1 B II b ab.

892 Eleştiriler hakkında bkz. § 1 B b ac.

893 **Deren-Yıldırım – Hukukî Himaye**, s. 228; **Yıldırım – Teori**, s. 30-31.

vardır ve ister hak sahibi olsun ister olmasın herkes mahkemeye başvurmak suretiyle hâkimi harekete geçirebilir. Bu sübjektif bir kamusal hak değil; kamu hukuku karakterli bir özgürlüktür. Bu durum karşısında hâkim hukuku uygulamak ve uyuşmazlık hakkında bir karar vermek zorundadır[894]. Türk hukuku bakımından da klasik dava teorisini savunanlar olmakla birlikte dava hakkının maddi hukuka ilişkin haktan farklı ve bağımsız olduğunu düşünen yazarlar da vardır[895]. Bunlara göre, dava hakkı, hakkın varlığına bağlı değildir. Yargılama hukuku, salt sübjektif hakkın korunmasına değil, hukukî himayenin sağlanmasına da hizmet etmektedir. Yani sübjektif hakkı olmamakla birlikte menfaati olması nedeniyle dava hakkının tanınması söz konusu olabilir[896]. Önemli olan talepte bulunanın dava açmadan önce de var olan hukukî himayesinin sağlanmasıdır[897]. Hukukî himaye talebi veya dava hakkı, sadece dava şartları lehine mevcut olan kimseye aitken, dava edebilme imkânı (Klagmöglichkeit) herkese aittir. Hukukî himaye talep hakkı, hukukî himaye ihtiyacı (Rechtsschutzbedürfnis) bulunana tanınmaktadır[898]. Hukukî himaye talebine öğretide sağlayacağı kolaylık bakımından dava hakkı da denilmekte; dava hakkının, hakka dayandığı hallerde ise dava hakkı ile hak arasında sıkı bir ilişkinin olduğu ve bu durumlarda dava hakkının, hakkın bir cüzü olduğu kabul edilmektedir[899]. Bu düşüncenin doğurduğu bir takım sonuçlar da olacaktır[900]. Dava konusu bakımından ise davalar klasik bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda davayı niteleyen şey, davanın konusunu oluşturan hakkın niteliğidir; yani davayı, aynî ya da şahsî dava yapan şey konusunun aynî ya da şahsî bir hak olması gereğidir[901]. Roma hukukunda da olduğu

894 **Hanağası – Menfaat**, s. 91'den naklen.

895 **Arslan – Dürüstlük**, s. 2-3. Dava hakkı, maddi hukuk ile arasında olan bağdan kurtulmuştur (**Üstündağ – Yargılama**, s. 268).

896 **Arslan – Dürüstlük**, s. 1-2; **Üstündağ – Yargılama**, s. 269, 277. Davacının, dava hakkının bulunmadığı dürüstlük kuralı gereği kabul edilemez, ancak davacının mahkemeden istediği hukukî korunma isteğinin yani talep sonucunun, davacının istediğinden başka bir şey olduğuna karar verilebilir. Bu durumda talep sonucu, dürüstlük kuralına uygun yorum yoluyla tespit edilebilir (**Arslan – Dürüstlük**, s. 75).

897 **Özekes – Hukukî Dinlenilme**, s. 55.

898 **Üstündağ – Yargılama**, s. 269, 276.

899 **Üstündağ – Yargılama**, s. 270.

900 Bu sonuçlar için bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 271 vd.

901 **Hanağası – Menfaat**, s. 94-95, dn. 534.

üzere konularını oluşturan hakkın niteliğine göre davalar aynî, şahsî ve karma (konusu hem aynî hem de şahsî hak olan) davalar olmak üzere üç gruba ayrılır. Bu bakımdan dava konusunun böyle kategorik bir ayrıma tabi tutulabilmesi adına, haktan tamamen soyutlanmış bir dava hakkının varlığını kabul, çağdaş dava teorisi açısından cevaplandırılması zor durumlara yol açacaktır.

C. DAVA KONUSUNA İLİŞKİN TEORİLER

I. Genel Olarak

Dava konusu kavramını açıklamak üzere özellikle yabancı doktrinlerde çok sayıda teori ileri sürülmüştür; bugün de hala ölü bir tartışma konusu olan dava konusu teorileri incelenmeye ve tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmalar AB Adalet Divanı kararları ve mahkeme içtihatları ile farklı bir gelişme gösterse de son bulmamıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere çözüme muhtaç bu tartışmaya ilişkin olarak pek çok yazar görüşlerini dahi değiştirmiştir[902]. Bu kapsamda Alman doktrininde son yıllarda özellikle Althammer[903] tarafından tekrar ele alınan dava konusu teorilerine ilişkin tartışma canlanmıştır[904]. Ancak pek çok teorinin ve bu kapsamda görüş değişikliklerinin olduğu bu tartışma alanında dava konusunun ne olduğuna ilişkin bir sonuca varabilmek kolay olmayacaktır.

Dava konusu tartışmalarının temelinde farklı ülkelerin medenî usul hukuku sistemlerinin bu kavramı yeknesak bir şekilde değerlendirememesi yatmaktadır[905]. Diğer yandan, farklı ülkelerin usul hukuku sistemlerinde yer alan hukukî nitelendirmelerindeki değişiklikler ve maddi hukuk ile usul hukukları arasında kurulmaya çalışılan ilişki de yeknesak bir dava konusu kavramının kabul edilebilmesine engel olmaktadır[906]. Hatta aynı ülkeye ait medenî usul hukuku sisteminde dahi yeknesak dava konusu kavramının kabulünün zor olduğu yönünde

902 Bkz. § 2 C III 2 a ab aab.

903 **Althammer – Interesse**, s. 40 vd.

904 **Prütting**, s. 301.

905 **Lenze**, s. 134.

906 **Lenze**, s. 134. Maddi hukuk ve usul hukuku arasındaki bağlantı dava konusunun belirlenmesine ilişkin problemlerin çözümünde merkezi bir rol oynamaktadır. Dava konusu teorilerinin açıklanabilmesi için öncelikle bu ilişkiye netlik kazandırılması gerekir (**Baumgärtel,** s. 70).

görüşler ortaya atılmıştır[907]. Özellikle Scheiner dava konusu kavramını anlatmak üzere verdiği farklı örnekler[908] sonucunda, yeknesak bir dava konusunun kabul edilmesinin mümkün olmadığını, bu kavramın değişen usul kurumları, ki bunlar derdestlik, kesin hüküm, terditli dava ya da dava yığılması şeklinde olabilir, bakımından farklı anlamlandırılabileceğini iddia etmiştir[909].

Türk hukukunda dava konusuna ilişkin özel bir çalışmanın yapılmaması ve dava konusunun dava sebebi vesilesiyle inceleniyor olması nedeniyle bu konu incelenmeye muhtaç zorlu bir alan olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle görevli ve yetkili mahkemenin belirlenmesi, derdestlik, kesin hüküm, objektif dava birleşmesi gibi usul kurumları açısından değerlendirilen ve teorik tartışmaların Türk hukukunda daha sınırlı incelendiği bu tartışmalara çalışmamızda kapsamlı bir şekilde yer verilmeye çalışılacaktır. Alman ve İsviçre hukuklarındaki konuya ilişkin çalışmalara rağmen tartışmaların sonu gelmemiş[910] ve konu, hukuk sistemimiz açısından da detaylı bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu nedenle gerek doktrindeki boşluğun doldurulması gerek yeni ve işlevsel bir dava konusu kavramı önerisi sunulabilmesi adına bu konudaki tartışmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Usul hukukunun ortaya çıkışına kadar özellikle maddi hukuk ve usul hukuku ayrımı da yapılmadığından öncelikle maddi hukuk kökenli teorik temellerin, onun yetersizliği karşısında ise daha sonraları usul hukukuna yönelik teorik temellerin atıldığı görülmektedir. Hem maddi hukuk hem de usul hukuku kökenli teoriler talep kavramından hareketle ele aldıkları dava konusu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Talep kavramının içeriği yukarıda da değinildiği üzere önceleri maddi

---

907 **Schneider, Egon,** Der Streitgegenstand im Zivilprozeβ, MDR Hamburg 1968, (s. 290-292), s. 292; **Schneider, Egon,** Streitgegenstandstheorien und Relationstechnik, JZ 1958/11-12, (s. 345-350), s. 345; **Rimmelspacher**, s. 175-176; **Jauernig**, s. 73. Dava konusu tartışmalarına ilişkin en kritik durum, tek bir dava konusunun belirlenip belirlenemeyeceği noktasında yatmaktadır **(Baumgärtel,** s. 69).

908 **Schneider – Streitgegenstand**, s. 290 vd.

909 **Schneider – Streitgegenstand**, s. 290-291.

910 Günümüzde dava konusu kavramına ilişkin tartışmaların hali hazırda devam etmesi, dava konusunun ne anlama geldiğinin hala çözülemediğini de göstermektedir (**Tanrıver – Derdestlik,** s. 71-72; **Yılmaz – Islah**, s. 183; **Schwab**, s. 1; **Schwab – İhtilaf**, s. 288; **Schwab – JUS**, s. 81). Alman ve İngiliz hukukundaki dava konusu teorileri hakkındaki değerlendirmeler için bkz. **Albrecht, Hendrik,** Die Streitsache im Deutschen und Englischen Zivilverfahren, Hamburg 2012, s. 105 vd.

hukuk ile doldurulurken, bunun daha sonraları usulî ihtiyaçlara cevap vermemesi ile usulî bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu durum dava konusunun ve ona ilişkin teorik tartışmaların talep kavramına verilen anlamlandırma ile başladığını da göstermektedir[911]. Ayrıca bu tartışmalar uygulama açısından da son derece önemlidir. Maddi ya da usulî talep bakımından dava konusunun unsurlarının neler olduğu ise doktrinde derin tartışmalara sebep olmuştur; bu noktada salt netice-i talebin mi yoksa onun yanında vakıaların da mı dava konusunun unsuru olduğu ortaya konulmalıdır. Bu bağlamda öncelikle maddi talep kavramının çıkış noktası olarak kabul edilen eski maddi hukuk teorileri değerlendirilecektir. Dava konusuna ilişkin en eski teori, bugün artık modern hukuk düzenlerinde taraftarı olmayan maddi hukuk teorisidir. Eski maddi hukuk teorisi, maddi hukuk baz alınarak ortaya atılmış, daha sonraları usulî ihtiyaçlara cevap vermemesi üzerine usulî bir nitelik kazandırılmaya çalışılmış, ancak sonrasında yeniden bir geriye dönüş yaşayarak maddi hukuka (yeni maddi hukuk teorisi ile) kaymıştır. Farklı zamanlarda, değişik yazarlarca ele alınan teoriler salt özellikleri nazarı dikkate alınarak aynen değil, her bir yazarın kendine özgü yorumu ile harmanlanarak sonraki zamanlarda yeniden şekillendirilmiştir[912]. Salt maddi hukuk ve usul hukuku ayrımının temel alındığı teorilerden öte, farklı özellikleri olan ve özellikle AB tarafından da kabul edilen değişik teori önerileri ileri sürülmüş ve incelenmiştir.

II. Eski Maddî Hukuk Teorileri[913]

Dava konusunun sadece maddi hukuka göre açıklanmaya çalışıldığı eski maddi hukuk teorileri günümüzde artık savunulmamaktadır[914]. Alman hukukunda bu dava konusu tartışmalarının, İsviçre ve Avusturya hukuk sistemlerine göre daha detaylı bir şekilde yapıldığı görülmektedir. İsviçre Federal Mahkemesi, dava konusunu

911 **Börü – Teori,** s. 259**.**

912 **Börü – Teori,** s. 260.

913 Yabancı hukuk sistemlerinde "die materiellrechtlichen Theorie" ya da "die ursprungliche materiellrechtlichen Theorie" şeklinde ifade edilmektedir (**Habscheid**, s. 20; **Yılmaz – Islah**, s. 184).

914 **Prütting/ Gehrlein**, s. 6, Rn. 1; **Börü – Teori**, s. 261.

genellikle maddi hukuk kökenli olarak kabul etmektedir[915]. Avusturya Hukukunda ise dava konusunun maddi hukukla açıklanması daha yaygın olmuştur[916]. Alman hukukunda ise maddi hukuk kökenli teoriler ortaya atılmış olsa da daha sonraları usulî teoriler savunulmuştur[917]. Winscheid'ın savunduğu maddi talep ile dava konusunun özdeş olduğu düşüncesi daha sonraları Alman hukukunda özellikle Bettermann, Hölder, Blomeyer ve Lent tarafından da savunulmuştur[918].

Alman ZPO kabul edilirken, salt usul hukukuna özgü bir talep kavramı henüz olmadığından, Alman BGB'de yer alan talep kavramı dava konusu kavramının açıklanmasında da kullanılmıştır. Buna göre, usul hukukunda, maddi hukuktan soyutlanmış ayrı bir talep kavramı bulunmamaktadır, usul hukuku alanındaki talep kavramı ile kanun koyucu aslında maddi hukuka ilişkin talebi kastetmektedir[919]. Alman Medenî Kanunu (BGB) § 194 hükmünün 1. fıkrası gereği, ise " Das Recht, von einem anderen ein Tun oder Unterlassen zu verlangen (Anspruch), unterliegt der Verjährung" şeklindeki ifadesiyle talep (Anspruch) kavramı açıkça düzenlenmiştir. Buna göre talep, "bir başkasından bir şey yapmasını ya da yapmamasını isteme

---

915 **Yılmaz – Islah**, s. 185, dn. 267'deki kararlar. İsviçre Federal Mahkemesinin önceleri usul hukuku ağırlıklı bir görüşe sahip olduğu ancak daha sonraları dava konusunun maddi anlamda talep olarak nitelendirildiği görüşler verdiği ortaya konulmuştur. Habscheid, bu kararın mahkemenin diğer kararlarıyla çelişmediğini, davanın aynîyetinin (kesin hüküm açısından) maddi hukuk kriterine göre belirlenmesi gerektiğini de ifade etmiştir (**Habscheid**, s. 24, dn. 22; **Özkaya - Ferendeci – Objektif,** s. 142-143, dn. 524).

916 **Yılmaz –Islah,** s. 185, dn. 268. Avusturya hukukunda maddi hukuk kökenli bakış açısı yaygındır, dava konusunun maddi anlamda taleple ya da dava temeline dayanan hukukî ilişki ile aynı olduğu ifade edilmektedir (**Habscheid**, s. 24, dn. 22; **Özkaya - Ferendeci – Objektif,** s. 142-143, dn. 524). Avusturya hukukunda Pollak ve Neumann da dava konusunun maddi hukuka ilişkin talep olduğu ve esasa ilişkin bir karar verilebilmesinin davacının dava konusu olan maddi hukuka ilişkin talebi ileri sürmesine bağlı olduğunu iddia etmişlerdir (**Rechberger/ Simotta**, s. 105). Oysa Rechberger/ Simotta'ya göre usulî bir davanın görülebilmesi, davalıya karşı maddi talebi içeren vakıaların yöneltilmesine rağmen, maddi hukuka ilişkin bir taleple mümkün değildir (**Rechberger/ Simotta**, s. 105). Bugün için dava konusu kavramı ÖZPO da tanımlanmamış olsa da onun unsurlarına yer veren hükümler mevcuttur. ÖZPO § 226 da dava dilekçesinin unsuru olarak davacının aslî ve yan taleplerini temellendirebilmesi için talep sonucu ile birlikte vakıaların tamamını kısaca ortaya koyması gerekir. ÖZPO da bunun gibi çift unsurlu teoriye işaret eden başka hükümler de mevcuttur. Mesela dava değişikliğini (Klageänderung) düzenleyen ÖZPO § 235 vs. gibi.

917 Bkz. **Schwab**, s. 199; **Hesselberger**, s. 295-296; **Baumgärtel**, s. 75; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 506, Rn. 10 vd.

918 Bkz. yuk. § 1 B 1 a ab. **Lent – Streitgegenstand**, s. 315 vd. Betterman, Hölder ve Blomeyer için bkz. **Habscheid**, s. 24 vd.

919 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 73; **Muşul – Terdit**, s. 95.

yetkisi, buna ilişkin hak ise talep hakkı"dır. Burada sözü edilen "yapma" kavramının içerisine "verme" kavramı da dahildir[920]. Bu düzenlemede yer alan talep kavramı maddi hukuka ilişkindir. O dönemlerde talep, maddi talep kavramını ifade etmek üzere Alman doktrininde "talep (Anspruch), özel hukuk yükümlülüğünden doğan hakkın belli bir davranış biçimine dönüşmesi" olarak tanımlanmıştır. Aynı şekilde maddi hukuka ilişkin alacak hakları kavramı da alacaklıya borçludan bir edimi vermesini, bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme yetkisi olarak tanımlanır[921]. Gerek Alman Medenî Kanunu gerekse Alman Medenî Usul Kanunu hazırlanırken dava konusu açısından bir yeknesaklık sağlanarak maddi hukuk anlayışı temel alınmıştır[922].

Usul hukukunda, maddi hukuktan ayrı ve bağımsız bir talebin olmadığı ve ayrıca maddi talebin aynen usul hukukunda da uygulanacağı yönünde bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bu kapsamda esasında Betterman, Hölder ve Blomeyer (ki Blomeyer de usulî talepten yola çıkmış, ancak vardığı sonuç ile maddi hukuktan kopamamıştır) tarafından ortaya atılan maddi hukuk teorileri Hellwig ve Lent tarafından savunulsa da, Hellwig ve Lent biraz daha usul hukukuna yaklaşmış ama aslında tam bir usul hukuku görüşü de sergileyememişlerdir.

Öncelikle Bettermann, maddi hukuk teorilerinin en tanınmış temsilcilerinden biri olarak, Windscheid ile başlayan maddi hukukun usul hukukundan ayrılması yönündeki çabaları durdurmak ve her iki hukuk disiplinini yeniden bir araya getirmek için bu teoriyi savunmuştur[923]. Dava konusu tartışmalarına artık gerek kalmadığını özellikle kira sözleşmesi ve boşanma davalarından verdiği örneklerle bu tartışmaların sona erdiğini iddia etmektedir. Buna göre, kira sözleşmesinin iptaline yönelik davada, iptal talebi ve temelinin, aynı dava talebi (Klageanspruch) ve temelinde (Klagegrund) olduğu gibi dava konusunu teşkil ettiğini ileri

---

920 Bkz. yuk. § 1 B II 1 a.

921 Bkz. yuk. § 1 B II a.

922 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 133; **Börü – Teori**, s. 261; **Schwab – İhtilaf**, s. 289-290; **Habscheid**, s. 21-22; **Yılmaz – Islah**, s. 184-185.

923 Betterman tarafından bu görüşün savunulduğu hakkında bkz. **Habscheid**, s. 24.

sürmektedir[924]. Buna göre, bu davada, belli vakıalardan doğan iptal/fesih nedenlerini konu edinen iptal/fesih talebi, davanın konusudur ve iptal/fesih edilecek kira sözleşmesinden doğan hukukî ilişki dava konusu açısından önemli değildir. Benzer şekilde evliliğin feshinde, feshin temelinde olan hukukî ilişki yani evliliğin varlığını değil, aksine fesih sebeplerine (haysiyetsiz hayat sürme gibi) yönelik fesih talebini dava konusu olarak ele alır[925]. Burada Bettermen dava konusunu, talebin birden fazla sebepten -ki bunlar kira sözleşmesinin çeşitli sebeplerle iptali/feshi ya da evliliğin farklı sebeplerle feshi olabilir- doğması haline özgülemiştir. Böylece Bettermann dava konusunu inşai hakka özgülemekte ve ne kadar inşai hak varsa o kadar dava konusunun olduğunu ileri sürmektedir[926]. Ayrıca davacı, iddiası için birden fazla sebep ileri sürebiliyorsa o durumda talep yığılması söz konusu olacak ve hatta mahkemenin bu taleplerden birini kabul etmemesi, yani taleplerden birini reddetmesi halinde, mahkeme kısmî bir karar (Teilurteil) vermek zorunda kalacaktır[927]. Bettermann'ın görüşü, ayrıca derdestlik ve kesin hüküm bakımından da bu temel düşünceye dayanır. Bu şekildeki inşai hakkı konu edinen bir davada (kiranın feshi, boşanma ya da evliliğin feshi) davacı, eğer taleplerinden birini ileri sürmediyse, bunun ikinci kez bir davaya konu edilmesi ancak hak sona ermediyse (Präklusion) mümkün olmaktadır. Yani hak sona ermediği sürece (sona erme etkisi), maddi anlamda kesin hüküm etkisi altına girmeyecektir[928].

924 **Habscheid**, s. 24-25.

925 **Habscheid**, s. 25.

926 **Habscheid**, s. 25. Davacının, dava dilekçesindeki talep ya da taleplerini belirli bir hukukî sebebe değil de, bu talep ya da talepleri haklı gösteren birden fazla hukukî sebebe dayandırması halinde mütelahik dava söz konusu olur. Böyle bir davada talebin eda, tespit ya da kısmî veya objektif bir talep olabilmesi mümkündür. Bu halde, talep ya da talepleri haklı kılan birden fazla hukukî sebep vardır. Yoksa talep sonucunda yer alan birden fazla talep söz konusu değildir.

927 Davacının aynı davalıya karşı sahip olduğu birden fazla talebi objektif dava birleşmesi olarak tek bir dava yani tek bir talep sonucu ile talep edilebilir. Ancak böyle bir durumda her bir talebin dava dilekçesinde ayrı ayrı belirtilmesi ve mahkemenin de her bir talep hakkında ayrı bir inceleme yapması gerekir. Bu kapsamda mahkeme taleplerden biri hakkında kabul diğeri hakkında ise ret karar verebilir.

928 **Habscheid**, s. 26.

Bettermann, dava konusuna yönelik maddi hukuka dayalı inşai davalardan[929] verdiği örneklerle aslında salt usul hukukunda uygulanabilir bir dava konusu ortaya koyamamış; maddi anlamda talebe yakın bir görüş ileri sürmüştür. İnşai davalarda maddi anlamda bir talepten ziyade usul hukuku anlamında bir talep olduğundan dolayı bu çözüm tarzı kabul edilebilir değildir. Ayrıca dava konusu açısından maddi anlamda kesin hükmün, ancak hakkın sona ermemesi (yani ileri sürülmeyen bir talebin ikinci bir davada ileri sürülebilmesinin hakkın sona ermemesi şartına bağlanması) halinde söz konusu olacağı yönünde maddi hukuk kökenli bir görüşü benimsemiştir. Oysa usul hukukunda maddi anlamda kesinlik, aynı tarafların, aynı vakıalar ile aynı taleplerini tekrar dava edememeleri halinde söz konusudur[930]. Zira maddi hukuk anlamında bir hak yoksa, olmayan böyle bir hakka dayanılarak dava açılması halinde hakkın sona erdiği itirazı ile karşılaşılacaktır[931]. Ayrıca maddi anlamda kesin hüküm Bettermann'ın bahsettiğinin aksine maddi hukuka değil, usul hukukuna ilişkindir[932]. Bu nedenle usul hukuku ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte bir dava konusu teorisi ileri sürememiştir.

Bettermann'dan sonra Hölder de dava konusunu maddi hukuk ile bağlantılı olarak ifade etmiştir. "Talep ve dava hakkı teorisi" ile Hölder, temellerini Germen ve Roma hukuklarında bulan bir görüşü savunmuştur. Buna göre, herhangi bir istisna olmadığı sürece her hak ihlaline ilişkin bir dava hakkı oluşturur. Dava, hâkimin yardımının talep edildiği hak ihlali hakkındaki bir şikâyettir[933]. Dava hakkı ve maddi hukuka ilişkin hak bir birlik teşkil eder ve bu nedenle bir talebin dava edilebilirliği dava hakkını oluşturur[934]. Hölder, klasik Roma ve Germen hukuklarının temelinde yer alan actio görüşü yerine, dava hakkının geçerli olduğunu kabul etmiştir. Ona göre, bir talebin dava edilebilirliği, dava hakkını oluşturur ve dava edilebilir bir talep

929 İnşai davaların maddi hukuk ve usul hukukuna göre gruplandırılmasına ilişkin bkz. **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 986.

930 **İyilikli**, s. 48; **Yılmaz – Şerh**, s. 1301; **Atalı - Pekcanıtez Usul,** s. 2062; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 667; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 73 vd.; **Domaniç**, s. 45.

931 Ayrıca davacının maddi hukuka ilişkin itirazları ya da takas savunması davanın konusunda bir değişiklik yapmamaktadır **(Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 25).

932 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2057; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 32.

933 **Habscheid**, s. 26

934 **Habscheid**, s. 26, 28.

maddi hukuka ait bir kavram olarak karşımıza çıkar. Dava yetkisinin temelinde maddi hukuk yatmaktadır[935]. Talep, maddi bir talebin devletin yardımı (Staatshilfe) ile gerçekleşmesidir. Dava konusu talep, maddi hukuk ile açıklanabilir ve dava takip yetkisi maddi hukuktan doğmaktadır.

Hölder'in maddi hukuk ile bağlantılı dava hakkı ve talebi teorisi, aslında salt BGB § 194'deki maddi talebi konu edinen düzenleme ile sınırlandırılmıştır. Bu açıdan inşai ve tespit davaları bakımından yetersiz olacak olan Hölder'in görüşü maddi hukuk kökenli olmaktan kurtulamamıştır. Diğer yandan dava takip yetkisinin maddi hukuktan doğduğunu ifade eden Hölder, burada da aslında salt usul hukuku kavramı olan dava takip yetkisini maddi hukuk ile açıklamaya çalışmıştır.

Diğer yandan Blomeyer hukukî korunma talebini özellikle kamu hukuku yönünden ele alarak bu konudaki sorunu genişletmiş ve hukukî korunma talebinin, temeli olan maddi hukuktan farklı olarak kamu hukuku nitelikli olduğunu kabul etmiştir[936]. Taleplerin hepsini karşılayacak nitelikte geniş bir hukukî korunma talebi söz konusu olmalıdır. Bu taraflar bakımından uygun bir kararın verilmesi noktasında devlete yükümlülükler yükler. Bu yükümlülük kapsamında maddi hukuk ve usul hukukunun kuralları çerçevesinde davada iddia olunan talep hakkında lehe hüküm verilmesi istenmektir. Münferit talepler bakımından lehe hüküm verilmesi talebi söz konusudur. Hukukî korunma talebinin usul öncesi olma özelliği gereği, ileri sürülen talep hakkında uygun bir hüküm verilebilmesi için talebe ilişkin şartların tamamlanmış olması gerekir. Bu şartların özellikle davanın hükmün verilebilmesine hazır olduğu anda var olması gerekir[937]. Pohle de usulî şartların davanın başında kararın olgunlaşması açısından var olması gerektiğini kabul etmektedir[938]. Aksi halde hukukî korunma talebi gerçekleşemeyecektir. Gerek Blomeyer gerekse Pohle bakımından hukukî korunma talebi taşıdığı usulî karakter gereği hem davacı hem de davalıya tanınmış ancak davalı ve davacının sahip olduğu hukukî yararın

935 **Habscheid**, s. 27.

936 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht,** s. 5. Dava konusu kanunî unsurlar ile sınırlanır ve talep (eda ve tespit davaları bakımından) dava konusunu belirler (**Blomeyer – Streitgegenstand**, s. 54).

937 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 6 vd.

938 **Hesselberger**, s. 127'de anılan Pohle.

(Rechtsnatur) farklı olması gereği davada iddia olunan talepler (behauptete Ansprüche) birbirinden farklıdır[939]. Mesela, karşı davada davacı olan asıl davanın davalısı, karşı savunmalar yapmak ve ondan da öncesi karşı dava açmak suretiyle hukukî korunma talebini mahkeme huzurunda kullanır. Onun bakımından hukukî korunma talebinin usul öncesi niteliği, davalının olumsuz tespite ilişkin açtığı karşı davadaki usulî şartları dava dilekçesi ile ortaya koyması ile oluşur. Hukukî koruma teorisi taraftarları ve karşıtları lehe hüküm verilmesi yönündeki görüşün usul hukukunun amacı ile bağdaşmayacağı görüşündedirler[940]. Onlara göre, kesin hükme ulaşmak tek başına usul hukukunun amacı için yeterli değildir. İster davacı isterse davalı bakımından olsun hukukî korunma talebi davada ileri sürülen malzemeler ve deliller nazarı dikkate alındıktan sonra en doğru kararın verilmesi ile gerçekleştirilir[941]. Zira salt lehe hüküm verilmesi yönünde bir hukukî korunma talebi yerinde olmayacaktır.

Hellwig de Winscheid ve Wach'ın maddi hukuka dayalı görüşlerinden sonra ortaya çıkmış ve usulî talebin ilk savunucularından biri olarak görülmüştür. Salt bir usul hukuku savunucusu olmasa da dava konusunu tam bir maddi hukuk talebi olarak da görmediği için usul hukukuna yaklaştığı kabul edilmiştir[942]. Ona göre, hukukî koruma talebi usulî ve maddi talepten farklıdır. Wach'ın usulî talebe dava konusunun belirlenmesi noktasında temel bir rol yüklememesi karşısında, yargılamanın konusunun usulî taleple belirlenmesi gerektiğini savunmuştur[943]. Hellwig'in hukukî uyuşmazlıktaki usulî talep kavramı var olan değil, iddia olunan hakkı, aynı zamanda sadece talebi değil, başka hakkı ya da hukukî ilişkiyi konu edinir[944]. Hellwig'e göre, vakıa, dava konusunun belirlenmesinde bir unsur değildir, sadece dava konusunun ferdileştirilmesi bakımından önemli sayılmaktadır. Bu nedenle Hellwig bakımından dava konusu tek unsurludur.

939 **Hesselberger**, s. 127.

940 **Hellwig**, s. 294; **Taşpınar – Amaç**, s. 760 vd.

941 **Hesselberger**, s. 128-129.

942 **Hesselberger**, s. 137 vd. Ayrıca bkz. § 1 B II b ac.

943 **Habscheid**, s. 137.

944 **Habscheid**, s. 137.

Lent de Hellwig'in görüşüne benzer bir görüşe sahiptir. Ona göre de maddi hukukun dar talep kavramı karşısında usulî bir talebe ihtiyaç vardır. O, bu sebeple davacının hukukî ilişkiyi ortaya koyan somut hak iddiasının (Rechtsbehauptung), dava konusunun çekirdeğini oluşturduğunu kabul etmiştir. Usulî talebin içeriği maddi hukuk ile doldurulur ve ne kadar maddi hukuk talebi var ise o kadar da dava konusunun olduğu kabul edilir[945]. Yani usulî talep, maddi hukuk talebine göre belirlenir. Maddi talep kavramı temelini BGB § 194'ten almaktadır. Lent'e göre, dava konusu aynı zamanda usulî de bir kavramdır. Bu sonuca, sadece maddi talebin değil, somut hak iddiasının da dava konusunun belirlenmesinde etkin bir rol oynamasından; ayrıca maddi talepte olduğu gibi talebin davalıya değil aksine mahkemeye iletiliyor olmasından çıkarmaktadır. Ancak mahkemenin maddi talep üzerinde karar verdiğini iddia ederek aslında usulî talepten uzaklaşmaktadır. Alman BGB anlamında her türlü talep istisnasız bir vakıaya ihtiyaç duyar. Özellikle eda davaları bakımından dava konusunun belirlenmesinde bu durum önemlidir. Ancak Hellwig gibi Lent'e göre de, vakıa (Tatsachen), dava konusunun belirlenmesinde bir unsur olarak kabul edilmemekte, sadece dava konusunun yani davacının hak iddiasının ferdileştirilmesine hizmet etmektedir[946]. Bu yönüyle Lent'in görüşünün tek unsurlu dava konusu teorisi olduğu söylenebilir[947]. Lent'in usul hukuku ve maddi hukuk arasında sıkışmış bir görüşü savunması, aslında onun hem eski maddi hukuk teorisi hem de usulî teorilerin kapsamına dahil edilmesine neden olmaktadır. Ne salt bir maddi hukuk ne de salt bir usul hukuku teorisi savunucusu olduğu söylenebilir.

Lenze'ye göre, bugün usul hukukunda maddi hukuk ve usul hukuku alanında keskin bir çizgi vardır[948]. Ne zaman ki maddi hukuk ve usul hukukuna ilişkin talep kavramı anlaşılabilir, işte o zaman tüm farklı hukukî bakış açıları da yansıtılabilir. Yoksa usulî talep, usul çerçevesinde belirlenir. Talebe ilişkin tek bir düşüncenin olduğu ise Henckel ve Georgiades tarafından kanıtlanmıştır. Fransız ve İtalyan hukuk

945 **Schwab**, s. 7'den naklen.

946 **Lent – Streitgegenstand**, s. 321-322.

947 Dava konusunun belirlenmesinde talep sonucu yanında vakıanın da önemli olması ve bu nedenle Lent'in görüşünün vakıayı reddetmesi nedeniyle sıkıntılı olduğu yönündeki eleştiri için bkz. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 173.

948 **Lenze**, s. 135.

sistemlerinde maddi ve usul hukuku alanlarında bir ayrım söz konusu olmamıştır. Hatta uzun yıllar maddi hukuka ilişkin actio kavramı maddi hukuk ve usul hukuku arasındaki bağlantı ve Fransız hukukunda da dava konusunun kısmen maddi hukuka göre belirlenmesinde olduğu gibi odak noktası olmuştur[949].

İsviçre hukukunda Schwander[950] ve Leuch[951] tarafından da eski maddi hukuk teorilerinin savunulduğu görülmektedir. Schwander'e göre maddi hukuktan ayrı, bağımsız bir talep kavramı yoktur. Dava konusu, iddia edilen bu maddi talebe göre belirlenir. Davacı, davasını talep sonucu ve dava temeli (vakıa) ile temellendirir. Dava değişikliği, derdestlik, dava yığılması ve maddi anlamda kesin hüküm davada ileri sürülen maddi talebe göre belirlenir. İkinci davada da, ilk davada ileri sürülen davanın konusu olan aynı maddi talep ileri sürülecek olursa derdestlik; kesin hüküm bakımından da dava konularının aynı olması noktasında maddi hukuka ilişkin talepler dikkate alınacaktır[952]. Benzer şekilde davacı, tek dava ile birden fazla maddi talebi ileri sürecek olursa dava yığılması; var olan maddi talebin başka bir maddi talep ile değiştirilmesi halinde ise dava değişikliği söz konusu olmaktadır[953]. Schwander gibi Leuch da özellikle derdestlik ve kesin hüküm bakımından, dava konularının aynılığı noktasında hakkın doğuş sebebinin (Entscheidungsgrund), diğer bir deyişle maddi hukuka ilişkin talebin baz alınması gerektiğini ifade etmektedir[954]. Ancak derdestlik ve kesin hükümden farklı olarak dava değişikliği bakımından Leuch, hak talebi ve dava temelinin (vakıa) birlikte değerlendirilmesi gerektiğini, çünkü dava değişikliğinin tespiti bakımından dava konusunun bu iki unsurla birlikte ele alınacağını ifade etmiştir[955].

---

949 **Lenze**, s. 135.

950 Bu konuda bkz. **Haus**, s. 9-10.

951 **Leuch, G.,** Die Zivilprozeβordnung für den Kanton Bern, Vierte Auflage, Bern 1995, s. 336 vd.

952 **Haus**, s. 10.

953 **Haus**, s. 10.

954 **Leuch**, s. 337.

955 **Leuch**, s. 214.

Avusturya hukukunda da Neumann ve Pollak bu görüşün savunucularındandır[956].

Eski maddi hukuk teorilerinde maddi hukuktaki talepten ayrı, usul hukukuna özgü bir talep kavramının olmaması ve maddi talebin aynen usul hukukunda da geçerli olacağı anlayışı çözümü zor olan sorunları beraberinde getirir. Yukarıda[957] da ifade edilen problemler şöyledir; maddi talep kavramı sadece eda davalarında kabul edileceğinden, tespit ve inşai davalar bakımından maddi hukuka özgü bir talep kavramının varlığı kabul edilemez. Bu üç dava bakımından davacı bir talep ileri sürecektir, bu kapsamda en azından tespit ve inşai davalar bakımından geçerli olabilecek bir usulî talebin varlığı gerekli olacaktır. Özellikle Bettermann'ın inşai davalardaki talebi maddi talebe özgülemesi, aslında inşai davaların konusunun belirlenmesi bakımından maddi hukuk talebinin, yani eski maddi hukuk teorisinin ne kadar yetersiz kaldığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır[958].

Dava türleri dışında, bir ve aynı somut olayın hem haksız fiil hem de sözleşmeye aykırılığa dayanması halinde (baskın görüşe göre, normların değil, taleplerin yarışması[959], olduğu kabul edilmekte), birden fazla maddi hukuk talebinin

---

956 **Rechberger/ Simotta**, s. 105.

957 Bkz. yuk. § 1 B II 1 a.

958 **Schwab – İhtilaf**, s. 289; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75; **Muşul – Terdit**, s. 97; **Yılmaz – Islah,** s. 186; **Üstündağ – Yasak**, s. 140; **Yıldırım – Teori**, s. 40.

959 Bugün için baskın olan, taleplerin yarışması teorisine göre, haksız fiil ve sözleşmeye aykırılıktan dolayı, aynı edime yönelmiş iki ayrı tazminat talebi bulunsa dahi, bu maddi hukuk talepleri birleşmektedir (**Ulukapı – Dava**, s. 16; **Muşul – Terdit**, s. 96; **Hesselberger**, s. 141 vd.; **Althammer – Interesse**, s. 50). Taleplerin yarışmasına göre edim, sadece bir kez talep edilebilecek ve edimin yerine getirilmesi ile (hukukî sebeplerden birine dayanılarak) talep sona erecektir (**Hesselberger**, s. 141 vd.; **Althammer – Interesse**, s. 50; **Hellwig**, s. 102; **Ulukapı – Dava**, s. 16). Aslında eski maddi hukuk teorisi savunucuları tarafından ortaya atılan bu normların yarışması teorisi, eda davası dışındaki tespit ve inşai davaları açıklamakta yetersiz kalmıştır (**Akil – Kısmî**, s. 124; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 199; **Ulukapı – Dava**, s. 15-16). Çünkü eda davası bakımından bir şeyin yapılması ya da yapılmaması yönünde maddi hukuk talebinin yerine getirilmesi söz konusuyken; tespit ve inşai davaların bu talep kavramıyla açıklığa kavuşturulabilmesi mümkün değildir. Maddi hukuktaki taleple açıklanamayan davanın mutlaka usulî bir taleple açıklığa kavuşturulmuş olması gerekecektir (**Schwab – İhtilaf**, s. 290 vd.; **Yıldırım – Teori**, s. 29-31; **Ulukapı – Dava**, s. 15; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Muşul – Terdit**, s. 102; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 139; **Börü – Devir**, s. 216-217; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 199; **Akil – Kısmî**, s. 124; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 73-74; **Hanağası – Menfaat**, s. 119; **Tanrıver - Usul**, s. 469; **Akil, Cenk,** İstinaf Kavramı, Ankara 2010, s. 333; **Hesselberger**, s. 102; **Bulut**, s. 259-260, dn. 36; **Alangoya, Yavuz,** Medenî Usul Hukukunda Dava Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü), İstanbul 1999, s. 31, dn. 24; **Aşık, İbrahim,** Medenî Usul

olduğu kabul edilir ve usul hukukunda maddi hukuktan ayrı bir talep kavramının olmadığı görüşü benimsenirse, davacının ileri sürdüğü iki maddi hukuk talebinden birinin reddi halinde, davasının kısmen kabul kısmen de reddedilmiş sayılması gerekecektir. Zira taleplerin ikisi de aynı sonuca yöneldiğinden, davacının taleplerinin birinin kabulü halinde dava ile ulaşılmak istenen amaç gerçekleşmiş sayılacaktır. Taleplerden sözleşmeye aykırılık için dava açılması halinde maddi talebin olduğu varsayımında, ikinci bir dava haksız fiil iddiasına dayalı olarak açılacak olursa davada derdestliğin ya da kesin hükmün olduğu ileri sürülemeyecek ve mahkeme de bunu kendiliğinden dikkate alamayacaktır[960] (karş. HMK m. 115, 1). Zira ikinci davada aynı amaca yönelmiş olmakla birlikte, dava konusu edilen talebin ikinci dava bakımından (maddi talebin aynen usul hukukunda da geçerli olacağı kabul edileceğinden) farklı olacağından ikinci davaya karşı ne derdeslik ne de verilecek hükmüne ilişkin kesin hüküm iddiası ileri sürülemeyecek ve mahkeme de bu durumu göz önünde bulunduramayacaktır[961]. Sözleşmeye aykırılık sebebine dayalı olarak ilk davanın reddedilmesi üzerine, haksız fiil iddiasına dayalı olarak açılan ikinci dava maddi taleplerin birbirinden farklı olması ve eski maddi hukuk teorisi gereği bu taleplerin aynen usul hukukunda da kabul ediyor olmasından dolayı, ikinci davanın kesin hüküm nedeniyle usulden reddedilmeyecektir. Bu örnekte ortada maddi hukuk açısından gerçekleşen ve talebe konu edilen iki ayrı durum söz konusu olsa da usul hukuku bakımından tek bir talebin var olduğu kabul edilmeli ki derdestlik ve kesin hüküm gibi usul hukuku kurumlarına işlerlik kazandırılabilsin. Böylece usul ekonomisi ilkesi gereği de gereksiz olarak davaların açılması engellenebilir.

Dava konusunun maddi hukuka özgü olduğu yönündeki bu görüş, problemin sınırlarını tam olarak çizemediği ve günün şartlarına uygun çözüm önerileri

---

Hukukunda Bekletici Sorun, Ankara 2012, s. 198). Ayrıca bu durum derdestlik ve kesin hüküm bakımından da sorunlara yol açmaktadır (**Yılmaz – Islah**, s. 186; **Muşul – Terdit**, s. 96; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 139; **Börü – Devir**, s. 217; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 199; **Akil – Kısmî**, s. 124). Sonuç olarak, bu eleştiriler normların yarışması teorisinden uzaklaşılmasını ve eski maddi hukuk teorilerinin reddi ile, yeni usulî teorilerin kabul edilmesini gerekli kılmıştır.

960 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75; **İyilikli**, s. 317.

961 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75; **İyilikli**, s. 317; **Muşul – Terdit**, s. 97; **Yılmaz – Islah**, s. 186.

sunamadığı için yetersizdir. Bu duruma çözüm, dava konusuna yönelik usulî bir kavramın Kanun'da terim olarak yer almasına ilişkin bir düzenleme ile sağlanabilir. Usulî düzenlemede dava konusunun belirlenmesi global bir problemdir. Alman hukukunda dava konusu hakkındaki geniş tartışmalar dogmatik bir yapıya dayanmamaktadır. Zira Alman usul hukukçuları da dava konusu kavramına ilişkin açıklamalarını ZPO'da yapmaya ve bu konuda bir şüphenin kalmamasına gayret göstermektedirler[962].

Eski maddi hukuk teorisi, bir vakıalar karışımından doğan birden fazla maddi hukuk talebinin varlığı halinde, taleplerin birleşmesinin gerektiğini kabul ederek çözülmesi zor sorunları beraberinde getirmektedir[963]. Bu durumu önlemek üzere, doktrinde usul hukukunu temel alan teori arayışlarına başlanmıştır. Bu kapsamda çeşitli usul hukuku teorileri ortaya atılmıştır.

III. Saf Ûsulî Teoriler

1. Genel Olarak

Eski maddi hukuk teorisinin maddi talebi esas alarak çözmeye çalıştığı dava konusu probleminde yetersiz kalması üzerine doktrinde usul hukuku temelli teorilere ihtiyaç duyulmuş ve dava konusu usulî olarak açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Maddi hukuk teorilerinin aynı amaca yönelmiş birden fazla maddi hukuk talebinin varlığı halinde, taleplerin birleşmesi ve bunlar için aslında aynı sonuca götürecek farklı kararların verilmesi gerektiği yönündeki çözüm önerisi, usul hukukunda bunun açacağı problemleri önlemek üzere yeni teorilerin ortaya konulması ihtiyacını doğurmuştur[964]. Vakıalar karışımından, yani örnek olayımızda tramvay kazasından kaynaklanan sözleşme ya da haksız fiil gereği sorumluluk, maddi hukuktan farklı olarak usulün tek bir kavrama (usulî talep) dayalı olarak vereceği çözüm önerisi ile aynı anda görülen benzer davaların olmamasına, bunların sonucunda farklı hükümler verilmemesine ve bunlarla yakından bağlantılı usul ekonomisi ilkesine hizmet

962 **Lenze**, s. 135-136.

963 **Muşul – Terdit**, s. 97; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75; **Baumgärtel,** s. 70.

964 **Muşul – Terdit**, s. 97; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 80.

edilmesine yardımcı olacaktır. Bu düşünce maddi hukuktan ayrı ve ondan tamamen bağımsız usul hukukuna özgü bir talep kavramı düşüncesini zorunlu kılmıştır[965].

Usul hukukuna özgü dava konusu teorilerinin belirlenmesi hususunda "talep sonucu" yanında "vakıa" (Lebenssachverhalt) da merkezi bir rol oynamış ve doktrinde daha çok taraftar bulan görüş (tek unsurlu dava konusu teorisi) karşısında bir modelin (çift unsurlu teori) şekillendirilmesini gerekli kılmıştır[966]. Bu teoriler arasındaki farkı, dava konusunun belirlenmesinde salt talep sonucunun mu, yoksa netice-i talep yanında vakıaların yani dava sebebinin de mi önem taşıyıp taşımadığı, taşıyacaksa hangi ölçüde olması gerektiği belirlemektedir. İster tek unsurlu isterse çift unsurlu olsun bu teorilerin ortak özelliği, salt usulî bir talep kavramına bağlanmış olmalarıdır[967].

2. Tek Unsurlu Dava Konusu Teorisi

Dava konusunun belirlenmesinde tek unsur olarak talep sonucunu kabul eden bu görüş Alman, İsviçre ve Avusturya hukuk sistemlerinde "Eingliederige Streitgegenstandstheorie" olarak ifade bulan "tek unsurlu dava konusu teorisi"dir. Türk hukukunda[968] ise tek unsurlu teori, "dava konusunun yalnızca talep sonucuna göre belirlenmesini öngören kuram[969]" şeklinde anılmaktadır. Dava konusunun belirlenmesinde tek unsur olan talep sonucunun önemini savunan bu teori, ilk olarak Bötticher tarafından evlilik ile ilgili davalar bakımından savunulmuş ve daha sonraları da bu teorinin öncülerinden biri kabul edilen Schwab tarafından herhangi bir ayrım yapılmaksızın tüm dava türleri bakımından kabul edilmiş ve geliştirilmiştir. Bötticher ve Schwab'ın yanı sıra, özellikle görüşünü değiştirmesi ile dikkat çeken Rosenberg ve Baumgârtel da bu görüşün savunucularındandır. Ayrıca Türk

965 **Muşul – Terdit**, s. 97; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 80.

966 **Althammer – Interesse**, s. 99.

967 **Muşul – Terdit**, s. 97-98; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75.

968 **Yılmaz – Islah**, s. 188, **Bilge/ Önen**, s. 692; **Önen – Yargılama**, s. 160; **Berkin – Usul**, s. 381 vd.; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 76; **Ulukapı – Dava**, s. 19-20; **Kuru – Muhakeme – C. III**, s. 621; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75.

969 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 75.

hukukunda da usulî talebin yani davanın konusunun tek unsurlu olarak talep sonucuna göre belirlenmesini öngören görüşler çoğunluktadır[970].

a. Dava Konusunun Yalnızca Talep Sonucuna Göre Belirlenmesini Öngören Teori

aa. Genel Olarak

Dava konusunun belirlenmesinde sadece talep sonucunun esas alınması gerektiğini savunan bu teori gereği, vakıalar (ya da vakıalar karışımı) dava konusunun belirlenmesinde bir etkisi olmadığı gibi, vakıalar, talep sonucu ile birlikte eş değerliliğe sahip bir unsur niteliği de taşımamaktadır. Genel manada bu düşünce savunulmakla birlikte Alman, Avusturya ve İsviçre hukuklarında da bazı yönlerden ayrılan tek unsurlu teori görüşleri mevcuttur.

ab. Alman Hukukundaki Görüşler

aaa. Bötticher'in Görüşü

Dava konusunun belirlenmesinde, tamamen talep sonucunun temel alınması gerektiğini savunan Bötticher, bu teoriyi ilk olarak evlilik ile ilgili davalar bakımından ortaya atmıştır[971]. Yüksel Eyalet Mahkemesinin verdiği kararla[972] evlilik

---

970 **Bilge/ Önen**, s. 692; **Önen – Yargılama**, s. 160; **Gürdoğan**, s. 75; **Ulukapı – Dava,** s. 19-20; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 476 vd.; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 81; **Yılmaz – Islah**, s. 189; **Berkin – Usul**, s. 94. Buna karşılık Alangoya, Türk hukukunda iki unsurlu çekişme konusu görüşünün tartışmasız kabul edildiğini ifade etmektedir (**Alangoya - Tarafta İradî Değişme,** s. 44, dn. 68). Ayrıca bu yönde görüşler için bkz. **Yıldırım – Teori**, s. 41; **Muşul – Terdit**, s. 100; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 178. Postacıoğlu, davacı davalıya karşı bir hak iddiasında bulunduğunda, ona karşı öncelikle belirli vakıaların mevcudiyetini sağlamalıdır, ifadesi ile iki unsurlu teoriyi savunmuştur (**Postacıoğlu – Usul**, s. 232).

971 **Bötticher - Eheprozess**, s. 73 vd.

972 F'nin M'ye karşı açtığı boşanma davasında M'nin tanık Z ile ilişkisinin olduğu ve evliliğe aykırı davranışlarda bulunduğu (ki zina ettiği) iddia edilmiştir. Verilen karar Yüksek Mahkemede temyiz edilmiştir. Eşlerin boşanması bakımından maddi vakıaların yani boşanmanın zina ya da evliliğin temelinden sarsılmasına dayanmasının bir önemi yoktur. Birden fazla vakıaya dayansa da salt boşanma talebiyle ferdileştirme (ki talebin ferdileştirilmesi) tamamlanmış olacaktır (OLG Koblenz, DRZ 1947, 412; OLG, Celle, SJZ 1946, 226 vd. (**Bötticher - Eheprozess**, s. 73, -75, 99)). Zaten kesin hüküm açısından da dava konusu tükenmiş olacaktır (**Bötticher - Eheprozess**, s. 73). Boşanma davasına karar verilmesi ile geleceğe etkili inşai hüküm verilmiş olur ve bu hükmün tespit bölümünden maddi anlamda kesin hüküm, inşa bölümünden inşai tesir ortaya çıkar ve inşai tesir sonuç olarak maddi kesin hükme dayanır (**Önen – İnşai**, s. 180, 190; **Bötticher - Eheprozess**, s. 86). İnşai hükmün kesin hükmü sayesinde taraflar için inşai hakkın

ile ilgili davalar bakımından kendisine çıkış noktası bulan Bötticher, salt bir taleple ki bu bir boşanma talebi ya da evliliğin feshi talebi olabilir, dava konusunun belirlenebileceğini savunmaktadır. Evlilik ile ilgili davalar bakımından birden fazla maddi olaya (yani hayat olayına) önem verilmesi mümkün değildir; zira boşanma tek bir vakıa ile gerçekleşir ve boşanmanın üzerinden diğer bir vakıaya dayanarak boşanma davası açılabilmesi mümkün olmaz. Çünkü önemli olan vakıa değil, taleptir[973]. Dava konusunun altında hukukî yarar ya da hukukî himaye kavramları aransa da salt talep, dava konusunu belirlemek açısından yeterli olacaktır[974]. Maddi hukuka özgü inşai davalar sınırlı sayıdadır (numerus clausus)[975]. Bu noktada boşanma davası açısından davacı öncelikle hüküm temelini ve daha sonra ise boşanmaya sebep, evliliğe aykırı sebepleri açıklamalıdır. Ama burada asıl olan taleptir. Yoksa boşanmanın Yüksek Mahkeme kararındaki gibi M ile Z arasında gerçekleşen farklı bir olaya dayanmasının bir önemi yoktur[976]. Sonuçta tek bir boşanma kararı verilir ve o da taraflar için kesin hüküm oluşturur. Boşanma davası ile davacı boşanmayı ya da boşanma hakkının tespitini talep eder, yani bu davanın konusu, talep sonucu ile belirlenir[977]. Boşanma davasının etkisi ile de subjektif boşanma hakkı değil, onun etkisi anlaşılır. Bu da geleceğe etkili inşai tesir etkisidir ve tamamen usulî niteliktedir[978]. İnşai tesir etkisinin doğması için inşai hükmün icrasına gerek yoktur. Zira bu etki inşai hükmün verilmesiyle kendiliğinden ortaya çıkmaktadır; ama bu bir eda davası olsaydı (boşanmanın ferisi niteliğindeki nafaka

---

varlığı ya da yokluğu kesin bir şekilde tespit edilmiş olur. Yani maddi anlamda kesin hüküm ile inşai tesir yan yanadır, ama özdeş değildir (**Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 59).

973 **Bötticher - Eheprozess**, s. 74;

974 **Bötticher - Eheprozess**, s. 74-75. Karş. **Althammer – Interesse**, s. 266 vd.

975 **Bötticher - Eheprozess**, s. 77. Numerus clausus olması gereği, kanun koyucunun hukukî yararın varlığını kabul ve verilecek olan hükümle de taraflara gereken yeterli hukukî korumanın sağlanacağının peşin olarak güvence altına alındığı kabul edilmektedir (**Önen – İnşai**, s. 55-56; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 570; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987).

976 **Bötticher - Eheprozess**, s. 79.

977 Talep sonucu, dava konusunun aslî unsurudur. Ancak bu noktada davanın konusu olan usulî talebi inşai hak oluşturur. Bu da doğrudan maddi hukuk karakterli bir inşai haktan kaynaklanır (**Önen – İnşai,** s. 57-58).

978 **Bötticher - Eheprozess**, s. 86. İnşai tesir (inşai sonuç) inşai haktan kaynaklandığından dolayı, salt vakıaya özgüdür ve bu nedenle maddi yönü ağır basan hukukî bir sonuç niteliği taşır. Bu nedenle etkilerini tamamen yargılama hukukunda doğuran kesin hükümden farklı olarak maddi hukuk kökenli de olması gereği özel hukukta doğurur (**Önen – İnşai,** s. 183).

gibi) hükmün yerine getirilmemesi halinde mutlaka hükmün icrası gerekecektir[979]. Nikisch'in dava konusunun hak iddiası (Rechtsbehauptung) olduğu yönündeki görüşüne karşı çıkılarak inşai davalar bakımından Rosenberg'in de savunduğu gibi davacının salt hak iddiasına göre değil, aksine talep sonucuna göre davanın konusunun belirleneceği ifade edilmiştir[980].

Bötticher'in görüşü bakımından diğer dikkat çekici husus, evlilik hukuku bakımından dava konusunun belirlenmesi noktasında eğer birden fazla boşanma sebebi bulunursa ne olacağı yönündedir. Aslında Bötticher'e göre çözüm basittir. Boşanma davaları bakımından tek bir inşai hakkın söz konusu olması ve salt talebin niteliğinin (Identität des Begehren) dava konusunu belirlemesi nedeniyle boşanmaya sebep bir veya birden fazla hayat olayının oluşu durumu değiştirmez. Çünkü talep çoktan inşai hakkın kullanılması ile ferdileştirilmiştir[981]. Ancak Bötticher'in bu görüşünün diğer tüm dava çeşitlerini kapsamadığı[982], sadece boşanma davaları bakımından geçerli olduğu kabul edilmektedir. Çünkü boşanma davasına yönelik bir taleple hangi evliliğe yönelik bir talebin ortaya konulduğunun yeterince belirtildiği ifade edilmektedir[983].

Bötticher makalesinde son olarak evlilik davalarına yönelik kesin hüküm açısından bir değerlendirme yapmış ve yeniden aynı konuda dava açılması halinde önceki davanın kesin hüküm etkisinin, ikinci davanın kesin hüküm nedeniyle engellenmesi itirazına kadar uzayacağını; zira burada dava konularının aynı

---

979 **Bötticher - Eheprozess**, s. 86; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987; **Karslı – Muhakeme**, s. 382; **Kuru –Ders Kitabı,** s. 138.

980 **Bötticher - Eheprozess**, s. 86-87.

981 **Bötticher - Eheprozess**, s. 90-91.

982 Çünkü Rosenberg'in çıkış noktasında kabul ettiği gibi, ne kadar çok vakıa varsa o kadar dava konusunun olacağı yönündeki haklı görüşü ile Bötticher'in aslında bu durumu sadece boşanma davaları bakımından benimsediği açıktır (**Bötticher - Eheprozess**, s. 94). Sonuç olarak Bötticher'in diğer dava türleri bakımından dava konusunun belirlenmesi bakımından vakıalara önem verdiği söylenebilir. Yani ne kadar vakıa varsa o kadar da dava konusu söz konusu olacaktır. Bu görüşü ile evlilik davaları dışındaki diğer davalar bakımından Bötticher'in görüşü çift (iki) unsurlu teoriyi savunan görüşlere yaklaşmıştır. Buna karşılık Nikisch'e göre ise birden fazla vakıanın aynı yöndeki hukukî koruma amacı (Rechtsschutzziel), dava konularının birlikte ele alındığını gösterir (**Bötticher - Eheprozess**, s. 94).

983 **Bötticher - Eheprozess**, s. 90-91.

olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, burada zaten ikinci talep, ilk davanın da konusunu teşkil etmektedir[984].

Kanaatimizce tek unsurlu teori bakımından bir çıkış noktası yakalayan Bötticher, tüm dava türleri bakımından geçerli olabilecek bir öneride bulunamamış, uygulama alanı daha dar bir teori ileri sürmüştür. İster eda, ister tespit ve isterse inşai davaya yönelik olsun talep sonucu, dava konusunun aslî unsuru olarak onun içeriğini belirler. Bu noktada talebin geleceğe etkili bir boşanma, evliliğin feshi ya da anlaşmalı bir boşanma sözleşmesine dayanıyor olmasının, usulî talebi temellendiren talep sonucu olması dolayısıyla dava konusunun belirlenmesi açısından önemi yoktur. Konu evliliğe yönelik davalara ilişkin olduğundan, salt bir boşanma talepli davada dava konusu, "boşanma talebi"dir. Dava konusunun dayandığı vakıa hâkimin hukukî sebebi altlayabilmesi bakımından önemlidir. İster zina ister haysiyetsiz hayat sürme, isterse evlilik birliğinin temelinden sarsılması dava sebeplerine dayanılsın[985], talep tektir[986]. Burada çekişme (uyuşmazlık) konusu yapılan evlilik birliğidir (kurumudur). Hâkim de hukuku re'sen uygulayacağından ne bir davaların yığılmasından ne de birden fazla vakıaya dayalı birden fazla dava konusunun olduğundan söz edilemeyecektir. Bunun aksini kabul aynı tramvay kazası örneğinde yer alan haksız fiil ve sözleşmeye aykırılığa dayanılması halinde olduğu gibi birbiriyle çelişen kararlar verilmesine ve kesin hüküm etkisinin zedelenmesine sebep olur. Bu da hukukî güvenliği sarsacağı gibi birbiriyle çelişen kararların verilmesine yol açacaktır. Keza bir eda davası, ki tramvay kazası örneğinde hem sözleşmeye aykırılığa dayalı bir dava hem de haksız fiile dayalı bir davanın olduğunu kabul aynı konuda farklı kararların verilmesine sebep olacağı için yukarıda[987] da ayrıca eleştirilmiştir. Ancak Bötticher örneğinde salt bu durumu kabul zaten hiç mümkün gözükmemektedir. Çünkü aynı kişi farklı vakıalara dayanarak farklı boşanma taleplerinde bulunamayacağından ve boşanma kararı verildiği andan itibaren icrası dahi gerekmeden sonuç doğurabileceğinden zaten evlilik ile ilgili davalar

984 **Bötticher - Eheprozess**, s. 97.

985 Dava sırasında gerçekleşen vakıaları yargılamaya taşımak tamamen tarafların görevidir. Bu konuda hâkimin hatırlatma ve telkin görevi yoktur (HMK m. 25).

986 Karş. **Akkaya – Boşanma**, s. 33 vd.

987 Bkz. yuk. § 2 C II.

bakımından tek unsurlu teorinin kabulü şarttır. Mahkeme tek bir talep hakkında karar verecektir. Zira ister evlilik birliğinin temelinden sarsılması ya da isterse haysiyetsiz hayat sürme nedeniyle boşanma davası olsun, HMK m. 33'e göre hâkim, Türk hukukunu re'sen uygular kuralı gereği, hukukî nitelendirmeyi hâkimin kendisi yapacaktır ve dava konusunun belirlenmesi açısından vakıanın bir önemi olmayacaktır. Ayrıca bu aşamada Bötticher'den farklı olarak evlilik ile ilgili davalar dışında diğer dava türleri bakımından da tek unsurlu teorinin kabul edilmesi, yani talep sonucunun dava konusuna göre belirlemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

aab. Rosenberg'in Görüşü

Rosenberg, dava konusunun usul hukukuna özgü olduğunu savunan önemli Alman hukukçularından biridir. Rosenberg dava konusunun yeknesak bir ifadesinin olmaması karşısında bunun bir sonucu olarak kendi görüşünde farklı zamanlarda çelişkiye düşmüş ve bu fikir karmaşası doktrinde ayrıca eleştirilmiştir[988]. Zira medenî usul hukuku ders kitabının çeşitli basılarında görüşlerini değiştirmesi bu yöndeki eleştirilerin haklı olduğunu göstermektedir. 1927 yılında çıkan ilk basısında dava konusunun usul hukuku kökenli olduğunu savunan Rosenberg[989], kitabının dördüncü basısına kadar istikrarlı bir görüş sergilemiş; 4. basısında her zaman savunduğu görüşten vazgeçerek Nikisch'in görüşüne yakın bir görüş benimseyerek dava konusunu bir hak iddiası (Rechstbehauptung) olarak değerlendirmiştir[990]. Ancak daha sonra kitabının 5. basısı ile tekrar eski görüşüne dönmüştür. Bu görüşlerin detaylarına ve Rosenberg'in çelişkili fikirlerinin sonuçlarına ayrıca değinilecektir.

Maddi hukuk teorilerinden uzak duran Rosenberg, dava konusunun salt usul hukukuna özgü olduğunu 1927 yılındaki kitabının ilk basısından itibaren savunmuştur. Normalde Rosenberg, dava konusunun hukukî bir sonucun tespitine ilişkin bir talep (gestellten Antrag) olduğunu ifade etmektedir. Bu talep de gerektiği

988 Bkz. **Schwab**, s. 28 vd.; **Habscheid**, s. 52 vd.

989 **Rosenberg, Leo,** Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 1. Auflage, Berlin 1927, s. 237.

990 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 372.

kadarıyla[991] yani diğer bir deyişle talebin temellendirilmesi bakımından gerektiği kadar vakıa ya da vakıalar kompleksinden oluşur[992]. Rosenberg bu terimi, vakıalardan doğan maddi hukuka ilişkin sonuç ve etkilerine bakmadan kullanmaktadır[993]. Yani dava konusu her zaman vakıadan oluşmamaktadır[994]. Dava konusunu belirlemek için salt talep yeterli olabileceği gibi talebin yeterli olmadığı yerde vakıa ve talebin birlikte değerlendirilmesi de söz konusu olabilmektedir. Buna göre, vakıa (Tatbestand, Tatsachen, Tatsachenkomplex, Lebensvorgang) sadece gerektiği zaman gerektiği ölçüde dava konusunun belirlenmesi için gerekli olacaktır[995]. Yoksa salt vakıa, dava konusunun bir unsuru değildir. Buna, talebin temellendirilmesi ya da bireyselleştirilmesi bakımından ihtiyaç duyulur[996]. Talep sonucunun (Klageantrag) gösterilmesi, dava temelinin (Klagegrund) yardımıyla ancak eda ve inşai davalar bakımından önem arz eder. Zira bu davalar bakımından davanın temeli, yargılama konusunun temelde bir unsuru niteliğindedir. Diğer bir deyişle, davanın temeli olan vakıalar, salt hakkın ya da hukukî ilişkinin tespitine yönelik tespit davaları bakımından değil, bunun dışında kalan eda ve inşai davalar bakımından önemlidir ve dava konusunun ayrı bir unsuru niteliği taşırlar. Vakıaya ancak talebin belirlenmesi ve ferdileştirilmesi gerektiğinde başvurulabilir ve buna da eda ve inşai davalar bakımından gerek yoktur[997]. Talep baz alınarak açılmış bir tespit davasının talebi neyi içeriyorsa dava konusu da ona göre belirlenecektir. Yani bir hakkın ya da hukukî ilişkinin tespiti istemi, tespit davasının konusunun belirlenmesinde yeterli olacaktır. Yoksa bir sözleşmeden mi, borcun kabulü ya da bonodan mı doğduğunun bir önemi olmayacaktır.

---

991 Rosenberg'in, vakıalara gerektiği ölçüde başvurulmasını kabul etmesi, özellikle tespit davaları bakımından bir hakkın ya da hukukî ilişkinin tespitinin sadece taleple belirlenebileceği görüşüyle de desteklenmektedir (**Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 152).

992 **Rosenberg, Leo,** Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts, 6. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1954, s. 392.

993 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 147.

994 **Rosenberg - 6. Auflage**, s. 392.

995 Rosenberg'in bu görüşü, aslında dava konusunun belirlenmesinde salt talep sonucunun önemli olmasına karşı, gerektiğinde vakıalara da talep sonucunun yorumlanması bakımından başvurulabileceği yönündeki Schwab'ın görüşüne benzemektedir (**Schwab**, s. 185).

996 **Rosenberg - 5. Auflage**, s. 383.

997 **Rosenberg - 5. Auflage**, s. 383.

Rosenberg'in bu görüşünün önemi özellikle birden fazla talebin söz konusu olduğu taleplerin yığılması yani objektif dava birleşmesi (Anspruchshäufung) bakımından kendini göstermektedir. Ne zamanki birden fazla talep (mehrere Anträge) söz konusu olursa işte o zaman taleplerin yığılmasından söz edilir. Taleplerin sayısı tek başına taleplerin yığılmasını gösterir. Bu durumda aynı talep sonucunu birden fazla vakıanın temellendiriyor olmasının bir önemi yoktur. Ayrıca bu talep yığılmasına konu olan taleplerin bağlı bulundukları dava türünün de önemi yoktur, ki tespit davasınun bu durum açısından bir istisnası da bulunmamaktadır[998]. Ancak ders kitabının dördüncü basısında Rosenberg, Nikisch'e yaklaşan bir görüş benimseyerek birden fazla vakıanın bir araya gelmesi durumunda bir talep yığılmasının olacağından söz etmiştir. Yani aynı ödeme talebinin, satım, ödünç, borcun ikrarı, kira ya da mülkiyete dayanması halinde birden fazla vakıanın biraraya gelmesinden oluşan bir talep yığılması söz konusu olacaktır. Diğer bir deyişle, vakıaların sayısı usulî taleplerin de tek ya da çok olmasını sağlamayacak ve böylece usulî taleplerin sayısı da artarak bir talep yığılması meydana gelmiş olacaktır[999]. Çünkü burada Nikisch'in görüşüne yaklaşan Rosenberg onun gibi dava konusunu bir hak iddiası olarak değerlendirdiğinden dolayı, ister ödeme isterse istihkak iddiasına dayanılsın sonuçta tek bir hak iddiasına bağlı olarak tek bir karar verilecektir. Ancak talebin gerekçesi için birden fazla vakıaya dayanılır ve mahkemece alternatif olarak ileri sürülen taleplerden teki hakkında bir karar verilirse, dava yığılmasının olduğu gerekçesiyle yeniden dava açılması mümkün olabilecektir[1000]. Yani bir talebin hem sözleşmeye hem de mülkiyet iddiasına dayanması halinde hâkim mülkiyeti değerlendirmeden, sözleşmeden dolayı davayı reddedecek olursa, bu durumda davacı mülkiyete dayalı yeni bir dava açabilecektir[1001].

Kitabının dördüncü basısında dava konusunun bir hak iddiası (Rechtsbehauptung) ya da hukukî sonuç iddiası (Rechtsfolgebehauptung)[1002]

998 **Habscheid**, s. 53'de adı geçen Rosenberg.

999 Karş. **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 373-374. Benzer görüş için bkz. **Nikisch**, s. 91.

1000 **Nikisch**, s. 91, 92.

1001 **Nikisch**, s. 92.

1002 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 368.

olduğunu öne süren Rosenberg, ister eda davasında davacının bir borç ilişkisinden doğan edimini istemesine yönelik iddiası (Behauptung), ister bir hukukî ilişkinin tespit edilmesi ya da edilememesini konu edinen iddia, isterse de yeni bir durum yaratılmasına ilişkin iddia olsun talep (Anspruch) baz alınır ve bu talep BGB § 194 anlamındaki bir maddi talebi değil, sadece usulî bir talebi konu edinir[1003]. Hâkim tüm hukukî bilgisi ışığında davacının dayandığı vakıaları da nazarı dikkate alarak hak iddiasını değerlendirmelidir[1004]. Ancak dava konusu vakıalardan oluşmamaktadır; talebin baz alındığı hak iddiası söz konusudur. Aslında Nikisch'e yaklaşan Rosenberg bu yönüyle Nikisch'den de ayrılmaktadır. Zira dava konusunun belirlenmesinde salt hak iddiasını baz alan Nikisch karşısında Rosenberg hak iddiasından daha çok talebe önem vermektedir[1005] ve tek unsurlu teoriye yaklaşmaktadır[1006]. Ancak daha sonra Rosenberg gerek dava konusunun hak iddiası olması gerekse birden fazla talebin konu edildiği dava yığılmasının birden fazla vakıanın söz konusu olması halinde de söz konusu olacağı düşüncesinden vazgeçmiştir.

Dava konusunun hak iddiası olduğu yönünde temelleri tam olarak oturamamış olan görüşü karşısında, hatta o görüşü savunduğu zamanda dahi talebe (Antrag) daha fazla önem verdiğinden Rosenberg, gerek dava dilekçesinin içeriği, gerek derdestlik, dava değişikliği ve kesin hükmün kapsamı bakımından hem kitabının dördüncü hem de daha sonraki basılarında talebi ön plana çıkarmıştır. Bu kapsamda ona göre, dava dilekçesinin içeriğinden talep sonucu anlaşılır ve gerekli görülürse vakıaya talebin temellendirilmesi hususunda başvurulur[1007]. Keza derdestlik de aynı tazminat

1003 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 366-367.

1004 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 368.

1005 ZPO da yer alan dava konusu ya da talep, bir hak iddiası olarak, talep sonucunda düzenlenir ve gerekli olduğu zaman vakıa yani hayat olayı ile temellendirilir, ifadesi ile Rosenberg hak iddiasından çok talebe önem verdiğini vurgulamaktadır (**Rosenberg - 4. Auflage,** s. 372).

1006 Nikisch, bu nedenle davayı da devletin hukukî korumasına ulaşmak için mahkeme önünde hak iddiasının ileri sürülmesi olarak tanımlamıştır (**Nikisch**, s. 2). Nikisch'in aktardığı üzere Hellwig'e göre, maddi hukuka dayanan hakkın temelinde bir hak iddiası vardır ve bu iddia da maddi hukuka dayanan haktan kaynaklanmaktadır. Zira aynı durum dava türlerinin belirlenmesi noktasında da kendini gösterir ve dava türlerinin temelinde de maddi hukuka ilişkin hak yani o haktan kaynaklanan hak iddiası bulunur (**Nikisch**, s. 2, dn. 2). Karş. **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 371-372.

1007 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 372.

talebinin tramvay kazasına dayanması halinde tekrar dava edilmesi durumunda söz konusu olur[1008].

Kesin hüküm açısından da Rosenberg dava konusunun kapsamının önemli olduğunu ve ister dava isterse karşı dava bakımından ileri sürülsün talep üzerinden karar verildiğini ifade etmektedir. Ona göre, maddi talep karşısında usulî talebi tercih etmesinin bir sonucu olarak birden fazla vakıanın olması halinde, birbiri ile yarışan birden fazla maddi talep söz konusu olsa da karar sadece usulî talep üzerinden verilmektedir[1009]. Bunun sonucunda eğer davacı tarafından bilinmeyen ya da gözden kaçırılan bir talep (Anspruch) olsa dahi o tekrar dava açamayacak, çünkü verilen karar, talebi tüm hali ve boyutuyla kapsayacaktır[1010]. Ancak eğer yargılama sırasında bir vakıa gözden kaçırılırsa ya da unutulursa işte bu durumda, davacı yeniden dava açabilecektir. Çünkü davacı vakıayı bireyselleştiremediğinden mahkeme de önüne gelen olay üzerinde karar verememiştir. Ki kesin hükmün konusu talep değil, mahkemenin talep üzerinde karar vermesidir[1011]. Aslında burada Rosenberg, birden fazla vakıa olsa da tek bir talebin olmasının doğal sonucundan hareketle mahkemenin bu taleplerin toplamı üzerinden tek bir karar vermesi gerektiği yönündeki görüşü ile çelişen başka bir görüş ileri sürmüştür. O da, vakıanın gözden kaçırılması halinde yeniden dava edilebileceği yönündeki diğer bir görüştür[1012]. Gerçekte ister birden

---

1008 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 374-375.

1009 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 375.

1010 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 375.

1011 **Rosenberg - 4. Auflage,** s. 375.

1012 Maddi hukuk teorilerindeki eleştirileri canlandırdığı ve tek bir talebin birden fazla hayat olayına bağlanması durumunda sanki ortada birden fazla talebin var olmasına sebep olduğu gerekçesiyle Rosenberg eleştirilmiştir. Bu kapsamda unutulan vakıaların, maddi talep gibi değerlendirilerek yeni bir dava açılmasına sebep olmaması gerektiği savunulmuştur (**Habscheid**, s. 57; **Schwab**, s. 37). Nikisch de Rosenberg'in bu görüşünün çıkış noktasının uygun olmadığı, zira kararın ve kesin hükmün konusunun davacının davası ile ileri sürdüğü talep ile gerçekleştiğini, ki bu taleple de belli maddi bir hakkın değil hukukî bir sonucun (Rechtsfolge) tespitinin talep edildiğini, bu nedenle kesinleşen kararın konusunu maddi talebin mevcut olması (Bestehen) ya da olmaması (Nichtbestehen) oluşturmadığını söyleyerek eleştirmiştir. Bu kapsamda mahkeme, talebin hukukî özelliklerini nazarı dikkate alarak davacının sorularının cevabını vermekte ve bu da tamamen bunun davacının hak iddiasına uygun olup olmadığı ile ilgilidir. Davacı, davalının belli bir vakıadan kendisine karşı borçlu olması durumunda talebe ilişkin iddia (Behauptung der Anspruch) üzerinde kesinleşen bir karar verilir. Bu nedenle kesin hükmün olup olmadığı davacının talebi üzerindeki hak iddiası ve vakıaya dayanılarak tespit edilir. Yani aynı vakıaya dayalı olarak aynı talebe yönelik tekrar dava açılmasına kesin hüküm engel olur (**Nikisch**, s.

fazla vakıanın olduğu maddi olaylarda bir yığılma olsun, isterse mahkeme maddi taleplerden birini göz ardı ederek bir karar vermiş olsun, esasında önemli olan, usulî bir talebin varlığı olduğundan mahkeme, taleplerin toplamı üzerinden bunu konu edinen tek bir usulî talep ile ilgili kararını tesis edecektir. Aslında Rosenberg'in zaman zaman dava konusunun hak iddiası olduğu yönündeki görüşü, talebin önemli olmasıyla birlikte gerektiği ölçüde vakıalara da önem verilmesi yönündeki görüşüyle (yani bu esasen maddi taleplerin toplamını baz aldığından dolayı) çelişmiştir.

Daha sonra Rosenberg ve Schwab 1986 yılında birlikte yayınladıkları medenî usul hukuku kitabıyla dava konusuna ilişkin pek çok teori olmasına rağmen, dava konusunun ya da talebin içeriğininin talep sonucu ile doldurulması gerektiğini birlikte ifade etmişlerdir[1013]. Buna göre davacı, mahkeme önünde talep sonucu ile mahkemeden istediği şeyi ortaya koymakta ve mahkeme tarafından da bu talep sonucuna göre karar verilmektedir. Davacı bunu yaparken doğal olarak bir hak iddiası da ileri sürmektedir, zira aksi halde onun davasını temellendirmesi mümkün olmayacaktır. Bu yönde hak iddiası tam olarak ortaya konulduğu zaman dava konusunun ayrıntılı bir şekilde ifade edilmesine de gerek kalmayacaktır[1014]. Örneğin davacının, davalıdan 1000 Mark ödeme konusunda hak sahibi olduğu bir tespit davasına konu edilir ve bu hak iddiası bu dava ile talep edilirse, bu talebin mutlaka dava konusunu belirtmek üzere dilekçede yer alması gerekir. Bu temelden hareketle, dava konusundan talep sonucunda (Klageantrag) gösterilen ve kararı (Entscheidung) belirleyen talep (Begehren) anlaşılır[1015]. Gerek dava yığılması, dava değişikliği, derdestlik ve gerekse kesin hüküm bakımından talep sonucunda gösterilen ve kararı belirleyen talep önemlidir.

Daha sonraları Rosenberg, Schwab ve Gottwald'ın katılımıyla yayınlanan medenî usul hukuku kitabında yer alan görüş değişmiştir. Buna göre, dava konusu

---

150-151). Ki buradaki talep, hak iddiasıdır ve bu dava konusunu teşkil etmektedir (**Nikisch**, s. 14).

1013 **Rosenberg/ Schwab**, s. 569.

1014 **Rosenberg/ Schwab**, s. 569.

1015 **Rosenberg/ Schwab**, s. 569.

yani talep, talep sonucu ve vakıaya göre belirlenmektedir[1016]. Yani dava konusu, hukukî koruma talebi ve vakıa (yani hayat olayı) ile sınırlandırılmıştır[1017]. Bu haliyle yazarların görüşünde tek unsurludan çift unsurlu teoriye doğru bir kayış söz konusu olmuştur. Bu konudaki Rosenberg/ Schwab/ Gottwald görüşüne aşağıda ayrı bir başlık altında daha detaylı olarak değinilecektir.

aac. Schwab'ın Görüşü

Özellikle Bötticher tarafından evlilik ile ilgili davalar bakımından ortaya atılan dava konusunun sadece talep sonucuna göre belirlenmesi gerektiği düşüncesi Schwab tarafından tüm dava türleri açısından kabul edilmiş ve geliştirilmiştir[1018]. Schwab'a göre, davacı mahkemede talebini ileri sürdüğünde onun talep sonucuna göre karar verilmesi gerekir[1019]. Dava konusunun belirlenmesinde vakıaların herhangi bir önemi yoktur. Tamamen salt usulî bir bakış açısı ile talep ön plana çıkarılmalıdır[1020].

Schwab, tüm dava türleri bakımından maddi talebin kullanılabilir bir talep kavramı olmadığı, taleplerin yığılmasının maddi talep ile aşılamayacağını, yine aynı şekilde derdestlik ve kesin hüküm bakımından istenilen hukukî sonuca bu maddi talep ile ulaşılamayacağı gerekçesiyle eski maddi hukuk teorilerini eleştirmiş ve saf usul hukukuna özgü bir görüşün benimsenmesi eğiliminde olmuştur[1021]. Hocası Rosenberg'in danışmanlığında yazdığı "Medenî Usul Hukukunda Dava Konusu" adlı doktora tezi ile birlikte Schwab dava konusu teorilerine yeni bir bakış açısı getirmiş ve bu eseri Alman hukukunda önemli bir yere sahip olmuştur.

1016 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 508, Rn. 23. Eski maddi hukuk bakış açısından yola çıkan Lent ise, dava konusunun belirlenmesinde vakıaların bu kadar önemli olmadığını, vakıalara sadece talebin somutlaştırılması hususunda başvurulabileceğini ifade etmektedir (**Lent – Streitgegenstand**, s. 355).

1017 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 508-509, Rn. 24.

1018 **Schwab**, s. 199 vd.

1019 **Schwab**, s. 186.

1020 Schwab'ın önceleri eleştirilen bu görüşünün daha sonra Alman mahkeme kararlarını da etkilediği görülmüştür. "...Vergi mahkemesi yargılamaları için, ...vergilendirme sebepleri değil, aksine tespit ve talep edilen belirli bir vergi miktarı dava konusunu oluşturmaktadır." BFH, 17.07.1967- 1/66 (NJW 1968/41, s. 1948-1952) (**Bulut**, s. 264, dn. 63).

1021 **Schwab**, s. 3, 7 vd.; **Schwab – İhtilaf**, s. 289-292; **Schwab – JUS**, s. 81-82.

Schwab, usul hukukundaki pek çok kurum bakımından usulî talebin öneminden yola çıkarken doktrinde yer alan diğer yazarların görüşlerine de eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Bu kapsamda giriş kısmında, dava konusu kavramının tüm usul hukuku sistemlerinde var olan bir kavram olması gereği, kanun koyucu tarafından tanımlanmadığını, zira bu kavramın usul hukuku düzenlenirken doğası gereği zaten var olan bir kavram olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca maddi anlamda talep kavramı karşısında usulî talep kavramının da tam olarak gelişim gösterememesi ve tezini kaleme aldığı yıllarda dahi usul hukukunun mihenk taşı olarak dava konusuna ilişkin tartışmalara devam ediliyor olması nedeniyle, kanundaki düzenlemelere bağlı kalınmasının amaca ulaştıran bir çözüm yolu olamayacağını savunmaktadır[1022].

Dava konusunu, talep yığılması, dava değişikliği, derdestlik ve kesin hüküm bakımından derinlemesine değerlendiren Schwab, onu, dava dilekçesinde gösterilen kararın talep edilmesi olarak tanımlamaktadır[1023]. Vakıaya ise ancak talebin temellendirilmesi yani talebin gerekçesinin ortaya konulması hususunda ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir[1024]. Yoksa vakıa, hiçbir şart ve durumda, dava konusunun bir unsurunu teşkil etmemektedir. Bu nedenle dava konusu tanımlanırken vakıaya hiç düşünülmeksizin yer verilmemelidir[1025]. Talep sonucu tek başına unsur niteliği taşımaktadır ve bu açıdan bakıldığında vakıa, sadece bazı istisnai durumlarda (DZPO § 253, 2 gibi dava dilekçesinin unsurları bağlamında, ileri sürülen talebin, ki özellikle talep sonucunun ferdileştirilmesi bakımından başvurulabileceği örneğinde olduğu gibi) talebin ferdileştirilmesine hizmet etmektedir[1026]. Yoksa asla dava konusunun bir unsuru niteliği taşımamaktadır. Dava konusu ayrıca kanunda tanımlanmamış olduğundan, kanun koyucu dava konusunu sadece açıklamaya, çalışmaktadır. Ferdileştirme ise sadece talep bakımından değil, ortaya konulan dava bakımından da önemli bir faaliyettir. Zira temellendirilememiş bir davanın açılması, yani ileri sürülmesi, mümkün olmayacaktır. Buna göre, ferdileştirme sadece talebi

1022 **Schwab**, s. 5.

1023 **Schwab**, s. 191.

1024 **Schwab**, s. 191.

1025 **Schwab**, s. 190.

1026 **Schwab**, s. 190-191.

temellendiren vakılar bakımından değil, davanın açılmasından sözlü yargılama sonucu verilen hükme kadar geçen usulî süreçte başarılı olarak yerine getirilmesi gereken bir durumdur[1027].

Diğer yandan, tek unsurlu ve özellikle dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesini öngören teori bakımından Schwab, talep sonucunun önemini sürekli vurgulamakla birlikte vakıaya talebin ferdileştirilmesi dışında, özellikle birden fazla talebin söz konusu olduğu talep yığılması halinde de başvurulabileceğini ifade etmektedir[1028]. Buna göre, bir davadaki usulî talep sayısı kadar dava olacağı ve bunun belirlenmesinin salt talebe göre belirlenebileceğini ifade eden Schwab, talep sayısının belirlenmesi bakımından vakıaya ya da daha doğru bir ifade ile vakıa sayısına bakılması gerektiğini ileri sürmektedir[1029]. Bu durumu Schwab çeşitli örneklerle anlatmaya çalışmıştır:

Davacı, tek bir talep sonucunu birden fazla vakıa ile temellendirmiş olabilir. Bunlar aslında birden fazla maddi hukuka ilişkin talep olarak görülse de dava konusu salt tek başına talebe yani talep sonucuna göre belirlenir. Yoksa vakıa (Sachverhalt), diğer bir deyişle hayat olayı (Lebensvorgang) tek başına dava konusunun bir unsuru olarak nitelendirilemez. Aksi halde vakıaların çoğunluğu, taleplerin çoğunluğuna yol açacağından bir dava yığılmasına sebep olurdu[1030]. Oysa dava yığılması ancak, bir ya da birden fazla talebe bağlı olarak açılan bir ya da birden fazla davanın olması halinde söz konusu olabilir ve bu tüm dava çeşitleri –eda, tespit ve inşai davalar- bakımından geçerli olan bir kuraldır[1031]. Yani bir ya da birden fazla talep sonucunun diğer bir deyişle usulî talebin üzerinde ayrı ayrı karar verilir. Diğer yandan eğer tek bir vakıa hakkında birden fazla usulî talep söz konusu olursa bu duruma Schwab şu örneği vermiştir:

1027 **Schwab**, s. 191-192.

1028 **Schwab**, s. 75.

1029 **Schwab**, s. 98.

1030 **Schwab**, s. 87.

1031 **Schwab**, s. 87.

Davacı eşine karşı açmış olduğu boşanma davasında, eşinin başka bir kadınla kendisi aldattığına dayanmıştır. Davalı ise bu sebebe (zina) hiç dayanmaksızın, evliliğe aykırı davranışların olması nedeniyle boşanmak istediklerini ifade etmiştir. Mahkeme birden fazla olaya dayanarak ne yönde karar verecektir? Bu kapsamda Schwab tarafların seçim hakkı kapsamında birden fazla boşanma sebebinin birden fazla usulî talebe sebep olabileceğini iddia etmektedir. Ama boşanma davası da olsa bu boşanma talep eden davacı eşin salt talebine göre belirlenecek bir husustur. Bu nedenle boşanma sebeplerinin her biri, birer, ayrı usulî talep hakkı sağlamaz. Önemli olan taleptir[1032].

Bu durumla bağlantılı diğer bir örneğinde, davacının davalıya karşı 20.000 DM ödenmesi konusunda açtığı alacak davası bakımından bu alacağının 1.4.1951 ve 1. 4. 1952 tarihli iki farklı ödünç sözleşmesinden (Darlehen) doğduğu iddia edilmektedir. Schwab'a göre davalının geri ödemesini konu edinen aslında iki adet talep söz konusudur. Talep sonucu sadece 20.000 DM'nin ödenmesini konu edinen tek bir talebe ilişkinmiş gibi gözükse de aslında ortada 10.000 DM olarak ödenmesi planlanan iki tane ödünç sözleşmesine ilişkin talep söz konusudur. Bu nedenle davacı mahkemeden öncelikle 1. 4. 1951 tarihli ödünç sözleşmesine ilişkin edimin davalıdan talep edilmesi ve daha sonra 1. 4. 1952 tarihli ödünç sözleşmesine binaen aynı talebin yerine getirilmesini istemektedir ve mahkemede her iki talebe ilişkin ayrı ayrı karar verecektir. Bu durum, davacının temellendirdiği olaya ilişkin iki talep ileri sürdüğünü ve bunlar hakkında da iki karar alacağını göstermektedir. Buradaki eda davası bakımından vakıa her ne kadar dava konusunun bir unsuru konumunda olmasa da edaya ilişkin dava konusunun yani kaç talebin olduğunu tespit edebilmek adına vakıaya bakılması gerektiğinin başka bir ifade ile vakıa sayısı kadar dava konusunun olabileceğini sadece bu olay bakımından açıklamaktadır. Yoksa diğer durumlar ve tüm dava çeşitleri bakımından Schwab'a göre, vakıa dava konusunun bir unsuru değildir[1033]. Ancak bu gibi birden fazla vakıaya konu edinen talepler bakımından talep sayısının ortaya konulabilmesi adına vakıaya başvurulabileceğini savunmaktadır. Vakıaya bakılması ve vakıanın bu açıdan önemli bir unsur olarak

1032 **Schwab**, s. 98 vd.

1033 **Schwab**, s. 74.

kabul edilmesi, vakıanın tek başına dava konusunun bir unsuru olduğunu göstermemektedir. Ki kanaatimizce de vakıa, dava konusunun bir şart unsuru değil, ancak onun yorumlanmasına ve çoğu zaman talebin temellendirilerek açıklığa kavuşturulmasına hizmet eden bir unsurdur.

aad. Baumgärtel'in Görüşü

Tarafların ve mahkemenin tüm işlemleri dava konusu üzerinde gerçekleştirilir. Mahkemenin karar verebilmesi bakımından, davacının hukukî sonuç almaya ilişkin iddiası, talep sonucunun içeriğine göre belirlenir. Tüm hukukî tartışmalar dava temelinin, dava konusunun bir unsuru olup olmadığı noktasında şekillenir. Dava konusunun içeriğine bakıldığında, bu bir usulî talep olarak da anılmakta ve BGB § 194'te ter alan maddi talepten farklılık göstermektedir. Tek unsurlu ya da çift unsurlu teorinin tercih edilmesi hususunda farklı değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir[1034]. Baumgärtel'e göre, dava konusunun belirlenmesinde talep sonucu temel rol oynar; vakıa ise bunun ferdileştirilmesine hizmet eder. Vakıa, dava konusunun vasfında anlam kazanır[1035]. Derdestlik ve kesin hüküm bakımından önemli olan bu husus; usul ekonomisine de hizmet ediyor olan dava yığılması ve dava değişikliği bakımından da önemlidir. Bu aşamalarda vakıanın bir rolü yoktur[1036]. Örneğin Schwab'dan etkilenerek verdiği örnekte Baumgärtel, davacının iki ayrı talebi iki ayrı olayla temellendirmesi bakımından, iki ayrı talebe bağlı iki dava konusu olduğu ve mahkemenin bunlar hakkında ayrılık kararı verebileceğini belirtmiş, ancak aynı talebin birden fazla vakıa ile bireyselleştirilmesinde temelde tek talep ve ona bağlı tek dava konusu olacağını ifade etmiştir[1037].

Baumgärtel'in de tek unsurlu teorinin önemli savunucularından olan Schwab ile aynı görüşte olduğu görülmektedir.

1034 **Baumgärtel,** s. 71-72.

1035 **Baumgärtel,** s. 75.

1036 **Baumgärtel**, s. 75.

1037 **Baumgärtel**, s. 74.

aae. Diğer Görüşler

Althammer'den etkilenen Prütting de, Alman hukukunda günümüzde de yer alan saf usulî dava konusuna ilişkin teori temelinin varlığını sürdürmekle birlikte, çift unsurlu teorinin artık tek unsurlu dava konusu teorisine kaydığını; ancak önceki tek unsurlu teorinin temelinde yer alan talep sonucunun önemini kaybettiğini ve yerini davacının hukukî yararı kavramına bıraktığını düşünmektedir[1038]. Althammer'göre hukukî yarar (Interesse) dava konusu sübjektif hakka ilişkindir[1039]. Bu yarara, davacının hukukî bir karar elde etmek için bir değer (Wert) biçilmelidir[1040]. Bunun da ekonomik bir bedeli olmalıdır[1041]. Bu ise ancak tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamada, davacıya böyle hukukî yarar bakış açısıyla bir dava konusu önerisinin yapılması ile sağlanabilir. Buna göre usul hukuku anlamındaki yargılama konusu, hukukî yarar kavramı ile şekillenir ve bu da talep sonucu kısmında ifadesini bulur[1042]. Bu da davacının hukukî yararının olması halinde bu imkânını kullanmasını, diğer bir deyişle hukukî düzene başvurmasını gerektirir[1043].

Althammer'e göre, yargılama konusunun belirlenmesi aşamasında, ileri sürülen hukukî sonuçtaki farklılaşmanın bir rolü yoktur. Mesela eda yargılamasında belli bir talep içeriği talep sonucunu inşa etmekte ve bu, hukukî yarar ile ferdileşmektedir. Yani hukukî yarar, bu talep sonucunu sınırlayıcı bir işlevden ziyade, onu bireyselleştiren ve ortaya koyan bir işlev üstlenmektedir[1044]. Davacı, ortaya koyduğu dava konusu ile yargılamayı inşa etmeli ve verilecek karardan hüküm etkisinin çıkması, bu talep sonucu ile sağlanmalıdır[1045]. Hukukî yarar da dava konusunu sınırlamasında kendisine vurgu yapılan bir kavramdır. Bu kısıtlama, belli bir talep sonucu ile dar anlamda bir yargılama konusunun (Verfahrensgegenstand) ortaya

1038 **Althammer – Interesse**, s. 265-266; **Prütting**, s. 308-309.

1039 **Althammer – Interesse**, s. 266.

1040 **Althammer – Interesse**, s. 267. Benzer yönde bkz. **Rimmelspacher**, s. 104.

1041 Karş. **Rimmelspacher**, s. 104.

1042 **Althammer – Interesse**, s. 267.

1043 **Althammer – Interesse**, s. 267.

1044 **Althammer – Interesse**, s. 271.

1045 **Althammer – Interesse**, s. 271. Bkz. Benzer yönde. **Baumgärtel,** s. 73.

konulmasını sağlamaktadır. Tasarruf ilkesi bakımından davacının bir hüküm elde edebilme noktasında, gerekli hukukî korumayı sağladığı şey onun hak iddiasıdır (Rechtsposition)[1046]. Talebe sıkı bağlılıktan ziyade, davacının hukukî yararının talep ve dayanakları ile değerlendirilmesi gerekmektedir[1047]. Bir şeyin yapılması ya da belli bir paranın ödenmesi konusundaki eda davaları bakımından talebin somutlaştırılabilmesi için vakıalara başvurulabilecektir. Ancak bu durum vakıaların, dava konusunun bir unsuru olduğunu göstermemektedir[1048]. Vakıalar, dava konusu talebin belirlenmesi açısından hukukî yarar ile sınırlanmış olacaktır. Diğer yandan Althammer, tespit ve inşai davalar bakımından daha farklı bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre, tespit ve inşai davalar bakımından salt talep, davacının menfaatini ortaya koyması açısından yeterlidir. Yani davacının menfaatinin olup olmadığı, talebe göre belirlenebilecektir[1049].

Behre, davacı ve mahkeme arasındaki ilişkinin dava konusu kavramı üzerinden kurulduğunu ifade etmektedir[1050]. Bu da, gerek kesin hüküm ve dava dilekçesinin gerekse hukukî uyuşmazlığın konusunun bireyselleştirilmesi açısından ferdileştirme mi yoksa vakıalara dayandırma teorisinin mi uygulanıp uygulanmayacağını belirlemede önemlidir[1051]. Bu kapsamda vakıalara dayandırma teorisinin bugün geniş kabulü ile bu sorun giderilmiştir. Talep sonucunun ve vakıaların dava konusunun eşdeğerli unsurları olduğu görüşü azınlıkta kalan bir görüştür[1052] ve vakıalara ancak talebin bireyselleştirilmesi için başvurulur[1053]. Bu azınlıkta kalan görüşe özellikle DZPO § 253 anlamında maddi anlamda kesinliğin tespiti bakımından ihtiyaç

1046 **Althammer – Interesse**, s. 271. Rimmelspacher'e göre de mahkeme, belli bir hukukî koruma üzerinde, belli bir hak iddiası ile bağlantılı bir talep sonucunu ortaya konulmasını amaçlamaktadır (**Rimmelspacher**, s. 239).

1047 **Althammer – Interesse**, s. 271; **Althammer – Lehre**, s. 183. Bu konuda ayrıca bkz. **Prütting**, s. 308 vd.

1048 **Althammer – Interesse**, s. 271; **Althammer – Lehre**, s. 183-184.

1049 **Althammer – Interesse**, s. 594-603.

1050 **Behre, Otto Peter,** Der Streitgegenstand des Wiederaufnahmeverfahrens, Duncker, Humblot, Berlin 1968, s. 17.

1051 **Behre**, s. 18.

1052 Bu görüşün savunucusu Kion'dur.

1053 **Behre**, s. 19.

duyulur. Dava dilekçesi açısından da dava temelinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Zira bu sadece dava konusuna değil, aynı zamanda yargılamanın hazırlanmasına ve karara hizmet etmektedir[1054]. Ayrıca bu kapsamda çift unsurlu teori görüşü yerine gerek inşai davalar gerekse tespit davaları bakımından tek unsurlu talep görüşü yani talep sonucunun dava konusu açısından tek başına yeterli olacağı kabul edilmelidir. Diğer yandan eda ve nisbi hakka ilişkin tespit davaları bakımından ise vakılara sadece talebin somutlaştırılması açısından başvurulması gerekir[1055]. Davacının mahkeme önünde talebi hakkında karar verilebilmesi bu davalar bakımından temelde yatan vakıalara ilişkin bireyselleştirmenin başarılı bir şekilde yapılması sonucunda gerçekleşir[1056].

Balzer'e göre ileri sürülen talepten, dava konusu ya da dava konuları anlaşılmalıdır. Hükmün konusu açısından da ortaya konulan talep önemlidir. İster bir malın tesliminin talep edildiği ya da bir bedelin ödenmesinin istendiği (Schadensersatz) eda, isterse tespit veya inşai davalar olsun, hepsi bakımından dava konusunun talebe göre belirleneceği ifade edilmiştir. Yani Balzer, salt talebin tek başına dava konusunu ferdileştirmede yeterli olacağını ifade etmektedir[1057].

Dava konusunun tek ya da çift unsurlu olduğu görüşünü reddeden Behringer, BGB § 194 anlamındaki maddi talebin, usulî talepten farklı olduğunu; davacının mahkemeden istediği hukukî korumaya ilişkin talebinin, usulî talep olduğunu ifade etmektedir. Yazar her ne kadar teorilere ilişkin ayrımı reddetse de dava konusunun belirlenmesinde (ki bununla bağlantılı hüküm etkisi bakımından) davacının hukukî koruma amacının önemli olduğunu savunmaktadır. Ona göre, hukukî koruma amacı, davacının talep sonucu ile mahkemeden istediği hukukî sonuçtur. Bu bakış açısı ile, usulî hukukî koruma amacının, talep sonucu ve hukukî sonuç iddiası ile yer değiştirebilir nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Schwab gibi talebin

---

1054 **Behre**, s. 20.

1055 **Behre**, s. 20-21.

1056 **Behre**, s. 21.

1057 **Balzer**, s. 132, Rn. 270. Benzer yönde Zerr de genel eğilimin çift unsurlu teoriden yana olmasına rağmen, rekabet hukukunda dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesi gerektiği ifade etmiştir (**Zerr, Volker,** Der Streitgegenstand im Wettbewerbsprozeβ, Regensburg 1996, s. 3).

yorumlanmasında vakıaya başvurulabileceğini de ifade ederek tek unsurlu teoriye yaklaşmış gözükmektedir[1058]. Behringer, esasında dava konusu ve hüküm bağlantısı açısından değerlendirdiği dava konusu teorilerinden tek ve çift unsurlu teoriyi reddederken, dava konusunun talep sonucu ve hukukî sonuç iddiası bakımından söz konusu olan hukukî koruma amacı olduğu sonucuna varırken, tek unsurlu teoriye yaklaşmış gözükmektedir. Zira talep sonucu veyahut mahkemeden istenilen hukukî sonuç da esasında dava konusunu ortaya koymaktadır ve bu da hukukî korumayı açıklayan talep sonucuna yaklaşan bir görüşü ifade etmektedir.

Esasında Hesselberger de dava konusuna ilişkin yaptığı açıklamalarda, tek unsurlu teoriyi yakın gibi gözükmektedir[1059]. Çünkü Schwab'ın dava konusu tanımını doğrudan alarak[1060], dava konusunun, davacının mahkeme önünde ileri sürdüğü talep sonucu (Antrag) olduğu sonucuna varmıştır[1061]. Vakıa da talebin temellendirilmesinde başvurulan bir unsurdur. Ancak vakıa, dava konusunun bir unsuru konumunda değildir. Hesselberger diğer yandan, usulî talebi, maddi hukuk talebiyle ilişkilendirmekte ve her usulî talebin temelinde bir maddi hukuk talebinin olması gerektiğini savunmaktadır. Bu aşamada vakıanın da (ki kendisinin de maddi hukuk kökenli olması gereği), usulî talepten ziyade, maddi talebin temellendirilmesi için başvurulan bir unsur olduğunu ve Schwab'ı eleştirerek, maddi hukuktan ayrı bir usul hukuku talebinin düşünülemeyeceğini iddia etmektedir. Bu görüşü ile tek unsurlu teoriye yaklaşmış gibi gözükse de doktrinde maddi hukuk etkisinden kurtulamadığı ve yeni maddi hukuk teorilerine yaklaştığı dolayısıyla eleştirilmiştir[1062].

1058 **Behringer**, s. 60-61.

1059 **Hesselberger**, s. 296. Hesselberger'in Alman hukukundaki tek unsurlu teorinin savunucularından olduğu yönünde bkz. **Börü – Teori**, s. 263.

1060 Bu konudaki eleştirisi için bkz. **Haus**, s. 25, dn. 101.

1061 **Hesselberger**, s. 296.

1062 **Althammer – Lehre,** s. 173; **Althammer – Interesse**, s. 85. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. § 2 C IV 4.

ac. İsviçre Hukukundaki Görüşler

Eda davasında olduğu gibi maddi talebin varlığını kabul, davanın sübjektif olarak sınırlandırılmasını sağlarken; olması gereken davanın objektif olarak kesin bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır[1063]. Haus'a göre eda, tespit ve inşai davalar bakımından dava konusu, mahkemece iddia edilen dava temeli (Klagegrund) üzerinde hüküm kurulan, belli bir hukukî koruma şeklinde sunulan hukukî sonuç (Rechtsfolge) olarak tanımlanmaktadır[1064]. Dava konusu üç unsurdan oluşmaktadır: Hukukî sonuç (Rechtsfolge), dava temeli (Klagegrund) ve hukukî koruma şeklidir (Rechtsschutzform; eda, tespit ve inşai olarak)[1065]. Hukukî sonuç, hem dava temelinde hem de aynı zamanda hukukî koruma şekli üzerinde gerçekleşmektedir. Bu unsurlardan birinin eksikliği halinde bu başka bir yargılama konusu (Prozessgegenstand) olacaktır[1066]. Diğer yandan talep sonucunda (unsurları olan hukukî sonuç ve hukukî koruma şekli) yapılacak bir değişiklik dava konusunu da değiştirmektedir[1067].

Hukukî sonuç ve hukukî koruma şekli, talep sonucunun içeriğini (Antragsinhalt) oluşturmaktadır. Bu unsurlardan açık ve net bir şekilde talep sonucu (Klageantrag) ortaya çıktığı zaman[1068], dava temeli de (vakıalar) davayı temellendirme görevini üstlenirler[1069]. Bu dava temeli de, zamansal bir bakış açısıyla maddi norma ilişkin vakıaların sınırlanması olarak anlaşılacaktır. Esasında Haus, hukukî sonuç ve hukukî koruma şekliyle talep sonucuna vurgu yapmakta ve davanın temellenmesinde vakıalara başvurulması gerektiğinden söz etmektedir[1070]. Örneğin,

---

1063 **Haus**, s. 64-65.

1064 **Haus**, s. 67, 147.

1065 Hukukî sonuç ve hukukî koruma şekli unsurlarının her zaman talep sonucunda değil de, talep sonucunun içeriğinde yer aldığı eleştirisi için bkz. **Haus,** s. 147, dn. 2; **Lent – Entscheidung**, s. 70.

1066 **Haus**, s. 147.

1067 **Haus**, s. 147.

1068 Hukukî sonuç ve hukukî koruma şeklini, talep sonucunun unsurları olduğu konusunda bkz. **Haus**, s. 65-68.

1069 **Haus**, s. 147-147.

1070 Bkz. **Haus**, s. 69-80. İster vakıalara dayandırma isterse ferdileştirme teorisi kabul edilmiş olsun kiraya ilişkin uyuşmazlıkta dava konusu "kira talebidir" (**Haus**, s. 73).

eda ve tespit davaları bakımından hukukî sonuç iddiası (Rechtsfolgebehauptung), dava konusunu oluşturmaktadır[1071]. Talep sonucunun mahkemenin bununla bağlantı kurulabilmesi açısından son derece merkezi bir kullanımının olduğunu ve bunun da dava konusunu belirlediğini ifade etmektedir[1072]. Dava konusu kavramı, yargılamanın ve hükmün konusunun ortaya konulması ve bireyselleştirilmesi bakımından son derece önemli bir kavramdır[1073]. Schwab gibi Haus da dava konusunun belirlenmesinde talep sonucunun önemli olduğunu ve vakıalara, diğer bir deyişle dava temeline, davanın sınırlandırılması için başvurulması gerektiğini ifade etmiştir[1074]. Yani vakıalar, dava konusunun ayrılmaz ve talep sonucuyla eşdeğer bir unsuru niteliğinde değildir[1075].

Kummer özellikle kesin hüküm bakımından yaptığı değerlendirmede hak iddiasının (Rechtsbehauptung) ve vakıanın (Sachverhalt) hangi konumda bulunduğunu ortaya koymaya çalışmıştır[1076]. Dava konusu açısından tek unsura yakın bir görüş sergilemiştir. Ona göre dava konusu "talebe (Klagebegehren, talep sonucu)" göre belirlenmektedir ve dava konusunun belirlenmesi bakımından yeterince bir açıklık olmadığı durumda, bu belirsizliğin giderilmesi için ileri sürülen vakıalara (vorgebrachte Sachverhalt) başvurulabilecektir[1077]. Tüm talep sonuçları bakımından olmamakla birlikte özellikle eda talebi içeren talep sonucundaki hak iddiasının ferdileştirilmesi (individualisiert) gerekmektedir. Benzer durum, boşanma davasını konu edinen inşai dava bakımından da olabilir. Tek bir vakıaya binaen açılmış olan boşanma davası bakımından talep temelinin vakıa ile ferdileştirilmesi mümkün olabilecektir[1078]. Tespit davaları bakımından ise tespit talebinin zaten

---

1071 **Haus**, s. 67.

1072 **Haus**, s. 40, 65, 67.

1073 **Haus**, s. 51.

1074 **Haus**, s. 63.

1075 Benzer yönde bkz. **Meier**, s. 55; **Rechberger/ Simotta**, s. 195

1076 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Kummer**, s. 66 vd. Aynı vakıalardan farklı talep ya da farklı vakıalardan aynı talep ileri sürülmesi halinde maddi anlamda kesin hüküm ortaya çıkmayacaktır (**Kummer**, s. 66).

1077 **Kummer**, s. 69, 102. Vakıalar hakkında ayrıca bkz. **Kummer**, s. 92.

1078 **Kummer**, s. 70.

ferdileştirilmesinin bir zorunluluk olduğunu kabul etmektedir[1079]. Örneğin, tespit davasının bir hakkın var olup olmadığının tespitine ilişkin açılması halinde, bu davaya ilişkin talep sonucu, davacının bu hakkının ne zamandan beri tartışmalı olduğunu ortaya koymalıdır[1080].

ad. Avusturya Hukukundaki Görüşler

Alman hukuku savunucularından Schwab ve İsviçre hukuku savunucularından Haus gibi Avusturya hukukunda da Rechberger/ Simotta da dava konusunun belirlenmesi bakımından talep sonucunun önemli olduğunu ve vakıalara ancak talep sonucunun yorumlanması açısından başvurulabileceğini ifade etmektedir[1081]. Yoksa vakıa, talep sonucu gibi dava konusunun eşdeğerli bir unsuru değildir. Bu nedenle ilk davada ileri sürülen talebin reddi üzerine, ikinci bir davada farklı bir vakıaya dayanılarak aynı talep ileri sürülecek olsa, derdestlik (duruma göre dava reddedilmemiş olsaydı) ya da kesin hüküm problemleri ortaya çıkacaktı[1082]. Örneğin, bir ödemenin konu olduğu davada 1978 yılında ödünce, 1980 yılında ise satım sözleşmesine binaen bir dava açılmış ve her iki dava bakımından da 10.000 Dolar ödenmesi talep edilmiş olsun. Burada vakıanın eksikliği tespit edilemez. Zira her iki dava konusu da aynı şeyi ifade etmekte ve vakılardaki değişiklik bir dava değiştirme olarak nitelendirilememektedir[1083]. Bu iki davada talebe binaen dava konularının aynı olması gdolayısıyla derdestlik ya da kesin hüküm itirazı ile karşılaşacaktır[1084].

ae. Türk Hukukundaki Görüşler

Türk hukukundaki hâkim görüşe göre, dava konusu (olan usulî talep), talep sonucuna göre belirlendiğinden, talep sonucu, dava konusunun tespiti bakımından

---

1079 **Kummer**, s. 71.

1080 **Kummer**, s. 72. Hak iddiasının ferdileştirilip ferdileştirilmediği kesin hükmün objektif sınırlarının belirlenebilmesi açısından da önemli rol oynamaktadır (**Kummer**, s. 72).

1081 **Rechberger/ Simotta**, s. 106-107.

1082 **Rechberger/ Simotta**, s. 107.

1083 **Rechberger/ Simotta**, s. 107.

1084 **Rechberger/ Simotta**, s. 107.

önemlidir[1085]. Vakıa ise dava konusunun bir unsuru konumunda değildir. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir:

Karafakih[1086], Bilge/Önen[1087] ve Gürdoğan[1088] müddeabihin dava açılırken elde edilmek istenilen netice, diğer bir deyişle tarafların dava açarken netice-i talep olarak istedikleri şey olarak ifade etmişlerdir ve bu da dava konusunun tek unsurlu usulî bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Postacıoğlu, davanın mevzuunun netice-i talep olduğunu ifade ederken, bunu da mahkemeden istenilen şey olarak tanımlamaktadır[1089]. Yazar, kesin hüküm bağlamında değindiği bir Yargıtay kararında bir otomobille bisikletin çarpışmasında otomobil sahibinin uğradığı zararı dava etmesi üzerine, bu zararda motosiklet sahibinin yüzde yüz kusurlu görüldüğünden zararın tamamını tazmine mahkum edildiğinin motosiklet sahibinin, otomobilin fiilinden uğradığı zararın tazminini dava etmesi üzerine ise, otomobil sahibinin kesin hüküm iddiasında bulunduğunu ancak bunun yerinde görülmeyerek otomobil sahibinin de tazminata mahkum edildiğini özetleyerek, ikinci davanın konusunun, birinci davadan farklı olması, yani ilk davada netice-i talebin otomobilin uğradığı zarara ilişkinken; ikinci dava motosiklet sahibinin uğradığı zarara ilişkin olduğundan dava konularının farklı olduğunu kabul

1085 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1502; **Yılmaz – Islah**, s. 190; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81-83; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 476; **Bulut**, s. 299; **Hanağası - Menfaat**, s. 124-125; **Ermenek – Birleşme**, s. 166-167; **Aşık – Bekletici Sorun**, s. 198; **Ulukapı – Dava**, s. 19-20; **Börü – Devir**, s. 232-234; **Börü – Teori**, s. 283; **Akkaya, Tolga,** Medenî Usul Hukukunda İstinaf, Ankara 2009, s. 81; **Akil – Kısmî**, s. 128; **Akil – İstinaf**, s. 334; **Kulaksız**, s. 36; **Akyol Aslan – Feragat,** s. 203; **Akyol Aslan, Leyla,** Dava Konusu Dışında Kalan Hususların Sulhun Kapsamına Dahil Edilmesi (HMK m. 313/3), Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 167-201), s. 179; **Karslı – Muhakeme**, s. 607; **Karafakih**, s. 173; **Gürdoğan – Kesin Hüküm,** s. 75; **Bilge/ Önen**, s. 692; **Bilge – Yargılama**, s. 603; **Kuru – Muhakeme – C. V,** s. 4987-4988; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 764; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 719; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 671; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 437-438, kn.1931.

1086 **Karafakih**, s. 173.

1087 **Bilge/ Önen**, s. 692. Benzer şekilde bkz. **Bilge – Yargılama**, s. 603.

1088 **Gürdoğan – Kesin Hüküm,** s. 75.

1089 **Postacıoğlu – Usul**, s. 232.

etmek gerekeceğini ifade etmiştir[1090]. Yaptığı bu değerlendirme ile de Postacıoğlu, dava konusunun tek unsur olan netice-i talebe ilişkin olduğu sonucuna varmıştır.

Kuru[1091], Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz[1092], Postacıoğlu/Altay[1093], Umar[1094] da kesin hüküm bağlamında dava konusunun aynılığının, talep sonuçlarının aynılığı olarak anlaşılması gerektiğini ifade ederek, dolaylı olarak tek unsurlu teoriyi desteklemişlerdir.

Bu görüşü savunan yazarlardan Yılmaz[1095], Tanrıver[1096], Ulukapı[1097], Aşık[1098], Börü[1099], Hanağası[1100], Akil[1101] ve Kulaksız[1102]'a göre, Türk hukukundaki bazı düzenlemelerden hareketle dava konusunun tek unsurlu yani talep sonucundan oluştuğu sonucuna varılabilmektedir. Bu düzenlemeler, göreve ilişkin HMK m. 2; dava arkadaşlığı halinde davanın açılmasına ilişkin HMK m. 57; dava dilekçesinin bir unsuru olmasına ilişkin HMK m. 119; dava konusunun devrine ilişkin HMK m. 125; kesin hükme ilişkin m. 303 gibidir. Özellikle kanun koyucu maddi anlamda kesin hükmün unsurlarını sayarken "dava konusu", "dava sebebi" ve "tarafları" ayrı ayrı belirtmesinin nedeni, vakıaların, dava konusu kavramı ile herhangi bir organik bağının olmaması gereğidir; dava konusu ondan tamamen bağımsız ve ayrı bir unsur

1090 **Postacıoğlu – Usul**, s. 699, dn. 28.

1091 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 764; **Kuru – Muhakeme – C. V,** s. 4987-4988. Bir malın ilk davada aynen teslimi, ikinci davada bedelinin ödenmesi dava edilirse, müddeabihlerin aynı olduğu sonucuna varılacaktır (**Kuru – Muhakeme – C. V,** s. 4988).

1092 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz -Usul**, s. 671.

1093 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 413.

1094 **Umar – Şerh**, s. 843.

1095 **Yılmaz – Islah**, s. 190.

1096 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81-83; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 476.

1097 **Ulukapı – Dava**, s. 19.

1098 **Aşık – Bekletici Sorun**, s. 198.

1099 **Börü – Devir**, s. 232-235; **Börü – Teori**, s. 288.

1100 **Hanağası - Menfaat**, s. 124-125.

1101 **Akil – Kısmî**, s. 128.

1102 **Kulaksız**, s. 38-39.

olarak talep sonucuna göre belirlenmektedir[1103]. Bu durumda Türk doktrininde üzerinde dahi durulmaksızın kabul edilen şey dava konusunun talep sonucuna göre belirlendiği görüşüdür[1104]. Kanaatimizce dava konusunun, dava sebebinden ayrı bir unsur olması noktasında kanunda farklı düzenlemelerin yer alması bu duruma bir göstergedir. Hükmün, taraflar, dava konusu ve vakıalara ilişkin bir denetimden sonra kesin hüküm niteliği taşıyıp taşımadığı belirlenmektedir; ancak vakıaya bağlı yani dava sebebine ilişkin bir değerlendirme yapılması vakıanın, dava konusunun bir unsuru olmasından kaynaklanmamaktadır. Türk hukukunda ayrı bir unsur olması gereği ayrıca ifade edilmektedir. Ancak Alman hukuku bakımından kesin hüküm bağlamında ifade edilmemiş olması dikkate alınmayacağını da göstermemektedir. Bu nedenle kanunda sayılmadığı için dava konusunun bir unsuru olarak iki unsurlu teorinin savunulacağı da söylenemez. Diğer yandan Ulukapı, Türk hukukunun tek unsurlu teoriye uygun olmasıyla birlikte, aynı talep sonucunun birden fazla vakıaya dayandırılması halinde iki unsurlu teoriye uygun olarak talep çokluğunun olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Ulukapı'ya göre, aynı somut olayda iki hukuk normunun gerçekleşmesi halinde ise, sadece tek bir usulî talep olacağından dolayı, bir dava yığılması söz konusu olmayacaktır[1105].

Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes'e göre, dava konusu talep sonucuna göre belirlenmektedir. İkinci davadaki talep sonucu ilk davada kesinleşen hüküm fıkrasını etkileyecek nitelikte ise, dava konusu da aynı sayılmaktadır. Mesela, eşyanın iadesi nedeniyle açılan davanın reddinden sonra, satış sözleşmesinin yerine getirilmemesi nedeniyle tazminat davası açılırsa, buradaki dava konularının aynı olmadığına (talep

---

1103 **Yılmaz – Islah**, s. 190; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81-83; **Börü – Devir**, s. 233. Buna karşılık tek unsurlu teoriyi savunan Bulut, özellikle derdestlik ve kesin hüküm bağlamında dava sebebinin ayrı bir unsur olarak kanunda düzenlenmesinden yola çıkılarak bir belirlemenin yapılmasının tek başına çok tatmin edici olmadığı görüşündedir (**Bulut**, s. 290-291. Bu konudaki tartışma ve Alman hukukundaki durum için bkz. **Bulut**, s. 286 vd. Türk hukuku bakımından da vakıaların, kesin hüküm kapsamının belirlenmesi noktasında dikkate alınacağı kabul edilmektedir. Bkz. **Bulut,** s. 287-288; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 179-180; **Atalı, Murat,** Medenî Usul Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı, Ankara 2014, s. 112-114; **İyilikli**, s. 174 vd.; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 764 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 669-671; **Gürdoğan – Kesin Hüküm,** s. 43; **Karslı – Muhakeme**, s. 607; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2065 vd.; **Bilge/ Önen**, s. 694-696.

1104 **Yılmaz – Islah**, s. 190.

1105 **Ulukapı – Dava**, s. 20.

sonucundan hareketle) varılmaktadır[1106]. Ayrıca dava konusu, talep sonucuna göre belirlendiğinden, talep sonucu, aynı zamanda dava konusunu belirlemek bakımından da önemlidir[1107].

Budak/ Karaaslan, dava dilekçesi unsurlarını ifade ederken, dava konusu ve talep sonucuna birlikte yer vermiş ve davacının talebinin, dava dilekçesinde açıkça belirtilmesi ve mahkemenin hüküm verirken bunu dikkate alması gerektiğini belirterek tek unsurlu teoriye yaklaşmıştır[1108].

Akkan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndan yola çıkarak, usulî bir teori niteliğinde olan dava konusunun sadece talep sonucuna göre belirlenmesini öngören teoriyi baz alarak menfî tespit ve itirazın iptali davalarına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur[1109]. Dava konusunun belirlenmesinde vakıalar değil, talep sonucunun esas alınması gerektiğini ifade etmiş ve tek unsurlu teori görüşünü savunmuştur.

Atalı/ Ermenek/ Erdoğan, derdestlik bakımından aynı davadan söz edilebilmesi için aranan dava konularının aynı olması şartından, her iki davanın talep sonuçlarının aynılığının anlaşılması gerektiğini savunmuşlardır. Talep sonucunun aynılığından bir rakamsal benzerlik değil, aksine talepler bakımından bir benzerliğin aranması gerektiği sonucuna varılmıştır[1110].

Akkaya da tek unsurlu teoriyi savunmakla birlikte[1111]; boşanma davaları bakımından dava konusunun çift unsurlu olduğu sonucuna varmaktadır[1112]. Çünkü onun görüşüne göre, boşanma davası bakımından boşanma kararının verilmesinden

---

1106 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 437-438, kn.1931.

1107 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1502.

1108 **Budak/ Karaaslan**, s. 172.

1109 **Akkan, Mine,** İcra Hukukunda Menfî Tespit ve İtirazın İptali Davası Arasındaki Derdestlik Ve Kesin Hüküm İlişkisi, DEÜHFD, C. 12, S. 2, Y. 2010, (s. 1-41), s. 8.

1110 **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 335.

1111 **Akkaya – İstinaf**, s. 81.

1112 **Akkaya – Boşanma**, s. 33. Karş. **Üstündağ – Yargılama**, s. 529, dn. 35a.

ziyade, hangi gerekçeyle hangi vakıaya dayanılarak boşanma kararının verildiği, boşanma kararının sonuçları bakımından önemlidir[1113].

b. Talep Sonucuna Vakıalara Göre Üstünlük Tanıyan Teori

Kion tarafından savunulan bu görüşe göre, talep sonucu ve vakıalar, dava konusunun eş değerli unsuru konumundadır. Ancak doğru bir sonuca varılabilmesi adına, bu eşdeğerlilik reddedilmeli ve talep sonucuna, vakıalara göre bir üstünlük tanınmalıdır[1114]. Çünkü talep ve vakıanın birbiriyle hangi ilişkide olduğunun tam olarak ortaya konulması gerekmektedir. Böylece yani talebe verilen üstünlük ile davacı, birden fazla vakıayı, bir ve aynı talep içerisinde toplayarak, ortak bir dava konusunu oluşturabilecektir[1115]. Bu teori de dava konusunun talep sonucuna göre belirlendiği tek unsurlu usul hukuku teorisine yaklaşmaktadır. Buna göre olması gereken hukuk açısından da bir talebin birden fazla olaya (vakıaya) dayandırılması halinde, bir objektif dava yığılması değil, tek bir dava konusunun olduğundan söz edilmesi gerekecektir[1116]. Zira objektif dava yığılması, vakıaların değil, taleplerin yığılması olarak ortaya çıkmaktadır[1117].

c. Teorinin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Çeşitli hukuk sistemlerinde tartışılan dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesini öngören teori bakımından özellikle Schwab'ın dava konusunu, dava dilekçesinde belirtilen kararın talep edilmesi olarak gören ve talep sonucunu, ki bununla bağlantılı usulî talebi esas alan görüşünün tezimizin tamamında savunulan görüşe yakın olduğu söylenebilir. Bu kapsamda dava konusu olarak ifade edilen şey, davacının talep sonucunda belirttiği dava dilekçesinin bir unsuru ve usulî talebin kendisidir. Bunun belirlenmesine ise talep sonucu yardımcı olmaktadır. Vakıa ise eksikliği davanın konusunun belirlenmesi bakımından önemli bir eksiklik olarak görülmeyen ve tek başına da dava konusunun bir unsuru niteliği taşımayan bir

---

1113 **Akkaya – Boşanma**, s. 33.

1114 **Kion**, s. 152.

1115 **Muşul - Terdit**, s. 101.

1116 Karş. **Muşul - Terdit**, s. 101.

1117 Bkz. § 4 G II.

unsurdur. Ancak dava konusunun belirlenmesinde salt talebin tek başına yeterli olmadığı bazı durumlarda, vakıa ya da vakıalara talebin ortaya konulması ve ispatı açısından başvurulması gerekli olabilir. Talebe ilişkin talep sonucunun açıklanması ve belirginleştirilmesi için vakıanın yorumuna ihtiyaç duyulabilir. Yoksa vakıaya bakılması ve vakıanın bu açıdan önemli bir unsur olarak kabul edilmesi, vakıanın tek başına dava konusunun bir unsuru olduğunu göstermemektedir. Ki kanaatimizce de vakıa, dava konusunun bir şart unsuru değil, ancak onun yorumlanmasına ve çoğu zaman talebin temellendirilerek açıklığa kavuşturulmasına hizmet eden bir unsurdur. Davaların yığılması halinde de önemli olan dava konusu ile bağlantılı talep sonucu yani bu talep sonucu ile birlikte ileri sürülen usulî taleptir[1118]. Zira bu unsurlar birbiriyle uyum içerisinde bulunursa vakıaya ancak bunların açıklığa kavuşturulması ve yorumlanması için başvurulabilir.

Türk hukukunda hâkim görüş olarak gözüken tek unsurlu teori, gerek bazı kanunî düzenlemelerde dava konusunun talep sonucuna ilişkin olduğuna ilişkin hükümlerin bulunması (HMK m. 2; m. 57; m. 125; m. 303), gerekse Türk yargılama hukukunda yer alan kurumlara daha uygun ve çözüm bulucu nitelikte olması gereği kabul edilmektedir. Talep sonucundaki açıklık, yargılamanın seyri, dava konusunun tespiti, görev, derdestlik, kesin hüküm gibi pek çok kurum bakımından önemlidir. Yargıtay'ın bazı kararlarında da dava konusuna ilişkin açık bir tanım yapılmamakla birlikte, dava konusunun dava ile elde edilmek istenilen sonuç olduğu ifade edilmiştir[1119]. Her ne kadar doktrinde de Yargıtay'ın kararlarında iki unsurlu teorinin hâkim olduğu iddia edilse[1120] de bu kararların farklı yönde değerlendirilmesi

---

1118 **Bulut**, s. 312.

1119 "...davada, yargılamanın yenilenerek ve iptali istenilen dava, davalılar tarafından Tapu Sicil Müdürlüğü aleyhine tapuda isim düzeltilmesi isteğine ilişkin olup, ilk dava ise yine aynı davacılar (eldeki davanın davalıları) arasında açılan ortaklığın giderilmesi isteğine ilişkindir. Görülüyor ki, bu davalarda dava konusu (müddeabih) taşınmaz, aynı ise de davanın tarafları ve konusu yani dava konusu yapılmış hak başka bir deyişle dava ile elde edilmek istenilen sonuçlar farklıdır..." (Yrg. 14. HD., 6.12.2005 T., 2005/9332 E., 2005/10954 K.) (**Börü – Teori**, s. 278, dn. 96). Yrg. 14. HD., 19.01.2004 T., 2004/119 K., 2004/317 K. (**Börü – Teori**, s. 278, dn. 96). Yrg. 19. HD., 13.05.2005 T., 2004/8800 E., 2005/5500 (**Börü – Teori**, s. 278, dn. 96).

1120 **Yıldırım – Teori, s. 43**, dn. 58; **Akkaya – Boşanma**, s. 34, dn. 31. Bu yazarlarca ele alınan kararlara ve değerlendirmelere bkz. aşa. § 2 C 3 c.

gerektiği kanaatindeyiz[1121]. Varılan sonuca ve hangi dava konusu teorisinin kabul edilerek uygulanması gerektiğine aşağıda ayrıca ve açıkça yer verilecektir[1122].

3. Çift Unsurlu Dava Konusu Teorisi

a. Genel Olarak

Çift unsurlu dava konusu teorisi ile davacının talebiyle ileri sürdüğü dava konusunu belirleyen temel bir vakıa (Sachverhalt) yani dava temeli ve talep sonucu (Klageantrag) anlaşılır[1123]. Bu çift unsurlu teori, tek bir vakıadan oluşan tüm maddi hukuk temellerini, tek usulî bir talep ile çevreler[1124]. Ancak vakıanın kapsamı ve sınırları her zaman zorluk yaratmakta, tamamen farklı vakıalar üzerinde tek bir usulî talebin varlığı hâkim görüşün inandırıcı bir şekilde çözümlenmesini sağlamamakta; ancak dava temeli ve talep sonucunun önemli unsurlar olduğu düşüncesi problemlerin çözümünde bir nebze yeterli olmaktadır[1125].

Dava konusunun belirlenmesinde, talep sonucunun yanı sıra vakıaların da etkili olup olmadığının kabulü, özellikle tek bir talep sonucunun birden fazla vakıaya (yani vakıalar karışımına) dayandırılması halinde, ortada birden fazla dava konusunun oluşup oluşmadığı noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Tek bir tazminat talebinin birden fazla vakıaya ki bunlar haksız fiil ya da sözleşmeye dayandırılması halinde acaba tek mi yoksa birden fazla mı dava konusunun olduğu sorunu ortaya çıkar. Çift unsurlu yani talep sonucu ve vakıaların dava konusunun eşdeğerli unsuru olduğu teori gereği, dava konusu talep sonucu ve vakıaların birlikte değerlendirilmesi sonucunda belirlenir. Yani tek unsurlu teoriden farklı olarak salt talep sonucu değil, talep sonucu ile vakıalar da dava konusu açısından önemlidir ve birinin diğerine göre dava konusunun belirlenmesi açısından üstünlüğü ya da önceliği söz konusu

---

1121 Bu yazarlarca ele alınan kararlara ve değerlendirmelere bkz. aşa. § 2 C 3.

1122 Bkz. aşa. § 2 C III 2 c.

1123 **Prütting**, s. 303; **Habscheid**, s. 221 vd.; **Brox**, s. 125 vd.; **Rechberger/ Simotta**, s. 193; **Arens**, s. 23 vd.; **Jauernig**, s. 118; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann**, § 2, s. 34, Rn. 4; **Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 10, Rn. 27; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 160; **Muşul – Terdit**, s. 100; **Yıldırım – Teori**, s. 41; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 242; **Üstündağ – Yargılama,** s. 529, dn. 35a; **İyilikli,** s. 360; **Meriç – Tasarruf,** s. 128.

1124 **Prütting**, s. 303-304.

1125 **Prütting**, s. 304; **Schwab – İhtilaf**, s. 293 vd.

değildir[1126]. Talep sonucu ile birlikte vakıa da aynı derecede eşit olarak, bağımsız bir unsur olarak dava konusunu oluşturmaktadır[1127].

b. Talep Sonucu ve Vakıalar Dava Konusunun Eşdeğerli Unsurları Teorisi

Bu teori bakımından dava konusu, talep sonucu ve vakıa unsurlarına göre belirlenmektedir. Yani talep sonucu ve vakıa aynı derecede ve eşit öneme sahip, birbirinden bağımsız esaslı unsurlardır. Diğer bir deyişle, hem talep sonucunda hem de vakıada bir değişiklik yapılacak olursa bu bir dava değiştirme olacaktır[1128]. Birden fazla vakıa olmakla birlikte, tek bir talebin olması durumunda, ortada tek unsurlu teoriden farklı olarak iki dava konusunun, yani davanın olduğu kabul edilmektedir[1129]. Verdiğimiz tramvay kazası örneğinde çift unsurlu teori bakımından, hem haksız fiil hem de sözleşmeye bağlı olarak iki ayrı tazminat talebinin yani davasının olduğu kabul edilmektedir. Bu teori, eski maddi hukuk teorisinden farklı olarak, aynı talebe ilişkin birden fazla vakıanın olması durumunda bir talep yığılmasını değil, sadece tek bir talebin varlığını kabul etmektedir[1130]. Aslında bu teorinin temel çıkış noktası, aynı talebin tekrar dava konusu edilmesi durumunda, eğer hangi olaydan, vakıadan yola çıkılarak, hangi gerekçe ile bu talebin istendiği ortaya konulamazsa, aslında dava konusunun da yeterince belirlenememiş olacağıdır.

Önce teorinin özellikleri değerlendirildikten sonra bu sorunsala eleştirel bazı cevaplar verilmeye çalışılacaktır.

1126 Karş. **Kion**, s. 152.

1127 **Habscheid**, s. 278; **Arens**, s. 23. Dava konusu, kesinlik taşıyan bir hukukî sonucun alınabilmesi için mahkemeden talep edilmiş bir talep sonucuna ve bunun temellendirdiği vakıalara aynı derecede ihtiyaç duyar (**Arens**, s. 23).

1128 **Habscheid**, s. 259; **Schwab – İhtilaf**, s. 293 vd.

1129 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 160.

1130 **Schwab – İhtilaf**, s. 293 vd.

aa. Alman Hukukundaki Görüşler

aaa. Rosenberg/ Schwab/ Gottwald'in Görüşü

Bu teori, görüşü farklılaşmakla birlikte ilk defa Alman hukukçu Rosenberg tarafından savunulmuştur. Davanın konusunu hukukî himaye talebi (Rechtsschutzanspruch) ile açıklayan görüşlerden sonra usulî talep kavramı ilk kez Rosenberg tarafından ifade edilmiştir[1131]. Rosenberg kitabının 5. basısında vakıaların da talebin belirlenebilmesi açısından önemli olduğuna, dava konusunun talep sonucu ile ileri sürülen ve ortaya konulan vakıalar ile temellenen bir talep olduğuna işaret etmektedir[1132]. Ancak o zamanlar vakıaya ihtiyaç duyulması halinde ancak talebin temellendirilmesi için başvurulması gerektiği kabul edilmekteydi. Yani medenî usul hukuku talebi içerik olarak mahkeme önüne getirilen netice-i talep ve gerektiği ölçüde vakıalar karışımı ile belirlenmektedir[1133]. Daha sonra Rosenberg de Schwab gibi talebin önemli olmasından hareketle tek unsurlu teoriyi savunmaya başlamış ve bu teorinin savunuculuğundan vazgeçmiştir. Özellikle Schwab tarafından tüm usul hukuku kurumları bakımından tek unsurlu teori şiddetli bir şekilde savunulmuştur. Rosenberg ve Schwab'dan farklı olarak Gottwald'ın da katılımıyla birlikte tek unsurlu teori terk edilerek çift unsurlu teori savunulmaya başlanmıştır[1134]. Kitabın 15. basısında talep sonucu (Antrag) ve parantez içerisinde yer verilen vakıa (Sachverhalt) davanın konusunu yani talebin konusunu oluşturur[1135]. Daha sonra kitabın 17. basısı ile dava konusunun unsuru olan vakıa parantez içerinden çıkarılarak ayrıca ifade edilmiştir[1136]. Yani vakıa ile talep sonucunun, dava konusunun eşdeğerli unsurları olduğu kabul edilmiştir. Dava konusunun unsurları bakımından Alman doktrininde baskın olan çift unsurlu teorinin kabul edilmesi ve bu

---

1131 **Schwab – İhtilaf**, s. 292.

1132 **Arens**, s. 23.

1133 **Schwab**, s. 28.

1134 Rosenberg/ Schwab tarafından kaleme alınan 14. Bası ile savunulan tek unsurlu teori (**Rosenberg/ Schwab**, s. 567), Gottwald'ın çalışmaya katılması ile birlikte terk edilmiştir Gottwald'ın katıldığı 15. Bası ile bu durum açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Bkz. **Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl/ Gottwald, Peter,** Zivilprozessrecht, 15. neubearbeitete Auflage, München 1993, s. 533.

1135 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 15. Auflage**, s. 533.

1136 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 508, Rn. 23.

bağlamda vakıaya da talep sonucu kadar önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dava konusu sadece hukukî koruma talebi ile değil vakıalar ile de sınırlandırılmıştır[1137]. Bu kapsamda yargılamanın maddi olarak yönetimi başlığını (materielle Prozessleitung) taşıyan DZPO § 139 hükmü ile vakıaların da yargılamaya getirilmesi gerektiği ve mahkemenin ancak yargılamaya getirilen vakıalar, deliller ve işe yarar bir talep sonucu üzerinden soruları cevaplandırıp yargılamayı yürütebileceği ifade edilmiştir. Vakıalar doğru bir şekilde mahkemeye aktarılmalıdır. Talebin ne olduğu tam olarak ortaya konulamıyorsa mahkemece tarafa bir süre verilerek bunu açıklığa kavuşturması kendisinden istenmelidir. Bu hükümden de hareketle Rosenberg/ Schwab/ Gottwald vakıanın önemini bir kere daha vurgulamaktadırlar. Bu kapsamda davalının itirazları dava konusunu etkilemez. Ancak olumsuz tespit davası (negative Feststellungsklage) ya da icra takibine itiraz davası (Vollstreckungsgegenklage)[1138] bakımından söz konusu olan vakıanın somutlaştırılması gerekir[1139]. Savunma sebepleri ve özellikle takas dava konusunu değiştirmememektedir[1140].

Mahkeme dava konusunu kapsamlı bir şekilde değerlendirmelidir. Bu aşamada tarafların bu değerlendirmeyi sözlü ifadeleri ile sınırlandırmaları söz konusu değildir. Zira sınırlandırılmış vakıalardan ancak kısıtlanmış bir hukukî değerlendirme yapılabilmesi sonucu doğmaktadır[1141].

Bu iki unsurdan birinde ya da her ikisinde meydana gelecek bir değişiklik dava değiştirmeye ya da bunların birden fazla olması bir talep yığılmasına sebep olabilecektir. Özellikle Schwab tarafından eleştirilen tek bir talep sonucunun birden fazla vakıaya bağlanması halinde, talep sonucu ve vakıa dava konusunun eş değerli unsurları olduğundan, tek bir talep sonucuna bağlanmış birden fazla vakıa nedeniyle taleplerin yığılması söz konusu olacaktır. Aslında bu da maddi hukuk teorilerinin

---

1137 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 24.

1138 DZPO § 767'de yer alan "Vollstreckungsabwehrklage", mahkemece verilen hükmün yerine getirilmesi için davalının tüm itirazlarını geçerli kılmak için açtığı davadır.

1139 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 25,

1140 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 25.

1141 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 26.

sebep olduğu sakıncalara tekrar sebep olacağı için eleştirilmiştir[1142]. Dava konusu, yargılamada taraflarca getirme ya da re'sen araştırma ilkesinin uygulanıp uygulanmadığına bakılmaksızın tüm dava çeşitleri bakımından özdeştir[1143].

aab. Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann'ın Görüşü

Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann'a göre davacının talebi, davanın konusunun belirlenmesi açısından büyük önemi haizdir. Ancak bu tek başına yeterli olmadığından, talebin gerekçesinin diğer bir deyişle vakıanın da önemli olduğu kabul edilmektedir[1144]. Rosenberg gibi, Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann da bir görüş değişikliği yaşamış, dava konusunun belirlenmesi bakımından sadece talebin önemli olduğu görüşünden ayrılarak vakıanın da önemine vurgu yapmıştır. Görüş değiştirmeden önce Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann dava konusunun davacının talebi sonucunda mahkemenin bu talep hakkında verdiği kararın oluşturduğu iddia edilmiştir. Schwab ve Habscheid ise Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann'ın terim olarak yanlış bir ifade kullandığını, talep edilen dava üzerinde karar verilmesinin istenmesinin, ikinci bir davada, ilk davanın kararına yönelik bir karar verilmesi talebi söz konusuysa, ikinci davadaki talebin incelenemeyeceğini ifade etmektedir. Yani ilk davadan sonra vakıalarda da bir değişiklik olursa ikinci bir dava açılamayacaktır[1145]. Bu aşamada davacının, mahkemeden talep ettiği husus, dava konusu olduğundan, ilk davada verilen karara ilişkin her yeni dava (diğer bir deyişle talep) kesin hüküm nedeniyle açılamayacaktır[1146]. Burada göz ardı edilen husus, vakıa değildir. Zira vakıa, tek başına kesin hüküm kapsamında değerlendirilmesi gereken bağımsız bir unsur olduğundan, kesin hükümden sonra ortaya çıkacak yeni vakıalar bakımından, yeni taleplerin dava konusu edilmesi noktasında bir tereddüt söz konusu olmayacaktır[1147]. Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann, talep sonucu yanında vakıaya da önem

---

1142 **Schwab – İhtilaf**, s. 292; **Schwab**, s. 28 vd.

1143 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 30.

1144 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 2, s. 34, Rn. 4.

1145 **Schwab**, s. 66; **Habscheid**, s. 39.

1146 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 2, s. 34, Rn. 4.

1147 Karş. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 153.

vermektedir. Dava konusunun tespiti, derdestlik, dava değişikliği, dava yığılması, kesin hüküm ve zamanaşımı gibi konular bakımından önemlidir[1148]. Örneğin birden fazla vakıanın tek bir talep sonucu ile ileri sürülmesi mümkündür. Bu durumda bir dava yığılması söz konusu olacaktır[1149].

aac. Stein/ Jonas'ın Görüşü

İleri sürülen talep BGB § 194 anlamında maddi hukuka ilişkin bir talebi değil, talep sonucu ile belli bir hüküm alınabilmesini destekleyen, usulî sonuç iddiası üzerindeki usulî bir talebi ifade etmektedir. Bu nedenle davacı dava konusunu tam olarak ortaya koymalıdır; bunu da iddia edilen hukukî sonuç iddiası olan talep sonucu ve talebinin temelini destekleyen vakıalar ile gerçekleştirebilir[1150]. Talep sonucu, davacının hüküm altına alınmasını istediği şeydir. Usulî bir talebin başarılı bir şekilde, belli bir kalıpta ileri sürülmesi talep sonucu ile sağlanır. Bu nedenle DZPO § 253'te anlatılan konu (Gegenstand) ile talep sonucuyla (Antrag) oluşan dava konusu (Streitgegenstand) ifade edilmektedir. Bunun yanında davacı, vakıadan çıkardığı talebini ileri sürerek hukukî bir sonuç elde etmeye çalışır. Bu açıdan kanun hükmünde geçen ileri sürülen talebin temelinden (Grund des erhobenen Anspruch) vakıalar anlaşılmalıdır. Vakıalar yeterince açıklanmazsa, dava reddedilir[1151]. Ancak davacı sadece vakıaları açıklamakla yetinmemelidir. Talep ettiği hukukî sonucu da ortaya koymalıdır. Dava dilekçesi ile birlikte eda, tespit ya da inşai talepten hangisinin istendiği, bunların içeriği (yani vakıalar) ile birlikte ortaya konulmalıdır[1152]. Rosenberg'in görüşünden farklı olarak dava konusunun belirlenmesi noktasında hem talep hem de vakıalar (hayat olayı) birlikte ortaya konulmalıdır. Rosenberg'e göre ise, vakıaya başvuru, ancak gerektiği zaman yapılabilmekteydi ve özellikle bir hakkın ya da hukukî ilişkinin tespitinin konu edildiği davalar bakımından talep tek başına dava konusunun belirlenmesinde yeterli olabiliyordu. Oysa Stein/ Jonas, herhangi bir dava ayrımı yapmaksızın (eda, tespit ve

---

1148 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 2, s. 34, Rn. 4.

1149 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 2, s. 35, Rn. 5.

1150 **Stein/ Jonas**, § 253, s. 112, Rn. 23.

1151 **Stein/ Jonas**, § 253, s. 112, Rn. 25.

1152 **Stein/ Jonas**, § 253, , s. 113, Rn. 26.

inşai davalar bakımından) dava konusunun talep sonucu ve vakıaların birlikte değerlendirilmesi sonucunda belirlenebileceği görüşündedir[1153].

Dava birleşmesi açısından da, birden fazla talep sonucu birden fazla dava konusuna ve aynı şekilde birden fazla vakıalar kompleksi de birden fazla dava konusuna sebep oluyorsa aynı şekilde bir dava yığılması gerçekleşecektir[1154].

Dava konusunun belirlenmesi noktasında salt talebin temel alınmıyor olması gereği, davası reddedilen davacı, aynı talep sonucuna binaen, yeni bir hayat olayına dayanarak yeni bir dava açabilecektir. Ancak aynı hayat olayından aynı hukukî sonucun tekrar talep edilmesi mümkün değildir. Kesin hüküm nedeniyle ikinci dava görülmeyecektir. Mutlaka davacı, davasını, başka bir dava temeline dayandırmak zorundadır[1155].

Derdestlik de ne zaman her iki dava bakımından vakıa ve bundan çıkan belirli bir hukukî sonuç aynı ise işte o zaman söz konusu olacaktır. Hukukî koruma amacı da göz önüne alınarak derdestlik bakımından bir belirleme yapılmaktadır[1156].

aad. Thomas/ Putzo'nun Görüşü

Thomas/ Putzo'ya göre dava konusu özellikle son zamanlarda Avrupa Birliği tarafından kabul edilen kavramdan etkilenmiştir[1157]. Dava konusu, hem usulün merkezi kavramlarından biri olması hem de davayı belirlemesi bakımından esas teşkil etmesi sebebiyle önemlidir[1158]. Zira yetki, görev, birden fazla dava konusu olması halinde objektif dava yığılması, dava değişikliği, derdestlik, kesin hüküm gibi konular ile dava konusunun değerinin belirlenmesi bakımından dava konusu kavramı belirleyicidir[1159]. Alman ZPO'da dava konusu kavramının tanımlanmamış olması ve uzun yıllar süren tartışmalar sonucu dava konusunun tek bir anlamının olmaması,

---

1153 **Stein/ Jonas**, § 253, s. 113, Rn. 26.

1154 Bu konuda bkz. **Habscheid**, s. 32-33.

1155 Bu konuda bkz. **Habscheid**, s. 34-35.

1156 Bu konuda bkz. **Habscheid**, s. 33-34.

1157 **Thomas/ Putzo,** Einl II, s. 6, Rn. 1.

1158 **Thomas/ Putzo,** Einl II, s. 6, Rn. 2.

1159 **Thomas/ Putzo,** Einl II, s. 6, Rn. 2.

dava konusunun nasıl ortaya konulacağına ilişkin sorunları da beraberinde getirmiştir. Maddi olarak dava konusu, maddi hak ya da hukukî ilişki ile belirlenirken[1160]; usulî olarak bu maddi hak iddiası davacının ortaya koyduğu, belirli vakıalar ve talep sonucu ile kurulur[1161]. Talep sonucu, tek başına dava konusu hakkında karar verilmesini sağlar[1162]. Dava konusu, usulî bir taleptir[1163]. Davacının, talep sonucu ile ortaya koyduğu dava konusunu belirlemektedir. Talep sonucu ya da hak iddiası, hukukî sonuca yönelik talebin, hukukî koruma şeklinde (dava dilekçesinde) ifade edilmesi sonucunda belirlenir[1164]. Bu aşamada vakıa, ikinci bir unsur olarak dava konusunun belirlenmesini sağlar[1165]. Thomas/ Putzo'ya göre ne zamanki dava konusu, talep sonucunun içeriğine (Wortlaut des Antrag) göre belirlenemiyorsa, işte orada vakıaya (Sachverhalt) geri dönüş yaşanır[1166]. Vakıa, sadece dava konusunun bir unsuru olarak değil, aynı zamanda birden fazla talep sonucunun ya da talep sonuçlarının aynı ya da farklı olup olmadığını da belirlemektedir. Bu nedenle maddi anlamda kesin hükmün sona erme etkisinin tespiti bakımından, vakıanın varlığı yeterli kabul edilecektir[1167]. Vakıa ve dava konusu ilişkisi, talep sonucunun maddi hukuk ile olan ilişkisini ortaya koyar. Vakıa da, davanın ferdileştirilmesine hizmet eder[1168].

aae. Diğer Görüşler

Prütting / Gehrlein, davacı, dava konusunu belli bir talep sonucu ve bunu temellendiren vakıalar ile desteklerse hukukî bir sonuca ulaşacaktır. Birden fazla

---

1160 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 4, s. 7.

1161 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 5, s. 7.

1162 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 5, s. 6.

1163 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 11, s. 7.

1164 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 15, s. 8.

1165 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 24, s. 9.

1166 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 24, s. 9.

1167 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 24, s. 10.

1168 **Thomas/ Putzo,** Einl II, Rn. 28, s. 10.

talep sonucu, birden fazla vakıa (dava temeli) ile desteklenirse işte bu durumda her bir talep sonucu ayrı ayrı hüküm altına alınacaktır[1169].

Davaya konu şey, dava konusu ile değil, talep sonucu ve dava temeli ile belirlenir, ifadesini kullanan Musielak da dava konusunun iki unsurlu olduğunu dolaylı bir şekilde ortaya koymuştur[1170]. Ona göre dava temeli, vakıalardır ve bunlar talep sonucunu ortaya koyarlar[1171]. Davanın açılması ve talep sonucunun sınırlanması bakımından vakıa son derece önemlidir[1172]. Kısmî davanın açılmış olup olmadığı, dava temeli (vakıa) ile düzenlenen (sınırlanan) talep sonucuna göre belirlenir[1173].

Arens'e göre, dava konusu, mahkemeye yöneltilen talebe ilişkin, hukukî sonucun maddi olarak kesinleşmiş bir şekilde tespiti bakımından, mutlaka ortaya konulan bir talep sonucu ve bunun temellenmesi için sunulan vakıalar ile tanımlanır[1174]. Rosenberg'in dava konusu, talep sonucundan ortaya konulabildiğine ve vakıaya başvurulmasına gerek olmadığına (ki tespit davalarında vakıaya başvurulmasına gerek olmadığı) ilişkin görüşüne katılmadığını, zira dava konusunun talep sonucu ve bunu temellendiren vakıa ile ortaya konulmuş olması gerektiğini ifade etmektedir[1175]. Maddi anlamda kesin hüküm de "usulî talep" ve mahkemenin kararının temellenmesini sağlayan ve ayrıca davanın temeli de olan vakıalar ile gerçekleşir. Örneğin eda hükmü ile, içeriğinde taşıdığı bir tespit ile belli bir vakıaya ilişkin eda yükümlülüğü altına girilir[1176].

1169 **Prütting / Gehrlein**, s. 687, Rn. 13.

1170 **Musielak,** s. 864, Rn. 24.

1171 **Musielak**, Einl., s. 894, Rn. 76, Rn. 25.

1172 **Musielak,** s. 894, Rn. 24.

1173 **Musielak,** s. 894, Rn. 27.

1174 **Arens**, s. 23.

1175 **Arens**, s. 23.

1176 **Arens**, s. 24.

Lüke'ye göre de dava konusunun unsurları dava temeli (Klagegrund) ve taleptir (Begehren). Buna göre dava konusu, davacının belli vakıalar üzerinde karar verilmesi yönündeki talebi, şeklinde tanımlanmaktadır[1177].

ab. İsviçre Hukukundaki Görüşler

Dava temeli olarak vakıanın mevcut olan kavramsal belirsizliğine rağmen, çift unsurlu dava konusu teorisi İsviçre'de de geçerlidir[1178].

Guldener, dava konusunun (Streitobjekt), davacının ortaya koyduğu hak, ki bunun da dava yoluyla ileri sürülen talep olduğunu ifade etmektedir[1179]. Guldener'e göre, dava açma yetkisinin temellendirilmesi talep sonucu ile vakıalara bağlıdır. Davacı hangi hukukî düzenlemenin onu koruyacağını ya da haksız fiil, sözleşme ya da ivazsız iktisap gibi hangi maddi talebin ileri süreceğini bilmek zorunda değildir. Bu hâkimin görevidir. Bu kapsamda maddi hukuk bakımından yeterince ferdileştirilememiş davalarda talep sonucu ile vakıaların birlikte ele alınması gerekirken; yeterince ferdileştirme işlemi yapılmış davalarda salt talep sonucu dava konusunu belirlemede yeterli sayılmalıdır[1180]. Davacı, her bir hayat olayına (Lebensvorgang), her bir hadiseye (Vorfall) karşı dava açabilir. Yargılamada talep sonucunu temellendiren tüm vakıaları ileri sürmeli ve mahkemece de talep sonucunu destekleyen tüm vakıalar incelenmelidir. Vakıalarda meydana gelecek her değişiklik talep sonucunu ve davayı değiştirir. Bir davanın temellenmesi, tam olarak vakıaların ortaya konulmasına ve davacının talep sonucunu belirlemesine bağlıdır. Ancak vakıa da gerçekleşecek en ufak bir ferdileştirme sorunu, salt talep sonucunun davanın konusu açısından önemli olması sonucunu doğurur. Maddi hukuk bakımından, temelde yatan vakıaya ilişkin talep ister kümülatif ister alternatif, isterse kısmî olsun

---

1177 **Lüke**, s. 204. Benzer görüş için bkz. **Göttingen, Mühl,** Die Bedeutung des Sachverhalts für den Begriff des Streitgegenstandes bei Leistungsklagen in der Rechtsprechung, (NJW, München un Berlin 1954, s. 1665-1669), s. 1665 vd. Benzer yönde dava konusunun talep sonucu ve vakıadan oluştuğu hakkında bkz. **Martin, Schwab,** Zivilprozessrecht, 4. Aufl., Berlin 2012, s. 52.

1178 **Prütting**, s. 304.

1179 **Guldener**, s. 289.

1180 **Guldener**, s. 200. Yazarın burada Rosenberg'in görüşüne yaklaştığı görülmektedir. Bu konuda bkz. § 2 C III 2 ab aab.

önemli olan ferdileştirilmiş olmasıdır[1181]. Yeterli vakıa varsa talep sonucu ile birlikte veya vakıanın yetersiz kaldığı yerde somutlaşmış bir talep sonucu ile birlikte, tek başına davanın görülebilmesi mümkündür[1182].

ac. Avusturya Hukukundaki Görüşler

Alman ve İsviçre hukuklarında olduğu gibi Avusturya hukukunda da çift unsurlu dava konusu teorisini kabul eden görüşler vardır[1183]. Avusturya hukukunda iki unsurlu teoriye ilişkin "vakıa teorisi (Theorie vom Lebenssachverhalt)[1184]" ve "hak yaratan vakıa teorisi (Theorie von "rechts-erzeugendem" Sachverhalt)" şeklinde ikili bir ayrım yapıldığı görülmektedir[1185]. Avusturya hukukunda Rechberger ve Holzhammer'in çift unsurlu dava konusu teorisinden "vakıa teorisini" savundukları; Fasching ve Konecny'nin ise hak yaratan vakıa teorisini savundukları görülmektedir[1186].

Rechberger ve Holzhammer tarafından savunulan vakıa teorisine göre, yaşanan hayat olayı ya da vakıaların özeti, bu teorinin konusunu teşkil etmektedir. Daha çok teamül gereği (Verkehrsauffassung) başvurulması gerektiği kabul edilen durumlarda bir vakıadan faydalanıldığı kabul edilmektedir. Örneğin, sözleşme ilişkileri (Vertragsverhandlung) ve sona erdirilmesi (Vertragsschluss), malın teslimi (Lieferung) ya da tüketilmesi (Verbrauch einer Ware) gibi durumlarda tek bir vakıanın olduğu kabul edilir. Sözleşmenin feshine ilişkin bir talepte bu teoriye göre vakıanın aynı olduğu kabul edilmektedir. Yani bu bir teslim, sözleşmenin başka

1181 **Guldener**, s. 202.

1182 **Guldener**, s. 198.

1183 **Prütting**, s. 304. Fransız hukukunda da temelde talep sonucu ve dava temeline ilişkin bir bağ kurulmaktadır (**Prütting**, s. 304).

1184 Habscheid'ın teorisinin de bu kapsamda değerlendirilmesi hakkında bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 106.

1185 Bu konu hakkında bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 106.

1186 **Rechberger/ Simotta**, s. 106.

sebeple sona ermesi gibi vakıalara dayansa da, tek bir vakıaya (bu feshe ilişkin teamülen kabul edilen vakıaya) bağlandığı sonucuna varılmaktadır[1187].

Fasching ve Konecny'nin hak yaratan vakıa teorisine göre ise, ileri sürülen talep bakımından her bir vakıa, hak yaratan bir vakıa olarak, talebe başarılı bir şekilde uygulanmalıdır. Her bir farklı vakıanın olaya uygulanması, farklı bir hukuk kuralının uygulanmasını gerektireceğinden, hak yaratan vakıanın tercih edilmesi ve buna hukuk kuralının uygulanması gereklidir. Fasching bu durumu, "vakıası (olayı) temellendirilmiş vakıa (olay) (sachverhaltsbegründende Tatsachen)" olarak ifade etmektedir. Vakıası temellendirilmiş olan vakıa esas alınarak oluşturulan dava konusunun aynı olduğundan söz edilemez[1188].

ad. Türk Hukukundaki Görüşler

Türk hukuku bakımından da tek unsurlu teorinin çoğunlukla savunulması yanında çift unsurlu dava konusu teorisini savunan ve talep sonucu yanında vakıaların (yani hayat olayının) da dava konusunun eş değerli unsuru olduğunu söyleyen görüşler mevcuttur. Bu kapsamda;

Üstündağ, Alman hukukundaki dava değişikliğinin ihtilaf konusunun değiştirilmesi halinde söz konusu olacağına ve bu konunun da medenî yargılama hukukunda nasıl nitelendirileceğinin ortaya konulmasının en problemli sorunlardan biri olduğuna değinmiştir. Bu kapsamda Üstündağ'a göre, tüm davalar iki unsurdan meydana gelir. Bunlar, dava temeli vakıalar ve diğeri ise meselenin muhtevasını oluşturan netice-i taleptir. Ancak Türk hukuku bakımından, tarafların iradesi ile cevaplandırılamayacak hususlar bakımından bazı özellikler ortaya çıkmaktadır. İki tarafın iradesine göre hüküm kurulamayan yani kamu düzenine ilişkin uyuşmazlıklar bakımından hâkim olan iki unsurlu teoriye bir istisna getirilmiştir. Boşanma ve nafaka davalarında, davanın değiştirilmesi yasağı ve kesin hüküm bakımından diğer

---

1187 **Rechberger/ Simotta**, s. 106. Vakıa kavramını çok genişlettiği yönünde Schumann'ın eleştirisi için bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 106.

1188 **Rechberger/ Simotta**, s. 106. Bu durum, vakıaya bağlı olarak dava konusunu sınırlandırması nedeniyle bir avantaj olarak değerlendirilse de, üç unsurlu dava konusu teorisine yaklaştırdığı için eleştirilmektedir (**Rechberger/ Simotta**, s. 106). Üç unsurlu dava konusu teorisi ve dava konusunun unsurları hakkında geniş bilgi için bkz. **Habscheid**, s. 109 vd.

davalara göre özellik arz eden hususlar vardır. Bu davalar, kamu düzenini ilgilendirdiğinden, hâkim her türlü delili toplayabilir ve bu tarz davalarda iddianın genişletilmesi söz konusu olmaz[1189].

Alangoya'ya göre, dava konusu çift unsurludur ve dava temeli (hayat olayı) (ile dava sebebi arasında bir fark bulunmamaktadır) ve buna isnat edilen netice-i talepten oluşmaktadır[1190]. Dava değişikliği, bu iki unsurun yani çekişme konusunun değişmesi ile söz konusu olacaktır[1191]. Sonradan getirilen maddi vakıalar, hayat olayını değiştiriyor ve yeni vakıalar zincirinin ortaya çıkmasına sebep oluyorsa dava değişikliğinin olacağından söz etmektedir[1192]. Hukukumuzda istisnasız iki unsurlu teorinin kabul edildiğini savunan Alangoya, problemin çekişme konusunun unsurlarından olan dava temelinin ne olacağının belirlenmesi açısından yattığını ifade etmektedir[1193].

Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, Yılmaz'ın dava konusunun tek unsurlu yani netice-i talep olduğu yönündeki görüşünden hareketle, dava konusuna ilişkin tartışmaların sırf bazı kelimelere dayanılarak yapılması ve bazı sonuçlara varılmasının mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Onlara göre, dava konusunun tek unsurlu olarak kabul edilmesi bazı doğru olmayan sonuçlara ulaşılmasına sebep olmaktadır. Bu sonuçları da şu şekilde ifade etmektedirler: tek unsurun kabulü ile birlikte dava sebebinde bir değişiklik yaşanması halinde, bu yasakla karşılanmaz. Dava sebebi değişikliği, kesin hüküm bakımından da yeterli olmaz ve aynîyet salt netice-i talebe göre belirlenir. Bu yazarlara göre, dava sebebindeki değişikliğin, talep sonucuyla aynı hükümlere tabi tutulması, kesin hüküm bakımından her ikisinin eşdeğerli tutulması veya dava dilekçesinin eşdeğer iki unsuru olarak kabul edilmesi

1189 **Üstündağ – Yargılama**, s. 529, dn. 35a.

1190 **Alangoya - Vakıalar,** s. 105 vd.; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 44, dn. 68.

1191 **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 44, dn. 68.

1192 **Alangoya - Vakıalar,** s. 105 vd.

1193 **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 44, dn. 68.

halinde dava konusunun da iki unsurlu olarak kabulünün gerektiği kanaatindedirler[1194].

Yıldırım, dava konusu teorilerine ilişkin yazmış olduğu makalesinde de dava konusunun iki unsurlu olduğunu savunmuştur. Yıldırım'a göre, "davacının belli bir hayat olayına dayanarak talepte bulunması" dava konusu olarak tanımlanmış ve iki unsurlu teorinin daha tutarlı çözümler getirdiği tespitinde bulunulmuşur[1195]. Tek unsurlu teorinin dava konusunun tespitinde pratiklik yaratmak isterken belirsizliğe yol açması ve dava konusunun belirlenmesi bakımından talep kadar hayat olayına da önem verilmesi gerektiğini ifade ederek tek unsurlu teoriyi eleştirmiştir[1196]. Dava konusunun, maddi hak ile özdeş olmadığını ve bu nedenle davacının talep ile sadece iddia ettiği hakkı geçerli bir şekilde ileri sürmek, diğer bir deyişle hukukî bir iddiada bulunmak istediğini ifade etmektedir. Oysa "müddeabih" kelimesinden olay ve talebin her ikisini kapsayacak şekilde bir anlam çıkarılması gereklidir[1197].

Muşul, dava konusunun usulî talep olduğunu ve bu usulî talebin de talep sonucu ve talep sonucunun dayanağı olan vakıalar kompleksinden oluştuğunu ve bu nedenle iki unsurlu olduğunu kabul etmektedir[1198]. Bu görüşe göre tek bir netice-i talebin iki ayrı olaya dayandırılması halinde iki dava konusu (usulî talep) söz konusu olacaktır. Örneğin, 1000 TL'lik alacak talebi satım sözleşmesi ya da poliçe gibi iki ayrı olaya dayandırılsa, bu görüşün mantıklı bir sonucu olarak dava konularının çokluğunun kabul edilmesi gerekecektir[1199].

Özkaya da iki unsurlu teoriyi savunan yazarlardandır. Dava konusu belirlenirken her ne kadar talep yol gösterici olsa da, her zaman dava konusunun belirlenmesi bakımından yeterli olamamaktadır. Bu talebin dayanağı olan hayat olayı, dava konusunun belirlenmesi açısından vazgeçilmez bir unsur olarak kabul

---

1194 **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 242.

1195 **Yıldırım – Teori**, s. 40.

1196 **Yıldırım – Teori**, s. 40-41.

1197 **Yıldırım – Teori**, s. 41.

1198 **Muşul – Terdit**, s. 100.

1199 **Muşul – Terdit**, s. 100.

edilmelidir. Çünkü talep ve hayat olayı birbirlerini tamamlayan, dava konusunun unsurlarıdır[1200]. Tarafın talebinin yetersiz veyahut eksik kaldığı durumda, hayat olayı bunu tamamlar ve hâkimin tarafın talebinin ne olduğunu tam olarak anlamasına da yardımcı olur[1201]. İlk bakışta tarafın talebi, dava konusunu ortaya koyuyor gibi gözükse de hayat olayı ile talep birbirlerini tamamlamakta, doğrulamakta ve ancak birlikte ele alınmaları halinde dava konusu açık ve sağlıklı bir şekilde belirlenmiş olmaktadır. Dava dilekçesinin zarurî bir unsuru olan vakıaların, dava konusu belirlenirken de aynı öneme sahip olmaları gerekir. Bu vakıalara önem verilmesi gerekliliği, vakıalara dayandırma teorisinin de bir sonucudur[1202].

Özkaya, vakıaların göz ardı edildiği tek unsurlu teoriyi eleştirmektedir. Var olan davadan sonra aynı talebe ilişkin başka bir davanın açılması halinde, vakıanın göz önünde bulundurulmaması nedeniyle dava konularında bir karışıklığın olacağı kabul edilmektedir. Bu yönde verdiği örnekte, davacı, davalıdan 10.000 TL talep ettiğinde bu talebi, dava konusu olarak değerlendirilecek ve davacının talebini dayandırdığı hayat olayı ele alınmayacaktır. Böylece davacının hangi olaydan hangi gerekçe ile bu talebi istediği tam olarak anlaşılamadığından, dava konusu da yeterince açık bir şekilde belirlenemeyecektir. Aynı davacının, aynı davalıya karşı başka bir talebi de olabilir. Bu tek unsurlu teori neticesinde, davacının talebinin 10.000 TL olduğu kabul edilirse, dava konularında bir karışıklığa sebep olacaktır. Her iki davanın talepleri aynı olmakla birlikte yazara göre, dava konuları aslen aynı değildir[1203].

Özellikle kesin hükmün objektif sınırları çerçevesinde değerlendirdiği dava konusuna ilişkin Özkaya, kesin hükmün, sadece üzerinde karar verilmesi istenilen talep ile sınırlı olduğunu; bu talebin dava konusunu teşkil ettiğini ve bunun da tarafların talebi ve hayat olayının birlikte değerlendirilmesi sonucu ortaya çıktığını;

1200 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 177.

1201 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 177.

1202 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 178.

1203 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 159.

kesin hükmün objektif sınırının bununla sınırlı olduğunu ve bunu aşan bir kesin hüküm etkisinin de olmadığını kabul etmektedir[1204].

Meriç de dava konusunun maddi hukuktaki talep kavramı ile belirlenemeyecek kadar yargılama hukukuna özgü bir kavram olması gereği, bunun tespitinin ancak talep sonucu ve dava dilekçesinde somutlaştırılan hayat olayının birlikte değerlendirilmesi ile gerçekleşeceği yönündeki iki unsurlu teoriyi savunmaktadır[1205]. Ona göre, hayat olayı, maddi hukuk ile talep sonucu arasındaki bağlantının sağlandığı noktadır ve sadece davacının dava dilekçesinde yazdıkları ile değil, getirilenler karşısında davalının konumunu da belirleyen, dış dünyada yaşananlar da önemlidir ve bunların da dava konusunun belirlenmesinde nazarı dikkate alınması gerekir[1206]. Yani sonuç olarak Meriç, özel hukuk uyuşmazlıkları bakımından dava konusunun belirlenmesinde tasarruf ilkesinin geçerli olduğunu ve taraf menfaatlerinin çatıştığı hayat olayı ve bundan tarafların çıkardıkları talep ya da taleplere binaen dava konusunun belirleneceğini kabul etmektedir[1207].

Akkaya boşanma davaları bakımından dava konusunun çift unsurlu olduğu sonucuna varmaktadır[1208]. Çünkü onun görüşüne göre, boşanma davası bakımından salt boşanma kararının verilmesinden ziyade, hangi gerekçeyle hangi vakıaya dayanılarak borşanma kararının verildiği, boşanma kararının sonuçları bakımından önemlidir[1209]. Boşanma davasında, mahkemeye yöneltilen talebin içeriğinin belirlenmesi noktasında talep sonucu (boşanma talebi) ile birlikte talep sonucunun dayanağı olan ve onun gerekçesini oluşturan hayat olayı (zina, terk, evlililik birliğinin temelinden sarsılmasına neden olan olaylar) da dikkate alınmalıdır. Tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak tarafa, boşanmanın dayanağı olan sebepleri seçme konusunda bir serbesti tanındığından, boşanma talebiyle birlikte bunun

---

1204 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180.

1205 **Meriç – Tasarruf**, s. 95.

1206 **Meriç – Tasarruf**, s. 95.

1207 **Meriç – Tasarruf**, s. 98.

1208 **Akkaya – Boşanma**, s. 33. Karş. **Üstündağ – Yargılama**, s. 529, dn. 35a.

1209 **Akkaya – Boşanma**, s. 33.

gerekçesini oluşturan vakıaların da mutlaka talep sonucu yanında ifade edilmesi gerektiği sonucuna varmaktdır[1210].

İyilikli, kesin hükmün sınırları kapsamında yargılamanın konusunun ve davaların can suyu olan vakıaların dava konusu hakkı belirtmek üzere mutlaka ileri sürülmesi gerektiğini; zira dava konusu hakkın, mutlaka doğumunu teşkil eden vakıa ile bir ilişkisinin olmak zorunda olduğunu belirtmiştir. Hayat olayına bağlı dava konusu, ancak bu şekilde tartışılarak mahkemenin hükmünde yer alacaktır[1211]. Ona göre, dava konusu, dava dilekçesinde ileri sürülen ve hayat olayına yani vakıalara dayanan netice-i taleptir[1212].

c. Teorinin Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Çift unsurlu teori gereği, aynı talebin tekrar dava konusu edilmesi durumunda, eğer hangi olaydan, vakıadan yola çıkılarak, hangi gerekçe ile bu talebin istendiği ortaya konulamazsa, aslında dava konusu da yeterince belirlenememiş olacaktır. Bu durumu bir örnekle anlatmak gerekirse, davacı belli bir bedelin ödenmesini hem ödünç verme hem de bir borç ikrarı veya satım bedeline karşılık olmak üzere bir poliçeye ilişkin olarak talep etmişse, iki vakıa ve tek talep olmakla birlikte, bu teori her seferinde bir talep yığılmasına sebep olacaktır[1213]. Ki aslında bu durum maddi hukuk teorisinin sebep olduğu zorlukları yenileyecektir. Bu durumun kabulü gerek dava değişikliği, dava yığılması, derdestlik ve gerekse kesin hüküm bakımından zorluklar yaratacaktır.

Ayrıca bu görüşün kabulü vakıa karışımının, dava konusunun ayrılmaz bir unsuru olarak sınırlarını ve işlevini kaybetmesine sebep olacaktır. Habscheid, vakıalardan, davacı tarafından ortaya konulan tüm vakıalar kompleksini anladığından, davada bir vakıalar karışımına bağlı olarak dava yığılmasının ve iddianın genişletilmesinin söz konusu olmaması problemleri ortaya çıkacaktır. Normal şartlarda dava açılamayan bir vakıanın, davaya getirilmesi iddia ve

---

1210 **Akkaya – Boşanma**, s. 33-34.

1211 **İyilikli,** s. 360.

1212 **İyilikli,** s. 368.

1213 **Schwab – İhtilaf**, s. 294.

savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında karşı tarafın muvafakati ya da ıslaha ihtiyaç duyacaktır. Oysa vakıalar kompleksini, dava konusunun bir unsuru saymak bu sınırı ve istisnalarını ihlal edecektir.

Aynı talebin tekrar dava edilmesinde vakıaya başvurulmaması halinde, aynı dava konusuyla karşılaşılması sorununun ortaya çıkacağı ifade edilse de, böyle bir dava görülmekteyse derdestlik dava şartı ya da hüküm verilmişse kesin hüküm ile karşılaşır. Dava konusu talep aynı ise, vakıa ve tarafların da aynı olması ile bir dava benzerliği ortaya çıkacaktır. Ancak aynı talep, farklı vakıaya dayandırılıyorsa bu durum zaten ispat kapsamında ele alınacak ve değerlendirilecek bir husustur. Yoksa dava konusunun ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirilmesine gerek yoktur. Ki kanaatimizce dava konusu talebin tam olarak ortaya konulamadığı durumda ancak vakıalara başvurulabilecektir. Çünkü vakıa yok ya da eksik diye, dava konusunun da tam olarak ortaya konulamadığı söylenemez. Hâkim sadece ortaya konulan vakıa ve delil ilişkisinde hükmün verilmesi noktasında bir kanaate ulaşamaz. Yani ortaya konulan talep, dava edilen konu olmakla birlikte, vakıanın tam olarak ferdileştirilemediği noktada bunun ispatının da tam olarak gerçekleşemediğini kabul etmek yerinde olacaktır.

Bu teori kapsamında değerlendirilmesi gereken son bir husus, Yargıtay'ın vermiş olduğu ve Yıldırım tarafından, Yargıtay'ın kararlarında iki unsurlu teorinin hâkim olduğu ve buna dayanak Yargıtay kararlarının mevcut olduğu görüşünün açıklığa kavuşturulmasıdır[1214]. Ona göre, tahliye davalarında, kiralayanın ihtiyaç sebebini başka vakıalara dayanarak yeni bir davada ileri sürmesi halinde, kesin hüküm engeli doğmaz ve bu sebeple dava konusu, talepten ve bu talebe dayanak vakıalar karışımından oluşur. Yargıtay'ın bu kararı[1215] dava konusunun iki unsurlu olduğunu değil, aksine, davacının tahliye talebinde, kiralayanın ihtiyaç sebebini başka vakıalara dayandırarak yeni bir dava ile tekrar ileri sürmesi halinde kesin hükmün oluşmaması, kesin hükmün dava konusu, dava sebebi ve tarafların esas alınarak belirleniyor olması gereğidir. İhtiyaç sebebiyle kiralayan, yeni bir sebebe

[1214] **Yıldırım – Teori**, s. 43, dn. 58.

[1215] HGK. 27.12.1961 T., 6/90-87 (ABD, 1962/4, (s. 459-460), **Yıldırım – Teori**, s. 43, dn. 58).

ilişkin yeni bir dava açacak olursa, dava konusu ve tarafları aynı, ancak dayanılan dava sebebi farklı olan davalar bakımından bir kesin hüküm etkisi oluşmayacaktır[1216].

Benzer şekilde Akkaya da Yargıtay'a göre dava konusunun belirlenmesinde sadece davacının talep sonucunun değil, aynı zamanda dava dilekçesinde ileri sürdüğü sebeplerin de dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Zira ona göre mahkeme, boşanma talepli dava bakımından, ileri sürülen her bir boşanma sebebi bakımından ayrı ayrı hüküm kurmalıdır. Örneğin, davacı aynı davada hem zina hem de evlilik birliğinin temelinden sarsılması sebebiyle boşanma talebinde bulunmuşsa, zina sebebiyle boşanma talebi reddedilirse, bu durumda evlilik birliğinin temelden sarsılması nedeniyle boşanma talebi hakkında karar verilmelidir[1217]. Burada talebi temellendiren birden fazla vakıanın olması, aynı talebe ilişkin farklı dava konularının oluştuğu sonucuna götürmez. Örneğin, Yargıtay vermiş olduğu sadakat yükümlülüğünün, boşanma davasının açılmasından sonra kalkması ve sonraki cinsel sadakate aykırı davranışların, yeni bir dava konusu edilmesine engel bir durumun olmadığını kabul etmektedir[1218]. Bu husus, dava konularının iki unsurlu olduğunu gösteren bir karar değildir. Ortaya çıkan yeni vakıalar, yeni taleplere yol açıyorsa, bunun ayrı bir dava konusu edilmesine engel yoktur. Ancak bunun için ortada derdest ya da kesinleşen bir mahkeme hükmünün olmaması gerekir. Yargıtay'ın bu vermiş olduğu kararında, açılan bir boşanma davası (yani herhangi bir sebebe binaen açılmış) ve davanın açılmasından sonra ortadan kalkan bir sadakat yükümlülüğüne aykırılık vakıası vardır. İlk dava zinaya dayanıyorsa, sadakat yükümlülüğüne aykırılığa dayalı ikinci bir davanın (iki unsurlu teori gereği, dava konuları farklı olacağından) açılabilmesi mümkün olacaktır. Oysa ikinci olarak açılan dava, bir boşanma değil; olsa olsa bir tazminat davası olabilir. Ayrıca ilk dava reddedilecek olursa, bu durumda davacı eş, sadakat yükümlülüğüne aykırılıktan bir boşanma davası açabilir. Farklı vakıalara dayalı bu davanın, dava konusu olan talebi aynıdır ve

---

1216 Bu eleştiri hakkında ayrıca bkz. **Börü – Teori**, s. 278-280. Benzer yönde karar için bkz. Yrg. 18. HD., 23.09.2002 T., 2002/7242 E., 2002/8575 K. (**Börü – Teori**, s. 279, dn. 99).

1217 **Akkaya – Boşanma**, s. 33.

1218 Yrg. 2. HD.,1.06.2016 T., 2016/3256 E., 2016/10777 K. (**Akkaya – Boşanma**, s. 34, dn. 31).

bir boşanma talebidir. Ancak hâkimin bu vakıaya dayalı değerlendirmesi ve yargılama sonucundaki kanaati vakıanın (sadakat yükümlülüğüne aykırılık) dikkate alınması sonucunda farklılık gösterebilecektir. Keza açılan bir boşanma davası bakımından, sonradan ortaya çıkan vakıa, davada ileri sürülen vakıanın kapsamı içerisindeyse iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı dahi söz konusu olmadan yargılamaya getirilebilir ve hâkim tarafından dikkate alınabilir[1219].

4. Üç Unsurlu Dava Konusu Teorisi[1220]

a. Genel Olarak

Çift unsurlu dava konusu teorisinin dava konusu kavramını tam olarak açıklayamadığı ve bu nedenle talep sonucu ve vakıaların yanına, üçüncü bir unsurun eklenmesi gerektiği iddia edilmiştir[1221]. Bu görüşün doktrinde Habscheid ve Böhm tarafından savunulduğu görülmektedir.

b. Habscheid'in Görüşü

1954 yılında Schwab'ın dava konusu ile ilgili çalışmasının ardından, 1956 yılında Habscheid tarafından iki unsurlu teorinin modern dava konusu kavramını açıklamakta yetersiz olması ve bu nedenle bu teorinin geliştirilmesi gerektiği düşüncesi ile üç unsurlu teori[1222] görüşü ortaya atılmıştır[1223]. Habscheid esasında iki unusurlu teoriye dayanmaktadır. Ancak dava konusunun talep sonucu

---

1219 Esasında Akkaya, boşanma davaları bakımından iki unsurlu teorinin kabul edilmesi gerektiğini ifade ederken, diğer yandan boşanma davasındaki kesin hüküm bakımından, sonuca dava konusunun çift unsurlu olmasından değil, aksine kesin hüküm etkisinin bir sonucu olan kurala göre varmakta (HMK m. 303, 1) ve kendisi ile çelişmektedir. Çünkü zina sebebiyle boşanma davası reddedilen eşin, bu kararın kesinleşmesinden sonra yeni bir vakıaya dayanarak boşanma davası açması halinde, tarafları ve dava konusu talep (sonucu) aynı olan davaların, dava sebebi farklı olacağından zaten kesin hükümden söz edilemeyecektir. Yıldırım bakımından da benzer eleştiri yapıldığından kanaatimizce kesin hüküm etkisinden hareketle, dava konusunun iki unsurlu olarak değerlendirmesi sonucuna varılamaz.

1220 Almanca konuşulan ülkelerin hukuk sistemlerinde "Die dreigliedrige Streitgegenstand" olarak ifade edilmektedir.

1221 **Habscheid**, s. 221-222; **Böhm**, s. 121.

1222 Yıldırım'a göre, usul hukukuna ilişkin teorilerinin amacı, hukukî uyuşmazlığın konusunun ne olduğunun tespiti olduğundan üç unsurlu teorinin tartışılmasına da gerek yoktur (**Yıldırım – Teori**, s. 32).

1223 Karş. Habscheid, maddi hukuka ilişkin teoriye karşı çıkarken; Böhm üç unsurlu teoriyi maddi hukuka ilişkin olarak savunmaktadır (**Böhm**, s. 122).

(Rechtsbegehren), vakıalar (hayat olayı, Lebenssachverhalt, Tatsachen) yanında üçüncü bir unsur olan hak iddiasından (Rechtsbehauptung) oluşması gerektiğini ifade etmektedir[1224]. Habscheid'a göre başarılı bir hukukî sonucun elde edilebilmesi için vakıanın, tek başına dava konusu usulî talebi temellendirmesi yeterli değildir, ayrıca dava konusunun açıklanması bakımından maddi hukuk talebi de çok dar kalmaktadır[1225]. Bu nedenle dava temeli olma görevi üstlenen vakıa unsuru yanında başka bir unsura daha ihtiyaç olacaktır. Ona göre dava konusu, davacının yönelttiği yargılama bakımından, davacının belli bir vakıaya dayanarak talep ettiği, hukukî sonuç elde etmesine ilişkin hak iddiasıdır (Rechtsbehauptung)[1226]. Diğer bir deyişle dava konusu, hak iddiası (talebin konusu) ve vakıadan (talebin temeli) oluşur[1227]. Davacı kendi tasarrufu ile böyle bir hak iddiasında bulunur. Bu dava konusu içerisinde yer alan hak iddiası (yani talebin konusu) da, yargılama iddiası (Verfahrensbehauptung) ve hukukî sonuç iddiasından (Rechtsfolgenbehauptung) oluşmaktadır[1228]. Yargılama iddiası, mahkemeye yöneltilen ve bir hükümle karar verilmesini sağlayan, diğer bir deyişle davacının hukukî sonuca ulaşmasına ilişkin iddiası olarak ifade edilmektedir[1229]. Habscheid'a göre hak iddiasının diğer bir unsuru niteliğinde olan hukukî sonuç iddiası ise, davacının temellendirmek üzere getirdiği tüm geçmişe ilişkin unsurların hâkim tarafından göz önünde bulundurulması gerekir. Zira hukukî sonuç iddiası davanın esasına, yani taraflar arasındaki hukukî ilişkiye dayanmaktadır. Hâkim hükme ilişkin olarak bu hukukî sonuç iddiasını nazarı dikkate alarak hükmünü tesis etmektedir; bu aşamada taraflar vakıaları sınırlandıramazlar[1230]. Çünkü onların tasarruf yetkisi dava konusu bakımından

---

1224 **Habscheid**, s. 221-222.

1225 **Habscheid**, s. 221.

1226 **Habscheid**, s. 221-222.

1227 **Habscheid**, s. 222.

1228 **Habscheid**, s. 222. Hak talebi, dava açma talebi ile hüküm tesisi talebinden oluşmaktadır (**Yıldırım – Teori**, s. 31-31). Hak iddiası, yani hakkın konusu büyük ölçüde talepten oluşmaktadır ve bazen hak iddiasını belirlemek üzere ayrıca davanın gerekçesine bakmak gerekmektedir (**Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 165).

1229 **Habscheid**, s. 222.

1230 Vakıa, belli tarihsel bir gelişim olarak değil de, global olarak anlaşılması gereken bir unsurdur. Yani olayların bütünü böyle bir sınırlama olmaksızın önemlidir ve bu nedenle geniş tutulması gerekir (**Habscheid**, s. 217 vd.). Ona göre vakıa, maddi hukuk kriterlerinden uzak, usul hukuku bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Yani maddi anlamda birden fazla talebin olup olmadığı

kararın temellendirilmesi (Entsheidungsgrundlage) ile sınırlıdır. Karara temel teşkil eden vakıaları taraflarca getirilme ilkesi gereği getirirler ve hâkim de sınırlandırılmış bir hukukî sonuç iddiası üzerinde değerlendirme[1231] yaparak kararını verir. Ayrıca bu tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak, davacı talebinden feragat edebilir veyahut davalı bunu kabul edebilir[1232].

Sonuç olarak dava konusu kavramı, etkili bir hukukî korunma amacıyla geniş tutulmalıdır. Davacının ileri sürmek zorunda olduğu hak, hâkimin kararında esas alacağı vakıalar ile temellendirilir ve bu hak iddiası hukukî bir sonuç elde edilmesine yönelik olur. Davanın temeli olan vakıalar, sadece hak iddiasını ferdileştirmez; hak iddiası ile vakıalar eş değerli unsurlar olarak birlikte yer alır ve tüm dava türleri bakımından geçerli olurlar[1233]. Yani usulî talep, hak iddiası ve vakıa ile inşa olur[1234]. Esasında o da talep ve vakıayı eşdeğerli unsurlar olarak dava konusu açısından ele almıştır. Yani yargılama iddiası ve hukukî sonuç iddiası şeklinde bir ayrım yapsa da iki unsurlu teoriyi biraz daha genişleterek kabul ettiği görülmektedir.

c. Böhm'ün Görüşü

Böhm bu hususu üç unsurlu teori ve onun hukukî koruma amacı başlığı altında incelemiş ve yargılama hukukunun merkezi kavramlarından olan ve esasa ilişkin bir hukukî sonucu konu edinen dava konusunun, mahkemenin verdiği hükümde hukukî sonucu belirleyen bir talepten (Begehren), talebe dayanak olan vakıalardan (Sachverhalt) ve bu vakıalara uygulanan, hukukî sonucun sınırlarını çizen ve ayrıca

---

noktasında vakıaların belirleyici bir rol üstlenmesi söz konusu değildir (**Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 167-168). Ancak diğer yandan örneğin, 1000 TL'lik alacak talebinin satım sözleşmesi ya da poliçe gibi iki ayrı olaya dayandırılması halini, dava konularında seçimlik bir yığılma olarak nitelendirmektedir (**Habscheid**, s. 252). Karş. **Henckel**, s. 291; **Schwab**, s. 85-86; **Kion**, s. 146-147.

1231 Habscheid, bunun esasında hâkim bakımından global bir değerlendirme yükümlülüğü olduğunu ifade etmektedir. Bu global değerlendirme yükümlülüğü, ancak istisnai hallerde kanun tarafından sınırlandırılmaktadır. Davacı da getireceği tek bir talep ile bu yönde bir sınırlandırma yapabilir. Ancak bu sınırlandırması ifade edildiği üzere de davanın temeline ilişkin değildir (**Habscheid**, s. 222; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 166-167).

1232 **Habscheid**, s. 146-148. Feragat ve kabul ile davanın usule uygunluğunu etkilemek, tarafların olanakları dışındadır (**Habscheid**, s. 147-148; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 165).

1233 **Habscheid**, s. 199.

1234 **Habscheid**, s. 199.

buna bir ölçüt (Maß) getiren hukuk kuralından (Rechtsnormen) oluştuğunu ifade etmektedir[1235]. Hukukî koruma şeklinin usulî bir noktadan, maddi hukuka ilişkin korumanın sağlanması için yapıldığını ve bu nedenle onun teorisinde dava konusunun dinamik bir yapısının olduğunu ifade etmektedir[1236]. Vakıalar, ancak hukuk kuralının uygulanması yardımıyla belirlenebilir[1237]. Bu bakış açısı nedeniyle, yani vakıaların oluşumu için hukuk kuralının gösterilmesinin zorunlu olması gerektiğine yönelik Böhm'ün düşüncesi eleştirilmiştir[1238]. Çünkü, dava konusu kavramının Habscheid, tarafından genişletilirken, hukuk normunu esas alması gereği Böhm tarafından oldukça daraltıldığı görülmekte ve eleştirilmektedir[1239]. Konuyu hükmün konusu bağlamında ele alan Böhm'ün dava konusunun belirlenmesi noktasında vakıalara uygulanacak hukuk kuralının, taraflarca belirlenmesi ve taraflara böylesi bir yükümlülüğün yüklenmesinin "iura novit curia" yani hâkimin, hukuku re'sen uygulaması kuralına da aykırılık teşkil etmesi gereği eleştirilmektedir[1240] (HMK m. 33). Taraf, hukuk kuralını gösterse de hukuku uygulamak hâkimin görevi olduğundanı, hâkimin tarafın gösterdiği hukuk kuralıyla bağlı olması söz konusu değildir. Bu nedenle Avusturya hukukunda ve yüksek yargı kararlarında bu teori kabul edilmemiş ve eleştirilmiştir[1241].

d. Teorinin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Esasında gerek Habscheid gerekse Böhm, iki unsurlu dava konusu teorisi bağlamında talep ve vakıaya dayanmakla birlikte, Habscheid dava konusunu genişleten, Böhm ise hukuk normunu esas alarak dava konusunu daraltan bir yaklaşım göstermiştir. Habscheid talebi esas almaktadır. Bu talebin temelinde yatan hak iddiasını ise iki alt unsura ayırmaktadır. Hak iddiasının, davanın açılması (yargılama iddiası) ve hüküm sonucu elde edilmesi (hüküm sonucu iddiası)

1235 **Böhm**, s. 83, 121-122.

1236 **Böhm**, s. 122.

1237 **Börü – Teori**, s. 269.

1238 **Rechberger/ Simotta**, s. 107-108.

1239 **Rechberger/ Simotta**, s. 108.

1240 Eleştirisi için bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 108.

1241 **Rechberger/ Simotta**, s. 108.

bakımından farklı unsurları içerdiğini kabul eden Habscheid, bunları farklı kavramlar gibi ifade etmekte ve buna ilişkin tespiti soyut zor bir yaklaşım sergilemektedir. Böhm, ise Avusturya hukukunda da hâkimin hukuku re'sen uygulaması kuralının geçerli olması gereği[1242], hâkime yüklenen altlama faaliyetini tarafa yüklemesi ve bu açıdan tarafın gösterdiği hukuk kuralı ile hâkimi bağlaması gereği, somut yargılama sistematiğine uyan bir yaklaşım sergileyemediğinden onun görüşünün de kabulüne imkân gözükmemektedir. Yani bu iki görüş de dava konusunun talep ve ona dayanak olan vakıadan oluştuğu iki unsurlu teorinin gerçeğini değiştirmediği görülmüştür[1243].

IV. Yeni Maddî Hukuk Teorileri

1. Genel Olarak

Yeni maddi hukuk teorileri, dava konusunun salt usul hukukuna özgü olduğu görüşlerine karşı doğmuş ve dava konusunun belirlenmesi bakımından maddi talep kavramının önemini eski maddi hukuk teorilerinden sonra yeniden canlandırmıştır. Alman hukukunda "die neure materiellrechtliche Streitgegenstandslehren" olarak ifade edilen bu teori ile usulî talep ile maddi hak arasındaki ilişkinin yeniden kurulması ve eski maddi hukuk teorisinin zayıf yönlerinin yeni maddi hukuk teorisi ile giderilmesi amaçlanmıştır[1244]. Buna göre, usul hukukunun tamamen maddi hukuktan soyutlanması engellenmeli ve her iki alan arasındaki ilişki yeniden

---

1242 **Rechberger/ Simotta**, s. 107-108.

1243 Ayrıca Türk hukuku bakımından hukukî sebebin dava konusu içerisinde değerlendirilmesine de imkân yoktur. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında davacının dava sırasında dayanmış olduğu hukuk kuralındaki hesaplama yönteminden vazgeçerek, başka bir hukuk kuralına dayanarak istenemeyeceği sonucuna varmıştır. Olaya göre Yargıtay, davacının 556 sayılı KHK'nin 66/c maddesine göre tazminat talebinden vazgeçerek bunun yerine aynı maddenin a, b, c bentlerine göre yapılacak inceleme sonucu davacı lehine tazminata hükmedemeyeceğine karar vermiştir. Yargıtay'ın bu kararından dava konusunun üç unsurlu yani talep sonucu, vakıalar ve hukukî sebepten oluştuğu sonucuna varılamaz. Dava konusu, talep sonucundan; dava sebebi ise vakıalardan oluşur ve hukukî sebebin bu kavramlar içerisinde değerlendirilmesine imkân yoktur. burada esasında başka hukuk kuralına dayandırılması, talep sonucunun artırılmasına sebep olacağından, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ihlali anlamına gelecektir. Yoksa bu durum hukukî sebep değişikliğinden değil, talebin artırılmasından kaynaklanan hukukî bir sonuçtur. Yrg. 11. HD., 27.02.2012 T., 2010/10672 E., 2012/2762 K. (**Börü – Teori**, s. 280). Ayrıca değerlendirmesi hakkında da bkz. **Börü – Teori**, s. 280.

1244 **Althammer – Interesse**, s. 65; **Hesselberger**, s. 218 vd.; **Nikisch**, s. 19 vd.; **Henckel**, s. 253-253; **Rimmelspacher**, s. 48 vd.; **Böhm, Peter,** Die, Ausrichtung des Streitgegenstand am Rechtsschutzziel, Festschrift für Winfried Kralik zum 65. Geburtstag Wien 1986, (s. 83-123), s. 109 vd.

kurulmalıdır[1245]. Zira maddi hukuk talebinin yol açtığı farklılıklar maddi hukuk ile usul hukukunun bir araya gelmesi ile aşılabilir. Bunun için maddi hukuk ve usul hukuku yeni bir talep kavramı önerisinde bulunabilir ve ortak bir talep kavramına yönelik unsurlar ferdileştirebilir[1246].

Bu teori ile özellikle maddi talep baz alınarak maddi hukuk kökenli taleplerin yığılmasının yol açtığı zorlukları önlemeye yönelik çözümler bulunmaya çalışılmıştır[1247]. Yani eski maddi hukuk teorilerinde olduğu gibi maddi talebi baz almakla birlikte, maddi taleplerin yığılmasından kaynaklanan zorlukları önlemeye yönelik çözüm önerileri ile onlardan ayrılmaktadır[1248]. Talep ve hayat olayını esas alan dava konusu teorileri maddi hukuk açısından yeniden değerlendirilmiş ve aynı hayat olayından doğan maddi hukuk talepleri, yeni bir maddi hukuk talebi altında toplanmaya çalışılmıştır[1249]. Bu kapsamda yeni maddi hukuk teorisi taraftarlarının görüşleri ile bu teorinin olumlu ve olumsuz yanları ve bu teoriye getirilen eleştiriler aşağıda incelenecektir. Kısaca maddi taleplerdeki yarışmanın sebep olduğu sakıncaları gidermek için yeni çözüm önerileri getirilmeye çalışılsa da, bu teorinin savunucularının maddi hukukun zamanaşımı ve ispat yükü konusundaki farklı taleplerin farklı kurallara bağlanabileceği gerçeğini dikkate almadıkları ve bu teorinin hâkimin hukuku re'sen uygulayacağı kuralıyla da bağdaşmadığı ileri sürülmektedir[1250]. Taleplerin yığılması halinde yeni ve tek bir talep kavramı yaratmak aslında usulî talep kavramının tüm bu çekinceleri gidermesi nedeniyle pek de yerinde ve amaca uygun gözükmemektedir.

1245 **Nikisch**, s. 19 vd.; **Henckel**, s. 253-253; **Rimmelspacher**, s. 48 vd.; **Böhm**, s. 109 vd.

1246 **Hesselberger**, s. 292.

1247 **Hesselberger**, s. 293 vd.

1248 **Schwab – İhtilaf**, s. 298; **Yılmaz – Islah**, s. 189; **Schwab**, s. 43 vd.; **Nikisch**, s. 2 vd.; **Habscheid**, s. 20 vd.; **Althammer – Interesse**, s. 51 vd.; **Lenze**, s. 21 vd.; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 79 vd.; **Henckel**, s. 252; **Rimmelspacher,** s. 2 vd.

1249 **Akil – Kısmî**, s. 127; **Habscheid**, s. ; **Nikisch,** s. 19; **Aşık**, s. 198; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 169.

1250 **Rimmelspacher**, s. 48 vd.; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 169, dn. 632; **Schwab – JUS**, s. 127; **Akil – Kısmî**, s. 127.

2. Nikisch'in Görüşü

Dava konusu belirlenirken maddi hukuk ile usul hukuku arasında bağlantı kurmaya çalışan Nikisch'e göre, davacı hukukî korumaya ilişkin hak iddiasını, talep sonucunda ortaya koyar. Talep mahkemeye, hak iddiası ise tarafa yöneltilmektedir[1251]. Nikisch "hak iddiası" kavramından hareketle dava konusunu anlatmaya çalışmaktadır. Dava konusu davacının, hakkında kesin bir karar almak için talepte bulunduğu soyut hak iddiası (die abstrakte Rechtsbehauptung) olarak ifade edilmektedir[1252]. Diğer bir deyişle, davacının hukukî korunmaya ilişkin hak iddiası, netice-i talepte ifadesini bulur ve belli bir şekilde karar verilmesini isteyen davacı, bu talebine uygun olarak bir hak iddiasında bulunur[1253]. Talep sonucu, mahkemenin sınırlarını ve hak iddiasının açıklığa kavuşturulmasını sağlar[1254]. Davacının hukukî korunma talebi ile dava dilekçesi arasındaki sıkı bağdan dolayı, davanın konusunu bu dava dilekçesinde yer alan hak iddiası oluşturmaktadır[1255]. Dava konusu ile hükmün konusu farklıdır. Dava konusunun hangi anlama geldiği hükmün gerekçesinden anlaşılmaktadır[1256]. Kararın konusu usulî bir talep iken[1257], davanın konusu, maddi hukuka ilişkin bir taleptir[1258].

Nikisch'e göre davacının hak iddiasının temellendirilmesi de gereklidir[1259]. Hak iddiasının başka hak iddialarından ayırt edilmesi ve açık bir şekilde ortaya konulması, özellikle eda ve inşai davalar bakımından, hak iddiası ile vakıaların birlikte değerlendirilmesi sonucu dava konusu belirlenirken; tespit davaları bakımından vakıalara, hak iddiasının temellendirilmesi bakımından ihtiyaç duyulmamaktadır[1260]. Tespit davaları bakımından dava konusu, salt hak iddiası ile

---

1251 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 149.

1252 **Nikisch**, s. 19 vd.

1253 **Nikisch**, s. 19.

1254 **Nikisch**, s. 20.

1255 **Nikisch**, s. 4-5.

1256 **Yıldırım – Teori,** s. 34.

1257 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 150.

1258 **Nikisch**, s. 40-41.

1259 **Nikisch**, s. 55 vd.

1260 **Nikisch**, s. 55 vd.

belirlenmektedir. Eğer gerekli ise, hak iddiasının ferdileştirilmesi noktasında davacının davayı aydınlatması bağlamında hak iddiasının hukukî ve vakıa yönünden ortaya konulması ve açıklığa kavuşturulması da mümkündür[1261]. Ona göre, dava konusunun belirlenebilmesi ve birden fazla vakıanın aynı amaca yönelik bir arada bulunması için maddi hukuktaki talep kavramının esas alınması gerekir[1262]. Özellikle maddi hukuk taleplerinin yığılması halinde çözüm önerileri sunmak üzere bu teoriyi savunan Nikisch, bu yığılmaya sebep maddi hukuk taleplerini yeni bir maddi hukuk formunda birleştirmiştir[1263]. Bu nedenle maddi hukuktaki talep kavramının temel alınması amaca daha uygun olacaktır[1264]. Ancak Nikisch'in bu görüşü, her talebin davaların çeşidine göre hukukî koruma formu olarak ferdileştirilmesi gerektiği yönündeki görüşle[1265] ve hak iddiasının içeriğinin yine talebe göre belirleneceği ve bu noktada Nikisch'in bilinçli bir terim ayrımı yapmadığı yönündeki görüş çerçevesinde eleştirilmiştir[1266]. Ayrıca davacının talebinin ferdileştirilmesi için vakıalardan da yeterince yararlanmadığı için eleştirildiği de görülmektedir[1267].

3. Henckel'in Görüşü

Usulî talebin çerçevesi ancak maddi talep kavramıyla ilişkilendirilmesi halinde çizilebilir ve buradan hareketle bir çözüme kavuşturulabilir[1268]. Çünkü maddi hukuka

---

1261 **Nikisch**, s. 58.

1262 **Börü – Teori**, s. 270; **Nikisch**, s. 160.

1263 **Nikisch**, s. 4, 91.

1264 Nikisch, maddi talebe ilişkin teorisini açıklamak üzere şöyle bir örnek vermektedir: Birden fazla kişinin yaralandığı bir tramvay kazası sonucu, her yolcu hakkını dava yoluyla elde etme yoluna gitmiştir. Esasında her bir yolcu davasını farklı kanunî düzenlemelere dayandırsa da, aradaki maddi vakıa, tramvay kazasıdır ve her davacının farklı hukukî sebeplere dayanmasının, bu davadaki dava konularının aynı olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği kanaatindedir (**Börü – Teori**, s. 270-271). Kanaatimizce burada Nikisch'in dava konusunu hak iddiası olarak görmesi ve bir eda davası olması gereği vakıanın (kaza), bu hak iddiasını ferdileştirmesi esasına dayanmaktadır. Maddi hukuk açısından aynı talep söz konusudur. Ancak eda davasına cevap verir nitelikte olan bu maddi talep kavramının, diğer bazı usul hukuku problemlerini çözmede (tespit davası, inşai dava gibi) yetersiz kalması nedeniyle kabulüne imkân olmamalıdır.

1265 **Arens**, s. 20.

1266 **Schwab**, s. 44.

1267 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 151.

1268 **Henckel**, s. 253, 270. Henckel'in maddi hukuk ve usul hukukuna ilişkin görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi ve eleştiriler için bkz. **Bötticher, Eduard,** Prozeβrecht und Materielles Recht, ZZP, 85. Band, Köln, Berlin, Bonn, München 1972, (s. 1-29), s. 1 vd.

ilişkin dava konusu tespitlerinin reddedilmesi, bu dava konusuna ilişkin problemlerin de çözümlenememesine sebep olmuştur[1269]. Davayı temellendiremeyen bir dava konusu, iddia edilen talebi de tam olarak ortaya koyamaz. Usulî olarak bir talep, ancak maddi hukuka ilişkin bir talebin parçası olursa, dava konusunu inşa edebilir[1270]. Bu maddi hukuk bakış açısı ancak, tasarruf objesini ferdileştirebilir. Zira ona göre, dava konusu, tasarruf objesi (Verfügungsobjekt) kavramından hareketle ortaya konulabilir[1271]. Diğer bir deyişle birden fazla maddi hukuk talebinin, tek bir tasarruf objesi ile ifade edilip edilemeyeceği üzerinde duran Henckel, maddi talebin, tasarruf konusu olarak ele alınacağını ifade etmektedir[1272]. Tasarruf konusu olarak da ifade edilen talep Henckel'e göre, temlik, ifa ya da ifa yerine geçen edimler bakımından önem taşımaktadır[1273]. Henckel'e göre, 1.000 TL'lik alacak talebi satım sözleşmesi ya da poliçe gibi iki ayrı olaya dayandırılsa, burada dava sebebine ilişkin bir seçimlik dava yığılmasının olduğu kabul edilmektedir[1274]. Talep yeterince açık bir şekilde ortaya konulduğundan, dava sebebinde bir yığılma olduğu (maddi hukuktan da esinlenilerek) kabul edilmektedir. Bu maddi vakıaların oluşumu, mutlaka belli bir zaman kesitine göre tespit edilmelidir. Ona göre talebin sebebini belirleyecek şey, bu zaman kesitidir. Davada ortaya konulan maddi vakıaların kanunî düzenlemelere uygulanıp uygulanmayacağı bu zaman kesiti esas alınarak belirlenmektedir[1275]. Bu zaman kesitine gösterge, dava konusunun dilekçe ile belirleniyor olması gösterilebilir. Çünkü dilekçe gerek dava çeşidini, talebin içeriğini ve talebin süjesini göstermesi gereği önemlidir. Dava konusu, böylesi bir dilekçe ve vakıaların

1269 **Henckel**, s. 253.

1270 **Henckel**, s. 254; **Bötticher – Materielles Recht**, s. 25.

1271 **Henckel**, s. 254.

1272 **Henckel**, s. 254; **Börü – Teori**, s. 271.

1273 **Yıldırım – Teori,** s. 34.

1274 **Henckel**, s. 291. Habscheid, 1000 TL'lik alacak talebinin satım sözleşmesi ya da poliçe gibi iki ayrı olaya dayandırılması halinde dava konularında seçimlik bir yığılmanın olduğunu ifade etmektedir (**Habscheid**, s. 252). Benzer yönde bkz. **Nikisch**, s. 140. Buna karşılık gerek Habscheid gerekse Henckel'in farklı açılardan seçimlik dava yığılmasının söz konusu olduğu görüşü karşısında Schwab ve Kion böyle bir seçimliğe ilişkin çekimser davranmaktadırlar (**Schwab**, s. 85-86; **Kion**, s. 146-147).

1275 **Börü – Teori**, s. 271.

ferdileştirilmesi sonucu ortaya konulur[1276]. Henckel talep edilen hukukî sonuca ilişkin dava dilekçesinin temel alınması ve dava konusunun ancak maddi hukuka ilişkin bir tasarruf konusuna dayanan talep ile ferdileştirilebileceğini iddia etmektedir. Talebi ortaya koyan, somutlaştıran ancak hukukî kural ya da hukukî obje olabilir[1277]. İster tespit ister inşai isterse de eda davasına ilişkin olsun dava konusunun, maddi hukuk kurallarına göre sınırlandırılması, bir ya da birden fazla maddi hukuk talebinin olması halinde çözüm önerileri getirilmesi ve talep kavramının fonksiyonunun ne olduğunun tam olarak ifade edilmesi ile sorunlar çözümlenebilir[1278]. Schwab'ın dava konusuna ilişkin önerisinin çok geniş olduğunu, davanın başında taraflarca dava konusunun bilinmesi ihtiyacını karşılamadığını ve bu nedenle dava konusunun ferdileştirilmesi için en önemli ölçütün, tasarruf konusuna dayanan maddi hukuka ilişkin bir talep olduğunu ifade etmektedir[1279]. Sonuç olarak yeni maddi hukuk teorisi, dava konusunun belirlenmesinde maddi talep kavramını esas almış; ancak maddi hukuk taleplerinin yığılmasının çıkardığı sonuçları önlemeye yönelik net öneriler sunamadığından onlardan ayrılmıştır[1280].

4. Diğer Görüşler

Hesselberg'e göre dava konusunun yukarıda ifade edildiği üzere kendine özgü bir anlamı vardır[1281]. Buna sebep olan, dava konusunun farklı fonksiyonları ihtiva etmesindendir. Özellikle dava konusu, tasarruf objesi olması[1282] ve eda taleplerinin taşıyıcısı konumunda bulunması sebebiyle maddi hukuk içerisinde usulî bir içerik taşımaktadır. Tespit davasının, talebin tespitini değil, hakkın veya hukukî ilişkinin tespitini konu ediyor olması ve inşai davanın da bir talebin değil aksine inşai bir hakkın dava edilmesini konu ediyor olması gereği, dava konusuna ilişkin usulî talebin kendine özgü olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca dava konusu kavramı, temelde

1276 **Yıldırım – Teori,** s. 34.

1277 **Henckel**, s. 255.

1278 **Henckel**, s. 255-256.

1279 **Henckel**, s. 272. Bu konuda ayrıca bkz. **Yıldırım – Teori,** s. 34.

1280 **Schwab – İhtilaf**, s. 298; **Yılmaz – Islah**, s. 189.

1281 **Hesselberger**, s. 295.

1282 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Rimmelspacher, Bruno,** Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess, Göttingen 1970, s. 136 vd.

maddi hukuk ile de bir uyum içerisindedir. Bu nedenle dava konusu, mahkemeye yöneltilen ve talep sonucu ile ortaya konulan bir talep hakkında karar verilebilmesi olarak tanımlanabilir. Bu talebin kanunî bir tanımı yoktur, ancak maddi talep dava konusu kavramını ortaya koyar ve bunun da çekirdeğini, eda talebi oluşturur. Talep kavramı, usulî talep ve maddi talep bakımından bir üst kavramdır. Bu usulî ve maddi talep, aynı zamanda usulî ve maddi eda talebini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle tek başına maddi ve tek başına usulî bir talep yoktur[1283].

Talep sonucunda, eda talebine yönelik maddi talebin, inşai talebe yönelik inşai hakkın ya da tespiti istenen maddi hakkın gösterilerek talep edilmesi söz konusu olmaktadır[1284]. Hesselberger'e göre, talep sonucu (Antrag), dava konusu için tanımlanır[1285]. Esasında usulî talep ile ilgili olarak bunun talep sonucu ile ortaya çıkması ve tüm bu unsurların dava konusunu teşkil etmesi açık bir şekilde ortaya konulmuştur. O da Schwab gibi dava konusu açısından usulî talep ve talep sonucu kavramlarına önem vermektedir. Ancak Schwab'dan farklı olarak dava konusunun maddi hukuktan ve usul hukukundan tamamen ayrı ve bağımsız olarak ele alınıyor olmasını da eleştirmektedir[1286]. Ona göre, usul hukukunun maddi hukuktan bağımsız hale gelmesini sağlayan hukukî korunma talebi teorisi, dava konusunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır[1287]. Davanın değişmesi, objektif dava yığılması, derdestlik ve kesin hükme ilişkin sorunların çözümü bakımından bu teori bir anlam taşımamaktadır[1288]. Dava konusu ve hukukî koruma talebi, içerik olarak tam da birbirini kapsamamaktadır. Talep kavramı, maddi hukuk ve usul hukukunun bir araya getirilmesi ile belirlenmelidir. Maddi talebin tamamen gözardı edilmesi düşünülemez. Karar, davacının eda talebi (Leistungsbegehren) veya inşai hakka yönelik inşai talebi (Gestaltungsbegehren) esas alınarak belirlenir[1289]. Maddi hukuka

1283 **Hesselberger**, s. 294-295.

1284 **Hesselberger**, s. 296.

1285 **Hesselberger**, s. 84.

1286 **Hesselberger**, s. 190 vd.

1287 **Hesselberger**, s. 124 vd.

1288 Hatta yazar Wach'ın bu teoriyi savunmasının sonucu olarak, yeniden maddi hukuk teorilerine dönüş yapacağı eleştirisinde de bulunmaktadır (**Hesselberger**, s. 124).

1289 **Hesselberger**, s. 292.

ilişkin eda talebini ileri süren davacı, esasında eda (Leistung) üzerinde tek bir usulî talebi (einzigen prozessualen Anspruch) ileri sürmektedir. İnşai hak bakımından da aynı durum oluşmaktadır. Yani maddi olarak inşai hakka bağlı olarak tek bir usulî talep ileri sürülmekte ve karar onun üzerinde inşa edilmektedir[1290]. Ancak bu aşamada, yani dava konusunun belirlenmesi aşamasında vakıa, dava konusunun bir unsuru olarak değerlendirilmemelidir. Vakıa da modern hukuk açısından gerekli ve maddi hukuk açısından kendisine başvurulması kaçınılmaz olan ancak oldukça dar kapsamlı bir kavramdır. Vakıaya sadece, talebin maddi hukuk açısından belirginleştirilmesi aşamasında başvurulmalıdır. Dar bir kavram olan bu vakıa, maddi kavramı ile dava konusunu açıklayabilmek de çok dar kapsamlı kalacaktır. Diğer bir deyişle, bunun da dava konusunun bir unsuru olduğunu kabul etmek, tüm sorunlara cevap verir bir nitelik taşımayacaktır[1291]. Özellikle taleplerin yığılması açısından verdiği örnekte Hesselberger, bir veya birden fazla vakıaya dayanılmasının birden fazla eda ya da inşai talep bakımından değerlendirmesini yapmakta ve şöyle bir sonuca varmaktadır: davaların yığılması vakıanın (onun ifadesiyle hayat olayının, Lebensvorgang) bir ya da birden fazla olmasına göre değil, eda talebi anlamında bir ya da birden fazla maddi hukuk talebi veyahut inşai talep anlamında bir veya birden fazla inşai talep ya da maddi hakkın olmasına göre belirlenecektir. Bu noktada bunların temelinde yatan vakıa sadece usulî görünüme yardımcı olacak ve birden fazla talebin olup olmadığını belirleyecek ve ona göre bir değerlendirme yapılacaktır[1292]. O sadece, maddi talebin belirginleştirilmesine hizmet edecek ve bu açıdan bir anlam ifade edecektir. Maddi hukuk talebini eda talebi bakımından ileri süren bu görüş, bununla tek bir usulî talebi ifade etmiş; bu maddi taleplerin birden fazla olması halinde ise birden fazla usulî talep meydana geleceği kabul edilmiştir.

Derdestlik de bu sonuca göre belirlenecektir[1293]. Örneğin, bir satımda değişim talebi, tek bir usulî talebi meydana getirirken; bunun yanında satış parasının talep edilmesi bir dava değişikliği (Klageänderung) meydana getirmeyecektir. Ancak satış

1290 **Hesselberger**, s. 293.

1291 **Hesselberger**, s. 293.

1292 **Hesselberger**, s. 293.

1293 **Hesselberger**, s. 293.

parasının dava edilmesinden sonra bir de değişiklik için ayrı bir dava açılacak olursa derdestlik itirazı ile karşılaşacaktır. Bunun sonucunda hüküm alınacak olursa bir de kesin hüküm dava konusu açısından söz konusu olacaktır[1294]. Burada maddi talebin, eda talebi olarak davanın konusu olması durumu söz konusudur. Mahkeme de kararını bu bakış açısı ile verecektir. Çünkü dava konusu tüketilmiş olacaktır[1295].

Hesselberger'e göre, çeşitli sebeplerle dava konusu kavramı usul hukukunun yanında maddi hukuka da yaklaştırılmış gözükmektedir. Hüküm, ileri sürülen talep ile değil, temelinde yatan (maddi) talebe göre verilmektedir. Maddi talep, tek başına talebi inşai etmekte ve o da görünümünü, dava konusunda göstermektedir. Tespit yargılamasında bir talebin tespiti değil, hak ya da hukukî ilişkinin tespiti talep edilmektedir. İnşai davada temelde talep üzerinden değil, inşai hak üzerinden yargılama yapılmaktadır. Bu temelden hareketle usulî talep, kendine özgü bir nitelik taşımaktadır. Bu da talebin, maddi hukuk temelli olarak dava edilmesinde kendisini göstermektedir. Dava konusu, yargı önündeki dava talebidir ve bu da belli bir talep sonucu üzerinden karar verilmesini gerektirir. Talep sonucunda davacının, talep sonucunda, maddi hukuk temelli eda talebi ya da maddi inşai hakka dayanan inşai talebi yer alır veyahut tespite ilişkin talebini gösterir[1296].

Sonuç olarak Hesselberger, tek unsurlu teoriye yaklaşıyor gibi gözükse de usulî talebi, maddi hukuk talebiyle ilişkilendirerek anlatması ve her usulî talebin temelinde bir maddi talebin yer alıyor olmasının gözardı edilemeyeceği yönündeki görüşü ile yeni maddi hukuk teorilerine yaklaşmıştır. Doktrinde de buna benzer görüşler vardır. Hellwig'in birden fazla maddi hukuk talebinin tek bir talepte birleşeceği görüşüne yaklaşan Georgiades, Schwab'ın vakıanın talebi bireyselleştirmesi konusunundaki görüşünü, maddi hukuktaki talebin bireyselleştirilmesi için ele alması[1297]; Rimmelspacher'in hak iddiasının önemine binanen, maddi hukuka ilişkin bir hakkın

---

1294 **Hesselberger**, s. 293.

1295 **Hesselberger**, s. 294; **Henckel**, s. 279.

1296 **Hesselberger**, s. 296.

1297 **Althammer – Interesse**, s. 69-70; **Althammer, Christoph,** Streitgegenstandslehre von Karl Heinz Schwab im Zivilprozessordnung des 21. Jahrhunderts, ZZP 123. Band (2010), (s. 163-184), s. 174.

gerçekten var olup olmadığının tespitinin yargılamada yapılabileceğini[1298] ileri sürmesi gibi görüşler, Hesselberger gibi maddi hukuka yaklaşan görüşler olarak doktrinde kendini göstermiştir. Ancak Hesselberger, talep sonucuna verdiği önem ve vakıanın bu aşamada talebi somutlaştırma işlevi görmesi, tek unsurlu teoriye yaklaştığını göstermektedir[1299]. O da bu aşamada vakıanın dava konusunun bir unsuru olmadığını ve vakıaya ancak (maddi hukuk kökenli olması gereği) maddi talebin temellendirilmesi açısından başvurulabileceğini ileri sürmektedir. Vakıa, usulî talepten ziyade, maddi hukuk kökenli de olması gereği, maddi talebin temellendirilmesi için başvurulan bir unsurdur. Schwab'ı eleştirerek, maddi hukuktan ayrı bir usul talebinin düşünülemeyeceğini iddia etmektedir. Eda davası yanında gerek inşai davaları gerekse de tespit davasını, maddi talep ile açıklamakta ve onların temelinde de bir inşai hakkın ya da tespiti istenilen bir hak ya da hukukî ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşü ile tek unsurlu teoriye yaklaşmış gözükse de doktrinde maddi hukuk etkisinden kurtulamadığından ve maddi hukuk teorilerine yaklaştığından dolayı eleştirilmiştir[1300].

Rimmelspacher da yeni maddi hukuka ilişkin dava konusu teorisinin savunucularından biridir. Ona göre maddi hukuk talebinin hukukî durum (pozisyon, Rechtsposition) ve hukukî çare (Rechtsbehelfe) olmak üzere iki unsuru vardır. Maddi anlamda talebin içeriğini değiştirerek, usulî talebe gerek olmadığını savunmaktadır. Ona göre eda davalarının konusunu hukukî pozisyon (durum) tek başına belirlemektedir[1301]. Rimmelspacher'in hukukî posizyon şeklindeki unsuru esasında Henckel'in tasarruf objesi olarak ifade ettiği şeye ilişkindir.

Sonuç olarak yeni maddi hukuk teorisi, dava konusunun belirlenmesinde maddi talep kavramını esas almış; ancak maddi hukuk taleplerinin yığılmasının çıkardığı

1298 **Rimmelspacher**, s. 207. Rimmelspacher'in görüşleri hakkında ayrıca bkz. **Althammer – Interesse**, s. 72 vd.

1299 Türk hukukunda da bu yönde görüşler için bkz. **Yıldırım – Teori,** s. 35.

1300 **Althammer – Lehre,** s. 173; **Althammer – Interesse**, s. 85.

1301 **Rimmelspacher**, s. 136 vd.

sonuçları önlemeye yönelik eski maddi hukuk teorisinin getirdiği öneriler ile onlardan ayrılmıştır[1302].

V. Nisbî Dava Konusu Teorisi[1303]

Dava konusunun pratik düşüncelerle, usul hukukunun amacı da gözetilerek somut olaydaki "amaca" göre şekillenmesi gerektiğini savunan bazı görüşler vardır[1304]. Onlara göre, usul hukukunun amacı gözetildiğinde, tek bir dava konusu kavramının kabul edilebilmesi mümkün gözükmemektedir. Tek bir dava konusu kavramının kabul edilmesi anlamsızdır ve bunun için her usul hukuku kurumunun amacı gözetilerek, somut olay adaletine de uygun yeni bir dava konusu kavramının belirlenmesi yoluna gidilmesi önerisinde bulunulmuştur[1305]. Nisbi dava konusu teorisindeki bir görüşe göre, dava konusunun somut olaydaki amaca uygun olarak geniş veya dar yorumlanması, tek ya da çift unsurlu sayılması ve ona göre bir sonuca varılması mümkün olabilmektedir[1306]. Derdestlik, davaların yığılması veya değiştirilmesi bakımından tek unsurlu teoriye göre[1307], kesin hükmün sınırları belirlenirken dava konusunun sınırlarının dar tutulması gerektiği düşüncesinden hareketle çift unsurlu teoriye göre hareket edilmesi gerektiği önerilerinde bulunulmaktadır. Ancak hukuk güvenliği açısından dar tutulması gerektiği kabul edilmektedir[1308]. Örneğin, satış sözleşmesine dayanan ilk dava sonuçlanmadan, poliçeye dayalı yeni bir dava açılması mümkün olmayacaktır. Zira tek unsurlu teori, talebi esas aldığından dolayı, nisbi teoriye göre derdetlik bakımından tek unsurlu teorinin kabul edilmesi satıma dayalı talep varken kambiyoya dayalı ikinci bir talebin ileri sürülmesine engel olacaktır. Oysa satıma dayalı ilk davanın kesin hükümle

1302 **Schwab – İhtilaf**, s. 298; **Yılmaz – Islah**, s. 189.

1303 Nisbi dava konusu teorisi, Almanca "Theorie vom relativen Streitgegenstandsbegriff" olarak ifade edilmektedir.

1304 **Jauernig**, s. 157 vd.; **Baumgärtel**, s. 73-74.

1305 **Baumgärtel**, s. 73-74; **Börü – Teori**, s. 271; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 168-169; **Kulaksız**, s. 30-31; **Akil – Kısmî**, s. 126.

1306 **Baumgärtel**, s. 73-74; **Börü – Teori**, s. 271; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 168; **Kulaksız**, s. 30-31; **Akil – Kısmî**, s. 126; **Börü – Devir**, s. 225.

1307 **Baumgärtel**, s. 73-74. Yargılamanın ekonomik ve tek unsurlu teoriye göre dava konusunun daha geniş olmasından derdestlik bakımından tek unsurlu teorinin önerilmesi hakkında bkz. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 168.

1308 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 168.

sonuçlanması halinde poliçeye dayalı olarak ikinci bir davanın açılması çift unsurlu teori gereği mümkün olabilecektir[1309].

Diğer yandan nisbi dava konusu teorisi bağlamında ortaya atılan ve dava türüne ve yargılama esnasında geçerli olan ilkeye göre dava konusunun belirlenmesi gerektiğini savunan bu teori içinde bir başka görüş daha söz konusudur[1310]. Bu görüş bağlamında re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda dava konusu salt talebe göre belirlenmektedir. Çünkü vakıayı inceleyecek olan mahkemenin kendisidir. Bu mahkemeye bırakılan bir yükümlülük olduğundan salt talebe göre bu ilkenin geçerli olduğu davalar bakımından dava konusunun belirlenebilmesinin mümkün olduğu savunulmaktadır. Öte yandan taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından ise, çift unsurlu teorinin tercih edildiği ve bu durumda dava konusunun talep ve vakıaya göre belirlenmesi gerektiği iddia edilmektedir[1311]. Ancak bu duruma tespit davaları bakımından bir istisna getirilmiştir. Tespit davalarında, dava konusunun salt talebe göre belirleneceği, çünkü vakıanın bu davalardaki talebin ferdileştirilmesi bakımından gerekli olmadığı sonucuna varılmaktadır[1312]. Örneğin, Baumgärtel, nisbi teoriye ilişkin inşai davalardan verdiği örnekte, boşanma talepli davada hangi dava temeline dayanılırsa dayanılsın, gerek derdestlik gerekse kesin hüküm bakımından mahkemenin bu maddi inşai hak ile sınırlanacağıdır. Bu sınırlama, dava konusunun, vakıadan ayrı olarak ortaya konulmasını sağlar ve bu şekilde bir sonuca varılır[1313]. Usul hukuku kavramlarını ferdileştirmesi ve usul hukukunun amacını gözetmesi gerekçesiyle bu teorinin daha pratik, daha uygulanabilir olduğu ifade edilmiştir.

Gerek usul hukuku kurumları bakımından bir ölçüt olmaksızın ayrım yapması, gerek ilkeler bağlamında dava konusunun tespitini zorlaştırması ve gerekse yeknesak bir dava konusu kavramı ya da benzer olaylar bakımından çekirdek teoride olduğu

---

1309 **Baumgärtel**, s. 73-74; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 168-169.

1310 **Baumgärtel**, s. 73-74. Dava konusu ve ilkeler bağlamında ilişkiyi anlatan görüş için bkz. **Jauernig**, s. 160.

1311 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 169; **Börü – Teori**, s. 272.

1312 **Baumgärtel**, s. 75; **Jauernig**, s. 160; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 169.

1313 **Baumgärtel**, s. 75.

gibi bir belirleme yapılabilmesini dahi sağlayamaması nedeniyle nisbi teorinin kabulünün mümkün gözükmediği kanaatindeyiz. Kimi davalar için tek, kimi davalar için ise çift unsurlu teorinin tercihi ve derdestlik, kesin hüküm gibi birbirine benzeyen usul hukuku kurumları bakımından herhangi bir dayanak olmaksızın ayrım yapılmasının amaca uygun olmadığını düşünmekteyiz. Ayrıca bu teorinin belirsizliği ve her durumun ayrı ayrı değerlendiriliyor olmasının yol açtığı karmaşık durum nedeniyle kabulünün mümkün olmadığını ifade edebiliriz.

VI. Çekirdek Teori

Avrupa Birliğine (EU) üye devletlerde tanınmış olan AB Adalet Divanı'nın ünlü çekirdek teorisi, dava konusu üzerindeki teorik tartışmalar noktasında büyük bir heyecan yaratmıştır[1314]. Zira AB Adalet Divanı içtihatlarının her bir ulusal düzenlemede uygulanmak zorunda olması, bu dava konusu teorisinin geniş bir şekilde yayılmasına yol açmıştır[1315]. Artık özellikle uzun yıllar süren tek bir dava konusu yaratma yolundaki teorik tartışmaların bir değerinin kalmadığı ve dava konusu probleminin yargılamanın amacının temel bir sorunu olarak çözüm beklediği yolundaki eleştirilerin giderek arttığı görülmüştür[1316]. Dava konusu kavramı ile anlaşılan artık tek bir talep sonucuna bağlılık değil; farklı hukukî sonuçların da tek bir yargılama konusu ile ilgili olabileceği yönündedir[1317]. Hukukî uyuşmazlıkların ortak çözüme kavuşturulabilmesi için bu uyumazlıklar için tüzükler çıkarılmış ve bunların çözümü bakımından Lüksemburg'da Avrupa Adalet Divanı[1318] kurulmuştur.

Avrupa Adalet Divanı, özellikle Özel Hukuk ve Ticaret Hukuku Konularında Yargı Yetkisi, Yargı Kararlarının Tanınması ve Tenfizine Dair Konsey Tüzüğü'nün (EuGVVO)[1319] derdestik ile ilgili hükümlerinde diğer dava konusu teorilerden farklı

1314 **Prütting**, s. 304-305. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. **Wernecke, Frauke,** Die Einheitlichkeit des europäischen und des nationalen Begriffs vom Streitgegenstand, Duncker, Humblot, Berlin 2003, s. 9 vd.

1315 **Prütting**, s. 305.

1316 **Prütting**, s. 305.

1317 **Prütting**, s. 305.

1318 Europäischer Gerichtshof (EuGH), Avrupa Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nde olan yüksek mahkemedir.

1319 44/2001 sayılı ve 01.03.2002 tarihli.

olarak çekirdek dava konusu teorisini benimsemiştir. Bu Tüzük, Özel Hukuk ve Ticaret Hukuku Konularında Yargı Yetkisi ve Hükümlerin Tenfizine İlişkin Brüksel Sözleşmesinin (EuGVÜ) yerine geçmiştir[1320]. Sözleşmenin 21. maddesi ile onun yerine geçen Tüzük'ün 27. maddesi aynı içeriğe sahiptir[1321]. Uluslararası derdestlik ile ilgili Avrupa Adalet Divanının çekirdek teorisi esas alınmaktadır (EuGVVO Art. 27). AB'e üye bir devletten alınan mahkeme kararının, diğer ülkeden alınan başka bir mahkeme kararıyla çelişmemesi, aksi takdirde bu mahkeme kararının icra edilemeyeceği düşünülerek derdestlik konusunda bu teori kabul edilmiştir[1322]. Her iki dava bakımından sözleşmenin geçerliliği ve çekirdeğin mevcut olup olmadığı çekirdek noktayı oluşturuyorsa bu durumda her iki davanın derdest olduğu kabul edilmektedir[1323]. Buna göre, aynı taraflar arasında aynı haktan doğan bir talep için, farklı üye devletlerde dava açıldığında ikinci davanın açıldığı devletteki dava, ilk davanın açıldığı devletteki mahkemenin yetkisi belli oluncaya kadar bekletilmelidir. İlk davanın açıldığı devletteki mahkemenin yetkili olduğu anlaşılırsa, ikinci devlette açılan dava derdestlikten dolayı reddedilmelidir[1324].

EuGVVO m. 27'de bahsedilen "aynı talep" kavramından hareketle dava konusu kavramı da, karma teoriyi[1325] aşarak geniş yorumlanmaktadır[1326]. Bu durumun örneği, Adalet Divanı'nın Purrucker olayında görülür. Ortak çocuğun velayetine ilişkin İspanya'daki baba, geçici hukukî koruma talebinde bulunur; buna karşı da Almanya'daki anne asıl uyuşmazlık yargılamasında velayet hakkının uzatılmasını talep eder. Daha önce uygulanan tüm teorilere karşı, Adalet Divanı

1320 **Börü – Teori**, s. 272.

1321 **Wernecke**, s. 10-11; **Börü – Teori**, s. 272-273.

1322 **Wernecke**, s. 9.

1323 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 153, s. 876, Rn. 11; **Akkan – MTD ve İtirazın İptali**, s. 8-9. Diğer yandan çekirdek teori esas alınarak, talep sonucu kısmı farklı olsa da, aynı hayat olayına ilişkin talep edilen sonucun ilk davanın içinde zaten var olduğunu belirterek dava konusunun, talep sonucu ve hayat olayı ile birlikte değerlendirilerek belirlenmesi gerektiği kabul edilmektedir (**Meriç – Tasarruf**, s. 96-97).

1324 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 153, s. 876, Rn. 11; **Thomas/ Putzo**, § 261, s. 499, Rn. 15, 16; **Börü – Teori**, s. 273; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 170; **Rechberger/ Simotta**, s. 199-201; **Althammer – Interresse**, s. 618-619.

1325 Prütting, maddi hukuk ve usul hukuku teorileri arasındaki tartışmanın biraz karşısında olan teoriyi "karma teori" olarak adlandırmaktadır (**Prütting**, s. 307).

1326 **Prütting**, s. 307; **Börü – Devir**, s. 226; **Börü – Teori**, s. 273.

çekirdek teoriyi uygular ve tek bir dava konusu olduğu sonucuna varır. Zira çekirdek teori ile kabul edilen husus, farklı üye devletlerde "aynı talep" ile açılan davalar, çekirdek aynı vakıadan doğdukları sürece, aynı dava konusunun varlığına hizmet ederler[1327]. Yani aynı talepten söz edildiği zaman, taleplerin şekli olarak aynı olması değil, her iki davanın konusunun çekirdek noktalarının aynı olması anlaşılmaktadır. Buna göre, Avrupa Birliği medenî usul hukukunda dava konusu açısından talebin değil, dava konusunun aynı olması için vakıaların farklı olmaması unsuru aranacaktır[1328].

Zira Avrupa usul hukukunun dava konusu kavramı ile Alman medenî usul hukukunun dava konusu kavramı aynı değildir[1329]. Örnekte de görüldüğü üzere, Avrupa usul hukukunda dava konusu talep sonucu ile belirlenmemekte, vakıaların aynı olması dava konularının aynı olması açısından yeterli kabul edilmektedir. Oysa hem geçici hukukî koruma hem de asıl uyuşmazlık yargılaması bakımından hem talep sonucu hem de hukukî koruma amacı birbirinden farklıdır[1330]. Bu durum İspanya hukuku bakımından, velayete ilişkin geçici hukukî koruma kararlarının, asıl uyuşmazlık konusu bakımından zamansal olarak sınırlandığını; buna karşı Alman hukuku bakımından asıl uyuşmazlık yargılamasında yalnızca geleceğe ilişkin kalıcı bir kararın verilmesinin amaçlandığı noktasında da kendisini gösterir[1331]. Prütting'e göre, Purrucker olayında uyuşmazlık konusundaki yargılama, davacının hukukî yararı esas alınarak yorumlansa da, kesinlikle tek bir dava konusu ortaya çıkmayacaktır[1332]. Ancak Avrupa Adalet Divanı'nın, bu şekilde, aynı anda birden fazla üye devlette, aynı vakıalar ile ilgili olarak dava açılmasının önüne geçilmesi için bu teoriyi kabul etmesi söz konusudur. Davacının yararı ve davanın niteliği, dava dilekçesinin unsuru niteliği taşıyan taleplerin ve sunulan olayların yardımıyla

1327 **Prütting**, s. 308.

1328 **Wernecke**, s. 13; **Börü – Teori**, s. 273.

1329 **Wernecke**, s. 13.

1330 **Prütting**, s. 308.

1331 **Prütting**, s. 308.

1332 **Prütting**, s. 308.

tespit edilir[1333]. Ayrıca usulî olarak üye devletlerin mahkemelerinden çelişkili kararların verilmesinin de önüne geçilmesi amaçlanmaktadır[1334].

Bu teori AB'e üye devletler bakımından uluslararası hukuk alanında işlerlik kazanacak bir nitelik taşımakla birlikte, ulusal olarak dava konusu problemlerini çözmede yetersiz kalmaktadır[1335]. Ayrıca sadece üye devletler arasında derdestlik ile ilgili doğabilecek problemler bakımından bir çözüm önerisi getirmeye çalışsa da bu teorinin, tüm usul hukuku problemlerini çözümlemeye yetecek bir nitelik taşıyamayacağı kanaatindeyiz. Bu çekince ancak, ortak bir usul kanunu hazırlandığında ve genel bağlamda bir dava konusu teorisi veyahut usul hukuku kurumları bakımından çözüm önerisi sunan bir yapı teklif edildiğinde giderilebilir. Her ne kadar dava konusu teorilerinin tüm ülkelerde yeknesak uygulanabilmesi, hukuk sistemlerinin gösterdiği farklılık ve maddi hukuk ile usul hukuku arasındaki kurulmaya çalışılan bağlantı birbirinden farklı olsa da, amaca daha uygun bir teorinin kabulü yerinde olacaktır[1336].

1333 **Wernecke**, s. 13.

1334 **Wernecke**, s. 9.

1335 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 172.

1336 Bu teorinin topluluk davaları bakımından işlerlik taşıyabileceği yönündeki önerimiz için ayrıca bkz. § 5 J.

İKİNCİ BÖLÜM

DAVA KONUSUNUN DAVA DİLEKÇESİ VE DAVA TÜRLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

§ 3. DAVA DİLEKÇESİNİN ZORUNLU BİR UNSURU OLARAK DAVA KONUSU

A. GENEL OLARAK

Dava dilekçesi, özellikle davanın temellerinin ortaya konulabilmesi ödevi çerçevesinde, hukukî uyuşmazlık kapsamını gerçek manada sınırlar[1] ve dava malzemesini ortaya koyar[2]. Davacı, hukukî korunmayı sağlama talepli açtığı davasında dilekçe ile lehine hüküm verilmesini ister[3]. Yani tasarruf ilkesinin uygulandığı davalar bakımından talep olmadan bir davanın incelenemeyeceği, aynı şekilde taraflarca getirme ilkesinin bir sonucu olarak da hâkimin kendiliğinden vakıaları araştırması ve delil toplamasının söz konusu olamayacağı ve tarafın talebiyle de bağlı olunması sebepleriyle yargılama mutlaka bir dilekçe ile başlatılacaktır[4]. Dolayısıyla bu dilekçe sadece yargılamayı başlatmamakta, ayrıca yargılamanın vakıalar ve deliller yönünde sınırlarını belirlemekte ve davada üzerinde karar verilecek olan talep sonucunu da ortaya koymaktadır[5]. HMK m. 119, 1 de

---

1 **Lüke**, s. 203.

2 **Arens**, s. 21; **Ansay – Usul**, s. 234; **Yoshimura**, s. 247. Davanın temeli olduğu yönünde bkz. **Kuru, Baki,** Hukuk Davası Açarken ve Davaya Cevap Verirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar, Makaleler, Ankara 2006 (s. 203-214), s. 203.

3 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1113; **Ansay – Usul**, s. 234; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95**,** Rn. 2, s. 517. Kanun, geçerli bir dava açılmasını, belli bir talebin (bestimmte Ansprüche) normatif olarak düzenlenmesine göre belirleyebilir (**Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 234).

4 Dava dilekçesi olmaksızın verilen hüküm, yok hükmündedir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1113). Bu konuda bkz. **Özekes, Muhammet**, Medenî Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm, YD, Y. 2000, C. 26, S. 4, (s. 661-699), s. 670 vd.; **Boran Güneysu**, s. 282 vd.

5 **Steinert, Karl –Friedrich/ Theede, Kai-Uwe/ Knop, Jens,** Handbuch der Rechtspraxis, Band 1 a, 9. Aufl. München 2011, s. 139, Rn. 10; **Kuru - Davaya Cevap,** s. 206; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1113; **Özekes – Eksiklik**, s. 266; **Meriç – Tasarruf**, s. 63; **Karslı, Abdurrahim,** Überblick Über die Türkische Zivilprozessordnung, Annales de la Faculte Droit d'Istanbul 2003, (s. 349-406), s. 361. Dava dilekçesi hukukî himayenin tarzı ve derecesini

"dava dilekçesinin içeriği" başlığı altında dilekçede nelerin yer alması gerektiği düzenlenmektedir (Alman Hukuku için bkz. DZPO § 253). Gerek yazılı gerekse basit yargılama usulünün uygulandığı davalar bakımından dava dilekçesi HMK m. 119'da belirtilen unsurları taşımalıdır[6]. Çünkü uyuşmazlığın çerçevesi bu dilekçe ile çizilir[7]. Dava konusu bakımından dilekçenin ayrı bir önemi vardır. Bu kapsamda özellikle HMK m. 119, 1, d, e ve ğ bentlerinin değerlendirilmesi dava konusu ve dava konusunun değeri ile dava sebebi ve talep sonucu ilişkisinin kurulabilmesi açısından önemlidir.

B. DAVA DİLEKÇESİNDE DAVA KONUSU UNSURUNDA EKSİKLİK OLMASI HALİ VE HÂKİMİN İNCELEME YETKİSİ

Öncelikle HMK m. 119, 1, d gereği, davanın konusu ve malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değeri dava dilekçesinde yer alması gereken unsurlardan biridir. Alman Hukukunda da DZPO § 253 II Nr.2/2 gereği, davanın konusu ve temeli ve belli bir talep sonucu da dava dilekçesinde gösterilmelidir. Hukukumuzda dava konusu ve dava konusunun değeri ayrı ayrı bulunması gereken ve eksikliği farklı hukukî sonuçlara yol açan dava dilekçesinin unsurlarındandır. Dava konusu teorilerine ilişkin yapılan değerlendirmelerimiz ile dava konusunun tek unsurlu yani talep sonucunu bir şart unsuru saydığı sonucuna varılmıştı[8]. Bu kapsamda her ne kadar dava dilekçesi bakımından dava konusu ve talep sonucu ayrı iki unsur olarak değerlendirilse de talep sonucu, doğrudan dava konusuna ilişkin bir husustur. Bu kapsamda davanın neye ilişkin olduğunun açık ve kesin bir şekilde anlaşılabilmesi adına mahkemeden hüküm altına alınması istenilen şeyin dava konusu kısmında

---

belirler; yapılacak tahkikat ve hükmün muhtevası ve çevresi hakkında temel teşkil eder (**Ansay – Usul**, s. 234-235). Dava dilekçesinin hukukî uyuşmazlık programını düzenlediği hakkında bkz. **Stein/ Jonas**, s. 111, Rn. 22. Dava, uyuşmazlık programından oluşur ve talep sonucu da bunu özetler ve dava dilekçesi "belirli bir talep sonucunun" gösterilmesini gerektirir (**Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1030). Bunun davacının tasarrufunda olduğu hakkında bkz. **Yoshimura**, s. 247. Dava dilekçesinin hükmün sınırlarını belirlediği hakkında ayrıca bkz. **Steinert/ Theede**, s. 137, Rn. 1.

6 HMK m. 119 düzenlemesinin, niteliğine uygun düştüğü ölçüde ve hususta özel bir düzenleme olmaması ihtimalinde çekişmesiz yargı ve teknik anlamda dava niteliği taşımayan talepler için de uygulanmasına engel yoktur (**Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 132).

7 **Karslı - Türkische Zivilprozessordnung**, s. 362.

8 Bkz. yuk. § 2 C III 2 c.

belirtilmesi gerekir[9]. Alman hukukunda da salt talebin konusunun tek başına dava dilekçesinde belirtilmesinin yeterli olmadığı, mutlaka davacının neyi talep ettiğini gösteren (eda, tespit ya da inşai bir hakkın) bir talep sonucunun da dilekçede olması gerektiği ileri sürülmüştür[10] [11].

Dava konusu yanında, ilk bölümde kavramlara ilişkin karşılaştırma ve öneride bulunduğumuz kısımda ifade edildiği üzere, bazı davalar bakımından çekişme ya da diğer bir deyişle uyuşmazlık konusu kavramının da yer alması, dolayısıyla dava konusu, çekişme konusu ve talep sonucu kavramlarına ilişkin ayrımın yapılabilmesi adına teorik bir öneme sahiptir[12]. Özellikle dava konusunun devri hususunda tartışılan[13] bu çekişme konusu unsurunun dava dilekçesinin bir unsuru olarak kanuna alınması kanımızca yerinde olacaktır.

Dava konusunun belirtilmesi, dava dilekçesinin yanında, davanın neye ilişkin olduğu, mahkemenin görevli olup olmadığı, derdestlik, kesin hüküm, geçici hukukî himayelerin konusu ve mahkemenin bu konuda bilgilendirilmesi açısından da önemlidir[14]. Ayrıca bundan başka dava konusu, talep sonucunu tamamlaması bakımından da önemlidir[15]. Dava konusu unsurunda haksız el atmanın önlenmesi, boşanmaya karar verilmesi, tazminata hükmedilmesi gibi genel ve kategorik bir belirleme yapılmalıdır. Çünkü dava edilen şeyin konusu açık ve tereddütsüz olmalıdır ki, dava sabit görülerek, hâkim sadece talep edilen şeye hükmedebilsin[16].

---

9 **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 628; **Postacıoğlu/ Altay,** s. 413.

10 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 520, Rn. 16; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 479, Rn. 8.

11 Alman hukukunda davanın temeli ile kastedilen de vakıalardır **(Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 520, Rn. 17 vd.; **Prütting/ Gehrlein,** s. 687, Rn. 13; **Musielak**, s. 864, Rn. 25; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 10). Bu hususa aşağıda ayrıca değinilecektir. Bkz. § 3 C.

12 Bkz. § 1 C II III.

13 **Börü – Devir**, s. 236-242.

14 **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 628; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 230.

15 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 230; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 520, Rn. 16. Dava konusunun, talep sonucu ve hatta vakıalar ile uyumlu olması gerekir (**Özekes – Eksiklik**, s. 273-274).

16 **Karafakih**, s. 139.

Ayrıca bazı davalar bakımından da yukarıda ifade edildiği üzere çekişme konusuna da ayrıca yer verilmesi amaca uygun olacaktır[17].

Dava dilekçesinde eksiklik olması, HMK m. 119'daki unsurlardan birinin olmaması halinde söz konusu olur[18]. HMK m. 119, 2'deki yaptırımın uygulanması, gerçek bir eksikliğin olması haline özgüdür[19]. HMK. 119, 2 gereği, "mahkemenin adı, dava konusu ve değeri, vakıalar ve deliller ile hukukî sebepler" dışında kalan hususlarda eksiklik olması halinde ya da hiç belirtilmemiş olması halinde hâkim, davacıya bu eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre verir[20]. Yani davacı veya davalının adı, soyadı, adresi; davacının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası; varsa tarafların kanunî temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresi; açık bir şekilde talep sonucu; davacının, varsa kanunî temsilcisinin veya vekilinin imzasının eksikliği HMK m. 119, 2'deki yaptırıma tabidir. Bu kapsamda dava konusu ile ilişkili olabilecek talep sonucu ve vakıalardaki eksiklik ve bunun yaptırımı konumuz açısından önemlidir. Kanunda açıkça yaptırımı gösterilmiş unsurlar dışındaki unsurlarda bir eksiklik olursa, mahkemece her bir unsurun niteliği göz

---

17 Bkz. **Börü – Devir**, s. 236 vd.

18 "Eksiklik" olgusu, HMK m. 31 gereği hâkimin davayı aydınlatma ödevi, yazı ve hesap hatalarının düzeltilmesine ilişkin HMK m. 183 düzenlemelerinin olması ve HMK m. 119 ile bu üç hükmün uygulama alanlarının çok yakın olmasından dolayı, HMK m. 119, 2'nin uygulama alanının belirlenebilmesi adına eksiklik kavramının somutlaştırılması gerekir. Bu kapsamda m. 119, 2'deki eksiklik ile kastedilen "bir unsurun hiç mevcut olmaması ya da hiç mevcut olmaması şeklinde kabul edilmesine yol açabilecek derecede noksan olması" şeklinde anlaşılabilir. Eksiklik kavramına bir unsurun yazılmış olmakla birlikte noksan olduğunu kabul etmek gibi geniş bir anlam yüklemek m. 31, m. 183 ve m. 124 gibi diğer hükümlerin uygulama alanlarının daralmasına yol açacaktır (**Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 134-135).

19 **Özekes – Eksiklik**, s. 269. Bu konuda aşırıya kaçılmamalıdır, özel bir çaba ve araştırma gerektirmeyen ve dosyadaki bilgi ya da belgelerden anlaşılan eksiklikler hâkim tarafından tamamlanabilecek nitelikte ise gerçek bir eksiklik sayılmamalıdır. Dilekçedeki eksiklik HMK m. 119 anlamında bir eksiklik değilse, bu maddedeki yaptırımın değil, HMK m. 183'deki maddi hataların düzeltilmesine ilişkin hükmün uygulanması gerekir. Yine aynı şekilde dilekçedeki eksiklik, kanunun başka bir kurumuna ilişkinse o durumda ayrıca dikkate alınmalıdır. Mesela, dilekçedeki eksiklik gibi görünen şey, davanın tarafını değiştirmek anlamına geliyorsa bu durumda HMK m. 124'e ilişkin iradî taraf değişikliğine ilişkin hüküm uygulanmalıdır ((**Özekes – Eksiklik**, s. 269-270).

20 Türk Hukukunda dilekçelerde bulunması gereken unsurlar her zaman zarurî ve ihtiyari unsurlar olarak ele alınarak değerlendirilmiştir. Zarurî unsurlar, davayı temellendiren, o davayı benzerlerinden ayıran taraflar, dava temeli, netice-i talep gibi unsurlarken; diğer unsurların ise böyle bir özelliği bulunmamaktadır (**Üstündağ – Yargılama**, s. 458; **Karslı – Muhakeme**, s. 475-476; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1115). Zorunlu unsurlar, davanın başından itibaren sübjektif ve objektif bir temelinin olmasını amaçlayarak, hukukî güvenlik ve hukukî açıklığa da hizmet ederek bir kamu yararı taşımaktadır (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1115).

önüne alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır[21]. Konuyla ilişkili dava konusu, dava konusunun değeri, vakıalar ve her ne kadar eksikliği halinde yaptırımı gösterilmiş (HMK m. 119, 2) olsa da dava konusu ile yakın ilişkisi nedeniyle talep sonucu bakımından bir yaptırım değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Dava konusu, yukarıda ifade edildiği üzere davanın neye ilişkin olduğunu gösterdiği için dava dilekçesinde olması gereken unsurlardan biridir. HMK m. 119, 2'e göre, dava konusunun dilekçede yer almaması halinde özel ve açık bir yaptırım düzenlenmemiştir. Bu açıdan cevaplandırılması gereken husus, dava konusunun dilekçede yer almamasının, tahkikatın yapılmasına ve hâkimin kararını vermesine bir engel teşkil edip etmeyeceğidir. Bu konuda doktrinde farklı görüşler vardır:

Bir görüşe göre[22], dava konusunun dilekçede yazılmamış olması HMK m. 119, 2 anlamında bir eksiklik olarak nitelendirilemez. Çünkü talep sonucu, dava konusunun bizatihi kendisidir[23]. Bu nedenle, talep sonucu kısmında mahkemeden hüküm altına alınması istenilen şeyler açıkça belirtilmişse, bu durumda dava konusunun kategorik olarak ifade edilmemiş olması, HMK m. 119, 2 anlamında gerçek bir eksiklik sayılamaz. Diğer bir deyişle, dava konusunun ne olduğu dava dilekçesinin talep sonucu kısmından doğrudan anlaşılabilir[24]. Dava dilekçesinin talep sonucu kısmından ya da diğer bir bölümünden dava konusunun ne olduğu anlaşılamıyorsa bu durumda hâkim, davacıya dava konusunun ne olduğunu

---

21 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 633; **Özekes – Eksiklik**, s. 281. Bu unsurlar ya diğer unsurlara göre daha önemlidir ve dava dilekçesinde bulunmaması halinde dilekçe reddedilir ve hiç bir işleme konmaz, ya da bu unsurlar diğer unsurlardan daha az önemlidir ve her zaman tamamlanabilir (**Karslı – Muhakeme**, s. 476). Yargıtay, bu unsurların eksikliği halinde HMK m. 119, 2'deki yaptırımın kıyasen bunlar için de uygulanması eğilimi içerisindedir (Yrg. 21. HD., 5.12.2012 T., 2012/16743 E., 2012/22172 K. (**Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 146, dn. 31). Diğer yandan bu ikinci grup unsurun tamamlanması için süre verilmesine gerek olmaması, bu unsurların olmaması halinde sağlıklı bir dava yapısının kurulmuş olamayacağındandır (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 424).

22 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 230; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 633-634; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar – Ayvaz - Usul**, s. 318; **Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 149-150.

23 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 633.

24 Açıkça dava konusu belirtilmemiş olan dilekçe bakımından, dilekçenin içeriği ve talep sonucu kısmından dava konusu yapılan vakıalar ve talep dikkate alınarak bir inceleme yapılmalı ve bu binaen karar verilmelidir (**Akkaya – Boşanma**, s. 342).

açıklattırmalıdır (HMK m. 31)[25]. Yani bu eksiklik, hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde giderilebilir[26].

Benzer şekilde dava konusu ve değerinde eksiklik olması halinde hâkim tarafından kesin bir süre verilmesi gerekmez, çünkü bunlar dilekçede bulunması gerekmekle birlikte, eksiklikleri davanın görülmesine engel teşkil etmeyen, ancak tamamlanmadıkları takdirde davacının, davasını kaybetmesine sebep olabilecek unsurlardır[27]. Diğer bir deyişle, bunlar dilekçede mutlaka bulunması zorunlu olmayan, ancak uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan unsurlardır[28]. Çünkü hâkim dava konusu ve değeri gösterilmemiş bir dava bakımından görev tespiti ve harcın belirlemesini yapamayacağından dolayı, bunun gösterilmesi gerekecektir[29].

Diğer bir görüşe göre ise[30], aslında dava konusu ve dava konusunun değeri arasında bir ayrım yapılmaksızın malvarlığı davalarında dava konusunun eksikliği halinde bir davanın pratik olarak açılabilmesinin mümkün olmaması ve dava harcının dava konusu üzerinden yatırılması gerektiğinden hareketle[31], bir an için davanın

---

25 "...davadaki istem dava dilekçesinde açıkça gösterilmelidir. Zira, davacının dilekçesinde talep ettiği 26.000 lira paranın; dava tarihindeki TL değeri mi, yoksa 36 yıl önceki TL değeri mi olduğu anlaşılamamaktadır. Hâkim uyuşmazlığın zorunlu kıldığı hallerde, maddi veya hukukî açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir, soru sorabilir, delil gösterilmesini isteyebilir, hükmünü amirdir. O halde mahkemece; istenilen miktarın ne olduğu davacı tarafından sorulup saptanmalı..." Yrg. 3. HD., 04.01.2011 T., 2011/13202 E., 2011/14736 K. (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 419, dn. 11). Benzer yönde bkz. Yrg. 9. HD., 27.02.2012 T., 2012/1757 E., 2012/5742 K. (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 419, dn. 11).

26 Dava konusunun, talep sonucu, vakıalar ve açıklamalarla uyumlu olması gerekir; bunlar arasında bir çelişki ya da belirsizlik varsa hâkim, davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde dava konusu ve değerinin tam olarak belirlenmesi yoluna gidebilir. Bu noktada dava konusunun hiç gösterilmemesi ile bu durum ayrı tutulmalıdır ((**Özekes – Eksiklik**, s. 273-274).

27 **Özbay - HMK**, s. 166.

28 Karş. Dosya içeriği ve dava dilekçesinden, dava konusunun ne olduğu anlaşılamamaktadır. Bu yön mahkemenin kendiliğinden gözetmesi gereken esaslı bir noksanlıktır (Yrg. 16.5.1995 T., 94/8447 E., 95/6119 K., YKD 1996/2, s. 267-268, **Üstündağ – Yargılama**, s. 478-479).

29 **Özbay – HMK**, s. 167; **Üstündağ – Yargılama**, s. 476; Alman hukukunda mahkemenin görevi bakımından, dava konusunun değerinin belirtilmesi gerektiği hakkında bkz. **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 524, Rn. 44; **Prütting/ Gehrlein**, s. 689, Rn. 18.

30 **Yılmaz – Şerh**, s. 1818.

31 Hiç şüphesiz ki bir şeyin kendisi belirlenmeden değer tespitinin yapılıp yapılamayacağını belirlemek mümkün olmadığından, öncelikle dava konusunun tespiti gerekecektir (**Özekes – Eksiklik**, s. 284). Thomas/ Putzo da bu durumu dava konusu, dava konusunun değeri yani hukukî uyuşmazlığın parasal olarak ortaya konulması için yetkilidir **(Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 6, Rn. 1).

açılması sırasında böyle bir eksiklik giderilmeden dava açılmış olduğu kabul edilse dahi HMK m. 119, 2'nin burada kıyasen uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu kapsamda kanaatimizce tek unsurlu teorinin de kabul ediliyor olması gereği, dava konusu eksikliği salt davanın görülmesine ve hükmün verilmesine engel olmamakla birlikte talep sonucu kısmından tamamlanması gereken; anlaşılamaması halinde ise hâkim tarafından taraflara açıklattırılması gereken bir unsurdur. Bunun tamamlanması noktasında kimi zaman vakıa ya da vakıalara da başvurulabilse de talep sonucu bu bakımdan belirleyici olacaktır.

C. DAVA DİLEKÇESİNDE DAVA KONUSU UNSURUNUN, DAVA SEBEBİNDEN VE TALEP SONUCUNDAN FARKLI OLMASI HALİ VE SONUÇLARI

Dava dilekçesinin bir unsuru olarak dava konusu yanında, onun dava konusu teorileri bağlamında bir şart unsuru konumunda olan, onu tamamlayan, net ve kesin bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olan talep sonucunun da dava dilekçesinde yer alıp almayacağı cevaplandırılması gereken bir sorundur[32]. Normalde kanunî düzenleme gereği (HMK m. 119, 1, ğ; DZPO § 253 II, 2), talep sonucu dava dilekçesinin olması gereken ve olmaması halinde yaptırımı açıkça düzenlenen (HMK m. 119, 2) bir unsurudur. Davacı mahkemeden hüküm altına alınmasını istediği hususlara ilişkin iradesini açık bir şekilde talep sonucu kısmında açıklamalıdır. Diğer bir deyişle, talep sonucu, mahkemenin davayı kabul etmesi halinde kararında neyi hüküm altına alacağı hususunu açıkça beyan ettiği kısımdır[33]. Bu nedenle, davacı tarafından ortaya atılan meselenin içeriğini, onun tarafından iddia edilen netice-i

---

32 Bu açıdan HMK m. 119, 1, e'ye göre, davacının dayanağını oluşturan vakıaların sıra numarası altında açık özetlerinin yer alması, tek başına dava konusunu ortaya koymak açısından yeterli olmamakla birlikte, talep sonucunun ferdileştirilmesine ve haklılığının ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628). Bunun yanında vakıalar, hem taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından hâkimi bağlayan hem de davanın temelini teşkil eden talep sonucunu haklı kılmak üzere ispata elverişli bir şekilde (yer-zaman olarak belirgin bir şekilde) somutlaştırılması gereken bir unsur görevi görür (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628; **Börü – Somutlaştırma Yükü**, s. 85; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 111, s. 620, Rn. 3; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 10).

33 **Üstündağ – Yargılama**, s. 466; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 521, Rn. 26; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 9.

talep teşkil etmektedir[34]. İleri sürülen vakıalardan her zaman netice-i talebin tespiti mümkün olmadığı için geçerli bir dava ikamesi bakımından bu davacıya yüklenmiş bir yükümlülüktür[35]. Kanunda belirtilen ayrıksı durumlar dışında mahkeme, tarafların talepleriyle bağlıdır ve talepten başkasına ya da fazlasına karar veremez (HMK m. 26). Davacının talep sonucu kısmında belirttiği tüm talepleri hakkında mahkeme olumlu ya da olumsuz bir karar vermek zorundadır.

Diğer yandan bu unsurlar yanında dava konusu ile bağlantılı talep sonucunun, dava dilekçesinin zorunlu bir unsuru olarak hem tasarruf[36] (HMK m. 24) hem de taleple bağlılık (HMK m. 26) ilkesi ile ilişkili olarak açık ve tereddüte yer verilmeyecek bir şekilde davacı tarafından ortaya konulması gerekir[37]. Bu hem talep sonucuna uygun karar verilebilmesi[38] hem de davalının hukukî dinlenilme hakkını kullanabilmesinin sağlanması gereği önemlidir[39]. Kanaatimizce, talep sonucu, dava dilekçesinin zarurî muhtevasına dahil olan, o davayı diğerlerinden ayıran ve davayı bireyselleştiren bir kayıttır[40]. Davacı talebini, talep sonucu kısmında ferdileştirmiş ve somutlaştırmış olur. Bunun sonucu olarak, yani dava dilekçesinin zorunlu muhtevasına dahil olan bu talep sonucunda eksiklik olması veya yazılmamış olması halinde davacıya bu eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin bir süre verilir, bu sürede eksik tamamlanmazsa dava açılmamış sayılır (HMK m. 119, 2)[41]. Böylece

---

34 **Üstündağ – Yasak**, s. 106.

35 **Üstündağ – Yasak**, s. 106.

36 Tasarruf ilkesi, tarafa talep edilen miktarın dilekçede doğru ifade edilmesi gerektiği yönünde bir yükümlülük yüklemektedir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1154).

37 Bunun için bu talep kısmının dava konusu ve vakıalarla da uyumlu olması gerekir (**Özekes – Eksiklik**, s. 278).

38 Talep sonucunun açık ve kesin bir şekilde ortaya konulması, bunun şüphe ve tereddütte yer verilmeksizin dava dilekçesinde gösterilmesine bağlıdır ve bunun sonucu olarak da hâkim, hükmün sonuç kısmını bu talep sonucuna binaen açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak bir şekilde tespit ederek yazar (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 961).

39 **Pekcanıtez, Hakan,** Belirsiz Alacak Davası, Ankara 2011, s. 14; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 961; **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 123. Ayrıca kendisi aleyhinde neyin, ne kadar talep edildiğini bilmeyen davalının savunma hakkı da o oranda kısıtlanmış olacaktır.

40 Benzer yönde bkz. Talep sonucu, hem dava dilekçesinin içeriği ve kapsamının hem de temellenmesi noktasında yorumlanmasına yardımcıdır (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 521, Rn. 26).

41 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1155; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s.321; **Ulukapı – Usul Hukuku**, s.248; **Postacıoğlu/ Altay**, s.423; **Kuru – Ders Kitabı**, s.161 vd. Diğer yandan, talebe ilişkin durumun dava dilekçesinde yer almaması halinde bunun yaptırımı,

davanın açılması ile doğan tüm sonuçlar ortadan kalkacaktır (HMK m. 150,7). Talep sonucu, hükme temel teşkil edecek olması, davanın türünü ve davanın ne şekilde yürütüleceğini, derdestlik, iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesini, kesin hükmü, hükmün icra edilmesini belirlemesi nedeniyle eksikliği kabul edilemeyecek olan zarurî bir unsurdur[42].

Diğer yandan eksiklik dışında talep sonucuna yönelik çelişkili bir durumun olması halinde HMK m. 119, 2 yaptırımın uygulanması mümkün olmayacaktır[43]. HMK m. 31 gereği, hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde bu çelişkinin giderilmesi yani açık olmayan talep sonucunun açıklattırılması gerekir[44]. Hâkim çelişkiyi giderdikten sonra yargılamaya devam edebilecektir. Yargıtay da, talep sonucundaki belirsizliğin giderilmesi için talep sonucunun açıklattırılmasının, diğer bir deyişle yorumlanmasının gerektiği görüşündedir[45].

---

bu talebin herhangi bir hükme bağlanamamasıdır. Çünkü hâkim talep edilen şeyi reddetmeyecek ise, bunu tamamen veya kısmen hükme bağlaması gerekecektir. Talep hiç belirtilemeden ya da değeri gösterilmeden açılan bir davanın gerçekte açılmış olmasına imkân yoktur, hâkimin daha ilk aşamada duruşma yapmadan talebi reddetmesi gerekir (**Umar**, s. 356). Belli bir talep sonucunun eksikliği davanın usulden reddini gerektirir (**Prütting/ Gehrlein**, s. 688, Rn. 16; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 9). Talep sonucu, dava dilekçesinin zorunlu bir unsuru olduğundan, m. 119, 2'deki yaptırımın uygulanması ifade edilmediğinden, bir öneri olarak davacıya uygun bir süre verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (**Karslı – Muhakeme,** s.427). Dava dilekçesinde talep sonucunun açık bir şekilde belirtilmemiş olması ile talep sonucuna hiç yer verilmemiş olmasının ayrı hususlar olduğu; talep sonucunun açık olmadığı veya eksiklikler içerdiği durumlarda HMK m. 119, 2'deki yaptırımın uygulanması; talep sonucuna dava dilekçesinde hiç yer verilmemiş olması halinde ise HMK m. 2, 2 gereği bunun bir "uygunsuz evrak" olarak değerlendirilmesi, yargılamanın sevk ve idaresi kapsamında davacıya kesin bir süre verilerek bu eksikliğin tamamlatılması gerektiği de ifade edilmiştir.

42 **Özekes – Eksiklik,** s. 278; **Pekcanıtez – BAD**, s. 14-15. Tam olarak eksiklik sayılmayan hallerde, hâkim bu durumu giderebilecekse ona başvurmalıdır. Yani taraf değişikliği (HMK m. 124) ya da maddi hatanın düzeltilmesi söz konusuysa o yollara başvurulmalı ya da aydınlatma ödevi çerçevesinde sorumluluk yerine getirilmelidir (**Özekes – Eksiklik**, s. 279; **Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 144-145).

43 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 635-636; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1154.

44 **Karaaslan– Aydınlatma**, s. 28; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 236; **Yılmaz – Şerh**, s. 856; **Erdönmez - Pekcanıtez Usul**, s. 819; **Meriç – Aydınlatma**, s. 392; **Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 143.

45 Yrg. 2. HD., 10.4.2001 T., 2001/2006 E., 2001/5653 K.,(**Yılmaz – Şerh**, s. 856); Yrg. 10. HD., 1.12.2003 T., 2003/7578 E., 2003/8651 K. (**Karaaslan– Aydınlatma**, s. 122, dn. 83). Keza Kuru da talep sonucunun açık olmaması halinde, talep sonucunun dava dilekçesinin diğer bölümlerinde yazılanların ışığı altında yorumlanarak, davacının bu dava ile neyi hüküm altına aldırmak istediğinin tespit edilmesi gerektiğini ifade ediyor (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 236). Aynı yönde bkz. **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 318.

Konumuz açısından burada üzerinde düşünülmesi gereken husus, dava dilekçesinde talep sonucuna hiç yer verilmemekle birlikte dava konusu ayrıca ve açıkça yazıldıysa, acaba bu dava konusundan HMK m. 31 gereği hâkim tarafından talep sonucunun tamamlattırılıp tamamlattırılmayacağıdır. Dava konusu, açılacak davanın hangi hususa ilişkin olduğunu belirlediğinden talep sonucu ile tamamlanabilir; ancak dava konusunun her zaman yazılmayan bir talep sonucunu açık, net ve anlaşılabilir bir şekilde tamamlayabileceğini söylemek de zordur[46]. Örneğin, dava konusu kısmına yaşanan bir trafik kazası vakıasına bağlı olarak yazılacak olan "tazminat davası", salt talep sonucunu açıklamaya yetmeyecektir[47] –ki böyle tazminat talepli konusu para alacağı olan bir dava bakımından talep sonucu mutlaka rakamsal olarak da açıklığa kavuşturulmalıdır[48]. Çünkü davacı talep sonucunda tazminat talebiyle birlikte, faiz gibi fer'i talepleri de istemiş olabilir. Talep sonucunda talep edilmeyen bir fer'i talep hakkında mahkemenin taleple bağlılık ilkesi gereği (HMK m. 26), karar verebilmesi mümkün değildir. Kaldı ki, talep sonucundaki böyle bir eksiklik iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı olarak değerlendirilmelidir. Bunun aşılması da dava konusu bölümünden talep sonucunun tamamlanması ile değil, davalının muvafakati ya da ıslah yollarına başvurularak sağlanabilir. Ancak olayı tersinden düşündüğümüzde, talep sonucu kısmında tazminatın talep edildiği bir dava bakımından davanın görülebilmesi adına hâkim HMK m. 31 gereği yazılmamış dava konusunun tamamlanmasını isteyebilir.

Üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer husus, netice-i talebin yer almadığı bir dava dilekçesinde, salt vakıalara yer verilmiş olması talep sonucunun ve bununla

---

46 Davacı hüküm altına alınmasını istediği şeyleri talep sonucu kısmında açıkça belirtmelidir. Ancak taleplerden bir kısmının yalnız dava dilekçesinin "dava konusu" kısmında açık bir şekilde gösterilmiş olması da yeterlidir (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 236; **Kuru- Muhakeme - II**, s. 1607).

47 Yargıtay eski tarihli bir kararında davacı tarafından talep edilen şeyin dava dilekçesinin metin ve içerik kısmında açıkça yazılmamasına rağmen, dilekçenin başlığında yazıyor olmasını yeterli görerek, bu durumun hüküm altına alınmasını yeterli saymıştır (TD. 4.1.1955, 597/5, TYK.73, s. 1839). Zira davacının bu şekilde yazılmış bir dava dilekçesi ile esas hakkındaki maksadının ne olduğu anlaşılabilmektedir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 471).

48 Benzer yönde bkz. **Prütting/ Gehrlein**, s. 689, Rn. 16; **Musielak**, s. 867, Rn. 34. Dava dilekçesi, hukukî uyuşmazlığı (Rechtsverhältnis) açık bir şekilde içermelidir (**Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 256, Rn. 42, s. 1031).

bağlantılı olarak dava konusunun tespiti bakımından yeterli olacak mıdır? Vakıalar da dava konusu ve değeri gibi, eksikliği halinde yaptırımı açıkça düzenlenmeyen dava dilekçesinin unsurudur (HMK m. 119, 1, e). Aslında davanın temelini oluşturan vakıalar da davanın zorunlu muhtevası (yani davanın kazanılması açısından davacının sübjektif hakkını dayandırdığı bu maddi olgular büyük önem taşır[49]) ve özellikle somutlaştırma yükünün gereğinin yerine getirilmesi açısından önemlidir (HMK m. 194)[50]. Çünkü dava dilekçesi açısından davanın temeli açıklığa kavuşturulmalıdır[51]. Dava dilekçesinde dava sebebinin hiç gösterilmemiş olması halinde, iddia yükü de yerine getirilmemiş olacağından dolayı[52], davacı cevaba cevap dilekçesi ile de bu eksikliği gidermezse, davanın reddedilmesi tehlikesiyle karşılaşabilir[53]. Yani somutlaştırma yükü, taraf için getirilmiş, talep sonucunun haklılığı ve ferdileştirilmesi noktasında dayanak teşkil eden usulî bir yüktür ve yerine getirilmemesi, dayanağı olan maddi vakıaların ispatı bakımından sıkıntı yaratır[54]. Bu nedenle davacı, talep sonucunun dayandığı maddi vakıaları[55], maddi hukuka göre yani dava dilekçesinde dayanılan hukuk normunun gerektirdiği koşul vakıaları açıkça

---

49 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 414.

50 **Börü – Somutlaştırma Yükü**, s. 87; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, Rn. 15, s. 520.

51 **Behre**, s. 20.

52 İddia yükü hakkında bkz. **Atalay, Oğuz,** Medenî Usul Hukukunda Menfî Vakıaların İspatı, İzmir 2001, s. 22 vd. Doktrinde Özekes ve Umar, dava dilekçesinde gösterilmeyen vakıalar bakımından iddia ve somutlaştırma yükü açısından bir değerlendirme yaparak farklı sonuçlara varmışlardır. Bu konuda bkz. **Özekes – Eksiklik**, s. 290-296; **Umar**, s.564.

53 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 521, Rn. 22; **Stein/ Jonas**, s. 112, Rn. 25; **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 10; **Börü – Somutlaştırma Yükü**, s. 87; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 634; **Özekes – Eksiklik**, s. 286 vd.; **Özbay – HMK**, s. 167; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 312. HMK m. 146 gereği, dava vakıaların bildirilmemesi halinde usulden; delillerin bildirilmemesi halinde ise esastan reddedilmelidir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 426). Eksik vakıaların, davanın usulden reddine sebep olacağı yönünde bkz. **Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 10).

54 **Özekes – Eksiklik**, s. 289; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 634; **Börü – Somutlaştırma Yükü**, s. 87; **Atalay**, s. 31-33; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1136; **Haus**, s. 87.

55 Vakıalar kavramından, talep sonucunun dayanağı olan, yani talep sonucunu haklı çıkartmaya elverişli olan vakıalar anlaşılmalıdır (**Yılmaz – Islah**, s. 157; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242; **Alangoya - Vakıalar,** s. 106; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 634; **Musielak**, s. 864, Rn. 25). Vakıalara dayandırma teorisi gereği, vakıalar, dava konusunun bir unsuru olarak, davanın temellenmesi noktasında bu davanın başarılı bir şekilde sonuçlanması için gösterilmesi gereken bir unsurdur (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 520, Rn. 21).

belirtmek suretiyle somutlaştıracaktır[56]. Dava dilekçesinde gösterilmemiş olan vakıalar, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında ileri sürülebilir[57] [58]. Bu aşamada dava dilekçesinde vakıaları göstermemiş olan davacı, cevaba cevap dilekçesi[59] ile karşı tarafın açık rızasına da gerek kalmadan, talep sonucuna dayanak bu maddi vakıaları davaya sokabilir, ya da daha sonra tarafın açık rızası ya da ıslah yoluna da (HMK m. 141, 176 vd.) başvurulabilir[60].

Hâkim, davacının dava ve cevap dilekçelerinde bildirmediği vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz (HMK m. 25, 1). Ancak hâkim uyuşmazlığın çözümünün zorunlu kıldığı hallerde maddi ya da hukukî açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir ya da delil gösterilmesini isteyebilir (HMK m. 31). Bu durum yani açıklama isteği salt dilekçeler aşamasında (dava ve cevap dilekçelerinde) bildirilmiş olan vakıalar açısından geçerlidir[61]. Dava ve cevap dilekçelerinde gösterilmeyen ya da eksik gösterilen vakıalar ancak savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi kapsamında karşı tarafın açık rızası ya da davada bir kez ileri sürülebilecek ıslah ile mümkündür[62]. Çünkü hukukumuzda teksif ilkesi geçerlidir. Bu aşamadan sonra, HMK m. 137, 1 gereği ön incelemede hâkim "uyuşmazlık konularını tam olarak belirler" ve ön incelemeyi tamamlamadan

---

56 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1136. Davacının usulî talebinin temellendirilebilmesi için vakıaların açıkça belirtilmiş olması gerekir (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 520, Rn. 17; **Stein/ Jonas**, s. 112, Rn. 25).

57 HMK m. 119 anlamında söz konusu olan vakıa ve talep sonucunun eksikliği ya da gösterilmemesi halidir. Yoksa bunların değiştirilmesi ya da genişletilmesi söz konusu ise bu durumda iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi hükümleri uygulanmalıdır (HMK m. 141, 176 vd.) (**Özekes – Eksiklik**, s. 270).

58 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 634; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 231-232; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1137; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 312. Karş. Vakıaların ter almadığı bir dava dilekçesi açısından yaptırımın ne olacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yılmaz'a göre, davacının iddiasının dayanağı olan vakıaları dava dilekçesinde belirtmezse HMK m. 119, 2'nin burada kıyasen uygulanması gerekir (**Yılmaz – Şerh**, s. 1818; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 318).

59 Burada cevaba cevap dilekçesi verilebilmesi için, davalının süresi içerisinde cevap dilekçesi vermiş olması gerekir (HMK m. 136, 1).

60 **Yılmaz – Islah**, s. 157 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 313.

61 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1138; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 313.

62 Diğer yandan, dava dilekçesinde hiç gösterilmemiş vakıaların eksikliği HMK m. 31 çerçevesinde giderilebilir (**Kıyak –Dava Dilekçesi**, s. 152-153).

tahkikata geçemez[63]. HMK m. 140, 1'e göre, hâkim yine tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde anlaştıkları ve anlaşamadıkları konuları tek tek tespit eder. Somutlaştırma yükünün tam olarak yerine getirilmesi adına hâkim tek tek tespiti gereken ve dilekçeler aşamasında eksik bırakılan hususların açıklığa kavuşturulması, bu amaçla taraflara soru sorulması ve onların dikkatinin bu konular üzerine çekilmesini sağlamakla yükümlüdür. Aksi durum hâkimin davayı aydınlatma ödevini yerine getirmemesi ve hukukî dinlenilme hakkının ihlali sonucunu doğuracaktır[64]. Ancak açıklama isteme, sadece dava dilekçesinde gösterilmiş olan vakıalar için söz konusu olacaktır. Sonuç olarak vakıalardaki eksiklik, iddia yükünün yerine getirilmemesi olacağından, ön inceleme aşamasına kadar eksikliği en geç cevaba cevap dilekçesi ile tamamlanması gereken, aksi halde davacının aleyhe sonuca katlanması gerektiği bir yaptırıma bağlanmıştır.

Dava konusu ile ilişkisi bakımından, vakıa, tek unsurlu teorinin benimsenmesi gereği, dava konusunun bir şart unsuru olarak kabul edilmemektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere[65], talep sonucunun ferdileştirilmesi adına vakıalar her zaman başvurulabilecek bir unsurdur[66]. Vakıaları yeterince ferdileştirilmemiş bir dava dilekçesinden talep sonucunun doğru ve net olarak çıkarılabilmesi mümkün değildir. Ancak talep sonucunu ortaya koymaya yetecek derecede vakıanın bildirilmiş olması gerekli ve yeterlidir. Bu talep sonucu hiç belirtilmeyen bir dava dilekçesinin salt vakıalar ile HMK m. 31 gereği tamamlanabileceğini de göstermemektedir. Benzer şekilde dava konusu yazılan bir dilekçede talep sonucunun yer almaması halinde salt dava konusundan bu eksiklik giderilemezken (iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı gereği); dava konusu yer almayan bir dava dilekçesinde bu kısım talep sonucundan tamamlanabilir ve bu aşamada gerek talep sonucu gerekse

---

63 Dava dilekçesinde boşanma talebinin dayanağı olan hiçbir vakıaya dayanmayan ve dayandığı hukukî sebebi belirtmeyen davacının davası dinlenebilir değildir ve bu nedenle ön inceleme aşamasında davanın usulden reddine karar verilmelidir (**Gençcan, Ömer**, 6100 sayılı HMK Hükümlerine Göre Boşanma Usul Hukuku, Ankara 2016, s. 94). Ön inceleme aşamasında dava konusunun tespiti hakkında bkz. § 4.

64 **Karaaslan - Aydınlatma**, s. 113; **Özekes – Eksiklik**, s. 295.

65 § 2 C III 2 c.

66 **Schwab**, s. 185 vd. Dava dilekçesinde talep sonucu ve vakıalara dava konusunun temellendirilebilmesi ve doğru bir hukukî sonuç alınabilmesi adına birlikte başvurulmalıdır (**Stein/ Jonas**, s. 112, Rn. 24,25).

dava konusunun ferdileştirilmesi için vakıalara başvurulabilir. Dava dilekçesinde vakıalar ve talep sonucunun yer alması dava konusunun belirlenebilmesi açısından yeterlidir. Ancak dava konusu için vakıa, talep sonucu ile eşdeğerli bir unsur görevi görmemektedir.

D. DAVA KONUSUNUN DEĞERİNDE EKSİKLİK OLMASI

I. Hükmü

Dava konusu yanında "dava konusunun değeri" de dilekçede yer alması gereken unsurlardan biridir[67]. Malvarlığından doğan davalar bakımından davanın başında alınacak olan nispi karar ve ilâm harcına esas teşkil etmek üzere dava konusunun değeri dava dilekçesinde belirtilmelidir, şahıs varlığına ilişkin davalarda ise böyle bir değerin gösterilmesi söz konusu olmaz. Örneğin, bazı durumlarda HMK m. 107, 1 gibi, belirsiz alacak ve tespit davasının açılmasının söz konusu olduğu hallerde davacı "asgari bir miktar ve değeri" belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilecektir[68]. Ancak örneğin kısmî dava bakımından, talep edilmeyen kısım bakımından bir değer gösterilmesi gerekmeyecektir. Davada birden fazla talep ileri sürülüyorsa bu taleplerin tümü üzerinden bir değer gösterilmelidir.

Talep yabancı para üzerinden de olabilmektedir. Bu durumda talep yabancı para üzerinden olduğundan mahkemede de yargılama sonucunda taleple bağlantılı olarak yabancı paraya hükmedebilmektedir[69]. Ancak bu durum davalının borcunu mutlaka yabancı para ile ödeyeceği anlamına da gelmez; davalı isterse yabancı paranın fiili ödeme günündeki kuru üzerinden Türk Lirası karşılığını da ödeyebilir.

---

67 "Malvarlığı haklarına ilişkin ve konusu paraya ilişkin olan davalarda, harca esas miktarın belirlenebilmesi bakımından dava konusunun değerinin gösterilmesi esası da dava dilekçesinde gösterilmesi gereken zorunlu unsurlardan biri haline getirilmiştir" (HMK m. 119 gerekçesi).

68 Benzer yönde bkz. **Prütting/ Gehrlein**, s. 689, Rn. 16, 18; **Musielak**, s. 867, Rn. 34.

69 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 631-632; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1133-1134; **Postacıoğlu/ Altay,** s. 413; **Musielak**, s. 865, Rn. 31; **Pekcanıtez, Hakan**, Medenî Usul ve İcra-İflas Hukukunda Yabancı Para Alacaklarının Tahsili, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. B., Ankara 1998, s. 94-98.

Harç bakımından ise mutlaka talep edilen yabancı paranın davanın açıldığı tarihteki Türk Lirası değeri gösterilmelidir[70].

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde sulh ve asliye hukuk mahkemelerinin malvarlığı haklarına ilişkin görevinin belirlenmesi açısından gerekli olan dava konusunun değerinin, HMK'nın yürürlüğe girmesi ile malvarlığına ilişkin davalar bakımından aslîye hukuk mahkemesinin, kural olarak genel görevli olması nedeniyle bir önemi kalmamıştır[71]. Ancak kanun yollarına başvuruda, belli bir değerin altındaki[72] uyuşmazlıklar bakımından kanun yoluna başvurulamadığından dolayı dava konusunun değeri önem taşımaktadır[73]. Diğer yandan dava konusunun değeri bakımından asıl talebe bağlı yan taleplerin (faiz, yargılama gideri gibi) ve davanın başında yatırılan gider avansı ve delil avansının bir önemi yoktur[74].

Görüldüğü üzere her ne kadar HMK m. 119, 1, d de aynı bent içinde düzenlenmiş olsa da dava konusu ve dava konusunun değeri farklı hüküm ve sonuçları olan ve eksikliği farklı sonuçlara yol açan kavramlardır[75].

Dava konusu ve dava konusunun değerinin aynı bentte düzenlenmeleri ve çoğu zaman aynı unsur olduğu yönünde yapılan değerlendirmelere rağmen birbirinden farklı ve eksikliği de farklı yaptırımlara tabi olan dava dilekçesi unsurlarıdır. Ancak doktrinde çoğu zaman dava konusu ayrıca değerlendirilmeksizin, dava konusunun değeri, dava dilekçesinin bir unsuru olarak aynı bentte (HMK m. 119, 1, d) düzenlenmeleri gereği de dava konusu ile birlikte ele alınmaktadırlar[76]. Dava

---

70 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 632; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1134; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 312. Dava konusunun değeri hesaplanırken, yabancı paranın Türk Lirası karşılığı olan efektif satış kuru esas alınarak çeviri yapılmalıdır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 632; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1134; **Pekcanıtez – Yabancı Para**, s. 31).

71 **Pekcanıtez – Yabancı Para**, s. 114 vd. Buna karşılık DZPO § 253 II Nr.2/2 gereği, dava konusunun değerinin belirtilmesi, mahkemenin görevi ve dava konusunun para ile ölçüldüğü davalarda davanın görülebilmesi açısından önemlidir.

72 2019 yılı için istinaf sınırı, 4. 400 TL, istinaf sonrası temyiz sınırı ise 58. 800 TL olarak belirlenmiştir.

73 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1134.

74 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1135.

75 Bkz. yuk. § 1 C V.

76 **Yılmaz – Şerh**, s. 1818.

konusundan farklı olarak dava konusunun değeri, özellikle konusu malvarlığı olan davalar bakımından özellikle davanın açılması sırasında alınacak olan peşin karar ve ilâm harcı bakımından önemlidir. Yani konusu para olan bir dava bakımından talep sonucu mutlaka bir rakam ve değer ile açıklığa kavuşturulmalıdır[77]. Dava konusu ve talep sonucu arasındaki sıkı ilişki ve tek unsurlu teori bağlamında talep sonucunun, dava konusunun şart unsuru olması gereği, dava konusundaki bir eksiklik, talep sonucundan giderilebilir. Ancak aynı durumun tespiti dava konusunun değeri bakımından her zaman mümkün olamayabilir. Dava konusunun değeri, ortaya konulmuş bir dava konusu üzerinden tespit edilir. Ki davanın görülebilmesi açısından eksik bir harcın olmaması ve dava konusunun değerinin davanın başında tamamlanmış olması usulî olarak gereklidir[78].

II. Sonuçları

Dava konusunun değeri, dava dilekçesinin zorunlu unsurları arasında sayılmamıştır. Çünkü dava konusunun değerindeki eksikliğin yaptırımı, Harçlar Kanunu'nda düzenlenmektedir. Harçlar Kanunu m. 16, 3 hükmüne göre, dava konusunun değerinin belirlenmesi mümkün olan hallerde bu değerin dava dilekçesinde gösterilmesi zorunlu olup, bunun belirtilmemesi halinde davacıya zorla belirtilmesi gerekir. Dolayısıyla dava konusunun değerinden önce dava konusunun kendisi tarafından tespiti istenilecektir[79]. Anılan maddenin müteakip 4. fıkrasına göre ise, dava konusunun değerinin eksik gösterilmesi halinde 30. madde hükmü uygulanacaktır. Harçlar Kanunu 30. madde hükmüne göre, yargılama sırasında tespit edilen değerin, dava dilekçesinde belirtilenden daha fazla olduğu anlaşılırsa bu durumda yalnız o celse için yargılamaya devam olunur ve takip eden celseye kadar eksik değer üzerinden peşin karar ve ilâm harcı tamamlanmadıkça, davaya devam

---

77 **Üstündağ – Yargılama**, s. 466; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 311.

78 Keza Karslı'ya göre, dava dilekçesinde dava konusu ve müddeabihin değeri belli değilse, zaten böyle bir dilekçe üzerinde işlem yapılması ve harç alınması mümkün olmadığından süre dahi verilmemelidir. Harcın eksik olması hali ise bu durumun dışındadır (**Karslı – Muhakeme**, s. 486). Ancak söz konusu olacak olan dava, ileride taraflar arasında çıkması muhtemel bir uyuşmazlığın giderilmesine ilişkinse ve bu durumda söz konusu olacak olan uyuşmazlığın değer ve miktarının belirlenmesi mümkün olmayacağından bu talep ilgili davacının dava dilekçesinde değer ve miktar belirtmemiş olması HMK m. 119,1,d hükmüne aykırılık teşkil etmemektedir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 312).

79 **Özekes – Eksiklik**, s. 284; **Taş Korkmaz – Görev, Yetki**, s. 1761.

edilemez. HMK m. 150'da gösterilen süre içinde dosyanın muamaleye konulması eksik olan harcın ödenmesine bağlıdır (HUMK m. 409). Bu hükümlere göre sonuç olarak, değer hiç belirtilmemiş ya da eksiklik belirtilmişse, mahkeme eksikliği tamamlaması için davacıya süre[80] verir ve bu sürede eksik tamamlanmazsa dosya işlemden kaldırılır; üç ay içinde davacı eksikliği tamamlamazsa, dava açılmamış sayılır[81] (HarçK. m. 16, m.30; HMK m. 150, 7). Harçlar Kanunu'ndaki düzenlemeler kamu düzeninden kabul edildiğinden, bu husus mahkeme tarafından mutlaka gözetilmeli ve yargılamanın her aşamasında dikkate alınmalıdır[82].

E. DEĞERLENDİRME

Dava konusu tek unsurlu olarak salt talep sonucuna göre belirlendiğinden dava dilekçesi bakımından (her ne kadar dava konusu ve talep sonucu ayrı iki unsur olarak değerlendirilse de (HMK m. 119, 1, d, g)) talep sonucu, doğrudan dava konusuna yönelik bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda davanın neye ilişkin olduğunun açık ve kesin bir şekilde anlaşılabilmesi adına mahkemeden hüküm altına alınması gereken hususun dava konusu kısmında açıkça belirtilmesi gerekir. Bunun yanında ortaklığın giderilmesi gibi bazı davalar bakımından dava dilekçesinde "çekişme konusu" kavramına yer verilmesi dava konusu, çekişme konusu ve talep

---

80 Bu eksikliğin giderilmesi öngörülmüş "belli bir süre" ile kısıtlı değildir (**Umar**, s. 351-352). "6100 sayılı HMK'nın dava dilekçesinin içeriğini düzenleyen 119/ 1-d maddesi uyarınca dava konusunun ve malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değerinin dilekçede gösterilmesi zorunludur. Aynı maddenin 2. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre 1. fıkranın d bendinde gösterilen hususların eksik olması halinde bu hususların tamamlanması için mahkemece süre verilmesi de mümkün bulunmamaktadır. Hal böyle olunca davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde karar verilmesi isabetsiz olup, temyiz itirazları açıklanan nedenle yerinde görüldüğünden kabulü ile hükmün bozulmasına..." Yrg. 16. HD., 21.11.2013 T., 2013/10192 E., 2013/11118 K. (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1135). Yargıtay tarafından harcın yatırılmamasında Harçlar Kanunu'nda öngörülen düzenlemenin dikkate alınmaksızın dava konusunun değerinin gösterilmemesinin davanın açılmamış sayılması sonucuna bağlanması kanaatimizce de yerinde değildir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1135).

81 Davanın açılmamış sayılması, davanın takipsiz bırakılması üzerine kabul edilen bir müessesidir (**Özmumcu, Seda,** Davanın Açılmasına Bağlanan Hukukî Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi, İÜHFM, C. LXXX, S. 2, Y. 2012, (s. 199 vd.), s. 199-200). "...harçlar ödenmedikçe müteakip işlemler yapılamaz...kesin sürenin sona erdiği celsede dosyanın işlemden kaldırılması ve HarçK. m. 30 ve HMK m. 150, 4 de öngörülen üç aylık sürenin beklenmesi, bu süre içinde harç ikmal edilmediği takdirde, dosyanın ele alınarak açılmamış sayılmasına karar vermek gerekirken..." Yrg. 1. HD., 30.01.2012 T., 2011/12845 E., 2012/605 K. (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 414, dn. 5).

82 **Özekes – Eksiklik**, s. 284.

sonucu kavramlarına ilişkin ayrımın yapılabilmesi adına teorik bir öneme sahip olacaktır.

Dava konusunun belirtilmesi, dava dilekçesinin yanında, davanın neye ilişkin olduğu, mahkemenin görevli olup olmadığı, derdestlik, kesin hüküm, geçici hukukî himayelerin konusu ve mahkemenin bu konuda bilgilendirilmesi ve talep sonucu kısmını tamamlaması bakımından önemi haizdir. Dava konusu gibi talep sonucu da, dava dilekçesinin zarurî bir unsuru olarak, o davayı diğerlerinden ayırır ve davayı açık bir şekilde ortaya koyar. Bu nedenle eksikliği halinde yaptırımı kanunda düzenlenmiştir (HMK m. 119, 2). Diğer yandan eksiklik dışında talep sonucuna yönelik çelişkili bir durumun olması halinde HMK m. 119, 2 yaptırımı uygulanmayacaktır. HMK m. 31 gereği, hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde bu çelişkinin giderilmesi, yani açık olmayan talep sonucunun açıklattırılması ve çelişkili durum giderildikten sonra hâkim tarafından yargılamaya devam edilmesi gerekecektir. Ayrıca talep sonucu hiç mevcut değilse, mevcut olmayan bir talebin ileri sürülmesi davayı genişletme ve değiştirme yasağı kapsamında değerlendirilecektir. Dava konusunun talep sonucu ile tamamlanabilmesi kabul edilebilir; ancak dava konusunun her zaman yazılmayan bir talep sonucunu açık, net ve belirli bir şekilde ortaya koyabilmesi mümkün gözükmemektedir. Diğer yandan talep sonucu kısmında tazminatın talep edildiği bir dava bakımından davanın görülebilmesi adına hâkim HMK m. 31 gereği yazılmamış dava konusunun tamamlanmasını talep edebilecektir.

Talep sonucunun dayandığı maddi vakıaların da dava dilekçesinde açıkça belirtilmek suretiyle somutlaştırılması gerekir. Zira dava dilekçesinde gösterilmemiş olan vakıaların ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında ileri sürülmesi gerekecektir. Bu noktada hâkim de, davacının dava ve cevap dilekçelerinde bildirmediği vakıaları kendiliğinden dikkate alamayacak ve onları hatırlatabilecek davranışlarda da bulunamayacaktır (HMK m. 25, 1). Ancak hâkim uyuşmazlığın çözümünün zorunlu kıldığı hallerde maddi ya da hukukî açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında –ki vakıalar da bu kapsamdadır- taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir ya da delil gösterilmesini isteyebilir (HMK m. 31). Ayrıca vakıa, tek unsurlu teorinin benimsenmesi gereği, dava

konusunun bir şart unsuru olarak da kabul edilmemektedir. Fakat talep sonucunun yorumlanması bakımından vakıalar gerekli bir unsurdur. Vakıaları yeterince açık olmayan bir dava dilekçesinden talep sonucunun doğru ve net olarak ortaya konulabilmesi söz konusu olmayacaktır. Bu aşamada talep sonucunu ortaya koymaya yetecek derecede vakıanın bildirilmiş olması gerekli ve yeterlidir. Ancak bu talep sonucu hiç belirtilmeyen bir dava dilekçesinin salt vakıalar ile HMK m. 31 gereği tamamlanabileceğini de göstermemektedir. Dava konusu yazılan bir dava dilekçesinde talep sonucunun yer almaması halinde salt dava konusundan bu eksikliğin giderilememesi halinin aksine, dava konusu yer almayan bir dava dilekçesinde bu kısım talep sonucundan tamamlanabilir ve bu hususta gerek talep sonucu gerekse dava konusunun ferdileştirilmesi bakımından vakıalara da başvurulabilir.

Dava dilekçesinin bir diğer unsuru dava konusunun değerine ilişkindir. Dava konusu ve dava konusunun değeri kanunda birlikte düzenlenmelerine ve çoğu zaman aynı unsur olduğu yönünde yapılan değerlendirmelere rağmen, birbirinden farklı ve eksikliği de farklı yaptırımlara tabi unsurlardır. Dava konusunun değeri, özellikle konusu malvarlığı olan davalar bakımından davanın açılması sırasında alınacak olan peşin karar ve ilâm harcı bakımından önemlidir¨ Diğer bir deyişle, konusu para olan bir dava bakımından talep sonucunun rakamsal bir değeri olmak zorundadır. Dava konusunun değeri, ortaya konulmuş bir dava konusu üzerinden tespit edilir. Zira davanın görülebilmesi açısından eksik bir harcın olmaması ve dava konusunun değerinin davanın başında tamamlanmış olması gereği, bu eksikliğin mutlaka tamamlanmış olması şarttır .

§ 4. ÖN İNCELEME BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Ön inceleme, tahkikat aşamasından önce gerekli hazırlıkların yapıldığı, hâkimin ve tarafların dosyaya ilişkin bilgileri edinip, uyuşmazlığın tam olarak tespitinin sağlandığı ve tahkikatın gereksiz uzamasının önüne geçilmesinin amaçlandığı[83] 6100 sayılı HMK'da (m. 137-142) kabul edilen bir yargılama

[83] Dilekçelerin teatisinden sonra fakat tahkikattan önce yani işin esasına girilmeden mahkemece yapılan bir inceleme, bir değerlendirmedir. Yani delil incelemesine girilmeyecektir (HMK'nın genel gerekçesinden). Alman hukukunda da yargılamanın seyrini belirlemek ve gerekli işlemleri

aşamasıdır. Bu düzenlemede, "ciddi bir ön incelemenin, etkili bir tahkikatın ön şartı" olduğu varsayımından hareket edildiği görülmektedir[84]. "Uyuşmazlığın tam olarak tespiti" ile uyuşmazlığın çözümüne etkili olacak delillere ulaşılması ve bu hususta elde edilen delillerin mahkemeye sunulması ve elde olmayan delillerin mahkemeye getirtilmesi amaçlanır[85]. Böylece tahkikat sadece uyuşmazlığın ve buna ilişkin delillerin görüldüğü ve tarafların anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususların tam ve net olarak tespit edildiği bir aşama olarak işlevini daha iyi yerine getirecektir[86].

Ön inceleme aşaması[87] bakımından dava konusu, özellikle "uyuşmazlığın tam olarak tespiti" noktasında kendisini göstermektedir. Zira mahkeme öncelikle ilk itiraz ve dava şartlarını inceleyecek; daha sonra uyuşmazlığı tespit edecek ve delillere ilişkin işlemleri (ulaşılması ya da getirtilmesini) yapacaktır. Özellikle tasarruf ilkesinin uygulandığı bir dava bakımından taraflar sulhe veya arabuluculuğa teşvik edilecektir. Ön inceleme tamamlanmadan ve gerekli işlemler yapılmadan tahkikata geçilemeyecektir (HMK m. 137, 2). Böylece hâkimin davanın maddi yürütümü konusundaki yetkilerinin daha etkili bir biçimde kullanılması sağlanacaktır[88]. Hâkim dava dosyasını dava şartları ve ilk itirazlar açısından inceledikten sonra, "uyuşmazlık konusunu tam olarak tespit" eder (HMK m. 137, 1). Yani ön inceleme açısından usulî konularda bir sorun yoksa ve işin esasına girilecek nitelikte ise mahkeme uyuşmazlık konularını belirleyecektir[89]. Yargılamanın amacına uygun olarak bunun yapılması ve sonuçlandırılması ve bu amaca yönelik hâkimin dosya ile ilgili yeterli

---

yapmak için bir ön hazırlık yapılmaktadır (**Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 104, s. 573, Rn. 3).

84 **Ermenek, İbrahim,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Ön İnceleme, İNÜHFD, C. 2, Y. 2001, S. 1, (s. 139-175), s. 146.

85 **Alangoya, Yavuz,** "Yazılı Yargılama Usulü" Hakkında Bazı Düşünceler, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 479-496), s. 489.

86 Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun genel gerekçesinden. Ayrıca bkz. **Alangoya - Yazılı Yargılama Usulü**, s. 489.

87 Basit yargılama usulünün uygulandığı davalar bakımından ön incelemenin bağımsız bir yargılama aşaması olarak değil de, tahkikatın içerisinde yer alan bir aşama olarak düzenlendiği hakkında bkz. HMK m. 320, 2. Bu hâkime yüklenen bir görev normu niteliğindedir (**Meriç, Nedim/ Üçer, Mehmet,** Roma Hukukunda ve Medenî Yargılama Hukukumuzda Ön İnceleme, MİHDER 2012/2, C. 8, S. 22, (s. 3-66), s. 27; **Alangoya - Vakıalar,** s. 140 vd.).

88 **Meriç/ Üçer,** s. 25.

89 **Özekes, Muhammet,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017, s. 1287.

bilgiye ulaşması ve uyuşmazlığın net bir şekilde ortaya konulmasına bağlıdır. Kanun koyucunun burada "uyuşmazlık konusu" kavramı ile kastettiği ne salt dava konusu ne de salt vakıalardır[90]. Bu kavram gerek dava konusunu gerekse vakıaları içerisine alan daha geniş, üst bir kavramdır. Buradan iki unsurlu dava konusu teorisinde olduğu gibi talep sonucu ve vakıaları birlikte barındırarak dava konusunun aslî çift unsurları sayan teori anlaşılmamalıdır[91]. Zira bu aşamada dava konusunun tespiti yapılmalıdır. Yani mahkemeden neyin istendiği uyuşmazlık konusunun tespiti açısından mutlaka ortaya konulmalıdır. Ancak bu tek başına yeterli olmadığından, sonraki tahkikat aşaması bakımından taraflarca aralarındaki çekişmeli maddi vakıaların da açık bir şekilde tespit edilmiş olması gerekir. Tahkikatın sınırlarını, bu vakıa tespitleri belirleyecek ve gerek ispat gerekse hukukî nitelendirme bu olaylar üzerinden gerçekleşecektir. Çünkü tahkikat, toplanılan delillerin tartışıldığı bir aşamadır[92]. Ancak ön inceleme aşaması bakımından uyuşmazlık noktalarının tespiti, davanın sonraki aşamalarda seyri bakımından son derece önemlidir. Tespit edilen dava konusu, derdestlik, kesin hüküm, dava şartı gibi sebeplerle davanın akıbetini ortaya koyarken, sonraki tahkikat açısından vakıalara ilişkin bir uyuşmazlığın bulunmaması, tahkikat programının bu hayat olayı yani vakıa üzerinden görülmesini sağlar[93]. Dava konusuna ilişkin tespit ise dava dilekçesi üzerinden yapılmaktadır. Eğer hâkim vakıanın yanlış veya eksik tutulduğunu anlarsa HMK m. 31 gereği bu durumu açıklığa kavuşturabilir[94]. Bu amaca hizmet etmek için taraflar da HMK m. 194 gereği iddia ve savunmalarını ileri sürmüş ve açık bir şekilde somutlaştırmış olmalıdırlar[95]. Çünkü somutlaştırma yükü gereği vakıaların tam ve eksiksiz yargılamaya getirilmiş olması gereklidir (HMK m. 194). Dava ve cevap dilekçesinde

---

90 Buna karşılık, dava konusundan, vakıa unsuru ile ferdileştirilen hayat olayı ve bu hayat olayından tarafın talep ettiği sonuç anlaşılmaktadır. Ön inceleme aşamasında tutulacak yargılama programı da bu görüş çerçevesinde değerlendirilmelidir (**Meriç/ Üçer,** s. 41-42).

91 Karş. **Meriç/ Üçer,** s. 38; **Yıldırım – Teori**, s. 41; **Meriç – Tasarruf,** s. 128.

92 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 695.

93 **Meriç/ Üçer,** s. 47.

94 **Özekes - Eksiklik**, s. 295; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1287-1288. Tarafların iddia ve savunmalarındaki maddi vakıalarının somutlaştırılmaması durumunda bu belirsizlik veya eksikliğin giderilmesi için hâkim tarafları uyarmadan hüküm kurmamalıdır. Çünkü bu hâkime yüklenen bir ödevdir (**Karaaslan– Aydınlatma**, s. 113). Hâkimin yaptığı yanlış hukukî vasıflandırmadan dönebileceği yönünde bkz. **Meriç/ Üçer,** s. 47.

95 **Özekes - Eksiklik**, s. 295; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1287.

kendisine yer verilmeyen vakıalara ise ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve istisnaları kapsamında başvurulabilecektir[96].

Uyuşmazlık konusunun tespiti yanında tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri davalar bakımından "sulhe veya arabuluculuğa teşvik" de dava konusu açısından tespiti gereken, bir ön inceleme aşaması işlemidir (HMK m. 137, 1; m. 140, 2; m. 320, 2). Tarafların ileri sürdükleri vakıaları somutlaştırmaları, anlaştıkları ve anlaşamadıkları konuların tespiti gerek yukarıda ifade edildiği üzere tahkikat gerekse sulhe teşvik bakımından önemlidir[97]. Bunların sağlanabilmesi adına (uyuşmazlığın tespiti ve sulhe teşvik bakımından) tarafların dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğüne (HMK m.29) uygun hareket etmiş olmaları gereklidir[98]. Hâkim de sulh için elinden gelen tüm gayret ve özeni göstermelidir[99]. HMK m. 313, 2 gereği hâkim tarafından sulhe teşvik ve tarafları arabulucuya yönlendirme ödevi, dava konusu kılınan uyuşmazlığın, tarafların üzerinde serbeste tasarruf edebileceği yani sulh olarak sona erdirebilecekleri bir uyuşmazlık konusu üzerinde bulunmasına bağlıdır[100].

Sulhe teşvik sadece ön inceleme aşamasının konusu değildir, hâkim tarafların menfaatinin gerektirdiği her durumda hüküm kesinleşinceye kadar şartları varsa tarafları sulhe teşvik edebilir[101] (HMK m. 314). Taraflar sulh olurlarsa, bu durum

---

96 Buna karşılık vakıaların ne olduğu, dilekçeler aşamasına rağmen belirlenememişse, ön inceleme tutanağında bu durum belirtilecek ve vakıanın temelindeki hukukî ilişkinin tespiti ve tespit edilen hukukî ilişkiden doğan talep sonucunun karşılanmasında bir değişiklik olmayacaktır (**Meriç/ Üçer,** s. 48). Oysa hukukî ilişkinin tespiti hâkime, vakıaların davaya getirilmesi ise taraflara yüklenmiş bir yükümlülüktür ve bu kapsamda getirilen vakıalar kapsamında altlama faaliyeti hâkime ait olacak bir görevdir. Bu kapsamda doktrinde de hâkim tarafların ön inceleme tutanağındaki hukukî nitelendirmesi ile bağlı olmadan, tahkikat aşaması sonucunda olaya uygulanacak hukukî kalıbın serbestçe belirleneceği ifade edilmiştir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 238 vd.).

97 **Ermenek – Ön İnceleme,** s. 158.

98 **Ermenek – Ön İnceleme,** s. 158.

99 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 690; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1294.

100 Karş. **Ermenek – Ön İnceleme,** s. 164-165.

101 **Meriç/ Üçer,** s. 29. Davaya son veren taraf işlemlerinden olan sulhun kapsamı, ön inceleme aşamasındaki sulhe teşvikin kapsamından daha geniştir. Hâkim tarafları sulhe teşviki, sadece toplanan dava malzemelerinden hareketle, dava konusu uyuşmazlık üzerinde olabilir. Dava dışı bırakılan hususlar hâkim tarafından bilinemeyeceğinden, bu hususlar bakımından sulhe teşvik etmesi söz konusu olmaz. Hâkimin ön incelemeden sonra tarafları sulhe teşvik etmek gibi bir görevi de yoktur. Sulhe teşvik, ön inceleme aşamasına özgü olan sulhun özel bir türüdür

tutanağa geçirilir ve sulhun içeriğine göre uyuşmazlık kısmen ya da tamamen son bulmuş sayılır[102]. Taraflar sulh ya da başka bir şekilde anlaşamamış olurlarsa bu durum tutanakla tespit edilerek yargılamaya devam edilecektir[103]. Tutanak, özellikle sulh ya da diğer uzlaşma yollarından sonuç alınamaması halinde yargılamaya devam edilmesi ve sonraki yargılama aşaması olan tahkikatın buna göre yürütülüyor olması gereği önemlidir[104]. Tutanakta yer almayan hususların tahkikat konusu yapılması mümkün olmayacaktır[105]. Tutanak özellikle vakıa ve delillere ilişkin sıkı teksif ilkesi kapsamında bir tespit özelliği taşıdığından, sonraki aşamada mahkemenin yargılama faaliyetini yürütmek üzere vakıaları uygun deliller ile değerlendirmesi ve bunlara uygulanacak hukuk kuralını altlama faaliyeti çerçevesinde yerine getirmesi gerekecektir[106]. Yani taraflar arasında tartışmasız olan vakıalar bakımından tahkikat yapılmasına gerek olmayacaktır. Ön inceleme aşamasında delil ikamesi de tamamlanmış olmalıdır. Tahkikatta ise ön inceleme aşamasında toplanılan delillerin

(**Ermenek – Ön İnceleme,** s. 164). Bu noktada bu görüşe katılmaya imkân göremiyoruz. Hâkim, davanın yürütülmesi adına gerek ön incelemede, gerekse sonraki aşamalarda (tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamalarında) hüküm kesinleşinceye kadar tarafları sulhe teşvik edebilir. Bu kapsamda hâkimin uyuşmazlığın çözümü noktasındaki yetkisinin geniş yorumlanması ve aydınlatma ödevinin bir gereği olarak değerlendirilmesi gerekir. Benzer yönde bkz. **Meriç/ Üçer,** s. 31; **Alangoya - Vakıalar,** s. 140; **Meriç – Aydınlatma**, s. 390; **Karaaslan - Aydınlatma**, s. 53; **Simil – Aydınlatma Ödevi**, s. 1352.

102 Sulhun dava konusu ile olan yakın ilişkisine ve bu noktadaki tartışmalı hususlara aşağıda üçüncü bölümde ayrıca yer verilecektir. Bkz. § 7 H.

103 **Ermenek – Ön İnceleme,** s. 165-166; **Meriç/ Üçer,** s. 32-33. Tutanak, tahkikatın başlaması öncesinde ve tahkikatın yürütülmesi açısından belirleyici olan bir usulî işlemdir. Usulî işlem hakkında bkz. **Taşpınar – İspat**, s. 66 vd.; **Karslı, Abdurrahim,** Usul Muameleleri ve Usul Sözleşmeleri, İstanbul 2001, s. 3 vd.; **Meriç/ Üçer,** s. 51.

104 **Ermenek – Ön İnceleme,** s. 166; **Meriç/ Üçer,** s. 34.

105 Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 140, 3 gerekçesinden.

106 Tutanağın vakıalara ilişkin tespit fonksiyonu, sadece teksif ilkesi açısından değil, dava konusunun ne olduğuna ilişkin de önem taşıyacaktır (**Meriç/ Üçer,** s. 34). Bu görüş, dava konusunun çift unsurlu olduğunun savunulması halinde önem taşımaktadır. Oysa uyuşmazlık konusunun tespiti noktasında talep sonucuna bağlı bir dava konusu değerlendirmesi ön inceleme aşamasında yapılmaktadır. Ancak vakıa, sonraki tahkikat ve ispat bakımından önem taşıyan bir unsurdur. Yoksa dava konusu talebin açıklığa kavuşturulması için tespiti gerekli olsa da bu dava konusunun bir unsuru olmasından değil; aksine uyuşmazlık konusu üst kavramının içeriğinde yer alması ve sonraki yargılama aşaması olan tahkikata dayanak teşkil etmesi gereğidir.

değerlendirilmesi yapılır[107]. Yani tahkikat çekişmeli olduğu tespit edilmiş olan maddi vakıalar üzerinden yürütülecektir[108] (HMK m. 140, 3).

Sonuç olarak ön inceleme aşaması dava konusunun belirlenmesi açısından önemlidir. Dava dilekçesinde tasarruf ilkesi gereği ortaya konulan talep sonucuna ilişkin dava konusu, ön inceleme aşamasında tam olarak tespit edilir. "Uyuşmazlık konusu" kavramının kanun koyucu tarafından kullanılması dava konusu yanında ayrı bir şart olarak vakıaların da tespitinin bu kavrama dahil edilmesi ve ön inceleme aşamasında her ikisinin de değerlendirilmesi gerektiğindendir. Diğer bir deyişle, böyle üst bir kavramın kullanılması dava konusuna ilişkin talep sonucu ve sonraki tahkikat aşaması açısından gerekli olan vakıa tespitlerinin tam olarak yapılmasının sağlanmış olması adınadır. Kanun koyucu böyle geniş bir kavramı tercih etmekle, dava konusu ilişkisinde talep sonucu ve vakıa ortaklığını ortaya koymaya değil, aksine talep edilen hukukî korumaya bağlı olarak dava şartları, ilk itirazlar, dava çeşitleri, derdestlik, kesin hüküm gibi usulî kurumların varlığını tespit etmek ve bununla birlikte sonraki aşamanın görülmesine zemin hazırlamak üzere vakıaların tespitini sağlamaya çalışmaktadır. Derdestlik veya kesin hüküm gibi kurumlar açısından vakıanın tespiti, dava konusu açısından değil; kanunda bu unsurların varlığının özellikle dava konusu yanında dava sebebi olan vakıa ve taraf unsurları açısından gerekli görülmesindendir.

Ön inceleme duruşması tamamlandıktan sonra tahkikata başlanılmadan önce hâkim, hak düşürücü süreler ile zamanaşımı iddiaları hakkında da karar vermelidir (HMK m. 142). Yani HMK m. 142 gereği bunların mutlaka, tahkikatın başında incelenip karara bağlanması gerekecektir[109]. Bu savunma vasıtalarına ilişkin olarak, davacının iddia ettiği hakkın doğmadığı, sona erdiği ya da davaya konu

---

107 Delillerin değerlendirilmesinin hâkimin takdir yetkisi ile olan ilişkisi hakkında bkz. **Edis, Seyfullah** Hukukun, Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi, AÜHFD, C. XXX, Y. 1973, S. 1-4, (s. 171-196), s. 174-175.

108 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 691.

109 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1280. Ancak maddi hukuka ilişkin sürelerle ilgili başka tahkikat işlemlerinin yapılması gerekiyorsa (tanık dinlenilmesi gibi) bu incelemeden sonra da karar verilebilir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1312). Diğer yandan her ne kadar işin esasına ilişkin olsalar da ön inceleme aşamasında uyuşmazlığın tam olarak tespitine binaen, davanın zamanaşımı ve hak düşürücü süreler bakımından incelenmesine engel bir durum olmamalıdır (**Ermenek – Ön İnceleme,** s. 167-168).

edilemeyeceği ileri sürülmektedir. Bunlar davanın esasına ve dava ile elde edilmek istenilen hakka doğrudan temas ederler[110]. Dava konusu hakka ya da dava konusu edilen alacağa yönelik olarak ileri sürülürler. Maddi hukuka ilişkin olmakla birlikte dava konusu edilen talebe (buna ilişkin hak ya da alacağa) ilişkin olmaları gereği usulî olarak dava konusu açısından da önemlidirler[111]. Ancak itiraz ve def'iler vakıalar (ibra, feragat, borcun imkânsızlığı vakıaları, zamanaşımı gibi davalıya ait bir hak) hakkında söz konusu olurken, diğer bir deyişle vakıalar bu def'i ve itirazın konusunu oluştururken, bu vakıaların gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği iddiası, bu talepler hakkında yani dava konusu edilen ya da edilecek olan talebe ilişkin olarak meydana gelir. Ayrıca talep edilmedikçe (def'i ve dava dosyasından anlaşılamayan itirazların) hâkim tarafından dikkate alınmaları da mümkün değildir. Davalının maddi hukuka ilişkin savunma vasıtaları olarak değerlendirilirler. Bu noktada savunma olarak ileri sürülebilecek hususların ayrı dava konusu yapılmasında hukukî yararın bulunmadığı da doktrinde kabul edilmektedir[112]. Konusu vakıaya ilişkin olmakla birlikte bir itiraz ya da def'inin gerçekleştiği hususu tek unsurlu teori gereği talep sonucu üzerinde tespit edilecektir. Doktrinde de davacının maddi hukuka ilişkin itirazları ya da takas savunmasının davanın konusunda bir değişiklik yapmadığı ifade edilmiştir[113]. Yani dava konusu hakkın son bulması, bu vakıaların gerçekten vukuu bulması halinde söz konusu olur. Zamanaşımı ya da hak düşümü nedeniyle dava konusu edilen talebin son bulduğu hâkim tarafından esasa ilişkin bir kararla verilecektir. Örneğin, daha sonraki aşamada takas ile birlikte dava konusu alacağın son bulduğu bir hükümle ortaya konulacaktır[114]. Ancak hukukî olarak bir takas ileri

---

110 **Gürdoğan – Kesin Hüküm,** s. 55; **Bilge/ Önen**, s. 4555-456; **Bilge - Yargılama**, s. 403-403; **Ansay – Usul**, s. 246-247; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 25.

111 Müruruzaman ancak dava mevzuunu teşkil eden alacak hakkında kesilir ve ancak talep edilen borç (ya da alacak kesimi) bakımından söz konusu olur (**Ergenekon, Yılmaz**, Türk Borçlar Hukukunda Müruru Zamanın Kat'i (ve Tatili İle Mukayesesi), Ankara 1960, s. 60-61).

112 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1230; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 455.; **Hanağası – Menfaat**, s. 127; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 672; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 514.

113 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 92, s. 509, Rn. 25.

114 **Topuz, Gökçen/ Topuz, Seçkin**, Takasın Davada İleri Sürülmesi, AÜHFD, Y. 2008, C. 57, S. 3, (s. 719-731), s. 729.

süren davalı, davacının hakkını ortadan kaldıran bir vakıa ileri sürmüş olacaktır[115]. Bunun sonucu ise kendisini dava konusu edilen talepte (talep sonucunda) gösterecektir.

Ön inceleme aşamasının tamamlanması, özellikle iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı bakımından önemlidir (HMK m. 141, 1). Bu hususa aşağıda ayrıca değinilecektir[116].

§ 5. DAVA TÜRLERİNE GÖRE DAVA KONUSUNUN BELİRLENMESİ

A. GENEL OLARAK

Hukuk davalarının adlandırılması, uygulanacak maddi ve usul hukuku kurallarının uygulanması bakımından ve özellikle bu konuda hâkimin kendiliğinden uygulaması gereken hukukun (HMK m. 33) tespiti bakımından önemlidir[117]. Davaların adlandırılması kanundan ya da uygulamadaki kullanımlarından kaynaklanmaktadır. HMK m. 105 vd. maddelerinde "dava çeşitleri" başlığı altında davalar düzenlenmiştir. Bununla birlikte, gerek HMK'nın diğer hükümlerinde (örneğin; m.132), gerekse bazı özel kanunlarda (örneğin; TMK, TTK) ismen zikredilen başka dava türleri de söz konusudur. Bu kapsamda hukuk davaları belli gruplar altında toplanarak tasnif edilmişlerdir. Tüm bunlara göre, mahkemeden istenilen hukukî korunmaya göre eda, tespit, belirsiz alacak ve tespit davaları ve inşai davalar; dava dilekçesinde istenilen dava konusu talebin niceliğine göre tam dava, kısmî dava, davaların yığılması, seçimlik dava, terditli dava, grup davaları, (mütelahik dava; asıl dava ve karşı dava; dava konusunun niteliğine göre malvarlığı ve şahıs varlığı davası; dava konusu edilen mala göre taşınır ve taşınmaz mal davaları; dava konusunun aynî hak veya zilyetlik olmasına göre haktan kaynaklanan

115 **Üstündağ, Saim**, Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, İÜHFM, İstanbul 1960, (s. 3-11), s. 3.

116 Bkz. § 6 D.

117 **Yılmaz – Şerh**, s. 1552. Dava konusu, dava türlerine göre farklı şekillerde gruplandırılmalıdır (**Baumgärtel**,s. 69; **Lüke**, s. 203).

ve zilyetlikten kaynaklanan davalar) gibi çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadır[118]. Dava çeşitleri bakımından doktrinde yapılan en önemli ayrım, mahkemeden istenilen hukukî korumaya göre yapılandır. Bunun dışında, dava dilekçesinde istenen talebe yani talep sonucuna göre yapılan ayrım da önem taşımaktadır[119]. Bu kapsamda talep sonucunda oluşacak olan herhangi bir değişiklik davanın şeklini değiştirir, ancak bu talep sonucunun sınırlanması ya da farklı olarak açıklanması şeklinde de anlaşılmamalıdır. Zira türünü tarafların kişiliğinden ve sadece talep sonucundan alan davalar mevcuttur[120].

B. EDA DAVASINDA DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Eda davası, davacının talebiyle davalının bir işi yapmaya, bir şey vermeye ya bir işi yapmamaya mahkum edilmesini konu alan davadır[121]. Diğer bir deyişle eda davaları ile maddi hukuka ilişkin bir talep hakkının yerine getirilmesi istenir[122]. HMK m. 105'te eda davası düzenlenmiştir ve kanun tarafından eda davaları esas alınarak bir düzenleme yapılmıştır. Eda davası, bir edimin ifasına yönelik olarak

---

118 **Yılmaz – Şerh**, s. 1552; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Dava Çeşitleri, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 1971-1998) s. 1971; **Guldener**, s. 205 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 566 vd.; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 203 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 289 vd.; **Bilge/ Önen**, s. 387 vd.; **Üstündağ – Yargılama**, s. 314; **Karslı – Muhakeme**, s. 377; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 960; **Schlosser, Peter,** Zivilprozeßrecht I, Erkenntnisverfahren, 2. Aufl., München 1991, s. 155 vd., Rn. 188 vd.; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 88, s. 484, Rn. 11; **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 199-200; **Kuru/ Budak**, s. 41 vd.

119 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 960.

120 **Guldener**, s. 198.

121 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 566; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 246; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 960; **Bilge/ Önen**, s. 389; **Üstündağ – Yargılama**, s. 314; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 289; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 203; **Yılmaz – Şerh**, s. 1553; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1971; **Karslı – Muhakeme**, s. 378; **Budak/ Karaaslan**, s. 135; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 88, s. 485, Rn. 1; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 340; **Schlosser – Zivilprozeßrecht**, s. 156, Rn. 189; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 253, s. 984, Rn. 8; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 269; **Tanrıver – Tasarı Değerlendirme**, s. 656; **Muşul, Timuçin,** Medenî Usul Hukuku, 3. B, Ankara 2012, s. 127.

122 **Alangoya – Usul-I**, s. 179; **Yıldırım – Teori**, s. 40; **Hanağası – Menfaat**, s. 130; **Schwab – İhtilaf**, s. 290; **Schwab – JUS**, s. 82; **Althammer – Interesse**, s. 265 vd.; **Hesselberger**, s. 283; **Haus**, s. 83. İsviçre hukuku bakımından ise eda davasında davacı için gerekli olan, belli bir maddi talebin ileri sürülmesinden ziyade, hangi olaylardan eda talebini ortaya koyan "belli bir talep sonucunu" ortaya koyabilmektir (**Haus**, s. 86).

olumlu ve olumsuz bir edayı ya da aynî ya da şahsî bir hakkı, bir şeyi yapma borcunu ya da bir şeye katlanma borcunu konu ediniyor olabilir. Bir davanın eda davası niteliğinde olup olmadığı talep sonucuna göre belirlenir. Bir eda davasında talep edilen edimin açık bir şekilde belirlenmesi, gerek yargılama sonucunda doğru bir hüküm tesisi, gerekse bu hükmün icrası bakımından olması gereken bir hususdur[123]. Mesela, iadesi ya da teslimi istenilen aracın marka, model, plaka ve hatta motor numarası gibi bilgilerin yazılmış olması gerekir.

Tek unsurlu teori bakımından talep sonucunun tam ve kesin olarak belirlenmesi dava türlerinin tespit edilmesi bakımından yeterli olacaktır. İki unsurlu teoride ise bu durum hem talep sonucu hem de vakıalar ile belirlenecektir. Eda davası bakımından dava konusunun tespiti noktasında talep sonucu ve vakıaların hangi açıdan, ne ölçüde önemli olduğu ortaya konulmalıdır. Bu husus aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

II. Maddî Talepten Dava Konusu Unsurlarının Belirlenmesi

1. Maddî Talep ve Sınırlandırılması

Türk Borçlar Kanunun'da maddi talep tanımlaması yapılmasına imkân verecek bir hüküm bulunmadığından, Alman Medenî Kanunu'nun BGB § 194 hükmünden hareketle doktrinde bir maddi talep tanımlaması yapılmıştır[124]. Bu kapsamda maddi talep, bir kimseden bir şey yapmasını ya da yapmamasını istemektir. Ayrıca Türk hukukunda buna bir de verme ediminin de dahil edilmesi gerektiği ve bu kapsamda maddi talebin, verme, yapma ya da yapmama şeklinde somutlaşan bir davranışın yani edimin ifasını isteme yetkisi olduğu kabul edilmiştir[125]. Dava konusunun bu maddi talep olduğunu savunan maddi hukuk teorisi gereği, Alman Medenî Usul Kanunu'nda (DZPO) talep kavramı kullanılırken, bunun BGB § 194 anlamında bir talep olarak anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür. Aslında bu durum gerek Alman Medenî Kanunu gerekse Alman Usul Kanunu hazırlayıcıları açısından bu konuda bir

123 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1150; **Althammer – Interesse**, s. 268.

124 **Schwab**, s. 2; **Rimmelspacher,** s. 3; **Schwab – İhtilaf**, s. 289; **Haus**, s. 82; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 253, s. 984, Rn. 8.

125 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 129.

birlik olmasından dolayı, dava konusu açısından her ikisi de maddi hukuk anlayışını göz önünde bulundurmuşlardır[126].

Maddi talep anlayışının kabul edilmesi ile maddi talep, alacaklı ve borçlu sübjektif ilişkisinde edanın içeriği (yani edanın konusu, Leistungsinhalt, Gegenstand der Leistung) ve doğum sebebi (Entstehungsgrund) (yani vakıa ve temeli)[127] ile ferdileşir[128]. Bu maddi talebin farklılaşmasını sağlar ve eda yargılaması bakımından olaysal ve hukuksal doğum sebebi olan dava temeli eda talebinin içeriğini gösterir[129]. Alman hukukunda çoğunluğun kabul ettiği görüş, maddi talebin bilinen bir unsurla sınırlanmadığı, usul hukuku sonuçları karşısında birden fazla maddi talebe karşı tek bir talebin ileri sürülmesine imkân verilmesi gerektiği, İsviçre de ise özellikle zamanaşımı ve ispat yükü gibi sorunlar bakımından bu maddi talebin yol açtığı problemler göz önünde tutularak bu maddi talebe önem verilmemesi olmuştur[130]. Ki daha sonraları usulî talep ihtiyacı ile birlikte dava konusu arayışlarının değiştiği maddi talebin sınırlandığı görülmektedir.

Maddi talep, eda davasının ihtiyaçlarına cevap vermesi gereği onun açısından varlığı kabul edilebilir bir unsurdur. Zira bir şeyi, verme, yapma ya da yapmamaya mahkum edilme, salt eda talebinin konusunu oluşturur ve bu noktada gerek Alman Medenî Kanunu gerekse Alman Medenî Usul Kanunu'nda bu durum gözetilerek bir düzenleme yapılmıştır.

2. Maddî Talebin Ûsulî Taleple Karşılaştırılması

HMK m. 105 gereği, davalının bir şey vermeye, yapmaya yahut yapmamaya mahkum edildiği eda davası bakımından lafzi olarak maddi talep unsurları ön plandadır[131]. Oysa maddi talep kavramı sadece eda davalarında kabul edileceğinden,

---

126 **Börü – Teori**, s. 261; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 133; **Yılmaz – Islah**, s. 185-186.

127 Tüm vakıalardan oluşan maddi talebin doğum sebebi temellendirilmiş olmalıdır. Bu durum taraflarca hazırlama ilkesi bakımından da olması gerekendir (**Haus**, s. 85).

128 **Haus**, s. 82; **Hellwig**, s. 86.

129 **Haus**, s. 82.

130 **Haus**, s. 83.

131 Ancak maddi talebin kabul edilmesinin yol açacağı problemler bu eda davası bakımından da geçerli olacaktır. Bkz. yuk. § 1 C I 1 C.

salt usul hukuku anlamında sonuçlarını doğuracak olan bir talebin varlığı şarttır. Ki bu noktada usulî bir talebin kabulüyle davacının maddi hukuk anlamında gerçek bir talebi olmasa da dava açabilmesi yani usulî talebini mahkemeye yöneltebilmesi mümkün olabilecektir. Özellikle tespit ve inşai davalar bakımından maddi hukuka özgü bir talep kavramının varlığını kabul etmek mümkün değildir.

Usul hukukuna ait kurumlar olan derdestlik, kesin hüküm, dava yığılması, dava değişikliği gibi hususlarda maddi talebin usulî talep karşısında ihtiyaçları karşılayamadığı da görüldüğünden usulî olarak eda davasının konusunun tespiti ve bu noktada maddi talepten ziyade davanın elemanları olan belirli bir talep sonucu ve dava temelinin esas alınıyor olması gerekir.

3. Maddî Talebin Dava Konusu Olması

III. Dava Konusunun Şeklî Unsurları

1. Talep Sonucunun İçeriği

Talep sonucu, en genel anlamıyla mahkemeden istenilen şeydir[132]. Talep sonucu içerik olarak dava konusunu oluşturur. Ancak dava konusu ile talep sonucu aynı şeyi ifade etmemektedir. Dava konusu, talep sonucunun kısa bir özetidir[133]. Bir şeyin yapılması ya da yapılmaması veya bir hakkın tanınması ve tespitini konu edinen talep sonucu davanın konusunu oluşturur[134]. Böyle bir talep için öncelikle bir hakkın tanınması şarttır. Yani eda davası bakımından davanın konusu, davalının bir edime mahkum edilmesini konu edinse bile, böyle bir talep ancak bir hakkın varlığı ile söz konusu olur. Mahkeme eğer hakkı tanır ve tespit ederse bu durumda taraf

---

132 Benzer tanımlar için bkz. **Postacıoğlu – Usul**, s. 232; **Arens**, s. 20; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 731-732. Davada hüküm altına alınması istenilen şey özne açısından talebi, nesne açısından ise dava konusunu niteler (**Postacıoğlu – Usul,** s. 413). **Tanrıver – Derdestlik,** s. 86; **Bilge/ Önen**, s. 440; **Üstündağ – Yargılama**, s. 466; **Schwab – İhtilaf**, s. 295; **Karslı – Muhakeme**, s. 490; **Hesselberger**, s. 154; **Börü – Teori**, s. 264; dn. 25.

133 Terminoloji sorunu hakkında bkz. § 1 C II.

134 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 233.

bakımından bir edimin ifasına (ki bu yapma, verme veya yapmama yönünde olabilir) yönelik olarak talebi ortaya çıkar[135] ve bu talep, talep sonucu kısmında somutlaşır.

Kabul edilen tek unsurlu dava konusu teorisi bakımından da talep sonucu, dava konusunun ortaya konulmasına hizmet eder. Bir usulî talebin görünümü olan dava konusu, talep sonucu ile ortaya konulur. Davanın konusunun bir alacak, bir malın teslimi veya tahliye davası olması hallerinde alacağın kapsamı, malın teslimi halinde bu talebin gerekçeleri ile başkaca fer'i taleplerin olup olmadığı ve tahliye davası bakımından taşınmaza ilişkin bu talep, talep sonucu kısmında yer alır[136]. Zira talep sonucu, dava dilekçesinin de zorunlu bir unsurudur[137].

Eda davası bakımından talep sonucunun içeriği, özellikle dava açıldığı anda talep sonucunun tam ve kesin olarak ortaya konulması ile tamamlanır ve mahkeme de hükmünü bu talep üzerinden verir. Talep sonucunun belirli olması, özellikle tasarruf ve taleple bağlılık ilkesinin bir sonucudur ve bu noktada her türlü dava bakımından (eda, tespit ve inşai dava türleri) talep sonucu belirli olmalıdır[138]. Ya da talep sonucu gösterilmiş olmakla birlikte açık değilse, hâkim tarafından bu durum bir netliğe kavuşturulmalıdır (HMK m. 31).

Talep sonucunun içeriği, hâkimin talep sonucuna uygun hüküm tesisi bakımından da önemlidir[139]. Tasarruf ilkesi gereği davacının ortaya açık ve kesin bir şekilde koymak zorunda olduğu talep sonucu, eda davası bakımından davalının bir edaya mahkumiyeti ile sonuçlanır. Zira hâkim HMK m. 297 gereği, hükmün sonuç kısmından, taleplerden her biri hakkında, taraflara yüklenen borç ve tanınan hakları,

---

135 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 233.

136 Örnekler için bkz. **Arslan / Yılmaz /Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 311; **Yılmaz – Şerh**, s. 792; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 413; **Kuru – Muhakeme – C. II,** s. 1586; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 628, 631.

137 **Özekes – Eksiklik**, s. 278.

138 Benzer yönde bkz. **Pekcanıtez, Hakan,** Belirsiz Alacak Davası, Ankara 2011, s. 13. İsviçre Federal Usul Kanunu'nda özellikle para alacağına ilişkin taleplerin rakamsal olarak belirli olması gerektiği eda davasını düzenleyen hükümde ifade edilmiştir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 961). Kanaatimizce talep sonucunun belirli olması sadece para alacakları bakımından değil, diğer tüm talepler bakımından geçerli olan bir kuraldır ve bu hususta rakamsal değer özellikle dava konusunun değeri ve ona bağlı harçlar bakımından önemlidir.

139 **Althammer – Interesse**, s. 271.

açık ve şüpheye yer vermeksizin, sıra numarası altında belirtmelidir (HMK m. 297, 2). Bu kapsamda verilecek eda hükmünün icrası da talep sonucunun belirli olması ve hükmün de buna uygun tesis edilmiş olmasına bağlıdır. Hükmün icrası noktasında, özellikle eda davasının konusunun para dışında bir şeye, örneğin bir malın veya taşınırın teslimine ilişkin olması halinde var olan hükmün icrası bakımından bu taşınır tesliminin, talep sonucu kısmında ayrıca ve açıkça şüpheye yer verilmeksizin yazılması ayrı bir önem taşıyacaktır.

Yukarı da da ifade edildiği üzere davalının aleyhinde neyin, ne kadar talep edildiğine ilişkin savunma yapabilmesi adına hukukî dinlenilme hakkının sağlanması ve bu açıdan talep sonucunun açık ve kesin bir şekilde ortaya konulması gerekir. Eda davası bakımından derdestlik, kesin hüküm, zamanaşımının hangi miktar için kesildiği[140], hukukî yararın olup olmadığı, dava yığılması ya da dava değişikliği[141] gibi hususlar hep talep sonucuna göre belirlenir[142]. Davacının, dava açtığı sırada talep sonucunu tam ve kesin olarak belirleyebilmesi mümkün değilse, belirsiz alacak davası açması da söz konusu olabilir. Bu hususa aşağıda ayrıca değinilecektir[143].

Eda davası ve talep sonucu ilişkisinde özellikle hem eda davasını hem de talep sonucunu ilgilendiren önemli bir husus hukukî yarardır. Davacının eda davası açmasında hukukî yararı olmalıdır. Davacının bu hukukî yararının tespiti ise talep sonucuna göre belirlenmektedir[144]. Eda davası açılmasında hukukî yararın olması, davalının davacının hakkını inkâr etmesi ya da ikrar etmekle birlikte hakkı yerine getirmemesi veyahut hakkını tehlikeye düşüren bir durumun varlığı halinde kabul edilir[145]. Yani davacının talebinin haklı olması ihtimalinde, talep sonucu kabul edilir

---

140 Bkz. **Hesselberger**, s. 284; **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 234.

141 Esasa ilişkin eda davasının dava konusunun kullanım alanı, derdestlik, dava yığılması ve dava değişikliği bakımından "talep sonucuna" göre belirlenir. Aynı durum tespit ve inşai davalar bakımından da geçerlidir (**Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 234; **Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1030).

142 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 961.

143 Bkz. aşa. § 4 D.

144 **Hanağası – Menfaat**, s. 130-131. Usulün konusu hukukî yarar ile şekillenir ve bu talep sonucunda ifade edilir (**Althammer – Interesse**, s. 267).

145 **Hanağası – Menfaat**, s. 131; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 203; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 965; **Arslan / Yılmaz /Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 289; **Yılmaz – Şerh**, s. 1557; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 566; **Kuru/ Budak**, s. 46.

ve icrai nitelikte bir eda hükmü verilir. Eda hükmü, hem davacının dayandığı hakkın varlığını tespit eder hem de davacının talep ettiği edimin yerine getirilmesini emreder. Ya da eda davasına ilişkin talep sonucu reddedilerek, davacının iddia ettiği hak ya da hukukî ilişkinin olmadığına yönelik bir tespit hükmü verilir[146]. Tüm bu değerlendirmeler, tam olarak ortaya konulmuş bir talep sonucuna binaen verilebilir.

2. Davanın Temeli (Vakıa[147])

a. Genel Olarak

İsviçre hukukunda Haus eda davasının konusu bakımından yaptığı değerlendirmede, hak iddiası ile dava konusunun ifade edilemeyeceğini, mutlaka bunun temellerinin de araştırılması gerektiğini ve dava konusunun bu talep ya da dava temeline bağlı olarak ortaya konulabileceğini savunmaktadır. Özellikle iki unsurlu teori bakımından dava konusu bu unsuru da kapsar ve maddi talebin sınırlanması adına vakıalar ya da vakıalar kompleksi soyut hukuk kurallarına göre açıklanarak ortaya konulmalıdır[148]. Tarihi olaylara, vakıaların bir kesitine, trafik olaylarına, insanların algısına, yakınında yaşayanlara ve doğal düşünceye bağlı olarak dava temeli tespit edilebilir. Bu noktada bunların baz alınmasından ziyade orta yol olarak kabul edilecek olan dava temelinin maddi hakka ve vakıaya göre belirlenmesidir[149]. Bunun belirlenmesinde mantıksal bir çıkarımla hem davacı, hem davalı hem de mahkeme açısından bir değerlendirme yapılarak sonuca varılmalıdır.

---

146 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 971; **Arslan / Yılmaz /Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 290; **Karslı – Muhakeme**, s. 378; **Yılmaz – Dava Çeşitleri,** s. 1973; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 204; **Yılmaz – Şerh**, s. 1559; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 566-567.

147 "Vakıa" ve "olay" kavramlarına bakıldığında her ne kadar olay kavramının vakıa kavramını karşılar şekilde kullanıldığı görülse de vakıa kavramı, olayın ötesinde, olayların sebebi ve sonucunu da kapsayan bir anlamda kullanılmaktadır. Bu nedenle hukuken daha önemli olduğu düşünülen vakıa kavramı kullanılmalıdır (**Özekes – Sebep**, s. 752-753, dn. 4). Bu kapsamda Alman hukukunda "Tatsache ve Sachverhalt" vakıaya, "Tatbestand" ise olaya karşılık kullanılmaktadır (**Üstündağ – Yasak**, s. 32, dn. 34b); Keza "Vakıa" söylemi, "olgu" veya "olay" olarak da kullanılabilir (**Yılmaz – Islah**, s. 147). Bu kapsamda *Postacıoğlu* maddi olguları, vakıa kavramına karşılık gelmek üzere kullanmaktadır (**Postacıoğlu/Altay**, s. 233).

148 **Haus**, s. 89. Benzer yönde bkz. **Kummer**, s. 92-93; **Göttingen**, s. 1665. Kummer, bu konuda hak iddiasının özünün ortaya konulabilmesi, vakıaların soyut kanun hükümlerinin şartlarına göre somutlaştırılmasına bağlıdır (**Kummer**, s. 93).

149 **Haus**, s. 90.

b. Dava Temelinin Sınırlandırılması

aa. Sübjektif Sınırlandırmanın Reddi

Usul hukukunda taraflarca getirilme ilkesi gereği, vakıaların, hukukî sonuç elde edilebilmesi için davacı tarafından getirilmesi bir yüktür. Bu dava temelinin "sübjektif" olarak davacının getireceği her bir vakıa ile sınırlanmasını ifade eder. Aslında bu durum maddi anlamda kesin hükmün objektif sınırlarının belirlenmesi açısından sonuç doğurur. Davacı davasının reddedilmemesi için duraksamaya yer vermeyecek şekilde vakıaları davaya getirmeli ve davanın temellenmesini sağlamalıdır. Davacı davayı takip bakımından da hukukî sonuç elde edebilmek adına bunu yerine getirmelidir. Bu davalının savunma hakkı bakımından da gereklidir. Taraflara hukukî dinlenilme hakkı kapsamında iddia ve savunma imkânı verilmelidir. Ancak bu kapsamda dava temeli açısından sübjektif yani davacının yükümlülüğü çerçevesinde değil, aksine objektif kriterler ile bir sınır çizilmelidir[150].

ab. Objektif Sınırlandırma

aaa. Maddî Talebin Soyut Olaya Göre Sınırlandırılması

Bu düşünce Kummer tarafından savunulmuştur. Maddi talebin olaya göre sınırlanmasında "değerlendirilebilecek vakıaların" davaya getirilmesi ve onun üzerinde karar verilmesinin söz konusu olacağı kabul edilmiştir[151]. Birden çok ya da olayı aydınlatan tek bir vakıa dahi soyut hukuk kuralının uygulanması açısından yeterli olabilir[152]. Bu görüşün tek bir maddi talebin dava konusunu oluşturabilmesi

---

150 **Haus**, s. 91. Brox, kesin hüküm açısından "makul hukukî sonuç" doğuran vakıaların getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (**Brox, Hans,** Die objektiven Grenzen der materiellen Rechtskraft im Zivilprozeβ, JUS München, Berlin und Frankfurt 1962, (s. 121-129), s. 127). Schwab ve Habscheid da aynı düşüncededir (**Schwab**, s. 167; **Habscheid**, s. 291). Yılmaz da dava açılmasına sebep olan tüm vakıaların değil, talep sonucunu haklı çıkarmaya elverişli ve kişinin lehine hüküm alabilmesini sağlayan önemli vakıaların getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (**Yılmaz – Islah**, s. 157). Benzer şekilde Alangoya da, dava dilekçesinde olayın teşhisine yarayacak ve benzer durumdan ayıracak ölçüde o olaya dâhil olan maddi vakıaların belirtilmesinin yeterli olacağını ifade etmektedir (**Alangoya – Vakıaların ve Delillerin Toplanması** , s. 106). Aynı yönde bkz. **Kuru –Dava Sebebi**, s. 242. Karş. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 47-48.

151 **Kummer**, s. 92 vd. **Nikisch**, s. 128.

152 **Kummer**, s. 93.

gibi pratik bir sonucu olmaktadır[153]. Bu teorinin avantajı ise, dava temelinin açıkça ve güvenli bir sınırlama kriterinin olmasıdır[154]. Ancak bu tek başına katkı sağlamayacaktır. Çünkü davacı maddi talebin ortaya konulması için yazılı ya da sözlü olarak vakıalara dayandırma teorisi gereği esasa ilişkin tüm olayları göstermek zorunda kalacaktır (Substantiierungstheorie)[155]. Bu da tespit davası bakımından tüm maddi vakıaların getirilmesini gerektireceğinden cevaplandırılması zor usulî problemlere yol açacaktır. Bu nedenle dava temeli, gerek davalının savunma hakkını gerekse mahkemenin neye ilişkin karar vereceğini bilebilmesi açısından tartışmaya mahal vermeyecek bir şekilde açık bir şekilde tespit edilmelidir[156]. Mahkeme, uyuşmazlığın sınırlarının çizilmesine binaen davanın esasını inceleyecektir. Bu nedenle dava temeli, maddi talebin doğum temellerinin ortaya konulmasına hizmet edebilmek için öncelikle vakıasal durumları tekrara yer verilmeksizin içerecektir[157]. Böylece dava temeli ve yargılamanın konusu kesin bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır. Davacının, davalıya karşı talep ettiği 500 Euro bir işin karşılığı olan esasa ilişkin bir karar verilebilmesi açısından yeterli olacaktır.

aab. Vakıaya Göre Sınırlandırılması

Dava temelinin vakıalar olması yönünde de lege feranda açısından getirilen öneriler Habscheid tarafından de lege lata (das geltende Recht) yani var olan hukuk bakımından da temellendirilmiştir[158]. Aslında tek unsurlu teori bakımından dava konusunun temellenmesinde vakıaların bir önemi olmadığından, örneğin boşanma talepli bir davada, dava temelinin evlilik birliğinin temelinden sarsılması veya evliliğin sakatlanmasına dayanmasının dava konusunun belirlenmesi açısından bir önemi yoktur. Her iki durumda da dava konusu aynı kalmaktadır[159]. Oysa Habscheid, dava temelinin sınırlanması bakımından tarihsel yani zamana bağlı faktörlerden

153 **Kummer**, s. 99; **Nikisch**, s. 127-128.

154 **Haus**, s. 92.

155 Eleştirisi için bkz. **Haus**, s. 70.

156 **Haus**, s. 93.

157 **Haus**, s. 93; **Nikisch**, s. 34.

158 **Habscheid**, s. 184.

159 **Schwab**, s. 87 vd. Karş. **Akkaya – Boşanma**, s. 33.

vazgeçilmesi gerektiği, satıcı ve alıcı ilişkisinin tek bir vakıaya sebep olduğunu, oysa soyuttan mücerret ve sebebe bağlı bir borç ikrarının iki vakıaya dayandığını kabul etmektedir[160].

İsviçre hukuku bakımından tek bir dava ile davacı "satım konusu şeyi" çevreleyen sözleşmenin kurulması, hazırlanması ya da değiştirilmesi yani tüketim ya da satışı ile ilgili bir "bedel" talep ettiyse, dava konusu tüm bu hallerde o bedelin ödenmesidir[161].

aac. Tarihi Olaya Göre Sınırlandırılması

Nikisch, dava temelinin maddi hukuk bağlantısının zamansal olarak tek "tarihi olaya" göre sınırlanması gerektiğini ifade etmiştir[162]. Zamansal olarak önce bir olay, daha sonra diğer bir olay gerçekleşmiş olabilir ve hukukî olarak aynı durum için bir veya birden fazla dava konusu söz konusu olabilir. Bu özellikle inşai davalar bakımından problemlerin doğmasına sebep olabilir. Örneğin boşanma davası genel olarak birden fazla boşanma sebebine dayanabilir ve tüm bu sebepler ayrı ayrı tek başına bir dava sebebi olabilir[163]. Aslında Alman hukukçu Nikisch tarafından savunulan bu görüş, vakıalara dayandırma teorisinin kabul edildiği Alman Usul Yasası Tasarısında, o zamanlarda getirilen ortak hukuk kavramlarının kökenini bulmak ve davaya sebep olan tüm vakıaları bütün ayrıntılarıyla ve tarihsel bir anlatımla ortaya koyabilmek adına tarihsel bir gelenek olarak kabul edilmiştir. Talepte bulunmaya sebep olan tüm vakıaların ayrıntılı bir şekilde, zamansal olarak bir sınırlama ile tarihsel bir anlatımla dava dilekçesinde yer alması gereği kabul edilmektedir[164].

---

160 **Habscheid**, s. 215.

161 **Haus**, s. 99.

162 **Nikisch**, s. 132.

163 **Nikisch**, s. 132.

164 **Yılmaz – Islah**, s. 147-148.

aad. Değerlendirme

Eda davası bakımından dava konusu, maddi talebin esas alınması ve bu maddi talep açısından bir icap kabul ilişkisinin var olması gereği talep dava temeli ilişkisinde hangi hukukî yarara hizmet edileceğinin saptanmasına göre belirlenecektir[165]. Fiziki bir yaralanmadan dolayı tazminat talebi ve zararının yerine getirilmesi isteminde talep ve dava temeli aynı olmakla birlikte, farklı hukukî yararlara hizmet etmesinden dolayı dava konusu da farklı olacaktır.

Kanaatimizce eda davaları bakımından durumu problemli kılan, eda davasının bir maddi talebi konu ediyor olmasındandır. Her ne kadar eda davası içerik olarak bir maddi talebi konu ediyor olsa da dava konusu, bu maddi talebin kendisinden ziyade, usulî boyuttaki görünümüdür. Zira dava konusu usule ilişkin bir kavramdır ve pek çok usul hukuku kurumuyla ilişki içerisindedir. Bunun sonucu olarak da diğer dava türleri bakımından da sorunlara cevap veren bir usulî talebin kabulü şart olacaktır. Eda davasında, maddi talep içerikli bir usulî talebin temellendirilmesi noktasında vakıalara yer verilecektir. Ancak bu maddi talebin salt açıklanması ve temellendirilmesi bakımından olacağı için eksikliği halinde yaptırım ispat kuralları çerçevesinde çözümlenmeye çalışılacaktır. Vakıalardan kasıt, talep sonucunu haklı çıkaran ve kişinin hakkında lehe hüküm alabilmesini sağlayan vakıalardır. Dava açmakta ve talepte bulunmakta hukukî yararı olan taraf, bunu vakıalar ile ortaya koyacaktır. Maddi olayların, soyut hukuk kuralları ile altlanabilmesi adına davaya getirilmiş olması gerekmektedir. Hâkim ise bu vakıalar hakkında uygulanması gereken hukuk kurallarını araştırmak, bulmak ve uygulamakla yükümlü olacaktır (HMK m. 33). Hukuk Muhakemeleri Kanunu gereği, hukukî sebepler davacının dilekçesinin gerekli ancak zorunlu olmayan unsuru olarak getirilen ve ispatlanan vakıalara uygulanacak olan hukuk kurallarıdır. Bunların dava dilekçesinde gösterilmesi somutlaştırma yükünün (HMK m. 194) yerine getirilmesi açısından da önemlidir. Her ne kadar HMK gereği, tarafların talep sonucunu haklı kılan vakıaları iddia ve somutlaştırma yükü bulunsa da taraflar uyuşmazlıkla ilgili tüm vakıaları davaya getirdiklerinden, hüküm için gerekli olan vakıaların diğerlerinden ayrılması

[165] **Haus**, s. 107; **Habscheid**, s. 218.

ve bunlarla ilgili hukuk kurallarının altlanması işi hâkime bırakılmış bir görev olacaktır[166].

C. TESPİT DAVASINDA DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 106, 1'da, bir hakkın veya hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğu ile bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesini konu alan, mahkemeden istenilen hukukî koruma çeşidine göre olan dava, bir tespit davasıdır. Çekişmeli yargı sisteminde bazı hukukî uyuşmazlıkların eda ve inşai dava ile çözülmesi mümkün olmadığından, hukukî korunmanın tam olarak sağlanabilmesi adına üçüncü bir dava türü olan tespit davaları kabul edilmiştir[167]. Maddi hukuka ilişkin bir talep hakkını dava ile konu edinen eda ve inşai davalardan farklı olarak tespit davası, salt usul hukukuna özgü bir talebi konu edinir. Zira maddi hukuk bakımından bir hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun tanınmasını istemek şeklinde bir talep hakkı söz konusu değildir. Usulî bir talebi içeren tespit davasının konusu, bir hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının tespitidir[168]. Bu bağlamda maddi vakıaların, tek başına tespit davasının konusu olması mümkün değildir (HMK m. 106, 3). Bu maddi vakıalar, ancak bir hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun tespiti bakımından

166 **Üstündağ – Yargılama**, s. 240.

167 **Kuru/ Budak**, s. 67-68. İnşai davayı, tespit davasının bir türü sayan görüş için bkz. **Önen – İnşai**, s. 44-45. HUMK'ta açıkça düzenlenmeyen tespit davaları, bazı özel kanunlarda düzenlenmekteydi. Ancak bu durum 6100 sayılı HMK ile giderilerek, öğreti ve Yargıtay kararları ile varlığı tartışmasız kabul edilen tespit davası, hüküm altına alınmıştır. Bkz. HGK 6.10.2004, 7-411/477 (**Kuru/ Budak**, s. 68). Özel kanunda düzenlenen tespit davası olarak bilinen en önemli dava İİK m. 72'deki tespit davasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Kuru, Baki,** İcra ve İflas Hukukunda Menfî Tespit Davası ve İstirdat Davası, Ankara 2003; **Akkan – MTD ve İtirazın İptali**, s. 11 vd.

168 **Haus**, s. 119; **Kuru/ Budak**, s. 68; **Tanrıver – Tasarı Değerlendirme**, s. 656-657; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 567; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1973 vd.; **Yılmaz, Ejder,** Tespit Davası, Sicil İş Hukuku Dergisi, 2012/26, (s. 38-49), s. 40; **Guldener**, s. 255; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 90, s. 493, Rn. 1; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 253, s. 984, Rn. 9; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 256-257; **Üstündağ – Yargılama**, s. 324-325; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 270; **Budak/ Karaaslan**, s. 136; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 342; **Bilge/ Önen**, s. 391-392; **Muşul – Usul**, s. 130; **Alangoya – Usul-I**, s. 180. Karş. **Ansay – Usul**, s. 229 vd.

tespit davasına konu edilebilirler[169]. Tek unsurlu teori bakımından tespit davalarında dava konusu, salt talep sonucu esas alınarak belirlenir[170] ve bu bağlamda da tespiti istenilen hakkın ve hukukî ilişkininin ya da belgenin sahteliği bakımından bir değerlendirme yapılmalıdır. Vakıanın tespit davasına konu edilmesi mümkün olmadığından, dava konusu açısından salt talep sonucu esas alınarak bir belirleme yapılmalıdır. Bu noktada belki vakıa dava konusunun ya da talep sonucunun belirlenmesine yardımcı olabilir, ama bunun tek başına tespit davasına konu edilebilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede öncelikle tespit davası bakımından talep sonucunun içeriği ve bu bağlamda tespit davası türleri ile dava konusunun belirlenmesi üzerinde durulacaktır.

II. Tespite İlişkin Talep Sonucunun Belirlenmesi

1. Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 106, 1 gereği tespit davasının konusu öncelikle "bir hakkın veya hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun belirlenmesi" olarak kabul edilmiştir. Hak yanında ayrı bir unsur olarak hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun belirlenmesi de tespit davasının konusu olarak ayrı bir durum şeklinde ifade edilmiştir. Yani "hak" ve "hukukî ilişki"nin bir tespit davasına konu olurken ne anlama geldiği ortaya konulmalıdır ve bu kapsamda verilecek tespit hükmünün kapsamı ve değerlendirilmesi de yapılmalıdır.

2. Tespitte Kesin Bir Hakkın Talebi

Aslında hukukî ilişkinin temelini, özünü teşkil eden hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan ve gerçekleşmesi sahibinin iradesine bağlı olan

---

169 **Kuru/ Budak**, s. 184 vd.; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 257; **Kuru – Nizasız Kaza**, s. 67; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1975; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 567. Yargıtay kararlarında maddi vakıaların hukukî ilişkiden bağımsız olarak tespit davasına konu edilemeyeceği prensibini benimsemiştir. HGK 30.6.1982, 1979/13-1612 E., 1982/748 K. (**Kuru/ Budak**, s. 185). Ansay ise, tespit davalarının konusunun, hukukî münasebetler, yahut hukukça önemli münasebetler olduğunu ifade etmiştir. Vakıaların da tespit davasının konusu olabileceğini ileri sürmüştür (**Ansay – Usul**, s. 225-226).

170 Dava konusu açısından belli bir talep sonucunun olması önemlidir. Çünkü mahkeme, kesin hüküm açısından sadece o kısma özgü bir karar verecektir (**Steinert/ Theede/ Knop**, s. 61, Rn. 115).

menfaattir[171]. Hak, hukukî ilişkinin "hak sahibi, borç, borçlu ve hukuk" ilişkisi yanında yer alan unsurlarından biri olması gereği[172], hukukî ilişkiye oranla daha dar bir kavramı ifade etmek üzere kullanılır. Yani daha geniş bir anlamda kullanılan hukukî ilişki, hak kavramını da içeren bir yapıdadır. Bu kapsamda HMK m. 106 da hak ve hukukî ilişki unsurlarının tespit davası bakımından ayrı iki unsur olması, aslında kanun koyucunun hakkın tespitinin, hukukî ilişkiye bağlanması yönündeki tereddütleri ortadan kaldırarak, bir hukukî ilişki olmasa da bir hakkın varlığı ya da yokluğunun tespit davasının konusu olabilmesini sağlamak amacıyladır[173] [174].

Özel hukuk alanında haklar, mutlak ve nispî haklar olarak ayrılmaktadır. Nispi haklar, hak sahibi kişiye bir başkasından bir şey verme, yapma ya da yapmama gibi olumsuz bir edimde bulunmaya ilişkin bir talep ya da başka bir deyişle bir alacak hakkını konu edinir. Bu haklar esasında olumlu ya da olumsuz bir edaya ilişkin olduğundan eda davasına konu edilir. Ancak tüm eda davasına konu olan hususlarda hukukî yarar olması kaydıyla tespit davası açılabileceği gibi, bir inşai hak dahi tespiti tespit davası ile talep edilebilir[175].

---

171 **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Ayan, Mehmet,** Medenî Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 5. B., Konya 2009, s. 79; **Önen – İnşai**, s. 3; **Oğuzman, Kemal/ Barlas, Nami,** Medenî Hukuk, 11. B., İstanbul 2004, s. 93; **Serozan, Rona,** Medenî Hukuk Genel Bölüm, İstanbul 2005, s. 144; **Hatemi, Hüseyin,** Medenî Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 3. B., İstanbul 2004, s. 112; **Gözler, Kemal,** Hukuka Giriş, 13. B., Bursa 2016, s. 396; **Özekes, Muhammet,** Sorular, Şemalar, Örneklerle Temel Hukuk Bilgisi, Ankara 2010, s. 31; **Öztan, Bilge**, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, 29.B., Ankara 2009, s. 62. Hak, bir şeyi yapmak veya başkalarından belirli bir şekilde davranmayı veya bir şeyi yapmayı isteme yetkisidir (**Güriz, Adnan,** Hukuk Başlangıcı, 15.B., Ankara 2013, s. 49).

172 Hak, hukukî ilişkinin birinci unsurunu oluşturur ve kişiye yönelik bir davranış imkânını, yani bir yetkiyi ifade eder (**Bilge, Necip,** Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları, Ankara 2013, s. 210).

173 **Yılmaz – Tespit**, s. 40. Buna karşılık hakkın, daima bir hukukî ilişkiye dayanmasından dolayı "hakkın veya" ifadesinin madde metninden çıkarılması yönündeki eleştirisi için bkz. **Kuru, Baki,** Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 58-85), s. 67.

174 Hak kavramının açıklanması için doktrinde irade, menfaat, karma ve hürriyet şeklinde olmak üzere çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Güriz,** s. 49; **Özekes – Temel Hukuk**, s. 32; **Bilge – Başlangıç**, s. 210; **Esener, Turhan,** Hukuk Başlangıcı, Genel Hukuk Bilgisi, Yeniden Gözden Geçirilmiş 7.B., İstanbul 2004, s. 147; **Serozan – Medenî**, s. 145; **Oğuzman/ Barlas**, s. 94; **Ayan – Giriş**, s. 79; **Gözler – Giriş**, s. 394; **Bilge – Başlangıç**, s. 210.

175 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 973.

Diğer yandan, mutlak haklar ile kişi ile bazı eşyalar ya da kişisel değerler üzerinde bir egemenlik kurulur. Tespiti istenilen hak, mülkiyet gibi bir aynî hakka ya da zilyetlik hakkına, miras ya da saklı paya ilişkin hakka, isim hakkına, fikri haklar, velayete ilişkin haklar ile ticari işletmeye yönelik haklara ilişkin olabilir. Bu halde aslında geniş manada kişi ile şey arasındaki ilişkinin tespiti talep edilmektedir. Yani kişi ile şey arasında söz konusu olan bu tespit davası, tespit davasının her zaman taraflar arasındaki hukukî ilişkiyi konu ediyor olmadığını da göstermektedir[176]. Tespiti istenilen "hak" bakımından bazı özelliklerin var olması gerekir. Buna göre, gelecekteki bir müstakbel hakkın tespit davasına konu olması beklenemez. Ancak mevcut olan bir hakkın tespiti talep edilebilir. Örneğin, kişinin sağ olan babasına karşı, muhtemel miras payının belirlenmesi için bir tespit davası açabilmesi mümkün değildir[177]. Zira bu durumda tespit davasının dinlenebilmesi için söz konusu olan güncel hukukî yarar şartı sağlanamamıştır[178].

Mutlak ve nispi haklar dışında söz konusu olan inşai haklar kişilerin hukukî durumunda değişiklik yaratan haklar olarak aslında inşai davanın konusunu teşkil etmektedirler. Ancak bir inşai hakkın tespit edilmesi amacıyla bir tespit davası açılması da mümkündür[179]. Bu kapsamda dava konusu hakkın niteliğinin inşai yani yenilik doğuran hakka ilişkin olması, salt dava konusu ve davada talep edilen hukukî korunmaya göre dava çeşidini belirlemeye yetmeyecektir. Bu kapsamda inşai hakkı konu edinen davanın, tespit davası mı yoksa inşai dava mı olduğu, davacının talep sonucunda bir inşai hakkın tespitini mi; yoksa bir hukukî ilişkinin kurulması, kaldırılması veya değiştirilmesini mi talep ettiğine göre farklılık göstermektedir.

176 Sadece davanın tarafları arasındaki hukukî ilişkiden değil, aynı zamanda üçüncü kişileri ilgilendiren hukukî ilişkiler bakımından da tespit davasının açılabilmesi mümkündür (**Yılmaz – Tespit**, s. 40).

177 **Yılmaz – Tespit**, s. 40.

178 **Yılmaz – Tespit**, s. 41; **Yılmaz – Şerh**, s. 1575 vd. **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 567; **Hanağası – Menfaat**, s. 252 vd.

179 Her çeşit mutlak hakkın tespiti, tespit davası ile istenebilir. Hatta boşanmanın boşanma ilâmı ile ispat edilemediği hallerde, boşanma hukukî durumu bakımından bir tespit davası açılabilir (**Üstündağ –Yargılama**, s. 328).

Ancak inşai hakkın tespitinden öte, yenilik doğuran haklar bir inşai davaya konu olmaktadırlar[180].

3. Tespitte Bir Hukukî İlişkinin Talebi

Hukukî ilişki, kişi ile diğer bir kişi ya da şey (eşya) arasında mevcut olan ve somut bir ilişkiden yani olaydan kaynaklanan hukukî bir bağdır[181]. "Hak, hak sahibi, borç, borçlu ve hukuk" hukukî ilişkinin unsurlarını oluşturur. Yukarıda ifade edilen haklar dışında hukukî ilişkilerin var olup olmadığı hususunda da tespit davası açılabilir. Ancak bu hal, hakkın, hukukî ilişkiden ayrı dava edilmesine engel değildir. Hatta bu durumu desteklemek için, HMK m. 106'da "hak" ve "hukukî ilişkinin" tespit davasına konu olması noktasında karışıklığın giderilmesi adına bunlar iki ayrı unsur olarak kabul edilmiştir.

Hukukî ilişkinin tespit davasına konu edilebilmesi için türü ve niteliğinin bir önemi yoktur. Kanun tarafından açıkça yasaklanmış olmadıkça her türlü hukukî ilişki, ister kişiler hukuku, aile hukuku, borçlar hukuku, eşya hukuku, miras hukuku, ticaret hukuku ya da fikri sınai hukuk ilişkilerinden isterse benzeri hukukî ilişkilerden doğmuş olsun tespit davasının konusunu oluşturabilir[182]. Borçlar hukuku kapsamında borç ilişkileri hakkında da tespit davası açılabilir; ancak bu borç ilişkilerinin mevcut olması gerekir. Zira henüz mevcut olmayan, müstakbel bir hukukî ilişki hakkında, gelecekteki hak bakımından olduğu gibi tespit davası açılabilmesi kural olarak mümkün değildir. Ancak henüz vadesi gelmeyen edim borçları hakkında ya da haksız fiil sebebiyle beklenen zararın tazmini borcunun tespiti bakımından tespit davası açılmasına engel bir durum yoktur[183]. Doktrinde buna örnek, haksız rekabet yasağına ilişkin olarak yasağa aykırı hareket dışındaki

---

180 Bir inşai dava daima bir yenilik doğurucu hakka dayandığı halde; yenilik doğuran hakka dayanarak açılan her dava yenilik doğurucu bir dava değildir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 336).

181 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 90, s. 494, Rn. 6; **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Akil – Kısmî**, s. 272.

182 **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Kuru/ Budak**, s. 80.

183 **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Kuru/ Budak**, s. 82.

tüm şartların sağlanması halinde, rekabet yasağına aykırı bir durumun bulunup bulunmadığı hakkında bir tespit davası açılabileceği kabul edilmektedir[184].

Süreli ya da şarta bağlı bir hukukî ilişkinin de tespit davasına konu edilmesi mümkündür[185]. Zira ortada mevcut bir hukukî ilişki olmakla birlikte hukukî ilişki belli bir süreye ya da şartın gerçekleşmesine bağlanmıştır.

Hukukî ilişkinin, tespit davasının tarafları arasında bulunması da şart değildir. Üçüncü kişiyi ilgilendiren hukukî ilişkiler bakımından da tespit davası açılabilir. Önemli olan, hukukî ilişkinin herhangi bir şekilde davacının hakları ile ilgili olmasıdır[186]. Örneğin, sorumluluk sigortasında, haksız fiil mağdurunun, sigorta kapsamına giren borcu sebebiyle borcun tespitine yönelik haksız fiil failinin sigortacısına karşı açtığı davada, üçüncü kişiye ilişkin ancak davacının hakkını ilgilendiren bir tespit davası söz konusudur[187]. Benzer şekilde alacağın temliki halinde, alacağı temellük ettiklerini iddia eden alacaklılar arasında da alacağın kime ait olduğunu tespit için açtıkları davada da aynı durum söz konusudur[188]. Ayrıca hukukî ilişkinin davanın tarafları arasında gerçekleşmesi şart olmayıp, kişi ile şey (eşya) arasında da gerçekleşmiş olması, tespit davasına konu edilmesi bakımından yeterlidir[189]. Bu durum özellikle mülkiyet ve zilyetlik bakımından söz konusu olmaktadır. Ancak eşyanın malik ya da zilyedinin kim olduğunun tespitine yönelik davanın tespit davası olarak nitelendirilebilmesi için mutlaka bu konuda iki taraf arasında bir uyuşmazlığın olması; yoksa böyle bir maddi hukuk uyuşmazlığının bulunmadığı halde, bu ancak taşınmaz malikinin kim olduğunun tespiti yönünde verilmiş bir çekişmesiz yargıya ilişkin mahkeme kararı ile olacaktır[190].

---

184 **Kuru/ Budak**, s. 82.

185 **Kuru/ Budak**, s. 82.

186 **Kuru/ Budak**, s. 81.

187 **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Kuru/ Budak**, s. 81.

188 **Kuru/ Budak**, s. 81.

189 **Yılmaz – Tespit**, s. 40; **Kuru/ Budak**, s. 81.

190 **Kuru/ Budak**, s. 81-82, dn. 7; **Kuru – Nizasız Kaza**, s. 16-19. Yrg. 4. HD., 28.3.2002 T., 2001/12619 E., 2002/3713 K. **(Kuru/ Budak**, s. 82, dn. 7).

Tespit davasının, hukukî ilişkinin tamamına ilişkin olması da gerekmez. Hukukî ilişkiden doğan münferit durumlar da dava konusu yapılabilir. Örneğin, kira sözleşmesinin tespiti dava edilebileceği gibi[191], bu sözleşmeden doğan kira bedelinin tespiti de talep edilebilir[192]. Aslında bu durum, temelde yer alan vakıaya bağlı birden fazla talebin farklı dava konuları olarak ortaya konulabileceğini de göstermektedir[193].

Dava konusunun belirlenmesi açısından, talep sonucunun önemi tespit davasında da kendini göstermektedir. Talep sonucunun ortaya konulması ve dava konusunun belirlenmesi açısından tespiti istenilen hukukî ilişkinin açıkça dava dilekçesinde belirtilmesi şarttır. Bu noktada hukukî ilişkinin tam ve açık bir şekilde belirlenmesi ve bir bütün olarak ortaya konulması gerekir. Zira hukukî ilişkinin bütünü dışında, münferit unsurlarının belirlenmesine yönelik tespit davası açılabilmesi mümkün değildir[194]. Buna örnek, borçlunun temerrüde düştüğü, bir fiilin hukuka aykırılığı, fiili işleyenin kusurlu olduğu ya da satışa konu malın ayıplı olduğu verilebilir. Bu sonuca varılması, bu gibi durumlarda hukukî ilişkinin tamamı bakımından değil, sadece şart unsurları bakımından bir tespitin talep edilmesidir[195].

Tespit davası bakımından dava konusunun belirlenmesi ve buna bağlı olarak talep sonucunun tam olarak açıklanması için hukukî ilişkiden doğan hak ve alacaklara ilişkin değerin gösterilmesine de gerek yoktur. Çünkü tespit bakımından önemli olan hukukî ilişkinin ortaya konulmasıdır. Yoksa tespit hükmünün bu hak ve alacağın miktar ya da değeri bakımından bir değerlendirme yapması söz konusu değildir. Önemli olan somut bir borç konusu ve sebebinin gösterilmesidir. Bu tespit davasının hukukî ilişkiden doğan talep hakkını veya alacağı değil, salt hukukî ilişkinin kendisini konu ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da tespiti istenilen hukukî ilişki zamanaşımına uğramazken; bu hukukî

---

191 Pekcanıtez'e göre ise, kira tespiti davası, esasında bir sözleşmenin içeriğinin yeniden düzenlenmesi anlamına geldiğinden dolayı, tespit davası gibi görülüp, öyle adlandırılsa da inşai dava niteliğindedir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 973).

192 **Üstündağ –Yargılama**, s. 328. Menfî tespit davaları, iddia edilen bir hakkın bulunmadığını tespit için açıldığından, menfî tespit davası açan davacı, kabul etmediği miktar da dahil olmak üzere, tamamını dava konusu etmektedir (**Akil – Kısmî Dava**, s. 270).

193 **Üstündağ –Yargılama**, s. 328.

194 **Kuru/ Budak**, s. 83-84.

195 **Kuru/ Budak**, s. 84.

ilişkiden doğan alacak yani talep hakkı zamanaşımına uğrar[196]. Tespit davası bakımından tespiti istenilen hak ya da hukukî ilişkinin değerinin gösterilmesi, aslında tespiti istenilen hukukî ilişki bakımından değil, yargılama sonucunda tespitine karar verilecek olan hususun harç ve yargılama giderleri bakımından önemli olacaktır. Zira eda davalarında olduğu gibi tespit davalarında da harç alınır ve bu da nispidir[197].

Tespit davası bakımından da eda davasında olduğu gibi mahkeme taleple bağlı olduğundan (HMK m. 26), mahkeme tespit hükmü dışında bir hüküm veremez. Tespit davasına konu hukukî ilişki bakımından kesin hükmün gösterdiği özellik, üçüncü bölümde kesin hüküm kısmında incelenecek olması sebebiyle, burada ayrıca değerlendirilmeyecektir[198].

4. Tespitte Bir Belgenin Sahteliğine İlişkin Talep

Bir belgeye yönelik sahtelik iddiasının, tespit davasına konu edilebileceği HMK m. 106, 1'de açıkça düzenlenmiştir. Doktrinde genel kabul gören, maddi vakıaların tespit davasına konu edilemeyeceği yönünde iken[199], acaba bir belgenin sahteliği iddiasının ne şekilde değerlendirileceği hususu gerek tespit davasının dava konusu gerekse vakıa ve talep sonucu ilişkisi bakımından ortaya konulmalıdır. HMK m. 199 gereği belge kavramı, uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ile bunlara benzer bilgi taşıyıcıları olarak tanımlanmıştır. HMK'nın m. 208 vd. maddeleri gereği, bir belgenin sahte olduğu iddiası bir sahtelik davasına konu edilmektedir (HMK m. 208, 3 ve 4; m. 211-214). HUMK m. 314, bir belgenin sahih mi sahte mi olduğunun mahkeme kararı ile tespitini tespit davası olarak kabul etmektedir[200]. Normal şartlarda "bir belgenin

---

196 **Ansay – Usul**, s. 86; **Kuru/ Budak**, s. 354.

197 **Kuru/ Budak**, s. 310; **Kuru – Muhakeme, C. II,** s. 1417. Doktrinde Budak, menfî tespit davasının, nispi tarife üzerinden harç ve vekalet ücretine tabi olmakla birlikte, müspet tespit davasının iki kez harç ve vekalet ücreti ödenmesine sebep olmamak adına maktu harca tabi olması gerektiğini ifade etmiştir (**Kuru/ Budak**, s. 310).

198 Bkz. § 9 A V C.

199 **Kuru/ Budak**, s. 84 vd.; **Kuru – Nizasız Kaza**, s. 67; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1975; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 567; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 342.

200 **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 400.

sahteliği" bir vakıadır. Bu vakıanın tespit davasına konu edilmesi, kanun gereği maddi vakıaların tek başına tespit davasına konu edilmediğinden (HMK m. 106, 3) hareketle mümkün değildir. Doktrinde bu durumu açıklamak üzere farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, bir senedin sahih mi sahte mi olduğu hususunun bir vakıa olması ve kanun tarafından maddi vakıaların tespit davasına konu edilememesi kuralının benimsenmesinden dolayı, bu durum olsa olsa senetler bakımından getirilmiş bir istisna olarak kabul edilmelidir[201]. Diğer bir görüş[202] ise, senetler bakımından getirilen bu hükmün, genel kuralın gerçek bir istisnası sayılmasına imkân olmadığı; zira bir senedin sahih mi sahte mi olduğu yönündeki vakıanın, aslında tek başına tespit davasının konusu ve amacını teşkil etmediği, aksine tespit davasının amacının senette yatan temel hukukî ilişkinin tespitini oluşturması yönündedir[203]. Yani nasıl ki maddi vakıanın ispatı ancak temelinde yatan hak ya da hukukî ilişki veyahut bir belgenin sahte olup olmadığı iddiası ile birlikte dava konusu edilebiliyorsa; aynı şekilde bir senedin sahih mi sahte mi olduğu yönündeki iddia da zorunlu olarak, senedin temelinde yatan hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığını belirleyeceğinden, tespit davasına konu edilebileceği kabul edilmiştir.

5. Değerlendirme

Tespit davasında, bir hak veya hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğu ya da bir belgenin sahteliği talep edilebilir. HMK m. 106 da hak ve hukukî ilişkinin ayrı ayrı ifade edilmesinin sebebi, hakkın, hukukî ilişkiye bağlı olmadan da tespit davasına konu edilebilmesindendir. Dava konusu açısından önemli olan ister hak, ister hukukî ilişki isterse de bir belgenin sahteliğine ilişkin olsun temelde yatan hak ya da hukukî ilişkinin tespit edilebilmesidir. "Tespit" talep sonucu kısmında açıkça ifade edilmesi gereken ve dava konusunun temelini teşkil eden ifadedir. Ancak tespiti istenilen şeyin ne olduğu konusunda da hak ya da hukukî ilişkinin açıkça tereddüte yer verilmeyecek bir şekilde ortaya konulması gerekir. Bir belgenin sahteliği konusunda da aslında tespiti istenilen şeyin sahtelik iddiasından ziyade, senedin dayandığı hukukî ilişki olması gereği, salt sahtelik vakıası değil, aslında bir hukukî ilişkinin

201 **Stein/ Jonas**, § 256, Rn. 41-42, 204.

202 **Kuru/ Budak**, s. 86-87.

203 **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 342. Benzer yönde bkz. **Guldener**, s. 208-209.

varlığının ya da yokluğunun tespiti bakımından bu sahtelik iddiasının tespit davasına konu edilmesi söz konusudur. Çünkü bu halde, vakıanın değil, vakıa ile sıkı ilişki içerisinde olan hukukî ilişkinin tespiti talep edilmiştir.

Sonuç olarak tespit davası bakımından talebin gerçek anlamı göz önünde bulundurularak bir tespitin talep edilip edilmediği noktasında, talep sonucu dava konusunu belirleyecektir ve gerek üzerinde tespiti istenilen şey hakkında karar verilebilmesi ve daha sonra açılacak davalar bakımından derdestlik ya da kesin hüküm durumlarının tespit edilebilmesi adına hukukî ilişkinin tam olarak ortaya konulması gerekecektir. Yani örneğin, sözleşmenin mevcut olmadığı yönünde açılan bir tespit davası bakımından uyuşmazlık taraflar arasında söz konusudur ve dava konusu edilen şey bu uyuşmazlığın tespitidir. Bu durum davanın sebebi olarak, bir sözleşme hukukî ilişkisine dayanır ve bu hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığının ortaya konulması mahkemeden talep edilir.

III. Dava Konusu Usulî Talebin Unsurları

1. Talep Sonucu

a. Genel Olarak

Tespit davasının talep sonucunun içeriği aslında eda davasından bir farklılık göstermemektedir. Tespit davası da hukukî koruma şeklini ve bir hukukî sonuç elde etmeye yönelik talep sonucunu içerir[204]. Aslında tespiti istenilen hukukî sonuç, ister müspet (olumlu) isterse menfî (olumsuz) tespit davasına yönelik olsun, maddi hukuk ile belirlenmektedir[205] [206]. Ancak bu verme, yapma ya da yapmama şeklindeki edaya ilişkin bir maddi talebi değil, bir hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun aslında maddi hukuk kuralları çerçevesinde usulî olarak mahkeme kararı

---

204 **Kummer**, s. 71; **Haus**, s. 116; **Guldener**, s. 209. Talep sonucu, davacının hukukî korunma arayışını içerir. Bu da talep sonucunda hak iddiası ile hukukî korunmanın bağlanması sonucunu doğurur. (**Nikisch**, s. 88).

205 **Haus**, s. 117. Bazı hallerde maddi hukuk tespit davasını bizzat düzenlemiş olabilir. TMK m. 1027'de (Eski MK m. 933) yer alan tapu kütüğünün tashihi davası bu duruma örnek verilmiştir (**Üstündağ –Yargılama**, s. 324).

206 Tespit davaları, maddi hakların usulî olarak ileri sürülme şeklidir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 325).

ile belirlenmesini konu edinmektedir. Maddi hukuk açısından var olan bir mülkiyet hakkının ya da sözleşme hukukî ilişkisinde sözleşmenin var olup olmadığının ya da senet bakımından bununla sıkı bir bağ içerisinde olan hukukî ilişkinin tespiti yönünden usulî bir talebe binaen tespit davası açılmaktadır. Bu dava ile hukukî ilişki hakkındaki kuşku ve tereddütler giderilerek, hakların devamlılığını sağlama noktasında toplumsal bir yarar sağlanması amaçlanır[207]. Bu amacı gerçekleştirmek üzere tespit davası ile maddi hukuka ilişkin bir talep hakkının ileri sürülmesi söz konusu değildir. Çünkü, maddi hukuk açısından, bir hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunu tanımak şeklinde bir yükümlülük veyahut bir hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun tanınması şeklinde bir talep söz konusu değildir[208]. Hukukî belirliliği sağlamayı amaçlayan tespit davası, salt usulî bir kurumdur[209].

Çalışmamızda da katıldığımız görüş gereği, dava konusunun yeknesak bir kavram olduğunu kabul edebilmek zor olduğundan başta dava çeşitleri bakımından dava konusu yani talep sonucu farklılıklar gösterecektir[210]. Eski maddi hukuk teorilerini reddeden görüşün en temel çıkış noktası, eda davası bakımından var olan maddi hukuk talebinin özellikle tespit ve inşai davalarda kabul edilmesinin usul hukuku açısından mümkün olmamasıdır[211]. Yani maddi hukuktan tamamen farklı bir talep kavramının tespit davası bakımından kabulü zorunludur. Bu da usulî bir talebi konu edinen talep sonucuna göre belirlenecektir. Maddi hukuka yönelik hak veya hukukî ilişki, tespit davasının konusunu anlatabilmek adına yetersiz kaldığından ve birden fazla hak iddiasının usulî açıdan ancak tek bir talebi karşılayabilmesinden dolayı tespit davasının konusu ancak usulî bir talebin kabul edilmesi ve bunun da talep sonucu kısmında açık bir şekilde ortaya konulması ile açıklığa kavuşturulabilir.

Yukarıda tespit davasının hukukî koruma şeklini ve bir hukukî sonuç elde etmeye yönelik talep sonucunu içereceğinin söylenmesi de aslında hukukî korunma

---

207 **Kuru/ Budak**, s. 68.

208 **Kuru/ Budak**, s. 69.

209 **Stein/ Jonas**, § 256, s. 184, Rn. 14.

210 Benzer yönde bkz. **Baumgärtel**, s. 69; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 82; **Börü – Teori**, s. 283; **Yılmaz – Islah**, s. 188-189; **Schwab – İhtilaf**, s. 290.

211 Ayrıca inşai dava, maddi hukuk kökenli bir inşai hakkı konu etmesine rağmen böyle kabul edilmelidir.

amacı ile talep sonucunun arasında var olan sıkı bağdan kaynaklanmaktadır[212]. Hukukî korunma amacı (Rechtsschutzziel) eda davalarında, tespit ve inşai davalarda farklılıklar göstermektedir. Bu hukukî korunma amacı ile talep sonucunun aynı olması gereği doğaldır. Zira eda, tespit ve inşai davalar farklı hukukî sonuçlara hizmet ettiğinden bu amacı yerine getirmek üzere açılan bir davanın niteliğini ve doğal olarak hukukî korunma amacını ortaya koyan talep sonuçlarının farklı olması normaldir[213]. Hukukî korunma amacının, talep sonucundan ve dolayısıyla dava konusundan ayrı bir unsur olarak değerlendirilebilmesi mümkün değildir.

Eda davasının hukukî korunma amacı içerisinde aslında edaya ilişkin bir yükümlülük dışında, bir hak veya hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığını tespit etmek de vardır. Bir davanın edaya mı yoksa tespite mi ilişkin olduğu ise, salt dava dilekçesindeki tabirlere göre değil, davacının ya da davanın asıl amacının ne olduğuna göre belirlenmelidir[214]. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu vermiş olduğu bir kararında[215] "Dava sırasında bir beyanın yorumunda da, genel yorum kuralları uygulanır. Bu kurallardan birisi de, beyanda bulunanın ne demek istediğinin onun beyanıyla varmak istediği amacı da göz önünde tutarak, belli etmektir." Diğer bir deyişle, dava ile elde edilmek istenilen talep sonucunda yer alan amacın ne olduğunun tam olarak belirlenmesi ve bu noktada davacının beyanı ile bu durumun yorumlanması gerekir. Mesela, davacı, dava dilekçesinde muaccel bir alacağına ilişkin olarak davalının kendisine 1.000 TL olan alacağını ödemekle yükümlü olduğunun tespitini talep ederse, bu bir tespit değil, eda davası niteliğindedir ve bununla 1.000 TL'nin ödenmesi amaçlanır[216].

---

212 Açılan iki davanın, dava konusunun aynı sayılması için talep sonucu yanında hukukî korunma amaçlarının da aynı olması gerekir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 499; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 425-426). Karş. **Tanrıver – Derdestlik,** s. 86.

213 **Schwab**, s. 184. Hukukî korunma arayışındaki çoğunluk, taleplerin de çoğalmasına sebep olur (**Nikisch**, s. 88).

214 **Kuru/ Budak**, s. 70.

215 HGK, 17.10.1962 T., 14 E., 35 K. (**Kuru/ Budak**, s. 70, s. dn. 69).

216 Benzer örnekler için bkz. **Kuru/ Budak**, s. 70.

b. Müspet Tespit Davası

Tespit davası, olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bir hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığının belirlenmesine yönelik tespit davası, müspet tespit davasıdır. Kira bedelinin tespitine ilişkin dava bir müspet tespit davasıdır[217]. Bu dava şartları henüz oluşmamış bir eda davasını hazırlama amacı taşımaktadır ve ileride açılacak eda davası bakımından hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığı konusunda bir kesin delil niteliği taşır[218]. Tek unsurlu teori gereği, talep sonucu esas alınarak bir hakkın ya da hukukî ilişkinin tespiti usulî olarak isteniyorsa, davanın konusu da bu tespit talebini içeren talep sonucuna göre belirlenecektir. Tespit yargılamasında, eğer re'sen araştırma ilkesi uygulanıyorsa bu durumda talep sonucu, tek başına dava konusunu belirler, çünkü tüm vakıalar aslında tek bir vakıayı oluştururlar. Tespit davasında hak ya da hukukî ilişkinin belirlenmesi zaten kendi içerisinde vakıaya ilişkin bir ferdileştirmeyi içerir[219]. Vakıanın mülkiyet, kira ya da haksız fiile dayanması bakımından tespit davası açısından bir farklılık yoktur. Vakıa olarak kira ilişkisine dayanmakla birlikte, kira bedelinin tespiti ya da kira sözleşmesinin süresinin tespiti açısından açılan davalar, vakıaları aynı olmakla birlikte dava konuları farklı olan davalardır.

c. Menfî Tespit Davası

Bir hakkın ya da hukukî ilişkinin yokluğunu belirleyen tespit davası türü, olumsuz (menfî) tespit davasıdır. HMK m. 106'da belirtilen sahtelik iddiası, bir menfî tespit davasıdır. Ayrıca genel mahkemede açılacak bir menfî tespit davasının icra takibine etkisinin özel bir kanun hükme ile düzenlenmesinin faydalı olması gereği İİK m. 72 bu amacı gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir[220].

Davacının davalıdan alacaklı olmadığına ilişkin açmış olduğu menfî tespit davası bakımından tek unsurlu teori açısından dava konusunun ortaya konulması

---

217 **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 70-73; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 568**.** Bu davanın inşai dava olduğu yönünde de doktrinde görüşler vardır. Bkz. **Önen – İnşai**, s. 11-113; **Alangoya – Usul-I**, s. 180; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 973.

218 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 568.

219 **Jauernig**, s. 68-70.

220 **Kuru/ Budak**, s. 75; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 568; **Kuru – Menfî Tespit Davası**, s. 11 vd.

talep sonucuna göre yapılacaktır. Zira müspet tespit davasında olduğu gibi, bir hak ya da hukukî ilişkinin mevcut olmadığına yönelik tespit davasının dava konusunu belirlemek açısından önemli olan talep sonucudur. Vakıalar, bu talep sonucunun açıklığa kavuşturulması ve ispat bakımından önemli olsa da, salt dava konusu bakımından birincil bir önceliği yoktur. Davacının inkâr ettiği 1.000 TL alacağın olmadığına yönelik tespit davasında (davalı, davacıdan 2.000 TL alacaklı olduğunu iddia ederken, davacı da 1000 TL'den fazla borcu olmadığını ve bu inkâr ettiği 1.000 TL'nin bulunmadığının tespitini dava etmektedir) bu alacağın satım, tüketici ya da kira ilişkisinden doğmasının bir önemi yoktur. Önemli olan hak ya da hukukî ilişkinin olmadığının tespit edilmesidir[221]. Yani 2.000 TL'lik alacak ilişkisi kira ya da satımdan doğmuş olsa da talep sonucu 1.000 TL'den alacaklı olunmadığının tespitine ilişkin olduğundan, dava konusunda bir değişiklik yaratmayacaktır.

2. Dava Temeli (Vakıa)

a. Genel Olarak

Tespit davaları bakımından dava sebebi (temeli, vakıa), hukukî ilişki olmayıp, bu hukukî ilişkinin doğumuna engel olan ya da onu ortadan kaldıran maddi vakıalardır[222]. Tespit davası açılırken bu maddi vakıaların belirtilmesi ve dava sonucunda bu vakıalarla sınırlı bir hüküm alınması sonucu ortaya çıkacaktır. Bu nedenle hukukî sebebin olmadığı yönünde açılan bir menfî tespit davasının reddi, dava hangi sebepten açılmışsa ona ilişkin olacaktır ve bu hukukî ilişkinin mevcudiyeti ilk davadakinden farklı sebeplere dayandırılarak dava edilebilecektir[223].

---

221 Mahkeme talebin vedia ya da ödünçten doğmasını değil, dava edilen talebe ilişkin bir sözleşmenin olup olmadığını tespit eder (**Haus**, s. 117-118). Aynı dava temelinden aynı hukukî sonucun talep edilmesi halinde dava konularının da aynı olması sonucu çıkacaktır (**Haus**, s. 118).

222 **Üstündağ – Yargılama**, s. 712.

223 **Üstündağ – Yargılama**, s. 712. Diğer yandan ferdileştirme ve vakıalara dayandırma teorisi kapsamında yaptığı değerlendirmede Üstündağ, tespit davasının vakıalara dayandırma değil de, ferdileştirme teorisine dayandırılması halinde; örneğin önce hakkın doğmadığına ilişkin açılan bir menfî tespit davasının, daha sonra hak doğmakla birlikte çeşitli sebeplerle sona ermesine ilişkin vakıalara dayandırılarak yürütülebileceğini; çünkü varlığının tespiti istenilen hukukî ilişkinin değişmediği sürece bunun mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Oysa vakıalara dayandırma teorisine göre tespit davalarında dava sebebi hukukî ilişki değil de temelinde yatan vakıa olduğundan; bundaki bir değişiklik davanın değişmesi anlamına gelecektir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 712).

Aslında vakıalara dayandırma teorisi gereği, tespit davaları bakımından hukukî ilişkiden ayrı bir maddi vakıanın ortaya konulması gerekliliği esasında talep sonucu ve vakıanın ayrı iki unsur olduğuna da işarettir.

b. Müspet Tespit Davası

Olumlu tespit davası, bir hukukî ilişkinin mevcut olduğuna ilişkin açılan bir dava olması nedeniyle, bu davanın konusunun belirlenmesi bakımından vakıa sadece, talep sonucunun açıklığa kavuşturulması ve ispat için önemli olacaktır. Örneğin, kiralayan, yasal olarak tahliye şartları gerçekleşmemiş olmakla birlikte, kiracısına ihtarla birlikte kira sözleşmesini yenilemeyeceğini bildirmiş, bunun üzerine davacı kiracı, kiracılığının tespitini dava etmiştir. Kira sözleşmesi hukukî muamelesine dayanan bu olayda, kiracılık hukukî ilişkisinin tespiti talep edilmektedir. Burada kira sözleşmesinin ve ilgili hususların vakıa olarak dava dilekçesinde yer alması, hem talep sonucunun şüpheli olduğu durumlarda açıklığa kavuşturulması hem de kiracılık hukukî ilişkisinin ya da aksinin ispatlanabilmesi için gereklidir. Yoksa kiracılığın tespitine ilişkin açılan müspet tespit davası bakımından davanın konusu, talep sonucunda yer alan hukukî istemdir ve o da kiracılığın tespit edilmesi talebidir[224].

c. Menfî Tespit Davası

Menfî tespit davası bakımından da vakıa, talep sonucunun açıklığa kavuşturulması ve ispat bakımından önemli olacaktır. Alacaklının, borçludan alacağı bir miktar parası olduğunu ve borçlunun borcunu ödemediğini, itibarını zedeleyecek şekilde her yerde söylemesi üzerine borçlu, alacaklıya karşı herhangi bir borcunun olmadığının belirlenmesi için açtığı menfî tespit davasında, davalı alacaklı bu iddiasını yani alacağın doğduğunu ve mevcut olduğunu ispat etmelidir. Bunun için de vakıalardan yararlanacaktır. Zira hukukî ilişkinin mevcut olmadığı yönünde açılan menfî tespit davası, davacı tarafından hangi sebebe binaen açılmışsa, davanın kabul ya da reddi de o sebepten gerçekleşecektir. Eğer dava, reddedilecek olursa,

[224] Örnek için bkz. HGK., 30.1.2008 T., 13-21/37 (**Kuru/ Budak**, s. 72).

açılmasına sebebiyet veren sebepten reddedilecektir ve hukukî ilişkinin varlığı sonradan ilk davadakinden farklı sebeplere binaen dava edilebilecektir[225].

Tespit hükmü ve sonrasında açılacak eda davası bakımından derdestlik ve kesin hüküm konuları da dava konusu açısından önem arz eden hususlardır. Bunlar üçüncü bölümde ayrıca değerlendirilecektir[226].

D. BELİRSİZ ALACAK VE TESPİT DAVASINDA DAVA KONUSU

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 107'de belirsiz alacak ve tespit davası düzenlenmiştir. Kanunun başlığından anlaşılacağı üzere belirsiz alacaklara yönelik iki tür dava söz konusudur. İlki belirsiz alacaklara ilişkin eda davası, diğeri ise tespit davasıdır[227]. "Belirsiz" ile kastedilen alacak veya alacağın varlığı değil; aksine alacağın miktar ve değeridir[228]. Bu nedenle doktrinde Yılmaz belirsiz alacak davası yerine "rakamlandırılmamış alacak davası" deyiminin kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir[229].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 119'e göre, talebin açık ve net bir şekilde dava dilekçesinde gösteriliyor olması gerekir. Bu durum belirsiz alacak ve tespit davası bakımından da söz konusudur. Ancak belirsiz alacak davası bakımından dava dilekçesinde talep sonucunu kesin olarak belirleme durumuna bir istisna getirildiği kabul edilmiştir[230]. Buna göre, nihai bir talep sonucundan ziyade, dürüstlük kuralına uygun bir şekilde belirlenmiş "geçici bir talep sonucunun" olması yeterli kabul edilmektedir. Çünkü davacının, dava açtığı sırada talep sonucunu tam ve kesin olarak

225 **Üstündağ – Yargılama**, s. 712.

226 Bkz. aşa. § 6 A III ve V 2.

227 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1986; **Ercan, İbrahim,** Belirsiz Alacak ve Tespit Davası, Konya 2013, s. 16; **Pekcanıtez, Hakan,** Belirsiz Alacak Davası, DEÜHFD, 2009, Özel Sayı, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan I, İzmir 2010, (s. 509-552), s. 526 vd.

228 **Ercan – BAD**, s. 17. Belirsiz miktar davası olduğu yönünde bkz. **Steinert/ Theede/ Knop,** s. 59, Rn. 109. Talep sonucunun belirlenmesinin mümkün olmadığı yönünde bkz. **Budak/ Karaaslan**, s. 142.

229 **Yılmaz – Şerh**, s. 1593.

230 **Loosli, Peter**, Die unbezifferte Forderungsklage, Zürich 1977, s. 1; **Simil – BAD,** s. 23; **Pekcanıtez – BAD, DEÜHFD,** s. 512; **Rechberger – Zivilprozessrecht**, s. 311-312. Talep sonucunun belirli olmasının istisnası, paydaşlığın giderilmesi davasında, davacının salt paydaşlığın giderilmesi talebinin olmasının yeterli olacağı kabul edilmiştir (**Üstündağ – Yargılama**, s. 471).

belirleyebilmesi mümkün olmadığı halde belirsiz alacak davası açabileceği kabul edilmektedir[231]. Diğer bir deyişle, davacı dava açarken belirleyebildiği en az miktarı gösterebiliyorsa[232], bu durumda bir belirsiz alacak davası açabilir ve bu miktarı daha sonra karşı tarafın muvafakati ve ıslaha gerek olmaksızın[233] arttırarak geçici talep sonucunu, kesin talep sonucuna çevirebilir[234]. Belirsiz alacak davası, mahkemeden istenilen hukukî korumaya göre, tam bir eda davasıdır ve konusu talep esas alınarak belirlenmektedir[235].

Çalışmamız açısından bakıldığında belirsiz alacak davasının konusu, tek unsurlu teori gereği geçici ve kesin talep sonucuna göre belirlenecektir. Zira belirsiz alacak davası açan bir davacının alacağın varlığına ilişkin sunacağı hukukî ilişki ve bu ilişkiye yönelik vakıalar ve bunları ispata yarayan deliller, zaten dava dilekçesinde olması gereken unsurlardır[236]. Miktar ve değeri parasal olarak belirlenemeyen, ister para alacağı isterse para dışında malvarlığı alacakları hakkında olsun şartların varlığı halinde belirsiz alacak davası açılabilir. Zira HMK m. 107'de açıkça "alacağın miktar ve değeri" ibaresi kullanıldığından ister para alacağı, isterse bunun dışında bir şeyin verilmesi gibi davalar bakımından olsun belirsiz alacak davasının açılmasına ve talep sonucunun belirlenebildiği ölçüde dava konusunun ortaya konulabilmesine engel bir durum yoktur[237]. Aslında talep sonucunun belirsiz alacak davası bakımından tam olarak belirlenmesi, dava konusunun ve bununla bağlantılı derdestlik, kesin hüküm, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi

231 **Simil – BAD,** s. 274 vd.; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 344; **Röhl, Klaus F.,** Der unbezifferte Klagantrag, (ZZP, 1972/2, 85.Band, (s. 52-77)), s. 52, s. 59.

232 Belirleyebildiği en az miktar (Mindestwert) hakkında bkz. **Rechberger – Zivilprozessrecht**, s. 312.

233 **Ercan – BAD**, s. 110-111; **Pekcanıtez – BAD**, s. 57; **Simil – BAD,** s. 23-24.

234 **Simil – BAD,** s. 274 vd.; **Budak/ Karaaslan**, s. 142; **Muşul – Usul**, s. 129. Belirsiz alacak davasındaki talep sonucunun dava dilekçesinde yazılmasına ilişkin teoriler hakkında bkz. **Pekcanıtez – BAD, DEÜHFD,** s. 549-550.

235 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 581; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1983; **Yılmaz – Şerh**, s. 1593; **Ercan – BAD**, s. 67; **Simil – BAD,** s. 94; **Pekcanıtez – BAD**, s. 31; **Özbay – HMK**, s. 127; **Budak, Ali Cem,** Belirsiz Alacak Davası, Bankacılar Dergisi, Y. 2015, Özel Sayı, (s. 82-86), s. 84; **Budak/ Karaaslan**, s. 142; **Pekcanıtez – BAD, DEÜHFD,** s. 526..

236 **Ercan – BAD**, s. 18; **Pekcanıtez – BAD**, s. 49.

237 **Simil – BAD,** s. 27; **Ercan – BAD**, s. 18-19. Ancak bir görüşe göre konusu para olmayan eda talepleri için belirsiz alacak davası açılmayıp, çok sınırlı olarak bir şeyin yapılması ya da yapılmaması belirsiz alacak davasına konu olabilecektir (**Pekcanıtez – BAD**, s. 81).

yasağı, hukukî yarar, görevli mahkeme, kanun yollarına başvuru ve hükmün icrası, harç ve yargılama giderleri, hüküm fıkrasının açık bir şekilde belirlenmesi, mahkemenin davacının talep sonucuyla bağlı olması ve talepten başkasına karar verememesi, davalının hukukî dinlenilme hakkını kullanabilmesi açısından son derece önemlidir. Örneğin, hasılat kirasında, kiralayan, kira sözleşmesi gereğince kendisine verilmesi gereken miktarın ödenmesi için açtığı belirsiz alacak davasında, şimdilik 1.000 TL'lik kısmı dava değeri olarak belirlemesi halinde geçici talep sonucuyla bağlantılı olarak dava konusunu da belirlemiş olacaktır. 1.000 TL değerinde talep sonucu, para alacağına ilişkin olarak dava konusunun değerini de gösterdiği için harç ve giderler bu değer üzerinden hesaplanacak, daha sonra geçici talep sonucunun kesin talep sonucuna çevrilmesine binaen de eksik kalan harç ve giderler tamamlanacaktır (HarçK. m. 30, m. 16, IV). Yani dava konusu 1.000 TL'lik bedelin ödenmesi talebi olarak, kira hukukî ilişkisine dayanan ve ispat ve delillerin bu çerçevede gerçekleştiği bir uyuşmazlık olarak karşımıza çıkacaktır.

Belirsiz alacak davası bakımından örneğin kira ilişkisinin davaya taşınması halinde kira sözleşmesi, dava konusunun eşdeğerli bir unsuru olarak değil, yargılamanın maddi gerçeğe ulaşmasına hizmet etmek için varlığı söz konusu olan bir unsurdur. Bir davayı, belirsiz kılan talep sonucuyla bağlantılı miktarın tam olarak belirtilmemesidir; ki bu durumda açık ve net bir şekilde ortaya konulmamış bir talep sonucuna binaen dava konusu da tam olarak açıklığa kavuşturulamayacaktır. Belirsiz alacak davasının varlığı, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ve tarafın muvafakati ve ıslah gibi istisnalarına başvurulmaması sonucunu doğurur. Diğer bir deyişle, talep sonucunun davanın açıldığı sırada tam olarak belirlenemediği halde, alacağın miktar ve değerinin belirlenebilmesinin mümkün olduğu an, yani makul bir süre içerisinde[238] davacı, iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağına tabi olmadan talep sonucunu artırabilir. Bu durum dava konusunda bir değişiklik yaratacaktır. Bununla birlikte talep sonucunun ikinci bir kez artırılması, ancak karşı tarafın muvafakati ya da ıslah suretiyle gerçekleştirilebilecektir[239]. Oysa vakıaların

238 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1995.

239 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1995; **Ercan – BAD**, s. 112; **Simil – BAD,** s. 296-297; **Pekcanıtez – BAD**, s. 56.

değiştirilmesi, belirsiz alacak davası bakımından bu durumun kapsamına girmez ve vakıaların tamamını göstermemiş olan alacaklı, bunu ancak karşı tarafın muvafakati ya da ıslah yoluyla yapabilecektir ve bunlar davanın somutlaştırılması ve ispat bakımından önem taşıyacaktır. Bu unsur dava konusunun açıklığa kavuşturulmasına hizmet etmektedir; ancak özellikle belirsiz alacak davası için talep sonucunun tamamlanması bakımından bu unsurun eşdeğerli bir görevi olmayacaktır.

Belirsiz alacak davası bakımından talep sonucu ve onunla bağlantılı dava konusu görev bakımından da önemlidir. Zira HMK m. 2 gereği, malvarlığına ilişkin davalarda aslîye hukuk mahkemelerinin genel görevli mahkeme olması, belirsiz alacak davası olarak açılan ve geçici talep sonucuna konu olan talebin, genel mahkemede açılması halinde görev açısından bir değer tespiti söz konusu olmadığından, kesin talep sonucuna çevrilmesi halinde de aslîye hukuk mahkemesinin görevli olmasını gerektirir[240]. Yani belirsiz alacak davası, davanın değerine bakılmaksızın genel ya da özel görevli mahkemede açılacaktır. Hukukî ilişkinin bir iş, ticaret ya da tüketici ilişkisi olup olmadığı hususunda özel görevli mahkemenin tespitinde vakıalardan da yararlanılabilir. Yani özel görevli mahkemenin neresi olduğunun belirlenmesi, davacının geçici talep sonucunu dayandırdığı vakıalardan da yararlanılmak suretiyle ortaya konulabilir[241]. Ki bu durum dava konusunun bireyselleştirilmesi ve görevin tespitine hizmet eder.

Aynı şekilde derdestlik de davanın açıldığı andan itibaren sadece dilekçede belirtilen asgari tutarla sınırlı değil, belirsiz olan kısmın da dahil olduğu tamamı bakımından sonuç doğurur. Yani dava konusu, geçici talep sonucu ve belirsiz olan kısım bakımından değerlendirilecek ve taraflar, dava sebebi ve dava konusu (yani alacağın dilekçede belirtilen kısmı ve belirsiz kısmı dahil olarak tamamı) bakımından bir aynîyet değerlendirmesine tabi tutulacaktır[242].

---

240 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1995-1996; **Ercan – BAD**, s. 107; **Simil – BAD,** s. 270; **Pekcanıtez – BAD**, s. 54.

241 **Pekcanıtez – BAD**, s. 54.

242 **Simil – BAD**, s. 302; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 593.

Belirsiz alacak davası bakımından davayı sona erdiren taraf işlemleri de dava konusu açısından değerlendirilmesi gereken bir husustur. Davanın, feragat, kabul ve sulh ile sona erdirilmesi, talep sonucunun belirlenmesi üzerine yapılır (HMK m. 307 vd.). Ancak belirsiz alacak davası bakımından bu taraf işlemlerinin daha önce de yapılabilmesi mümkün olabilir. Bu durumda geçici talep sonucundan feragat edildiği açıkça belirtilmediği ve taraflar sulh olurken aksini belirtmediği sürece, alacağın tamamından feragat edilmiş ya da tümü bakımından sulh olunmuş sayılacaktır[243]. Ancak kabul belirsiz alacak davası bakımından bazı özellikler taşıyacaktır[244]. Belirsiz alacak davası tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri bir dava olduğundan feragat ve sulh yanında kabul de mümkündür. Davalı, talep sonucunun tümünü veya bir kısmını kabul edebilir; ancak talep sonucu tam olarak belirlenmeden, davalı talep edilmeyen kısmı bilemeyeceğinden, talep sonucunun tamamını kabul edemez[245]. Ancak geçici talep sonucunu kabul etmesine bir engel yoktur; geri kalan kısım yani belirlenemeyen alacak kesimi için davaya devam edilecektir[246].

Belirsiz alacak davası bakımından dava konusu ile bağlantılı durum, kanun yollarına başvuruda da kendisini gösterir. Kanun yollarına başvuru da da dava konusu edilen alacağa göre bir belirleme yapılmaktadır. Bu durumda alacağın tam ve kesin belirlenebildiği halde kabul ve reddedilen kesime göre; kesin talep sonucuna çevrilmemişse geçici talep sonucunda yer alan kısma göre başvuru yapılabilecektir[247]. Geçici talep sonucunun, kesin talep sonucuna dönüştürülmesinden sonra kesin hüküm etkisi doğacak, dava sebebi, tarafları ve konusu yani alacağı aynı olan bir davanın ikinci bir dava konusu edilmesi halinde, kesin hüküm nedeniyle davanın usulden reddedilmesi sonucuyla karşılaşılacaktır

---

243 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1996; **Ercan – BAD**, s. 116 vd.; **Simil – BAD,** s. 316, 318; **Pekcanıtez – BAD**, s. 61; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 597.

244 Bu konuda bkz. **Pekcanıtez – BAD**, s. 61.62-63.

245 Buna sebep, HMK m. 311 gereği, kabulün, kesin hüküm gibi sonuç doğurması dolayısıyla bunun ancak sınırlarının yeni bir uyuşmazlık çıkmasına sebep olmayacak şekilde belirli olması halinde söz konusu olacağıdır (**Akil – Kısmî**, s. 218).

246 **Pekcanıtez – BAD**, s. 62; **Ercan – BAD**, s. 117; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 598.

247 **Loosli**, s. 144; **Pekcanıtez – BAD**, s. 64; **Ercan – BAD**, s. 116; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 597-598.

(bkz. HMK m. 114, 1, j; m. 115, 2; m. 303)[248]. Verilen hüküm, taleple bağlantılı bir eda hükmü içereceğinden, eda hükmü gibi icra edilebilecektir.

Yargılama giderleri bakımından da dava konusu ile bağlantılı bir konu olarak, geçici talep sonucu kesin talep sonucuna dönüştürülünce bu tutar üzerinden, dönüştürülmemişse geçici talep sonucu üzerinden bir belirleme yapılır.

Usul hukuku yanında maddi hukuk bakımından da önemli sonuçları olan belirsiz alacak davasının, dava konusu edilen talep bakımından önem arz eden hususu zamanaşımına ilişkindir. Belirsiz alacak davası olarak açılan bir (eda) talebin, belirsiz olan kesimi de dahil olmak üzere tamamı bakımından zamanaşımı kesilir[249]. Yani dava konusu edilen alacağın tamamı bakımından zamanaşımının kesilmesi söz konusu olacaktır. Faiz bakımından da benzer bir durum söz konusu olacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere belirsiz alacak davası yanında, belirsiz alacağın tespiti davası da söz konusudur (HMK m. 107, 3)[250]. Tespit davası HMK m. 106 da genel olarak düzenlendiği için, bunun belirsiz alacaklara ilişkin özel bir tespit davası olduğu kabul edilmektedir[251]. Davacı, alacağını kısmen belirlediği durumda, alacağın tamamı için belirsiz tespit davası açabilir[252]. Bu dava ile, alacaklı alacağının kısmen ya da tamamen tespitini talep edebilir ve mahkeme da yaptığı incelemede davacının alacaklı olup olmadığını inceler ve alacaklı olduğu kanaatine varırsa, alacağın miktarını da tespit ederek karara bağlar. Davacı daha sonra açacağı bir eda davası ile alacağına kavuşabilir. Belirsiz alacağın tespiti bakımından davanın konusunu, bu alacağın miktarı ile alacaklının alacaklı olup olmadığının tespiti teşkil eder. Bu durum talep sonucundan anlaşılır, ki vakıanın yani alacaklılık ilişkisinin hangi hukukî ilişkiden doğduğunun bir önemi yoktur. İster kira, haksız fiil ya da

---

248 **Pekcanıtez – BAD**, s. 64; **Ercan – BAD**, s. 116; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 598.

249 **Pekcanıtez – BAD**, s. 59; **Ercan – BAD**, s. 114; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 594; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1998; **Yılmaz – Şerh**, s. 1643; **Simil – BAD,** s. 356; **Özbay – HMK**, s. 128; **Budak – BAD**, s. 84.

250 Değer ve miktarı henüz tespit edilemeyen talepler için eda davası açılamayacağı için kural olarak ayrı bir tespit davası açmakta hukukî yarar bulunmayacaktır (**Loosli**, s. 104 vd.; **Kuru/ Budak,** s. 148).

251 **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1996.

252 **Ercan – BAD**, s. 22; **Pekcanıtez – BAD**, s. 74.

satım sözleşmesine binaen kurulmuş olsun, ifade edilen durumlar (alacağın miktarı ve alacaklı olup olmadığının tespiti) ispat ve yargılamanın amaca ulaşması bakımından önemli olacaktır. Salt vakıaya dayanılarak bir belirleme yapılamayacağından, alacaklının alacaklı olup olmadığının tespiti dava konusunu oluştururken; gerçekten kira ilişkisi sebebiyle alacaklı olup olmadığının tespiti, somutlaştırma yükü gereği taraflarca yerine getirilecek ve hâkim de buna binaen bir tespit hükmü tesis edecektir[253]. Yani belirsiz alacak davasından farklı olarak, maddi hukuka ait bir talep hakkının dava yoluyla ileri sürülmesi değil; bir hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun tespiti için dava açılması ve salt usul hukukuna hizmet edilmesi amaçlanır. Zira maddi hukukta bir hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun tanınmasını istemek şeklinde bir talep hakkı söz konusu değildir[254].

E. İNŞAÎ DAVADA DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Eda ve tespit davası yanında hukukî değişikliklere uygulanmak üzere kabul edilmesi ihtiyacı olan inşai dava bir "hukukî keşif" tanımlamasıyla hukuk doktrinine alınmış ve daha sonraları kanunî bir düzenleme ile işlerlik kazanmıştır[255]. Wach[256] ve Windscheid[257] tarafından ilk olarak adlandırılmaya çalışılan bu dava, Türk hukukunda da "inşai dava" veyahut "yenilik doğuran dava[258]" (Gestaltungsklage) olarak yerini almıştır. HMK m. 108, 1'de düzenlenen inşai dava ile mahkemeden yeni bir hukukî durumun yaratılması veya mevcut bir hukukî durumun içeriğinin değiştirilmesi yahut ortadan kaldırılması talep edilmektedir. Bir inşai hakkın[259], dava

253 Bu görev, davacı tarafından yerine getirilmekte olup, hâkime yükletilmemelidir (**Loosli,** s. 84).

254 **Kuru/ Budak**, s. 69.

255 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 18; **Dölle, Hans**, Verhandlung des 42. deutschen Juristentages in Düsseldorf 1957, Bd. II, s. 1 vd. Özellikle 90'lı yılların ortasında fark edilen bu durum, anonim şirketlerdeki fesih davası ile ortaya çıkmıştır (**Arens**, s. 15 vd.).

256 **Wach**, s. 12 vd.

257 **Önen – İnşai**, s. 4, dn. 7'deki Windscheid'ın eseri.

258 **Bilge/ Önen**, s. 389; **Önen – Yargılama**, s. 57; **Alangoya – Usul-I**, s. 184; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 297; **Arslan, Ramazan,** Medenî Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977, s. 73. Kadastro Kanunu m. 25, son fıkrasında "yenilik doğurucu hüküm almayı gerektiren dava" ibaresi kullanılmıştır.

259 Mutlak ve nispi haklar yanında yer alan üçüncü hak grubu, inşai haklardır.

yoluyla kullanılmasının zorunlu olduğu hallerde inşai dava açılabilir (HMK m. 108, 2)[260]. Diğer bir deyişle, bir hukukî durumun kurulması, kaldırılması veya değiştirilmesi yönünde bir yenilik doğuran hakkın kullanılabilmesi için, tarafların anlaşması yeterli olmayıp, taraflardan birinin bu hakkın kullanılabilmesi için mutlaka bir mahkeme kararına ihtiyaç duyması gerekir[261]. Zira kamunun, taraflar ve üçüncü

---

[260] İnşai davalar, ancak maddi hukukun açıkça öngördüğü ve davacının hukukî değişikliğe yetkili olduğu hallerde (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 29) "numerus clausus" ilkesine bağlı olarak, açılabilir (**Bötticher - Eheprozess**, s. 77; **Sungurtekin Özkan, Meral,** İnşai Karar ve Özellikleri, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 553-576), s. 560-561; **Önen – İnşai**, s. 57; **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 570; **Hanağası - Menfaaat**, s. 131; **Arslan - Yenilenme**, s. 73; **Kuru –Dava Şartları**, s. 183). Ayrıca maddi hukuka göre tarafların pozisyonu, inşai hak ile bir hukukî durumda değişiklik yaratabilmelidir. Ayrıca bu hak, mutlaka maddi pozitif hukuk tarafından tanınmalıdır. § 119 BGB gereği sözleşmenin feshi, § 326 BGB gereği satım sözleşmesinin yenilenmesi hükümlerinde olduğu gibi (**Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 222). Bu yetki, saf maddi bir inşai hakkın yaratılması, hak süjesine yani davacıya inşai dava açabilme imkânının verilmesi ve sonuncusu ise bir tarafa diğer taraftan hukukî değişikliğe katılmasının yasal olarak talep edilmesi imkânının sunulması ile gerçekleştirilebilecektir. Tüm bunların temelinde hakkaniyet düşüncesinin yönlendirdiği hukuk politikasına yönelik bir mahkeme kararı vardır. İster inşai hak, isterse bu hakka ilişkin inşai dava olsun aynı amaca hizmet etmektedir (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 29). Bu amacı gerçekleştirmek üzere inşai davalar, geçmişe (ex tunc) ve geleceğe etkili (ex nunc) olmasına göre iki gruba ayrılmaktadır (**Önen – İnşai**, s. 189-192; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 58-59; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 299; **Kuru/ Budak**, s. 52 vd.; **Üstündağ – Yargılama**, s. 337; **Karslı – Muhakeme**, s. 381; **Ansay – Usul**, s. 233). Ayrıca tam ve eksik inşai dava ayrımı için bkz. **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 80 vd. Mevcut hukukî durumda değişiklik yarattığı için geleceğe etkili olması olağan olan inşai davaların istisnai olarak geçmişe etkili olması da söz konusu olabilir **(Önen – İnşai**, s. 189-192; **Üstündağ – Yargılama**, s. 337; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 210; **Sungurtekin Özkan**, s. 559; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 58-59, 412; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 985; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 299; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1976-1977; **Yılmaz – Şerh**, s. 1669; **Bilge/ Önen**, s. 391). İnşai hükümlerin tesirinin ileriye yönelik olmasının kural, geçmişe yönelik olması ise istisnadır (HGK, 23.2.1979, 1977-13-150/177 (**Önen – İnşai**, s. 189, dn. 81)). Bu hükmün başlangıç noktası, inşai hükmün kesinleştiği an olacaktır (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 985; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 297; **Üstündağ – Yargılama**, s. 337; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 210.) Boşanma, evliliğin feshi, vakıf ve dernek feshi geleceğe; soybağının reddi, anonim ve limited şirketlerde genel kurul kararının iptali ise geçmişe etkili inşai davalara örnek gösterilebilir (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 985-986; **Önen – İnşai**, s. 190-192; **Sungurtekin Özkan**, s. 559-560; **Yılmaz – Şerh**, s. 1668). Yargılamanın yenilenmesini de bir inşai dava olduğu hakkında bkz. **Arslan – Yenilenme**, s. 48; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 656.

[261] **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 984; **Önen – İnşai**, s. 15-16; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 29; **Kummer**, s. 70; **Guldener**, s. 210-211; **Haus**, s. 124; **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 570; **Yılmaz – Şerh**, s. 1668; **Budak/ Karaaslan**, s. 138; **Alangoya – Usul-I**, s. 185; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1976; **Kuru, Baki,** "Dava Şartları", Makaleler, Ankara 2006, (s. 147-188), s. 183; **Kuru/ Budak**, s. 49; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 209; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 297; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 253, s. 984, Rn. 10; **Muşul – Usul**, s. 133. Mahkeme kararı olmaksızın da kullanılabilen yenilik doğuran haklar söz konusudur. İnşai haklar bakımından kural, tek taraflı olarak hakkın kullanılması, yani irade beyanının karşı tarafa varması ile sonuç doğurabilmesidir. Sözleşmenin tek taraflı feshinde ya da takasta olduğu gibi. Bunun aksinin iddia edilmesi halinde, bir hukukî durum tek taraflı olarak ortaya konulduğundan dolayı, bunun olmadığı bir tespit ya da eda davası yoluyla ileri sürülecektir. Böyle bir uyuşmazlık mahkeme önüne getirilirse bu bir inşai değil, eda veya tespit davası niteliği taşıyacak

kişilerin menfaati gereği, kanunun açıkça öngördüğü bazı hallerde inşai hakkın kullanılması dava yoluyla talep ediliyor olmasına bağlıdır[262]. Bu nedenle bazı inşai haklar, ancak inşai dava yoluyla talep edilebilecektir. Boşanma davası[263] ya da iflas kararı[264] buna örnek verilebilir.

İnşai hükmün etkisi gerek sübjektif gerekse zamansal bakımdan önemi haizdir. Bunun sınırlarının ortaya konulması inşai davanın dava konusunun belirlenmesi noktasında da belirleyicidir[265]. Ama asıl önemli olan inşai hükmün kesin hüküm ve temellenmesi noktasından dava konusunun tespit edilebilmesidir. Genel olarak dava konusunun tanımlanması ve inşai davanın dava konusunun belirlenmesi daha yerinde olacaktır.

II. Dava Konusu Usulî Talebin İnşaî Unsurları

1. Genel Olarak

İnşai davada dava konusunun ortaya konulması aslında dava konusunun ne şekilde tanımlandığına da bağlıdır. Bu kapsamda özellikle Henckel ve Blomeyer dava konusunun tanımlanması hususunda eda, tespit ve inşai davalar bakımından dava konusunun farklı olduğunu ortaya koymaktadırlar[266]. Ayrıca Bötticher de özellikle boşanma davaları bakımından yaptığı değerlendirmede, tüm dava çeşitlerini

---

ve yargılama sonucunda verilecek hüküm de inşai değil, tespit edici nitelikte olacaktır (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 209; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 984; **Bilge/ Önen**, s. 390; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 297-298; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 350). Çünkü tek taraflı irade beyanıyla ortaya konmak istenen hukukî sonuç doğduğundan bunun, sadece mahkeme hükmü ile tespitinin yapılması kalacaktır.

262 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 221; **Önen – İnşai**, s. 50; **Üstündağ – Yargılama**, s. 336; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 298; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1976; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 984; **Guldener**, s. 212; **Sungurtekin Özkan,** s. 554; **Bilge/ Önen**, s. 390.

263 Eşlerin sözleşme ile boşanabilmeleri mümkün değildir. Ancak bunun için boşanma sebebine ilişkin taleplerini mahkeme önüne götürmeleri, bir inşai dava açmaları ve boşanmayı ortadan kaldıran bir boşanma hükmü almaları gerekir (**Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 221; **Bötticher – Eheprozess**, s. 74; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 350).

264 Müflisin tüm alacaklılarının hukukî durumunu doğrudan etkileyen iflas kararı, inşai niteliktedir (**Budak, Ali Cem,** Medenî Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması, İstanbul 2000, s. 23; **Pekcanıtez, Hakan**, Medenî Usul Hukukunda Fer'i Müdahale, Ankara 1992, s. 96; **Sungurtekin Özkan**, s. 559; **Budak – Kesin Hüküm**, s. 30).

265 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 355. Bkz. aşa. § 5 E III.

266 **Henckel**, s. 281; **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 222. Karş. **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 80 vd.

kapsayan bir dava konusu önerisinden ziyade salt bir inşai dava niteliğinde olan boşanmaya ilişkin dava konusu değerlendirmesinde bulunmuştur[267]. Bu noktada inşai davanın dava konusunun belirlenmesi, aslında diğer dava çeşitlerinden farklılık göstermemektedir. Zira önemli olan dava konusu probleminin ne şekilde çözüldüğüdür. Dava konusunun belirlenmesinde hangi hukukî koruma şeklinin etkin olduğu aslında problemi çözmede yeterli olacaktır[268]. Bu kapsamda dava konusunun belirlenmesinde tek unsurlu teori gereği, burada da durumun değişmeyeceği ve talep sonucunun dava konusunun aslî unsuru olarak belirleyici olacağını söylemek yanlış olmayacaktır[269].

2. Talep sonucu

Talep sonucu, inşai davalarda dava konusunun belirlenmesi açısından belirleyici, aslî ve bağımsız bir unsurdur. Bu hususta vakıalara, kanaatimizce salt bu talep sonucunun yorumlanması ve açığa kavuşturulması bakımından başvurulur. Sclosser'e göre dava konusu, yargılamanın doğruluğu üzerindeki bir hak iddiasının tartışılmasıdır[270]. Bu iddianın tartışılması için ise tam ve eksik inşai davalar ayrımının yapılması gerekecektir[271]. Bu hak iddiası, ne zaman ki maddi hukuk

---

267 **Bötticher - Eheprozess**, s. 73 vd. Akkaya'ya göre ise, boşanma davasında dava konusunun belirlenmesi bakımından çift unsurlu teori kabul edilmelidir. Yazar buna gerekçe olarak da boşanma davası bakımından önemli olan salt boşanma kararı verilmesi değil, hangi vakıaya dayanılarak boşanma kararı verildiği ve boşanma kararının sonuçları bakımından önemli olduğunu göstermiştir (**Akkaya – Boşanma**, s. 33).

268 **Bötticher - Eheprozess**, s. 81; **Schwab**, s. 186 vd.; **Habscheid**, s. 141; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 358; **Hesselberger**, s. 244. **Jauernig**, s. 54.

269 Buna karşılık Jauernig, özellikle inşai davalar bakımından dava konusunun belirlenmesinin davada re'sen harekete geçme veyahut taraflarca getirme ilkesinin uygulanmasına göre bir belirleme yapılması gerektiğini ifade etmektedir (**Jauernig**, s. 54). Özellikle evlenmenin butlanı davası bakımından inşai davanın talebi, re'sen harekete geçme ilkesi ile Jauernig'e göre değerlendirilir (**Jauernig**, s. 55). Jauernig'e göre Henckel ve Blomeyer'in aksine iddia edilen inşai dava temeli, dava konusunun belirlenmesi açısından, özellikle mahkemenin tüm yönleriyle uyuşmazlığı inceleme yetkisinin olması gereği, bir önem ifade etmeyecektir (**Jauernig**, s. 58). Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu inşai davalar bakımından vakıa, dava konusunun bir unsuru olmak zorundadır. Çünkü vakıa, maddi inşai hukuk normunu sınırlar (**Jauernig**, s. 61). Bu sebeplerle Jauernig'e göre bir boşanma davasında birden fazla boşanma sebebine dayanılması halinde birden fazla da dava konusu söz konusu olacaktır. Bu durum kesin hüküm bakımından da kabul edilebilir değildir. Ki Jauernig'e göre dava sebebi değişen boşanma davaları bakımından derdestlik problemi de ortaya çıkacaktır (**Hesselberger**, s. 244).

270 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 359.

271 Aslında Sclosser, dava sistemi içerisinde tespit ve inşai davaların olduğu ve eda davasının ise, inşai davanın bir alt türü olduğunu iddia etmiştir. İnşai davaları da tam ve eksik inşai davalar

içeriğinden ayrılırsa (Wach ve Windscheid'ın maddi hukuk temelli görüşlerinden sonra) işte ancak o zaman, davacının, davalıya karşı yönelttiği bir hakkın, hak iddiası olarak ortaya çıkması söz konusu olur. Hak iddiası, maddi hukuktan ayrılmalıdır ki, eda davası dışında tespit ve inşai davaların da ihtiyaçlarına cevap verilebilsin. Eski maddi hukuk teorilerinin eleştirildiği bu aşamada, maddi talebin yetersizliği inşai davalar bakımından da mutlak olarak kabul edilecektir. Esasında inşai dava hakkının (Gestaltungsklagerecht), dogmatik olarak inşai hakkın bir alt çeşidi olduğu görüşüne getirdiği eleştirisinde Sclosser, inşai davanın ileri sürülmesi bakımından maddi hukuk ile bunun usulî dış çerçevesi (prozessualen Einkleidung) arasında bir fark yaratılması yoksa hukukî korumanın şeklinin yeniden maddi hukuka döneceğini ifade etmiştir. Ancak tam ve eksik inşai dava ayrımı ve tam inşai davalar bakımından vakıaların; diğer yandan eksik inşai davalar bakımından mutlaka (sanki bir idari işlemmiş gibi) resmi makamın yer alması gerektiği fikri kabul edilebilir gözükmemektedir[272]. Bu nedenle kanaatimizce, dava konusu tek unsurlu olarak kabul edilmeli ve bunu sağlamak üzere, bu teori bakımından hak iddiasının içeriğinden ziyade talep sonucuna önem verilmelidir. Eda ve tespit davaları bakımından da sorulan maddi hukuka ilişkin hukukî sonuç iddiasından ziyade, mahkemenin ne üzerinde karar vereceği ve hükmün içeriğinin ne şekilde çizileceğidir[273]. Bu da hukukî koruma şeklinin sınırlarının, mutlaka usulî olarak çizilmesini gerektirir[274]. İnşai davanın, salt usulî olduğu ve usul ile inşa edildiği düşünüldüğünde, aslında temelde sübjektif bir hakkın, talep sonucunda ileri sürülen bir görünümü olarak kabul edilir. Bu sübjektif hakkın maddi hukuktan, yani inşai bir haktan doğması doğaldır. Ancak bunun dava edilebilmesi için usulî bir talebe ihtiyaç vardır. Bunun sonucu

olarak nitelendirmiştir (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 80 vd.). Tam inşai davaların hükmü, vakıa nazarı dikkate alınarak belirlenir. Eksik inşai hükümler ise, tek başına gerçekleşmesi mümkün olmayan, ancak daha sonra onu tamamlayan resmi bir makamın (cebri icra organı gibi) katılımı ve yaptığı resmi işlem sonucunda hüküm doğurabilir (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 81-82).

272 Eleştirisi için bkz. **Önen – İnşai**, s. 41-43.

273 **Bötticher - Eheprozess**, s. 84-86.

274 Şirketler hukuku bakımından, "actio" (maddi hakka ilişkin) kavramı ile hukukî koruma şekli birlikte düşünülmüştür (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 362).

olarak Bötticher de dava konusunu, mahkemeye getirilen ve mahkemenin üzerinde karar verdiği talep sonucu (Begehren) olarak tanımlamıştır[275].

Bu çerçevede kanaatimizce de inşai bir hak iddiasına dayanan inşai dava, esasında usulî bir talep olarak, salt usulî bir sonuç olan inşai tesiri doğurmak üzere açılır. Temelinde bir inşai hak olmak zorundadır. Normalde inşai haklar, tek taraflı olarak, karşı tarafa vardığı anda sonuç doğursa da; bazılarının mutlaka mahkeme eliyle çözüme kavuşturulması gereği, usulî bir talebe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da tek unsurlu teori bakımından, hak iddiasından ziyade talep sonucu ile sağlanacaktır[276]. Ancak inşai davaya bağlı yan sonuçların doğması ve mahkemenin takdir yetkisini kullanıp, hukukî normu olaya uygulayabilmesi adına vakıaların da yorumlanmasından yararlanılması gerekecektir.

3. Dava Temeli (Vakıa)

a. Genel Olarak

İnşai dava bakımından çift unsurlu teorinin kabul edilmesinde dava konusu, talep sonucu ve vakıaya göre belirlenmektedir[277]. Yani öncelikle talep sonucu ve ardından vakıaya ilişkin ipuçlarının (Indiz) yorumlanması ile bir sonuca varılmaktadır[278]. Tüm inşai dava çeşitlerinin dinlenilmesi, inşai dava temelinin de

---

275 **Bötticher - Eheprozess**, s. 85-86. Buna karşılık iki unsurlu teoriyi savunan görüşler, inşai haktan ziyade, yani inşai hakkındaki talep sonucundan öte, gerekçeyi (Rechtsfertigung) ortaya koyan inşai temelin (Gestaltungsgrund) açıklığa kavuşturulmasının dava konusu açısından gerekli olduğunu savunmaktadır (**Henckel**, s. 286). Benzer yönde bkz. **Akkaya – Boşanma**, s. 33. Boşanma davası bakımından mahkemeye yöneltilen talebin, yani talep sonucunun yanında mutlaka, bu talep sonucunun dayanağı ve gerekçesi olan vakıaların da (zina, terk, evlilik birliğinin temelinden sarsılması) dikkate alınması gerekir (**Akkaya – Boşanma**, s. 33). Zira boşanma davasının konusu açısından tarafın iradesine öncelik verilmiştir (**Meriç – Tasarruf**, s. 98).

276 Jauernig, inşai davalar bakımından durumun, davada tasarruf mu yoksa re'sen harekete geçme ilkesinin mi uygulandığına göre cevaplandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Tasarruf ilkesi geçerli ise, tek unsurlu teori; re'sen harekete geçme geçerli ise, iki unsurlu teorinin uygulanması gerektiğini iddia etmiştir. İnşai davalar bakımından "sınırlandırılmış bir talep sonucunun" (selbstabgegrenzte Antrag) olduğunu ifade etmiştir (**Jauernig**, s. 73 vd.). Fakat Jauernig, evliliğin butlanı bakımından re'sen harekete geçme; evliliğin feshi bakımından ise, tasarruf ilkesinin (ve tek unsurun) uygulanacağını ifade ederken (**Yoshimura**, s. 266) tespiti zor bir kriter koymuştur.

277 **Habscheid**, s. 184, 191; **Haus**, s. 126 ; **Thomas/ Putzo**, Einl. II, s. 9, Rn. 24.

278 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 357; **Haus**, s. 124.

ileriye sürülüyor olmasına bağlıdır. Bu da maddi hukuk açısından ortaya konulan inşai dava temeliyle sağlanır[279]. Habscheid, kira sözleşmesinin feshi ya da evliliğe ilişkin verdiği örneklerde, birden fazla fesih ya da boşanma gerekçesinin kira ilişkisine ya da evlilik birliğine değil, aksine dava konusuna ilişkin olduğunu ve evliliğin feshi ya da boşanmada sebeplerin mutlaka bildirilmesini, zira bunların dava konusunun bir unsuru olduğunu ifade etmiştir[280]. Benzer şekilde biraz daha maddi hukuk bakış açısı ile Bettermann da kiranın feshi ya da evliliğin bozulması gibi inşai yargılamalarda dava konusunun inşai hak ile tanımlandığını ve ne kadar inşai hak varsa o kadar da dava konusu olduğunu ifade etmektedir[281].

b. Dava Temelinin İnşası

Schlosser'e göre, inşai talep sonucunun (Gestaltungsantrag), iddia edilen sübjektif özel bir hukuk ilişkiye ya da sübjektif bir hakka dayanmasından ziyade, vakıanın ferdileştirilme teorisine mi yoksa vakıalara dayandırma teorisine mi dayandırıldığının tespiti, dava konusunun belirlenmesi açısından önemlidir[282]. Bir görüşe göre, maddi hak, dava konusunu inşai eden vakıa yani hayat olayı ile aynıdır ve maddi hukuka dayanan birden fazla vakıa, birden fazla da dava konusunu teşkil eder[283]. Diğer bir görüşe göre önemli olan hak iddiasıdır. Bu iddia da, dava konusunun çekirdeğini oluşturur (Kern des Streitgegenstand) ve vakıa bu bakımdan ancak maddi hukuk açısından hâkimin kararını verebilmesine yardımcı olur[284]. Ki vakıa, dava dilekçesinde yer alması gereken ve hâkimin altlama faaliyetini yürütebilmesini sağladığı, gerek iddianın somutlaştırılması, gerekse uygulanacak hukuk normu ve hüküm konusunun sınırlarını ve çerçevesini belirleyecek olması gereği zaten önemlidir. Vakıaya, talep sonucunun kapsamının hâkim tarafından değerlendirilmesi için başvuruluyor olması, onun dava konusunun eşdeğerli bir unsuru olduğunu göstermemektedir. Tek bir boşanma talebine karşı, davacı eş birden

279 **Haus**, s. 129.

280 **Habscheid**, s. 25.

281 Bu konudaki açıklamaları için bkz. **Habscheid**, s. 25, s. 25, dn. 26.

282 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 357.

283 **Henckel**, s. 249; **Nikisch**, s. 140-141; **Haus**, s. 131.

284 **Schwab**, s. 186; **Bötticher - Eheprozess**, s. 81.

fazla sebebe dayanabilir ve bu durumda mahkeme her bir vakıayı değerlendirmeli ve hükmünde hangisine hangi gerekçe ile dayanıp dayanmadığını ortaya koymalıdır[285]. Önemli olan, tarafın boşanma talebinin dayanağı olarak iradesi, yani diğer bir deyişle kendi tasarrufu ile ortaya koyduğu, yani somutlaştırdığı vakıalardan hangisinin hâkim tarafından hükme esas alınacağıdır. Açılan boşanma davasının zina ve terk sebebine dayanması ve bu hususta hâkimin zina bakımından talebin reddine ve terk sebebiyle boşanma talebinin kabulüne karar verecek olması, dava konusunun çift unsurlu olduğunu göstermemektedir. Öyle olsaydı, kesin hüküm bakımından da zina sebebiyle reddedilen dava, dava konusu edildiğinden, tekrar bir zina vakıasına dayanılarak dava açılmaması gerekirdi. Oysa vakıa, talep sonucundan ayrı aslî bir unsur olduğundan, aynı boşanma talepli dava, yeniden başka bir zina vakıasına dayanılarak açılabilir[286]. Dava konusu ve tarafları aynı olan davanın, vakıa unsuru farklılık gösterecektir. Vakıayı, dava konusunun unsuru saymak, kesin hüküm bakımından onun ayrı bir unsur olarak değil de, dava konusuna bağlı, yan unsur olarak kabul edilmesi sonucunu doğururdu.

III. İnşai Tesirin Dava Konusu Bakımından Değerlendirilmesi

İnşai dava bakımından sübjektif ve zamansal inşai tesirin (Gestaltungswirkung) etkisi dava konusu bakımından da önemli olacaktır. İnşai davanın, dava konusunun belirlenmesi açısından dava konusu teorilerinin temellendirilmesi gerekir. Daha sonra, inşai hükmün maddi anlamda kesin hüküm oluşturup oluşturmadığı konusunda dava konusunun etkisi araştırılmalı ve inşai davanın kabul edilebilirliği ve temelleri sınırlandırılmalıdır[287]. Yukarıda da ifade edildiği üzere, tek unsurlu teorinin

---

285 Yargıtay ise, dava konusunun belirlenmesi noktasında, sadece davacının talep sonucu değil, aynı zamanda dilekçede ileri sürdüğü sebeplerin de dikkate alınması ve her bir boşanma sebebi açısından ayrı hüküm kurulamasının gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz. Yrg. 2. HD., 1.6.2016 T., 2016/3256 E., 2016/10777 K. (**Akkaya –Boşanma**, s. 34, dn. 31).

286 Hatta bu konuda, boşanma davası açısından önceki davadaki vakıalara dayanılarak dahi, dava açılabileceği kabul edilmektedir (bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 713). Çünkü eşler boşanmamış olsa da, barışmaları ya da birbirlerini affetmeleri söz konusu olmayınca, eski vakıaların da etkisini sürdürebilmesi dolayısıyla, daha sonra açılan boşanma davasında önceki vakıaların da dikkate alınabileceği kabul edilmektedir. Ancak kanaatimizce, kesin hüküm açısından, önceki vakıalar, ayrı bir davaya konu edilemez; mutlaka bununla bağlantılı yeni vakıaların da eklenmiş olması gereklidir (Aynı yönde bkz. **Üstündağ – Yargılama**, s. 715, dn. 95; **Akkaya –Boşanma**, s. 497-498).

287 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s355.

kabulü sonucu, dava konusunun inşai davalar bakımından da talep sonucuna göre belirlenmesinde bir tereddüt söz konusu değildir.

İnşai davanın kabul ve reddine göre bazı özellikler ortaya çıkacaktır. Bu kapsamda, inşai davanın kabulü halinde verilen hüküm, inşai hükümdür ve böyle bir hükümle yeni bir hukukî durum yaratılır veya var olan hukukî durum değiştirilir ya da tamamen ortadan kaldırılır[288]. Bu maksatla, inşai hüküm bir yandan inşai hükmün varlığını tespit eder, diğer yandan ise hukukî değişikliği meydana getirir. Bu da inşai hükmün, tespit ve inşai hüküm olmak üzere iki ayrı kısımdan oluştuğunu gösterir[289] [290]. Tespit hükmü bölümünden maddi anlamda kesin hüküm, inşa bölümünden ise, inşai tesir etkisi doğmakta olup bu inşai tesir, esasında maddi kesin hükme dayanmaktadır[291] ve şeklen kesinleşmeyle ortaya çıkmaktadır[292]. Bu hükmün tesirinin, aslında inşai tesir (Gestaltungswirkung), kesin hüküm tesiri (Feststellungswirkung) ve vakıa (yan, Tatbestandswirkung) tesiri olduğu kabul edilmektedir[293] [294]. İnşai hüküm sübjektif olarak ise maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşıyıp taşımadığı ve bunun dava konusu açısından sonraki davalar

---

288 **Önen – İnşai**, s. 166-167; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 570; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 350; **Ansay – Usul**, s. 232; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987; **Kuru/ Budak**, s. 49. İnşai davanın genelde negatif bir muhtevasının olmasıyla birlikte, bazen olumlu bir içeriğinin de olabileceği hususunda bkz. **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 50 vd.

289 **Önen – İnşai**, s. 166-167; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571; **Ansay – Usul**, s. 232; **Akkaya – Boşanma**, s. 495; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 59; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 406; **Kummer**, s. 144.

290 Eda ve tespit davaları sonucunda verilen hüküm, var olan durumu ortaya koyduğundan açıklayıcı; oysa inşai davalar, önceden var olmayan bir durumu yarattığı, değiştirdiği ya da ortadan kaldırdığı, diğer bir deyişle olanı değil oluşanı ifade ettiği için inşai bir niteliğe sahiptir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571; **Önen – İnşai**, s. 167-168; **Ansay – Usul**, s. 232; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1976). Zamansal olarak kural olarak inşai kararlar, geleceğe etkilidir; ancak geçmişe etkili olduğu istisnai durumlar da vardır.

291 **Önen – İnşai**, s. 180; **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 24 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571; **Akkaya –Boşanma**, s. 495; **Sungurtekin Özkan**, s. 565; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 59.

292 **Önen – İnşai**, s. 182; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571.

293 **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 20 vd.; **Önen – İnşai**, s. 180.

294 Bu hüküm kendi içerisinde icra bir nitelik taşıdığından dolayı ayrıca ilâmlı icraya konu edilmesine yer olmadığı kabul edilir (**Önen – İnşai**, s. 195-196; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 572; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 65; **Kuru/ Budak**, s. 60). Ancak inşai hükümlerin, yargılama gideri ve vekalet ücretine ilişkin kısmı, eda hükmü içerdiğinden dolayı, cebri icra kabiliyetine sahiptir ve ilâmlı icraya da konu edilebilir (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 37; **Önen – İnşai**, s. 196-197; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 66).

bakımından bağlayıcılığı çalışma konumuz açısından önemlidir[295]. İnşai tesir etkisi, temelde bir inşai hakkın tespitinden doğduğundan dolayı, bir "vakıaya" dayanmaktadır[296]. Oysa kesin hüküm etkisi salt vakıanın değil, aksine taraf ve dava konusunun aynîyeti halinde söz konusu olacak olan yargısal, usulî bir sonuçtur. Bu bakımdan, hükmün içeriğine dahil olmayan vakıa tesiri, dava konusunun da gerçekleşmesine yardımcı olmaz, kesin hükümden bu yönüyle ayrılır ve dava konusunun tespiti bakımından vakıanın tek başına belirleyici olmadığı görüşümüz bir kez daha inşai davalar açısından tespit edilmiş olur[297]. Kanaatimizce vakıa tesirinin vardığı sonuca, maddi anlamda kesin hüküm ve inşai tesir etkisi ile de ulaşılabilmektedir. Her ne kadar tazminat ya da nafaka talebi, boşanmaya bağlı olarak talep edilebilmekte olsalar da bunlar da aslında bağımsız birer talep olarak dava konusu edilebilmektedirler[298]. Ancak inşai dava kabul değil de reddedilecek olursa bu durumda verilen hüküm, eda ve tespit davalarındaki gibi bir tespit niteliği taşıyacaktır[299]. Yani yeni bir durum yaratılmış olmamakla birlikte, bir inşai hakkın

---

295 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 66; **Önen – İnşai**, s. 167.

296 **Haus**, s. 124; **Önen – İnşai**, s. 183. Bu maddi hukuka yönelik bir sonuçtur ve bunun doğması için tek taraflı olarak karşı yana varması dahi yeterli olabilecektir (**Önen – İnşai**, s. 183).

297 Vakıa tesirinin mutlak olarak bağlayıcı olduğu yönünde bkz. **Kummer**, s. 143; **Önen – İnşai**, s. 193, dn. 103'deki yazarlar ile **Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 24'deki yazarlar. Vakıa tesiri ya da yan tesir (Nebenswirkung), hükmün muhtevasına dahil olmayan ve salt inşai hükmün yan, yardımcı etkisi olarak, hukukî durumda meydana gelen değişikliğin hükmün sonucunu etkilemediği bir tesirdir (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 20 vd.). Vakıa tesiri, esasında bir yan tesir (Nebenswirkung) olarak, boşanma yanında, bu boşanmadan kaynaklanan bazı yan sorunların çözümünde kabul edilmiştir. Hâkim boşanma yanında tazminat ya da nafakaya ilişkin bir hüküm kuracaksa, boşanmanın asıl inşai hüküm, tazminat ya da nafakanın ise fer'i, yan inşai hüküm olduğu kabul edilmekte ve bu yan kararın alınmasına neden olan şeyin ortak "vakıa" olduğu sonucuna varılmaktadır (**Schlosser – Gestaltungsklagen**, s. 23; **Önen – İnşai**, s. 193).

298 Aynı yönde bir görüşe göre, maddi hukuk bakımından yan talep niteliği taşıyan taleplerin, aslî talebe bağlı olması, davaların yığılması anlamında onların bağımsız talep olarak kabul edilmelerine engel değildir (**Bulut**, s. 40 vd.). Buna karşılık başka bir görüşe göre, yan talepler, dava yığılması biçiminde istenemez, çünkü taleplerin her biri bağımsız olmalıdır **(Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1095). Tazminat ve nafaka taleplerinin tümü, boşanmaya bağlı olduğundan, boşanma talebi kabul edilmedikçe bu yan talepler bakımından dava yığılmasının olması mümkün değildir (**Akkaya –Boşanma**, s. 39). Akkaya'nın da ifade ettiği gibi, boşanmadan sonra ayrı bir dava ile nafaka ya da tazminat talep edilmesi durumunda bunların birer ayrı talep olduğu ve birinin verilmesinin diğerine bağlı olmadığı gerçeği doğrudur. Ancak dava konusu edilen hususun maddi hukuk bakımından aslî ya da fer'i nitelikte olması dava konusu bakımından önemli değildir. Önemli olan, talep sonucunda ifade edilen birbirinden bağımsız ve hükme bağlanmayı bekleyen taleplerin olmasıdır. Yargılama giderleri hakkında bkz. § 6 E.

299 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 571; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 211; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987; **Önen – İnşai**, s. 182; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 351; **Budak – Kesin Hüküm**, s. 30; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 298; **Yılmaz – Şerh**, s. 1668.

varlığının mevcut olmadığı tespit edilmiş olacaktır. Böylece inşai davanın reddi halinde dava, böyle bir inşai hakkın olmadığına ilişkin tespiti konu edinen, bu davanın taraflarını etkileyecek olan, maddi anlamda kesin hüküm kuvvetini haiz bulunan ve aynı konuda, yani aynı inşai hakkın tespitine ilişkin yeni bir dava açılmasını engelleyen; inşai davanın olumlu sonuçlanması halinde dava, herkese karşı şekli anlamda kesinleşmiş olan ve salt olumlu bir şekilde sonuçlanan inşai davalara özgü olan inşai tesirin doğduğu bir hükümle tamamlanır.

Diğer yandan inşai davaya örnek boşanma davası bakımından, bu davanın konusu boşanma talebidir. Bu talep çeşitli vakıalara (zina, pek kötü muamele, evlilik birliğinin temelinden sarsılması gibi) dayanabilir. Pek kötü muameleye ilişkin açılan böyle bir boşanma davası bakımından verilecek olan ret hükmü, dava konusu edilen inşai hakkın mevcut olmadığını tespit eder ve aynı vakıa olan pek kötü muamele hayat olayına dayanılarak, boşanma talebinin, aynı eşler bakımından tekrar dava konusu edilebilmesi mümkün olmayacaktır. Ki burada çekişme konusu edilen şey, evlilik birliğidir. Oysa aynı dava konusu olan boşanma talebi, aynı eşler arasında farklı bir vakıaya dayanılarak davaya taşınacak olursa bu durumda kesin hüküm söz konusu olmayacaktır. Burada davanın muhtevasının belirlenmesi bakımından önemli olan inşai hakkı konu edinen dava konusudur. Vakıa, dava konusu ve taraf unsuru yanında kesin hüküm şartları bakımından belirleyicidir. Bu nedenle aynı vakıalara dayanılarak tekrar bir boşanma davası açılması halinde, boşanma davası maddi anlamda kesin hüküm bulunması nedeniyle reddedilecektir[300]. Bu nedenle ister örneğimizdeki boşanma davası olsun, ister başka bir inşai hakkı konu edinen inşai davalar olsun dava konusu tek unsurludur[301].

---

300 **Önen – İnşai**, s. 180; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 59; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987.

301 Karş. **Akkaya –Boşanma**, s. 33. Aslında Akkaya, kesin hüküm bakımından boşanma davası bakımından reddedilen bir davanın, yeniden davaya konu edilmesi noktasında tarafları ve talep sonucu aynı olan bu davalar bakımından, vakıaların belirleyici olacağı sonucuna varmıştır (**Akkaya –Boşanma**, s. 496-497). Ki olması gereken ve aslında dava konusu ve vakıanın farklı iki unsur olduğunu da ortaya koyan bu düşünceye karşı, salt boşanmanın sonuçları bakımından dayanılan vakıanın önemine binaen, dava konusunun çift unsurlu olduğunu kabule imkân göremiyoruz. Karş. **Akkaya –Boşanma**, s. 33, 35. Tabi ki mahkeme, boşanma talepli dava bakımından, bu talebin somutlaştırılması adına, taraflarca getirilen vakıalara binaen bir inceleme yapacaktır. Reddedilen boşanma davasının ardından yeniden bir dava açılması halinde taraf ve

F. KISMÎ DAVADA DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Kısmî dava, HMK m. 109'da düzenlenmiştir. Bu dava, davacının aynı hukukî ilişkiden doğan ve alacağının tamamını değil de sadece belli bir bölümünü dava ettiği, ve kalan bakiye alacağı bakımından söz konusu olabilecek olan talebini dava dışı bıraktığı, mahkemeden talep edilen hukukî korumaya göre bir eda davasıdır[302]. Kısmî davanın açılabilmesi, talebin bölünebilir olmasına bağlıdır[303]. Bunun için ayrıca alacağın tamamının aynı hukukî ilişkiden doğması ve şimdilik sadece muaccel alacağın[304] belli bir kısmının dava ediliyor olması gereklidir[305]. Bu talep de dava

---

dava konusu aynı olan davanın kesin hükümle karşılaşmaması için önceki davada ileri sürülen vakıalar yanında, onlarla bağlantılı yeni vakıaların ileri sürülmesi gerekecektir.

302 **Akil – Kısmî**, s. 63; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 989; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573; **Tanrıver, Süha,** Kısmî Dava Kurumu Üzerine Bazı Düşünceler, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 851-866), s. 851; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Dava Çeşitleri, Bankacılar Dergisi, 2002/80, (s. 83-104), s. 87. Yargılama giderlerinden tasarruf edilmesi ve yargılamanın muhtemel rizikolarının önüne geçilebilmesi amacıyla kısmî dava açıldığı hakkında bkz. **Beinert**, s. 1.

303 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573-574; **Tanrıver – Tasarı Değerlendirme**, s. 657-658; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 87; **Özbay – HMK,** s. 130; **Akil – Kısmî**, s. 65; **Brox**, s. 1203; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 119; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 991; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 219; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 304; **Yılmaz – Şerh**, s. 1670; **Muşul – Usul**, s. 129.. Bölünebilme sorunu, usul hukukuna değil, maddi hukuka ilişkin bir problemdir ve bölünebilen edim, nitelik ya da değerinde herhangi bir eksiklik olmaksızın kısmen ifasının talep edilebildiği hallerde söz konusu olur. Bu durumda ifası talep edilen edim bölünebilir bir nitelik taşımıyorsa, kısmî dava yoluyla değil, tamamının davaya konu edilmesiyle talep edilebilecektir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 574, dn. 708; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851-852). Bölünebilir talep konusu, para alacağı olabileceği gibi, bölünebilir nitelikte başka bir talep de olabilir (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 991). Talebin bölünebilir olması, bazen maddi (otomobilin fiziken ayrılan parçalarının artık otomobil olmaması) ve bazen hukukî sebeplerle (boşanmanın bölünememesi gibi) mümkün değildir (**Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 352). Ayrıca edimin bölünebilir olması, hükmün icrası bakımından da önemlidir. Bölünemeyen bir edim açısından kısmî dava açılamayacağı gibi, bunun sonucunda açılan hükmün icrası da mümkün olmayacaktır (**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851; **Akil – Kısmî**, s. 65, dn. 15). Kısmî hüküm hakkında bkz. § 6 B V.

304 Bakiye olan ve vadesi gelmemiş olan müeccel alacağın ileride talep edilebilir olması, ek bir dava ile değil, bunun tamamen bir davaya konu olması ile olur (**Kuru – Muhakeme – C. II**, s. 1516; **Akil – Kısmî**, s. 69).

305 **Akil – Kısmî**, s. 68; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 991; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573; **Yılmaz – Şerh**, s. 1670; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 304. Öte yandan aynı kişiden olmakla birlikte farklı hukukî ilişkilerden kaynaklanan birden fazla alacağın bir kısmının ya da tamamının, aralarında bir aslîlik-fer'ilik ilişkisi kurulmaksızın, aynı dava dilekçesinde talep edilmesi halinde kümülatif bir dava yığılmasından (**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851, dn. 3; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573; **Tanrıver – İlâmlı**, s. 74; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 987; **Muşul – Terdit**, s. 103; **Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 159); ileri sürülen talepler arasında bir derecelendirme yapılmak suretiyle aslîlik-fer'ilik ilişkisi kurularak aynı dava dilekçesinde talep edilmesi halinde ise terditli bir dava ilişkisinden söz edilir

konusunun kendisidir[306]. Talebin tamamının ya da bir kısmının dava edilmesi bakımından tasarruf ilkesi gereği, davacının iradesi önemlidir[307]. HMK m. 24 gereği, hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya zorlanamayacağından ve davacı, alacağın tamamını değil de belli bir kesimini de dava edebileceğinden, buna engel olunması kişinin dava açarken sahip olduğu serbestiye ve hatta bunu zedelemesi nedeniyle her şeyden önce hukuk devleti (AY m. 2) ilkesine aykırı olacaktır[308]. Bu açıdan kısmî davanın caiz olmasının gerekçesi, davalının bu kısmî davaya karşı alacağın tamamının mevcut olmadığı yönünde açacağı bir menfî tespit davası ile bunu tam bir davaya çevirebilmesi imkânının bulunmasıdır[309].

II. Dava Konusu Usulî Talebin Unsurları

Kısmî dava bakımından, talep sonucu ve dava temeli düzenlenmiş olmalıdır[310]. Zira davacının tam bir dava mı, yoksa kısmî dava mı açtığı, talep sonucundan anlaşılır ve dava sebebi vakıalarla bu durumun yani bu hukukî ilişkiden doğan alacağın tamamının mı yoksa bir kısmının mı talep edildiği açıkça belirtilmelidir (HMK m. 119, 1, ğ). Örneğin, davacının davalıya karşı ödünç verdiği 1. 000 TL ve satış bedeli olan 50. 000 TL için açacağı dava bakımından; şimdilik satış bedeli 50. 000 TL'yi belirtmek suretiyle dava açması aynı hukukî ilişkiden doğmayan (ödünç

(**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851, dn. 3; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 303; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 573, dn. 707; **Muşul – Terdit**, s. 106-107; **Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 160).

306 Kısmî davada davacının talep sonucu, dava açıldığında rakamsal olarak kesin bir biçimde ortaya konulmuştur; belirsiz alacak davasında ise alacaklının dava dilekçesinde gösterdiği miktar geçicidir. Belirsiz alacak davasında talep sonucu alacağın bütününe ilişkinken; kısmî davada, dava edilen kısma ilişkindir (**Simil – BAD**, s. 106; **Akil – Kısmî**, s. 105).

307 **Üstündağ –Yargılama**, s. 166; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 852; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 574; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 989; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 352.

308 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 989; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 574; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 852. Yrg. 3. HD., 17.06.2013 T., 2013/8522 E., 2013/10252 K. (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 989, dn. 144).

309 **Üstündağ –Yargılama**, s. 166; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 852. Gerek yargılama harç ve giderlerinden tasarruf edilmesi, davacının davayı kazanabileceğinden emin olmaması (**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 852-853), gerekse kısmî dava dışında bırakılan edimin mahkeme dışı sulh ya da arabuluculuk yöntemleriyle çözümünün sağlanabilmesinin amaçlanması (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 990; **Akil – Kısmî**, s. 65), dava konusu uyuşmazlığın çözümünün güç olması ya da ispat konusunda yaşanan zorluklar (**Üstündağ –Yargılama**, s. 166) gereği, kısmî davanın açılabildiğini kabul, böylesi stratejik önemi haiz usul kurumlarından biri için gereklidir.

310 **Musielak**, s. 864, Rn. 27.

ve satım) bu alacakların kısmî davaya değil, tam bir alacak davasına konu olmasını gerektirir[311]. Zira kısmî dava ancak alacaklının satış bedeli olan 50. 000 TL'nin bir kısmını dava etmesi halinde söz konusu olacaktır. Gerek satım gerekse ödünç hukukî ilişkisine (vakıa) binaen açılacak davaların konusu alacağın tamamına ilişkin olabilir. Ödünç ya da satım sözleşmesine binaen ayrı ayrı alacağın belli bir miktarı bakımından kısmî dava açılmasına engel bir durum da söz konusu değildir. Yeter ki, bu husus dava dilekçesinin talep sonucu kısmında açıkça belirtilsin[312]. Bu ödünç ve satımdan doğan alacağın aynı dava ile talep edilmesi ancak kümülatif dava yığılması şeklinde söz konusu olacaktır. Bu durumda dava konusunun niteliği ise aşağıda ayrıca değerlendirilecektir[313].

Aynı sonuca, asıl alacak yanında, asıl alacağa bağlı fer'i alacakların dava konusu edilmesi durumunda da rastlanır[314]. Örneğin, faiz ile asıl alacağın talep edildiği bir dava bakımından, faiz, asıl alacağın bölünebilir diğer kısmını oluşturmadığından ayrı bir davaya konu edilmesi halinde bir kısmî davadan değil, faiz alacağı için açılmış ayrı tam bir davadan söz edilir. Dava konusu açısından da aynı hukukî ilişkiye (vakıaya) bağlanmakla birlikte, farklı talep sonuçları yani bununla bağlantılı dava konuları olan iki ayrı dava söz konusu olur. Bunların birbirleri bakımından derdestlik ya da kesin hüküm teşkil etmeleri de söz konusu olmaz. Ancak ayrı açılan davalar bakımından gerek anapara gerekse faizin ayrı ayrı bir bölümü talep edilip, kısmî davaya konu olabilir.

Benzer bir durum, asıl alacağın belli bir kısmından feragat edilmesi, ibra ya da kısmî ifa gibi sebeplerle sona ermiş olması halinde de vardır. Bu halde geri kalan kısmın dava edilmesi kısmî dava olarak nitelendirilemez[315]. Davacı alacaklı ya geri kalan kısmın tamamını talep ettiği bir dava açacak ya da geri kalan kısmın bir

311 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 991; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 304; **Akil – Kısmî**, s. 69.

312 Bir davanın kısmî dava olarak açılması için hukukî nitelendirmesinin mutlaka kısmî davadır şeklinde yapılmasına gerek yoktur. Dava dilekçesindeki açıklamalardan ve sorumlu olunan hukukî ilişkinin miktarından alacağın belli bir kısmının dava edildiğinin anlaşılır olması yeterlidir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 305).

313 Bkz. aşa. § 5 G.

314 **Akil – Kısmî**, s. 67.

315 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 991; **Akil – Kısmî**, s. 69.

bölümünü kısmî dava konusu edebilecektir. Burada da dava konusu açısından önemli olan taleptir, yani talep sonucudur. Kiraya bağlı asıl alacağın belli bir kısmından feragat edilmesi ya da tarafların anlaşarak alacağı ibra etmeleri veyahut kısmî ifa halinde, halihazırdaki hukukî münasebet değişmemektedir. Bu yine kira sözleşmesine bağlı olarak ortaya çıkan ancak talebin bazı hukukî imkânlar (feragat, ibra, kısmî ifa gibi) nedeniyle değiştiği bir taleptir. Örneğin, asıl alacak olan 10. 000 TL'lik satım sözleşmesinin, 2. 000 TL'lik kısmından feragat edilmesi halinde; kalan 8. 000 TL bir kısmî dava olarak değil, tamamı bakımından bakiye alacak miktarı olarak satım vakıasına bağlı bir şekilde dava konusu edilebilecektir. Asıl alacak (10000TL) satıma bağlı olduğu gibi, kalan bakiye alacak da (feragat sebebiyle 8. 000 TL) satım vakıasına dayalı olarak ispat edilecek ve bu satım hukukî ilişkisi her iki talebi ferdileştirecektir. Bu kapsamda alacaklı isterse 8. 000 TL'nin tamamını, isterse de belli bir kısmını kısmî dava olarak talep sonucuna konu edebilecektir.

Alacağın bölünebilir olması ve aynı hukukî ilişkiden doğan muaccel alacağın bir kısmının dava konusu yapılmış olması şartlarını taşıyan kısmî davanın açılabilmesi için ayrıca davacının bir de hukuken korunan bir yararının olması gerekir (HMK m. 114, 1, h)[316]. Bu çerçevede dürüstlük kuralına aykırı olarak kısmî dava açılması kabul edilmemelidir[317]. Kaldı ki hukukî yarar eksikliği, genel olarak dürüstlük kuralının ihlalinin somutlaşmış bir biçimi olarak gözüktüğünden dolayı; kısmî dava bakımından alacağın küçük parçalara bölünerek her bir kısmı için ayrı dava açılması halinde dürüstlük kuralının ihlalinden ziyade, hukukî yararın eksik olduğundan bahsetmek daha yerinde olacaktır[318].

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kısmî davanın konusunu, alacağın aynı hukukî ilişkiden doğmak ve bölünebilir olmak şartıyla sadece muaccel belli bir kısmı

316 **Beinert**, s. 11. HMK m. 109, 2'de yer alan "Talep konusunun miktarı, taraflar arasında tartışmasız veya açıkça belirli ise kısmî dava açılamaz" hükmü 6444 sayılı Kanun'un 4.maddesi ile (RG, 11.4.2015, S. 29323) yürürlükten kaldırılmıştır. Bu hükümle aslında, talep konusunun miktarının tartışmasız ve açıkça belli olması halinde, kısmî davanın, davacının hukukî yararının olmaması gerekçesiyle açılamayacağı kabul edilmekteydi. Hükmün kaldırılması ile alacağın davanın açıldığı tarihte açıkça belli ya da tartışmalı olup olmadığına bakılmaksızın kısmî dava açılabileceği kabul edilmiştir. Bu konuda bkz. **Akil – Kısmî**, s. 69 vd.; **Simil – BAD**, s. 98 vd.

317 **Arslan – Dürüstlük**, s. 72-74; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 987; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 853-854.

318 **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 853. Karş. **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 998.

oluşturmaktadır. Bu durumda ister asıl alacağa isterse açılacak ek davaya ilişkin kısım olsun; aynı hukukî ilişkiden yani vakıadan doğmakla birlikte, talep edilen miktarın ya da kısmın değiştiği ve bunun somut olarak talep sonucunda belirtildiği bu davalar bakımından da dava konusunun tek unsurlu olması noktasında bir tereddüt yoktur. Talep sonucunda ifade edilen kısımdan esasında davanın kısmî dava olup olmadığı ve dava konusunun da bu kısımlardan hangisine ilişkin olduğu anlaşılabilir. Vakıa ise edimin gerçekten bölünebilir olup olmadığını ve talep sonucunun açıklığa kavuşturulmasını sağlar. Bu nedenle aynı hukukî ilişkiye (vakıaya) dayandırılmayan talepler bakımından bir kısmî dava açılması söz konusu değildir. Açılacak ek davada var olan hukukî ilişki farklı ise, ilk dava ile arasında bir kısmîlik ilişkisi olduğundan söz edilemez. Bu ancak dava konusu ve vakıası farklı olan bir dava niteliği taşır. Ancak kısmî dava bakımından talep edilen kısım dışındaki bakiye alacak miktarı için de aradaki hukukî ilişki aynıdır. Değişen sadece taleptir. Bu da dava konularının farklı olmasına sebep olmaktadır. Vakıanın aynı olması, vakıanın, talep sonucu yanında dava konusunun bir unsuru olmasından değil, bölünebilir bir edimin şimdilik bazı ekonomik ve hukukî güvenlik gerekçeleriyle sadece belli bir kısmının davaya konu edilmesinin daha amaca uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Bunu sağlamak üzere, zaten davacının hukukî yararı olması gerekecektir. Aksi halde hukukî yararın eksik olması nedeniyle davanın usulden reddi sonucu ile karşılaşılacaktır. Her ne kadar kısmî dava bakımından, kısmî dava ile ek davanın vakıalarının ortak olması durumu, zaten tek ya da çift unsurlu teorinin kabul edilmesi bakımından talep sonuçlarının ve davaların ayrı olması sonucunu değiştirmese de dava konusunun tek unsurlu olduğu fikrimizden hareketle bu sonuca varılmasının daha doğru olduğu kanaatindeyiz[319]. Gerek tek unsurlu gerekse çift unsurlu teori bakımından, ortak vakıaya bağlı, farklı talepleri konu edinen, iki ayrı dava söz konusudur. Ancak bu tamamen vakıanın, esasında talep sonucundan ayrı bir unsur olarak hem kısmî hem de ek davada ortak olmasındandır. Yoksa çift unsurlu teori bakımından dava konusunun bir şart unsuru olduğu ve onunla birlikte değerlendirildiği için bu sonuca varılmamaktadır. Hem kısmî dava hem de ek dava bakımından ayrı ayrı dava konusu, savunduğumuz tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenir. Nasıl

[319] Karş. **Akil – Kısmî**, s. 128.

ki, aynı vakıaya bağlı olmakla birlikte farklı zamanlarda farklı taleplerin dava edilmesi halinde ortada iki ayrı dava söz konusu oluyorsa; aynı durum kısmî dava bakımından da olacaktır. Hem kısmî hem de ek dava, tek unsurlu teori gereği, taleplerinin farklı olmasına binaen farklı iki dava olarak değerlendirilecektir.

III. Kısmî Davanın Türleri Bakımından Dava Konusu

Kısmî dava, açık (bilinçli bir şekilde açılan) kısmî dava ve örtülü (farkında olmadan açılan) kısmî dava olmak üzere iki türlüdür[320]. Davacı, davasını açarken dilekçesinde, talebinin şimdilik sadece belli bir kesimini dava ettiğini kesin bir dille ifade ederse, açık bir kısmî davadan söz edilecektir[321]. Bu esasında davacının davasını "kısmî dava" olarak nitelendirmesinden, "bakiyenin dava edilmesini saklı tutmasından" ya da "şimdilik alacağımın şu kadarını dava ediyorum" demesinden de anlaşılmaktadır[322]. Böyle bir nitelendirme olmaksızın da talep sonucundan alacağın yalnız bir bölümünün dava edildiğinin anlaşılması da yeterlidir[323]. Örtülü kısmî dava

---

320 **Beinert**, s. 29 vd.-55 vd.; **Akil – Kısmî**, s. 106 vd.; **Budak/ Karaaslan**, s. 141; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 854-855; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1000-1002; **Alangoya, Yavuz,** Kısmî Dava Hususunda Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Bir Kararı Hakkında, Kazancı Hukuk Dergisi, 2004 Ağustos, S. 2, (s. 27 vd.), s. 29, dn. 31; **Üstündağ, Saim,** Kısmî Davaya İlişkin Bazı Hukukî Sorunlar, Yargı Dünyası, Mayıs 2003/89, (s. 9 vd.), s. 9; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 183; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 577; **Kulaksız,** s. 11 vd. Kısmî dava, açık-örtülü, bilinçli-bilinçsiz, gerçek-gerçek olmayan, geniş-dar anlamda, ferdileştirilmiş-ferdileştirilmemiş, kısmî eda, kısmî tespit ve kısmî inşai dava olmak üzere çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Ancak bunlar içerisinde en çok başvurulan açık ve örtülü kısmî davadır (**Akil – Kısmî**, s. 106). Bizim de açıklamalarımız konumuzun kapsamını aşmamak adına, doktrinde sıkça tercih edilen açık ve örtülü kısmî dava ayrımına göre yapılacaktır.

321 **Kulaksız**, s. 11-12; **Akil – Kısmî**, s. 107; **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 855; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 183; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1000; **Budak/ Karaaslan**, s. 141.

322 **Kulaksız**, s. 12; **Akil – Kısmî**, s. 107; **Budak/ Karaaslan**, s. 141; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 183; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 577; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1000; **Meriç – Kesin Hüküm**, s. 408. Oysa HUMK m. 4'ün göreve ilişkin düzenlemesi, kısmî davanın açılabileceğine bir kanıttı ve davacının kısmî dava açtığı "fazlaya ilişkin haklarını saklı tutmuş olmasından" anlaşılırdı. Davasının kısmî dava olduğunu belirtmeyen ya da fazlaya ilişkin haklarını saklı tutmayan davacı bakımından, alacağının dava dışı bıraktığı kesiminden zımnen feragat etmiş sayıldığı kabul edilmekteydi. Yani açık ve örtülü kısmî dava ayrımına önemli sonuçlar bağlanmaktaydı. Oysa HMK m. 109, 3'ün açık hükmü gereği, dava açılırken, talep sonucunun kalan kısmından açıkça feragat edilmiş olmadıkça, kısmî dava açılması, talep sonucunun geri kalanından feragat edildiği anlamına gelmemektedir. Ki feragat, dilekçeyle veya yargılama sırasında sözlü olarak yapıldığında, yani açıkça olduğunda bir sonuç doğurur (HMK m. 309, 1). Bu durumda da feragat nedeniyle hak sona ereceğinden, talep edilebilir bir alacaktan da söz edilmesi mümkün olmayacaktır.

323 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1000; **Akil – Kısmî**, s. 107. Hatta karara bağlanmış bir davanın tam mı kısmî mi olduğunun belirlenmesi için hüküm fıkrasına bakılabilir. Hüküm fıkrasının yorumu, kararın gerekçesi, tarafların açıklamaları, olayın bütünü ve talep sonucuna

ise, bazı hallerde davacının farkında olmaksızın kısmî dava açması halinde söz konusu olmaktadır[324]. Buradaki dava, kısmî dava olarak gözükmemekte, sanki davacının tüm taleplerini karşılıyormuş gibi anlaşılmaktadır[325]. Bunun tam dava değil de, kısmî bir dava olduğu, yargılama sırasında alacağının kalan kısmını talep etmesi veyahut alacağının kalan kesimini yeni bir dava konusu etmesi durumunda anlaşılır[326]. Çünkü bu durum çoğunlukla, dava dilekçesinde talep sonucunun belli bir miktar para olarak gösterilmesi zorunluluğundan doğmakta ve davacı da bunu yaparken esasında farkında olmaksızın göstermesi gereken miktardan daha düşük bir miktar belirtmiş olabilmektedir[327]. Yargılama esnasında bu durum ortaya çıkacak olursa, esasında başlangıçta aceleyle ve sonradan ortaya çıkan dış etkenler (kıymet takdiri, maddi tazminat, sebepsiz zenginleşme gibi sebeplerle zararın hesaplanmasında güçlük yaşanması) sebebiyle kapsam dışı bıraktığı alacağının, ek bir imkân ile talebi sağlanmalıdır[328]. Yani dava açarken aslında bilinçsiz bir şekilde talep dışı bıraktığı kısmın, ek bir dava açılmasının sağlanması yoluyla talep edilmesi daha doğru bir yaklaşımdır[329]. Çünkü alacaklı, dava ettiği alacağını bu dış unsurlar nedeniyle tam olarak hesaplayamamıştır[330].

İster açık isterse örtülü kısmî dava olsun, dava konusu talep sonucuna göre belirlenmektedir. Açık kısmî dava bakımından, davacı, talebin sadece belli bir kesimini talep ettiğini belirttiğinden, bu talep dava konusunu belirleyecektir. Daha

göre yapıldığından dolayı böylesi bir tereddüttü ortadan kaldırmaya yetecektir (**Akil – Kısmî**, s. 107; **Üstündağ, Saim,** Bir Dava Ne Zaman Kısmî Davadır?, Makaleler, İçtihat Tahlilleri ve Çeviriler, Ankara 2010, (s. 373-392), s. 388).

324 **Kulaksız**, s. 12; **Akil – Kısmî**, s. 107; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 183; **Meriç – Kesin Hüküm**, s. 408.

325 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 183.

326 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1000.

327 **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 855; **Üstündağ – Yargılama**, s. 167; **Akil – Kısmî**, s. 108.

328 **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 855; **Üstündağ – Yargılama**, s. 167; **Üstündağ – Ne Zaman Kısmî**, s. 379; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 578.

329 Islah yoluyla ya da ek dava açılması suretiyle bakiye alacağın talep edilmesinde engel bir durum yoktur (**Akil – Kısmî**, s. 110-111). Bir görüşe göre, örtülü kısmî dava açılması durumunda, bakiye kısmın, ilk davada verilen hükmün kesinleşmesinden önce talep edilmesi gerekir; aksi halde kesin hüküm nedeniyle bu talep ileri sürülemez (**Pekcanıtez – BAD**, s. 68-69).

330 **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 855. Öte yandan belirsiz alacak davasında ise davacıya davasını açtığı sırada alacağının miktarını belirleyemediği durumda karşı tarafın muvafakati ve ıslaha gerek olmaksızın talebini belirleyebilme imkânı tanınmıştır (**Simil – BAD**, s. 37-38).

sonra ıslah ya da ek dava açmak suretiyle talep dışı bıraktığı bakiye alacağı da dava edebilir. Islah suretiyle bakiye alacağı davaya dahil ederse, dava konusu kısmî ve bakiye alacağın tamamını kapsayan talep sonucu üzerinden belirlenecektir. Eğer açık kısmî dava bakımından ayrıca bakiye kesim için ek bir dava açılacak olursa bu durumda gerek kısmî davanın gerekse ek davanın dava konusu tek unsurlu teori gereği talep sonucuna göre belirlenecek ve ortada tarafları ve vakıaları aynı olmakla birlikte dava konuları farklı olan iki ayrı hüküm konusu söz konusu olacaktır.

Örtülü kısmî dava bakımından ise, dava konusunun belirlenmesi noktasında tek unsurlu teori gereği yine talep sonucu belirleyici olacaktır. Ancak bunun tespitini görünüşte bir tam dava olarak gözüken örtülü kısmî dava bakımından yapabilmek ilk bakışta zor görünmektedir. Davacı alacaklı bu davasını bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde alacağının tamamını dava ettiğini sanarak açmış olabilir. Bu husus bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde açılmış örtülü kısmî dava bakımından talep edilen alacak miktarının dava dilekçesinde gösterilmesinin zorunluluğundan dolayı ancak talep sonucundan anlaşılabilecektir. Talep sonucu, davacının mahkemeden istediği hukukî korumayı ortaya koyduğundan, örtülü kısmî dava açan tarafın dava hakkının olmadığı sonucuna varılamaz. Talep sonucunda davacının hüküm altına alınmasını istediği şeyin, ifade ettiğinden başka bir şey olması durumunda, dürüstlük kuralı gereği, davacının talebinin dinlenebilir olmadığına da karar verilemez. Bu ilke gereği, hâkim tarafından davacının talebi yorumlanmalıdır[331]. Ki bu noktada hukukî yarar da dinlenebilir bir talebin olup olmadığını belirleyecektir. Gerek açık gerekse örtülü kısmî dava bakımından ise vakıa, sadece talebin sınırlarının belirlenmesi ve bunun açığa kavuşturulması noktasında başvurulacak bir unsur görevi görecektir[332].

IV. Kısmî Davanın Sonuçları Bakımından Dava Konusu

Kısmî davanın dava konusu tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenir. Taleple bağlılık ilkesine bağlı olarak bu kısım bakımından hâkim

331 **Arslan – Dürüstlük**, s. 75.

332 Gerek açık gerekse örtülü kısmî dava açılması halinde, geri kalan kısmın dava edilmesi halinde her iki dava türü bakımından kesin hüküm sadece dava konusu edilen kısımlar bakımından söz konusu olacaktır (**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 864; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 578; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1004; **Üstündağ – Ne Zaman Kısmî,** s. 414; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 229).

yargılamayı yürütür ve davanın açılmasına bağlanan sonuçlar ancak bu kısım açısından ortaya çıkar[333].

Derdestlik, sadece dava konusu yapılan kısım bakımından, aynı vakıa, aynı taraflar ve aynı talebe binaen bir dava açılacak olursa söz konusu olur. Yoksa yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bakiye kısım bakımından açılacak olan davanın tarafları ve dava sebebi aynı olmakla birlikte, dava konusu farklı olduğundan dolayı bir derdestlik durumu da doğmayacaktır[334]. Aynı durum kesin hüküm bakımından da söz konusudur[335].

Türk Borçlar Kanunu'nun 154. maddesinin, 2 nolu bendine göre, bir alacaklının alacağı için mahkemeye müracaatle dava açması halinde o alacak için zamanaşımı kesilir. Kısmî davanın açılması halinde, zamanaşımı sadece dava konusu edilen kısım bakımından kesilmekte; bakiye alacak bakımından ise devam etmektedir. Burada maddi hukuk açısından belirleyici olan zamanaşımı süresidir ve o da vakıaya ilişkin olarak belirlenir. Yani haksız fiil sorumluluğundan dolayı (haksız

---

333 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1002-1003. Ayrıca kısmî davadaki hükmün, kesin hüküm sınırlarını da belirleyecek olan talep sonucudur (Klageantrag) (**Beinert**, s. 4).

334 **Tanrıver – Derdestlik,** s. 85; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1003; **Akil – Kısmî**, s. 199-200.

335 Ancak ilk davada verilen hüküm, sonraki dava bakımından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmeli; hukukî güvenlik açısından birbiriyle çelişen durumlara yol açılmamalıdır (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1005). Kısmî dava, bir eda davası olduğundan, bunun esastan reddedilmesi ve bu hükmün de şeklen kesinleşmesi halinde, kısmen dava edilen ve sadece belli bir kısmının hüküm altına alınmasının istendiği alacağın temelindeki hukukî ilişkinin yokluğu kesin bir biçimde tespit edilmiş olacağından, kesin hüküm nedeniyle ek bir dava açılmasına imkân yoktur. Zira hukukî ilişkinin yokluğunun tespiti, kısmî dava ile şimdilik bir kısmı dava edilen alacağın tamamının olmadığı anlamına gelmektedir (**Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 864-865; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 575-579). Benzer yönde bir görüşe göre, kısmî davanın tamamen ya da kısmen reddi halindeki hüküm, taraflar arasındaki borç ilişkisinin tamamına ilişkindir. Bu nedenle kısmî dava sonucunda verilen ve kesinleşen hükmün sadece tespite ilişkin kısmı, sonradan açılan ek dava için kesin hüküm oluşturur (HGK, 26.03.1986 T., 797/299 (**Üstündağ – Yargılama**, s. 167, dn. 43). Benzer yönde bkz. HGK, 2.6.1982 T., 1981/11-1130 E., 1982/549 K. (**Üstündağ – Kısmî Dava**, s. 9). Öte yandan kısmî dava sonucunda verilen kesin hükmün, mahkeme kararlarının gerekçelerinde yer alan tespitlere uygulanmaması gerekir. Bu nedenle davacının açmış ve derdest olan davası bakımından, önceden açılan ve kısmî dava sonucunda alınan kararlarından hareketle, ortada kesin hükmün varlığından söz edilmesi mümkün değildir (**Üstündağ – Kısmî Dava**, s. 13), Kanaatimizce kısmî davanın esastan reddi halinde, bu tespit hükmü hukukî ilişkinin tamamının olmadığının delilidir. Buna rağmen ek davanın açılmasına hukukî yarar gibi usulî bir engel yoktur. Davacı kısmî davanın reddine rağmen, ek dava açabilir. Bu davaların dava konuları farklı olduğundan kesin hüküm iddiası da söz konusu olmayacaktır. Ancak kısmî davanın tespite ilişkin bölümü, ek dava bakımından kesin hüküm niteliği taşıyacaktır ve mahkeme bu durumu kesin delil olarak ispat faaliyeti sırasında göz önünde bulundurabilecektir.

fiil vakıasına bağlı olarak) açılacak olan tazminat davasının iki ve on yıllık zamanaşımı süreleri (bkz. TBK m. 72, 1), ancak davacının kısmî dava açması halinde dava edilen bölümü bakımından kesilir. Diğer kısım bakımından ise devam eder. Bu nedenle bu süreler kaçırılarak zamanaşımı def'i savunması ile karşılaşılmaması adına ek davanın açılması gerekecektir.

Dava konusu ile bağlantılı diğer bir husus dava şartı olan hukukî yarardır. Kısmî dava ile ek davanın dava konuları farklı olmakla birlikte, kısmî ya da ek davanın hukukî yarar şartı eksikliği nedeniyle usulden reddedilmemesi adına açılmalarında bir menfaat olmalıdır[336]. Bu nedenle kısmî dava açılmışken hemen ardından bir ek davanın açılması halinde, hukukî yararın olmasını makul kılan yargılama masraflarından tasarruf etmenin kısmî dava bakımından bir önemi kalmayacaktır[337]. Ancak bakiye alacağın zamanaşımına uğramasını engellemek için kısmî dava açılmasında hukukî yarar vardır[338]. Aynı durum hak düşürücü süreye bağlı alacak bakımından da söz konusu olacaktır[339].

Kısmî davanın dava konusu ile bağlantılı olarak gerek hukukî yarar gerekse iddianın ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve ıslah kurumları açısından da değerlendirilmesi gereken hususlar vardır. Esasında kısmî dava açan davacı, alacağının geri kalan kısmı bakımından ek dava açmak yerine iddiasını genişleterek ıslah yolu ile bakiye alacağını talep edebilir. Ki bu yol ek dava açılması yerine daha ekonomik olabilecektir[340]. Böylece bakiye alacak mevcut davanın bir parçası haline getirileceğinden ortada ne derdestlik ne de kesin hüküm ve bunun

---

336 **Hanağası – Menfaat**, s. 266; **Kulaksız**, s. 114-115; **Akil – Kısmî**, s. 200. Davacının kısmî dava dışında bırakılan bakiye alacak bakımından bir tespit davası açmasında hukukî yararı vardır. Ki bu iki davanın dava konuları talep sonucuna binaen aynı olmayacağından derdestlik doğmayacaktır (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1003). Benzer şekilde eda davasının açılmasından sonra bir tespit davası açılması halinde, eda davası hukukî ilişkinin tamamını kapsadığından tespit davası açılmasında hukukî yarar yoktur. Ancak eda davası kısmîyse bu durumda sonradan açılan tespit davasına ilişkin derdestlik ileri sürülemez (**Kuru/ Budak**, s. 326). Benzer şekilde **Simil – BAD**, s. 129.

337 **Hanağası – Menfaat**, s. 266; **Kulaksız**, s. 114; **Akil – Kısmî**, s. 200.

338 **Hanağası – Menfaat**, s. 266; **Kulaksız**, s. 115, dn. 430; **Akil – Kısmî**, s. 200-201.

339 **Hanağası – Menfaat**, s. 266-267; **Akil – Kısmî**, s. 201.

340 **Hanağası – Menfaat**, s. 267. Islah yoluna başvurarak iddianın genişletilmesini sağlamak yerine, ek dava açılması bakımından hukukî yararın olmadığı söylenebilir (**Hanağası – Menfaat**, s. 268; **Akil – Kısmî**, s. 201). Aksi yönde bkz. **Kulaksız**, s. 117.

sirayeti gibi bir problem kalacaktır. Talep sonucunun artırılmasına binaen, bu toplam talep üzerinden bir karar verilecek ve tam bir dava olarak tek bir hüküm sonucu ortaya çıkacaktır. Ancak davacı daha önce ıslah yoluna başvurduysa[341] ya da tahkikatın sona ermesine kadar buna başvurma imkânını kaçırdıysa (HMK m. 177, 1), bu durumda ek dava açmada hukukî yararının olduğu kabul edilmelidir.

Kısmî dava, davaya son veren taraf işlemleri (feragat, kabul ve sulh) bakımından da önem arz eder. Kısmî dava ile bakiye alacağa ilişkin ek dava, talep sonuçları farklı olduğundan farklı dava konularını haizdir. Bu nedenle davacının feragat ya da davalının kabul beyanı salt talep edildiği dava bakımından netice meydana getirir. Davacının kısmî davayı yani talep sonucuna yönelik feragati ya da davalının davacının talep sonucunu kabulü ek davayı bağlamaz. Ancak davacı, daha sonra açacağı ek davaya ilişkin dava konusundan da feragat edebilir ya da davalı bunu kabul ederek, davayı sonuçlandırabilir[342]. Hatta gerek kısmî davadan gerekse daha sonra açılacak ek davadan kısmen ya da tamamen feragat edilebilmesi[343], hatta bunun kısmen veya tamamen kabul edilebilmesi kanun gereği mümkündür (HMK m. 307, m. 308). Davalının, davacının talep sonucunun bir kısmını kabul etmesi halinde uyuşmazlık konusunun kabul edilmeyen kısmı bakımından uyuşmazlık son bulmuş sayılmaz. Dava bu kısım hakkında devam eder[344]. Sulh bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Taraflar kısmî davada sulh olabilirler. Bu noktada sulhü kısmî

341 **Hanağası – Menfaat**, s. 268.

342 **Akil – Kısmî**, s. 215-218; **Ermenek – Kabul,** s. 73; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 215.

343 **Akyol Aslan - Feragat**, s. 216. Akyol Aslan, mahkemenin açılan kısmî davada feragat edilmeyen kısım hakkında ret kararı vermesi üzerine, kesin hüküm nedeniyle, dava dışı bırakılan kısım bakımından yeni bir davanın açılmayacağı görüşündedir (**Akyol Aslan - Feragat**, s. 216). Ancak bu görüşe katılmanın mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Zira kısmî olarak açılan bir dava esasında niteliği itibariyle tam bir eda davası olduğundan ve sonraki ek alacağa ilişkin dava bakımından bağlayıcı olmadığından dolayı, kısmî dava sonucunda verilen hüküm ek dava bakımından (tarafları, dava sebebi aynı olsa da dava konuları farklı olduğundan) kesin hüküm niteliği taşımayacaktır. Ancak güçlü bir delil olarak nitelendirileceğinden, feragat dışı bırakılan kısım bakımından yeni bir dava açılamayacağı görüşüne katılmamaktayız. Benzer görüş için bkz. **Akil – Kısmî**, s. 216.

344 **Ermenek – Kabul,** s. 73; **Tanrıver, Süha,** Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 59-70), s. 61; **Akil – Kısmî**, s. 217.

dava açısından kısmen ya da tamamen de yapabilirler (HMK m. 313, 1) Böyle bir durumda uyuşmazlık sulh olunmayan kısım bakımından devam edecektir[345].

Kısmî davanın sonuçlarının dava konusu ile alakalı diğer hususlarına (bekletici mesele, davaların birleştirilmesi, ihtiyati tedbir gibi) yeri geldikçe ayrıca üçüncü bölümde değinilecektir[346].

Sonuç olarak kısmî dava ile davacı alacaklı alacağının bölünebilir belli bir kısmını dava konusu yapmaktadır. Bunun tespiti ise tek unsurlu teori gereği talep sonucuna göre belirlenecektir. Vakıa gerek kısmî dava, gerekse ardından açılacak olan ek dava bakımından ortaktır. Vakıa, salt bu talebin yorumlanmasına yardımcıdır. Tarafları ve vakıaları aynı olan kısmî ve ek davanın dava konuları farklı olduğundan her birinde ayrı tahkikatların yürütülmesine bağlı ayrı sonuçlar ve ayrı hükümler ortaya çıkacaktır.

G. DAVALARIN YIĞILMASINDA DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Davaların yığılması geniş anlamda, yani talep sonucunun niceliğine göre, kümülatif davaları, terditli ve seçimlik davaları konu etmektedir[347]. Bu üç dava türü bakımından talep sonucunda farklı şekillerde ifade edilen birden fazla talep

345 **Akil – Kısmî**, s. 220; **Simil – BAD**, s. 316; **Önen, Ergun,** Medenî Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972, s. 52; **Tanrıver, Süha,** Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 35-52), s. 36. Kanun koyucu feragat ve kabul bakımından talep sonucunu, sulh bakımından ise uyuşmazlık konusunu tercih etmiştir. Zira sulhun kapsamına, talep sonucunda yer almayan hususların eklenebilecek olması nedeniyle bu tercih yerindedir (**Akyol Aslan – Sulh,** s. 179; **Aslan, Kudret**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Davaya Son Veren Taraf İşlemlerine İlişkin Hükümleri Hakkında Düşünceler, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 307-377), s. 341). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 7 H.

346 Bkz. aşa. § 6 § 7.

347 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1092; **Bulut**, s. 10; **Rimmelspacher**, s. 335; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 74; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 613; **Özekes, Muhammet**, Medenî Usul Hukuku Bakımından Hizmet Tespiti ve İşçilik Haklarına İlişkin Davaların Birlikte Açılması, Legal İş hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 2004/4, (s. 1382-1396), s. 1386-1387; **Akil – Kısmî**, s. 282; **Yılmaz – Islah**, s. 191-192; **Ulukapı – Dava,** s. 14; **Guldener**, s. 214; **Kummer**, s. 133; **Bilge/ Önen**, s. 395-396; **Pünnel, Gustav,** Die Objektive Klagehäufung und Ihre prozessualen Wirkungen nach ZPO, Metz 1909, s. 7; **Behrends, Heinrich,** Die Anspruchshäufung im Zivilprozeß, Berlin 1935, s. 1; **Hipke, Andreas,** Die Zulässigkeit der unechten Eventualklagenhäufung, Herbolzheim 2003, s. 7; **Goedelt, Uwe,** Die Zulässigkeit der Berufung bei objektiver Klagehäufung und Klageverbindung im sozialgerichtlichen Verfahren, St. Augustin 1977, s. 17.

bulunmaktadır. Dar ya da basit anlamda ise sadece kümülatif dava yığılması, yani davacının davalıya karşı sahip olduğu birden fazla talebini tek bir dava dilekçesi ile ileri sürdüğü davalar anlaşılmaktadır[348]. Kümülatif dava yığılması, objektif dava yığılmasının görünüm biçimlerinden biridir[349]. Bu kapsamda HMK m. 110'da hüküm altına alınan "davaların yığılması" başlığı altındaki dava türünün, dava konusu ile ilişkisi aşağıda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

II. Dava Konusu ve Objektif Dava Yığılması

Davaların yığılması bir genel üst başlık olarak davaların bir arada yürütülmesini ifade etmektedir[350]. Bu, davaların açılmasından sonra dava veya davaların birleşmesi ya da davanın açılması anında davacının davalarını birlikte açması ile söz konusu olmaktadır[351]. Zira davacı, davalıya karşı birden fazla aslî talebini, aynı dava dilekçesi ile ileri sürmek istemektedir. Davaların yığılması bakımından birden fazla talep arasında bir derecelendirme, yani aslîlik-ferilik ilişkisi kurulmadan, birbirinden bağımsız[352], eşit ve aynı derecede önemi haiz birden fazla (aslî) talep aynı dava dilekçesi ile ileri sürülmekte ve sadece asıl talep hakkında karar

---

348 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1092; **Bilge/ Önen**, s. 396; **Bulut**, s. 10-13; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 74; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 613; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 354; **Akil – Kısmî**, s. 282; **Alangoya – Ortaklık**, s. 33, dn. 34; **Schneider – Klage**, s. 229, Rn. 1034; **Goedelt**, s. 17. Bir araya gelen davalar değil, taleplerdir ve bu nedenle talep yığılmasının kullanılmasının daha yerinde olacağı yönünde bkz. **Merle, Werner,** Zur Eventuellen Klagenhäufung, ZZP 1970/4, (s. 436-469), s. 436.

349 **Goedelt**, s. 17; **Hipke**, s. 7; **Guldener**, s. 214; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 613. Objektif dava yığılmasının, taleplerin yığılması olarak anlaşılması gerektiği hakkında bkz. **Goedelt**, s. 17. Objektif dava birleşmesi ya da kümülatif dava yığılması olarak adlandırılan kurum, kanunda "davaların yığılması" olarak hüküm altına alınmıştır (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1092).

350 **Bulut**, s. 6; **Aksoy, Elif,** Objektif Dava Birleşmesi, TBBD, Mart – Nisan 2015, S. 117, (s. 201-231), s. 202.

351 **Aksoy**, s. 202; **Ermenek – Bağlantı**, s. 1217.

352 Yargılama gideri, faiz gibi yan talepler bağımsız değildir, bu nedenle asıl taleple birlikte dava yığılması biçiminde talep edilemezler (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1095; **Üstündağ – Yasak**, s. 162). Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere, yan taleplerin ayrı bir davaya konu edilmesi mümkün olduğundan, dava yığılması bakımından bunların bağımsız birer talep olduğunu kabul etmek gerekecektir. Benzer yönde bkz. **Behrends**, s. 39; **Bulut,** s. 40 vd. Ayrıca Türk hukuku bakımından faiz gibi yan bir alacak dava dilekçesinde talep edilmişse bunun sonradan ileri sürülmesi davayı genişletme yasağı kapsamında değerlendirileceğinden ve ancak karşı tarafın muvafakati ve ıslah ile ileri sürülebileceğinden, hâkim, davayı aydınlatma ödevi gereği, yan bir talebin ileri sürülmesini sağlayamayacaktır (**Karaaslan**, s. 131-132).

verilmektedir[353]. Dava yığılmasının ortaya çıkabilmesi için birbirinden bağımsız, aslî taleplerin arasında bir bağlantının bulunmasına gerek yoktur[354]. Kanun koyucu, dava yığılması bakımından, davanın tarafları[355] dışında bir bağlantı aramamıştır. Dava konusu ve sebebinden bağımsız aynı davacı, aynı davalıya karşı birden fazla talebini yöneltirse objektif dava birleşmesi açısından bağlantı koşulu sağlanmış olacaktır[356]. Diğer bir deyişle, dava konusu bakımından bir bağlantı aranmamakla birlikte dava konusu ile taraf sıfatı[357] veya davayı takip yetkisi arasındaki bağlantının varlığı aranacaktır. Buna bağlı olarak da mahkeme taleplerden biri ile davacı-davalının

353 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 614; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 75; **Budak/ Karaaslan**, s. 146; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1980; **Muşul – Terdit**, s. 103-104; **Bulut,** s. 30-31; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1092-1093; **Ulukapı – Dava**, s. 22; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 135; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 303; **Yılmaz – Şerh**, s. 1689; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 215; **Üstündağ –Yargılama**, s. 342; **Ermenek – Birleşme**, s. 169; **İyilikli**, s. 237; **Özekes – Birlikte Açılma**, s. 1386; **Behrends**, s. 30; **Saenger, Ingo,** Klagenhäufung und alternative Klagebegründung, MDR, 1994/9, (s. 860-863), s. 861; **Kummer**, s. 133; **Goedelt**, s. 17; **Hipke**, s. 7; **Guldener**, s. 214; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 260, s. 1056, Rn. 6; **Muşul – Usul**, s. 145.

354 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1094; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 219, kn.946; **Ermenek – Birleşme**, s. 169; **Yılmaz – Şerh**, s. 1689; **Ulukapı – Dava**, s. 20-21; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 269; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 303; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **İyilikli**, s. 237; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 75; **Goedelt**, s. 19-20. Karş. **Merle**, s. 439 vd.; **Saenger**, s. 860; **Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 141; **Meriç – Tasarruf**, s. 139; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 355.

355 Bununla birlikte davacı ya da davalı tarafta ya da her ikisinde birden çok kişinin olması yani bir dava arkadaşlığının oluşması halinde sübjektif bir dava yığılması olduğundan söz edilir (**Goedelt**, s. 17; **Fenge, Hilmar,** Rechtskraftstreckung und Streitgenossenschaft zwischen Hauptschuldner und Bürger, NJW, 24. Jahrgang, München und Frankfurt am Main 1971, (s. 1920-1923), s. 1921; **Mantzouranis, Ionnis,** Die notwendige Streitgenossenschaft im Zivilprozess, Freiburg 2013, s. 5; **Ulukapı – Dava**, s. 24-25; **Alangoya – Ortaklık**, s. 37; **Guldener**, s. 296).

356 **Ermenek – Birleşme**, s. 169. Taleplerin, dava dilekçesinde bir araya getirilmesinin yeterli olmadığı, en azından dava sebepleri arasında bir bağlantının bulunması gerektiği yönünde bkz. **Merle**, s. 439 vd.; **Saenger**, s. 860. Benzer yönde doktrinde de, objektif dava birleşmesinde bağlantı şartının aranması gerektiği önerisinde bulunulmuştur. Buna gerekçe olarak da farklı hukukî vakıalar ile ortak bir tahkikat aşamasının yürütülmesinin mümkün olmaması gösterilmiştir (**Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 141). Pekcanıtez, dava yığılması bakımından herhangi bir bağlantı şartı aranmasa da, talepleri arasında hiçbir bağlantı olmayan davaların, birlikte incelenmesi gerekmiyorsa mahkemece ayrılmasına karar verilebilir, ifadesinde bulunmuştur (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1094-1095).

357 Sıfat, davacı ve davalının dava konusu ile gerçek bağlantısını ortaya koymaktadır (**Özekes – Çekişmesiz Yargı**, s. 688; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 245).

husumetinin bulunmadığına ya da davacının davayı takip yetkisinin olmadığına kanaat getirirse, davaların yığılması hakkında derhal ayrılma kararı vermelidir[358].

Davaların yığılması halinde, bunu oluşturan her bir usulî talep bakımından dava konusunun belirtilmesi gerekir[359]. Bu kapsamda taleplerin neye ilişkin olduğu veya kısmen mi davaya konu edildiği gibi hususlar dava konusu olarak ayrı ayrı ortaya konulmalıdır[360]. Dava konusu taleplerin birden fazla olduğu halde, eğer taraflar da aynı ise ve uyuşmazlığın aynı yargılama içerisinde çözümlenmesi gerekiyorsa, burada bir objektif dava birleşmesi olduğundan söz edilecektir (BKZ. HMK m. 110)[361]. Bu kapsamda dava yığılması bakımından usulî talep kavramının

---

358 **Ermenek – Birleşme**, s. 169-170. Keza farklı yargılama usulüne tabi davalar söz konusu olursa da mahkeme ayrılık kararı vermelidir (**Guldener**, s. 215). Bununla birlikte ortak hukukî vakıaların olmaması, ortak bir tahkikat yapılmasını zorlaştıracağından ya da diğer bir deyişle tahkikatı karmaşık bir hale getireceğinden, mahkeme davalar hakkında ayırma kararı vermelidir (**Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 142).

359 Doktrinde bir görüşe göre, kanun koyucu "talep" kavramına işaret ederken, davacının maddi ya da usul hukukuna yönelmiş taleplerini kastediyor olabilir **(Ermenek – Birleşme**, s. 169-170). Schwab'ın görüşüne ilişkin Ermenek'in kastettiğinin aksine Schwab burada, "bir ya da birden çok davaya yönelik talep sonucunun, bir ya da birden çok usulî talebe göre belirlendiğine ilişkin bir belirlemede bulunmuştur (**Schwab**, s. 87, 93). Yani burada önemli olan husus, usulî taleptir. Yoksa maddi hukuk açısından birden fazla talebin olduğunu kabul, eski maddi hukuk teorileri anlamında bir talep yığılmasına sebep olacağından, usulî olarak farklı problemlere yol açacaktır. Diğer bir deyişle, maddi talebin varlığını kabul, usulî talebin konu edildiği netice-i talep yanında vakıanın da dikkate alınmasını gerektireceğinden, aynı usulî talebin birden fazla vakıaya dayandırılması halinde de vakıalar da bir yığılma olduğundan söz edilecektir. (Benzer yönde bkz. **Schneider – Klage,** s. 230, Rn. 1039; **Muşul – Terdit**, s. 102-103). Kanaatimizce dava yığılması usulî talebe yönelik, talep sonuçları bakımından olacaktır. Bu kapsamda aynı talebin birden fazla vakıaya dayandırılması bir yığılma sonucu yaratmayacaktır. Kabul edilenin aksine, aynı talebin satım sözleşmesi ya da poliçeye binaen talep edilmesi halinde, vakıalar kompleksine bağlı bir usulî talep çokluğundan bahsedilemez. Aynı talebe bağlı olarak iki hukuk normunun unsurunun gerçekleşmesi vakıa bakımından bir yığılmaya sebep olmayacaktır. Önemli olan hukukî korumayı elde edebilmek olduğundan talep sonucuna bağlı usulî talep nazarı dikkate alınacak; vakıaya ise ancak bunun ferdileştirilmesi için başvurulacaktır. Benzer yönde bkz. **Schwab**, s. 186; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 77-78; **Schneider – Klage,** s. 229, Rn. 1037. Objektif dava birleşmesinde, taleplerin çokluğu (Mehrheit von Anspruchs) halinde talep ile anlatılmak istenen dava konusudur (Streitgegenstand) (**Goedelt**, s. 17).

360 **Bulut**, s. 305.

361 **Bulut**, s. 9; **Aksoy**, s. 203; **Üstündağ – Yargılama**, s. 160; **Ulukapı – Dava,** s. 20-21; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 269; **Umar**, s. 55; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 614-615; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s. 476; **Bilge/ Önen**, s. 395; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303; **Kuru – Muhakeme – C.III**, s. 3284; **İyilikli**, s. 237. Taleplerin birden fazla olduğu durumda, davacı tarafından her bir talep ayrı ayrı gösterilmelidir. Taleplerin bir kısmı talep edilmeli ya da talepler asıl talep ve yardımcı talep olarak ayrılarak bir sıraya konmalıdır (**Thomas/ Putzo,** § 253, s. 480, Rn. 9).

önemi büyüktür[362]. Zira davaların yığılmasına sebep olan birden çok usulî talebin aynı dava dilekçesiyle ileri sürülmesi halinde objektif olarak davaların birleşmesi söz konusu olur[363]. Maddi hukuk teorisinin kabulü, aynı olaya ilişkin birden fazla maddi talep arasındaki taleplerin yarışması ile birlikte, bu taleplerin açıklanmasına yönelik birden fazla mütelahik davanın oluşmasına sebep olacaktır. Zira her bir maddi talebe yönelik hak, bağımsız birer usulî talep olarak nitelendirilemeyeceğinden[364], her biri için ayrı hukukî sebeplere dayalı mütelahik davaların da olduğundan söz edilemeyecektir. Oysa objektif dava birleşmesinde birbirinden bağımsız birden fazla maddi talebin varlığı, aynı zamanda birden fazla hukukî sebebi de gerekli kılacağından davaların yığılması ile mütelahik davaları ayırmak oldukça zor olacaktır.

Usulî talebin öneminden ötürü, objektif dava birleşmesi halinde görünüşte tek, gerçekte ise talep sayısınca dava söz konusu olacaktır[365]. Her bir usulî talep ayrı ayrı değerlendirilecek ve dava konuları birbirinden bağımsız birden fazla dava söz konusu olacaktır. Yani yargılama birden fazla dava konusu için yürütülecektir[366]. Derdestlik dava konusu yapılan tüm talepler bakımından kendiliğinden ortaya çıkacaktır[367]. Ayrıca her bir talep bakımından vakıaların da ayrı ayrı belirtilmesi ve ispatı gerekli olacaktır. Davaların yığılması halinde tek ortak nokta, delillerin gösterilmesi ve tahkikat aşamasıdır; bunun amacı ise usul ekonomisine hizmet edilerek yargılamanın yürütülmesini ve çelişkili kararlar verilmemesini

---

362 Alman hukukunda dava konusunun çoğunlukla iki unsurlu olduğunun kabulü ve Alman Federal Mahkemesinin de bu teoriden hareketle verdiği kararlar nedeniyle dava yığılmasında farklılıklar yaratmıştır. Bkz. Alman Federal Mahkemesi (Bundesgerichtshof), talep sonucu ve vakıadan oluşan iki unsurlu teoriyi temsil ettiğinden dolayı (BGHZ 7, 271; 117, 1-NJW 1992, 1172), davacının, talep sonucunu iki farklı vakıa (satım (Kauf) ve borç vaadi (Schuldversprechen)) ile temellendirmesi durumunda, mahkeme iki kez hüküm kurmak zorunda değildir. Satım sözleşmesi ya da borç vaadine dayanılmasına göre hüküm tesis edebilir. Burada bir dava yığılması söz konusu değildir (**Schneider – Klage,** s. 229, Rn. 1037).

363 **Goedelt**, s. 17; **Schwab – JUS**, s. 81; **Baumgärtel**, s. 69-70; **Prütting**, s. 303; **Rechberger/ Simotta**, s. 191; **Bulut**, s. 256; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 467; **Tanrıver – Derdestlik,** s. 71; **Meriç – Tasarruf**, s. 92**; Börü – Teori,** s. 213; **Yıldırım – Teori**, s. 29.

364 **Bulut**, s. 256.

365 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 614; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303; **Yılmaz – Şerh**, s. 1689; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1093; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1980.

366 **Goedelt**, s. 17.

367 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 15-16.

sağlamaktır[368]. Mahkeme bu kapsamda her bir talebi, getirilen dava malzemesi çerçevesinde değerlendirecek ve hepsi hakkında ayrı ayrı karar vererek, bunları hükmünde gösterecektir. Yani görünüşte tek hüküm, gerçekte ise talep sayısında hüküm mevcut olacaktır[369].

Dava yığılmasına konu taleplerin, mahkemeden istenilen hukukî korunmaya göre aynı dava türüne (eda, tespit ya da inşai) bağlanması gerekmemektedir. Böyle birbirinden farklı hukukî korumaların söz konusu olduğu davaların tek bir dilekçe ile talep edilebilmesi mümkündür[370]. Yani aynı davacının, aynı davalıya karşı hem boşanma hem de maddi veya manevi tazminat talebi, davaların yığılması bakımından bir inşai ve eda talebi niteliği taşıyacaktır. Bunun davaların yığılması bakımından bir önemi yoktur. Dava konuları açısından ise, aynı vakıaya bağlanmakla birlikte ortada eda ya da inşai hükmün talep edildiği talepler yani, farklı dava konuları vardır.

Dava yığılmasına konu taleplerin aynı yargı kolu içinde yer alarak, aynı mahkemenin görev ve yetkisi dahilinde, aynı yargılama usulüne tabi olmaları gerekir[371]. Yazılı yargılamaya tabi bir dava ile basit yargılamaya tabi bir davanın objektif dava birleşmesi şeklinde ileri sürülebilmesi mümkün değildir. Ayrıca birinci bölümde de ifade edildiği üzere, çekişmesiz yargıda, çekişmeli yargıdan farklı olarak bir dava konusunun ve ona bağlı bir netice-i talebin olmamasından, bu iki yargı türüne tabi taleplerin, nitelikleri de farklı olduğundan objektif dava birleşmesine konu olmaları mümkün değildir[372].

Sonuç olarak, dava konusu açısından davaların yığılması bakımından söylenmesi gereken bu halde taleplerin farklı olduğudur. Birden fazla aslî talebe

---

368 **Pünnel**, s. 44; **Saenger**, s. 860; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1094; **Alangoya – Ortaklık**, s. 36; **Tanrıver – İlâmlı**, s. 74; **Yılmaz – Şerh**, s. 1689; **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 40 vd.; **İyilikli**, s. 237; **Ulukapı – Dava**, s. 13; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **Bulut**, s. 53 vd.; **Kırtıloğlu – Birleşme**, s. 141; **Özekes – Birlikte Açılma**, s. 1390; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1980.

369 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1093.

370 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1094; **Schwab**, s. 87; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 97, s. 534, Rn. 7.

371 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1095, 1097; **Bulut**, s. 29-30.

372 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1094.

binaen (ki tek bir vakıaya ya da birden fazla vakıaya dayalı olabilir[373]) dava açılması söz konusu olmaktadır[374]. Farklı vakıalar farklı talep sonuçlarının ortaya çıkmasına sebep oluyorsa burada bir talep yığılması oluşur. Zira şeklen tek bir talep sonucuna bağlanmış gibi gözükse de aslında farklı vakıalara bağlı farklı talep sonuçları ortaya çıkıyorsa bu durumda bir dava yığılması söz konusu olacaktır[375]. Önemli olan taleplerin tek başına ve ayrı ayrı dava edilebilmesi ve kural olarak birden fazla usulî talepten söz edilebilmesidir[376]. Bir satış sözleşmesine göre malın teslimi, mülkiyetin devri veyahut belli bir yere gönderilmesi talepleri farklı usulî talepler olarak kabul edilir[377].

İki unsurlu teori bakımından vakıaların birden fazla olması farklı taleplere yol açmakla birlikte, kanaatimizce birden fazla talebin olması noktasında Schwab'ın görüşünden hareketle ortaya çıkan "talep sonucunun belirginleştirilmesi" adına vakıalara başvurulmaktadır. Örneğin, 2000 TL değerindeki talep sonucunun 2017 ve 2018 yıllarındaki ödünç sözleşmelerine ayrı ayrı dayandırılması halinde, temelde birbirinden farklı iki talep söz konusudur. Ortada 2017 yılına ve 2018 yılına ait iki farklı sözleşme (vakıa) vardır. Dava konusu salt talebi içeren 2000 TL'lik istem üzerinden belirlenir. Yoksa dava konusunun tespiti bakımından ödünç sözleşmesinin bir unsur şartı olarak (iki unsurlu teori bakımından) bir önemi yoktur. Bununla birlikte birbirinden farklı talepler söz konusu olacak olursa, işte o durumda bir yığılmadan söz edilecektir. Çünkü taleplerden birinin birden fazla vakıaya dayanıyor olması ile birden fazla talebin varlığı nedeniyle davaların yığılmış olması farklı hukukî durumlardır[378]. Saenger verdiği örnekte, bir alacağın hem asıl ilişki hem de kambiyo senedine dayanılarak talep edilmesi halinde, farklı vakıalara dayanmakla

---

373 Bazen haksız fiilden kaynaklanan talep ile sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talep bir arada ileri sürülebilir. Birleşen talepler, farklı dava sebeplerine dayanmaktadır (**Merle**, s. 436). **Schwab**, s. 101; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 260, s. 1057, Rn. 12, 13.

374 Doktrinde Akil, davaların yığılmasının söz konusu olabilmesi için, farklı hukukî ilişkilerden doğan taleplerin söz konusu olması gerektiğini ifade etmektedir (**Akil – Kısmî**, s. 282). Oysa kanaatimizce tek bir hukukî ilişkiden birden fazla talebin doğması halinde de objektif dava birleşmesi mümkündür. Benzer yönde bkz. **Bulut**, s. 31.

375 **Bulut**, s. 33, 47.

376 **Pünnel**, s. 6; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 97, s. 534, Rn. 2.

377 **Behrends**, s. 29; **Saenger**, s. 860; **Pünnel**, s. 5.

378 **Saenger**, s. 862.

birlikte, usulî olarak davacının isteyebileceği tek bir talep vardır ve bu da bir dava yığılmasına sebep olmamaktadır[379].

Tek unsurlu teori gereği, davadaki usulî taleplerin yığıldığı ya da tek olduğu sonucuna, dava dilekçesinde yer alan taleplerin birden çok ya da tek olmasına göre varılacaktır[380]. Birden fazla talebin (usulî talebin) olması, bu taleplerin aynı vakıaya dayanıp dayanmadığına bakılmaksızın ya da aynı veya farklı vakıalardan doğmuş olup olmadığı değerlendirilmeksizin, bu taleplerin yığılmış olduğu sonucuna varılması gerekmektedir[381]. Zira tek unsurlu teori bunu gerektirir. Vakıaya, ancak talep sonucunun yorumlanması noktasında başvurulabilecektir[382]. Bu durum usul ekonomisi açısından da yerindedir[383]. Ancak usul ekonomisine rağmen, davaların ayrılması gerekli ise, mahkeme davaların ayrılması kararı da verebilecektir[384] (HMK m. 167).

Objektif dava birleşmesinin ne zaman gerçekleşeceği de cevaplandırılması gereken bir sorundur. Tek bir talebin dava edilmesinden sonra, bu aslî talebin yanına yeni taleplerin eklenmesi hususunda, öncelikle bakılması gereken iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağıdır. Ancak bu yasağa rağmen sonradan ileri sürülecek talepler ile bir dava yığılmasının olabileceği kabul edilmektedir[385]. Kanunî düzenleme gereği ön inceleme duruşmasında, karşı tarafın rızası ya da ıslah suretiyle yeni talebin eklenebilmesi mümkündür (HMK m. 141, m. 176). Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 141, 1 gereği, davacı, cevaba cevap ve ikinci

379 **Saenger**, s. 863.

380 **Schwab**, s. 87.

381 **Schwab**, s. 101.

382 **Schwab**, s. 185; **Haus**, s. 20; **Rechberger/ Simotta**, s. 106 vd.

383 **Saenger**, s. 860; **Pünnel**, s. 44; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 74; **Alangoya – Ortaklık**, s. 36; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **İyilikli**, s. 237; **Bulut**, s. 53. Ayrıca bu konuda detaylı bilgi için bkz. **Rüzgaresen – Usul Ekonomisi**, s. 133 vd. Farklı vakıalara dayanılarak oluşturulan birden fazla talebin dava yığılması şeklinde talep edilmesi halinde usul ekonomisinin sağlanması çok zordur (**Ermenek – Birleşme**, s. 208).

384 **Saenger**, s. 860; **Pünnel**, s. 45; **Ermenek – Birleşme**, s. 128; **Tanrıver – Usul - C. I**, s. 728; **Rechberger/ Simotta,** s. 296; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 496; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 505; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 219, kn.946.

385 **Üstündağ –Yargılama**, s. 552; **Üstündağ –Yasak**, s. 161-162; **Muşul – Terdit**, s. 174-175; **Bulut**, s. 82.

cevap dilekçesiyle dava dilekçesinde ileri sürmediği bir talebini, yasağa tabi olmaksızın serbestçe ileri sürebilir ve bu anda da bir dava yığılması oluşabilir. Ön inceleme aşamasında davacı karşı tarafın açık muvafakati ile iddia ve savunmasını genişletebilir; hatta taraflardan birinin ön inceleme duruşmasına mazeretsiz gelmemesi halinde, gelen taraf onun muvafakatini dahi aramadan iddiasını genişletip bir objektif dava yığılmasını sağlayabilir[386]. Ancak bu durum aynı talebe ilişkin miktarın artırılması şeklinde söz konusu olursa, aslî talebe eklenen bir başka aslî talep söz konusu olmayacağından objektif dava birleşmesinin olduğundan da söz edilemez[387]. Islah suretiyle de davanın başında talep edilmeyen bir dava konusunun (talep sonucunun) daha sonradan (tahkikat bitinceye kadar) davaya dahil edilmesi (HMK m. 177, 1) ve bir objektif dava birleşmesi sonucu doğurması mümkündür[388]. Hatta davacı, ilk talep sonucunun yerine tam ıslah ile birden fazla yeni aslî talep ileri sürmek suretiyle de bir dava birleşmesine sebep olabilir[389]. Ancak ıslahla eklenecek yeni talebe binaen bir dava yığılmasının olması açısından, bu davaya ilişkin şartların sağlanmış olması gerekecektir[390]. Objektif dava birleşmesi bakımından her bir dava bağımsız olduğundan ıslah yapılabilmesi mümkündür.

Ayrıca feragat, kabul ve sulh gibi davayı sona erdiren işlemler de yapılabilir. Bunların objektif dava birleşmesinde dava konusu açısından arz ettiği özellikler söz konusudur. Bu dava türünde her bir talep üzerinde bağımsız tasarruf edebilme yetkisine sahip olan davacı, her bir talep bakımından ayrıca feragat veya kabul

386 **Bulut**, s. 82.

387 **Behrends**, s. 25; **Bulut**, s. 82.

388 **Yılmaz – Islah**, s. 236 vd.; **Kuru- Ders Kitabı**, s. 595; **Üstündağ – Yargılama**, s. 557; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 538; **Umar**, s. 55; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 731; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 300, kn.1318; **Muşul – Terdit**, s. 174; **Yılmaz – Şerh**, s. 2229; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 512; **Karslı – Muhakeme**, s. 702-703; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1504; **Bulut**, s. 85. Karş. **Deynekli, Adnan,** Medenî Usul Hukukunda Islah, Ankara 2013, s. 53 vd.; **Meriç – Tasarruf**, s. 139. Dava konusu açısından çift unsurlu teoriyi savunan Meriç, ıslah yoluyla yeni bir talebin ileri sürülmesinin, ancak bu taleplerin aynı vakıadan doğmuş olması halinde mümkün olduğunu ifade etmektedir. Yani vakıa yönünde bağlantı olmayan bu taleplerin ıslahla ileri sürülmesi kabul edilmemektedir. Bunun amacı ise usul ekonomisine hizmet etmektir (**Meriç – Tasarruf**, s. 139).

389 **Bulut**, s. 90.

390 **Bulut**, s. 90; **Behrends**, s. 105; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 301; kn.1324.

iradesini de kullanabilir[391]. Davanın açılması ile her bir dava derdest hale geleceğinden hükmün kesinleşmesine kadar feragat ve kabulün yapılabilmesi mümkündür (HMK m. 310). Dava konusu açısından her bir talep bağımsız ve eşit öneme sahip olacağından, birinden feragat ya da birini kabul diğeri bakımından sonuç doğurmayacaktır. Yani feragat ya da kabul edilmeyen davaya devam edilir[392]. Zira feragat ve kabul maddi anlamda kesin hüküm gibi sonuç doğuracağından, açılan taleplerin son bulmasına sebep olacaktır (HMK m. 311, 1). Objektif dava birleşmesindeki talepler bakımından önemli olabilecek ihtiyati tedbir, kanun yolları gibi hususlara kısaca ilgili hususlar değerlendirilirken üçüncü bölümde yer verilecektir[393].

Sonuç olarak tek unsurlu teorinin davaların yığılması bakımından vardığı sonuç, tek bir talebin ileri sürüldüğü ancak pek çok vakıanın ortaya konulduğu hallerde bir dava yığılmasının olmadığıdır. Bir vakıanın diğeri ile değiştirilmesi veyahut yeni bir vakıanın ileri sürülmesi halinde de talep aynı kaldığı ve başkaca bir şeye karar verilmesi istenmediğinden, davanın değiştirilmesi (Klageânderung) de söz konusu değildir[394]. Kanaatimizce de dava yığılması halinde önemli olan, yani birden fazla dava olduğunu ortaya koyan şey dava konusu, diğer bir deyişle netice-i taleptir. Her bir talep sonucuna bağlı vakıa, bu dava konusunun yorumlanmasına ve ispata yardımcıdır. Bu noktada davalardan her birine getirilecek vakıalar ayrı ayrı iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı ve istisnaları kapsamında değerlendirilir. Yeni vakıaların ileri sürülmesi ya da değiştirilmesi, dava konusundan bağımsız bir talep içermeyip, salt bu talebin temellenmesine yardımcı olduğundan, dava konusu açısından gerekli, aslî bir unsur görevi görmemektedir. İki unsurlu teoride ise, her bir talebin farklı vakıalara dayandırılması halinde de vakıalarda meydana gelen yığılmadan ötürü bir usulî talep çokluğunun olacağından söz edilmektedir[395].

---

391 **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **Ermenek – Kabul,** s. 70.

392 **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **Ermenek – Kabul,** s. 70.

393 Bkz. aşa. § 6 § 7.

394 **Schwab**, s. 113.

395 **Habscheid**, s. 252 vd.

H. TERDİTLİ DAVADA DAVA KONUSU

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 111 gereği, davacı, aynı davalıya karşı birden fazla talebini, aralarında aslîlik-ferîlik ilişkisi kurmak suretiyle, aynı dava dilekçesi ile ileri sürmesi halinde terditli dava söz konusu olacaktır. Yani bir malın teslimi, o kabul edilmediğinde bedelin ödenmesi talep ediliyorsa ortada terditli bir davanın olduğu kabul edilir. Bu örnekte de görüldüğü üzere, dava dilekçesinde önce aslî talep, sonra da fer'i talebin belirtilmiş olması gerekecektir[396]. Mahkemece aslî talebin esastan reddine karar verilmedikçe, fer'i talebin incelenmesi ve hükme bağlanması söz konusu değildir (HMK m. 111, 2)[397]. Terditli davanın, dava konusunun belirlenmesinde de kanaatimizce yine talepten yola çıkılarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Bu kapsamda davacının, dava dilekçesinde terditli olarak birden fazla vakıaya dayanması halinde veyahut vakıaları terditli bir şekilde sunması halinde terditli bir davadan söz edilebilmesi mümkün olmayacaktır[398]. Çünkü burada davacının talep sonucu tek olduğundan, talep sonucunu haklı gösteren vakıaların kademeli olarak ileri sürülmesi terditli davanın olduğunu göstermez[399]. Sadece o tek talep sonucunu haklı gösteren vakıalar kademeli olarak ileri sürülmektedir. HMK m. 143, 2 gereği hâkim yargılamayı basitleştirmek ve kısaltmak adına re'sen veya taraflardan birinin talebi üzerine vakıalardan birini ya da bir kısmını diğerlerinden önce inceleyebilir. Bu durum usul ekonomisine (HMK m. 30). de yardımcı olmaktadır. Ancak terditli olarak ileri sürülen vakıalar birbirleriyle

---

396 Yani netice-i taleplere göre bir belirleme yapılacaktır (**Kion**, s. 140). Karş. **Blomeyer – Urteil,** s. 82 vd.

397 Ancak bu şarta bağlı dava açıldığı anlamına da gelmemektedir (**Tanrıver – Tasarı Değerlendirme**, s. 659).

398 Bununla birlikte Alman hukukunda eşin açtığı boşanma davası bakımından birinci sırada zinadan, ikinci sırada ise ağır hakaretten dolayı dava açması halinde, terdite başvurulmasında hukukî yarar vardır ve mahkeme terdit ilişkisi ile bağlı sayılarak bir inceleme yapacak (yani önce zinayı inceleyecek) ve ona göre kararını verecektir (**Muşul – Terdit**, s. 121-122).

399 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 213. Terditli dava, dava temeli ya da talep sonucundaki farklılığa bağlı ortaya çıkar (**Alangoya – Usul-I,** s. 188; **Muşul – Usul**, s. 148). Keza tek talebe binaen birden fazla vakıanın ortaya konulduğu durumlarda, bir dava yığılmasından söz edilemez (**Schwab**, s. 113).

çelişik olmamalıdır[400]. Ayrıca mahkemenin asıl talep iler fer'i talebin yerlerini değiştirerek önce yardımcı talep hakkında karar verebilmesi de mümkün değildir[401].

Terditli dava bakımından, davacı taleplerini genelde ya aynı vakıaya ya da aynı hukukî sebebe dayandırır[402]. Farklı vakıa ya da hukukî sebebe dayandırsa da[403] önemli olan bu talepler arasında ekonomik veya hukukî bir bağlantının olmasıdır (HMK m. 111, 1, c. 2). Yani taleplerin aynı amacı gütmesi beklenir[404]. Taleplerin dayandığı vakıalar ya da hukukî sebepler farklı olsa da terditli olarak talep edilebilir. Zira burada tek değişen vakıalar ve bunların hukukî sebebidir[405]. Ama mutlaka bağlantı olmalıdır, çünkü birbirine yabancı taleplerin terditli talep edilmesi mümkün değildir; yoksa mahkemenin ayrılık kararı vermesi gerekecektir[406]. Vakıa ve hukukî sebep bakımından aynılık ya da benzerlik bağlantı koşulu bakımından önemlidir, yoksa bu dava konusunu belirlemek üzere başvurulacak bir unsur niteliğinde değildir.

400 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 213.

401 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1087; **Budak/ Karaaslan**, s. 147.

402 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1083.

403 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 212; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1085.

404 **Muşul – Terdit**, s. 78; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1085.

405 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303.

406 **Muşul – Terdit**, s. 77 vd.; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1085. Salt davaların talep sonucuna ya da dava konusuna bakılarak davalar arasında bir bağlantı olduğu sonucuna varılamaz. Bu dava sebeplerine göre de tespit edilemez. Bu unsurlarla sadece iki dava konusu arasındaki fiili bağlantı olup olmadığı tespit edilir. Yani taleplerin birbirini etkileyip etkilemediğine ve hatta verilecek kararların yorumlanmasına başvurulabilir (**Ermenek – Birleşme**, s. 165-157). Bu etkinin doğması için usulî talebi konu edinen talep sonucunun açıklığı, dava sebebi olan vakıaların yorumlanması yoluyla sağlanabilir (**Schwab**, s. 80 vd.). Hatta talep sonuçlarının vakıa yardımıyla yorumlanması bakımından, davaların birlikte görülmesi ayrı ayrı görülmesine göre usul ekonomisi açısından daha amaca uygun olacaksa salt usul hukuku kurallarına göre belirlenen usulî bir bağlantı olduğu kabul edilmelidir (**Alangoya – Ortaklık**, s. 87). Kanaatimizce de tek unsurlu teori gereği bu bağlantı dava konusu yanında dava sebebi olan vakıalar yardımıyla ortaya konulabilir. Zira talep sonucu, fiili bir bağlantı noktasında işlev görürken, esasında vakıalar, kararlarının birbirine etkisi (kesin delil gibi) ve usul ekonomisi gibi unsurlar da gözetilerek bir sonuca varılmalıdır.

Derdestlik davanın açıldığı anda doğacağından terditli dava bakımından gerek aslî gerekse fer'i talep bakımından derdestlik doğar ve her iki talep de dava konusu haline gelir[407].

Mahkeme incelemesini öncelikle aslî talep üzerinden yapacak ve onun esastan reddine karar vermedikçe, fer'i talebi inceleyip hükme bağlayamayacaktır (HMK m. 111, 2). Objektif dava birleşmesinden farklı olarak, taleple bağlılık ilkesi gereği hâkim ancak önce dava konusu edilen aslî talebi; ona ilişkin red hükmü vermesi durumunda ise dava konusu edilen fer'i talebi inceleyecektir. Aslî talebin kabul edilmesi halinde aynı amacı gütmeleri gereği, fer'i talep hakkında karar verilmesine gerek olmayacaktır[408]. Objektif dava birleşmesinden farklı olarak talep sayısında hüküm mevcut olmayacak, ya aslî talep kabul edilecek ve böylece fer'i talep hakkında karar verilmesine gerek kalmayacak ya da aslî talebin reddine binaen fer'i talep hakkında karar verilecektir. Yani ortada aslî ya da fer'i talebe bağlı olan tek bir hüküm söz konusu olacaktır. Bu durum mahkemenin fer'i talep hakkında aynı dava içerisinde karar vermesinden dolayı, fer'i talebin ayrı bir davaya konu edilmesine oranla daha basit olacaktır. Zira dava konusunu ya asıl talep ya da onun reddi halinde fer'i talep oluşturacaktır. Fer'i talep de reddedilecek olursa, ortada bir menfî tespit hükmü söz konusu olacaktır[409].

Terditli dava bakımından, şarta bağlı dava açılması değil, taleplerin kademeli olarak dava konusu edilmesi söz konusudur. Zira şarta bağlı hüküm de verilemez[410]. Hâkim taleple bağlılık ilkesi gereği, her iki talebi hüküm altına almayacak, talepten başka bir şeye karar vermeyecek, sadece asıl talebi ya da bunun reddi halinde fer'i talebi değerlendirip bir sonuca varacaktır[411].

---

407 **Kion**, s. 157; **Muşul – Terdit**, s. 180.

408 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 213; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1086; **Muşul – Terdit**, s. 77 vd.; **Karslı – Muhakeme**, s. 325.

409 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1087.

410 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1085.

411 Hâkimin aslî talep mi, yoksa fer'i talep mi hakkında karar vereceği hususunu nihai kararda gerekçeli bir şekilde açıklaması gerekir (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1085).

Asıl talep kısmen veya tamamen reddolursa fer'i talebe geçilir, o da reddolursa bir yargılama gideri söz konusu olur. Bu durumda Yargıtay, terditli davada reddedilen talebe ilişkin davanın kısmen reddinin söz konusu olmadığına ve bu nedenle karşı taraf abir ücret ödenmesine gerek kalmadığına karar vermektedir[412].

Sonuç olarak terditli davaların diğer dava türleri ile arasında farklar olmakla birlikte, dava konusu, talebe, yani talep sonucunda ifade edilen hukukî korunmayı konu edinen usulî talebe göre belirlenir. İster aslî ister bunun reddi halinde fer'i talebe ilişkin olsun, vakıaların ve hukukî sebebin tespiti maddi hukuka ilişkindir ve terditli davalar bakımından bunlar ancak talebin temellendirilebilmesi ya da ispat bakımından önemlidir. İki unsurlu teorinin kabul edilmesi terditli davalar bakımından diğer dava türlerinde olduğu gibi cevaplandırılması zor sorunlara sebep olacaktır. Zira bu teoriye göre, talep sonucu ve vakıalar, dava konusunun eşdeğerli unsurları olduğundan, vakıalarda ya da talep sonucunda meydana gelecek bir değişiklik ya da yığılma usulî talepte bir değişim ya da yığılmaya yol açar[413]. Bu noktada bir ve aynı somut olayda iki hukuk normunun unsurlarının (sözleşmeye aykırılık ve haksız fiil örneğinde olduğu gibi), maddi hukuk bakımından birden fazla talebin olup olmadığına bakılmaksızın, usul hukuku açısından tek bir talebin mevcudiyetine imkân verdiği ve bir dava yığılmasına da yol açmadığı kabul edilirken; talep sonucunun iki ayrı somut olaya dayandırılması (satım ve poliçe örneğinde olduğu gibi) halinde ise usulî talebin unsurlarında bir yığılma olduğundan usulî talep çokluğundan söz edileceği kabul edilmektedir[414]. Oysa savunulan tek unsurlu teori gereği, terditli dava bakımından usulî talep, talep sonucuna göre belirlenmektedir. Vakıalar, talebin temellendirilebilmesi ve ispat bakımından önemli sayılacaktır. İster aynı isterse farklı vakıalara dayanılsın, vakıaların derecelendirilmesinden terditli bir davanın oluşacağı sonucuna varılabilmesi pek mümkün değildir. Bu noktada iki unsurlu görüş taraftarlarının hukuk normunun koşul unsuru ile benzer somut olaylar bakımından aynı sonuca varılacak birden fazla

412 Yrg. 2. HD., 30.04.2012 T., 2011/17417 E., 2012/11201 K.

413 **Muşul – Terdit**, s. 102. Terditli olarak açılan dava bakımından, yargılama sırasında taleplerden yalnızca birinin istenmesi halinde ıslah yoluna başvurulması gerek olmayacağı yönünde bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 328.

414 **Muşul – Terdit**, s. 102-103.

usulî talebin çokluğu yönündeki görüşüne katılmaya imkân yoktur. Aynı talep ister sözleşme, haksız fiil ya da isterse satım ya da poliçeye dayansın temelde önemli olan vakıaların yol açtığı talep çokluğu değil, aynı amacı sağlayan ve aynı hukukî korunma imkânı veren usulî talebin olması ve bunun da bir çokluğa sebep olmaması sonucuna varmak yerinde olacaktır.

İ. SEÇİMLİK DAVADA DAVA KONUSU

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 112 gereği seçimlik dava, seçimlik borca ilişkin bir dava türüdür[415]. TBK m. 87 gereği, borcun konusunun birden çok olmasıyla birlikte, bunlardan seçilecek olan yalnız birisinin ifası gerekiyorsa bu durumda seçimlik borç söz konusudur[416]. Yani borcun konusu birden çok olmakla birlikte, bunlardan birinin ifası, yani yerine getirilmesi ile borç sona erecektir. Seçimlik borçlarda seçim hakkı tek taraflı kullanılır ve inşai bir etkiyle hakkın kullanılması ile mevcut hukukî durumu değiştirir[417]. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 112, 1 ve TBK m. 87 gereği, seçim hakkı borçludadır, ancak borçlu veya üçüncü kişi bu hakkı kullanmaktan kaçınırsa alacaklı da seçimlik dava açabilir. Diğer bir deyişle taraflar anlaşmak suretiyle seçim hakkını üçüncü kişi ya da alacaklıya bırakabilirler[418]. Ancak alacaklının seçim hakkını kullanması ile birlikte ifa edilecek borç kesin olarak belirlenir[419] ve diğer edimleri seçme hakkı kaybedilir[420]. Bu nedenle seçme hakkı alacaklıya aitse, bu durumda alacaklının seçimlik dava açma

---

415 Ancak her seçimlik borç, bir seçimlik dava imkânı vermez. Zira alacaklının seçim hakkını kullanması halinde ortada bir seçimlik dava değil, alacaklının kesin bir şekilde belirlemesine bağlı olarak bir ifanın talep edilmesini konu edinen bir alacak davası olur. Seçim hakkının borçlu ya da üçüncü kişide olduğu durumda ancak davacı tarafından açılacak dava bir seçimlik dava olarak nitelendirilebilecektir **(Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1090; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 217, kn.939; **Kuru – Ders Kitabı,** s. 214; **Yılmaz – Şerh**, s. 1705; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 617; **Karslı – Muhakeme**, s. 385-386 **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 357-358). Ayrıca dava temelinin, davalının borcu olmasından dolayı, "seçimlik borç davası" denilmesi yönünde bkz. **Umar – Katkı**, s. 98.

416 **Oğuzman/ Öz**, s. 291 vd.; **Ayan – Borçlar**, s. 50; **İnan**, s. 34; **Nomer**, s. 150, kn.153; **Akıncı**, s. 34.

417 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1088. Mutlaka dürüstlük kuralına uygun kullanılması gerekir (**Ayan – Borçlar**, s. 50).

418 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1088.

419 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 617; **Tanrıver – İlâmlı İcra** s. 617; **Akıncı**, s. 35.

420 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1088; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 217, kn.939; **Karslı – Muhakeme**, s. 386.

imkânı yoktur[421]. İnşai bir hak niteliği taşıyan seçme hakkını kullanmak ile alacaklı borcun konusunu belirli hale getirir ve borçlu buna rağmen borcunu ödemezse salt bir alacağa ilişkin eda davası açılır[422]. Bu dava bakımından alacaklının borcun konusunu belirli hale getirmesine binaen, tek bir şeyin yapılması ya da verilmesi talep sonucuyla talep edilecektir.

Diğer yandan seçim hakkını borçlu ya da üçüncü kişinin kullanmasına rağmen, borçlu, borçlanılan edimlerden birini ifa ederek borcundan kurtulmazsa kendisine karşı dava açılmasına sebep olur ve seçimlik davada davacı, davalının seçimine göre seçilen borçlardan birine mahkumiyetini ister[423].

Burada da aslında gerçek bir dava yığılması yoktur. Borcun konusu ve talep tektir[424]. Edimin konusu birden fazladır, ancak yapılacak seçime göre tek bir ifa talebine bağlı tek bir dava konusu olacaktır[425]. Ancak seçimlik dava bakımından dava konusu, bu edime ilişkin taleplere göre belirlenecektir. Yani hüküm altına alınması istenilen ve borçlu tarafından seçilen iki talep hakkında dava açılması, ancak birine mahkum edilmesi söz konusudur. Zira alacaklı tek bir talebe ilişkin dava açacak olursa, seçim hakkını kendisi kullanmış ve belirlediği edim üzerinden tek bir şeyin ifasını eda davası ile talep etmiş olacaktır. Oysa davalı, seçimlik borçlardan birini ifa ederek borcundan kurtulabilir ve mahkeme de bu noktada talebin hukuka uygunluğuna kanaat ettikten sonra paranın ödenmesi ya da malın iade edilmesi şeklinde bir seçimlik mahkumiyet hükmü[426] verir (bkz. HMK m. 112, 2).

---

421 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1088; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 217, kn.939. Seçim hakkı kullanılmadan dava açılacak olursa HMK m. 31'e göre, talep sonucundaki belirsizliğin giderilmesi sağlanmalıdır. Buna rağmen seçim hakkı davacı tarafından kullanılmazsa davanın reddi gerekecektir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1089-1090; **Kuru – Ders Kitabı,** s. 214).

422 **Karslı – Muhakeme**, s. 386; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1088-1089; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 217, kn.939.

423 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1090. Mahkeme, dava konuları arasından yapılacak seçime göre kararını verir (**Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 247).

424 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1091.

425 **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 247.

426 Talebin konusunun belirli olması gerektiği ilkesinden hareketle, seçimlik mahkumiyet hükmünü icraya koyan alacaklı, takibin konusunu bu hükümde yer alan edim konularından birine

Seçimlik davanın, dava konusunun belirlenmesi açısından vakıanın nerede yer alacağına bakıldığında; diğer dava türlerinde olduğu gibi talep sonucu üzerinden bir dava konusu belirlemesi yapılacağından, vakıa, salt bunların yorumlanmasına yardımcı olma görevini üstlenecektir. Seçimlik dava bakımından edimin konusu birden fazladır. Yani malın teslimi, paranın ödenmesi ya da misliyle değiştirilmesi edimlerinden sadece birinin ifası yeterli kabul edilecektir. Ki bu noktada borcun konusuna sebep olan vakıa tektir. Vakıanın birden fazla olması halinde bile önemli olan borçlu davalının seçimlik olarak aynı amacı güden vakıalardan çıkan sonuca göre mahkumiyetinin sağlanmasıdır. Örneğin A'nın B'ye karşı bir miktar para ödemeyi veya malı teslim etmeyi veyahut bir işi görmeyi taahhüt etmesi halinde borcun sözleşmeden mi haksız fiilden mi doğmuş olması ve bunlara ilişkin olaylara dayanması arasında talep sonucunun, diğer bir deyişle dava konusunun belirlenmesi noktasında bir fark söz konusu değildir. Bu borcun ifa edilebilmesi adına ispat açısından ve bu ifaya ilişkin talebin açıklığa kavuşturulabilmesi açısından önem taşıyacaktır.

J. TOPLULUK DAVASINDA DAVA KONUSU

Topluluk davası[427], aynı davalıya karşı birden fazla kişinin iddialarının tamamının ya da bir kısmının, tek bir davada karara bağlanmak üzere, dava edilmesine imkân veren bir yoldur[428]. Temsilci davacı, tüm grup üyeleri hakkında bir dava açmakta ve diğer üyeler davada taraf olmamakla birlikte verilen karardan etkilenerek onunla bağlı olmaktadırlar[429]. Aynı ya da benzer iddialara sahip birden

---

hasretmek zorundadır. Ancak borçlu diğer edimi ifa etmek suretiyle de borcundan kurtulabilir (HMK m. 112, 3).

427 Grup davalarını ifade etmek üzere "karmaşık davalar" teriminin kullanımı için bkz. **Özbek, Mustafa Serdar**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Genişletişmiş 2. B., Ankara 2009, s. 372-373. Ayrıca "sınıf davası" ifadesi için bkz. **Özbek, Mustafa Serdar,** Sosyal Devletin Gereği: Adalete Erişim, MİHDER, 2006/2, S. 4, (s. 907-927), s. 908.

428 **Özbay, İbrahim,** Grup Davaları, Ankara 2009, s. 34; **Taşpolat Tuğsavul, Melis,** Kolektif Hukukî Yarar Çerçevesinde Topluluk Davaları, 1.B., İstanbul 2016, s. 47; **Budak/ Karaaslan**, s. 148 vd.; **Özkaya - Ferendeci-Ferendeci, Hamide Özden,** "Ein straffer Überblick über die neue türkische Zivilprozessordnung unter Hervorhebung der Gruppenklage", MİHDER, C. 8, 2010/23, (s. 39-73), s. 61. Alman hukukunda kanunda (DZPO § 89) "Verbandsklage" ibaresi kullanılmaktadır. Bu dava ile ortak menfaatlerin yargı önünde temsili, diğer bir deyişle adalete erişim sağlanmak istenilmektedir (**Özbek – Adalete Erişim**, s. 910).

429 **Özbay – Grup**, s. 34; **Karslı – Muhakeme**, s. 386.

fazla kişinin bir arada bulunması söz konusudur. Davacının, normalde kendi hukukî yararı için dava açması gerekirken, topluluk davası ile üye ya da mensuplarının veyahut temsil ettiği kesimin haklarını korumak üzere dava açar[430]. Bu ise kişisel menfaatleri koruma amaçlı değil, kollektif menfaatleri korumak amaçlıdır[431].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 113 gereği, dernekler ve diğer tüzel kişiler, statüleri çerçevesinde, üyelerinin ve mensuplarının yahut temsil ettikleri kesimin menfaatlerini korumak için, kendi adlarına, ilgililerin haklarının tespiti veya hukuka aykırı durumun giderilmesi yahut ilgililerin gelecekteki haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmesi adına dava açabilir. Burada ilgililerin haklarının tespiti, hukuka aykırı durumun giderilmesi ve ilgililerin gelecekteki haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmesi için bir davanın açılması durumu söz konusudur. Gerek kişi, gerekse konu ve amaç bakımından topluluk davaları ile bir sınırlama yapılarak kollektif bir hukukî yararın korunmasına hizmet etmeye çalışılmıştır. Kişi bakımından sınırlama, sadece tüzel kişilerin bu davayı açabilmesi yetkisini haiz olması gereğidir[432]. Amaç bakımından sınırlama, bu tüzel kişilerin ancak statülerinde belirtilen amaçla ilgili hususlarda dava açabilmeleri gereğidir[433]. Çalışmamız açısından da önemli olacak olan konu bakımından sınırlamaya ilişkindir. Zira HMK m. 113 gereği, ilgililerin haklarının tespiti, hukuka aykırı durumun giderilmesi ve ilgililerin gelecekteki haklarının ihlal edilmesinin önlenmesine ilişkin talepler, topluluk davasının

---

430 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 306-307; **Hanağası – Menfaat**, s. 197-199; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 618; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1098; .

431 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1098; **Taşpolat Tuğsavul**, s. 47-48; **Akil, Cenk**, Yeni İsviçre Federal Medenî Usul Yasası'nda Yer Alan Topluluk Davası (m. 89) Üzerine Kısa Bir Not, TBBD 2001/95, (S. 163-173), s. 164. Bu menfaatler ekonomik veyahut ideal olabilir (**Akil – Topluluk Davası**, s. 168). Topluluk davasının kabul edilmesi dar ve teknik anlamda hukukî yarar kavramını genişletecek (**Akil – Topluluk Davası**, s. 171); ayrıca bireylerin daha etkin bir hukukî güvenceye kavuşmalarını sağlayacak ve dava sayısını azaltarak usul ekonomisine hizmet edecektir (**Özbek, Mustafa Serdar**, Dünya Çapında Adalete Ulaşma Hareketleriyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, AÜHFD, 2002/2, (s. 121-159), s. 125).

432 **Budak/ Karaaslan**, s. 150; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 618; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 361; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1985; **Yılmaz – Şerh**, s. 1709; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1098; **Taşpolat Tuğsavul**, s. 56; **Karaaslan, Varol/ Eroğlu, Muzaffer,** Kollektif Hukukî Himayenin Farklı Görünüm Şekilleri: Class Action ve Topluluk Davaları, EÜHFD, C. XIII, S. 3-4, Y. 2009, (s. 201-221), s. 206, 215.

433 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 618-619; **Yılmaz – Şerh**, s. 1709. Bu durum dava konusu hak ve taleplerin grup üyeleri bakımından tipik olması şeklinde ifade edilmiştir (**Karaaslan/ Eroğlu,** s. 207).

konusunu teşkil etmektedir. Buna göre tespit ve kaçınma (men davaları), topluluk davasının konusunu teşkil etmektedir. Kanunun lafzından da anlaşılacağı üzere, tüzel kişilere üyeleri veya mensupları adına bir eda davası niteliği taşıyan tazminat davası açma hakkı tanınmamıştır[434]. Ancak topluluk davasında, dava konusu talep sonucu ile ilgili olarak geçici hukukî koruma da talep edilebilir[435].

Topluluk davasının görülebilmesi, hukukî uyuşmazlığın grup üyeleri için ortak olması şartına bağlıdır. Buna göre tüm grup üyeleri açısından ortak fiili ya da hukukî uyuşmazlığın bulunması halinde ortak bir sorunun olduğundan söz edilmektedir[436]. Yani grup üyelerinin iddiaları arasında bir bağlantının olması durumunda, grup davası kabul edilebilecektir[437]. Bunun nedeni ise binlerce davaya sebep olabilecek bir uyuşmazlığın tek seferde görülmesini sağlayarak zamandan ve emekten tasarruf edilmesidir[438]. Mahkeme gerekli incelemeyi yeterli delil toplanınca yapacak ve grup davaları hakkında hüküm tesis edecektir. Zira topluluk davası bakımından önem arz edecek husus, derdestlik ve kesin hüküm açısından kendisini gösterir.

Derdestlik, HMK hükümlerine göre belirlenir[439]. Buna göre bir davanın mahkemede açılmış ve halen görülmekte olduğuna ilişkin husus, iki ayrı grup davası ve bir grup davası ile aynı bireysel dava arasında söz konusu olan farklı hukukî

---

434 Gerek usul ekonomisinin sağlanması, gerekse aynı hayat olayından doğuyor olmaları gereği, birbiriyle bağı bulunan talepler hakkında, birbiri ile çelişen hükümler verilmesinin önüne geçilmesi ve hukukî barışın sağlanması adına, tazminat davası ve üye ve mensupları lehine bir tazminata hükmedilebilmesinin sağlanmasının daha amaca uygun olacağı yönünde bkz. **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 619; **Karaaslan/ Eroğlu,** s. 215; **Taşpolat Tuğsavul**, s. 236 vd. Amerika'da tazminat davası biçiminde topluluk davasının açılabileceği hakkında bkz. **Özbay – Grup**, s. 87-88. Ancak tüzel kişi bizzat zarar görmüşse bu zararının tazminini talep etmesine bir engel yoktur. Benzer şekilde zarar gören topluluk üyeleri de genel hükümler çerçevesinde eda davası açabilecektir (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1104).

435 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1103; **Taşpolat Tuğsavul**, s. 225.

436 **Özbay – Grup**, s. 95. Bu ortak hukukî veya fiili sorundan, grup davasının kabulü bakımından ortak bir sorumluluk nedeninin bulunmasının yeterli olduğu hususunda bkz. **Özbay – Grup**, s. 100; **Hanağası – Menfaat,** s. 209; **Deren-Yıldırım, Nevhis,** Kollektif Hukukî Himaye, Medenî Usul Hukukunda Sonun Başlangıcı Mı, Etkin Hukukî Himayenin Vazgeçilmez Unsuru Mu? (YD 1997/1-2, (s. 137-154), s. 147-148.

437 **Özbay – Grup**, s. 95, 98; **Hanağası – Menfaat,** s. 213; **Karaaslan/ Eroğlu,** s. 207.

438 **Hanağası – Menfaat,** s. 213; **Karaaslan/ Eroğlu,** s. 209 vd.

439 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 307.

problemlerdir[440]. Aynı grup davaları arasındaki derdestlik, iki bireysel davadaki ilişki gibidir[441]. Yani aynı konuda, aynı taraflar arasında aynı sebebe dayanılarak dava açılacak olursa ikinci dava bakımından derdestlik söz konusu olacaktır (HMK m. 114, 1, ı). Diğer hal, bir grup davası açıldıktan sonra grup üyeleri tarafından aynı uyuşmazlığın bireysel olarak dava konusu edilmesi ya da önce bireysel bir davanın açılması ve buna ilişkin uyuşmazlığın grup davasına konu edilmesine ilişkindir[442]. Topluluk davası açıldığında, grup üyeleri tarafından açılmış pek çok bireysel dava henüz karara bağlanmamış olabilir, ancak tarafları ayrı olan bu davaların aynı olması mümkün değildir[443]. Bu sorunun esasında hukukî yarar şartına göre cevaplandırılması amaca uygun görülmektedir[444]. Bireysel dava açılmasında menfaatleri olan davacılar bakımından grup davaların görülmesine nazaran bireysel davalarını yürütmeleri daha yararlarına ise mahkeme grup davasını reddedebilir; hatta bireysel davalarda sona yaklaşılması halinde grup davasının başlatılması talebi dahi reddedilebilir[445].

Topluluk davaları bakımından değerlendirilmesi gereken diğer durum kesin hükme ilişkindir. Kesin hüküm, yani dava sonucunda verilen hükmün etkisi, medenî usul hukukundaki kesin hüküm etkisi gibi sonuç doğuracaktır[446]. Anglo – Amerikan Hukuku anlamında grup davaları bakımından verilen kararın tarafların ötesinde

---

440 **Özbay – Grup**, s. 196.

441 **Özbay – Grup**, s. 196. Ancak burada tarafların aynı olması unsurunu tespit edebilmek bireysel davaya göre zordur. Mukayeseli hukuk bakımından bunun yani farklı kişilerin dava açmasının önemli olmadığı, aksine hakkın ve mahkemede temsil edilen grubun her iki davada da aynı olmasının yeterli olduğu kabul edilmiştir (**Özbay – Grup**, s. 196). Bu konuda getirilen öneriler için bkz. **Özbay – Grup**, s. 197.

442 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Özbay – Grup**, s. 198.

443 **Özbay – Grup**, s. 198; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1106; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 221, kn.954. Esasında buna derdestlik denilmesinin de doğru olmadığı, ancak Amerika'da derdestlik başlığı altında incelenmekte olduğu ifade edilmektedir (**Özbay – Grup**, s. 198).

444 Karş. **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1106.

445 **Özbay – Grup**, s. 198. Karş. Hukukî yarar yokluğu nedeniyle reddedilmesi mümkün olmayan aynı vakıa ve aynı sebebe dayanılarak açılan topluluk davalarının birleştirilmesi düşünülebilir. Böylece ortak tahkikat yapılarak usul ekonomisine uygun bir şekilde davaların görülmesi sağlanmış olur (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1106; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 221, kn.954; **Taşpolat Tuğsavul**, s. 281).

446 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 307; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1103. Class action davaları hakkında bkz. **Karaaslan/ Eroğlu,** s. 214 vd.

üçüncü kişiyi bağlayıcı özelliği, taraflarla sınırlı bir kararın verilmediği bu dava bakımından olağandır[447]. Türk, Alman ve İsviçre hukuk sistemlerinden ayrımlı olarak ortak hukuk sistemlerinde kesin hüküm dava konusu ile sınırlı bir kurum olmadığından, etkisi de farklıdır[448]. Türk hukukunda tazminat biçiminde topluluk davası açılması[449] mümkün olmadığından sadece HMK m. 113 gereği tespit ve kaçınma şeklinde olan grup davalarının kesin hüküm sirayetine bakıldığında, bu davaların kabulü ya da reddi kararı, davaya katılmamış grup üyelerine de sirayet eder[450]. Yani grup davası açılması ile bireysel dava açılmasına gerek kalmamışsa, davanın açılması halinde hukukî yarar yokluğundan reddedilmesi gerekecektir[451] [452]. Türk hukukunda özellikle tüketici davaları bakımından örneği görülen bu dava türünde tüketici örgütlerinin açtıkları davalardan sonra tüketicilerin münferiden dava açmalarının gerekmediği, ayrı dava açmaları gereken durumlarda (tazminat talepli eda davası gibi) ise bunu açmalarına da bir engel olmadığı kabul edilmektedir[453].

Sonuç olarak tek unsurlu teori gereği, dava konusu talep sonucuna göre belirlenmektedir. Hukukî düzenlememiz gereği, tüzel kişiler bakımından açılacak

---

447 **Özbay – Grup**, s. 191; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 70-72; **Baumgärten, Thomas**, Der richtige Kläger im deutschen, französischen und englischen Zivilprozeß: Ein Beitrag zur Prozeßführungsbefugnis und funktionsverwandten Rechtsinstituten, Frankfurt 2001, s. 345.

448 **Özbay – Grup**, s. 191. Buna göre Anglo Amerikan hukukunda grup davası sonucunda verilen ilgililerin lehine veyahut aleyhine olan bir hükümden bunların etkilenmeyeceği kabul edilir. Bu kural bireysel yargılama bakımından da kabul edilmektedir (**Özbay – Grup**, s. 193).

449 Bu konuda bkz. **Özbay – Grup**, s. 194; **Deren-Yıldırım - Kollektif Hukukî Himaye**, s. 153.

450 **Özbay – Grup**, s. 193; **Deren-Yıldırım - Kollektif Hukukî Himaye**, s. 153; **Hanağası – Menfaat,** s. 213. Kolektif hukukî yararın ortak, bölünemeyen ve topluma yönelik olduğundan dolayı kesin hükmün sübjektif sınırlarında bir genişlemenin olması ve bunun kanunî bir düzenleme altına alınması gerektiği hakkında bkz. **Taşpolat Tuğsavul**, s. 299-300. Karş. Topluluk davalarında verilen karar, üye ve mensupları bakımından kesin hüküm teşkil etmez (**Budak/ Karaaslan**, s. 150).

451 **Özbay – Grup**, s. 193; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1106. Ancak verilen hüküm gereken hukukî korumayı sağlamamış olursa topluluk davasından sonra da dava açılabilir.

452 Anglo – Amerikan Hukukunda tazminat şeklinde açılan grup davaları bakımından ise, davanın dışında kalan kişiler bakımından da bir bağlayıcılık olacağı yönünde bkz. **Özbay – Grup**, s. 194; **Deren-Yıldırım - Kollektif Hukukî Himaye**, s. 153.

453 **Özbay – Grup**, s. 194; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1106; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 221, kn.955. Tüketici örgütünün açtığı ve dava sonucunda alınmış kesin hükümde yer alan seri halinde üretilen malın ayıplı olduğuna ilişkin vakıa tespiti, delil değerlendirilmesi ve ulaşılan hukukî sonuç, tazminat davasını gören mahkemeyi de bağlamalıdır. Zira talep temeline ilişkin vakıa tespiti ortaktır (**Meriç – Kesin Hüküm**, s. 404 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 620-621; **Zeuner,** s. 166).

tespit ve kaçınma davalarının konusunu belirlemek üzere talep sonucuna başvurulacaktır. Bu noktada vakıanın bir önemi yoktur. Ancak kanaatimizce kollektif menfaate haiz kişileri bağlayabilen topluluk davası bakımından benzer uyuşmazlıklarda yeknesak kararlar verilerek, çelişkili durumların ortaya çıkmasını engellemek adına vakıa tespitlerinin sonraki davalarda değerlendirilmesi açısından çekirdek teorinin kabul edilmesi amaca uygun olacaktır. Avrupa Adalet Divanı'nın dava konusunun belirlenmesine ilişkin bu teorisi çok geniştir. Ancak geniş bir kitleye hitap eden topluluk davaları bakımından böyle bir durumun kabulü yerinde olacaktır. Buradaki sorun bu teorinin sadece AB'ne üye devletler bakımından geçerli olmasındadır. Ancak özellikle topluluk davaları bakımından getirilen kanunî düzenlememizi de Anglo Amerikan hukuku örneğinde olduğu gibi daha uygulanabilir bir hale getirmek adına, benzer durumları aynı talep adı altında açılan her davaya dayanak olan ve hukuken gerçekten geçerli olan vakıaların da örtüşmesi şartına bağlamak noktasında dava konularının aynı olduğu sonucuna varılabilecektir. Yani AİHM tarafından özellikle tüketici uyuşmazlıklarının (ülkemiz örneğinde), diğer devletler bakımından yeknesak örnekleri söz konusu olabilecektir.

K. MÜTELAHİK DAVADA DAVA KONUSU

Mütelahik dava objektif dava birleşmesi ve terditli davalardan farklı olarak birden fazla talebin değil "tek bir talebin" yer aldığı talep sonucunun niceliğine göre hakların yarıştığı bir dava türü olarak karşımıza çıkmaktadır[454]. Bu dava türünde aynı talep sonucunun birden fazla hukukî sebebe yani kanundaki birden fazla hükme dayanması hali söz konusudur. Mütelahik dava bakımından, tek bir dava sebebi olan vakıaya dayanılmakta ve bu davanın tek bir talep sonucu olmaktadır[455]. Ancak tek bir talep sonucunu haklı gösteren hukukî sebepler birbirinden farklıdır. Burada hukukî sebepler dava konusunun unsur şartı olmadığından ve vakıalara da ancak dava

---

454 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 216; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 304. Mütelahik davada talep eda, tespit gibi ya da kısmî, objektif gibi bir talep olabilir, ancak bu talebi ya da talepleri haklı kılan birden fazla hukukî sebep mevcuttur (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1098; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 219-220, kn.947).

455 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 217; **Yılmaz – Islah**, s. 192, dn. 325. Mütelahik dava bakımından, farklı vakıalara dayanılarak aynı talep sonucu ileri sürülmektedir (**Bulut,** s. 46). Yani farklı vakıalara dayanılarak sadece bir kez ifası talep edilebilen belli bir talep sonucunun ileri sürülmesi hali mütelahik dava kapsamında değerlendirilir (**Bulut**, s. 46-47).

konusunun aslî şart unsuru talep sonucunun belirlenmesi, belirginleştirilmesi açısından başvurulduğundan, tek unsurlu teorinin kabulü mütelahik davanın konusunu belirleme noktasında bir farklılık göstermemektedir. Çünkü burada önemli olan talep sonucuna ilişkin değil, birden fazla hukukî sebebin olup olmadığına yönelik bir belirlemenin yapılabilmesinde yatmaktadır. Yani tek bir talebin birden fazla sebebe dayandırılması halinde usulî talepler bakımından bir yığılma söz konusu olmayacaktır. Mesela, bir tazminat talebinin sözleşmeye aykırılık ya da haksız fiile dayandırılması veyahut bir şeyin tesliminin mülkiyet ya da zilyetlik hakkına haksız saldırıya dayandırılması hallerinde olduğu üzere[456], aynı talep birden fazla hukukî sebebe dayandırılmakta ve bu da birden fazla usulî talebe bağlı farklı dava konusu edilen taleplerin doğmasına sebep olmamaktadır.

Mütelahik davanın dava konusu açısından önemli olan talep sonucu bir eda, tespit, inşai ya da kısmî olabilir. Ancak önemli olan tek bir talebin birden fazla hukukî sebeple temellendirilmesidir. Normalde talepte bulunmak, taleplere ilişkin vakıaları getirmek ve bunları temellendirecek delilleri ortaya koymak açısından taraf yetkiliyken; mütelahik dava tarafın talebiyle bağlı olunan bir durumu değil, talebin haklı kılınmasına yönelik hukuku uygulamak ve amaca en uygun hukuk kuralının hangisi olduğuna karar vermek bakımından hâkim yetkisini ön plana çıkaran bir durumu ifade etmektedir.

Mütelahik dava açısından önemli gözüken normların yarışması (Theorie der Gesetzkonkurrenz) ya da maddi taleplerin yarışması teorisidir. Buna göre aynı somut olayda haksız fiil ve sözleşmeye aykırılık gibi iki ayrı hukuk normunun düzenlendiği sorumluluklarda bunların aynı somut olayda birleşmesi halinde bir norm yarışması ortaya çıkar ve maddi hukuk açısından zarar görenin tek hakkı ihlal edildiğinden tek bir talep doğmuş olur. Bu teori gereği, sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükümler, haksız fiile ilişkin hükme göre özel nitelik taşıdığından, bu örnekte sadece sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükmün uygulanması gerekir[457]. Türk Borçlar Kanunu m. 60 gereği

456 **Bulut**, s. 36.

457 **Muşul – Terdit**, s. 95. Böyle bir durumun kabulü halinde biri diğerine göre özel nitelik taşıyan hükmün bulunmaması şarttır. Zira genel hükümle özel hüküm karşılaştırıldığında olaya ancak özel hükmün uygulanması gerektiği hukukun normal kaidelerindendir (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 216).

de bu duruma ilişkin özel bir düzenleme yer almaktadır. "Sorumluluk sebeplerinin çokluğu, sebeplerin yarışması" başlığı altında; bir kişinin sorumluluğu, birden fazla sebebe dayandırılabiliyorsa hâkim, zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe, zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre kararını verir, düzenlenmiştir.

Mütelahik dava, özellikle eski maddi hukuk teorisi savunucuları açısından önemli görülen bir dava çeşididir. Eski maddi hukuk teorisi de hakların telahuku kapsamında birden fazla maddi hukuk talebinin doğması sonucunda bazı usul hukuku kurumlarını açıklanmakta yetersiz kalmıştır. Bu durum özellikle eda davası dışındaki tespit ve inşai davaların açıklanamaması, derdestlik[458] ve kesin hüküm[459] bakımından bazı sorunlara yol açması, bu teoriden uzaklaşılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle usul hukuku teorileri savunulmaya çalışılmıştır. Benzer durumun kabulü, mütelahik dava bakımından da geçerlidir.

Mütelahik dava açısından diğer dava türlerinde olduğu gibi bir usul hukuku teorisi olan tek unsurlu teoriye bağlı olarak talep sonucunun esas alınması ve ancak bu davanın tespiti açısından birden fazla hukukî sebebin varlığının aranması da şarttır. Yani temel ilişkiye bağlı talep sonucunun bir eda, tespit ya da kısmî nitelik taşıması dava konusu açısından mütelahik davada benzer şekilde olacaktır. Ancak bu davalardan farklı olarak bir davanın yarışan nitelik taşıması talep sonucunu temellendiren vakıaların birden fazla hukukî sebebe dayanması bakımındandır. Diğer bir deyişle, bu husus esasında talep sonucunun tespitinden ziyade hâkimin hukuku re'sen uygulaması kuralının (HMK m. 33) bir sonucu olarak anlam ifade etmektedir. Birden fazla hukukî sebebe bağlansa da ortada tek bir talep sonucuna bağlı tek bir dava konusu olacaktır. Var olan vakıaların da yardımı ile hâkim talep sonucunu değerlendirecek ve bu vakıalara hangi hukuk kuralının uygulanması gerektiğine göre karar verecektir. Burada da hâkimin amacı, tarafın en lehine olan hukuk kuralını

---

458 Sözleşmeye aykırılığa ilişkin dava açılması ve ardından haksız fiile dayanılarak dava açılması halinde ikinci davaya karşı derdestlik itirazında bulunulamayacaktır (**Schwab – İhtilaf**, s. 292; **Muşul – Terdit**, s. 97).

459 Derdestlik ile benzer durum, kesin hükme ilişkindir. Zira sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükmün reddedilmesi aynı talebin, haksız fiile dayanılarak talep edilmesine engel olmayacaktır (**Schwab – İhtilaf**, s. 292; **Muşul – Terdit**, s. 97).

uygulamak olacaktır. Yani HMK m. 33 ve 30 gereği, mütelahik dava bakımından da davacının yarışan kanun hükümlerinden yalnız birine dayanmış olması halinde de, yarışan kanun hükümlerinden davacı bakımından en elverişli olanının seçilmesi gereklidir. Mahkeme tarafın talep sonucu ile bağlı ise de, kanun hükmü ile bağlı olmadığından[460] bunu bulup vakıa, talep sonucu ilişkisinden olaya en uygun olanını uygulayacaktır. Yani davacının dayanmadığı ancak mahkemenin kendince uygulamakla yükümlü olduğu kanun hükmü gereği, davalı, davacının talebinden daha fazlasına mahkum edilebilse de, mahkeme davacının talebiyle bağlı olduğundan bundan fazlasına karar veremeyecektir (HMK m. 26, 1).

[460] Karş. **Özekes – Sebep**, s. 761 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVA KONUSUNUN MEDENÎ ÛSUL HUKUKUNUN ÇEŞİTLİ KURUMLARI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

§ 6. MEDENÎ ÛSUL HUKUKUNUN ÇEŞİTLİ KURUMLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

A. GENEL OLARAK

Dava konusu, medenî usul hukukunun önemli kavramlarından biridir. Bunun sonucu olarak da özellikle usul hukuku kurumları bakımından ele alınması ve incelenmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle usul hukuku kurumlarının her biri bakımından dava konusunun hayati bir önemi olduğu söylenebilir. Çünkü akla gelebilecek hemen hemen her usul hukuku kurumu dava konusuyla yakından ya da uzaktan bağlantılıdır. Bu nedenle çalışmamamızın kapsamını da aşmamak üzere önemli görülen bazı usul hukuku kurumları bağlamında dava konusunun değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

B. DAVA ŞARTLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Görev Bakımından Dava Konusu

1. Genel ve Özel Mahkemelerin Görevinin Dava Konusu ile İlişkisi

Görev, medenî yargı içerisinde çözülmesi gerektiği tespit edilen bir uyuşmazlığın hangi mahkeme tarafından görüleceğini konu edinir[1]. Bu kapsamda mahkemelerin yargı yetkisi, dava konusuna bağlı olarak sınırlandırılmıştır[2]. HMK m. 1 gereği, mahkemelerin görevi, ancak kanunla düzenlenir ve görev kuralları kamu düzenine ilişkindir. Davanın açılacağı mahkemenin görevli olması ve yargı yolunun caiz olması HMK m. 114, 1, b ve c bendine göre dava şartıdır. Bu kurallar belirlenirken dava konusunun malvarlığı veya şahıs varlığına ilişkin olup olmaması

1 **Kuru –Dava Şartları**, s. 155.

2 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 267. Mahkemenin görevi, pek çok durumda dava konusuna göre belirlenmektedir (**Baumgärtel**, s. 69).

belirleyicidir[3]. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu zamanında mahkemelerin görevi belirlenirken, dava konusunun para ya da para ile değerlendirilebilen bir değeri olup olmamasına, diğer bir deyişle mamelek veya şahıs varlığı hukukuna ilişkin olmasına göre bir ayrım yapılırken (HUMK m. 8); HMK bakımından dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı ve şahıs varlığına ilişkin davalar bakımından aksine bir düzenleme olmadıkça aslîye hukuk mahkemesinin görevli olacağı düzenleme altına alınmıştır (HMK m. 2). Yani parasal değere bağlı genel görevli mahkemeler olan sulh ve aslîye hukuk mahkemeleri arasındaki ayrım kaldırılmıştır. Esasında dava konusu ve değerine ilişkin görev tespiti, HUMK ile önemini kaybetmekle birlikte, bunun gerek genel görevli gerekse özel görevli mahkemeler bakımından dava konusu kavramı ile bağlantısının olup olmadığı hususu bu bölümde değerlendirilecektir.

Mahkemelerin görevi, HMK (çekişmeli yargıda m. 1-4, çekişmesiz yargıda ise m. 383) yanında, diğer kanunlarda da düzenlenmektedir. Özellikle aile, tüketici gibi özel hukuk uyuşmazlıklarında özel görevli mahkemelerin kurulması ve bazı uyuşmazlıkların bu mahkemelerin görev alanına dahil olması gerekir. Özel ve genel mahkeme ayrımı ve bunlar arasındaki görev ilişkisi de doğrudan aslında dava konusuna ilişkindir[4]. İster görev ister yetki olsun, bunlar her zaman davacının iddiasına ve iddiasının doğru farz edilmiş olmasına göre tayin edilmektedir. Yoksa yetkiyi belirlemek için davanın esasında yürüyen usuller tatbik edilemez[5]. Görev kuralları, doğrudan dava konusu ile bağlantılı bir husustur. Malvarlığı ya da şahıs varlığı ayrımı ya da kanunda açıkça sulh hukuk mahkemesinin görevli olacağı davalar bakımından dava konusu ve aralarındaki hukukî ilişkiye bağlı bir görev tespiti yapılmaktadır. Oysa özel görevli mahkemeler bakımından durumun biraz daha ayrıksı olduğu ve tarafların sıfatının da dava konusu yanında mahkemenin görevini belirlemede özellik arz ettiği kanaatindeyiz. Yani tarafların belli kişi ya da meslek grubuna mensup olması görevin tespitinde etken olacaktır. Bu kapsamda, görev ve

---

3 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 234.

4 Dava konusu ile yakından alakalı ıslah bakımından da, ıslah ile görevli mahkeme değişmiyorsa, bu durumda davayı gören mahkeme, davaya bakmaya ve dolayısıyla yargılamaya devam edecektir (**Yılmaz – Islah**, s. 341).

5 **Belgesay – Tadilat**, s. 163.

dava konusu kavramı arasındaki ilişki bakımından HMK m. 2 ve 4 ve diğer özel mahkemelere ilişkin hükümler kısaca değerlendirilecektir.

Belli bir kişi ya da konu sınırlaması yapılmaksızın aynı yargılama disiplinine tabi davaların birlikte yürütülmesi halinde görevli mahkemeler genel mahkemelerdir[6]. Bunlar aslîye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleridir[7]. HMK m. 2 gereği, dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığına ve şahıs varlığına ilişkin davalarda, aksine bir düzenleme olmadıkça aslîye hukuk mahkemesi görevlidir[8]. Yani HUMK'dan farklı olarak malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değer ve miktarı yani para ile ölçülebilir olup olmadığına ilişkin kıstas kaldırıldığından dolayı, "dava konusu hakkın niteliği" HMK bakımından görevin belirlenmesi noktasında yeterli kabul edilmektedir. Örneğin, bir trafik kazasından doğan tazminat ve kişilik hakkına haksız saldırının önlenmesi davası bakımından yukarıda da dava konusu ve dava konusunun değerinin farklı kavramlar olması nedeniyle görev herhangi bir parasal sınır nazarı dikkate alınarak belirlenmeyecektir. Tazminat davası bakımından trafik kazası vakıasına dayalı olarak zararla orantılı bir bedel talep sonucunda istenmektedir. Kişilik haklarının korunması davası bakımından ise, haksız saldırı vakıası karşısında saldırı tehlikesinin önlenmesi, sürmekte olan saldırıya son verilmesi, sona ermiş bile olsa saldırının hukuka aykırılığının tespiti (TMK m. 24, 1) veya maddi ve manevi tazminat taleplerinde (TMK m. 24, 2) bulunulabilir. Yani "dava konusu hakkın niteliğine" göre malvarlığı ya da kişi varlığı olmasına göre bir görev tespiti yapılmaktadır. Bununla birlikte tapu iptal ve tescil davası ya da el atmanın önlenmesi davası gibi malvarlığı taşınmaza ilişkin olup da dava konusu ve çekişme konusu kavramına yönelik bir ayrımın ortaya konulması gereken davalar da vardır. Bu durum, aslında salt teorik olup pratik

---

6 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 107.

7 Bu konuda ayrıca bkz. s.364'deki açıklamalar.

8 Bu düzenlemenin isabetli olduğu görüşü yanında (**Yılmaz – Şerh**, s. 50, dn. 24), basit uyuşmazlıkların daha uzun süren yazılı yargılama usulüne tabi olması (**Taş Korkmaz – Görev, Yetki,** s. 1760) ve bu düzenlemenin aslîye hukuk mahkemelerinin iş yükünde artışa sebep olması nedeniyle (**Umar,** s. 17) eleştirilmiştir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 236). Malvarlığına ilişkin davalar bakımından dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın aslîye hukuk mahkemelerinin görevli olacağına ilişkin düzenleme yerinde değildir. Çünkü bu değişiklik her şeyden önce belli miktarın altındaki uyuşmazlıkların yazılı yargılama usulü gibi daha uzun ve masraflı bir yargılama usulüne tabi olmasına sebep olmuştur (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 236).

bakımından dava konusunu ve görev ilişkisini etkileyen bir husus değildir. Tapu iptal ve tescil davası bakımından davaya ilişkin uyuşmazlık konusu taşınmaz bakımından talep sonucu kısmında tapunun iptali ve tescili talep edilmektedir. Örneğin, bu bir muvazaa ya da taşınmaz satış vaadi sözleşmesi vakıasına dayanabilir, ancak bunun var olan istem (istem sonucu) açısından değil salt ispat açısından bir önemi olacaktır. Bu kapsamda taşınmaz yani uyuşmazlık konusu üzerinde tapu iptal ve tescil talepli bir dava açılacaktır. Uyuşmazlık konusu taşınmaza bağlı olarak iptal ve tescil talep edilecektir. Yani görevli mahkeme dava konusu hakkın niteliğine göre belirlenecektir[9].

Aslîye hukuk mahkemesinin görevi asıl olmakla beraber (HMK m. 2, 1), kanunda belirlenen bazı davalar, dava konusunun miktar ve değerine bakılmaksızın sulh hukuk mahkemelerinde görülür (bkz. HMK m. 4)[10]. Özellikle kira ilişkisinden doğan alacak davaları ile buna ilişkin tüm uyuşmazlıklar ile bu davalara karşı açılan davalar –kiralanan taşınmazların 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'na göre ilâmsız icra ile tahliyesine ilişkin hükümleri ayrık olmak üzere-; taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılması ile ortaklığın giderilmesi; taşınır ve taşınmaz mallarda sadece zilyetliğin korunmasına ilişkin davalar bakımından sulh hukuk mahkemesi görevlidir (HMK m. 4). Görüldüğü üzere taşınır ve taşınmaz mal veya haklar bakımından, aradaki hukukî ilişkinin bir kiraya dayanması halinde talep ne olursa olsun, kira bedelinin tespiti, akdin feshi, kira alacağı ve buna ilişkin tazminat talepleri sulh hukuk mahkemesinden talep edilecektir. Benzer şekilde taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılmasına ya da birden fazla paya ilişkin olması halinde ortaklığın giderilmesine ve bu haklar bakımından salt zilyetliğin korunmasına sulh hukuk mahkemesince karar verilmesi gerekecektir. Bu son iki halde kiradan farklı olarak

---

9 **Simil – BAD**, s. 269.

10 Doktrinde bir görüşe göre, sulh hukuk mahkemeleri, işçi-işveren gibi lişkisinden doğan uyuşmazlıklarda görevli iş mahkemeleri ya da belli tür uyuşmazlıklara bakmak için kurulan kadastro mahkemeleri gibi özel mahkemelere oranla herhangi bir ayrım yapmadığı için özel mahkemelere göre genel bir mahkeme niteliği taşımakla birlikte, bir sınır belirtilmeksizin hangi dava ve işler bakımından görevli olacağı hususu tek tek sayıldığından, bir anlamda özel görevli mahkemelere yaklaşmıştır (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 99). Ancak herhangi bir kıstas gözetilmeksizin farklı türde dava ve işlere bakmakla görevli kılınan sulh hukuk mahkemelerinin bu gerekçeyle özel bir mahkeme yani belli konularda uzmanlaşmış bir mahkeme olduğundan söz etmek de mümkün gözükmemektedir. Benzer şekilde bkz. **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 99.

aradaki hukukî ilişkiden ziyade talebe göre bir belirleme yapılmaktadır. Yani taşınır veya taşınmaz bir mala ilişkin (ki bunlar teorik olarak çekişme konusudur) olarak, talep sonucunda hakkın paylaştırılması (taksim davası), ortaklığın giderilmesi (izalei şüyu davası) ya da yalnız zilyetliğin korunmasına ilişkin talepler bakımından sulh hukuk mahkemesi görevli olacaktır. Yani TMK m. 982-984 hükümlerinde yer alan yalnız zilyetliğin korunması davası bakımından sulh hukuk mahkemesi görevliyken; TMK m. 985 vd. maddelerinde düzenlenen zilyetliğe haklılık davası, zilyetliğe istihkak veya zilyetliğin iadesi gibi davalar bakımından genel görevli mahkemenin görevi, bu davaların salt zilyetliğe değil, hakka dayanan davalar olması gereği devam edecektir. HMK ve diğer kanunların sulh hukuk mahkemesinde görülmesine karar verdiği işler ile şahıs varlığı haklarına ilişkin yine açıkça sulh hukuk mahkemesinin görevlendirildiği hallerde bu davalara sulh mahkemesinde bakılacaktır. Sulh hukuk mahkemesinin görevi açısından HMK m. 4'teki düzenleme açısından ne konu ne de taraflar bakımından bir sınırlama yapılmadığı görülmektedir. Dava konusu edilen hak ya da davaya sebep olan hukukî ilişki bakımından bir tespit yapılmakta, ancak dava konusu ya da tarafları ya da hukukî ilişkinin niteliği bakımından tek bir kıstas konulamamaktadır.

Her ne kadar dava konusu kavramı çekişmeli yargıya ilişkin bir kavram olsa da yeri geldiğince bir talebi konu edinen çekişmesiz yargı bakımından da aksine hüküm bulunmadıkça sulh hukuk mahkemeleri görevli olacaktır (bkz. HMK m. 383). İlgililer arasında uyuşmazlık olmayan ve sübjektif bir hak yokluğunun söz konusu olduğu bu hallerde esasında görev bakımından bir dava konusu unsuru da olmadığından bir ölçüt belirleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Bu kapsamda konkordatonun tasdiki gibi, özel kanun hükmü gereği aslîye ticaret mahkemesince karara bağlanacak olan çekişmesiz yargı işleri (İİK m. 306) veyahut ad-soyad kayıtlarının düzeltilmesi gibi aslîye hukuk mahkemesinde görülebilecek çekişmesiz yargı işleri dışında, çekişmesiz yargıda görevli mahkeme, sulh hukuk mahkemesi olacaktır. Bir talebin niteliği gereği çekişmesiz yargı unsurlarını taşıması bu bağlamda görevli mahkemenin tespitinde yol gösterici olacaktır.

Sulh hukuk mahkemelerinde basit yargılama usulünün uygulanması özellikle iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı ile dava konusu açısından önemlidir. Bu hususa da aşağıda ayrıca yer verilecektir[11].

Genel görevli aslîye ve sulh hukuk mahkemeleri dışında, TTK m. 5 gereği, ticari davalar ile ticari nitelikteki çekişmesiz yargı işleri bakımından görevli olan aslîye ticaret mahkemeleri ve diğer kanunlar gereği düzenlenen özel mahkemeler[12] de söz konusudur. Bu kapsamda ticaret mahkemesinin görevi bakımından mutlak ve nispi ticari dava ayrımı yapılmakta ve ona göre bir görev tespitinde bulunulmaktadır. Mutlak ticari davalar bakımından bir kişi (tacir) ya da uyuşmazlık (bir ticari işletme ile ilgili olup olmadığına bakılmaksızın) unsuru gözetilmeksizin ticari dava sayılan ve ticaret mahkemesinde görülen hususlar söz konusudur (TTK m. 4, 1). TTK'da düzenlenen tüm hususlardan doğan hukukî uyuşmazlıkların mutlak ticari dava olarak aslîye ticaret mahkemesinde görüleceği kabul edilir (TTK m. 4, 1/1). Örneğin, tacir olmayanlar arasındaki bono ya da poliçeden doğan davalar, herhangi bir kişi ya da talep ölçütü aranmaksızın, sırf bono ya da poliçeye dayandığından dolayı ticaret mahkemesinin görev alanına girmektedir. TTK m. 4 dışında da mutlak ticari dava sayılan haller vardır. Tarafların tacir olması ya da uyuşmazlığın ticari işletme ile ilgili bulunması gibi şartlar aranmadığından dolayı (TTK m. 5, 2), bu davaların da mutlak ticari dava olarak kabulü ve aslîye ticaret mahkemesince görülmesi gerekir[13]. Kooperatif Kanunu'ndan doğan davalar (m. 99, 1), mutlak ticari davalardır ve ticaret mahkemesi görevlidir. Yani bir kişi ya da konu ayrımı yapılmaksızın, salt bu kanundan doğuyor olması gereği ticari dava sayılırlar. İflas davası da bu duruma örnek gösterilebilir (İİK m. 154 vd.). Bununla birlikte esasında kişi ya da aradaki hukukî ilişki bakımından önem arz eden husus, nispi ticari davalar bakımından görülmektedir. Bu davaların ya bir ticari işletmeyi ilgilendirmesi ya da her iki taraf için ticari sayılan hususlardan doğması gerekir ki, ticaret mahkemesi görevli olabilsin[14]. TTK gereği, bir ticari işletmeyi ilgilendiren davaların ticari dava

---

11 Bkz. § 6 C.

12 Özel mahkemelerin kuruluş kanunları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. s.365.

13 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar – Ayvaz - Usul**, s. 101.

14 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 101.

sayılabilmesi için tarafların tacir olması şart değildir. TBK'nın havale (TBK m. 555-560) ya da vedia (TBK m. 561-580) hakkındaki hükümlerinden doğan bir ticari işletme ile ilgili uyuşmazlıklar ticari dava sayılırlar (TTK m. 4, 1). Bu davalar bakımından kanun koyucu kişi ya da talep bakımından bir sınırlama getirmeksizin mutlaka doğan hukukî ilişkinin ve buna bağlı uyuşmazlığın ticari işletme gereği ortaya çıkmasını aramıştır. Yani havale, vedia ya da fikir veya sanat eserlerine ilişkin haklardan doğmuş olsun, talep ne olursa olsun, tarafların sıfatlarına yani tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın, bu davaya konu talebin mutlaka bir ticari işletme ile ilgili olması şartı aranmıştır. Diğer halde ise, TTK m. 19, 1 gereği, her iki tarafın tacir olmasından dolayı ortaya çıkan ticari davalardan doğan uyuşmazlıkların çözüm yeri, aslîye ticaret mahkemesi olacaktır (TTK m. 4, 1). Bu durumda hem bir taraf hem de bir konu sınırlaması yapılmıştır. Yani her iki tarafın tacir olması şartına ek olarak dava konusu edilen uyuşmazlığın (yani talep ne olursa olsun) mutlaka her iki tarafın bir ticari işletmesi ile ilgi bulunması gerekir. Görüldüğü üzere ticari davalar bakımından tek bir kıstas olmamakla birlikte, görevin tespiti noktasında kimi zaman kişi (tacir sıfatı), kimi zaman da konu (ticari işletme) bakımından bir tespit yapılmaya çalışılmıştır. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; A'nın B'ye karşı, 1. 000 TL'lik satım sözleşmesine dayanarak açtığı alacak davasında özel bir durum yoksa aslîye hukuk mahkemesi görevli olacaktır. Ancak tarafları aynı şekilde A ve B olan 1. 000 TL'lik alacağın dava konusu edildiği dava bakımından, tarafların tacir sıfatı taşımaları ve bu satımın da bir ticari işletmeye ilişkin olarak nitelik değiştirmesi halinde görevli mahkeme aslîye ticaret mahkemesi olacaktır. Yani dava konusu aynı 1. 000 TL'lik alacak olan dava bakımından tarafların ve hukukî uyuşmazlığın niteliği görevi de değiştirecektir. Bu durumda dava konusunun tek başına görevi belirleyici olduğundan söz edilemez. Davaya konu edilen şey, bir ticari işletmeye yönelik olmakla birlikte, talep sonucunda ifade bulan dava konusu mahkemenin görevinin belirlenmesinde yetersizdir. Yani çekişme konusunun mutlaka ticari işletmeye yönelik olması ya da bununla birlikte kişi açısından tacirler arasında söz konusu oluyor olması aranmakla birlikte, netice-i talepte yer alan ve esasında dava konusunun unsurunu oluşturan şey, tek başına ticari davalar bakımından diğer görevli mahkemelerin tespitinde de olduğu gibi açıklayıcı ya da ölçüt olucu nitelikte değildir. Bunun tespiti için talep sonucu yanında bunun

dayanağını teşkil eden hukukî uyuşmazlığın niteliğinden ve onu ortaya koyan vakıalardan ve davadaki taraf sıfatından yararlanılabilir.

Genel görevli mahkemeler (aslîye hukuk, sulh hukuk) ve aslîye ticaret mahkemesi dışında belli kişiler arasında belli uyuşmazlıkları çözmek üzere kurulmuş "özel görevli mahkemeler" de söz konusudur[15]. Ayrıca özel görevli mahkemelerin kuruluşu, özel bir kanunla düzenlenir[16] (AY m. 142). Uzmanlaşma[17] amacına yönelik olan bu mahkemeler, uyuşmazlığın niteliğine göre iş, tüketici, kadastro, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemeleri, aile ve icra mahkemeleridir. Her ne kadar görev, dava konusuna göre belirlenir denilse de genel mahkemeler bakımından özellik arz eden hususlar, özellikle özel mahkemeler bakımından ayrıca farklılıklar içerecektir. Özel görevli mahkemeler, görev bakımından, dava konusunun mu yoksa sıfatın mı belirleyici olacağı hususunda çalışmamız açısından değerlendirilmesi gereken bir sorundur. Özellikle özel mahkemelerin tüketici, iş ya da aile gibi görev alanlarının belirlenmesinde aradaki hukukî uyuşmazlık yanında tarafların işçi, tüketici ya da eş veyahut çocuk sıfatı görevin belirlenmesinde etken midir? Örneğin 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluşu Hakkında Kanun gereği, aile hukukundan doğan dava ve işler, vesayet, MÖHUK m. 51 gereği aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi ile kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak aile

---

15 Bu mahkemeler, somut herhangi bir uyuşmazlıkla ilişkilendirilmeden soyut ve genel manada, belli kişi ya da meslek gruplarının arasında ortaya çıkan belirli uyuşmazlıkları çözmek üzere kurulur (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 107; **Tanrıver, Süha**, Madencilik Alanında Bir İhtisas Mahkemesinin Oluşturulmasına Gerek Olup Olmadığına Üzerine Bazı Düşünceler, ABD, Y. 2010, S. 4, (s. 199-208), s. 199). 5235 sayılı Adli Mahkemelerin Kuruluşu Hakkındaki Kanun gereği, özel görevli mahkemelerin kurulabilmesi mümkündür (5235 s. K. m. 6). Bir ya da bir kaç kişiyle ilgili belli davaları görmek üzere kurulan mahkemeler "tabiî hâkim ilkesine" aykırı olacakken (**Tanrıver - Tabiî Hâkim**, s. 12 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 83 vd.; **Yılmaz – Şerh,** s. 39; **Tanrıver, Süha,** Sulh Hukuk – Aslîye Hukuk Mahkemesi Ayrımının Anlam ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler, TBBD, 2013/105, (s. 35-50), s. 37), genel görevli mahkemelerin yanında özel mahkemelerin kurulması AY m. 37'deki bu ilkeye aykırı değildir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 86 vd., s. 111). Hem de bu durum belli davaları ya da belli kişi veyahut gruplara mensup olanlar arasındaki uyuşmazlıkları çözmek üzere, olağanüstü yargı yeri oluşturulmasının da önüne geçmiştir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 111; **Tanrıver, Süha,** Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 211-236), s. 215).

16 Asıl olan bir davanın genel mahkemede görülmesidir, özel mahkemede görüleceğine ilişkin açık bir kanun hükmü olmadıkça tüm dava ve işler genel mahkemelerde görülecektir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 108).

17 Uzmanlaşmanın sağlanabilmesi için mahkemelerin çalışma alanlarının, belirli tipteki dava ve işlerle sınırlandırılması ve çeşitliliğin azaltılması gerekir (**Tanrıver – Mahkeme**, s. 48).

mahkemesinin görev alanındadır (4787 s. K. m. 4). Benzer şekilde, 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu gereği, işçi ile işveren arasında, iş sözleşmesinden veya İş Kanunu'na dayanan her türlü hak iddiasından doğan iş davalarına bakmak üzere iş mahkemeleri kurulmuştur (İş M. K. m. 1). 6052 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun gereği, tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalarda tüketici mahkemeleri görevlidir (6052 s. TKHK m. 73, 1). Yani 6052 sayılı Kanun hem "tüketici" olma hem de "tüketici işlemi" sayılma şartlarını aramıştır. Yani talep ne olursa olsun ister aile, ister iş, isterse de tüketici davalarına ilişkin olsun konu yanında (aile hukukundan, iş sözleşmesinden, tüketici sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar), bu sıfata ait kişilerce açıldığında (ki hukukî yarar şartını da sağlamış olurlar) sonuç doğurur. Bu duruma gerekçe; tüketici mahkemesinde açılan ve TKHK hükümlerine aykırılığı önlemeye ya da durdurmaya yönelik ihtiyati tedbir kararı alınması, hukuka aykırı durumun önlenmesi veyahut durdurulması, ayıplı maldan doğan zararın giderilmesi, ayıplı malların toplatılması için tüketici davası açılabilir. Önemli olan ihtiyati tedbir ya da tehlikenin önlenmesi veyahut tazminat talep edilmesi halinde bu uyuşmazlığın temelindeki ilişkinin tüketici sözleşmesinden doğması ve taraflardan birinin tüketici, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ya da tüketici örgütleri olmasıdır. Yani (talep sonucunda ifade edilen) dava konusundan ziyade tarafların sıfatı ve hukukî ilişki belirleyici olmaktadır.

Görevli mahkemenin tespiti bakımından özellik arz eden diğer bir husus, birden fazla talebin söz konusu olduğu objektif dava birleşmesi haline özgüdür. Objektif dava birleşmesi yukarıda[18] da ifade edildiği üzere, davacının davalıya karşı birden fazla aslî talebini, aynı dava dilekçesi ile ileri sürmesi halinde söz konusu olan bir dava türüdür. Aslında buradaki tartışma dava konusu ile görevden ziyade salt göreve yönelik bir tartışmadır. Objektif dava birleşmesi açısından her bir aslî talep[19] bakımından aynı mahkemenin görevli olmasının gerekip gerekmediği üzerinde

[18] Bkz. İkinci Bölüm § 5 G II.

[19] Bir görüşe göre, yan talepler de aslî talep gibi işlem görür (bkz. **Bulut,** s. 40 vd.).

durulmalıdır[20]. Yani genel ve özel mahkemelerin görevlerinin ayrılıp ayrılmayacağı ya da özel mahkemenin genel mahkemenin görev alanına giren bir hususta karar verip veremeyeceği görevli mahkemenin tespitine ilişkindir[21]. Birden fazla talebin varlığı, dava konusunun birden fazla olduğunu göstermekte yeterlidir. Dava konusu ayrı olan talepler bakımından, nasıl ki davanın diğer unsurlarına usul hukuku kuralları ayrı ayrı uygulanmaktaysa, görev kuralları da kamu düzenine ilişkin olduğundan her bir objektif dava birleşmesine konu talebin, ilgili görevli mahkemede açılması gerekir. Taleplerin hepsi bakımından ortak görevli bir mahkemenin kabul edilmesi mümkün olmadığından[22], görevsiz mahkemede açılan talep bakımından mahkeme görevsizlik kararı vermelidir[23].

2. Görevsizlik Kararının Dava Konusu Açısından Etkisi

Görev kuralları kamu düzenine ilişkin olduğundan (HMK m.1, c.1)[24] taraflar her aşamada bunu ileri sürebilecekleri gibi, mahkeme de görevli olup olmadığını her zaman kendiliğinden inceleyebilecektir (HMK m. 115, 1). Dava şartı olan görev, tahkikata geçilmeden, ön incelemede değerlendirilmesi gereken bir hususdur (bkz. HMK m.137, 138). Görev incelemesi ve neticesinde verilebilecek olan görevsizlik

---

20 Bu konuda Tanrıver tarafından mevcut şartları yanında dava konusu edilen taleplerin tümü bakımından aynı mahkemenin görevli olması şartının aranması gerektiği ifade edilmiştir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 614).

21 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 234; **Kuru – Muhakeme – C. II**, s. 1498-1499; **Üstündağ – Yargılama**, s. 357; **Bulut**, s. 190 vd.

22 "İlave koşul" olarak bu yönde bir kanunî düzenlemenin yapılması ve davaların yığılması bakımından taleplerin tümü için ortak görevli bir mahkemenin kabul edilmesi yönünde bkz. **Tanrıver, Süha**, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Revizyonu Üzerine Bazı Düşünceler, TBBD, Y. 2012, S. 99, (s. 15-34), s. 24.

23 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 239; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 303-304; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 614. Başka bir ifade ile, davaların yığılmasının şartlarından olan her bir talebin aynı mahkemenin görev alanına girmesi gerekir (bkz. **Bulut**, s. 193 vd.; **Alangoya – Ortaklık**, s. 34; **Üstündağ – Yargılama**, s. 357). Doktrinde Kuru özel mahkemenin (iş mahkemesinin) görev alınan giren bir dava ile genel mahkemenin görev alanına giren davanın birlikte açılması halinde bunların birlikte iş mahkemesinde açılabileceğini ifade etmekte ve karşı dava bakımından da aynı sonuca varmaktadır (**Kuru – Muhakeme – C. II**, s. 1498-1499; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 136). Yargıtay'ın da benzer yönde görüşleri vardır. Bkz. Yrg. 20. HD., 10.12.2015 T., 2015/14449 E., 2015/12497 K. (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 238-239). Yargıtay'ın aksi yönde yani genel ve özel mahkemelerin görevine giren taleplerin ayrılması ve görevsizlik kararı verilmesi gerektiği yönünde de kararları vardır. Bkz. Yrg. 2. HD., 19.03.2014 T., 2014/22391 E., 2014/6254 K. (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 238-239).

24 Göreve ilişkin kuralların kıyas ya da yorum yoluyla değiştirilebilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 240; **Yılmaz – Şerh**, s. 41).

kararının dava konusu açısından önemi, mahkemenin bu takdiri yaparken kanunla düzenlenen ve kamu düzenine ilişkin olan bu kurallar bakımından, gerçekten dava konusu edilen hakkın ya da malın niteliğidir. Malvarlığına ilişkin olmakla birlikte ticari bir işten kaynaklanan bir uyuşmazlık söz konusuysa bu davanın aslîye ticaret mahkemesinde açılması ve görülmesi gerekecektir. İşte bu dava konusu hakkın niteliğini araştırmak yetkisi de mahkemeye yüklenmiş, hâkim açısından re'sen araştırmasını gerektiren bir yükümlülüktür. Örneğin, uyuşmazlığın niteliği itibariyle özel bir nitelik (iş, tüketici) taşımaması halinde, dava konusu hakkın malvarlığı hakkına ilişkin olduğuna karar veren (aslîye hukuk) mahkemesi, görevli olduğu kanaatine varacaktır[25].

Bu kapsamda mahkeme bu değerlendirme kapsamında görevli olduğu kararına varırsa, tarafça yapılan görev itirazının reddine ilişkin bir karar verecektir ve bu kararı bir ara karar niteliği taşıyarak ancak nihai kararla birlikte kanun yoluna götürülebilecektir. Buna karşı, görevsizlik kararı, hâkimin davadan el çekmesini gerektiren usule ilişkin nihai bir karardır. Bu kararın kanun yoluna götürülebilmesi açısından "dava konusunun miktar ve değeri" üzerinden bir belirleme yapılması gerekmektedir. Kanun yolu bakımından ise 20 Temmuz 2016 tarihinden önceki görevsizlik kararları bakımından temyiz (HUMK m. 427) ve karar düzeltme; 20 Temmuz 2016 tarihinden sonraki görevsizlik kararları için ise istinaf kanun yoluna gidilmesi gerekecektir (HMK m. 341; HMK Geçici m. 3). Malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun miktar ve değerinin belli bir sınırın üzerinde olması gerekir. Bu sınır alacağın tamamına göre belirlenir. Yani dava konusu edilen talebin tamamı bakımından görevsizlik kararı açısından kanun yolunun parasal sınırı belirlenecektir. Bir dava şartı olması gereği görev kurallarına uyulmamış olması istinaf ve temyiz aşamalarında da re'sen gözetilmesi gereken bir unsurdur[26]. İlk derece mahkemesi görevsizlik kararı ile birlikte, dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesine karar verir. Davalının talebi üzerine davaya görevli mahkemede

---

25 Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu açısından dava konusu hakkın tespitiyle birlikte, bu hakkın değerinin mahkemece takdir edilmesi veya bu konuda bir bilirkişiye başvurulması ve ondan sonra HUMK m. 8, 1'deki para sınırına göre görevli mahkemenin olup olmadığına karar verilmesi gerekmekteydi (**Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 124; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 101).

26 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 147.

devam edilecektir[27] (m. 20); bu talep olmazsa görevsizlik kararı veren mahkeme, dosya üzerinden davanın açılmamış sayılmasına ve davacıyı yargılama giderlerine hükmeder.

Görevsizlik kararının kanun yoluna başvurusu yanında, dava konusu açısından önemli olacak olan bir diğer husus, davaya görevli mahkemede devam edilmesi halinde görevsiz mahkemede açılan davayla dava konusu bakımından bir farkın olup olmayacağına yöneliktir. Taraflardan birinin talebi ile süresi içerisinde görevli mahkemeye başvurulursa bu durumda, bu dava görevsiz mahkemede açılan davanın devamı niteliğindedir[28]. Yani dava konusu hak ya da mala ilişkin görev tespiti yanlış yapıldığından, uyuşmazlığın niteliği gereği gerçekten görevli olan mahkemede görülmesi sağlanmış olacaktır. Görevsiz mahkemede dava açılmasıyla, dava konusu edilen hak ya da talep bakımından kesilen zamanaşımı ve hak düşürücü süreler korunmuş olacaktır. Dava konusu üzerinden yeniden bir harç ödenmesine de gerek yoktur. Görevsiz mahkemede yapılan işlemler geçerlidir. Yani dava konusu edilen hak ve buna ilişkin iddialar, savunmalar, feragat, kabul ya da sulh, tarafların ikrarı ya da yemin geçerli olarak kabul edilmektedir[29]. Ancak görevsiz mahkemede mahkemece yapılan işlemler (tanık dinlenilmesi, keşif, isticvab), kural olarak görevli mahkemede geçersizdir[30]. Taraflardan biri iki haftalık sürede, görevli mahkemeye başvurmazsa, dava hiç açılmamış sayılır. Yani davanın açılmasıyla doğan tüm sonuçlar ortadan kalkar[31] (HMK m. 20). Dava konusu açısından önemli olan husus,

---

27 Bunun için görevsizlik kararının kesinleşmesi beklenmelidir. Kesinleşmeden önceki talebe binaen dosya görevli mahkemeye gönderilirse, bu durumda dosya kendisine gönderilen mahkeme, dosyayı gönderen mahkemeye iade etmelidir (**Yılmaz – Şerh**, s. 560-561; **Umar**, s. 91).

28 Davaya görevli mahkemede devam edilmesinin sağlanması halinde, yargılama giderine de görevli mahkemece karar verilecektir (HMK m. 331, 2, C. 1). Yargılama gideri de dava konusu edilen talebe ilişkin bir husus olduğundan bu açıdan önemlidir.

29 **Kuru – Muhakeme – C. I**, s. 367; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 100; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 199; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 251; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 150; **Umar**, s. 94; **Üstündağ – Yargılama**, s. 185.

30 **Kuru – Muhakeme – C. I**, s. 367; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 100; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 199; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 251; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 150; **Umar**, s. 94.

31 Ancak görevsiz mahkemede açılan davaya binaen gönderilen dava dilekçesinin tebliği üzerine davalının temerrüde düşmüş sayılması sonucu ortadan kalkmaz (**Kuru – Muhakeme – C. I**, s. 365; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 102).

zamanaşımına uğramamış olması kaydıyla yeniden harç ödeyerek dava edilebilir. Zamanaşımı süresi dolmuşsa, esasında bu da dava konusu edilen talebe ilişkindir. TBK m. 158'deki altmış günlük ek süreden yararlanılarak dava açılabilir ve davacı zamanaşımı savunmasında bulunamaz. Hak düşürücü süre bakımından da TBK m. 137 gereği aynı süre kabul edilmiştir. Dava konusu talebin temelindeki hakka ilişkin bu düzenleme yerindedir.

Sonuç olarak, görev ve dava konusu ilişkisi bakımından her ne kadar dava konusunun değer ve miktarına bağlı görev belirlemesi kaldırılmış olsa da, uyuşmazlığın niteliği ya da dava konusu hak ya da hukukî ilişki görevin tespiti bakımından önemlidir[32]. Özellikle özel mahkemeler bakımından kişi unsuruna bağlı sıfatın dahi, görevli mahkemenin belirlenmesinde etkili olduğu gözükmektedir. Verilecek görevsizlik kararının kanun yollarına başvurusu bakımından da dava konusunun değerine başvurulacaktır. Görevin dava konusu hakka ilişkin olarak mahkemece tespitinden sonra verilecek bir görevsizlik kararı da dava konusunun akıbetinin ne şekilde olacağının belirlenebilmesi açısından önemlidir. Gerek görevsizlik kararı üzerine davanın devamının görevli mahkemeden talep edilmesi, gerekse talep edilmemesi halinde davanın açılmamış sayılmasında dava konusuna bağlanan sonuçlar hem usulî (görevsiz mahkemede açılan davanın devamı niteliğinde olması) hem de maddi hukuk (zamanaşımı, hak düşürücü süre bakımından ek sürenin verilmesi) açısından söz konusudur.

II. Kesin Yetki Bakımından Dava Konusu

1. Genel Olarak Yetki Bakımından Dava Konusu

Yetki, bir davaya hangi yerdeki görevli mahkemenin bakacağını belirleyen usul hukuku kuralıdır. Mahkemelerin yargı yetkisi, dava konusu yanında, yer itibariyle de sınırlandırılmıştır[33]. HMK m. 5 vd. maddelerinde düzenlenen yetki kurallarına bakıldığında bunların salt dava konusu ile bağlantısı vardır ve bundan hareketle sınırlandırılmış denilebilmesi zordur. Bu bakımdan yetki kurallarının tarafların

32 **Baumgärtel**, s. 69.

33 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 267.

durumuna (çekişmeli yargı bakımından davacı ve davalı; çekişmesiz yargı bakımından ilgilinin durumuna), dava konusunun niteliğine (ki bazı hallerde çekişme konusu yapılan şeye -HMK m. 12'deki taşınmaza- ve son olarak da bazı durumlarda aradaki hukukî ilişkiye (sözleşmeye) ya da vakıalara (haksız fiile) göre belirlendiği görülmektedir[34]. Esasında yetki kurallarının belirlenmesinde amaç, tarafları hukukî uyuşmazlığın konusu ve menfaatlerine uygun olan mahkeme önüne getirmektedir[35]. Ancak bu amacı gerçekleştirmek üzere, tüm uyuşmazlıklarda taraf menfaatine göre bir belirleme yapılabilmesi mümkün değildir. Kanun koyucu da bu düşüncelerle farklı ölçütler esas alarak yetki kurallarında bir belirleme yapmıştır.

Yetki kuralları, kural olarak kamu düzenine ilişkin değildir. HMK m. 6'ya göre, genel yetkili mahkeme, davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı yerdeki yerleşim yeri olarak belirlenmiştir. Ancak bu genel yetki yanında, bazı özel yetki kuralları da kabul edilmiştir (bkz. HMK m. 7 vd.). Bazı hallerde de mahkemenin yetkisi kesin kabul edilerek, ona göre sonuçlar bağlanmıştır. Davanın niteliğine göre de yetkili mahkemenin belirlendiği haller vardır. Örneğin, kesin yetkinin söz konusu olmadığı hallerde, asıl davaya bakan mahkemenin,karşı davaya bakmaya da yetkili (HMK m. 13) olması gibi.

Çalışmamız açısından yetki başlığı altında sadece "kesin yetki" den söz edilmesinin sebebi, genel yetki kurallarının daima tarafa göre (ki kanaatimizce haksız fiilde olduğu gibi vakıaya göre de) belirlenmesi; buna karşı özel yetki kurallarının ise bazen taraflara bazen de dava konusuna göre belirlenmesinden[36] dolayıdır. HMK m. 6'da genel yetki kuralı, HMK m. 7'de davalının birden fazla olması hali (ki m. 7, 1,

---

34 Yetki kuralları, davanın taraflarının durumuna veya dava konusunun niteliğine göre belirlenir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 267). Yetki kuralları, ilgili menfaatlerin korunmasına yönelik olarak ve dava konusu da dikkate alınarak belirlenir (**Aşık, İbrahim,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Yetki Sözleşmesi, TBBD 2011/97, (s. 11-48), s. 12; **Baumgärtel**, s. 69, 73).Yetki kurallarının oluşturulmasında esas alınan bu unsur ya da unsurlara doktrinde "irtibat unsuru" veyahut "ilgi/bağlantı noktaları" denilmektedir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 227, 231; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 267, dn. 277; **Soylu, M. Furkan**, Medenî Usul Hukukunda Ortak Yetkili Mahkeme, SÜHFD C. 25, S. 2, Y. 2017, (s. 449-484), s. 454).

35 **Aşık – Yetki,** s. 12.

36 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 34, Rn. 8, s. 172; **Yılmaz – Şerh**, s. 260; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 267. Kesin yetki halinde yetki sözleşmelerinin yapılamayacağı hakkında bkz. **Bolayır, Nur,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Yetki Sözleşmeleri, İBD, C. 85, S. 5, (s. 131-147), s. 135 vd.

c. 1'deki durum ayrıca değerlendirilecektir), HMK m. 8 geçici olarak oturulan yer mahkemesinin yetkisi, HMK m. 9'da Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayanlar bakımından yetki, HMK m. 10 gereği sözleşmeden doğan davalarda yetki, HMK m. 11, 2 gereği miras davaları bakımından yetki, HMK m. 14, 1'de şubenin işlemlerinden doğan davalar bakımından yetki, HMK m. 15, 1 sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan tazminat davaları bakımından yetki ve son olarak HMK m. 16'da haksız fiilden doğan davalarda yetki kuralları kesin olmayan yetki halleri için düzenlenmiştir. Bunlar bakımından yetkinin tespitine ilişkin kural, taraflara göre belirlenmektedir. Ancak HMK m. 8 bakımından kişi yanında davanın niteliğinin; HMK m. 10 ve m. 16 açısından tarafların arasındaki hukukî ilişki olan sözleşme ya da haksız fiil vakıasının; HMK m. 15, 1 gereği çekişme konusu olan taşınır veya taşınmaz malın, taraf yanında yetki bakımından belirleyici bir unsur olduğu görülmektedir. Bu hususlar bakımından yetkinin belirlenmesi noktasında "dava konusu edilen talep" baz alınarak bir konu sınırlaması getirilmemiştir. Yani bunlar bakımından sözleşmeden, sigortadan veya şubenin işlemlerinden doğan davalarda yetkinin tespiti açısından olduğu gibi talep sonucunu (yani dava konusunu) esas alan bir sınırın konulmadığı görülmektedir. Bu da dava konusunun yetkili mahkemenin belirlenmesinde tek bir ölçüt olarak belirleyici ya da genelleme yapıcı nitelikte olmadığını gösterir[37]. Çünkü mirastan doğan davalar bakımından terekede bulunan bir mal hakkında açılacak istihkak davası ya da mirasçılık belgesinin iptali ya da yeni mirasçılık belgesi verilmesine[38] ilişkin talepler bakımından ileri sürülen dava konusuna ve talebe (istihkak, iptal ya da yeni belge verilmesi talebine) göre de bir belirlemenin yapılabildiği hallerin olduğu görülmektedir (HMK m. 11, 2 ve m. 11, 3; HMK m. 382, 2, c, 6). Dava konusu ile alakalı görülen kesin yetki hallerine ilişkin olarak ise aşağıda kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

---

37 Benzer şekilde Yılmaz da, kanunlar yetkili mahkemeyi belirlerken davanın tarafları, dava konusu veya "başka bir ölçütü" nazarı dikkate almış olabilir (**Yılmaz – Şerh**, s. 260).

38 HMK m. 382, 2, c, 6 gereği, bu bir çekişmesiz yargı işidir. HMK m. 384 gereği, çekişmesiz yargı işleri için talepte bulunan veya ilgililerden birinin oturduğu yer mahkemesi yetkilidir. Çekişmesiz yargı işlerinde yetki kuralları, kural olarak kamu düzenine ilişkindir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 302; **Taş Korkmaz – Görev, Yetki,** s. 1783).

2. Kesin Yetki Bakımından Dava Konusu

Dava konusunun, doğrudan kesin yetki ile ilişkisi olması, özellikle kesin yetkinin bir dava şartı da olmasından dolayı konunun değerlendirmesini bu açıdan da gerekli kılmaktadır (HMK m. 114, 1, ç). Kesin yetki, Kanun'da belirtilen yer veya yerler dışında başka bir yerde davanın açılmasının söz konusu olmadığı davalara ilişkin yetki kuralıdır[39]. Bu kural, kamu düzeni düşüncesiyle kabul edilmiştir[40]. HMK m. 7, 1, c. 2 gereği davalıların birden fazla olması halinde "dava sebebine" göre ortak yetkili mahkemenin olması, HMK m. 11, 1, a ve m. 11, 1, b mirastan doğan davalar, HMK m. 12 gereği taşınmazın aynına ilişkin davalar, HMK m. 14, 2 tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer, HMK m. 15, 2 gereği can sigortalarından doğan davalar bakımından hüküm altına alınan mahkemelerin yetkisi kesindir. Kesin olmayan yetki hallerinden farklı olarak, kesin nitelik taşıyan ve bu nedenle birer dava şartı olarak taraflarca ileri sürülebilen ve hâkimin re'sen nazarı dikkate alması gereken bu hallerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gereklidir. Buna göre;

Yukarıda da ifade edildiği üzere yetkinin belirlenmesi noktasında taraf, dava konusu ya da diğer başka bir unsurun tek başına ölçüt olarak gösterilememesi ve özellikle yetki ile dava konusunun ilişkisinin kesin yetki hallerinde kendisini gösteriyor olması nedeniyle, her ne kadar HMK m. 7, 1, c. 2 hükmünde dava konusu ölçütü baz alınmamış olsa da kesin yetki haline ilişkin olmasından dolayı incelenmesi gereklidir. "Dava sebebine" göre davalıların tümü bakımından ortak yetkiyi taşıyan mahkemenin yetkisi kesindir[41] ve burada ölçüt dava sebebidir. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere dava sebebi, talep sonucunu haklı çıkaran ve davanın çözüme kavuşmasını sağlayan vakıalardır[42]. Bu vakıa kavramı savunulan tek unsurlu teori gereği bir dava konusu unsuru niteliği taşımamakta, kendine özgü usulî sonuçları olan ayrı ve bağımsız bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar dava konusunun somutlaştırılmasına yardımcı olsa da bu durum onun dava

---

39 **Kuru –Dava Şartları**, s. 156.

40 **Yılmaz – Şerh**, s. 390; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 219.

41 **Taş Korkmaz – Görev, Yetki,** s. 1776. Karş. **Karslı – Muhakeme**, s. 267-268; **Budak/ Karaarslan**, s. 43; **Umar**, s. 35.

42 **Kuru – Dava Sebebi**, s. 242.

konusuna bağlı bir unsur olduğunu göstermemektedir. Dava sebebine göre oluşturulan yetki kuralları bakımından dava konusunun önemi, belki ferdileştirme teorisi kabul edilmiş olsaydı kendisini gösterebilirdi. Zira ferdileştirme teorisine göre, dava sebebi davacının talep sonucuna dayanak olan ve diğer taleplerden ayrılmasını sağlayan somut hukukî ilişki ya da ilişkiler olduğundan[43], yetki kuralı bu hukukî ilişkiyi oluşturan unsurlardan bir ya da bir kaçına mesela, dava konusu unsuruna işaret edecek şekilde düzenlenmiş olmalıdır[44]. HMK m. 10'daki sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesi, hukukî ilişkiyi baz aldığından, ferdileştirme teorisi gereği, davalıların tamamı bakımından ortak yetkili mahkeme olur. Oysa genel kabul gören vakıalara dayandırma teorisi esas alınacak olursa, davalıların tümü bakımından ortak yetki kuralı, davanın açılmasına sebep olacak vakıa ya da vakıalara göre belirlenecektir. HMK m. 16 bu duruma örnektir. Bu kapsamda haksız fiilin işlendiği veya zararın meydana geldiği ya da gelme ihtimalinin olduğu yer mahkemesinin yetkisi, dava sebebine göre belirlenecek[45] ve bu noktada ferdileştirme teorisinden farklı olarak dava konusu unsurunun bir katkısı kalmayacaktır[46].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 11, 1, a ve m. 11, 1, b hükümlerine göre, mirastan doğan davalar bakımından yetki kuralı kesindir. HMK m. 11, 1, a ile ilgili olarak kanun koyucu "talep" bazlı bir sınırlama getirmiştir. Yani terekenin paylaşılmasına, yapılan paylaşma sözleşmesinin geçersizliğine, ölüme bağlı tasarrufların iptal ve tenkisine, miras sebebiyle istihkaka ilişkin davalar ve mirasçılar arasında terekenin yönetiminden kaynaklanan davalar ibaresi ile esasında genel olarak dava konusu edilecek olan talep esas alınarak bir düzenleme yapılmıştır.

---

43 **Üstündağ – Yasak, s. 19; Kuru – Dava Sebebi**, s. 242-243; **Domaniç**, s. 83; **Nikisch**, s. 66-67; **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 83; **Habscheid**, s. 186; **Wach**, s. 12; **Muşul – Terdit,** s. 113; **Alangoya - Vakıalar,** s. 467; **Soylu**, s. 467; **Ermenek – Birleşme**, s. 146; **Yılmaz – Islah**, s. 144.

44 **Soylu**, s. 472.

45 Yani aynı haksız fiilden doğan ancak farklı hukukî sebeplerden kaynaklanan davada ortak yetkili mahkeme, haksız fiilin işlendiği yer mahkemesidir. Dava sebebi ölçüt alındığından dolayı, tüm davalıların aynı vakıaya dahil olması şart değildir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 275; **Soylu**, s. 473)

46 Bununla birlikte doktrinde davalıların bazıları bakımından haksız fiile, bazıları bakımından ise sözleşmeye dayanılmış olması halinde, tüm davalılar bakımından haksız fiil vakıası ortak olmadığından ortak bir yetkiden söz edilemez.

Paylaşma, sözleşmenin geçersizliği, iptal, tenkis ve istihkaka ilişkin olarak talep esas alınmıştır. Terekenin yönetiminden kaynaklanan davalar bakımından ise dava konusu talepten ziyade bu hukukî durumdan kaynaklanan uyuşmazlıklar kastedilmiştir. HMK m. 11, 1, b'de ise dava konusu edilen talep bakımından değil "zaman" olarak bir düzenleme getirilmiştir ve terekenin kesin paylaşımına kadar açılacak tüm davalar ibaresi kullanılmıştır. Yani bu davaların neyi konu ettiğinden ziyade, kesin paylaşıma kadar olması şartıyla tüm talepleri konu ediniyor olması yeterli sayılmıştır. Görüldüğü üzere mirastan doğan davalar bakımından kesin yetki kuralının söz konusu olduğu hallerde "dava konusu" unsuru ağırlıkta olmakla birlikte tek başına bir irtibat unsuru olarak kabul edilmemiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 12 gereği, taşınmazın aynına ilişkin davalar bakımından esasında başlıktan da anlaşılacağı üzere "taşınmaz" ve "taşınmazın aynından kaynaklanan talep[47]" kavramı önemlidir. Buna göre kesin yetki kuralı "dava konusu talep" yanında "çekişme konusu" unsuruna göre belirlenmektedir. Zira dava konusu edilen talebin taşınmazın üzerindeki aynî hakka ya da bu hakta değişiklik yaratacak nitelikteki taleplere, taşınmazın zilyetliğine ya da alıkoyma hakkına dayanması hallerinde hep taleple birlikte davaya getirilen "çekişme konusu taşınmaz" esas alınarak bir belirleme yapılmaktadır. HMK m. 12, 2 gereği de talebin irtifak haklarına ilişkin olması halinde mutlaka irtifaka ilişkin talep yanında bunun taşınmaz üzerinde gerçekleşmiş olması şartı aranır. Bu açıdan da dava konusu unsurunun tek başına taşınmazın aynına ilişkin davalar bakımından yetkinin kesinliğini belirlemeye yetmediği, çekişme konusu taşınmazın da belirleyici olduğu görülmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 14, 2 tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer, özel hukuk tüzel kişilerinin, ortaklık veya üyelik ilişkileriyle sınırlı olmak

---

47 Taşınmaza ilişkin şahsî haktan doğan bir uyuşmazlıkta örneğin, kiralanan taşınmazın tahliyesi davasında, taşınmazın bulunduğu yer mahkemesi kesin yetkili değildir. Başka bir yetki kuralına (mesela sözleşmenin ifa edileceği yer yetki kuralına) binaen karar verilebilir (**Taş Korkmaz – Görev, Yetki,** s. 1784, dn. 52; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 295). Diğer yandan şahsî bir talep hakkı doğuran sözleşmeye dayanmakla birlikte taşınmaz üzerinde aynî hak sahipliğinde değişiklik yapan taşınmazın satış vaadinden doğan davaların taşınmazın bulunduğu yerde açılması gerekir (**Taş Korkmaz – Görev, Yetki,** s. 1785; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 294; **Karslı – Muhakeme**, s. 283).

kaydıyla, bir ortağına ya da üyesine karşı veya bir ortağın yahut üyenin bu sıfatla diğerine karşı açacakları davalar bakımından kesin yetkilidir. Bu hükümde "dava konusu edilen talep" açısından bir ölçüt getirilmemiş olmakla birlikte "ortaklık veya üyelik ilişkileriyle sınırlı" olarak ancak şirket, dernek ve vakıf gibi özel hukuk tüzel kişilerinin bir ortak ya da üyesine karşı veyahut bir ortak ya da üyenin, özel hukuk tüzel kişisine karşı açacağı davalar yani söz konusu olacak talepler bakımından tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer mahkemesi kesin yetkili kabul edilmiştir. Burada gerek kişi gerekse mesleki faaliyete göre bir belirleme yapılmaktadır[48]. Yani kooperatif ile üyesi arasındaki dava, tapu iptali ve tescil davası olsa da taşınmazın bulunduğu yer değil, kooperatifin merkezinin bulunduğu yer mahkemesi kesin yetkili olacaktır[49]. Zira burada önemli olan kişi unsuru ve aradaki hukukî ilişkidir.

Son olarak HMK m. 15, 2 gereği can sigortalarından doğan davalar bakımından, sigorta ettirenin, sigortalının veya lehtarın leh veya aleyhine açılacak davalarda onların yerleşim yeri kesin yetkilidir. Zarar sigortalarında "rizikonun gerçekleştiği yer" ile vakıaya işaret eden kesin olmayan yetki kuralı; can sigortaları bakımından "kişi unsuru" nazarı dikkate alarak bir belirleme yapmıştır. Buna göre, sigorta ettirenin, sigortalının veya lehtarın leh veya aleyhine açılacak davalarda, can sigortasından doğmak şartıyla her türlü talep dava konusu edilebilir.

Görüldüğü üzere kesin yetki bakımından dava konusu unsuru tek başına belirleyici değildir. Kimi zaman, vakıa ve çekişme konusu unsuru kimi zaman ise kişi ve zaman unsuru esas alınarak bir belirleme yapılmıştır. Ancak burada tek başına dava konusu talebin belirleyici olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

---

48 Dava sebebi ölçüt alınarak oluşturulmuş yetki kuralının nasıl belirleneceğini tespit edebilmek için yetki kuralını oluşturan "yerin" hukukî nitelendirmesine göre bir tespit yapılmalıdır. Yani "şubenin bulunduğu yer" bakımından mesleki ilişkilerin yürütüldüğü yer olarak bir belirleme yapılmıştır (**Soylu,** s. 475).

49 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 299; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 123.

III. Derdestlik Bakımından Dava Konusu

Derdestlik, tarafları, dava sebebi (vakıalar) ve dava konusu (talep sonucu) aynı olan bir davanın açılmış ve halen görülmekte olduğunu ifade etmektedir[50]. Bu unsurları haiz bir dava ikinci kez açılacak olursa bu durum ikinci davada re'sen veya talep üzerine dikkate alınır ve ikinci dava, dava şartı yokluğundan esasa girilmeden usulden reddedilir (HMK m. 114, 1, ı). Zira, derdestlik dava konusuna ilişkin, olumsuz bir dava şartıdır[51]. Böyle bir nitelik taşıması da dava konusu ile bağını gösteren bir durumdur[52]. Derdestlikteki amaç, dava konusu yapılan uyuşmazlığın, davanın açılmasından hükmün şeklen kesinleşmesine kadar geçen süreçte içerisinde bulunduğu usulî durumu anlatmaktır[53]. Derdestlik bakımından ilk şart, mahkeme önüne getirilen hususun bir dava niteliği taşıması yani çekişmeli yargıya ilişkin bir husus olması gerekir[54]. Ayrıca bunun yanında dava konusu edilen hususun getirildiği merciin de maddi anlamda bir yargı görevi yürütüyor olması gerekir[55]. Derdestlik dava şartlarından biri olmakla birlikte[56], davanın açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçlarından da biridir. Zira davanın açılma anıyla birlikte derdestlik durumu

---

50 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 5; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 397; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 324; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1182; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 227; **Bilge/ Önen**, s. 418; **Bilge – Yargılama**, s. 369; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 644-645; **Herrman, Ulrich,** Die Grundstruktur der Rechtshängigkeit, Köln, Berlin, Bonn, München 1988, s. 75 vd.

51 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 194; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 285; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 645; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Üzerine Bazı Notlar, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı V, Ankara 2006, (s. 169-209), s. 190.

52 **Baumgärtel**, s. 70.

53 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 5; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 195; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 645; **Tiryaki,** s. 37.

54 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 6; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 411; **Tiryaki,** s. 34-35. Zira çekişmesiz yargıda ihtilaf yani dava olmadığından derdestlikten de söz etmek mümkün değildir (**Kuru – Nizasız Kaza**, s. 139; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 6; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 411; **Tiryaki,** s. 36; **Şekerci, Ersin,** Yönetsel Yargılama Hukukunda Derdestlik, ABD 1989/3, (s. 429-449), s. 430; **Bilge/ Önen**, s. 419; **Ansay – Usul**, s. 210-211).

55 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 8. Maddi anlamda yargı görevi, soyut hukuk kurallarının bağımsız ve tarafsız yargı organları tarafından yargı kuralları çerçevesinde somut olaya uygulanması faaliyetidir (**Kuru – Nizasız Kaza**, s. 10; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 8, dn. 33). Karş. **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1184-1185.

56 Alman ve Avusturya hukukunda olduğu gibi derdestlik bizde de HMK ile birlikte bir dava şartı olarak düzenlenmiştir (HMK m. 114, 1, ı). Alman hukuku açısından bkz. **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 98, s. 541, Rn. 18; **Blomeyer – Zivilprozeβrecht**, s. 276. Avusturya hukuku açısından bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 116. İsviçre hukukunda ise kantonlar arasında bir görüş birliği olmamakla birlikte, doktrin bunun bir dava şartı olduğu noktasında hem fikirdir (**Guldener**, s. 230 vd.; **Leuch,** s. 336). İlk itiraz olduğu yönünde karş. **Haus**, s. 173.

kendiliğinden ortaya çıkmaktadır[57] ve buna bağlanan sonuçların doğması noktasında davacının iradesinin bir önemi yoktur[58]. Derdestliğin şartları bakımından aynı davanın, aynı ya da farklı bir mahkemede tekrar açılmış olması, ilk davanın görülmekte olması ve her iki davanın dava konularının aynı olması şartlarının birlikte olması gerekir. Çalışmamız açısından önemli olan üçüncü unsur, yani ilk dava ile ikinci davanın aynı olması noktasındadır. İlk dava ile ikinci davanın aynı olması noktasında kesin hüküm ve derdestlik bakımından aynı şartlar aranmaktadır[59]. Yani bundan tarafları, dava konusu (talep sonucu) ve dava sebepleri (vakıa) aynı olan davalar anlaşılmaktadır[60]. Taraf ve dava sebebi unsurlarından ziyade esas konumuzu teşkil eden dava konusu unsurunun derdestlik bakımından nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulacaktır. Özellikle birinci bölümde detaylı bir şekilde değerlendirilen dava konusu teorilerinin diğer usul hukuku kurumlarında olduğu gibi, derdestlik bakımından da farklı sonuçları olacaktır. Ancak vardığımız sonuç itibariyle tek unsurlu teorinin kabul edilmesi gerektiği görüşünün derdestlik bakımından da kısa bir değerlendirmesi yapılmakla yetinilecektir. Tek unsurlu teori gereği, vakıalar dava konusunun eş değerli bir unsuru konumunda olmadığından, ancak talebin ferdileştirilmesi ve açıklığa kavuşturulması bakımından bir anlam ifade edecektir. Dava konusu, salt talep sonucu esas alınarak belirlenmektedir. Buna göre taraf ve dava sebebi (vakıa) unsuru yanında dava konusunun aynîyetine ilişkin belirleme, ilk dava ile ikinci davanın dava dilekçelerinde yer alan talep sonucunun karşılaştırılmasına göre belirlenecektir[61]. Esasında dava sebebi, kesin hükümde olduğu gibi derdestlik bakımından da dava konusunun yanında yer alması gereken

---

57 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 261, s. 1060, Rn. 5.

58 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 11; **Üstündağ – Yargılama**, s. 483; **Muşul – Terdit**, s. 64.

59 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 60; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 421; **Tiryaki,** s. 34; **Şekerci**, s. 430; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 176; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 195-196; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 324; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 228; **Ansay – Usul**, s. 211.

60 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 61; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 422; **Yılmaz – Şerh**, s. 1740; **Tiryaki,** s. 38; **Şekerci**, s. 430; **Kuru – Dava Sebebi**, s. 176; **Bilge/ Önen**, s. 418; **Bilge – Yargılama**, s. 371; **Üstündağ – Yargılama**, s. 485; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 195; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 646.

61 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 83; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 426; **Tiryaki,** s. 40; **Arslan – Kesin Hüküm,** s. 732; **Bilge/ Önen**, s. 420; **Üstündağ – Yargılama**, s. 485; **Kuru – Ders Kitabı,** s. 196, 764; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 649.

onlara ait bir şart unsuru olduğundan bu usul kurumları bakımından varlığının ayrıca incelenmesi gerekir.

Özellikle dava konusunun hukukî yarar şartı ile ele alınması ve bundan hareketle değerlendirilmesi hususunda Alman hukukunda yeni bir yaklaşım olarak ileri sürdüğü görüşüyle Althammer'e göre de, tazminatın yerine getirilmesi davası (Ersatzlieferung) ile nakden iadesi (Geldersatz) bakımından derdestlik iddiası, belirli bir talep sonucu üzerinden değerlendirilir[62]. Yani talep sonucu, derdestliğin sınırlarını tespit eder ve hükmün icrasına zemin hazırlar[63]. Eda davası bakımından bu çoğunlukla davacının hukukî yararının bireyselleştirilmesi için önemli bir rol oynar[64]. Esasında bu durum bir davada malın teslimi, diğer davada ise malın bedelinin dava edilmiş olması halinde aynı hukukî korumayı konu ediniyor olmalarından dolayı, her iki davanın talep sonuçlarının, yani dava konularının aynı olduğu sonucuna varılması gerekecektir[65]. Althammer, gerek derdestlik gerekse hukukî yarar açısından talep sonucunun önemine işaret etmek için şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: Her iki disiplin (derdestlik, hukukî yarar), bir arada değerlendirilmelidir. Zira var olan davaya rağmen aynı konuda yeni bir davanın açılması hem derdestlik hem de hukukî yarar bakımından eleştirilir[66]. Ama temelde bu eleştiriye yol açıp, böyle aynı yararı sağlayan şeyin nasıl belirlendiği noktasında iki talep sonucuna (Antrag, Klageantrag) bakılması gerekecektir[67]. Sonuç olarak gerek derdestlik gerekse hukukî yarar bakımından talep sonucu ve bununla bağlantılı dava konusunun önemi yabancı doktrininde de vurgulanmıştır. Bu hukukî

62 **Althammer, Christoph,** Streitgegenstand und Interesse, Tübingen 2010, s. 271.

63 **Althammer – Interesse**, s. 273.

64 **Althammer – Interesse**, s. 273.

65 **Althammer – Interesse**, s. 271; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 85; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 426; **Tiryaki,** s. 40. Her iki talep sonucunda, aynı hukukî menfaat isteniyorsa, konularının aynı olduğu sonucuna varılarak, derdestlik itirazının kabulü gerekecektir (**Tiryaki**, s. 40).

66 "Bilindiği üzere davacı ve davalıların dava hakkına sahip olmaları yeterli değildir. Bundan başka davanın açılmasında hukukî yararları da olmalıdır. Buna hukukî korunma ihtiyacı (Rechtsschutzbedürfnis) de denilmektedir. Mahkemeden hukukî himaye istenilmesinde himayeye değer bir yarar olmalıdır. Derdestliğin yasaya konuluş nedeni (kesin hükümde de olduğu gibi), aynı davanın yeniden açılıp görülmesinde davacı ve davacıların hiçbir hukukî yararının bulunmamasıdır." HGK, 24.06.1992 T., 1-347, 394 (**Akkan – MTD ve İtirazın İptali,** s. 3, dn. 4).

67 **Althammer – Interesse**, s. 272.

korunmaya değer bir menfaatin olmasını ve daha önce açılmış ve görülmekte olan bir davanın yeniden davaya konu edilmemesini gerektirir[68].

Diğer yandan zaten dava konusu ve dava konusunun değeri kavramları farklı olduğundan, açılmış ve halen görülmekte olan davaların dava konularının aynı olduğu noktasında rakamsal olarak bir değerin aynılığı kastedilmemektedir[69]. İlk davada, davacı davalısına karşı sözleşmede kararlaştırılan bedel ile cezai şartı talep etmişse, ikinci davada ise sadece cezai şartın tahsili talep edilmişse bu durumda sadece cezai şart alacağı bakımından bir derdestlik durumu söz konusu olur. Rakamsal olarak asıl sözleşme bedelinin buraya dahil edilmesi esasında her birinin ayrı usulî talebe konu olabilmesi gereği söz konusu değildir. Zira asıl alacak ile fer'isinin talep edilmesi durumunda bunların farklı usulî talebe konu edilebilmeleri noktasında bir tereddüt yaşanmamalıdır. Her ikisinin de hukukî koruma amacı, farklı netice-i talepte yer almaları gereği ayrıdır. Hukukî koruma amacı yukarıda da ifade edildiği üzere talep sonucunun özüdür[70]. Yani onunla neyin talep edildiği, mahkemeden hangi hukukî korumanın istendiği ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde de ifade edildiği üzere kısmî dava açılması durumunda, kısmî davanın dava konusu ile ek bakiye alacağı ilişkin dava bakımından dava konusu noktasında bir aynîyet olmadığından, tek unsurlu teori gereği, vakıaların ortak olan bu iki dava arasında bir derdestlik durumunun doğduğundan söz edilemeyecektir[71]. Ancak özellikle haksız fiilin söz konusu olduğu tazminat davaları bakımından, tazminatın miktarını belirleyen unsurlardaki değişiklikten ötürü, birden fazla kısmî davanın açılabilmesi mümkündür ve bunun hakkın kötüye kullanılması olarak nitelendirilebilmesi mümkün değildir[72]. Buna göre kısmî dava devam ederken, davacı yeni bir kısmî dava ya da ek dava açabilir. Vardığımız sonuç gereği, bunların taraf ve dava sebebi aynı olsa da dava konusu edilen talepleri ve onun görünümü

---

68 **Kuru –Dava Şartları**, s. 177.

69 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 85; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 649. Bkz. § 1 C V.

70 **Schwab**, s. 184; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 86. Bu konuda bkz. yuk. § 1 B II 1 b ae.

71 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 85; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 650; **Bilge – Yargılama**, s. 371; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 427; **Tiryaki,** s. 40; **Şekerci**, s. 438. Bkz. § 5 F IV.

72 **Akil – Kısmî**, s. 199.

olan hukukî korumanın yer aldığı talep sonuçları farklılık arz edecektir. Her ne kadar birden fazla kısmî dava açılması, davacının yargılama giderlerinden tasarruf etmesini sağlasa da[73], hukukî yarar açısından davacının birden fazla kısmî dava açmasında esasında böyle bir menfaatinin olmadığı kabul edilmelidir[74].

Belirsiz alacak davası bakımından, kısmî davaya göre alacağın tamamı geçici bir talep sonucu ile dava edildiğinden, bundan sonra bir eda veyahut kısmî dava açılacak olursa bu davanın geçici talep sonucu, diğer davalardaki talep sonucu ile benzerlik göstereceğinden bu davanın derdestlik nedeniyle usulden reddi gerekecektir[75].

Tespit davası bakımından da benzer bir durum vardır. İlk açılan dava müspet tespit ve sonra açılan ikinci dava menfî ya da müspet tespit davası niteliğinde olursa her iki halde de hukukî koruma amacı aynı olan bu davaların dava konularının aynı olduğu sonucuna varılacaktır[76]. Davaların birinde hukukî ilişkinin varlığının, diğerinde ise yokluğunun tespitinin talep edilmiş olması, aynı hukukî korumayı amaç edinen bu davalar bakımından dava konuları olan netice-talebin özdeşliği noktasında bir farklılık oluşturmamaktadır[77]. Ancak açılmış bir müspet tespit davasına karşı, aynı vakıalara dayanılarak açılacak olan eda davasına karşı da bir derdestlik iddiasının ileri sürülmesi imkânını vermez[78]. Çünkü taraf ve vakıaları aynı olan bu davalar (müspet tespit ve eda davası) bakımından dava konuları (talep sonucu) farklıdır. Benzer durum daha önce açılmış ve görülmekte olan menfî tespit davası ile

---

73 **Akil – Kısmî**, s. 200.

74 **Hanağası – Menfaat**, s. 266; **Kulaksız**, s. 114; **Akil – Kısmî**, s. 200; **Kuru –Dava Şartları**, s. 178.

75 **Simil – BAD**, s. 112; **Akil – Kısmî**, s. 202**.**

76 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 87; **Kuru/ Budak**, s. 325; **Bilge – Yargılama**, s. 371; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald**, **17. Auflage,** § 98, s. 542, Rn. 22.

77 **Kuru/ Budak**, s. 325; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 87; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 651; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 426; **Tiryaki,** s. 40; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald**, **17. Auflage,** § 98, s. 542, Rn. 22; **Bilge/ Önen**, s. 420-421; **Ansay – Usul**, s. 211; **Üstündağ – Yargılama**, s. 485.

78 **Schwab**, s. 184; **Bötticher - Eheprozess**, s. 87; **Leuch**, s. 337; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 652; **Kuru/ Budak**, s. 325; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 87; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 98, s. 542, Rn. 23; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 427; **Tiryaki**, s. 40; **Bilge/ Önen**, s. 420-421; **Ansay – Usul**, s. 211; **Yılmaz – Şerh**, s. 1742. Karş **Nikisch,** s. 54.

eda davası bakımından da söz konusudur[79]. Ayrıca sonraki eda davası, kısmî dava şeklinde açılmıyorsa, önceki tespit davasındaki hukukî ilişkiyi de kapsayan bir tespit hükmü içereceğinden, tespit davasının devam etmesinde bir hukukî yarar da kalmayacaktır[80]. Durum tersinden düşünüldüğünde, yani eda davası devam ederken, bir menfî ya da müspet tespit davası açılacak olursa bu durumda kısmî dava şeklinde açılmamış olması kaydıyla, eda davasının hukukî ilişkinin tamamını kapsamasından dolayı, müspet ya da menfî tespit davaları bakımından derdestlik iddiasında bulunulabilir[81]. Tek unsurlu teori bakımından talep sonucu esas alınarak belirlenen eda ve tespit davaları açısından eda davasının esasında mahkumiyet hükmü yanında temelde yatan hukukî ilişkiyi de tespit eden bir talebi de içeriyor olması gereği, dava konularının aynîyeti haliyle söz konusu olacaktır.

Dava konusu açısından derdestlik ile değerlendirilmesi gereken diğer bir husus, ön soruna ilişkindir[82]. HMK m. 163 gereği, yargılama sırasında bir ön sorun çıktığında, ilgili taraf bunu dilekçe ile ya da sözlü olarak duruşmada talep edebilir. Hâkim incelemeye değer bulursa diğer tarafa cevabını varsa delilleriyle birlikte vermesi için tefhim ya da tebliğ eder. Ön sorun hakkında uyuşmazlık varsa hâkim tarafları çağırıp dinledikten sonra bu konuda kararını verir. Mahkemece incelenmekte olan ön soruna ilişkin ayrı bir dava açılacak olursa burada bir derdestlik iddiası söz konusu olacaktır. Zira talep sonuçları aynı olan uyuşmazlıklar vardır. Ancak bu husus tekrar açılacak olan bir ön sorun bakımından geçerlidir. Yoksa asıl davada doğan talep ile buna bağlı olarak ortaya çıkan ön sorun arasında böyle bir derdestlik söz konusu olmayacaktır. Zira davada çıkan ön sorun çözümlendikten sonra asıl dava konusu hâkim tarafından sonuca kavuşturulacaktır[83].

---

79 **Schwab**, s. 184; **Bötticher - Eheprozess**, s. 87; **Leuch**, s. 337; **Kuru/ Budak**, s. 325; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 87; **Tiryaki**, s. 40; **Bilge/ Önen**, s. 420-421; **Bilge – Yargılama**, s. 371-371; **Ansay – Usul**, s. 211.

80 **Haus**, s. 178; **Kuru/ Budak**, s. 325-326; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 87; **Tiryaki**, s. 40.

81 **Haus**, s. 178-180; **Leuch**, s. 337; **Kuru/ Budak**, s. 325-326; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 88; **Tiryaki**, s. 40; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 98, s. 542, Rn. 23; **Bilge/ Önen**, s. 420-421; **Ansay – Usul**, s. 211; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 426; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 652.

82 Bekletici sorun ile dava konusu ilişkisi hakkında bkz. aşa. § 7 F.

83 Davayı hadise, nitelik olarak asıl dava üzerinde aşılanmış olan küçük davalara ilişkin bir incelemeyi gerektirmektedir (**Pekcanıtez, Hakan,** Bekletici Sorun, EGÜHFD 1980/1, (s. 249-275), s. 252; **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 42).

Bu açıdan her ikisinin konusu (talep sonucu) birbirinden farklıdır. Örneğin, görülmekte olan bir davada delil olarak gösterilen senedin sahteliği iddia edildiğinde, bunun sahteliğini tespit için yeniden ayrı bir dava açılması halinde ikinci dava derdest nitelik taşır[84]. Son olarak karşı dava açılması halinde, tekrar bir karşı dava açılacak olursa derdestlik iddiası ortaya çıkacaktır[85] (bkz. HMK m. 132, 3). Zira talep sonuçları aynı olan uyuşmazlıkların tekrar dava edilmesi durumu söz konusu olacaktır. Karşı dava ile esas davanın dava konuları farklıdır. Karşı davadaki talep ile asıl davadaki talep arasında bir takas veya mahsup ilişkisinin veyahut bir bağlantının olması aranır (HMK m. 132, 1, b). Oysa davalının ayrı bir dava açmaksızın takas beyanını ileri sürmesi halinde, bir derdestlik iddiası doğmaz[86]. Maddi hukuka ilişkin itiraz ve def'iler, aynı dava konusuna bağlı yargılamada, davacıya karşı davalının kullandığı savunma vasıtalarıdır. Var olan dava konusu hakkın bu itiraz veya def'i sebebiyle son bulduğu ya da talep edilemeyeceği iddia edilmektedir. Aynı dava içerisinde bir takasın ileri sürülmesi, karşı dava olarak gerçekleştirilmediği takdirde, ayrı bir dava olarak algılanamaz ve derdestlikten söz de edilemez[87].

IV. Hukukî Yarar Bakımından Dava Konusu

1. Hukukî Yararın Belirlenebilmesi Ölçütü Olarak Dava Konusu

HMK m. 114, 1, h gereği davacının dava açmakta hukukî yararının bulunması dava şartlarındandır. Yani bu durumu taraflar da her zaman ileri sürebileceği gibi, hâkim de yargılamanın her aşamasında re'sen dikkate alabilecektir (HMK m. 115, 1). Hukukî yarar, dava yetkisinin varlık şartlarından biri olduğundan dolayı, dava konusuna ilişkin olarak bir dava yetkisi bulunmayan kişinin açtığı davasının esası incelenmeden usulden reddi gerekir[88]. Zira dava hakkının kullanılması dürüstlük

84 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 89; **Tiryaki**, s. 40.

85 **Baumstark, Norbert,** Drittwiderklage, Baden 2008, s. 42; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 89.

86 **Leuch**, s. 336.

87 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 90. Ayrıca görülmekte olan bir davada savunma olarak ileri sürülmesi gereken bir hususun ayrı bir dava konusu yapılmasında hukukî yarar yoktur (**Kuru – Dava Şartları**, s. 181).

88 **Hanağası – Menfaat**, s. 57-58.

kuralına uygun olmalı ve hakkın kötüye kullanılması sonucunu doğurmamalıdır[89]. Hukukî yarar, her türlü usulî talebin diğer bir deyişle dava konusu yapılan talebin kabul edilebilir olup olmadığını belirleyen ve tamamıyla usul hukukuna özgü olan bir kavramdır[90].

Dava konusu kavramının son derece merkezi ve önemli olması kendisini hukukî yarar ile olan ilişkisi bağlamında da göstermektedir[91]. Zira davanın açılmasında hukukî koruma talep eden davacı, bu isteğini mahkemeye karşı yönelteceği bir usulî talep, yani talep sonucu ile dile getirmektedir[92]. Davacının dava açmaktaki hukukî yararı, hukukî himayenin sağlanması adına bir mahkeme kararı ile hüküm altına alınması şartına bağlıdır[93]. Hukukî koruma ihtiyacı, davacının talebi ile dava sonunda elde etmeyi umduğu hüküm ile hukukî yarar arasındaki objektif bir ilişkidir[94]. Mahkemenin yapacağı inceleme sonucunda oluşturacağı hüküm, esasında davacının hukukî korumaya ilişkin talebinin hüküm fıkrasında yer almış halidir. Diğer bir deyişle hukukî korumaya yönelik talep sonucu, mahkemenin davayı kabulü ile oluşturacağı hüküm fıkrasında, hukukî koruma amacının gerçekleştiğini gösterecektir. Bu amacın sağlanması için, davacının hukukî koruma talep etmesinde bir hukukî yararı söz konusu olacaktır. Buna göre, mahkemeden istenilen hukukî korumanın bir olumlu hükümle karşılanması noktasında, talepte bulunanın mevcut durumunu değiştirmeye, kaybettiği hakkını kazandırmaya yani diğer bir deyişle

89 **Hanağası – Menfaat**, s. 58; **Arslan – Dürüstlük**, s. 47 vd.; **Yılmaz – Adli Yazı**, s. 44.

90 **Kuru –Dava Şartları**, s. 177. Bu noktada savunma olarak ileri sürülebilecek hususların ayrı dava konusu yapılmasında hukukî yararın bulunmadığı kabul edilir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1230; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 455; **Hanağası – Menfaat**, s. 127; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 672; **Yılmaz – Şerh**, s. 1934; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 514; **Yılmaz, Ejder**, Davada Takas ve Mahsup Talebi, Makaleler (1973-2013), C. 2, Ankara 2014, (s. 1829-1870), s. 1849; **Buz, Vedat,** Yargılamada Takas, Maddi Hukuka Dönüş, Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Armağan, (s. 613-650), s. 646; **Üstündağ – Takas,** s. 6; **Topuz/ Topuz**, s. 721; **Burcuoğlu, Haluk**, Takas Savunmasının Niteliği, BBD, Y. 1984, S. 19, (s. 17-21), s. 20.

91 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Althammer – Interesse**, s. 255 vd.

92 **Althammer – Interesse**, s. 272.

93 **Kuru –Dava Şartları**, s. 177 vd.; **Hanağası – Menfaat**, s. 127; **Bilge/ Önen**, s. 406; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 23; **Üstündağ – Yargılama**, s. 276 vd.

94 **Hanağası – Menfaat**, s. 127.

durumunda bir iyileşmeye sebep olması halinde hukukî yararının olduğundan söz edilebilecektir[95].

Sonuç olarak dava konusu ve hukukî yarar ilişkisi bağlamında tek unsurlu teorinin talep sonucunu öne çıkaran yaklaşımının tutarlı bir sonucu olarak, hukukî koruma amacının talep sonucundaki görünümü ve dava açılmasındaki yarar ilişkisinde de kendisini göstermektedir. Yeni bir yaklaşım olarak dava konusunun, hukukî yarar ile bağlantısı hususnda bir çalışma yapan Althammer de dava konusu ve menfaat ilişkisini detaylı bir şekilde incelemiş ve şöyle bir sonuca varmıştır;

"Davanın konusu, yani yargılamanın konusunu hukukî yarar şekillendirmektedir. Bu hukukî yararın var olup olmadığı ise talep sonucunda ifade edilmektedir[96]".

2. Dava Türlerine Göre Hukukî Yararın Belirlenmesi

Dava türü ister eda, belirsiz alacak, tespit, inşai dava, isterse objektif dava yığılması, terditli, seçimlik dava ya da grup davalarına ilişkin olsun çalışmada savunulan tek unsurlu teori gereği dava konusu "talep sonucuna" göre belirleneceğinden, hukukî koruma amaçları farklı olsa da esasında bu amacı (yani eda, tespit ya da inşai bir hükmün elde edilmesi[97]) gerçekleştirmek üzere mutlaka dava konusu edilen talebin, mahkemeye yöneltilmesi noktasında davacının bu hükmü elde etmede bir yararının olması aranacaktır. Eda davası bakımından, davacı mahkemeden bir şeyi yapmaya ya da bir şeyi vermeye veya bir şeyi yapmamaya mahkum edilmeyi talep ettiğinden, hukukî korunma amacı bakımından menfaatinin olduğu kabul edilir[98]. Yani hukukî koruma amacı ile davacının hukukî durumunda bir değişiklik, bir iyileşme söz konusu olmalıdır. Benzer durum inşai davalar bakımından da vardır. Bir hukukî durumun yaratılması ya da içeriğinin değiştirilmesi veyahut ortadan kaldırılması için mahkemenin hükmüne ihtiyaç duyulduğu

---

95 **Hanağası – Menfaat**, s. 130.

96 **Althammer – Interesse**, s. 267.

97 Her üç dava türünde hukukî yararın olması yönünde bkz. **Althammer – Interesse**, s. 593.

98 **Althammer – Interesse**, s. 265; **Kuru/ Budak**, s. 88; **Hanağası – Menfaat**, s. 130; **Bilge/ Önen**, s. 408; **Kuru –Dava Şartları**, s. 178 vd.; **Önen – İnşai**, s. 55.

durumlarda, talep sonucunda bu hususlar ileri sürülerek bir inşai dava açılması gerekir[99]. Yukarıda ifade edildiği üzere bir inşai hakka dayanan inşai davalar bakımından dava konusu, talep sonucuna göre belirlenmektedir ve mahkemeden istenilen hukukî korumada kural olarak hukukî yararın var olduğu kabul edilmektedir[100]. Tespit davasında, bir hukukî ilişkinin varlığının ya da yokluğunun tespiti konu edindiğinden, eda ve inşai davalardan farklı olarak, davacının dava konusu edeceği talebinin hemen dava edilmesinde (yani mahkemeden hukukî korunma talep edilmesinde) davacının hukukî yararının olması gerekir[101]. Ancak böyle bir yararı olduğunu iddia eden davacı bunu ispatlamalıdır[102].

Dava, çekişmeli yargıya ilişkin olduğundan, bir hususun dava konusu edilmesi noktasında, talep edilen şeyin esasının incelenebilmesi mutlaka talepte bulunan tarafın hukukî yararının olması şartına bağlıdır. Bu gerek dava açılmasında olduğu gibi, gerekse mahkemeye yapılan her talep bakımından varlığı aranan bir şarttır. Bu talebin görünümü kendisini talep sonucunda göstereceğinden, hukukî yarar ve buradan hareketle dava konusu arasında sıkı bir bağ olduğu sonucuna varılmaktadır. Kanun yollarına başvuru, fer'i müdahale talebi, geçici hukukî koruma (delil tespiti gibi), iradî taraf değişikliği gibi talepler bakımından hukukî yararın olması şarttır. Bunlar dava konusu edilen hakkı da ilgilendirdiğinden talep sonucundan tespit edilerek hukukî yararın varlığı belirlenecek ve ona göre hâkim işin esasına girebilecektir.

---

99 **Önen – İnşai**, s. 56 vd.

100 **Althammer – Interesse**, s. 594-595; **Önen – İnşai**, s. 55; **Hanağası – Menfaat**, s. 132; **Kuru – Dava Şartları**, s. 183. Buna karşılık bazı inşai davalar bakımından, örneğin boşanma sonrası evliliğin butlanı davası bakımından artık hukukî yararın varlığından söz edilemeyecektir (**Önen – İnşai**, s. 56; **Kuru –Dava Şartları**, s. 183-184).

101 **Kuru/ Budak**, s. 88; **Kuru –Dava Şartları**, s. 183; **Yılmaz – Dava Çeşitleri**, s. 1974; **Yılmaz – Tespit**, s. 43 vd.

102 **Kuru/ Budak**, s. 88; **Kuru –Dava Şartları**, s. 183; **Önen – İnşai**, s. 55; **Bilge/ Önen**, s. 408.

V. Kesin Hüküm Bakımından Dava Konusu

1. Genel Olarak

Kesin hüküm[103], hükmün şekli ve maddi anlamda kesinleşmesi olmak üzere iki şekildedir[104]. Mahkemenin nihai kararları -davadan elini çekmesi sonucunu doğuran kararları- ki bunlara karşı kanun yolunun bulunmaması ya da bu yolun süresi içerisinde başvurulmayarak veyahut bu yoldan açıkça feragat edilerek tüketilmesi halinde şekli anlamda kesin hüküm niteliği taşır[105]. Maddi anlamda kesin hüküm ise, hükmün mahkemece verildikten sonra değiştirilememesi yani mahkeme kararına kanunî gerçeklik vasfının tanınması[106], tekrar dava edilememesi[107], daha sonra açılan dava bakımından bağlayıcı olması ve olağan kanun yollarına başvuru imkânının kalmamasını ifade etmek üzere kullanılır[108]. Gerek usule gerekse esasa ilişkin

---

103 Latince res iudicata, yargılanmış şey anlamındadır ve kesin hüküm kavramı bunu karşılayabilir nitelikte değildir. Zira kesin hüküm, kendisine karşı itiraz, istinaf ve temyiz yolları bulunmayan veya başvuru yolları tüketilmiş olan hükümdür. Bir şeyin kesinleşmesi ile bir şeyin yargılanması farklı olgulardır. Buradan hareketle, kesin hüküm, res iudicata'nın kendisi değil, onun bir şartıdır. Yani res iudicatanın tekrar dava edilememe, bağlayıcılık ve kesin delil olma şartlarını sağlayabilmesi, uyuşmazlık konusu kararın kesinleşmesine bağlıdır (**Gözler - Res Iudicata**, s. 49-50, bkz. yuk. dn. 569). Ayrıca res iudicata ve kesin hüküm teriminin birbirinden farklı olması gerektiği yönündeki eleştirisi için bkz. **Gözler - Res Iudicata**, s s. 50.

104 Şekli anlamda ve maddi anlamda kesin hüküm ayrımının yapılması yönündeki eleştirileri için bkz. **Gözler - Res Iudicata**, s s. 50-52.

105 Şekli ve maddi anlamda kesin hüküm ayrımı doğru değildir ve kesin hükümden anlaşılması gereken tek şey şekli anlamda kesin hükümdür. Ayrıca kesin hüküm kavramı, res iudicata kavramından tamamen farklıdır (**Gözler - Res Iudicata**, s s. 52).

106 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 862; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 772; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 29.

107 Keza aynı şekilde hakem kararları da mahkeme kararları gibi kesin hükmün şartlarını (taraf, dava konusu ve dava sebebi) taşıması halinde maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşır. Yani hakem kararını kesin olarak verdikten sonra taraflar söz konusu uyuşmazlığı devlet mahkemelerine götüremezler. Diğer yandan hakem kararları, mahkeme kararlarından farklı olarak ortadan kaldırılabilir. Bu kapsamda taraflar aralarındaki uyuşmazlığı, başka bir hakeme yine aralarındaki anlaşmaya binaen götürebilirler. Bu durumda yeni hakemlerin uyuşmazlığı çözmesine engel yoktur (**Özbay – Kesin Hüküm**, s. 297, 299-300). Bu durum aslında salt dava konusu unsuru açısından bakıldığında tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kesin hükme rağmen tekrar yargılamaya taşımaları mümkün olacaktır. Aynı talep sonucunun hakemin kararından sonra da ileri sürülmesi hakem yargılamasında taraf iradesinin üstün tutulması gerektiği düşüncesi ile mümkün olabilecektir.

108 **Alangoya, Yavuz,** Medenî Usul Hukuku Esasları II, İstanbul 2000, s. 82; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2057; **Domaniç**, s. 4; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 48, 97; **Ansay – Usul**, s. 365; **Karslı** – Muhakeme, s. 608; **Üstündağ –Yargılama**, s. 693; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 29-30; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 725-726; **Özbay – Kesin Hüküm**, s. 295; **Özkaya - Ferendeci-Ferendeci, Hamide Özden,** Kesin Hükmün Zaman İtibariyle Sınırları, Prof. Dr. Alangoya Armağan, İstanbul 2007, (s. 187 vd.), s. 184; **Tanrıver, Süha,** İlâmlı İcra Takibinin Dayanakları

kararlar kesin hüküm niteliği taşır[109]. Ancak usule ilişkin görevsizlik gibi nihai kararlar sadece usulî eksiklik hakkında kesin hüküm niteliği taşır ve usule ilişkin eksiklik tamamlandığı anda, aynı konuda taraflarca tekrar dava açılabilmesi mümkün olur[110]. Çünkü usule ilişkin verilen karar, maddi hukuk açısından dava konusu üzerinde henüz kesinleşmemiştir[111]. Örneğin, dava şartı yokluğundan reddedilen bir dava, bu şartın yerine getirilmesi halinde tekrar açılabilecektir. Böyle usule ilişkin karara da kesin hüküm etkisinin tanınması, bu etkinin adil bir amaca hizmet etmesini sağlar.

Kesin hüküm, aynı kişiler arasında, aynı dava sebeplerine binaen aynı talep[112] üzerinden yargılamanın tekrarını engelleyen usul hukukuna özgü bir kavramdır[113]. İslam hukukunda (Mecelle m. 80, 1729, 1837) rastlanılan ve Roma hukukunda eadem res[114] olarak bilinen kesin hüküm, o zamanlar kişide, davanın amacında ve dava sebebinde aynîyet olmak üzere üç unsuru bünyesinde barındıran bir kurumdu. Davanın amacının aynî akit, aynı suç veya aynı olayı doğuran maddi unsura ilişkin olması halinde davaların causalarının aynı olduğu çıkış noktasından hareketle eadem res'in tespiti yapılırdı[115]. Aslında davanın amacı ile aranan şartın dava konusuna

---

ve İcranın İadesi, Ankara 1996, s. 150; **Blomeyer, Arwed,** Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları, (çev. İrfan Yazman), AÜHFD, 1968/ 3-4, (s. 225-238), s. 225.

109 Blomeyer'in usulî ve esasa ilişkin dava konusu tanımı ve maddi anlamda kesin hüküm bakımından yaptığı ayrım için bkz. § 1 A V 1.

110 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2057.

111 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 97.

112 İsviçre'de de usul hukuku bakımından kesin hükme ilişkin cevaplandırılması gereken soru, hak ve hukukî ilişki karşılaştırmasında, bunları konu edinen dava konusunun ne zaman aynı ne zaman aynı olmadığının saptanmasına ilişkindir (**Kummer**, s. 66). Yüksek mahkeme de ileri sürülen taleplerden hangisi bakımından dava konusunun aynı olduğunun tespitinin açıklığa kavuşturulması gerektiğini ifade etmektedir (BGE 71 II 283) (**Kummer**, s. 66, dn. 1).

113 Präklusion yani hak düşmesinin katı sonuçları kesin hüküm nedeniyle tarafların dava hakkının düşmesi olarak ortaya çıkar (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 225). Kummer'e göre kesin hüküm, talep sonucu (Klagebegehren), vakıa (Sachverhalt) ve bu vakıanın belli bir kanun hükmü ile yorumlanması (Subsumtion, altlama) sonucu ortaya çıkan temel üzerinde ortaya çıkmaktadır. Önemli olan bu hak iddiasının tek başına mı yoksa vakıa ile mi belirleneceğinin ortaya konulmasındadır (**Kummer**, s. 66-67). Bu konu hakkında Kummer'in görüşü için bkz. § 2 C III 2 a Ac.

114 "Ne bis in idem" bir kararın tekrarlanması yasağı ile bir davanın tekrar açılması ve yeniden karara bağlanması mümkün değildir (**Özkaya - Ferendeci – Zaman**, s. 184).

115 **Hesselberger**, s. 58.

ilişkin olduğu kanaatindeyiz; zira Roma hukukunda da biri tazminata biri cezai sorumluluğa ilişkin olan davalar, davalarının amacının farklı olması sebebiyle farklı davalar olarak kabul edilmekteydi. Aynı durum günümüz hukukunda da dava sebepleri aynı olsa da farklı taleplere bağlı farklı dava konularının var olduğu kabul edilmektedir[116]. Özellikle davanın konusu ile bağlantısı gereği, maddi anlamda kesin hüküm konumuz açısından önem arz etmektedir.

2. Maddi Anlamda Kesin Hükmün Objektif Sınırları Bakımından Dava Konusunun Önemi

a. Kararın İçeriğinin Kesin Hüküm Olabilme Yeteneği

Kararın içeriğinin kesin hüküm niteliği taşıyabilmesi, kararın hangi kısımlarının kesin hükmün sınırları içerisinde kaldığı ile ilgilidir. Bu kapsamda kararın hüküm fıkrası (sonucu) ile gerekçesinin, kesin hükmün etkisi bakımından sınırlarının ne olacağı sorununun ortaya konulması gerekir. Hüküm fıkrası, çoğu davalarda netice-i talebin reddine, inşai davalar bakımından yeni bir durum yaratılmasına, eda davaları bakımından bir edimin yerine getirilmesine, tespit davaları bakımından ise hukukî ilişkinin varlığıyla ilgili saptamalarda bulunulmasına ilişkin olarak, dava ile elde edilmek istenen amacı ortaya koyan ve mahkemenin son sözünü söylediği kısımdır[117]. Buradan hareketle, hüküm fıkrasının talep sonucu olan dava konusundan oluştuğu söylenebilir. Zira mahkeme her bir talep, yani her bir dava konusu hakkındaki hükmüne HMK m. 297, 2 gereği hükmün sonuç kısmında yer verecektir. Bu tasarruf ilkesine de uygun bir çözüm tarzıdır. Çünkü taraflar, mahkemeden istedikleri hukukî koruma çerçevesinde, talep bazlı, mahkemeye taşıdıkları oranda bir karar elde etmek isterler. Gerek hâkim HMK m. 26 gereği, talep sonucu ile bağlıdır ve ondan fazlasına ya da başka bir şeye karar veremez;

---

116 Dava konusu, maddi şey olduğu zaman konularının aynı olup olmadığını tetkik kolayken, yani davanın konusunun bir kitaba ilişkin olup da kitaplardan birinin nitelik olarak medenî diğerinin idare hukukuna ait olması halinde olduğu gibi; ancak bu maddi konuya hukukî bir unsur karışacak olursa ya da konu tamamen hukukî olursa o durumda dava konularının aynı olup olmadığını tespit, biraz daha zorlaşacaktır. Bunun için ikinci davada alınan hükmün, ilk davadaki hükmün tesirini ve menfaatlerini bertaraf edip etmeyeceğine bakmak gerekecektir (**Karafakih**, s. 173).

117 **Selçuk,** s. 951.

gerekse taraflar ihtilaflı gördükleri hususları zaten bildikleri ve bunlarla bağlantılı taleplerini mahkemeye sundukları için salt dava konusu üzerinden kesinleşen bir hükmün olmasını talep ederler. Ki bu durum da tasarruf ilkesinin (HMK m. 24) doğrudan sonucudur. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri dava konusuna ilişkin yetkileri davanın açılmasıyla başlar ve dava açıldıktan sonra da devam eder (HMK m. 24, 3). Hükmün verilmesi anına kadar tarafın tasarrufu söz konusu olacaktır. Davanın açılmasından sonra ise hâkimin hüküm verme yükümlülüğü doğacaktır[118]. Yani hâkim önüne getirilen vakıaya uygulanacak hukuk kuralını tespit ederek, olaya uygulayacaktır. HMK m. 33'teki "Hâkim, hukuku kendiliğinden uygular (Iura Novit Curia)" kuralı gereği, hâkim yargılamaya getirilen vakıaları[119] [120], tarafların talebi ile bağlı kalarak, hangi hukukî gerekçe altında (ki

[118] **Meriç – Tasarruf**, s. 78;

[119] Kesin hüküm ile sonuçlanan bir dava bakımından, hâkim hükmünü tarafların gösterdiği vakıalara dayandırmaktadır ve belli bir usul kesitinden sonra yeni vakıa getirilmesi yasaklanmıştır (**Arslan – Kesin Hüküm**, s. 729-730; **Özkaya - Ferendeci – Zaman**, s. 185). Bu nedenle ilk hükme esas teşkil eden vakıalara dayanılarak yeni bir dava açılacak olursa, bu ilk davanın sebebi ile aynı olacaktır. Zira kesin hükümle sonuçlanan bir dava bakımında o davada ileri sürülen vakıalar karışımına dahil olmakla birlikte ileri sürülmeyen vakıaların yeniden bir davaya konu edilmeleri mümkün değildir. Bunlar dava dilekçesinde dayanılan vakıaları doğrulayan ve tamamlayan vakıalar olarak ileri sürülebilmelidirler. Bunlar ayrı dava sebebi oluşturmazlar (**Arslan – Kesin Hüküm**, s. 729-730; Vakıalar, tamamlayıcı, aydınlatıcı ve doğrulayıcı nitelikte ise savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağına tabi kalmadan davaya getirilebilir (**Yılmaz – Islah**, s. 158)). Ancak aynı hukukî sebebe dayanmakla birlikte ilk davada ileri sürülenden tamamen farklı vakıalara dayanılarak dava açılırsa, bu davanın görülmesine kesin hüküm engel olmayacaktır. Örneğin, bir trafik kazası sonucu talep edilen maddi tazminatın dışında, bir de kavga nedeniyle dava açılacak ve tazminat talep edilecek olursa aynı hukukî sebebe dayanmakla birlikte biri kaza vakıasına bir diğeri ise kavga vakıasına dayanan iki olaydan dolayı farklı kesin hükümler çıkabilecektir (**Arslan – Kesin Hüküm**, s. 730). Oysa aynı trafik kazası bakımından tazminatın haksız fiil ya da sözleşmeye aykırılığa dayandırılması halinde aynı vakıalar kompleksine dahil olmaları gereği iki ayrı dava açılması keza dava konusu olan talebin de aynı olması gereği mümkün olmayacaktır.

[120] Vakıaların belli bir usul kesitine kadar getirilmesi kesin hükmün zaman bakımından sınırları ile ilgilidir. Çekişme konusu yapılan bir hakkın varlığı ya da yokluğu, vakıaların yargılamaya getirilebileceği son zaman kesiti ile sınırlıdır. Taraflarca getirilen vakıalar bakımından sorun yoktur; taraflarca dermeyan edilmeyen vakıalar ise sukut etme etkisine uğrayacaktır (**Özkaya - Ferendeci – Zaman**, s. 186). Tek unsurlu teori açısından olması gereken de budur. Zira aynı talebin birden fazla vakıaya dayandırılması birbiriyle çelişen farklı kararların verilmesine sebep olur. Bu kapsamda ilk karar ile tespit edilen vakıa ve bundan doğan hukukî sonuç etkilenmez. Dava esnasında var olan vakıaların sona erme etkisine tabi olmadığını kabul, daha sonra ilk davada durumu ispatlayamadığını anlayan taraflar bakımından bunları ileri sürmekten kaçınma ve kesin hüküm etkisine bakılmaksızın aynı davaya konu edilme riskini de beraberinde getirir. (**Özkaya - Ferendeci – Zaman**, s. 187). Keza iki unsurlu teorinin varlığı zira bu riski her zaman doğuracaktır. Talep ve vakıanın dava konusunun eş değerli unsuru olduğunu kabul, tek talebe bağlı birden fazla vakıaya bağlı –ki bunların özellikle aynı vakıa kompleksine bağlı olması halinde- birbiriyle çelişen kararlar verilmesine kaçınılmaz olarak sebep olacaktır. Vakıalar belki dava konusu talebin yorumlanmasında kullanılabilir ama bunun dava konusunun eşdeğerli şart

haksız fiil ya da sebepsiz zenginleşme vs. olabilir) değerlendireceğine karar vererek uyuşmazlığı çözecektir[121].

Yukarıda da ifade edildiği üzere kesin hüküm, bu hüküm fıkrasına (sonucuna) tanınmaktadır. Hüküm fıkrası olmadan hükmün kurulması mümkün değildir ve talep sonucu ile ileri sürülmeyen talepler bakımından kesin hüküm etkisi[122] olmamakla birlikte, bunların daha sonra dava konusu edilmeleri de mümkün olacaktır[123].

Hüküm fıkrası yanında kararın içeriği kapsamında olan ve hüküm fıkrası unsuru ile sıkı bir bağı olan gerekçeye[124] kesin hüküm gücü tanınmamıştır[125]. Çünkü gerekçe, hâkimin, kararını verirken geçtiği aşamaları ve kararını teşkil eden hususları içermektedir ve bundan dolayı kararın gerekçesinin kesinleşmesi kabul edilmemektedir[126]. Gerekçeye, hüküm fıkrasının açık olmaması halinde hüküm

---

unsuru olduğu doğru değildir. Olması gereken hukuk açısından da dava esnasında var olan vakıaların sona ermesi ve ilk davada var olandan başka vakıaların ortaya çıkması halinde bunların yeniden dava konusu edilebilmeleri gerektiği kanaatindeyiz.

121 **Meriç – Tasarruf**, s. 79; Hukukî dinlenilme hakkı gereği, savunma hakkını kullandıktan sonra taraflar, tasarruf ilkesi bağlamında ortaya koydukları talep sonucu üzerinden vakıalara en uygun hukuk kuralını uygulamalıdır. Mahkeme karar verebilmek için hangi vakıanın gerçekleştiğine ve bunlara hangi hukuk kuralının uygulanması gerektiğine, davacının talebi ile bağlı kalarak karar vermelidir. Ama hâkim hukukî görüşünü uygularken tarafların görüşü ile bağlı kalmak zorunda değildir **(Guldener**, s. 155-156). **Akil – İlke,** s. 9; **Postacıoğlu – Hukukî Sebep**, s. 509; **Meier,** s. 88.

122 Kesin hüküm etkisinin önemi özellikle, ikinci açılan dava bakımından, ilk davaya konu edilen bir hukukî ilişkiye bağlı olan bir münasebetin çekişmeli olması halinde kendini gösterir. Yani ilk davada dava konusu edilen hukukî ilişki, bir sonraki dava açısından uyuşmazlık konusu olan ilişkinin doğumu bakımından gerekli bir ön şart (Präjudizialität) niteliğinde olmalıdır. Örneğin, ilk davada sözleşmenin geçerliliğinin tespiti dava edilmiş ve bu husus kesin hükme bağlanmıştır, ikinci dava ile ise, sözleşmeden doğan bir edanın ifası talep edilmektedir. Bu noktada sözleşmenin geçerliliği, sözleşmeden doğan bir talep hakkının varlığı için ön şart niteliği taşımaktadır. Sözleşmenin geçerliliğinin sonraki davada tartışılmasına yer yoktur (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 229-230).

123 **İyilikli**, s. 365.

124 Alman hukuku bakımından hüküm fıkrası ya da gerekçe hükmün unsurları (elemanları, Urteilselemente) olarak ifade edilmektedirler (**Bilge/ Önen**, s. 700; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 7-8).

125 Savigny'nin de savunduğu gibi, hükmün gerekçesinde bulunan "hüküm unsurları (Elemente des Urteils)" da kesinlik kazanmaktadır (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 229).

126 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 179. HMK m. 297/1, c bendi gereği, mahkeme kararları asgari olarak tarafların iddia ve savunmalarının özeti, anlaşıp anlaşamadıkları hususlar, çekişmeli vakıalar hakkındaki deliller, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, sabit görülen vakıalar ile bunlardan çıkan sonuç ve hukukî sebepleri içermelidir ve bu durum AY m. 141, 3 hükmünde yer alan mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiği yönündeki hukukî düzenleme ile de uyumlu olmuştur. Hüküm fıkrasının gerek gerekçeye uygun oluşturulması

fıkrasının yorumlanması ve kapsamını belirlemek; hüküm fıkrası ile sıkı sıkıya bağlı olduğu için bir talep hakkında verilen karardan sonra bu talebin yeniden dava konusu yapılıp yapılamayacağını ve bir davanın esastan mı yoksa usulden mi reddedildiğini anlamak üzere başvurulabilir[127]. Bunun dışında kalan gerekçelerin kesin hükmün kapsamında olmadığı kabul edilir.

Diğer yandan, açılan bir davanın sonuçlanması üzerine kesin hükme bağlanan vakıaların hükmün gerekçesinde yer alsa bile kesin hükmün kapsamında olmadığı kabul edilir[128]. Ancak bunun kabulü aynı konuda ikinci bir dava ile çelişik hüküm verilmesi sonucunu da maddi hukuk gereği doğurmamalıdır. Her ne kadar gerekçede yer alan vakıa tespitlerinin kesin hükmün objektif kapsamına girmediği kabul edilse de sonuçta ikinci davada çelişik hüküm de verilmemelidir[129]. Örneğin, davacının, davalıya karşı sözleşmeye dayalı açtığı alacak davası bakımından, davalı sözleşmenin hiç yapılmadığı gerekçesi ile savunma yaparak davanın reddini talep eder ve bu talebi de yerinde görülerek dava reddedilirse; bu kararın kesinleşmesinden sonra davalının tekrar bu sözleşmeye dayanarak dava açmaması gerekir[130]. Zira sözleşmenin hiç yapılmadığını kabul, maddi hukuk gereği[131] var olan bir gerçeklik olarak kesin hüküm gücüne de bağlandığından tekrar dava konusu edilebilmesi mümkün olmayacaktır. Sözleşmenin hiç yapılmamış olduğu bir vakıa tespiti olarak hüküm fıkrasında değil, gerekçede yer alacak bir husustur. Bu nedenle dürüstlük

---

gerekse ikisinin de uyumlu olması gerektiği, gerekçeyi hüküm fıkrasının ayrılmaz bir unsuru haline getirmektedir. Tüm bu önemi ve işlevselliği nedeniyle gerekçenin kesin hükmün kapsamında kesinlikle yer almadığını söylemeye imkân yoktur (**Karslı – Muhakeme**, s. 609). Gerekçe ile hüküm fıkrası arasında zorunlu bir bağ varsa gerekçe de kesinlik kazanır (**Arslan – Kesin Hüküm**, s. 732; **Bilge/ Önen**, s. 700-703; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 798).

127 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059; **Karslı – Muhakeme,** s. 608; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 796-797; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 42.

128 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2060; **Ansay – Usul**, s. 369-370. Diğer yandan kesin hüküm kavramının içeriğini, yargılamanın konusu olan vakıa oluşturur. Hukukî himayeye ilişkin karar, adli gerçekliği temsil edeceğinden, adli gerçeklik özelliğini taşıyan kesin hüküm gücüne bağlanmış hükümle bir bütünlük içerisinde bulunan vakıalardır (**İyilikli**, s. 367 ve dn. 1131). Dava sebebi olan vakıalar, yargılama sonucunda hükmün temeli haline dönüşeceğinden dolayı maddi anlamda kesin hükmün bir unsuru haline gelecektir. Hükümde yer alan hukukun uygulanması halinde yapılan tespitin temelini vakıalar oluşturmaktadır (**Yıldırım – Teori**, s. 39, **Böhm**, s. 121).

129 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2060-2061.

130 Benzer örnekler için bkz. **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2061.

131 Karş. **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180.

kuralı gereği çözüm bulunmalıdır[132]. Hakkın kötüye kullanılmaması ve dürüstlük kuralı gereği, hükmün içeriğinde kabul edilerek kesin hüküm vasfı verilmesi gereken durumlar söz konusu olabilir. Zira bazı hallerde gerekçenin, hüküm fıkrası ile sıkı sıkıya bağlı olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, davalı yaptığı terditli savunma bakımından ilk olarak davacının talep ettiğinin aksine ona karşı borçlu olmadığını ve bu nedenle davanın reddini istediğini; ancak bu talebi kabul edilmezse kendisinin de davacıdan alacaklı olduğunu ve bu alacağınıdavacının kendisinin olan alacağı ile takas ettiğini ileri sürmektedir. Mahkeme davayı reddetmiş ve hüküm fıkrasında bir açıklamada bulunmamış olursa, davanın takas mı yoksa alacağının olmadığı nedeniyle mi reddedildiği ancak gerekçeden anlaşılabilir[133]. Aynı şekilde açılan 1.000 TL'lik bir alacak davasına karşı 2. 000 TL alacaklı olunduğuna ilişkin bir takas savunmasının dermeyan edilmesi halinde, takas sebebiyle dava reddedilecek olursa bu red kararı 2. 000 TL'lik alacağın takas sebebiyle 1. 000 TL'lik kısmı için hüküm ifade eder. Takas kabul edilerek dava reddedilecek olursa ancak 1. 000 TL olan kısmının son bulması ve 1. 000 TL'lik kısım bakımından hüküm fıkrası ile gerekçenin zarurî bir bağının olması söz konusu olacaktır[134]. Yani takas edilen miktarı aşan kısım bakımından kesin hükümden söz edilemeyecek, kesinlik takas yolu ile ileri sürülen 1. 000 TL'lik kısım bakımından söz konusu olacaktır. Kesin hükmün gerekçeye sirayeti nedeniyle de bağlayıcı olacaktır[135].

b. Dava Konusunun Varlığı ve Objektif Kesin Hükmün Sınırları

Kararın içeriğinin kesin hüküm özelliği dışında, kesin hükmün unsurlarının ve bu kapsamda özellikle dava konusunun unsurlarının değerlendirilmesi gerekir. HMK m. 303, I gereği maddi anlamda kesin hüküm, bir davaya ait şekli anlamda

---

132 **Arslan – Dürüstlük**, s. 74.

133 Örnek için bkz. **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059. Davalının ortaya koyduğu takas savunması bakımından eğer mahkeme, alacağın varlığını kabul etmez ve davalıyı alacağı ödemeye mahkum ederse, davalının bu alacağı ikinci bir dava ile ileri sürüp ayrıca bir eda davası açamayacağı yönünde bkz. **Üstündağ, Saim**, Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, İHFM, İstanbul 1960, s. 214.

134 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 45-45; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059-2060; **Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 231.

135 Bu durumda gerekçe olarak gözükebilecek bazı hususların aslında tespit hükmü olarak hüküm sonucunun içeriğinde yer aldığı da söylenmektedir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 801).

kesinleşmiş bir hükmün, diğer bir davada maddi anlamda kesin hüküm teşkil edebilmesi şartlarına ilişkin olarak; her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası[136] ile ikinci davadaki talep sonucunun aynı olması şartına bağlanmıştır. Yani ikinci davadaki talebin birinci dava sonucunda hüküm altına alınan sonucu kapsayıp kapsamadığına bakılacaktır[137]. Dava konusunun, maddi anlamda kesin hüküm için Roma hukukundan beri süregelen önemi haizdir. Kesin hüküm oluşabilmesi için dava konusunun, yani dava ile elde edilmek istenen sonucun aynı olması gerekir[138]. Çalışma konumuzun dava konusu olması gereği, kesin hükmün diğer unsurlarından olan taraf ve dava sebebinde aynîyet olması hususlarına burada detaylı değinilmeyecek, sadece teoriler bağlamında önemli görülen ilgili hususlara yer verilecektir. Yani hüküm fıkrasının kesinleşmesinin, dava konusu olarak sadece netice-i talebin mi yoksa netice-i taleple birlikte vakıaların da kesinleşmesine yani dava konusunun kesinleşmesine sebep olup olmayacağı ortaya konulmalıdır.

Dava konularının aynîyeti, hüküm fıkrasına bağlı olarak bir davada ileri sürülen talebin, daha önce maddi anlamda kesinleşen bir hüküm ile aynı olması halinde söz konusu olur[139]. Hüküm fıkrası[140], maddi anlamda kesinliğin ve bu

---

136 Maddi anlamda kesin hüküm, hüküm fıkrası hakkındadır ve gerekçe hüküm fıkrası ile sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte kesin hükme dahil değildir. Ancak kesin hükmün kapsamının, hüküm fıkrasından tam olarak anlaşılamadığı durumlarda gerekçeye de kesin hükmün etkisini anlamak için başvurulabilir (**Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059-2060; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 796; **Bilge/ Önen**, s. 700-702; **Ansay – Usul**, s. 369; **Üstündağ –Yargılama**, s. 718-719; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 993; **Domaniç**, s. 30 vd.; **Akil –Kısmî**, s. 195; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 7; **Karslı – Muhakeme,** s. 608). Alman DZPO § 322'de de sadece "davada ileri sürülen talepler" ifadesi ile gerekçeye değinilmeden, kesin hükmün kapsamı düzenlenmiştir. Blomeyer de bu düzenlemeye atıfla; "hükümler ancak dava veya karşılık dava vasıtasıyla öne sürülen talepler nispetinde kesinlik kazanırlar" (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 229). Diğer yandan gerekçe hükmün ayrılmaz, bütünleyici bir parçası ve hukukî dinlenilme hakkının da bir unsurudur (**İyilikli**, s. 366). Yargıtay'ın da kararın bir başka dava açısından kesin hüküm ya da delil niteliği bakımından gerekçesinin bulunması gereken ön şart olduğu yönünde bkz. HGK, 18.10.2006 T., 2006/11620 E., 2006/659 K. sayılı kararı; Yrg. 12. HD., 15.1.2013, 2012/ 23220 E., 2013/ 634 K. (**İyilikli**, s. 366, dn. 1126).

137 **Karslı – Muhakeme**, s. 607; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 732.

138 **Postacıoğlu, İlhan E.,** Muhkem Kaziyenin Şumulü (Kesin Hüküm Kapsamı), İBD 1990/1-3, (s. 10 vd.), s. 13. Talep sonucu, hüküm fıkrasını sınırlar ve hükmü icraya hazırlar (**Althammer – Interesse**, s. 273).

139 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 76; **Domaniç**, s. 30; **İyilikli**, s. 311-312; **Kuru - Muhakeme – V**; s. 5049; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 672; **Selçuk**, s. 951; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059.

kapsamda dava konusunun aynılığı açısından önemlidir. Kesin hüküm, hükmün konusunu oluşturan hak, yani talebi oluşturan dava konusu üzerinde meydana gelir[141]. Dava konusu, maddi hakka dayalı sübjektif bir hakkın korunması[142] olduğundan, maddi hukuka ilişkin aynı hukukî korunma amacını taşıyan davalar arasında aynîyetin olduğu kabul edilmektedir[143]. Dava konusu, netice-i talebe göre belirlenir ve her iki talep sonucu aynı, ancak nitelikleri farklı ise bunlar ayrı davalardır[144]. Hukukî himaye amacı ile açılan davanın niteliğine göre elde edilmek istenen hukukî sonucun hüküm altına alınması sağlanır[145]. Hukukî korunma amacı, talep sonucunun kendisi olduğundan dolayı, hukukî korunma amacını talep sonucundan soyutlamak ve ondan ayrı bir kavram olarak ifade etmek mümkün değildir. Her iki davanın konularının aynîyeti noktasında, salt talep sonuçlarının karşılaştırılması yeterli olmakla birlikte, talep sonucunun kapsamında yer alan hukukî korunma amacını ayrı bir unsur olarak saymak, hukukî korunma amaçlarında aynılık bulunmayan davalar bakımından talep sonuçlarının da farklı olacağı ve farklı dava konularının oluşacağı yargısına varılmasına sebep olur[146] Kanaatimizce de ister aynı hukukî korunma amacı olsun isterse farklı amaçlarda olsun, dava konularının aynılığı salt talep sonucuna göre belirlenmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu 303'ncü maddesinde yer alan "Bir hüküm davada veya karşılık davada ileri sürülen taleplerden sadece hükme bağlanmış olanlar hakkında kesin hüküm teşkil eder" düzenlemesi ile hükmün konusunun (Urteilsgegenstand), dava konusunun (Streitgegenstand) diğer bir deyişle tarafların dava veya karşı davada hukukî himayeye bağlı mahkemece tanınmasını istedikleri

---

140 Hüküm fıkrası (hüküm sonucu), hükmün esasını oluşturur ve mahkemenin, tarafların her bir talep sonucu hakkında vermiş olduğu cevaba denilir. Mahkeme tarafların netice-i talepte dayandıkları tüm taleplerine olumlu ya da olumsuz bir cevap vermek zorundadır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 992-993; **Bilge/ Önen**, s. 699).

141 **Meriç – Kesin Hüküm**, s. 388.

142 **İyilikli**, s. 312.

143 **İyilikli**, s. 312; **Yıldırım – Teori**, s. 38; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 86, dn. 141'deki yazarlar.

144 **Tiryaki**, s. 40).

145 **Ulukapı – Derdestlik**, s. 425, dn. 175

146 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 86; **Schwab**, s. 184.

haklarının[147] hükme bağlanmış şekli olduğu söylenebilir. Hükmün konusu, yargılamaya konu edilen tüm taleplerin bir görünümü olabileceği gibi, bazı taleplerin hüküm dışı bırakılmış olması halinde de sadece hükme bağlanmış olanlar hakkında sonuç doğurur. Yani kesin hükmün dava konusu edilmeyen talepler bakımından bir etkisi söz konusu olmayacaktır (HMK m. 303, 2). Mahkemece, tarafların talepleri ihmâl ya da farkında bile olunmaksızın hüküm altına alınmamış olursa, yani olumlu ya da olumsuz bir hüküm dahi verilmeyerek hüküm dışı bırakılmış talepler olursa, bunlar için zımni bir ret kararı verildiğinden söz edilemeyecek; çünkü kesin hüküm dava konusu edilen talepler bakımından sadece hükme bağlananlar açısından bir sonuç doğuracaktır[148]. Böyle bir durum temyiz sebebi teşkil edebileceği gibi, bunlar ileri de yeni bir dava konusu da yapılabileceğinden, kesin hüküm etkisinden hükme bağlanmayan bu talepler bakımından söz edilemeyecektir[149]. İster asıl davada, ister karşılık davada ileri sürülüyor olsun ancak hükme bağlanan taleplerde kesin hüküm söz konusu olacaktır. Örneğin, birden fazla talebin aynı dava dilekçesi ile ileri sürülmesi haline binaen söz konusu olacak objektif dava birleşmesi halinde, birleşen talepler kadar dava olacağından dolayı, her biri hakkında ayrı ve bağımsız karar verilmesi gerekecektir. Kesin hüküm ise, ancak hüküm kurulan talepler açısından söz konusu olacaktır[150]. Kesin hükmün varlığı, davanın konusu hakkında mahkemenin açıkça red ya da kabul yönünde karar vermesine bağlıdır[151].

Hüküm dışı bırakılan taleplerden başka, dava konusu edilen talep yerine yargılama sonucunda başka bir hükme varılması yani dava konusu talepten farklı talebe hükmedilebilmesi de istisnaen mümkün olabilecektir. Aslında hukukî düzenlememiz gereği, hâkimin tarafların talepleri ile bağlı olması talep edilenden fazlasına karar verememesi yani taleple bağlılık kuralı (HMK m. 26) gereği, dava konusundan başka bir şeye karar verilebilmesi ve hükmün talep edilmeyen şeye

147 **İyilikli**, s. 365; **Habscheid**, s. 290.

148 **Schwab**, s. 185; **İyilikli**, s. 365; **Karslı** – Muhakeme, s. 608; **Umar**, s. 886; **Bilge/ Önen**, s. 689; **Ansay – Usul**, s. 370-371; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 41; **Domaniç**, s. 35; **Kuru – Muhakeme – V,** s. 5049; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2059; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 802; **Habscheid**, s. 290; **Üstündağ – Yargılama**, s. 808; **Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1031.

149 **Karslı – Muhakeme**, s. 607; **İyilikli**, s. 365; **Habscheid**, s. 290.

150 **Schneider – Klage**, s. 228, Rn. 1031; **İyilikli**, s. 365; **Bulut**, s. 388.

151 **Üstündağ – Yargılama**, s. 808.

ilişkin oluşturulması pek mümkün değildir. Çünkü hükmün konusu, salt talep sonucu üzerinden bunu haklı gösteren vakıalar nazarı dikkate alınarak ve uygun hukuk kuralının olaya uygulanması sonucunda verilir. Ancak kanunun açıkça öngördüğü bazı hallerde hâkimin tarafların talebi ile bağlı olmaması durumu da söz konusu olabilir (HMK m. 26, 2). Bu duruma en tipik örnek yukarıda da ifade ettiğimiz boşanma davalarına ilişkin hususdur[152]. Boşanma davasına ilişkin olarak TMK m. 170, 3 gereği, boşanma talep edilmiş olmakla birlikte, hâkim, ortak hayatın yeniden kurulması ihtimal dahilinde ise, boşanma yerine ayrılığa karar verebilir. Buna karşılık açılan ayrılık davası ise, hâkim boşanmaya karar veremez (TMK m. 170, 2). Yine TMK m. 166, 3 gereği, anlaşmalı boşanma talep edilmişse, mahkemenin ayrılık kararı verebilmesi mümkün değildir. Bu durumda tarafın talebi yani dava konusu ettiği husus karşısında, verilen karar görüldüğü üzere farklı olabilecektir. Ayrılık kararının kabulü üzerine, daha sonra boşanma talep edilebilecektir ve dava konularının aynîyeti boşanma davası bakımından söz konusu olmayacaktır.

Bir diğer hal hükümde, talep hakkında bunun doğru olduğunu gösteren tüm hususların var olmasına rağmen, bu noktaların tümü hakkında bir karar verilmemiş olması haline binaendir. Normalde hakkında karar verilmeyen talebin kesin hüküm etkisinden söz edilemeyeceğinden dolayı dava konusu edilebilmesi mümkün olmakla birlikte; mahkeme aslında kararı ile birlikte bu hususlar hakkında zımnen de karar vermiş olabilir. Örneğin, mahkeme davanın kabulüne karar vermişse, davada tüm şartların ve bu sebeple dava konusu edilen tüm taleplerin hükme bağlandığı sonucuna varılır[153]. Aykırılık olduğu düşünülen hususlar hakkında şartları mukabilinde kanun yoluna gidilebilir.

Öncelikle kesin hükmün kapsamındaki dava konusu ile ilgili duruma eski maddi hukuk teorileri açısından bakıldığında; kesin hüküm açısından kabulü mümkün olmayan sorunların ortaya çıktığı görülmektedir[154]. Klasik örneğimiz

---

152 Bkz. yuk. § 1 D IV.

153 **Üstündağ – Yargılama**, s. 809.

154 **Schwab**, s. 19 vd.; **Schwab – İhtilaf**, s. 291-291; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 74; **Yılmaz – Islah**, s. 186; **Muşul –Terdit**, s. 93-94; **Börü – Teori**, s. 262; **Akil – Kısmî**, s. 124; **Börü – Devir**, s. 217; **Bulut**, s. 259; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 470; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 139.

tramvay kazasında, maddi hukuk teorilerindeki gibi haksız fiil ve sözleşmeye aykırılığa dayalı iki maddi hukuk talebinin olduğunu kabul etmek, tazminat talepli davada dava konuları aynı ve aynı maddi hukuka ilişkin hukukî koruma amacına hizmet eden vakıalar bakımından –belki birinin red, diğerinin kabulüne bağlı olarak- birbiriyle çelişen hükümler verilmesine yol açacaktır. Yani davacının sözleşmeye aykırılığa dayanan talebinin kabul edilip; buna karşı haksız fiile dayalı talebinin reddedilmesi halinde, talebin kısmen kabul ve kısmen reddi gibi açıklanması zor bir durum ortaya çıkacaktır. Yani davacı önce haksız fiil için dava açıp daha sonra bunun reddi üzerine sözleşmeye aykırılığa dayanarak kesin hüküm engeline takılmadan yeni bir dava açabilecektir. Maddi anlamda kesin hükmün de güvenliği zedelenecektir. Bunun için kesin hüküm bakımından da usulî bir talebin ve buna bağlı dava konusunun varlığı tartışmasız gereklidir.

Tek unsurlu teoriye bakıldığında, dava konusunun unsuru olarak tarafın talebi yani netice-i talepte ileri sürdüğü hak iddiası nazarı dikkate alındığından, sonraki dava bakımından kesin hüküm itirazı dava konularının aynîyeti noktasında ancak ilk davanın talep sonucu ile ikinci davanın talep sonucunun karşılaştırılması halinde saptanabilir[155]. Bu noktada vakıalar veya vakıalar kompleksi de dava konusunun belirlenmesinde bir unsur olmadığından ve dava sebebinin ayrı ve bağımsız bir unsur olduğu da göz önünde tutulduğundan[156], onlardaki değişiklik dava konusunu etkilemeyecektir. Ancak kesin hüküm açısından dava konusunun yanında dava sebebi olan vakıaların ve tarafların varlığı dava konusunun olmamakla birlikte kesin hükmün unsurları konumunda olmalarından dolayı kesin hüküm bakımından ayrı birer unsur olarak zaten aranacaktır.

Diğer yandan iki unsurlu teori bakımından, dava konusunun salt talep sonucuna göre belirlenmesi, davacının hangi vakıaya dayanarak hangi gerekçe ile bu

---

155 Davacının dava konusunun kapsamı, hükmün içeriğini (Urteilsinhalt) oluşturur ve mahkeme kararını salt usulî talep hakkında verir. Bu ise davacının talep sonucu ile gerçekleşir. Hukukî uyuşmazlığın orta noktası talep sonucudur. Talep sonucu değişirse dava da değişeceğinden mahkemenin kararı açısından son derece önemlidir. Salt talep sonucu önemli olmakla birlikte, dava konusunun tespitinde vakıanın yorumuna da başvurulabilir (**Schwab**, s. 184-185).

156 Kesin hükme ilişkin olarak, dava sebeplerinin, dava konusunun kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. **Tanrıver – Derdestlik**, s. 81, 83; **Börü – Teori**, s. 281-282; **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 75 vd.; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 726 vd.

talebi istediğinin anlaşılamadığından dolayı eleştirilmiş ve talep sonucu yanında vakıaların da dava konusunun belirlenmesinde şart unsur olduğu kabul edilmiştir. Bu durumun aynı zamanda kesin hükmün objektif sınırlarının belirlenebilmesi açısından da önemli olduğu vurgulanmıştır[157]. Davacının talebi, dava konusunu teşkil etmektedir, bu ise tarafların talebi ile hayat olayının birlikte ikili bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır[158]. Talep sonucu ve bu talebe dayanak gösterilen vakıalar dava konusunu oluşturur ve kesin hükmün bir şart unsuru konumunda olan dava konusu ancak bu iki unsurun birlikte değerlendirilmesi halinde nazarı dikkate alınabilir. Örneğin, bir tazminat talebinin taraflar arasındaki hem satım sözleşmesine hem de bir bonoya dayandırılması halinde, bir talebin iki ayrı somut olaya dayandırılması ve usulî talebin unsuru konumunda olan vakıalar bakımından bir talep yığılmasının olmasına yol açacaktır. Bu durumda aynı talep, bir satım sözleşmesine bir de bonoya dayanarak dava edilebileceğinden maddi hukuk teorisinin yol açtığı sakıncaların tekrar gündeme gelmesi sorunu ile karşılaşılacaktır. İlk davanın reddi üzerine ikinci bir dava aynı talep sonucu üzerine açılacak olursa vakıaları farklı olduğundan, farklı davalar olarak addedilen bu durum birbiriyle çelişen ve hukukî güvenliğini zedeleyen kararlar verilmesine sebep olacaktır. Diğer bir deyişle maddi hukuka ilişkin farklı bir koruma amacı söz konusu olursa, yani aynı konuda açılan davada, ileri sürülen vakıalar ilk davadaki vakıalardan farklı olursa, ilk davadaki hüküm ikinci dava açısından kesin hüküm oluşturmayacaktır. Ancak bunun için vakıaların, maddi hukuka ilişkin olarak farklı hukukî koruma amacını taşımaları gerekir.

c. Kesin Hüküm Bakımından Dava Konularının Aynı Olması Unsurunun Değerlendirilmesi

Hem Kanun gereği dava konusu ve dava sebebi kavramlarının farklı düzenlemeler altında olması[159] hem de dava konusunun belirlenmesi bakımından tek

---

157 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180.

158 **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180.

159 Kesin hükümle sonuçlanan boşanma davası bakımından hükme temel olmuş ve ilk davada ileri sürülmüş vakıalar üzerinde yeni bir dava açılması halinde dava konusu (ki boşanma talebi) ve tarafları aynı olursa, dava kesin hüküm nedeniyle görülmeyecektir. Karının kocasına yaptığı bir fiili hareket ilk davada şiddetli geçimsizlik olarak ileri sürülmüş, ancak boşanma için yeterli

unsurlu teorinin nazarı dikkate alınması gerektiği yönündeki görüşümüzden hareketle, açılan ilk davanın, ikinci dava ile aynı sayılabilmesi, dava konusunun sadece talep sonucuna göre belirlenmesi gerektiği kuralıyla çözülebilir[160]. Kesin hüküm açısından her iki davanın talep sonuçlarının yani dava konularının aynı olduğu saptandıktan sonra[161], kesin hükmün diğer şart unsurları olan dava sebebi ve taraflar açısından bir değerlendirme yapılacaktır[162]. Bu kapsamda dava konularının rakamsal olarak özdeşliği, kesin hüküm bakımından dava konularının aynîyetini gerektirir mi; kısmî dava açılması üzerine verilen karar sonraki kalan bakiye alacağı davası bakımından kesin hüküm etkisi doğurur mu; açılan bir tespit davası sonucunda verilen hüküm, sonraki eda davası bakımından nasıl değerlendirilmelidir; açılan bir eda davasındaki mahkumiyet hükmü, aynı hukukî ilişkiye yönelik tespit davası bakımından nasıl değerlendirilecektir; bir davada konunun ön sorun olarak incelenmesi haline binaen bu konu sonradan ayrı davada ileri sürülürse ne şekilde değerlendirilecektir; bir davaya karşı açılan karşılık dava sonradan ayrı bir davanın konusu yapılabilir ve takasın bu noktada önemi nasıl olacaktır ve terditli davaların

görülmeyerek hüküm kesinleşmiş; bu kesinleşmeden sonra aynı fiili hareket cana kast olarak görülmüş ve boşanma davası açılmış olursa, her iki davanın sebebi aynı olduğundan bu yeni dava reddedilecektir (**Arslan – Kesin Hüküm**, s. 729). Benzer şekilde bkz. Boşanma davasının reddi hükmü, ancak boşanma talep eden davacının boşanmaya hakkı bulunmadığının tespitini yaptığı ölçüde kesin hüküm etkisine sahip olacaktır. Bir kadın çok fena muameleye maruz kaldığı için boşanma davası açmış, zina gerekçesini ise saklı tutmuştur. Bu, zinayı öne sürmekten çekinmesi ya da zina hakkında henüz bilgi sahibi olmaması gerekçesine dayanabilir. İşte bu halde davası reddedilen davacının, sonraki dava bakımından boşanma talebini artık "önceki davada ileri sürdüğü ya da sürebileceği vakıalara dayandıramayacağı" hükme bağlanmıştır (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 231-232). Derdestlik bakımından bkz. Maddi olaylar aynı kaldıkça, tarafların farklı hukukî sebeplere binaen açtıkları davalara derdestlik ile karşı konulabilir (**Tiryaki**, s. 39). Kanaatimizce Arslan'ın örneğinde de olduğu gibi, boşanma davasına konu fiili hareket vakıa (hayat olayı), dava konusu boşanma talebi, hukukî sebepler ise geçimsizlik ve cana kast olarak ifade edilmiştir. Burada çekişmeye konu unsur ise evlilik birliği (kurumu) olarak karşımıza çıkmaktadır. Hâkim hukukî sebebi kendisi bulup uygulamakla ödevli olduğu ve aynı vakıanın birden fazla hukukî sebebe dayanıyor olmasının kesin hüküm bakımından farklı bir sonucu doğurmaması, maddi anlamda kesin hüküm bakımından dava sebebi yani vakıa unsurunun ayrıca ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

160 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 82-83; **Börü – Teori**, s. 281-282; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 426; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 732; **Yılmaz – Islah**, s. 190.

161 Dava konusuna ilişkin belirleme, hukukî koruma ihtiyacı göz önüne alınarak yapılacaktır (**Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 322-327, s. 1395, Rn. 16).

162 Zira bu şartların hepsinin birlikte olması lazımdır (**Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 79; **Karafakih**, s. 172).

hükmü ne şekilde olacaktır gibi soruların tek unsurlu teoriden hareketle kesin hüküm açısından cevaplandırılması gerekir.

Dava konularının rakamsal olarak ifade edildiği davalar bakımından ilk davada aynen teslim, diğer davada ise bedelinin dava edilmiş olması halinde dava konularının eşit olduğunu kabul etmek gerekecektir[163]. Zira burada iki talep sonucunda da aynı hukukî menfaatin istendiğini kabul ve bu nedenle dava konularının aynı olduğu sonucuna varmak gerekecektir[164]. İlk davada davacı, satış parası ile kanunî faiz alacağını istemiş, satış parasına ilişkin talep kabul edilmiş; ancak kanunî faiz alacağı bakımından dava reddedilmişse, tekrar kanunî faiz alacağı bakımından ikinci bir dava açması halinde dava konularının aynı olduğu sonucuna varılacaktır[165]. Yine bir davada, taşınmaz malın mülkiyeti dava edilip reddedildiğinde, ikinci bir davanın konusu aynı taşınmazın mülkiyetine ilişkin olursa kesin hüküm bakımından dava konusunun yani mülkiyet hakkının talep edilmesine ilişkin talep sonuçlarında bir aynîyet olduğundan dolayı reddedilmesi gerekecektir[166]. Buna karşı, her iki davanın konusu olan maddi şeyler fiziki bakımdan aynı olmakla birlikte, bunlar üzerinde talep olunan haklar farklı ise, dava konularının aynı olduğundan söz edilemez[167]. Örneğin, bir taşınmazın mülkiyetine ilişkin dava reddedildikten sonra, bu taşınmaz üzerinde bir irtifak hakkı dava edilebilir. Ki olması gereken hukuk açısından özellikle böyle aynı maddi şey üzerinde yapılan hak iddiaları bakımından dava konusu kavramından ayrımlı olarak çekişme konusu kavramının kabul edilmesidir. Dava konusu, davacının netice-i talebinde yer alan hak

163 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 78; **Önen – Yargılama**, s. 332; **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 732. Burada önemli olan "müştereklik" yani aynı zararı tazmin amacına yönelik bir talep hakkının söz konusu olmasıdır. Bu müşterek hedef de kesin hüküm tesiri için yeterlidir. Yani aynen tazmin talepli davası reddedilince davacının bir de nakden tazmin talepli dava açması halinde her ne kadar aynen tazmin, nakden tazmine göre farklı olsa da sonradan açılan davada, ilk davanın reddi hükmü kesin hüküm tesiri yaratacaktır (**Blomeyer – Kesin Hüküm**, s. 231). Aslında Blomeyer'in de ifade ettiği şey, kesin hükmün sadece dava konusu edilen şey hakkında sonuç doğurması haline özgüdür ve aynı konuya ilişkin tek bir talep hakkı dava konusunun oluşmasına ve buna binaen hükmün konusunun inşasına yeterlidir. Aynı amacı hedefleyen bir talepte hem aynen tazmin hem de nakden tazmine karar verilmesi birbiriyle çelişen hükümlerin verilmesine ve hukuk güvenliğinin zedelenmesine sebep olur.

164 **Tiryaki**, s. 40.

165 Derdestlik bakımından örneği için bkz. **Tanrıver – Derdestlik**, s. 85.

166 **Önen – Yargılama**, s. 332.

167 **Gürdoğan – Kesin Hüküm**, s. 78.

iddiasıdır. Örneğimiz bakımından bu hak iddiası ister bir malın mülkiyetine isterse diğer bir sınırlı aynî hak tesisine ilişkin olsun aslında çekişme konusu tektir ve o da davaya konu edilen taşınmaz maldır. Yani çekişme konusunun aynîyeti söz konusu olmakla -üzerinde hak iddia edilen maddi şey aynı olmakla- birlikte, dava konularının aynîyetinden söz edilemeyecektir[168]. Bu durum da dava konusu noktasında talep sonucunun önemini bir kere daha ortaya çıkarmaktadır. Buna aynı kişiye karşı aynı vakıalara dayanılarak açılan maddi ve manevi tazminat davaları gösterilebilir. Davacı ilk davasında maddi tazminat, ikinci davasında ise aynı davalıya aynı vakıa olan kazaya ilişkin manevi tazminat talebinde bulunursa ilk davanın konusu maddi tazminat talebine; ikinci davanın konusu ise manevi tazminat talebine ilişkin olacağından dava konularının aynı olmadığı söylenebilecektir[169]. Bu durumda manevi tazminat talepli davada maddi tazminat hükmünün kesin hüküm içerdiği iddiası dinlenmeyecektir.

Kısmî dava açılması üzerine verilen kararın sonraki kalan bakiye alacağı davası bakımından kesin hüküm etkisi doğurup doğurmadığı da dava konusu bakımından ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur. Kısmî davanın konusunu, bölünebilir bir alacağın belli bir kısmının dava yoluyla talep edilmesi oluşturur. Bakiye kalan alacak, ayrı bir davaya konu edilebileceği gibi, ıslah suretiyle de dava konusuna dahil edilebilir. Bölünemez bir edimin kısmî davaya konu edilmemesi, hükmün icrası bakımından da söz konusudur. Bu durumda bölünemeyen bir edim için kısmî dava açılması mümkün olmadığından, dava sonunda elde edilen hükmün de icrası mümkün olmayacaktır[170]. Hukukumuzda kısmî hüküm verilmesi çok sınırlı olduğundan (bkz. HMK m. 436, 2) bu husus genel anlamda kabul edilmemiştir[171]. Ancak DZPO § 301 gereği, kısmî hüküm (Teilurteil) müessesi gereği, dava

---

168 Bu durum özellikle dava dilekçesinin unsurları bakımından dava konusu ve talep sonucu yanında çekişme konusu unsurunun da dilekçeye eklenmesi ile belirlenebilir.

169 **Arslan – Kesin Hüküm**, s. 732; Derdestlik bakımından bkz. **Tanrıver – Derdestlik**, s. 89; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 427; **Tiryaki**, s. 40.

170 **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 851; **Akil – Kısmî**, s. 65, dn. 15.

171 Türk hukukunda nadir de olsa tam ve kısmî hüküm ayrımı yapıldığı görülmektedir (**Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet,** Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı 5. B., İstanbul 2017, s. 413, kn.1820; **Muşul**, **Timuçin**, Medenî Usul Hukukunda Ara Kararları, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1988, C. 4, S. 4, (s. 217-262), s. 218; **Akil – Kısmî Hüküm**, s. 180; **Bulut,** s. 391).

konusunun (veyahut karşılık davaya konu talebin) bireyselleştirilebilir bir kısmı, karar verilmeye uygun olarak, dava konusu edim de bölünebilir bir nitelikte ise söz konusu olacaktır[172]. Bunun gerçekleşmesi için illa bir kısmî dava açılmış olması şart değildir. Zira kısmî dava ile kısmî hüküm farklı kavramlardır[173]. Kısmî dava alacağın belli bir kısmının talep edilerek açıldığı dava iken, kısmî hüküm alacağın tamamının dava edildiği ancak yalnız belli bir kısmının hüküm altına alındığı usulî durumu ifade etmektedir[174]. Tüm dava türleri bakımından kısmî hüküm verilebilmesi kabul edilmiştir[175]. Bu objektif davada da söz konusu olabilir[176]. Kısmî hükmün, dava konusu açısından önemi, dava konusunu iki veya daha fazla yargılama konusu haline getiriyor olmasındandır[177]. Diğer bir deyişle, davacının talep sonucunun bir kısmı hakkında karar verilmekle birlikte, diğer kısmı bakımından davaya devam edilmektedir[178]. Hukukumuzda açıkça bir kısmî hüküm düzenlemesi olmadığından dolayı kısmî dava açılması halinde verilecek hükmün, diğer dava bakımından niteliğinin ne olacağı ortaya konulmalıdır. Zira kısmî dava ile bakiye alacağa ilişkin ek davanın, dava konularının ayrı olduğu noktasında bir tereddüt söz konusu değildir[179]. Bu bağlamda Türk hukukunda kısmî davanın kabul ve reddine göre bir değerlendirme yapılmakta ve kısmî davanın kabul edilmesi halinde verilen hükmün, bakiye alacağa ilişkin ek dava bakımından kesin delil niteliği taşıdığı kabul

---

172 **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 59, s. 294-295, Rn. 9; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 301, s. 1303, Rn. 2; **Thomas/ Putzo,** § 301, s. 574, Rn. 2a; **Akil – Kısmî**, s. 65, dn. 15. Ayrıca bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Akil, Cenk**, Genel Hatlarıyla Alman Medenî Yargılama Hukukunda Kısmî Hüküm, İÜHFM C. LXX, S. 1, Y. 2012, (s. 179-202), s. 179 vd.; **Rosenberg – Präklusionswirkung**, s. 313.

173 **Boran Güneysu**, s. 129-130, dn. 491.

174 **Boran Güneysu**, s. 129-130, dn. 491; **Muşul – Usul**, s. 449. Kısmî dava ile kısmî hüküm arasındaki tek ortak nokta, talebin bölünebilir olmasındadır **(Boran Güneysu**, s. 129-130, dn. 491).

175 **Akil – Kısmî Hüküm**, s. 181; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 59, s. 294-295, Rn. 9. Sadece o kısmın kesin hüküm teşkil edeceği hakkında bkz. **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 301, s. 1303, Rn. 2.

176 **Akil – Kısmî Hüküm**, s. 182; **Bulut**, s. 413-414; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 413-414, kn.1821. Ancak mütelahik davada talep, birden fazla hukukî sebebe dayandırıldığından kısmî hüküm verilebilmesi mümkün değildir (**Akil – Kısmî Hüküm**, s. 182, dn. 19, s. 184).

177 **Boran Güneysu**, s. 135.

178 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 413, kn.1820.

179 Bkz. § 5 F.

edilmektedir[180]. Dava konusu açısından bakıldığında, tarafları ve vakıaları aynı olan kısmî dava ve ek davanın talep sonuçları farklıdır. Bu nedenle verilecek hükmün konusu da birbirinden farklı olacaktır. Ancak bu durum aralarında bağlantı bulunan kısmî ve ek dava açısından birbirinden farklı ya da çelişik kararlar verilmesini de gerektirmemelidir. Bunu sağlamak üzere kısmî davada verilen hükmün bir kesin delil teşkil etmesinden ziyade Yargıtayca kabul edilen bir "güçlü delil" ya da "kuvvetli takdiri delil" olduğunu kabul etmek daha yerinde olacaktır[181]. Güçlü delil ile kastedilen, bu delilin hâkimi etkileme gücüdür[182]. Kısmî dava sonucunda verilen hüküm, ek davayı etkileyecek nitelikte olabilir; ancak onun için bağlayıcıdır demek, dava konuları farklı olan kısmî ve ek davanın çalışmamız açısından da çelişmesi anlamına gelecektir[183]. Hâkim kısmî davadaki tespitlerle yetinmek zorunda değildir. Kendisi de gerekli gördüğü incelemeleri (bilirkişi gibi) yaptırabilir[184]. Ayrıca taraflar da (aynı olduğundan) dürüstlük kuralına uygun davranmak ve çelişkili ifadelerde bulunmaktan kaçınmalıdır[185].

Kısmî dava bakımından değerIendirilmesi gereken diğer bir husus kısmî davanın kabulü değil de reddi haline ilişkindir. Gerek açık gerekse örtülü kısmî dava açılması halinde, geri kalan kısmın dava edilmesinde her iki dava türü bakımından kesin hükmün sadece dava konusu edilen kısımlara ilişkin olduğu yönünde bir

---

180 **Kulaksız**, s. 45 vd., 95; **Akil – Kısmî**, s. 183; **Kuru/ Budak**, s. 344; **İyilikli**, s. 495; **Karslı - Muhakeme**, s. 610; **Akkan – MTD ve İtirazın İptali**, s. 4; **Yıldırım – Delil**, s. 222; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 775. Dava dışı bırakılan alacak kesimi bakımından, kesin hükme dayanılarak ek dava açılmasının engellenemeyeceği yönünde bkz. **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 578-579; **Akil – Kısmî Hüküm**, s. 200.

181 Yrg. 18. HD., 15.2.1993 T., 1993/13654 E., 1993/1656 K. (**Akcan, Recep**, Yargıtay Kararlarındaki "Güçlü Delil" Kavramının Hukukî Niteliği, SÜHFD, Y. 2004, C. 12, S. 1-2 (s. 7-24), s. 12). **Budak – Üçüncü Kişi**, s. 20; **Aşık – Bekletici Sorun**, s. 222 vd.; **Tercan**, s. 209; **Karslı, Abdurrahim,** Usul Hukuku Açısından Rücu Davaları, İstanbul 1994, s. 170-171.

182 **Budak – Üçüncü Kişi**, s. 20; **Aşık – Bekletici Sorun**, s. 223; **Akil – Kısmî**, s. 194. Güçlü delil, bir takdiri delil olduğundan hâkim vicdani kanaatine göre değerlendirecektir (**Akcan – Güçlü Delil**, s. 24).

183 **Akil – Kısmî**, s. 190-191; **İyilikli**, s. 495 vd.

184 **Karslı – Rücu**, s. 168.

185 **Arslan – Dürüstlük**, s. 57-58; **Yıldırım – Delil**, s. 144; **Tercan**, s. 181 vd.; **Akil – Kısmî**, s. 192.

tereddüt yoktur[186]. Zira ister açık isterse örtülü kısmî dava bakımından olsun, verilen ret kararı sadece talep sonucuyla sınırlı olarak sonuç doğurur ve bakiye alacağın ayrı bir davaya konu edilmesini engellemez[187]. Bu kesin hükmün dar yorumlanması gerektiğinin de bir sonucudur[188]. Kısmî dava, bir eda davası olduğundan, bunun esastan reddedilmesi ve bu hükmün de şeklen kesinleşmesi halinde, kısmen dava edilen ve sadece belli bir kısmının hüküm altına alınmasının istendiği alacağın temelindeki hukukî ilişkinin yokluğunun tespit edilip edilmediği ve bunun da ek dava bakımından bağlayıcı olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır. Kanaatimizce kısmî ve ek davanın ayrı talep sonuçlarının yani dava konularının olmasının bir sonucu olarak; kısmî davanın esastan reddine karar verilmesi halinde kısmî davaya konu hukukî ilişkinin yokluğu kesin olarak tespit edilmiştir. Ancak bu kısmî dava bakımından verilen bir hükümdür ve ek davanın sırf bu kesin hüküm sebebiyle açılmasına imkân yoktur, denilemez[189]. Çünkü her ne kadar arada taraf ve vakıa yönünden benzerlik olsa da dava konusu edilen talep her iki dava bakımından farklı olduğundan bu davaların aynılığından, diğer bir deyişle kısmî davadaki hükmün, bakiye alacağa ilişkin ek dava bakımından kesin hüküm oluşturduğundan söy edilemez. Dürüstlük kuralına uygun olarak çelişkili bir karar verilmemelidir, ancak ek davaya bakan mahkeme yeni baştan bir yargılama ve değerlendirme yapacağından, kısmî davayla aynı yönde karar vermek zorunluluğunda değildir[190]. Dava konusu açısından tek unsurlu teorinin gerektirdiği sonuç da budur.

Kesin hüküm, dava konusu ilişkisinde değerlendirilmesi gereken bir diğer husus, açılan bir tespit davası sonucunda verilen hükmün, sonraki eda davası bakımından nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkindir. Tespit davası, bir hakkın veya hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığına ilişkin açılır ve verilen tespit hükmü,

---

186 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1004; **Üstündağ – Ne Zaman Kısmî,** s. 414; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 229.

187 **Akil – Kısmî**, s. 195; **Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 229.

188 **Karslı – Rücu**, s. 169-170; **Akil – Kısmî**, s. 195; **Domaniç, s. 41.**

189 **Üstündağ – Kısmî Dava**, s. 10 vd. Karş. **Tanrıver – Kısmî Dava**, s. 864-865; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 579.

190 Bkz. benzer yönde **Akil – Kısmî**, s. 190 vd.

maddi anlamda kesinlik taşır[191]. Bu tespit hükmü, tespit davalarının esastan incelenmesi sonucunda verilir. Zira tespit hükmünün dinlenemeyeceği yönünde verilen red hükmü, "dava konusu" açısından maddi anlamda kesin hüküm oluşturmaz[192]. Yani aynı konuda açılacak diğer bir dava kesin hüküm nedeniyle reddedilmeyip, hukukî yarar görülürse dinlenip esastan karara bağlanabilir[193]. Tespit hükmü müspet bir tespit davası sonucunda verilmiş olursa, ne yeni bir müspet tespit davası ne de yeni bir menfî tespit davası açılabilmesine imkân yoktur. Ancak tespit davasından sonra bir eda davası açılabilir ve eda davası bakımından bir kesin hüküm söz konusu olmaz[194]. Zira tespit davası ve eda davasının dava konuları ve hüküm konuları birbirinden farklıdır. Ancak eda davası bir tespit hükmü içermesi ve bu hükmün de davadan daha önce kesinlik kazanması nedeniyle, bu tespit hükmü, eda davası bakımından kesin delil niteliği taşıyacak ve hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığının tespitine ayrıca gerek duyulmayacaktır[195]. Açılan bir eda davasındaki mahkûmiyet hükmü, sonradan açılacak aynı hukukî ilişkiye yönelik bir tespit davası bakımından hukukî yararın olmadığı gerekçesiyle kabul edilmeyecektir[196]. Çünkü eda davası açılması mümkün iken, bir tespit davası açılmasında hukukî yarar yoktur. Ki bu durum inşai davalar ile tespit davası bakımından da aynen geçerlidir[197]. Kısmî davanın tamamen kabulü halinde bunun ek dava bakımından kesin delil teşkil etmeyeceği yönündeki görüşümüz bakımından da savunduğumuz üzere kısmî ve ek davanın dava konularının farklılığı noktasındaki görüşümüzün, esasında eda ve tespit davaları bakımından da savunulması gerekir. Zira eda davası açılabilecek halde tespit davasının açılamayacağını kabul etmek, ancak tespit davası ile istenilecek hukukî korumanın, eda davası ile tamamen elde edilebilecek olması halinde mümkündür[198]. Yani eda davası sonucunda elde edilecek hükmün tespite ilişkin kısmı, tespit davası

191 **İyilikli**, s. 511; **Kuru/ Budak**, s. 340.

192 **Kuru/ Budak**, s. 340.

193 **Kuru/ Budak**, s. 340; **Hanağası – Menfaat**, s. 251.

194 **İyilikli**, s. 511-512; **Kuru/ Budak**, s. 342.

195 **Kuru/ Budak**, s. 340.

196 **Hanağası – Menfaat**, s. 253.

197 **Kuru/ Budak**, s. 342-343; **Hanağası – Menfaat**, s. 253.

198 **Hanağası – Menfaat**, s. 255.

sonucunda alınacak hükme göre daha dar ise, eda davasından ayrı bir tespit davasının açılabileceği kabul edilmelidir[199]. Çünkü dava konusu edilen talebin belirlenmesi noktasında, istenilen hukukî koruma amacı belirleyici olmaktadır. Tek unsurlu teori gereği de bunun tespitini sağlayacak unsur talep sonucu olacaktır.

Belirsiz alacak davası, geçici talep sonucuna binaen açıldığı ve yargılama sırasında da talep sonucu kesinlik kazandığından dolayı, kesin hüküm açısından eda davası gibidir[200]. Yani sonra açılacak dava ister belirsiz isterse tam eda davası olsun kesin hüküm nedeniyle incelenemeyecektir[201]. Çünkü dava konusu edilen talepler bakımından bir benzerlik olacaktır. Belirsiz alacak davasının reddi üzerine de davacı talep sonucunu artırsın ya da artırmasın, bu karar kesinleştikten sonra ikinci bir dava kesin hüküm nedeniyle açılamayacaktır. Çünkü red kararı alacağın tümüne diğer bir deyişle geçici talep sonucunun kesinleşmesine ilişkin olacaktır[202]. Yani dava konusu edilen talebi tek unsurlu teori gereği de tamamen kapsayacaktır.

Objektif dava birleşmesine konu her bir talep birbirinden farklı dava konuları içerdiğinden kesin hüküm etkisi bunlar açısından da söz konusu olmayacaktır[203]. Yani görünüşte tek hüküm, gerçekte ise talep sayısında hüküm mevcut olacaktır[204] ve bunların birbiri bakımından kesin hüküm teşkil etmesi dava konusu olan talepleri

---

199 **Hanağası – Menfaat**, s. 255.

200 **Simil – BAD,** s. 340.

201 **Simil – BAD**, s. 340. Pekcanıtez, davacı geçici talep sonucunu yargılama sırasında artırmazsa, hâkim, geçici talep sonucunu kesin talep sonucu gibi değerlendirerek hükmünü verecek ve alacaklı aynı alacağa binaen ikinci bir dava açacak olursa kesin hüküm ile karşılaşacaktır (**Pekcanıtez – BAD**, s. 66; **Ercan – BAD**, s. 118). Buna karşılık doktrinde diğer bir görüşe göre, belirsiz alacak davası, kısmî davanın bir türü olduğundan geçici talep sonucu artırılmadığında bu dava kısmî davaya dönüşür ve artırılmayan kısım ayrı bir davaya konu edilebilir. Böylece kesin hüküm sadece talep edilen kısımla sınırı olarak söz konusu olur (**Özkaya - Ferendeci – Objektif**, s. 180). Kanaatimizce belirsiz alacak davası yukarıda da ifade edildiği üzere bir eda davasıdır. Bu nedenle artırılmayan kısım bakımından bir kesin hüküm etkisi doğacaktır ve davacının bunu ek bir kısmî davaya konu edebilmesi mümkün olmayacaktır. Zira ortada bir bütünü teşkil eden ancak şimdilik belli bir bölümü geçici talep sonucu ile dava edilmiş bir dava konusu vardır. Bkz. § 4 D.

202 **Simil – BAD,** s. 344; **Pekcanıtez – BAD**, s. 66; **Ercan – BAD**, s. 118.

203 Kısmî hüküm verilmesi gerektiği yönünde bkz. **Bulut**, s. 391 vd.

204 **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 1093.

farklı olduğundan mümkün değildir. Taleplerden birinin kabul ya da red edilmesi diğerini etkilemez; her bir talep açısından ayrı ayrı karar verilmesi gerekir[205].

Terditli dava bakımından, kısmî hüküm verilmesi mümkün olabilir. Yani asıl talep kısmî bir hükümle reddedilebilir[206]. Ancak hukukumuzda bu durum ayrıca düzenlenmediğinden, terditli davada kademeli bir talep istemi söz konusu olduğundan, verilecek tek bir kararın kesin hüküm niteliği taşıması söz konusu olacaktır. Bu da asıl talebin red ve kabul edilmesine göre yardımcı talep hakkında karar verilmesine bağlı olacaktır[207]. Dava konusu açısından tek unsurlu teori gereği terditli dava bakımından biri asıl diğeri yardımcı olan iki talep söz konusudur. Mahkeme asıl talebi kabul ederse, artık yardımcı talep hakkında karar verilmez; asıl talebi ve yardımcı talebi reddedebilir; ya da asıl talebi red edip, yardımcı talebi kabul edebilir[208]. Asıl talep ve yardımcı talep arasında bir kesin hüküm etkisi, dava konusu taleplerin farklı olması gereği söz konusu olamayacaktır.

Son olarak karşı dava ve takasa ilişkin kesin hüküm ve dava konusu ilişkisine bakıldığında, asıl dava ile karşı davanın dava konuları tek unsurlu teori gereği farklı olduğundan her iki dava hakkında ayrı ayrı karar verilmesi gerekmektedir. Asıl dava reddedilip, karşı dava kabul edilebileceği gibi tersi de söz konusu olabilir. Ya da mahkeme her iki davayı kabul de edebilir[209]. HMK m. 134 gereği, asıl davanın herhangi bir sebeple (feragat, kabul, sulh) sona ermesi, karşı davanın görülmesine engel değildir, hükmü ile de farklı iki davanın ve verilecek farklı kararların olduğu görülmektedir. Tek şart, asıl dava ile karşı dava arasındaki talepler bakımından bir bağlantının ya da takas veya mahsup ilişkisinin olmasıdır. Bunun hüküm altına alınmasını isteyen davalı, mutlaka bir karşı dava açmalıdır. Çünkü bunu davacının iddialarını çürütmeye ve davanın reddini sağlamaya yönelik takas savunması ile de

---

205 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 615; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 75; **Akyol Aslan - Feragat**, s. 212; **Bulut**, s. 24-25.

206 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Muşul – Terdit**, s. 189 vd. **Akil – Kısmî Hüküm**, s. 180. Zira yardımcı talep hakkında karar verilebilmesi, asıl talebin ret veya kabulü şartına bağlandığından, önce bunun hakkında karar verilmesi gerekir (**Muşul – Terdit**, s. 187).

207 **Muşul – Terdit**, s. 186.

208 **Muşul – Terdit**, s. 187.

209 **İyilikli**, s. 374-375; **Arslanpınar, Tuğçe,** Medenî Yargılama Hukukunda Karşı Dava, Ankara 2017, s. 135-136.

yapabilirse de bununla sadece savunma yapmakla yetinir; yoksa kendi hakkının da hüküm altına alınmasını talep edemez[210]. Bu hususa aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinilecektir[211].

C. DAVANIN AÇILMASININ SONUÇLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Davanın açılmasının gerek usul hukuku gerekse maddi hukuk bakımından bazı sonuçları vardır[212]. Genel olarak dava konusunun tek unsur gereği, talep sonucuna göre belirleniyor olmasından dolayı, taleple bağlılık ilkesine de bağlı olarak hâkim yargılamayı bu talebe istinaden yürütecek ve davanın açılmasına bağlanan sonuçlar da bu talep sonucuna yönelik doğacaktır.

II. Maddi Hukuk Sonuçları Bakımından Dava Konusu

Türk Borçlar Kanunu m. 133 gereği alacaklı dava veya def'i yoluyla mahkemeye veya hakeme başvurursa zamanaşımı kesilir. Yani maddi hukuktaki bu düzenleme gereği davanın açılması ile dava konusu edilen alacak veya hak bakımından zamanaşımı kesilmiş olur[213]. Dava konusu edilmeyen hak veya alacak için zamanaşımının kesilmesi söz konusu olmaz[214]. Ayrıca zamanaşımına uğramış bir borcun dava konusu edilmesi de söz konusu değildir[215]. Ancak tek başına dava açmak da dava konusu edilen alacak ve hak bakımından zamanaşımının kesilmesi için yeterli değildir; bunun mutlaka borçluya yöneltilmiş olması gerekir[216]. Davanın

---

210 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1229.

211 Bkz. § 10 D.

212 Davanın açılması ile birlikte dava konusu alacak vergi hukuku bakımından şüpheli alacak niteliği taşır (bkz. VUK m. 323, 1, 1) (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1170).

213 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1170; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 639; **Kıyak, Emre,** Türk Hukuk Muhakemesinde Davanın Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları, Ankara 2014, s. 55.

214 **Ergenekon**, s. 60-61.

215 Zamanaşımı hiçbir zaman borcu bütünüyle ortadan kaldırmaz. Borcu ifa eden borçlu, sonuçta kendi borcunu ifa etmiş sayılmaktadır (**Ayan – Borçlar**, s. 349).

216 **Ergenekon**, s. 54.

açılmasından sonra zamanaşımı süresi dolmuş olursa TBK m. 158 gereği altmış günlük ek süreden yararlanılır. Bu sürede esasında dava konusu edilen alacak ya da hak bakımından önemlidir. Zira talep sonucunda yer verilen hakka ya da alacağa (diğer bir deyişle dava konusuna) göre mahkemenin yetkili veya görevli olmaması halinde ya da düzeltilebilecek bir yanlışlık yapılması veya vaktinden önce yapılmadığı için reddedilmiş olması haline binaen zamanaşımının veya hak düşürücü sürenin dolması halinde, bu ek süre hakkından faydalanılabilir.

Dava konusu açısından kısmî dava, zamanaşımının kesilmesi bakımından özellik gösterir. Kısmî davanın açılması halinde zamanaşımı, sadece dava açılan kısım için kesilmiş olur[217], diğer kısım bakımından ise zamanaşımı işlemeye devam eder[218]. Kısmî davada, belirsiz alacak davasından farklı olarak bakiye alacak için zamanaşımı kesilmez[219]. Belirsiz alacak davası bakımından, talep sonucu ile alacağın tümünün hüküm altına alınmasını amaçladığından, zamanaşımı da dava konusu edilen alacağın tamamı bakımından kesilecektir[220]. Geçici talep sonucu bakımından zamanaşımı kesilmesi söz konusu olmayacaktır[221]. Müspet tespit davasının açılması halinde zamanaşımı kesilirken; zamanaşımının kesilebilmesi için alacağın varlığının aranıyor olması gereği, menfî tespit davası bakımından zamanaşımının kesilmesi söz konusu olmaz[222]. Terditli dava bakımından zamanaşımı hem asıl hem de fer'i talep bakımından kesilmektedir[223]. Topluluk davasının açılması, daha sonra üyelerin açacakları davalar bakımından zamanaşımının kesilmesi sonucunu doğurmaz[224].

---

217 **Ergenekon**, s. 61; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1177; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 322; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 639; **Kıyak –Sonuçlar**, s. 57; **Akil – Kısmî**, s. 288 .

218 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 322; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 639.

219 **Akil – Kısmî**, s. 288; **Simil – BAD**, s. 112 vd.

220 **Simil – BAD**, s. 113-114; **Rosenberg/Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**, § 95, s. 523, Rn. 38. Dava konusu, zamanaşımı ile de ilgili olan bir hususdur (**Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 2, s. 34, Rn. 4).

221 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Simil – BAD**, s. 348 vd.

222 **Kuru / Budak**, s. 311-312; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 639; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1177-1178.

223 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 640; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1178.

224 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1178.

Davanın açılmasının diğer maddi hukuka ilişkin sonucu, hak düşürücü sürenin korunmuş olmasıdır (önalım davası gibi). Hak düşürücü sürenin geçmesiyle, hak düşmüş olacağından bu bir itiraz sebebi olarak re'sen incelenecektir[225]. Dava konusu hakkın hak düşürücü süreye bağlı olması halinde, davanın bu süre içerisinde açılması ile birlikte hak korunmuş olacaktır[226]. TBK m. 158'deki ek altmış günlük süreden hak düşürücü süre bakımdan da yararlanılabilecektir.

Davanın açılmasının maddi hukuk bakımından sonuçları bağlamında şahsa bağlı hakların malvarlığı hakkına dönüşmesine ilişkin bazı örnekler de dava konusu ile yakından ilgilidir. Örneğin mirasçılara geçen nafaka, manevi tazminat gibi davalar bakımından davacının ölmesi halinde, ölenin şahsını ilgilendiren bu davaların mirasçılara karşı devam ederek kişi bakımından bir değişikliğin yaşanması söz konusu olmaktadır[227]. Özellikle boşanma davası örneğinde, dava konusunun değişmesi söz konusu olmaktadır[228]. TMK m. 181, 2 gereği, boşanma davası devam ederken ölen eşin mirasçılarının bu davaya devam etmesi ve esasında bu dava bakımından sağ kalan eşin kusurlu olduğunun tespiti sağlanabilmektedir. Davanın konusu, sağ kalan eşin kusurlu olup olmadığının tespiti ve onun mirasçılığına engel olunmasına yöneliktir[229].

III. Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları Bakımından Dava Konusu

1. Davanın Açılmasının Usul Hukuku Sonuçları ile Dava Konusu İlişkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Davanın açılmasının davanın esasına yani diğer bir deyişle uyuşmazlık konusuna etkisi maddi hukuk bakımından sonuçlarını; davanın açılmasının davanın

225 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 641; **Kıyak –Sonuçlar**, s. 59.

226 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 641; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1178.

227 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 641; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1178.

228 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1178-1179.

229 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1179; **Karslı – Muhakeme,** s. 498. Bu durum özellikle zina, hayata kast, pek kötü davranış, haysiyetsiz hayat sürme sebeplerinden biriyle açılan boşanma davası bakımından davacının ölmesi halinde, bu kusurlu davranışlara rağmen davalı eşin mirasçı olabilmesi noktasındaki haksız ve adaletsiz sonuçların doğmasına engel olmak amacıyla kabul edilmiştir (**Yavuz, Cevdet**, Türk Medenî Hukuku ve Türk Borçlar Hukuku Mevzuatı, Yenilenmiş 12. B., İstanbul 2014, s. 328).

açılmasına bağlanan usulî süreçte etkilerini göstermesi ve usul işlemlerini etkiliyor olması halinde ise bunun usul hukukuna ilişkin sonuçlarını ortaya koymaktadır[230]. Davanın açılmasının usul hukuku bakımından sonuçlarının da dava konusu ile ilişkisi söz konusudur. Davanın açılması ile mahkemenin davayı inceleme yükümlülüğü ortaya çıkar[231]. Bu da dava dilekçesi üzerinden yapılacağından dolayı, dava konusu ve vakıalar üzerinden mahkeme gerekli incelemeyi yapmak ve bir karar vermek zorundadır[232]. Mahkeme usulden ya da esastan bir karar vermek yükümlülüğündedir[233].

Davanın açılması ile derdestlik başlar. Bu konu da dava konusu ile yakından ilişkilidir. Ancak yukarıda ayrı bir bölümde incelendiğinden burada ayrıca değerlendirilmeyecektir[234].

Davanın açılması, davanın açıldığı tarihe göre davanın şartlarının incelenmesini ve hüküm kurulmasını gerektirir. Özellikle görev, kesin yetki, derdestlik, hukukî yarar ve kesin hüküm gibi dava konusu ile yakından ilişkili dava şartları bakımından da diğer dava şartlarında (bkz. HMK m. 114) olduğu gibi davanın başında, ön inceleme aşamasında incelenmesi ve ona göre davanın esasına geçilmesi gerekir (HMK m. 137). Dava şartına ilişkin eksiklikte hâkim vereceği kesin sürede tamamlanmasını talep eder ve bu eksikliklerin tamamlanması halinde davaya devam edilir. HMK m. 115, 3 gereği de başlangıçta fark edilmemekle birlikte hüküm anında bu eksikliği tamamlanmış davanın usulden reddedilmemesi gerekecektir. Mahkemenin hükmü bakımından dava konusu edilen talep önemlidir. Zira davanın açıldığı anda ileri sürülen talep bakımından mahkemece karar verilecek, daha sonraki olay ve talepler bu bakımdan dikkate alınmayacaktır[235].

---

230 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 69.

231 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1181-1182; **Karslı – Muhakeme,** s. 499; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 642; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 323; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 243.

232 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1181; **Karslı – Muhakeme,** s. 500; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 642; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 323; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 243.

233 **Karslı – Muhakeme,** s. 500.

234 § 6 B III.

235 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1187; **Karslı – Muhakeme,** s. 500; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 643; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 324; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 243. Ancak bu

Özellikle görev ve bunun yanında bazı hallerde yetki de dava konusuna ilişkin olduğundan dolayı, davanın açılmasından sonra meydana gelen değişiklikler mahkemenin görev ve yetkisini etkilemeyecektir. Yeni hüküm ile görevli mahkeme değişse bile, açık bir hüküm olmadıkça yeni hüküm açılmış davaları etkilemeyecek ve mahkeme görevsizlik kararı vermeyecektir[236]. Davanın açılması halinde mevcut olmakla birlikte sonradan ortadan kalkan bir dava şartının dikkate alınıp alınmayacağının dava konusu açısından özellik arz eden hususlarının değerlendirilmesi gerekir. Çünkü davanın değiştirilmesi yasağı gereği, bunun istisnaları ayrık tutulacak olursa, dava konusu kural olarak tüm yargılama boyunca aynı kalacaktır[237]. Buna göre, davanın açıldığı sırada olmakla birlikte daha sonradan ortadan kalkan bir dava şartının dikkate alınması gerektiği genel olarak kabul edilmektedir[238]. Buna göre, dava açıldığı sırada mevcut olan hukukî yararın, dava açıldıktan sonra ortadan kalkmasının dava konusu ile de ilişkisi düşünüldüğünde ne şekilde değerlendirileceği önemli bir husustur. Dava açıldıktan sonra davacının hukukî yararının değişmesi söz konusu olabileceğinden, tüm dava şartları ve özellikle hukukî yararın hükmün verilmesi anına kadar olması şarttır[239]. Eğer bir dava şartı davanın açılması anında mevcut olur ve daha sonra ortadan kalkarsa bu durumda davanın esastan karara bağlanmasına imkân kalmaz[240]. Her dava şartının ki özellikle dava konusu ile yakından ilgili hukukî yararın hüküm verilinceye kadar hatta hükmün kesinleşmesine kadar mevcut olması gereklidir[241]. Hukukî yarar

---

durum mutlak nitelik taşımaz. Yani dava devam ederken taraflar sulh yoluyla bu davayı sona erdirebilirler ve HMK m. 313, 3 gereği dava konusu dışında kalan hususların da sulhun kapsamına dahil edilmesine karar verebilirler. Böylece davanın açılmasından sonra mevcut dava konusunun dışında kalan hususların ve onun açılmasından sonra ortaya çıkan talep veyahut hakların sulhun kapsamına alınması sağlanabilir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 643).

236 **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 190 vd.; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1188.

237 **Hanağası – Menfaat**, s. 330.

238 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1188. Zira dava dinlenilebilir olmadığından reddedilmelidir (**Karslı – Muhakeme,** s. 500).

239 **Hanağası – Menfaat**, s. 331; **Kuru –Dava Şartları**, s. 185; **Kuru/ Budak**, s. 99; **Bilge – Yargılama,** s. 408; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 243; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 949; **Bilge – Yargılama,** s. 360.

240 **Hanağası – Menfaat**, s. 331; **Kuru –Dava Şartları**, s. 185; **Kuru/ Budak**, s. 99; **Bilge – Yargılama,** s. 360; **Bilge/ Önen**, s. 408; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 243; **Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**, s. 948; **Üstündağ –Yargılama**, s. 277.

241 **Hanağası – Menfaat**, s. 332.

dışında, davanın açıldığı tarihte mevcut olan haklar hakkında karar verilmesi gereklidir[242]. Bu durum özellikle sürekli edimli kira gibi alacak hakları bakımından önem arz etmektedir. Davanın açıldığı tarihte mevcut olan hakların dava konusu edileceğini kabul etmek, sürekli edimli ilişkiler bakımından, talep edilmeyen kısmın hüküm altına alınmasını engelleyecektir[243]. Bu nedenle dava (sebebi, yani vakıa) ve hukukî sebebi aynı olan davanın açılmasından önce ve dava tarihinden sonra gerçekleşen edimler bakımından, dava tarihinden önce açılanın da hüküm altına alınmasına bir engel olmamalıdır[244]. Ancak bu durum dava konusu hakkı etkileyen vakıalar ile ilgili değildir. Dava tarihinden önce gerçekleşen vakıalar dikkate alınacağından, ancak davanın açılmasından sonra hakkın sona ermesine sebep olan vakıaların dikkate alınması gerekir[245]. Davayı konusuz bırakan (veya talep sonucunu azaltan) bu vakıaların iddia ve savunma yasağı ile tartışılmadan ileri sürülebilmesi gerekir[246]. Davanın konusuz kalması davalının ödeme yapması ya da dava sonucunda elde edeceği yararı fiilen elde etmesi halinde söz konusu olur[247]. Ancak hakkın doğumunu sağlayan vakıalar, ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı ve istisnaları kapsamında ileri sürülebilecektir[248]. Dava sırasında dava ile ilgili yeni bir vakıanın ortaya çıkması durumunda, eğer bu vakıa davayı etkileyip yeni bir talep sonucunun oluşmasına sebep oluyorsa vakıanın ve buna bağlı talep sonucunun belirtilmesi ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı kapsamında olabilir[249]. Eğer vakıa, davayı etkilemez ve yeni bir talep sonucu oluşturmazsa bu durumda bu vakıaya bağlı bir itiraz sebebinin oluşup oluşmadığına

---

242 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 114 vd.

243 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 115-116.

244 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 116. Belirsiz alacak davasında, davanın açılması ile birlikte mevcut hakka ilişkin olarak karar verilmesi gereklidir. Dava konusu açısından, belirsiz alacak davasının açılması halinde dava konusu alacak ya da hak davanın açıldığı tarihte tamamen belli olmakla birlikte rakamsal olarak belirlenemiyorsa, dava sırasında belirlenecek olan miktar esasında yeni bir miktar olmayıp, davanın açılmasından önce olmakla birlikte tespit edilemeyen alacağın miktarının tespit edilmesine ilişkindir.

245 **Hanağası – Menfaat**, s. 331; **Kıyak –Sonuçlar**, s. 116-117.

246 **Üstündağ – Yasak**, s. 121; **Kıyak –Sonuçlar**, s. 117.

247 **Hanağası – Menfaat**, s. 336-337.

248 **Üstündağ – Yasak**, s. 121.

249 **Üstündağ – Yasak**, s. 121. **Yılmaz – Islah**, s. 177 vd.

bakılmalı ve dava dosyasından anlaşılabiliyorsa re'sen dikkate alınmalı; aksi halde bir def'i teşkili söz konusu ise ancak karşı tarafça ileri sürülmesi halinde dikkate alınmalıdır[250].

Dava konusunun değerinde dava devam ederken kendiliğinden bir artış yaşanır ve davaya konu edilen miktar artırılmak istenirse, bu belirlemenin davanın açıldığı tarihe göre yapılıyor olmasından dolayı, bu hususun mahkemenin kararına esas alınmaması gereklidir[251].

Davanın açılmasının usul hukukuna ilişkin sonuçları bakımından ihtiyati haciz ve ihtiyati tedbirin korunması da dava konusu ile alakalıdır. Zira geçici hukukî korumalar ile davanın açılması arasındaki sıkı bağ, özellikle dava konusu açısından da kendisini göstermektedir. Bu husus aşağıda ayrı bir başlık altında inceleneceğinden burada ayrıca değinilmeyecektir[252].

2. Davanın Açılmasının "Davayı Geri Alma Yasağının Başlaması" Sonucu ile Dava Konusu İlişkisinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

"Davadan feragat" ve "davayı takipsiz bırakmak"[253] [254], "davanın konusuz kalması"[255], "davayı kabul"[256], "mahkeme içi sulh"[257] ve son olarak "davanın

---

250 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 118.

251 **Kıyak –Sonuçlar**, s. 118. Örneğin, dava konusu taşınmazın değeri, hüküm anında artacak olursa, bu durum, hükmün bu değer üzerinden verilmesini gerektirmeyecektir (**Kıyak – Sonuçlar**, s. 118).

252 Bkz. aşa. § 6 F.

253 Tasarruf ilkesi gereği, hiç kimse davasını takibe zorlanamaz (**Meriç – Tasarruf**, s. 179 vd.; **Aslan, Kudret,** Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması, Ankara 2016, s. 72). Medenî yargı sistemimizde davayı takipsiz bırakma her iki tarafın sadece duruşmaya katılmaması ve bazı usul işlemlerini yapmaması olarak anlaşılmaktadır (**Ulukapı, Ömer,** Medenî Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997, s. 39-40; **Aslan,** s. 73; **Meriç – Tasarruf**, s. 184-185). Davanın takipsiz bırakılması halinde davalının rızası şart değilken; davanın geri alınmasında davalının açık rızası gereklidir (**Kuru –Ders Kitabı**, s. 244; **Aslan,** s. 75; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 325). Davanın takipsiz bırakılması halinde dava eğer yenilenmezse (üç ay içerisinde) davanın açılmamış sayılmasına karar verilecek ve davacı yargılama giderlerine mahkum olacağı gibi davanın açılması ile meydana gelen sonuçlar ortadan kalkacaktır (**Kuru –Ders Kitabı**, s. 244; **Aslan,** s. 77; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 326; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1192; **Ulukapı – Taraflar**, s. 149-151; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 443). Davanın geri alınmasından farklı olarak, davanın derdestliği devam edecektir (**Aslan**, s. 79; **Ulukapı – Taraflar**, s. 151; **Ulukapı – Derdestlik**, s. 416-417). Davacı, davanın açılmamış sayılması halinde yeniden harç ödeyerek bir dava açabilir ve bu eski davanın devamı değil, yeni bir dava sayılacaktır (**Ulukapı – Taraflar**, s. 149). Dava konusu açısından davanın açılmamış sayılması halinde dava konusu edilen talebe ilişkin takibin yapılmaması ve

duruşmaya gelinmemesi halinde dosyanın işlemden kaldırılması söz konusudur. Yani dosyanın belli bir süre derdest kalarak ona bağlı sonuçları doğurması, ancak yenileme talebi olmaması halinde davanın açılmamış sayılması ve buna ilişkin kaydın kapatılması sonucu ile karşılaşılır (HMK m. 150, 4, 5). Burada rıza olmaksızın davanın devam edilmemesi haline ilişkin bir durum söz konusudur. Ancak daha sonra hukukî korunma ihtiyacı yeniden doğacak olursa, tarafın aynı davalıya karşı, aynı talebe binaen dava açabilmesi söz konusu olacaktır. Dava konusu edilen talep hakkında davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi, daha sonra bu talebin dava konusu edilmesine engel değildir. Dava şartları, yeni davaya göre belirlenecektir. Zamanaşımı ve hak düşürücü süre yeni davaya göre (talep sonucuna bağlı olarak) belirlenecektir. Davanın açılmamış sayılması haline bağlı, davayı sona erdiren taraf işlemleri yeni açılacak dava bakımından yeniden değerlendirilecektir.

254 "Davanın atiye bırakılması", davayı geri alma ve davanın takipsiz bırakılması anlamlarına gelmek üzere, uygulamada kabul edilen bir kavram olmakla birlikte kanunda düzenlenmemiştir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 443; **Alangoya – Usul-I,** s. 204). Davacının bu talebi karşısında, tarafın iradesinin geri alma mı yoksa davayı takipsiz bırakmak mı olduğu yönünde hâkimin davayı aydınlatması gerekir (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1191-1192; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 325-326; **Aslan**, s. 73-74).

255 Buradaki amaç, yani mahkemenin inceleme yapmasına ve yeni bir karar vermesine engel durum, kesin hüküm ya da çelişki yasağından ziyade olsa olsa hukukî yarar yokluğundan kaynaklanmaktadır (**Meriç – Tasarruf**, s. 225). Doktrinde bu durumu ifade etmek üzere gerçek anlamda davanın konusuz kalması ve gerçek olmayan davanın konusuz kalması tasnifi yapılmıştır (**Meriç – Tasarruf**, s. 226-227). Buna göre; gerçek anlamda davanın konusuz kalması, dava konusunun her iki unsuru olan talep sonucu ve hayat olayının tatmin edilmesi veyahut ortadan kalkması halinde söz konusu olurken; gerçek olmayan davanın konusuz kalması halinde ise talep sonucunun istenilmemesi veya talep sonucu değişikliği ile davanın devamının sağlanmasıdır. Yani bu halde hayat olayı ortadan kalkmamaktadır. Gerçek davanın konusuz kalması, alacak davasında dava konusu alacağın ödenmesi; gerçek olmayan davanın konusuz kalmasına ise borçlunun temerrüdüne dayalı aynen ifa davasında ifaya konu eşyanın telef olması ve talep sonucunun ortadan kalkarak; hayat olayı devam ettiği için talep sonucu değişikliği ile davanın devamının sağlanmasıdır (**Meriç – Tasarruf**, s. 226-227). Kanaatimizce bu ayrım ve gerçek anlamda davanın konusuz kalmasının savunulması çift unsurlu teorinin benimsenmiş olmasındandır. Tek unsurlu teori gereği bu ayrımın kabul edilmesi gerçek olmayan davanın konusuz kalmasının sadece seçimlik davalarda uygulanabileceği gibi bir algıya sebep olmaktadır. Örneğin aynen ifanın mümkün olmaması halinde borçlu temerrüdüne bağlı diğer seçimlik hakkın kullanılması ile talep sonucu değişikliğinin sağlanmasıdır. Davanın konusuz kaldığı beyan edilince, dava geleceğe etkili olarak sona ermektedir (**Aslan**, s. 87). Davanın konusuz kalması, dava konusu hakkında esas bakımından bir tasarrufu konu edinmektedir. Bu nedenle ister alacak davası bakımından alacağın ödenmesi, isterse aynen ifa bakımından eşyanın telef olması halinde olsun; dava konusu edilen talebe ilişkin bir değişme, farklılaşma söz konusudur. Alacak davası bakımından aynı vakıaya bağlı başka bir talep de dava konusu edilebilir; ya da benzer şekilde aynen ifa bakımından eşyanın telef olması sebebiyle var olan vakıaya bağlı başka bir talep farklı bir davanın konusu edilebilir. Önemli olan davanın esası hakkında inceleme yapılmasına engel bir durumun olmasıdır. Vakıa bu hususu etkileyebilir. Ancak gerçek anlamda dava konusuz kaldı diye, o vakıaya bağlı taleplerin de önüne hukukî korunma ihtiyacı ve hukukî yarar gerekçesiyle geçilemez.

256 Bu konuda bkz. aşa. § 7 H.

257 Bu konuda bkz. aşa. § 7 H.

durması"[258] davanın geri alınmasından farklı kavramlardır[259]. Özellikle "davanın konusuz kalması", HMK da özel olarak düzenlenmeyen ancak yargılama giderleri bağlamında HMK m. 331, 1'da adı geçen bir hususdur. HMK m. 331, 1 gereği, "Davanın konusuz kalması sebebiyle davanın esası hakkında bir karar verilmesine gerek bulunmayan hallerde, hâkim, davanın açıldığı tarihteki tarafların haklılık durumuna göre yargılama giderlerini takdir ve hükmeder" şeklindedir. Bu durum, mahkemenin davanın esasına ilişkin bir hüküm vermesi gerekliliğinin herhangi bir sebeple ortadan kalkması halini ifade etmektedir[260]. Dava konusu hakkında yargılama yapılarak karar verilmesine gerek olmaması halinde davanın konusuz kaldığından söz edilir. Dava dilekçesinde yer alan taleplerin tamamı ya da bir kısmının karşılanmış olması halinde örneğin, alacak davası devam ederken ödemenin, müdahalenin men'i davası devam ederken müdahalenin ortadan kalkması halinde, talepler karşılanmış olacaktır ve böylece dava konusu edilecek talebin varlığından söz edilemeyecektir[261].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 123 gereği, davanın açılmasından sonra, davalının açık rızası olmadıkça davacı davasını geri alamaz. Davacının davayı geri alması, davalının "açık rızası" şartına bağlıdır; zımnen verilmesi yeterli değildir[262]. Geri alınabilen davanın tekrar açılabilmesi ve davalının dava açılması tehlikesi ile karşı karşıya kalması nedeniyle davalının iradesine önem verilmiştir[263]. Davanın geri alınması halinde davacı dava açma hakkını saklı tutarak şimdilik davasını takip etmeyerek geri almaktadır; yoksa dava konusu haktan feragat etmemektedir[264]. Geri

---

258 Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 165'deki şartların gerçekleşmiş olması halinde "bekletici mesele" bu hususta örnek verilebilir (**Aşık – Bekletici Sorun**, s. 79 vd.). Davanın durması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Aslan**, s. 96 vd.

259 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Aslan,** s. 53 vd.

260 **Arslan**, s. 81, dn. 158'de adı geçen yazar.

261 **Arslan**, s. 82; **Meriç – Tasarruf**, s. 225 vd.

262 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 326; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1189; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 441; **Aslan**, s. 108 vd.; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 643-644; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 244; **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 269, s. 1088, Rn. 2.

263 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 643-644; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1190-1191; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 445.

264 **Karslı – Muhakeme**, s. 501; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1189; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 325; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 443; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 244; **Aslan**, s. 55; **Alangoya – Usul-I,** s. 204.

alınan dava konusu hak maddi hukuk açısından zamanaşımına uğramamışsa yeniden dava konusu yapılabilir[265] ve mahkemece davanın esası hakkında karar verilmediğinden dolayı, geri alınan dava ileride açılacak dava bakımından kesin hüküm teşkil etmez[266]. Davalının rızası ile dava geri alınacak olursa dava hiç açılmamış sayılacak ve davanın açılması ile doğan tüm sonuçlar geçmişe etkili olarak ortadan kalkacaktır[267].

Davanın geri alınması (Klagerücknahme, Klagezürucknahme; Alman ZPO § 269) mahkemenin kesin hükümle davayı sonuçlandırmasını beklemeksizin davayı sona erdiren hallerden biridir[268]. Ancak davayı sona erdiren taraf işlemlerinden farklı olarak hakkın özüne etki edecek şekilde gerçekleşmez. Davanın geri alınmasının konusu, talep sonucuna ilişkin değildir. Diğer bir deyişle ne dava konusu yapılan usulî talep, ne de maddi hukuka ilişkin hak, davanın geri alınmasının konusunu teşkil etmez[269]. Zira davanın geri alınması halinde mahkeme, artık maddi hukuka ilişkin bir değerlendirme yapamamaktadır[270]. Bu nedenle maddi hukuka ilişkin bir değerlendirme yapılamayan usulî bir talep, yeniden aynı taraflar arasında, aynı vakıaya dayanılarak yeni bir dava konusu yapılabilmektedir. Dava geri alındığından sağlanamayan hukukî koruma talebi, maddi hukuk açısından da talep edilebilir bir nitelikte ise yeniden dava konusu edilebilmektedir. Davanın geri alınması, doğrudan dava dilekçesinde yer alan talep sonucu üzerindeki tasarrufu konu edinen bir işlem

---

265 Çünkü bu maddi haktan ve ona bağlı dava hakkından vazgeçmek anlamına gelmemektedir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 443).

266 **Karslı – Muhakeme**, s. 502.

267 **Karslı – Muhakeme**, s. 501; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1189; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 326; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 443; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 244; **Aslan**, s. 55.

268 **Aslan**, s. 147.

269 **Aslan**, s. 147. Davanın geri alınması "yargısal hak iddiasıdır". Tasarruf ilkesi kendisini yargısal faaliyet iddiasının geri alınmasında gösterir (**Meriç – Tasarruf**, s. 190 vd.). Davanın geri alınmasında tarafın hâkimiyeti rol oynar (**Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 269, s. 1088, Rn. 2).

270 **Meriç – Tasarruf**, s. 195; **Aslan**, s. 148. Yargılama, maddi anlamda doğru karar vermeye yönelik olmalıdır (**Ulukapı, Ömer,** Medenî Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, SÜHFD, C. 1, Y. 1988, S. 1, (s. 171-188), s. 171).

değildir[271]. Davacı, davanın geri alınması talebi ile mahkemeye karşı yönelttiği hukukî korunma talebini şimdilik geri çekmektedir[272]. Bununla birlikte mahkeme de hüküm verme yetkisinden kaçınmakta ve davanın takibinden vazgeçmektedir. Tek unsurlu teori gereği, dava, dava dilekçesi ile talep sonucuna binaen açılmakta ve dava konusu edilen bu talep sonucunda yer alan usulî talep, geri alınmaktadır. Bu duruma ne vakıa ne de talep sonucu etkendir. Yani davacı bunlar üzerinde ve özellikle talep sonucuna bağlı olarak dava konusu üzerinde tasarruf etmemektedir. Çünkü maddi hukuk bakımından talep edilebilir bir nitelikte olan hakkın, mahkeme eliyle usulî bir talep olarak dava konusu edilmesine engel bir durum söz konusu değildir. Ortada kesin hüküm ya da derdestlik de olmadığından geri alınan davanın yeniden dava konusu edilmesi halinde böyle usulî bir durumun olduğu iddia edilemeyecektir. Mahkeme bir yargılama yapmadığı ve esasa ilişkin ret ya da kabul kararı da vermediği için davanın yeniden açılması halinde, bu yeni dava konusu (talep sonucu) hakkında mahkeme bir değerlendirme yapıp, bir hüküm tesis edebilecektir. Davalının rızası ile hüküm kesinleşinceye kadar davasını geri alabilme hakkını haiz olan davacı, böyle usulî bir işlemle mahkemenin yargılamayı hüküm vermeksizin bitirebileceğini ifade ettiğinden[273]; daha sonra bundan ayrımlı tasarruf ilkesine bağlı yeni bir usulî talep ileri sürme hakkını da kaybetmeyecektir.

D. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI VE BUNUN İSTİSNALARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Kural Olarak

Teksif ilkesi gereği, tarafların cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi vermelerinden sonra HMK m. 141, 1'deki davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi

271 **Meriç – Tasarruf**, s. 202; **Aslan**, s. 148. Sadece mahkemeye verilen yetkinliğin ve görevin geri alınması anlamında kullanıldığına ilişkin bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 202. Mahkeme, kesin hüküm teşkil edecek şekilde karar verme yetkisine sahip değildir (**Aslan**, s. 148).

272 **Aslan**, s. 148.

273 **Aslan**, s. 149.

yasağı başlar[274]. Davacı davasını açarken ve cevaba cevap verirken davasının temelini teşkil eden vakıaları ve buna bağlı taleplerini bu yasağın da var olması gereği iyi değerlendirmelidir. Çünkü gerek dava sebebi vakıalar gerekse talep sonucu bu yasak kapsamındadır[275]. Dava konusu ile bağlantılı olan husus, talep sonucudur. Buna göre, davacı, talep sonucu kısmında talebinin ne olduğunu açıkça belirtir ve iddianın genişletilip genişletilmediği ve yine değiştirilip değiştirilmediği talep sonucuna göre belirlenir[276]. Yani bu yasak dava malzemesinin toplanması bağlamında taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda işlerlik kazanırken; re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar bakımından uygulanmaz[277]. Keza davanın açılmasından sonra doğan olaylar (mesela evlilik birliğinin sarsılması, pek kötü ve onur kırıcı muamele, hayata kast sebebiyle açılan boşanma davasından sonra benzer ya da dava sebebi olarak gösterilen vakıaların tekrarı niteliğinde olan ve davanın açılmasından sonra doğan vakıalar; asıl vakıaları tamamlayan ve zımnen ona dahil olan vakıalar; davacının cevaba cevap dilekçesi vermesinden sonra ortaya çıkan vakıalar)[278], belirsiz alacak davası (bakımından alacağın miktarının tam ve kesin olarak belirlenmesinin mümkün olduğu anda yasağa tabi olunmaksızın talep arttırılabilir) (HMK m. 107) ve tarafta iradî değişiklik (HMK m. 124)[279],

---

274 İstinaf yargılamasında, bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmüş iddia ve savunmalar ile bağlıdır ve bu evrede ıslaha başvuru da tamamen yasaklanmıştır (HMK m. 357). İstinafta, davanın taleplerle ve belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yeni baştan görülmesi söz konusudur. Esasında istinafta iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı mutlak olarak uygulanır; ancak bunun biraz yumuşatılması, yeni ölçekte yeni vakıa getirilerek, ıslaha başvuru yolunun açılması, istinafın genişletilmiş bir temyiz olmadığının ortaya konulması adına gereklidir. Temyiz aşamasında ise salt hukuka uygunluk denetimi yapıldığından, iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı mutlak olarak uygulanacaktır (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 677-678).

275 **Karslı, Abdurrahim,** Klageverbesserung, Annales de la Faculte Droit d'Istanbul 2003, (s. 407-420), s. 407.

276 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1149.

277 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 678; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1250; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 342; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 271; **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 312; **Yılmaz – Islah**, s. 168; **Karslı – Muhakeme**, s. 690; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 333.

278 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 271; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 343; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 680; **Bilge/ Önen**, s. 469; **Bilge – Yargılama,** s. 416; **Üstündağ –Yargılama**, s. 526, 532; **Yılmaz – Islah**, s. 157 vd.; **Alangoya - Vakıalar,** s. 105 vd.; **Alangoya – Dava Temeli**, s. 285; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 333; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 408.

279 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 342-343; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1254-1255; **Yılmaz – Islah**, s. 42-43; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Islah

mahkemenin talep edilenden başka bir şeye hüküm vermesinin mümkün olduğu haller (boşanma yerine ayrılığa karar verilebilmesi)[280], hukukî sebeplerin değiştirilmesi,[281] talep sonucunun daraltılması[282] hallerinde yasağın olmadığı kabul edilmektedir.

Ayrıca sonradan ortaya çıkan vakıalar ile dava konusunun tarafların iradesi dışında kalkması ya da değişmesi halinde de yasak uygulanmaz[283]. Örneğin, dava konusu edilen malın yanması (ki bu bir çekişme konusudur) halinde davaya mal üzerinden devam edilmesi mümkün değilse, dava tazminata çevrilebilir ve dava konusu malın aynen iadesinden buna ilişkin dava bedel olarak tahsiline dönüştürülür ve bu da yasak kapsamında sayılmaz[284]. Benzer şekilde dava konusunun devredilmesi halinde de bu yasak uygulanmaz (bkz. HMK m. 125)[285]. HMK m. 125, 1 gereği, davalının, dava konusunu üçüncü kişiye devretmesi halinde davacıya bir seçim hakkı tanınmıştır. Davacı, dava konusunu devralan üçüncü kişiye karşı davaya aynı dava konusu üzerinden devam edilmesini isteyebileceği gibi, davaya devreden davalıya karşı tazminat davası olarak da devam edilmesini isteyebilir. Normal şartlarda davanın konusunun tazminata dönüştürülmesi halinde talep sonucunun değiştirilmesi yasak kapsamında değerlendirilmeliyken, Kanun gereği böyle bir

---

Konusunda (HMK m. 176-182) Getirdiği Yenilikler, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, s. 2064-2067.

280 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 271; **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 312; **Karslı – Muhakeme**, s. 690; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 333-334.

281 **Bilge/ Önen**, s. 468; **Bilge – Yargılama,** s. 415; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 272; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1250; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 681; **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 312; **Yılmaz – Islah**, s. 145; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 333.

282 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 272; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1250; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 679; **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 312; **Üstündağ –Yargılama**, s. 536. Bir görüşe göre talep sonucunun daraltılması, şartları varsa davanın geri alınması yasağı (ancak karşı tarafın muvafakati ile yapılabildiğinden) kapsamına girebilir (**Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 409, s. 411). Ayrıca vakıaların daraltılmasının yasak kapsamında olmadığı hakkında bkz. **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 408.

283 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1251; **Üstündağ –Yargılama**, s. 526. Borcu sona erdiren bir vakıanın da dava aşamasında ileri sürülmesi, dava konusu üzerinde tasarrufun devam ediyor olması gereği, iddia ve savunmanın genişletilmesi ya da değiştirilmesi yasağının kapsamı dışında kalacaktır (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1256).

284 **Bilge/ Önen**, s. 468; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1251.

285 **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 314-315; **Börü – Devir**, s. 115; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1260.

yasak ve istisnaları öngörülmeden talep sonucunun değiştirilebileceği kabul edilmiştir[286]. Bu durum tam olarak dava konusuna ilişkin bir hususdur[287].

Mahkemenin geniş bir yargılama yapabilmesi için tüm vakıalar yargılamanın belli bir usul kesitine kadar getirilmelidir. Aksi halde daha sonra yeni vakıa ihdası mümkün olamayacaktır[288]. Eğer dava şartlarında yargılamanın başındaki incelemeden sonra bir değişiklik olursa bu durumda mahkeme bu durumu değerlendirmek zorunda kalacaktır[289]. Dava konusu açısından tek unsurlu teoriye göre, talep sonucu ve buna ilişkin yapılacak işlemlerin yasağın kapsamında olup olmadığı ve bu açıdan vakıanın nerede durduğu ve hangi işlevi gördüğü cevaplandırılması gereken bir sorundur. İddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava malzemesi olan vakıalarla ilgili olmakla birlikte, deliller bu kapsamın dışında kalmaktadır. Ancak yeni delil gösterilip gösterilmemesi açısından, yeni bir vakıanın yargılamaya getirilip getirilmeyeceği de delil ile vakıa arasındaki yakın ilişkiyi de ortaya koymaktadır[290]. Bu bağlamda, davacının mevcut vakıanın içeriğine dahil bir hususu bildirmesi ve o vakıaya ilişkin açıklama yapması yasak kapsamında değerlendirilmeyecek ve vakıa hakkında delil gösterilmesi de mümkün olacaktır[291]. İddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının istisnaları çerçevesinde yargılamaya yeni getirilen vakıalar, eğer artırılan veya değiştirilen bir talep sonucuna sebep oluyorsa bu durumda dava konusu bakımından bir değişiklik talep sonucundaki değişmeye binaen ortaya çıkacaktır[292]. Bu da yeni vakıa, yeni talep sonucuna ilişkin yeni delillerin de gösterilmesini gerekli kılacaktır[293]. Esasında

---

286 **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 314-315; **Börü – Devir**, s. 115; **Üstündağ –Yargılama**, s. 536.

287 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. § 7 D.

288 **Guldener**, s. 202.

289 **Hanağası – Menfaat**, s. 332.

290 **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 314; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1251, dn. 127.

291 **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 314; **Bilge/ Önen**, s. 469; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1254.

292 Davanın değiştirilmesi sadece netice-i talebin değiştirilmesinde değil, bu netice-i talep aynı kalsa da dava sebebi vakıaların değiştirilmesinde dahi, davanın mahiyetinin değişmesini ifade eder (**Üstündağ –Yargılama**, s. 523).

293 **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 316. HMK m. 145 ile ıslahla sonradan delil gösterme ihtiyacının azaldığı söylenebilir (**Yılmaz - Islah Yenilik**, s. 2067).

vakıanın getirilmesi delille ispata bağlı olarak ispat hakkının kullanılmasını sağlamaya yöneliktir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında vakıanın değiştirilmesi ya da genişletilmesi eğer talep sonucu bakımından farklı taleplere bağlı farklı dava konularına sebep oluyorsa bu açıdan önemlidir. Vakıanın gösterilmesi, yasak kapsamında olup deliller bu kapsamda değilse de değişen vakıalara bağlı delillerin de getirilmesi gerek vakıanın somutlaştırılması gerekse talep sonucunun açıklığa kavuşturulması bakımından önemlidir.

Davanın yasak kapsamında değişmiş sayılması tek unsurlu teori gereği, talep sonucunun değiştirilmesi halinde söz konusu olacaktır[294]. Tarafların, davanın her aşamasında dava konusu üzerinde tasarruf yetkileri vardır[295]. Yani netice-i talebin sonradan başka dava temeline dayandırılması halinde bu husus yasak kapsamında değerlendirilerek başka bir davanın konusunu teşkil etmeyecektir[296]. Talep sonucunun, dava sırasında ister dava sebebi ile birlikte isterse tek başına değiştirilmesi söz konusu olursa o zaman davada bir değişiklik meydana gelecektir[297]. Bazı hallerde talep sonucunda değişiklik zorunlu olarak vakıalara da değişiklik yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu durumda talep sonucuyla birlikte vakıalar da değiştirilebilir[298]. Netice-i talep yanında yer alacak yeni netice-i talepler ya da dilekçedeki netice-i talebin miktar veyahut içerik olarak artırılması ya da genişletilmesi bu yasak kapsamında değerlendirilmektedir[299]. Hem eda[300] ve tespit

---

294 **Schwab – İhtilaf,** s. 302; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1256; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 681; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 267; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 338-339; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 477; **Bilge/ Önen**, s. 467 vd.; **Bilge – Yargılama,** s. 414-415; **Üstündağ –Yargılama**, s. 534 vd.

295 **Üstündağ – Yasak**, s. 120.

296 **Schwab – İhtilaf,** s. 302. Öte yandan iki unsurlu dava konusu teorisini savunan görüşlere göre, davada netice-i talep değiştirilmemiş olsa bile onun sonradan başka bir temele dayandırılması halinde bu da yasak kapsamında bir dava değiştirme sayılır (**Üstündağ –Yargılama**, s. 529, dn. 36).

297 **Üstündağ – Yasak**, s. 111. Salt aslî talebin değil, tali taleplerin değiştirilmesi dahi davanın değiştirilmesi yani yasak kapsamında olacaktır. Yani ya getirilen vakıalar ile yanlış talep sonucu kastedilmiş ya da o vakıalara bağlı talep sonucundan başkaca sonuçların doğacağı sonucu göz ardı edilmiştir (**Üstündağ – Yasak**, s. 113).

298 **Üstündağ – Yasak**, s. 113.

299 **Üstündağ –Yargılama**, s. 535; **Üstündağ – Yasak**, s. 121.

davalarında hem de inşai davalarda netice-i talebin açık bir şekilde ortaya konulması gerekir[301]. Tespit davası bakımından tespiti istenilen hukukî ilişkinin; inşai dava bakımından ise inşası istenilen hakkın belirtilmiş olması gereklidir. Yani davacı dava dilekçesi ile ortaya koyduğu eda, tespit ya da inşai hak talebini değiştirir ya da genişletirse, davanın talep sonucu değişmiş olacaktır[302]. Bu da özellikle içeriğe ilişkin olması halinde dava konusunu da etkileyecektir. Ancak talebin miktar ya da içerik olarak sınırlandırılması ya da daraltılması yasak kapsamında değildir[303].

Bunlar yanında yan talepler de esasında usulî anlamda aslî bir talep niteliği taşıdıklarından[304], dava ve cevap dilekçesinde ileri sürülmeden daha sonra talep edilmesinde[305]; kısmî dava bakımından bakiye alacağın daha sonra asıl davaya dahil edilmesinde yasağın olduğu kabul edilecektir[306]. Ancak kısmî feragat halinde, talep

---

300 Eda davası bakımından talep sonucunun açıkça ortaya konulmamış olması halinde bunun bir tespit davası olarak nitelendirilebileceği kabul edilmektedir (**Üstündağ – Yasak**, s. 110).

301 **Üstündağ – Yasak**, s. 110.

302 **Üstündağ – Yasak**, s. 114.

303 **Üstündağ –Yargılama**, s. 536; **Üstündağ – Yasak**, s. 117-118. Yargıtay da mirasta iade, tenkise göre daha geniş kapsamlı olduğundan ıslaha gerek olmaksızın duruşma sırasında talebin tenkise çevrilebileceğini eski tarihli bir kararında kabul etmiştir. Bkz. Yrg. 2. HD., 27.02.1979 T. (ABD, 1979/3, s. 79). Davacı bu daraltmayı, davanın şimdilik kısmen geri alınması yoluyla yaparsa, davalının buna muvafakat etmesi gerekir (**Üstündağ – Yasak**, s. 118). Hatta bu halde davadan feragat edildiği dahi kabul edilmektedir. Bu yönde bkz. **Haus**, s. 152-153, dn. 15. Talep sonucunu daraltmış olan davacının bu hususstaki beyanları da dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalı; tespit edilemediği takdirde bunun bir feragat olduğu varsayılmalıdır. Eda davasından tespit davasına geçilmesi buna örnek verilebilir. Zira eda davası, tespiti de içermektedir (**Üstündağ – Yasak**, s. 118-119). Ancak Alman ZPO § 264'te, dava değiştirme halinde davacının, davalının muvafakatine ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir. Zira davalı, sessizliğinin yol açacağı olumsuz durumları göz önünde bulundurmalıdır (https://www.juracademY.de/zivilprozessordnung/klageanderung.html). Burada yazarın önerisi, terditli olarak önceki aslî talebin de ayakta tutulmasıdır. Çünkü mahkeme değiştirilen talep ile eski talebi reddedecektir ve davacı bu talebinden feragat etmiş sayılacaktır. Bunun ayakta tutulması, ancak terditli talep ile sağlanabilecektir (**Üstündağ – Yasak**, s. 128).

304 Bkz. § 1 C I C. Aslî ve yan (fer'i) talepler, ıslahın konusuna girerler (**Yılmaz – Islah**, s. 133).

305 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1257; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 681; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 267.

306 **Üstündağ – Yasak**, s. 132; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1257; **Akil – Kısmî**, s. 201; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 306. Hukukî yarar açısından bkz. **Hanağası – Menfaat**, s. 267 vd.

sonucuna ilişkin bir daraltma yapıldığından, yasağın olduğundan söz edilemeyecektir[307].

Alman DZPO § 264'te düzenlenen dava değiştirme (Klageänderung), esasında davacının hukukî yararını ve yeni bir yargılama ile masraf yapmamasını düşünerek getirilmiş bir düzenlemedir[308]. DZPO § 253 ile davacı, dava dilekçesi (Klageschrift) ile dava konusunu (Streitgegenstand) belirlemektedir[309] ve DZPO § 264 gereği dava konusu değiştirilebilir[310]. Eğer davalı izin verirse veya mahkeme uygun görürse dava değiştirilebilir. Alman hukukunda yaygın olarak kabul edilen iki unsurlu teori, yani talep sonucu ve dava sebebini, dava konusunun eş değerli unsurları sayan teori gereği, dava sebebi değişmemek kaydıyla, vakıa ve hukukî iddialar tamamlanır ya da düzeltilirse, talep sonucuna ilişkin aslî ve yan taleplerin artırılması veya eksiltilmesi halinde, daha önce istenilen dava konusu ya da talep yerine başka bir dava konusu ve menfaatin ileri sürülmesi dava değiştirme değildir (Alman DZPO § 264, 1, 2, 3)[311]. Bu durumda eski usulî talebin yerini yeni usulî talep almaktadır. Dava değişikliği ile birden fazla talebin ileri sürülmesi bir objektif dava birleşmesine (objektive Klagehäufung) sebep olmaktadır[312]. Görüldüğü üzere Alman DZPO § 264'te sayılan durumlar, hukukumuz açısından yasak kapsamındadır ve ancak yasağın istisnalarının olması kaydıyla yapılabilir. Bu nedenle Alman hukukunda ıslaha ihtiyaç

---

307 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1257. Yargıtay da vermiş olduğu bir kararında "...davacının buradaki talebi, bir usul işlemi olmayıp maddi hukuka taalluk eden kısmî feragattir. Buna doktrinde talep sonucunun daraltılması da denilmektedir. Davacının talep sonucunu azaltması davayı genişletme veya değiştirme sayılmaz. Tam ve kısmî feragat için karşı tarafın muvafakati ve ayrıca bunun için ıslah yoluna başvurulmasına gerek yoktur..." Yrg. 18. HD., 13.06.2002 T., 2002/5813 E., 2002/6818 K. (**Yılmaz – Islah**, s. 325-326).

308 Islah ile karşılaştırılması hakkında bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 74 vd.

309 İsviçre hukuku bakımından dava değişikliği, var olan usulî talebin yerine yenisini ya da onun yanında başka bir talebin ileri sürülmesini ifade etmek üzere kullanılmaktadır (**Haus**, s. 150). Kantonlar bakımından farklı uygulamaların olduğu hakkında bkz. **Haus**, s. 151; **Guldener**, s. 288 vd. Hukukî sonuç (Rechtsfolge), hukukî koruma şekli (Rechtsschutzform) ve dava temeli (Klagegrund) unsurlarından birinde değişiklik olursa bu bir dava değiştirme niteliğindedir (**Haus**, s. 152). Ancak esasında bu değişiklik talep sonucuna (Antrag) göre belirlenecektir.

310 **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 263, s. 1067, Rn. 4.

311 https://www.juracademY. de/zivilprozessordnung/klageanderung.html . **Baumbach/ Lauterbach/ Albers/ Hartmann,** § 264, Rn. 1, s. 1072.

312 https://www.juracademY. de/zivilprozessordnung/klageanderung.html. **Üstündağ – Yasak**, s. 113.

duyulmamışken, teksif ilkesine de bağlı olarak hukukumuzda ıslah kurumu kabul edilmiştir[313].

Davacı kural olarak, cevaba cevap dilekçesiyle davasını (iddialarını) serbestçe; ön incelemede ise ancak karşı tarafın açık muvafakati ile genişletebilir ya da değiştirebilir. Davalı eğer ön inceleme duruşmasına mazeretsiz olarak gelmezse davacı davasını yine serbestçe genişletip değiştirebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra ise davayı genişletme ve değiştirme yasaktır (HMK m. 141). İddia ve savunmanın genişletilip değiştirilmesi konusunda ıslah ve karşı tarafın muvafakati hükümleri ise saklıdır (HMK m. 141, 2)[314]. Şimdi sırasıyal bu hususlar üzerinde durulacaktır.

II. Yasağın İstisnaları Bakımından Dava Konusu

1. Islah

a. Genel Olarak

Islah, dava değiştirmenin bir aracıdır[315]. Karşı taraf, davanın genişletilip değiştirilmesine açıkça muvafakat etmezse taraflar ıslah yoluna başvurabilir (HMK m. 141, 2). Islah, derdest bir dava bakımından, tek taraflı irade açıklamasıyla kullanılan, teksif ilkesinin yumuşatılmasını sağlayan, yargılamada yapılan taraf usul işlemlerinin düzeltilmesi amacını taşıyan kendine özgü, hukukî bir çaredir[316]. Islah,

313 Bu konuda bkz. aşa. § 6 D II 1.

314 Bununla birlikte, HMK m. 319 gereği basit yargılama usulünün uygulandığı davalar bakımından iddiaya ilişkin yasak dava açılmasıyla; savunmaya ilişkin yasak ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesi ile başlar.

315 **Yılmaz – Islah**, s. 50; **Üstündağ – Yasak**, s. 131 vd.; **Karslı – Muhakeme,** s. 676. Bunun bir tashih yolu olduğu hakkında ayrıca bkz. **Ansay, Sabri Şakir,** Islah, AÜHFD 1950, C. VII/1-2, (s. 122-129), s. 127.

316 **Yılmaz – Islah**, s. 50-51; **Yılmaz - Islah Yenilik**, s. 2059; **Yılmaz, Ejder,** Islah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1209-1222), s. 1212. Bu tanımlamanın çok geniş olduğu ve ıslahın taraf usul işlemlerinin düzeltilmesinden ziyade iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı merkezli bir tanımının yapılması yönündeki eleştirisi için bkz. **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1487. Ayrıca ıslahın, bir karar veya işleme karşı başvurulmaması nedeniyle, tarafın kendi yaptığı işlemi konu alıyor olması gerekçesiyle bir hukukî çare olmadığı yönünde bkz. **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1487. Aksine ıslahın hukukî çare olduğu yönündeki Yılmaz'ın görüşü dışındaki görüşler için bkz. **Ansay – Usul**, s. 187 vd.; **Ansay – AÜHFD**, s. 123; **Postacıoğlu – Usul**, s. 453, **Bilge/ Önen**, s. 358, **Bilge – Yargılama**, s. 316; **Önen – Yargılama**, s. 177; **Umar – Şerh**, s. 478; **Karslı –**

zaman bakımından tahkikatın sona ermesine kadar, sözlü veya yazılı olarak, (taraflardan her biri tarafından) talebin değiştirilmiş ya da genişletilmiş haliyle görülmesinin mahkemeden istendiği bir yoldur (HMK m. 176-182). Islahın, vakıalara ilişkin yapılabilmesiyle birlikte (ki bu vakıalar yukarıda yasak kapsamında ifade edilen vakıalara ilişkin olursa ıslah yoluna gidilebilir)[317], dava konusunda da yapılabilir[318]. Dava konusunun talep sonucuna ilişkin olması gereği, dava konusunun ve talep sonucunun ıslahı ve buna bağlanan sonuçlar çalışmamız açısından değerlendirme konusu yapılacaktır.

Islahla, dava konusunun değiştirilebilmesi mümkündür[319]. Dava konusunu belirleyen unsurun talep sonucu olduğuna ilişkin varmış olduğumuz görüş çerçevesinde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve bu nedenle ıslah açısından talep sonucu ve dava konusu (aralarındaki ilişki gereği) benzer sayılacaktır[320]. Tasarruf ilkesi gereği bu değişikliğin yapılabilmesi doğaldır[321]. Islah bakımından dava konusunun değiştirilmesi, talep sonucunun değiştirilmesi; talep sonucunun değiştirilmesi de dava konusunun değiştirilmesi sonucunu doğuracaktır[322]. Dava konusunda değişiklik yapılması, iddia ve

---

Muhakeme, s. 677; **Akcan, Recep,** Hükmün Bozulmasından Sonra Islah, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, C. II, İstanbul 2003, (s. 859-889), s. 859.

317 Davacı davasını ödünç vakıasına dayanarak açmakla birlikte, daha sonra bunu bağışlama vakıası olarak değiştirebilir (**Yılmaz – Arttırma**, s. 1211).

318 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 183. Islahla taraf değişikliği yapılamaz (**Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1488; **Taş Korkmaz, Hülya,** İradî Taraf Değişikliği, Ankara 2014, s. 149-151; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 425). Bu konudaki tartışmalar hakkında bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 342 vd.

319 Ancak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında, dava konusu olmayan bir talebin ıslahla daha sonra talep edilemeyeceğine karar vermiştir. HGK'a göre, böyle bir talep için ayrı bir dava açılması gerekir (HGK, 29.06.2011 T., 2011/1-364 E., 2011/453 K. (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1134, dn. 43). Böyle bir sınırlamanın yapılması ıslahın amacı ve usul ekonomisine aykırıdır (**Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1134; **Yılmaz – Arttırma**, s. 1215-1216). Islahın, usul ekonomisi, usulî hakkaniyet ve adaletli karar verme ilkeleri ile yakından ilişkisi vardır (**Yılmaz – Islah Yenilik**, s. 2061; **Yılmaz – Arttırma**, s. 1214).

320 **Yılmaz – Islah**, s. 192-193.

321 **Meriç – Tasarruf**, s. 130.

322 **Yılmaz – Islah**, s. 193. Benzer yönde bkz. Dava konusu salt talep sonucuna göre değerlendirildiğinden dava konusunun değişip de vakıanın değişikliğe uğramaması durumunda bunu bir dava değiştirme olarak görmemek gerekir (**Hanağası – Menfaat**, s. 123-125). Buna karşılık talep sonucu ve vakıalar dava konusunun çift unsuru olduğundan birinde meydana gelecek değişiklik, dava değiştirme sonucunu doğurur. Vakıada (hayat olayında) meydana gelecek değişiklik ile dava konusunda da bir değişiklik meydana gelir. Meriç, verdiği örnekte

savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamında olduğundan, bu durumun ortadan kaldırılması noktasında ıslah hukukî çaresine başvurulabilecektir. Taraf, ilk olarak ya dava konusunu değiştirir (yani var olan dava konusu yerine başka bir dava konusunu yargılamaya dahil eder), ya dava konusunu arttırır (yani dava konusu ettiği miktarı arttırır) ya da dava konusunu azaltır (yani dava konusu ettiği miktarın, talebin azaltılması yoluna gider)[323].

Dava konusuna ilişkin ıslahla yapılacak bu değişiklik kapsamında esasında kanun gereği davanın tamamen ıslahı ve kısmen ıslahı olmak üzere ikili bir ayrım yapılmalıdır. Dava dilekçesinin verilmesi dahil yapılan tüm usul işlemlerinin yapılmamış sayılması halinde tamamen ıslah; başlayacağı noktadan itibaren bazı usul işlemlerinin yapılmamış sayılması sonucunu doğuran ıslah ise kısmen ıslahtır[324]. Davalı ancak savunmasını genişletip değiştireceğinden kısmen ıslah; davacı tarafından ise yapılan tüm usul işlemlerinin geçersiz sayılabileceğinden tamamen ıslah söz konusu olacaktır[325]. Çünkü dava dilekçesi de dahil yapılan tüm işlemlerin yapılmamış sayılmasını davacı sağlayabilir. Davacının dava sebebiyle birlikte talep sonucunu da değiştirmesi halinde tamamen ıslah[326]; salt dava sebepleriyle talep sonucunun genişletilmesi halinde ise kısmen ıslah söz konusu olacaktır[327]. Kısmen

---

evin boşaltılması talebinde işgal olgusuna dayandırılmışken; bunun ihtiyaç sebebiyle tahliye davasına dönüştürülmesi halinde hayat olayına ilişkin bir dava değişikliği söz konusu olacaktır (**Meriç – Tasarruf**, s. 128-129). Dava değişikliği konusunda ayrıca bkz. **Alangoya - Vakıalar,** s. 108 vd. Kanaatimizce tahliye talebinin ister işgal isterse ihtiyaç sebebine bağlı vakıalara dayandırılması halinde tek bir usulî talebi temellendiren vakıaların olması, bu usulî talebe bağlı dava konusunda bir değişiklik yapmamaktadır. Tahliye talepli dava bakımından dava konusu bu usulî talep olan tahliyeye ilişkindir ve vakıa (işgal ya da ihtiyaç sebebi) bu tahliyenin somutlaşması, açıklığa kavuşturulması ve ispata yardımcı olması bakımından önemlidir. Zira vakıaya bağlı bir talep sonucu değişikliği olsaydı yani tahliye değil de kira süresinin uzatılmasına ilişkin bir usulî talebe yol açsaydı bu vakıa değişikliği hakkında işte o zaman (talep değişikliğinden dolayı) bir dava değişikliğinin olduğundan söz edilebilirdi.

323 Talep sonucunun "içerik" olarak genişletilmesi, değiştirilmesi ve sınırlandırması halinde hukukî sonuçta bir değişiklik, yani dava değiştirme söz konusu olacaktır. Bkz. **Haus**, s. 152.

324 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 733-734; **Karslı – Klageverbesserung**, s. 414-415; **Yılmaz – Islah**, s. 72-74; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 516; **Alangoya – Usul-I,** s. 237-239.

325 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 734; **Yılmaz – Islah**, s. 73; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1536 vd.

326 Salt dava konusu değişip, dava temeli değişmeyebilir de (**Karslı – Klageverbesserung** , s. 414). Bununla birlikte hayat olayı ile talep sonucunun değişmesi yanında salt hayat olayının (vakıanın) değiştirilmesi halinde de tamamen ıslah olacağı yönünde bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 141.

327 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 734; **Karslı – Klageverbesserung**, s. 415. Dava konusunun ıslahla artırılması halinde kısmen ıslah söz konusudur (**Yılmaz – Arttırma**, s. 1221).

ıslahla, eski yargılama devam etmekle birlikte yargılamaya yeni talep ve vakıalar eklenmekte; davacı dava dilekçesinde talep sonucuna yeni talepler ekleyebilmektedir[328]. Tamamen ıslahta ise, talep (ve dava sebebi vakıalar), davanın temelini etkileyecek şekilde değiştirilmektedir[329]. HMK m. 180 gereği tamamen ıslah halinde, ıslahtan itibaren bir hafta içinde değişikliğin sunulması yoksa ıslah hakkının kullanılmış sayılması ve ıslahın hiç yapılmamış olması sonucuyla karşılaşılır. Türk hukukunda ıslahla dava konusu genişletilmekte ve değiştirilmektedir, Alman hukukundaki dava değiştirme ile eski talep tamamen kaldırılarak yerine yeni talep eklenmekte ve eski talebin yani o talebe ilişkin davanın geri alındığı kabul edilmektedir. Türk hukuku bakımından yeni dava süresi içinde açılırsa eski davanın ne olacağı hususunda bir görüş birliği olmamakla birlikte; bunun bir feragat değil de davanın geri alınması gibi değerlendirilmesi[330] ve hakkın özünden vazgeçilmemiş olduğu sonucuna varılmalıdır[331]. Gerek davayı takipten vazgeçme gerekse yapılan bazı usul işlemlerinin yapılmamış sayılması benzer bir yerde birleştirilmelidir[332]. Davanın geri alınması gibi değerlendirilmesi noktasında davalının rızası da aranmamalıdır[333]. Ancak ıslah yoluna davanın tamamen ya da kısmen geri alınması için değil, yapılan taraf usul işlemlerinin düzeltilmesi için başvurulur.

Islah hakkını kullanmak yerine davacının, ıslaha konu edeceği bu talebi hakkında ayrı bir dava açabilmesi de söz konusudur. Davacının açacağı bu yeni dava ile ilk davanın talep sonuçları ve vakıaları farklı olacağından dolayı derdestlik de söz konusu değildir[334]. Ancak ıslah ile talep edilebilecek bir talebin ayrı dava konusu yapılması usul ekonomisi ve hukukî yarar açısından eleştirilebilir.

---

328 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1537; **Yılmaz – Islah**, s. 72-74.

329 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1537.

330 Bunun davanın geri alınmasının özel bir türü olduğu hakkında bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 141. Karş. **Yılmaz – Islah**, s. 606-607; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 151.

331 Alman DZPO § 88 gereği, işlemden kaldırılan dava üzerine üç ay içinde yeni bir davanın açılmış olması gerekir (**Karslı – Klageverbesserung**, s. 415). Islah, feragat ve kabul gibi sonuç doğurmaz ve dava konusu yapılan asıl hakkı etkilemez (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1540).

332 **Yılmaz – Islah**, s. 607; **Üstündağ –Yargılama**, s. 559; **Kuru – Muhakeme – C. IV,** s. 4012-4013).

333 **Bulut**, s. 371.

334 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 516.

b. Islahla Dava Konusunun Değiştirilmesi

Islahla dava konusunun değiştirilmesi, var olan usulî talebin yerine yeni bir usulî talebin ileri sürülmesi sonucunu doğurur. Bu aşamada dava konusunun değiştirilmesi bakımından eski dava konusu ile yeni dava konusu arasında bir bağlantının olması şartı aranmamıştır[335]. Dava sebebinde bir değişiklik olmadan talep sonucunda yapılacak bir değişiklikle dava konusunun değiştirilmesi sağlanmaktadır[336]. Yani ilk usulî talebin dayanağı vakıalar ile ıslahla getirilen usulî talebin dayanağı aynıdır ve bu noktada değişen salt talep sonucu yani bununla yakından bağlantılı dava konusudur. İptal ve tescil davasının ortaklığın giderilmesine, taşınmaza el atmanın önlenmesi davasının, taşınmazın davalıya devri karşılığında değerinin tahsili davasına, kira bedelinin ödenmesi davasının, tazminat (ecrimisil) davasına, malvarlığına ilişkin davanın şahıs varlığına ilişkin davaya dönüştürülebilmesi, mirasta iade davasının, tenkis davasına dönüştürülmesi örneklerinde ilk talep sonucu ve buna binaen dava konusu ıslah ile değiştirilmektedir[337]. Görüldüğü üzere ıslahla, dava konusunun değiştirilmesi hususunda davaların nitelik olarak aynı çerçevede olması da zorunlu değildir, talebin tamamen farklı bir talebe dönüştürülebilmesi mümkündür[338]. Ancak ıslah talebi bakımından hukukî yararın olup olmadığı ve ıslahın kötüniyetle yapılıp yapılmadığı araştırılmalı (HMK m. 182) ve dürüstlük kuralına uygun bir ıslah talebi dikkate alınmalıdır[339]. Ayrıca iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamının dışında kalan HMK m. 125'deki dava konusunun devri halinde, müddeabihi üçüncü kişiye devreden davalı karşısında, davacıya bir seçim hakkı tanınmıştır. Bu seçim hakkı kapsamında ya dava konusunun devralan üçüncü kişiye karşı devam ettirecek ya da devreden davalıya karşı bir tazminat davasına dönüştürecektir. Bu noktada

---

335 **Yılmaz – Islah**, s. 194-195. Benzer görüş hakkında bkz. **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1512; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 538. Yargıtay'ın bir kararına göre ise, "...davanın ıslah edilebilmesi için ilk dava ile ıslah suretiyle açılan davanın dayanakları hukukî ilişki ile maddi olaylarda bağlantı bulunması gereklidir...". Bkz. Yrg. 2. HD., 24.02.1972 T., 1972/950 E., 1972/990 K. (**Yılmaz – Islah**, s. 194, dn. 333). Benzer yönde örnekler için bkz. **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1505.

336 Karş. **Meriç – Tasarruf**, s. 129-131.

337 Bu ve benzeri örnekler hakkında bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 197 vd.; **Haus**, s. 152; **Ansay – AÜHFD**, s. 124.

338 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1511.

339 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1511-1512, s. 1512, dn. 317.

seçim hakkını kullanan davacının ıslahla bu hakkını değiştirmesi ıslahın amacıyla da bağdaşmaması nedeniyle söz konusu olmayacaktır[340]. Tersi durumda da (HMK m. 125, 2) ıslahın mümkün olmadığını kabul etmek gerekecektir[341]. Zira bu halde tazminat davası imkânı da öngörülmemiş ve sadece dava konusunu davacı tarafından devralan kişinin, davaya kaldığı yerden devam edeceği kabul edilmiştir.

Islahla dava konusunun değiştirilmesi tek unsurlu teorinin kabul ediliyor olması nedeniyle, talep sonucu bakımından bir değişikliğin olması halinde söz konusu olacaktır. Zira vakıanın değişmesi ancak talep sonucu bakımından da bir değişikliğe yol açıyorsa ancak o durumda talep sonucundaki değişikliğe bağlı olarak dava konusunun da değiştiği kabul edilecektir[342]. Diğer yandan sadece, dava konusunun eşdeğerli unsurları olan talep sonucu ve hayat olayında ayrı ayrı değişiklik yapılması halinde değil; hayat olayının değiştirilmesi durumunda da talep sonucunda değişikliğin olacağı kabul edilmiştir[343]. Buna ilişkin verilen örnekte, mirasta iptal davası ile istenilen miras payının geri dönmesi iken; tenkis davasında ihlal edilen saklı payın geri dönmesi istenilmektedir. Burada değişen hayat olayıyla ilgili norma bağlı bir talep değişikliği söz konusudur[344]. Çift unsurlu teoriye göre, salt vakıada meydana gelen değişikliğin talebi ve onunla bağlantılı dava konusunu değiştirdiğini söyleyebilmek mümkün olmadığından bu görüşe katılmaya imkân göremiyoruz. Taleplerde meydana gelecek değişiklikler davanın konusunda bir değişikliğe sebep olacaktır. Ancak bu vakıa ile birlikte yürüyen bir değişiklik değildir. Vakıanın değişmiş olması her durumda dava konusu talebin de değişeceğini göstermemektedir. Ancak vakıa ile birlikte talepde de bir değişiklik yapılmış olursa ancak bu durumda dava konusu talebin değiştiğinden söz edilebilecektir. Ölüme bağlı tasarrufun tenkisi ya da iptali bakımından "tenkis ve iptal" dava konularını teşkil eden taleplerdir. Her ne kadar iptal ve tenkis davalarının sebepleri farklılık

340 **Yılmaz – Islah**, s. 220-223.

341 **Yılmaz – Islah**, s. 223.

342 Islahla tarafın mevcut talep sonucunu değiştirmesi halinde, vakıalar aynı kalmakla birlikte talep sonucu değişebileceği gibi, hem vakıalar hem de bunlara bağlı talep sonucu da değişebilir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1510).

343 **Meriç – Tasarruf**, s. 137.

344 **Meriç – Tasarruf**, s. 137.

teşkil etse de getirilen vakıalarla bağlantılı olarak bu hususların somutlaştırılmış olması ve ispatı sağlamaya elverişli delillerle desteklenmiş olması gerekecektir. Vakıa delil ile yakından ilişkidir ve vakıanın ortaya konulması esasında talebin somutlaştırılması yanında, ispatın sağlanabilmesi bakımından da önem arz etmektedir.

c. Islahla Dava Konusunun Arttırılması

Islah yoluyla dava konusu arttırılabilir[345]. Bu artırım için davanın kısmî şekilde açılmış olması şart değildir. İster kısmî ister tam dava şeklinde açılmış olsun talep sonucu artırılabilir[346]. Bu halde mahkeme yeni gösterilen taleple bağlı olacak ve ona göre karar verecektir[347]. Bu istemin artırılması miktara[348] ilişkin olabileceği gibi içeriğe ilişkin de olabilir[349]. Davada talep edilen miktarın ıslah yoluyla artırılmasına engel bir durum yoktur. Hatta var olan talep sonucunun yanına yeni bir talebin eklenmesi suretiyle de içeriğe ilişkin bir artırım yapılabilir[350]. Mesela, davaların yığılması ve davaların birleşmesi yoluyla birden fazla talebin ileri sürülmesinde,

---

345 **Haus**, s. 152; **Yılmaz – Islah**, s. 223; **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1504; **Ansay, Sabri Şakir,** Islah, AD 1936/24, (s.1838-1847), s. 1842; **Ansay – AÜHFD**, s. 125. HUMK m. 87'nin "Müddei ıslah suretiyle müddeabihi tezyit edemez" şeklindeki son cümlesi, AYM'nin 20.07.1999 tarihli ve 1/33 sayılı kararı ile iptal edilmiştir (RG. 04.11.2000 tarihli ve 24220 sayılı). Karş. Ancak hataya dayanan işlemlerin ıslahı mümkün olduğundan, böyle bir hatanın olmadığı halde ıslah yoluyla dava konusu artırılamaz (**Çil, Şahin,** Islahla Dava Konusunun Artırılması, AD 2002 Ocak, S. 10, (s. 57-68), s. 59).

346 Buradaki amaç, hakkın kötüye kullanılmaması ve hukukî yararın olmasıdır (**Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1504). Ayrıca bu imkân, tarafların aynı vakıadan kaynaklanan ek taleplerine ilişkin ek dava açarak yargı organını ikinci kez meşgul etmelerini engellediğinden dolayı usul ekonomisine de hizmet etmektedir (**Meriç – Tasarruf**, s. 131). Karş. Talep sonucunun artırılması ancak kısmî davalar bakımından söz konusu olacaktır (**Meriç – Tasarruf**, s. 132).

347 **Karslı - Muhakeme**, s. 703.

348 Dava konusunun para talebi içermesi durumunda miktar bakımından bir değişiklik talebi olur (**Karslı – Klageverbesserung**, s. 409).

349 Çift unsurlu teorinin savunulması gereği bunun salt talep sonucunun nitelik olarak artırılması değil, nicelik yani miktarının artırılması olarak gören görüş hakkında bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 131.

350 Islahla talep sonucunun yanına yeni talepler eklenebileceği yönünde bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 236 vd.; **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1504. Yargıtay bazı kararlarında dava devam ederken o davanın içinde ıslahla yeni dava açılamayacağına dayanarak bazı taleplerin davaya dahil edilemeyeceği yönünde karar vermiştir. Yrg., 10. HD., 26.09.2013 T., 2013/24884 E., 2013/17392 K. (**Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1505). Bu durum ancak davanın artırılması yoluyla gerçekleştirilebilir.

ıslah suretiyle yan bir talebin yargılamaya dahil edilmesi söz konusu olabilir[351]. Hatta dava birleşmesine sebep olan her bir talep bakımından da dava konusu ıslahla artırılabilir[352]. Yukarıda da ifade edildiği üzere belirsiz alacak davası, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnası kapsamında olduğundan geçici talep sonucuna bağlı miktarın artırılabilmesi için karşı tarafın muvafakati ve ıslaha ihtiyaç yoktur[353].

Islahla dava konusunun artırılabilmesi hem aslî hem de yan talepleri kapsar. Bu taleplerin ıslahla yargılamaya dahil edilmeleri için zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerin geçmemiş olması gerekir[354]. Fer'i talep niteliği taşıyan faiz bakımından ayrı bir dava açabilmesi mümkün iken, bunun hiç talep edilmemesi ya da eksik talep edilmesi halinde ıslahla davada ileri sürülebilmesi veyahut artırılabilmesi mümkündür[355]. Ancak mutlaka ıslah dilekçesinde faiz miktarı ve faiz tutarı için gerekli harcın yatırılmış olması gerekir[356]. Islah edilen miktara, açıkça talep edilmiş olmak kaydıyla ıslah tarihinden itibaren faiz işletilmesi söz konusu olacaktır[357].

d. Islahla Dava Konusunun Azaltılması

Dava konusunun azaltılması da söz konusu olabilir[358]. Dava konusunun ya miktar bakımından azaltılması ya da içerik bakımından azaltılması mümkündür.

---

351 **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1507; **Bulut**, s. 359.

352 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Bulut**, s. 359 vd.

353 **Yılmaz – Islah**, s. 223; **Simil – BAD**, s. 297; **Pekcanıtez – BAD**, s. 56-57. Talep sonucunun ikinci kez artırılmak istenmesi halinde iddianın genişletilmesi yasağı olur ve ancak karşı tarafın açık muvafakati ve ıslah ile arttırılabilir **(Ercan – BAD**, s. 112).

354 **Yılmaz – Islah**, s. 263.

355 **Yılmaz – Islah**, s. 263.

356 **Yılmaz – Islah**, s. 265.

357 **Karslı – Klageverbesserung**, s. 419.

358 Dava konusunun azaltılması halinde bu vazgeçme (Verzicht), davanın geri alınması (Klagerückzug) olarak ifade edilmektedir (**Haus**, s. 152-153, dn. 15; **Meriç – Tasarruf**, s. 136). Ayrıca burada bir dava değiştirmenin söz konusu olmadığı yönünde bkz. **Guldener**, s. 234-235. Türk hukuku bakımından talebin azaltılması ıslahla değil, davanın geri alınması, feragat, dosyanın işlemden kaldırılması gibi başkaca kurumlarla alakalıdır (**Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 1503; **Yılmaz – Islah**, s. 328). Kısmî feragat olduğu hakkında görüşler bakımından bkz. **Kuru – Muhakeme – C. II**, s. 1703; **Budak/ Karaaslan**, s. 297; **Yılmaz – Islah**, s. 328; **Umar**, s. 483; **Meriç – Tasarruf**, s. 136; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 513; **Karslı – Muhakeme**, s. 689. Talepten tamamen vazgeçildiği, yani feragat edildiği yönünde bkz. **Üstündağ – Yasak**, s. 158-159. Ayrıca bu konuda Yılmaz, birden fazla talep sonucunun

Miktar bakımından 2000 TL'lik alacağın talep sonucu kısmının 1000 TL'ye indirilerek dava konusunda bir daralmaya gidilebilir. Benzer şekilde içerik bakımından da bir daralma olabilir. Bu ise iki türlü gerçekleşebilir. Davacı ya dava dilekçesinde yer alan taleplerinden (talep yığılması) bir veya birkaçından vazgeçebilir. Ya da dava konusunu değiştirebilir, ancak ikame ettiği yeni dava konusu (diğer bir deyişle talep sonucu) içerik bakımından diğerine göre daha dar ve sınırlı kapsamlı olabilir[359]. Normalde iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasaktır. Karşı tarafın muvafakati yoksa, ıslah yoluna başvurulması gerekir. Ancak talep sonucunun daraltılması hallerinde yasağın olmadığı doktrinde kabul edilmektedir[360]. Çünkü kanun koyucu da iddia ve savunmanın "genişletilmesi ve değiştirilmesinden" söz etmiş, "azaltılmasından" ise hiç bahsetmemiştir[361]. Peki böyle bir yasak söz konusu olmamakla birlikte dava konusu netice-i talebin azaltılması bakımından ıslahla nasıl bir ilişki kurulacağı ortaya konulmalıdır. İddianın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı teksif ilkesinden dolayı kabul edildiğinden, yasağın olmadığı yerde istisnalarının da uygulanması mümkün gözükmemektedir. Bu kapsamda talep sonucunun azaltılması noktasında ıslah yoluna başvurulmasına gerek yoktur. Dava konusu üzerinde tasarruf etme yetkisini haiz davacı, herhangi bir sınırlamayla karşılaşmaksızın talebini azaltabilir[362]. Bu noktada hâkim de tarafın talebi ile bağlı olduğundan azaltılan talep sonucu üzerinden karar verecek ve kararını verirken ya tamamına ya da talebin daha azına ilişkin hüküm

birinden tamamen feragat edilmesi halini kısmî feragat kapsamında değerlendirmektedir (**Yılmaz – Islah**, s. 328). Karşı tarafın izni halinde bunun davanın geri alınması da olduğu yönünde bkz. **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 513; **Yılmaz – Islah**, s. 328; **Meriç – Tasarruf**, s. 136; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 599; **Karslı – Muhakeme**, s. 689. Hatta doktrinde karşı tarafın rızasının alınamadığı durumlarda bunun ıslah ile de yapılabileceği kabul edilmektedir. Bu konuda bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 136; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 599; **Karslı – Muhakeme**, s. 689. Sonuç olarak kanaatimizce dava konusuna ilişkin talep sonucunun azaltılması ıslah yoluyla yapılamaz.

359 **Yılmaz – Islah**, s. 321.

360 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 272; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1250; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1514; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 679; **Bolayır – Delillerin Toplanması**, s. 312; **Üstündağ – Yargılama**, s. 536. Karş. **Meriç – Tasarruf**, s. 136.

361 **Yılmaz – Islah**, s. 321.

362 Alman DZPO § 264 gereği, dava konusunun azaltılması da dava değiştirme kapsamında değerlendirilmemektedir.

kuracaktır. Ancak azaltılan talep sonucu bakımından talepten daha fazlasına ilişkin hüküm kurması söz konusu olmayacaktır.

Diğer yandan davacının ileri sürdüğü birden fazla talebinden bir veya birkaçını bertaraf etmek istemesi durumunda bu isteğinin iddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı kapsamına girmediği açıktır[363]. Yani davacı, taleplerindeki yığılmayı bozmak[364] ve daha azına karar verilmesini istemektedir. Davacı, davalıya karşı daha az talepte bulunduğundan, menfaat dengesi bakımından bu durumun davalının lehine olduğu kabul edilmiştir[365]. Islah bakımından bir iddia değişikliği ve davalının durumunun bu yeni ve değişik iddia ya da iddialar ile ağırlaştırılması söz konusuyken; talebin azaltılması bakımından aksine davalı yararına hareket edilmektedir[366]. Bu iki halde, yani miktarda ve dava yığılmasında eksiklik yapılması halinde talep sonucunun ve doğrudan bununla bağlantılı dava konusunun aynı ölçekte (çizgide[367], ölçütte) daraltılması söz konusudur[368].

Son olarak dava konusunun daralması bakımından içerik olarak var olan talep sonucuna kıyasla daha dar bir talep sonucunun ileri sürülmesi ve böylece dava konusunun içeriğinde bir daralmaya gidilmesi söz konusu olabilecektir[369]. Bunun en tipik örneğini, eda davasının tespit davasına dönüştürülmesi verilebilir[370]. Çünkü eda

---

363 **Üstündağ – Yasak**, s. 157; **Yılmaz – Islah**, s. 327.

364 Zira bağımsız bir davanın ıslahla tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmadığı gibi, aynı yargılama kesiti içerisinde yürütülen birden fazla davadan birinin de bu şekilde ortadan kaldırılması düşünülemez. Hatta uygulamada bu durumun yargılama gideri ve vekalet ücreti ödememek konusunda başvurulan kanuna karşı hile olduğu yönünde bkz. **Bulut**, s. 365.

365 **Yılmaz – Islah**, s. 327.

366 Dava değiştirme, davalının savunma yapmasını daha fazla ağırlaştırmamalı ve olumsuz yönde etkilememelidir (**Haus**, s. 151).

367 Bu sınırlama ölçütü için bkz. **Yılmaz – Islah**, s. 321 vd.

368 Vakıa, dava konusunun eş değerli bir unsuru olmadığı için talepten farklı olarak o da daraltılabilir. Davayı değiştirme sonucu doğuran vakıalar bakımında ıslaha başvurulması gerekmekle birlikte, davanın daha basit görülmesini sağlayan ve gereksiz vakıaların ayrılması amacını güden vakıaların azaltılması bakımından ıslaha gerek yoktur (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1515). Burada kanaatimizce ancak vakıaya bağlı talep sonucunda ve bununla bağlantılı dava konusunda bir değişiklik meydana gelecekse dikkate alınmalıdır. Vakıanın azaltılması talep sonucunu da azaltıyorsa ıslaha başvurulmasına gerek yoktur. Ancak vakıaya bağlı talep sonucundaki değişiklik ıslah ile yapılmalıdır.

369 **Yılmaz – Islah**, s. 329; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1503**.** Karş. **Meriç – Tasarruf**, s. 130.

370 Benzer yönde bkz. **Haus**, s. 154.

davası, içeriğinde hem bir tespiti hem de bir (edime ilişkin) ifayı içermektedir[371]. Yukarıda da örnek verildiği gibi mirasta iade davasından tenkise ya da iptal davasından tenkise geçiş halinde dava konusu talebin azaltıldığı kabul edilmektedir[372]. Her ne kadar miktarda ve dava yığılmasında eksiklik yapılması halinde talep sonucunun ve dava konusunun aynı ölçekte daraltılması söz konusuyken; dava konusunun nitelik veyahut nicelik olarak azaltılması halinde diğer iki halde olduğu gibi davalı menfaatine ilişkin bir durum söz konusu değildir. Çünkü davalı burada da farklı savunma yollarına başvurmak ve ona göre bir tutum sergilemek zorunda kalacaktır. Böyle bir durumda olan bir davalı karşısında, davacının iddiası, iddianın değiştirilmesi olarak ifade edilecektir[373]. Bu dava değişikliği ise ancak karşı tarafın muvafakati ve eğer o yoksa ıslah ile sağlanabilecektir.

Taleple bağlılık ilkesinin istisnası olarak bahsedilen boşanma davası yerine ortak hayatın yeniden kurulması ihtimalinde ayrılığa karar verilebilmesi hususu (TMK m. 170, 3), ıslah bakımından da özellik göstermektedir. Zira boşanma davasından yani dava konusu boşanma olan davadan, ayrılık talepli ayrılık davasına geçilmesi halinde dava değiştirmenin söz konusu olmadığı kabul edilmektedir[374]. Dava değiştirmede amaç, davaya getirilemeyen bir talebin ıslahla davaya katılmasını sağlamakken; boşanma davası bakımından taraf ve toplum düzeni açısından evlilik birliğinin korunması öncelikli amaç olduğundan, her ne kadar dava konusunun niteliği değiştirilse de boşanma davasının ayrılığa dönüştürülmesi durumu tarafın da menfaatinedir. Kanun koyucu hâkime böyle bir yetki verdiğinden, davacının bu yöndeki talebi, tarafların barışma ihtimaline ilişkin bir belirti olarak da anlaşılabilir

371 **Üstündağ – Yasak**, s. 118-119; **Yılmaz – Islah**, s. 329. Yargıtay da verdiği kararlarında eda davasının, ancak ıslahla tespit davasına dönüştürülebileceğine karar vermiştir. Bkz. Yrg. 13. HD., 2.4.1979 T., 1979/1167 E., 1979/1614 K. (**Yılmaz – Islah**, s. 331, dn. 567). Eda ve tespit davalarının hayat olayının (vakıalarının) benzerliği, ne bu taleplerin özdeş, ne de birinin diğerinin içerisinde talep edilmiş olması sonucunu doğurur. Farklı hukukî korumalara bağlı sonuçlar doğmaktadır. Eda talep edilirken tespite ilişkin bir istem söz konusu değildir. bu nedenle eda talebi tespite dönüştürülürken bir azalma değil, talep sonucunda bir değişiklik meydana gelir (**Meriç – Tasarruf**, s. 130).

372 **Üstündağ – Yasak**, s. 118-119; **Yılmaz – Islah**, s. 329-330.

373 **Yılmaz – Islah**, s. 330-331.

374 **Üstündağ – Yasak**, s. 160; **Yılmaz – Islah**, s. 335.

(HMK m. 170, 3). Ayrıca sınırlı re'sen araştırma ilkesinin uygulanması gereği de boşanma davası bakımından ıslaha gerek olmadan dava konusunun değiştirilebileceği kabul edilmelidir[375].

2. Davalının Rızası

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 141, 2'ye göre, davalının açık rızası olduğu durumda davanın genişletilmesi ve değiştirilmesi mümkündür. Davalının bu rızası, mutlaka açık olmalıdır, zımni olarak yapılabilmesi mümkün değildir[376]. Bu rıza, davayı kabul anlamında da değildir. Diğer bir deyişle davanın genişletilmesi veya değiştirilmesine rızasının olması, davada ileri sürülen yeni talep ya da vakıayı veya davanın esasını kabul ettiği anlamına gelmemektedir[377]. Davalının genişletilen talebe rızası olmadığı durumda bu talebin değerlendirilebilmesi mümkün olmayacaktır. Dava eski haliyle görülüp karara bağlanacaktır. Davada inceleme konusu yapılamayan bu değiştirme talebi, yeni bir dava konusu yapılarak, ayrı bir dava ile istenebilecektir[378]. Ancak davalı eğer rızasını bildirecek olursa bu durumda ileri sürülen vakıa veya talebin incelenmesine katlanmak ve buna karşı savunma imkânını ve delillerini kullanmak zorunda kalacaktır[379]. Davalı, davanın değiştirilmesine rıza göstermezse bu durumda davacı davasını ıslah ederek değiştirebilir. Bu kapsamda dava konusuna ilişkin talebin, davalının rızası olmadığı durumda, hüküm verilinceye kadar ıslah ile genişletilip değiştirebilmesi mümkündür.

E. YARGILAMA GİDERLERİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Taraflar davanın açılmasından sonuçlanmasına kadar bir dava sebebiyle çeşitli harcamalar yapmaktadırlar ve davanın görülüp sonuçlanması için ödenen paraların tümüne (diğer bir deyişle, tarafların doğrudan doğruya ödemek zorunda olduğu

375 **Yılmaz – Islah**, s. 335-336.

376 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1258; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 682; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 480; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 341.

377 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1258.

378 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 341.

379 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1258.

paralara) yargılama gideri denilmektedir[380]. Bu yargılama faaliyetinin bedeli değil, sadece bir katılım payıdır[381]. Yargılama giderleri, yargısal korumanın yürütülebilmesi için ödenmesi gereken yargılama harç ve giderlerinden oluşmaktadır[382].

Harçlar, AY m. 73 gereği mali yükümlülüktür ve ancak kanunla konulabilir, değiştirilebilir ya da kaldırılabilir. Bu nedenle sosyal hukuk devleti ilkesi gereği bu konu hakkında hassasiyet gösterilmelidir[383]. Yani ortalama bir yol izlenmelidir; yargılama giderleri ödenmeli ancak menfaatle orantılı olmalıdır, yoksa kişi harç ödememe karşılığında dava açmaktan, diğer bir deyişle uyuşmazlığı dava konusu etmekten vazgeçebilecektir[384].

Harçlar, devletin yargı hizmetlerine yaptığı harcamalara kısmen de olsa bir katkı niteliğinde belli tutar ve oranda, makbuz karşılığında aldığı paradır[385]. Harçlar, bir katkı niteliğinde olup verilen hizmetin tam karşılığı değilken, giderler ancak yapılacak işlemin gerektirdiği tutarda olur[386]. Harçlar, dava konusunun değerinin para ile ölçülüp ölçülmemesine göre maktu ve nispi olarak alınır[387]. Harçlar,

---

380 **Rüzgaresen, Cumhur,** Medenî Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri, Ankara 2001, s. 4-5, 136; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 692; **Kuru – Muhakeme – C. V**, s. 5304; **Yılmaz, Ejder,** Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 383-403), s. 383; **Kuru – Ders Kitabı,** s. 811; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 958; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1041.

381 **Atalay, Oğuz,** Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017, s. 2385; **Bulut**, s. 417.

382 **Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 383; **Kuru – Muhakeme – C. V**, s. 5304 vd.; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 695; **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 5; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1038; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 958, 966; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 811. Harçlar, masraflar ve vekalet ücreti olarak yapılan üçlü gider ayrımı için ayrıca bkz. **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2385; **Bulut**, s. 417; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 532, kn.2280.

383 **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1038; **Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 384 vd.; **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 43; **Yılmaz – Adalet Hizmetleri**, s. 896-897.

384 **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 18, s. 48; **Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 390 vd.

385 **Kuru – Muhakeme – C. V**, s. 5304; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 811; **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2386.

386 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2385.

387 Eskiden dava konusunun değerine göre bir ayrım yapıldığından, dava konusunun değerinin gösterilmesi hem görevli mahkemenin belirtilmesi hem de harcın miktarının belirlenmesi açısından önemliydi. Çünkü görevli mahkemenin sulh ya da aslîye hukuk olması bakımından ödenecek harcın miktarı da değişmekteydi (**Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 58). Şimdiki kanunî düzenleme ile de davanın görülebilmesi için malvarlığına ilişkin davalarda dava

başvurma harcı, karar ve ilâm harcı ile celse harcıdır. Başvurma harcı, dava açılırken davacı veya davaya müdahale eden kişiden peşin alınan maktu bir harçtır[388]. Bu ayrıca çekişmesiz yargı, ihtiyati tedbir, haciz ve delil tespitinde bulunanlardan da alınır ((1) Sayılı Tarife A, I). Bu harç, hukukî koruma talebinde bulunulması, diğer bir deyişle dava açılması sebebiyle alınır[389]. Harç, esasında dava konusu edilen talebe göre belirlenmektedir. Açılan aslî taleplerin, başvurma harcına tabi olması gereklidir. Bu talep tek olabileceği gibi, birden fazla da (dava yığılması şeklinde de) olabilir. Karar ve ilâm harcı, konusu para ile değerlendirilmeyen dava ve işlerde maktu (boşanma davası); konusu para ile değerlendirilebilen dava ve işlerde ise nispi niteliktedir[390]. Maktu harç, dava konusunun niteliğine göre belirlenirken; nispi karar ve ilâm harcı dava konusunun değerine göre belirlenmektedir[391]. Maktu harç bakımından dava konusunun niteliği, talep sonucu nazarı dikkate alınarak belirlenir. Nispi harç bakımından ise, dava konusunun değerine, ki esasında davanın niteliği gereği öncelikle para ile değerlendirilebilir bir dava olması ve daha sonra bu dava konusu değerinin belirtilmiş olması kaydıyla bir belirleme yapılabilecektir. Çekişmesiz yargı işleri, konusu para ile ölçülebilir bir dava içinde yer alsa da delil tespiti, ihtiyati haciz ve ihtiyati tedbir kararlarında maktu karar ve ilâm harcı alınmaktadır[392]. Maktu harç, işlemin yapılmasından önce peşin alınır ve ödenmedikçe ondan sonraki işlemler yapılamaz (HarçK. m. 27, 32). Eksik harcın olması durumunda, tamamlanıncaya kadar davaya devam edilemez (HarçK. m. 30).

Nispi karar ve ilâm harcı, malvarlığına ilişkin konusu parayla ölçülebilen davalarda, esas hakkında karar verilmesi halinde alınır. Yani dava konusunun değerine göre belirlenmektedir. Esasa değil de usule ilişkin (görevsizlik kararı) bir

---

konusunun değerinin belirtilmesi görevli mahkeme açısından olmasa da harcın tespiti bakımından önemlidir. Ancak görev bakımından, dava konusunun önemi de yadsınamaz. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 6 B I.

388 Bkz. HarçK. m. 27 ve (1) Sayılı Tarife A, I.

389 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2386. Bu nedenle, dava dilekçesi harca tabi olmakla birlikte cevap dilekçesi herhangi bir harca tabi değildir.

390 Bkz. HarçK. (1) Sayılı Tarife A, III, 1, a.

391 Nispi harç, davanın açılması sırasında müddeabih üzerinden hesaplanarak alınır. Konusu belli değerle ilgili olan davalarda değer esasına göre tahsil edilirler (**Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 60).

392 HarçK. (1) Sayılı Tarife A, III.

kararla davanın sona ermesi, ya da "davanın konusuz kalması" ve esas hakkında karar verilmesine yer olmaması durumunda ise maktu karar ve ilâm harcı alınmaktadır[393]. HarçK. m. 16, 3 gereği, dava konusunun değerinin belirtilmesi gerekir. Eğer belirtilmemişse, bu durum davacıya tespit ettirilir ancak yine de belirlenemezse dava dilekçesi işleme konulmaz. Ayrıca HarçK. m. 30 gereği, yargılama sırasında dava konusunun değerinin belirtilenden fazla olduğu anlaşılırsa, yalnız o oturum için davaya devam edilir ve eksik harç tamamlanmazsa dosya işlemden kaldırılır; bir ay içerisinde eksik harç tamamlanırsa davaya devam edilir. Bu şekilde eksik harç yatırılarak devamı talep olunan dava, eski davanın devam niteliği taşır (HMK m. 150, 3, 4). Davacı, dava dosyasının işlemden kaldırıldığı tarihten itibaren bir ay içerisinde hem eksik harcı tamamlamalı hem de dava konusunun gerçek değeri üzerinden hesaplanan karar ve ilâm harcının tamamı ile başvurma harcını yatırmalıdır (HMK m. 150, 4)[394]. Davanın reddi (dava konusu talep reddedildiğinde) maktu harç ödenmesi gerekir ((1) Sayılı Tarife A, III, 2, a). Davanın kabul, sulh ve feragat ile ilk oturumda sonuçlanması halinde karar ve ilâm harcının üçte biri, daha sonraki aşamada ise üçte ikisi alınır (HarçK. m. 22). Davanın bu sebeplerden biri ile bitmesi hali de dava konusuna ilişkindir. Buna bağlı olarak harçta da bir indirim söz konusu olmaktadır. Hatta dava konusunun değerinin belli bir miktarı aşmadığı davalar bakımından harçtan muafiyet dahi söz konusudur[395] (HarçK. m. 13, b, m. 14). Bir de son olarak celse harcı söz konusudur. Bu da konusu para olan davalarda nispi ve belli bir değer bulunmayan davalarda ise maktu olarak[396] celsenin ertelenmiş olması halinde alınan bir harçtır[397].

Yargılama gideri kapsamında yer alan masraflar (giderler), harçlar ve vekâlet ücreti dışındaki yargılama için zorunlu olan iş veya hizmetin gerektirdiği

---

393 **Kuru – Muhakeme - C. V**, s. 5314; **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2387; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 813.

394 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2389. Yargılama harçlarını yatırmayan kimse davasından vazgeçmiş sayılır (**Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 11).

395 Düşük değerli davalar (ile icra takipleri) ve toplumsal açıdan önemli davalar bakımından harçtan muaf olunması; "sıfır tarife" uygulanması yönündeki önerisi için bkz. **Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 392.

396 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2390. Bkz. HarçK. (1) Sayılı Tarife A, III, 2, a.

397 **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 74.

harcamalardır[398]. HMK m. 323'de yargılama giderlerine ilişkin bir düzenleme yapılmıştır. Harçlardan farklı olarak yargılama giderini yatırmayan kimse, yapılmasını istediği hukukî işlemden vazgeçmiş sayılır[399]. HMK m. 323, 1, h gereği, yargılama sırasında yapılan diğer giderler ile masraflar işaret edilmektedir.

Yargılama gideri olan vekalet ücreti, vekil ile müvekkil arasındaki sözleşmeye dayanan ücretten[400] farklı olarak Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre hesaplanan ayrı bir ücrettir. HMK m. 323, 1, ğ gereği, vekille takip edilen davalarda kanun gereği takdir olunacak olan vekalet ücreti, yargılama gideridir[401] ve bu nedenle yargılamada haksız çıkan tarafa yükletilir (HMK m. 326). Bu durumun istisnaları da söz konusudur (HMK m. 327; 312, 2; 328 gibi).

Dar anlamda yargılama gideri, dava için gerekli olan iş veya hizmetin gerektirdiği giderlerdir[402]. Yargılama giderleri, bağımsız bir varlığı olmayan ve ait olduğu davanın konusunu teşkil eden hak ve alacağa bağlı olan fer'i haklardandır ve fer'i hak olması gereği asıl hakka bağlı olarak sonuç doğurur[403]. Dava konusu ile bağlantısı, asıl talep olan dava konusuna göre istenilmesi bakımından ortaya

---

398 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2390.

399 **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 11.

400 Vekil ile müvekkil sözleşme gereği olan avukatlık ücretini serbestçe kararlaştırabilir. Bu ücret AAÜT'deki alt sınırın da altında olamaz (AvK. m. 164, 4). Ücret kararlaştırılmamış ve dava konusunun değeri para ile ölçülebilen bir değer değilse AAÜT'e göre ücret kararlaştırılır. AvK. m. 164, 2 gereği, avukatlık ücret sözleşmesi belli bir miktarı içermelidir. Dava konusunun değerinin belli bir kısmının ücret olarak kararlaştırılabilmesi mümkündür. Ancak AvK. m. 164, 3 gereği, dava konusu para dışındaki mal veya hakkın bir bölümünün aynen vekile ait olacağı kararlaştırılamaz. Ayrıca dava konusunun değerinin yüzde yirmi beşini aşan bir ücret sözleşmesi bakımından, bu değeri aşan miktar geçersiz olacaktır (AvK. m. 163, 2). Kararlaştırılan ücret sadece o işi kapsar, başka iş için (icra takibi) ayrıca ücret ödenmesi gerekir (AvK. m. 173, 1). Görüldüğü üzere sözleşme gereği kararlaştırılan avukatlık ücreti de üst ve alt sınır olarak dava konusunun değeri üzerinden hesaplanmaktadır. Ayrıca tarifeye göre hükmedilecek vekalet ücreti kapsamında nispi ve maktu vekalet ücretine ilişkin hususlar vardır, ancak çalışmamızın kapsamını aşmamak adına bu konular ayrıca değerlendirilmeyecektir.

401 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2395; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1045; **Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 402; **Kuru – Muhakeme – C. V**, s. 5385; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 696; **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 5; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 977-978; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 820; **Karslı – Muhakeme**, s. 749-750; **Üstündağ – Yargılama**, s. 767; **Yılmaz – Şerh**, s. 3184.

402 **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 136. Geniş anlamda yargılama gideri, yukarıda da ifade edildiği üzere yargılama harçlarını da kapsamaktadır.

403 **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 136.

çıkmaktadır. Yani davanın açılmasından hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreçte, giderin ortaya çıkmasına neden olan ve işlemden kendi lehine sonuç çıkaran ve daha net bir ifadeyle onu talep eden taraf, yargılama giderlerini de ödeyecektir[404]. Bu yargılama gideri, hem davayı kazanan tarafça daha önce peşin olarak ödenen, hem de dava sonunda ödenmesi gereken harç ve masraflar ile yargılama gideri olan vekalet ücretidir[405]. HMK m. 332, 1 gereği, yargılama giderine mahkemece re'sen hükmedilir. Yani mahkemenin, davayı kaybeden tarafı yargılama giderine mahkum etmesi için bunun mutlaka talep edilmiş olması kanun gereği şart değildir. Mahkeme harç ve giderleri kendisi hesaplayarak kim veya kimlerin, hangi tutarda ödeyeceğini kararında açık bir şekilde göstermelidir (HMK m. 332, 2)[406]. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir dava olsa da talep edilmeyen yargılama gideri hakkında mahkemenin karar vermesi gerekir.

404 **Bilge/ Önen**, s. 334; **Rüzgaresen – Yargılama Gideri**, s. 138. Bu noktada dava sebebiyle, ödenmesi gereken harç ve giderlere karşılık olmak üzere alınan ve dava şartı niteliği taşıyan gider avansı, bir yargılama gideri olarak, davanın başında yatırılması ve dava boyunca da varlığını koruması gereken usulî bir şarttır (HMK m. 114, 1, g; m. 115; m. 120). Gider avansı, davanın başında peşinen yatırılması gereken GAT'e göre tebligat masrafları ve diğer iş ve işlemler hakkında alınan maktu bir bedeldir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Özbek – Avans**, s. 71 vd. Yargılama giderlerinin neler olduğu HMK m. 323'te düzenlenmekle birlikte, davanın açılması anında ödenmek zorunda olunan gider avansı ile HMK m. 324'te düzenlenen ve dava şartı niteliği taşımayan, taraflardan her birinin ikamesini talep ettiği delil bakımından yatırılması zorunlu olan delil avansı, nitelik olarak birbirinden farklıdır (**Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2400; **Özbek, Mustafa Serdar**, Hukuk Yargılama Usulünde Gider Avansı, 2. B., Ankara 2016, s. 74; **Özbay – HMK**, s. 394-396; **Yılmaz – Şerh**, s. 1828; **Karslı – Muhakeme,** s. 747-748; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1042-1043; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 977-978; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 816; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 696-697).

405 **Atalay - Pekcanıtez Usul**, s. 2399.

406 Alman hukukunda bazı kanunlarda uygulaması olan şu husus, yargılama gideri ve dava konusu ilişkisinde hâkime takdir hakkının tanınması yönünde bir öneri niteliği taşımaktadır: Eğer, taraf dava konusuna göre kendi aleyhine yargılama giderinin hükmedilmesinin ekonomik durumunu tehlikeye düşüreceğini ispat edebilirse, hâkim harca tabi olan dava konusunun miktarını düşürebilecek ve bu nedenle daha az bir yargılama giderine hükmedebilecektir (**Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 397). Ki kanaatimizce bu amacı desteklemek üzere, örneğin ortaklığın giderilmesi gibi bazı davalar bakımından yargılama giderinden tüm paydaşların payları oranında sorumlu olması gerektiği kabul edilmektedir. Alman hukukunda dava konusu miktar ile hukukî yarar bakımından yapılacak değerlendirmede, eğer kişinin dava sonucunda elde edeceği menfaat, dava konusunun bütününe oranla daha az ise bu durumda dava ile elde edilecek yarar göz önüne alınarak bir hesaplama yapılmalı ve yargılama gideri gerekiyorsa taraflar arasında bölüştürülmelidir (**Yılmaz – Yargılama Gideri**, s. 397).

F. GEÇİCİ HUKUKÎ KORUMALAR BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. İhtiyati Tedbir Bakımından Dava Konusu

İhtiyati tedbir, kesin hükme kadar devam eden yargılama sürecinde, çekişmeli bir hakkın ya da şeyin[407], hak sahibine verilmesini temin etmek üzere koruma altına alınması veya gecikmesinde tehlike bulunan veya önemli bir zararın meydana geleceği hallerde, doğabilecek tehlike veya zararları önlemek amacıyla alınan geçici tedbirlerdir[408]. Açılan davanın hükümle sonuçlanmasına kadar geçen sürede dava konusu bakımından ortaya çıkabilecek değişikliklerin dava sonucunda verilecek karardan yararlanılmasını engelleyebileceği gerekçesiyle, bu usulî kurum HMK m. 389-399 hükümleri arasında düzenlenmiştir[409]. Dava konusunun farklı şekillerde değişikliklere[410] maruz kalması sonucu, yargılama ve davacının talebi boşa gitmiş olacak, dava kazanılsa dahi "müddeabih" kaybedilecek[411] ve davanın sonucunda alınacak hükmün icra edilebilmesi artık mümkün olmayacaktır[412]. İhtiyati tedbir dava açılmasından önce veya sonra istenebilir (HMK m. 390, 1). Bunun için tedbir isteyen mahkemeye başvurur; talebi haklı görülürse ihtiyati tedbir kararı verilir. İhtiyati

---

407 Çekişmesiz yargıda da olabileceği ve bu nedenle tanımda "taraf ya da davacı/davalı" ifadelerinin yer almaması gerektiği eleştirisi için bkz. **Erişir, Evrim,** Geçici Hukukî Korumanın Temelleri ve İhtiyati Tedbir Türleri, İstanbul 2013, s. 5.

408 **Yılmaz, Ejder,** Geçici Hukukî Himaye Tedbirleri, C. 1, Ankara 2001, s. 178; **Karslı – Muhakeme**, s. 752; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 730-731; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2461; **Postacıoğlu/ Altay,** s. 995; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 553, kn.2379. Benzer yönde tanım için bkz. **Erişir – Tedbir**, s. 5; **Ercan, İbrahim,** Medenî Usul Hukukunda İhtiyati Tedbir, Konya 1992 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 7 vd.; **Taş- Korkmaz, Hülya**, Türk Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler, Diyarbakır 1995 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 4; **Özekes, Muhammet,** İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara 1999, s. 55 vd.

409 **Üstündağ, Saim,** İhtiyati Tedbirler, İstanbul 1988, s. 1; **Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, Kamil/ Nevhis, Deren-Yıldırım**, Medenî Usul Hukuku Esasaları, 7.B., İstanbul 2009, s. 405; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 553, kn.2380; **Üstündağ – Yargılama**,s. 581; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 561.

410 Malı elinde bulunduran bir takım işlem ve eylemlerde bulunabilir. Çekişmeli şeyi (dava konusu olan şeyi), üçüncü kişilere satarak teslim etmesi, (dava konusu) malın tahrip edilmesi ya da dava konusunun tamamen yok edilmesi veya dava konusunun niteliği gereği korunmaması, bu eylem ve işlemlere örnek olarak gösterilebilir (**Postacıoğlu/ Altay,** s. 995; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2436; **Erişir – Tedbir**, s. 8; **Bilge/ Önen**, s. 367).

411 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2435; **Erişir – Tedbir**, s. 8; **Üstündağ – Tedbir**, s. 1.

412 **Üstündağ – Yargılama**,s. 581; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2436.

tedbir talebinde bulunanın, tedbir verilebilmesi için ihtiyati tedbir sebeplerinin mevcudiyetini yaklaşık olarak ispatlaması yeterlidir[413] (HMK m. 390, 3).

Geçici hukukî koruma bakımından koruma işlevi, asıl hukukî korumaya göre tamamlayıcı niteliktedir[414]. Bu nedenle ihtiyati tedbiri tamamlayan merasim[415], geçici hukukî koruma ile dava arasındaki bağlılığı ortaya koymaktadır[416]. Ayrıca HMK m. 389, 1 gereği ancak "uyuşmazlık konusu" hakkında ihtiyati tedbir kararı verilebilmesi de bu bağlılığı göstermektedir. Taraflar arasındaki çekişmeli olan şey veya yargılama konusunu oluşturan hak veya şey, aynı zamanda tedbirin konusunu oluşturmaktadır. Çekişmesiz yargı bakımından bu, çekişmesiz yargı işi ya da çekişmesiz yargının konusu olarak anlaşılmalıdır[417]. Yani dava açılırken talep hangi hakka dayandırılıyorsa, o dava sonucunun güvence altına alınması için talep edilecek olan ihtiyati tedbirin de aynı hakka dayandırılması gerekir[418].

Uyuşmazlık konusu hakkında ihtiyati tedbir kararı verilmesine, mesela dava konusu taşınır malın güvenli bir kişiye bırakılması, bozulmak üzere olan malların satılması ve bedelinin saklanması; kadın ve çocuklar için takdir edilen tedbir nafakasının kocadan zorla alınması örnek verilebilir[419]. Davanın açılmasından önce

---

413 **Yılmaz – Tedbirler, C. 1**, s. 893 vd.; **Karslı – Muhakeme**, s. 754; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 637; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2466, 2476; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 565; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 557, kn.2395; **Erişir – Tedbir**, s. 217; **Albayrak, Hakan**, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat, Ankara 2013, s. ; **Alangoya, Yavuz,** "Davanın Esasını Çözümleyecek veya Böyle Bir Sonuç Doğuracak Biçimde İhtiyati Tedbir Karar"ları Hakkında, Yavuz Alangoya Makaleler, 1.B., İstanbul 2012, (s. 357-382), s. 381.

414 **Yılmaz – Tedbirler, C. 1**, s. 34; **Erişir – Tedbir**, s. 87. Karş. **Özekes - Hukukî Dinlenilme**, s. 212. Tamamlayıcı nitelikte olmakla birlikte, ihtiyati tedbir konusu çekişmeli şeyin, davaya konu edilmesi halinde mahkeme taleple bağlı olarak bir karar tesis edecektir. Ancak asıl hukukî koruma, dava ile sağlandığından değişmez etkiler gösterse de her zaman nihai bir sonuç teşkil etmemektedir ve asıl davada, geçici hukukî koruma yargılamasında ulaşılan sonuçtan tamamen farklı bir sonuca ulaşılabilmesi ihtimali her zaman mümkündür. (**Erişir – Tedbir**, s. 118, 120).

415 Ayrıca bu merasim geçici hukukî koruma sağlanması adına, alacaklının asıl davayı açmakta hukukî yararının olduğunu, kanunî bir düzenleme altına da almaktadır (**Erişir – Tedbir**, s. 125).

416 **Erişir – Tedbir**, s. 88.

417 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 555, kn.2390; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2464. Uyuşmazlık konusu ifadesinin kullanılması, ihtiyati tedbirin farklı maddi hukuk ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar bakımından kendisini göstermesi nedeniyledir (**Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 731).

418 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2464.

419 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 632.

talep edilen ihtiyati tedbir kararı bakımından; bu taşınır mal, bir çekişme konusu olarak ihtiyati tedbir yargılamasına konu edilmek istenilmektedir[420] ve davanın açılmasından sonra bu mala ilişkin talep sonucunda esasında (dava konusu olarak) bir talepte bulunulacaktır. Ancak Erişir'den ayrımlı olarak maddi hukuk talebinin değil, usul hukuku talebinin (diğer bir deyişle usulî talebin), davanın konusunu oluşturduğunu kabul ettiğimizden dolayı; bu çekişme konusu (maddi hukuka ilişkin) üzerindeki usulî talep, yani netice-i talepte ifadesini bulan dava konusudur. İhtiyati tedbirde çekişme konusu güvence altına alınmak istenirken esasında asıl dava konusunun görülebilmesi ve icrasının sağlanabilmesi istenilmektedir[421]. Malın muhtemel tehlikelere karşı ileride dava konusu yapılmasının engellenmemesi adına tedbir kararı alınması gerekli görülmektedir. Yargıtay'ın da ancak uyuşmazlık konusu hakkında tedbir kararı verilebileceği yönünde kararları vardır[422]. Örneğin, davacının boşanma davasında boşanma kararı verilmesi halinde hükmedilmesi mümkün olan boşanmaya bağlı ikincil nitelikteki tazminat ve nafaka haklarının elde edilmesini temin etmek için de olsa dava konusu olmayan ve davalı adına kayıtlı bulunan taşınmaz üzerine tedbir kararı konulamayacağına yerinde olarak karar verilmiştir[423]. Bu karar bakımından dava konusu boşanma, tazminat ve nafaka talebidir. Taşınmaz, ileride görülecek dava bakımından da muhtemel bir çekişme konusu değildir. Yani ileride bu çekişme konusu taşınmaza ilişkin bir talep dava konusu da edilmeyecektir. Bu nedenle davayla hiç bir organik bağı olmayan bir hususun ihtiyati tedbire konu edilebilmesi de uygun değildir. Benzer şekilde, tazminat davasının konusunun ihtiyati tedbir şerhi konulan araç olmaması gereği, araca ihtiyati tedbir konulmasının yerinde olmadığı şeklinde de isabetli bir karar

---

420 Geçici hukukî korumada maddi hukuk talebinin konu edildiğini, bu nedenle geçici hukukî korumanın maddi hukuka ilişkin talebinin doğrudan değil; dolaylı olarak bulduğu ifade edilmektedir. Bkz. **Erişir – Tedbir**, s. 122. Esasında Erişir de çekişme konusu gibi bir ayrım yapmasa da geçici hukukî korumanın maddi hukuk talebi hakkında verildiğini ifade ederken, tamamen bu görüşümüze benzer bir görüş ifade etmiştir. Çünkü birinci bölümde de ifade ettiğimiz üzere çekişme konusu (uyuşmazlık konusu) kavramı maddi hukuka ilişkindir (S**chilken**, s. 897; **Thomas/ Putzo**, § 265, s. 504, Rn. 3-5; **MüKo,** s. 1610).

421 **Erişir – Tedbir**, s. 122.

422 Yrg. 4. HD., 08.02.2012 T., 2012/867 E., 2012/1672 K.; Yrg. 9. HD., 01.10.2012 T., 2012/31576 E., 2012/32462 K. (**Tutumlu, Mehmet Akif,** Dava Konusu Olmayan Şey Üzerine İhtiyati Tedbir Kararı Verilmesi, Terazi Hukuk Dergisi, Y. 8, S. 79, Mart 2013, (s. 54-57), s. 54-55).

423 Yrg. 2. HD., 13.01.2014 T., 2014/26233E., 2014/188 K. (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 632).

verilmiştir[424]. Kanaatimizde ileride muhtemel dava konusu yapılacak olan şeye ilişkin alınan tedbir kararı (ki bu taşınır ya da taşınmaz mala ilişkin bir tedbir olabileceği gibi; çekişmeli mal ya da hakkın muhafazası, gecikme sebebiyle bir sakınca veya zararın doğması ihtimaline binaen tedbir alınması veyahut bir şeyin yapılması ya da yapılmaması şeklinde olabilir (HMK m. 391, 1)), doğrudan dava konusu talep sonucuna ilişkin değildir. Çünkü ihtiyati tedbir bir dava değildir[425]. Dava olmaması gereği mahkeme, dava konusu uyuşmazlığın esasını çözümleyecek nitelikte bir tedbir kararı da veremeyecektir[426]. Bunun sonucu olarak da tedbir talebinin, dava konusu talebi içerir nitelikte olduğu ve dava konusunun unsurlarını içerdiğinden ve mahkemenin bunun üzerinden hüküm tesis edeceğinden söz edilemez. Yani ihtiyati tedbir kararlarının kesin hüküm teşkil etmediği kabul edilir[427]. Tek unsurlu teori gereği dava konusunun talep sonucundan oluştuğu görüşümüz, çekişmeli yargıya ve onunla doğrudan bağlantılı davaya ilişkin bir husustur. Davanın açılmasından önce talep edilen tedbir bakımından, henüz ortada bir dava konusu yoktur. Esasında taşınır ya da taşınmaz mallar hakkında verilen tedbir kararı bakımından, bunların muhtemel dava konusu olmasından ziyade,

---

424 Yrg. 4. HD.,8.02.2012 T., 2012/867 E., 2012/1672 K. (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 632).

425 **Karslı – Muhakeme**, s. 754; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 637; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 557, kn.2397; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 734; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2469. Bu nedenle zamanaşımının kesilmesi gibi davanın açılmasının sonuçlarını doğurmaz (**Ansay – Usul**, s. 199; **Üstündağ – Yargılama**, s. 591; **Ercan – İhtiyati Tedbir**, s. 90; **Akil – Delil Tespiti**, s. 28; **Akil, Cenk**, Medenî Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti, AÜHFD, 2009/1, (s. 1-62), s. 28; **Erişir – Tedbir**, s. 125 vd.). Ayrıca temerrüde düşülmesi de söz konusu olmaz (**Bilge/ Önen**, s. 368). Aksi yönde bir görüşe göre ise, dava açılması ve ihtiyati tedbir talep edilmesinde bir irade söz konusudur; bu nedenle ihtiyati tedbir kararı ile zamanaşımı kesilmeli ve hak düşürücü süre korunmalıdır (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 637, dn. 17; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2472-2473; **Yılmaz – Tedbirler, C. 1**, s. 899-900). Bununla birlikte ihtiyati haciz kararının zamanaşımı kestiği yönünde bkz. **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 262-264.

426 **Alangoya - İhtiyati Tedbir**, s. 357; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 635. Geçici hukukî korumanın işlevsel olarak, davayı aşmaması ve onun bir adım gerisinde kalması gerektiği hakkında bkz. **Erişir – Tedbir**, s. 121.

427 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 561, kn.2412; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 411; **Postacıoğlu – Usul**, s. 488. Ancak şekli kesin hüküm teşkil ettiği yönünde bkz. **Üstündağ – Tedbir**, s. 55; **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 2485. Bunun sınırlı bir kesinlik olduğu hakkında bkz. **Erişir – Tedbir**, s. 159. Ancak asıl yargılamayı yapan mahkeme, geçici hukukî korumadaki tespitlerle bağlı değildir (**Postacıoğlu/ Altay**, s. 995-996; **Özekes – İhtiyati Haciz,** s. 265; **Erişir – Tedbir**, s. 158; **Özekes - Pekcanıtez Usul,** s. 2485). İhtiyati tedbir talebinin reddinden sonra, aynı talebin bir değişiklik olmadan, aynı taraflar arasında ve aynı vakıaya dayanılarak, aynı delillerle yeniden istenilmesi halinde ise hukukî güvenlik açısından reddedilmesi gereklidir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2485-2486).

çekişme konusu olması ve tedbir kararının da bu çekişme konusu mal hakkında veriliyor olmasının kabul edilmesi amaca daha uygun olacaktır[428]. Daha sonraki bir aşamada bu çekişme konusu mal hakkında, bir davanın açılması ve buna ilişkin bir talebin dava konusu edilmesi söz konusu olabilecektir. Örneğin, istihkak davasına konu olan taşınmazın, davadan önce hakkında satışının yasaklanmasına ilişkin alınmış ihtiyati tedbir kararı, muhtemel dava konusu olan istihkak talebine değil, ilerideki davada çekişme konusu yapılacak olan şey (taşınmaz) hakkında alınmış olacaktır. Zira tek unsurlu teori gereği istihkak davasının konusunu, talep sonucu oluşturacaktır. Dayanılan vakıa, bir mülkiyet ya da sınırlı aynî hakka ilişkin olabilir. Ancak böyle bir dava bakımından da taşınmaz, yukarıda da ifade ettiğimiz ve ayrımını yaptığımız görüş gereği, çekişme konusu olarak değerlendirilmelidir[429]. Diğer bir örnek, bozulması muhtemelen gözüken şeyin (sebze ve meyve gibi), dava sonuna kadar beklenmesi halinde bozulması tehlikesi varsa, mahkemece o şeyin satılmasına ve bedelinin dava sonuna kadar saklanmasına karar verilebilir. Bu örnek açısından da bakıldığında çekişme konusu olan taşınır mal, dava açıldıktan sonra bedelin iadesi, uğranılan zararın giderilmesi gibi bir dava konusu talebi olarak ileri sürülüp, hakkında bir hüküm alınabilecektir[430].

Dava açılmadan önce istenilen ihtiyati tedbir, mahkemeden (esas hakkında görevli ve yetkili mahkemeden, HMK m. 390, 1) bir dilekçe ile istenir ve dilekçede tedbir talep eden taraf, tedbir sebebini ve türünü açıkça belirtmek zorundadır (HMK m. 390, 3). İhtiyati tedbir dilekçesine, mahkemenin adı, tarafların kimlik ve adres bilgileri, ihtiyati tedbirin hangi hakka dayanarak ve hangi uyuşmazlık bakımından istendiği, bu talebi haklı kılan sebepler ve istenilen ihtiyati tedbir çeşidi yazılmalıdır[431]. Dava dilekçesi unsuru olan dava konusu ve talep sonucuna karşı;

---

428 Benzer yönde, ihtiyati tedbirin "maddi hukuk talebini" güvence altına alma amacında olması hakkında bkz. **Erişir – Tedbir**, s. 137. Geçici hukukî koruma yargılaması sonucunda, bu korumaya esas teşkil eden "maddi talep" haklı görülürse, talebin konusu ve içeriğine dayalı olarak bir ihtiyati tedbir kararı verilecektir (**Erişir – Tedbir**, s. 145).

429 Bkz. yuk. § 1 C III.

430 Kuru'ya göre ihtiyati tedbirde üzerine tedbir konulan mallar, çekişmeli olup, davacının açtığı ya da ileride açmayı düşündüğü bir davanın konusudur (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 647). Karş. İhtiyati haciz için bkz. aşa. § 6 F II.

431 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 636.

ihtiyati tedbir talebine ilişkin dilekçede hangi uyuşmazlık, diğer bir deyişle hangi çekişme konusu bakımından tedbirin istenildiği; buna ilişkin sebepler (ki bunlar da dava sebebi olan vakıalar değil, kanun gereği HMK m. 389, 1'de ifade edilen ihtiyati tedbir kararı verilmesini haklı kılan sebeplerdir) ve tedbirin türü (ihtiyati tedbire ilişkin talep sonucu kısmında açıkça) yazılmalıdır. İhtiyati tedbir dilekçesinde de bir talep sonucu kısmı olacaktır ve bu da tedbirin niteliğini ve konusunu ortaya koyacaktır. Ancak asıl davadaki çekişme konusunun (maddi talebin[432]), ihtiyati tedbir ile güvence altına alınıyor olması nedeniyle asıl dava ile tedbir arasında söz konusu olan bu sıkı ilişki; ihtiyati tedbire ilişkin talep ile dava konusu talebin aynı olduğunu (ifade edilen gerekçelerle) göstermemektedir[433].

İhtiyati tedbir dilekçesinde tedbirin türünün de yer alması gerekmektedir. Bu kapsamda, tedbir, eda, teminat ve düzenleme amaçlı olarak verilebilmektedir[434]. Dava konusunun türü bakımından eda, tespit ya da inşai dava olması, talep sonucuna göre belirlenmektedir. İhtiyati tedbir bakımından türünün de (dava bakımından talep sonucunun açıkça belirtilmesinde olduğu gibi) HMK m. 390, 3 gereği açıkça belirtilmiş olması gereklidir. Zira somutlaştırma yükü, ihtiyati tedbirler bakımından da geçerlidir ve talep sonucu tedbir kararı bakımından da açık değilse, bunun talep edene açıklattırılması gerekir[435]. Ki HMK m. 119, 2'deki davanın açılmamış

---

[432] Ki asıl davanın konusu, bir usulî taleptir. Maddi talep, olsa olsa çekişme konusuna ilişkin olabilir. Bu nedenle gerek özellik arz eden bazı davalar (müdahalenin men'i gibi) bakımından, gerekse verilecek ihtiyati tedbir kararı bakımından usulî talebe ilişkin dava konusu kavramı dışında, dilekçede bir unsur olarak bir çekişme konusu kavramının da kabul edilmesi amaca uygun olacaktır.

[433] Her iki talep sonucunun prensip olarak örtüşmesi, her iki yargılamanın dayanağını oluşturan maddi hukuk talebi (kanaatimizce çekişme konusu) arasında bir bağlantının bulunması yeterli kabul edilmektedir (**Erişir – Tedbir**, s. 160). Bu konuda arada işlevsel bir bağlantının olması gerektiği hakkında bkz. **Tutumlu**, s. 56.

[434] **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 554, kn.2382, 2383, 2384

[435] **Erişir – Tedbir**, s. 513; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2472-2473. İhtiyati tedbir mi yoksa ihtiyati haciz mi istenildiği hususunda talep eden bir seçim yapmalıdır; zira bu tedbirlerden hangisinin istenildiği dilekçenin zorunlu içeriğini teşkil etmektedir (**Erişir – Tedbir**, s. 514-517). Ayrıca bu konuda Alangoya da, hâkim talep edenin somutlaştırdığı tedbirle bağlı olmaksızın kendi takdirine uygun ihtiyati tedbir kararını vereceğini ifade etmektedir (**Alangoya - İhtiyati Tedbir**, s. 377).

sayılmasının, tedbir talebinde bulunulmamış sayılması olarak değerlendirilmesi gerekir[436].

Eda amaçlı tedbir ile, uyuşmazlık konusunun geçici olarak ifası ihtiyati tedbir kararı ile amaçlanabilir[437]. Ancak davanın sonunda davacının kavuşacağı şeye tedbir kararı ile karar verilemeyeceğinden kesin bir ifayı değil, geçici bir ifayı kapsamaktadır[438]. Bu nedenle asıl davada eda talep edilse bile bu dava konusu ile ihtiyati tedbirin konusu farklı olacaktır[439]. Eda tedbirinde, maddi hukukta gerçekleşen bir talebin icrası değil, talep sahibinin sonradan telafisi mümkün olmayan zararına karşı hakkın geçici icrası talep edilmektedir[440]. Teminat amaçlı tedbirde ise uyuşmazlık konusunun muhtemel icrası teminat altına alınmak istenilmektedir[441]. Çekişmeli malın muhafaza altına alınması halinde, malın mülkiyeti kazanılmadan, geçici olarak güvencesi sağlanmış olmaktadır[442]. Düzenleme amaçlı da tedbir kararı verilebilir. Boşanma davası devam ederken, çocuğun velayetinin birine bırakılmasına karar verilebilir. Burada da işin esası hakkında bir karar verilmiş olmaması gerekir. Ancak hukukî ilişkinin geçici olarak hükmün kesinleşmesine kadar düzenlenmiş olması, uyuşmazlığın esastan çözümlendiğini de göstermemektedir[443]. İhtiyati tedbir kararı verilirken ölçülülük ilkesine bağlı kalınarak karar verilmelidir[444].

Benzer şekilde dava açıldıktan sonra da ihtiyati tedbir, davanın açıldığı mahkemeden istenebilir (HMK m. 390, 1). Bu durumda tedbir kararı, ayrı bir dilekçe ile istenilebilir. Tedbir talep eden davacı, ihtiyati tedbir sebebini ve türünü açıkça belirtmek zorundadır (HMK m. 390, 3). Davanın açılmasından sonra talep edilmekle

436 **Erişir – Tedbir**, s. 513; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2473.

437 Bu konu ve eleştirisi hakkında bkz. **Alangoya - İhtiyati Tedbir**, s. 367 vd.

438 **Erişir – Tedbir**, s. 122; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 554, kn.2383. Bu durumda kapsamlı bir hukukî koruma gerçekleştirilir (**Erişir – Tedbir**, s. 122).

439 **Erişir – Tedbir**, s. 123.

440 **Erişir – Tedbir**, s. 123.

441 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 554, kn.2382; **Erişir – Tedbir**, s. 123.

442 **Erişir – Tedbir**, s. 123-124; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 554, kn.2382.

443 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 554-555, kn.2384.

444 **Alangoya - İhtiyati Tedbir**, s. 380.

birlikte, bu haldeki ihtiyati tedbir kararı da, davanın açılmasından önce talep edilen ihtiyati tedbirin dava konusuyla karşılaştırılması bakımından benzer niteliktedir ve dava konusundan farklıdır.

İster dava açılmasından önce isterse dava açıldıktan sonra talep edilen ihtiyati tedbir kararı olsun, mutlaka dava edilebilir bir talebe ilişkin olmalıdır. Borç ilişkisinden doğan ve prensip olarak dava edilebilir olmayan yan yükümler (satım sözleşmesinde satıcının malı, alıcıdan başkasına teslim etmeme yükümü gibi) ihtiyati tedbirin konusunu teşkil etmezler[445]. Bu kapsamda asıl yargılama ile aradaki bağlılık gereği de her ne kadar konuları farklı olsa da, daha sonra da etkin hukukî korumanın sağlanabilmesi adına dava edilebilir bir talebin olması gereklidir.

II. İhtiyati Haciz Bakımından Dava Konusu

Para alacaklarına ilişkin mevcut veya müstakbel bir takibin sonucunun güvence altına alınması için, mahkeme kararı ile borçlunun malvarlığına el konulmasını sağlayan geçici hukukî korumaya ihtiyati haciz denilmektedir[446]. İhtiyati tedbir, her türlü alacak için istenilmekle birlikte, para alacağının borçlusu tarafından ödenmeyeceği konusunda haklı sebepleri olan alacaklı, bu durumda para alacağının güvence altına alınması için kural olarak ihtiyati tedbir değil, ihtiyati haciz yoluna başvurur. Ancak bununla birlikte kesin hukukî koruma sağlanıncaya kadar, geçici olarak bir miktar paranın ödenmesine ihtiyaç duyuluyorsa, bu durumda ihtiyati haciz yerine, ihtiyati tedbir de istenilebileceği kabul edilmektedir[447]. Özellikle alacaklı bakımından zaruret hali varsa, nafaka alacakları dışındaki alacaklar bakımından da ihtiyati tedbir kararı verilebileceği kabul edilmektedir[448].

İhtiyati haciz ile para alacaklarında, müstakbel icra takibinin güvence altına alınması sağlanmaktadır. İhtiyati tedbir ise, para alacakları dışında kalan diğer taleplerin icrası yolunun korunması ve istisnai olarak para alacaklarına ilişkin

445 **Erişir – Tedbir**, s. 183-184; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2466.

446 **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 12; **Yılmaz, Ejder,** Geçici Hukukî Himaye Tedbirleri, C. 2, Ankara 2001, s. 1078.

447 **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 60; **Erişir – Tedbir**, s. 235; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2552. Karş. **Postacıoğlu/ Altay**, s. 998-998.

448 **Üstündağ – Tedbir,** s. 37.

taleplerin de geçici olarak icrasını sağlamaktadır[449]. İİK m. 257'de ihtiyati haciz bakımından para borcundan bahsedilerek ihtiyati haciz ile maddi hukuk talebi olan para alacağı arasındaki sıkı ilişkiye işaret edilmektedir. Geçici hukukî korumalardan ihtiyati haciz ile ihtiyati tedbir bakımından maddi hukuk temelli olmaları açısından bir fark yoktur[450]. Ayrıca asıl alacağın ödenmesinin sağlanması için tam dava, belirsiz alacak davası ve kısmî dava şeklinde talep edilmesi bakımından da bir fark yoktur[451]. Kesin ya da geçici talep sonucu belli bir miktar paranın ödenmesi olduğundan ihtiyati haciz kanaatimizce de istenebilir[452]. Yani her türlü para alacağı bakımından (haksız fiil de dahil) istenebileceği kabul edilmelidir[453]. Para alacağı için açılmış bir dava bakımından ihtiyati haciz istenebileceğinden, ister tam, ister kısmî isterse de belirsiz olsun hem ihtiyati haczin hem de dava konusunun temelinde aynı alacağa ilişkin bir talep vardır. Bu talep geçici koruma kararı bakımından maddi; dava konusu açısından ise usulî bir nitelik taşır. Ancak para alacağına ilişkin olduğundan tam, kısmî veya belirsiz bir alacak davası açılması halinde verme, yapma ya da yapmama edimlerine yönelik usulî talebin temelinde bir maddi hukuk talebinin olduğu söylenebilir ve bu yönüyle ihtiyati haciz kararı, dava konusu edilen alacağa ilişkin verilir. Ancak bunda haczedilen mallar, alacaklının açtığı ya da açmayı düşündüğü bir davanın (ya da icra takibinin) konusu değildir. Alacağın ödenmesi garanti altına alınmak istenilmektedir. Dava konusunda talep sonucu kısmında alacağın ödenmesi talebi, (dava açılmadan önce ya da açıldıktan sonra) istenilecek ihtiyati haciz talebi bakımından da talep sonucunda bir maddi talebin ileri sürülmesi şeklinde olacaktır. İhtiyati tedbirden farklı olarak henüz dava konusu edilmeyen çekişme konusu bakımından bir tedbir kararı maddi hukuk açısından talep edilmekle birlikte; dava konusunun bu paranın ödenmesi, zararın tazmini şeklinde olan para

449 **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 60; **Akil – Kısmî**, s. 221; **Erişir – Tedbir**, s. 89, 228 vd.

450 **Erişir – Tedbir**, s. 179.

451 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2556; **Erişir – Tedbir**, s. 230. Belirsiz alacak davasının açılabildiği durumda, belirlenebilen alacak miktarı için ihtiyati haciz istenebilir (**Simil – BAD**, s. 325). Kısmî dava bakımından istenebileceği konusunda bkz. **Akil – Kısmî**, s. 223. Belirsiz alacak davası bakımından karş. **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 109.

452 Bu konuda farklı bir görüş olan belirsiz alacak ve kısmî davalar açısından ihtiyati haciz kararının verilebilmesinin güç olduğu hakkında bkz. **Tutumlu**, s. 57.

453 **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 109; **Akil – Kısmî**, s. 224, dn. 121; **Erişir – Tedbir**, s. 231.

alacağına ilişkin davalarda çekişme konusu olan paranın garantisi bağlamında borçlunun mallarına ihtiyati haciz koydurulur. Bunun etkisi de davanın sonuçlanmasına kadar devam eder[454].

İhtiyati haciz kararının alınabilmesi için İİK m. 257'deki ihtiyati hacze ilişkin şartların yerine getirilmiş olması gerekir. Rehinle temin edilmemiş ve vadesi gelmiş bir para borcunun alacaklısı, borçlu yedinde ya da üçüncü şahısta olan taşınır veya taşınmaz mallarını ve alacaklarıyla diğer haklarını ihtiyaten haczedebilir. Vadesi gelmemiş borçtan dolayı haciz kararı istenebilecek istisnai durumlar da vardır (İİK m. 257, 2/1-2). Sonuç olarak, ihtiyati haciz bakımından, ihtiyaten haczedilen mallar üzerinde bu malların borçluya ait olup olmadığına ilişkin bir çekişme yoktur ve bu nedenle bu mallar, alacaklının açtığı veyahut açmayı düşündüğü bir dava veya icra takibinin de konusu değildir[455]. Ancak alacaklı açtığı dava ya da icra takibinde haklı çıkarsa, üzerine ihtiyaten haciz konulan mal icra dairesi tarafından satılır ve bedeli ile alacaklının alacağı olan bedel ödenir. Bu bedelin temini için hiç dava ya da icra takibinin konusu olmayan mallara haciz konulması ve sonrasında ya da icra takibinin sonucu olarak bunlara el konulması durumu ortaya çıkmaktadır.

III. Delil Tespiti Bakımından Dava Konusu

Delil tespiti, iki taraftan her birinin görülmekte olan veya ileride açılacak davada başvuracakları tanık, keşif, bilirkişi ve diğer delillerin zorunluluk nedeniyle, süresinden önce tespitinin mahkemeden istenilmesine denilmektedir (bkz. HMK m. 400)[456]. Bu da ihtiyati tedbir ve hacizde olduğu gibi, geçici bir hukukî korumadır[457]. Ancak ihtiyati tedbirde dava konusu edilecek bir malın ya da hakkın korunması varken; delil tespitinde ispata yardımcı delilin korunmasını sağlamak ve

---

454 **Yılmaz – Tedbirler, C. 2**, s. 1208.

455 **Kuru – Ders Kitabı,** s. 647.

456 **Yılmaz, Tedbirler, C. 2**, s. 1333; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2562; **Karslı – Muhakeme**, s. 765-766; **Akyol Aslan, Leyla,** Medenî Usul Hukukunda Delil Tespiti (Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre), Ankara 2011, s. 27.

457 **Yılmaz, Tedbirler, C. 2**, s. 1335; **Akil – Delil Tespiti**, s. 5; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2562-2563; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 649; **Karslı – Muhakeme**, s. 766; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz – Usul,** s. 572; **Üstündağ – Yargılama**, s. 590; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 574, kn.2466; **Akyol Aslan – Delil Tespiti**, s. 35.

kaybolmasını önlemek için tedbir alınmaktadır[458]. Diğer geçici hukukî korumalar bakımından doğrudan uyuşmazlık konusu ile ilgili bir koruma varken; delil tespitinde bu uyuşmazlık konusunun değil, onun ispatına ilişkin bir durum vardır[459]. Görülmekte olan bir davada delil tespiti yapılabilmesi için tespiti istenilen vakıanın henüz inceleme sırasının gelmemiş olması gerekir[460]. Delil tespiti, ihtiyati haciz ve tedbirde olduğu gibi bir dava değildir[461], deliller hakkında geçici bir hukukî korumadır. Delil tespiti talebi, ayrı bir dava olmadığından, açılmış ya da açılacak olan davaya bağlı olan bir işlemdir[462] (HMK m. 405). Dava konusu talebe değil, salt vakıaya ve bununla bağlantılı delillere ilişkin olan bir usul hukuku kurumudur. Bunun sonucu olarak da yalnız başına dava konusu edilebilmesi mümkün değildir. Ki maddi vakıaların, tespit davasının konusunu oluşturmadığı da kanun gereği kabul edilmektedir[463] (bkz. HMK m. 106, 3). Tespit davası, hak ve hukukî ilişkilerin dava konusu edildiği ve sonucunda kesin hüküm elde edilmeye yönelmiş bir dava iken; delil tespiti maddi vakıaların konusunu oluşturan, talep edilen dava prosedürüne bağlı ve talep üzerine verilen kararın maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmediği bir işlemdir[464]. Hatta tespit davasının ispatına yarayacak deliller bakımından da delil tespiti talep edilebilir[465]. Dilekçeden hukukî korumanın delil tespiti mi yoksa tespit davası mı olduğu anlaşılamıyorsa bu durumda hâkim davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde talep sonucunu açıklattırmalıdır[466].

---

458 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 575, kn.2467; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2563; **Akyol Aslan – Delil Tespiti**, s. 46; **Akil – Delil Tespiti**, s. 10-11.

459 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2563.

460 **Karslı – Muhakeme**, s. 766; **Akyol Aslan – Delil Tespiti**, s. 33.

461 Delil tespiti, teknik olarak bir dava değildir. Bazen tespit davası denilse de teknik bir dava ile davanın açılmasının sonuçlarını doğurmamaktadır (**Yılmaz, Tedbirler, C. 2**, s. 1343-1344).

462 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 649; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz – Usul,** s. 572. Hâkimin kararıyla etkili olan bir taraf usul işlemi olduğu hakkında bkz. **Akil – Delil Tespiti**, s. 6.

463 Bu konuda bkz. § 5 C II 4.

464 **Akil – Delil Tespiti**, s. 7 vd.; **Akyol Aslan – Delil Tespiti**, s. 39-42; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 650; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 572; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 575, kn.2469; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2563. Delil tespiti dava olmadığından, temyiz edilemez (**Yılmaz, Tedbirler, C. 2**, s. 1365).

465 **Akyol Aslan – Delil Tespiti**, s. 42; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 650.

466 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2563. İhtiyati tedbir ve ihtiyati haciz bakımından yaptığı değerlendirmede yazar, geçici hukukî korumalarda taleple bağlılık ilkesinin geçerli olduğunu, bu

G. KANUN YOLLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Genel Olarak

Davacının talep sonucu kısmında belirttiği tüm talepleri hakkında mahkeme olumlu ya da olumsuz bir karar vermek zorundadır. Bu nedenle, verilecek olan hükmün sınırlarını talep sonucu belirleyeceğinden, dava konusu edilen her bir talebin açık ve tereddüte yer vermeyecek şekilde bildirilmesi; davacının belirsiz ve çelişkili bir talep sonucu varsa bunun da davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde hâkim tarafından açıklattırılması gerekir. Ancak bazı taleplerin karşılanmamış olması[467] ya da dava sonucunda verilen kararın hatalı olması veyahut tarafların hatalı bulması halinde, davanın taraflarına verilen kararın yeniden incelenmesini ve değiştirilmesini sağlayan başvuru yoluna kanun yolu denilmektedir[468]. Kanun yolunun konusu, görüldüğü üzere dava konusunun doğrudan kendisi değil, dava konusu ile ilgili olarak yargılama sonucunda mahkemece verilmiş olan karardır[469]. Bu kanun yolunun konusunun, dava konusundan tamamen ayrı ve bağımsız olduğunu da

---

nedenle talepte bulunanın açıkça neyi istediğini ifade etmek zorunda olduğunu kabul etmektedir (**Tutumlu**, s. 56).

467 Taleplerin karşılanmamış olması, başlı başına kanun yolu aşamasında hükmün kaldırılması ve düzeltilmesi veya bozma sebebi teşkil etmektedir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 632; **Akkaya-Boşanma**, s. 346).

468 **Bilge, Necip**, Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara 1973, s. 3, **Arslan – Yenilenme**, s. 7; **Bilge – Yargılama**, s. 558; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 576; **Karslı – Muhakeme**, s. 773; **Alangoya – Usul-II**, s. 13; **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 447; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 451, kn.1980; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2255; **Akcan, Recep,** Usul Kurallarına Aykırılığa Dayanan Temyiz Nedenleri, Ankara 1999, s. 7 vd.; **Bilge/ Önen**, s. 635; **Ansay – Usul**, s. 342; **Postacıoğlu – Usul**, s. 719; **Tercan, Erdal,** Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme-Hali Sabıka İrca, Ankara 2006, s. 56; **Karafakih**, s. 249; **Ercan, İbrahim**, Güncel Tartışmalar Işığında Hukuk Yargısı Bağlamında Alman İstinaf Sistemi, Prof. Dr. Hayri Domaniç'e Armağan, C. I, İstanbul 2001, (s. 671-741), s. 673; **Özbay – Temyiz,** s. 21; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Davalarında Yasa Yollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 607-624), s. 607-608; **Akkaya – İstinaf**, s. 53-54; **Yavaş, Murat,** Medenî Usul Hukukunda Temyiz, Ankara 2015, s. 11; **Akil – İstinaf**, s. 34; **Yılmaz - İstinaf Kavramı**, s. 1443; **Yılmaz, Ejder,** İstinaf, Genişletilmiş 2. B., Ankara 2005, s. 17; **Pekcanıtez, Hakan**, İcra-İflas Hukukunda Şikâyet, Ankara 1986, s. 33; **Ulukapı, Ömer**, İcra ve İflas Hukukunda Gecikmiş İtiraz, Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, (s. 299- 334), s. 303. Türk Hukuku bakımından mahkeme kararının kontrolü, AY m. 36'daki hak arama ve adil yargılanma hakkının bir unsuru niteliği taşıyan anayasal bir gerekliliktir (**Alangoya, Yavuz**, Kanun Yolunun Anayasal Temeli ve HUMK m. 427 Hükmü İle Kanun Yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun Yoluna Müracaat İmkânı, Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 17-48), s. 31).

469 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2170.

göstermemektedir. Zira kanun yolu denetiminde dava konusunun kendisi değil, dava sonucunda verilen karar, karar verilirken uygulanan hukuk ve yapılan yargılama bir denetimden (ki bu bir istinaf, temyiz olabilir) geçirilmektedir[470]. Görüldüğü üzere dava konusunun üzerinden doğrudan bir inceleme yapılmasından ziyade, bu dava konusu üzerinde verilen kararın denetimi söz konusudur. Bu nedenle kanun yollarına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirmeden ziyade dava konusu bağlamında, bu kanun yollarının konusu ve kapsamı üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu hususa ilişkin, aşağıda öncelikle mevcut kanun yolları ve daha sonra eski kanun yolları bakımından bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

II. 6100 sayılı HMK'nın Kanun Yolları Bakımından Dava Konusu

1. Genel Olarak

6100 sayılı HMK'a göre kanun yolları olarak istinaf (HMK m. 341-360) ve temyiz (HMK m. 361-373) olağan kanun yolları ile yargılamanın yenilenmesi (HMK m. 374-381) olağanüstü kanun yolu kabul edilmektedir. Böylece 5235[471] ve 5236[472] sayılı Kanunlar ile ilk derece mahkemeleri kararları hakkında başvurulabilecek ilk kanun yolu istinaf, istinaftan sonra ikinci kanun yolu temyiz ve kesinleşen kararlar bakımından yargılamanın yenilenmesi yolu kabul edilmiştir. Bu yollar bakımından dava konusunun ne gibi bir özellik gösterdiği, kanun yolu aşamasında dava konusunun değiştirilip değiştirilmediği ve vakıanın bu açıdan önemi üzerinde durulacaktır.

2. İstinaf Bakımından Dava Konusu

İlk derece yargılaması bakımından dava konusunun, talep sonucu olduğu yönünde doktrinde bir görüş birliği vardır[473]. Kanun yolu aşamasında da taraflarca mahkeme önüne getirilen ve karara bağlanması istenilen bir uyuşmazlık konusu söz

---

470 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2170.

471 "Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun", RG. 07.10.2004 T., S. 25606.

472 "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun", RG. 26.09.2004 T., S. 5236. Bu Kanun ile HUMK'un kanun yolları ile ilgili kısmı değişmiş ve istinafa ilişkin hükümler eklenmiştir.

473 Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. § 2 C III 2 a ae.

konusu olacaktır. Kanun yoluna başvuru ile dava konusunda değil, ilk derece mahkemesinin kararında bir değişiklik amaçlanmaktadır[474]. Dava dilekçesinde yer alan dava konusu, talep sonucuna göre belirlenirken (HMK m. 119); kanun yolu dilekçesinde yer alan unsurlar da kanun yolunun konusunun belirlenmesinde belirleyici olmaktadır (HMK m. 342, 2/e, f)[475]. Bu aşamada taraflar, ancak kanunun başvurabilecekleri kanun yolu bakımından kendilerine tanıdığı hukukî korunma yetkisinden yararlanabilirler[476]. Buna göre, ilk derece yargılaması ile istinafın ve ayrıca temyizin konusu bunlara yüklenen rollerin farklı olması nedeniyle aynı değildir. Temyizden farklı olarak istinaf yargılamasında, ilk derece mahkemesinin kararına ilişkin olarak uyuşmazlığın esası hakkında bir karar verilmektedir. Ancak istinaf mahkemesinin, ilk derece mahkemesinin kararının esası hakkında karar verebilmesi, ilk derece mahkemesinin kararının ve bu kararın dayanağına ilişkin bir yargılama hatasının olması şartına bağlıdır[477]. Ayrıca ilk derece mahkemesinin nihai ve malvarlığına[478] ilişkin belli bir parasal sınırı geçen kararlarına[479] ilişkin istinaf yoluna gidilebilir[480] (HMK m. 341). İstinafta hukukî sorun yanında, vakıa tespitleri

---

474 **Akil – İstinaf,** s. 345. Alman yargılamasında istinafın konusunun, ilk derece mahkemesinde dava konusu edilen ve haklarında karar verilen talepler için olduğu yönünde bkz. **Schumann, Claus-Dieter/ Kramer, Wolfgang,** Die Berufung in Zivilsachen, 7. neu bearbeitete Auflage, München 2007, s. 3 vd.; **Ercan – İstinaf,** s. 706-707.

475 **Akkaya – İstinaf**, s. 81.

476 **Akkaya – İstinaf**, s. 81; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2170-2171. İstinafın olumlu ve olumsuz yönleri açısından bir eleştirisi için bkz. **Pekcanıtez, Hakan,** İstinaf Mahkemeleri, GÜHFD, 2006/1, (s. 17-29), s. 17 vd.

477 **Schumann/ Kramer**, s. 7 vd., Rn. 25 vd.; **Akkaya – İstinaf**, s. 91; **Alangoya, Yavuz,** Yargılama Hukukumuzda Bir "Sorun", Yavuz Alangoya Makaleler, 1.B., İstanbul 2012, (s. 497-504), s. 497. İstinaf sebebi, usul ve esas yönünden kararın hukuka uygun olmamasıdır (**Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1452).

478 Menkul-gayrimenkul ayrımı yapılmaksızın tüm malvarlığı davaları bakımından mümkündür (**Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1451).

479 Belli bir sınırı geçmeyen malvarlığına ilişkin ilk derece mahkemesi kararları kesindir. Kanunun belirlediği bu sınır, malvarlığını konu edinen davalar bakımındandır, ancak başvuru için aranan bu sınır, doğrudan doğruya dava konusu bakımından değil, istinaf yoluna başvuran kimsenin menfaati bakımından öngörülmüştür (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 586). Parasal sınırlar, her yıl yeniden değerleme oranı esas alınarak belirlenmektedir.

480 **Yılmaz – İstinaf**, s. 58-62; **Akil – İstinaf,** s. 334-340; **Akkaya – İstinaf**, s. 106-124; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2203 vd.; **Konuralp, Halûk**, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Tasarısına Göre İstinaf Derecesi, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı II-III, Eskişehir, 2003-2004, (s. 18-40), s. 30; **Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1451; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 585; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 459, kn.2014-2015; **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 467. Malvarlığına ilişkin olmayan davalar

de incelenmekte[481], çok sınırlı da olsa yeni iddia ve savunma imkânının tanınması ile uyuşmazlığın esası hakkında karar verebilmesi desteklenmektedir. Ancak bu durum yeni dava malzemesi getirilerek yeni taleplerin ileri sürülebileceği anlamına da gelmemektedir[482].

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 357 gereği istinaf aşamasında karşı dava açılması, davaya müdahale talebinde bulunulması, davanın ıslahı, davaların birleştirilmesi (m. 166, 1 istisnadır), bölge adliye mahkemesinde re'sen göz önünde tutulacaklar haricinde ilk derece yargılamasında ileri sürülmeyen iddia ve savunmaların ileri sürülmesi ve yeni delile dayanılması yasaktır. İstinafta, davanın taleplerle ve belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yeni baştan görülmesi söz konusudur[483]. Ancak istinaf yargılamasında, bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmüş iddia ve savunmalar ile bağlıdır ve bu evrede ıslaha başvuru da tamamen yasaklanmıştır (HMK m. 357). İstinaf derecesine yeni dava konusu, vakıalar ve deliller getirmek mümkün olmadığından dolayı, mahkeme, ikinci yargılama derecesinde ortaya çıkan güncel ve maddi hukuka ilişkin duruma göre değil, ilk derece hükmünün verildiği zamana ilişkin var olan duruma göre kararını vermelidir[484]. Dava konusu, ilk derece yargılaması bakımından önemlidir. Çünkü maddi gerçeğin ortaya çıkarılması adına dava konusu uyuşmazlığın esası hakkında ilk derece mahkemesi karar verecektir. İstinaf ise ancak ilk derece mahkemesinin eksik ve hatalı yargılama yapması durumunda söz konusu olacak, istinafın somut olayı çözme işlevi tali bir nitelik taşıyacak ve ancak tarafların talebiyle bağlı[485] ve

---

bakımından HMK m. 341, 1 gereği herhangi bir sınırlama olmaksızın istinaf yoluna gidilebilmesi mümkündür (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 460, kn.2016; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2205).

481 **Schumann/ Kramer**, s. 8, Rn. 28; **Rechberger – Zivilprozessrecht**, s. 325; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2210, 2213; **Yılmaz – İstinaf**, s. 21.

482 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2250.

483 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 593; **Konuralp,** s. 37; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 460, kn.2018.

484 **Akkaya – İstinaf**, s. 91.

485 İstinaf mahkemesi, istinaf ya da katılma yoluyla istinaf davacısının talep ettiğinden fazlasına ya da başka bir şeye karar veremez (**Akil – İstinaf,** s. 343; **Yılmaz – İstinaf**, s. 74).

istinaf sebepleri ile sınırlı olarak bu işlevi yerine getirebilecektir[486]. Eğer söz konusu ilkeler davacı lehine ihlal edilirse taleple bağlılık, aleyhine ihlal edilirse de aleyhe bozma yasağı ihlal edilmiş olacaktır[487]. Bu nedenle istinaf dilekçesinde istinaf sebeplerinin bulunması oldukça önemlidir.

Sebepler yanında HMK m. 342, 2/f gereği, istinaf talebi, istinaf dilekçesinde yer alan "talep sonucuna (Berufungsantrag)" göre, ilk derece yargılamasındaki dava konusunun tespitinde olduğu gibi belirlenecektir[488]. Talep sonucu öncelikle istinaf incelenmesi sonucunda verilecek karar (usulden mi, esastan mı karar verileceği, ilk derece mahkemesi kararının kaldıracağı mı yoksa işin esası hakkında karar verilmesi mi gerektiği) bakımından oldukça önemlidir[489]. Hatalı olduğu düşünülen karar aleyhine istinaf yoluna gidilmesi durumunda, istinaf ilk derece mahkemesi kararını gerçekten hatalı bulursa, dosyayı yeniden yargılama yapmak üzere ilk derece mahkemesine gönderecek ya da uyuşmazlığın esası hakkında tahkikatı tamamlayarak bir karar verecektir. Bu ilk derece mahkemesi kararından tamamen bağımsız ve yeni bir karar değil; ilk derece mahkemesi kararını değiştiren bir karar niteliği taşıyacaktır. Çünkü istinafın konusu gerek dava konusuyla aynı olmaması, gerek istinaf sebepleriyle sınırlı olarak hatalı olduğu düşünülen ilk derece kararının değiştirilmesi talebine ilişkin olması ve gerekse bu aşamada iddianın genişletilmesinin ve ıslahın dahi yapılamamasının bir sonucu olarak da talep sonucunun genişletilmesine de imkân olmamasından dolayı, istinafın konusu ve ilk derece yargılamasındaki davanın konusu birbirinden farklıdır. Ancak bu durum tamamen bağımsız olduklarını da göstermemektedir. İstinaf doğrudan ilk derece yargılamasındaki dava konusu hakkında değil, ilk derece kararının iptali veya

---

486 **Akkaya – İstinaf**, s. 92; **Ulukapı – Usul Hukuku**, s. 469; **Yılmaz – İstinaf**, s. 62, 73; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2206. Kanunda istinaf sebepleri tek tek sayılmamıştır, çünkü istinafın duruma göre işin esasına girmesi ve tahkikat işlemlerini yapması şeklinde karar verilebilecek bu yargılamada bir sınırlamanın getirilmesine de engel olmaktadır (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2206).

487 **Akil – İstinaf,** s. 343; **Atalı – Aleyhe Bozma**, s. 70-71; **Yılmaz – İstinaf**, s. 74.

488 **Schumann/ Kramer**, s. 47, Rn. 141.

489 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2223; **Konuralp,** s. 33. İstinaf dilekçesi, dava dilekçesi gibi istem sonucu bakımından hem dava dilekçesi hem de temyiz dilekçesi gibi düzenlenecektir. Örneğin dava dilekçesi ile ileri sürülen eda, tespit talebi yanında, kanun yoluna başvuru bakımından söz konusu olan talebini de ileri sürecektir. Oysa temyiz dilekçesinde sadece bozma talep edilecektir. Bu konuda bkz. **Konuralp,** s. 33.

değiştirilmesi hakkındaki talebe ilişkindir. Hatta bu konuda ilk derece mahkemesinin dava konusunun, istinafın da konusu olabilmesi için, ilk derece mahkemesince karar verilmiş olması ve istinaf mahkemesinden bu kararın değiştirilmesinin talep edilmiş olması gerektiği ifade edilmektedir[490]. Bu da istinafın hiçbir şekilde, ilk derece mahkemesindeki talep sonucunun sınırlarını aşamadığını da göstermektedir[491].

Dava konusunun bir unsuru olup olması hususunda derin tartışmalara sebep olan vakıaların istinaf bakımından ne gibi bir önemi olduğu üzerinde de durulmasının faydalı olduğu kanaatindeyiz. Bölge Adliye Mahkemeleri mahkemeleri ile güvenceli bir adaletin sağlanması amaçlanmaktadır. Bunun için istinafın ikinci derece vakıa mahkemesi şeklinde örgütlenip[492], davayı yeniden ele alarak karara bağlaması gereklidir[493]. İstinafta inceleme, belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yapılır[494], ancak kamu düzenine aykırılık görülürse bu hususlar re'sen de dikkate alınabilir (HMK m. 355). Bu sebeplerle bağlılıktan ötürü, iura novit curia ilkesi uygulanmayacak ve yeni vakıa getirme yasağı söz konusu olacaktır[495]. Re'sen dikkate alınması gereken ve usulî eksiklikler dışında kalan tüm vakıalar, daha önce ilk derece mahkemesinde ileri sürülerek dava malzemesi içerisinde yer almışsa ancak o durumda istinafta da dikkate alınabilir[496]. Bu aşamada bölge adliye mahkemesinin aslî görevinin, vakıa

---

490 **Akkaya – İstinaf**, s. 92.

491 **Atalı – Aleyhe Bozma**, s. 70. Buna istisna, belirsiz alacak davasının açılmasından sonra istinaf aşamasında ilk derece mahkemesindeki bilirkişi incelemesinin eksik ya da hatalı yapılmış olması gösterilebilir. İstinaf aşamasında alınan bilirkişi raporu sonucu alacağın miktarının daha yüksek olduğu anlaşılırsa, bu durumda dava konusunun artırılabileceği kabul edilmektedir (**Atalı – Aleyhe Bozma**, s. 70, dn. 164). Ayrıca tarafların dava konusu üzerinde tasarruf yetkilerinin bulunmadığı hallerde de istinaf mahkemesinin tarafların talebiyle bağlılığı ortadan kalkacaktır (**Akil – İstinaf,** s. 344).

492 Vakıa mahkemesinde, hâkim vakıalarla doğrudan doğruya ilgilenir. Ancak istinafın, vakıa mahkemesi olduğu yönündeki kabul eskidir. Çünkü istinafın da bazen vakıa bazen de denetim (Yargıtay) gibi çalışması mümkündür (**Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1443).

493 Ancak bundan uzaklaşıldığı yönündeki eleştirisi için bkz. **Tanrıver, Süha,** Hukuk Yargılama Usulü Kanun Tasarısı Üzerine Bazı Düşünceler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 71-75), s. 74-75.

494 İstinaf dilekçesinde istinaf sebepleri belirsizse ya da yanlış nitelendirilmişse ret kararı verilmesinden ziyade, istinaf mahkemesi anlaşılamayan taleplerin açıklanmasını istemeli ve sonucuna göre gerekli nitelemeyi yapmalıdır (**Akkaya – İstinaf**, s. 217 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2223).

495 **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım,** s. 533, s. 536.

496 **Akkaya – İstinaf**, s. 288. İlk derece yargılamasında verilen hükmün kapsamı dışında kalan ve istinafta ıslah ya da karşı tarafın muvafakati ile dahi ileri sürülemeyen yeni vakıaların ileri

tespitleri yapmak olduğu söylenebilir. Buna gerekçe, istinafın davanın esası hakkında karar verme yetkisine sahip olması, başvuran tarafın istinaf sebepleriyle bağlı olması, tahkikatı tamamlama ve gerektiğinde ilk derece mahkemesi gibi karar verebilme ve vakıalar hakkında inceleme ve değerlendirme yapabilmesi gösterilebilir[497].

Sonuç olarak istinaftaki talep de, ilk derece mahkemesinin karara bağladığı ve bu kararın doğruluğunun incelenmesinin talep edildiği usulî bir talebe ilişkindir[498]. Gerek tek bir talebin gerekse birden fazla talebin dava konusu edildiği hallerde dahi, bu taleplerin ikinci derece istinaf yargılamasında varlıklarını sürdürmeleri mümkündür. Bunun için hükmün bölünebilir her bir kısmının istinaf mahkemesinden usulî bir taleple iptalinin istenmesi gerekir[499].

3. Temyiz Bakımından Dava Konusu

Temyiz, BAM'ın kararlarının hukuka ve usule uygun olup olmadığını inceleyen bir olağan kanun yoludur[500]. Yargıtay'ın en büyük işlevi, hukuk birliğini sağlamaktır[501]. Temyizin konusunu mahkemelerce verilen nihai kararların hukuka uygun olup olmadığının denetlenmesi ve hukuka aykırılık var ise bunun bozulması talebi teşkil etmektedir. Kural olarak, bölge adliye mahkemesinden verilen nihai

---

sürülmesinin ancak yeni bir dava konusu yapılması ile olabileceği yönünde bkz. **Deren-Yıldırım, Nevhis,** İstinafın Gerekçelendirilmesi ve İstinaf Sebepleri, Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan, Ankara 2006, (s. 693-712), s. 709; **Akkaya – İstinaf**, s. 289; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 514.

497 **Akkaya – İstinaf**, s. 210.

498 **Akil – İstinaf,** s. 344.

499 **Akil – İstinaf,** s. 345 vd. Terditli dava, karşı dava, seçimlik dava, kısmî dava veyahut asıl talepten ayrı olarak karar verilmiş fer'i talepler bakımından dahi istinafa başvuru şartlarını taşımaları halinde istinaf yoluna başvurulabilir. Çünkü bunlar dava konusu olan bağımsız bir usulî talep olarak haklarında karar verilen taleplerdir. Bu nedenle bu taleplerin istinafa konu olmaları halinde de tanınması veya reddedilmesi istenilir. İşte kanun yolu aşamasında dava konusu usulî talep hakkında istenilen ondan çok da bağımsız bir nitelik taşımayan usulî taleplerdir. Benzer yönde bkz. **Akil – İstinaf,** s. 344-349.

500 **Postacıoğlu – Usul**, s. 719; **Akkaya – İstinaf**, s. 81-82; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 459, kn.2011; **Ercan – İstinaf**, s. 575; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2276. Ancak bazı hallerde ilk derece mahkemesi kararına karşı da doğrudan yemtiz yoluna başvurulması mümkündür (HMK m. 373, 1, 4).

501 **Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1445; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2277.

kararlara[502] (ve hakem kararlarının iptali üzerine verilen kararlara) karşı temyize gidilebilir (HMK m. 361, 1)[503] [504]. Yargıtay somut uyuşmazlığı çözmeksizin, sadece verilen kararın doğru olup olmadığını denetlemektedir[505]. İlk derece yargılaması, davanın esasına ilişkin olarak taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözen bir karar verdiğinden; temyizin konusundan farklılık göstermektedir. Yargıtay sadece karardaki hukuka aykırılıkları bir içtihat mahkemesi olarak tespit eder ve kararı bozar. Zira hukukî nitelendirmeyi yapacak olan hâkimin kendisi olduğundan dolayı, temyiz sebepleriyle de bağlı olmayacaktır (HMK m. 33, m. 369, 1)[506]. İstinaf ise, vakıa tespitlerinin denetimi sağlar. Bu durumu desteklemek üzere, istinaftan sonra maddi meselenin takdirinde hata edilmesi temyiz sebebi olmaktan çıkarılmış ve bu konudaki inceleme yetkisi sadece BAM'a bırakılmıştır[507]. Uygulanan hukuk kuralının hatalı tespiti veya yorumlanması, vakıaların hukukî yönden yanlış değerlendirilmesi ve hatalı hukukî sonuca varılması şeklinde bir hukukî denetim yapılacaktır. Örneğin, talepten fazlasına veyahut başka bir şeye (dava konusu ile de yakından ilgili olan bir husus hakkında) karar verilmesi halinde hatalı hukukî sonuca varılmış olacaktır. Yani vakıalar doğru tespit edilmesine rağmen, yorumlanan hukuk kuralına binaen yanlış sonuca varılması durumu söz konusu olacaktır[508]. Ancak dava konusu ve temyizin konusu tamamen farklıdır. 6100 sayılı HMK ile temyiz, ancak

---

502 Bu nihai kararın usule veyahut esasa ilişkin olması bakımından temyiz edilebilmesi noktasında bir fark yoktur (**Yavaş – Temyiz**, s. 39).

503 **Yavaş – Temyiz**, s. 13. Ancak istisnaen HMK m. 373, 1, 4, 5'te sayılan hallerde ilk derece mahkemesi kararına karşı temyiz yoluna gidilebilir.

504 Temyiz edilemeyen kararlar HMK m. 362'de sayılmıştır. Bu belli bir sınırın altında olup olmama, karşılık dava, kısmî dava, objektif dava birleşmesi, terditli dava gibi taleplerin söz konusu olduğu davalarda, bu davaların gösterdiği özellikler dikkate alınarak tespit edilir. Örneğin karşı dava ile asıl davanın konuları farklı olduğundan temyiz sınırı da ayrı ayrı tespit edilir; kısmî davada bu sınır alacağın tamamına göre (HMK m. 362, 2) belirlenir; objektif davada her bir talep için ayrı ayrı, terditli davada ise asıl ya da yardımcı talep hakkında karar verilmesine göre belirlenecek olan bir kesinlik sınırı söz konusudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Yavaş – Temyiz**, s. 28-40.

505 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 459, kn.2011; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2277.

506 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2286; **Yavaş – Temyiz**, s. 77. Yargıtay'ın temyiz sebepleri ile bağlı olmadığını, belki de maddi hukuka dayanan mutlak temyiz sebepleri bakımından kabul etmek yerindedir (**Yavaş – Temyiz**, s. 98).

507 **Akkaya – İstinaf**, s. 211. Karş. **Ansay – Usul**, s. 353; **Üstündağ – Yargılama**, s. 844.

508 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2301-2301.

belli bir miktarın üzerindeki, BAM'ın verdiği nihai kararlara karşı başvurulan bir kanun yolu niteliği taşımaktadır. Yargıtay da bir vakıa değil, salt bir hukukî denetim mahkemesi olarak görev yapmaktadır[509]. Bu nedenle doğrudan dava konusunda değil, ona ilişkin istinaf incelemesinden geçmiş olan karara karşı bir hukukî denetimin yapılması söz konusudur. Bu da ancak hukukun yanlış uygulanması, yorumlanması ve bundan dolayı yanlış bir sonuca varılması halinde başvurulabilecek bir hukukî denetim mekanizmasıdır.

Sonuç olarak, temyizdeki talep de (istinaftaki talepte olduğu gibi), istinaf mahkemesinin (ya da istisnai halde ilk derece mahkemesinin) karara bağladığı ve bu kararın doğruluğunun incelenmesinin talep edildiği usulî bir talebe ilişkindir. Ancak bu usulî talep, istinaftakinin aksine vakıanın incelenmesine değil, salt hükmün hukuka uygunluk yönünden değerlendirilmesine ilişkindir. Bu nedenle de dava konusu edilen usulî talepten bu yönüyle farklıdır. Böyle bir usulî taleple, vakıanın belirlenmesi ve olayın çözümlenmesinden ziyade, salt hukukun ne olduğunun belirlenmesi ve bunun doğru bir şekilde olaya uygulanması ile hukukî korunmanın yerine getirilmesi amaçlanmaktadır.

4. Yargılamanın İadesi Bakımından Dava Konusu

Yargılamanın yenilenmesi, kesin olarak verilen ya da kesinlik kazanmış kararın[510], kanunda sayılı sebeplerden birine istinaden, yargılamasının tekrarlanmasını sağlayan bir başvuru yoludur[511]. Yargılamanın yenilenmesi de

509 **Yılmaz – İstinaf Kavramı**, s. 1454.

510 Davanın esasına ilişkin nihai kararlar bakımından yargılamanın yenilenmesi istenebileceği yönünde bkz. **Arslan – Yenilenme**, s. 70; **Üstündağ – Yargılama**, s. 910-911; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 804-805. Usule ilişkin nihai kararların da maddi anlamda kesin hüküm teşkil ettiği ve bu nedenle yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabileceği hakkında bkz. **Namlı**, s. 91 vd.

511 **Arslan – Yenilenme**, s. 12; **Namlı, Mert**, Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul 2014, s. 89; **Alangoya – Usul-II**, s. 94; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 656. Kesinleşen kararı yeniden ele almayı hedefleyen ve dava şeklinde görülen hukukî bir çaredir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2324). Yargılamanın yenilenmesinin geniş anlamda kanun yolu kapsamına giren, kanun yolu ve hukukî çarelerin bazı özelliklerini taşıyan, dava şeklinde ileri sürülen ayrıksı, olağanüstü bir yol olduğu hakkında bkz. **Arslan – Yenilenme**, s. 48; **Pekcanıtez, Hakan**, Medenî Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi (HUMK m. 445/11), 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 515-551), s. 520. Yargılamanın yenilenmesi, değişiklik davası gibi kesin hükmün istisnaları arasında yer alan hukukî bir çaredir; işlevi göz önüne alındığından inşai dava olarak nitelendirilmesi de mümkündür (**Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 656).

bağımsız bir çekişme konusuna sahiptir[512]. Çünkü sadece ilk yargılamanın konusu ele alınmaz, talebin geçerliliği, yenilenme isteminin yerindeliği ve haklılığı araştırılır[513]. İlk hükmün ortadan kaldırılmasını gerektiren bir sebep varsa (HMK m. 375), ilk yargılamadaki çekişme konusu hakkında yeni bir hüküm verilmesi gerekecektir[514]. Çünkü yargılamanın yenilenmesi ile davanın tüm maddi dayanakları ile yeniden görülmesi söz konusudur[515]. Bizzat kararı veren mahkeme inceleme yapar ve belli bir sınırı geçsin geçmesin kesinleşen tüm kararlar aleyhine yargılamanın yenilenmesine gidilebilir (bkz. HMK m. 374). Yargılamanın yenilenmesi bir davadır ve kararını inceleyen mahkeme, yenileme sebebinin varlığı halinde yargılama yapar ve yeni bir karar verir[516]. Diğer bir deyişle bu yol, ilk yargılamayı yapan hüküm mahkemesinin kararına karşı, ilk derece mahkemesi sıfatıyla başvurulan bir yoldur[517]. Öncelikle yargılamanın yenilenmesi talebinin geçerliliği ve sebeplerin yerindeliği ve daha sonra ilk yargılama ve onun konusu olan uyuşmazlık ele alınmaktadır[518]. Özellikle HMK m. 375, 1/ı gereği, "bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci

---

512 **Arslan – Yenilenme**, s. 53 vd. Burada yargılamanın yenilenmesinin tek bir çekişme konusu olduğunu ileri süren görüşler ile, iki ayrı çekişme konusu olduğunu ileri süren görüşler vardır. Tek çekişme konusu olduğunu ileri süren görüşlere göre, burada davacının davalıya karşı ne bir hak iddiası vardır, ne de davacı, davalı ile arasındaki hukukî durumun belirlenmesini istemektedir. Burada davacının amacı eski kararın kaldırılması ve değiştirilmesini istemektir. Bu talep de çekişme konusunu teşkil etmektedir. Diğer bir görüş, yargılamanın yenilenmesinde eski davadaki hukukî uyuşmazlık devam etmektedir ve bunun da özel bir konusunun olmadığı yönündedir. Son bir görüş ise yargılamanın yenilenmesinde iki ayrı çekişme konusu olduğu yönündedir. Buna göre, yargılamanın yenilenmesinde davanın ve dava şartlarının geçerli olup olmadığı ve daha sonra yenileme sebepleri incelenecektir. İlk aşamada, dava konusu, davacının ileri sürdüğü nedenler ile ilk hükmün ortadan kaldırılması iddiası, daha sonra ise ilk yargılamada mahkemeden istenilen ve yeni bir yargılama yapılmasını gerektiren hukukî himaye talebidir. Burada her iki aşamada da iki ayrı dava konusunun olduğu kabul edilmektedir (**Arslan – Yenilenme**, s. 54-59). Bu görüşler çerçevesinde yargılamanın iadesinin, ilk hükmün kaldırılmasının karara bağlanması ve ilk yargılamadaki çekişme konusu hakkında yeni bir karar verilmesini öngören iki çekişme konusunun olduğu sonucuna varılabilir (**Arslan – Yenilenme**, s. 59).

513 **Arslan – Yenilenme**, s. 59.

514 **Arslan – Yenilenme**, s. 59; **Postacıoğlu – Usul**, s. 781; **Akkaya – İstinaf**, s. 82

515 **Akil – İstinaf,** s. 222. Dava olduğundan bir dilekçe ile başvurulması, dilekçesinin tüm unsurları ile yargılamanın yenilenmesi talebinin ve sebebinin de tam olarak belirtilmesi gerekir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2343-2344).

516 **Arslan – Yenilenme**, s. 13.

517 **Arslan – Yenilenme**, s. 51.

518 **Arslan – Yenilenme**, s. 59.

bir davada öncekine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması durumunda yargılamanın yenilenmesi istenilebilir. Bu dava konusu ve maddi anlamda kesin hüküm ile yakından ilgili bir sebeptir. Yargılamanın yenilenmesine gidilebilmesi için kararların mutlaka kesinlik kazanması ve birbiriyle çelişik olması gerekir[519]. Bu halde ikinci hükmü veren mahkemeden ikinci hükmün iptali ve yeniden yargılama yapılması talep edilir. Dava konusu edilen şeyin devri dahi yargılamanın yenilenmesinin görülmesine engel değildir[520].

Sonuç olarak yargılamanın yenilenmesi, çeşitli sebeplerle ilk hükmün kaldırılmasını ve ilk davadaki dava konusunun yeniden hükme bağlanması yönündeki usulî talebi konu edinmektedir. Eski hükmü kaldırdığından geçmişe etkili inşai bir karar niteliği taşır[521]. Yargılamanın yenilenmesi istenilen talebin eda, tespit ve inşai olması bakımından bir fark yoktur[522]. Yargılamanın yenilenmesi talebi bir dava niteliğinde olduğundan, davanın açılması sırasında gerekli olan dilekçe ile açılacaktır. Dilekçede yargılamanın yenilenmesi sebebi gerekçeleriyle birlikte açıklanmalı ve hükmün iptali veya iptal dışında yeni bir hüküm verilmesi isteniyorsa bu da açıkça belirtilmelidir[523]. Bu talebin tespiti de usulî talebi konu edinen talep sonucuna göre belirlenmektedir. Ancak yenilenen dava, ilk davadan tamamen bağımsız olmadığından yeni bir dava haline de getirilmemesi gerekir[524]. Bu usulî talebin kabulü üzerine mahkeme yenileme sebebine göre kararı onama veya kısmen yahut tamamen değiştirme yönünde karar verebilir (HMK m. 380, 1). Esasında ilk kararı değiştirebilme imkânı, ilk davanın konusu olan usulî talepten farklı bir karar verilebilmesi sonucunu doğurabilecektir. Ancak ister onama ister hükmü değiştirme

519 **Arslan – Yenilenme**, s. 120.

520 **Arslan – Yenilenme**, s. 124.

521 **Arslan – Yenilenme**, s. 48; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2324. İnşai karar niteliği taşıyan eski kararı kaldıran ve geçmişe etki doğuran kısımdır; yoksa davanın esasına ilişkin kısmın eda, tespit ya da inşai olup olmadığı ayrıca tespit edilmelidir (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2324).

522 **Arslan – Yenilenme**, s. 72-74; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2326.

523 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2344.

524 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2346. Yenilenen davanın ilk davadan soyutlanması ve ilk davadan başka bir konunun bu davada yargılama konusu yapılması mümkün olmadığı gibi, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı burada da geçerlidir. Çünkü yenilenen dava, ilk davanın devamı niteliğindedir (**Arslan – Yenilenme**, s. 164; **Namlı,** s. 464; **Üstündağ – Yargılama**, s. 933).

yönünde karar verilsin esasında, yargılamanın yenilenmesi talebi, ilk davadan bağımsız bir nitelik taşımayan usulî bir talebi konu edinmektedir. Ayrıca yargılamanın yenilenmesi talebi hakkında mahkemenin verdiği karara karşı da olağan kanun yollarına başvurulabilmesi mümkündür[525].

5. Bireysel Başvuru Bakımından Dava Konusu

Hukukumuzda 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile AY m. 148'e eklenen hükümle birlikte AYM'e bireysel başvuru olanağı kabul edilmiştir. Ayrıca 6216 sayılı Kanun'un[526] m. 49/ 7'ye eklenen, "bireysel başvuruların incelenmesinde bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hallerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır", hükmü ile HMK'ya atıf yapıldığı da görülmektedir. Böylece ihlal edildiği ileri sürülen haklar sadece kamu hukuku değil, özel hukuk nitelikli de olabilecektir. Yani adlî yargı içerisinde yer alan medenî yargıdaki mahkemelerin kararlarının da anayasadaki temel hak ve özgürlükleri ihlâli bakımından bireysel başvuruya konu olmaları mümkündür[527]. Adil yargılanma hakkı (bu kapsamda makûl sürede yargılanma), hukukî dinlenilme hakkı ve usul ekonomisi gibi usul hukukunun önemli ilkelerinin ihlali bakımından da bireysel başvuru yoluna gidilebilir. Buna göre bireysel başvuru, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve buna bağlı ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği durumda, diğer iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra başvurulan ve istisnai nitelikte olan bir hak arama yoludur[528] (AY m. 148, 3; 6216 s. K. m. 45). Bireysel başvuru, temel hakların korunmasını ve etkin bir şekilde kullanımının sağlanması ile AYM'nin kararları doğrultusunda temel hak ve özgürlüklere ilişkin hukukun yargı organlarınca daha

---

525 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 2346; **Pekcanıtez - Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 549; **Üstündağ – Yargılama**, s. 933; **Alangoya – Mülâhaza**, s. 514.

526 Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, RG. 03.04.2011 T., S. 27894.

527 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2861.

528 **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2857; **Korkmaz, Ramazan**, Medenî Usul Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Güncellenmiş 2. B., İstanbul 2017, s. 7; **Korkmaz, Cansu**, Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Sonucunda Verdiği Kararların Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, YBHD, 2017/3, (s. 215-276), s. 218.

tutarlı bir şekilde kullanılmasını amaçlar[529]. Esasında bireysel başvurunun hukukî niteliğinin ve konusunun ortaya konulmasının dava konusu ile ilişkisi bağlamında önemli olduğu kanaatindeyiz. Bireysel başvurunun hukukî niteliği hususunda henüz doktrinde bir birlik sağlanamamıştır[530]. Bireysel başvurunun bir dava mı, çekişmesiz yargı işi mi, kanun yolu mu yoksa anayasal bir hak arama yolu olarak hukukî bir çare mi olduğu yönündeki görüşler, bunun dava konusu ile bağlantısının ortaya konulabilmesi açısından belirleyicidir. Bireysel başvuru teknik anlamda bir dava ve çekişmesiz yargı işi değildir[531]. Çünkü ilk derece mahkemesinde görülen dava ile bireysel başvurunun konusu ve tarafları farklıdır[532]. Bireysel başvuru, diğer dava türlerinden farklı olarak, sadece temel hak ve özgürlükler yönünden bireysel hukukî bir koruma sağlayan bir yargılama türüdür[533]. Bireysel başvuruda temek hak ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediği ve diğer başvuru yolları ile ihlalin ortadan kalkıp kalkmadığı incelenir. Bu nedenle bireysel başvuru bir kanun yolu da değildir[534]. Bir hakkın korunması ve gerçekleştirilmesine hizmet eden tüm usulî araçların hukukî çare olarak nitelendirilmesi gereği[535], bireysel başvurunun hukukî çare olması mümkün olabilir, ancak yeterli değildir[536]. Sonuç olarak bireysel başvurunun temel hakların kamu gücü tarafından ihlal edildiği durumda iç hukuk

---

529 **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 219-220.

530 **Korkmaz**, s. 58.

531 **Korkmaz**, s. 68; **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 221-222. Karş. **Ermenek, İbrahim**, Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medenî Yargılama Hukukuna Yansımaları, MİHDER 2013, C. 9, S. 26, (s.), s. 6, 22-23.

532 **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 222.

533 **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 221.

534 **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 221; **Korkmaz**, s. 76 vd.

535 **Arslan – Yenilenme**, s. 39; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2853; **Korkmaz**, s. 80; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 452, kn.1985.

536 **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 222. Medenî yargıdaki kararlar bakımından başvurulabilecek olan bireysel başvuru yolu, yardımcı bir kanun yolu değil, temel hak ve benzerlerinin korunması için kabul edilmiş olan kendine özgü bir hukukî çaredir (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2853).

yolları tüketildikten sonra[537] başvurulan istisnai ve ikincil nitelikte kendine özgü bir hak arama yolu olduğu söylenebilir[538].

Bireysel başvurunun konusunu oluşturan kararlar, 6216 sayılı K. m. 45'te düzenlenmiştir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler ve AYM kararları ile anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhinde bireysel başvuru yapılamayacağı ifade edilmiştir. Bu başvuru dilekçe ile yapılır. Başvuran, başvuruya ilişkin taleplerini dilekçede ortaya koymalıdır. Mahkeme de incelemesini, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin ne şekilde ortadan kaldırılacağına ilişkin yapacaktır. Bireysel başvurudaki talep de usulî bir nitelik taşımaktadır. Bu talep bakımından mahkeme kanunun çizdiği çerçevede bir değerlendirme yapacaktır.

§ 7. MEDENÎ USÛL HUKUKUNUN DİĞER KURUMLARI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

A. DAVANIN GERİ ALINMASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Davanın geri alınması da dava konusu bakımından sonuçları olan bir usul hukuku kurumudur. Davanın geri alınması halinde davacı dava açma hakkını saklı tutarak, davalının da rızası ile davasını takip etmez ve davasını geri alır (HMK m. 123). Davanın geri alınmasında dava konusu haktan feragat söz konusu değildir. Geri alınan dava konusu hak maddi hukuk açısından zamanaşımına uğramamışsa tekrar dava konusu yapılabilir. Davanın esası hakkında karar verilmediğinden ortada bir kesin hüküm de yoktur ve bunun sonucu olarak geri alınan dava tekrar dava edilebilecektir. Bunun için mutlaka davalının rızası şarttır. Davalının rızası ile dava geri alındığında dava hiç açılmamış sayılır ve davanın açılması ile doğan tüm sonuçlar geçmişe etkili olarak ortadan kalkar. Bu konuda ayrıntılı bilgi yukarıda verildiğinden dolayı, burada sadece kısa bir hatırlatma yapılması ile yetinilecektir[539].

---

537 Olağan kanun yolları tüketilmeden de AYM'ye bireysel başvuru yapılabileceği yönünde AYM'nin kararı vardır. Bkz. AYM, Başvuru No: 2011/1315, 16.04.2013 (**Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2868).

538 **Postacıoğlu/ Altay,** s. 1065; **Akkan - Pekcanıtez Usul**, s. 2855; **Korkmaz – Bireysel Başvuru**, s. 223; **Korkmaz**, s. 58.

539 Bkz. yuk. § 6 C III 2.

B. DAVAYA MÜDAHALE VE DAVA ARKADAŞLIĞI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Davaya Müdahale Bakımından Dava Konusu

1. Davaya Fer'i Müdahale Bakımından Dava Konusu

Medenî usul hukukunda dava, davacı ve davalı olarak iki taraf sistemine göre kurulmuştur. Dava arkadaşlığında davacı ya da davalı tarafta birden fazla kişi yer alsa da üçüncü bir kişi yoktur. Ancak bazı durumlarda verilen hükmün üçüncü kişiyi etkilemesi durumunda kişi dava açmak yerine açılmış olan bir davaya hukukî menfaatini korumak için katılabilir. Diğer bir deyişle, dava sonucunda verilecek olan hüküm, üçüncü kişinin durumunu dolaylı olarak etkiliyorsa, o halde üçüncü kişinin davaya katılmasında hukukî yararı vardır. Davaya müdahale, iki taraf arasında görülmekte olan (derdest) bir davaya, davayı kazanmasında hukukî yararı olan üçüncü bir kişinin, bu kişiye yardım etmek üzere katılmasını ifade etmektedir[540].

Davaya katılan kişi, taraf olarak değil de, davaya taraf olanlardan birinin yanında ve onun yardımcısı olarak katılırsa bu bir fer'i müdahaledir[541]. HMK m. 63 gereği, kendisine dava ihbar edilen üçüncü kişi, davayı kazanmasında hukukî yararı olan taraf yanında davaya (fer'i) müdahale edebilir. Fer'i müdahale ile dava konusunun tamamı üzerinde bir etki söz konusu olabilmektedir. Ancak bunun dava konusu taleplerden biri ya da bir kısmı ile (objektif ve sübjektif dava yığılması hallerinde) sınırlandırılabilmesi de mümkündür[542]. HMK m. 68 gereği müdahil, talebinin kabulü halinde davayı ancak bulunduğu noktadan takip edeceği ve müdahalenin etkisinin sadece fer'i müdahale talebinin ilişkin olduğu kısım bakımından söz konusu olacağından, sadece o kısma ilişkin müdahilin iddia ve savunmada bulunması ve usul işlemlerini yapabilmesi mümkün olabilecektir (HMK m. 68-69). Yani fer'i müdahalenin dava konusunun tamamına ya da bir kısmına

---

540 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 161, kn.665; **Alangoya – Ortaklık**, s. 50.

541 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 17-18; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 161, kn.667; **Postacıoğlu – Usul**, s. 312; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 283.

542 **Atalı – İhbar**, s. 99.

ilişkin olarak etkisinin (ki bu haller talebin bir kısmına ilişkin objektif ve sübjektif dava birleşmesi ya da kısmî dava olabilir) olması söz konusu olacaktır.

Fer'i müdahil taraf olmadığından, kendisi bakımından hukukî koruma talep etmez ve kendisi hakkında da karar verilmez. Doğrudan bir hukukî koruma talebi olmamakla birlikte, davanın tamamı üzerinde davaya katıldığı andan itibaren etkili olabilir. Mecburi dava arkadaşlığı bakımından tek dava olduğundan birinin diğerinin davasına fer'i müdahalesi mümkün değilken; ihtiyari dava arkadaşlarının davaları farklı olduğundan birbirlerinin davasında fer'i müdahil olarak yer alabilirler[543]. Fer'i müdahil, katıldığı tarafla hareket eder ve asıl tarafın yapabileceği tüm usul işlemlerini yapabilir. Ancak asıl tarafın zararına işlemler yapması yasaktır. Bu kapsamda, dava konusuna ilişkin maddi hukuka özgü işlemleri (feragat, kabul ve sulh) yapamaz. Dava konusu ile bağlantılı olan talep sonucunun daraltılması ya da genişletilmesini yapamayacağı gibi, karşı dava da açamayacaktır[544]. Ayrıca karşı tarafın iddia ve savunmasını genişletmesine de olur veremez[545]. Fer'i müdahilin dava konusu üzerinde tasarruf imkânı yoktur[546]. Bunun bir sonucu olarak ne karşı tarafın iddia ve savunmasına rıza gösterme ne de dava konusunu ıslah edebilme yetkisini haizdir. Asıl taraf, davadan feragat ederse ya da davanın kabulü halinde ortada dava konusu talep kalmayacağından fer'i müdahilin de tek başına davaya devam edebilmesi mümkün olmayacaktır[547].

Keza davanın tarafı olmadığından fer'i müdahil hakkında hüküm de verilmeyecektir. Ancak kesin hüküm etkisi olmamakla birlikte bir "müdahalenin etkisi" söz konusu olacaktır. Rücu davası bakımından geçerli olacak bu etki, müdahilin yanlış karar verildiğini iddia edememesini sağlayacaktır (HMK m. 69, 2). Bu etki kesin hükme göre daha geniştir. Müdahalenin etkisi, ilk davaya fer'i müdahil olarak katılma, ilk davanın kesin hükümle sonuçlanması ve asıl taraf ile fer'i müdahil

543 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 162-163, kn. 671.

544 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 165, kn.678; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 146-147. Karşı dava açamayacağı hakkında ayrıca bkz. **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 148-149; **Ansay – Usul**, s. 143; **Üstündağ – Usul**, s. 378-739; **Bilge/ Önen**, s. 269.

545 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 147.

546 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 148. Karş. **Postacıoğlu – Usul**, s. 312.

547 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 149; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 286-287.

arasında açılmış bir davanın bulunması gerekir[548]. Bu etki, ilk dava ile sonraki dava bakımından bağlantı şartını gerektirir. Yani ilk davadaki hukukî ve maddi tespitlerin ikinci dava bakımından uyuşmazlık konusu olması gerektiği kabul edilmiştir[549]. Esasında bu hukukî ve maddi tespitler davanın çözümlenmesi ve bununla bağlantılı dava konusunun açıklığa kavuşturulması, sonraki dava bakımından çelişik hüküm verilmemesini sağlar. Diğer bir deyişle çekişmeli hususlar ortaya konulduğundan, müdahalenin etkisinden faydalanılarak usul ekonomisine de hizmet eden bir karar verilmeye çalışılacaktır.

2. Davanın İhbarı Bakımından Dava Konusu

Davanın ihbarı, taraflardan birinin görülmekte olan bir davada, kendisi yanında davaya katılması için davayı üçüncü bir kişiye bildirmesi şeklinde tanımlanmaktadır[550]. HMK m. 61-64 arasında davanın ihbarı düzenlenmektedir. Davaya katılma fer'i müdahale şeklinde kendiliğinden olabileceği gibi (zira bizzat kendi yararı için üçüncü kişinin davaya katılması her zaman söz konusu olabilir), taraflardan birinin davayı ihbarı üzerine (ki bunda ihbar edenin sonraki oluşabilecek hukukî durumlar açısından kendi hukukî yararını korumak için) de olabilir[551]. Ancak bu durum davanın ihbarı ile fer'i müdahalenin birbirine bağlı ya da birinin diğerinin şartı olduğunu göstermemektedir[552]. Davanın ihbarı üzerine üçüncü kişi davada fer'i müdahil ya da ihbar edenin temsilcisi sıfatıyla yer alarak kendi hukukî yararını korumak istemektedir[553]. Bundaki asıl amaç, hem ilk davanın kazanılması hem de sonraki rücu ve tazminat davasında ileri sürülebilecek haklarının korunması bakımından, davanın ihbarı ile, davayı ihbar eden tarafın maddi hukuk açısından

548 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 177-181.

549 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 181.

550 **Atalı, Murat,** Medenî Usul Hukukunda Davanın İhbarı, Ankara 2007, s. 41; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 54; **Üstündağ – Usul**, s. 383-384; **Bilge/ Önen**, s. 271; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 289.

551 **Atalı – İhbar**, s. 61; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 55.

552 **Atalı – İhbar**, s. 61. Ancak genellikle fer'i müdahale, davanın ihbarı üzerine yapıldığından, fer'i müdahale ile davanın ihbarı birbirini tamamlayan iki ayrı kurumdur (**Pekcanıtez – Müdahale**, s. 55).

553 **Atalı – İhbar**, s. 44; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 55.

sahip olduğu hukukî durumunun korunmasıdır[554]. Davayı ihbar eden, üçüncü kişinin yardımıyla davayı kazanacak olursa, ikinci bir davanın açılmasının önüne geçilmiş de olacaktır. Davanın ihbarı ile bir taraf teşkili sağlanamadığı gibi; salt ispatında güçlük çekilen vakıanın ispatı amacıyla veyahut tanıkla ispatı dolanmak gibi sebeplerle de bu kuruma başvurulamaz[555]. Bir usul işlemi olarak davanın ihbarı[556], ilk davada verilen hükmün bağlayıcılığı ve rücu ve tazminat davaları bakımından var olan vakıaların diğer mahkeme hâkimi tarafından farklı değerlendirilmesi ve bunun sonucunda davayı kaybetme tehlikesinin bulunması halinde başvurulur[557]. Dava konusu açısından davanın ihbarı, ihbar beyanının içeriği ve muhtemel bir dava değişikliğinin olması halinde önemlidir. Bu kapsamda davanın ihbar beyanı, derdest davanın tarafları, dava konusu, dava sebebi olan vakıaları, hangi usulî aşamada bulunduğu, ihbar eden ile üçüncü kişi arasında daha sonra bir rücu ve tazminat davası açılabilme sonucunu doğuracak olan hukukî ilişki hakkında bilgi içermektedir[558].

Yukarıda ifade edilen fer'i müdahalenin hem dava konusunun tamamı hem de dava konusu taleplerden biri ya da bazılarına ilişkin olması halinde sınırlandırabiliyor olmasının, davanın ihbarı bakımından da söz konusu olması gerektiği kabul edilmektedir[559]. Yani davanın ihbarının dava konusunun bir kısmına ilişkin yapılabilmesi mümkündür. İhbar eden taraf, ilk davada dava konusu yaptığı talebin ne kadarlık kısmı için daha sonra üçüncü kişiye rücû edeceğini ya da kendisine rücû edileceğini düşünerek, kendi çıkarını da göz önünde bulundurur ve dava konusunun bir kısmını, kısmî olarak ihbar etmesi söz konusu olabilir[560]. Ancak kanaatimizce bunun için dava konusunun bölünebilir bir nitelik taşıması gereklidir.

---

554 **Atalı – İhbar**, s. 44.

555 **Atalı – İhbar**, s. 46-49.

556 **Atalı – İhbar**, s. 50-54; **Karslı – Muameleler**, s. 47-50; **Taşpınar – İspat**, s. 67-73; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 168, kn.697; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 55;

557 **Atalı – İhbar**, s. 68.

558 **Atalı – İhbar**, s. 98.

559 **Atalı – İhbar**, s. 99.

560 **Atalı – İhbar**, s. 99-100.

Davanın ihbarı, dava konusu talebe ilişkindir. Dava konusunun karşı tarafın rızası ya da ıslah ile değişmesi durumunda ihbarın akıbetinin ne olacağı da ortaya konulmalıdır. Zira ihbar beyanında dava konusu, taraflar, vakıalar ve sonraki rücu ve tazminat davaları bakımından verilen bilgilendirme, dava konusunun değişmesi durumunda değişeceğinden ve önceki ihbarın şartları da değişmiş olacağından, hüküm doğurmamalıdır[561]. Değişen dava konusu bakımından, ihbar sebebi oluşacak olursa ancak o durumda yeni bir ihbarda bulunulması gerekecektir. Zira hukukî dinlenilme hakkı gereği ve ihbara katılıp katılmama konusunda bir yükümlüğü olmayan taraf, davanın içeriğinden haberdar olmalıdır. Böylece dava konusu talebe göre iddia ve savunma hakkını kullanabilmesi söz konusu olur, ki bu da (yani iddia ve savunmaları) vakıalara ilişkin bir nitelik taşıyacaktır.

İhbar, dava konusu ilişkisi bakımından HMK m. 64'ün m. 69, 2'ye atfı gereği değerlendirilmesi gereken husus, ihbar etkisinin dava konusu mu yoksa bunu temellendiren vakıalar bakımından mı olduğudur. Zira sonraki rücû ve tazminat davalarının konularının talep sonucu olduğunun tespitinde tek unsurlu teori gereği tereddüt yoktur. Ancak ilk davadaki vakıa tespitleri ve bununla birlikte dava konusunun ihbara bağlı etkisinin ne şekilde olacağının ortaya konulması gerekir. Dava konusunun karşı tarafın muvafakati veyahut ıslah sebebiyle değiştirilmesi halinde ihbarın sonuçsuz kaldığından söz edilmişti; işte bu kapsamda ihbarın etkisi dava konusunu temellendiren vakıaların tespit ve değerlendirmesine binaen ortaya çıkmaktadır. Öncelikle "ihbar etkisi", ihbar eden tarafın davayı kaybetmesi halinde, bu davanın sonucuna binaen ortaya çıkan kendisi için tehlike olarak görülen tazminat ya da rücû davasını açması halinde, aleyhe sonuçlanan, ihbar edilmiş ilk davadaki hükmün meydana getirdiği tesir olarak tanımlanmaktadır[562]. Bunun işlerliği, mutlaka arkasından açılacak olan bir davaya bağlanmıştır. Çünkü ihbar edilen davada ele alınan ve değerlendirilen bazı sorunlar, tazminat ve rücu davası bakımından bu ihbar etkisinden dolayı tekrar ele alınamaz. Bu hem usul ekonomisine hizmet etmekte hem de aynı vakıalara ilişkin farklı ya da çelişik kararların verilmesini engellemektedir.

561 **Atalı – İhbar**, s. 100.

562 **Atalı – İhbar**, s. 142. "Müdahalenin etkisi" bakımından bkz. karş. **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 170 vd.

Zira ilk davanın konusu ile sonraki rücû ve tazminat davalarının konusu talep sonucu esas alınarak yapılacak değerlendirme gereği farklıdır. Ancak ilk davadaki vakıa tespitleri, ihbar etkisinden dolayı sonraki dava bakımından bağlayıcı olacaktır ve bu tarafları farklı olan davalar bakımından bir kesin hükmün değil, bir ihbar etkisinin sonucu olarak hüküm doğuracaktır[563]. İhbar etkisi hükmün bütün unsurlarına yani hükmün gerekçesinde yer alan fiili ve hukukî değerlendirmelere de tesir ederken[564]; kesin hüküm ancak mahkeme kararının hüküm fıkrası yani diğer bir deyişle mahkeme kararanın talep sonucu kısmına ilişkin olur[565]. HMK m. 64'ün m. 69, 2'ye atfı nedeniyle ihbar etkisine bazı gerekçelerle itiraz edilebilir. Kesin hüküm bakımından ise değerlendirme ancak yargılamanın yenilenmesi olan kanun yolu ile gerçekleştirilebilir, ancak onun için de kanundaki sayılı sebeplerden birine dayanılmış olması gerekir (bkz. HMK m. 374, 375). Bu nedenle ihbar etkisi ve kesin hüküm farklıdır[566]. Özellikle alacağın belli bir kısmının dava edilmiş olması halinde, vakıaya ilişkin tespit ve hukukî değerlendirmeler, o vakıaya dayanılarak açılan alacak miktarı ile sınırlandırılmamalıdır. Alacağın bir kısmının dava edildiği bir dava kendisine ihbar edilen üçüncü kişi, daha sonra açılacak dava bakımından alacağın tamamının dava edilebileceğini öngöreceğinden savunmasını, alacağın dava edilen kısmı ile bağlı kalmaksızın tamamı bakımından yapabilecektir[567]. Dava konusu edilen talep bölünebilirken, vakıa ya da vakıalar kompleksi bir bütündür ve sonraki aşamada, daha önce yapılan vakıa tespit ve değerlendirmeleri bağlayıcı olacaktır. Ayrıca ihbar edilen davada verilen kararın şekli anlamda kesinleşmesi gerekmekle birlikte, henüz maddi anlamda kesinleşmemesi ihbar etkisi bakımından önemli değildir. Şekli anlamda kesinleşmeyen ve ilk dava bakımından bağlayıcı olmayan tespitlerin sonraki dava bakımından kullanılması da söz konusu değildir. Ancak maddi anlamda kesinleşme de ihbar etkisi bakımından önemli değildir. Çünkü,

563 **Atalı – İhbar**, s. 144.

564 **Atalı – İhbar**, s. 158-159; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 184.

565 Bu konuda bkz. § 9 B V 2 a.

566 **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 63-66; **Atalı – İhbar**, s. 159. Kesin hükmün bile, sadece dava edilen kısım bakımından etkisini doğururken ihbar etkisinin ondan çok daha geniş olmasının kabul edilemeyeceği, aksinin kabulü halinde ihbar edenin, ihbar edilene göre çok daha kötü bir duruma sokulacağı hakkında bkz. **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 188-189.

567 **Atalı – İhbar**, s. 213.

önemli olan ihbar etkisi yapılacak dava bakımından esastan bir karar verilmiş olmasıdır. Örneğin, bir hukukî ilişkinin tespitinden sonra, aynı taraflar arasında aynı hukukî ilişkiye dayalı olarak bir eda davası açılacak olursa dava sebebi ve tarafları aynı olan tespit davası, eda davası bakımından talep sonuçları farklı olduğundan maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmese de ihbar etkisi yaratmaya elverişli bir karar olarak nitelendirilecektir[568].

Davanın ihbarı ile dava konusu açısından değinilmesi gereken son husus, davanın, davaya son veren bir taraf işlemi ile son bulması haline özgüdür. Davayı sona erdiren feragat, kabul ve sulh esasında talep sonucu üzerinde gerçekleşir. İhbar etkisinin doğması ise sonraki açılacak dava bakımından ancak vakıalara ilişkin yapılacak tespit ve hukukî değerlendirmeler bakımından söz konusudur. Feragat, kabul ve sulh kesin hüküm gibi sonuç doğurduğu (HMK m. 311, 315) ve hukukî uyuşmazlığı esasına ilişkin bir değerlendirme yapılmadan ortadan kaldırdığı için ihbar etkisi doğurmaya da elverişli değillerdir[569]. İhbar etkisinin doğduğu kabul edilse bile, vakıa değerlendirmelerinin, ancak buna konu talebin yorumlanması ve temellendirilmesi bakımından bir önemi olacaktır. Yoksa sonraki rücu ve tazminat davalarının konusu, ilk davadan farklı olacak sadece ister kısmî ister tam bir talebe ilişkin olsun vakıa tespitleri ve bunlara ilişkin hukukî değerlendirmeler ihbar etkisinden dolayı bağlayıcı olacaktır. Ancak ortada da ihbar etkisi doğurmaya elverişli bir karar olmadığından değerlendirme yapılmasına gerek olmayacaktır.

3. Davaya Aslî Müdahale Bakımından Dava Konusu

Belli bir şey veya hak üzerinde bir dava devam ederken, bu davada yer alan taraflara, üçüncü bir kişinin bu dava konusu olan şey veya hak üzerinde kısmen veya tamamen hak sahibi olduğunu ileri sürerek, aynı mahkemede dava açması halinde aslî müdahale söz konusu olur[570]. Yani mevcut dava konusu hakta müstakil ayrı bir

---

568 **Atalı – İhbar**, s. 200.

569 **Atalı – İhbar**, s. 199, 221-223.

570 **Özekes, Muhammet;** Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale, İstanbul 1995, s. 14; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 43; **Alangoya – Ortaklık**, s. 49; **Ulukapı – Dava**, s. 105; **Kuru-Ders Kitabı**, s. 513; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 387; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 485; **Kodakoğlu, Mehmet**, Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale, Ankara 2018, s. 26; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 294.

hak iddia edilmektedir[571]. Aslî müdahilin talebi, dava konusunun tamamına ilişkin olmak zorunda değildir, kısmen de olabilir. Diğer bir deyişle, devam eden davadaki dava konusu üzerinde kısmen veya tamamen hak iddia edilerek, aynı mahkemede, mevcut davanın taraflarına karşı ayrı bir dava açılmaktadır[572]. Görülmekte olan eda ve tespit davası bakımından aslî müdahale söz konusu iken[573]; inşai davalar bakımından ancak aslî müdahalenin şartlarını taşıması ve üçüncü kişinin hukukî yararının olması şartıyla aslî müdahale söz konusu olabilecektir[574].

Aslî müdahale ayrı ve bağımsız bir davadır. Bu nedenle dava açılmasının tüm sonuçlarını doğurur. Ayrıca bu davanın konusu da talep sonucuna göre belirlenmektedir. Ancak bu görülmekte olan davadan ayrı olarak ilk davanın taraflarına (aralarındaki ilişkiye göre müdahale davasında mecburi veya ihtiyari dava arkadaşı olan davalı ve davacıya[575]) karşı açılan bağımsız bir davadır. Fer'i müdahilden farklı olarak aslî müdahil, bir taraftır[576]. Ancak bu ilk davanın değil, ilk davanın taraflarına karşı sonradan açılan aslî müdahale davasının tarafıdır[577].

Bağımsız bir dava olduğundan dava konusu, salt bu davadaki talep sonucuna göre belirlenecektir. Ancak bu davanın talep sonucu, ilk davanın yargılama konusu olan hak ve şeye ilişkin olacaktır[578]. Bu nedenle de hüküm verilinceye kadar bu iddiasına ilişkin olarak, aynı mahkemede bir üçüncü kişi, yargılamanın taraflarına karşı dava açabilecektir (HMK m. 65, 1). "Yargılamanın konusu olan hak ve şey" ilk

---

571 **Özekes – Müdahale**, s. 14; **Postacıoğlu – Usul**, s. 306; **Kuru- Ders Kitabı**, s. 515; **Kodakoğlu**, s. 26.

572 **Postacıoğlu – Usul**, s. 306; **Özekes – Müdahale**, s. 15; **Kodakoğlu**, s. 31; **Kuru- Ders Kitabı**, s. 515.

573 **Kodakoğlu**, s. 195.

574 **Özekes – Müdahale**, s. 24-25. Burada talepler açısından belirleyici ortak nokta, aslî müdahale ile ilk davanın taraflarının aynı veya benzer sebeplerde bulunmalarıdır (**Kodakoğlu**, s. 195).

575 Bu aradaki ilişkinin şekli bakımdan mecburi dava arkadaşlığı olduğu hakkında bkz. **Ulukapı – Dava**, s. 36, 106-107; **Akyol Aslan – Feragat,** s. 355; **Kuru- Ders Kitabı**, s. 516; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar – Ayvaz – Usul**, s. 485; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 389; **Kodakoğlu**, s. 115; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 296.

576 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 45; **Bilge/ Önen**, s. 266; **Postacıoğlu – Usul**, s. 306; **Yılmaz – Islah**, s. 89, dn. 192; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 390.

577 **Kodakoğlu**, s. 112; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 294; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 45, dn. 12; **Üstündağ – Usul,** s. 381-382; **Ansay – Usul**, s. 140 vd.

578 Aslî müdahil, ilk davanın dışına çıkarak ayrı dava konusu olabilecek başka talepler de ileri süremez (**Kodakoğlu**, s. 197).

davanın davacısı ile aslî müdahilin talepte bulundukları şeyi ifade etmektedir. Uyuşmazlık konusu bir "şey" ya da bir "hak" olabilir. Aynı şey üzerinde ileri sürülen hak, mutlak veya nispi veyahut şahsî ya da aynî nitelikte olabilir[579]. Kanunun lafzı gereği de bu çekişme konusu şey ya da hak hem ilk dava hem de aslî müdahale davası bakımından ortaktır. Ancak doktrinde hak bakımından ayırt edici bir özelliğin konması gerektiği, örneğin hakkın konusu, süjesi, hakkın temelini teşkil eden hukukî ilişki gibi kıstasların taleplerin çatışması ve hukukî yararın tespiti bakımından belirleyici olduğu kabul edilmektedir[580]. Kanaatimizce çalışmamız açısından, taleplerin çatışmasına ilişkin değerlendirmenin, çekişme konusu ve ayrıca dava konusu talep üzerinden yapılması daha yerinde olacaktır. Çekişme konusu şey ya da hak dava konusu edilmekte ve buna ilişkin talebin (talep sonucu) esas alınmasıyla birlikte tek unsurlu teori gereği bir sonuca varılmaktadır. Çekişme konusu olan şey, somut bir eşya ya da bir hakka ilişkinse de, bu çekişme (uyuşmazlık) konusu yapılan eşya ya da hak üzerindeki talepler ortaya konulmalıdır ki talep sonucuna binaen ilk dava ile aslî müdahale davasının dava konularının tespiti de yapılabilsin. Doktrinde de bu durumu ifade etmek üzere aslî müdahilin hak iddiası ile ilk davanın taraflarının dava konusu üzerindeki iddialarının bağdaşmaması diğer bir deyişle çatışması gerektiği kabul edilmiştir[581]. Örneğin, ilk davadaki şeyin mülkiyeti tartışmalı ise, aslî müdahil de mülkiyet iddiası ile ortaya çıkmışsa bu durumda talebinde hukukî yararı olacaktır; ancak çekişmeli olan mülkiyet olmakla birlikte ipoteğe dayanılması halinde talep çatışmasından ve hukukî yarardan aslî müdahil bakımından söz edilemeyecektir[582].

Aslî müdahilin talebi, çekişme konusu şeye ilişkin kısmî ya da tam nitelik taşıyabilir[583]. Ancak aslî müdahilin talepleri, ilk davadaki talepler ile aynı nitelikte olmak zorunda olmayıp, aslî müdahil, ilk davanın taraflarına karşı farklı talepler de

579 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 47, dn. 23.

580 **Özekes – Müdahale**, s. 35-36.

581 **Özekes – Müdahale**, s. 36.

582 **Özekes – Müdahale**, s. 36.

583 **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 47.

ileri sürebilir. Önemli olan ilk davanın taraflarının talepleri ile çatışmasıdır[584]. Dava konusu edilen talep aynı da olsa, çekişme konuları çatıştığı ve davanın tarafları da farklı olduğu ve farklı hukukî sonuçlara farklı kişiler bakımından varılacağı için aynı dava olduğundan söz edilemeyecektir. İlk davadaki taleplerin hukukî dayanağı (kira) ile aslî müdahaledeki davanın hukukî dayanağı (mülkiyet) farklı olsa da aslî müdahale mümkündür[585].

Aslî müdahil, ilk davanın taraflarına karşı aynı ya da farklı talepleri konu ederek dava açabilir. Yani ilk davanın tarafları bakımından dava konusu taleplerin aynı nitelikte olmaları şart değildir. Çekişme konusu olan şey ya da hak üzerinde aslî müdahil, her taraf bakımından ayrı ayrı tespit ya da eda talep edebileceği gibi, birine karşı eda birine karşı da tespit talep edebilir. Bu durumda ilk davanın tarafları bakımından dava konusu taleplerin aynı olması ya da farklı olması sonucu da ortaya çıkabilir.

Aslî müdahale talebi reddedilirse bu bir tespit hükmü; kabul edilirse ise ilk dava bakımından karar verilmesi ya da davanın konusuz kalması söz konusu olur[586]. Davanın konusuz kalması ilk davadaki çekişme konusu bakımından müdahilin talebinin yerinde olduğuna karar verilirse, ilk dava bakımından davacı lehine bir karar verilmesine gerek kalmayacaktır. Bununla birlikte müdahilin lehine karar verilmekle birlikte ilk dava hakkından da karar verilmesi gereken durumlar olabilir. Örneğin taraflar arasındaki ilk dava bakımından üçüncü kişi aslî müdahil mülkiyet talebi ile dava açacak ve davası kabul edilecek olursa, ilk dava bakımından davalının o mal üzerinde en azından zilyetlik hakkının bir süre daha devam edeceği tespit edilebilir. Yani çekişme konusu mala ilişkin aslî müdahilin, mülkiyet iddiası yerinde

---

584 **Özekes – Müdahale**, s. 37. Aslî müdahale davası, üçüncü kişinin maddi hukuka dayanan hakkına işlerlik kazandırılabilmesi için bağımsız bir dava şeklinde ayrı bir dava konusuna sahip olarak açılmaktadır (**Kodakoğlu**, s. 117).

585 **Özekes – Müdahale**, s. 38. Örneğin, A'nın B'ye karşı açtığı kira alacağı davasına karşı, kira sözleşmesine konu taşınmaz üzerinde malik sıfatının olduğunu iddia eden üçüncü kişinin kira alacağına müdahil olması halinde, aslî müdahale davasının dava konusu ve talepleri aynı olmayacaktır. Derdest dava kira alacağına, aslî müdahale ise mülkiyet iddiasına ilişkin olacaktır. Tek ortak nokta çekişme konusu taşınmaza ilişkindir. Örnek hakkında bkz. **Kodakoğlu**, s. 122.

586 Çünkü aslî müdahalede amaç, ilk davanın tarafarına karşı ayrı mahkemede açılacak iki ayrı dava yerine, aynı mahkemede açılıp, ilk dava ile aynı yargılama içerisinde yürütülebilmesinin sağlanmasıdır (**Kodakoğlu**, s. 118).

görülmüş ve malik olduğuna karar verilmiştir[587]. Bu karar için kanun yollarına başvurulabileceği gibi, maddi anlamda kesin hüküm de teşkil edecektir. Aslî müdahale ayrı bir dava ve bu dava konusu üzerinde aslî müdahilin müstakil bir tasarruf hakkı olduğundan davayı sona erdiren taraf işlemlerinde bulunabilmesi de mümkündür. Feragat ile aslî müdahale davası son bulacaktır[588]. Ancak ilk davanın dava konusundan feragat edilmesi, sulh ya da kabul olması halinde nasıl bir durumun ortaya çıkacağı değerlendirildiğinde: tarafları farklı olan aslî müdahale davası bakımından kesin hüküm ya da kesin delil etkisi göstermeyecektir. Çekişme konusu şey ya da hakka ilişkin olarak mahkeme, aslî müdahale yargılaması bakımından karar verecektir[589]. İlk davadan ya da aslî müdahale davasından kısmen ya da tamamen feragat edilmesi, sadece feragat edilen kısım ya da dava bakımından yargılamanın son bulmasına neden olacaktır. İlk davaya ya da aslî müdahale davasına feragat edilmeyen kısım bakımından, dava konularının ayrı olmasından dolayı devam edilebilecektir[590]. Aslî müdahale davasında verilen hüküm de ilk dava bakımından ne kesin hüküm ne de kesin delil teşkil etmeyecektir[591].

Sonuç olarak aslî müdahil bakımından bir hukukî yararın[592] ve ilk davadaki talepler bakımından çatışan taleplerin olması gerekir. İlk davanın dava konusu ile aslî müdahale davasının dava konuları talep sonucuna göre belirlenir. Bunlar tarafları da farklı olan bağımsız davalardır. Ancak salt talep esas alınarak bir belirleme yapılması yanında çekişme konusu, buna ilişkin talepler ve bu taleplerin hukukî dayanağı ile

---

587 **Özekes – Müdahale**, s. 79.

588 **Kodakoğlu**, s. 228.

589 **Akyol Aslan – Feragati,** s. 355-356; **Kuru- Ders Kitabı**, s. 516; **Özekes – Müdahale**, s. 78; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 46; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 486. Müdahale davası açıldıktan sonra, müdahil ile taraflardan biri arasında çekişme sona ererse, örneğin, ilk davanın taraflarının ihtiyari dava arkadaşı olarak yer aldığı bir davada, müdahil dava arkadaşlarından birinin davasından feragat ederse, müdahille bu davalı arasındaki uyuşmazlık sona ermiş olur. Burada artık gerçek anlamda bir müdahaleden söz edilemeyecektir. Bu nedenle, ilk davayla müdahille uyuşmazlığı süren tarafın davasının ayrılarak incelenmesi yerinde olacaktır (**Özekes – Müdahale**, s. 78).

590 **Akyol Aslan – Feragati,** s. 356; **Kodakoğlu**, s. 228.

591 **Kodakoğlu**, s. 232; **Budak/ Karaaslan**, s. 121.

592 Her davanın açılması bakımından var olması gereken hukukî yarar yanında aslî müdahalae davasının kabule şayan olması bakımından söz konusu olması gereken hukukî yarar bakımından yerinde ikili bir ayrım yapılması hakkında bkz. **Kodakoğlu**, s. 119.

çatışan talepler bakımından hukukî yararın olup olmadığı gibi şartların birlikte değerlendirilmesi ve bir sonuca varılması yerinde olacaktır. Çatışan talep bakımından, ilk davadaki çekişme konusunun üçüncü kişinin de hakkını etkilemesi ve ona aykırı düşecek nitelikte olması gerekir[593]. Aslî müdahale de talep sonucuna göre belirlenecektir. Bu talep açıkça olması kaydıyla kısmen de yapılabilir. Hatta her iki davalıya karşı aynı talebin ileri sürülmesi de zorunlu değildir. Bu talep, eda, tespit ya da inşai nitelik taşıyabilir. Mahkeme, bu dava hakkında bir karar verecektir. Ancak aslî müdahale şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği bakımından salt talep sonucu belirleyici bir özellik göstermez. Sadece dava konusunun ilk dava ile aynı mı yoksa ondan farklı mı olduğunu ortaya koyar. Ancak aslî müdahalenin olup olmadığı ifade edilen diğer hususların da mutlaka birlikte değerlendirilmesi ile tespit edilebilir.

II. DAVA ARKADAŞLIĞI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Davacı tarafta birden fazla kişinin birlikte dava açması veya davalı tarafta birden fazla kişiye karşı dava açılabilmesi halinde dava arkadaşlığı[594] vardır. Dava arkadaşlığı davacı tarafta aktif dava arkadaşlığı ve davalı tarafta pasif dava arkadaşlığı şeklindedir[595]. Dava arkadaşlığına sübjektif dava birleşmesi[596] de denilmektedir. Maddi hukuktan kaynaklanan dava arkadaşlığı yanında usul hukukundan kaynaklanan dava arkadaşlığı da vardır[597]. Dava arkadaşlığı genellikle kaynağını maddi hukuktan almaktadır. Bunun yanında mecburi ve ihtiyari dava arkadaşlığı ayrımı da söz konusudur. Konumuz dava konusuna ilişkin olduğundan ve bu da davacı tarafın hukukî korunma hakkı çerçevesinde ortaya çıktığından sadece davacı taraf bakımından dava arkadaşlığı, şartları ve dava konusu açısından gösterdiği özellik üzerinde durulmakla yetinilecektir.

---

593 **Arslan – Yenilenme**, s. 118 vd.; **Özekes – Müdahale**, s. 37.

594 Dava arkadaşlığı (Streitgenossenschaft) için bkz. **Rechberger/ Simotta**, s. 63; **Mantzouranis**, s. 7; **Winte, Hans-Heinrich,** Die Rechtsfolgen der notwendigen Streitgenossenschaft unter besondere Berücksichtigung der unterschiedlichen Grundlagen ihrer beiden Alternativen, München 1998, s. 1 vd.; **Fenge**, s. 1921.

595 **Mantzouranis**, s. 14; **Winte,** s. 1, 286-291; **Ulukapı – Dava**, s. 25; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 155, kn.643; **Ansay –Usul**, s. 130.

596 **Mantzouranis**, s. 5-6; **Winte,** s. 1; **Ansay –Usul**, s. 130; **Alangoya – Ortaklık**, s. 30; **Ulukapı – Dava**, s. 25. Tarafların taaddüt ve içtimaı hakkında bkz. **Karafakih**, s. 124.

597 **Hachenburg, Max,** Die besondere Streitgenossenschaft, Mannheim 1889, s. 2.

Davanın tarafları, netice-i talep ve talebin temeli olan unsurlar, dava dilekçesinin zarurî unsuru olarak davanın aynılığı ya da farklılığını ortaya koyarken; pek çok usul hukuku kurumu (davanın değiştirilmesi yasağı, kesin hüküm, derdestlik) yanında özellikle davaların yığılmasının olup olmadığını da ortaya koymaktadır[598]. Dava yığılmasının taraflardan birinin diğerine karşı birden fazla davasının (talebi) olması halinde objektif dava birleşmesi; her iki tarafta birden fazla kişinin olması halinde ise bir dava arkadaşlığının olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda bir davada dava arkadaşlığının gerçekleşmesi için dava konuları arasında bir bağlantı ve davacı (ya da davacılar) tarafından birleştirilmiş davaların olması gereklidir[599]. Maddi hukukun bir hakkın birden fazla kişi tarafından kullanılmasının (yani dava edilmesinin) zorunlu sayıldığı durumlarda, bu hak dava konusu olduğu zaman, o hakla ilgili birden fazla kişi, mecburi (zorunlu) dava arkadaşı olmaktadır[600]. Yani "dava konusu hak veya borcun (Streitgegenstand) iştirak[601] halinde bulunması halinde bir mecburi dava arkadaşlığı bulunmaktadır[602]. Kanun koyucu, ihtiyari dava arkadaşlığından farklı olarak dava konusu hak ve borcun iştirak halinde olması ifadesinden ziyade, mecburi dava arkadaşlığı bakımından "maddi hukuka göre bir hakkın birden fazla kimse tarafından birlikte kullanılmasını[603]" esas almıştır (bkz. HMK m. 59). Çünkü maddi hukuk bakımından iştirak hali dışında, bölünmeyen

---

598 **Alangoya – Ortaklık**, s. 25-31.

599 **Mantzouranis**, s. 14; **Ulukapı – Dava**, s. 25.

600 **Winte,** s. 3-4; **Mantzouranis**, s. 16 vd.; **Ulukapı – Dava**, s. 43, 59; **Üstündağ- Usul**, s. 353; **Alangoya – Ortaklık**, s. 66 vd.

601 "İştirak", maddi hukuk anlamındaki bir birlikteliği ifade etmektedir (**Üstündağ- Usul**, s. 354). İştirakın mevcut olup olmadığı, irtibat kavramına bağlı olarak birleşik davalarla aynı amacın varlığı şartına göre belirlenmelidir. Bu illa dava arkadaşlığına temel teşkil eden "aynı sebebe" bağlanmamalıdır. Yani dava konusu üzerindeki iştirak dava arkadaşlarından biri için sözleşmeden, diğeri için ise mirastan dolayı doğmuş olabilir (**Alangoya – Ortaklık**, s. 67-68). Bu iştirak eda, tespit ve inşai davalar bakımından söz konusu olabilmektedir (**Ulukapı – Dava**, s. 66-67; **Alangoya – Ortaklık**, s. 103). Ancak özellikle inşai davalar bakımından, davanın birlikte açılması her olayın özelliğine göre değişiklik gösterebilecektir (**Önen – İnşai**, s. 10-11; **Ulukapı – Dava**, s. 67). Kanun koyucu HMK m. 57'de bunu ifade etmek üzere "elbirliği ile mülkiyet" ibaresini kullanmıştır.

602 **Üstündağ- Usul**, s. 353;

603 "Daha gevşek bir bağlantı (eine sehr lockere Verbindung)" olması gerektiği hakkında bkz. **Winte,** s. 4.

talepler bakımından da mecburi dava arkadaşlığının olabileceği durumlar vardır[604]. Davada birden fazla kişinin olması ve bunların hak ve yükümlülükleri açısından birlikte hareket etmelerinin zorunlu olması, dava konusunun bölünememesinden kaynaklanmaktadır[605].

Mecburi dava arkadaşlığı tek yargılama ile hakkın tamamı üzerinde tek hükümle çelişkili kararların verilmesini önleme amacı gütmektedir. Bu nedenle, mecburi dava arkadaşlığı bakımından dava konusuna ilişkin bir bağlantının olması aranmaktadır[606]. Diğer bir deyişle mecburi dava arkadaşlığı, dava konusunun aynı olması durumunda söz konusu olmaktadır[607]. Çalışmamızda da kabul edildiği üzere bu, tek unsurlu teori gereği salt talep sonucu esas alınarak belirlenecektir. Yani aynı dava konusunun taraflar bakımından farklı dava sebebi olan vakıalara dayanması dava konusunun belirlenmesi noktasında bir farklılık yaratmayacaktır. Esasında vakıalar sadece yürütülecek tahkikat işlemleri, ki özellikle ispat faaliyeti bakımından önem arz edecektir. Ayrıca mecburi dava arkadaşları hakkında dava konusunun aynı olmasının sonucu olarak tek bir karar verilecektir. Dava konusu talep sonucu üzerinde doğrudan sonuç doğuran feragat, kabul ve sulh gibi işlemlerin mutlaka birlikte yapılması gerekecektir[608].

---

604 **Alangoya – Ortaklık**, s. 99 vd. **Üstündağ- Usul**, s. 366 vd.; **Ulukapı – Dava**, s. 59 vd.; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 158-159, kn.659.

605 **Ulukapı – Dava**, s. 62. Niteliğinde ve amacında veya miktarında bir değişme olmaksızın ayrılması mümkün olmayan edim (borç) kural olarak bölünemeyen bir edim olarak nitelendirilir (**Oğuzman/ Öz**, s. 296-298; **Ayan – Borçlar**, s. 365; **Kılıçoğlu**, s. 6-7). Bu durum maddi kanun hükümlerinin öngördüğü iştirak halinde mülkiyetten farklıdır. Çünkü bölünemeyen edimde kanunun öngördüğü bir borçluluk ilişkisi yoktur; bu tamamen dava konusu edilen edimin niteliğindeki bölünememeden kaynaklanmaktadır. Bu dava konusunun bölünememesini ve birden fazla kişinin davada birlikte hareket etmesini gerektirmektedir. Dava konusu bölünebilir nitelikte ise, birden fazla kişinin birlikte dava açması da zorunlu değildir. Bu durumda bir ihtiyari dava arkadaşlığı söz konusu olmaktadır. Bu konuda bkz. **Ulukapı – Dava**, s. 62-64.

606 **Winte,** s. 4, 13; **Ulukapı – Dava**, s. 26.

607 **Winte,** s. 13; **Üstündağ- Usul**, s. 362; **Ulukapı – Dava**, s. 50-51; **Ansay –Usul**, s. 135; **Postacıoğlu –Usul,** s. 297. Dava konusunun aynılığı Schwab'dan beri tartışılmaktadır. Mecburi dava arkadaşlığı bakımından dava konusunun aynı olması, tek bir karar verilebilmesi sonucunu doğurmaktadır (**Winte,** s. 42). Ancak tek başına dava konusu yeterli değildir, ayrıca bu durumun yasal bir temeli olmalıdır (**Winte,** s. 47).

608 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 159, kn.662; **Ulukapı – Dava**, s. 151-155; **Alangoya – Ortaklık**, s. 134.

Mecburi dava arkadaşlığı kendi içerisinde maddi bakımdan mecburi dava arkadaşlığı ve şekli bakımdan mecburi dava arkadaşlığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddi bakımdan mecburi dava arkadaşlığında, dava konusu hukukî ilişki birden fazla kişi arasında iştirak halinde olup, bunlar hakkında tek ve aynı yönde karar verilmesi gereken halde oluşan dava arkadaşlığıdır[609]. Bunların davada birlikte hareket etmesi gerekir. Birlikte dava açıp, haklarında da birlikte hüküm alırlar (HMK m. 60). Burada birden fazla davacı olmasına rağmen, aradaki hukukî ilişkiden ötürü açılan dava ve dolayısıyla dava konusu tektir. Şekli bakımdan mecburi dava arkadaşlığında ise, özel kanun hükmü çerçevesinde, birden fazla kişiye karşı dava açılmasının zorunlu olduğu halde oluşan dava arkadaşlığı söz konusudur[610]. Bu dava arkadaşlığı, yalnız davalılar bakımından kabul edilmiştir. Şekli bakımdan mecburi dava arkadaşlığında tüm dava arkadaşlarına yönelik dava konusu olan hukukî ilişki bakımından tek ve aynı doğrultuda bir karar verme zorunluluğu yoktur. Dava arkadaşlarının yaptıkları hukukî işlemler birbirinden ayrıdır[611]. Sadece davanın birlikte açılması bakımından bir zorunluluk vardır, diğer türlü ihtiyari dava arkadaşlığına benzer bir durum söz konusudur. Bu nedenle şekli bakımdan mecburi dava arkadaşlığının, dava konusu bakımından değerlendirilmesi gereken bir durumu yoktur.

Diğer yandan, bazı hallerde birlikte dava açma hakkına sahip olmakla birlikte, birlikte dava açmak zorunda olmayan kişiler, ayrı ayrı dava açabileceği gibi, birlikte de dava açabilirler. Bu durumda ihtiyari dava arkadaşlığı söz konusu olur[612]. İhtiyari dava arkadaşlığı aynı tarafta birden fazla kişiye karşı birlikte (ortak) tahkikatın yapılmasını ve aynı zamanda karar verilerek usul ekonomisine hizmet edilmesini amaçlamaktadır[613]. Her bir dava arkadaşının davası birbirinden bağımsızdır[614]. Bu

609 **Ulukapı – Dava**, s. 60; **Winte,** s. 4.

610 **Ulukapı – Dava**, s. 60; **Winte,** s. 4

611 **Ulukapı – Dava**, s. 60.

612 **Mantzouranis**, s. 15 vd.; **Winte,** s. 2; **Ulukapı – Dava**, s. 108; **Üstündağ- Usul**, s. 361; **Alangoya – Ortaklık**, s. 118 vd.; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 155, kn.646.

613 **Winte,** s. 3; **Ulukapı – Dava**, s. 26.

614 **Winte,** s. 3.

nedenle her bir ihtiyari dava arkadaşı bakımından, ayrı davalara bağlı olarak ayrı dava konuları söz konusu olacaktır. Yani dava konuları, birbirinden ayrı davaları olan ihtiyari dava arkadaşları bakımından salt talep sonuçlarına göre belirlenecektir. Tahkikat ortak yapıldığından sadece bilirkişi, keşif gibi bazı ispata ilişkin işlemlerin birlikte yapılması söz konusu olacaktır[615]. Bu faaliyetin ise dava konusu olan talep sonucunun yorumlanması noktasında bir işlevi olacaktır. Yoksa dava konusunun ayırt edici bir unsuru olma işlevi vakıalar açısından tek unsurlu teori bağlamında kabul edilmemiştir. Ayrıca ihtiyari dava arkadaşlığında, vakıaların birden fazla dava arkadaşı bakımından aynı olması dava konusunu belirlemeye yetmediğinden, bu durum dava konusunun aynîyeti sonucunu da doğurmayacaktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 57 gereği, üç hal bakımından ihtiyari dava arkadaşlığının söz konusu olabileceği kabul edilmektedir (m. 57, 1/b. a-b-c). Dava konusu açısından önemli olan HMK m. 57, 1/b. a'dır. Davacı açısından "a" bendi kapsamında "dava konusu olan hak veya borcun elbirliği ile mülkiyet dışındaki bir sebeple ortak olması" hükmü ile ihtiyari dava arkadaşları bakımından dava konusunun bir bağlantı noktası olduğu kabul edilmiştir. Bu kapsamda özellikle aynı fıkranın b ve c bentleri açısından dava konusu esas alınmamıştır. Bunlar açısından ortak bir işlem ve dava temeli vakıalar ile hukukî sebeplerin aynı olması kriterleri göz önünde tutulmuştur[616]. Gerek ortak bir işlem, örneğin bir sözleşme ile taraflar yararına hak doğması veyahut bunların borç altına girmesi; gerekse dava temeli ve hukukî sebeplerin aynîyeti noktasında vakıa ve bununla bağlantılı hukukî sebep bakımından bir aynîyet ilişkisine bağlı taraf çokluğu kabul edilmektedir. Oysa a bendinde dava konusu ile doğrudan alakalı olarak bir belirleme yapılması yoluna gidildiğinden sadece bu konu hakkında kısa bir değerlendirme yapılmakla yetinilecektir.

Dava konusu hak üzerinde birden fazla kişinin hak sahipliği ya da borçtan dolayı yükümlülüğüne bağlı olarak ihtiyari bir dava arkadaşlığı oluşmaktadır. Buna müşterek mülkiyet, müteselsil alacak ya da borçluluk, bölünmesi mümkün olan

615 **Winte,** s. 3.

616 Bu konuda bkz. **Üstündağ- Usul**, s. 354 vd.

edalar örnek verilmektedir[617]. Önemli olan dava konusu olan hak veya borcun ortak olmasıdır. Her bir talep hakkında ayrı ayrı karar verilebileceğinden yapılacak feragat, kabul ve sulh, sadece talep edilen dava konusu talep sonucu bakımından sonuç doğuracaktır[618].

C. TARAF DEĞİŞİKLİĞİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU

I. Genel Olarak Taraf Kavramı

Yargılama sistemimiz iki taraf sistemine göre kurulmuştur[619]. Bu kapsamda dava, dava dilekçesinde[620] gösterilen taraflarca yürütülür ve onlar hakkında hüküm tesis edilir. Bir davanın sübjektif olarak bireyselleştirilmesi, davanın taraflarıyla sağlanır[621]. Taraf, hakkında farklı teorilerin ileri sürüldüğü ve medenî usul hukuku bakımından da önemli olan bir kavramdır. Bu teoriler maddi taraf teorisi, işlevsel teori ve şekli taraf teorisidir. Temeli Roma hukukuna dayanan maddi taraf teorisine göre, çekişmeli maddi hukuk ilişkisinin süjeleri davanın da tarafıdır[622]. Diğer bir deyişle bu teori ile, taraflar arasındaki maddi hukuk ilişkisi ile usul hukuku ilişkisi arasında bağ kurularak, davacının, dava konusu hakkın gerçek sahibi olmaması halinde usul hukuku ilişkisinin de tarafı olmayacağı sonucuna varılmaktadır[623].

---

617 **Ulukapı – Dava**, s. 116; **Üstündağ- Usul**, s. 354; **Alangoya – Ortaklık**, s. 122; **Postacıoğlu – Usul**, s. 286; **Karafakih**, s. 125-126; **Bilge/ Önen**, s. 218.

618 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 157, kn.650; **Ulukapı – Dava**, s. 209-212; **Alangoya – Ortaklık**, s. 123; **Bilge/ Önen**, s. 221; **Üstündağ- Usul**, s. 362-363.

619 **Brenner, Monika,** Die Parteiwechsel im Zivilprozess als Folge des Bundesprivatrechts, Bamberg 1992, s. 3.

620 Dava dilekçesi, davacı ve davalı ilişkilerini tam olarak ortaya koymalıdır (**Bischofberger, Walter**, Parteiwechsel im Zivilprozess unter besondere Berücksichtigung des deutschen und des züricherischen Zivilprozessrechts, Zürich 1973, s. 1). Dava dilekçesinde davacı ve davalı tarafın gösterileceğine ilişkin ayrıca bkz. **Brenner**, s. 3

621 **Bischofberger**, s. 1, 23; **Börü – Devir,** s. 89; **Meriç –Tasarruf**, s. 123-124; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 53; **Brenner**, s. 3; **Rechberger/ Simotta**, s. 86; **Heinrich, Udo,** Der gewillkürte Parteiwechsel, Köln, Berlin, Bonn, München 1990, s. 6.

622 **Bischofberger,** s. 2-3; **Brenner**, s. 11.

623 **Wach**, s. 518; **Henckel**, s. 15; **Kale, Serdar,** Medenî Usul Hukukunda Taraf Ehliyeti, İzmir 2007, s. 7; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 26; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 26; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 16; **Yılmaz – Islah**, s. 342; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 62-63; **Ulukapı – Dava**, s. 7-8; **Ulukapı – Taraflar**, s. 11; **Erişir, Evrim,** Medenî Usul Hukukunda Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti, İzmir 2007, s. 53. Bu teoriye göre yargılamaya katılan, gerçekte taraf olup olmadığını maddi hukuka göre ortaya koymak zorundadır (**Bischofberger**, s. 3). HUMK m. 186'daki müddeabihin temliki hükmünde yer alan taraf kavramının maddi taraf

Sıfatı[624] bir dava şartı haline getirdiği ve bu dava şartının incelenmesi davanın esastan incelenmesini de gerektirdiği[625]; ayrıca maddi anlamda hak sahibi olmayanların taraf olmasını açıklayamadığı[626] ve dava takip yetkisi[627] ve menfî tespit davası bakımından yetersizliği[628] gibi sebeplerden ötürü maddi taraf teorisi eleştirilmiştir. Maddi hukuk ve şekli hukukun bir bütün olduğu dönemde dava konusuna ilişkin eski maddi hukuk teorileri gibi, maddi hukuk temelli taraf teorilerinin de ortaya atılması doğaldır. Windscheid'ın maddi hukuk ve şekli hukuku birbirinden ayırmasından sonra, şekli taraf teorisi ortaya atılmıştır[629]. Kendisi için hukukî himaye talep eden (davacı) ile kendisine karşı talep edilen (davalı) ve dava dilekçesinde taraf olarak gösterilen kişiler, şekli taraf teorisine göre taraftır[630]. Taraf kavramı, davaya göre belirlenmeyeceğinden sıfat sorunu çözülmüş[631] ve davayı takip

---

kavramı olduğu hakkında bkz. **Özmumcu, Seda,** Müddeabihin Temlikinin Etkilerine İlişkin Sistemler, Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul 2007, (s. 197-256), s. 245.

624 Maddi hukuk ilişkisinin gerçek tarafı olmak anlamına gelen sıfat, dava konusu sübjektif hak ile taraflar arasındaki maddi hukukî ilişkidir ve işin esasına girilerek tespit edilir (**Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 27; **Börü, Levent,** Sıfat ve Dava Takip Yetkisi, BATİDER, 2011, C. XXVII, S. 3, (s. 249-278), s. 249; **Hanağası, Emel,** Davada "Sıfat" Kavramına İlişkin Yeni Bir Yaklaşım Denemesi, MİHDER, C. 11, S. 32, İstanbul 2015/3, (s. 53-90), s. 73; **Rechberger/ Simotta**, s. 63). Hukukî niteliği, çekişmeli olan davaya konu bir hakka veya sübjektif bir hak üzerindeki yükümlülüğe ilişkin olan maddi hukuka ilişkin bir yetkidir (**Schilken – Sachlegitimation**, s. 4; **Börü – Sıfat**, s. 254). Yani bu durum bir dava konusu sübjektif hakkın özüne ilişkin olan bir maddi hukuk problemidir (**Börü – Sıfat**, s. 255; **Erişir – Ehliyet**, s. 68).

625 **Tanrıver – Derdestlik**, s. 63; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 27; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 27; **Ulukapı – Dava**, s. 7; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 57; **Yılmaz – Islah**, s. 343.

626 **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 17; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 27.

627 **Henckel**, s. 17; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 27; **Börü – Sıfat**, s. 259; **Hanağası – Sıfat**, s. 79; **Erişir – Ehliyet**, s. 71 vd.; **Kale**, s. 23 vs. ; **Ulukapı – Dava**, s. 8; **Yılmaz – Islah**, s. 343.

628 **Bischofberger**, s. 3; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 27; **Yılmaz – Islah**, s. 343; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 28, dn. 19; **Erişir – Ehliyet**, s. 56.

629 **Bischofberger**, s. 4; **Henckel**, s. 17; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 29; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 26; **Kale**, s. 7; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 63; **Erişir – Ehliyet**, s. 55; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 60; **Ulukapı – Dava**, s. 8-9; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 17; **Brenner**, s. 11.

630 **Heinrich,** s. 7; **Bischofberger**, s. 4; **Henckel**, s. 17; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 29; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 27; **Kale**, s. 7-8; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 63; **Erişir – Ehliyet**, s. 55; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 60; **Ulukapı – Dava**, s. 8 **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 18; **Yılmaz – Islah**, s. 344; **Baumgärten**, s. 24; **Rechberger/ Simotta**, s. 63; **Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage,** § 40, Rn. 4, s. 198 . Yazar şekli taraf teorisinden bahsetmese de taraf bakımından bu ifadeyi kullanmaktadır (**Brenner**, s. 3, 9). Ayrıca ihtiyati hacizde de şekli taraf teorisinin kabul edilmesi gerektiği hakkında bkz. **Özekes – İhtiyati Haciz**, s. 172.

631 **Bischofberger**, s. 5; **Yılmaz – Islah**, s. 344; **Rechberger/ Simotta**, s. 63; **Brenner**, s. 12; **Heinrich,** s. 7.

yetkisi[632] ile dava konusu ile doğrudan alakası bulunmayan kişinin davayı yürütmesine bir engel kalmamış[633], ayrıca menfî tespit gibi maddi hukuk ilişkisinin varlığının ispat edilemediği davalar bakımından sorun çözülmüştür[634]. Şekli taraf teorisini eleştiren de Boor tarafından ortaya atılan işlevsel (fonksiyonel) taraf teorisine göre, şekli taraf teorisi doğrudur, ancak bu çok soyuttur; bu nedenle daha gerçekçi, daha uygulanabilir bir taraf kavramının ortaya atılması gereklidir[635]. Diğer bir eleştirisi ise, şekli taraf teorisinin dava konusu (Streitgegenstand) ile hiçbir alakasının olmamasından dolayı, uyuşmazlık konusuna (dava konusuna) tamamen yabancı kimselerin açacakları dava bakımından bu kişilerin taraf olarak gözükmesi durumudur[636]. Bu eleştirilere karşı, malvarlığı ve şahıs varlığı davalarına ilişkin olarak, davalar ayrılmalı ve davaların farklı işlevleri olmasından dolayı, taraf

---

632 Dava takip yetkisi, talep sonucu hakkında hüküm alabilme yetkisidir (HMK m. 114, 1/e). Talep sonucundaki hakkın sahibi veya hukukî ilişkinin tarafı olduğunun iddia edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu bir dava şartıdır. O nedenle eksikliği halinde davanın usulden reddi gerekir (**Börü – Sıfat**, s. 270 vd.). Dava takip yetkisi de talep sonucundaki hak ya da hukukî ilişki ile taraflar arasında ortaya çıktığından dava konusu ile ilişkili usulî bir kavramdır. İleri sürülen talep sonucu hakkında hüküm alınabilmesi yetkisi, doğrudan dava konusunu etkiler. Bu nedenle, salt hakkın sahibi olunmasının iddia edilmesi ve lehine hüküm alınmasının istenilmesi halinde dava takip yetkisinin olduğunu kabul etmek yerinde olacaktır. Tek unsurlu teorinin bir sonucu olarak da talep sonucunun önemi, buna bağlı olarak lehe hüküm alabilme yetkisi ve salt hakkın sahibi olunması durumları ile desteklenir niteliktedir.

633 **Henckel**, s. 17-18; **Yılmaz – Islah**, s. 344; **Rechberger/ Simotta**, s. 63; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 61-62; **Kale**, s. 8; **Brenner**, s. 12.

634 **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 62; **Kale**, s. 8.

635 **de Boor, Hans Otto,** Zur Lehre vom Parteiwechsel und wom Parteibegriff, Leipzig 1941, s. 50-52.

636 **de Boor**, s. 51-52; **Henckel**, s. 18; **Brenner**, s. 12. Dava dilekçesinde taraf olarak gözüken kişi ile dava takip yetkisine sahip olup olmadığı farklı esaslara göre tespit edileceğinden bu eleştiri yerinde değildir. Bir kimse hak ile bir ilişkisinin bulunmadığını ortaya koyarak da bu hakkı dava konusu edebilir, kanunî bir düzenlemeye ihtiyaç olmadan gerçek taraf olarak davayı yürütüp, esas hakkında hüküm elde edebilir. Davacı, dava konusunu teşkil eden hakkın sahibi olduğunu ileri sürmemektedir. Onun bu davayı yürütmesinde hukukî yararının olması yeterli görülmüştür. Aksi halin kabulü, davanın usulden reddini gerektirecektir (**Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 31-32). Kanaatimizce de dava konusu üzerinde gerçek hak sahibi olmayan, ancak dava dilekçesinde gösterilen tarafın, dava takip yetkisi çerçevesinde davayı açabilmesi, davayı yürütebilmesi ve gerçek hak sahibine ilişkin hüküm elde edebilmesi mümkündür. Bu nedenle şekli taraf kavramının kabulü yerinde olacaktır. Bu konuda bkz. **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 33; **Yılmaz – Islah**, s. 346; **Ulukapı – Taraflar**, s. 16; **Bischofberger**, s. 4; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 29; **Pekcanıtez – Müdahale**, s. 28; **Kale**, s. 10; **Tanrıver – Derdestlik**, s. 65-66; **Erişir – Ehliyet**, s. 55; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 65; **Ulukapı – Dava**, s. 10-12; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 20; **Rechberger/ Simotta**, s. 63; **Börü – Devir**, s. 248.

kavramı sadece malvarlığı davaları bakımından kabul edilmelidir[637]. Bu her ne kadar bir yenilik olsa da, tüm davalar bakımından kabul edilmediğinden eleştirilmektedir[638].

Şekli taraf teorisinin kabulünden sonra, bazı durumlarda yargılamadaki taraflarda değişiklik yapıldığı görülmektedir. Davanın açılmasından sonra gerek kanunî sebeplerle gerekse iradî olarak taraflarda değişiklik yapılması gerekebilmektedir. Bu durum yukarıda ifade edildiği üzere tarafların yanına üçüncü bir kişinin katılması ya da taraflardan birinin yerine üçüncü bir kişinin geçirilmesi şeklinde olabilir. Bu kapsamda kanunî ve iradî taraf değişikliği ile dava konusu bakımından bir ilişkisinin olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Kanaatimizce özellikle iradî taraf değişikliğinin hukukî niteliği bakımından yapılacak bir değerlendirme, dava konusunun iradî taraf değişikliğine bir etkisi olup olmadığını tespitte belirleyici olacaktır.

II. Kanunî Taraf Değişikliği Bakımından Dava Konusu

Kanunî taraf değişikliği, kanunda öngörülen sebeplerle yapılması gereken taraf değişikliğidir. Bu aslında maddi hukuk bakımından gerçekleşen olayların, usul hukukuna yansıması ve onun sonucu olarak bir taraf değişikliğinin yapılmasıdır[639]. Kanunî taraf değişikliği bakımından karşı tarafın rızasına gerek yoktur. Taraflardan birinin talebi olmasa dahi kanunî taraf değişikliği yapılabilir ve hâkim de bunun için kendiliğinden hareket eder[640]. Bu değişikliğin yapılması, bazen dava konusu hakkın

---

637 **de Boor**, s. 52. Yani malvarlığına ilişkin uyuşmazlıklarda taraf, o malın yönetiminde yani tasarrufunda yetkili olan kişidir (**de Boor**, s. 53).

638 **Henckel**, s. 18; **Bischofberger**, s. 9-10.

639 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 145, kn.600; **Kale**, s. 36; **Börü, Levent,** Tarafta (İradî) Değişim, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 588-629), s. 590.

640 Kendiliğinden ya da tarafların anlaşması sonucu kanunî taraf değişikliği olabilir (**Heinrich,** s. 12; **Bischofberger**, s. 28-29; **Börü – İradî,** s. 590; **Henckel**, s. 223; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 111). Tarafın ölümü, kendiliğinden kanunî taraf değişikliğine (**Festl, Elmar**, Die Übernahme Von Prozessergebnissen Bei Klageänderung und Parteiwechsel, Regensburg, s. 1969, s. 28; **Rechberger/ Simotta**, s. 86; **Börü – İradî,** s. 590; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 113); dava konusunun devri ise taraf iradesi ile yapılan kanunî taraf değişikliğine örnek gösterilebilir (**Bischofberger**, s. 29; **Börü – Devir**, s. 104-105; **Üstündağ – Yasak**, s. 185, dn. 1). Kanunî taraf değişikliğinin kendiliğinden (ipso iure) gerçekleştiğinin ifadesinin yerinde olmadığı

devredilmesi bazen de dava takip yetkisinin davanın taraflarından başka birine geçmesi (iflas) halinde söz konusu olur[641]. Örneğin, dava esnasında taraflardan birinin ölümü halinde, diğer taraf talep etmese de ölenin yakınları davaya devam edebilir. Ancak bunun için davanın, mirasçılar tarafından takibi mümkün bir dava niteliği taşıması gerekir. Dava esnasında taraflardan birinin ölümü halinde, hâkim ölen tarafın mirasçılarının re'sen tespit edilmesi ve mirasçılarına tebligat yapılması için, sağ kalan tarafa süre vererek davayı erteler. Hâkim, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise, talep üzerine davayı takip için kayyım atanmasına karar verebilir (bkz. HMK m. 55). İşte bu iki halde gerek ölümüne binaen, niteliği uygun olan davanın (ölenin malvarlığına ilişkin olanların) mirasçılar tarafından takibi, gerekse gecikmesinde sakınca olan hallerde talep üzerine kayyım atanmasında, mirasçılar ve kayyımın kanun gereği taraf olarak geçmesi ve bir taraf değişikliği yapılması söz konusudur. Hem karşı tarafın rızasına hem de hâkimin iznine gerek yoktur. Yeni katılan taraf, eski tarafın kaldığı yerden davaya devam eder ve eski tarafın yaptığı işlemler geçerliliğini korur. Bu kapsamda dava konusu edilen talebe binaen, davaya katılan taraf davacı olarak yargılamaya devam edecektir. Davalı tarafta kanunî bir değişiklik olmasının, o aşamadan sonra yapılmamış savunmalar açısından etkisi söz konusu olurken; davacı bakımından dava konusu üzerinde bir değişiklik yaratmayacaktır.

Benzer bir kanunî taraf değişikliği dava konusunun devrinde de söz konusudur. Davalı, dava devam ederken dava konusunu devrederse, davacı, davayı yeni devralan kimseye karşı devam etmek isterse kanunî bir taraf değişikliği söz konusu olmaktadır (HMK m. 125, 1/b. a). Bu konunun dava konusuna etkisi aşağıda ayrıca değerlendirileceğinden burada bahsedilmeyecektir[642].

---

hakkında bkz. **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 112; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 23, dn. 2; **Henckel,** s. 150.

641 **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 110.

642 Bkz. aşa. § 7 D.

Ayrıca HMK m. 124, 2 gereği, kanunda yer alan özel durumlarda tarafta değişiklik yapılabileceğine ilişkin düzenleme de kanunî taraf değişikliğine ilişkindir[643].

Kanunî taraf değişikliği, dava konusunun değişmesinden ziyade, davada gerçek tarafın temsilini sağlayan ve kanunun öngördüğü hallerde söz konusu olan bir taraf teşkilidir. Yeni katılan taraf, davadan ayrılan tarafın kanunî halefi olmaktadır[644].

III. İradî Taraf Değişikliği Bakımından Dava Konusu

Usul hukuku bakımından taraf değişimi, ya mevcut taraf yerine başka birinin yargılamaya devam etmesi, ya da tarafın yanına başka kimse ya da kimselerin katılması halinde söz konusu olmaktadır[645]. Taraf değişimi, asıl tarafın değiştirilmesi ile ilgili bir husustur[646]. Asıl tarafın yerine, davayı sürdürmek için üçüncü bir kişinin geçmesi halinde taraf değişikliği söz konusu olur ve o zamana kadar bulunan tarafın yargılamadan ayrılması gerekir[647]. Taraflar yargılamadan ayrılmaz ve diğer bir deyişle yargılamada kalmaya devam ederlerse bir dava yığılması (Parteibeitritt) söz konusu olur[648]. Türk hukukunda da kanundaki düzenleme ile taraf değişimi görüşünün kabul edildiği görülmektedir[649]. HMK m. 124 gereği iradî taraf

---

643 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 146, kn.604.

644 **Kale**, s. 36.

645 **Heinrich**, s. 5; **Festl**, s. 31; **Kale**, s. 36; **Börü - İradî**, s. 588; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 248; **Rechberger/ Simotta**, s. 85. Taraf değişimi (Parteiänderung) kavramı, taraf değişikliği (Parteiwechsel) ve taraf katılımı (Parteibeitritt) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yani geniş anlamdaki taraf değişikliği (Parteiänderung), her iki durumu da içerisine almaktadır (**Börü – İradî,** s. 588; **Bischofberger**, s. 23; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 22-23; **Brenner**, s. 26; **Heinrich**, s. 5).

646 **Bischofberger**, s. 23; **Brenner**, s. 4 vd.

647 **Bischofberger**, s. 24. Taraf değişikliği için yargılama, davanın açıldığı ilk taraflarla sonuçlandırılmamalı; taraf, görülmekte olan davadan, dava sonuçlanmadan ayrılmalı ve yeni katılan taraf, hukukî uyuşmazlığı kendi adına sürdürmelidir (**Brenner**, s. 27).

648 **Bischofberger**, s. 24; **Brenner**, s. 4, 26; **Rechberger/ Simotta**, s. 85.

649 **Börü – İradî,** s. 588-589; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 22-23; **Yılmaz, Ejder,** Davada Taraf Değişikliği, Prof. Dr. Saim Üstündağ Armağanı, Ankara 2009, (s. 569-596), s. 577; **Karaarslan, Varol,** Davalı Tarafta Meydana Gelen İradî Taraf Değişikliği Konusundaki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 2, (s. 1127-1143), s. 1129; **Kırtıloğlu, Serhat**, İradî Taraf Değişikliği ve İradî Taraf Değişikliğinin Sonuçları, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 2, (s. 1279-1324), s. 1280; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 106.

değişikliği, kural olarak karşı tarafın açık rızası ile yapılan bir taraf değişikliğidir[650]. Yani tarafların anlaşması sonucu hüküm doğurur. Diğer bir deyişle görülmekte olan davada davalı ya da davacı olarak gösterilen kişinin, davada taraf olmaktan çıkarılarak yerine yeni davacı veya davalının girmesi sonucu oluşan taraf değişikliğidir[651]. Ancak istisnaları söz konusudur (bkz. HMK m. 124, 2 ve 3). Normalde davacı ya da davalı olarak gösterilen kişinin, davadaki yargılamayı sürdürmeleri, gerçek anlamda taraf olmalarına bağlıdır. Davanın taraflarının eksik ya da yanlış gösterilmesi hukukî veya fiili bir yanılgı sonucu gerçekleşebilir[652]. Bu durum bir taraf değişikliği ile giderilmezse davanın reddedilmesine ya da yeni bir dava açılmasına sebep olabilir. Bu durum ilk davada yapılan usul işlemlerinin tekrarına yol açacağından usul ekonomisine aykırılık teşkil etmektedir. İşte davanın açılması sırasında davanın taraflarının eksik ya da yanlış belirlenmiş olması durumunda, bu durumun düzeltilmesi ve davanın gerçek taraflarca yürütülmesi adına davada iradî olarak bir taraf değişikliği yapılması gerekecektir[653].

İradî taraf değişikliğinin dava konusu açısından gösterdiği özelliklerin, bu kurumun hukukî niteliği ile ortaya konulabileceği kanaatindeyiz. Bu kapsamda iradî taraf değişikliğinin, bir dava değiştirme, davanın geri alınması ve yeniden açılması veya kendine özgü olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Bunun tespiti, örneğin iradî taraf değişikliğinin bir dava değiştirme olması halinde, bu değişikliğin talep sonucu ve dava temelinde yapılıyor olması gereği, dava konusunu doğrudan etkileyeceğinden önemlidir. Alman Federal Mahkemesinin kararlarına dayanan dava değişikliği teorisi (Klageänderungtheorie) gereği, taraflar "maddi taraf teorisinin" kabulü gereği[654], dava sebebine dahildir ve davanın zorunlu unsuru olduklarından, bundaki değişiklik bir dava değişikliği sayılmaktadır[655]. Ancak değişiklikten önce

---

650 Buna dar anlamda iradî taraf değişikliği denilmektedir. Bkz. **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 23; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 33; **Börü – Devir**, s. 98.

651 **Yılmaz – Taraf Değişikliği**, s. 577; **Börü – İradî,** s. 591.

652 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 146, kn.605.

653 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 146, kn.605; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 249.

654 **de Boor**, s. 33.

655 **Nagel, Roland**, Der Nicht (Ausdrücklich) Geregelte Gewillkürte Parteiwechsel im Zivilprozess, Augsburg 2005, s. 31; **Börü – İradî,** s. 594; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 205; **Alangoya –**

yargılama bütünüyle kabul edileceğinden bunun doğuracağı ve davacının yargılamadan iradesi dışında çekilemeyeceği gibi sakıncalardan dolayı, hâkim olan görüş, iradî taraf değişikliğinin, bir dava değiştirme teşkil etmediği yönündedir[656]. Diğer teori, davanın geri alındığı ve yeni bir davanın açıldığı teorisidir. Buna göre tarafta değişiklik yapılabilmesi, yeni davanın açılabilmesi koşullarına bağlanmakta ve bu hususta karşı tarafın rızası gerekmektedir[657]. Son olarak, de Boor tarafından ileri sürülen teori gereği ise, iradî taraf değişikliği kendine özgü bir usul hukuku kurumu olduğudur[658]. Usul ekonomisi gereği, taraf değişikliği halinde davanın geri alınması teorisinden farklı olarak önceki yargılamanın sonuçlarından bir menfaat değerlendirmesi gereği yararlanılması gerekmektedir[659]. Gerek tarafların birbirlerine göre menfaatleri, gerekse devletin menfaati açısından bir değerlendirme yapılmalıdır. de Boor'un bu görüşünde, tarafın rızasının aranıp aranmadığı ya da önceki yargılama sonuçlarının hangisinin kullanılıp kullanılmayacağı bakımından bu teoriyi savunan

---

Tarafta İradî Değişme, s. 39; **Üstündağ – Yasak**, s. 186; **Yılmaz – Islah**, s. 351; **Bischofberger**, s. 35; **Brenner**, s. 50. Dava değişikliği, dava sebebinin değiştirilmesi; dava konusunun veya talep sonucunun değiştirilmesi halinde mümkündür. Söz konusu talep, başka bir vakıaya da dayandırılırsa o halde de davanın içeriği, bu hukukî talebe göre değiştirilmiş olacağından, bir dava değişikliği söz konusu olacaktır (**Brenner**, s. 24; **Haus**, s. 150; **Rechberger/ Simotta**, s. 228). Oysa bu teoride, tarafın değişmesine bağlı olarak hak iddiasının yer aldığı talep sonucunun da (Rechtsbegehren) değiştiği kabul edilmektedir (**Brenner**, s. 24). Dava değişikliğinden talep değişikliği ve dava konusunun değişikliği anlaşılmalıdır ve dava değişikliğinde menfaat çerçevesinde bir değerlendirme yapılmalıdır (**Prütting**, s. 305-306). Taraf değişikliğinin sınırlandırılması hakkında bkz. **Brenner**, s. 33. Dava değişikliği teorisi hakkındaki eleştiriler için bkz. **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 39; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 207 vd.; **Börü – İradî,** s. 594-596. Türk hukuku bakımından özellikle HUMK zamanında ileri sürülen görüşler, iradî taraf değişikliğinin, bir dava değiştirme olduğu yönündedir. Bkz. **Yılmaz – Taraf Değişikliği**, s. 573. Bunun ıslahla yapılabileceği yönünde bkz. **Üstündağ – Yasak**, s. 184. **Postacıoğlu – Usul**, s. 461 vd.; **Ansay – Usul**, s. 191; **Bilge – Yargılama**, s. 206.

656 **Bischofberger**, s. 35; **Brenner**, s. 50; **de Boor,** s. 13; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 210; **Börü – İradî,** s. 596; **Nagel**, s. 51.

657 **Yılmaz – Islah**, s. 352; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 211 vd.; **Börü – İradî,** s. 596 vd. Bu görüşte olan Alangoya, yeni tarafın, eski tarafın yürüttüğü yargılama ile bağlı olmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Çünkü bir kimsenin, bir başkasının "çekişme konusu" kendisininkinden tamamen farklı olan davasının yargılaması ile bağlı olması düşünülemez. Bu nedenle yeni taraf, eski yargılama ile bağlı olmayacağından rızasına da gerek olmadığı kabul edilmelidir. Ayrı bir çekişme konusu ile yeni bir usulî ilişki doğmuştur; yeniden dava dilekçesi gönderilecek ve bununla yeni vakıalar ileri sürülecektir. Ayrı davalar vardır ve buna bağlı olarak da ayrı çekişme konusu söz konusu olacağından arada bir bağlılık olmayacaktır. Bu yöndeki düşüncesi için bkz. **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 77-84.

658 **de Boor**, s. 25, 100.

659 **de Boor**, s. 25, 100; **Henckel**, s. 217 vd.; **Heinrich**, s. 25-26.

yazarlarca küçük farklılıklar olmuştur[660]. Ancak iradî taraf değişikliği bakımından genel kabul gören görüş, bunun kendine özgü bir kurum olduğudur[661].

Kanaatimizce, iradî taraf değişikliği kendine özgü bir usul hukuku kurumudur. Taraf değişikliği ile yeni bir dava ve yeni bir yargılama prosedürü ortaya çıkacaktır[662]. Bunun için taraf değişikliğinin davacı ve davalı tarafta yapılmasına[663] ve onun ortaya çıkaracağı sonuçlara (davacı açısından derdestlik, davalı açısından itiraz, def'i gibi savunmalara) bağlı bir değerlendirme yapılmalıdır. Her işlemin etkisi, tarafların davada aldıkları konuma göre belirlenmelidir[664]. Bu kapsamda dava temeli ve dava konusuna ilişkin olan dava değişikliğinin, taraf değişikliği ile hiçbir alakası yoktur[665]. Taraf değişikliğinde asıl amaç, usul ekonomisine hizmet edilmesidir[666]. Bununla dava konusuna hiç dokunulmaksızın, salt usulî süjeler üzerinde bir değişiklik yapılmaktadır. Dava değiştirme ise, doğrudan dava konusu olan talep sonucuna veya onun temeline ilişkindir[667]. Bu şekli taraf teorisinin kabul edilmesinin de bir sonucudur. Çünkü bu teori gereği, dava değişikliği ve taraf değişikliği arasındaki fark, bu teoriden doğar ve taraflar ile dava konusu arasında sonuçlanır. Dava dilekçesinde kendi adına hukukî koruma isteyen davacı ya da kendi adına hukukî korunma istenen davalının taraf olarak niteliği, usulî talep olan dava konusundan tamamen ayrıdır. Dava konusu üzerinde maddi ya da şekli olarak yetkili ya da yükümlü olması, taraf kavramının oluşumundan bağımsızdır. Eğer maddi taraf

660 Bkz. **Henckel**, s. 217 vd.; **Heinrich**, s. 26.

661 **de Boor**, s. 25; **Bischofberger**, s. 35; **Henckel**, s. 217 vd.; **Heinrich**, s. 26-29. Türk Hukuku açısından bu görüşte olanlar için bkz. **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 219; **Börü – İradî,** s. 601. İradî taraf değişikliğinin bir dava değişikliği olmamakla birlikte, taraf değişikliği ile yeni bir dava açıldığını ve ancak eski davada işlemlerden yeni tarafın yararlanabileceği görüşünün benimsenmesi gerektiği ve bu hususun davacı ve davalı açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği hakkında bkz. **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 150-151, kn. 619 vd.

662 **Bischofberger**, s. 107 vd.

663 Tarafta değişmeye ilişkin hükümlerin, sadece davalı tarafta olabileceğine ilişkin bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 147.

664 **Heinrich**, s. 120.

665 **Bischofberger**, s. 107.

666 **Bischofberger**, s. 107. Bu görüş için ayrıca bkz. **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 146, kn.606.

667 **Börü – İradî,** s. 597-598.

kavramı kabul edilecek olsaydı, taraf konumu, ancak maddi olarak yetkili ya da yükümlü olunması durumunda kazanılacak bir hal olurdu ve taraf, dava konusuna maddi olarak sahip olan kişiden oluşurdu. Oysa davanın konusu, davanın taraflarının değişmesinden ayrıdır. Bu nedenle davanın taraflarının değişmesi, dava konusu veya dava temeli olan vakıaların değişmesinden ayrı olarak düşünülmelidir. Taraf değiştiğinde, dava ve yargılama yeni bir nitelik taşıyacaktır. Bu nedenle dava değişikliğinden farklı olarak aynı yargılamaya değişmiş dava konusu ile devam edilmesi değil; taraf değişikliğine bağlı yeni bir dava ile devam edilmesi ve gerektiği ölçüde yeni usulî işlemlerin yapılması sonucu doğar. Bu kapsamda özellikle davacı ve dava konusu ilişkisi bağlamında davacının değişmesi halinde dava konusu ile alakalı dava şartları, aynı dava konusuna ilişkin başka bir yargılamanın derdest ya da buna ilişkin bir kesin hükmün olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir[668]. Bundan sonra yeni davacının talebi hakkında esasa ilişkin bir değerlendirme yapılabilecektir[669]. Önceki yargılamanın dava konusu ile değişiklikten sonraki yargılama bakımından dava konusu talep sonucuna bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu noktada eski işlemlerin geçerliliği bakımından dava konularına ilişkin bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Buna göre, dava konuları arasındaki "maddi bağlantının" bulunduğu durumlarda mevcut yargılama sonuçlarından yararlanılabilir. İradî taraf değişiminden önceki ve sonraki dava konuları aynıysa veyahut aralarında sıkı ve yakın bir bağlantı varsa, önceki yargılamadaki sonuçlardan daha sonra yararlanılması da mümkün olabilecektir[670].

D. DAVA KONUSUNUN DEVRİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Dava açıldıktan sonra, dava konusu mal veya hakkın bir başkasına devri mümkündür. Çünkü dava konusu üzerinde tarafların serbestçe tasarruf edebilme imkânı vardır. Eğer taraflardan biri dava konusu olan şeyi başkasına devredecek olursa, dava hakkının, asıl haktan ayrı olarak varlığı söz konusu olmayacağından, o

668 **Börü – İradî,** s. 607-608; **Henckel**, s. 240; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 252.

669 **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 252.

670 **Meriç – Tasarruf**, s. 146; **Taş Korkmaz – Taraf**, s. 263; **Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 82. Bu yönde ancak farklı bakış açısı sunan görüş için bkz. **Henckel,** s. 240. Ayrıca ispat ve deliller bakımından bir imkân tanınması gerektiği yönünde bkz. **de Boor,** s. 105-106.

dava konusuna bağlı yargılamaya devam edilmesi tasarruf ilkesi gereği de söz konusu olmayacaktır[671].

HMK m. 125 gereği, dava konusunun devri, davacı ve davalı tarafından yapılmasına göre ayrı ayrı sonuçlara bağlanmıştır. Bu kapsamda davalının, dava konusu şeyi (mal veya hakkı) bir başkasına devretmesi halinde, davacı tarafa seçimlik bir hak tanınmıştır. Bu kapsamda, davacı taraf, davayı devralan üçüncü kişiye karşı, davaya aynen devam edilmesini (HMK m. 125, 1/a) veya devreden davalıya karşı tazminat davası olarak devam edilmesini isteyebilir (HMK m. 125, 1/b)[672]. Dava konusu şey, dava açıldıktan sonra üçüncü bir kişiye devredilecek olursa, bu durumda devralmış kişi davacının yerine geçerek, görülmekte olan davaya kaldığı yerden devam eder (HMK m. 125, 2). Dava konusunun devri ile karşı tarafın ve kamu menfaatinin korunması, yeniden dava açılmasına engel olunarak usul ekonomisine hizmet edilmesi, devir işlemine kadar elde edilen hukukî sonuçların korunması amaçlanmaktadır[673]. Bu kurumun dava konusu açısından incelenmesinin üç farklı açıdan gerekli olduğu kanaatindeyiz. Öncelikle dava konusunun devri müessesinin hukukî niteliği ve bu bağlamda dava konusu ile ilişkisinin; daha sonra dava konusunun devrinde yer alan "dava konusu" kavramından ne anlaşılması gerektiğinin ve en son olarak, bunun iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamında görünümü ve talep sonucu ile nasıl ilişkilendirilmesi gerektiğinin ortaya konulması gereklidir.

Dava konusunun devrinin hukukî niteliği tartışmalıdır. Esasında burada sorunun davalının dava konusunu devretmesi ve davacının dava konusunu

---

671 **Kuru – Ders Kitabı**, s. 568; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 499; **Bilge – Yargılama**, s. 420; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 305, kn.1341. Ki görülen dava bakımından, devir işlemleri dikkate alınmayarak, davanın açıldığı ana göre hüküm verileceği yönündeki görüş de bugün uygulanabilir nitelikte değildir (**Özmumcu – Temlik**, s. 210-211; **Börü – Devir**, s. 141; **Meriç – Tasarruf**, s. 154; **Henckel**, s. 179). Bu nedenle hak üzerindeki maddi değişiklikler, diğer bir deyişle "devir" işlemi dikkate alınarak hüküm verilmesi yerinde olacaktır (**Özmumcu – Temlik**, s. 211; **Börü – Devir**, s. 141; **Meriç – Tasarruf**, s. 155).

672 Bu konuda bkz. **Belgesay, Mustafa Reşit,** Dava Olunan Şeyin Temliki, İÜHFM 1944/3-4, (s. 872-875), s. 873.

673 Genel olarak bu konuda bkz. **Börü – Devir**, s. 66-87. Ayrıca bkz. **Özmumcu – Temlik**, s. 197-198; **Bischofberger**, s. 78 vd.

devretmesi bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi amaca daha uygun olacaktır[674]. Davalı tarafından dava konusunun devredilmesi halinde, davacının devreden kişi ile aralarındaki davadan vazgeçerek[675], davayı devralan üçüncü kişiye yöneltmek veya davasını devreden tarafa karşı tazminat davasına çevirmek şeklinde bir seçimlik hakkı vardır. Bu kapsamda dava üçüncü kişiye karşı yöneltildiği zaman bir taraf değişikliğinin[676] olduğu; tazminata çevrildiği zaman ise dava konusunda (netice-i talepte) bir değişiklik yapıldığı kabul edilmektedir[677]. Türk hukukunda taraf değişikliğinin, bir dava değişikliği olarak kabul edilmesinin sonucu olarak HMK m. 125 anlamındaki dava konusunun devrinin bir dava değişikliği olduğu ifade edilmektedir[678] Benzer yönde Brenner, dava konusunun devri halinde, davanın sıfat yokluğundan reddedilmemesinin, talep sonucunun veya dava konusunun değiştirilmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Dava konusunun değiştirilmesi bakımından, dava konusunun devri ile bir dava değişikliği yapılmaktadır[679]. Ancak benzer şekilde üçüncü kişinin devir halinde davaya katılması halinde bir dava değişikliğinin olduğunu kabule imkân yoktur[680]. Dava konusunun devri halinde söz konusu olan bu taraf değişikliğinin, kanunî taraf değişikliği olduğu kabul

674 Bu konuda belirleyici olan dava konusunun devredenin kim olduğundan ziyade, dava konusu bakımından gerçekleşen ve dış dünyaya yansıyan değişikliğin niteliğinin ne olduğudur. Bu değişiklik ile devredenin dava konusu hakkında hüküm elde edebilme noktasındaki menfaati, nitelik olarak değişmez ve doğrudan devralana geçmiş sayıldığından, davanın görülmeye devam edilmesi gerekir. Böylece davanın diğer tarafının, hüküm alma noktasındaki menfaatinde de hukukî bir değişiklik yaşanmamış olacaktır (**Meriç – Tasarruf**, s. 166).

675 Bu vazgeçme bir feragat ya da ibra anlamında değildir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 500; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 306, kn.1348).

676

677 **Börü – Devir**, s. 95; **Özmumcu – Temlik**, s. 243-244; **Bilge/ Önen**, s. 477; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 305-306, kn.1342, 1349; **Ansay – Usul**, s. 221; **Bilge – Yargılama**, s. 421; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 561-563; **Üstündağ – Yargılama**, s. 561. Dava konusunun devri bakımından davalı ve davacı bakımından bir ayrım yapmaksızın, dava konusunun niteliği ve dış dünyaya yansımasından hareket eden Meriç'in dava konusunun devrinin zorunlu bir dava değiştirme (ki bu kapsamda talep sonucu ve vakıaların da değiştiğine) ilişkin görüşüne, tek unsurlu teoriyi savunuyor olmamız gereği katılmaya imkân görememekteyiz. Bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 166.

678 **Börü – Devir**, s. 96.

679 **Brenner**, s. 110.

680 **Brenner**, s. 50; **Bischofberger**, s. 72.

edilmektedir[681]. Ancak HMK m. 125,1/a anlamında davalının dava konusunu devretmesi halinde, davacının taraf değişikliğine rıza göstermesi gerekeceğinden bu taraf işlemine dayanan kanunî taraf değişikliği iken; davacının dava konusunu devretmesi halinde devralan doğrudan davacının yerine geçeceğinden ipso iure (kendiliğinden) bir kanunî taraf değişikliği vardır[682]. Tazminata çevrildiği zaman ise dava konusunda (netice-i talepte) bir değişiklik olacağını kabul, tek unsurlu teori gereği de yerindedir. Zira tek unsurlu teoride dava konusu, salt talep sonucuna göre belirlendiğinden, malın aynen teslimi yerine aynı değer üzerinden tazminat davasına çevrilmesinde teori ve vardığımız sonuç ile çelişen bir husus söz konusu olmayacaktır[683].

Dava konusunun devri ile dava konusu arasında değerlendirilmesi gereken diğer bir husus, dava konusunun devrinde yer alan "dava konusu" kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. Burada da kanaatimizce bazı davalar (müdahalenin men'i) ve ihtiyati tedbir gibi kurumlar bakımından ifade edilen çekişme konusu ve dava konusu kavramlarına ilişkin ayrım yapılarak bir sonuca varılmasıdır. Birinci bölümde de ifade edilen çekişme konusu[684], yabancı doktrinlerde de dava konusunun devri bakımından ele alınmış ve bunun "çekişme konusunun devri" olarak da ifade

---

681 **Börü – Devir**, s. 103; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 436; **Yılmaz – Taraf Değişikliği**, s. 573; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren – Yıldırım**, s. 277-278; **Yılmaz, Ejder,** Hukuk Davalarında Taraf Ehliyeti İle İlgili Bir İçtihadı Birleştirme Kararının Düşündürdükleri, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 663-232), s. 674; **Üstündağ – Yasak**, s. 185, dn. 1; **Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**, s. 27. Ancak Üstündağ'a göre, dava konusunun devri, tarafın işlemi ile gerçekleşen kanunî bir taraf değişikliğidir (**Üstündağ – Yasak**, s. 185, dn. 1). Bunun İradî ya da kanunî olması dava konusunun devri bakımından bir farklılık yaratmamaktadır (**de Boor**, s. 10).

682 **Börü – Devir**, s. 105. Bunun iradî taraf değişikliği olduğu hakkında bkz. **Henckel**, s. 219; **Heinrich**, s. 53.

683 Buna karşılık dava konusunun çift unsurlu olduğunu kabul bakımından, dava konusunun devrinde, davacının seçimine göre davanın tazminata çevrilmesi halinde, esasında vakıalarda bir değişiklik olmayacağından, yani vakıalar aynı kalacağından burada tam olarak bir dava değişikliği olduğundan söz edebilmek mümkün olmayacaktır. Alman hukukunda kabul edilen bu görüş çerçevesinde istisnasız bir dava değiştirme olduğunu kabul etmek yerinde olmayacaktır. Eleştiri için bkz. **Börü – Devir**, s. 98. Meriç'e göre de, dava konusu salt talep sonucundan oluşmayıp, hayat olayını da içerdiğinden dolayı, dava konusunun devri halinde mahkemenin yapacağı tespiti, hayat olayında devir işlemine ilişkin yapılacak olan değişikliği de içermek zorunda olacaktır (**Meriç – Tasarruf**, s. 158).

684 Bu konuda bkz. § 1 C III.

edilmesi gerektiği söylenmiştir[685]. Yani dava konusunun devri ile çekişme konusu mal veya hakkın devri kastedilmektedir[686]. Bu aradaki ilişki çok keskin farklara sahip değildir. Hatta bunlar bazen de örtüşmektedir[687]. Ancak kavram hukukçuluğu yapılması gerekirse gerek maddi hukuk ile bağlılığı ve bu noktada sıfat ile arasında kurulan ilişki, gerekse bazı durumlarda talep kavramından ayrılıyor olması gereği dava konusunun devri bakımından da çekişme konusunun kullanılmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz. Bu konuda örnek vermek gerekirse, taşınmaz maliki A, taşınmazına haksız saldırıda bulunan B'ye karşı müdahalenin men'i davası açmış; davanın açılmasından sonra ise A, haksız saldırıya uğrayan taşınmazını üçüncü kişi Ü'ye satıp devretmiştir[688]. Buradaki taşınmaz, bir çekişme konusudur[689] ve bundan farklı olarak dava konusu talep sonucuna göre belirlenir. O da "taşınmaz" değil, aksine onun üzerinde sahip olunan sıfata bağlı olarak talep edilen bir hak iddiasıdır. Daha doğru bir ifade ile, talep sonucunda istenilen usulî bir taleptir. Bu olay bakımından usulî talep, müdahalenin önlenmesidir. Çekişme konusu devredilince davacı yerine geçen Ü, davaya çekişme konusu taşınmaz hakkında, davacı sıfatına sahip olarak devam edebilecektir. Bu davanın konusunu, haksız saldırının veyahut diğer bir deyişle müdahalenin önlenmesi (usulî) talebi oluşturacaktır. Görüldüğü üzere çekişme konusu olan taşınmaz (mal) başkasına devredilse de dava konusu (müdahalenin men'i) aynı kalmaktadır. Bu talebe ilişkin olarak da dava konusunun devri hükümleri (HMK m. 125) uygulanacağından, ayrı bir çekişme konusu kavramının kabulü amaca ve bu usul hukuku kurumuna uygun olacaktır.

685 "Veräußerung des Streitobjekts" olarak ifade edildiği ve çekişme konusunun (Streitobjekt), hukukî uyuşmazlığın konusu olarak davacı tarafından maddi hukuk temeline dayanarak talep edilen bir şey (mal) ya da üzerindeki hak şeklinde tanımlandığı konusunda bkz. **Bischofberger**, s. 80; **Brenner**, s. 45. "Streitbefangenen Sache" için bkz. **Brenner**, s. 45. Türk hukuku bakımından Alangoya, dava konusunu ve çekişme konusunu aynı anlamda görerek (Streitgegenstand), aynı anlamı ifade etmek üzere kullanmaktadır (**Alangoya – Tarafta İradî Değişme**, s. 30.

686 Dava konusunun maddi mallar ve haklar olduğuna ilişkin bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 153; **Özmumcu – Temlik**, s. 198.

687 **Börü – Devir**, s. 237.

688 Örnek için bkz. **Börü – Devir**, s. 238 vd.

689 Çekişme konusunun (Streitbefangene Sache), maddi hukuktaki talep kavramı ile belirlendiği hakkında bkz. **Haus**, s. 8.

Son olarak iddia ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının istisnaları[690] kapsamında değerlendirilen dava konusunun devri ile davanın genişletilip genişletilmediğinin ortaya konulması gereklidir. Yazılı yargılama usulü bakımından normal şartlarda dava konusunun değiştirilmesi veya genişletilmesi HMK m. 141 kapsamında belli usulî kesitlerden sonra yasak kapsamında değerlendirilmektedir. Burada yeni tarafın davaya katılımı ile talebin genişletildiği veya davalıya karşı açılmış olan ilk davanın davacı tarafından geri alındığı sonucuna varılması, gerek dava konusunun devrinin niteliği, gerekse davanın geri alınması ve talebin genişletilmesi talebi ile uyumlu gözükmemektedir[691]. Bu nedenle bunun davanın genişletilmesi kapsamında değerlendirilmemesi, kurumun taşıdığı amaç gereği yerinde olacaktır[692].

E. KARŞI DAVA BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Karşı dava, açılmış olan bir davada, davalının aynı mahkemede, asıl davacıya karşı dava açmasına denilmektedir[693]. Karşı dava ile davacının açtığı davaya karşı davalı sadece savunma yapmakla yetinmez ve kendisinin de davacıdan olan hakkının elde edilmesini talep eder. Davalı, eğer karşı dava açmazsa sadece davacının kendisine karşı açtığı dava bakımından savunma yapmakla yetinir; yoksa talep olmaksızın hakkının hüküm altına alınmasını sağlayamaz[694]. HMK m. 132 gereği,

690 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 304, kn.1340; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 499; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 269; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 346.

691 **Börü – Devir**, s. 115-116.

692 **Börü – Devir**, s. 116.

693 **Yılmaz – Takas**, s. 1847-1848; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1228; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 249, kn.1094; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 504; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 579; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 248; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 670; **Arslanpınar**, s. 17-18; **Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 398.

694 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1228-1229; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 249, kn.1095; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 504; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 579. Bunlar karşı dava olarak talep edilmedikçe, kesin hüküm kuvvetinden yararlanamazlar (**Üstündağ – Takas**, s. 5). Ancak hükmün gerekçesinin de bazı hallerde kesin hükmün kapsamına girdiği kabul edildiğinden, davalının takas savunması üzerine davanın reddedilmesi halinde verilen kararının gerekçesinin de maddi anlamda kesin hükmün kapsamına girdiği kabul edilmektedir (**Topuz/ Topuz**, s. 728; **Üstündağ – Takas**, s. 5). Takas, sadece dava konusu alacağı değil, karşı alacağı da sona erdirdiği için, maddi anlamda kesin hükmün kapsamına karşı alacağın da sona erdiğine ilişkin gerekçenin de girdiğini kabul, davalının takasla sona ermiş olan karşı alacağını dava açarak talep edebilme ihtimalini ortadan kaldırır (**Topuz/ Topuz**, s. 728-729).

karşı davanın açılabilmesi için, asıl davanın açılmış ve halen görülmekte olması; asıl dava ile karşı dava arasında bir takas veya mahsup ilişkisi veyahut bir bağlantı şartının varlığı aranmaktadır. Burada bağlantı ile kastedilen asıl talep ile karşı davada ileri sürülen talebin aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğmuş olması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte olmasıdır[695]. Takas ve mahsupta bir bağlantının olduğu kanun gereği kabul edilmiştir[696]. Yani her iki dava arasında bağlantı ya da takas ve mahsup ilişkisi olması durumunda karşı davanın açılmasında hukukî yararın olduğu kabul edilecektir. Davalının alacağının (dava konusunun değerinin) daha düşük olması halinde, karşı dava açmak yerine bunu bir savunma olarak asıl davada ileri sürmesinin amaca daha uygun olacağı kabul edilmektedir[697]. Zira savunma olarak ileri sürülmesi gereken hususların ayrı dava konusu edilmesinde hukukî yarar olmayacaktır[698]. Davalının alacağının (dava konusunun değerinin), davacının alacağından fazla olması durumunda ise karşılık davanın açılabileceği kabul edilmektedir[699]. Birbiriyle bağlantılı davalar birlikte inceleneceğinden tahkikatın daha hızlı ve kolay olması usul ekonomisi ilkesine hizmet ederken[700]; aynı zamanda çelişik hükümler verilmesi de önlenmektedir[701].

---

695 **Ermenek – Bağlantı**, s. 1218; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 506; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 583; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1230; **Baumstark,** 32 vd.; **Akil, Cenk,** Medenî Muhakeme Hukukunda Karşı Dava, TAAD, Y. 7, S. 24, 2016, (s. 89-119), s. 94. Aynı hukukî ilişkiden doğan talepler arasında bağlantı olabileceği gibi, dava konusu olan şeyin aynı olması durumunda da bağlantının olduğu kabul edilir (**Akil – Karşı Dava,** s. 94).

696 Bununla birlikte iki dava arasındaki bağlantı, vakıa, hukukî ilişki ya da talep sonucu bakımından söz konusu olabilir. Talep sonucu bakımından bağlantı, örneğin açılan boşanma davasına karşı, diğer eşinde aynı taleple dava açması halinde söz konusu olur ki, bu durumda aradaki boşanma sebebi ne kadar farklı olursa olsun, talep yani dava konuları ortaktır. O da boşanmadır (**Arslanpınar**, s. 53-58, 58).

697 **Yılmaz – Takas**, s. 1847; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 672; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 250, kn.1099; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 505; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 582; **Hanağası – Menfaat**, s. 277. Takasın davada savunma olarak ileri sürülmesi halinde, karara bağlanacak olan vakıanın, "konu" olarak genişlemesi söz konusu olur (**Buz**, s. 613).

698 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 250, kn.1099; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 581; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 505; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1230; **Hanağası – Menfaat**, s. 278.

699 **Akil – Karşı Dava,** s. 96; **Yılmaz – Takas**, s. 1849; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 250, kn.1099; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 582; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 505; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1230; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 671. Böyle bir durumda karşı dava açılmadan, takasın davada savunma olarak kullanılması mümkün değildir (**Yılmaz – Takas**, s. 1849).

700 **Arslanpınar**, s. 19-24, 117.

Esasında karşı dava ile asıl dava arasında bir bağlantı olmakla birlikte, ikisi de birbirinden ayrı, bağımsız davalardır[702]. Karşı davada dava konusu edilen hususun bağımsız bir dava konusu edilebilmesi mümkündür[703]. Ancak eğer karşı dava şeklinde açılacaksa mutlaka derdest bir davanın olması gereklidir[704]. Ayrıca asıl dava ile karşı davanın aynı yargı yoluna tabi olması da muhtemel bir görevsizlik kararı verilmemesi için şarttır. HMK m. 132 gereği, belirtilen şartlar sağlanmadan karşı dava açılacak olursa, mahkeme karşı davanın asıl davadan ayrılmasına talep üzerine veya re'sen karar verir. Gerekirse (yani karşı davanın başka bir mahkemenin görev alanına girmesi durumunda) dosyanın görevli mahkemeye gönderilmesine dahi karar verebilir. Karşı davanın belli bir süre (cevap dilekçesi ve esasa cevap süresi içerisinde) açılmış olması gerekir[705]. Bu süreden sonra açılan, ancak bağlantı olan davaların birleştirilmesine karar verilebilir (HMK m. 166, 2).

Tek unsurlu teori gereği, dava konusu talep sonucuna göre belirlenmektedir. Asıl dava ile onun davalısının açmış olduğu karşı dava bakımından dava konuları, savunulan tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenir ve her iki davanın birbirinden ayrı dava konuları vardır. Bu durumu HMK m. 134 hükmü de destekler niteliktedir. Bu hükme göre, asıl davanın herhangi bir sebeple (feragat, kabul, sulh ya da davanın geri alınması) sona ermesi, karşı davanın görülüp karara bağlanmasına

---

701 **Yılmaz – Takas**, s. 1848; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 504; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 579; **Akil – Karşı Dava,** s. 90-91. Karşı davanın aynı zamanda silahların eşitliği ilkesini de harekete geçirdiği hakkında bkz. **Akil – Karşı Dava,** s. 91. Silahların eşitliği, savunma hakkının temel güvencesi olan eşitlik ilkesi gereği, tarafların yargılamaya eşit etki etmeleri ve eşit olanaklara sahip olmalarını güvence altına alır (**Hanağası – Silahların Eşitliği**, s. 39).

702 **Baumstark**, s. 42; **Akil – Karşı Dava,** s. 105.

703 Bu nedenle karşı dava açılmadan davalı için bir davadan feragatten, davacı bakımından ise bir kabulden söz edilmesine imkân yoktur (**Soner, Lütfü Fikri,** Feragat, Kabul ve Sulhe Dair Bazı Sorunlar, ABD, Y. 1977, S. 1-6, (s. 439-448), s. 439).

704 Tespit davasına karşı bir eda davası veyahut eda davasına karşı bir tespit davasının karşı dava olarak açılıp açılmayacağı hususu tartışmalıdır. Karşı dava, bağımsız bir dava olarak açılır ve bunun gereği asıl dava ile arasında bir derdestlik söz konusu olursa o zaman karşı davanın mümkün olmadığı kabul edilmektedir (**Akil – Karşı Dava,** s. 95). Ancak eda davası, kısmî davada olduğu gibi, hukukî ilişkinin tamamının tespitini kapsamıyorsa, hukukî ilişkinin tamamını kapsayacak şekilde menfî tespit davası açılabilir. Tespit davasına karşı da eda davası açılabilir. Çünkü bu durumda dava konuları farklıdır ve derdestliğe de yol açmaz (**Akil – Karşı Dava,** s. 95, **Kuru/ Budak**, s. 112).

705 Bir dilekçe ile açılması gerektiği hakkında bkz. **Baumstark**, s. 43. Bu cevap dilekçesi ya da ayrı bir dilekçe olabilir (**Akil – Karşı Dava,** s. 101; **Arslanpınar**, s. 84-88).

engel olmamaktadır. Benzer şekilde karşı davanın da herhangi bir sebeple sona ermesi, asıl davanın görülmesine engel olmamaktadır[706]. Çünkü asıl dava ile karşı dava, tahkikat ortak olduğundan birlikte yürütülüp birlikte karar verilse de, hükümde her iki dava hakkındaki kararlar da ayrı ayrı belirtilir[707]. Kanun yollarına başvuru da her iki dava bakımından ayrı ayrı değerlendirilir. Ayrıca asıl dava bakımından verilen hükmün kesinleşmesi, diğerinin de kesinleşmesi sonucunu doğurmaz[708]. Davayı sona erdiren taraf işlemleri asıl dava ile karşı dava bakımından ayrı ayrı değerlendirilir[709]. Tek unsurlu teori gereği talepler farklı[710] olduğundan aradaki bağlantıyı (takas ve mahsup) sağlayan vakıalar ortak olsa da bunun dava konusunun belirlenmesine bir etkisi olmayacaktır[711]. Vakıalar, salt bağlantının belirlenmesi ve talep sonucunun yorumlanması bakımından belirleyici olurken, dava konusunun bir

706 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1234; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 589; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 509; **Akil – Karşı Dava,** s. 105-106. Asıl dava, feragat nedeniyle sona ermişsse artık karşı dava açılamaz (**Atalı/ Ermenek/ Erdoğan,** s. 400).

707 **Yılmaz – Takas**, s. 1850; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 251, kn.1105, 1107; **Akil – Karşı Dava,** s. 106.

708 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 510; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 590; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1234; **Akil – Karşı Dava,** s. 111.

709 Sulh bakımından Önen, asıl dava ile karşı davanın birlikte görülmesi usulî kolaylık sebebiyledir. Yoksa maddi yönden her iki dava bir bütün teşkil etmez. Bu nedenle asıl davada yapılan sulh, kısmî bir sulh sayılmaz; ancak hem asıl dava hem de karşı dava bakımından ayrı ayrı değerlendirilen (kendi içinde kısmî veya tam) sulh niteliği taşırlar (**Önen – Sulh**, s. 53). Kanaatimce, dava konusunun dışında kalan hususların sulhun kapsamına dahil edileceğine ilişkin hükmün asıl dava ve karşı dava bakımından uygulanabilmesi her iki davanın bağımsız nitelik taşıması gereği mümkün değildir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. § 10 H.

710 Örneğin, boşanma davasına karşı, diğer davalı eşin de karşı boşanma davası açması halinde, talepler aynıdır. Ancak Yargıtay her iki boşanma davası hakkında ret veya kabul durumunu gösterecek şekilde hüküm kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü her iki dava bakımından dava konusu taleplerin yorumlanması bakımından vakıalardan yararlanılır ve bu da dava konusunun farklılığını ortaya koymada yardımcı olur. Ayrıca bu örnekte görüldüğü üzere, bağlantının mutlaka takas veya mahsup sebebine dayanması, bir davanın karşı dava olması bakımından zorunlu değildir. Yargıtay örnekleri için bkz. Yrg. 2. HD., 19.10.2012 T., 2012/19516 E., 2012/25296 K. (**Kuru - Ders Kitabı**, s. 590, dn. 20; **Akkaya – Boşanma**, s. 374, dn. 448-449).

711 Gerek takas gerekse mahsup talebi için karşı dava açılabilir. Bunlar hukuken farklı kavramlardır. Takas edilen iki alacak bakımından arada bir bağlantı yok ya da mahsuptaki kadar sıkı değilken; mahsup bakımından asıl alacak ile mahsup edilen alacak arasında sıkı bir bağlantı vardır. Mahsupta her iki alacak aynı hukukî ilişkiden doğmakta veya aynı konuda olmakla birlikte; takas edilen iki alacak birbirinden bağımsızdır. Mahsup edilen alacak ise asıl alacaktan bağımsız değil, ona bağımlı bir niteliktedir (**Kuru - Ders Kitabı**, s. 582; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 506; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 671; **Yılmaz – Takas**, s. 1829-1830, 1832). Takas bakımından ayrıca bkz. **Buz**, s. 619 vd.; **Topuz/ Topuz**, s. 720-721. Takas ile davalı, davacının hakkını ortadan kaldıran bir "vakıa" ileri sürmektedir (**Üstündağ – Takas**, s. 3).

unsuru niteliğini taşımamaktadır. Asıl dava ile karşı davanın vakıaları ortak olmak zorunda olmayıp, farklı bir nitelik de taşıyabilir[712]. Ancak bunun için aradaki ilişkinin takas mı yoksa mahsuptan ötürü mü olduğuna bakmak gereklidir. Zira takas bakımından her iki alacak farklı bir hukukî ilişkiden doğabilirken; mahsup bakımından mutlaka asıl alacağa bağlı olması gereği aynı hukukî ilişkiden doğmuş olması şarttır[713]. Ayrıca mahsup edilmesi istenilen alacak çoğunlukla asıl alacaktan (dava konusu edilmesi düşünülen miktardan) az olacağından, karşı dava açılmasındansa asıl davada savunmada bulunulması amaca daha uygun olacaktır, ancak bu durum karşı davanın açılamayacağı anlamına de gelmemelidir[714]. Diğer yandan karşı dava bakımından iki unsurlu teori kabul edilmiş olsaydı, dava konularının aynı ya da benzer olup olmadığı noktasında vakıalar da önemli olacaktı.

F. BEKLETİCİ SORUN BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 163 gereği, yargılama sırasında, davaya ilişkin bir ön sorun çıkarsa, ilgili taraf bunu dilekçe ile ya da duruşma sırasında sözlü olarak talep edebilir. Bu asıl uyuşmazlığın çözümlenebilmesi için yapılacak yargılama sırasında ortaya çıkan talî nitelikte bir ihtilaf, dava içinde küçük bir davacıktır[715]. Dava içerisinde çözümlenmesi gereken ve o çözülmeden yargılamanın esasının yürütülmesinin mümkün olmadığı sorunlar ön sorundur. Ön sorun bir dava değildir ve her zaman davaya sebep olacak bir ön sorun olmak zorunda değildir[716]. Ancak ön sorun olabilecek bir husus başka bir davanın konusu olacak nitelik taşırsa işte bu durumda, her iki dava aynı mahkemede açılmış ve bağlantı da varsa mahkeme iki davanın birleştirilmesine karar verebilir; davalar ayrı mahkemelerde görülüyorsa ve talep üzerine birleştirilmemişse de davaların ayrı mahkemelerde görülmesi

---

712 Takasta alacakların aynı cinsten olması bakımından, alacakların kaynaklarının aynı olması şartı aranmaz. Alacaklardan birinin kaynağı sözleşme iken, diğerinin ki haksız fiil olabilir (**Yılmaz – Takas**, s. 1836).

713 **Kuru - Ders Kitabı**, s. 582.

714 **Kuru - Ders Kitabı**, s. 582-583.

715 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 42; **Ermenek – Birleşme**, s. 129; **Postacıoğlu – Usul**, s. 502-503; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1394; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 475; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 291, kn.1276; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 475; **Karslı – Muhakeme**, s. 717-718; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 717.

716 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 43.

gerekir[717]. Görülmekte olan bir dava bakımından ortaya çıkan bir ön sorun, daha önce başka bir mahkemede asıl sorun olarak ele alınmış ve bunun hakkında verilen karar kesinleşmişse, artık onun başka bir mahkemede ön sorun olarak ele alınıp değerlendirilmesi kesin hüküm bakımından mümkün değildir[718]. Çünkü asıl dava konusu olarak ortaya çıkan bu hususun tekrar incelenebilmesi kesin hüküm nedeniyle söz konusu olmayacaktır.

Dava konusu açısından değerlendirilmesi gereken diğer bir husus, bekletici meseleye ilişkindir. Davanın çözümlenmesi için öncelikle karara bağlanması gereken ön sorun hakkında başka bir mahkeme ya da merciin karar vermesi gerekiyorsa bu ön sorun, bekletici sorun olarak nitelendirilmeli ve mahkeme o davanın sonucunu bekletici sorun yapmalıdır[719]. HMK m. 165 gereği, bir davada hüküm verilebilmesi, başka bir davaya, idari makamın tespitine yahut dava konusuyla ilgili bir hukukî işlemin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı ise, mahkemece o davanın sonuçlanmasına veya idari makamın kararına kadar yargılama bekletilir. Mahkeme bu durumda ilgili tarafa uygun bir süre verir ve bu süre içinde görevli mahkeme ya da idari makama başvurulmadığı takdirde, ilgili taraf bu hususstaki iddiasından vazgeçmiş sayılır (HMK m. 165, 2). Bu hükümden hareketle, bir mahkemenin gördüğü davada ortaya çıkan ön sorun, mahkemenin görev alanı içerisinde olmadığı için çözülemediğinden, asıl sorun hakkında da karar verilmesine engel oluyorsa işte bu durumda görevli yargı (ya da idari makamlarca) çözümlenmesi gereken sorunlara bekletici sorun denilmektedir[720]. Bekletici sorunda kural olarak dava konusu oluşturacak nitelikte bir sorunun varlığı, ön sorundan farklı olarak her

---

717 **Karslı – Muhakeme**, s. 719. Davaların birleştirilmesi ve ayrılmasına ilişkin şartların oluşup oluşmadığı, hem aynı hem de farklı yargı çevresindeki mahkemeler bakımından HMK m. 163'e göre, bu bağlamda bir ön sorun teşkil etmektedir (**Ermenek – Birleşme**, s. 132). Birbiriyle bağlantılı davaların birleştirilmesi mümkün olmamışsa, davalardan birinin diğeri için bekletici sorun yapılması uygun olur (**Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1408).

718 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 205.

719 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 43; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 291, kn.1280; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1397; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 477; **Karslı – Muhakeme**, s. 719; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 719; **Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu**, s. 378. Kanun koyucu burada aynı mahkeme ya da ayrı mahkeme ayrımından ziyade, "davayı" esas almıştır (**Ermenek – Birleşme**, s. 129).

720 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 28; **Pekcanıtez - Bekletici Sorun**, s. 252; **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1406.

zaman gereklidir[721]. Derdestlik boyutuyla incelediğimiz bu husus, orada da ifade edildiği üzere esasında dava konusu ile de yakından bağlantılı bir konudur[722]. Burada kullanılan dava konusu kavramı da talep sonucu ile yakından ilgili olan bir kavramdır. Çünkü bekletici sorun, karar veren mahkemenin, davacının dava konusu (talep sonucu) hakkında karar verebilmesi için dava konusuyla (talep sonucuyla) ilgili bir hukukî ilişkinin var olup olmadığını tespite yöneliktir[723]. Diğer bir deyişle, talep sonucu hakkında karar verilebilmesi, bir tespitin yapılmasına bağlanmaktadır. Bekletici sorun kararının verilmesi üzerine beklenen mahkemenin verdiği karar bakımından derdestlik söz konusu olabilirken; kesin hüküm doğurması ancak bazı istisnai durumlarda mümkündür[724].

Bekletici sorun kararı verilebilmesi, iki davanın konuları arasında bağlantının olup olmadığını belirlemek açısından da önemlidir. Ayrıca bu durum kesin hüküm açısından da değerlendirilmesi gereken bir hususdur. Zira bekleyen mahkeme açısından kararı beklenen mahkemenin kararının ne ölçüde bağlayıp bağlamayacağı ve bu kapsamda dava konusunun arz ettiği özellik önemlidir. Bekletici sorun bakımından da tek unsurlu teori gereği dava konusundan anlaşılması gereken, talep sonucudur. Derdest bir davada, ön sorun olarak ortaya çıkan bir hususta mahkeme, bekletici sorun kararı verir ve kararı beklenen mahkeme de bu sorunu asıl sorun olarak görüp karara bağlarsa artık bekletici sorun kararı veren mahkemenin bu kararla bağlı olması gerekir. Bu kesin hükmün bağlayıcı etkisinin bir sonucudur[725]. Ancak esasa ilişkin bir kararla değil de başka bir kararla yargılama sona ermişse ona göre hareket edilmelidir[726].

---

721 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 43.

722 Bkz. yuk. § 6 A III.

723 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 199.

724 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 199.

725 **Aşık - Bekletici Sorun**, s. 205.

726 **Özekes - Pekcanıtez Usul**, s. 1423-1424.

G. DAVALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ VE AYRILMASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Aynı (veya ayrı[727]) yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış olan davaların[728], aralarında "bağlantı" bulunması şartıyla, davanın her aşamasında (davacı veya davalı tarafından[729]) talep üzerine veya kendiliğinden ilk davanın açıldığı mahkemede birleştirilmesi mümkündür (HMK m. 166). Davaların aynı veya birbirine benzer sebepten doğmuş olması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte olması halinde bağlantı var sayılmaktadır[730] (HMK m. 166, 4; Ayrıca bkz. HMK m. 57, 1/c). Davaların birleştirilmesi halinde bağımsız dava konusu yapılabilecek birden fazla aynı veya farklı yöndeki talebin, tek bir davada incelenip, ortak bir tahkikatla bütün talepler bakımından ortak hüküm kurulmaktadır[731]. Bunun sebebi aradaki bağlantıdan dolayıdır. Bu bağlantı da talep konusu ve davanın tarafları arasında olabileceği gibi, bazı durumlarda sadece talepler arasında olmakta; ayrıca bağlantı ilişkisi HMK m. 166, 4 gereği taleplerin sebebine bağlı olarak doğabileceği gibi, taleplerin sonucuna bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir[732]. Yani her iki dava bakımından ortak unsurların bulunması gerekecektir[733].

Davaların aynı sebepten doğmuş olması, vakıalara dayandırma teorisi gereği, her iki davanın da aynı maddi vakıalara dayanılarak açılmış olması haline özgüdür. Yani vakıaları ve hukukî sebepleri aynı olan ya da vakıaları aynı, ancak hukukî sebepleri farklı olan davalar bakımından da birleştirme kararının verilmesi yerinde

---

727 Ayrı mahkemelerin yargı çevresindeki davalar bakımından bağlantı olması halinde, ancak talep üzerine birleştirme kararı verilebilir (**Ermenek – Birleşme,** s. 121; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 528-529; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.,** s. 377). Karş. **Taşpınar Ayvaz – Zaman**, s. 356-357.

728 Bu konuda bkz. Yrg. 14.02.1992 T., 3/2 . İBK. (21215 sayılı RG., 01.05.1992 T., **Ermenek – Birleşme**, s. 118, dn. 57).

729 **Ermenek – Birleşme**, s. 119.

730 İrtibat, iki veya daha fazla davanın birlikte görülmelerinde, ayrı ayrı görülmelerine oranla daha esasa ilişkin usulî menfaatlerin elde edilmesi halinde var sayılır (**Alangoya – Ortaklık**, s. 87).

731 **Ermenek – Bağlantı**, s. 1216-1217.

732 **Ermenek – Bağlantı**, s. 1217.

733 **Postacıoğlu, İlhan E.,** Davaların Birleştirilmesi, Makaleler ve Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, (s. 105-112), s. 105; **Ermenek – Bağlantı**, s. 1219; **Bayram**, s. 282.

olacaktır. Bu açıdan önemli olan davaların aynı sebepten doğmakla birlikte, her iki davanın en azından taraflarından birinin ya da talep sonuçlarının farklı olmasıdır. Aksi halde açılan davalar bakımından derdestlik durumu söz konusu olacaktır[734]. Davaların benzer sebepten doğmuş olması halinde ise[735], hem vakıaların hem de hukukî sebeplerin birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı değerlendirilmesi gerektiği tartışmalıdır[736]. Hâkimin hukuku re'sen uygulaması gereği de hukukî sebepler, maddi vakıalara dahil olarak kabul edilmediğinden salt hukukî sebepler aynı diye ya da benzer diye davaların birleştirilmesine karar verilmemelidir. Benzer sebep olarak dava sebebi (vakıalar) ile talep sonucunda bir benzerlik aranmasa da en azından taraflardan birinin ortak olması gereklidir. Burada maddi vakıaların benzerliği tek başına yeterli olmadığı için, maddi vakıa benzerliği yanında taraflardan biri ortak dahi olsa, usul ekonomisi ve çelişkili karar verilmemesi kriterleri göz önünde bulundurularak bir belirleme yapılmalıdır[737]. Görüldüğü üzere bu belirleme daha çok dava sebebi ve hukukî sebeplerle ilişkilidir.

Dava sebebi aynı ya da benzer olmamakla birlikte, iki dava sonucunda verilen kararların birbirlerine etkisi bakımından da bir bağlantının olabileceği kanun gereği kabul edilmiştir (bkz. HMK m. 166, 4). Bu kapsamda, dava konusu açısından önemli görülen, "davaların biri hakkında verilecek hükmün diğerini *etkilemesi*" bakımından bunun ne şekilde değerlendirileceği ve bu bağlamda talep sonucunun gösterdiği özelliklerdir. Yani çelişkili kararlar verilmesinin önlenmesi ve talepleri bakımından benzerlik olan davaların birlikte görülmesi amaçlanmaktadır. Bunu belirleyecek olan talep sonucudur[738]. Yani tek unsurlu teori gereği, dava konusunun ayırt edici unsuru olarak görülen talep sonucu, nasıl verilen kararlar bakımından (diğer unsurların yanında) kesin hükmün ya da derdestliğin olup olmadığını belirleyici bir özellik gösteriyorsa, aynı durum davaların birleştirilmesi bakımından da bağlantının olup

734 **Ermenek – Birleşme**, s. 155.

735 **Postacıoğlu – Davaların Birleştirilmesi**, s. 105-106; **Bilge/ Önen**, s. 249; **Bayram**, s. 284; **Ermenek – Birleşme**, s. 156

736 **Ermenek – Birleşme**, s. 156-157. Maddi vakıalar bakımından bir benzerliğin olması yeterli olmayıp, ayrıca hukukî sebeplerde de bir benzerlik olması gerektiği yönünde bkz. **Postacıoğlu – Davaların Birleştirilmesi**, s. 106; **Alangoya – Ortaklık**, s. 78.

737 **Ermenek – Birleşme**, s. 156-157.

738 **Ermenek – Birleşme**, s. 161.

olmadığının ortaya konulması açısından belirleyici olacaktır. Ancak buradaki durum Kanunun lafzı gereği, bir "aynîyet" değil, bir "etkileme" durumudur. Yani talep sonucu bakımından bağlantının bir benzerlik, etkileşim ya da bir tesir niteliği taşıması yeterli olacaktır[739]. Diğer bir deyişle, talep sonuçları bakımından birlikte karar verilmesi, birbirlerini tamamlayıcı bir nitelik taşıyorsa işte o durumda verilecek kararın birbirini etkileyeceği kabul edilebilecektir[740]. Talep sonuçları birbirlerini etkilemese de dava sebepleri aynı veya benzer sebepten doğmuş olsa bile bağlantı şartının sağlanabilmesi adına yeterli olacaktır. Bu bağlantı şartına binaen birleştirilen davalarda yer alan talepler ayrı ayrı değerlendirilip, haklarında ayrı kararlar verilir, ancak dava ortak bir tahkikat ile yürütülür[741].

Esasında gerek birleştirilmesine gerekse ayrılmasına karar verilen davalar bakımından, sağlanan bağlantı koşulu ortak unsurlar çerçevesinde belirlenmektedir. Bu ortaklık, davaların sebebi olan vakıaların aynı ya da benzer olması, dava konusu talep ile taraflar bakımından ya da sadece talepler bakımından bir ilişkinin olması halinde söz konusu olur. Usul ekonomisine hizmet eden bu kurum bakımından amaç, kısa sürede ortak bir tahkikatta deliller ve vakıalara ilişkin bir değerlendirme ile karar verilebilmesidir. Tek unsurlu teori gereği birleştirilmesine ya da ayrılmasına karar verilen davaların, dava konuları talep sonucuna göre belirlenir. Bunlar birbirinden ayrı davalar olmakla birlikte, ifade edilen sebeplerden ötürü ortak olan bağlantı şartına bağlı olarak birlikte görülme ihtiyaçları hasıl olmakta ya da bağlantı olmadığı veyahut olmakla birlikte usul ekonomisi ve yargılamanın yürütülebilmesi adına uygun olmadığı görüldüğünde bu davaların ayrılması durumu ortaya çıkmaktadır.

---

739 Talep sonucunun aynı olması değil, birbirini etkilemesi gerektiği hakkında bkz. **Ermenek – Birleşme**, s. 161.

740 **Ermenek – Birleşme**, s. 161-162.

741 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 309, kn.1362. Ayrıca mahkeme yargılamanın iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere, birlikte açılmış veya sonradan birleştirilmiş davaların ayrılmasına davanın her aşamasında talep üzerine veya kendiliğinden karar verebilir (HMK m. 167). Aralarında bağlantı bulunan davaların da ayrılmasına istisnai olarak karar verilebilir. Burada amaç, usul ekonomisine hizmet etmek ve yargılamanın daha iyi yürütülebilmesini sağlamaktır[741]. Örneğin şartları oluşmadan açılan karşı dava bakımından hâkim davanın ayrılmasına karar vermek zorundadır (HMK m. 132, 2). Ayırma kararı, davanın esasına ilişkin bir ret kararı değildir. Ayrılmasına karar verilen davalar, aynı mahkemede ayrı dosyalar şeklinde açılır ve ayrı esas numarası ile görülmeye devam edilir.

Tek unsurlu teorinin kabul edilmesinin özellikle davaların ayrılması bakımından sonuca götürmediği eleştirisi yapılmaktadır[742]. Kanaatimizce bu yaklaşım yerinde değildir. Zira buna gerekçe olarak gösterilen, bu teorinin dava konusunu bir bütün olarak gördüğü ve o nedenle davaların ayrılmasına imkân vermediğidir. Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Çünkü dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesi açısından, bölünebilir talepler bakımından ona göre bir değerlendirme yapılması gerektiği de kabul edilmektedir[743]. Hatta bu durumda Alman hukukunda kısmî hüküm verilebileceğine ilişkin düzenleme de yer almaktadır. Dava konusunun tespiti, talep sonuçları üzerinden yapılmaktadır. Davaların birleştirilmesi bakımından bağlantı koşulunun sağlanması adına, talep sonucuna göre, verilen kararların birbirini etkilemesi ya da birbiri bakımından tamamlayıcı nitelikte olması yeterlidir. Bu belirleme salt bağlantı bakımından önemlidir. Yoksa talep sonucu farklı da olsa bir bağlantı söz konusu olup, davaların birlikte görülmesi sağlanabilir.

Dava sebebi şartına bağlı bir bağlantının olması halinde, talep sonuçları farklı yani dava konuları farklı olan davalar bir arada görülebilir. Dava sebebi bakımından bir benzerlik ya da aynîyet olmaması halinde, dava konusu talep sonucu üzerinden yapılacak belirleme, bağlantı ile ilgilidir. Bunun üzerine mahkeme, dava konusu talep üzerinden bir vakıa ve delil değerlendirmesi yaparak, ortak bir tahkikatla davaları ayrı ayrı değerlendirip bir karar tesis edecektir. Belki bu aşamada dava sebeplerinde bir benzerlik olmayan davaların, talep sonuçlarının birbirini etkileyip etkilemediği hususunda dava sebebi olan vakıalardan talebin temellendirilebilmesi adına yararlanılabilir. Ancak bu durumun istisnaları da yok değildir. Yani dava sebebi, dava konusu ya da taraflar bakımından bir aynîyet, bir benzerlik ya da bir tesir durumu söz konusu olmamakla birlikte, usul ekonomisi, menfaat çatışması ve çelişkili karar verilmesinin önüne geçilmesi adına da davaların birleştirilmesi ya da ayrılmasına karar verilebilecektir[744]. Kanaatimizce bu durum dahi, dava konusunun talep sonucuna göre belirlendiği gerçeğini değiştirmeyecektir.

---

742 Schwab'a ilişkin değerlendirmesi hakkında bkz. **Althammer - Interesse**, s. 60-64; **Ermenek – Birleşme**, s. 163.

743 **Schwab**, s.

744 **Ermenek – Birleşme**, s. 166.

Davaların birleştirilmesi ve ilk davanın kabulü halinde diğer davanın esastan incelenmesine gerek kalmaması halinde, esasında bu durum, salt dava konusunun talep sonucuna göre belirleniyor olması ile tespit edilen bir husus değildir. Aksine verilen kararın diğeri bakımından tamamlayıcı olup olmadığı, onun ayrı görülmesinden ziyade birlikte değerlendirilmesi halinde usul ekonomisine hizmet edilip edilmediğine, çelişkili karar verilmesinin önüne geçilip geçilmediğine, taraflar lehine menfaat dengesine uygun bir değerlendirmenin yapılıp yapılmadığına göre belirlenmektedir[745]. Doktrinde dava konusu açısından her dava bakımından bağlantı olup olmadığı noktasında, fiili ve hukukî bağlantı bakımından bir ayrım yapılarak sonuca varıldığı görülmektedir[746]. Bu halde de kanaatimizce talep sonucuna bağlı bağlantı sorunu çözümlenirken keskin çözümlemeler yapılmamalıdır. Öncelikle her iki dava bakımından talep sonuçları karşılaştırılmalıdır. Ki bu durum gerek dava konusunun belirlenmesi, gerekse davalar arasındaki bağlantının tespiti bakımından gereklidir. Salt buradaki benzerlik, eğer her iki talebin sağladığı hukukî korunma amacı birbirini etkileyecek ve daha kısa sürede, daha hızlı bir yargılama ile taraf menfaatlerinin gözetilerek bir sonuca varılmasını sağlayacak nitelikte ise salt bu benzerlik dahi yeterli olacaktır. Davaların birlikte görülmesi noktasında daha usulî menfaatlerin olduğu yönündeki yaklaşım, davaların birlikte görülmesine imkân sağlar. Ancak bu sonuca, dava konusu ve talebe ilişkin bir değerlendirme yapılması noktasında varılabilir. Çünkü dava konusu, usulî bir taleptir. Bununla birlikte kanun gereği de, aynı veya birbirine benzer sebepten doğma, vakıa ve onunla bağlı maddi hukuka göre tespit edileceğinden; bu durumda maddi bir bağlantının olduğu da kabul edilebilir[747].

---

745 Aksi yönde bkz. **Ermenek – Birleşme**, s. 166-167.

746 **Ermenek – Birleşme**, s. 167. Buna göre, tek unsurlu teorinin kabulü, salt fiili bir bağlantının tespitini sağlarken; davalar sonucu verilen kararların yorumlanması suretiyle tespit edilen hukukî bir bağlantı şartının da sağlanmış olması gereklidir. (**Ermenek – Birleşme**, s. 167).

747 **Alangoya – Ortaklık**, s. 87.

H. DAVAYA SON VEREN TARAF İŞLEMLERİ BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Dava devam ederken, taraflarca yapılacak bazı işlemler ile davaya son verilebilir ya da dava değiştirilebilir. Davaya devam ederek, gereksiz yere masraf ve dava sonucunda red hükmüyle de karşılaşabileceğini düşünen taraf, davayı sona erdirmeye, diğer bir deyişle davanın gidişatını değiştirmeye karar verebilir[748]. Davanın gidişatını değiştirme veya davayı sona erdirme[749] ise ancak taraf işlemleriyle yapılabilir[750]. Sulh, kabul ve feragat gibi taraf işlemleri, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği konularda, onların iradeleri sonucunda meydana gelen ve kesin hüküm gibi sonuçlarını doğuran işlemlerdir[751]. Bu işlemler hem maddi hukuk işlemi hem de yapılış şekli gereği usulî işlemler olarak karma bir

---

748 Bu tasarruf ilkesinin de doğal bir sonucudur. Bu konuda bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 169 vd.; **Alangoya – Usul-I,** s. 373.

749 Davanın ne şekilde sona ereceğine ilişkin farklı görüşler vardır. Bu kapsamda bir görüşe göre, dava doğrudan feragat ile değil, feragatten sonra mahkemenin feragati esas alarak vereceği bir hükümle sona ereceği yönündedir (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 550; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 532; **Kuru – HMK Tasarı**, s. 78; **İyilikli**, s. 126). Diğer bir görüşe göre ise, feragat ile dava mahkemenin ayrıca bir karar vermesine gerek olmaksızın kendiliğinden sona erer; mahkeme bu durumda sadece davanın feragat nedeniyle sona erdiğine ve esas hakkında karar verilmesine yer olmadığına ilişkin bu durumu tespit eden bir karar vermelidir (**Budak/ Karaaslan**, s. 299; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2009-2010; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1006; **Postacıoğlu – Usul**, s. 481; **Boran Güneysu**, s. 141; **Ansay – Usul**, s. 181; **Bilge – Yargılama**, s. 310-311; **Tanrıver – Revizyon**, s. 30; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 405; **Bulut**, s. 387; **Namlı**, s. 109). Böyle bir karar ayrıca mahkemenin davaya son veren taraf işlemleri bağlamında kendi üzerine düşen usulî yükümlülükleri yerine getirip getirmediğinin bir üst makam tarafından denetlenebilmesi noktasında amaca çok daha uygundur (**Ermenek – Kabul**, s. 106-107). Bu durumda karar verilmesine yer olmadığına dahi karar verilemeyeceği, sadece davanın sona erdiğinin tespitiyle yetinilmesi gerektiği de ifade edilmiştir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 359-361). Benzer yönde mahkeme kararına ihtiyaç olmadığı yönünde bkz. **Meriç – Tasarruf,** s. 222.

750 **Bilge/ Önen**, s. 349.

751 Maddi anlamda kesin hüküm sadece mahkeme kararlarına tanınırken, burada söz konusu olan taraf iradesidir. Ancak kanun koyucu davaya son veren taraf işlemleri bakımından da mahkeme kararlarına tanınan ayrıcalıktan tanınması ve davaya son veren taraf işlemi ile neticelenen bir davanın tekrar açılması halinde, başka bir davada kesin delil olarak ileri sürülmesinde, mahkemenin kesin hüküm varmış gibi hareket etmesi gerektiğini kabul etmektedir (**Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2009; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1006-1007). Feragat edilen bir dava tekrar açıldığında önceden verilen maddi anlamda kesin hüküm varmış gibi, dava kesin hüküm nedeniyle dava şartı eksikliğinden usulden reddedilmelidir (**Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1007). Benzer yönde davanın açılmasına imkân olmadığı yönünde bkz. **Budak/ Karaaslan**, s. 299. Karş. **Akyol Aslan – Feragat**, s. 405.

nitelik taşırlar[752]. Maddi hukuk karakterli olmaları iradeyi bozan sebeplerle iptal edilebilmelerini sağlarken (HMK m. 311, m. 315, 2); usulî nitelikte olmaları, mutlaka derdest bir davada ileri sürülmelerini gerektirir[753]. Bunlar hüküm kesinleşinceye kadar her zaman yapılabilir (HMK m. 310, 314). Ayrıca bu taraf işlemleri, kesin hüküm gibi sonuç doğururlar.

Talep sonucu, tasarruf ilkesinin bir sonucudur ve davacı mahkemeden neyi, ne kadar, nasıl isteyeceğini bununla ortaya koyar. HMK m. 26 gereği, hâkim taleple bağlı olarak, ancak davacının tasarrufuna bağlı olarak kararını verecektir. Yani davacının talebinden başka bir şeye ya da fazlasına karar veremeyecektir. Bu noktada özel hukuka ilişkin hakların gerçekleşmesi kendisine bırakılan davacı, dava açıldıktan sonra sulh olma, davadan feragat etme imkânlarına haiz olacaktır. Tüm bunlar bakımından talebin konusunun ve dolaylı olarak talep sonucunun ayrıksı bir önemi söz konusu olacaktır.

Sulh, görülmekte olan bir davanın taraflarının aralarındaki hukukî ilişkiden kaynaklanan "uyuşmazlığı" ya da şüpheli bir durumu ortadan kaldırmak üzere, mahkeme huzurunda yaptıkları, karşılıklı fedakarlıkta bulunarak gerçekleştirdikleri işlemdir (sözleşmedir)[754]. Kabul, görülmekte olan bir davanın davalısının mahkemeye yönelteceği tek taraflı bir irade açıklaması ile davacının "talep

---

752 Bu konuda farklı görüşler vardır. Salt maddi hukuk işlemi olduğu görüşü (**Önen – Sulh,** s. 35); salt usul hukuku olduğu yönünde bir görüş (**Akyol Aslan – Feragat**, s. 178, dn. 495'deki yazarlar); diğer bir görüş ise bunun karma nitelikli olduğu yönündedir **(Önen – Feragat**, s. 26; **Bilge/ Önen**, s. 349; **Tanrıver – İlâmlı İcra**, s. 87; **Tanrıver, Süha,** Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 35-52), s. 38-39; **Tanrıver – Kabul,** s. 63-64; **Karslı – Muameleler**, s. 163-164; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler,** s. 316; **Ermenek – Kabul**, s. 42; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 195; **Bilge – Yargılama**, s. 308; **Namlı**, s. 107.

753 Derdest bir dava olması gerektiği hakkında bkz. **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler,** s. 319; **Ermenek – Kabul**, s. 83; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 250-251. Dava niteliği taşımayan ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz ya da delil tespitinden feragat mümkün değilken; çekişmesiz yargıdaki talepten feragat edilebilecektir (**Akyol Aslan – Feragat**, s. 251).

754 **Akyol Aslan – Sulh**, s. 169; **Alangoya – Usul-I,** s. 380; **Önen – Sulh**, s. 23; **Akil – Sulh**, s. 2; **Karslı – Muameleler**, s. 164-165; **Tanrıver – Sulh**, s. 35; **Ulusan, İlhan,** Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi, İÜMHAD, C. 5, S. 7, Y. 1971, (s. 149-166), s. 150; **Soner,** s. 441; **Berki, Ali Himmet,** Davanın Hitamı ve Sulh, AD 1937, S. 4, (s. 295-302), s. 295-296; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2033; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1022; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 425, kn.1872; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 556; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 552; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 554.

sonucuna" kısmen veya tamamen rıza gösterdiğini bildirmesidir[755]. Feragat ise görülmekte olan bir davanın davacısının, tek taraflı mahkemeye yönelttiği bir irade beyanıyla "talep sonucunun" tamamından veyahut bir kısmından vazgeçmesidir[756].

Dava konusu edilen usulî talep, tek unsurlu teori gereği talep sonucuna göre belirlenmektedir. Kanun koyucunun yukarıdaki tanımlarda ifade edildiği üzere, feragat ve kabul bakımından "talep sonucu", sulh bakımından ise "uyuşmazlık" kavramını tercih ettiği görülmektedir (HMK m. 307, 308, 313). Bu kapsamda öncelikle dava konusunun feragat ve kabul ile ilişkisi ve daha sonra ise sulh bakımından gösterdiği özellik bu tercihin de değerlendirilmesi suretiyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Feragatin konusunun belirlenmesi noktasında tek unsurlu teori gereği dava konusu ve talep sonucu benzer olduğundan, dava konusundan feragat, talep sonucundan feragat anlamında kullanılmaktadır[757]. HMK m. 307 gereği feragat, davacının "talep sonucundan kesmen veya tamamen vazgeçmesi" olarak ifade edilmektedir. Böylece davasından feragat eden davacı, dava dilekçesinde istemekte olduğu talepten (haktan) vazgeçmektedir[758]. Davadan feragat halinde, esas haktan da vazgeçilmiş sayılmanın, feragatin konusunun belirlenmesi açısındsn bir önemi yoktur. Esas haktan vazgeçme sadece feragatin sonucundan biridir. Kanun koyucu talep sonucundan vazgeçmeyi tercih etmiştir. Feragatin konusu maddi hukuka ilişkin hak ya da talep olsaydı, o zaman o belirtilirdi[759]. Bu nedenle feragat edilen hakkın tekrar dava konusu edilmesi mümkün değildir. Esasında bu hüküm ile de feragatin

---

755 **Tanrıver – Kabul**, s. 59; **Soner**, s. 439; **Önen, Ergun,** Medenî Yargılama Hukukunda Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez, ABD 1976, S. 1, (s. 26-39), s. 27; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2025; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1010; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 423, kn.1862; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 552; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 540; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 549.

756 **Soner**, s. 439; **Önen – Feragat**, s. 27; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 65-67; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2011; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 1005; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 421, kn.1854; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 547; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 524; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 545; **Postacıoğlu/ Altay**, s. 813; **Meriç – Tasarruf**, s. 212.

757 Bu yönde bkz. **Akyol Aslan – Feragat**, s. 203.

758 **Kuru - Ders Kitabı**, s. 525; **Berki – Sulh**, s. 298; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2012; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 547; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 422, kn.1855.

759 **Akyol Aslan – Feragat**, s. 203.

konusunun talep sonucu olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Açılan bir davanın feragat ile sona ermesi üzerine, tekrar açılan bir dava bakımından dava konusuna yönelik değerlendirme, tek unsurlu teori gereği talep sonuçları esas alınarak yapılacaktır. Bu kapsamda feragat edilen dava ile sonradan açılan davanın dava konusu olan talep sonuçları aynı ise bu ikinci davanın reddi gerekecektir[760]. Bu durum, usulî talebin kabul edilmesinin doğal bir sonucudur[761]. Yani feragatin konusunu, maddi talep değil, usulî talep olan davacının dava dilekçesinde hak iddiasını ortaya koyduğu talep sonucu (dava konusu) oluşturmaktadır. Feragat, HMK m. 307 gereği ayrıca talep sonucunun bir kısmından ya da tamamından vazgeçme şeklinde yapılabilir. Ancak bunun için talep sonucunun, dava konusunun bağımsız ve bölünebilir bir kısmına ilişkin olması gerekir[762]. Diğer bir deyişle ancak aynı hukukî ilişkiden doğan tek ve bir bütün olan talep sonucunun bir kısmından feragat edilmesi halinde, kısmî feragatin söz konusu olacağı kabul edilmiştir[763]. Buna örnek bir alacak davası gösterilebilirken; boşanma davasına yönelik bir talebin bir kısmından feragat (ayrıca kısmen kabul ya da kısmen sulh) edilebilmesi mümkün değildir. Tamamen feragatte, dava konusunun tamamından; kısmî feragatte ise talep sonucunun bir kısmından feragat edilir. Bu nedenle davanın tamamen son bulması değil, kısmî feragat bakımından, feragat edilen kısım bakımından yargılamanın son bulması, diğer kısım bakımından ise davaya devam edilmesi söz konusu olur[764]. Birden fazla talebin birinden (objektif dava birleşmesi örneğinde olduğu gibi) feragat edildiğinde

760 Benzer görüş için bkz. **Akyol Aslan – Feragat**, s. 204.

761 Maddi hukuk teorisi açısından değerlendirilen sözleşmeye aykırılık ve haksız fiil örneği bakımından, davacının haksız fiile ilişkin dava açması ve daha sonra bu davasından feragat etmesi üzerine, tekrar sözleşmeye aykırılığa dayanarak bu teori açısından dava açma hakkı söz konusu olacaktır. Ancak maddi bir talebin değil de, usulî bir talebin kabul ediliyor olması, talep sonuçlarına binaen, her iki davanın konularının aynı olması sonucunu doğuracaktır. Bu nedenle benzer sebeple, aynı talebe binaen ilk davadan feragat edilmesi, daha sonradan bu talebin tekrar dava konusu edilmesini engeller. Örnek hakkında bkz. **Akyol Aslan – Feragat**, s. 204-205.

762 **Akyol Aslan – Feragat**, s. 130; **Önen – Feragat**, s. 27; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 321; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2020; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 423, kn.1859; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 549; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 524, 529; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 546. Hatta aynı dava konusu üzerinde kısmî feragat, kısmî kabul ve kısmî sulh de yapılabilir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 320).

763 **Akyol Aslan – Feragat**, s. 130; **Bulut**, s. 390.

764 **Akyol Aslan – Feragat**, s. 130; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2020; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 423, kn.1859; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul**, s. 549; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 529; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 546.

bu bir kısmî feragat değil, o talebin tamamından feragat niteliğindedir[765]. Ayrıca son olarak, feragat dava türlerinin tümü bakımından mümkündür[766]. Özellikle kısmî dava bakımından da feragat söz konusudur. Kısmî davada kısmî davanın ve ek davanın konuları birbirinden bağımsız olduğundan feragat, ancak feragat edilen dava bakımından sonuç doğurmaktadır[767]. Kısmî davadan da kısmen veya tamamen feragat mümkündür[768], ancak sulhten farklı olarak feragat ancak yapıldığı talep sonucuna (dava konusuna) ilişkin sonuç doğurur[769]. Belirsiz alacak davasında geçici talep sonucundan feragat edilebilirken; henüz belirlenemeyen kısım bakımından kısmî feragat mümkün olmamakla birlikte, tamamen feragat edilebilmesi mümkün olmalıdır[770]. Bu feragatin açık ve kesin olması ve şarta bağlı olarak yapılamamasının bir sonucudur. Tasarruf ilkesinin uygulanmadığı davalarda da davacı, davasından feragat edebilir. Bunun ortaklığın giderilmesi davası gibi istisnaları mevcuttur[771]. Dava türlerini de belirleyen talep sonucu olduğundan, görüldüğü üzere feragat bakımından da bu talep sonucundan vazgeçmek dava türleri açısından bir farklılık yaratmamaktadır.

---

765 **Akyol Aslan – Feragat**, s. 130-131; **Bulut**, s. 390; **Ermenek – Birleşme**, s. 213; **Ermenek – Kabul**, s. 94; **Önen – Sulh**, s. 52.

766 Belirsiz alacak davası bakımından, geçici talep sonucundan kısmen veya tamamen feragat edilebilir (**Simil – BAD**, s. 317) Ancak kanaatimizce, davacının henüz belirlenmeyen kısmından kısmen feragat etmesi HMK m. 309, 3 gereği mümkün değildir. Çünkü feragat edilen kısmın açıkça gösterilmesi gerekir. Karşı görüş için bkz. **Simil – BAD**, s. 317.

767 **Akil – Kısmî**, s. 215-216; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 321; **Aslan – Feragat**, s. 216.

768 **Önen – Feragat**, s. 27; **Akil – Kısmî**, s. 216; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 321.

769 Kısmî davadan açıkça feragat eden davacının dava dışı bıraktığı bakiye alacaktan feragat etmiş sayılmayacağı yönünde bkz. **Akil – Kısmî**, s. 216. HMK m. 313, 3 gereği, dava konusunun dışında kalan hususlar, sulhun kapsamına dahil edilebileceğinden, sonradan açılan bakiye alacağa ilişkin ek dava, kısmî davanın dava konusu dışında kalan bir husus olduğuna göre, kısmî davada gerçekleşecek olan sulhun kapsamına ek davadaki dava konusuna ilişkin talep de dahil edilebilir. Aynı durum ek davada gerçekleşecek bir sulhun, kısmî dava bakımından sonuç doğurması bağlamında da gerçekleşebilecektir. Bununla birlikte taraflar uyuşmazlığın tamamında değil de bir kısmında sulh olurlar, bu durumda sulh olunmayan kısım bakımından uyuşmazlığa devam edilir (**Akil – Kısmî**, s. 219-220; **Önen – Sulh**, s. 52; **Simil – BAD**, s. 316). Belirsiz alacak davası bakımından sulh hakkında bkz. **Simil – BAD**, s. 306 vd.; **Pekcanıtez – BAD**, s. 61 vd.

770 **Simil – BAD**, s. 318; **Pekcanıtez – BAD**, s. 62. Karş. **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 323.

771 **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 422-423, kn.1857; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 536-537; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 550-551; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2016-2017; **Akyol Aslan – Feragat**, s. 283-285.

Feragat ile benzer şekilde davayı kabulün konusunu da talep sonucu teşkil etmektedir (HMK m. 308). Bu halde davalı kısmen veya tamamen davacının talep sonucuna muvafakat etmektedir[772] [773]. Davalı böylece, davacının iddia ettiği hakkın ya da hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunu kesin olarak tespit etmiş olur[774]. Bu tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri davalarda, tasarruf yetkisine

---

772 Davalının talep sonucunu aşan bir miktarı kabul etmesinin hukuken ne şekilde değerlendirileceği tartışmalıdır. Bunun teknik anlamda bir kabul olmayıp da, aşan kısım bakımından açıkladığı iradesinin bir ikrar olduğu ileri sürülmekle birlikte; ikrarın çekişmeli vakıalara ilişkin olması ve derdest dava bakımından değil de başka bir dava bakımından önem taşıyacak olması gereği, derdest davayı sona erdiren ve talep sonucu üzerinde gerçekleşen kabulden farklı olduğu da haklı olarak ifade edilmiştir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 339; **Kiraz, Özgür Taylan**, Medenî Yargılama Hukukunda İkrar, Ankara 2005, s. 42). İkrar bakımından bir tarafça getirilen vakıanın, bu vakıa aleyhine olan diğer tarafça kabul edilmesi durumu söz konusudur (**Kiraz**, s. 60). İkrar tek tek vakıalara ilişkinken; kabul talep sonucuna ilişkindir. Bu talep sonucu da, hukukî korunmayı talep etmeye yardımcı olan ve gerçeği ortaya koyan vakıalardan çıkan sonuçtur. Talep sonucunun tamamen kabul edildiği durumda, vakıaların da tamamının kabul (ikrarı) edilmesi olağandır (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 340). Çünkü davalının davanın tamamına yönelik kabulü ile birlikte ayrıca vakıaları da ikrar ettiğini açıklaması gerekli değildir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 340; **Kiraz**, s. 102-104). Ancak doktrinde ileri sürülen ve davadaki tek bir çekişmeli vakıanın ikrarının dahi davayı kabul etkisi doğuracağı yönündeki görüşe katılmayı uygun bulmuyoruz. Bu görüş hakkında bkz. **Ermenek – Kabul**, s. 30. Çünkü, vakıayı ikrar talep sonucunu kapsamayabilir. Bu nedenle kanaatimizce vakıa ya da vakıaları ikrarın davayı kabul sonucunu doğurmasından ziyade, davanın tamamen kabulü halinde vakıaların da ikrar edilmiş sayılacağını kabul etmek daha yerindedir. Tek ya da davacı tarafından ileri sürülen tüm vakıaların doğruluğunu ileri sürmek (ikrar etmek), ondan çıkan tüm talep sonuçlarının kabul edildiği anlamına gelmeyecektir. Son olarak, davalının talep sonucunu aşan kabul beyanının, daha sonra açılacak bir dava bakımından mahkeme dışı ikrar niteliği taşıdığı kabul edilebilir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 340).

773 İkrarın vakıaya ilişkin olması hususu üzerinde durulmuşken kısa bir not olarak isticvap ve dava konusu ilişkisi üzerinde de doktrinde bir görüş üzerinde durulmasının yerinde olduğu kanaatindeyiz. HMK m. 169, 2 gereği, isticvabın konusu "davanın temelini oluşturan vakıalar ve onunla ilişkili hususlar" olarak ifade edilmektedir (**Tercan, Erdal,** Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması), Ankara 2001, s. 114; **Tanrıver – Usul - C. I,** s. 712). Müddeabihe, yani dava konusuna, diğer bir deyişle dilekçede belirtilen talep sonucuna ilişkin olarak tarafların isticvabına gerek yoktur. Uyuşmazlık konusu vakıalara ilişkin olarak isticvaba başvurulacağını kabul etmek yerindedir (**Tercan – İsticvap,** s. 113-114). Karş. HUMK m. 230, 2, "müddeabihe veya onunla münasebeti olan hallerde vakıalara" denilmekteydi. HUMK'da dava konusu (müddeabih) iki unsurludur (dava temeli, talep), bu durum HMK tasarısında da aynı şekildedir. HMK bakımından isticvabı kısıtlar gibi görünen bu ifadenin HUMK'a paralel olarak değiştirilmesi gerekir. Davalının da isticvap edebileceği düşünülünce bu kısıtlama daha dikkat çekici hale gelmektedir (**Alangoya – HMK Tasarı**, s. 48). Kanaatimizce HUMK'ta dava konusu iki unsurlu olsaydı kanun koyucu "müddeabih ve onunla münasebeti olan hallerde vakıalar" ibaresini kullanmazdı; tek müddeabih ifadesi ile de aynı sonuca varabilirdi. Yani müddeabih denilmesi suretiyle hem dava konusu talebe hem de dava temeli olan vakıaya ilişkin bir isticvap işleminin olabileceği kabul edilebilirdi. Bu nedenle taraflardan herhangi biri kendi aleyhine olan vakıa hakkında sorguya çekilebileceğinden bu durum dava konusu edilen talebe değil, ayrı bir unsur niteliği taşıyan vakıaya ya da yan vakıalara ilişkindir. Bu kapsamda HMK ile getirilen düzenleme isticvap kurumunun amacına daha uygundur. Bkz. HMK m. 169.

774 **Ermenek – Kabul**, s. 16.

binaen açılmış olan davayı kabul edebilme yetkisidir[775]. Davalının kabulü feragatten farklı olarak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemedikleri davalar bakımından, davayı sona erdirmez, davaya devam edilir[776]. Davayı kabul talep sonucunda oluştuğundan, eda, tespit ve inşai davalar bakımından mümkünken; inşai davalarda inşai tesirin doğmasının mutlaka bir mahkeme hükmüne bağlandığı durumlarda, davayı kabul o etkiyi meydana getirmeyeceğinden ve bu tür davalarda kural olarak tarafların dava konusu üzerinde tasarruf etmeleri de mümkün olmadığından bu tür inşai davalarda kabul mümkün değildir[777]. Talep sonucunun bölünebilir olduğu durumlarda kısmen kabul de mümkündür. Kısmen kabul halinde davacının talep sonucunun davalının kabul iradesinin kapsamı içinde kalan kısmı için dava sona ererken; kalan kısım bakımından davaya devam edilir[778]. Belirsiz alacak davası bakımından, davalının kabulü kısmî kabul beyanı sayılır ve gösterilen miktar kadar dava sona ermiş sayılır[779]. Kesin hüküm bakımından da feragatteki gibi sonuç doğurur. Yani kabul ile mahkemenin ayrıca bir karar vermesine gerek kalmaksızın kabul ile dava kendiliğinden sona erer[780]. Mahkeme bu durumda sadece davanın kabul nedeniyle son bulduğunu tespit eden bir karar tesis etmelidir[781]. Yani sonuç olarak tek unsurlu teori gereği talep sonucu, dava konusunun bir unsurudur ve

---

775 **Ermenek – Kabul**, s. 17; **Tanrıver – Kabul**, s. 61.

776 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2025; **Tanrıver – Kabul**, s. 61.

777 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2025. Boşanma davalarında davanın kabulü, davayı sona erdiren bir işlem olmaktan ziyade, maddi hukuka ilişkin bir irade beyanıdır (**Akkaya – Boşanma**, s. 522). Bu ancak TMK m. 166, 3 anlamında olur ve talep sonucunun değil, bir vakıanın kabulü olduğundan dolayı burada kabulden değil, ikrardan söz edilir (**Ermenek – Kabul**, s. 22-23; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2027).

778 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2028; **Tanrıver – Kabul**, s. 61.

779 **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2028; **Simil – BAD**, s. 308.

780 **Tanrıver – Kabul**, s. 67; **Önen – Feragat**, s. 28. Aslında mahkemenin vereceği hüküm ile sona erer (**Kuru – Ders Kitabı**, s. 545-546; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 555). 6100 sayılı HMK ile feragat, kabul ve sulh halinde, davanın, tarafların yaptığı usul işlemi ile mi; yoksa mahkemenin bunun üzerine vereceği bir kararla mı sona ereceğinin açıklığa kavuşturulması gerektiği yönündeki eleştiri hakkında bkz. **Tanrıver – Tasarı,** s. 73-74.

781 **Tanrıver – Kabul**, s. 67. Mahkeme huzurundaki kabulün icrası için cebri icraya elverişli olması, diğer bir deyişle, kabulün bir tespite değil, edimin ifasına yönelik bir talep sonucuna ilişkin olması gerekir (**Tanrıver – Kabul**, s. 69). Kısmî kabul bakımından, kabule ilişkin kısım bakımından dava sona erer ve bu kısım için ilâmlı icraya gidilebilir; kabul kapsamı dışında kalan kısım için ise yargılamaya devam edilir. Tamamen kabul bakımından ise bunun tamamının icrası söz konusu olmaktadır (**Tanrıver – Kabul**, s. 69).

davalının kabul beyanı doğrudan davacının bu talep sonucu diğer deyişle dava konusu üzerinde bir sonuç meydana getirir.

Kanun koyucu feragat ve kabulden farklı olarak sulh bakımından talep sonucunu değil, "uyuşmazlığın" kısmen veya tamamen sona erdirilmesini esas almıştır. Bu kapsamda bunun feragat ve kabulden farklı olup olmadığı ve özellikle dava konusunu oluşturmayan başka bir talebin sulh kapsamına dahil edilmesine ilişkin HMK m. 313, 3 hükmünün, dava konusu (talep sonucu) bağlamında değerlendirilmesi gereklidir. Dava konusu talep sonucuna göre belirlenir ve talep sonucunda yer almayan bir hükmün sulh kapsamına dahil edilmesi halinde HMK m. 313, 3'de yer alan "Dava konusunun dışında kalan hususlar da sulhun kapsamına dahil edilebilir" hükmü uygulama alanı bulur[782]. Dava konusunun dışında kalan talebin, dava konusuna dahil edilmesi her iki tarafça yapılabilir[783] ve bunun için sulhe dahil edilen talebin de sulhe elverişli (yani tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği) bir nitelik taşıması gerekir[784]. Sulhe eklenen talep de mevcut davanın konusu haline gelecektir[785]. Bu talep bakımından var olan dava konusu ile bir bağlantının olup olmadığı ve dava konusu ile yakından alakalı olan savunmayı değiştirme ve genişletme yasağı ve istisnaları kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin de tespiti önemlidir. Öncelikle HMK m. 313, 3 gereği sulhun kapsamına eklenecek talep bakımından dava konusu ile ilgili bir bağlantı şartı öngörülmediği kanaatindeyiz. Çünkü kanun koyucu tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği bir konu bakımından, dava dışında bırakılan bir talebin, dava konusuna dahil edilebileceğini herhangi bir hukukî veyahut ekonomik bağlantı şartı

---

782 Feragat ve kabul, talep sonucu hakkında yapıldığından; talep sonucunda yer almayan bir talebin feragat ve kabul kapsamında değerlendirilmemesi gerekirken (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 338 vd.); diğer yandan sulhun uyuşmazlık konusu kapsamında yapılıyor olması, talep sonucunda yer almayan taleplerin de sulhun kapsamına dahil edilebilmesini sağlamaktadır (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 341; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 179). Ayrıca dava konusu edilmeyen bir hususun feragat ve kabul kapsamında değerlendirilmeyeceği hakkında bkz. **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 338-340.

783 **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 341.

784 **Önen – Sulh**, s. 50-51; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 182; **Akil – Sulh**, s. 6.

785 **Önen – Sulh**, s. 50; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 343. Bu durumda aynı yargılamada birden fazla dava konusu olan usulî talebe bağlı bir dava yığılmasının olacağı hakkında bkz. **Bulut,** s. 115-116. Dava konusunun dışında kalan hususun dava konusunun mu yoksa sulhun kapsamına mı dahil olduğu ve bu konudaki ayrıntılı tartışma için bkz. **Akyol Aslan – Sulh**, s. 189-190.

olmaksızın kabul etmiştir[786]. Bu kapsamda gerek bir bağlantı şartı, gerekse taraflarca sulhun kapsamında yapılacak karşılıklı fedakarlığın[787] içeriğinin de aynı nitelikte olması gerekmez. Bir taraf yapma, diğer taraf yapmama borcu altına girebilir[788]. Bu şekilde sulhun kapsamına eklenen talep bakımından bir görev ya da yetki şartına bağlı bir değerlendirme yapılması da gerekli değildir[789]. Feragat ve kabulden farklı olarak sulh, şarta bağlı olarak yapılabilir[790] (bkz. HMK m. 313, 4). Dava konusunun dışında kalan talebin sulhun kapsamına eklenmesi durumunda, dava konusunun dava açılırken talep sonucunda gösterilen mi, yoksa sulhe dahil edilen mi olduğu tespit edilmelidir. HMK m. 119 gereği dava açılırken talep sonucunu davacı ortaya koyar ve bu konuda bir hukukî korunma talep eder. Ayrıca HMK m. 141 gereği, belli bir usul kesitinden sonra davayı ve savunmayı genişletme yasağı söz konusu olur. Bu da ancak karşı tarafın rızası veya ıslah ile giderilebilir. Ancak sulh kapsamında yeni bir talebin ileri sürülmesi, davayı ve talep sonucunu genişletme olarak değerlendirilerek ıslah yoluna başvurulmamalıdır[791]. Islah, tahkikatın sonuna kadar yapılabilirken; sulh tahkikattan sonra da hüküm kesinleşinceye kadar her zaman yapılabilir (HMK m. 177, 1; m. 314). Ayrıca sulh kapsamında bir hususun davaya sokulması davayı

---

786 Benzer yönde bkz. **Bulut,** s. 116. Karş. **Önen – Sulh**, s. 29, 51. Bu konudaki tereddütü ve sulhun kapsamına eklenecek hususların, yeni bir çekişme konusu yaratmaması halinde ancak böyle bir durumun kabul edileceği hakkında bkz. **Akyol Aslan – Sulh**, s. 182-183. Dava konusu uyuşmazlığın hiç sulh kapsamında değerlendirilmeksizin, dava konusu olmayan bir taleple ilgili olarak sulh yapılması, mahkeme önünde yapılmış bir sulh etkisi doğurmamaktadır (**Akyol Aslan – Sulh**, s. 181).

787 Doktrinde her ne kadar sulhun karşılıklı fedakârlığı konu edinen bir sözleşme olarak kısmî feragat ve kısmî kabulü konu ettiği ifade edilse de (**Önen – Sulh**, s. 27-33; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 552), HMK da da böyle bir şart öngörülmediğinden, önemli olan sulh ile tarafların davayı sona erdirmeleridir (**Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 326). Karşılıklı fedakarlık (esirgemezlik) hakkında geniş bilgi için bkz. **Ulusan**, s. 153-154.

788 **Akyol Aslan – Sulh**, s. 183. Hatta karşılıklı fedakarlık maddi değil, usulî nitelik dahi taşıyabilir. Yani davalının davayı kabul etmesi üzerine, davacı yargılama giderlerini ödemeyi üstlenebilir. Ya da karşı dava açma hakkından ya da kanun yollarına müracaat hakkından vazgeçebilir (**Önen – Sulh**, s. 33). Usulî fedakarlık örneği için ayrıca bkz. **Ansay – Usul,** s. 184.

789 **Önen – Sulh**, s. 89-90. Çünkü mahkemenin sulh kapsamındaki ödevi, sadece kontrol ve sevk etme ile sınırlı olduğundan, mahkeme sulh halinde hüküm kurma zorunluluğunda olmadığından, görev ve (kesin) yetki kurallarının sıkı bir şekilde uygulanmasının da zorunlu olmaması gayet doğaldır (**Önen – Sulh**, s. 92).

790 **Postacıoğlu/ Altay**, s. 830; **Kuru – Ders Kitabı**, s. 55; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 425, kn.1875; **Kuru - Ders Kitabı**, s. 536-537; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 557; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2037; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s.

791 Benzer yönde bkz. **Akyol Aslan – Sulh**, s. 189.

genişletme sayılsa dahi, sulh iradesi doğal olarak dava konusunun genişletilmesine rıza gösterildiği anlamına gelmektedir[792]. Bu sulh ile dava konusu uyuşmazlığın son bulacağı gerçeği ile de örtüşür niteliktedir. Böylece hem dava konusu hem de sulhun dışında kalan ve ayrı bir dava konusu edilebilecek olan husus, sulh ile son bulmuş olacaktır[793]. Ancak dava dışı edilen husus hakkında ayrı bir dava açılmışsa da artık ayrı bir hukukî korumanın altına girdiğinden sulhun kapsamına dahil edilmesi kanaatimizce de uygun olmayacaktır[794]. Sonuç olarak dava dışı bırakılan talep, hem kanunun lafzında yer alan "sulhun kapsamına[795]" alınarak esasında dava konusuna dahil edilecek hem de bu talep bakımından davanın sona ermesini de sağlayacaktır. Ayrıca bu hükmün ilâmlı icrası da (sulhun içeriği, edimin ifasına yönelik ise[796]) söz konusu olacaktır[797]. Sulh kısmen veya tamamen yapılabildiğinden[798]; kısmî sulh bakımından uyuşmazlık sadece sulhun ilişkili olduğu bölüm bakımından sona

---

792 **Akyol Aslan – Sulh**, s. 189.

793 **Akyol Aslan – Sulh**, s. 190; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 331; **Akil – Sulh**, s. 6.

794 **Akyol Aslan – Sulh**, s. 190.

795 Önen'e göre sulhun kapsamına alınan hususlar, onun bir parçası olur ve sulhun sağladığı icra kabiliyetini kazanır (**Önen – Sulh**, s. 50). Dava konusunun dışında kalan hususun, sulhun kapsamında değerlendirilmesi ve davanın sona ermesine binaen, yeniden dava açılacak olursa bunun ne şekilde değerlendirileceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre, kesin hüküm ya da dava konusu hakkın sona erdiği itirazında (**Akyol Aslan – Sulh**, s. 191) ya da sulh def'inde (**Önen – Sulh**, s. 151) bulunulacaktır. Esasında bu sorunun cevaplandırılması sulh sonucunda verilen hükmün hukukî niteliğine bağlıdır. HMK m. 315 gereği, sulh, davayı sona erdirir ve kesin hüküm gibi sonuç doğurur. Tarafların sulhe göre karar verilmesini istemeleri halinde sulhe göre verilecek karar bakımından kanaatimizce feragat ve kabulde olduğu gibi sulh bakımından da mahkemenin bir karar vermesine gerek olmaksızın, davayı doğrudan sona erdireceği yönündedir. Çünkü sulh, hükmün sürrogatıdır (yerine kaim olan unsurdur) (**Önen – Sulh**, s. 128; **Akil – Sulh**, s. 6-7; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 174; **Tanrıver – Sulh**, s. 46; **Atalı - Pekcanıtez Usul**, s. 2037; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı**, s. 426, kn.1876). Bu konuda ayrıca mahkemenin karar vermesi gerektiği hakkında bkz. **Kuru - Ders Kitabı**, s. 557; **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz - Usul,** s. 557-558. Sulh ile sona eren yargılamadan sonra tarafları, dava sebebi ve dava konusu aynı olan bir davanın açılmasında hukukî bir yarar olmayacaktır. Bu görüşte olanlar hakkında bkz. **Meriç – Tasarruf**, s. 210-211; **Kuru/ Arslan/ Yılmaz**, s. 557; **Akil – Sulh**, s. 7. Benzer yönde Yargıtay kararı için bkz. Yrg. 3. HD., 22.04.1999 T., 1999/3451 E., 1999/4087 K. (**Akil – Sulh**, s. 7-8, dn. 36). Sadece şekli anlamda kesin hüküm oluşturacağı hakkında bkz. **Önen – Sulh**, s. 150; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 174. Çünkü buna gerekçe davanın sulhe ilişkin bir mahkeme hükmü ile değil, taraf usul işlemi ile sona erdiği gösterilmektedir (**Önen – Sulh**, s. 145-146; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 174).

796 Sulhun konusu bir edimin ifasına değil de bir hukukî ilişkinin tespitine yönelik ise sulhun ancak masraflar yönünden icrası mümkün olacaktır (**Önen – Sulh**, s. 157; **Tanrıver – Sulh**, s. 48-49).

797 **Tanrıver – Sulh**, s. 38, 48; **Berki – Sulh**, s. 299-300; **Önen – Sulh**, s. 157; **Akyol Aslan – Sulh**, s. 195; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 334.

798 **Tanrıver – Sulh**, s. 40; **Önen – Sulh**, s. 51-52; **Akil – Sulh**, s. 4.

erdiğinden ancak onunla ilgili kısım bakımından icrası istenebilir ve kısmî icra bakımından, davanın tamamının sonuçlanmasını beklemeye gerek yoktur[799].

İ. HÜKMÜN İCRASI BAKIMINDAN DAVA KONUSU

Karar, HMK'da yazılı olan şartları içermeli ve belli bir şekle uygun olarak yazılmalıdır[800] (bkz. HMK m. 297). Çünkü kararın, yargılamayla ilgili tüm aslî unsurları içermesi, sadece bugün için değil, gelecek için de önem taşır ve bu nedenle bunların her zaman erişilebilir olması gereklidir[801]. Kararın içeriği, bunun icrası bakımından da önemlidir. Hüküm sonucunun, hükmün kapsamında açık ve anlaşılır bir şekilde yer alması gerek taraflar, gerekse hükmün icrası bakımından son derece mühimdir. HMK m. 297, 2'de, hükmün sonuç kısmında gerekçeye ait herhangi bir söz tekrar edilmeksizin, taleplerden her biri hakkında verilen hükümle, taraflara yüklenen borç ve tanınan hakların, sıra numarası altında açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak şekilde gösterilmesi gerekeceği ifade edilmektedir[802] (Ayrıca bkz. HMK m. 297, 1/ç). "Taleplerden her biri hakkında" ibaresi ile aslında hüküm sonucunda (fıkrasında) mahkemenin bu taleplere ilişkin vereceği cevabının olduğundan söz edilmektedir. Davanın kabul mü red mi edildiği, taraflar hakkında lehe mi aleyhe mi karar verildiği, talebin ne kadarının hüküm altına alındığı ve davalının neye mahkum edildiği ve bu kapsamda kararının icrası bakımından icra memurlarının ne şekilde ve nasıl icra işlemi yapacağı ve ayrıca kararının niteliği, hüküm fıkrasına göre anlaşılmaktadır[803].

---

799 **Tanrıver – Sulh**, s. 50; **Önen – Sulh**, s. 158. Şarta bağlı sulhun icra edilemeyeceği görüşü (**Kuru/ Arslan/ Yılmaz,** s. 557) yanında; şarta bağlı sulhlerin de, şarta bağlı olarak yapılabilmeleri gereği, icrasının da mümkün olabileceği şeklindedir (**Tanrıver – Sulh**, s. 51; **Önen – Sulh**, s. 159; **Aslan – Davaya Son Veren İşlemler**, s. 335). Sulh ile dava kendiliğinden sona ereceğinden, şarta bağlı olma onun icrasını engelleyecek bir nitelik göstermez (**Tanrıver – Sulh**, s. 51).

800 **Boran Güneysu**, s. 193 vd.

801 **Boran Güneysu**, s. 195.

802 Yargıtay'a göre de, hüküm fıkrası, hükmün, ancak kararın iki tarafa yükletilen vazife ve bahşedilen hakları tayin ve tespit eden kısmı olarak ifade edilmektedir. Yrg. 4. HD., 07.02.1980 T., 1980/11489 E., 1980/14805 K. (**Boran Güneysu**, s. 226, dn. 846). Hükmün kapsamını düzenleyen HMK m. 297, 1/c'de vakıaların da yer alacağından bahsedilmekte, ayrıca HMK m. 297, 2 gereği her bir talep hakkında denilerek talep ifadesi kullanılmaktadır. Bu da gerek talep gerekse vakıanın farklı olduğunu ortaya koyan göstergelerden biridir.

803 **Boran Güneysu**, s. 227; **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1991-1993.

Yanlış yazılan bir talebin düzeltilmesi imkânı olmayacağından tarafların hak ve borçlarını tam olarak karşılayacak bir hüküm sonucu yazılmalıdır[804]. Çünkü hükmün tavzihi yoluyla, taraflara tanınan hak veya borçların sınırlandırılması, genişletilmesi ve değiştirilmesi kanun gereği mümkün olmayacaktır (HMK m. 305, 2). Ancak hüküm açık değilse ve icrasında tereddüt ediliyorsa ya da birbirine aykırı hükümler içeriyorsa işte bu durumda, icrası tamamlanıncaya kadar taraflardan her biri hükmün açıklanmasını veya tereddüt ve aykırılığın giderilmesini talep edebilecektir (HMK m. 305, 1). Çünkü tavzih hüküm fıkrasının açıklanması için öngörülmüş olan bir imkândır[805].

Hak ve borçların eksik yazılması, hükmün icrasına da engel olacaktır. Bu nedenle belirsiz ve karşı çıkılabilir bir hüküm fıkrası olan karar da etkisiz ve icra edilemeyen bir karar olarak nitelendirilecektir[806]. Tek unsurlu teori gereği, talep sonucu açık olmalıdır. Çünkü bu, talep sonucuna göre verilecek olan hükmün icrası bakımından da önem taşımaktadır[807]. Örneğin, hükmün icrası noktasında, özellikle eda davasının konusunun (talep sonucunun) para dışında bir şeye, örneğin bir taşınır malın teslimine ilişkin olması halinde var olan hükmün icrası bakımından bu taşınır tesliminin, talep sonucu kısmında ayrıca ve açıkça şüpheye yer verilmeksizin yazılması ayrı bir önem taşıyacaktır[808]. Bu ayrıca ve açıkça yazılması bağlamında belirsiz alacak davası bakımından hükmün icrasının ne şekilde olacağı akla gelebilir. Bu kapsamda belirsiz alacak davası bakımından hükmün icrası noktasında önem arz eden bir durum söz konusu değildir. Zira belirsiz alacak davasındaki belirsizlik hüküm aşamasına gelinmeden giderilmektedir[809]. Ki dava dilekçesinde dava konusunun kesin olarak belirtilmemesi hükmün icrasına engel değildir. Çünkü

804 Karş. HMK m. 304.

805 **Boran Güneysu**, s. 268.

806 **Boran Güneysu**, s. 229.

807 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 1149.

808 **Pekcanıtez – Pekcanıtez Usul,** s. 961.

809 **Simil – BAD,** s. 24.

davacının dava dilekçesinde talep ettiği miktarın değil, yargılama sonucunda hüküm fıkrasında talebin kabul edilen kısmının icrası söz konusu olacaktır[810].

Hükmün icrası bağlamında "icra edilebilirlik" ve şartlarının ne olduğu ortaya konulmalıdır. İlâmlar, icra edilebilir belgelerdir[811]. İlâm ve ilâm niteliğindeki belgeler, cebri icranın temeliyle yakından ilgilidir; bu nedenle mahkemenin uyuşmazlığın esasına ilişkin kararının borçlu tarafından yerine getirilmemesi halinde hükmün ilâmlı icra yoluyla icrası gerçekleştirilir[812]. İİK m. 24 vd. hükümlerine istinaden, alacaklının elindeki ilâm ya da ilâm niteliğindeki belge bulunması halinde (İİK m. 38), kural olarak bu ilâmın kesinleşmesi beklenmeksizin icrası sağlanabilir[813] (bkz. HMK m. 350, 1; m. 367, 1). İlâmlı icraya, hem para ve teminat alacakları hem de para dışındaki alacaklar bakımından başvurulabilir. Para dışındaki alacaklar da taşınır veya taşınmazların teslimi veya tahliyesi, bir işin yapılmasına veya yapılmamasına ilişkin ilâmların icrası veya çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilâmların icrası, irtifak haklarına ilişkin ilamların icrası ve gemiler ve bunlarla ilgili aynî haklara ilişkin ilamların icrası şeklindedir. Türk hukukunda ilâmlar, kesinleşmemiş olsa bile (ilâmdaki alacak zamanaşımına da uğramamışsa) icra kabiliyetini haizdirler. Ancak taşınmazların aynına, nafaka hariç aile ve kişiler hukukuna ilişkin ilâmlar kesinleşmedikçe icra edilemezler[814] (HMK m. 350, 1; m. 367, 1).

---

810 **Simil – BAD,** s. 24.

811 **Özbek, Mustafa Serdar,** Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İlâmlı İcranın Etkinliği, 2. B., Ankara 2013, s. 281; **Üstündağ, Saim**, İcra Hukukunun Esasları, İstanbul 1995, s. 421.

812 **Özbek – İlâmlı İcra**, s. 287-288.

813 Bazı hukuk sistemleri bakımından kesin veya geçici icra edilebilen belgeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Özbek – İlâmlı İcra**, s. 293-297. Hatta bazı sistemlerde ilâma konulacak olan bir icra edilebilir şerhi ile birlikte, bazı belgelere icra gücü kazandırılmaktadır. Türk hukukunda da 6326 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ile icra edilebilirlik şerhi öngörülmüştür. Taraflar, arabuluculuk sonunda imzaladıkları anlaşma belgesine ilâm niteliği kazandırmak için mahkemeye başvurur ve mahkemeden böyle bir şerhin verilmesini talep ederler. Böyle bir şerhi içeren anlaşma belgesi, ilâm niteliğinde belge sayılır (HUAK m. 18, 2). Bu konuda bkz. **Özbek – İlâmlı İcra**, s. 298 vd.; **Özbek – ADR**, s. 819. Bu belgenin ilâmlı icraya konu olması ise, tespitten ziyade, eda hükmü içeriyor olmasına bağlıdır (**Özbek – ADR**, s. 819).

814 **Kuru, Baki,** İcra ve İflas Hukuku, El Kitabı, Tamamen Yeniden Yazılmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 2013, s. 913 vd.; **Üstündağ – İcra**, s. 422; **Yıldırım, Mehmet Kamil/ Deren-Yıldırım, Nevhis**, İcra ve İflas Hukuku, 7. B., İstanbul 2016, s. 310; **Karslı,**

İlâmlı icra bakımından, bir dava konusu kavramı yoktur. Ancak açılan bir dava bakımından, dava konusu edilen talebe binaen verilen bir hüküm ve bunun yerine getirilmemesi halinde takip talebi ile icra dairesince gönderilen bir icra emri ile ilâma bağlı borcun tahsilini sağlama amacı söz konusudur. İlâmda alacak olarak hükmedilen şeyin neden ibaret olduğu, takip talebine yazılması gereklidir[815] (bkz. İİK m.24, 2). Ayrıca bu ilâmın (mahkeme ya da hakem[816] tarafından verilen), ilâmlı icraya konu edilebilmesi bir eda (edim, ifa) hükmü içeren bir ilâm niteliği taşımasına bağlıdır. Çünkü tespit hükmü içeren ilâmların ilâmlı icraya konulmasına imkân yoktur ve ayrıca inşai davalarda söz konusu olan inşai hükümler için de ilâmlı icraya başvurulmasına gerek olmayacağından; bunların yalnızca yargılama giderine ilişkin kısmı (bir eda niteliği taşıması gereği) ilâmlı icraya konu olabilir[817]. Bu bilgiler ışığında takibin amacı da dikkate alındığında cebri icraya ilişkin hukukî korunmanın tahkikat yargılamasının bir uzantısı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ve bu hususun dava konusu teorilerinden hareketle usulî bir bakış açısıyla mı ele alınması gerektiği; yoksa icra edilebilir bir talep, diğer bir deyişle takip yoluyla elde edilebilecek maddi hukuka ilişkin bir talep kavramının mı icra hukukunda esas olduğu ortaya konulmalıdır[818]. İlk bölümde de ifade edildiği üzere usulî talep kavramının ortaya çıkış sebebi, maddi hukuk talebinin bazı talepler bakımından (tespit ve inşai) yetersiz kalması ve usul hukuku bakımından bazı sorunlara yol açmasıdır. Ancak tamamen yargılama hukukuna özgü bir kavram olan usulî talep

---

Abdurrahim, İcra Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2010, s. 625, dn. 1; **Ulukapı, Ömer**, İcra ve İflas Hukuku, 1. B., Konya 2015, s. 238; **Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar-Ayvaz**, İcra ve İflas Hukuku, 1. B., Ankara 2016, s. 377; **Uyar, Talih,** İcra Hukukunda İlâmlı Takipler, 2.B., Manisa 1991, s. 10-12; **Kuru, Baki,** İstinaf Sistemine Göre Yazılmış İcra ve İflas Hukuku, İstanbul 2016, s. 397; **Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet,** İcra-İflas Hukuku, Ders Kitabı, 4. B., İstanbul 2017, s. 268, kn.1183.

815 **Kuru – İcra, İstinafa Göre**, s. 387; **Kuru – İcra, El Kitabı**, s. 905.

816 Hakem kararları da tıpkı mahkeme hükmü gibi, verildikleri anda icra kabiliyetine sahiptir (**Aydemir, Fatih**, Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi, 1. B., İstanbul 2017, s. 342; **Özbay, İbrahim/ Korucu, Yavuz**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim (HMK m. 407-444), Ankara 2016, s. 178).

817 **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz – İcra**, s. 374; **Ulukapı – İcra**, s. 240; **Kuru – İcra, El Kitabı**, s. 894.

818 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Gaul, Hans Friedhelm,** Hukukun Esasları ve Hukuk Dogmatiği Bakımından Hakkın İcra Yoluyla Elde Edilmesi (çev. Nevhis Deren – Yıldırım), (**Gaul, Hans Friedhelm/ Nevhis Deren – Yıldırım,** İcra Hukuk Analizleri, 5. B., İstanbul 2016 adlı eserinden), (s. 25-84), s. 79 vd.

kavramının, icra hukukunda da kullanılması gerek salt eda hükmü içeren ilâmların icrasının söz konusu olması, gerekse usulî talebi konu edinen tespit ve inşai davalar bakımından ayrı bir takip prosedürünün öngörülmemiş olması gereği, dava konusuna ilişkin usulî talebin icra hukukunda kullanılmasına gerek yoktur[819]. Bu nedenle eda taleplerinin de ilâmlı icraya konu edilebiliyor olması gereği, icra edilebilir bir talep kavramının, diğer bir deyişle maddi hukuka ilişkin bir talep kavramının, icra hukukunun cebren olma ve bir edimi yerine getirme ya da getirmeme konusunda yapılıyor olması gereği, tercih edilmesi amaca daha uygun gözükmektedir[820]. Özellikle bu görüşü desteklemek üzere saf usulî dava konusu teorisine göre, takibin konusunu, maddi hukuka ilişkin taleplerin elde edilmesinin oluşturduğu görüşü ileri sürülmüştür. Bu görüş kapsamında özellikle usulî talep, kesinleşen bir hükümle söz konusu olur ve davanın kabulü halinde bu hüküm, hakkı bağlayıcı bir şekilde tespit eder ve böylece davacıya icra organları ile elde edebileceği maddi hukuk anlamında bir talep tanınmış olur[821]. Ancak takibin yapılabilmesi için talebin (yani icra takibi ile yerine getirilmesi gereken talebin) kesin olarak ortaya konulması gereklidir. Bunun için de talebin mutlaka önceden bir yargılama aşamasında tespit edilmiş olması gereklidir[822].

Her ne kadar icra hukuku bakımından maddi talep yerine usulî bir talep getirilmeye çalışılmış olsa da[823], takibin belirli sonuçlarının olması ve özellikle takip sonucunda ortaya çıkan "zorla ifanın" açıklanamamasına neden olması gereği, bu alan icra edilebilir bir maddi talebin olmasını gerektirir. İcra edilebilir talep, hiç bir ilâma dayanmadan hukukumuz açısından ilâmsız icranın da konusu olabilir, ancak dava konusu ve talep sonucu bakımından hükmün konusunun oluşturulması bağlamında bir bağlantı kurulabilmesi gereği ilâmlı icradan söz edilmiştir. Davanın

819 İcra hukukunda dava konusu anlamında usulî bir talep kavramını kullanmanın söz konusu olmadığı hakkında bkz. **Gaul – İcra**, s. 79.

820 Gaul da maddi hukuk anlamında icra edilebilir bir talep yerine, usulî dava konusu kavramının kabul edilmesini, icra hukukunun temelinin anlaşılması için gerekli terminolojinin hiçe sayılmasına ve icra hukukunun içerikten yoksun bir hale gelmesine sebep olmasından dolayı eleştirmektedir (**Gaul – İcra**, s. 80).

821 **Habscheid**, s. 125-126; **Gaul – İcra**, s. 81.

822 **Lent – Entscheidung**, s. 63, 78-79; **Gaul – İcra**, s. 82.

823 Bu konudaki tartışmalar için bkz. **Gaul – İcra**, s. 80-84.

konusu edilen eda talebi ne kadar açık ve anlaşılır olursa ona ilişkin hüküm ve onun da icrası o yönde mümkün olacaktır.

İcra hukuku bağlamında son olarak icra edilebilir bir maddi hukuk talebine ilişkin görüşümüz kendisini "alacağa bağlılık" gereği göstermektedir. Zira eda talepleri, bir şeyin yapılması ya da yapılmaması, taşınır ya da taşınmaz teslimi, çocuk teslimi gibi ilâmların icrası bakımından hep bir olumlu ya da olumsuz ifa, edim içeren bir icra hukuku talebi, diğer bir deyişle maddi hukuk talebi olarak karşımıza çıkmaktadır[824].

[824] Gaul bu durumu desteklemek üzere, rehin hakkı bakımından ayrı usulî bir talebin söz konusu olamayacağını, rehin hakkının alacağa bağlılık ilkesi gereği, alacak hakkının teminine hizmet ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca bir şeyin yapılması ya da yapılmamasına ilişkin takiplerde de maddi hukuka ait talep kavramı ile bir bağlantı kurulduğunu ve bu açıdan Alman Medenî Usul Kanunu ile Alman Medenî Kanunu'nun aynı kulvarda yer aldığını söyleyerek icra hukukunda maddi hukuk talebinin hâkim olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır (**Gaul – İcra,** s. 86).

SONUÇ

A. GENEL OLARAK ÇALIŞMADA ULAŞILAN SONUÇLAR

Dava konusu, tarihsel kökeninde İslâm ve Osmanlı Hukuku (özellikle Mecelle) yanında Roma hukuku bakımından da son derece önemli olan bir yargılama hukuku kavramıdır. Özellikle Osmanlı hukuku zamanında Mecelle'de dava konusu, davacının, talep ettiği şey olarak tanımlanmış ve bunun sınırlarının tam olarak konulabilmesinin öneminden bahsedilmiştir. Roma hukukunda ise genel bir dava konusu tanımı yapılmamakla birlikte, bu sistemde geçerli olan "actio" ile usulî tüketim ve genel sona erme etkilerinin değerlendirilmesi sonucu, özellikle derdestlik ve kesin hüküm bakımından dava konusunun önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Maddi talebi temel alan actionun bir şeyin yapılması ya da yapılmamasını içeren talebi, davanın konusu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Roma yargılamasında özellikle yargılamanın aşamaları ile dava konusunun ilişkisi dikkat çekicidir. Bu bağlamda litis contestatio, dava konusuna ilişkin uyuşmazlığı ve istenilen hukukî korunma talebini tam olarak ortaya koyduğu için önemlidir. Roma hukukunda henüz maddi hukuk ile usul hukuku bakımından kesin bir ayrım yapılmadığından, daha sonraki formula yargılamasında da davacının talep sonucuyla iddiasını ileri sürdüğü bir sistemden ziyade, praetorun tasarrufunun hâkim olduğu bir yargılama sistemi yürütülmüştür. Intentio, davacının talebini (eda, tespit) ve davanın temelini tam olarak ortaya koyduğundan dolayı dava konusu açısından önemlidir. Ayrıca bu kesin hüküm bakımından da belirleyicidir. Böylece davacı usulî tüketim ve genel sona erme etkisinin bir sonucu olarak intentioda yer alan aynı talebe binaen (ilk dava ile ikinci davanın talepleri, hukukî nitelik ve sebepleri ile taraflarının aynı olması halinde) yeni bir dava açamayacaktır. Roma hukukunun özellikle maddi hukuka hizmet eden actio yapısı, dava konusuna ilişkin teori temellerinin atılmasında da önemli bir rol oynamıştır.

Dava konusu, çekişmeli yargı bakımından taraflar arasındaki uyuşmazlığı belirleyen temel kavramlardan biridir. Dava konusunun kapsam ve sınırlarını belirleyen maddi bir talepten ziyade, davacının talep sonucunda istediği hukukî korunmayı konu edinen usulî bir taleptir. Dava konusunun hukukî niteliğine ilişkin

uzun yıllar tartışmalar yaşanmıştır. Dava konusunun bir maddi talep veya hukukî korunma talebi olduğu yönündeki görüşler, yerini usulî talebe bırakmıştır. Çünkü salt eda davası bakımından kabul edilebilir bir nitelik taşıyan maddi talep kavramı, özellikle Roma hukukundaki actio yapısından dolayı Windscheid ile sürdürülmüş, ancak bu maddi talebin aynen usul hukukunda geçerli olması bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle aynı talebin birden fazla sorumluluk haline özgülenmesi (sözleşmeye aykırılık ve haksız fiil örneğinde olduğu gibi), eda davası dışındaki diğer dava türlerinin açıklanamaması, maddi talebin hasma yöneltilmesi ve diğer usul hukuku kurumlarının açıklanması bakımından (haksız fiile dayalı talep reddedilirse, sözleşmeye aykırılığa dayanılarak yeni bir dava açılabilecektir) bu talebin yetersiz kalması, hukukî sonucun kesin bir şekilde devlet eliyle çözümünü sağlayacak ve tüm bu problemlere çözüm sunacak olan usulî bir talebin varlığını gerekli kılmıştır. Çünkü usulî talep kavramı, maddi hukuktaki talep kavramından daha geniş bir anlama ve kapsama sahiptir Ancak bu durum usulî talep ile maddi talep arasında hiçbir bağlantının (yargılama sırasındaki feragat, kabul, sulh, dava konusunun devri gibi işlemler) olmadığını da göstermez. Buna göre, usulî talep, bir hukukî sonucun kesin bir biçimde belirlenmesini, diğer bir deyişle belirli bir hukukî himayenin sağlanmasını konu edinen ve mahkemeye yöneltilmiş bulunan istek şeklinde tanımlanmaktadır. Türk hukuku bakımından da dava konusunun usulî bir talep olduğu yönünde görüş birliği vardır. Ancak önemli olan bu usulî talebin içeriğinin ne şekilde doldurulacağıdır. Bunun için de doktrinde geniş teorik tartışmalar yapılmıştır.

Dava konusu edilen usulî talebin temellendirilmesi bakımından vakıanın önemi yadsınamaz. Çünkü hukukî himaye ihtiyacı, vakıalara bağlı olarak ortaya çıkmakta ve davanın temeli, davacının talebini dayandırdığı vakıalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda, vakıalara dayandırma teorisi gereği dava temeli olan vakıaların her somut olay bakımından değerlendirilmesi ve vakıaya ilişkin temellendirmenin de bu çerçevede yapılması sübjektif bir vakıa kavramının kabul edilmesini gerekli kılar. Ancak uyuşmazlığın çözümü bakımından etkili olan bu vakıalar, dava konusundan ziyade, ispatın konusunu oluştururlar. Çünkü vakıa, talebin temellerinin ortaya konulmasında bir yorum faaliyeti üstlense de dava konusunun bir unsuru değildir. Bu

kapsamda hâkimin hukuku re'sen uygulaması ve tarafların dava malzemesi üzerinde tasarruf edebilmeleri bakımından vakıalar talep sonucunun somutlaştırılmasına yardımcı olur.

Medenî usul hukukunun amacı, dava konusu gibi yargılamanın merkezi kavramlarının yorumlanması ve ortaya konulması bakımından önemlidir. Bu kapsamda medenî usul hukukunun maddi gerçeğe ulaşma yönündeki amacı, usulî bir talebin yerine getirilmesi amacıyla bir dava açıldığı zaman gerçekleşir. Her ne kadar, usul hukukunun amacının, maddi gerçeğin ortaya çıkması oluşu, davanın temelinde maddi hukuka ilişkin bir talebin yer aldığı gibi bir izlenim uyandırsa da, maddi hukuka dayanan bir talep hakkının olmaması halinde dahi dava açılabilmesinin mümkün olabilmesi gereği, bu düşünce yerinde olmayacaktır.

Talep sonucu, mahkemeden istenilen hukukî korunma olarak, dava konusunun ortaya konulmasına hizmet eder. Tasarruf ilkesi gereği, dava dilekçesinin zorunlu bir unsuru olan talep sonucunun açık ve tereddüte yer vermeyecek şekilde davacı tarafından ortaya konulması, gerek dava türlerinin ve davanın ne şekilde yürütüleceğinin belirlenmesi, gerek hükme temel teşkil etmesi ve bu hükmün icrası ve gerekse (iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı, derdestlik, kesin hüküm gibi) usulî kurumların bu talebe göre belirlenmesi bakımından önemlidir. Talep sonucunda eda, tespit, inşai hak, terditli ve seçimlik talep veya birden fazla talebin bulunması söz konusu olabilir. Ayrıca aslî talepler yanında fer'i talepler de yer alabilir. Talep sonucu açık değilse ya da neyin hüküm altına alınması tam olarak anlaşılamıyorsa bu durumda hâkim bu durumu açıklatabilir (HMK m. 31).Talep sonucu, dava konusunun aslî ve bütünleyici bir unsurudur. Çekişmesiz yargıda ise dava olmadığından dava konusuna ilişkin bir talep sonucu kavramı da söz konusu değildir. Burada salt bir talep kavramı vardır. Ancak bu talep, dava konusu edilen bir hakka ilişkin değildir. O nedenle değiştirilmesi, genişletilmesi ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmesi bakımından dava konusundan farklılıklar göstermektedir.

Dava konusu kavramı (Streitgegenstand) yanında özellikle İsviçre hukukunda kabul edilen uyuşmazlık konusu kavramına (Streitobjekt) ilişkin yaptığımız ayrım,

çalışmamızda bazı durumlar (dava konusunun devri, ihtiyati tedbir, müdahalenin men'i gibi bazı davalar) bakımından teorik ve kavramsal bir öneme sahiptir. Bu kavrama ilişkin, davanın esası bakımından davacı ve davalı sıfatının, mal veya hak üzerindeki hukukî ilişkiye dayanması halinde bu mal ve hakkın uyuşmazlık konusu olduğu kabul edilmektedir. Yani uyuşmazlık konusunun, maddi hukuktaki talebe ilişkin olduğu kabul edilirken, dava konusu ise usulî bir talebe ilişkindir.

Dava konusu, davanın neye ilişkin olduğunu gösteren ve talep sonucunda ifade edilen bir kavramken, hükmün konusu, dava konusu yapılarak mahkeme önüne getirilen usulî bir talep hakkında kanunda öngörülen şartlar altında mahkemenin karar vermesi sonucu oluşur. Yani dava konusu değil, dava konusu edilen talep hakkında mahkemenin vardığı netice, hükmün konusunu teşkil etmektedir.

Dava konusu kavramı, dava konusunun değeri kavramından da farklıdır. Dava konusu, açılacak olan davanın neye ilişkin olduğunu belirleyen usulî bir talebi konu edinirken, dava konusunun değeri, malvarlığına ilişkin davalarda harca esas değerin rakamsal olarak belirlenmesini sağlar. Dava konusu belirlenmeden, dava konusunun değerinin belirlenmesine de imkân yoktur.

Tarafın talep sonucu üzerindeki hâkimiyeti, dava konusunun özellikle tasarruf ilkesi bakımından önemini de ortaya koymaktadır. Türk hukukunda kural olarak hâkim, tarafın talebiyle bağlıdır. Ancak bazı istisnai durumlarda hâkim, başka bir şeye de karar verebilir (boşanma yerine ayrılıkta olduğu gibi). Talep sonucunun teksif ilkesi gereği belli bir usul kesitine kadar ileri sürülmüş olması gerekir. Dava konusunun, talep sonucuna göre belirlenmesi gereksiz yere dava açılmasının önüne geçtiği için usul ekonomisine ve tarafın talebe ilişkin açıklamalarının öneminden ötürü hukukî dinlenilme hakkına da hizmet etmektedir. Son olarak HMK m. 31 gereği, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı hallerde hâkim talep sonucunun açıklanması isteyebilir. Çünkü hâkim, davacının talep sonucuna göre karar vermek zorundadır.

Dava konusu tartışmalarının temelinde, farklı ülke devletlerinde tek bir dava konusu kavramının tanımlanamaması ve maddi hukuk ile usul hukuku arasındaki bağlantıya ilişkin görüş farklılıklarıdır. Dava konusunun maddi bir talep olması

yanında, usulî bir talep olarak kabulü ve bu noktada bu talebin içeriğinin hangi unsurlar (talep sonucu ve vakıa) ile doldurulacağı bu teorik tartışmaların çerçevesini çizmektedir. Bu kapsamda eski maddi hukuk teorileri, usul hukuku teorileri ve bu kapsamda tek unsurlu, çift unsurlu ve üç unsurlu dava konusu teorileri ile yeni maddi hukuk teorisi, nisbî dava konusu teorisi ve çekirdek teori bulunmaktadır. Usulî talep kavramını inkâr etmesi ve sadece eda davaları bakımından uygulanma alanı bularak tespit ile inşai davalarda maddi hukuka ilişkin bir talep kavramının bulunmaması nedeniyle bu davalar bakımından dava konusu kavramını açıklamakta yetersiz kalması, aynı somut olayın birden fazla maddi hukuk talebini konu alan olaya dayanması halinde gerek taleplerin yığılması, derdestlik ve kesin hüküm kurumlarını açıklayamaması nedeniyle kabulüne imkân görülmemiştir. Ayrıca hasma yöneltildiği için daha dar kalan maddi talep kavramı karşısında devleti temsil eden mahkemeye yöneltilen ve belli bir hukukî korunmanın amaçlandığı usulî bir talep kavramının kabul edilmesine ihtiyacı duyulmuştur. Saf usulî teoriler de kendi içinde dava konusunun talep sonucuna göre belirlenmesi, talep sonucuna vakıalara göre üstünlük tanınması ve talep sonucu ile vakıaların eşdeğerli unsurlar olduğu yönündeki çift unsurlu teori olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Vakıalar, talep sonucunun eşdeğerli unsuru değildir. Çünkü dava konusu, talep sonucunun kendisidir ve tek unsurludur. Talep sonucuna, vakıalara göre üstünlük tanıyan teori de tek unsurlu teoriye yaklaşmıştır. Bu teori de tek unsurlu teori gibi, birden fazla vakıanın, aynı talep altında toplanması halinde tek bir dava konusunun olduğu haklı sonucuna varmaktadır. Ancak kanaatimizce dava konusuna ilişkin talep sonucunun açıklığa kavuşturulması için bazen vakıanın yorumlanmasından faydalanılabilir. Türk hukuku bakımından da tek unsurlu teorinin hâkim olduğu çoğunlukla görülmektedir. Çünkü talep sonucunun dava konusunun aslî unsuru olduğunu kabul etmek, Türk usul hukukunda yer alan kurumlar açısından daha uygun ve çözüm bulucu bir nitelik taşır. Buna göre vakıalardaki değişiklik çift unsurlu teoriden farklı olarak bir dava değişikliğine yol açmayacak, ayrıca birden fazla usulî talebin bir veya birden fazla vakaıaya dayanıp dayanmadığına bakılmaksızın bir talep yığılmasının olduğu sonucuna varılacaktır. Oysa çift unsurlu teori, derdestlik ve kesin hüküm gibi taraf, dava sebebi ve dava konusu unsurlarını ayrı ayrı arayan kurumlar bakımından vakıaların, dava konusu içerisinde değerlendirilmesine ve çelişik hükümlerin

verilmesine sebep olacaktır. Dava konusunun talep sonucu ve vakıalar olduğu yanındaki çift unsur yanında hak iddiası veyahut hukuk normunun da esas alınması gerektiği yönündeki üç unsurlu dava konusu teorisinin, aslında soyut ve muğlak bir teori önerisi olarak çift unsurlu teorinin gölgesinde kaldığından kabulüne imkân görülmemektedir. Yeni maddi hukuk teorileri de, eski maddi hukuk teorisi gibi maddi talebi esas aldığı ve birden fazla maddi talebin sebep olduğu maddi taleplerin yığılmasına ilişkin problemleri çözemediğinden bu teori de etkili olamamıştır. Nisbi dava konusu teorisi ise, somut olaydaki amaca göre tek ya da çift unsurlu teorinin uygulanması ve bu kapsamda usul hukuku kurumları bakımından bir ayrım yapılması gerektiği yönündeki görüşü ile bir belirsizliğe yol açması, kurumlar arasında tek ve çift unsurun kabulü noktasında bir kriter getirememesi ve hukukî dayanaktan da yoksun olması gereği uygulanabilmesine imkân yoktur. Son olarak, çekirdek teori, AB'ye üye devletler bakımından derdestlik ile ilgili kabul edilmekle birlikte, ulusal ölçekte dava konusu kavramını açıklamakta yetersiz kalmakla birlikte, bu teorinin geliştirilmesi ve tüm ülkelerde uygulanabilmesinin sağlanması amaca uygun bir yaklaşım olarak gözükmektedir.

Dava konusuna ilişkin teorik tartışmalar kapsamında dava konusunun tek unsurlu olduğuna ilişkin varılan sonuç kapsamında, özellikle ikinci ve üçüncü bölümler bakımından dava konusunun bu açıdan incelenmesi ve gerekli olduğu hallerde diğer teorilerle de karşılaştırma yapılması şeklinde bir yol izlenmiştir. Bu nedenle bundan sonraki konularla ilgili varılan sonuçlara bu düşünce çerçevesinde yer verilecektir.

Dava dilekçesi, uyuşmazlık programını, davada üzerinde karar verilecek olan talep sonucunu ve bununla bağlantılı dava konusunu belirlediğinden önemlidir. HMK m. 119, d gereği dava konusu ve malvarlığına ilişkin davalarda dava konusunun değeri ve HMK m. 119, 1, ğ gereği talep sonucu, dava dilekçesinde bulunması gereken unsurlardan ikisidir. Davanın neye ilişkin olduğunu gösteren dava konusunun dilekçede eksik olması halinde kanunda bir yaptırım öngörülmemiştir. Ancak tek unsurlu teori gereği, dava konusunun eksikliği talep sonucundan tamamlanabildiği takdirde davanın görülmesine ve hükmün verilmesine engel olmayan bir unsurdur. Gerektiği ölçüde vakıalardan da bu tespitte yararlanılabilir.

Talep sonucu ise HMK m. 119, 2 gereği, eksikliği davacıya verilen bir haftalık kesin sürede tamamlanabilen bir dava dilekçesi unsurudur. Çünkü talep sonucu, dava dilekçesinde yer alması gereken, davayı diğerlerinden ayıran ve davayı bireyselleştiren bir kayıttır. Bu unsura ilişkin bir çelişki olursa HMK m. 31 gereği hâkimin aydınlatma ödevi çerçevesinde bu çelişkiyi gidermesi gerekir. Ancak talep sonucuna dava dilekçesinde hiç yer verilmemiş olması, bunun ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı çerçevesinde ileri sürülmesini gerektirir. Bu aşamada dava konusundaki bir eksiklik, talep sonucu ile tamamlanabilirken, salt dava konusunun yazılmayan bir talep sonucunu her zaman tamamlayabilmesi mümkün değildir. Ayrıca mahkeme taleple bağlı olacağından talep edilmeyen bir şey hakkında karar verilebilmesi de mümkün olmayacaktır (HMK m. 26). Vakıalar ise dava konusunun bir unsuru olmamakla birlikte ispat bakımından somutlaştırılması gereken bir unsurdur. Ancak salt vakıadaki eksiklik de talep sonucunun ortaya konulabilmesi adına yeterli değildir. Vakıa, sadece dava konusu açısından bunun yorumlanmasına talep sonucu yanında yardımcı olur.

Dava konusunun değeri, dava konusu kavramından farklı olduğundan eksikliği de Harçlar Kanunu'na tabidir ve eksikliğin tamamlanmaması halinde dava dilekçesinin işleme konulmaması yaptırımı ile karşılaşılır (HarçK. m. 16, IV).

Ön inceleme aşamasında dava konusu edilen talep sonucunun tam olarak tespiti yapılır. Burada dava konusundan daha geniş anlamda bir uyuşmazlık konusu kavramının kullanılması, dava konusu yanında vakıaların tespitinin de bu kavrama dahil edilmesi ve ön inceleme aşamasında her ikisinin de değerlendirilmesi gerektiğindendir. Çünkü vakıanın tespiti, dava konusu açısından değil, talep edilen hukukî korumaya bağlı olarak dava şartları, derdestlik ve kesin hüküm gibi usulî kurumların varlığını tespit etmek ve bununla birlikte sonraki aşamanın görülmesine zemin hazırlamak bakımından önemlidir.

Vakıalar, maddi hukuka ilişkin savunma vasıtası olan def'i ve itirazın, bu vakıaların gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği iddiası ise dava konusu edilen usulî talebin konusunu oluşturur.

Davalının bir şey vermeye, yapmaya yahut yapmamaya mahkum edildiği maddi talebi konu edinen eda davaları bakımından dava konusu tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenecektir. Eda davası açılmasında davacının hukukî yararının olup olmadığı talep sonucuna göre tespit edilir. Ayrıca eda hükmünün icrası bakımından da talep sonucunun açık bir şekilde ortaya konulması gereklidir.

Tespiti istenilen hakkın ve hukukî ilişkinin ya da belgenin sahteliği bakımından salt talep sonucu esas alınarak dava konusu belirlenir. Ayrıca vakıaların, tespit davasına konu edilmesine de imkân yoktur. Bu aşamada bir belgenin sahteliğine ilişkin açılan tespit davasında, sahtelik iddiasından ziyade, senedin dayandığı hukukî ilişkinin varlığı ya da yokluğunun tespiti istenildiğinden dolayı temelinde yatan hukukî ilişki bakımından bu sahtelik iddiasının tespit davasına konu edilmesi mümkündür.

Belirsiz alacak davası, mahkemeden istenilen hukukî korumaya göre bir eda davasıdır ve konusu talep esas alınarak belirlenir. Tek unsurlu teori gereği bu usulî talep (dava konusu) geçici ve kesin talep sonucuna göre belirlenir. Savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve istisnalarının söz konusu olmaması, geçici talep sonucunun artırılması ve kesin talep sonucuna dönüştürülmesine hizmet eder.

İnşai dava ancak maddi hukukun açıkça öngördüğü ve davacının hukukî değişikliğe yetkili olduğu hallerde açılabilir. Dava konusu inşai davalarda da talep sonucuna göre belirlenir. Maddi talebin inşai davalar bakımından yetersizliği, usulî bir talebe binaen, inşai tesir etkisi doğurmak üzere açılacak bir dava türünü gerekli kılmıştır. Burada önemli olan inşai hakkı konu edinen bir dava konusunun olmasıdır. İnşai hakka ilişkin usulî bir talebi içeren inşai davanın konusu tek unsurludur.

Kısmi davanın konusunu, alacağın aynı hukukî ilişkiden doğmak ve bölünebilir olmak şartıyla sadece muaccel belli bir kısmı oluşturmaktadır. Asıl alacağa ya da ek davaya ilişkin kısım, aynı hukukî ilişkiden doğmakla birlikte, talep edilen miktar veya kısmın değiştiği ve bunun somut olarak talep sonucunda belirtildiği bu davalar bakımından dava konusu tek unsurludur. İster kısmi ister bakiye alacağa ilişkin dava bakımından olsun dava konusu, talep sonucuna göre belirlenir. Bu nedenle usul

hukuku kurumlarının değerlendirilmesi, farklı talepleri konu edinen davalar bakımından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Davaların yığılması halinde birden fazla usulî talep, birbirinden bağımsız dava konularını belirlemektedir. Bu nedenle her bir usulî talebin farklı hukukî korunmayı (eda, tespit, inşai) konu edinebilmesi mümkündür. Usul ekonomisi gereği, delillerin gösterilmesi ve tahkikat ortak olacaktır. Usul hukuku kurumları bakımından her bir talep ayrı ayrı değerlendirilecek ve her bir talep hakkında ayrı ayrı karar verilecektir. Birden fazla vakıanın olması, çift unsurlu teorinin savunulmamasından dolayı bir dava yığılmasına sebep olmayacaktır.

Terditli davada, tek unsurlu teoriye göre, ister asıl talep isterse bunun reddi halinde fer'i talebe ilişkin olsun dava konusu edilen usulî talep, talep sonucuna göre belirlenir. Vakıaların ve hukukî sebebin tespiti maddi hukuka ilişkindir ve terditli davalar bakımından bunlar ancak talebin temellendirilebilmesi ya da ispatı bakımından önemlidir.

Edimin konusunun birden fazla (ve vakıanın tek) olduğu seçimlik davada, dava konusu, tek unsurlu teori gereği talep sonucuna göre belirlenmektedir.

Topluluk davasının görülebilmesi için hukukî uyuşmazlığın grup üyeleri bakımından ortak olması şarttır. HMK m. 113 gereği, tüzel kişiler bakımından açılacak tespit ve kaçınma davalarının konusunu belirlemek üzere talep sonucuna başvurulacaktır. Ancak bir öneri olarak, kollektif menfaate sahip kişileri bağlayan topluluk davasının benzer uyuşmazlıklarda yeknesak kararlar verilerek, çelişkili durumların ortaya çıkmasını engellemek ve vakıa tespitlerinin sonraki davalarda değerlendirilmesi açısından çekirdek teorinin kabul edilmesi amaca uygun olabilecektir.

Dava konusu, medenî yargının merkezi kavramlarından biri olduğundan, pek çok usul hukuku kurumu bakımından bunun yadsınamaz bir önemi vardır. Görevli mahkemenin tespiti, dava konusuna göre belirlenmektedir. Malvarlığı ve şahısvarlığına ilişkin görev ayrımında dava konusu ve aradaki hukukî ilişkiye göre

bir görev tespiti yapılırken; özel görevli mahkemeler bakımından dava konusu yanında tarafların sıfatının da önemli olduğu görülmektedir.

Yetki kurallarının salt dava konusuna göre belirlenebilmesi mümkün olmadığından, taraf menfaatleri ve hukukî uyuşmazlığın konusuna göre farklı ölçütler (vakıa, çekişme konusu, kişi ve zaman unsuru) esas alınarak yetki kurallarının belirlenmesi yoluna giidlmesi daha amaca uygun bir yaklaşımdır.

Dava konusuna ilişkin olumsuz bir dava şartı olan derdestlik, dava konusu, tarafları ve dava sebebi aynı olan davanın açılmış ve halen görülmekte olduğunu ifade eder. Tek unsurlu teori gereği dava konusu unsuru, talep sonucuna göre belirlenir. Görüldüğü üzere burada dava konusundan ayrı derdestliğin bir şart unsuru olan vakıaya ilişkin bu durum, onun dava konusunun bir unsuru olmadığına da göstergedir. Benzer bir durum kesin hüküm ile dava konusu arasında da vardır. Hüküm fıkrasına bağlı bir talebin daha önce kesinleşen maddi anlamda bir kesin hüküm ile aynı olması durumunda dava konularının aynı olduğundan söz edilir. Yani kesin hüküm, talep sonucunu oluşturan dava konusu üzerinde meydana gelir ve sadece hükme bağlanmış talepler bakımından sonuç doğurur. Kesin hüküm açısından dava konusunun yanında tarafların ve dava sebebi olan vakıaların varlığı (vakıanın, dava konusunun unsuru olmamakla birlikte) kesin hükmün unsurları olarak ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Dava konusu edilen usulî talebin kabul edilebilir olup olmadığı hukukî yarar kavramına ilişkindir. Davacının dava açmaktaki hukukî yararı, hukukî himaye talebinin mahkeme kararı ile elde edilmesine bağlıdır. Buna göre dava konusunu şekillendiren hukukî yararın tespiti, tek unsurlu teori gereği talep sonucuna göre belirlenecektir.

Davanın geri alınması, talep sonucuna ilişkin tasarrufu konu edinen bir işlem değildir. Dava konusu edilen talep sonucunda yer alan usulî talep (davalının açık rızası ile) geri alınmaktadır. Bu duruma vakıa ve talep sonucu etken değildir. Davasını geri alan davacı, tasarruf ilkesi gereği, yeni bir usulî talep ileri sürme imkânını kaybetmeyecektir.

Savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ve istisnaları açısından dava konusu, davacının talep sonucunda açıkça belirttiği iddiasına göre belirlenir. Teksif ilkesi gereği, talebin belli bir usul kesitine kadar yargılamaya getirilmiş olması gerekir. Tek unsurlu teori gereği talep sonucunun değiştirilmesi, artırılması veya genişletilmesi, bu bağlamda fer'i taleplerin ileri sürülmesi ve kısmi davada bakiye alacağın bu davaya dahil edilmesinde yasak söz konusu olacaktır. Karşı tarafın rızası veya ıslahla ise bu yasağın aşılması ve dava konusunun değiştirilmesi veya artırılması mümkün olacaktır.

İhtiyati tedbir bir dava değildir. Bu nedenle ister davadan önce isterse dava sırasında verilen ihtiyati tedbire ilişkin olsun, HMK m. 389, 1 gereği ihtiyati tedbir uyuşmazlık konusu hakkında verilir ve dava konusu uyuşmazlığın esasını çözümleyecek nitelikte bir tedbir kararının verilebilmesi mümkün değildir. Bu da esasında ihtiyati tedbirin dava konusu olan usulî talepten ziyade, maddi hukuka ilişkin olan çekişme konusu üzerinde söz konusu olabileceğini göstermektedir. İhtiyati tedbir dava konusu talebi ve unsurlarını içermediğinden, mahkeme bunun üzerinde hüküm tesis edemez ve mahkemece verilen tedbir kararı kesin hüküm de teşkil etmez. Ancak ihtiyati tedbir kararının mutlaka dava edilebilir bir talebe ilişkin olması gerekir.

Mahkeme, davacının talep sonucunda belirttiği tüm talepleri hakkında olumlu veya olumsuz bir karar vermek zorundadır. Ancak bazı taleplerin karşılanmaması ya da kararın hatalı olduğunun düşünülmesi halinde kararın yeniden incelenmesi bakımından başvurulan kanun yolları bakımından da usulî talebin önemli olduğu görülmektedir. İster ilk derece mahkemesinin kararı aleyhine başvurulan istinaf; istinaf üzerine verilen kararlar bakımından başvurulan temyiz ve kesinleşen kararlar aleyhine başvurulan yargılamanın yenilenmesi ve isterse bireysel başvuru bakımından olsun, bunlar kararın doğruluğunun farklı açılardan incelenmesini konu edinen usulî bir talebe dayanırlar.

Fer'i müdahil taraf olmadığından kendisi adına hukukî korunma talep etmez ve dava konusu üzerinde tasarruf imkânı da yoktur. Davanın ihbarı, dava konusu talebe ilişkindir. İhbarda asıl amaç, hem ilk davanın kazanılması hem de sonraki rücu ve

tazminat davasında ileri sürülebilecek haklarının korunması bakımından, davanın ihbarı ile, davayı ihbar eden tarafın maddi hukuk açısından sahip olduğu hukukî durumunun korunmasıdır. Bu durumda dava konusu, ilk davada değişecek olursa (ıslah ile) önceki ihbarın şartlarının da değişmesi sonucunu doğuracağından ihbarın hüküm doğurmaması gerekir. Asli müdahale, ilk davadan bağımsız olan bir davadır. Dava konusu da salt aslî müdahale davasının talep sonucuna göre belirlenir. Ancak aslî müdahale davası ilk davadaki çekişme konusuna ilişkindir. Bu talep, çekişme konusuna ilişkin olarak kısmî ya da tam bir nitelik taşıyabilir. Ancak ilk davadaki talepler ile aslî müdahale davasındaki talepler aynı olmak zorunda değildir. Aslî müdahalenin dava konusu açısından tek unsurlu teori gereği, talep esas alınarak bir belirleme yapılsa da çekişme konusu, buna ilişkin talepler ve bu taleplerin hukukî dayanağı ile çatışan talepler bakımından hukukî yararın olup olmadığı gibi şartların birlikte değerlendirilmesi ve bir sonuca varılması yerinde olacaktır.

Mecburi dava arkadaşlığı dava konusunun aynı olması halinde söz konusu olur. Dava konusu ise tek unsurlu teori gereği salt talep sonucu esas alınarak belirlenecektir. Yani aynı dava konusunun taraflar bakımından farklı vakıalara dayanması dava konusunun belirlenmesi bakımından bir farklılık yaratmayacaktır. Vakıalar sadece yürütülecek tahkikat işlemleri ve özellikle ispat bakımından önemli olacaktır. Ayrıca mecburi dava arkadaşları hakkında dava konusunun aynı olmasının sonucu olarak tek bir karar verilecektir. İhtiyarî dava arkadaşlığında ise, her bir dava arkadaşının davası birbirinden bağımsızdır. Bunun sonucu olarak da ayrı davalara bağlı olarak dava konuları her bir davada yer alan talep sonucuna göre belirlenecektir. Vakıaların ise dava konusuna ilişkin talep sonucunun yorumlanması için bir işlevi olacaktır. Kendine özgü bir usul hukuku kurumu olan iradî taraf değişikliği ile yeni bir dava ve yeni bir yargılama usulü gerçekleşecektir. Ancak bundaki amaç, dava konusuna hiç dokunulmaksızın, salt usulî süjeler üzerinde usul ekonomisi gereği bir değişiklik yapılmasının sağlanmasıdır. Çünkü dava değişikliği ile taraf değişikliği farklı kavramlardır. Bu nedenle davanın taraflarının değişmesi, dava konusu veya dava temeli olan vakıaların değişmesinden ayrı olarak düşünülmelidir. Fakat bu sonraki yargılama bakımından dava konusunda talep sonucuna bağlı olarak farklılık olmayacağını da göstermez. İradî taraf değişiminden

sonraki dava konusu, ilk davanın konusu ile aynı ya da benzer ise, önceki yargılamadaki sonuçlardan sonra yararlanılması mümkün olabilecektir.

Dava konusunun devrinde, eğer bu işlemi davalı yaparsa davacının devreden kişi ile aralarındaki davadan vazgeçerek, davayı devralan üçüncü kişiye yöneltmek veya davasını devreden tarafa karşı tazminat davasına çevirmek şeklinde bir seçimlik hakkı vardır. Bu kapsamda dava üçüncü kişiye karşı yöneltildiği zaman bir taraf değişikliğinin, tazminata çevrildiği zaman ise dava konusunda (netice-i talepte) bir değişikliğin yapıldığı kabul edilmektedir. Tek unsurlu teori gereği, dava konusu tazminata çevrildiği zaman dava konusunda bir değişiklik olacağını kabul bu teoriye uygun bir sonuçtur. Ayrıca maddi hukuk ile bağlılığı ve bu noktada sıfat ile arasında kurulan ilişki ve bazı durumlarda talep kavramından ayrılıyor olması gereği dava konusunun devri kurumunda çekişme konusu kavramının kullanılması amaca daha uygun olacaktır.

Karşı dava ile asıl davanın dava konuları da birbirinden bağımsızdır ve her iki davanın dava konusu tek unsurlu teori gereği, talep sonucuna göre belirlenir. Asıl davanın herhangi bir sebeple (feragat, kabul, sulh ya da davanın geri alınması) sona ermesi, karşı davanın görülüp karara bağlanmasına engel olmaz, hükmü (HMK m. 134) de her iki davanın dava konularının farklı olduğuna da bir göstergedir. Aradaki takas veya mahsup ilişkisi ya da başka bir bağlantıdan dolayı, tahkikat ortak yürütülmekle birlikte, her dava konusu hakkında ayrı ayrı karar verilmektedir.

Ön sorun bir dava değildir ve her zaman davaya sebep olacak bir ön sorun olmak zorunda da değildir. Ancak ön sorun olabilecek bir husus başka bir davanın konusu olacak nitelik taşırsa işte bu durumda, her iki dava aynı mahkemede açılmış ve bağlantı da varsa mahkeme iki davanın birleştirilmesine karar verebilir; davalar ayrı mahkemelerde görülüyorsa ve talep üzerine birleştirilmemişse de davaların ayrı mahkemelerde görülmesi gerekir. Görülmekte olan bir dava bakımından ortaya çıkan bir ön sorun, daha önce başka bir mahkemede asıl sorun olarak ele alınmış ve bunun hakkında verilen karar kesinleşmişse, artık onun başka bir mahkemede ön sorun olarak ele alınıp değerlendirilmesi kesin hüküm bakımından mümkün değildir. Çünkü asıl dava konusu olarak ortaya çıkan bu hususun tekrar incelenebilmesi kesin

hüküm nedeniyle mümkün değildir. Bekletici sorunda ise kural olarak her zaman bir dava konusu oluşturacak nitelikte sorunun varlığı, ön sorundan farklı olarak gereklidir. Burada kullanılan dava konusu kavramı da talep sonucu ile ilgili olan bir kavramdır. Bekletici sorun kararının verilmesi üzerine beklenen mahkemenin verdiği karar bakımından derdestlik söz konusu olabilirken; kesin hüküm doğurması ancak bazı istisnai durumlarda mümkündür.

Tek unsurlu teori gereği birleştirilmesine ya da ayrılmasına karar verilen davaların, dava konuları talep sonucuna göre belirlenir. Bunlar birbirinden ayrı davalar olmakla birlikte, ifade edilen sebeplerden ötürü (dava sebebinin ya da talep sonucunun aynı ya da benzer olmasından) ortak olan bağlantı şartına bağlı olarak birlikte görülme ihtiyaçları hasıl olmakta; ya da bağlantı olmadığı veyahut olmakla birlikte usul ekonomisi ve yargılamanın yürütülebilmesi adına uygun olmadığı görüldüğünde bu davaların ayrılması gerekmektedir.

Tasarruf ilkesinin bir sonucu olarak, davacı dava açıldıktan sonra dava konusu üzerinde tasarruf edebilme imkânına sahiptir. Feragat ve kabul talep sonucu bakımından söz konusu iken, sulh bakımından kanunun uyuşmazlık kavramını kullanması, HMK m. 313, 3'de yer alan, dava konusunun dışında kalan hususların da sulhun kapsamına dahil edilebilmesinden dolayıdır. Böylece sulhe eklenen talep de dava konusunun bir parçası haline gelecek ve hem bu talep sonucu hem de sulhun kapsamına eklenecek olan talep bakımından dava sona ermiş olacaktır.

Son olarak dava konusu, hükmün icrası bakımından da önemli olan bir kavramdır. Davacının dava dilekçesinde talep ettiği miktarın değil, yargılama sonucunda hüküm fıkrasında yer alan talebin kabul edilen kısmının icrası söz konusu olacaktır. Ancak tamamen yargılama hukukuna özgü bir kavram olan usulî talep kavramının, icra hukukunda kullanılması gerek salt eda hükmü içeren ilamların icrasının söz konusu olması, gerekse usulî talebi konu edinen tespit ve inşai davalar bakımından ayrı bir takip prosedürünün öngörülmemiş olması gereği, icra hukukunda kullanılmasına imkân yoktur. Bu nedenle hükmün icrası bakımından, icra edilebilir bir maddi talebin kabulü amaca daha uygun olacaktır.

B. OLMASI GEREKEN HUKUK (DE LEGE FERANDA) AÇISINDAN GETİRİLEN VE BU BAĞLAMDA SÖZ KONUSU OLAN KANUN DEĞİŞİKLİĞİ ÖNERİLERİ

Birinci olarak, dava konusunun ne olduğu ortaya konulurken maddi hukuk ve usul hukuku temelli tartışmalar yapılmış ve esasında dava konusunun belirlenmesi açısından medenî usul hukukunun amacının da ne olduğu kimi zaman sorgulanmıştır. Bu durumun önüne geçilebilmesi adına medenî usul hukukunun amacının ne olduğunun açık kanunî bir düzenleme ile hüküm altına alınması bu konudaki tartışmaların ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dava konusu tartışmalarının da bir nebze olsun son bulmasını sağlayacaktır. Ayrıca bunun yanında, dava konusuna ilişkin tartışmaların son bulması ve yeknesak bir uygulamanın yapılabilmesi adına Hukuk Muhakemeleri Kanunumuzda "dava konusunun talep sonucuna yönelik bir usulî talep olduğuna ilişkin irade" açıklığa kavuşturulmalı ve bu amaçla, dava konusu kavramının tanımlanması yoluna gidilmelidir. Her ne kadar TCK m. 6'daki gibi, kavramların tanımlanması usulü, HMK'da öngörülmemiş olsa da, İİK m. 23'deki gibi en azından dava konusunun içeriğinin dahi ne olduğunun düzenleme altına alınması, dava konusuna ilişkin uzun yıllar süren bu tartışmaların son bulması açısından faydalı olacaktır.

İkinci olarak, dava konusunun hep dava sebebi hasebiyle tartışılıyor olması ve bu konudaki tartışmaların da dava sebebinin vakıalar olması gerektiği yönündeki çoğunluk düşüncesi ile aşılmış olması gereği, kanunda dava sebebi kavramının da tanımlanması yoluna gidilmelidir. Böylece bu durum, Türk hukukunda en azından kanunun zımni iradesinin de vakıaların, dava konusunun bir unsuru olmadığı yönündeki düşüncesini destekler nitelikte olacaktır.

Üçüncü olarak, dava konusu kavramı yanında bazı davalar (müdahalenin men'i davası) ve bazı usul hukuku kurumları (ihtiyati tedbir, dava konusunun devri) bakımından özellik gösteren ve durumun daha açık ve net bir şekilde ortaya konulmasını sağlayan ve maddi hukuka ilişkin bir kavram olan "çekişme konusu" kavramının da kanuna eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Dördüncü olarak, dava konusu ve dava konusunun değerinin farklı kavramlar olması ve farklı içerik ve sonuçları ihtiva etmesi gereği, kanun hükmünde de ayrı ayrı ifade edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Buna ilişkin olarak HMK m. 119'a eklenecek bir düzenleme ile bu durum açıklığa kavuşturulabilir.

KAYNAKÇA

Aday, Nejat, Özel Hukukta Yüklenti Kavramı ve Sonuçları, İstanbul 2000.

Akcan, Recep, Usul Kurallarına Aykırılığa Dayanan Temyiz Nedenleri, Ankara 1999 **(Akcan – Temyiz).**

Akcan, Recep, Yargıtay Kararlarındaki "Güçlü Delil" Kavramının Hukukî Niteliği, SÜHFD, Y. 2004, C. 12, S. 1-2 (s. 7-24) **(Akcan – Güçlü Delil).**

Akcan, Recep, Hükmün Bozulmasından Sonra Islah, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, C. II, İstanbul 2003, (s. 859-889) **(Akcan – Islah).**

Akıncı, Şahin, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Konya 2006.

Akıntürk, Turgut, Türk Medenî Hukuku, Teni Medenî Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, 2. C. , Yenilenmiş 9. B., İstanbul 2004.

Akil, Cenk, Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi, AÜHFD 2008/3, C. 57, (s. 1-57) **(Akil – İlke).**

Akil, Cenk, Kısmî Dava, Ankara 2013 **(Akil – Kısmî).**

Akil, Cenk, Medenî Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti, AÜHFD, 2009/1, (s. 1-62) (**Akil – Delil Tespiti**).

Akil, Cenk, Medenî Muhakeme Hukukunda Karşı Dava, TAAD, Y. 7, S. 24, 2016, (s. 89-119) **(Akil – Karşı Dava).**

Akil, Cenk, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Sulhe ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi, GzÜHFD, C. XVI, Y. 2012, S. 4, (s. 1-18) **(Akil – Sulh)**.

Akil, Cenk, İstinaf Kavramı, Ankara 2010 **(Akil – İstinaf).**

Akil, Cenk, Genel Hatlarıyla Alman Medenî Yargılama Hukukunda Kısmî Hüküm, İÜHFM 2012, C. 70, S. 1, (s. 179-201) **(Akil – Kısmî Hüküm)**.

Akil, Cenk, Yeni İsviçre Federal Medenî Usul Yasası'nda Yer Alan Topluluk Davası (m. 89) Üzerine Kısa Bir Not, TBBD 2001/95, (s. 163-173) **(Akil – Topluluk Davası).**

Akkan, Mine, Medenî Usul Hukukunda Etkin Hukukî Koruma, Legal MİHDER 2007/1, S. 6, (s. 29-68) **(Akkan – Etkin Koruma)**.

Akkan, Mine, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017 **(Akkan - Pekcanıtez Usul).**

Akkan, Mine, İcra Hukukunda Menfî Tespit ve İtirazın İptali Davası Arasındaki Derdestlik Ve Kesin Hüküm İlişkisi, DEÜHFD, C. 12, S. 2, Y. 2010, (s. 1-41) **(Akkan – MTD ve İtirazın İptali).**

Akkaya, Tolga, Medenî Usul Hukukunda İstinaf, Ankara 2009 **(Akkaya – İstinaf).**

Akkaya, Tolga, Medenî Usul Hukuku Bakımından Boşanma Davası, Ankara 2017 **(Akkaya – Boşanma)**.

Akkurt, Sinan Sami/ Erdoğan, Kemal/ Tokat, Hüseyin, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Özel Hükümler (Özel Borç İlişkileri), Ankara 2018.

Akman, Ahmet, 1917 Tarihli Usul-i Muhakeme-i Şer'iye Kararnamesi ve Tahlili, İstanbul 1985 (Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi).

Aksoy, Elif, Objektif Dava Birleşmesi, TBBD, Mart – Nisan 2015, S. 117, (s. 201-231).

Akyol, Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, İstanbul 2006 **(Akyol – Dürüstlük).**

Akyol, Şener, Medenî Hukukta Çelişki Yasağı, İstanbul 2007 **(Akyol – Çelişki).**

Akyol Aslan, Leyla, Medenî Usul Hukukunda Delil Tespiti (Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre), Ankara 2011 (**Akyol Aslan – Delil Tespiti)**.

Akyol Aslan, Leyla, Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara 2011 (**Akyol Aslan – Feragat)**.

Akyol Aslan, Leyla, Dava Konusu Dışında Kalan Hususların Sulhun Kapsamına Dahil Edilmesi (HMK m. 313/3), Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 167-201) **(Akyol Aslan – Sulh).**

Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukukunda Dava Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü), İstanbul 1999 **(Alangoya - Ortaklık).**

Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul 1979 **(Alangoya – Vakıaların ve Delillerin Toplanması).**

Alangoya, Yavuz, Kanun Yolunun Anayasal Temeli ve HUMK m. 427 Hükmü İle Kanun Yolu Kapatılmış Olan Kararlara Karşı Kanun Yoluna Müracaat İmkânı, Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 17-48) **(Alangoya – Kanun Yolu).**

Alangoya, Yavuz, Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkındaki Düşünceler (Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 21-84) **(Alangoya – Tarafta İradî Değişme).**

Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukuku Esasları I, İstanbul 2000 **(Alangoya – Usul-I).**

Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukuku Esasları II, İstanbul 2000 **(Alangoya – Usul-II).**

Alangoya, Yavuz, Medenî Usul Hukukunun Amacı ve Sosyal Karakteri Açısından Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı'nın Bazı Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 33-57) **(Alangoya – HMK Tasarı).**

Alangoya, Yavuz, Kısmî Dava Hususunda Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun Bir Kararı Hakkında, Kazancı Hukuk Dergisi, 2004 Ağustos, S. 2, (s. 27 vd.) **(Alangoya – Kısmî Dava).**

Alangoya, Yavuz, Dava Temeli, Hâkimin Dava Malzemesinin Toplanmasındaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 283-331) **(Alangoya – Dava Temeli)**.

Alangoya, Yavuz, İsviçre'de Yeni Federal Medenî Usul Kanununa Doğru, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 333-356) **(Alangoya - Federal Usul Kanunu)**.

Alangoya, Yavuz, "Davanın Esasını Çözümleyecek veya Böyle Bir Sonuç Doğuracak Biçimde İhtiyati Tedbir Karar"ları Hakkında, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 357-382) **(Alangoya - İhtiyati Tedbir)**.

Alangoya, Yavuz, "Yazılı Yargılama Usulü" Hakkında Bazı Düşünceler, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 479-496) **(Alangoya - Yazılı Yargılama Usulü)**.

Alangoya, Yavuz, Yargılama Hukukumuzda Bir "Sorun", Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 497-504) **(Alangoya - Sorun)**.

Alangoya, Yavuz, 6100 Sayılı Kanun Hakkında Mülâhazalar, Yavuz Alangoya Makaleler, 1. B., İstanbul 2012, (s. 505 -515) **(Alangoya - Mülâhaza).**

Alangoya, Yavuz, İsviçre Hukukunda Çekişmesiz Yargıya (Nizasız Kaza) İlişkin Düşünceler, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 110-126) **(Alangoya – Nizasız Kaza)**.

Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, Kamil/ Deren-Yıldırım, Nevhis, Medenî Usul Hukuku Esasları, 7. B., İstanbul 2009.

Albayrak, Hakan, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat, Ankara 2013.

Albrecht, Hendrik, Die Streitsache im Deutschen und Englischen Zivilverfahren, Hamburg 2012.

Ali Haydar Efendi, Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm, C. 4, İstanbul 1330.

Althammer, Christoph, Streitgegenstand und Interesse, Tübingen 2010. **(Althammer – Interesse).**

Althammer, Christoph, Streitgegenstandslehre von Karl Heinz Schwab im Zivilprozessordnung des 21. Jahrhunderts, ZZP 123. Band (2010), (s. 163-184) **(Althammer – Lehre).**

Anıl, Yaşar Şahin, Hukuk Davalarında Hâkimin Kendiliğinden Yapacağı İncelemeler, AD 1982, S. 2, Y. 1973, (s. 331-343).

Ansay, Sabri Şakir, Hukuk Yargılama Usulleri, 7. B, Ankara 1960 **(Ansay – Usul).**

Ansay, Sabri Şakir, Islah, AÜHFD 1950, C. VII/1-2, (s. 122-129) **(Ansay – AÜHFD).**

Ansay, Sabri Şakir, Islah, AD 1936/24, (s.1838-1847) **(Ansay – AD).**

Ansay, Sabri Şakir, Islah "Reforme", CA 7. sene Şubat 1929, s. 78-79, s. 4751-4760/48-58) **(Ansay – Reforme)**.

Antalya, O. Gökhan, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. I, 1. B., İstanbul 2015.

Aras, Aslı, Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü (6100 Sayılı HMK Çerçevesinde Çekişmesiz Yargı Usulü), Ankara 2017.

Arens, Peter, Streitgegegenstand und Rechtskraft im aktienrechtlichen Anfechtungsverfahren, Bielefeld 1960.

Aslan, Kudret, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Davaya Son Veren Taraf İşlemlerine İlişkin Hükümleri Hakkında Düşünceler, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 307-377) **(Aslan – Davaya Son Veren İşlemler)**.

Aslan, Kudret, Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması, Ankara 2016 **(Aslan - Davanın Geri Alınması)**.

Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel, Medenî Usul Hukuku, 4. B., Ankara 2018 (**Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz – Usul)**.

Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, **Sema,** İcra ve İflas Hukuku, 1. B., Ankara 2016 **(Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz – İcra)**.

Arslan, Ramazan, Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği, ABD 1988/5-6, (s. 722 vd.) **(Arslan – Kesin Hüküm).**

Arslan, Ramazan, Medenî Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977 **(Arslan – Yenilenme)**.

Arslan, Ramazan, Medenî Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara 1989 **(Arslan – Dürüstlük).**

Arslanpınar, Tuğçe, Medenî Yargılama Hukukunda Karşı Dava, Ankara 2017.

Apaydın, H. Yunus, İslam Hukuk Usulü, Kayseri 2016.

Aşık, İbrahim, Medenî Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Ankara 2012 **(Aşık – Bekletici Sorun)**.

Aşık, İbrahim, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Yetki Sözleşmesi, TBBD, 2011/97, (s. 11-48) **(Aşık – Yetki)**.

Atalay, Oğuz, Medenî Usul Hukukunda Menfî Vakıaların İspatı, İzmir 2001.

Atalay, Oğuz, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017 (**Atalay - Pekcanıtez Usul).**

Atalı, Murat, Medenî Usul Hukukunda Davanın İhbarı, Ankara 2007 (**Atalı – İhbar**).

Atalı, Murat, Medenî Usul Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı, Ankara 2014 (**Atalı – Aleyhe Bozma**).

Atalı, Murat, Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 50-101) **(Atalı – Çekişmesiz Yargı)**.

Atalı, Murat, Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması, Haluk Konuralp Anısına Armağan, C. 1, Ankara 2009, (s. 139-161) **(Atalı – Vakıalar)**.

Atalı, Murat, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017 (**Atalı - Pekcanıtez Usul**).

Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin, Medenî Usul Hukuku, Ankara 2018.

Atar, Fahreddin, İslâm Adliye Teşkilâtı, 3. B, Ankara 1991.

Avcı, Mustafa, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Güncelleştirilmiş 7. B, Konya 2018 **(Avcı – Hukuk Tarihi)**.

Avcı, Mustafa, Mecelle'ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği, TAAD, Y. 2017, S. 27, (s. 33-58) **(Avcı – Hâkimin Nitelikleri)**.

Avcı, Mustafa, Türk Hukukunda Hâkimin Görevi İhmal Suçu, Kamu Hukuku Arşivi, Haziran 1999, (s. 75-95) **(Avcı – İhmal Suçu)**.

Ayan, Mehmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 11. B, Konya 2016 **(Ayan – Borçlar)**.

Ayan, Mehmet, Medenî Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 5. B., Konya 2009 **(Ayan – Giriş)**.

Ayan, Mehmet, Eşya Hukuku I, Zilyetlik ve Tapu Sicili, 8. Tıpkı B., Konya 2013 **(Ayan – Eşya)**.

Aydemir, Fatih, Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi, 1. B., İstanbul 2017.

Balzer, Christian, Das Urteil im Zivilprozess, Berlin 2007.

Barlas, Nami, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Alman Medenî Kanunundaki Düzenlenme Tarzı ve Eleştirisi, İÜHFM, C. LV, S. 3, Y. 1997, (s. 191-208).

Baumbach, Adolf/ Lauterbach, Wolfgang/ Albers, Jan/ Hartmann, Peter, Zivilprozessordnung, 71. Auflage, München 2013.

Baumgärtel, Gottfried, Zur Lehre vom Streitgegenstand, (JUS München, Berlin und Frankfurt 1974, (s. 69-75).

Baumstark, Norbert, Drittwiderklage, Baden 2008.

Bayındır, Abdülaziz, İslâm Muhakeme Hukuku, İstanbul 1986.

Bayram, Arif, Birlikte Dava Açılmasında Davaların Aynı Sebepten Doğmuş Olmasının Anlamı, AD, S. 1-6, Y. 1977, (s. 282-287).

Becker Eberhard, Ekkehard, Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilme İlkesinin Esasları ve Sınırları, İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku, (Derleyen: Yıldırım, Kamil), İstanbul 2002, 4. B, (s. 17 vd.).

Behre, Otto Peter, Der Streitgegenstand des Wiederaufnahmeverfahrens, Duncker, Humblot, Berlin 1968.

Behrends, Heinrich, Die Anspruchshäufung im Zivilprozeß, Berlin 1935.

Behringer, Peter Christian, Streitgegenstand und Bindungswirkung im Urkundenprozess, Duncker, Humblot, Berlin 2007.

Beinert, Bernhard Georg, Der Umfang der Rechtskraft bei Teilklagen, Hamburg 1999.

Belgesay, Mustafa Reşit, Dava Teorisi, İstanbul 1943 **(Belgesay – Teori).**

Belgesay, Mustafa Reşit, Dava Olunan Şeyin Temliki, İÜHFM 1944/3-4, (s. 872-875) **(Belgesay – Temlik).**

Belgesay, Mustafa Reşit, Medenî Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. 1, İstanbul 1939 **(Belgesay - Şerh).**

Belgesay, Mustafa Reşit, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Yapılması Gereken Tadilat, İÜHFM, C. XIII, S. 1, Y. 1947, (s. 156-174) **(Belgesay - Tadilat).**

Belgesay, Mustafa Reşit, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Rasyonel Tefsiri, Gerekli Tadilleri, Bir Proje, İstanbul 1947 **(Belgesay - Proje).**

Berki, Ali Himmet, Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye), Ankara 1959.

Berki, Ali Himmet, Davanın Hitamı ve Sulh, AD 1937, S. 4, (s. 295-302) **(Berki – Sulh)**.

Berkin, Necmeddin, Medenî Usul Hukuku Rehberi, İstanbul 1982 **(Berkin – Usul).**

Berkin, Necmeddin, Alman Hukuk Prosedürünün Oluşumu Bakımından Dava ve Kaza Mefhumları, İÜHFM 1950, C. XVI, S. 1-2, (s. 390-418) **(Berkin – Dava ve Kaza).**

Bilge, Necip, Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1967 **(Bilge – Yargılama)**.

Bilge, Necip, Medenî Yargılama Hukukunda Karar Düzeltme, Ankara 1973 **(Bilge – Karar Düzeltme).**

Bilge, Necip, Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları, Ankara 2013 **(Bilge – Başlangıç)**.

Bilge, Necip/ Önen Ergun, Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, 3. B, Ankara 1978.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukukî İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, C. 8, İstanbul 2013.

Bischofberger, Walter, Parteiwechsel im Zivilprozess unter besondere Berücksichtigung des deutschen und des Zürcherischen Zivilprozessrechts, Zürich 1973.

Blomeyer, Arwed, Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları, (çev. İrfan Yazman), AÜHFD, 1968/ 3-4, (s. 225-238) **(Blomeyer – Kesin Hüküm).**

Blomeyer, Arwed, Beiträge zur Lehre vom Streitgegenstand, Festschrift der Juristischen Fakultät der Freien Universität Berlin zum 41. Geburtstag in Berlin, Berlin und Frankfurt 1965, s. 51vd. **(Blomeyer – Streitgegenstand).**

Blomeyer, Arwed, Zum Urteilsgegenstand im Leistungsprozeβ, Festschrift für Friedrich Lent zum 75. Geburtstag, München und Berlin 1957, (s. 43-88) **(Blomeyer – Urteil).**

Blomeyer, Arwed, Zivilprozeβrecht, 2. Auflage, Berlin 1985 **(Blomeyer – Zivilprozeβrecht).**

Bochum, Werner Schubert, Klageantrag und Streitgegenstand bei Unterlassungsklagen, (ZZP, 1972/2, 85. Band, (s. 29-51)).

Bolayır, Nur, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, İstanbul 2014 **(Bolayır – Delillerin Toplanması)**.

Bolayır, Nur, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Yetki Sözleşmeleri, İBD, C. 85, S. 5, (s. 131-147) **(Bolayır – Yetki)**.

Boran Güneysu, Nilüfer, Medenî Usûl Hukukunda Karar, Ankara 2014.

Böhm, Peter, Die Ausrichtung des Streitgegenstand am Rechtsschutzziel, Festschrift für Winfried Kralik zum 65. Geburtstag Wien 1986, (s. 83-123).

Börü, Levent, Dava Konusunun Devri, Ankara 2012 **(Börü – Devir).**

Börü, Levent, Dava Konusu Kavramı ve Teoriler, Batider 2012/2, C. XXVIII, (s. 257-292) **(Börü – Teori).**

Börü, Levent, Tarafta (İradî) Değişim, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 1, Ankara 2014, (s. 588-629) **(Börü – İradî).**

Börü, Levent, Sıfat ve Dava Takip Yetkisi, BATİDER, 2011, C. XXVII, S. 3, (s. 249-278) **(Börü – Sıfat).**

Börü, Levent, Medenî Usul Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, Ankara 2016 (**Börü – Somutlaştırma Yükü).**

Bötticher, Eduard, Zur Lehre Vom Streitgegenstand im Eheprozess, (Festgabe für Leo Rosenberg, München und Berlin 1949, (s. 73-97)) **(Bötticher – Eheprozess)**.

Bötticher, Eduard, Prozeβrecht und Materielles Recht, ZZP, 85. Band, Köln, Berlin, Bonn, München 1972, (s. 1-29) **(Bötticher – Materielles Recht)**.

Brenner, Monika, Die Parteiwechsel im Zivilprozess als Folge des Bundesprivatrechts, Bamberg 1992.

Brox, Hans, Die objektiven Grenzen der materiellen Rechtskraft im Zivilprozeβ, (JUS München, Berlin und Frankfurt 1962, (s. 121-129)).

Budak, Ali Cem, Medenî Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması, İstanbul 2000 **(Budak – Üçüncü Kişi).**

Budak, Ali Cem, Kara Avrupası ve Anglo- Amerikan Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm: Türkiye İngiltere Örnekleri, İstanbul 1991 (Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi) **(Budak – Kesin Hüküm)**.

Budak, Ali Cem, Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 128-187) **(Budak – Çekişmesiz Yargı)**.

Budak, Ali Cem, Prof. Dr. Baki Kuru'nun "Nizasız Kaza" İsimli Eserinden Beri Çekişmesiz Yargı Alanında Meydana Gelen Başlıca Değişiklikler, 75. Yaş Günü için Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, TBB, Ankara 2004, (s. 273-306) **(Budak – Çekişmesiz Yargı Değişiklik).**

Budak, Ali Cem, Belirsiz Alacak Davası, Bankacılar Dergisi, Y. 2015, Özel Sayı, (s. 82-86) **(Budak – BAD).**

Budak, Ali Cem/ Karaaslan, Varol, Medenî Usul Hukuku, Güncellenmiş 2. B., Ankara 2018.

Bulut, Uğur, Medenî Usul Hukukunda Davaların Yığılması (Objektif Dava Birleşmesi), Ankara 2017.

Burcuoğlu, Haluk, Takas Savunmasının Niteliği, BBD, Y. 1984, S. 19, (s. 17-21).

Buz, Vedat, Yargılamada Takas, Maddi Hukuka Dönüş, Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Armağan, (s. 613-650).

Bülbül, Zekeriya, Osmanlı Müesseseleri ve Medenîyet Tarihi, 4. B, Konya 2009.

Carnuletti, Francesso, İhtilaf ve Yargılama (Çeviren: Metin Tuluay), İÜHFM 1980, S. 1-4, C. XLIV, (s. 247-269).

Chang, Seok-cho, Das Verhältnis der gerichtlichen Aufklärungspflicht aus § 139 Abs. 1 S. 2 ZPO und der gerichtlichen Hinweisplichts aus § 139 Abs. 2 ZPO, Bonn 2003.

Cin, Halil/ Akyılmaz, Gül, Türk Hukuk Tarihi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. B., Konya 2011.

Çenberci, Mustafa, Hukuk Davalarında Kesin Hüküm, Ankara 1965.

Çetin, İbrahim, Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi, Sayıştay Dergisi, Mayıs 2010/78, (s. 81-109).

Çil, Şahin, Islahla Dava Konusunun Artırılması, AD 2002 Ocak, S. 10, (s. 57-68).

de Boor, Hans Otto, Zur Lehre vom Parteiwechsel und wom Parteibegriff, Leipzig 1941.

Demir, Abdullah, Mecelle'nin Küllî Kaideleri, Âtıf Bey, İstanbul 2008.

Deren-Yıldırım, Nevhis, Hâkimle Tarafların İşbirliği İlkesi ve Yarattığı İdeolojik Çağrışımlar, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 20014, (s. 817-832) (**Deren-Yıldırım – İşbirliği).**

Deren-Yıldırım, Nevhis, İstinafın Gerekçelendirilmesi ve İstinaf Sebepleri, Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan, Ankara 2006, (s. 693-712) **(Deren-Yıldırım – İstinaf Sebepleri).**

Deren-Yıldırım, Nevhis, "Die Kooperationmaxime und ihre ideologischen Aspekte", Festschrift für Walter H. Rechtsberger zum 60. Geburstag, Wien, Springer Verlag 2005.

Deren-Yıldırım, Nevhis, Teksif İlkesi Açısından İstinaf, İstinaf Mahkemeleri (Uluslararası Toplantı), Barolar Birliği Yayını, Ankara 2003.

Deren-Yıldırım, Nevhis, Türk İsviçre ve Alman Medenî Usul Hukukunda Kesin Hükmün Subjektif Sınırları, İstanbul 1995. (**Deren-Yıldırım – Kesin Hüküm**)

Deren-Yıldırım, Nevhis, Dava Şartı Olarak Hukukî Himaye İhtiyacına Eleştirel Bir Bakış, YD 1995/3, (s. 224-243). (**Deren-Yıldırım – Hukukî Himaye)**.

Deren-Yıldırım, Nevhis, Kollektif Hukukî Himaye, Medenî Usul Hukukunda Sonun Başlangıcı Mı, Etkin Hukukî Himayenin Vazgeçilmez Unsuru Mu? (YD 1997/1-2, (s. 137-154) **(Deren-Yıldırım - Kollektif Hukukî Himaye).**

Detterbeck, Steffen, Streitgegenstand, Justizgewährungsanspruch und Rechtsschutzanspruch, AcP, Tübingen 1992, (s. 325-340).

Deynekli, Adnan, Medenî Usul Hukukunda Islah, Ankara 2013.

Di Marzo Salvatore, Roma Hukuku (çev. Umur, Ziya), 2. B, İstanbul 1959.

Domaniç, Hayri, Hukukta Kaziyyei Muhakeme ve Nisbi Kuvveti, İstanbul 1964.

Dölle, Hans, Verhandlung des 42. deutschen Juristentages in Düsseldorf 1957, Bd. II.

Dural, Mustafa/ Öğüz, Tufan/ Gümüş, Alper, Türk Özel Hukuku, C. 3, Aile Hukuku, İstanbul 2005.

Durman, Okay, İsviçre Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Basitleştirilmiş Usul Hükümlerine İlişkin Değerlendirmeler, MİHDER, C. 7, S. 20, 2011/3, (s. 43-78).

Edis, Seyfullah, Hukukun Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi, AÜHFD, C. XXX, Y. 1973, S. 1-4, (s. 171-196).

Ekelöf, Per Olaf, Der Prozeβgegenstand - Einlieblingskind der Begrifsjurisprudenz, ZZP 1972/2 (85), (s. 145-159).

Ekinci, Ekrem Buğra, Osmanlı Hukuku, İstanbul 2008.

Ekinci, Ekrem Buğra, İslâm Hukuku ve Önceki Şeriatler, İstanbul 2003.

Ercan, İbrahim, Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri, SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayı, C. 4, S. 2, Y. 2014, (s. 249-269) **(Ercan – İlke)**.

Ercan, İbrahim, Medenî Usul Hukukunda İhtiyati Tedbir, Konya 2012 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) **(Ercan – Tedbir).**

Ercan, İbrahim, Belirsiz Alacak ve Tespit Davası, Konya 2013 **(Ercan – BAD)**.

Ercan, İbrahim, Richter und Partei im Scheidungsverfahren, Eine rechtsvergleichende Studie zum deutschen, schweizerischen und türkischen Recht, München 2000 **(Ercan – Scheidungsverfahren).**

Ercan, İbrahim, Güncel Tartışmalar Işığında Hukuk Yargısı Bağlamında Alman İstinaf Sistemi, Prof. Dr. Hayri Domaniç'e Armağan, C. I, İstanbul 2001, (s. 671-741) **(Ercan – İstinaf).**

Erdönmez, Güray, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., C. I, İstanbul 2017 **(Erdönmez – Pekcanıtez Usul).**

Eren, Fikret, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 18. B, Ankara 2015.

Ergenekon, Yılmaz, Türk Borçlar Hukukunda Müruru Zamanın Kat'i (ve Tatili İle Mukayesesi), Ankara 1960.

Erişir, Evrim, Medenî Usul Hukukunda Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti, İzmir 2007 **(Erişir – Ehliyet)**.

Erişir, Evrim, Geçici Hukukî Korumanın Temelleri ve İhtiyati Tedbir Türleri, İstanbul 2013 **(Erişir – Tedbir).**

Ermenek, İbrahim, Hakem Yargılamasında Bağlantılı Davalar, DEÜHFD 2014, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez Armağanı, C. 16, Özel Sayı, (s. 1215-1252) **(Ermenek – Bağlantı).**

Ermenek, İbrahim, Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması, Ankara 2014 **(Ermenek – Birleşme).**

Ermenek, İbrahim, Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul, Ankara 2009 **(Ermenek – Kabul).**

Ermenek, İbrahim, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Ön İnceleme, İNÜHFD, C. 2, Y. 2001, S. 1, (s. 139-175) **(Ermenek – Ön İnceleme)**.

Esener, Turhan, Hukuk Başlangıcı, Genel Hukuk Bilgisi, Yeniden Gözden Geçirilmiş 7. B., İstanbul 2004.

Fenge, Hilmar, Rechtskraftstreckung und Streitgenossenschaft zwischen Hauptschuldner und Bürger, NJW, 24. Jahrgang, München und Frankfurt am Main 1971, (s. 1920-1923).

Festl, Elmar, Die Übernahme Von Prozessergebnissen Bei Klageänderung und Parteiwechsel, Regensburg, s. 1969.

Gaul, Hans Friedhelm, Yargılamanın Amacı - Güncelliğini Koruyan Bir Konu (çev. Nevhis Deren – Yıldırım), İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku (der. Yıldırım, M. Kamil), 3. B., İstanbul 2002, (s. 82-117) **(Gaul – İlkeler)**.

Gaul, Hans Friedhelm, Hukukun Esasları ve Hukuk Dogmatiği Bakımından Hakkın İcra Yoluyla Elde Edilmesi (çev. Nevhis Deren – Yıldırım), (Gaul, Hans Friedhelm/ Nevhis Deren – Yıldırım, İcra Hukuk Analizleri, 5. B., İstanbul 2016 adlı eserinden), (s. 25-84) **(Gaul – İcra)**.

Gençcan, Ömer, 6100 sayılı HMK Hükümlerine Göre Boşanma Usul Hukuku, Ankara 2016.

Goedelt, Uwe, Die Zulässigkeit der Berufung bei objektiver Klagehäufung und Klageverbindung im sozialgerichtlichen Verfahren, St. Augustin 1977.

Görgün, Şanal/ Börü, Levent/ Toraman, Barış/ Kodakoğlu, Mehmet, Medenî Usul Hukuku, 7. B., Ankara 2018.

Göttingen, Mühl, Die Bedeutung des Sachverhalts für den Begriff des Streitgegenstandes bei Leistungsklagen in der Rechtsprechung, NJW, München un Berlin 1954, (s. 1665-1669).

Gözler, Kemal, "Res Iudicata'nın Türkçesi Üzerine", AÜHFD, C. 56, S. 2, Y. 2007, (s. 45-61) **(Gözler – Res Iudicata)**.

Gözler, Kemal, Hukuka Giriş, 13. B., Bursa 2016 **(Gözler – Giriş)**.

Guldener, Max, Schweizerisches Zivilprozessrecht, 3. Auflage, Zürich 1979.

Günal, A. Nadi, Roma Medenî Usul Hukukunda Yargılama Süreci ve İstinaf, Ankara 2007.

Gündüz, Tufan, Osmanlı Teşkilat Tarihi, El Kitabı, 2. B., Ankara 2013.

Gür, A. Refik, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul 1951.

Gürdoğan, Burhan, Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı, Ankara 1960 **(Gürdoğan – Kesin Hüküm).**

Gürdoğan, Burhan, Vakıa ve Hukuk, Zeki Mesut Alsan'a Armağan, SBFD 1957, (s. 258-285) **(Gürdoğan – Vakıa ve Hukuk).**

Güriz, Adnan, Hukuk Başlangıcı, 15.B., Ankara 2013.

Gürsoy, Kemal Tahir, Haksız Eylem (Fiil)den Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması (Dava Hakkının Telahuku), AÜHFD 1974, (s. 149-184).

Gürten, Kadir/ Küçük, Eşref, Roma Hukukunda Actio Kavramı ve Tarihsel Gelişimi, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 465-479).

Habscheid, Walther, Der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit, Bielefeld, 1956.

Habscheid, Walther, Freiwilligen Gerichtsbarkeit, 7. Auflage, München 1983 **(Habscheid - Freiwilligen Gerichtsbarkeit).**

Hachenburg, Max, Die besondere Streitgenossenschaft, Mannheim 1889.

Hanağası, Emel, Davada Menfaat, Ankara 2009 **(Hanağası – Menfaat).**

Hanağası, Emel, Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Ankara 2016 **(Hanağası – Silahların Eşitliği).**

Hanağası, Emel, Davada "Sıfat" Kavramına İlişkin Yeni Bir Yaklaşım Denemesi, MİHDER, C. 11, S. 32, İstanbul 2015/3, (s. 53-90) **(Hanağası – Sıfat)**.

Hatemi, Hüseyin, Medenî Hukuka Giriş, Gözden Geçirilmiş 3.B., İstanbul 2004.

Haus, Otto, Der Streitgegenstand im Schweizerischen Zivilprozess, Zürich 1981.

Heinrich, Udo, Der gewillkürte Parteiwechsel, Köln, Berlin, Bonn, München 1990.

Hellwig, Konrad, Anspruch und Klagerecht, Leipzig 1924.

Henckel, Wolfram, Parteilehre und Streitgegenstand im Zivilprozeβ, Heidelberg 1961.

Herrman, Ulrich, Die Grundstruktur der Rechtshängigkeit, Köln, Berlin, Bonn, München 1988.

Hesselberger, Dieter, Die Lehre vom Streitgegenstand, Geschichtliche Entwicklung und Gegenwärtiger Stand, Köln, Berlin, Bonn, München 1970.

Hipke, Andreas, Die Zulässigkeit der unechten Eventualklagenhäufung, Herbolzheim 2003.

İnan, Naim, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. B, Ankara 1984.

İyilikli, Ahmet Cahit, Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm, Ankara 2016.

Iustinianus, Institutiones (çev. Umur, Ziya), İstanbul 1968.

Jauernig, Othmar, Verhandlungsmaxime, İnquisitionsmaxime und Streitgegenstand, Tübingen 1967.

Kale, Serdar, Medenî Usul Hukukunda Taraf Ehliyeti, İzmir 2007.

Karaarslan, Varol, Davalı Tarafta Meydana Gelen İradî Taraf Değişikliği Konusundaki Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 2, (s. 1127-1143) (**Varol – İradî Taraf).**

Karaaslan, Varol, Medenî Usul Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi, Ankara 2013 (**Karaaslan – Aydınlatma**) .

Karaaslan, Varol/ Eroğlu, Muzaffer, Kollektif Hukukî Himayenin Farklı Görünüm Şekilleri: Class Action ve Topluluk Davaları, EÜHFD, C. XIII, S. 3-4, Y. 2009, (s. 201-221).

Karacabey, Ömer Faruk, Hakların Yarışması, ABD 1980-6/1, (s. 666-685).

Karadeniz Çelebican, Özcan, Roma Hukuku, 9. B, Ankara 2004.

Karafakih, İsmail Hakkı, Hukuk Muhakemeleri Esasları, Ankara 1952.

Karslı, Abdurrahim, Klageverbesserung, Annales de la Faculte Droit d'Istanbul 2003, (s. 407-420) **(Karslı – Klageverbesserung).**

Karslı, Abdurrahim, Überblick Über die Türkische Zivilprozessordnung, Annales de la Faculte Droit d'Istanbul 2003, (s. 349-406) **(Karslı - Türkische Zivilprozessordnung).**

Karslı, Abdurrahim, Usul Muameleleri ve Usul Sözleşmeleri, İstanbul 2001 **(Karslı – Muameleler).**

Karslı, Abdurrahim, Medenî Muhakeme Hukuku, 3. B, İstanbul 2012 **(Karslı - Muhakeme).**

Karslı, Abdurrahim, İcra Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2010 **(Karslı – İcra)**.

Karslı, Abdurrahim, Usul Hukuku Açısından Rücu Davaları, İstanbul 1994 **(Karslı – Rücu).**

Kaser, Max/ Hackl, Karl, Das Römischen Zivilprozessrecht, München 1996.

Keller, Friedrich Ludwig, Litis Contestatio und Urteil nach classischem Recht, Zürich 1827.

Kılıçoğlu, Ahmet, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Genişletilmiş 18. B, Ankara 2014.

Kırtıloğlu, Serhat, İradî Taraf Değişikliği ve İradî Taraf Değişikliğinin Sonuçları, Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. 2, (s. 1279-1324) (**Kırtıloğlu – Taraf).**

Kırtıloğlu, Serhat, Medenî Yargılama Hukukunda Objektif Dava Birleşmesi, EÜHFD, C. XVIII, S. 3-4, Aralık 2014, (s. 133-172) **(Kırtıloğlu – Birleşme).**

Kıyak, Emre, Yargıtay Kararları Işığında Dava Dilekçesinde Yer Alan Unsurların Eksik Olması Halinde Uygulanacak Hükümler, SÜHFD 2014, C. XXII, S. 1, (s. 127-158) (**Kıyak –Dava Dilekçesi**).

Kıyak, Emre, Türk Hukuk Muhakemesinde Davanın Açılmasının Usul Hukukuna İlişkin Sonuçları, Ankara 2014 **(Kıyak –Sonuçlar)**.

Kion, Hans – Jürgen, Eventualverhältnisse im Zivilprozeβ, Berlin 1971.

Kiraz, Özgür Taylan, Medenî Yargılama Hukukunda İkrar, Ankara 2005.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip, (Kocayusufpaşaoğlu/ Hatemi/ Serozan/ Arpacı), Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Borçlar Hukukuna Giriş, Hukukî İşlem, Sözleşme), 2010 Tarihli 5. Bası'dan 6. Tıpkı Bası, İstanbul 2014.

Kodakoğlu, Mehmet, Medenî Usûl Hukukunda Aslî Müdahale, Ankara 2018.

Konuralp, Halûk, Hukuk Usuûlü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Tasarısına Göre İstinaf Derecesi, Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı II-III, Eskişehir, 2003-2004, (s. 18-40).

Korkmaz, Ramazan, Medenî Usul Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Güncellenmiş 2. B., İstanbul 2017.

Korkmaz, Cansu, Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Sonucunda Verdiği Kararların Medenî Usul Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, YBHD, 2017/3, (s. 215-276) **(Korkmaz – Bireysel Başvuru).**

Koschaker, Paul/ Ayiter, Kudret, Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukuku'nun Ana Hatları, Ankara 1983.

Köse, Saffet, İslâm Hukukuna Giriş, İstanbul 2012.

Kulaksız, Cengiz, Die Teilklage im deutschen und türkischen Zivilprozessrecht, Frankfurt am Main - Berlin 2004.

Kummer, Max, Das Klagerecht und die materielle Rechtskraft im schweizerischen Recht, Bern 1954.

Kurt Konca, Nesibe, Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi, Ankara 2009**.**

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. B, İstanbul 2001 **(Kuru – Muhakeme – C. I,II,III,IV,V,VI).**

Kuru, Baki, Nizasız Kaza, Ankara 1961 **(Kuru – Nizasız Kaza).**

Kuru, Baki, Hukuk Usulünde Dava Sebebi, AD 1967/4, (s. 239-268) **(Kuru – Dava Sebebi).**

Kuru, Baki, Hukuk Davası Açarken ve Davaya Cevap Verirken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar, Makaleler, Ankara 2006 (s. 203-214) **(Kuru – Davaya Cevap)**.

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 58-85) **(Kuru – HMK Tasarı).**

Kuru, Baki, İcra ve İflas Hukuku, El Kitabı, Tamamen Yeniden Yazılmış ve Genişletilmiş İkinci Baskı, Ankara 2013 **(Kuru – İcra, El Kitabı)**.

Kuru, Baki, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış İcra ve İflas Hukuku, İstanbul 2016 **(Kuru – İcra, İstinafa Göre)**.

Kuru, Baki, "Dava Şartları", Makaleler, Ankara 2006, (s. 147-188) **(Kuru –Dava Şartları)**.

Kuru, Baki, İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku, İstanbul 2016 (**Kuru – Ders Kitabı**).

Kuru, Baki, İcra ve İflas Hukukunda Menfî Tespit Davası ve İstirdat Davası, Ankara 2003 **(Kuru – Menfî Tespit Davası)**.

Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, Değiştirilmiş 21. B., Ankara 2010.

Kuru, Baki/ Budak, Ali Cem, Tespit Davaları, İstanbul 2010.

Lent, Friedrich, Zur Lehre vom Streitgegenstand, ZZP 1952 (65), (s. 315-360) **(Lent – Streitgegenstand).**

Lent, Friedrich, Zur Lehre vom Entscheidungsgegenstand, ZZP 1989/1-2 (72), (s. 63-98) **(Lent – Entscheidung).**

Lenze, Konrad, Von der actio im Privatrechtssystem Savignys zum Streitgegenstand im Zivilprozeβrecht, Münster 1971. **(Alman Hukuku Teorisi)**

Leuch, G., Die Zivilprozeβordnung für den Kanton Bern, Vierte Auflage, Bern 1995.

Lickleder, Helmut, Der Streitgegenstand im kanonischen Zivilprozeβrecht, Nürnberg 1960.

Loosli, Peter, Die unbezifferte Forderungsklage, Zürich 1977.

Lüke, Gerhard, Zum Streitgegenstand im arbeitsgerichtlichen Kündigungsschutzprozeβ, JZ, Tübingen 1960, (s. 203-209).

Mantzouranis, Ionnis, Die notwendige Streitgenossenschaft im Zivilprozess, Freiburg 2013.

Martin, Schwab, Zivilprozessrecht, 4. Aufl., Berlin 2012.

Meier, Isaak, Iura Novit Curia, Zürich 1975.

Meriç, Nedim, Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi, Ankara 2011 **(Meriç – Tasarruf).**

Meriç, Nedim, Türk Hukukunda Maddi Anlamda Kesin Hükmün Objektif Sınırları, MİHDER 2007, C. 3, S. 7, (s. 377 vd.) **(Meriç – Kesin Hüküm).**

Meriç, Nedim, Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, DEÜHFD 2009, C. 11, (s. 377-424) **(Meriç – Aydınlatma).**

Meriç, Nedim/Üçer, Mehmet, Roma Hukukunda ve Medenî Yargılama Hukukumuzda Ön İnceleme, MİHDER 2012/2, C. 8, S. 22, (s. 3-66).

Merle, Werner, Zur Eventuellen Klagenhäufung, ZZP 1970/4, (s. 436-469).

Musielak, Hans Joachim, Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassunggezets, 10. neubearbeitete Auflage, München 2013.

Muşul, Timuçin, Medenî Usul Hukuku, 3. B, Ankara 2012 **(Muşul – Usul).**

Muşul, Timuçin, Medenî Usul Hukukunda Ara Kararları, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1988, C. 4, S. 4, (s. 217-262) **(Muşul – Ara Karar)**.

Muşul, Timuçin, Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri, 2. B, Ankara 2009 **(Muşul – Terdit).**

Muther, Theodor M., Zur Lehre von der römischen Actio, dem heutigen Klagerecht, der Litiscontestation und der Singularsuccession in Obligationen, Erlangen 1857.

Münchener Kommentar , Zur Zivilprozessordnung von Krüger, Wolfgang/ Rauscher, Thomas, 1. Bn., §§ 1-354, 3. Aufl., München 2013 **(MüKo).**

Nagel, Roland, Der Nicht (Ausdrücklich) Geregelte Gewillkürte Parteiwechsel im Zivilprozess, Augsburg 2005.

Namlı, Mert, Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul 2014.

Nikisch, Arthur, Der Streitgegenstand im Zivilprozess, Tübingen 1935.

Nomer, Haluk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. B, İstanbul 2000.

Oberheim, Rainer, Zivilprozessrecht für Referendare, 10. Auflage, München 2014.

Oğuzman, Kemal, Dürüstlük Kuralına Başvuru Hususunda Bazı Yargıtay Kararlarının Eleştirisi, Yaşar Karayalçın'ın 65. Yaş Armağanı, Ankara 1988, (s. 407-415).

Oğuzman, Kemal/ Öz, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 1, 11. B, İstanbul 2013.

Oğuzman, Kemal/ Barlas, Nami, Medenî Hukuk, 11. B., İstanbul 2004.

Önen, Ergun, İnşai Dava, Ankara 1981 **(Önen – İnşai).**

Önen, Ergun, Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1979 **(Önen – Yargılama).**

Önen, Ergun, Medenî Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972 **(Önen – Sulh).**

Önen, Ergun, Medenî Yargılama Hukukunda Feragat ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez, ABD 1976, S. 1, (s. 26-39) **(Önen – Feragat).**

Özbay, İbrahim, Hakem Kararlarının Kesin Hüküm Teşkil Etmesi, Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan, İstanbul 2003, (s. 281 vd.) **(Özbay – Kesin Hüküm)**.

Özbay, İbrahim, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Neler Getirdi?, Ankara 2012 **(Özbay – HMK).**

Özbay, İbrahim, Grup Davaları, Ankara 2009 **(Özbay – Grup)**.

Özbay, İbrahim, Hakem Kararlarının Temyizi, Ankara 2004 **(Özbay – Temyiz)**.

Özbay, İbrahim/ Korucu, Yavuz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim (HMK m. 407-444), Ankara 2016.

Özbek, Mustafa Serdar, Hukuk Yargılama Usulünde Gider Avansı, 2. B., Ankara 2016 **(Özbek – Avans).**

Özbek, Mustafa Serdar, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Genişletişmiş 2. B., Ankara 2009 **(Özbek – ADR).**

Özbek, Mustafa Serdar, Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda İlâmlı İcranın Etkinliği, 2. B., Ankara 2013 **(Özbek – İlâmlı İcra).**

Özbek, Mustafa Serdar, Dünya Çapında Adalete Ulaşma Hareketleriyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, AÜHFD, 2002/2, (s. 121-159) **(Özbek – Adalete Ulaşma).**

Özbek, Mustafa Serdar, Sosyal Devletin Gereği: Adalete Erişim, MİHDER, 2006/2, S. 4, (s. 907-927) **(Özbek – Adalete Erişim).**

Özekes, Muhammet, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., İstanbul 2017 **(Özekes - Pekcanıtez Usul).**

Özekes, Muhammet, İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara 1999 **(Özekes – İhtiyati Haciz).**

Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukukunda Aslî Müdahale, İstanbul 1995 (**Özekes – Müdahale**).

Özekes, Muhammet, Sorular, Şemalar, Örneklerle Temel Hukuk Bilgisi, Ankara 2010 (**Özekes – Temel Hukuk**).

Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukukunda Yok Hüküm ve Etkisiz Hüküm, YD, Y. 2000, C. 26, S. 4, (s. 661-699) **(Özekes – Yok Hüküm)**.

Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara 2003 **(Özekes - Hukukî Dinlenilme).**

Özekes, Muhammet, Çekişmesiz Yargıda İlgililerin Kanun Yoluna Başvuru Hakkı, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 685-691) **(Özekes – Çekişmesiz Yargı).**

Özekes, Muhammet, HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 263-300) **(Özekes - Eksiklik).**

Özekes, Muhammet, Dava Dilekçesinde Hukukî Sebep Bildirmek Zorunludur, Konuralp'e Armağan, C. 1, Ankara 2009, (s. 745-781) **(Özekes - Sebep).**

Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukuku Bakımından Hizmet Tespiti ve İşçilik Haklarına İlişkin Davaların Birlikte Açılması, Legal İş hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 2004/4, (s. 1382-1396) **(Özekes – Birlikte Açılma).**

Özer, Tülay, HUMK'tan HMK'ya Medenî Usul Kanunu Tasarıları, MİHDER, C. 7, S. 20, Y. 2011, (s. 101-150).

Özkaya-Ferendeci, Hamide Özden, Kesin Hükmün Objektif Sınırları, İstanbul 2009 (**Özkaya – Ferendeci – Objektif).**

Özkaya-Ferendeci, Hamide Özden, "Ein straffer Überblick über die neu türkische Zivilprozessordnung unter Hervorhebung der Gruppenklage", MİHDER, C. 8, 2010/23, (s. 39-73**) (Özkaya – Ferendeci – Gruppenklage)**

Özkaya-Ferendeci, Hamide Özden, Kesin Hükmün Zaman İtibariyle Sınırları, Prof. Dr. Alangoya Armağan, İstanbul 2007, (s. 187 vd.) (**Özkaya Ferendeci – Zaman).**

Özmumcu, Seda, Müddeabihin Temlikinin Etkilerine İlişkin Sistemler, Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul 2007, (s. 197-256) **(Özmumcu – Temlik)**.

Özmumcu, Seda, Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi**,** SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayı, C. 4, S. 2, Y. 2014, (s. 145-171) (**Özmumcu – Resen Araştırma**).

Özmumcu, Seda, Davanın Açılmasına Bağlanan Hukukî Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi, İÜHFM, C. LXXX, S. 2, Y. 2012, (s. 199 vd.) (**Özmumcu – Davanın Açılması)**.

Öztan, Bilge, Medenî Hukuk'un Temel Kavramları, 29. B., Ankara 2009.

Öztek, Selçuk, Roma Medenî Usul Hukukunun Ana Hatları, İÜHFM, Y. 1985, S. 1-4, (s. 335-371).

Paşa, Sava, İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkınsa Bir Edtüd, 2. C. , Ankara 1956.

Pekcanıtez, Hakan, Belirsiz Alacak Davası, DEÜHFD, 2009, Özel Sayı, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan I, İzmir 2010, (s. 509-552) **(Pekcanıtez – BAD, DEÜHFD)**.

Pekcanıtez, Hakan, İstinaf Mahkemeleri, GÜHFD, 2006/1, (s. 17-29) **(Pekcanıtez – İstinaf)**.

Pekcanıtez, Hakan, İcra-İflas Hukukunda Şikâyet, Ankara 1986 **(Pekcanıtez – Şikayet).**

Pekcanıtez, Hakan, Bekletici Sorun, EGÜHFD 1980/1, (s. 249-275). **(Pekcanıtez – Bekletici Sorun).**

Pekcanıtez, Hakan, Medenî Usul Hukuk'unda Görev Kurallarının Zaman İtibariyle Uygulanması, GÜHFD, Y. 2005, S. 2, (s. 163-192) (**Pekcanıtez – Zaman).**

Pekcanıtez, Hakan, Belirsiz Alacak Davası, Ankara 2011 **(Pekcanıtez – BAD).**

Pekcanıtez, Hakan, Medenî Usul Hukukunda Fer'i Müdahale, Ankara 1992 **(Pekcanıtez – Müdahale).**

Pekcanıtez, Hakan, Pekcanıtez Usul Medenî Usul Hukuku, 15. B., C. II, İstanbul 2017 (**Pekcanıtez - Pekcanıtez Usul**).

Pekcanıtez, Hakan, Hukukî Dinlenilme Hakkı, Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir 2000, (s. 753-779) **(Pekcanıtez – Hukukî Dinlenilme).**

Pekcanıtez, Hakan, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısının Tanıtımı, Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Ankara 2006, (s. 3-33) **(Pekcanıtez – HMK Tanıtım).**

Pekcanıtez, Hakan, Medenî Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi, Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan, Ankara 1999, (s. 635-666) (**Pekcanıtez – Aleniyet).**

Pekcanıtez, Hakan, Medenî Usul ve İcra-İflas Hukukunda Yabancı Para Alacaklarının Tahsili, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. B., Ankara 1998 **(Pekcanıtez – Yabancı Para).**

Pekcanıtez, Hakan, Medenî Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi (HUMK m. 445/11), 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 515-551) **(Pekcanıtez - Yargılamanın Yenilenmesi).**

Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukuku 8. B., Ankara 2009 (**Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, 8. B.)**

Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı, 5. B., İstanbul 2017 **(Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – Usul, Ders Kitabı).**

Pekcanıtez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet, İcra-İflas Hukuku, Ders Kitabı, 4. B., İstanbul 2017 **(Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes – İcra, Ders Kitabı)**.

Pohlmann, Petra, Zivilprozessrecht, 3. Auflage, München 2014.

Postacıoğlu, İlhan E./ Altay, Sümer, Medenî Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 2015.

Postacıoğlu, İlhan E., Tecrübeler Işığında Medenî Usul Hukuku, Varılan Noktalar, Muhtemel Gelişmeler, Ellinci Yıl Armağanı, Cumhuriyet Döneminde Hukuk, İstanbul 1973.

Postacıoğlu, İlhan E., Şarta Muallâk Hükümler (AD, 1941/2, (s. 113-122)) **(Postacıoğlu – Şart)**.

Postacıoğlu, İlhan E., Medenî Usul Hukuku Dersleri, 6. B, İstanbul 1975 (**Postacıoğlu – Usul).**

Postacıoğlu, İlhan E., Dava Teorisi Üzerine Bazı Mülâhazalar, Makaleler ve Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, (s. 49-66) (**Postacıoğlu – Dava Teorisi).**

Postacıoğlu, İlhan E., Davanın ve Kaziyei Muhakemenin Unsuru Olarak Hukukî Sebep, Dr. A. Recai Seçkin'e Armağan, Ankara 1974, (s. 497-527) (**Postacıoğlu – Hukukî Sebep).**

Postacıoğlu, İlhan E., Davaların Birleştirilmesi, Makaleler ve Karar İncelemeleri, İstanbul 2011, (s. 105-112) (**Postacıoğlu – Davaların Birleştirilmesi).**

Postacıoğlu, İlhan E., Davalı Şeyin ve Hakkın Temliki: HUMK'nun 186. Maddesi Üzerine Bir Deneme, İstanbul Barosu Dergisi 1956, S. 4-5, (s. 113-123). (**Postacıoğlu – Temlik).**

Postacıoğlu, İlhan E., Muhkem Kaziyenin Şumulü (Kesin Hüküm Kapsamı), İBD 1990/1-3, (s. 10 vd.) (**Postacıoğlu – Kesin Hüküm).**

Prütting, Hanns, Neues zum Streitgegenstand, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 301-309).

Prütting, Hanns/ Gehrlein, Markus, ZPO Kommentar, 1. Auflage, Luchterhand 2010.

Pünnel, Gustav, Die Objektive Klagehäufung und İhre prozessualen Wirkungen nach ZPO, Metz 1909.

Rechberger, Walter, Das Neue Türkische Zivilprozessrecht aus der Sicht Eines Österreichischen Prozessualisten, DEÜHFD, Y. 2014, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan, İzmir 2005, (s. 311-327) **(Rechberger – Zivilprozessrecht).**

Rechberger, Walter H., Avusturya Medenî Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması, (Derleyen: Yıldırım, Kamil), İstanbul 2002, 4. B., (s. 1-16) **(Rechberger – Hızlandırma).**

Rechberger, Walter H., Avusturya Medenî Yargılamasında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular, (çev. Kamil Yıldırım), İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku, 4. B, İstanbul 2002, (s. 67-81) **(Rechberger – Adil Yargılanma).**

Rechberger, Walter H./ Simotta, Daphne-Ariane, Zivilprozeβrecht (Erkenntnisverfahren), 3. Auflage, Wien 1986.

Reichel, Hans, Kanun ve Kaza (Çeviren: Sabri Şakir Ansay), AÜHFD 1951, C. VII, S. 3-4, (s. 266-281).

Rimmelspacher, Bruno, Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess, Göttingen 1970.

Rosenberg, Leo, Die Präklusionswirkung von Urteilen, SJZ, Jahrgang 5, Heidelberg 1950, (s. 314-326) (**Rosenberg – Präklusionswirkung**).

Rosenberg, Leo, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 1. Auflage, Berlin 1927 **(Rosenberg - 1. Auflage).**

Rosenberg, Leo, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 4. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1949 **(Rosenberg - 4. Auflage).**

Rosenberg, Leo, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 5. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1951 **(Rosenberg - 5. Auflage).**

Rosenberg, Leo, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 6. völlig neubearbeitete Auflage, München und Berlin 1954 **(Rosenberg - 6. Auflage).**

Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl, Zivilprozessrecht, 14. neubearbeitete Auflage, München 1986.

Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl/ Gottwald, Peter, Zivilprozessrecht, 15. neubearbeitete Auflage, München 2010 **(Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 15. Auflage**).

Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl/ Gottwald, Peter, Zivilprozessrecht, 17. Neubearbeitete Auflage, München 2010 **(Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, 17. Auflage**).

Röhl, Klaus F., Der unbezifferte Klagantrag, (ZZP, 1972/2, 85. Band, (s. 52-77)).

Rüzgaresen, Cumhur, Medenî Usul Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi, Ankara 2014 (**Rüzgaresen – Usul Ekonomisi)**.

Rüzgaresen, Cumhur, Medenî Usul Hukukunda Yargılama Harç ve Giderleri, Ankara 2001 **(Rüzgaresen – Yargılama Gideri).**

Saenger, Ingo, Klagenhäufung und alternative Klagebegründung, MDR, 1994/9, (s. 860-863).

Sancak, Yusuf/ Kıyak, Emre, Günümüz Türkçesiyle Mecelle'nin On Altıncı Kitabı, Kitâbü'l Kazâ, SÜHFD, C. 22, S. 2, Y. 2014, (s. 45-105).

Schilken, Eberhard, Probleme des Wechsels der Sachlegitimation im Zivilprozess, inbesondere auf Klägerseite, (Festschrift für Walter Gerhard, Köln 2004, (s. 879-901) (**Schilken – Sachlegitimation)**.

Schilken, Eberhard, Medenî Yargılamada Hâkimin Rolü, İlkeler Işığı Altında Medenî Yargılama Hukuku, (çev: Nevhis Deren-Yıldırım), İstanbul 1999, (s. 41-64) **(Schilken – Hâkimin Rolü).**

Schlosser, Peter, Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile, Bielefeld 1966 **(Schlosser – Gestaltungsklagen)**.

Schlosser, Peter, Zivilprozeßrecht I, Erkenntnisverfahren, 2. Aufl., München 1991 (**Schlosser – Zivilprozeßrecht).**

Schneider, Egon, Der Streitgegenstand im Zivilprozeβ, MDR Hamburg 1968, (s. 290-292) (**Schneider – Streitgegenstand).**

Schneider, Egon, Die Klage im Zivilprozess, 2. Aufl., Köln 2004 (**Schneider – Klage).**

Schneider, Egon, Streitgegenstandstheorien und Relationstechnik, JZ 1958/11-12, (s. 345-350) (**Schneider – Theorien).**

Schwab, Karl Heinz, Der Streitgegenstand im Zivilprozess, München und Berlin 1954.

Schwab, Karl Heinz, Der Stand Der Lehre vom Streitgegenstand im Zivilprozess (JUS 1965, s. 81-85), Türkçe Çevirisi: Alangoya, İhtilaf Konusu Hakkındaki Doktrinin Durumu, İÜHFM 1968/XXXIII/3-4, (s. 288-303). **(Schwab – İhtilaf)**

Schwab, Karl Heinz, Der Stand Der Lehre vom Streitgegenstand im Zivilprozess (JUS 1965, s. 81-85). (**Schwab – JUS)**

Selçuk, Sami, Medenî Usul Hukukunda Kesin Hüküm, Şartları, Kesin Hüküm İtirazı, AD, Y. 1964, Kasım 1973, S. 11, (s. 937-956).

Serozan, Rona, Taşınır Eşya Hukuku, İstanbul 2002.

Serozan, Rona, Medenî Hukuk Genel Bölüm, İstanbul 2005 **(Serozan – Medenî)**.

Schumann, Claus-Dieter/ Kramer, Wolfgang, Die Berufung in Zivilsachen, 7. neu bearbeitete Auflage, München 2007.

Schwarz, Andreas, Roma Hukuku Dersleri, (çev. Rado, Türkan), İstanbul 1956.

Soner, Lütfü Fikri, Feragat, Kabul ve Sulhe Dair Bazı Sorunlar, ABD, Y. 1977, S. 1-6, (s. 439-448).

Soylu, M. Furkan, Medenî Usul Hukukunda Ortak Yetkili Mahkeme, SÜHFD C. 25, S. 2, Y. 2017, (s. 449-484).

Steinert, Karl –Friedrich/ Theede, Kai-Uwe/ Knop, Jens, Handbuch der Rechtspraxis Band 1 a, 9. Aufl. München 2011.

Sungurtekin Özkan, Meral, İnşai Karar ve Özellikleri, 75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı, Ankara 2004, (s. 553-576).

Sungurtekin Özkan, Meral/ Türkoğlu Özdemir, Gökçe, Roma Hukukundan Günümüze Medenî Yargılamanın Esasları, Ankara 2008.

Şeyhü'l İslâm Burhanüddin Ebu'l-Hasan/ Ali bin Ebu Bekir Merginani, Hanefiler İçin İslâm Fıkhı, El – Hidâye Tercemesi, (çev. Ahmed Meylani), 3.C. , İstanbul 2013 **(Meylani)**.

Simil, Cemil, Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı 2014, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez Armağanı, (s. 1351-1376), Y. 2015 **(Simil – Aydınlatma Ödevi)**.

Simil, Cemil, Belirsiz Alacak Davası, İstanbul 2013 (**Simil – BAD**).

Stein, Friedrich/ Jonas, Martin, Kommentar zur Zivilprozessordnung, 4. Bd, §§ 253-327, 22 Aufl.,Tübingen 2008.

Şekerci, Ersin, Yönetsel Yargılama Hukukunda Derdestlik, ABD 1989/3, (s. 429-449).

Tahiroğlu, Bülent/ Erdoğmuş, Belgin, Roma Usul Hukuku, İstanbul 1977. (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Usul).**

Tahiroğlu, Bülent/ Erdoğmuş, Belgin, Roma Hukuku Dersleri, 3. B, İstanbul 2003 (**Tahiroğlu/ Erdoğmuş – Ders)**.

Tamer Güven, Diler, Roma Hukukunda Hak ve Dava İlişkisi, İstanbul 1987.

Tanrıver, Süha, İlâmlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi, Ankara 1996 **(Tanrıver – İlâmlı İcra).**

Tanrıver, Süha, Tabiî Hâkim İlkesi ve Medenî Yargı, TBBD, 2013/104, (s. 12-35) **(Tanrıver - Tabiî Hâkim).**

Tanrıver, Süha, Madencilik Alanında Bir İhtisas Mahkemesinin Oluşturulmasına Gerek Olup Olmadığına Üzerine Bazı Düşünceler, ABD, Y. 2010, S. 4, (s. 199-208).

Tanrıver, Süha, Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 211-236) **(Tanrıver – Adil Yargılanma)**.

Tanrıver, Süha, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Revizyonu Üzerine Bazı Düşünceler, TBBD, Y. 2012, S. 99, (s. 15-34) **(Tanrıver – Revizyon).**

Tanrıver, Süha, Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 35-52) **(Tanrıver – Sulh)**.

Tanrıver, Süha, Hukuk Yargılama Usulü Kanun Tasarısı Üzerine Bazı Düşünceler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 71-75) **(Tanrıver – Tasarı)**.

Tanrıver, Süha, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nın 1 İlâ 122. Maddelerinde Yer Alan Temel Düzenlemeler ve Bunların Genel Çerçevede Değerlendirilmesi, AÜHFD, 2008, C. 57, S. 3, (s. 635-664) **(Tanrıver – Tasarı Değerlendirme).**

Tanrıver, Süha, Şarta Bağlı Hüküm Kavramı ve Verilip Verilemeyeceği Sorunu, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 83-87) **(Tanrıver – Şarta Bağlı Hüküm)**.

Tanrıver, Süha, Mahkeme Huzurunda Yapılan Kabuller, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 59-70) **(Tanrıver – Kabul)**.

Tanrıver, Süha, Türk Hukuku Bağlamında Çekişmesiz Yargı ve Noterlik, Noterlik Hukukuna İlişkin İncelemeler, 1993-2011, Ankara 2011, (s. 147-160) **(Tanrıver – Çekişmesiz Yargı).**

Tanrıver, Süha, Sulh Hukuk – Aslîye Hukuk Mahkemesi Ayrımının Anlam ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler, TBBD, 2013/105, (s. 35-50) **(Tanrıver – Mahkeme).**

Tanrıver, Süha, Hukuk Yargısı Bağlamında Etkin Hukukî Korumanın Sağlanması için Alınması Gereken Önlemler Üzerine Bazı Düşünceler, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 165-179) **(Tanrıver – Etkin Hukukî Koruma)**.

Tanrıver, Süha, Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim I, 1985-2005, Ankara 2005, (s. 215-236) **(Tanrıver – Adil Yargılanma)**.

Tanrıver, Süha, Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı, 2. B, Ankara 2007 (**Tanrıver – Derdestlik**).

Tanrıver, Süha, Medenî Usul Hukuku, Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması, C. 1, Ankara 2016. (**Tanrıver – Usul – C. I**)

Tanrıver, Süha, Kısmî Dava Kurumu Üzerine Bazı Düşünceler, Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan, Ankara 2008, (s. 851-866) **(Tanrıver – Kısmî Dava)**.

Tanrıver, Süha, Türk Aile Mahkemeleri, Ankara 2014 **(Tanrıver – Aile).**

Taş Korkmaz, Hülya, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Görev, Yetki Ve Yargı Yeri Belirlenmesine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan Özel Sayı, C. II, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi Vol. 8, Özel Sayı, İzmir 2013, (s. 1753-1818) **(Taş Korkmaz – Görev, Yetki).**

Taş Korkmaz, Hülya, İradî Taraf Değişikliği, Ankara 2014 **(Taş Korkmaz – Taraf).**

Taş Korkmaz, Hülya, Türk Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler, Diyarbakır 1995 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (**Taş Korkmaz – Tedbirler**).

Taşpınar Ayvaz, Sema, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) Zaman Bakımından Uygulanması, Ankara 2013 (**Taşpınar Ayvaz – Zaman).**

Taşpınar Ayvaz, Sema, Mahkeme Kararıyla Düzeltilmiş Nüfus Kayıtları Hakkında Tekrar Mahkemeye Başvurulabilir mi? Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, Ankara 2014, C. II, (s. 1851-1879) (**Taşpınar Ayvaz – Nüfus Kayıtları)**.

Taşpınar, Sema, Medenî Yargılamada Amaç Sorunu, Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan, Ankara 1999, (s. 759-787) **(Taşpınar – Amaç).**

Taşpınar, Sema, Medenî Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri, Ankara 2001 **(Taşpınar – İspat).**

Taşpınar Ayvaz, Sema, Mahkeme Kararıyla Düzeltilmiş Nüfus Kayıtları Hakkında Tekrar Mahkemeye Başvurulabilir mi? Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, Ankara 2014, C. II, (s. 1851-1879) (**Taşpınar Ayvaz – Nüfus Kayıtları)**.

Taşpolat Tuğsavul, Melis, Kolektif Hukukî Yarar Çerçevesinde Topluluk Davaları, 1. B., İstanbul 2016.

Tercan, Erdal, Medenî Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü, SÜHFD, Prof. Dr. Şakir Berki'ye Armağan, C. 5, Y. 1996, S. 1-2, (s. 181-212) **(Tercan – Gerçeği Söyleme)**.

Tercan, Erdal, Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması), Ankara 2001 **(Tercan – İsticvap)**.

Tercan, Erdal, Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme-Hali Sabıka İrca, Ankara 2006 **(Tercan – Eski Hale Getirme).**

Tercier, Pierre/ Pichonnaz, Pascal/ Develioğlu, H. Murat , Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1. B., İstanbul 2016.

Thomas, Heinz/ Putzo, Hans, Zivilprozessordnung, 36. Aufl., München 2015.

Tiryaki, F., Derdestliğin Şartları, ABD 1979/2, (s. 34-40).

Topuz, Gökçen/ Topuz, Seçkin, Takasın Davada İleri Sürülmesi, AÜHFD, Y. 2008, C. 57, S. 3, (s. 719-731).

Tuluay, Metin, Medenî Yargılama Hukukunda Dava İlişkisi, DEÜHFD 1983, S. 1, (s. 101-132).

Tutumlu, Mehmet Akif, Dava Konusu Olmayan Şey Üzerine İhtiyati Tedbir Kararı Verilmesi, Terazi Hukuk Dergisi, Y. 8, S. 79, Mart 2013, (s. 54-57).

Türkoğlu – Özdemir, Gökçe, Medenî Usul Hukukunda Formula Yargılaması, DEÜHFD 2005, C. 7, S. 1, (s. 167-212) (**Türkoğlu Özdemir – Formula)**.

Türkoğlu – Özdemir, Gökçe, Roma Usul Hukukunda "Plus Petitio" Yasağı ve Medenî Usul Hukukundaki Davayı Genişletme ve Değiştirme Yasağına Olan Etkileri, Ankara 2004 (**Türkoğlu Özdemir – Plus Petitio)**.

Ulukapı, Ömer, Medenî Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya 1991 **(Ulukapı – Dava).**

Ulukapı, Ömer, İcra ve İflas Hukukunda Gecikmiş İtiraz, Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, (s. 299- 334) **(Ulukapı – Gecikmiş İtiraz).**

Ulukapı, Ömer, Medenî Usul Hukuku, 3.B., Konya 2015 **(Ulukapı – Usul Hukuku).**

Ulukapı, Ömer, Medenî Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, SÜHFD, C. 1, Y. 1988, S. 1, (s. 171-188) (**Ulukapı – Taraflar, SÜHFD).**

Ulukapı, Ömer, Medenî Usul Hukukunda Tarafların Duruşmaya Gelmemesi, Konya 1997 **(Ulukapı – Taraflar).**

Ulukapı, Ömer, Derdestlik, YD 1995/4, (s. 395-442) **(Ulukapı – Derdestlik).**

Ulukapı, Ömer, İcra ve İflas Hukuku, 1. B., Konya 2015 **(Ulukapı – İcra)**.

Ulukapı, Ömer, Yargıtay Kararları Işığında Medenî Usul Hukukunda Hâkim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi, SÜHFD, S. 1-2, Y. 1998, (s. 713-732) **(Ulukapı – İlke).**

Ulusan, İlhan, Maddi Hukuk ve Usul Hukuku Bakımından Sulh Sözleşmesi, İÜMHAD, C. 5, S. 7, Y. 1971, (s. 149-166).

Umar, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2011.

Umar, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'na Katkı, Medenî Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Ankara 2006, (s. 87-129) **(Umar – Katkı)**.

Umur, Ziya, Roma Hukuku Lügâtı, İstanbul 1983 **(Umur – Lügât).**

Umur, Ziya, Roma Hukuku Tarihi Giriş – Kaynaklar – Umumi Mefhumlar – Hakların Himayesi, İstanbul 1982 **(Umur – Giriş).**

Uyar, Talih, İcra Hukukunda İlâmlı Takipler, 2. B., Manisa 1991.

Ünal, Mehmet Ali, Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 10. B, Isparta 2013.

Üstündağ, Saim, İhtiyati Tedbirler, İstanbul 1988 **(Üstündağ – Tedbir).**

Üstündağ, Saim, Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, İÜHFM, İstanbul 1960, (s. 3-11) **(Üstündağ – Takas)**.

Üstündağ, Saim, Medenî Yargılama Hukuku, C. 1-2, 7. B, İstanbul 2000 **(Üstündağ – Yargılama).**

Üstündağ, Saim, İcra Hukukunun Esasları, İstanbul 1995 (**Üstündağ – İcra)**.

Üstündağ, Saim, İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul 1963 **(Üstündağ – Yasak).**

Üstündağ, Saim, Kısmî Davaya İlişkin Bazı Hukukî Sorunlar, Yargı Dünyası, Mayıs 2003/89, (s. 9 vd.) **(Üstündağ – Kısmî Dava).**

Üstündağ, Saim, Bir Dava Ne Zaman Kısmî Davadır?, Makaleler, İçtihat Tahlilleri ve Çeviriler, Ankara 2010, (s. 373-392) **(Üstündağ – Ne Zaman Kısmî).**

Üstündağ, Saim, Takas ve Davada Kullanılmasının Arz Ettiği Özellikler, İHFM, İstanbul 1960.

Wach, Adolf, Handbuch des deutschen Civilprozessrechts, Leipzig 1885.

Wernecke, Frauke, Die Einheitlichkeit des europäischen und des nationalen Begriffs vom Streitgegenstand, Duncker, Humblot, Berlin 2003.

Windscheid, Bernhard, Die actio des römischen Civilrecht, vom Standpunkte des heutigen Rechts, Düsseldorf 1856.

Wlassak, **Moritz**, Die Litiskontestation in Formularprozess, 1889.

Yavaş, Murat, Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medenî Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler ve Hâkimin Rolü, Yavuz Alangoya için Armağan, İstanbul 2007, (s. 283-335) **(Yavaş – İlkeler).**

Yavaş, Murat, Medenî Usul Hukukunda Temyiz, Ankara 2015 **(Yavaş – Temyiz).**

Yavuz, Cevdet, Türk Medenî Hukuku ve Türk Borçlar Hukuku Mevzuatı, Yenilenmiş 12. B., İstanbul 2014.

Yıldırım, Mehmet Kamil/ Deren-Yıldırım, Nevhis, İcra ve İflas Hukuku, 7. B., İstanbul 2016.

Yıldırım, Kamil, Medenî Usul Hukukunda Dava Konusu Teorileri, HAD 1991/1-3, (s. 23-50) **(Yıldırım – Teori).**

Yıldırım, Kamil, Medenî Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990 **(Yıldırım – Delil).**

Yıldırım, Kamil, Alman Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medenî Usul Hukukçuları Toplantısı - IV, Ankara 2005, (s. 18-49) **(Yıldırım – Çekişmesiz Yargı).**

Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. I-II-III Ankara 2017 **(Yılmaz – Şerh – C. I-II-III).**

Yılmaz, Ejder, Davada Taraf Değişikliği, Prof. Dr. Saim Üstündağ Armağanı, Ankara 2009, (s. 569-596) **(Yılmaz – Taraf Değişikliği).**

Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Üzerine Bazı Notlar, Medenî Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı V, Ankara 2006, (s. 169-209) **(Yılmaz – Tasarı).**

Yılmaz, Ejder, Adli Yazı ve Yazışma Usulleri, Ders Kitabı, Gözden Geçirilmiş 4. B., Ankara 2014 **(Yılmaz – Adli Yazı).**

Yılmaz, Ejder, Islah, 4. B, Ankara 2013 **(Yılmaz – Islah)**.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2003 **(Yılmaz – Sözlük)**.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Davalarında Taraf Ehliyeti İle İlgili Bir İçtihadı Birleştirme Kararının Düşündürdükleri, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 663-232) **(Yılmaz – Taraf Ehliyeti)**.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İyileştirilmesi İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler, SÜHFD 1996/5, S. 1-2, (s. 55-76) **(Yılmaz – Adalet Hizmetleri)**.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Dava Çeşitleri, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 1971-1998) **(Yılmaz – Dava Çeşitleri).**

Yılmaz, Ejder, Hukuk Davalarında Yasa Yollarına Başvuru Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 607-624) **(Yılmaz – Yasa Yolları).**

Yılmaz, Ejder, Tespit Davası, Sicil İş Hukuku Dergisi, 2012/26, (s. 38-49) **(Yılmaz – Tespit)**.

Yılmaz, Ejder, Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 383-403) **(Yılmaz – Yargılama Gideri)**.

Yılmaz, Ejder, Islah Yoluyla Dava Konusunun Arttırılması, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1209-1222) **(Yılmaz – Arttırma)**.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Islah Konusunda (HMK m. 176-182) Getirdiği Yenilikler, Makaleler (1973-2013), C. 1, Ankara 2014, (s. 2059-2072) **(Yılmaz – Islah Yenilik)**.

Yılmaz, Ejder, Dünden Bugüne Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1289-1322) **(Yılmaz – HUMK)**.

Yılmaz, Ejder, İstinaf Kavramı, Makaleler (1973-2013), Ankara 2014, (s. 1439-1454) **(Yılmaz – İstinaf Kavramı)**.

Yılmaz, Ejder, İstinaf, Genişletilmiş 2. B., Ankara 2005 **(Yılmaz – İstinaf).**

Yılmaz, Ejder, Usul Ekonomisi, AÜHFD 2008, S. 1, (s. 243-274) **(Yılmaz– Ekonomi).**

Yılmaz, Ejder, Cumhuriyetimizin Yetmiş Beş Yılında Hukuk Usulü ve Muhakemeleri Kanunu'nda ve İcra ve İflas Kanunu'nda Ortaya Çıkan Gelişmeler, TBBD 1998/3, (s. 871-886) **(Yılmaz – Gelişmeler).**

Yılmaz, Ejder, Davada Takas ve Mahsup Talebi, Makaleler (1973-2013), C. 2, Ankara 2014, (s. 1829-1870) **(Yılmaz – Takas)**.

Yılmaz, Ejder, Geçici Hukukî Himaye Tedbirleri, C. 1, Ankara 2001 **(Yılmaz – Tedbirler, C. 1).**

Yılmaz, Ejder, Geçici Hukukî Himaye Tedbirleri, C. 2, Ankara 2001 **(Yılmaz – Tedbirler, C. 2).**

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, 1.B., Ankara 2003 **(Yılmaz – Sözlük).**

Yoshimura, Tokushige, Streitgegenstand und Verfahrensmaximen, ZZP Band 83, 1970, (s. 245-266).

Villey, Michel, Roma Hukuku Güncelliği (çev. Bülent, Tahiroğlu), İstanbul 2000.

Windscheid, Bernhard, Die Actio des römischen Civilrecht, vom Standpunkte des heutigen Rechts, Düsseldorf 1856.

Winte, Hans-Heinrich, Die Rechtsfolgen der notwendigen Streitgenossenschaft unter besondere Berücksichtigung der unterschiedlichen Grundlagen ihrer beiden Alternativen, München 1998.

Wlassak, Moritz, Die Litiskontestation in Formularprozess, 1889.

Zerr, Volker, Der Streitgegenstand im Wettbewerbsprozeβ, Regensburg 1996.

Zeuner, Albrecht, Die objektiven Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlicher Sinn Zusammenhänge, Tübingen 1959.